

Thilol.

R
2000

22. 107A.

GALENI OPERVM
TOMVS TERTIVS CLAS-
SEM SCRIPTORVM EIVS TERTIAM COM-

PLECTENS, CUI INSUNT QVÆ DE MORBORVM AC SYM-
ptomatum causis differentijsq; & reliqua hisce finitima materia per ar-
tem totam traduntur, unâ cum commentarijs in li-
bros Hippocratis De morbis
vulgaribus.

Elenchum horum omnium, uersa pagina ostendet.

BASILEAE AN^o M D XLII°

M. Valerius T. 2.
propr. s. s. s.
Voluntatis

IN TERTIA CLASSE HAEC LEGUNTUR.

De differentijs & causis morborum, symptomatumq; libri sex, Nicolao Leonicensi, & Thoma Linacro interpretib. recogniti.	Col. 5
De differentijs febrium libri duo, Nicolao Leonicensi interprete, recogniti.	Col. 113
De inaequali intemperie liber, Thoma Linacro interprete, recognitus.	159
De marasmo liber, Nicolao Lauachio medico Florentino interprete.	167
De comate liber, Nicolao Regio Calabro interprete recognitus.	177
De palpitatione, tremore, rigore, conuulsu liber, Nicolao Lauachio interprete.	185
De difficultate respirationis libri tres, Iano Cornario interprete.	203
De plenitudine liber, Bartholomaeo Sylvanio interprete.	275
De tumoribus praeter naturam liber, Horatio Limano interprete.	299
De morborum temporibus liber, Ioanne Andernaco interprete, recog.	307
De totius morbi temporibus liber eodem interprete, recog.	319
De typis liber, eodem interprete.	327
Ad eos qui de typis scripserunt uel de circuitibus liber, eodem interprete.	331
De causis procatae libris, Nicolao Regio Calabro interprete, recog.	343
In primum Hippocratis de morbis uulgaribus librum commentarij tres, Hermannio Cruferio Campensi interprete, plerisque in locis castigati.	363
In tertium Hippocratis librum de morbis uulgaribus commentarij tres, eodem Cruferio interprete, recog.	504
In sextum Hippocratis librum de morbis uulgaribus commentarij sex, Iun. Paulo Crasso Patuino interprete.	549

CL. GALENI DE DIFFERENTIIS MORBORVM LIBER

NICOLAO LEONICENO INTERPRETE.

⁵ R I M V M dicere oportet quid morbum appellamus, ut libri introitus magis innotescat: Secundo loco, quot sint uniuersi primi et simplices morbi, qui ueluti quaedam aliorum sunt elementa: Dein ⁶ ceps uero tertio, quot sint

¹¹ ij qui ex eorum compositione proueniunt. Sumendum uero & hic omnium consensu approbatum principium, quod omnes homines tunc se sanos existimant, cum partium corporis ministerio, ad eas quae in uita necessariae sunt actiones, sine aliquo uitio perfungi potuerint. Quod si cuiuspiam partis operatio offensa sit, illam agrotare arbitrantur. His igitur ita se habentibus, in duobus his sanitatem quae rerum oportet, aut in operationibus naturalibus, aut in fabrica instrumentorum quibus operamur. Ex quo fit ut morbus sit uel operationis uel structurae oblatio. Sed quoniam & dormientes, aut alioquin in tenebris & ocio degentes, aut saepe discumbentes, neque ulla corporis parte mouemur, neque alicuius rei extrinsecus sensum habemus, nihilominus tamen sani sumus: hinc perspicuum existit, quod sanitas non operatione, sed potentia potius est diffinienda. Ut autem operari possimus, structura efficit naturalis. In hac igitur consistit sanitas. Unde & haec ipsa ad operationem uim obtinet causae. Siue igitur naturalem omnium partium corporis constitutionem, sanitatem appellare libuerit, siue operationum causam, in idem uterque incidit sermo. At si hoc est sanitas, eius profectio contrarium erit morbus, uel non naturalis constitutio, aut laesa operationis causa. Liqueat autem quod & si dispositionem non naturalem dixeris, cum eo quod nomine uteris antiquo, idem quoque significabis. Quot uero modis exeuntia naturae normam impediuntur in naturae operibus, corpora, si inuenire potuerimus, hac uia omnium simplicium morborum numerum inueniemus. Sumatur uero & hic constans omnium confessio principium, id quod naturale existit, esse moderatum non in animali solum, sed & in plantis & seminibus & omnium organo, quod uero non naturale, immoderatum. erit igitur sanitas moderatio quaedam, morbus autem immoderatio. Quarum igitur rerum immoderatio morbus sit, deinceps considerandum, an scilicet, quorum sanitas moderatio est, eorundem morbus est immoderatio? Quare si moderatio meatuum sanitas est, eorundem immoderatio morbus existet. Quod si ex temperantia calidi, frigidi, humidi, & licci sanitas pendet, ex eius contrario necessario agrotare continget. Eadem

Galen.

ratione si in aliquo alio quopiam genere sanitas fuerit, eiusdem generis immoderatio faciet aegritudinem. Sed hoc ipsum rationabilius consideremus, si quod sit corpus maxime simplex atque unum, id nullius aut intensiois, aut diminutionis est participes, neque in hoc genere alterum melius, alterum deterius reperitur. At si ex pluribus constet, multi in eo compositionis modi, alij meliores, alij peiores contingent. Ex quo illud eueniet, ut eadem composita, & conditione sint optima, & deteriora inueniantur. Id uero quod optime sit constitutum, inter ea quae ad id genus attinent, optimum existet. Corpora itaque animalium, quod dici solet, magis ac minus admittunt, tantumque in ipsis uarietas est, ut alia quidem optimi sint habitus, alia simpliciter boni, non tamen optimi, alia quae & si sana dicantur, non tamen boni sint habitus, quaedam uero minus ualeant, quaedam autem iam agrotent. Atque horum quoque agrotatio quandoque leuior, quandoque periculosa: & haec ipsa, quandoque uehemens, nonnunquam periculum medio cre affert. Neque enim omnia corpora uel sana, uel eggra, equaliter affecta esse existimare debemus. Quare animalis corpus non erit unum, ueluti atomus Epicuri, aut incopacta Asclepiadis corpuscula. compositum igitur. Quod si ex atomis, aut ex huiusmodi corpusculis incopactis impassibilibusque constaret, in compositionis qualitate tantummodo, magis minusque susciperet. ueluti domus ex impassibilibus constructa lapidibus, non tamen habentibus compositionem ex omni parte perfectam. Quod si & lapides ipsos aliquo pacto pati contingeret, uarios sane modos ac multiformes, domus eadem in suscipiendo magis ac minus admitteret. Si uero & corporum nostrorum primordia eam naturam habent, ut & pati, & alterascere possint, non in compositione & partium formatione tantum, sed in totis seipsum, magis minusue corpora ipsa recipient. atque ex eo ipsa per se tota, tot morborum genera contrahent, prima atque simplicia ac ueluti aliorum elementa, quot fuerint componentia. Quod uero sub his uerbis per tota alterari significamus, impassibilibus elementis nequit accidere. Neque enim fieri potest ut insectum corpus, quod atomum appellant, quicquam patiat, sed in compositione ac formatione duntaxat passio contingit. Compositio autem atque formatio in corporibus animalium, triplex reperitur. Prima quidem earum partium quae similes appellantur, ueluti articularum, uenarum, nervorum, ossium, cartilagineum, ligamentorum, membranarum, & carnum. Secunda instrumentalium, cerebri, cordis, pulmonis, hepatis, uentris, splenis, oculorum & renum. Tertia uero totius corporis. Etenim harum unaquaque partium instrumenta-

Tom. 3

2 2 lium

lium, ex alijs quibusdam simplicibus ut ad sensum est constituta. Illarum uero quaelibet, ex primis constat elementis. Carnis igitur quatenus caro est, in compositione tantum quatuor elementorum differentia consistit: at quatenus pars est instrumenti alicuius, in formatione & magnitudine. & ipsorum itaque instrumentorum, in eisdem erunt discrimina. Vbi itaque dixerimus de partium similium morbis quot numero sint, & quales iuxta suppositionem primam, ueniamus ad secundam, ad eam scilicet quae tota per totam substantiam alterari & transmutari corpora supponit. Sunt autem duae primae agrotationes, altera ampliatio meatuum, altera angustatio. Nam si prima elementa supponantur impassibilia, nullae erunt aliae praeter quam in compositione passiones. Omnis autem compositio ea, quae nuper diximus, discrimina recipit. Quare necesse est similium quamlibet partium tunc suum habere robur, cum meatus modi cos obtinet. qua moderatione sublata, a naturali dispositione digrediatu oportet. Sed quoniam uinaqueque mediocritas duplicem patitur corruptionem, alteram exuperantiam, alteram defectum, liquet quod primae agrotationes corporum simplicium duplices erunt, quarum altera ex ampliacione, altera ex angustacione meatuum consistunt. & os igitur & caro & aliarum unaquaque partium, quae si ad iudicium sensus referatur, simplices sunt: cum aut densitatem, aut raritatem immodicam habuerint, male affectae esse censentur. Quod si in utroque excessu mediocritatem seruauerint, quantum utique earum operationibus fuerit maxime opportunum, tunc utique supremum sanitatis gradum obtinere dicentur. Breues uero a medio ad utrumque extremorum euerfiones, donec partis operatio omni noxa sensibili caruerit, nequaquam agrotationes appellabimus. Plurima uero in his maioris ratio inuenitur, utpote in salubri & morbida natura magnum occupante interuallum, cum ab exquisitissimo sanitatis modo & temperie recesserit, unde in hoc spatio omnes sanorum differentiae locabuntur. Secundum ab hoc quod sequitur interstitium, in quo sensibilis apparet a mediocritate recessus, obtinet morbi, donec ad tantam immoderationem natura perueherit, quod membro interitum afferat. Neque enim animalium corpora eam habent a natura proprietatem, ut quomodocumque rarefcere aut densescere possint, sed & huic rei limites natura constituit, quos praeterire sit perniciosum. Et corporum quidem impassibilium suppositio ita se habet. At qui elementa subijci passionibus statuunt, mutuisque inter se actionibus per se tota commisceri ac temperari arbitrantur, quocumque numero prima constare elementa supponant, totidem primas esse agrotationes necessario fatebuntur. Age igitur, sint prima elementa, numero quatuor, calidum, frigidum, humidum, & siccum, quibus inuicem moderate confusis sanum sit animal, immoderate uero, agrotationum, erunt consequio agrotationes quatuor. Prima, caliditas quae naturalem excesserit modum. Secun-

cunda, frigiditas. Tertia, humiditas. Et quarta, siccitas. Hi sunt iuxta secundam suppositionem modi uniuersi earum partium quae similes appellantur, & simplices omnino esse uidentur. Compositorum uero in nobis instrumentorum agrotationes, utrique suppositioni communes existunt. Has igitur breui sermone exequemur. Sed hoc ipsum, praeter omnibus quemadmodum communes sunt, ostendamus. Cum oporteat membrum quodlibet ad sensum compositum (quod dissimulare appellant) si recte opus suum perficere debeat, non ex quibuscumque particulis, neque ex numero, aut magnitudine qualibet non satis opportuna constare, aut quouismodo aliter incommode se habere, in quatuor generibus quauis instrumentorum agrotatione consistet. Proprias autem unumquodque genus suscipit differentias, id quod primo diximus loco: cum forma membro conueniens fuerit uitiata, quoniam scilicet uel figuram incommodam, uel concavitatem, uel meatum acceperit, aut unum aliquid amiserit quod adesse oportuerat. Ex hoc genere etiam sunt leuitas & asperitas non commoda, de permutata. Secundi generis, quod ad numerum spectat, in primis ac simplicibus partibus duplex est morborum differentia, aut quia deficiat aliquid quod haberi erat opportunum, aut superabundet quod minime sit necessarium. Tertijs quoque generis, quod consistit in magnitudine, duplex est morborum differentia, siquid aut nimium adoleuerit, quod minus esse decuerat, aut nimis sit extenuatum quod maius esse expediebat: ex quo fit ut totum instrumentum non recte suum impleat officium. In reliquo autem genere morborum secundum compositionem, aut positum uariato naturali, aut mutata partium copula, differentiae constituentur. Quemadmodum uero prima quaeque instrumenta, aut integram ex simplicibus corporibus compositionem, aut uitiosam fortitum, atque ex eadem causa uel sana sunt, uel morbida: ita rursus ex his ipsis instrumentis primis, coagmentantur secunda. Musculus enim & uena inter prima instrumenta connumerantur: digitus uero inter secunda, atque hoc magis, pes, & pede magis crus. Vniuersaliter enim quaecumque ex similibus partibus coalescentibus unius operationis gratia sunt constituta, inter prima instrumenta censentur. Quaecumque uero rursus ex his componuntur, & si unius totius instrumenti actui quammaxime obseruiunt, inter secunda connumerantur. Eadem uero & horum instrumentorum erunt agrotationes, quae dicuntur esse primorum. Sed instrumentorum differentias alibi executi sumus, quae potissimum prima appellantur, & quae secundo post haec, & quae tertio ordine collocantur. quippe sunt aliqua quae ambiguas utrinque habent notas, ut uideantur tum ad primum, tum ad secundum ordinem pertinere. hoc uero in loco non adeo ad exactum est consideratio redigenda: Id unum tantum animaduertere oportet, simplexne ad sensum, an composita sit animalis particula. Simplicis enim, primae (de quibus

quibus diximus) agrotationes, naturalium elementorum differentia determinatur. Ad compositam autem secundam pertinent, quae utrique suppositioni communes existunt. Nullum uero agrotationis genus neque in simplicibus, neque in compositis corporibus insuper reperitur, quod utrisque sit proprium. siquidem uia diuisionis id impossibile ostenditur, unum tamen commune est omnium & simplicium & compositorum corporum, siue prima sint instrumenta, siue secunda, siue tertia, quod nunc explicabimus. Ad huius uero inuentionem, uiam nobis praestat, quaedam in omnibus dictis corporibus natura communis, siquid enim commune omnibus insit, quatenus secundum naturam se habere dicuntur, quod uel usum aliquem, uel actum animalibus largiatur, omnino eo corrupto communis quidam affidet morbus. Sed quidnam hoc est quod omnibus commune existat? Suarum unicuique unitas partium. quae, cum affuerit, causa erit ut pars quaelibet una esse dicatur, unumque actum uel usum perficiat. Quod si qua solutio contingat, partis illius erit agrotation. Quam uero appellatio nem in singulis partibus agrotationem fortitum, paulo inferius dicemus, quando dictorum generum differentias, in species secabimus particulares. Id igitur iam exequamur, rursus a prima suppositione exordientes. Duas, iuxta hanc, in similibus partibus erant agrotationes, quae meatuum immoderatione constabant, uel eorum scilicet ampliacione, uel angustacione. utriusque uero earum est differentia duplex, angustacionis quidem, corporis undique in seipsum compressio, atque ipsorum obstructio meatuum. Ampliacionis autem, eiusdem corporis ad omnem partem extensio, ac meatuum quaedam ueluti expansio, contingens ex concursu elementorum, quae proprie corpora, & quidem prima ac simplicia appellari assueuerant. siquidem quae ex ipsis sunt compositiones, uocant synchronata, id est concrectiones. Iuxta uero suppositionem secundam duae sunt agrotationum differentiae, quum uidelicet partes similes solis nonnunquam qualitatibus alterantur, nonnunquam uero ad easdem partes aliqua confluenta substantia, in qua eadem sunt qualitates. Et secundum quidem modum, ex quo tumor aliquis corporibus aduenit, nemo fere medicus ignorat. Nam & erysipelata, & inflammationes, quas Graeci phlegmonas uocant, & tumorum genera, quae ab eisdem cedemata, phymata, & phygethla appellantur, & strumae, elephantiasis, scabies, lepra, uulgi-gines, tumores duri, in hoc genere comprehenduntur, qui omnes morbi adeo sunt euidentes, ut neminem possint latere. At quos sola inaequalitas atque intemperies primarum committit qualitatum, non omnibus ita patent, nisi cum plurimum a naturali habitu corpora recesserint. Tunc enim facile affectus ipse ab omnibus deprehenditur, qui superante caliditate, ac totum obsidete animalis corpus, febris nuncupatur. Eadem uero caliditas quoadque in singulis animalis partibus sensui subijci-

tur: ueluti in cruribus, cum quis nimium ea ambulando fatigauerit, aut cum remigando, aut agrum fodiendo, siue aliquid tale faciendo ad lassitudinem usque peruenerit. Tunc enim & ipsi qui labore oppressi sunt, & alijs tangentibus, feruidiores sentiuntur. Quod si ex alicuius humoris profluuium magnus quidam tumor parti adiectus sit, erit ex secunda morborum differentia. Ex prima autem erunt, & illa quae nuper connumerauimus, & si quis praeterea affectus aut ex solis adustione, aut ignis calefactione, quemadmodum ea quae squammam appellantur, in certa animalis parte, aut toto corpore contrahatur. Cum uero morbus frigidus est, calido quidem contrarius, in extremis quandoque partibus usque adeo patens dispositio contingit, ut mortua decendant membra. Nec minus uniuersum aliquando patitur corpus, sicuti iter agentibus in ualido frigore accidit. Nam plerique ex his in ipsa uia commoriuntur, plerique uero antequam animam expirent domum, aut ad hospitium algidi ac semianimes deferunt. In morbo autem attonito, & comitiali (alterum apoplexiam, alterum epilepsiam Graeci appellant) & tremore, & distentione neruorum, (quam Graeci spasnum uocant) talis saepe accidit passio. Nam & ipsos in itinere usque ad mortem frigus opprimit, talibus rigoribus corpiuntur: quales Graeci emprosthotonos, opisthotonos, ac tetanos appellant: quoniam modo in anteriorem, modo in posteriorem, modo in nullam flectitur partem, sed rectum atque immobile corpus intenditur. Nonnulli autem his passionibus quas congelationes nominant, affliguntur. Alij simile quid ipsi qui morbo attonito laborant, patiuntur. In his uero passionibus omnibus superuenit accidens, quod multorum distrahit intellectum, ut accidens ipsum putent agrotationem, atque agrotationem, accidentis causam. Nam qui operationum laesiones putant agrotationes, hi non absque ratione, neruorum distensiones, insensibilitates, torpores, & reliqua huiusmodi, agrotationes uocant. Nos uero ab initio de nominibus edocuimus, ne quempiam forte lateret in hisce omnibus, non de rebus, sed de uocabulis tantummodo disceptari. Illos tamen quispiam iure meritoque taxabit, qui suam non seruant hypothesein. Sed licet aberraret, plus se tamen ceteris sapere existimant. Audire licet eos cum interdum distinguere conantur, dicentes: Si neruorum distensio sequatur inflammationem, ipsam esse aduentitiam quoddam, atque accidens inflammationis. Si uero solam intemperiem, agrotationem. Haec de febre ipsa arbitrantur. nimirum si post sensibilem alicuius membri aduenierit affectus, accidens esse, alioquin, agrotationem esse censendam. Qui quidem ob id sunt accusandi, quod non expectantes donec ab alijs confutentur, ipsi seipsum reuincunt. Qui uero supponunt operationum laesiones appellari morbos, neque a primo discedunt instituto, licet aliud quoddam sit quod illi minime aduertunt, in nominibus tantummodo decipi, res uero

ipfas recte assequi, sunt existimandi. Sed de omnibus ad medicinam pertinentibus nominibus, est à nobis alibi plenius explicatum. Et si quis recte his uti cupiat, librum illum curiosius inspiciat. Quoniam uero hic locus rerum cognitione præcipue desiderat, ea quæ deinceps sequuntur (seruata quam diximus nominum ac uocabulorum proprietate) aggrediamur. Diximus de calidis aut frigidis affectibus, qui omnis substantiæ effluentia uacant. Eadē ratione & humidæ, & siccæ consistent ægritudines, tota alterascente corporum natura, nullam extrinsecus materiam in sese recipiunt. Exiguæ uero permutationes, non facile deprehendi possunt. Magnæ uero manifestissime patent, in membris præsertim quæ propriè emortua sunt. Nam quædam ueluti salita ac ualde exiccata apparent: id uero non ita crebro euenire solet: quædam mucosa & relaxata uisui ac tactui sentiuntur, adeo ut si aliquam ex ipsis partem manibus tractandam accipias, protinus effluat, atque instar aquæ excidat digitis. Hoc idem in putridis ossibus usu contingit. alia non longe ab arena distare uidentur, similia his lignis quæ sunt uetustate corrupta, alia ueluti mucida sunt, quæ omnia humiditatis uel siccitatis immoderata intemperies ad mortem perduxit. Omnes uero exigui membrorum à naturali temperamento recessus à multis ignorantur, & ab eisdem imbecillitates appellantur. Nam si inflammatio, aut ulcus, aut aliquid huiusmodi uentriculum infestet, nullam præterea causam cur cibus non decoquatur, exquirunt. Si uero nihil horum sit, aiunt esse uentriculi imbecillitatem, tanquam aliquid dixerint præter id quod sit euidentissimum, malam uidelicet ciborum decoctionem. Quid enim eos aliud dicere arbitrādum, nisi uentriculi in suo opere perficiendo debilitatē? Hoc autem non est quod quærebatur, sed causa potius eiusdem debilitatis. Cur enim uentriculus suum officium debilitet impleat: cum neque ulcere, neque inflammatione, neque tumore indurato, neque simili aliquo morbo afficiatur? Neque enim illi, sine ulla omnino causa, decoquendi cibum facultas eripitur. Quare relinquatur ut, aut immodicos meatus, aut qualitatum intemperiem causari sit necessarium. Ex quo etiam illud facile intelligitur, nulli earum ægritudinum quæ partibus similibus accidunt, posse unquam rectam curationem adhiberi, nisi primorum elementorum animaduersio fuerit adiuncta. Sed aduersus hos alibi, quemadmodum expedire uidebatur, differuimus. & quod præsentis interest loci, agnoscere oportet uentriculi imbecillitatem, aut uenæ, aut arteriæ, aut musculi, aut aliorum (ut simpliciter dicam) instrumentorum, tum animalium, tum uitalium, uel ob meatus immodicos, uel ob qualitatum intemperiem necessario prouenire. Quo pacto uero tales eorum affectus sint agnoscendi, non est præsentis negotij. Non enim indicia explicare, sed ipsas primas enumerare ægritudines in præsentis statuimus. Ego uero iam uideor eas omnes commemorasse, quæ partibus simili-

bus tribuuntur. Proximum est ut eas iam exequamur quæ instrumentaliū sunt propriæ. In his igitur aliquā omnino esse partem operationis causam, reliquas uero ad usum aliquē huic parti subministrandum à natura creatas, alibi ostendimus. Totius autem instrumenti operatio, tum maxime atque præcipue detrimentum patitur, cum pars illa egrotauerit, quæ operationis est causa. Sed & aliarum immodici affectus officient operationi. Quæcunque igitur non per seipsas hoc agunt, sed ea ratione, quod primi instrumenti officium operationi, causæ morborum sunt, non ipsæ morbi. Sed si præter id quod in aliquo lædant primum operationis instrumentum, ita tamen affectu fuerint, ut ipsam operationem offendant, iam tum huiusmodi affectus, ægritudines sunt appellandæ. Fiant autem (ut diximus) uel naturali formatione permixta, uel non seruato numero partium opportuno, aut unicuique parti conuenienti magnitudine, uel quod non, ut naturalis positus expetebat, ipsæ coherant. Cum enim (ut iam demonstraui) illa animantium natura opifex, nullam partem corporis sine necessitate aliqua affinxerit atque formauerit, sed ob eum finem omnes, ut uel commode, uel firmiter magis, totum instrumentum, proprium exequatur officium: necessarium omnino, earum oblationes quæ uel penitus operationem prohibent, uel saltem impediunt, ægritudines putari: quæ uero ad offensionem tendunt primi instrumenti operationi accommodati, ægritudinis causas (ut nuper dicebamus) appellari. Ob hoc igitur, qui & introsum & extrorsum sunt cruribus, aut plantis læuigatis, deterius ingrediuntur, quoniam in his uitata est figura naturalis, sicque qui ex perforatis ossibus male conformati fuerunt, usum membri probum non habent. Neque si etiam quicquam recte agere possunt, quibus ob morbi magnitudinem articuli suis sedibus exciderunt, aut disruptis supercilijs qui eosdem articulos continent, facile articuli ad superiorem partem exiliunt ac dilabuntur, aut supra excrecente callo, tota ea pars quæ articulis constat, ob loci angustiam, ad motum inabilis redditur. Et hæc quidem figurarum uitia aduentitia existunt. Natiua uero cum protinus in utero matris formatio deprauata, quod in quacunque corporis parte contigerit, ex ea infirmum atque imbecillum animal redditur. Oportet enim cordis, pulmonis, uentriculi, cerebri, linguæ, splenis, & renum, & aliorum omnium figuram conseruari. Nam si aliqua noxa interuenerit, totum necessario instrumentum in suis deficiet operibus. Iam uero cavitatum omnium quæ partibus debentur tum magnitudo, tum multitudo, nisi seruetur, necessario earum occasione ledetur actio. Multæ uero huiusmodi ægritudines, nonnullæ coalitu quodam, nonnullæ uero lentorum ac crassorum obstruendi consistunt. Aliæ uero ipsis corporibus nimium exiccatis, aut ab aliquo ex circumstantibus ingruenti ac comprimenti, angustioribus effectibus adueniunt. Ipsorum quoque corporum quæ tales meatus for-

tus sortita sunt substantia aliquando indurata & inflammata, uel tabescēs, uel suppurata, aut inflata, aut quocunque modo aliam adiunctam atque aduentitiam adeptam magnitudinem, ac deinceps ad interiores cauernas tumorem refundēs, causa est ut obstruantur meatus. qui quidē ab his plurimū differunt, quod prioris sectæ authores supposuerunt ex primorū atque impatibilium corporū fieri conuentu. Nam intestinorū, uenarū, arteriarum, atque huiusmodi omnium meatus, hos inquam meatus magnos ac manifestos omnes perspicuo uideamus. Quod si ex ipsis aliquis ob nimiam paruitem sensum effugiat, non tamen propterea ex eodem genere cum illis existit, quos prior secta supposuit. In omnibus uero huiusmodi affectibus in quibus corpora in tumorem attolluntur, atque ex eo meatus intercludi aut angustiores effici contingit, nonnunquam una tantū prouenit ægritudo (obstruendo scilicet meatuum) quæ lædit operationē. Nonnunquam præter hanc altera, corporis scilicet dispositio quæ obstructionis est causa. Quod si id cui tumor accedit, corpus, nullum proprium habeat opus, una tantum erit ægritudo, meatuum obstructio. eius uero causa, non tamen ægritudo, erit corporis tumorem gerentis affectus. Si enim ita contigerit, ut patiente tunica uenæ, quæ exempli gratia est in gibbis hepatis partibus, is meatus per quem ad ea quæ in concauis receptacula mittitur sanguis, reddatur angustior, duæ hac ratione erunt ægritudines, altera ipsius uenæ affectus, altera meatus obstructio. Impedit autem uenæ quidē affectus, sanguinis optimi generationem, obstructio uero, diductionem. utraq; uero operatio animali est necessaria. Nam pro cōfesso habetur, quod quæcunque dispositiones primo lædunt operationes, ægritudines nuncupantur. Si uero nihil ipsa patiente uena, lenti tantummodo ac crassi humores impacti meatibus diductionem impediunt, una tantū erit uisceris ægritudo, quæ obstructio appellatur. Idem euenit intestino, si sola addit obstructio, una tantum erit ægritudo. Eodem uero inflammationem patiente, & propterea interioris spatij obferante spatium, ita ut excrementorū exitus prohibeatur, duæ erunt ægritudines: Scapulus enim ex morbo alter contrahitur morbus, ut in his quos nuper diximus facile constat: nec minus ubi erysipelati, herpeti, carbunculo, uel tali cuiuspiam ægritudini, febris adiungitur. Nonnunquam uero effectus ipse est operationis oblatio, quam passionem decet & accides appellare. eiusdem autem causam, ipsam ægritudinē, ueluti obstructio meatuum, causam affert ne alimētum digeratur: frigefactio uero, sensum inuehit difficilem, atque ita ægritudo accidenti originem præstat. Cum uero ipsa dispositio operationem primo impediunt, eiusdem autem dispositionis causa nullam attulerit offensionem, dispositionem quidē ægritudinem, quod autem ipsam facit, causam ægritudinis dicere oportet, ueluti in lentis humoribus atque obstructioe contingit. ipsa siquidē obstructio-

est ægritudo: humores uero ægritudinis causa. Quæcunque uero ægritudines cōcauitatibus adueniunt, cum præter modum obstruuntur uel laxantur, omnes ad formationis genus referuntur. In his siquidem omnibus formatio naturalis quodāmodo uitatur. At nec leuitatem, nec asperitatem, frustra partium opifex natura molitur. quare & in hoc genere per omnes animalis partes morbi contrahuntur, cum id quod natura leue esse oportuerat, asperum fit: aut eduerso, quod asperum, leue. Euidētissima autē in hoc genere medicis sunt, quæ aut læuigatis, aut exasperatis ossibus accidunt. quæadmodum etiam & faucium asperitates quæ uisceribus committunt, manifestissime patent. Illud quoque hoc in loco cognoscere oportet, quod sapienter figura partium oblatio aliquem simul meatum offendit, ueluti in naso aliquando usu euenit, quod ex istu uisio lento resimatus, adeo internum compressit meatum, ut uel nullo modo, uel ægre per ipsum respiraret. Cōstat igitur quod in huiusmodi affectibus angustia meatus est ægritudo: nam primū ipsa spirandi officium impedit. Causa uero præcedens, similitas nasi quæ naturalē eiusdem figuram deprauarit. In genere igitur formationis, cum tantū à naturæ modo discessum fuerit ut operatio lædatur, quæ nuper dicta sunt ægritudinum discrimina fiēt.

In numero uero partium simplicium ex quibus unumquodque constat instrumentum, duæ erunt ægritudinum differentie, cum scilicet pars aliqua deficit, aut superabundat. In utraque uero ipsarū alia differentia: nā ex his quæ superfluent, nonnulla sunt ex genere naturali, ut si cui sextus adnascitur digitus, aut in oculo unguis, Græci pterygion nominant, aut in naribus germen aliquod carnis, aut alio quopiam meatu aliud id genus constitit. Ex his uero quædā erunt ægritudines ipsæ, ueluti unguis: Nā si multū augmentū susceperit, non parū intuitum offendet, cum pupillam obtenebret. Ægritudinum autē causæ, sunt germina quæ meatus interferant. In primis enim obstructio est ægritudo, quoniam & ipsa prima officit operationi. Nonnulla uero sunt quæ toto genere sunt præter naturā, ueluti lumbrici, & uermes quidam minuti quos Græci ascaridas uocant. & in uesica lapis, & in oculo grādo, & suffusio, & hypopia, & pus, & uerrucarum genera, quas Græci acrochordonas appellant, & faui, & atheromata, & steatomata, & uiriliginis, lepræ, & leucæ, & pori, & quæcunque in abscessibus reperiunt. Quod uero & ex his ipsis quæcunque operationē primo impediunt ægritudines à nobis dicantur, sicuti suffusio, quæ uero non ita, ægritudinum causæ, omnibus constare arbitramur. Deficienti autē partium, nonnullæ quidē funditus ablatæ sunt, nonnullæ uero ex dimidio præcisæ ac mutilatæ. Neque autē obscurū est multa talia animantibus in ipso protinus utero solere contingere. Iam uero in lucē editis atque perfectis, ossa quidē sapienter tota eximunt, & digitis, & artubus, & capite, & costis, nonnunquam uero & digitus auferit, & pes, & extrema manus, & crus, & cubitus, extrahuntur

etiā uenae uaricosae, & glādulę induratae, & dētes exesi. Auferi pariter & uua, & omentū, & praeputium, & aliqua uerēdorum particula, nonnunquā uero & penis integer, quemadmodum & testes. Nuper uero quidam in magna neruorum distentione quae totum corpus opprēsserat, linguae partem anteriorem mordicis abscidit, qui demū sanitati restitutus, minus facile sermonem potuit explicare. Huius generis sunt ea omnia quae mutilationes appellatur, labiorum, narium, aurium, & quaecumque partes carnulentae, uel ui auulsae, aut putrefactae, ex toto resectae sunt. Nam in his calamitatibus omnibus numerus partium naturalis non impletur, siue una, siue duae, siue plures partes defecerint, siue integram partem abolitionē, siue partim sublatae fuerint. Quaecumque autem ex his operationem impediunt, simili ratione inter agnitudines locantur. Quaecumque uero aliam partem operationi accommodatam refrigerant, aut parce alimentum distribuunt, sunt agnitudinum causae. Quaedam uero utranque rationem complectuntur, & agnitudinis, & causae, ueluti uua cum radicibus tollitur, & uoci detrimentum affert & pectus ac pulmonem refrigerat. Nam cum didiceris in ijs quae de functionibus atque usu membrorum ratiocinationes habentur, quod ex omnibus animalis partibus nonnullae quidem operationem toti animali utilem conferunt, nonnullae autē nihil agunt sed uelut aliquem operationibus afferunt, liquet earum laesiones, quae actiones euidentius offendunt, agnitudines esse appellandas: earum uero quae ad uelut aliquem tendunt, agnitudinum causas. Quare si quae animalis particulae duplicem usum aut duplices actus habuerint, in una saepe offensione in duplicem subibunt uel causae, uel agnitudinis rationem. Quod si quae pars sit quae simul & usum & operationis praestet officium, ueluti in quibusdam partibus (cuiusmodi est gurgulio) esse uidemus, huius interitus altera quidem ratione erit agnitudinis, altera uero agnitudinis causa. Neque ambigitur quod eius quae superest partis, erit agnitus, non eius quae amplius non sit. Nam si latius oris spatium in illa parte patitur, ubi nunc est agnitus, eiusdem spatij uiam dixeris esse particulam. Quod si haec abolita fuerit, deficit aliquid spatij, atque ita totum hoc sit agnitus, constante eo quod ab initio pro confesso habebatur, quod omnis operatio ab aliqua agnitudine laeditur. Vel igitur uocem ipsam, uel inspirandi atque expirandi actionem non esse animalis ostendere oportet, at si hoc ita se habet, pro manifesto relinquitur quod uuae abolitio palato agnitudinem affert. Simili ratione & dentis amissio erit oris agnitus, & siquidē unus fuerit ex ijs qui mādicationi obseruiunt, ea pars qua manducatur offenditur. si uero ex ijs qui molares appellantur, mādicationis, atque una sermonis explicatio laeditur. Eodem modo si linguae dimidia pars abscindatur, parti quae superfuerit, erit mutilatio, agnitus. Idem in obscenis, in omento, atque omnibus partibus ita affectis eueniet,

A Et sicui hoc ipsum non agnitudinem sed passionem aut affectum appellare libuerit, mecum non de re, sed de nomine solo dissentiet. Liqueat autem quod in lingua, omento, obscenis, atque omnibus huiusmodi partibus hoc pacto mutilatis, erit aliqua magnitudinis diminutio, ipsum uero animal non adeo necessario diminuetur ut mutilatum esse dicatur, sed aliquis numerus partium erit ablatus. siquidem, & arteriae, & uenae, & cutis, nonnullam & adeps, & membrana, & caro in talibus affectibus auferuntur, in uua autem, & uaricosis uasis, atque ipsis instrumentis agris aliquem partium numerum auferre continget. atque haec omnia ad id attinent genus in quo membra numero euariant. Quibuscumque uero instrumentis si auferantur quaedam, non tamen integrae partes eximuntur, haec ad utranque quodam modo genus referuntur. Nam & particularum simplicium numerus, & magnitudo instrumenti compositi, deficit animali. siquidem totum instrumentum mutilatum est. Neque alicui obscurum est, utramque passionem tum eam quae ad numerum, tum eam quae ad magnitudinem pertinet in superiore genere praedicamentis, in quantitate uidelicet, posse locari. si quidem quantitatis aliud continuum, aliud discretum, quod & quantum proprie, sicuti & continuum, pellicon apud Graecos appellatur. Sed in hoc loco manifestioris doctrinae gratia libuit, hoc pacto distinguere, ut alteram quantae differentiam sub numero, alteram sub magnitudine comprehendamus.

C Iam uero quoniam huius generis agnitudines explanauimus, nunc de ijs quae ad magnitudinem pertinent, quocumque nomine censeant, differamus. differunt autem ab eo quod supra diximus genere. Nam si naturalis membrorum figura constanter, magnitudo deprauetur, cum ob hoc ipsum laeditur operatio, parti agnitus contingit: ueluti si in prima formatione animalis, tantam habuerit lingua magnitudinem ut ad nullam oris partem deflecti possit, aut paruitatem tantam ut omnes illius partes nequeat attingere. In lucem uero editis atque perfectis, supra naturalem magnitudinem membra non admodum excrescunt, frequentius uero minuantur, atque hanc agnitudinem nonnulli alimentis defectum, nonnulli tabem nuncupant mentis. Augmenta uero in ulceribus fiunt in quibus caro redundat, & in eo morbo qui a Graecis priapismus appellatur. Nicomacho autem Smyrnaeo ad tantam molem corpus increuit, ut loco moueri non posset, sed hunc aiunt ab Aesculapio curatum. Nos autem uidimus cuiusdam linguam supra modum absque ullo doloris sensu excresuisse. Nam neque mollis tumorē, quod Graeci oedema appellant, neque durum, quod iude scirrion appellant, neque inflammationē patiebatur: neque enim premēti manui cedebat, aut omni sensu carebat, aut dolore infestabatur, sed nullum malum praeter immodicam magnitudinem ostēdebat, nihil ipsa substantia uitiosa. Sic et testiculi et ubera, alijs uterque, alijs alter tantummodo supra modum increuit. Et quae struma uocatur, est ex hoc genere

generis, quae ubi nimium exceaserit, magnam operationibus affert incommoditatem. Et ex eodem etiam sunt genere, angulorum in oculis immoderationes, ex quibus, immoderatum quidem augmentum, encanthida: diminutionem autem, rheada appellant. tales sunt in hoc genere agnitudinum differentiae. Euariante uero ea quae secundum naturam compositura, fiunt agnitudines. In positum quidem, sicuti cum articuli suis sedibus excidunt, aut loco tantum mouentur, aut cum omentum, uel intestina ad inferiores testiculorum tunicas deuoluuntur. alterum morbum Graeci epiploen, alterum enterocelen appellant. In naturali uero partium uicinis partibus copulatione, si ligamentum aliquod aut relaxatum, aut intensum fuerit, aut disruptum, eius partis quae ex articulis constat motus offenditur. In hoc genere sunt linguae nexus immodici, & pudendorum, quoniam & illi ad sermonem explicandum & manducandum non parum efficiunt, & hi, quo minus procul & directio tramite in mulieris uterum semen emittatur, ob meatus inuersionem non minus impediunt. Ad hanc etiam attinent agnitudinis differentiam si labia ulcerata, si palpebrae, uel sedes, uel digiti, uel si quae tales particulae praeter naturam coaluerint, tales sunt morborum species quae in compositione existunt. Reliquum est quintum genus agnitudinis, continuitatis solutio, siue haec alicui particulae simplici ex ijs quae similes appellantur, siue compositae adueniat. Quare inter utranque partium morbos, eam paulo ante commemorauimus. Cum enim diuellitur ligamentum, uel arteria, communis est & totius instrumenti & diuulsa particulae agnitus. Nam utriusque soluta est continuitas. totius quidem instrumenti, cum partes non amplius coherēt, neque uniuntur. ipsius uero particulae diuulsa quoniam non amplius est una, sed in duas diuisa est partes. Quod si non ex tota diuulsa fuerit, sed parte aliqua tantum, non erit iam totius instrumenti agnitus, nisi ex accidenti solum, quoniam uidelicet aliqua ipsius particula patitur: eiusdem autem patientis particulae propria ac peculiaris erit agnitus. Vocatur autem continuitatis solutio, in offe quidem fractio: in omni genere carnosio, communiter ulcus. Ruptio autem & conuulsio ex eodem genere sunt. sit autem alterum quidem in carnosio, alterum in neruosis partibus, conuulsio quae in ipsis sunt fibris, cum ex ictu aliquo uolentia patiuntur, aut subito & affatim intenduntur. Quae uero aduulsiones appellantur, instrumentariarum tantummodo partium propriae sunt passionis. Haec quidem sunt uersae simplicium morborum differentiae. Nunc uero superest ut composita exequamur. Erigitur iuxta priorē suppositionem, ex dilatatione & angustia meatuum, agnitus compositus, non particulatim singulis haec utraque patientibus meatibus, sed uicissim his quidem latioribus, illis uero angustioribus redditus, ut non magis laxitate quam angustiam eorumdem in data similari parte accuset, nec ulla sensibilis particula possit ostendi cui alterum tan-

tummodo adsit, sed quae cum sumpta fuerit, intrinsece passioni reperietur obnoxia. In secunda autem suppositione, in unaquaque similari particula, qualitates naturae modum egressis, sunt compositae agnitudines numero quatuor, Calida simul & humida, calida & sicca, frigida & sicca, frigida & humida. Profluente uero ad ipsas aliqua substantia, erunt pariter compositae agnitudines quatuor, quae ex earundem qualitatum coniunctione proueniunt. Quoniam uero continuitatis solutio, non in compositis tantum instrumentis, sed in simplicibus quoque particulis sit, implicabitur & haec nuper dictis iuxta utranque suppositionem compositis agnitudinibus, & simplicibus his de quibus statim ab initio sermonem habuimus. Nam fieri potest ut idem membrum & ulcus patiat simul & siccitatem habeat, aut humiditatem, uel frigiditatem, uel caliditatem praeter naturam, aut una cum ulcere caliditatem simul atque humiditatem. Exulcerata igitur atque una inflammata membra, tripliciter naturae modum egrediuntur, cum ob ulcus quidem unitatem suarum partium amittat, ob inflammationem uero calidiora atque humidiora reddantur plus quam naturalis exigit habitus. Denique qui in ipsis est tumor, si ad tantam magnitudinem attollitur, ut ob hoc ipsum operationem impediatur, tunc iam morbus est existimandus. Quod si membrum ex hoc nullam patiat in operatione iacturam, accedens tantummodo & passio consequitur, ueluti & dolor. Omnia igitur quae simul inflammata atque ulcerata sunt corpora, tres quidem necessario, nonnunquam uero & quatuor agnitudines patiuntur. Hoc uero in loco inflammationem appellamus, non ut antiqui consueuerunt, quandam ueluti feruorem in corporis partibus accensum, sed rubescentem ac renitentem doloris cumque tumorē. Ita & erysipelata nonnunquam ulcera comitantur. Nam carbunculi eam naturam habent, ut aliter consistere nequeant. Mediam uero sortiuntur naturam herpes & cancri, qui maiori quidem ex parte cum ulceribus eueniunt, nonnunquam uero seorsum. Omnes igitur huiusmodi agnitudines, etiam si ulcere uacent, compositae sunt. Una quidem ratione quoniam omnes a superfluo humore procreantur, a rufa quidem bile, erysipelas: ab atra uero, cancer: a sanguine autem inflammatio: a pituita tumor quidem laxus. Alia uero, quoniam nunc dicti omnes humores, etsi formae rei humescentis praeseferant, uim tamen habent: atra quidem bilis, frigidam & siccam: rufa uero, calidam & siccam: pituita, frigidam & humidam: calidus autem & humidus est sanguis. Tertia uero ratione, quoniam simul commiscuntur omnes, & raro admodum ex ipsis ullus purus syncretusue consistit. Nam magna ex parte inflammatio, aliquid ex erysipelate, uel laxi, uel duri tumoris natura, complectuntur, aut erysipelate aliquid quod inflammationis uel laxi, aut duri tumoris speciem referat, ita similiter in reliquis omnibus perpende. Multiformiter ergo omnes huiusmodi agnitudines compositae sunt, de quibus eo in libro, in quo de causis

de causis morborum agemus, plenius differemus: atque etiam uberius, in eo qui de morborum accidentibus inscribitur: ac praeerea in ijs, in quibus curandi ratio tractatur, ad quam omnia quae hic scribimus diriguntur. Nunc uero quoniam quomodo simplices se invicem complectantur explanauimus, iam ad instrumentorum aegritudines ueniamus. At quo pacto & haec compositae fiant, aperiamus. Primum uero illud meminisse oportet, quod aliae quidem primorum corporum, uidelicet simularum, sunt aegritudines: aliae autem instrumentariorum & compositorum, inflammatio enim primorum est corporum: exarticulatio uero instrumentariorum. Quando igitur artus luxatur simulque inflammatur, totius quidem instrumenti est exarticulatio, inflammatio autem non primo neque proprie, sed ex accidenti tantum. Quoniam enim singulis eius partibus aduenit inflammatio, fit ut ex accidenti totius instrumenti sit aegritudo. Et lippitudo quidem est inflammatio membranae quae operit corneam, ex accidenti uero est totius oculi aegritudo. Contingit uero nonnunquam ut tunica corneae appellata, profundum habeat ulcus, quae deinceps exesa tota, aliquid ex ea tunica procidit, quae secundo post corneam ordine sita est, uinea appellatur: fieri etiam potest ut ipsa pupilla una conuulsione patiatur, atque ex his tribus omnibus, quaelibet passio oculi existimatur, quauis ulcus & erosio ad solam ceratoidem pertineat, procidit ad ragoideam, & conuulsio ad pupillam. Sed, ut diximus, simularum partium aegritudines, ex accidenti toti instrumento attribuntur. & cum earum plures partes sunt effectae ita ut singulae singulo morbo laborauerint, & hic ex accidenti, totius erit instrumenti aegritudo composita. Nam, ut in oculi exemplo persistamus, sit ita ut eundem oculum unguis & lippitudo infestet, & exesa cornea, & procidentia ragoideis, quibus etiam malis accedat aliud quod suffusionis initium, quod non una neque simplex sit aegritudo, omnibus in propatulo est. Appellabit autem haec quispiam, compositum oculi morbum, alter uero, compositum morbum nequaquam, sed plures dicit aegritudines, in diuersis oculi partibus constitutas. Nihil uero refert quantum ad ueram curandi rationem, ad quam haec omnia diriguntur, siue unus sit mor-

bus compositus siue plures, pugnantibus remedijs indigentes. Plenior uero de hisce discussio, ne differimus ad eos libros in quibus curandi precepta traduntur. In presenti uero sermone, hoc tantum demonstrasse sufficiat, probabilem utroque afferre sententiam, & qui plures in oculo morbos esse arbitrantur, & qui, quodammodo unum est instrumentum, ita & unum existimant esse morbum, sed compositum, quando (ut ante diximus) plures in eodem partibus laborauerint. Ut igitur ex simplicibus morbis, unus quidem erat primo totius instrumenti aegritudo, ueluti suffusio, alius uero ex accidenti, ueluti corneae exulceratio: ita & de morbis compositis statuere oportebit. Proprii igitur erunt instrumenti, qui plures simul etiam partes occupauerint. Ex accidenti uero, quicunque compositi unam tantummodo ipsius instrumenti obsederint partem, ueluti lippitudo, quae membranae superioris est passio: siquidem inflammatio est numero compositarum aegritudinum fuit ostensa. Eidem uero membranae ulcere adueniente, multo etiam magis compositam aegritudinem pati dicemus. Sed nec propterea minus oculus totus morbo composito laborare censebitur. Tales quidem ex accidenti totius instrumenti aegritudines esse putantur. At cum plures eodem tempore particulae aliquo malo afficiuntur, ipsorum instrumentorum primo compositae sunt aegritudines: atque eo magis, si particulatim unaquaeque simplicium, non ex accidenti, sed primo, totius instrumenti fuerit aegritudo, quemadmodum in oculo unguis, suffusio, atque ea passio, quam a Graecis rhecada antea diximus appellari. Nam ex ijs quaelibet, oculi est aegritudo. Et cum ad unius constitutionem omnes coniunguntur, oculo propriam aegritudinem compositam faciunt. Hac si quis rationinabitur uia, omnes instrumentorum compositos morbos facile inueniet. Mihi uero superfluum uisum est opus, omnia complecti, quoniam si quis omnium simplicium morborum fuerit scientia consecutus, atque eorundem compositurae modos non ignorauerit, facile in singulis per se ipsum poterit exerceri. Quare si quispiam semel tantum quae in hoc libro conscripsi mus legerit, is se parum profecturum intelligat, nisi postmodum plurimum quoque exercitatio nis adiunxerit.

Claud.

CL. GALENI DE CAUSIS MORBORVM LIBER VNVS

NICOLAO LEONICENO INTERPRETE.

21

VOT quidem sint aegritudines omnes & quales, in propria genera ac species diuisae, tum simplices tum compositae, altero iam libro explanauimus. Reliquum est ut singularum causas explicemus, exordientes a simplicibus animalis partibus, quae similes appellantur. A quibus deinde ad compositas & dissimiles ueniamus. Quoniam uero ostendimus iuxta illos qui arbitrantur substantiam, quae ortui atque interitui subiicitur, simul misceri atque alterari, quod omnis aegritudo similis ac simplicis quo ad sensum particulae, uel intemperies quaedam existit, uel partium diuisio, iuxta uero illos qui non unionem statuunt, sed quia intercipiatur uacuum omnium corporum constitutione, coctione putant, immoderatio meatuum, & eius, quae sensu deprehenditur,

continuitatis solutio: incipiemus & nunc considerare causas morborum omnium qui ad primam attentionem suppositione, quam nos ueram existimamus. Erant autem (ut arbitror) quatuor simplices, quatuor uero compositae. cum aliquando quidem, sola supra modum excrecente caliditate, uel frigidityte, uel ex altera oppositione aliqua ueluti humiditate, uel siccitate: aliquando uero duabus simul supra modum actis, ut morbus pariter calidus ac siccus, uel frigidus ac siccus, uel calidus ac humidus, uel frigidus ac humidus fiat. Itaque quoniam sunt cuiusque praedictorum morborum procreationis causa iam inspicimus, sumpto ab eo initio, qui in caliditate interperie consistit. Apparet autem & in alijs corporibus omnibus quae plus satis incalescunt, uel ex motu quodam augeri caliditate, uel ex putredine, uel ex uicinia alterius corporis feruidioris, uel ex angustatione, uel ex alimento ad calefaciendum accommodato. Ex motu quidem, ueluti in ijs qui quouis modo exercitantur, & in lapidibus inuicem collisis, & lignis, & flamma uentilata. Ex putredine autem, tum reliquorum corporum, tum praesertim seminum ac stercoreis. Mihi quidem nonnunquam uidere contigit in columbarum excrementis, ex putrefactione igne accensum. Nec est quispiam qui ambigat quin calidorum corporum uicinia, alia coalescant, si modo ad memoriam reuocet, & balneas, & solem aestiuum, & omnem flammam. Ita quoque si hybernis temporibus in ampla domo igne accenderis, atque omnes meatus obstruxeris per quos spirandi habeat facultatem, interius calore excitabis. quod si quaque uerfus patentes exitus liqueris, nihil amplius effeceris. Sed non aliter balnea atque fornaces, suum inter-

22

ius augere calore. Ex quo euidenter est, angustatio ne augendo calori occasionem praestari. Sed nec in obscuro est, quod idem ex ipsa materia prouenit. Nam aridi calami, uehementius flammam attollunt. ligna autem uiridia, & praesertim si plura super ignem congereris, diutius quidem aggrauantur & ueluti obruunt flammam, demum uero augent. At quomodo in animalium corpore ex ijs unumquodque conficitur? Cum quispiam immoderata exercitatione usus fuerit, lassitudine sustinet corpus. hoc est, caliditatem immodicam in musculis atque articulis habet. Hi enim sunt qui primo motu excipiunt. Quod si non ultra progrediatur calor, atque eum solui contingerit antequam totum animalis corpus inuaserit, nihil ultra lassitudine consequetur. At si in totum extenditur corpus, tunc huiusmodi affectus febris nuncupatur, quae est ueluti quaedam totius corporis immoderata caliditas. Ita & ira, quae feruor quidam est existens in corde caloris, ob immoderatum motum, per totum nonnunquam diffunditur corpus, atque ita febrem accendit. Iam ea quae putrescunt in animantis corpore calorem quandam immodicam in his partibus in quibus putreficere possunt, sicuti & erysipelata, & herpes, & carbunculi, & inflammationes, & phygethla. haec quidem totum concalescentia corpus, excitant febrem. Et quidem tertia causa immoderati caloris ex his fit manifesta quoniam modo animalibus adueniat, & ex ijs quae adustiones appellantur. Nam in bubonibus & inflammationibus & erysipelatibus atque omnibus adeo calidis morbis, semper contingens pars atque continua, ipsa quidem primum caliditatem assumit, deinceps uero & partem uicinam afficit, & haec deinceps sibi proximam: atque ita usque ad principium insiti caloris perueniente interperie, totum celeriter corpus, principij sentit affectum. Diuturnae quoque morae in locis sole expositis, nudis quidem, totam aliquando cutem supremam calescunt. at ijs qui uestibus operiti sunt, solum caput: atque haec exustio appellatur. Quod si iam totum animalis corpus occupet, tunc ita febris accenditur. Quartum uero causa genus quod insitum calorem immoderate succedit, in astringentibus & refrigerantibus fieri uidetur. Nam si quis uehementer riguerit, aut in aqua natauerit quae aut alumen aut talem aliquam naturam acceperit, huic astringi cutem atque densari contingit, ut quae diffusi consueuerant intus cohibeantur. Quod si fuliginosa fuerint quae intus colliguntur, febris inde generatur. Quinta uero species actus supra modum caliditatis, sunt esculentorum acres ac calidae qualitates, ueluti aliorum, porrorum, caparum, atque huiusmodi omnium. Nam & horum usus immoderatus febrem aliquan-

aliquando suscitauit. Et quidem calidæ potationes A
immodicæ, ueluti uini ueteris & acris, cum imbe-
cille corpus offenderint, & medicamina acra, si-
ue remedia morborum fuerint, siue uenena, causam
ut homines febricitarent, attulerunt. Sed cur (in-
quiunt) non semper ob quamlibet harum febrici-
tant causarum? quoniam ipsæ causæ efficiētis quan-
titas par non exiit, & quæ est eiusdem in corpore
affectus dispositio, magnam, in eo quod plus uel
minus, uarietatem admittit. Ac præterea animan-
tium corpora plurimum alterum ab altero differunt,
in hoc ut aut facile aut ægè à naturali recedat ha-
bitu. Quæadmodum igitur minime ambigis cur non
omnis motus lassitudinem facit, sed pro confesso
habet quod ubi non exceßerit ac potentia supera-
uerit articulorum musculorumque naturam, nunquam
eos fatigari continget; sic tibi erat cogitandum, quod
nec talis affectus qui lassitudo nuncupatur, nisi aut
dignam effatu magnitudinem, aut moram assum-
pserit, nunquam uniuersum corpus afficiet. Vel
motus quidem paruus, laborem nequit efficere;
parua autem lassitudo, omnino febrem accendet;
aut motus quidem effectus, in relatione consistet,
laboris autem minimus. Ac quidem omnibus etiā
uulgaribus ac rudibus in propatulo est, athletarum
corpora diuturniores ac uehementiores motio-
nes citra lassitudinem perferre. & nos priuatos, si
paulo supra consuetudinem exerceamur, statim
molestia affici. Nil igitur mirum, si quispiam quā-
uis lassitudinem senserit, non tamen febricitauit.
uel enim parua est lassitudo, uel exigui temporis,
aut uiribus corporis inferior. Aut si fuit exerci-
tatio haudquaquam diuturna, nec uehemens, atque
etiā minus quam pro natura eius qui exercita-
tus est fortis, nunquam quidem lassitudinem affe-
ret; lassitudo uero febrem accendet etiam si ea & bre-
uis sit, & exigui temporis, & languentis corporis
robore inferior sit. Sed & hoc ipsum in ea re quæ
ad agendum potentissimam naturam habet, ni-
mirum in igne, possumus intueri. Nam frigefa-
ctos, non absque tempore ac uiribus calefacit. Si
quidem cum aliquando è locis gelidis discesserim-
us, manus per flammam ignis sine aliqua noxa
transferimus. Neque omnis materia æque facile ab
eodem accenditur, sed arentes quidem calami pri-
mo tactu inflammantur, lignis autem humidis D
ac uiridibus ut accendantur, longum tempus est
necessarium. Quo pacto igitur nihil ex his in igne
admirationem adferat, & in lassitudine admiraris
quod magnitudine egeat ac tempore ac corpore
incendio opportuno? Satiùs itaque fuerit si nulla te
huius rei capiat admiratio, sed potius animadu-
ertas quodnam animalis corpus facile sua natura ca-
lorem admittit, & quod non ita facile, sed de hoc
quidem postea es auditurus. Nunc uero nihil tibi
fit mirum, si unumquodque quod aliquid sit effectum
rum, & tempus & magnitudinem exigat, ac præ-
terea ut proximum sit quod prompte patiendi ha-
beret naturam: quoniam & si hæc desint, nec ignis
comburere, nec gladius abscindere ualet. Nec ex

his aliquid, in efficiendo potentissimum in aliud
agere potest quod ipso ualidius extiterit, aut ubi
non interuenerit tempus effatu dignum. Super lu-
cernæ quidem flammam, nunquam totum effun-
deres oleum, nedum aquam. & gladio incidere la-
pides nequaquam tetaueris, nedum adamantem. Vis autem
ut lassitudo & calefactio & frigefactio & reliqua
huiusmodi febre semper accedant, quauis par-
ua sint, & exiguum tempus perduret, siue etiam
totum corpus minime idoneum ad suscipiendum ca-
lorem extiterit? Quod enim iam calidum est, pa-
ratius est ad hoc ut excessum caloris admittat, si-
cuti & frigidum ut plus satis frigescat. quod uero
ediuerso se habet, ad hoc minime est aptum, usque
adeo cæca & rudis est eorum qui talia perquirunt
dubitatio. Qui uero non dubitant, sed prompte ac
temere enunciant quod nihil horum quæ nuper di-
ximus excitat febrem, horum stupiditas quidē mi-
serationem, contentio uero odium meretur. Solu-
ta quidem sunt & horum sophismata in altero uolu-
mine, quod seorsum De causis procacitatis, id
est euidentibus, scripsimus: neque præsentis est ne-
gocii aliorum refellere errores, sed uera duntaxat
docere instituiamus. Rursus igitur ad propositum
stri seriem reuertamur. Erat autem (ut arbitror)
omnium simplicium ægritudinum præcedentes
causas, usque ad præincipientes explicare. Non
enim est fortassis inutile, eos qui ita eorum appel-
lationes manifestioris doctrinæ gratia distinxe-
runt, imitari. Et quascunque in ipso animali uel di-
spositiones uel motus præter naturam, ægritudi-
num præcedentes causas nominant: quæ uero ex-
trinsecus adueniunt & alterant corpus atque trans-
mutant naturam uehementer, præincipientes ap-
pellant. Calidæ quidem ægritudinis in uniuersum
diximus causas. Nunc ad frigidam ueniamus. III
Sunt uero & huius plures numero causæ. ueluti
frigidorum propinquitas, & ciborum potuum ue-
l quantitas ac qualitas, astrictioque ac rarefactio,
ac præterea ocium & immodica quies. Quibus
etiam occasionebus ignis extinguitur. Nam si par-
uo carboni multum uini aut glaciei superimpo-
nas, aut plurimam aquam superinfundas, conti-
nuo extinguitur. Sic ubi circumstant aer sit præter
modum frigidus ueluti hyberno tempore iuxta Hi-
strum, non solum lucernam sub diuo positam, sed
& exiguum quemcunque ignem uidebis protinus
extingui. Hoc quidem modo, ignis à rerum præge-
lidarum tactu superatur. Ab his autem quæ na-
tura apta sunt ut ipsum enutrient, ita ob excessum,
uel defectum, uel ob alienam qualitatem corrupti-
tur. Si enim ligna uniuersim & multa supra par-
uam coaceruaueris flammam, ob immodicam quantita-
tis excessum ipsam extingues. Quod si nihil omni-
no, aut parum admodum adieceris, ob defectum
ac paucitatem alimentum, uidebis continuo marce-
scere. Sic & lucernæ flammam comminui atque in
periculo esse ne propè extingatur inspicimus,
ubi nutrimenti proprii modus non seruetur. siue
enim oleum affatum non adhibueris, aut multum
uniuer-

uniuersim superinfundas, utroque offendes modo. A
Quod si largam quidem exhibueris materiam, sed
quæ uel nullo modo apta sit ut ardeat uel cum diffi-
cultate incendiū suscipiat, hanc statim minorē effi-
cies: ueluti si lignum aque commistum supra ignem cōie-
ceris. Si etiā qui flammæ circumfunditur aerem ob-
struxeris, aut nimium rarefeceris, sic quoque flam-
mā decrecere ac periclitari ne penitus extingua-
tur, inspicies. Obstruitur autem, si cucurbitam qua
medici utuntur, uel furnulum, aut tale aliquod aliud
circūponas. quod etiam cōtinget, si fornacū forami-
na claueris. Quod si in multo sole, & calido & a-
prico loco, aut ad alterā maiorem flammam admo-
ueris, tunc quoque minorē flammā paulatim marce-
scere uidebis, quoniam exterior flammā, ut quæ præ-
potētiō sit, elaxat atque dispergit minorē. Neque ue-
ro in obscuro est, quod si eas flabellans, hoc est mo-
uens, si quidē modice hoc feceris, augebis: si uero
immodice, dissolues ac dissipabis. Sic & uentos
magnitudini flammæ respondere oportet, siquid eius
augmento conferre debuerint. Qui uero maiores
sunt quæ illa queat sustinere, dispergent potius quæ fla-
bellabunt. Ex quo manifestum sit, quod flammā qui-
dem ad sui incrementum motu eget extrinsecus, non
tamē immodico. si enim nullo modo flabellatur,
elāquet: uehementiore autē motu extrinsecus ur-
gete, dissoluitur ac dissipat. Secundum uero primam
causam speciem, cum omne frigidum forinsecus adue-
nit, partim tactu tantum, partim potentia, fri-
gida ægritudo consistet. Sic aliquis in frigida na-
tās aqua læsus est aut male lotus, & per gelida lo-
ca iter faciens. Nonnullos autē uidī exanimatos
antequam domū deferretur. Iuxta uero secundam cau-
sam, aut morbum attonitum, aut comitalem, aut mo-
tus sensusue defectum ex ebrietate aliquis subiit.
Quancūque uinum modice haustum, ut quod propriū
alimentum sit, natium calorem adauget. Sic & opti-
mi cibi qui plurimum animali afferunt nutrimentum,
supra modum assumpti, morbos frigidos generant.
Sic quæcunque uel deuorantur uel bibuntur, si fri-
gida natura sint, morbos frigidos pariunt. Ex ho-
rum numero est papauer, mādāgora, hyoscyamus,
cicuta, & quæ pariter nimia frigiditate interimunt.
Ultima autē adstrictio (hanc enim ultimam frigido-
rum morborum causam statuimus) facit graues so-
pores, & ueternū, & morbos attonitos. Et hoc est
quod dicitur ab Hippocrate, Venarum interceptio-
nes corpori officere, quod statim uocē eripiāt. Ipse au-
tem, sicuti & alij uetustiores, duo genera uasorum
in quibus sanguis cōtinetur, uenas appellat, non uti-
liores, alterum tantum quod pulsus non habet.
Vbi uero interceptiuntur quæ sunt in animali arte-
riæ, hoc est ita oppletæ sanguine fuerint ut nullus
in ipsis uacuum relinquatur locus, in quæ, dum at-
tolluntur, aerem externum attrahere possint, tunc
quodammodo strangulatur atque extinguitur calor
internus: ac qui ita affecti sunt, subito sensum &
motum totius corporis amittunt. Ostensum enim à
nobis est hoc, in eo uolumine quod scripsimus De
usu pulsuum, ob eum finem arterias continuo at-

tolli ac residere, ut calor naturalis in omnibus ani-
malis partibus temperetur. In libris autem De utilitati
bus spirationis scriptum à nobis est, quod hæc quoque
insitum ac natium cordis calorem, moderatum tue-
tur atque conseruat. Sicuti igitur si extrinsecus flam-
mam à comunicatu circumfusi aeris separet inter-
iectu furnuli uel cucurbitæ uel cuiuspiam alterius
rei similis, statim extinguitur: eodem modo si ani-
malibus caliditate cohibueris atque intercluseris,
ita ut nullum cum aere exteriori habeat comunica-
tum, statim exitum afferes. Calor igitur cordis per
faucium meatum aerem haurit extrinsecus. Quod
si hunc interceperis, euestigio strangulabis animal,
atque enecabis. Calor uero qui in omnibus est arte-
rijs quæ per totum animalis corpus diuiduntur, per
cor quidem ipsum in quantum uia habet ad fauces,
& per uniuersam cutem, in ambientem nos aerem
transpirat. & refrigerium quidē cum illa se attollunt,
accipiunt, cum autem resident, id quod fuligino-
sum est, expellunt. quorum utrumque, naturam earum
mediocritate conseruat. Et si quidem angustiores
habeant meatus arteriarum, siue (ut nuper dictum est)
ob sanguinis redundantiam, siue earum ora obstru-
ctus aliquos patiatur, ita ut nullam habeant respira-
di uiam, calorem extingui necesse est: quod uero
ita afficitur corpus, emori. Quod si fuerit obstru-
ctio modica, non adeo calorem naturalem pati-
est necessarium. At si quidem in animalis corpo-
re ueluti fuliginosa quædam ac fumida excremen-
ta cōstituerint, alius erit caloris naturalis affectus,
alius uero, ubi solum uapor quidam suauis atque
optimus exhalat. Atque horum utrumque bifariam hoc
modo euariat. Cum enim sanguis optimus in cor-
pore fuerit nullo inquinatus humore superfluo,
uapor ex eo calefactio optimus exurgit, qui nihil
aut ignem aut acre secum inuehit. Tale quidē cor-
pus cum mediocriter obstrui contigerit, breuius aut
erit plethoricus, aut supra modum calefiet. Quod si
deses uita sit ac minime laboriosa, plethoricus fiet
cum remanserint quæ exercitati excerni oportebat.
At si exercitabitur, calefiet, cum motus occasione
calor augeatur naturalis, non respiret autem ob id quod
densatum sit corpus. In corpore autem obstructio
quodam fumeo excremento obsidetur, aut febris
accenditur ob interclusam interius fuliginosam
euaporationem, aut strangulabitur atque extingue-
tur calor insitus atque natius. Vtrumque uero horum
accidet pro multitudine excrementorum, aut magni-
tudine obstructionis. Nam si fuliginosa superflui-
tas quæ euacuari expetebat, plurima fuerit atque
obstructio uehemens, periculum imminet ne ca-
lor naturalis strangulatus quodammodo ab excre-
mentis, extinguat. Quod si superfluitas pauca fue-
rit, & obstructio parua, febris accendit. Nec du-
bium est quod & naturales & aduētitios corporis af-
fectus cognoscere oportet, in quibus aut fuligino-
sum aut uaporosum, aut fumosum est id quod ex-
halat. Sed hæc quidē in hisce libris explicabunt,
in quibus curandi doctrinam exequemur. Nunc
ad huius operis institutum reuertamur. Sicuti enim
adstrictio

adstrictio sapientius frigefactionis est causa, eo quo diximus modo: sic & laxatio, quando plusquam sit opportunum, dispergit ac dissipat insitum & nativum calorem, frigidius efficit corpus. Sic uero nonnunquam totum afficitur animal, nonnunquam uero singulae partes aut adstrictae aut laxatae. Nam quae uni uerso corpori dispositio contingit in obstructione & plenitudine arteriarum; haec uni accidit parti earum quae in ipsa sunt affectu arteriarum. Et quidem quae extrinsecus adhibentur medicamina, aut aque quae uim medicaculam habent, & frigida, & aer ipse circumfusus laxationem aut adstrictionem immodicam in ipsa parte committere possunt. Et uincula quaedam uiolenta, ipsi aliquando particulae, aliquando uero superiacentibus circumposita, corrumpunt ipsam, ac frigefaciunt, ob id quod eam a communica-
B tu membri in animali praecipui, a quo calor emanat naturalis, atque unde uim sui motus recipiunt arteriae, separat atque seipsum. De calidis quidem ac frigidis affectibus, abunde dictum est. De siccis uero deinceps dicemus. Siquis magis quidem euaporet, minus autem nutriatur, cum eo quod siccus habitus existit: facile in siccam incidet aegritudinem: ac praesertim, si curis aut uigiliis immodicis occupabitur. & aeris quoque nobis circumfusi temperaturae cum siccata fuerint, excitant animalium corpora. & nationes praeterea in aqua quae nitri, aut sulphuris, aut aluminis, aut bituminis, aut alterius huiusce modi qualitatis est particeps. & quaecumque medicamina uim habent exiccandi, siue intro assumantur, siue foris adhibeantur, haec quoque siccum reddunt corpus. de quibus in eo uolumine in quo de simplicibus medicaminibus agitur, abunde dictum est. Haec quidem siccitatis aegritudinis causae sunt.

V Humidarum autem sunt omnes causae contrariae: ueluti ciborum qui humidiori natura constant copia, & potuum excessus, & omnis uiuendi ratio delicatior, & animi securitas, & balnearum ex aquis dulcibus plurimus usus, praesertim post cibum: sic & tota uita ociosa atque omni labore uacans, & pluiarum abundantia, atque omnis status temporis humidus, & medicamina quae humectandi habent potestatem. Liqueat autem quod & compositarum aegritudinum causae sunt compositae. Si enim causa calida simul & sicca in uno aliquando conueniant, necessario calidus quidem atque siccus sequetur morbus: si calida & humida, pariter calidus & humidus, idem euenit in reliquis duabus simul iunctis qualitatibus, humida scilicet & frigida, & sicca & frigida. Quod uero huic sermoni adiungere ac simul distinguere oportet, iam aggrediamur: quod uidelicet similem habentes naturam causae, sapientius alterant corpus, plerumque uero uiribus contrariis agunt, sed quae ex ipsis sunt numero plures, in agendo superant. sicuti quaedam diuturniores, quandoque uero potiores uincunt. Etsi uero nullo modo fieri posse uideatur, ut ab utrisque simul legatur corpus, atque una calidum efficiatur ac frigidum, humidumque ac siccum plusquam natura sit opportunum; tamen & hoc ipsum usu contingit,

& merito distemperantia inaequalis appellatur: nosque de hac ipsa alibi seorsum, ut oportuit, differuimus. neque nunc de eadem ipsa uerba consumere conuenit: sed potius ad reliquarum aegritudinum causas explicandas ueniendum. Hoc tamen in loco prius sunt repetenda quae in libro De morborum differentiis edocuius, quod uidelicet aliquando quidem ob solas quatuor qualitates corpora ab habitu naturali recedunt, nulla extrinsecus confluente substantia, aliquando uero fluxionibus replentur: quae forma quidem humida constant, uel autem humido carent. Sed de horum humorum potestate dictum quidem est ab antiquis & medicis & philosophis, & a nobis etiam, tum in alijs commentationibus, tum in his praesertim quas de medicaminibus edidimus. Quantum uero huic loco expedire uidebitur, in praesentiarum dicetur: quod rursus quidem bilis facultate calida est & sicca; nigra autem frigida ac sicca, sanguis autem calidus & humidus, pituita frigida & humida: & quod ex his singulis influunt aliquando synceri, aliquando alijs commisti: & quod aut tumefactae, aut induratae, aut inflammatae particulae uarios trahunt affectus. Nam & anthraces, & herpes, & erysipelata, & phygethla, & cancrenae, & phagedenae, & satyriasis ex hoc genere sunt. & uertigines, & atheromata, & acrochordones, & achores, & faui, & ganglia, & steatomata appellata, nihil aliud sunt nisi fluxionum partus. Haec uero inuicem differunt, ac praeterea ea omnia, de quibus antea diximus: quoniam nonnulla quidem ex sola sunt pituita, nonnulla autem ex sanguine, quaedam ex bile rufa, quaedam ex nigra, quaedam ex aliquo alio humore quod non omnino sit extra naturam. Sed hic ipse qualiscumque fuerit, unus omnino erit ex his quos antea enumerauimus. Neque enim fieri potest quin sit aut calidus & siccus, aut calidus & humidus, aut frigidus & siccus, aut frigidus & humidus. Nam quanto quidem crassior fuerit atque frigidior, naturalis pituitae formam amittit, atque alius quidem humor esse existimatur, qui ex toto genere sit praeter naturam; non tamen ita se res habet. donec enim frigidam atque humidam serauerit naturam, ex pituita genere erit. Eadem ratione quicumque calidus fuerit & siccus, idem cum bile genus subibit. De his uero plenius alibi differuimus. Quo fit, ut nunc de his breuius dicamus: quoniam de his ipsis copiosius in istis libris quos De curandi ratione edituri sumus, tractare statuimus. Ad id uero quod praesentis interest operis, redeamus. Omnes quidem huiusce modi sunt ubique ad partes ignobiles materiam inutilem transmittente natura: quod etiam multi alij antea scripsere. Quis tamen sit transmissionis modus, non satis explicatum est, ratione autem atque merito naturam tribuimus, si ita simpliciter ipsam quicquid inutile est deponere affirmemus ex robustis partibus ad imbecillas, sed quod quidem in morbis bonae iudicationes ab aliqua huiusce modi facultate fiant, manifeste apparet. Quis autem generationis modus his iudicationibus sit, nondum maiores nostri exacte docuerunt: ideo neque potestas naturae.

naturales, de quibus nos in alijs commentationibus A egimus, quoniam & quot numero existant, & quod singularum sit opus, satis explanare potuerunt. Sed nulla sane difficultas, suppositionibus quas in eisdem commentationibus demonstrauimus, utentes nunc de hisce omnibus transigere. Cum quatuor sint numero potestates, quarum quaelibet siue animalis siue plantae particula, particeps est: & cum una quidem ex istis attrahat id quod ei conuenit, alia autem retineat, alia alteret, alia quod superfluit excernat: & cum materia ipsa superflua duplex genere existat, aut enim quantitatis ratione, aut qualitatis: cum denique omnium corporis partium non aequale sit robur, quippe principes partes statim ab initio rerum natura maiori robore dotatae: Nihil mirum si impuris corporibus, in quibus plurima inutilis materia redundat, ad imbecilliores partes aliquid confluat. Nam superfluous humor, ut qui a partibus robustioribus expellitur ac nullibi consistere queat: tandem ad imbecilliores detruditur parte. Haec uero alia atque alia in diuersis corporibus existit, aut quia in prima animalis formatione eidem partibus aliquid error obtigerit, aut postea aliquando susceperit noxam: aut quia ipsa natura exigit ut pars talis aliqua habeatur, quemadmodum cutis, haec enim (ut quae nullum opus habet, sed usus tantum gratia a natura instituta est) optima ratione partibus alijs quae aliquam habent operationem, imbecillior est facta. est enim quoddam ueluti uelamen tum atque amictus animali cognatus, cum neque cognitionem, neque alimentum digestionem, neque sanguinis generationem, neque pulsum, neque respirationem, neque uoluntarium motum, neque omnino operationem aliquam afferat animali. ac praeterea cum omnium aliarum partium extrema sit collocata, non absque ratione totius corporis excipit extremum. Multa enim ab initio instrumenta, expurgandae materiae inutilis gratia natura molita est: & haec quidem ad tuendam sanitatem sufficiunt, cum nulla corpori labilis qui nobis circumfunditur aer, adiecerit, aut delinquens ratio uictus humorum uitiosorum redundantiam in corpore non effecerit. Quo fit, ut cum talis acciderit error, non amplius naturalia sufficiant instrumenta ad materiae uacantis multitudinem expurgandam. Ideoque tunc accidit, ut fluxiones a ualentioribus impulsae partibus ad imbecilliores detrudantur. Illud quoque nonnunquam usu euenire solet, ut cum angustiores redditae fuerint hi per quos expurgantur, meatus, ad alia confluant loca. Haec quidem principia sunt gignendi omnes, de quibus antea diximus, aegritudines. Malum uero in ipsis membris augetur, cum in eisdem impacti humores superflui ac putrescentes, atque ea ratione magis uitiat, eum qui postea superuenit humorem, si integer fuerit, coinquinat atque corrumpunt. Sed quoniam simularum partium proprios recensuimus morbos: superest ut de instrumentarijs dicamus, exordium ab eo sumentes, qui primus inter alios obtinet locum, qui uidelicet in formatione consistit. Hic autem sit naturalis quidem si

A gura nonnunquam euariante: nonnunquam uero leuitate quadam, aut asperitate, aut meatu ipso corrupto. Causa autem uarietatis quae figurae aduenit naturalis, prima quidem est informatio conceptus in ipso protinus utero matris uitiat, uel ob materiae multitudinem, aut ob qualitatem minime aptam. Secunda uero, cum statim a partu, dum infans fascijs inuoluitur, si error aliquis committatur. Mollia siquidem ac penes fluxibilia nuper in lucem uenientium corpora infantium, facile inuertuntur, cum in exitu a matris utero non recte ab obstetricibus excipiuntur, aut quia non commode fascijs inuoluntur, ac deinceps a nutricibus sine modo aut attrahantur, aut reponuntur, & dum praebetur lac, & dum lauuantur, & dum fascijs alligantur. In his siquidem omnibus, nisi quis infantes commode pertractauerit, facile uniuscuiusque membri forma naturalis evertitur, ac uitiat. Et quidem in omni ea quae sequitur educatione, partim ab immodica fatietate, partim a motibus perperam factis, dum ante tempus aut stare, aut ingredi permittuntur, aut uehementioribus motibus exponuntur, plures in ipsis artus inuerti contingit. Siquidem nimia satietas operationes impedit naturales. Intemperantia autem & uehementiores motus labefaciunt membra, ac in quam minime sit opportunum, partem circumagunt. Crura etenim ex ipsa innitentium corporum grauitate, aut ad exteriora, aut ad interiora uertuntur, ut magis ad haec, quam ad illa primum tibiae momentum declinat: Quibus enim est rectior quam naturae conueniat, blefa sit magis: Quibus autem cauior efficitur rhachis. Voco autem blesum, quod ad exteriora conuertitur: rhachis autem, quod in contrariam partem. Et thoracis quidem partes plerumque a nutricibus deprauantur, dum ipsos in prima educatione nimium arcte extrinsecus uincunt. Maxime uero hoc quotidie apud nos fieri intuemur in uirginibus: quibus, dum student nutrices augere coxas ac ilia ut haec magnitudine thoracem exuperent, uitius quibusdam totum circumprehendunt, atque omnes scapularum ac thoracis partes uehementius stringunt ac comprimunt. Quo fit ut cum aliquando non aequae omnes intenduntur, aut primum in partem anteriorem redatur pectus, aut posteriores partes quae ad spinam accidere solet ut ueluti perfractum atque ad latus adductum fiat dorsum, ita ut altera quidem scapularum non aucta sed parua ac ualde compressa appareat, altera uero prominens tumida ac omnino maior. Haec quidem omnia figurarum existunt uitia, quae in thorace committuntur, ob errorem imperitiaeque non aequo momento alligantium nutricum. Sic & medici plerumque male alligantes atque efformantes artus effractus, ipsos inuenterunt, nonnunquam uero ubi medicus recte suum opus impleuerit, ipse qui patitur si antequam callus satis inualuerit, membrum exercere conetur, sibi inuersionis est causa. Sed & fractae partes sicuti nares, & circumfractae sicuti extrema concauitatis in qua coxae os reuoluitur, & excisa quandoque ossa aut magna portio

carnis, cum deinceps non aequaliter supercreuerit, hæc omnia occasionem afferunt, ut naturalis figura uitiatur. Alius autem modus est figuræ deprauandæ qui ob immodicā repletionē aut alimēti defectum contingit, sicuti ijs qui aut nimis crassi facti sunt, aut nimium contabuerunt, siue id in una tantū corporis parte, siue in toto corpore eueniat. Nā & morbus qui elephas appellatur, & tabes, manifestissime figurā immutant. Resimatur enim nasus, & labra crassa fiunt, atq; aures extenuata uidentur his qui elephantiasim patiuntur. atq; hi omnino satyrorum effigiem præ se ferunt. Nares autē acutæ, & collapsa tēpora, & oculi cōcaui, & circa scapulas ac brachia ueluti quædam alæ, his quos tabes male habet apparēt. In his quidem omnibus prima ratione interit atq; corrūpitur figura naturalis. Ex accidenti autē, his qui resolutionē aut distentionem neruorū aut inflammationem aut duritiem patiuntur, aut quibus nerui dissecti sunt, aut chordæ, aut duris cicatricibus affecti. In his siquidem omnibus aliās ob aliā causam, ad alteram partē membrum declinat, tractū quidem à musculis motum facientibus in his qui altera tantūmodo parte sunt resoluti. sic & in neruorum distentionibus quæ ad alteram contrahūt partem à musculis distentis. Inflammationes etiā & duri tumores atq; indurata cicatrices & quicunq; tales affectus partē ad se proximā tendunt, eadem ratione membrū peruertunt. In eisdem uero dissectis neruis & chordis, sicuti in resolutis, motum exercentes ijs oppositi muscoli, & qui habitum seruant naturalē, ad seipsos, cum agunt, attrahunt mēbrum, adeo quod hæc plures numero causæ ad unā reducūtur quæ membrū urgente ad alteram partē tensione peruertit. Et de figurarum quidem secundū naturam differentia, hæc dixisse sufficiat. Cavitates autem quæ partibus corporis insunt & earum meatus ob eas quas subiiciemus causas aboleri contingit, coalitum scilicet, angustiam, obstructionem, compressionem, subsidentiam, & eorū quæ ora appellantur patefactionem. Nam quum nonnunq; exulceretur cavitatis interior superficies, ac deinceps simul coalescant exulceratæ particulae, formatio naturalis necessario destruitur. Nonnunq; uero uel carne adnata, uel aliquo alio germine præter naturam, uel duro quo piā siue inflammato tumore, aut abscessu in ipsis corporibus instrumentorū, ac deinceps eorū, tumore non naturali interiorē occupante cavitatē, loco angustia superuenit. Et lenti quidē ac crassi humores, ut aliqui pori, spatij interioris laxitatē ad similem perducunt affectum. Sic & si aliquid extrinsecus incidat ac uehementius comprimat, necessarium est ut circūiacentia corpora ad interiorem cavitatem detrudantur. Subsident autē in seipsa corpora, ueluti ab astringentibus cogūt, aut frigidis densantur, aut ab arefacientibus marcescunt. In quo casu illud accidere solet, ut meatus quidē præcipue, sed & ipsæ quoq; cauernæ ad angustum redigantur. Nam ora quidem meatuū

non solum angustiora redduntur, sed etiam penitus in huiusmodi affectibus occęantur. Sed & eius uirtutis quæ contētiua appellatur motus immodicus, cum ora meatuum supra modū colligit & cohibet, angustatiōis est causa, quæ admodum & excretiua uirtutis motus immodicus nimium laxat; hoc idem faciunt & uirtutis cōtentiua imbecillitas, & medicamen aliquod, aut aqua quæ aperienti ora uim habeat, aut mollities immodica quæ ipsis accidit instrumentis, aut circumfusi aeris habitus qui ad humiditatē & caliditatē immodicā uergit. Hæc quidē sunt & meatibus & ipsis præterea cauernis taliū affectuū causæ. Atq; ex his intelligi potest quānā in corporibus similibus causas afferre cōstituant hi qui ex tumorib. atq; meatibus eadem uolunt esse constructa. Sed cum tota ipsorum suppositio sit falsa, mihi superuacaneum uisum est de ipsis facere mentionem. Quare ad id quod propositi nostri est, institutū reuertamur, ac reliquorū morborū causas assignemus, ab eo rursum genere quod ad formationē attinet exordientes. Superant autem duo in eo modi, cū instrumenta aut præter naturam laxia fiunt, aut aspera. Exasperant autē quæ prius erant laxia, & laxiuntur quæ prius erant aspera: illa quidem ab humorum acritudine, aut medicaminū abstergentiū uis: hæc uero à pingui ac lenta humiditate madentia. Præcipue uero in ossibus hoc malū uehementer apparet, cū non recte à medicis curant. sed aliquando ex humorū natura qui in animalū corporibus inueniunt habet originē. Oculorū autem & gutturis asperitates, non ex his tantū, sed ex acris uaporibus aut puluere uel fumo contingunt, sicuti (ut arbitror) & stomacho & uentriculo & intestinis à materia inutili quæ in ipso corpore gignitur, atq; ex eorū quæ eduntur & bibunt qualitate. inter quæ etiā uenena cōnumerantur. Liquet autem quod exasperantiū causarū singula cum inualuerint, aut ulcerationē aliquā aut corrosionē in partibus carnulentis afferunt, aut in ossibus carie inducunt. Hæc quidē sunt primi generis quæ in formatione cōsistunt ægritudinū causæ. Secundū autem generis quæ in numero fiunt, ubi aliqua ex partibus defuerit naturalibus, aut sectio aut putrefactio aut ualida frige factio præcessit. Et causæ quidē frige factiois prius sunt explicatæ. Putrescunt autē nonnulla quidē à medicaminibus quæ uim habent putrefaciendi, aut ab ijs, quæ in ipsis animalib. oriūtur superfluitates: nonnulla uero ob id quod minime euaporāt, huius uero causas prius aperiemus. Quod si aliquid supercreuerit quod non sit è numero partiū natura constantū, hæc quidē ægritudo ad numerū partiū spectabit. Sed cum id quod superadditū fuerit, formā obtinuerit naturalem, optimæ materiæ abundantia erit in causa: At si non naturalē, erit & materiæ qualitas non naturalis. Atqui uires utrobique ualidas esse oportebat. alioquin neq; quod utile erat, natura affirmasset, neq; quod uitiatū, excreuisset. format autē in conceptibus, quando aut sex digitos aut tale aliquid facit: In iam

cit: In iam adultis autem, quando exulceratis partibus ualidas carnes superauerit, aut in oculis unguē. Abijcit autē id quod inutile in his passionibus quas Græci gangliā, meliceridas, steatoma ta, atheromata appellant, ac in reliquis eiusdem generis affectibus. Et magnitudo quidem partiū augetur, ab optimæ materiæ multitudine, & à potentia robore. Imminuitur autem à cōtrarijs causis, aut ubi sectione aliqua, aut exustione, uel putrefactione, uel immodica frige factio quæ interitum affert, aliqua instrumenti corrūpitur pars, adeo ut quæ remanet mutilata reddatur. Quæ uero in compositionis genere ægritudines fiunt, nonnullæ quidem à repentinis ac uehementibus motibus ortū habent, nonnullæ autē ab articulo rū immodica humiditate, quæ ligamenta madefacit atq; laxat, totamq; articulationē ob lentitiā, lubricam reddit. nonnullis autē ob id quod ossium cōcavitatum quas Græci corylas uocant supercilia circūfrangūt, promptius membrorū capita ex suis sedibus excidunt. Hæc igitur omnia ex articulationū causæ sunt. In his autē ægritudinibus quæ enterocèle & epiplocèle appellant, laxari magna ex parte, nonnunq; uero & abrumpi eū meatum cōtingit qui ab abdomine ad testiculos pertingit. Sic quoq; deinde ad ipsum meatum, aut ad tunicā quam Græci elytroidem appellant, aut omentū, aut aliquod labitur intestinū. Mouentur præterea suis sedibus intestina, cū dissecto omento deciderint. Et pulmonis quoq; fibra sapius in uulnibus pectoris exit. Et tunica uuea ut plurimū relaxatur, cū corneā nimium erodi contigerit. Vbi etiā uisceris cuiuspiā fibra aliqua nonnunq; ob uehemēiores casus aut afflictiones exciderit, hæc quoque ægritudo ad situs ac figuræ euariationē pertinebit, facta ob illas quas antea cōmemorauimus occasiones. Ad uicinas autē partes cōmunicatio deprauat, cū aliqua non opportune coaluerint, aut cum aliquod appendiculū aut uinculū relaxatur uel intendit uel abrūpitur. Neq; in obscuro est ex quibusnam occasionibus horū singula eueniant.

VI
Vnus uero generis ægritudinū quod cōmune omnibus existit partibus, siue omnino simplices siue cōpositæ existant, causæ sunt explicandæ. Ego uero hoc uniuersum genus unitatis solutionē appellare consueui, aut unitatis corruptionē, cōtinuitatis solutionē, uel quomodolibet aliter prout sperauerim sermonū auditoribus fore perspicuū. Neq; enim nomen ab his qui ante nos fuerunt impositum accepimus, sicuti nonnullas eius species proprijs designauere uocabulis, Fractiōnem quidem & cariem, cū in osse soluit cōtinuitas, ulcus autē uulnus, cū in carne hoc fit, appellantes. In ossibus autē capitis, plures sunt nūcupationes. Quas em est in reliquis ossibus fractio, ruptio uel ruptura uocat. Quæ uero ab aliquo acuto occurran te atq; abscedente fit, incisio atq; dissectio appellat & sedes. Nomē autē teredonis apud Græcos, quod cariem significat, uidet quodā modo (ut appa

ret) E littera superabundare, nam à tremate, id est foramine deriuatū esse credit: ueluti tredon quædā, id est foratio existens, quæ uidelicet ab acutis humoribus erodentibus fit. Ad aliud autē ab initio quidē reducitur ægritudinis: & ossis asperitas potius q̄ perforatio nuncupat. Maiori tamē foramine facta, & quodam ueluti sinu apparente, caries dicit. Et collisio quidē ex hoc genere existit, quæ magna ex parte in partibus fit carnulentis, nonnunq; uero & in ossibus capitis, in pueris præsertim. Nam in seipsum cedat oportet quicquid collidit, hoc autē & molle esse expostulat ac minime durū. Quare aut ex carnosis partibus, aut ex tenera ossium natura existet, quæ duri ac ualidi corporis extrinsecus occurrantis uiolentum sustinet impactū. Cum igitur exterior superficies eius qui ita patitur corporis cōtinuitatē seruauerit, multæ uero exiguæ diuisiones in profundo constiterint, collisio ac trusio uocat hoc ægritudinis genus. At cū cavitates aliqua intus apparet, quæ rei collisæ percussor impresserit, tunc illisio dicit. Necessariū est igitur, ut omnino sub ipso ictu, in seipsum impellatur & caui fiat id quod collidit. ut uero abeunte causa cavitatē retineat, non est necessarium. Nā magna ex parte mollia omnia ad naturę suę locū regrediunt ubi percussor abscesserit. Si uero non solum introcesserit capitis os, uerū etiam ruptio aliqua in superficie exteriori fuerit adiuncta, tūc est ægritudo cōposita, neq; ei nomen aliquod inditū ab antiquis authoribus habemus. Quare potius est oratione explicanda, q̄ nominibus barbaris, quibus pleriq; iuuenes medici uti consueuerunt. Continuitatis uero solutio existit & ruptio & cōuulsio, altera carnositas partibus altera neruosis adueniens. horū uero generationis est causa, repentinus quidā ac inæqualis uehemensq; motus, ac tū præcipue cū neq; perfricata neq; calefacta neq; ad æqualitatē ducta aut molliem corpora, motibus exponunt. Distrahunt em in huiusmodi affectibus plurimæ eorū partes. Atq; ut summam dicā, omnium huiusce generis ægritudinū causæ nonnullæ quidem extrinsecus adueniunt, nonnullæ autem ex ipso corpore ortum habent. Atq; extrinsecæ quidē sunt ea omnia quæ percutere ac collidere apta sunt. Ex ipso autem corpore causę, sunt immodici quidā ac sine ordine motus animalis, & nonnulla humorū uitia quæ corrodedi uim habent. Tales quidē sunt ægritudines omnibus partibus communes, primis scilicet atq; simplicibus quæ similes appellantur, atq; ijs quæ ex illis cōponuntur quæ & instrumenta & instrumentariæ dicuntur. Compositarum uero ægritudinū causas non est admodum inuenire difficile, cū ex his quas cōmemorauimus componantur. Quare, si quis hoc desiderio tenetur, potest sibi hanc parare facultatem. Nunc autem est tempus ut huic sermoni finem faciamus. Ac de accidentium differentia deinceps differamus.

CL. GALENI DE SYMPTOMATVM DIFFERENTIIS LIBER

VNVS,

THOMA LINACRO ANGLO INTERPRETE.

35

VINAM & quot nune ro morbi in uniuersum sint, tam simplices quam compositi generatim mēbratimq; diuidentibus, quot item cuiusq; generandi sint causæ, alijs cōmētarijs prodidimus. Reliquū est de symptomatis

diffidere: quo de affectib. qui præter naturā sunt, omnis nobis absoluatur disceptatio. Omnis igitur corporis affectus qui a naturali statu recessit, uel morbus est, uel morbi causa, uel morbi symptoma: quod etiam epigenema Græcis nominare in usu est: uerū nō admodum id uocabulum usurpatum est, sed symptoma & pathema & pathos omnia id genus nominare solent. Sanē non idē omni no significat per iam dicta nomina, sed sicuti ipse distinguā, de omnibus deinceps quæ propinqua inter se sunt, ad hunc modū differens. Ergo dictū est morbū esse corporis statū quendam præter naturam, a quo functio læditur primum. Constat autem, & si eum esse affectum, quendam præter naturam dixerimus a quo actio læditur, idem dicturos. Siquidem omne quod est, siue id sanū sit, siue ægrum, quodammodo afficitur. Ab afficiendo uero affectus nomen est ortū: atq; in hunc usum non ab antiquis modo philosophis, sed etiam alijs hominibus tractum. Et affectus quidem tū eorū qui sanī, tum qui ægri sunt, tū neutro modo se habentium omnium est cōmune: etenim & cantus & harmonia & orationis & dictionis affectio quædam esse uidetur. Morbus autem sanitati contrarius. Dissidet ab utriusq; (ueluti Plato ipse definiēs prodidit) quod Græce pathos & pathema dicitur, latine passionem appelles. Quicquid enim patitur quis, pathos siue passio est appellandum. Eoq; arbitror sensuum quoq; alterationes, pathemata siue passionem appellauit. In uisu quidem eas quæ ab albo, nigro, flauo, & cæteris coloribus fiunt. In tactu, quæ a calido, frigido, humido, sicco, molli, duro, cæterisq; id genus. Ad eundem modum & in singulis reliquorū sensuum. Nominat autem is & uoluptatem passionem, omnemq; in summa motum, quicūq; ab altero fiat in alterum. Quippe agentis motus actio est. Eius uero quod ab eo affectum, passio. In summaq; ipsum affici, idem quodammodo quod pati est. Differtq; ab affectu affectione uel motu. Quippe cessante eo quod alterabat, alteratio quæ in passio iam remanet, affectus eius est, ita scilicet ut in ipso uerti & mutari & alterari & moueri, passio generationem habeat. In

eo uero quod manet, & in subiecto corpore referuatur, affectus cōstat. Iam ipsum quoq; permanentem affectum Græci passionem nominant, ueluti etiam quod iam fecit, nec etiānum facit, causam. Quancūq; neq; hoc absoluto sermone causa est, nec affectus qui manet, absoluto sermone passio. Sed exacte loquenti, affectus passio est iam facta, non autem quæ adhuc fit. Quod autē Græci sic nominare consueuerunt, in libro De medicis nominibus a nobis est monstratum. Cuius memores, id agendum, ut (quod a nobis semper est dictū) de nominibus q; primum inter nos conueniat, ad res autē ipsas properemus, in ijsq; moremur. Verū pleriq; eorum qui sibi doctrinam uindicant, cōtra faciūt, litigando enim de nominibus totam uitam continent. Quare ad finem artis attingere nunq; possunt. Quid nam igitur est agendum ei qui ueritatis est studiosus? Nempe res ipsas quæ inter se natura sunt similes, eoq; minus aduertunt ostendere. Dein nomina ijs imponere, potissimū quidē si potis est, quæ maxime sint in usu. Sin hæc nō nouit, apta fingere. Ante omnia uero singulis rebus singula: ne qua in sermone uel obscuritas ex homonymia nascatur, indeq; sophismata oriant, uel res ulla omittatur. Illud uero recte an non recte, & proprie an improprie nomen sit positum, per longius ocū aestimare, cū res ipsas iā intellexerimus. Quippe in harum cognitione successus operis cōsistit, non in nominibus. Ac nos quidem sicuti dixi tum cōsuetā uulgo nomina rebus imponimus, tum res quæ inter se sunt uicinæ, distinguimus. Cæteris nominare quidē sicuti libet permittimus, rē aliquam indefinitā relinquere non permittimus. In ijs nāq; iplis quæ proposita nūc sunt quoniam id qd in ipsa corporis cōuersione & mutatione & qualicūq; alteratione cōsistit, diuersum est ab eo qd iam factū est & subsistit: eius autē qd factum est, aliud naturalem actionē efficit, aliud eā lædit: quod in ipso (ut sic loquar) fieri essentiā habet, actionē passionemue nominauimus: qd in permanentia ad aliquod tempus, sanitatem morbumue. Passionē uero ab actione discreuimus, tanquam quod fit ab eo quod facit, sicuti morbum a sanitate, ueluti id quod præter naturam est, ab eo quod secundum naturam. Rursus igitur integris horū orationib. positis, deinceps quæ reliqua sunt persequamur. Sanitas est naturalis affectus, functionis effectrix. Nec interest an affectum statumue, qui actionem efficiat, dicas, an actiōis causam. Simili modo nec si illud naturale auferes, quicūq; referet: adsignificat em in reliqua oratione. Ita sanē & morbus, status corporis est extra naturā, uitiatæ actionis

37

DE SYMPT. DIFFEREN.

actionis causa. Vel breuius ad hunc modum, morbus est affectus præter naturā qui actioni officit. Passio motus in materia qui fit ab agente. Ipse uero agentis motus, actio. Quod autem ex sua natura ei quod fit partem aliquā generationis confert, causa ipsius dicitur. Porro huius multa sunt genera. Nam & materia & utilitas & scopus & instrumentum, & unde motus initiū. Singula enim horum, ei quod fit, perfectionis aliquid conferunt. Quæ uero nihil cōferunt, sed tamē ab ijs quæ conferūt, se iungi nō possunt, hæc eius quod sine quo non, rationē obtinēt. Sanē hæc cum ita se habeāt, fieri subinde potest, ut causarū quæ se deinceps excipiant, series quædā existat. Non aliter q; si calculus aliquot deinceps positus, primū eorum moueat quis, ac primus secundū, & ille tertium, atq; ita deinceps, unusquisq; eum qui sibi succedat. In talibus autē omnibus nisi quis id quod per se facit, ab eo quod ex accidenti facere dicitur, distinguat, pluri mi absurdissimiq; errores in disputatione contingunt. Significat autē per se idem quod primum. Tamen isti atticizantū quidam non ita particulā usurpent. Ex accidenti uero idē quod secūdo loco. Igitur qui primo calculo digitū admouet, primū quidē hūc mouet, ex accidenti uero ac secūdo loco, eum qui illi succedit, atq; ad eum iam modum reliquos omnes. Pari modo primus quoq; secundū quidem mouet per se, ex accidenti uero tertū, & qui reliqui ab hoc habentur. Iam secūdo ipse pro eadem ratione, primo siue per se mouet tertium, secūdo loco quartum & quintum, & si qui sunt deinceps. Quod si diligētius adhuc distinguere libet (quippe ad exquisitiorem rei notitiam sic prestat) quisq; calculus eum qui sibi deinceps habet, primū mouet, secūdo eum qui post hūc, & tertio adhuc eum qui post illū, & quarto, eum qui huic est deinceps. His ita se habentibus ac definitis, quoniam morbus affectus quidem est præter naturam qui actioni incommodet, morbum autē ipsum præcedere potest affectus alter, qui etiam præter naturā sit, nō tamen secundum suam ipsius finitionē, actionem labefaciet, sed morbi interuentu, talem affectū non morbum, sed causam qui morbū præcedat, appellabimus. Quo loco diligenter animū ad eos aduertamus oportet, qui illum quoq; affectum lædendæ actionis causam dicunt. Non enim per se aut primum, sed ex accidenti & secundo impediri offenditq; per eum actionē dicemus. A morbo uero ipso primū & secundum ipsius substantiæ rationē. Ita cum dicūt morbus est corporis affectus qui actionem uitiet, ijs qui statim subaudiunt q; primum & ex se ipso id facit, sufficiens est definitio. Si qui uero uel minus dextere, uel cōtentiosius inaudiunt, ijs adijciendū in oratione est, primū, quo talis sit finitio. Morbus est affectus corporis, affectionē aliquam uitias primū. Quotquot igitur affectus hūc præcedūt, ij morbi non sunt. Quod si ulli alij cum ijs affectus incidūt, qui ipsos ueluti umbre sequantur, nec hos morbos uocabimus, sed symptomata. Ita nō statim quicq; est in corpore præter natu

ram morbū uocabimus: Sed id quod primū actionem uitiat, morbum: Quod hunc præcedit, morbi causam, nō autem morbum. Quod si quis alius affectus in corpore morbum sequitur, is symptoma duntaxat dicitur. Quinetiā actionis ipsius læsio, symptoma animalis est. Quicquid nanque animal præter naturā accidit, symptoma est. Ac nō, minimum quidem usus ita se habet: quæ tamen mutare, dummodo res ipsæ (sicut prædictum est) maneat immotæ, ei qui uolet licebit. Verbi gratia. Sicuti nō placet symptoma uocasse, sed epigenema, quasi superueniens, uel supergenitum dicat: Symptoma enim esse, quicquid præter naturā animalis accidit: Epigenema uero non omne, sed qd solos morbos necessario sequitur. Verum nos (sicuti dixi) omnem alterationē quæ adhuc fiat, passionem: omnia uero quæ in corpore præter naturam subsistunt, nominauimus symptomata. Acciditq; aliquoties eandem rem & passionem & symptoma nominari: Quod scilicet utriusq; significatum (quanquam secundum aliam atq; aliam orationē) illi insit. Verbi gratia. Ipsum tremere, patiens est: propterea quod alterari, tum moueri particulam aliter quam pro suæ & naturalis actionis ratione contingit. Præterea tremor passio: propterea quod talis motus alteratio est. Idem etiam tremor symptoma est: propterea quod motus est præter naturam. Quod si alteratio solum esset, qualis in uidendo, audiendo, odorando, gustando, tangendoq; intelligitur, passio tantum nominaretur, non etiā symptoma. Symptomatis enim id proprium est, ut sit præter naturam. Quo fit, ut in formis omnibus quæ a naturali statu sunt immutata consistat. Siquidē in figuris animalibus, & coloribus, & magnitudinibus, & actionibus, & passionibus, ubi corrumpuntur, existit. Estq; hæc eius maxime propria finitio, mutatio a naturali statu. Quid igitur? num & morbus mutatio naturalis est status? An non tantum mutatio, sed mutatio quædam? Symptoma uero tantum mutatio est: Quippe naturalis in affectibus statu mutato, actioneque læsa, morbus existit. Duoq; hæc quo morbus sit, omnino exiguntur, ut in genere sit affectus, & functionem lædat. Quorum neutrum symptomati necessario adest. Quippe quod licet, neque affectus sit, nec actionē aliquam lædat, tamen eo solo quod præter naturam sit, abunde definitur. Atq; a morbo quidem ea ratione differt. A passione uero, eo quod hæc omnino sit in motu, interim uero & secundum naturam. Symptoma non solum in motu, sed etiam in habitu quodam & permanentia, omnino autem præter naturam. Erit igitur passio, alteratio motusue circa materiā, adhuc (ut sic loquar) fiens. Affectus uero post manens. Symptoma, omne quod animali præter naturam incidit. Qua ratione morbus quoq; sub generali symptomatis appellatione ueniet. Est em is quoq; ad quendam modū symptoma. Quinetiā præcedētes morbi in corpore animalis causæ, sub generali symptomatis notione cadūt. Ac de ijs quidē iam dictū est.

b 4 De pro

II De proprie uero dictis symptomatis, in hoc opere disputare paramus. Est porro horum triplex differentia. Alia namque ipsius corporis nostri sunt affectus. Alia functionum offensae. Alia haec ambo comitantia, idque tum in excrementorum excessu, tum in his quae in ipso animali eduntur sonitibus, tum etiam in reliquis quae sensibiles sunt differentiis omnibus. Sub lesionis autem siue offensae nomine, nunc priuatio quoque mihi inaudiatur. Non enim difficultas modo motus, quam Graeci dyscinesiam uocant, neque difficultas sensus quam dysaesthesia appellat, uitia quaedam actionum sunt, sed etiam immobilitas & insensibilitas. Ad eundem modum nec mala solum concoctio, sed etiam cruditas. Atque haec quidem genera symptomatum sunt. In quibus aestimandae sunt membratim differentiae, quarum singulas prosequi sermone deinceps conueniet, illo primum admonito, quod in libro De morborum differentiis diximus. Nempe qui sanitatem non esse affectum corporis, unde actio proficiscatur, sed ipsas actiones putarunt, hos utique quam nos nunc doctrinam in symptomatis de actionum laesione tradimus, in morborum esse doctrinam tradituros. Constatque nobis, si modo nihil in ipsis rebus errabit, de solis nominibus esse dissensuros. Oriuntur autem (ut saepe dictum est) huiusmodi doctrinarum errores ex omittenda quapiam differentia. Itaque si differentias omnes percensentes, non esse eas symptomatum, sed morborum dicant: in nomine tantum, non re, a nobis dissentiet. Ergo dicendae differentiae nobis iam sunt, disputatione ad principium reuocata. Quoniam symptomata generatim quidem appellantur, quicquid animalis praeter naturam contigit, ita ut tum morbi ipsi, tum morborum causae, quae scilicet intra corpus subsistunt, non quae extra habentur, symptomata sint. Altera uero significatione ac ueluti magis propria, detractis tum morbis, tum eorum caulibus, reliqua omnia quae praeter naturam sunt, symptomata nominantur. De quibus nunc agere nobis est propositum. Ergo repetita iam eorum triplici natura, deinceps omnia diuidemus: ab actionum laesione auspicati. Haec ergo diuidenda est primum in duo genera, propterea nimirum quod actionum ipsarum duae sunt primae differentiae, altera animae, altera naturae. Itaque etiam appellantur, illae quidem animales, haec naturales. Rursus igitur animales primum diuidentes, in sensibiles, motiuas, & tertias rectrices (neque enim incommodum est ita clarioris doctrinae causa eas nominasse:) iterum earum quaque in suas differentias diducamus. Sensibilis igitur animae functio, quinque in totum habet differentias, uisivas, olfactorias, gustatorias, auditorias, & tactorias. Motiuas uero actio, continuatum sibi instrumentum unum habet, motionisque eius rationem unam. Demonstratum enim id est in libris De musculorum motu. Variatur autem in particularibus instrumentis, ita ut varias habere species uideatur. Reliqua animalis actio quae a rectrice parte procedit, in imaginatri-

cem, ratiocinatricem, & recordatricem diducitur. Ergo etiam noxae omnium sentiendi actionum, communes quidem insensibilitas, et sensus uitiosus sunt. Voco autem nunc sensum uitiosum, omnem qui perperam obitus est sensum. In parte uero quae in quoque sunt sensu. In oculis quidem caecitates, & uisus obscuritates, & deprauationes quasdam. In auribus surditates, & auditus grauitates, & obauditiones quasdam. Simili modo in lingua, naso, & tactu, tametsi propria nomina sortita non sunt, tamen respondentia praedictis ad portionem habentur, quando uel prorsus non sentiunt propria sensibilia, uel cum uitio sentiunt. Eruntque illud, cum uitio duplex, alterum diminute & confuse, alterum deprauate. porro tactus egregium praeter ceteros sensus in actione sua symptoma possidet, dolorque: qui etiam reliquis sensibus, sed tamen ab externis sensibilibus incidit. Huic uero non solum ab externis, sed etiam multo magis ab affectibus qui intra corpus consistunt: isque subinde tam uehemens, ut nonnulli cruciatu uicti, sibi ipsis mortem consciscant. Ac sentiunt quidem & oculi ex lucis splendore dolore quendam, & aures ex magno quopiam & aspero sono. Sic in gustu quoque & odoratu alij tales incidunt dolores, a proprio scilicet sensibili unoquoque sensu male affecto. Maximi uero dolores tactus sensui contingunt. Quippe qui ex aurium phlegmone, alioque affectu uehementer nos angunt, si proprii auditus dolores non sunt, sed tactus. Est enim is sensus omnium sensoriorum communis, reliqui quatuor sui quisque solius. Ad eundem modum in oculis non raro dolores immodici urgent: tangendi scilicet in his sensu contristato. Non minus etiam in dentibus & crasso intestino, iam pruritus quoque ex hoc genere symptomatum est. Non est igitur quod per quodque membrum proprium nomen quaeras, qualia sunt cephalalgia, id est capitis dolor, & cardialgia, id est cordis dolor, & otalgia, id est aurium dolor (non enim inuenies positum) sed oratione omnia talia explicasse contentus eris: uelicae & renis & lienis dolores, item genuum & pedis, ceterorumque ad similem modum dolores appellas. Ac talia quidem & tot numero sensibilibus actionum sunt symptomata. Ad haec etiam duo egregia, somnus & peruiigilium circa primum sensorium, quod omnium sensuum est commune, consistunt. At motiuarum actionum prima symptomata sunt immobilitas & uitiosa mobilitas: huius autem alius diminutus infirmusque motus est, alius prauus. Pravi autem, alius tremulus, alius conuulsus, alius palpitans, alius uiibrans. Horum symptomatum aliqua ubi in toto corpore consistunt, diuersam appellationem sunt sortita, ueluti emprosthotonos, & opisthotonos, & tetanus. Quod si totius corporis non solum conuulsio sit, sed etiam rectricis partis actionum cohibitio, epilepsia dicitur: Sicut apoplexia, cum est neruorum totius corporis resolutio, una cum rectricis partis functionibus cohibitio. Atque haec quidem motiuarum actionum sunt uitia. Quorum

Quorum si quod proprium praeter cetera nomen non habet, non est quod quisquam eius occasio ne deceptus, aliquod symptoma praeteritum a nobis putet, ueluti nec uel apnoeam & dyspnoeam, uel ischuriam & dysuriam, uel aphoniam & dysphoniam. Sed ipsi omnia talia in quaque animalis actione sunt exploranda. Non minus etiam cuiusque eorum differentiae. Verbi gratia, quum dyspnoea unum sit animalis operis, nempe respirationis symptoma, quot sint in uniuersum eius differentiae, quemadmodum in libro De dyspnoea est iudicatum. Aut cacophonias, quot item membratim habeantur differentiae, ueluti in his quae de uoce scriptissimum, est traditum. Sane non raro dubitauerit quispiam, cuius generis symptoma sit, ueluti de pandiculatione, & oscitatione, sternutationeque, & tussi accidit. Verum de eiusmodi omnibus proximo libro, qui de symptomatum causis ager, disseretur. Proximum est, ut rectricis actionis offensas narremus: ac primum imaginatricis. Est igitur huius quoque alia, ueluti paralysis, siue resolutio quaedam, quam Graeci caron & catalepsi nominant. Alia ueluti prauus quidam erransque motus, quod utique delirium uocant. Alia ueluti deficiens & imbecillus, qualis in comatis & lethargis cernitur. Quinetiam ratiocinatricis functionis quae ueluti paralysis est, anxia siue amentia dicitur. Quae ueluti deficiens motio est, moria & morosis siue fatuitas. Quae ueluti errans est, paraphrosyne siue delirium appellatur. Plerumque enim in utrisque simul delirium consistit, tum parum probe imaginando, tum parum apte ratiocinando. Est autem aliquando in altero duntaxat, quod genus Theophrasto medico agrotanti contigit, cui reliqua quidem prudentia supererat, & disputandi, & praesentes exacte noscendi, ceterum tibicines quosdam angulum domus ubi decubuit occupasse, assidueque sonare, tum pulsare putabat, atque hos se intueri rebar, partim illic stantes, partim sedentes, adeoque sine intermissione sonantes, ut neque nocte, neque diu usquam uel minimam tempus quiescerent. Exclamare igitur non cessabat, ac iubere, ut domo eicerentur. Atque haec illi erat delirii ratio. Idem postquam plane conualuit, a morboque euasit, tum reliqua omnia quae ingredientium quisque dixisset, fecissetue narrabat, tum imaginationis de tibicinum tadio meminerat. Quibusdam uero nulla aliena imaginatio uisitur, sed perperam ratiocinantur, ratiocinatrice animae parte ipsi affecta. Veluti phrenitico contigit qui fores sibi intrinsecus occlusit, ac singula uasa per fenestram promens, accedentes rogabat, num projicere iuberent. Hic enim singula uasa rectissime nominabat. In quo se manifeste declarabat, nec in imaginatione circa ea laesum esse, nec in nominum memoria. Quid igitur sibi uult quod ab alto omnia proiecit ac perfergit? hoc scilicet intelligere non poterat, sed opere ipso delirare se declarabat. Quod autem & circa memoratricem animae partem symptomata eueniant, non agrotantibus modo, sed ipsi etiam qui

agrotare desierunt, id didicisse de Thucydide licet: qui nonnullos qui a magna illa Athenis peste conualuissent, eatenus omnium quae praecedissent oblitos prodit, ut non solum propinquos, sed etiam seipsos ignoraret. Quoniam autem quae rectrici animae parti symptomata incidunt, dicta iam sunt, tempestiuum est ut ad alterum actionum genus, quas naturales uocant, transeamus. Fuerint igitur & in harum singulis, uel non obitus, uel male obitus symptomata. In appetitu quidem, tum in appetentia, tum immodica cibi appetentia. In concoctione, cruditas, & concoquendi tarditas, & eiusdem operis prauitas. Pari modo in digestionem, & sanguinis generatione, uel non perfecta, uel non rite perfecta, symptomata incidunt. Cuius generis symptomatum, & hydropum uitia sunt. Iam in nutriendi actione atrophiae quaedam & tabes, frustrationes eius sunt. Leuca uero & ophiasis & alopecia, & quicquid eiusmodi symptomatum genus habetur, a uitiosa nutritione prouenit. At alphyxia, id est pulsuum priuationes, & cacopsychiae, id est pulsus uitiosi, circa pulsuum actionem sunt symptomata. In excrementorum quoque separatione, uel omnino non perfecta, uel non rite perfecta, symptomata sunt: aliqua nomine proprio uacantia, ueluti quae circa nigram bilem eueniunt: alia uulgo nominata, ueluti icteros, siue regius morbus. Methodus uero hic quoque omnium inuentionis est, naturalium facultatum cognitio. Eas in libris quos de his prodidimus, quatuor esse in quaque corporis particula indicauimus, Attracticem, Retentricem, Alteratricem, & Excreticem. Erunt igitur in harum unaquaque duplex symptomata: alterum non rite obitus actionis, alterum prorsus non obitus. Quare in quoque naturali instrumento, octo incident in uniuersum symptomata. Ergo sicui ex dissectionibus exploratus est particularum animalis numerus, hic breui, immo uero facile ex sese omnem symptomatum multitudinem inueniet. Quippe quae naturae tantum sunt instrumenta, octo solum symptomatis laborabunt: Quae uero sunt animae, tum istis, tum his amplius alijs duobus. Monstratum enim paulo supra est, cuiusque animalium actionum duplex esse symptomatum genus, uel prorsus non perfectarum, uel parum rite actarum. Dictum praeterea est, non rite hoc, duplex esse: aliud ueluti ex defectu proueniens: aliud (ut sic dicam) ex uitio siue errore. Ita utique, ut si non duo tantum in quaque actione & facultate symptomata esse dicas, sed tria, alterum scilicet priorum duorum in duo secans, duodecim quidem in quoque naturali instrumento symptomata inuenienda sint, quindecim uero in ipsis quae animae subseruiunt: porro prior diuisio, quae in duas facta est differentias, octo quidem naturalium, decem animalium actionum efficit. Si quod uero in animali instrumentum sensus simul particeps est, tum motuum: huic ex secunda diuisione decem & octo symptomata incident: ex priore duodecim. Monstrato igitur quod dicimus in una alteraque particula, quod

quod nos in ijs, id in omnibus facere censemur, A eum qui enumerare symptomata studebit: Minime quidem nominibus attentum (neque enim ubique usitatas appellationes inueniet) sed ipsam rerum naturam spectantem. Est igitur uenterculus concoctionis instrumentum, quod trahit in se, ut diximus, conueniens nutrimentum. Excernit autem quicquid est alienum. Præterea quod attraxit, id retinet: & quod retinet, alterat. Cum igitur uel omnino non trahere, uel uitiose trahere illi contingit, duo mihi symptomata circa tractricem potestatem intellige. Scindeque alterum rursum in duo, nempe quod uitiose oratione saltem quatenus utique licet (tamen si nominibus clare non possis, quod scilicet his nullum impositum nomen est) interpretari tentans. Verbi gratia, quod etiam illud, non rite, aliud ueluti imbecillum est, aliud ueluti uitiosum: imbecillum quidem, quod uix & egre & longo tempore sit: uitiosum, quod ueluti cum palpitatio, tremendo, uel conuellendo, uel uibrando agitur. In alteratrice uero uentriculi facultate, aliud est ubi omnino alteratio non fit, cum scilicet quales assumpti cibi sunt, tales in omni qualitate manent. Aliud ubi imbecilliter, quod proprium nomen græce bradypepsia habet. Aliud ubi uitiosa est alteratio, cum in alienam qualitatem cibi mutantur. Quare tria in totum symptomata circa unam actionem frustatam habentur. Vocatur autem ipsa actio, concoctio, ea est ciborum in conuenientem animalis qualitatem alteratio. Bradypepsia uero, siue concoctionis tarditas, mutatio in eam qualitatem est, sed ægre & spatio longiore. Alterationem autem in alteram qualitatem, non tamen in eam quæ secundum naturam est, apepsia nominatur, priuationem quoque eius actionis æquiuoce cum ea nominantes. Quamquam utique clarius fuerat, hanc solam apepsiam nominasse: illam uero uitiose factam, dyspepsiam: sicut imbecillam alterationem bradypepsiam. Cæterum ut Plato testatus est, ueteres cum plurimas rerum ignorarent, alias omnino non nominarunt, alias non recte. Non est igitur quod nomina nobis imponant, sed inspicienda nobis est ipsa rerum substantia. Quod si fiet, inueniemus retractoris quoque facultatis actionem secundum naturam se habere, cum tempus complectendi cibi, cum tempore concoquendi exæquatur: ac cibos undique prorsus constringit: Priuationem uero omnimodam eius actionis, cum prorsus non completur: accidit autem id in lienterijs, siue intestinorum leuitate: imbecillitatem uero, cum uel non probe undique amplectitur, uel non usque ad consummatam concoctionem, uel cum ambo hæc simul incidunt. Cum enim retractoris & complectentis facultatis agendi probitas in ijs duobus constitit, ut tum nullum locum relinquere inter uentrem & cibos uacuum, tum complectendi tempus cum concoquendi tempore exæquaret, uel altero tantum non probe actionem obibat, uel utroque symptomataque consequentur, imbecillitas quidem complexui, fluctuationes cum sonitu, quas Græci clydonas uo-

cant & flatulentia: In iusto autem complectendi tempore, excretio celeris & ciborum in inferiore uentre corruptela. Hoc loco illud aduertendum censeo, quod alteri symptomati alterum nonnunquam succedit. Quippe imbecillum complexum, modo clydones excipiunt, modo inflationes: In iustum uero complectendi tempus, omnino diminuta concoctio: Deinceps uero uel celer ciborum exitus, uel eorum in uentre corruptela. Ac celeris quidem exitus inseparabilia symptomata sunt deiectionis humiditas, & digestio in corpus diminuta: Corruptela autem in alui quidem deiectionibus, graue olentia necessario, non necessario aut mordicationes, aut inflationes: sed interim neutrum eorum, interim alterum, interim utrunque. Cur autem tum in istis, tum in ijs quæ prius sunt dicta, quædam necessario sequatur, quædam non necessario: proximo libro in quo de symptomatum causis agemus, docebitur. In præsentia uero ad reliquam retractoris facultatis symptomatum differentiam est transendum. Cum igitur circum cibos uenter se constringit, cæterum cum palpitatio quadam, uel tanquam conuulsione & tremore & uibratu, eiusmodi constrictionis opus uitiosum fuerit. Ac palpitacionem quidem uentris clare sentimus: itemque conuulsionem. (Singultum enim hoc symptoma nominant.) Noxam uero eius quæ uelut tremor sit, non clare. cæterum si ijs quæ dicemus, animo eris attentus, id quoque non magno negotio deprehendes. Ergo ubi a comendo, nec clydon aliquis, siue fluctuatio cum sonitu te infestat, nec inflatio, nec palpitatio ulla, nec singultus, sed difficultas aliis insueta, in uentre sentitur, grauaturque is, ac laborat, ac magis desiderat grauitatem infra deponi, quam sursum ferri, accedit præterea ructus quispiam, tum displicentia quædam aliena nec facile interpretabilis in anhelitu adsequitur: existimabis uenterculum circa cibos constringi quidem, cæterum id ueluti cum tremore fieri. At qui ueluti uibras motus est, in febrium concutientibus rigoribus maxime est conspicuus, omnes animalis particulas occupas. Ac de ijs quidem fusius in libris qui hunc sequuntur, agemus.

In præsens ad quartam uentris facultatem exercitricem propultricemque ueniendum. Cuius quod quidem ueluti priuatio est, in ilei quibusdam generibus cernitur. Imbecillitas uero subinde in tardis excrementorum deiectionibus incidit. Qui autem eius ueluti uitiosus motus est, tum incidit, cum uel prius quæ absoluta concoctio est, ad actionem prouit, uel absoluta ea cessat ac tardat, uel una cum aliquo iam dictorum symptomatum sit, aliter uero quo uis modo non rite, uel tanquam impos sui uenter in cibos irruit, minime temperato moderatoue motu utens: exemplo eorum qui in decliui currunt, nec sistere se ualent. Ac uentris quidem ut instrumentum concoctionis est, dicta symptomata sunt. Ut autem tum nutrirî postulat, tum quod nutriat, non solum trahit, sed etiam eatenus retinet, quousque alterauerit & superuacaneum excreuerit, alium parem

parem symptomatum numerum ceu simile cor A pus fortiter. Fortasse igitur præstiterit omnia quæ circa nutritoriam actionem symptomata incidunt percurrere. Et quæ uentris corpori & quæ cæteris particulis omnibus insunt communia. Quippe clarius ita legentibus disputatio fiet: illustriusque docebit, quod paulo supra est dictum, symptoma symptomatis causam esse. Atrophiam enim cum unum symptoma sit, siue ea in toto fiat animalis, siue in una eius particula, multa præcedunt symptomata. Cum enim quod probe nutriendum est, & trahere ad se conueniens nutrimentum debeat, & id quoad tum alterauerit, tum assimulauerit retinere, præterea quod superuacuum est pellere: (Est autem id duplex genere, aut enim quantitate superuacaneum est, aut qualitate) necesse omnino est particulam quæ atrophiam laborat, uel unius prædictorum alicuius occasione id pati, uel plurimum. Nam siue diminutè trahat, quo nutriat, siue non trahat, siue perperam trahat, atrophiam particulam consumet: siue id quidem quod nutriat, & quantum & quale esse oportet, suppedatur, cæterum symptoma aliquod in retractoris facultate incidit, simile his quæ in uentre sunt dicta, atrophiam tentabitur sic quoque. Quod si hæc facultates legitima fungatur actione, excretrix autem uis erret, plus scilicet, quam opus est uacans, sic quoque gracilis nutrimentoque parum fruens, particula reddetur. Iam alteratricis uirtutis symptoma, quod ueluti priuatio est (eam autem apepsiam, siue cruditam uocant) liquidò patet, quod particulam gracilem efficiet. Quod uero eius ueluti imbecillitas quædam est, quam bradypepsiam uocant, spatio quidem longiore, sed ramen luculenter ipsum quoque aliquando gracilitatem inducet. Tertium uero symptoma, quod dyspepsia est simile, non gracilem modo nutritionis desiderio, sed etiam aliena specie particulam reddet, ueluti in uocatis leucis & elephantiasis cernitur. Sanè aduerrere hoc in loco animus, ac discernere conueniet, utrumne succo aliquo affluente, an solidis ipsis ita affectis mutatus color sit. Quippe si ex affluente est mutatus succo, alterius generis symptoma est: nec alteratricis facultatis error. Si igitur tota particula per totam qualem esse oporteat, talis non sit, alteratricis in eo uirtutis id uitium est. Fit enim & in arcuatibus naturalis coloris mutatio, sed ea, nisi alteratricis uenarum uirtutis uitium aliquando est, separatricis actionis est symptoma. Vitiosus autem in singulis priuatim particulis color, si modo ex succo aliquo extrinsecus affluente non proueniat, ex alteratricis & concoctricis uirtutis quam in se habet, uitiosa functione oritur. Ergo hæc atrophiam, cum cacotrophiam quædam, id est uitiosa nutritio dicenda potius sit, à præsentis disputatione eximamus. Ad eam uero quæ nutritionis omnino est priuatio reuerſi, illud admoneamus, tum ipsam symptomata esse, tum symptomatis alias alijs, quæ uel in attractrice, uel retractorice, uel segregatrice, uel alteratrice facultate incidunt superuenire. Omnium ue-

ro horum symptomatum, morbi sunt causæ. Fin- ge enim diminutè in aliquam particulam trahi alimentum, ideoque eam non nutrirî: omnino morbus aliquis diminutum hunc tractum præcedit. Dictum nanque est, particulam ipsam ubi imbecillius in se nutrimentum trahit, omnino incommoda temperie laborare. At ea morbus est. Si autem particula commoda temperie sit, obstructio uero aliqua in diductionis instrumentis diductionem impedit, obstructio ipsa morbus est: diductionis impedimentum eius symptoma. Non solum autem singula symptomata percurrere, quæ scilicet læsæ alicuius actionis culpa proueniunt, intelliges ea omnino morbum præcedere, sed etiam id ex ipsa rerum essentia licet, citra inductionem colligas. Quippe sanitatem actionis causam posuimus: morbum autem læsionis quæ in actione est, causam. At uero symptomata, de quibus nunc proposita nobis disputatio est, actionum esse læsiones diximus. Quare ex ijs propositis constat huius saltem generis symptomatum morbos esse causas. Quod autem & duo quæ reliqua sunt genera, morbi præcedat, & causæ rationem respectu eorum obtineant, id quoque paulo infra docēbimus, sed ubi totum de ipsis absoluerimus sermonem: auspicati rursus à symptomatis ijs quæ in corporis consistunt affectibus. Sunt porro eorum VI primæ differentia numero quatuor. Alia enim sunt uisibilia, alia odorabilia, alia gustu apprehensa, alia tactibilia. Ac uisibilia quidem in coloribus qui præter naturam sunt, consistunt. Idque uel totius corporis uel alicuius uel aliquarum eius partium. Ac totius quidem corporis, ueluti in arcuatis se habet. Præterea in hepate et splenide uocatis morbis. Ad hæc hydropum generibus quibusdam. Vt uero ueluti quædam, quemadmodum tum in lingua sola alienus color subinde aspicitur, tum in particulis quæ abscessum uitio uel nigricant uel liuent. Pari modo in carbunculis, & erysipelate, & serpentibus ulcerum, & gangrenis, naturales colores immutantur. Sanè huius generis sunt uiriligo, leucæ, elephantiasis, aliaque id genus: quippe hæc quoque naturalem colorem mutant. Iam in compluribus simul particulis uitiatum esse colorem in multis morbis uideas: idque uel circa crura magis, uel circa faciem, uel circa totum supernum corpus, uel circa totum inum. Ac uisibiles quidem differentia in ijs sunt contemplandæ. Odorabiles uero primum quidem in respiratu, ac diffatu. Voco autem quod circumdatis nos aeris per fauces attrahitur, & rursus emittitur, respiratum: Quod autem per totum corpus exhalat, diffatū siue perspiratum. Ergo quæ ijs accidunt grauiolentia, in symptomatum constituentur genere. Post has uero in auribus, naribus, alis, & quæcumque uitij cuiusquam occasione putrescunt particulas, his amplius in ructu idem symptomatum genus licet inuenire: Ipso scilicet uel fumosam, uel acidam, uel uirosam, uel piscesam, uel aliam quampiam eiusmodi referentem qualitatem. In gustabilibus uero qualitibus laborantes

laborantes, ipsi symptomata conspiciant. Quippe sudorem defluentem in eos aliquando gustant, præterea eius quæ circa linguam est salivæ mutata qualitas, æquæ utique ut sanguinem, quibus is quoquo modo per os uacuatur: alij quidem notabiliter dulcem, alij salum, alij amarum sentiunt. Ad eundem modum & quæ ex pulmone reijciuntur, & quæ ex uentriculo euomuntur: alijs hæc acida, alijs salia, alijs amara, alijs dulcia, alijs austera, sentiuntur. Porro sunt ex medicis non pauci qui etiam his aurium sordem gustu exploradam censent, quippe ex hoc quoque aliquid cōiectari. Iam tangibiles differentia, ubi naturæ modum excesserunt, in symptomatis numerandæ non minus sunt: ueluti cutis dura, & distenta, & præarida: similiter modo præhumida, uel rugosa, uel alia quapiam differentia tali prædita. Ergo ex his quæ iam dicta sunt, manifestum est, hoc quoque symptomatum genus uniuersum à morbis ortum habere. Quippe colorum, halituum, & saporum differentias omnes, solidorum ipsorum corporum temperamēta sequi, in naturalibus libris didicimus. Ad eundem modum & tangibiles, multo etiam magis quam omnes quæ sunt prædictæ, propterea quod cum actiuis qualitatibus congeneres sunt, utpote quæ ad eiusdem sensus iudicium referantur. Etenim mollities duritiesque tactu iudicantur, haud aliter quam effectrices qualitates ipsis cognate. Quare quicquid in ijs alienum à naturali est, id intemperiei acceptum fertur: Aequè ut quod naturale est, ex commoda temperie provenit. At est omnis intemperies morbus. Quare omnia id genus symptomata à morbis sunt oriunda. Quæ uero ex influente quopiam humore cognata prædictis symptomata in particulis excitantur, alia obstructio: uel compressiones sequentia, alia trahentium & segregantium uirtutum functiones male obitas, necesse est hæc quoque ueluti fontem sue generationis morbos habere. Ac tecinoris quidem obstructio, qui compositi & instrumentalis corporis est morbus, alieni coloris qui in arcuatis uisus est causa. Cuiusque uero similis partis intemperies, quæ ipsa quoque eiusmodi corporis morbus est, aliàs aliam eius facultatem impedit, uel eam quæ trahit, uel eam quæ excernit, uel aliam quapiam: quarum occasione cum parum æqualiter riteque humores in corpore fluant, particulae aliàs aliæ in colore, halitu, sapore, omnibusque tangibilibus differentiis alterantur. Quinetiam quodcumque reliquum est symptomatum generis, siue id in uocibus sit & sonis qui in animalibus exaudiunt, siue in ijs quæ à corpore excernuntur, in eoque detinentur, nihil non à morbis natum est, uel ab ipsis continenter, uel symptomate aliquo interueniente. In uocibus enim morbi qui in ore, faucibus, arteria, pulmone, & thorace sunt, symptomata faciunt: Clangoribus scilicet quibusdam tremulisque ac raucis edendis uocibus. In alijs uero animalis particulis sonitus & murmura & trisimi, id est stridores, aliæque eiusmodi partim quidem ex instrumentorum an-

gustia, uel indebito motu, partim ex flatuosi spiritus abundantia, aliquando etiam ex horum aliquibus, omnibusue simul coeuntibus cietur. De quibus plenius inter symptomatum causas agetur.

Quæ uero uel à corpore excernuntur, uel in eo præter naturam detinentur, ea quoque in primas tres diducuntur differentias, utique aut totis substantijs, aut qualitatibus, aut quantitativibus, à naturali statu egressa. Succedunt autem omnino morbis, uel continenter, uel alijs symptomatis intercedentibus. Siquidem sanguinis profusio toto excretæ substantiæ genere præter naturam est. Ea uero uel uulnerato, uel perrupto, uel ore tenuis recluso, uel eroso sanguinis uase incidit. Porro horum uulneratio, ruptio, & erosio, proprii similium partium morbi sunt: reclusio, instrumentalium. Quæ ipsa modo ex complectendi functione imbecilla, modo expultrice immodice concitata, modo ambabus simul læsis, ortum habet. Simili modo fluxus muliebris uel propter iam dictarum actionum symptomata fiet, uel quod totus sanguis tenuis se rosusque est redditus. Est uero & id symptoma, cuius etiam multiplex habetur ortus. Est namque uel sanguificæ uirtutis, uel eius quæ tenue et serosum separat, uel idem excernit, operis frustratio. Incidere autem aliquando potest, & retentrice ipsa immodice opus suum urgente, & cute ipsa spissata, & re nibus oclusis. Ad eundem modum & sudores immodice digerit, uel indebite retineri, aut propter cutis, aut propter aliquem dictarum uirtutum affectum, aut ipsam humorum naturam necessariò continget. Sanè constat quod in omni eiusmodi sermone, disiunctiuis coniunctionibus utimur. Ommino enim cuiusque dictorum symptomatum, una quæpiam est causæ ratio. Nihil tamen prohibet duas, & tres, & simul omnes unà concurrere. Non latet autem nec quod dysuria & ischuria & stranguria & quem hydropem in uas urinale, alij diabatem, alij diarrhoeam in urina uocant, ex hoc genere symptomatum sint. Iam quod eorum quæ excernuntur, & colores præter naturam, & odores, morbos necessariò sequantur, nihil opus est ostendimus: si modo nullum talium sine intemperie provenit. Patet autem & quod propositum à nobis est, clarè esse demonstratum, omnem symptomatum naturam morbos præcedere: Fieri quoniam nonnunquam symptomatum quæ deinceps sibi succedant, ueluti seriem quandam. A morbo quidem ipso primū, ab hoc uero secundum, dein rursus post hoc tertium, ac ab isto deinde quartū. Verum hic attendendum diligenter est, ut accurate distinguantur ab operibus symptomata. Sæpe enim ita similia inter se sunt, ut & symptoma putetur opus, & opus symptoma. Ac nisi quis in hoc sano sit iudicio, ex ijs in quibus ipse fallitur, nostram disputationem calumniabitur. Quippe si naturalium excretionum (sic autem uocant eas quæ sanis accidunt) uel quantitatem, uel qualitatem, uel genus ipsum substantiæ, pro scopo sibi proponat, deinde huc intuens, symptomata iudicet, subinde fallatur

letur. Quippe sudor aliquando multo amplior quam pro naturæ modo, uel alui deiectio, uel urina ualentibus incidit, non solum nulla actione læsa, sed etiam cum uirtutis robore & providentia de animalis salute. Aliqua enim quamuis etiam toto genere præter naturam sint, ueluti sanguinis per nares profusio, uel uomitus, uel sanguinis deiectio, uel hæmorrhoids, uel aliud eiusmodi, tamen præter naturam adhuc non sunt, si modo tempestiue fiant. Fiunt autem tempestiue, cum id quod contristat, expellitur. Stante igitur de quo inter initia conuenit (nempe quod symptomata actionum læsiones sint) nihil eorum quæ ad animalis commodum fiunt, ex hoc genere symptomatum est. Opus namque naturæ unumquodque eorum potius est, quam læsio aliqua. At alteri fortassis symptomatum generi, quod scilicet præter naturam est affectum, omnia talia subiiciat quispiam. Ommino enim diuisam esse in quacumque animalis parte uenam aliquam, aut eatenus reclusam, quoad sanguinem

quem prius retinuerat profundat, naturalem affectum non esse. Quamquam hic quoque alui fluxum, aut urinæ copiam docere non possit affectibus præter naturam omnino succedere. Sanguinis namque profusiones & uomitiones, toto genere præter naturam esse dicet quis: Non tamen aut eam quæ per uentrem, aut uesicam, aut uterum sit excretionem, toto genere præter naturam esse. Fortasse uero dubitauerit quispiam & de sudore ceu nec ipse naturæ lege incidat. quippe quod Diocles etiam docere tentauit. Videtur autem dura esse opinio & præter rerum euentiam. tamen si eam maxime probabiliter confirmet. Ac de talibus quidem posthac aliquando fortasse agetur. ppauca enim sunt de quibus ambigitur. De reliquorum uero symptomatum tota multitudine abunde est disputatum, finitèdusque iam hic liber est. Siquis enim exercitatus in his quæ confessæ sunt fuerit, facilius de his quæ in dubio sunt, iudicium consequetur.

CL. GALENI DE SYMPTOMATVM CAVSIS

LIBER PRIMVS

THOMAS LINACRO ANGLO INTERPRETE.

AVSAS symptomatum in his libris contemplabimur: eundem sequentes disputationis ordinem, quem de ipsorum differentiis proposuimus. Sūt igitur symptomatum genera in totum tria. Quorū de eo primū disputabimus, in quo læ-

sam esse actionem diximus. Ita nimirum intelligere lector censentes, etiam si prorsus perijt. Cum autem duplices genere actiones sint, aliæ naturales, aliæ animales, ab animalibus incepimus. Easque trifariam diuisimus, in sentientes, actiuas, & quas appellauimus rectrices. Ergo in sentiendi actionibus, triplex incidit symptomatum differentia. Vna cum ipsorum primum sensus instrumentū est male affectū: altera cum sentiendi facultas: & tertia cum aliquid eorum quæ primo sentiendi instrumento subseruiunt, male habet. Veluti in oculo primū sentiendi instrumentum, crystallinus est humor. quippe quem solum à coloribus alterari monstratum est. Sentiens uero facultas, quæ à cerebro per neruum inde porrectum ad crystallinum peruenit. Ad subseruiendū autem huic, reliquæ omnes quæ in oculo habent particulae sunt cōditæ. Itaque etiam uno quolibet ex prædictis male affecto, uel male uidebit animal, uel prorsus non uidebit. Ac crystallini quidem humoris morbi in octo intemperamentis consistūt. Facultatis autem morbi, in eo quod uel neruus, uel cerebrum male sit affectū. Sunt porro & horum utriusque, ut saltē similes parti

culæ sunt, octo morborū genera. Vt instrumentales sunt, tum obstructiones, tum alienorū innixus, siue cōpressiones, aliæque quæcumque ex humorum influxu, molem præter naturam attollunt. Vni tatis uero diuisio, super omnia quæ prædicta sunt, tum similium, tum instrumentalium particularū cōmunis est affectus: non cerebro modo aut neruo, sed etiam crystallino humori incidere potēs. Huic autem trāsferri, ac sede moueri, instrumentalis morbus incidit. Quantū translatio, siquidem ea uersus angulum maiorem minorem uel est facta, nihil quod æstimandum sit, incōmodū affert. Sin sursum deorsum uel inclinatur, duplicia quæ uidentur omnia apparere facit. Atque hi quidē sunt, tum primi uisus instrumenti, tum eorum quæ illi facultatem subministrant, morbi. Eorum uero quæ uisum aliquem ei conferunt, hi, si uel in foramine rhagoidis, uel etiam eo qui inter hoc & crystallinum est loco, humor spiritus uel tantus cōstitit, quantus primo uisus instrumento ad internoscenda sensibilia sit impedimento. Ad eundem modum corneæ quoque tunicæ particula ea que pupillæ antestat, uisum impedit, siue ea per se, siue alia quapiam ratione à naturali habitu est remota. Ac foramen quidē rhagoidis, quatuor modis à naturali statu mutatur. Nempe uel ampliatur, uel imminuitur, uel in aliquam partem detortum, uel ruptum. Verum ampliatio siue à natali sit, siue post accedat, semper uisui incommodat. Imminutio quæ utique à naturæ incipit, acutissimi uisus est occasio: quæ uero post incidit, malis. Reliquorum uisus uisus trū, neque si à natiuitate, neque si post incidit, quicquid

Galen.

Tom. 3

c quod

quod aestimatione dignum sit, uisioni officit. Iam enim subinde uidimus ex parua rhagoidis proci-
dentia, detortam pupillam, postq; cicatrice est in-
clusa, nec tamē hominis uisum fuisse impeditum;
Vbi scilicet ante se corneae particulā splendidam
habuit. Atq; hanc quidem experientia ipsa docuit.
Sanē causa propter quā amplitudo foraminis ad
perspicaciam uisus semper sit noxia, angustia non
semper, aestimatione nō indigna est. Videtur autē
mihi neruus is qui ā cerebro ad oculum pertinet,
quem ideo porum, siue meatū Herophilus appel-
lat, q; eius solius foramen clare cernitur, sensibilis
esse spiritus uia. Eoq; ubi altero oculo conuiue-
mus, alterius pupillam dilatare contingit, tanq;
in unum solum cōmeante spiritu, qui prius in du-
os est dispersitus. Itaq; etiam hoc maxime signo
intelligitur, an suffusi cōpuncta suffusione uisum
recepturi sint, an non. Quippe quibus altero oculo
conuiuentibus, alterius pupillam dilatare con-
tingit, ijs si compunctio administratur, recipiendi
uisus fiducia est. Quibus non dilatur, horum ne-
mo unquam reuidit, neq; si minimo cum dolore,
ac commodissime ijs est administrata cōpunctio.
Ex ijs omnibus liquet, confluere ad oculos ā cere-
bro spiritum animale, tum in crystallinū ipsum
humorem, tum uero locum omnem qui illi ante-
stat, quem scilicet rhagoidis foramen determinat.
Vbi igitur amplior reddita est pupilla, siue id ex
prima statim formatione, siue postea contigit, pa-
rum commode tota animali spiritu impletur. Fun-
di igitur dissoluiq; ac dissipari cogitur. Sicut con-
tra in minore pupilla colligitur, constringitur, ac
densatur. Atqui demonstratum in libris de parti-
cularum usu est, eius collectionem ac constrictionem,
ad sensus bonitatem illi conducere: contra,
dissolutionem ac dispersionem, ad sensus noxam
cedere. Qui igitur sit quod pupilla morbi uitio,
non naturae minor reddita, multo deterius effi-
tur quam mediocris? An quia uitiosus affectus se-
quitur, quorum culpa necessario peius cernit ocu-
lus sic affectus, non propter pupillae angustiam?
Quinam igitur hi sunt affectus? nam hoc etiam di-
spunctio requirit. Vnus quidem ipsius rhagoidis
tunica tantum, alter humoris tenuis qui medio lo-
co inter ipsam rhagoidem & crystallinum humo-
rem habetur, effusi. Ac tunica quidem solius affe-
ctus, extensio relaxatio que sunt: qualis utique in
extrinsecus positis articulis subinde cernitur, cū
ligamenta redundant humore sunt perfusa. Hu-
morum uitium in defectu consistit: Cuius occasio
nerhagoides uacuato interno eius loco in se con-
cidens, contrahitur ac rugatur, atq; idcirco pupil-
lam imminuit. Deterius ergo ex talibus affectibus
cernere contingit, non utique propter pupillae par-
uitatem, sed propter humoris desiderium. Mon-
stratum enim est in his quae de uisu, tum in libris
quos de utilitate particularum, tum quos de Hip-
pocratis & Platonis placitis scripsimus, crystalli-
num humorem munimento aliquo indigere, quo
externum splendore sine offensa sustineat. Vnum

igitur munimentorum eius is humor est: cum eo
etiam quod substantiae crystallini humoris nonni-
hil conducit. Vbi igitur parciore redditus hic hu-
mor est: & siccior efficitur ipse crystallinus, utpo-
te iam humore ā quo largiter imbuatur defectus:
& rhagoides tunica in se cōcidens, spatium quod
inter ipsam & crystallinum interest, angustius effi-
cit. Itaque fit, ut cū cogatur crystallinus humor,
paruo interstitio cum externo splendore commer-
cium habere, per similem patiatu affectū, ijs qui
solem nictando contuentur. Horum enim aliqui
occæcati sunt: Omnes uero ita laesi, ut uix recupe-
rarint pristinum uisum. Quippe monstratum no-
bis est, fieri non posse, ut splendidam lucem inof-
fense toleret uisus instrumentū: Eoq; factum esse
ut rhagoides tunica quae nigra simul & caerulea
est, illi sit pretenta: Quod scilicet hi colores uisum
ubi ā splendida luce laborat, maxime consolen-
tur. Atq; hanc quidem causa est, cur imminutus is
qui in pupilla est humor, tum deterius cernendi,
tum foraminis rhagoidis tunicae minoris reddend-
di sit occasio. Eoq; maxime insanabilis est eiusmodi
oculorum morbus. Alter affectus qui propter
humorem rhagoidis minorem reddit pupillam,
minus illo est noxius. Difficilius namq; est simila-
rium corporis particularum cuius, cum siccata
est, humiditatem restituere, quam eam cum hume-
cta est, siccare. Atq; hanc quidem medendi rationē
quodammodo iam attingunt. Dicamus autē quod
ā primo est propositum. Mala quidem est pupillae
paruitas quae praeter naturā accidit, bona quae na-
turalis est. Laxitas autē eius nec quae naturae lege
habetur, bona est, nec quae non naturalis est. Cete-
rum minus mala est q; angustia. Quippe laxitatis
generanda causa (ut sic dicam) coniuncta, tensio
rhagoidis tunicae est. Sicuti paruitatis, eiusdem re-
laxatio. Quoniam autē duplici ratione tenditur,
cum utiq; ex suapte natura id patitur, uel siccata,
ut corpus simile, uel humectata ut instrumenta
le: siccitas quidem eius difficile sanabilis est, humi-
ditas non etiam. Siquidem phlegmone & scirrhi,
siue durities sensu carentes, & abscessus, & alij id
genus morbi, instrumentalium sunt partium, ex su-
peruacuis humiditatibus oriundi. Quos omnes si
in rhagoide cōsistant, peritus medicus nō magno
negotio superabit. Sanē accedit rhagoide nonnum-
quam etiā ex accedenti tensio, ā multitudine sci-
licet subiectorum humorum nata. Quippe cū ueluti
uter uesicae, ijs quae inter ipsum & crystallinū
humorem acruantur est impleta, in omnem par-
tem distēditur. Quoniam autē non solum qui in fo-
ramine rhagoidis sint, morbos disputatio percen-
suit, sed etiā aliquos ipsius rhagoidis cōmemora-
uit, superq; qui tenuis sub ea sint humoris: sequēs
fuerit, quae reliqua in ipsis sunt persequi, quorum
uitio uel impeditur uisus, uel omnino aufertur.
Ergo ex ijs qui in tunica rhagoide consistunt, ac
uisui obsunt, unus adhuc morbus restat, tam simi-
larium q; instrumentalium partium communis. Is
est unitatis diuisio. Quae utiq; in hac particula, tum
uulnus

uulnus est, tum ulcus. Cum igitur tale uitium ma-
gnum est, ita ut & ualenter diuidat rhagoides, &
profundatur extra eam tenuis humor, ac iam cor-
neam cōtingat, necesse est incidat hoc casu in cō-
moda duo. tum ut concidat super crystallinum hu-
morem tunica rhagoides: tū ut spiritus ā cerebro
in pupillā totus non perueniat, quoniam per uul-
nus effluat. Quod autē non solū ambo haec coeun-
tia impedimēto uisui sint, sed eorum alterū, ijs qui
praedicta nō negligerent legerunt, manifestū arbi-
tror. Mihi uero tempestiuū iam fuerit ad tenuē hu-
morem conuerti, de quo supra dictū haecenus sal-
tē est: q; siue eius plus siue minus iusto est, uisum
impedit. Quod autē et si aut crassiori aliquando sit
cōsistentia, aut colore quodammodo alieno: sic quo-
que symptoma aliquod circa uidendi actionē ex-
citabit, id dictū prius non est, sed iam eius dicendi
est tempus. Ergo hic humor si crassior q; prius e-
rat, est redditus, tū perspicacia uisus adimet, tum
ne longinquē uideatur efficiet. Ita ut nec quae lon-
ge posita sunt cernant, nec quae prope sunt admo-
ta exacte perspiciantur. Sin uehementer crassus est
factus, ueluti in suffusionibus etenit, utiq; uidere
hominem prohibet. Quod si totū foramen ā cras-
so illic cōsistente corpore obtinebratū non sit, sed
aliqua pars eius pura supersit, utique per illam,
quae extrinsecus sunt, singula per se sola nihilo de-
terius q; ante uidebuntur, non tamē similiter uno
tempore multa. quod scilicet angustior q; ante fa-
ctus sit uisus conus. At si in pupillae centro exigua
suffusio cōsiterit, partibus quae circa sunt puris,
omnia ijs qui sic sunt affecti, ueluti fenestras habe-
re uident. Quippe quod in medio nō cernit, quasi
excisum uidet. Iam si diuisa, nec inter se coniun-
cta crassa corpora in iam dicto humore fluitant, ijs
qui sic se habent, tanq; culices quidam foris obuer-
sari uideantur, imaginatio praebet. Sapenumero
uero ex crassiore quoq; humoris consistentia,
tanquam idolum aliquod sibi appareat, imaginan-
tur, porro eiusmodi idoli apparitio postq; ā som-
no surgit, plerunq; incidit, potissimū pueris, & ijs
qui plusculū biberunt, aut alias capite sunt imple-
to. Quod si colore immutatus sit humor, qui in-
ter crystalloidem, & rhagoidē habetur, siquidem
ad fuscum inclinēt, ueluti per nebulam fumum ue-
hominem uidere faciet: Sin ad alterum ullum co-
lorem uergat, eius nimirum phantasiā uisibili-
bus impartiet. At si inaequaliter uel ā naturali con-
sistentia, uel colore recessit, quaecumq; eius pars sic
affecta, ad pupillae locū peruenerit, similem etiam
sibi imaginē in uisibilibus representabit. Quippe
illius, tum colorem, tum consistentiam, tum figu-
ram foris se uidere homo putabit. Ex hoc sympto-
matum genere sunt, tum ea quae suffusi imaginan-
tur, tum quae de ijs quibus uel sanguis ex naribus
profluxurus est, uel qui uomituri sunt, ab Hippo-
crate sunt scripta. Iā uero qbus adeo perfectus sin-
cerusq; uisus est, ut eum ne uel minimū sensibile
fugiat, exhalationes uero quae piam ā uentre ascen-
dunt, potissimū ubi nō probe cōcoxerunt, similia

Galen.

ijs quae suffusi symptomata incidunt. Quippe pur-
rior natura crystallinus humor ijs est, etiā hic ip-
se aquosus de quo nunc agimus. Magnitudo autē
symptomatum in his, pro magnitudine passiois sem-
per respondet, non solū in ijs de quibus paulo an-
te agebam, sed etiā in omnibus quae praedicta sunt.
Verbi gratia. Similariū partium intēperies si par-
uae sunt, paruam noxā actioni afferunt. Sin maio-
res habent, actioni ad portionē nocent. Sicut quae
plurimū ā naturali statu excesserūt, omnino actio-
nem tollunt. Aequae uero & quae de qualitate &
cōsistentia & colore aquosi humoris sunt dicta, si
paululum ā naturali statu sunt mutata, paruam e-
tiam actioni afferūt noxā. Sin longius recesserūt,
pro modo uitij sui etiam actioni incōmodant. Si-
cuti cum plurimum ā naturali sunt aliena, omni-
no actionem adimunt. Ad eundē modum & quae
de rhagoidis ruptura, et pupillae magnitudine sunt
dicta, uel paululū aliquid actionē impediunt, uel
amplius, uel omnino. Simili modo & animalis spi-
ritus uel ad unguem purus est, qualis ether, uel ne-
bulae ritu humidus ac turbidus. Praeterea in mo-
do substantiae, uel plus eius habetur, uel minus. Ac
siquidem multus est & aethereus, etiam quae lon-
gissime absunt, uidet, ac perfecte discernit. Sin pau-
cus est, & purus, quae prope sunt exacte dignoscit,
quae procul absunt nō uidet. Quod si humidus si-
mul multusq; est, longissime quidē uidet, sed non
exacte. Sicuti etiam si humidus simul exiguusq;
est, nec exacte nec longissime uidet. Et de hoc qui-
dem, ut ad rem propositam, haec abunde. Corneae
uero tunicae pars quae pupillae antestat, & cū cras-
sior, & cum spissior, & cum humidior est facta, ui-
sionem impedit. Ad eundem modum si colorem
suum mutauit, & si ulcus maiusculum in se habet,
& siquid eorum quae extrinsecus illi praeciacent in-
auctum, obscuritatem affert. Ac crassior quidem
& spissior cornea hebetudinem uisus creat: Humi-
dior autem siue ut instrumentum est, siue ut simila-
re corpus, non solum uisus hebetudinem affert,
sed etiam ut quasi per caliginem, uel nebulam, uel
halitum quempiam, uel fumum cernatur efficit.
Si uero humores non multi, sed colore mutato
sint, pro eorum natura error in visu respōdet, pro-
inde qui regio morbo laborant, pallida omnia ui-
dere se putant. Quibus autem ex plaga ruptae re-
center sunt in prima tunica uenae, rubra. Vlcus ue-
ro maiusculum, nō solum eo quod superuacuum
contrahit humorē uisionem laedit, sed etiā q; exi-
guo interstitio crystallinum cum externo lumine
cōmitti cogit. At si descendat introsum, quod an-
te pupillam est ulcus, etiam aliquid aquosi humo-
ris foras effundit. Proinde is qui sic est affectus, in
summum caecitatis discrimen adducitur. Eoq; fit
ut qui in parte corneae quae pupillae praetenditur,
uulnus acceperunt, si id uulnus introsum descen-
dit, magna ex parte occæcentur. Caeterum incredi-
bile quiddam nec fieri uulgo solitum in puero ui-
dimus, qui stilo in pupillae loco fuerat cōpunctus.
Nam cum statim effluxisset aquosus humor, tum

Tom. 3

c 2 pupilla

pupilla ipsa minor est reddita, tum tota cornea ap-
paruit rugosior. Caterum sanatus, postea recte ui-
dit, collecto scilicet paulatim eo qui effluxerat hu-
more. Verū hæc rara sunt. Cæcitates autē eiusmo-
di uulneribus plerumq; succedunt, sicuti etiā om-
nibus iam dictis causis: ubi scilicet plurimū sunt
inauctæ. Nam siue uehementer spissa, siue ad sum-
mum crassa, siue immodice humida, cornea est ef-
fecta, omnino tenebrā uisioni offundit, ita ut qui
sic est affectus, prorsus non uideat. Et quid quæso
miri si prædictorum singula cum inauctia sunt, ui-
sum animali adimunt: ubi ipsa sola cornea ruga-
ta aliquando similem noxam affert. Incidit hoc ui-
tium, ijs qui ad ultimum peruenere senium. Sanè
consideranda hoc tempore diligenter est pupillæ
magnitudo. quippe quæ si minor est facta, etiam
aquosus humor in ijs est imminutus. sin equalis si
bi permanet, corneæ solius uitium est. Verum e-
iusmodi discrimina præfens opus nō requirit. Cor-
neæ uero tunica morbi, si magni sunt, prorsus ui-
sum impediunt. Et maxime cum uel phlegmone
uel suppuratione laborans, uel insensibili duritie
obsessa, aliud ue tale quippiam passa, ueluti instru-
mental pars, humoris morbis afficitur. Ac cor-
neæ quidem tunica morbi qui uisum uitient, ta-
les & tot incidunt. Membrana uero quæ super hæc
habetur, ubi phlegmone laborat, ex accidenti ui-
sus actionē impedit. At in ijs quæ Græce uocantur
chymoses, præterea in pterygijs, nō ex anteceden-
ti, sed iam ex prima ratione, pupillam obtenebrat.
Ad eundem modū magnæ palpebrarū phlegmo-
næ tumoresq; si qui super has præter naturam or-
ti, eō magnitudinis uenerunt, ut pupillæ umbram
offundant. Atq; hæc omnia aut non uidendi, aut
male uidendi sunt causæ. Et de oculis quidē sa-
tis hæc sunt. Quippe exempli magis causa, q̃ ut
singula membratim persequeremur, de his dispu-
tauimus. cū sit mihi institutū ad præfens per gene-
rales sermones, methodū indicare, qua usus quis-
piam, symptomatū causas inueniat. Quoniam autē
non solum methodos ipsas nouisse oportet, sed et-
iam multifariā in particularibus exercitari, quod
facere omnibus in prōptu non est, idcirco qualem
fieri modū exercitationis oporteat, in oculis nunc
ostendi. Ergo ad eius exemplar, reliquæ sentien-
di potentiæ sint adeundæ, æstimandæq; in una-
quaque, tum primum eius instrumentū, tum cetera
quæ illi usum aliquem præstant. Ad hæc discer-
nendum, ceu paulo ante est dictū, quinam ipsius
potentiæ laborantis sint morbi, quinā instrumento
rū cuiusq; cuius culpa ledi functionē cōtingit. Si
quidem audiēdi grauitas, & surditas, aut propter
auriū ipsarum particulā aliquam, aut propter ner-
uum, qui in has a cerebro pertinet, aut propter ce-
rebrū ipsum, in ea scilicet parte læsum, unde ner-
uus exoritur, animali incident. Atq; in neruo qui-
dem & cerebro uitia sunt, similiter ijs quæ in oculo
lis. Quæ uero in reliquis particulis sunt, ad portio-
nem quidē, nō tamē omnino similiter ledēt. Quā
em̃ habet in oculo crystallinus humor rationem,

111

A hanc habet in auribus audiendi meatus finis, ubi
neruo dilatato coniungit. Omnia uero quæ extra
hunc in anfractu meatus sunt, ijs quæ prædicta in
oculo derhagoide sunt, ad portionē se habēt. Itaq;
etiam morbos eorū huc trāsferri ex illis cōueniet.
Similariū quidem corporū, qui in intemperie &
cōtinuitatis solutiōe cōsistunt. Meatus autē ipsius
obstructiones, siue hę tumoris alicuius ipsarū par-
ticularū non naturalis occasione, ipsum meatū ob-
struant, quæadmodū abscessus, & phlegmone &
insensibilis durities, & oedema, siue propter tumo-
rem aliquem acquisitiū, uel deniq; quisquis præ-
ter naturā sit, qualis in meatu sæpe oritur, porosa
quapiā in eo carnosæ substantia enata. E nume-
ro eorū quæ meatū obstruunt, & sordes sunt quæ
in auribus colligi solent. Tanq; igitur in ijs par-
ticularū ratio symptomatū indicauit causas, ita &
in lingua & naso indicabit. Modo in ijs quocq; tū
primam sentiendi particulā, tum reliqua, quæ to-
tum instrumentū cōplent, nouerimus. Monstratū
em̃ est linguā eo q̃ duabus facultatibus, sensui uo-
luntatiq; subseruit, duas quoque actiones habere.
Nunc autē eam ueluti sentiente cōsideramus. Odo-
ratus uero sensoriū ipsos cerebri esse uentriculos
indicauius. ac gustandi quidē sensus symptoma-
ta sunt, tū omnino nihil saporū sentire, tū non legi-
time sentire. Cū autē nō legitime sentire (ut mōstra-
tum est) dupliciter intelligat: aliās cū diminute &
confuse sentitur, aliās cum uitiose, cōfuse quidem
gustare, in uisu amblyopie, id est uisus hebetudini,
in auditu barycoiæ, id est audiēdi difficultati, por-
tione respōdet. Vitiose autē gustare, est ueluti cum
oculis, colore, figura, magnitudine, uel situ muta-
ta uidentur. hoc in auditu, obauditio nominatur.
Porro morbi prædictorum symptomatum, uel in
gustandi actione, uel quæ in potentia incidunt,
partim in simili lingua substantia & tunica qua
inuoluitur sunt, partim in neruis mollibus, par-
tim loco cerebri, illo præsertim, unde hi nerui ori-
ginem habent. Ac reliqui quidē prædictorum om-
nium morbi in manifesto sunt. Lingua uero uitio-
se sapes sentire solet, cū extraneo humore est im-
pleta. Quo casu quæ gustant omnia uel falsa uiden-
tur, uel amara, uel alia quapiā aliena qualitate dici-
bili indicibili ue affecta. Tanq; enim in suffulis ui-
sua uis foris se cernere iudicabat, ea quæ in ipsis
oculis inerant, itidē gustandi facultas ea quæ sunt
in lingua, sensibilibus imputat. In arcuatis quidē
bilis amarorē non linguæ esse ipsius, sed eorū quæ
gustat deputans. In alijs uero quibusdā affectibus
salsuginē acoremue edulij ipsi inesse imaginās:
Scilicet succo q̃ extrinsecus accessit, uitiosum lin-
guæ succū, qui prius quieuerat, excitante mouen-
teq;. Gustandi autē ui nō eum qui accessit, sed eum
qui in se redūdat sentiente. Raro sanè accidit, sed
tamen aliquando, ut lingua ex gustandi perfectio-
ne priusquam aliquid gustet, succos quos in se ha-
bet, sentiat. Simile huius symptoma est, ubi in sto-
machicis affectib; suffusiois imaginatio oculis in-
cidit, uel sonitus auribus cū nihil extra sonet, sed
motus

1111

motus ipse circa cerebri membranas imaginatio-
nes creet, uel odoris in naribus, ab succo aliquo
in his cōtento. Sed quoniā de naso meminimus,
q̃ duplici facultati ueluti lingua subseruit (quip-
pe qui et odoratus instrumentorū et respiratus ue-
luti finis quidam est) non alienū sit de hoc quoq;
sicut de prædictis egisse. Si enim accidit in eo mor-
bus aliquis, qui eius meatū uitiet, aut deterius sen-
tiet odores odoratrix uis, aut omnino nō sentiet.
Ergo si uel uehementer sit contusus, uel polypo
uel tumore aliquo præter naturā labore, spiritus
uiam occludet. Huius generis est & si qua circa
internam eius membranam incidit phlegmone.
Quinetiam quæcunq; in aliqua parte ossium cola-
toriorum, aut etiā in cerebri inuolucris, aut ipsis
ossium foramentis obstruit, hæc quoq; odoratri-
cem uim impediunt. Atq; hoc magis si in proces-
sibus cerebri, qui ad has perueniūt particulas, fi-
ant. At in catarrhis & coryzis & deniq; ijs qbus
ab æstu, frigore, uel humore oppleti priores cere-
bri uentriculi sunt, non locorū modo qui istic ha-
bentur obstructio fit, sed etiā tum spiritui ipsi qui
in uentriculis est, tū cerebro quod hos cōtinet, in-
temperies quædā accedit. Iam cōpressiones & di-
uisiones notabiles cuiusuis prædictarū particula-
rum, tum non legitimū odorabilem sensum, tum
odoratus priuationem inducūt. Vitiosus uero er-
rasq; sensus hoc loco fit, propter uitiosum aliq̃
qui in eo continetur succum: qui scilicet mali o-
doris aliquid exhalans, ascendentes ab admotis
corporibus ad odorandi facultatē halitus obtur-
bat. Tale quæ est in hac facultate hoc symptoma,
quale arcuatis in gustatrice accidere est dictum.

V

Quoniam autē de sensibus qui in proprijs & sibi
addictis animalis partibus exercent, abunde dixi-
mus, age nunc de eo qui omnibus qualitercunq;
sentientibus est cōmunis (quem utiq; tactum uo-
cant) agamus. Sunt igitur huius quoq; ad aliorū
portionē symptomata. Vitur autē is non proprijs
appellationibus, sed cōmunibus, sicut etiam præ-
dictorum aliquid. Neq; enim aut in gustatrice, aut
in odoratrice ui, tale aliquod nomē habemus, qua-
lia sunt in uisua uirtute, amblyopia, id est, uisus
obtus, & cecitas, & paroralis quædam, id est ui-
sus prauitas. In auditrice uero, barycoia, id est gra-
uis auditus, & surditas, et obauditio. At hæmodie
siue dētium stuporis, tum nomen, tum symptoma
unius tangendi est uirtutis. Caterum hoc tam in
ore q̃ in dentibus post acidis & acerbos cibos,
incidere maxime consueuit. Torpor uero qui ex
tam motus quam sensus difficultate est composi-
tus, in toto corpore & maxime in artubus, mani-
feste uidetur a frigore & compressione neruorum
corporum incidere. Ad hæc etiā a torpedinis ma-
rine cōtactu. Si autē sua spē nulla tali causa præce-
dētē incidat, omīno uita deset, et ciborū uel crasso-
rum uel lentorū abundantia, uel consuetæ alicuius
uacuationis suppressio necessario antecessit. Ac cō-
tingens quidem huius symptomatis causa est, talis
quipsiā in neruo affectus, cuius occasione a prin-

Galen.

A cipio ad ipsum uirtus transmitti prohibetur. Por-
ro prohibetur, si quidem meatū aliq̃ neruus ha-
bet, qualem qui ad oculos descendunt, manifeste
habere cernuntur, uel ex obstructione, uel com-
pressione. sin aliter, ex cōstipatiōe uel frigore. At-
que q̃ animalis quidem uirtus, si quidem meatum
aliquem tanq; certam uiam a cerebro per neruum
habet, hoc obstructio impediēt, cuius arbitror pa-
teat. Quinetiam q̃ cōpresso extrinsecus neruo, an-
gustia meatui eius continget, ne id quidem ullum
lateat. Quod autē & si nullus sit meatus, sed tanq;
per aquam uel aerem solis radij transeunt, sic prin-
cipij uis per ipsum corpus neruorū permeat, cum
hi ad crassiores habitum sunt mutati, trāsitus im-
pediēt, nec id mihi longis pbatōibus egere uide-
tur, recordati præsertim ea quæ in aqua & aere eue-
niūt. Quippe in aere nebula et fumus & nubes: in
aqua lutū & limus, solis splendorem, quo minus
per ea syncerus pcedat, impedimēto sunt, ac ue-
rant. Ad eundem igitur modum & neruus, si cras-
sior habitu & durior q̃ pro sua natura sit reddi-
tus, uirtutis transitū prohibebit. Sane crassior ha-
bitus erit, si uel glutinosus, uel crassus alatur succis,
uel uolēto frigore sit stipatus. Si autē a duro aliquo
corpore quod illi extrinsecus innitatur pressus sit,
ne sic quidem uirtutis transitum non morabitur.
Proinde nerui qui uel funiculis, uel manibus sunt
constricti, & qui ab externo aliquo, quod uel phle-
gmone sit obfessum, uel cū sensus noxa duratum
(scirrhum uocant) premuntur, & qui aut laxatis
aut fractis ossibus angustantur, omnes principio
quidem torpent: postea uero omnino sensus mo-
tusq; expertes fiunt. Et uocatur quidem eiusmodi
neruorum uitij Græce paralysis, id est neruorum
resolutio. Quæ cum in eodem genere cum torpo-
re sit, magnitudine certe ab eo differt. Ac si in om-
nes incidat neruos, illico totū corpus sensu mo-
tusq; priuat, ac mortē celerē respiratus priuatione
infert. Si autē spinalis medullæ principij sit lesus,
particulis quæ in capite sunt solis quoad uiuit ho-
mo, tum sentit, tum mouetur. Sin in cerebro ipso
læsiō incidat, statim omnibus partibus impotens
insensibilisq; efficitur. Viuit autē uteruis horum
tanto tempore, quanto uiueret si angina premere-
tur. Quibuscunq; uero spinalis medulla infra ner-
uorum exortum, qui pectus dilatant est læsa, siue
uerterbra aliqua loco suo mota, siue etiam aliter, si
magna quidem est læsiō, insensibiles immobilesq;
omnibus quæ infra sunt partibus statim fiunt. Sin
parua est noxa, torpent hi, non tamen moriuntur
propterea quod respiratio ijs illæsa manet. At bra-
chiorum sensus ijs quibus spinalis medulla circa
quintam uerterbrā est uitata, totus simul cum mo-
tu amittitur. Quibus autem circa sextam, non to-
tus, quippe primę brachij partes illæse persant.
Iam multo etiam minus eius desideratur, si circa
septimam uerterbram male sit affecta. Quod si cir-
ca octauam sit læsa, quāminimū eius requiri-
tur. Ac si quæ post hanc habetur, iniuriā est passa,
prorsus nihil mali brachijs accedit. Ceterū qbus

Tom. 3

c 3 spinalis

spinalis medulla in collo est uitiata, ijs omnib. uox
adimitur. Quibus circa dorsi uertebrae est lesa, ijs
utiq; non tota. Verum quantum eius, secundum
unamquaq; definitum in ijs est quae de uoce scri-
psimus. Nunc enim mihi uideor plura quam pro
instituto dixisse. Neq; enim omnia symptomata
membratim persequi, hoc opere est propositum: sed
ea in generales causas reducere. Illud ergo genera-
tim mihi de omni sensus laesione sit dictum, quod a
quibus neruis ualentibus suppeditata sibi uim ha-
bent, ab iisdem male affectis laeduntur. Quod si quis
cuiusq; nerui nosse uim studet, eorum qui ad respira-
tum conducunt, in libro qui De respiratione inscri-
bitur uim discat; eorum uero qui ad uocem, in opere
quod de uoce habet titulum. Ergo de his alibi scru-
pulosius est proditum. Qui autem colli, capitis, ab-
dominis, brachiorum, & crurum partibus, nerui
subministrant, non alij modo antenos non incom-
mode prodiderunt, sed ipsi quoq; in libris De dis-
sectione administranda scripsimus. Ac propositus
quidem nobis sermo erat de symptomatis quae sen-
sus comitantur. Quoniam autem partes quae per ner-
uum aliquem uoluntarie mouentur, eodem proti-
nus sensum quoq; per eandem possident, duplicem
ijs noxiam ex nerui iniuria necesse est accedere, alte-
ram sensus, alteram motus. Qui igitur sit, quod ui-
dentur particulae quaedam ad uoluntarias quidem
functiones resolutae esse, & tamen sentire? Rursus
alia moueri quidem, minime autem sentire? Sanè
in lingua & oculis nulla sit dubitatio: propterea
quod haec duplici neruorum genere sunt praedita.
At in quibus membris duri tantum nerui sunt, in
ijs distinguendis sermo ad hunc modum est. Si cu-
te ablata, subiectus ei nudus musculus immobilis
appareat, tangentem tamen sentiat, paruam illi no-
xam incidisse est putandum: utpote per quam mini-
me stetit quin tantum animalis uirtutis ceperit, quan-
tum ad sentiendum quidem esset satis, ad musculum
mouendum non satis. Consistit enim in patiendi
magis, quam agendo, tangendi sensus. itaq; etiam
parua uirtute perfici potest. Musculorum motus, cum
agendo, non autem patiendi obeatur (totum namq;
corpus ab hoc transfertur) multa eget animali uir-
tute. Contra uero nunquam deprehendas muscu-
lum ullum moueri, ut idem non sentiat. At si su-
periacies musculo cutis sensum amittit, ipse autem
moueatur, nihil est quod mirere. Veluti nec si duo-
rum musculorum alter moueatur, alter moueri non
possit, aut altero sentiente, alter sit insensibilis. Si
cutem enim in ijs alterius laesum neruum esse, alteri-
us integrum licet: sicis qui in cute dispergitur, in
iuria affectus esse potest; qui autem in musculo, mi-
nime esse affectus: contraq; qui in cutem spargitur,
nullam esse passus iniuriam, qui in musculo est, non
esse noxae expertus. Ac de propositis symptomatis,
haec satis. Delectatio autem & dolor omnibus
sensibus contingunt, non tamen pari euidentia; sed
in oculis minus quam inceteris euidenter. In tactu
autem & gustu, maxime luculenter: ab ijs deinceps
in odoratu. Et post hinc in auditu. Quenam igitur

est tum omnium communis, tum cuiusq; causa pro-
pria? Sanè communis ea est, quam Plato in Timaeo
reddidit sic scribens. Violenta passio quae praeter na-
turam est, cum simul multa & celeriter fit, dolorem
adfert. Ediuerso, quod ad suam naturam uniuersum
& celeriter redit, iucundum est. Quod autem sen-
sim & paulatim fit, sensum laet. Atq; ita quidem
Plato. Hippocrates uero eo antiquior, ijs, inquit,
quibus natura alteratur & corrumpitur, dolores
sunt. Quippe illud, Corruptum, celeritatem si-
mul ac magnitudinem mutationis indicat. Sanè ta-
ctui accedunt magnae mutationes naturae, a frigi-
di calidique uiolento contactu. Praeterea ab ijs quae
quassant, uel secandi, uel distendendi, uel excedendi
uim habent. Quippe humidum & siccum, si absint
calesfactio & refrigeratio, citra uiolentiam corpus
contingunt. Id quod opus de simplicibus medicamen-
tis qui reuoluet, facile discet. In his enim illud mon-
stratum est, frigidum alia ratione oblectare, quam ca-
lidum. Quinetiam ipsum in substantia diuellendo,
dolorem afferre. Videntur autem & quae quassant
& quae tendunt, dirumpendi corporis periculum affe-
rendo, dolorum causae esse: non secus autem & quae
pungunt & quae diuidunt. Neq; enim postquam
aliquid diuisum ruptumue est, dolorem infert: sed
in ipso (ut sic dicam) fieri, talia omnia doloris cau-
sae euadunt: nisi tamen ex accidenti aliquo, eos qui
sic affecti sint, dolor sequitur: alias quidem acri hu-
more exulceratum corpus mordente, alias phle-
gmone superueniente. Quae ipsa quoq; nunquam
non distendendo contristat: non raro uero etiam
caloris iniuria, uel humorum acrimonia. Diuelli-
autem & gustus instrumentum, quatenus utiq; ta-
ctus est particeps, a iam dictis. Quatenus uero gu-
stus est proprium, ab acutis, amaris, acerbis, & acri-
bus succis: propterea qd horum singuli, sicut mon-
stratum est, continuitatem diuidunt. Contristant
uero & olfactum, qui a iam dictis succis exhalant
halitus: quod hi quoq; continuitatem distrahant.
Auditum uero infestant, uox aspera & maxima &
celerrima. Quibus etiam in magnis tonitribus in-
idē coeuntibus, aliqui auditus sensu omnino sunt
priuari: ipsius scilicet instrumento soni uiolentia
diuulso. Iam uero ipsum uisum maximi splendo-
res nimia secretionem, non infestant modo, sed etiam
corrumpunt. Est autem ipsa quoq; secretio ex diui-
dentium genere. Videturq; omnibus sensibus co-
mune, infestantem passionem ex secretionem ac diui-
sione continui unitiq; corporis tum excitari, cum
ea uel uniuersa uel magnis portioibus & celeriter
quod Graeci athroos dicunt, incidit. Hoc autem &
Plato profecto uoluit, cum dixit: doloris sensum,
ex passionis tum uiolentia, tum quae magnis por-
tionibus cum celeritate sensibilibus corporibus
incideret, provenire. Nec refert tristē an grauem
aut dolorificum sensum appelles: atqui perspicuum
est Platonem ipsum pro eadem re dictis nomi-
bus omnibus promiscue usum & in Timaeo & in
Philebo, praeterea in alijs libris sicubi de ipsis ser-
mo incidit. Quod autem & Hippocratis opinio
eiusdem

eiusdem sit tum in nominibus ipsis, tum rebus sen-
tentiae, non solum ex ijs constat quae paulo supra
sunt dicta, sed etiam ex omnibus libris quos scrip-
sit. Ac quod contristat quidem in omnibus sensu-
bus ad hunc modum prouenit: iucundum uero
quod illi est contrarium, contrarijs ex causis. Quip-
pe eius quo diuelli periclitabatur, reditus ad natu-
ram simul & celeriter factus, uoluptate affert. Id cir-
co oculis iucundissimum spectrum coeruleum est. Sicuti
ediuerso, grauissimum tristissimūq; qd splendidum
simul albumq; est, quomodo modum sol. Proxima ijs
sunt, inter ea quidem quae contristant, album, inter ea
quae delectant, fuscum: illud quidem qd substantia
eius segreget simul ac resoluatur, hoc qd citra uiolen-
tiam congreget. Neq; enim profecto sola cōgre-
gatio satis est: cum sic nigrum quoq; iucundum esset,
nunc autem sic non est. Cum enim uisus substantiae sit
contrarium, uiolentius eam cogit, qd ut eam ad na-
turam reducat. At uero quod nigerrimum est, eo
quod splendidissimum est, minus infestat. Non uti-
q; qd contrarium minus sit triste, qd excessus qui
est in genere cognato, (quippe hac ratione magis
contristat nigrum, quam quod est splendidissi-
mum) sed quod uisus instrumentum sit splendi-
dum: talis uero substantia omnis, subtilium sit par-
tium: nigrum uero semper crassarum. Est autem
perpetuo quod tenuium est partium, magis actiuum
natura, qd id quod est crassarum. Ergo cum inter
se committuntur quod tenuium partium est, & qd
crassarum, remissius agit quod crassum est, in id
quod tenue, quatenus scilicet id a tenui potius pa-
ri est natum. Ita igitur & sol uisum offendit, quod
cum magis tenuis substantiae sit, facile eum segre-
get. Ac cognitione quidem substantiae, minus co-
tristat, quam ea quae sunt contraria, sed cum acti-
onis uehementia sit uiolentior, hoc ipso celerita-
tem quoq; ad uisus noxam obtrinet. Quod enim
in minimo tempore uisus noster a solis splendore
patitur, id non nisi in plurimo sentit, ubi omnino
nullum splendorem uidit, sed in profundis tene-
bris est uersatus. Quippe is quoq; ad lucem redu-
ctus, uidere non potest, eo quod extinctus ad quē-
dam modum crassatusq; sit, ac tenebrosus effectus.
Iucundissimus igitur merito gratissimusq; coerule-
us color uisui est: si tamen is a sole non est dige-
stus. Huic enim cum utiq; laborat, contrarium reme-
dio est. Sicut ei qui laborauit quidem, sed iam sa-
nus est, coeruleum aut fuscum saluberrimum est spe-
ctrum: utpote qd nec eum segreget, ueluti tñ al-
bum, tum splendidum, nec cogat & extinguat, uelu-
ti nigrum. Ac fuscum quidem ex albo & nigro simul
mixtis efficitur: coeruleum uero ex albo ac splendi-
do tum coeuntibus, tum in futurum nigrum incide-
tibus. Sic enim nos Plato de ambobus docuit. Er-
go hi colores ex contrarijs immodicisq; mixtis, me-
dij ac mediocres sunt, qui & excessum utrumque,
quo uisus laeditur, declinent, & mediocres ipsius
fatigationes recreent: non secus qd morbos qui ex
segregatione proueniunt, nigrum. Sanè uolup-
tas quae ab ijs prouenit perinde euidēs non est, ac

in alijs sit sensibus: propterea scilicet qd nec dolor
par erat. Quippe substantiae tenuitas in uisu nec-
dum segregatur, propter substantiae cognationem,
uiolentum aliquid patitur, quando ad quod duci-
tur, ipse per se prior properat, neq; dum cōgrega-
tur, propter mutationis imbecillitatem. Monstra-
tum enim est quod tenuis substantiae est, id ab eo qd
crassum est, languide cogi. Atq; ita quidem in ui-
su se habent uoluptas, & dolor. In auditu uero, iu-
cundissima uox est, quae lenissima tardissimaq; est:
propterea qd ediuerso infestissima est, quae asperri-
ma celerrimaq; sit. Verum haec sano integroq; sen-
sui iucunda tristiaq; sunt. Ei uero qui aegrotauit,
ea grata sit quae praeter lenitatem & tarditatem eti-
am parua est. At ei qui iam aegrotat, quae simul &
lenissima & tardissima, & maxime exilis est: atque
hac etiam magis, quae numerosa est. Quippe om-
nimodum silentium simile quid in auditu est, atq;
tenebra in uisu. Vnde etiam in quaestione uenit,
contrarium ne luminis tenebra sit, an eius priua-
tio: sicuti uocis silentium, & motus quies. Volup-
tas autem euidentior in hoc sensu est, propterea qd
substantia est crassiore. Sicut in odoratu adhuc ma-
nifestior est delectatio, propterea qd eius substantia
est magis crassa. Quantum enim aer splendore est
crassior, tantum aere crassior est halitus. Est uero
splendoris quidem sensus uisus, aeris uero audi-
tus, halitus odoratus, aequae scilicet ut humidae na-
turae gustus, & solidi corporis tactus. Quoniam
autem cognati generis cum gustu odoratus est, sola
substantiae tenuitate ab eo dissidens (est enim ha-
litus humor attenuatus) de ambobus simul age-
mus: a gustu claritatis gratia incipientes. Gratissi-
mi igitur huic succi sunt, cum naturaliter se habet,
omnes qui dulces sunt & pingues. Hi namq; om-
nes monstrati sunt, corporis substantiae maxime
consentientes: recenter autem ab aliquo quod co-
tristabat affecto, pingues: quippe qui exasperatum
eum maxime leniunt. Iam uero laboranti, qui ijs
qui affligant, sunt contrarij: crassis quidem, qui at-
tenuant: tenuibus, qui crassant: glutinosis, qui dis-
secant: exasperantibus qui leniunt: ad eundem mo-
dum calidis, qui frigidi sunt: frigidis, qui calidi: si-
cuti siccis, qui humidis: & humidis, qui siccis. Dictum
autem de horum natura est, in quarto de simplici-
um medicamentorum uiribus. Legendusq; non
negligenter is liber est, ut qui tum ad cognitionem,
tum curationem sit utilis. Siquidem ueter uisceri-
bus uenisq; subseruit: itaq; & quales haec succos
requirunt, tales appetit. Porro huic pro discernen-
di instrumentum lingua prostat: ijs scilicet succis ma-
xime gaudēs, quos uentriculus desiderat. Huius-
ce autem societatis, tunica qua uestitur maxime est
causa. Ac delectatur quidem lingua diuersis in te-
poribus, ex succis qui sibi extrinsecus admouent
sanè alijs atq; alijs. Delectatur autem nonnunquam etiā
dulce quod habet in seipsa, sentiens. Porro dulcis
hic succus pituitae species est. Quoties autem effusus
a uenis sanguinē, lingua ut dulcescit, tale qd pa-
tis, quale ab extrinsecus admotis. At in odorandi
c 4 facultate

facultate, externorum quidem, tum iucundorū, tum tristium sensus perinde se habet, ut in gustatrici. Halitus uero quos in se habet, graue olentes quidem, ut dictum prius est, aliquando sentit. Bene olentes aut in summa iucundos, non sentit, ueluti nec uisus nec auditus. Hi namque sensus cum tenuis substantiæ sint, nulla in seipsis ualida passio afficiuntur. Tactus uero & gustus uehemens quidem tale aliquid, nec ipsi sentiunt: confusum tamē eiusmodi aliquid nonnunquam patiuntur. Lingua quidem (ut dictum est) a dulci in se pituita: quam Praxagoras et Philotimus speciali magis nomine dulcem succum appellant. Tactus uero ipsū motum in se non raro sentiens, quando scilicet ipsi quæ ipsum exasperant uel concoquendis, uel dissolendis, uel sensibilibus excernendis ad naturā suam reuertitur. Quinetiam qui lassitudine laborant, ubi molli frictione, uel in balneo loti, ab ipsis quiescunt, euidenter sentiunt uoluptatem. Iam magis etiā sub iam dictis motibus, in lassatis ipsis particulis, dum ad statum naturalem redeunt, oblectantur. Sanē non solum lauando, & molliter cum largo oleo fricando, uoluptas lassatis partibus accedit, sed etiā in maioribus doloribus pertractatio quæ mollis blanda & lenis sit, solatium quoddā non exiguum affert. Cæterum talia externa sunt, dicendūque de ipsis omnibus deinceps. Quippe de odorabilibus nihil opus est pluribus differamus, cū se cū gustabilibus ad portionem habeant. Delectamur igitur in hoc sensus genere (ut uno uerbo dicam) dum ad naturalem statum reducimus. Contingit autē id nobis semper per contraria: modo saltem prout consentaneum est contrarium quis accipiat. Est autē cōsentaneū in omnibus talibus id accipere, quod primum, & secundum se, nec per alterum interpositum finis sit causa. non quod Græce procatachō & procatachicō, Latine externam causam uocāt. Id quod Hippocrates tum in alijs multis nos admonere uidet, tum cum ait: Est ubi in tetano quod citra ulcus sit, iuueni bonæ habitudinis seu quadrato, frigida, æstate media, largiter affusa, reperi cussum calor facit. Calore autē hæc liberantur. Quippe si quis de ipsis inconsideratus iudicet, putabit aliquid eorum quæ præter naturā sint, aliquando per similia percurari: ueluti tetanum a frigida lauatiōe. Secus tamen se habet ueritas, cum perpetuo talia omnia ad naturalem statum per contraria redeant: sicut etiam tetanus per caloris reperi cussum. Ac si quidem simul & celeriter id fiat, sanatio cum delectatione perficitur: sin paulatim, insensibilis erit ad naturam reditus. Similiter autē de abitione a naturali statu ad non naturalem est sentiendum. Quæ enim simul multa & celeriter fit, & uiolenta & cum dolore omnino est: quæ paulatim, insensibilis. Proinde cum non naturalis affectus qui paulatim in nostris corporibus contrahitur, nullum sui sensum excitat, eius ad naturalem statum reditus, cum uniuersum & celeriter perficitur, non solum sentitur, sed etiam delectationē secū affert: Potissimumque qui a maxime nobis cognatis

efficitur: Cuiusmodi sunt in gustu quidem, dulcia: in odoratu, quæ ipsis proportionē respondent. Vocantur autē odorata siue odorifera. Egregium uero propriū quiddam habet generatriciū particularū sensus: propterea quæ etiam facultatem habent ualentissimam, in mari quidem, seminis expultricē: in foemina uero, tum hanc ipsam in testibus & seminalibus uasis, tum attractricem in toto utero. Cōiunxit enim natura & cum seminis effusione, & cum eius conceptu, ingentem cupiditatem simul ac uoluptatē. Cæterum offensa redundantis & intus manentis seminis, quod paulatim multo tempore, ac idcirco plus colligitur, quāquam magno pere infestet, sicut alibi dicemus: impar tamen est magnitudini uoluptatis, quæ in uenere sentitur.

Offendit enim expulsiō simul & celeriter facta, etiam delectatiōis magnitudinem, celeritati reditus ad naturam proportionē respondentē, habet.

Reliquū autē fuerit de ipsis symptomatis quæ circa os uentris cōtingunt (cor uulgo appellant) differere. Sunt enim hæc quoque ex tactorio genere. Cæterum nullum membrorum aut ita exactū habet sensum, aut ita utrumque principium unā secum afficit, sicut os uentriculi. Nominatur autē in consuetudine non uulgo solum, sed etiam a medicis stomachus. Quæ namque stomachicæ uocatur syncope, huius particulæ symptomata sunt. Quemadmodum & cardialgiæ, quæ ab altera eius appellatione nomen sunt sortitæ. Inducit præterea & dispnceas & apnceas & demorsus & epilepsias & deliria & melancholias. Atque hæc quidem omnia societatis ratione. Inappetentias uero & diminutas uitiosasque appetentias per seipsam. Voco autē inappetentiam cum quis nihil omnino appetit: diminutam uero appetentiā eam quæ imbecilla est. Porro uitiosarum, aliæ ad immodicam cibi & potus sumptionem sunt deditæ, aliæ ad alienarū qualitatum desiderium propensæ. Dicendum ergo ordine de omnibus, initio a proprijs eius symptomatis sumpto. Sequuntur hæc ipsas naturales particulæ functiones, quarum utique gratia maximos a cerebro requirerebat neruos: propter quos etiā excellentiam hanc sensus præter cæteras particulas possidet. Nam quoniam cute tenuis unumquodque animal in ambientem aerem digeritur, accidit ut membra quæ sub ea sunt, prima uacuentur: quorum ingenta uis (ut in opere de naturalibus facultatibus a nobis est monstratum) ex proximis sibi alimentum trahit, id scilicet quod uacuatur reficiens: deinde rursum illa, ex ipsis quæ sibi sunt proxima: sicut quæ tertio loco sunt posita, ab ipsis quæ sibi. Atque ita semper per continuum, ueluti in choro quopiā translatione celerrime facta, ad uenas quæ ad uentriculum pertinent, uacuatio peruenit. Hæc uero & solent pariter, & nata sunt ex uentriculo nutrimentum trahere, perinde ut stirpium radices quæ in terram sunt dimissæ, ab ea. Cum enim hoc opus uniuersum naturale sit, non animale, similiter in stirpibus, & animalibus perficitur. Ac in stirpibus quidem, terra perpetuo paratum largumque

VII

alimentū rigantis ritu subministrat: quandiu cœlitus temporum status pro natura se habet. Quando si ex terra squaloris excessu siccatum est humor, stirpes nutrimenti penuria marcescunt. Animalibus aut, utpote terræ non affixis, præter utique pauca quædam, natura uentrē pro nutrimenti ueluti penu fabricauit, quemadmodum stirpibus terrā. Dedit aut animalibus & penuriæ sensum: quo scilicet ad cibum portionemque proritata, in tempore expleantur: Vocaturque eiusmodi implendi desiderium appetentia: Fit aut ex penuriæ sensu: Cum scilicet uenę ex ipso uentriculo, ueluti emulgentes sugentesque aliquid trahunt. Non ferens autē eum suctum uentriculus, sed ueluti diuulsus, offensæ eius medelam cibum comparat. Quippe uenę hoc pacto ad obiectos cibos conuertuntur: Atque ex ipsis nutrimentum trahunt, nequaquam ex uentriculo. Fitque post cibi sumptionem, ut & uenæ simul ad cibos se conuertant, & uentriculus ex ipsis, quantum prius per uenas est exhaustum, in seipsum trahat. Ac suctus quidē ipsius sensus, fames est. Reliquorum duorum, alterum uenarum suctum præcedit, uocaturque appetentia homonymos cum altera: Est autem naturale opus, non animale. Talem uero appetentiam uacuatio præcedit. Existuntque in totum quinque symptomata, ordine quodam sese deinceps sequentia: Quorum primum uacuatio est: Secundum uacuatorum appetentiā naturalis: Tertium uentris suctus: Quartum eius sensus: Quintum appetentia eius animalis, quæ omnium est ultima. Itaque etiam huius actionis amissio, aut eo accidit, quod sensus suctus sit amissus, aut eo quod suctus non fiat, aut eo quod corpus non uacuetur. Adeundem modum exiguae & languide appetentiæ erunt, non perditis ipsis quæ diximus, sed prope ut pereant perductis. Vitiosæ uero appetentię quæ quidem in quantitate modum excedunt, uocanturque a quibusdam caninæ, tum existunt, cum uel acidus quispiam uitiosus succus uentriculū morderet, uel totum corpus immodice digestum, inops alimenti redditur. Vitiosus namque succus, qui frigidus est, similem suctui morsum infert: Appetentiā uero proritat, naturalis affectus similitudine: Alimenti autem non potus desiderium excitat, propter frigus. At uitioso succo qui salus et biliosus sit, uentrem mordēte, potio magis quam cibis appetitur. Præterquam enim quod calefiat, sicceturque ab eo uentriculus, quæ utique sitis causa sunt, etiam liquari fundique tum in eo, tum uenis succos constringit. Fundendorum autem succorū symptoma, ea quibus continentur implet: quemadmodum (arbitror) frigiditas uacuat. Itaque etiam non parum ad esuriem, frigiditas eorum quæ in uentre habentur, confert: Cum et corpora eorum tunicasque uacuet, & cogendo constringendoque ad appetentiam irretet. Non esuriendi uero continens in primis causa est caliditas: ut quæ solida corpora laxando resoluat, atque ad tractū, imbecilliora reddat: Liquida, liquando amplius extendat. Atque una quidem caninæ appetentiæ causa est, uitiosus is succus qui

acidus est: Altera (ut dictum est) amplior per totū corpus uacuatio, quæ uel caloris robore, uel retetricis facultatis imbecillitate sit illata. Proinde in priore affectu accidit, ut plurima sumptorum incidat deiectio: In secundo, ceu qui ex uacuatione habitus sit constatus, alimentum in corpus deduci. Atque immodicæ quidem & appetentiæ & fames ob hæc fiunt. Vitiosas autem qualitates concupiscunt hi, quibus uentris tunicæ uitiosum aliquod excrementum imbibent. Solet id maxime mulieribus, quæ uitiosi sint succi, cum grauidæ sunt incidere: Vocaturque affectus Græce citta, [picationem aliquilatiue appellant.] Appetunt autem sub hoc affectu, acuta maxime acerbaque: Aliquando uero acria, sicut nonnunquam uel terram cimo-liam, uel testas, uel extinctos carbonēs, taleū aliquod alienum edulium. Porro sic afficiuntur earū pleræque, usque ad secundum & tertium mensem. In quarto uero desinunt, partim uomitione, uacuato uitioso succo, partim tempore concocto. Scilicet muliere ipsa præ cibi auersione, exigua comedente, partim etiam abundantia ipsa humorum uacuata. At primis duobus mensibus parum sanguinis in foetum attrahitur: Vtpote adhuc minimū, cum scilicet quod in utero est hoc tempore, nec embryon Græce uocetur, sed cyema adhuc, id est uteri gestatio. Hoc tamē auctius redditum, tum ipsam ampliorem nutrimento utitur, tum non solum quidquid optimum in uenis est, id attrahit (ceui prius dixi) sed etiā quia plus indigeat, eius quod uitiosum est, aliquid unā contrahit. Atque ita totum corpus, tum plenitudine laborare desinit, tum minus uitioso est succo. Ipse autem foetus alimenti quod attrahit excrementa, in duplicibus membranarum reponit. Ac fit quidem magna ex parte ipse quoque & uitiosioris succi, & intemperatior, utpote ex uitioso nutritus sanguine: Nisi si quæ eum gestat in reliquo gestationis tempore, salubribus utatur alimentis. Verum hoc nihil ad rem propositam. Vitiosæ autem qualitatis appetentia, de qua disputas picationis memini, aliquando in uiris quoque incidit: Cum scilicet ipsis quoque in uentris os, similis aliquis uitiatas succus procubuit. Atque hæc quidem circa cibi appetentiam, symptomata fiunt. In potionis autem appetentiā, altera totidem ipsis similia. Quæ quidem ueluti priuatio desiderij potus est, cum corpus uel propter excessum humoris & frigoris omnino potione non eget, uel uenter offensam ex desiderio in se non sentit: Quæ uero diminuta est appetentia, cum eadem ipsa remissiora sunt: At quæ uitiosa est, ad portionem se habet, cū ea quæ circa alimentum est praua: aliquando quidem immodicum postulans potum, utique cum in ipsis uentris tunicis malus quispiam succus salus aut biliosus continetur: aliquando autem naturalis humido in eo ueluti feruente. Alieni uero desiderantur potus, perinde utique ac cibi, pro dominantis uitiosi succi ratione. Atque hæc quidem in longo tempore ipsis qui uitiosa uitius ratione sunt uisus perueniunt. Inexplebili uero nouimus cruciari

liti, ex

fiti, ex qua etiam perire, tum eum qui uiperam comederat (erat autem fortasse dipsas): Tum messorum, qui uinum in quo talis serpens fuerat merfa biberant. Tum eum qui uetus uinum usque ad ebrietatem hauserat: Non minus eum qui pertinaciter sustinere sitim sibi imperauerat: Ad haec alios in nauigio cui deficeret aqua dulcis, quorum qui ausi sunt marinam bibere, cum immodice supra ceteros sitirent, quidam etiam eorum & fluxa essent aluo, nec id sine morbo uehementi, celerius quam alij perierunt. Vidi autem & ex his qui ardenti febris laborarent, quendam cum morbo inualesceret, & frigidam impudenter bibere, nec unquam quoad moreretur expletum. Ac talia quidem & tot numero circa uentris appetitum sunt peccata. Superque cardialgia, quod oris uentris infestum est symptoma, & ad sensum refertur a succis mordentibus proueniens. Praeter haec est quod bulimos Graece dicitur: Est autem symptoma ex indigentia simul imbecillitateque & refrigeratione huius loci ortum. Nec est mirandum si eius dolores, tum animi deliquia, tum uirum defectus comitantur. Vbi enim ex digiti ad aliquid offensio, uidentur aliqui animo linqui, mirum profecto non est, ex stomacho id pati, & propter eximium eius sensum, & quod situs sui uicinitate, duo principia promptius in societatem doloris asciscere possit. Maximaque symptomata maxime sensibiles stomachos ingerere deprehendas: Vtpote qui magis quam alij, ex quolibet infestitate committuntur: Eisdem etiam utriusque principio suam offensam transmittere inuenias. Cum autem uniuersum quoque neruorum genus in quopiam magis sensibile, magis uel patibile est, tum utique uel maxime ipsa quoque principia in societate noxae propius trahuntur. Cum uero, siue ex affectu aliquo, siue etiam natura infirmiores nerui sunt, si quatuor simul confluant, maximum necesse est fieri symptoma. Quatuor intelligo: tum affectum, qui stomacho nocet, cum scilicet uehemens est; tum sensum eius, cum maxime est acer; tum neruorum arteriarum uel genus, cum est imbecillum; ad haec etiam uel cerebrum ipsum uel cor infirmum. Ita namque & comitialibus morbis, & caris, & comatis, & catalepsi, & delirio, & melancholij, quidam ex stomachi uitio corripuntur, utique cum principium quod in cerebro & neruis est, simul afficitur. At quae cardiae uocantur syncopae, tum incidunt, cum quod in corde & arterijs principium habet, cum stomacho laborat: Ad eundem modum & pulsus priuatio, itaque tum paruitas eius tum prauitas. Apnoeae uero, id est respirationis defectus, cum utrumque principium in magni doloris societatem est adductum. Sane dyspnoeae etiam duplici ratione proueniunt: alias transuersi septi angustia, alias utriusque principij sympathia. Sunt autem occasiones quae animal ad eiusmodi symptomata ducunt, non paucae. Nam & ualida refrigeratio, interim quidem ipsa per se, interim uero expituita, quae admodum sit frigida. (Est autem talis maxime quae fuso uitro colore ac consistentia sit similis, quem uitreum

successu Praxagoras & Philotimus nominant) Non minime uero ex spiritu qui flatuosus sit idemque frigidus, aut ex potu, aut cibo, aut medicamento aliquo, quod ualde sit frigidum, non solum ipsum os uentris perfrigerat, sed etiam una cum ipso per neruos quidem cerebrum, per magnam uero arteriam cor ipsum frigidum reddit: Neruosi quidem generis societate cerebrum, situs autem uicinitate cor. Postquam enim maxima arteria a corde exorta, super spinam descendit: primum quidem gule, tum iungitur, tum per membranas annectitur: post haec uero, & sub os uentris, & ipsum uentrem per longitudinem porrigitur, infraque procedit. Ac per haec quidem arteriam quae & maxima est, & ex ipso corde nascitur, alterum principiorum cum ore uentris simul afficitur: per neruos autem cerebrum. Nihil igitur mirum est, ex eius agnitionibus, maximis & uehementissimis symptomatis animal torqueri. Ac quis quidem cuiusque symptomatis generandi sit modus, in sequentibus dicitur. Ad praesens occasiones ipsas dicere sat habeo. Haec sunt funghi quidem, & buprestes, & cerusa, & gypsum, & lac concretum, & uteri perfrigeratio in uiduis, & his quae non purgantur, praeterea quae in utris ad horum portionem fiunt. Dicitur etiam alibi de respirationis priuatione seorsum. Actum de sensorijs omnibus, tum quae in his sunt facultatibus, iam mihi absoluta disputatio uidetur. Nunc ad ipsam eorum originem, & quae ex se ueluti fonte mebratim ipsas uires transmittit, conuerti tempestiuum uidetur. Est autem ea, id quod primum sentit. Quippe cuiusque sensus alteratio quae a sensibilibus inferitur, in singulis instrumentis perficitur. Eius autem sentiendi uim habet, ipsa quae alteratur particula, ex eo quod a cerebro delatam ad se per neruum uirtutem recipit. Ipsum namque cerebrum sentiens organum a natura conditum non est, sed quod ea quae sentiant sentire possit. Quod autem per neruos semper sentiendi uim omnibus animalis particulis transmittat, inde maxime liquet, quod praeciso neruo quolibet, illico particula in quam dispergitur, sentiendi uim amittit. Liqueat autem non secus, & quod in somno aut omnino ferientur sensus, aut exiliter & obscure agant. Rationabile ergo est exiguum uirtutis a principio in singulos tum confluere. Et profunde quidem ac non profunde dormire, sicut uulgo loquimur, ex quantitate influentis uirtutis contingit: Cum tanto minus eius influere sit credibile, quanto somnus est profundior. Igitur in toto eo tempore uidetur animalis uis quiescere, naturalis autem uehementius operari. Id autem inde adeo coniectet quis, simul quod fatigata prius, postquam dormitum est, uires recipit: potissimum ubi post mediocrem cibum est dormitum: Simul quod dormientibus nobis nutrimentum non in uentre modo, sed etiam in tota animalis mole concoquitur. Est alioqui non incredibile illud quod membrum quiescere, in quo rationalis animae principium residet. Quippe cor breuibus intermissi onibus uidetur hoc facere, ita ut multo tempore ad requiem

VIII

ad requiem non indigeat. Cerebrum autem non ita, sed in uigilijs semper exerceat, in somnis quiescat. Eoque fit, ut qui liberalius se exercitarunt, eos aliorum somnus premit: tamquam multae ipsas uires cum laborarent, a principio defluerint. Igitur cerebrum, tum propter uirtutis quam transmittit absumptionem, tum propter fatigationem, qua propter multos labores est affectum, & requie simul & refectioe eget. Veluti autem ab exercitationibus & propius & profundius dormitur, sic & a sumpto nutrimento. Quantoque id humidius natura fuerit, tanto magis somnum conciliat. Idemque accidit & his qui plusculum uini biberunt, & qui caput liberaliter in balneo calido lauant. Quippe omnia talia uidentur cerebrum humiditate implere. Qua utique indiget, ubi in multo negotio & fatigatum est, & siccatum. At uero quod caput impletum, somnum affert, monstratum ab Aristotele abunde est. Nec est quod de ea res nos nunc quicquam agamus. Qui enim liberos eius de somno & uigilia leget, tum hoc ipsum quod capite repleto somnus animali superueniet, clare perspiciet, tum quod apud eum in sermone claudicat, intelliget. Quamquam enim & ad rationem quodum sit uehementissimum, & ad disceptationem quodumque uelit probabiliter perducenda maxime potens, tamen cur capite repleto primus sensus, si is (si cuti ipse existimat) in corde sedere habet, quiescat, nihil potuit probabile inuenire. Multo enim probabilius sit, ex pulmonis humiditatibus somnos fieri: Quem natura ob nihil aliud cordi circūdidit, quam ut illi ministraret. Quis uero aut medicorum qui contrariae sunt sententiae, aut qui a nuda experientia produnt, in caris & lethargis & comatis, denique omnibus praeter naturam somniferis morbis, non accedit ad caput, illudque perfundit, ac super cataplasma imponit, raditque, & cucurbitas affigit, omniaque molitur, tamquam hic morbi radix consistat. Ad eundem enim modum & cum deliria & phrenitides, omnes denique quae praeter naturam sunt uigilias, curant, praesidia capiti admovent. Verum de his alibi pluribus est disceptatum. Ad ea uero de quibus nunc agitur, illud ad rem pertinet, quod cerebrum ubi quiescere plusculum ab actione uult, naturalem somnum animali inducit. Quod etiam magis facit, cum nutrix in eo uirtus largum quo fruetur humorem habet. At cum a multo humore frigidus grauat, eum qui in comatis & lethargis cernit, somnum affert: Aliosque similes ipsos morbos, quorum caput, humiditas ac frigiditas sunt, uel alterutra per se solum in eo consistens, uel ambae simul iunctae. Talia igitur sunt cum medicamenta omnia, quae uel somnifera sunt, tum quae sic quidem uocantur: inferunt autem non somnum modo, sed etiam comam, & caronem, & totius corporis torporem. Ac quae quidem duntaxat humectant, omnia merito somnifera uocantur: Quae uero perfrigerant, nec somnum, nec indolentiam afferre recte dicuntur: sed pro somno, coma & caron: pro indolentia, ob perfrigerationis excessum, uel prorsus insensibilitatem uel certe sensum diminutum. Porro dictum prius est torporis uel

tium sensum motumque diminutum neruorum esse partem, fierique (ut dictum est) tum ex alijs causis, tum ex interperie, ueluti post medicamenta quae perfrigerant. Atque ita quidem somni, & comata, et cari, & torpores fiunt. At siccitas immodica & calor quales in phrenitide propter succum aliquem mordentem & calidum spectantur, irritationes & uigilias quae quidem tristitia uel curarum occasione non consistant, inferre solent. Tanquam autem talia symptomata toti corpori communia fiunt, ex eo quod principium est affectum: sic alia omnibus uoluntarijs functionibus, ob principij affectum incidunt. Nam & apoplexiae & epilepticae propter cerebrum affectum fiunt. Est tamen apoplexia eiusmodi uitium circa uoluntariam actionem, quale est in sentiendi actione, altus somnus. Aliud uero tale est in epileptijs conuulsio, quale in sentiendi functione uigilia. Ambo enim haec uitioli motus cerebri sunt: idemque etiam partium sigillatim omnium. Reliqua uero duo, actionum eius, tum conhibitiones, tum quietes. At in conuulsionibus totius corporis quae sine delirio sunt, uel caro, morbus spinalis in collo medullae est. Quemadmodum ubi uel brachium, uel crus, uel musculus unus tenditur, ac uolenter conuellitur, unius semper nerui qui particulam mouet, uitiolum est. Quae uero omnino morbi causa sit, cuius occasione partes contrahantur, difficile dictum est: Aequum ut palitationis, & tremoris, & eius agitationis quae Graece homonymos cum uehementis frigoris sensu, Rigos dicitur. Est autem inaequalis totius corporis concussio ac uibratio. Vocetur si libet concutiens rigor. Quippe quae omnia musculorum genus, uel solum, uel magis quam ceteras partes tentare uidentur. Exactius autem id sciemus, si prius eorum notiones distinxerimus. Ad praesens enim quatuor memorauimus appellationes, conuulsionem, tremorem, palitationem, & quod Rigos Graece dicitur. Qualia uero singula symptomata sint, quae haec uocabula signent, a nullo me priorum definitum inuenio. Sed alij ad membrorum substantias quibus superueniunt, statim se conferunt. Alij ea distinguere aggressi, in interpretationibus suis falluntur. Quod facile intelliget, qui lectis quae a nobis traduntur, euoluere libros eorum uolet. Neque enim difficile est ubi ueritatem noueris, quae parum recte sunt dicta, deprehendere. Ergo de his omnibus proximo agetur libro.

GALENI DE SYMPTOMA-

TVM CAUSIS LIBER

SECUNDVS.

THOMA LINACRO ANGLO
INTERPRETE.

Onuulsio igitur, & tremor, & palpitatio, & rigor, qui scilicet totius corporis est concussio uibratioque, praeterea horror, & singultus, & tuilis, & ructus, & sternutatio, & pandiculatio, & oscitatio, & dentium ex concussu strepitus, trysmon

tryfmon Græci uocant: omnia motum illegitimū a pro communi genere habent. Dissident inter se, uno primoq; potissimum, q; alia eorū naturæ sunt opera, quæ tamen à morbosa quapiam causa uolenter mouere sit coacta: Alia morbosos comitantur affectus: natura ad eorum generationem suppetias minime ferente: Alia sunt ubi ad opus efficiendum simul coeunt & morbus & natura. Naturæ nomen in hac disceptatiōe pro omni facultate quæ animal siue uoluntatis nutu, siue citra hunc, regat, intelligas uelim. Quippe hoc loco omni causæ non naturali cuius uitio læditur & corrumpitur animal, totum illud facultatum genus, cuius beneficio seruatur, ex aduerso opponimus. Eiusmodi ergo facultatis opera sunt, sternutatio, tus-sis, oscitatio, pandiculatio, & singultus. Vnius autem morbi opera sunt, palpitatio & conuulsio: Si-cut amborum, morbi facultatisq; coeuntium, tum torpentium omnium motus, tum ceteri quos edunt ij, quorum nerui adhuc resoluuntur, nodum autem sunt resoluti. Quibus etiam adnumerat tremor. Atq; hæc quidem nunc nobis propositi symptomatum generis primæ differentię sunt: quarum cuiusque propriæ quædam deinde habentur, de quibus nunc agendum, à motibus ijs quos naturalis aliqua uis ciēt, auspicatis. Sanè societas quædam istis est, cum ijs qui omnino pro naturæ lege se habent. Quam utiq; ut quæ sit eorum generatio doceam, necesse est prius exponam. Igitur cum quatuor facultates sint, quibus omne nutriendi munus in nutritis corporibus administratur: Prima quæ ad se, quod utile est trahat: Altera quæ id retineat: Tertia quæ alteret: Quarta quæ quod excrementum est, expellat: quandiu pro naturæ lege animalis actiones obeuntur, nullus earum motus symptoma est. Cum uero subsistit in corpore aliqd quod alienum à natura sit, ubi id expultricium uirtutum aliqua abijcere nititur, aliquando insensibiles omnino earum motus sunt, aliquando sensibiles euadunt. Ac de insensibilibus quidem post agitur. De sensibilibus uero quoniam cum uoluntarijs consortium habent, communis à me doctrina tradetur. Ergo uoluntariæ functionis læsiones sunt, neruorum resolutio, conuulsio, tremor, & torpor. Variant autem horum singula in particularibus instrumentis, non speciem modo, sed etiam nomen. Quippe spirandi instrumentorum paralysis, apnoea uocatur: Eorum uero quibus uox fingitur, aphonia: At linguæ paralysis nullum nomen habet: Ipsa tamen nihilo secius loquelā, quæ uoluntatis non leue est opus, prorsus adimit. Contra uero ischuria, apnoea, atq; aphonię simile quid iudicare uidetur. Cæterum uoluntariæ actionis amissio nō est, sed naturalis. Quippe q; lotium præter uoluntatem fluat, uoluntarię actionis est noxa. Simile quid ac in urina, in deiectionibus quoque accidit. Retentio enim eius, naturalis actionis est culpa: Inuoluntarius effluxus actionis uoluntarię. Porro demonstratum uberius de ijs est, in libro de Muscul. motu. Atq; ita quidē paralysis uaria spe-

cie sunt. Conuulsiones uero ad hunc modū. Den-tium inuita conuulsio tryfmos Græce dicta, musculorum mandibularium est conuulsio: Quam uero illosin Græci uocant, præterea strabismus, eorum qui in oculis habentur. Veluti etiam gonorrhœas aliq; est differentia: si quidem rigido pene fiat, uelut quædam conuulsio est: si non rigeat penis, ad retentricis facultatis imbecillitatem referri debet. Non desunt & quibus uideantur tum singultus, tum duplex inspirandi aeris refectio, aliquando ex conuulsione musculorum, qui inspira-tum faciunt, prouenire. Est & respiratus species quædam ex conuulsione proueniens, quæ musculorum qui respiratum efficiunt, conuulsionem sequitur. Appellat hanc Hippocrates spiritum inter exeundum offendentē. Quod aut & apoplexia totius corporis sit paralysis, & epilepsia totius corporis conuulsio, supra est dictum: Nec minus q; torpor leuis quædam sit paralysis. Sanè torpore laborantium particularum, non parua in excessu defectuq; differentia est: propterea q; id symptoma ex morbo & facultate est mistum. Quippe si morbus uirtutem prorsus superat, omnino membrum sustinere non ualet: si uirtus uincit, haudquaquam impeditur. At si ueluti pugna eorum est, mouetur quidem membrum, sed ægre. Ac si iubeas, cum lesum membrū extendunt, ut id extensum seruent, nequeunt. Decidit enim naturali pondere propter imbecillitatem sustinentis id uirtutis, deorsum. Quod enim attollit ac sustinet, uirtus est: Quod deorsum fertur, ipsum brachij crurisue est corpus. Causa uero huius rei reddita prius est, ubi de sensibilibus actionibus egimus. Ostendimusq; neruum uel frigore densatum, uel crassius & lentius humoribus obstructum, uel à quapiam extrinsecus causa pressum, in torpore & paralyfim adduci. At conuulsio in eum situm neruos musculosq; ducit, in quem si pro naturæ lege se haberent, ab animali uirtute ducerentur: Siue scilicet ad principium ten-sis, siue flatus influxu musculis impletis, uoluntarij motus essent obiti. Hæc autem in conuulsione accident, tum spiritu flatuoso in musculis gigni potente, tum uultis qui tensionem creant (e quo-rum numero phlegmone est) affectibus. Quorū caput (sicut Hippocrates dixit) duplex est, impletio uacuatioq;. In phlegmonarum generis uitijs, impletio: in ardentissimis siccissimisq; febribus uacuatio. Porro quod impletis uacuatq; plus iusto neruosis corporibus, tendi eis omnibus cōtingat, docent non in postremis quæ in instrumentis musculis intentæ sint chordæ. Quippe quæ siue in humidam & humectam, siue in siccam & squalem domum tentæ sint repositæ, rumpuntur: Ideo que eas artifices, priusquam reponantur, laxant. Propter hoc igitur dictum est conuulsionis motū ex solo fieri morbo, immobilitati quæ in paralyfi uisitur, non dissimiliter, ut quæ ipsa quoq; morbi occasione incidat. At naturalis animalium tam motus quàm immobilitas, ubi sublatum quis brachium immotum seruare potest, uterq; ab animali sit potentia.

potentia. Quod si sanum brachium super solidum aliquid reclinans omnem musculorū relaxet actionem, nec propter morbum, nec propter uirtutē eo casu quiescit brachium, sed quod animalibus naturale est, pondere. Ita trium quietum, ea quidem quæ in paralyfi cernitur, à morbo sit, obligata (ut sic dicam) eo tempore uirtute: Quæ uero in membro, cum extensum est, habetur, à potentia: Quæ uero ultimo loco posui, à neutro: Non ignorantibus scilicet nobis quæ in libris de musculorum motu de extento brachio sunt dicta, talē habitum ipsa re uera ex actionū motuumq; esse genere: Motum præterea hunc tensionem à nobis nominari. Ac talis quidem habitus, alio quidem modo motus, alio immobilitas dici potest. Reliqui duo nullo modo participes sunt motus: Aeq; ut reliqui duo motus & conuulsus & uoluntarius, nullo modo ad immobilitatē attinent. Præterea dictum est porrectū extensumq; brachium ex duobus administrari motibus, uirtute scilicet id sursum attollente, & naturali pondere cōtra pectus trahente. Ad eundē modū tremor quoq; ex duobus constat motibus, & eo qui pondere brachium deicit, & eo quem uirtus attollens cōtra opponit. Ac in ualente quidem brachio, ne uel minimū quidē uincitur uirtus à pondere, sed superior membri deorsum nutu, sustinet id, tantumq; in sublime attollit, quā tum ille deorsum trahit. In tremore uero inuita uirtute, membrū ruit deorsum: Licetq; liquido cerni eorum pugnā, nec uirtute membrū decidere sinēte, ueluti in paralyfi, nec pondere permittente uirtutē id sublatū seruare, ita ut cum ualens erat. Inuicem igitur uincente uictaq; potentia, mutuoq; semper cōtrarijs succedentibus motibus, tremor efficitur: Estq; cōpositus motus, qualis est arteriarū pulsus. Verum in his sensibiles motus quietes, dilatationem à cōtractione dirimunt. Si tamen non adeo frequēs pulsus est, ut in ijs, qui propterea q; formicarū motum æmulantur, formicantes dicuntur. hic enim nullam inter cōtrarios motus sensibilem quietem inuenias. Neq; em uicissitudo motus, ab una perfici natura, sed ex pugna uirtutis & ponderis corporis. Ceterum ut maxime hunc motum alteri cuiuspiam qui in corpore habeatur assimiles, formicantis pulsus est non absimilis. Tanquam enim in hoc arteriæ motus, in minima spatij intercapedine agitur: sic in tremore animalis particula, quæcunq; ab imbecilla uirtute mouetur. Patet ergo huius quoq; symptomatis generatio & q; omnino cum conatu sit mouendi, & cum uirtutis infirmitate. Sunt qui putēt uoluntatē à tremore nō esse inseparabilem: Videntes uidelicet totum interim caput tremulo motu agitari, sine uoluntate mouendi. Sed hi ignorant q; etiam in custodiēda quauis particula recta, tum uoluntas agit, tū tenduntur ab ea musculi, non aliter q; in alijs actionibus tenderentur. Sanè hoc in lib. de Muscul. motu à nobis demonstratū est. Sed & nunc non exigua ponemus indicia, & q; uolūtas in tremoribus agat, & q; imbecillitatis culpa rectā custodire par-

Galen.

tem non ualet. Illum em cui caput tremat, si super molle aliquid supinum reclines, non amplius tremet. Ad eundem modū si quis scribens secans ue aut aliud quippiam facitans tremat, si manus ab opere abstineat, tremere iam desistet. Pari modo si quis cruribus cum ingreditur, sit tremens, si ingredi desinet, non tremet. Videas em non raro robustissimos iuuenes, ubi maximū aliquid onus humeris imposuerunt, cum progrediuntur, cruribus tremere, ubi progredi desierunt, aut onus abiecerūt, statim à tremendo liberos. Quippe cū graue leueq; ad aliquid referantur, fuerit nimirū & onus adeo magnum, ut etiā fortissimū sit graue. Ac ualidam quidem uirtutem maximū onus uincit: Quæ uero ualida non est, hanc non maximum modo, sed etiam paruū superat. Quod si adhuc sit infirmior, ipsum eius naturale corpus oneris ritu graue erit. Eoq; fit, ut senes omnes si quando maximā uirtutis opus moliant, statim particulis his quibus agunt tremant. Sic etiā qui ad præaltum aliquem præruptumq; accedit locū, ruribus tremat. Deijcit em uirtutem timor. Non secus etiam serpentem quis cōspectum fugiens, tremens redditur. Quid qui formidabilem magistratum adit, non ne toto corpore tremat: quem si loqui iusseris, ne uocem quidem non tremulam edet. Tanquam igitur animi affectus, ubi debilitatē motrici facultati intulit, tremulos facit: sic & corporis morbi cum uires labefactant, tremoris symptomata inducunt. Ac primū quidem maximeq; uirtutem ledunt, morbi qui in intemperie cōsistunt. Quippe cum senium quoq; propterea q; intemperies quædam est, ad frigidius sicciusq; conuersa, tremoris affectibus facile tentetur. Corripuntur ijs nō minus & ex iuuenibus ijs, qui uehementer sunt refrigerati, & qui uino meraco se ampliter impleuerunt, uel multis cruditatibus laborant, uel longo tempore cibis repleti, in exercitatio oculosq; omnino exegerunt. Sunt & qui ex frigida intemperie hausta tremebundi sunt redditi. Quippe talia omnia frigidam intemperie creant, non raro quidem, in toto corpore, & ipso neruorum principio: interim uero, in quibusdā partibus, quæ scilicet & imbecilliores natura sūt, & ad noxā cæteris magis opportuna. Iam crassius glutinosiq; succi, cum uirtutis uiam sic obstruūt, ut parciōr influat, tremoris causæ sunt, potissimū cum prorsus obstruxerunt, ac neruorum aliquorum partes ulla resolutas laxasq; reddiderunt. Quippe reliquæ fibræ ualenter musculum intendere non ualent. Vbi tamen humores qui uirtutis uias per neruos obstruūt, non penitus sunt impa-ti, sed concuti & dimoueri uirtute uiolentius se ingērente possunt: eiusmodi motus existunt, quales in paralyfi incipiente nōnunquā accidere prius diximus: membro scilicet, aliquando exaltato, statimq; decedente. Siquidem cum excitata collectaq; uirtus uehementius se inficiens, neruorum obstructions amolita fuerit, membrū mouetur: Rursus aut humoribus in priorem locū cōfluen-

Tom. 3

d

tibus

tibus decidit, immotumque manet, quoad rursus secundum uirtutem uniuersa irruens, humores qui eius uias occupant, dissipet. Verum de his hactenus abunde. Palpitatio autem dilatio quaedam præter naturam in particula est. Fit autem in omnibus corporis particulis in quibus dilatio distentionis accidere possunt. Non enim profecto os cartilagineum unquam palpitant, propterea quod dilatari non possunt. Ergo in cute sæpe incidit, nonnunquam uero etiam in subiectis illi musculis: Non in postremis autem in uentriculo, uelica, utero, intestinis, iecinore, liene, & septo transuerso: Vnde uerbo in omnibus quæ distendi dilatarique possunt, ita ut tum arterijs tum cordi ipsi uideatur incidere, aliusque in his præter pulsum motus esse. Est igitur passio hæc neque uoluntariæ uirtutis propria, nec instrumentorum ad hæc spectantium, (Cuiusmodi sunt tremor & conuulsio.) Sed eum modo dictum est, omnibus corporibus, quæ dilatari possunt incidit. Porro ea sunt omnia quæ naturaliter sunt mollia, ita ut tum dilatatione sui tollerare, tum rursus in se sedere possint. Sanè causam huius symptomatis ab his quæ manifestissime apparent indagari conueniet: Nempe palpitationibus, ijs, quæ in palpebris, supercilijs, fronte, malis, & ceteris tingunt. Cernitur enim in ijs cutis exaltari inflarique ad eum modum quo arteriæ dilatantur. Ergo quod in ijs quæritur est, utrum ne ex sese dilatata, una cum dilatando contrahant quod se implebit, ueluti fabrum folles, an utrum ritu cum implentur dilatantur, idem primum definisse in palpitantibus quoque particulis conueniet. Videtur autem quæstio genere quidem similis esse, ei quod in arterijs quæritur, facilitate autem inuentionis dissimilis. Neque enim sicut arterijs, quæ semper & naturaliter pulsant, rationaliter est uim aliquam inesse naturalē quæ id efficiat, ita etiam particulis quæ palpitant: Quippe & semper ijs inest, & cum sanæ essent præcipue. Quando itaque talis uis neque semper neque bene habentibus inest, liquet eas ex se ipsis non dilatari. At uero si non ex se, omnino ab aliqua quæ in ipsas influat substantia. Porro hanc unam esse duabus esse credibile est, uel succu quæpiam uel aerem aliquam naturam. Ac quo minus succus sit, repugnat palpitationis tum motus, tum solutionis celeritas: Vt quæ & illico fiat, & statim desinat. Succus autem nullus aut ita celeriter influit, aut refluit, potissimum in ijs quæ modo memorauimus circa faciem partibus: Vtpote in quibus cutis super nuda propemodum extenditur ossa. Ita necesse est causam unde palpitatio exoritur, aerem esse substantiam. At uero si hæc tum exigua, tum subtili esset partium, facile per corpus transflueret. Non alienum igitur à ratione est, substantiam quandam crassam partium halituosamque esse, tum quantitate, ut ad locum in quo consistit, semper satis magnam. Ergo dilatat (ut uerisimile est) attollitque ac inflat partem, quoad trusa & compulsa ad sui generis perspiret substantiam: Simili scilicet effectu, ei qui dum coquantur succi, uisitur in bullis: Nisi quod bullæ hic rumpuntur: palpitans corpus ob firmitudinem non rumpitur, sed attollitur quoad status per id extru-

datur ac trahatur. Decidit rursus in pristinam sedem, ubi totus uacuatus est, & exiit. Rationabiliter autem ijs quibus perfrigerata est aliqua particula, palpitaciones accidunt. Quippe quod ab ea sub naturali ipsius statu attenuatum, omninoque per naturalem animalis calorem concoctum, effluxit: id nunc ubi ea propter frigus reddita est imbecilla, & halitus osius & crassiorum partium efficitur. Ita nec facile sicut prius perspirat, sed cohibetur à cute, & transitus angustia impeditur, in uia tardatur. Quod si ipsa quoque cutis sit densata, utique dupliciter symptoma: scilicet ad crassitudinem transfluentis substantiæ, angustia quoque uiarum accedente. Atque ita quidem in palpitationibus distenditur cutis. Simili autem modo & musculi, cum non dissimile in ijs excrementum colligitur, dilatati aliquando totum membrum attollunt. Distat tamen manifestissime is motus à motu conuulsionis, quod membrum neque prius extendit, neque inflectit. In palpitationibus enim membrum, nec quod notabile sit, extenditur, nec inflectitur. Concutitur autem quodammodo huc atque illuc, quoad musculus palpitare cesset: Ad eum sanè modum motu obito, quo etiam in tremore: Eo autem differente, quod per magna fiat interualla: cum tremor incidit, per exigua. Siquidem palpitans musculus cum satis notabili magnitudine est, dum dilatatur, totum sapenumero membrum secum attollit: dum contrahitur, ueluti rei inanimi deorsum ferri permittit: Ita ut totus motus præter naturam sit, non autem sicut in tremore, mistus quodammodo & compositus. Sanè qualis est palpitantium membrorum motus, paucus simul tardusque & rarus: talis ijs qui concutientem rigorem patiuntur, numerosus densusque ac celer incidit. Intellego numerosum, ipso motuum numero: celerem autem, ipso motus impetu: densum, ipsa breuitate quietum. Est autem motus hic non utique sicut palpitatio & conuulsio totus præter naturam, sed alio modo, nempe quo tremor. Est igitur ipse quoque mistus quodammodo ex causa quæ præter naturam sit, & animalis uirtute: habeturque in hoc uirtutis plus quam in tremore. Immo uero (si fateri uerum oportet) motus omnis inest illius est uirtutis: quam nos excretricem & expultricem nominare solemus. Quod hanc uirtutem ad uiolenter mouendum proritat & cogit, id causa est præter naturam. Quisquis igitur huius uirtutis functiones, dum sanam integramque animal est, nouit, estque alioqui prudens: huic longiore sermone opus non est: Qui nec illas nouit, & mentis est hebetioris, huic suaserim, si quidem ei ueritas omnino cordi non est, ab hoc libro absterneat: sin ueritatis est cupidus, eamque magnificat, ubi naturalium uirtutum commentarios prius adierit, & se assatim in ijs exercuerit, ad hunc librum se conuertat. Si enim nihil horum fecerit, nec demonstrationem eorum quæ à nobis dicuntur intelliget, nec eorum quæ prius dicta sunt, quod sine ulla demonstratione est positum aduerteret. Ac mihi quidem statutum est, nullam in hoc opere opinionem refellere. Licet autem ei qui uolet uigilante quarto Athenæi libro perlecto, causas, quas priores eo tam medici quam philosophi de affectu quem

nos concutientem rigorem cum uenia uocamus, at autem tulerunt, quam absurda fuerint intelligere. (Refellit enim eos omnes Athenæus) Licebit sanè & ipsam Athenæi opinionem examinet. Quæ ut probabilior superioribus est, ita nec ipsa uera est. Verum cui ueritas est cura, is hæc scio quemadmodum exposui facere tenebit. Ego uero ueluti cum ijs agam qui ea quæ de naturalibus facultatibus scripsimus legunt, pauca loquar: Sed si prius ad memoriam reuocauero quæ de utero, uentriculo, intestinis, ac uelica in ijs demonstraui. Siquidem monstratum est uteros nullo alio modo ad foetum edendum se comparare quam per expultricis facultatis actionem. Quippe qui tum foetus grauitatem, tum sui distentionem nouem mensibus pertulerunt, atque ita ad unguem toto hoc tempore coniuente ore fuerunt, ut ne styli quidem mucronem reciperet, in absoluto in ipsis foetu, ad eius expulsionem se præpararet, diuersa omnino constitutione affectus. Etenim collum eorum quod prius se constrinxerat, tantum aperitur, quanto foetus facilis præstetur exitus. Tunica autem quæ maxime prius fuerant distenta, undique contrahunt, ac foetum extrudunt: ita ut quæ celerrime per uteri ceruicem excidat. Sanè eadem uirtus quæ sic de foetu est sollicita, ut nouem mensium spatium eius sustineat pondus, atque ut absolutus tuto emittatur, prouideat: si circa tertium quartum uel, aut alium mensum foetus est corruptus, statim eum eiicit: Tum quoque similiter collum adaperiens, sicuti cum pariendi tempus instabat, aperuit. Quippe præfinitum illi claudendi se aperiendi que tempus est, non certi alicuius temporis circuitus, sed ipsius usus occasio. Ad eundem modum monstratum est uentriculum quoque inferius os suum post cibos claudere, nihilque sinere abire, priusquam planè sit concoctum: si tamen cum nihil aliud intermittere actionem cogit, quemadmodum uterum foetus corruptela. Quippe similis affectus uentriculo incidit, ubi cibi in eo sunt corrupti, immo uero non raro simulac sunt deuorati: si scilicet ita uel uiciosi sunt, uel copiosi, ut eos ferre non possit. Atque idcirco quæ quidem in se fluunt, per uomitiones eiicit: quæ deorsum uergunt, ad exitum qui illic habetur detrudit. Sed & citra cibos uentriculi uis sæpe impetum ad uomitum capit, aut bili urgente, aut mala pituita, aut alio quoque animæ partis facultas, quæ quod præter naturam in ipsa est collectum expellat, ueluti in propria de eiusmodi facultate disceptatione est demonstratum. Satis namque est ad præsentis disputationis claritatem, ea demum ex huiusce facultatis operibus retulisse, quæ de utero & uentriculo sunt dicta. Quippe qualis est cum uomitur, expultricis in uentre facultatis actio: talis est cum tussitur, in pectore & pulmone. Sanè nullum animal aut nauseare, aut uomere, aut tussire docetur: immo longo sæpe à naturali usque spatio integra sanitas fruetur, tam alia copiosa animalia quam homines nec uomitum experti sunt, nec tussim, & tamen ubi contristans aliqua causa, uel os uentris, uel spiritus

uias occupauit, illico & tussunt & uomunt. Et in uomitu quidem sic mouetur uentriculus, sicut in partu uterus. In tussi uero aliter fit motus. Neque enim potest pulmo tali motu quod contristat expellere, sed inuenit sibi natura aliud remedium, magna solertia. Quippe cum externus aer in asperam arteriam trahatur, quæ & cartilaginea duraque est, nec contrahi circa id quod continet potest, incitatum hunc excogitauit spiritus exitum, quam uocant tussim. Cuius generis & sternutatio est, ad persequenda protrudendaque ea quæ nares offendunt, instituta. Quæ ipsæ quoque respiratus sunt uias à natura inuenta. Quippe expurgant spiritus sibi ipsi uiolenter et cum impetu delatus uias, non aliter quam tibias & fistulas expurgant harum opifices. Ac qualis quidem mouendi modus sit, quo hoc fiat, in progressu docebitur. Quod ad rem proposita est utile, iam accipiamus. Nempe quod eiusmodi motus naturæ quidem opera sunt. Sed tamen propter causas quæ naturam moueri sic cogunt, symptomatis quæ præter naturam sunt, adnumerant. Atque intestinorum quidem & uteri & uelicæ expultricis facultatis similes motus sunt, siue quid eorum quæ secundam naturam, siue quæ præter naturam sunt, expellunt. Quomodo symptomata ab ijs clare discreta sunt. Atque in teneim, & dysenterijs, & lienterijs excernuntur, symptomata sunt: ueluti (arbitror) & quæ in strangurijs & in urina diarrhæis. Quod si quis exacte loqui uelit, etiam uentris crepitus, & dentium concussio, quæ tryphos Græce dicitur, & ructus, & uentris murmur, aliæque id genus, de quibus etiam proxime dicetur. Verum in uentre manifestius est, id quod in uomitibus cernitur: multique hos non esse naturæ opus, sed symptomatis dicunt. In tussi uero & sternutatione, clarius quidem est quod in tussi notatur. Sternutatio uero non similiter uidetur præter naturam esse. Cæterum sunt non hæc modo, sed etiam tussis, & uomitus, & diarrhæa, taliæque omnia ex illo symptomatum genere, in quibus causa aliqua quæ præter naturam sit, ad tales actiones naturam extimulat. Quanquam mouendi modus nec in omnibus idem uisitur, nec ab eadem facultate fit: sed circum ea quæ ab utero, intestinis, uentre, uelicaue excernuntur, ipsæ particulae se contrahunt: ad eum modum id quod in se continent, extrudentes, quo manus nostræ aliquid exprimunt. Facultas autem quæ motum ijs præstat, una est quatuor naturalibus est. Verum cum in aspera arteria contineatur corpus quoddam cartilagineum, duraque substantia, quod idcirco constringi circa id quod intra se habet, non ualet: natura spiritum cum concitato impetu extra deferri subigit, ac tussim mouet. Ea fit per eadem instrumenta, per quæ magnæ & uehementes spiritus expulsionem (quos flatum nominamus) efficiuntur: Sic ut tussis nihil sit aliud, quam uehementissima quædam efflatio: Quo plurimus simul celerrimeque foras actus spiritus, attrahat propellatque suo impetu, quæ uias suas obstruit. Cumque primo aggressu pellere quod offendit non ualet, bis terque se iniicere in id non grauatur. Fitque

uoti plerumque compos: ubi scilicet tum spiritus ipse, cum uehementia defertur, tum quæ obstruunt contumacia ad propellendum non sunt. Talia sunt quæ nec aquosæ, nec glutinosæ substantiæ sunt. Aquosæ namque propter tenuitatem, potius à spiritu dissecantur, quæ ultra deferuntur: Glutinosæ pertinaciter arteriæ adheret. Quoties igitur spiritus cum eiusmodi humoribus contendit, omnino saepe uolenter se inicit: fiuntque aliquibus ex eiusmodi humoribus plurimæ tussis, & uehementes, nec sine magno nixu. Porro eos humores qui in arteria contumaciter hærent, & qui difficulter reijciuntur, magis expediunt sternutationes: utpote in quibus maior etiam est spiritus impetus, quam in tussi. Causa uero generatiōis altera. Quippe propter ea quæ in naso, non propter ea quæ in arteria offendunt, emittitur in ijs spiritus uehementer. Emittitur autem cum eo, etiam ex prioribus cerebri uentriculis aliquid. Atque idcirco tussis quidem, caput nihil iuuat. Sternutationes (si tamen ex catarrho non fiunt) maximum remedium capitis halitu repleti sunt. Nec mirum uno impulsu tum à pulmone, tum à capite spiritum emitti. Mōstratum enim est, ubi de ijs differuimus, caput quidem, pectori motus principium tradere, pectus autem pulmonem & dilatare & contrahere. Cum igitur quæ in naso offendunt, persequi properat, utrisque emittendi spiritus uis simul utitur: altera quidem ea quam ipsum per se facit, altera quæ per neruos, ueluti per quædam longa brachia, quæ in pectus descendunt, quippe per hos id contrahit: Halituosum autem spiritum per colatoria ossa, ipsum per se exturbat. Atque hæc quidem symptomata, uoluntariæ sunt facultatis. Vomitus autem quanquam ad portionem horum se habet, naturalis facultatis est symptoma. Veluti autem uomitiones nausæ præcedunt, ita tussim, quod cerchnos Græce dicitur. Est autem non tussis, sed exiguus quidam ad tussendum impetus. Præterea sicuti nonnulli nausæarunt, nec tamen uomuerunt, ita nonnullis symptoma modo dictum incidit, nec tamen tussis propter causæ paruitatem est secuta. Quippe interim ex parua faucium aspredine: interim uero ex tenui aliquo exiguoque prorsus humore contingit. Perpetuo enim spiritus quicquid illi sit obstaculo, reijcere id per tussim conatur. Est autem id uel humor aliquis à capite descendens, sicut in catarrhis: uel in asperis arteriis aliquid collectum, ueluti in peripneumonia, & pleuritide, & gibbi iecinoris phlegmone, uel faucium asperitate. Extra enim hæc sunt ad portionem eorum quæ à capite defluunt, quæ bibentibus edentibusue nobis in arterias delabuntur. Est & aliud tussis genus ex instrumentorum spirandi ortum intemperie: quod agnouerunt quidem etiam Pneumaticæ sectæ probatissimi, quorum est & Athenæus. Necessitatem tamen propter quam ex intemperie tussis oritur, alij eorum omnino conati quidem sunt reddere, alij in seipsum impingere spiritum aiunt, alij etiam obscuriore quæ hoc uerbo usi, putant se aliquid dixisse. Sunt autem non

tam quod causam ignorarunt accusandi, quam quod pulchrum theorema & suo studio dignum inueniunt, laudandi. Fit igitur ea tussis spirandi organis perfrigeratis, nihilque in ea expulitur, nec est omnino uolenta, sed adeo parua ac sine ui, ut eam cohiberi & generationem eius, uel plurimum, uel omnino prohiberi liceat. Ac uolentæ tussis spiritus cohibitione non uincuntur. Porro cuiusmodi res sit spiritus cohibitio, saepe mihi in alijs est dictum. Tussim autem ex intemperie non solum in præsens fieri spiritus cohibitio prohibet, sed etiam eam sanat: modo ne admodum sit magna. Augetur namque in spiritualibus spiritus cohibitione calor, permeatque spiritus uolenter à pectore pressus, ac compulsus per omnes angustos meatus: quibus utrisque peractis, æquantur omnia, atque in similitudinem temperamenti ueniunt. Cur autem ex inæquali spirituali intemperie tussiat (id enim dixi non admodum commode à Pneumaticis medicis doceri) ipse redere tentabo: orsus sicuti congruum est ijs qui aliquid cum demonstratione dicturi sunt, à rei substantia. Intemperies igitur alias ex nudis prouenit qualitatibus, ipsis corporibus, aut calidioribus, aut frigidioribus, aut siccioribus, aut humidioribus redditis, aut etiam ex horum coniugatione affectis: interim uero una cum disperso in ijs roris specie, aliquo intemperato. Atque æqualis quidem intemperies omnino sine dolore est: ueluti indicant & hecticæ febres, & multi frigidi affectus, ubi æqualiter particulas occupant. Fit enim talis intemperies singulis qui sic sunt affecti, uelut acquiritia quædam natura. Nullum enim corpus offenditur à propria natura. Veluti enim Hippocrates dixit, his quibus mutatur corrumpiturque natura, dolores fiunt: non quibus corrupta iam est & mutata. Inter enim ipsum mutandum & à sua natura recedendum (quemadmodum in priori libro demonstratum est) corpora dolent. Cum igitur in aliquo sensibilium corporum intemperies inæqualis gignitur, tanta est doloris magnitudo, quanta est intemperiei. Atque in acutissimis & uehementissimis febribus dolore afficiuntur solidæ partes, dum à calido quod præter naturam est, mutantur atque alterantur. Præterea incipientibus morbis plerique homines priusquam febricitant, sentiunt interdum in tota corporis mole inæqualitatem quandam: quam tamen, qualis sit, explicare uerbis nequeunt. Ac miramur quidem si quis eorum qui hos libros reuoluerunt, ita fuit fortunatus, ut ipse symptoma hoc nunquam senserit. Quippe profundus quidem sit sensus in tota corporis mole, ceu dispersæ per eam naturæ cuiusdam alienæ. Id autem quod dispersum est, aliquando quidem ueluti sub calidum esse uidetur, aliquando mordax citra calorem, aliquando utroque modo afficiens, aut sine ijs leuiter omnes carnes distendens. Atque in omnibus eiusmodi symptomatis, tum inæqualitatem quandam sentire se aiunt, tum pandiculantur, omnes corporis particulas naturæ quodam instinctu distendentes: qualem scilicet dudum diximus, omnibus

omnibus animalis partibus ad salutem statumque earum conseruandū à natura datum. Maxime autem distenduntur post somnū: cū in carne halituosum excrementū sentiūt: quod & ex concoctione nutritiū & per cessationē ab eiusmodi motibus est collectum. Atque id uel minimi pueruli sine doctore faciūt. Verum ad talem motū animalia impellit ipsa natura, cum perspiratū halituosis excrementis molitur. Diuersum ab hoc tristis sensus genus est, quod in lassitudinē affectū, sentitur, siue id post multos labores, siue sua sponte incidit. Ac triplex quidē est in lassitudinibus sensus, utique putantibus qui ijs laborant uel coquassatum sibi aliquid pulsatumque, uel tendi sibi undequaque corporis molem, uel tanquam multa ulcera in ipsis quoties mouentur sint dispersa. Ac cum tendi quidem corporis putatur moles, si citra exercitationem id incidit, lassitudo tensiua spontanea nominatur. Fit autem maxime ex plenitudine, quæ corpora in quibus continetur distendat, nec ab ijs contineatur, sed transmittatur. Ac cum ulceroso sensu afficiuntur, fit quidem & is, motis magis quam quiescentibus, nisi si admodum magna lassitudo est. Pungi uero, ceu multas spinas habeant infixas se putant, cum à mordaci humore symptoma oritur. Tertia lassitudo, sub qua se ostocopo, id est ossium dolore laborare loquuntur, ne minimum quidem motum sustinet. Sentiunt tamē quos ea male habet, manifestum calorem, una cū demorsu, & tensione: uitiōso humore in totam animalis molem ampliter transfuso. Eorum uero qui hac laborant, nemo pandiculari tentat: ut qui omnem motum formident. In reliquis duabus lassitudinibus, quarū alteram ulcerosam, alteram tensiuam nominare solent, fit etiam talis aliquando motus: cum uidelicet uel exigua omnino sunt, uel ex flatuosis & halituosis excrementis proueniūt. Quippe si ulcerosa lassitudo maior euasit, nec qui ea laborant, motum ullum sustinent: sed dolorem ueluti ulceris per corpus sentiunt, horrentque. Quod si augetur symptoma, ad horris affectum propere ueniūt: quippe sub hoc horrent prius quam etiam moueantur. Tanquam autem cum ulcerosus sit sensus, quoties mouentur horrent, magisque, si uehementius: sic horris affectus, cum in motum agitur, concutientem rigorem afficit. Hæc namque omnia ex mordacibus oriuntur excrementis. Differunt inter se, tum excrementorum multitudinem, tum motum. Præterea quod excrementorum, alia magis sint mordetia, alia minus. Et quod corpus laborantis uel non facile afficiatur, uel imbecillum sit, uel acuti naturaliter hebetis uel sensus. Nam quod acuti sensus est, & imbecillum, etiam ex leuissimā causa dolet. Contra quod ualentissimum nec facilis sensus est, magnam causam ad talis symptomatis generationē requirit. Vtrumne igitur in ijs solis, an etiam in mouendo aut nō mouendo: præterea quod mouetur, in eo quod uel celerius, uel tardius mouetur, plurima est in symptomatis differetia: Ac mihi quidem sic uidetur: eum

Galen.

demque hominem sicuti quiescentem quidē solam inæqualitatē sentire, ita motū horrere, & exercitatum rigore concutiēte urgeri. Ideoque & medici ijs qui ita laborant, experiētia docti, consulūt, ab omni motu abstinēat. Iam aliquos qui cruditate laborant, scimus cum quiescentibus nullo affectos dolore: cum balneum fuissent ingressi, aut in sole stetitissent, horruisse: atque hoc magis, si se exercitassent. Nam & sol, & balneum, & exercitatio, excrementa quæ prius quiescerāt, calefaciendo, attenuādo, ac in spiritū uertendo, ad motū excitant, quemadmodum & ex animi affectibus ira, ex quibus & ad motū excitantur excrementa quæ prius quiescerāt calfaciendo, attenuādo, ac in spiritū uertendo. Nec mirum corpus, cum excrementa quiescunt, minus dolere: cum mouetur, & magnopere angitur, & uibrari, & concuti horrens scilicet ac rigens, & febricitans: Quando etiā dura corpora quæ oculis incidunt, conuiuentibus nobis palpebras, & partem oculi sub quiete habentibus, uel parū omnino, uel nihil contristat: mouentibus, uix tolerabilem afferunt cruciatū. Sed & citra exemplū, ex ipsamet re inuenias licet, motū causam, quiescente magis esse infestam: quoties uidelicet agitur per corpora sensibilia, ueluti in oculis est propositum. Neque enim de succis qui in uenis, & arteriis fluunt, est disputatio: sed de ijs qui in carnibus sunt, & toto corporis habitu. Quoties igitur aliquid per hæc uolenter agitur, ac ad cutim defertur, necesse est dum carnem cutimque permeat, omnia in qua incidit pungat, stiulet, diuidat, ac uulneret. Quod autem omnis mordax & dimota causa, siue ea calida siue frigida sit, animal in horrorem ac rigorem ducit, primū quidem ex talibus intellexisse licet. Si sano corpori seruientem aquā subito infundas, aut ignis scintillas incutias, statim horrore uexabitur. Iam cum ulcerata particula causticum medicamentū imponitur, primū quidem horrent, deinde rigent, mox etiam febricitant nonnulli. Quid quod tertianæ febres quæ omnium februm maxime biliosæ calidæque sunt, omnino maxime horrore infestantur? Quantoque synceriores tertianæ sunt, tanto etiam rigor in ijs incidit uehementior. Quinetiam eum qui ardente febre laborat, rigor superueniens à morbo liberat, Hippocrates ait: quoniam scilicet bilis quæ prius in uenis errabat, à natura decretorie per carnes ad cutim trahitur. Ergo motus eius delationisque, quæ per sensibilia corpora agitur, simul & symptoma & signum, rigor est. Quinetiam sudant deinde qui ita obriguerunt: uacuataque ijs bilis, à febre liberantur. Interim uero, ubi non ad cutim, sed ad interna loca bilis impetū capessit, per uomitiones simul & aluum uacuatur. Non raro autem simul intrō forasque, eodem die est delata: ita ut & sudata sit, & uomita, & deiecta. Quicumque uero rigorem profligandæ ardentis febris salubrem esse causam propter frigus putant, (quippe contraria contrariorum esse remedia) omnino falluntur. Iam primum enim si id uerum esset, liceret ipsis rigorem excitare: partim quidem frigida

Tom. 3

d 3

aqua

aqua inspersa, aut affusa: partim egro ipso nudo in frigidum aerem delato, aut in frigida aqua labrum demisso. Deinde si per mutationem ad contrarium habitum, ipsi qui in ardenti febre obriguerant, solutio accidit morbi, debebant post rigorem febricitare desistere, quod tamen non faciunt. Adeo enim cum rigent febricitare non desinunt, ut etiam multo grauiore febris post rigorem urgeantur, quam ante. Sed postquam largiter sudarunt, aut flauam bilem uomuerunt, aut per intestinum deiecerunt, tum febris cessat. Quippe ex ualentiore bilis motu, uehementiorem accendi febrim est rationabile. Ac quod homines non solum ex frigidis causis rigore tententur, sed etiam calidis, iam monstratum est. Verum quam ob causam, occasi onibus maxime contrariis, idem symptoma succedat, deinceps docebimus: sed admonitis prius quae de expultrice facultate monstrauimus. Non enim ea quae in amplis instrumentorum capacitatibus sunt expellit, ueluti quae in uentriculo sunt, & utero, & utraq; uelica, & intestinis, & pulmone, & naso, quae uero in ipsis corporibus excrementa colliguntur negligit: sed ab ipsis quoque quotidianis quicquid superuacaneum est, citra ullam animalem offensam insensibili perspiratu efficit: ubi scilicet lege naturae animalis functiones administrantur. Verum ubi moriens aliquid in ipsis constitit, ac potissimum quod uehementi agatur motu, & angitur, & id expellere festinat, eo modo quo maxime licet ex ipso membrorum corpore aliquid effici, scilicet particulis ipsis sese contrahentibus, atque constrigentibus: mox unaquaque earum partem excrementi quod in se habet protrudente. Verum si omnes hoc motu simul motas intelligas, concussionem uibratumque totum corpus comprehendere intelliges, quales id in rigoribus comprehendere cernuntur. Quippe necesse est musculis omnibus uibratis, articulos quoque cum ipsis una uibrari: quibus sic agitatibus etiam extensiones quasdam inflexionesque praeter uoluntatem incidere. Est tamen hic motus diuersus ab eo qui in conuulsione palpitationeque uisitur. In conuulsione namque similiter quidem, non tamen ab eadem saltem facultate, motus cidentur: in palpitatione non similiter, sed sicuti prius est dictum. Nempe quod membrum una cum musculo qui a flatuoso distenditur spiritu, exaltatur: at cum concussu rigentibus, ceu dudum est dictum, mouetur omnis particula, musculo seipsum expurgante. In illarum uero motu, totus musculus concussus uibratusque articulum in quem inseritur, una secum uibrat. Talis etiam motus & pectoris musculis sub intemperie inaequali accidit. Eamque ob rem leuis quidam tussiedi impetus, quem Graeci cerchnon uocant, ipsis superuenit. Concutiuntur enim musculi, dum student ea quae contristant, a carne sua per pulmones & arterias expellere. In ceteris autem tussibus uehementer eos pulmone se inijcere est monstratum: quod scilicet multum simul & celerem efflatum moueant. Iam etiam uehementius huic se in sternuta-

84
tione incutiunt, cum qui in naso est spiritum simul uniuersum expurgare nituntur. Id quod nonnulli qui infirma erant uirtute cum intelligerent, expuendumque per pectus & pulmonem aliquid haberent, sternutationem sibi nares lacerando mouerunt: quod scilicet quod per tussim ejicere non ualuerunt, huius motus uolentia educerent. Verum de eiusmodi tussi diligenter prius est dictum. Quae uero ex spiritualium instrumentorum interperie incidit, ex eodem est cum concutientibus rigoribus horroribusque genere. Differt autem eo, quod celerior eius sit sensus: nunquam scilicet qui elcentibus spiritualibus organis. Monstratum namque prius est, quod motus, etiam in toto corpore eiusmodi affectiones maxime prodeat. Ac cum humida quidem natura sunt quae offendunt, uiolento hoc concussu, ac uibratu, qui in tussi & concutienti rigore cernitur, ab excretiua facultate trusa, undique ad loca cedentia feruntur, quaedam supra, quaedam in imum uentrem, quaedam foras ad cutim, ita ut sensibilis eorum uacuatio sit. Cum uero flauosa tantum sine humore substantia uel iusto calidior uel frigidior per corpus permeat, utique horrent tunc quoque, aliquando etiam & cum concutit rigent, eadem ex causa. Nihil tamen sensibile his uel uomitur, uel sudatur, uel infra deijcitur: utpote cum aerea sint quae expultricem uim lacerant. Sic in balneis praecalidis, si subito praesertim cōfestim minime praecalidius ipsis accessimus, statim horrentes reddimur: atque ut cum in frigidum aerem cōfestim transferimur: aut si non cōfestim, saltem si diutius in eo moram facere cogimur. Quemadmodum in itinere agendo accidere aliquando consuevit. Eiusmodi rigoris remedium calfactio est non sudor, uomitus uel, aut alui deiectio. Quoniam autem (ut dictum est) & frigida causa & calida concutientem rigorem creat, ad calidam quidem quae scilicet aerea est, refrigeratio satis pro remedio est. Humida uero febris necessario comitatur. Sanatio uero eius uacuatio est. At frigida quae aerea sit, calfactio remedium est. Ei uero quae humida est, aliquando sola concoctio sufficit: aliquando uacuatio desideratur: est uero quando ambo cōpetunt. Ac uetus quidem sermo est, rigori febrem semper succedere. Non tamen est in totum uerus, etiam si quis eum cōmode determinet. Id quod etiam facere par est, amice potius ueterum dicta interpretantibus, quam maliuole arguentibus. Veruntamen ne sic quidem uerus eorum sermo est: ne si determinans dixeris, qui citra externam occasionem ex corpore nostro concutientes rigores oriuntur, hos febris necessario sequitur. Quippe non nobis modo, sed etiam multis qui nos praecesserunt, iam uisum concutientes rigores sunt sine febre: non tamen ita ualidi, ac qui legitimas tertianas quartanas ue praecedunt, aut qui ardentes febres finiunt. Solent sane eiusmodi rigores uitiosam sequi uictus rationem, cum homines in desidia se repleuerint, ac saepe a cibo se lauarunt. Cum uero ipsae ciborum qualitates frigidioris saepe ac pituitosioris tempera-

temperamenti sint, promptissime qui sic sunt affecti, rigoribus qui aegre recalciant capiuntur. Nihil igitur mirum est, antiquos medicos nullum eiusmodi rigorem uidisse: hominibus qui tunc uiuebant, nihil perinde ac qui nunc uiuunt in salubri uictu peccantibus: sed nec balnearum usu tam frequenti. Ceterum (sicuti dictum mox est) eiusmodi rigores horridi magis sunt, quam cum uibratu concutientes. Primum enim quod ex uitiosis excrementis sentimus inaequalitas est: cum uero acris fuerint, mordicatio: secundo loco horror exiguus, deinde maior, post magnus, ita ut iam rigoris aliquatenus sit particeps. Deinde rigor ipse solus, qui dimoueat concutiatque particulas. Hic rigor a frigidis succis nunquam creatur. Omnino enim eiusmodi succi praecrasitudine sua concitato motu non mouentur. Quod si aliquando attenuant, rigorem quidem excitant, non tamen uehementem. Neque enim potest eandem recipere tenuitatem attenuata pituita, quam attenuata recipit flaua bilis. Ac talis quidem rigorem non admodum norunt antiqui medici. Qui autem in letalibus incidit febribus, hunc norunt. At igitur Hippocrates in sententiis: Si rigor in febre non intercisa incidit, aegerque infirmis sit uiribus, letale est. In talibus enim rigoribus incipit quidem natura persequi quod offendit, sed uicta, concidit atque extinguitur: eoque mortale est symptoma. In quartanis autem mistus rigor ex calido frigidoque est. Nigra namque bilis, frigidus natura succus est: sed cum putredinem sibi adiunxit, cuius causa febrem accendit, tantum possidet caloris, quantum etiam putredinis. Ac quod rigores quidem calidis etiam causis succedant indicauimus. Quod autem in talibus quoque omnibus perfrigerantur, ac sanguine deficiunt, maxime quidem extreme corporis partes, cum his uero tum cutis uniuersa, tum quae proxime sub ea sunt, & quae ob causam id accidat, deinceps estimemus. Est igitur ex primis, ac (ut sic dicam) qui maxime principalis sint notae motibus, ipsa naturalis caloris intro forasque delatio, multas animi perturbationes passionesque sequens. Simul autem cum ipso spiritus quoque ac sanguis, alias intro & ad ipsum principium feruntur, ac contrahuntur, alias foras tendunt, & fundunt. Ipsius namque anime substantia, uel alio quouis opere definisse fortasse sit audaciam in eo uero quod nunc proponitur, non solum audacia, sed etiam superuacua. Videtur tamen quaecumque ea fuerit, duorum alterum, uel primis ad omnem actionem instrumentis spiritu sanguineque, praeterea calore, tum qui in altero, tum qui in utroque est uti, uel in his ipsis esse. Licet autem motus eius euidenter contemplari, cum in alijs multis, tum maxime in ipsis perturbationibus. Timor enim intro & ad principium, tum spiritum, tum sanguinem una cum refrigeratione eorum quae in summo corpore sunt abducit ac contrahit: ira uero & foras agit & fundit & calefacit: quae uero composita ex ambobus est, quam Graeci agonian dicunt, inaequales habet motus. Itaque etiam pulsus tum arteriarum, tum cordis ipsis qui timet minimi ac maxime

86
imbecilli sunt: iratis contra maximi & uehementissimi: his autem qui composita ex ipsis passione laborant, inaequales. At in uerecundia, primum quidem intro agitur animalis potentie motus, deinde rursum foras celeriter uniuersus. Quippe cum nisi redeat, timor sit non uerecundia. Siquidem uerecundia de repente fit, omnino nihil expectante malum animalis facultate: sed (ut sic dicam) praemollitia & timiditate naturali, cum homine longe meliore uersari non sustinente: sed refugere, & si possit a conspectu subducere properante: ideoque ueluti refugiens tantum, citra ullam perfrigerationem in profundum recedit: ratione uero patibilem partem animi, id est quae terretur & uerecundat, excitante atque inhortante, redit, extrorsumque mouet: simillimo motus modo atque cum ex frigida lauatione caloris fit reperculsio. In timore uero, cum ratio patibilem animi partem nec excitet, nec inhortetur, magis magisque extinguitur calor: ita ut etiam rigeant eorum nonnulli. Quod autem in timore semel & cōfertim, id in tristitia paulatim patiuntur: dissidentibus scilicet inter se passionibus ipsis non toto genere, sed magnitudine & uehementia. Itaque etiam ex subito timore nonnulli iam interierunt: cum scilicet animulus eorum naturaliter imbecillus semel & cōfertim extinctus est & suffocatus. Quippe extingui eum accidit propter affectus ipsius naturam, ut cuius generatio in frigerando consistat: suffocari autem, eo quod totus sanguis una cōmeat, atque ad principium deferatur. At ab ira nemo interijt, utpote nec calore perfrigerato, nec eius robore soluto. Ex gaudio tamen ingenti, nonnulli pusillanimes perierunt, aequae atque ex timore. Non enim una cum robore & feruore mouetur extrorsum animalis facultas, sed contra siquid prius habuit roboris id nunc remittit ac resoluit. Ergo cum plurimum relaxata resolutaque retrorsum fertur, digeritur. Dolor autem cum animum contra cogat moueri, similia maximo timori affert symptomata. Quippe sub eo & color abit, & perfrigerantur, tremuntque, ac pulsus sunt paruo, demum moriuntur. Similiter ipsis qui perterrentur: refugit enim in his quoque ad principium innatus calor, resoluuntque pariter & extinguitur. Cum autem mortem afferant eiusmodi perturbationes passionesque, nihil profecto mirum est si animi excitant deliquia. Quo minus etiam mirum est, si reliqua quae animi deliquia sequuntur symptomata inuehant: cum cetera, tum excrementorum praeter uoluntatem exitum. Ceterum pluribus in his morari praesentis occasionis non est: sed ad propositum redeundum. Cum concutient rigor a calidis & mordentibus succis excitatur, mirum non est, si frigerantur omnes externae partes, animalis uirtute una cum sanguine in profundum commeante. Sentiant enim hoc tempore qui sic rigent, externarum partium frigus, non earum quae sunt in profundo. Quippe cum sitiant sensibilibus eo tempore nonnulli: tanquam calore ipsis in internis seruato. Quod autem talia rationabiliter rigentibus accidat, licet inde colligi. Si enim in una

substantia labefactata: In cæteris morbis qui tantum sunt instrumentales, duntaxat impedita: Qui uero ex intemperie simul & instrumentali morbo compositi affectus sunt, utroque modo sunt noxii. Atque omnibus ijs occasionibus uenter male concoquit, etiam si in nullo alio eorum quæ intrinsecus sunt, peccetur. Rursus uentre ipso minime affecto, non concoquit animal, uel propter cibi ac potationis immodicam copiam, uel propter qualitatem alienam, uel propter intemperieuitatem, uel incongruum ordinem, uel uitiosum excrementum, uel somnum exiguum. Verum quæ à uitiosis ciborum qualitatibus, & excrementis quæ in uentre habentur consistunt, cum corruptione sunt inconcocta. Sicut interim quæ parum conuenienti ordine, & intemperie sunt sumpta. Dico autem parum conuenientem ordinem, si mala, uerbi gratia, & punicæ primo loco sumant, olera ex oleo & garo ultimo loco. Intemperieuitatem uero, si mane antequam prioribus descenderit, uel paulo ante exercitationem prandeatur. Porro corruptelæ quæ quidem fumosæ sunt, ex calidioribus magisque biliosis ueniunt cibis: acidæ uero, ex ijs qui frigidiore natura sunt, magisque pituitosi. Similiter autem & in excrementis fit: acidæ quidem creant quæ pituitosa sunt & frigida: fumosæ quæ calida & biliosa. Etenim ipse uenter, sub frigidioribus quidem morbis acidæ: sub calidioribus fumosæ mutationes facit. Tarditatem uero concoctionis efficiunt, ea quæ ægre quidem corrumuntur: Cæterum plus ualent quam uirtus aut somnus. Vbi autem citra corruptelam concoctionis omnino est priuatio, scire licet eo casu prorsus superatum esse uentrem, uel ab immodica multitudine, ut ad uirtutis imbecillitatem, uel à ualido frigore. Adeo enim in tali statu uenter non concoquit, ut etiam concoquere prorsus non tentet. Ergo hæc tibi eius quodque cruditatis quæ in uasis sanguinis accidit, exempla sunt. Siquidem hæc quoque ad eisdem modis reduces: sicuti ad hanc, etiam eam quæ in teretia est concoctione, quam totius habitus nutritio sequitur: Scilicet eandem proportionem habente alimento quod ex uentre in uenas deducitur, & quod ex uenis ad carnes deducitur, quam habent ad uentriculum, quæ comeduntur & bibuntur. Hæc igitur omnia nobis indicauit concoctionis modus præcognitus. Scientes enim quod quatuor elementorum certa quedam temperies, quæ proprietatem corporis uentriculi efficit, mutationis ciborum est causa, tum quod plurimam in id uim calidum elementum confert: ueluti à manu, ad causarum in cruditatibus inuentionem ducti sumus. Est porro non in cruditatibus modo, sed etiam in omni symptomatum genere, aliud actionis ueluti amissio seu priuatio, seu quomodocumque aliter id nominare libet, aliud uelut inchoata deficientis actio, aliud praua & errans. Atque in uentre quidem ceu mox est dictum, priuatio quidæ actionis est, cum cibi ne uel minimam quidem mutationem accipiunt: deficientis autem in tarditate concoctionis con-

sistit: Sicuti praua & errans in corruptelis. In uenis autem priuatio actionis est, cum succi omnino sunt crudi: Deficiens actio cum semicoctis, praua cum uitiosis. Ad eundem modum in tota quoque animalis mole, quæ uelut priuatio est, in crudis istis consistit succis: quæ tanquam deficientes est functio, in semicoctis: sicut praua, in uitiosis hoc loci succis. Porro ex ijs uitiosis succis, erysipelata, cancri, gangrenæque nascuntur: præterea phagedenæ, carbunculi, ulcera serpentia, aliæque eiusmodi. In nutriendi autem actione, priuatio quidem actionis in atrophiam est: Deficiens uero nutritio in gracilitate: Vitiosa, in leucis, & elephantiæ cernitur. Causæ omnium quæ prædicta sunt symptomatum, eadem genere sunt, cum ijs quæ supra de uentre sunt dictæ: quædam scilicet in uirtutis imbecillitatem: quædam in nutrimenti uitio: Tertiæ in uitæ rationem, & ea quæ extrinsecus animali incidunt reducere. Ad eundem quoque modum uirtutis imbecillitates: Quæ quidem propriæ sunt similium intemperiem: quæ non propriæ, instrumentales sequuntur morbos. Vitia uero nutrimenti, in abundantiam & qualitatem diducuntur. Non secus arbitror & uitæ rationum, & eorum quæ extrinsecus appropinquant errores, in ordinem uitiatum, & intemperieuitatem quandam diuiduntur. Voco rationem uitæ, equitationem, piscationem, uenem, balneas, ambulationes, uenationes, omnia denique in quibus aliquid corpore agimus. Oportet autem medicum non solum symptomatum agnoscendorum facultatem habere, ac generationis eorum inueniendæ peritum esse, sed etiam modi quo generentur, qui inter effectricium causarum differentias numeratur. Neque enim illud tantum scisse, an uenter omnino non concoxit, par est, nisi etiam norit quamobrem id acciderit, utrum ne propter nimiam concoctionis facultatis imbecillitatem, an copiam aliquam immodicam, an pessimam aliquam ciborum qualitatem. Quippe symptoma quod ex cibis oritur, ex facili corrigitur: Quod autem ex ultimo uirtutis incidit collapsu, in lenteriam, aut tympaniæ hydropa finitur. In uenis quoque simili ratione, non solum sanguinis frustrationem æstimari conuenit, sed etiam quæ ex causa ea contingat, utrum ne ex sanguificæ uirtutis imbecillitate (non enim incommode ita nomen) an ex multitudine succorum, qui à uentriculo diducuntur. Quippe hoc facilis sanationis est: illud in hydropem terminatur. Ad eundem modum in carne. Qui namque à morbis immodice se fatiant, flatuosi, ac toto corporis habitu turgidi redduntur. Ex imbecillitate uero uirium qui anasarca uocantur hyderi existunt. Atque omnes quidem magnæ intemperies, uirtutem desiciunt. Verum quæ ex frigido superante constant, frigidos effectus excitare sunt idoneæ: Quæ uero ex calido, contrarios: Eodem autem modo, & in reliqua oppositione coniugationeque intellige. In omnibus uero (ceu dictum est) communis est à naturali statu maxima mutatio. Circa mediocres enim & consuetos cibos, nihil in totum effecisse maximam uentris intempe-

intemperiem prodit. Verum si propter exuperantem calorem tale quid accidat, protinus etiam corrumpuntur cibi. Generatim quidem corruptela quadam, quæ ad fumosum inclinât: speciatim uero pro sua quicquid natura. Quippe alia cum corrumpuntur, tanquam uirus, alia tanquam lutum, alia crudos pisces, aut indicibilem alienamque putredinem olent. Nullum enim edibilem uehementer calfactum, durare impure potest. Protinus autem sentiunt quoque immodice, qui ita sunt affecti, febricitantes interdum tenui paruæque hectica febris. Sin ex frigore immodico perditur omnino ciborum concoctio, nec fiti nec febris affliguntur, & ciborum ipsorum qualitates, siue ructare uelint siue uomere, plane seruant. Quod si exigua quæpiam circa concoctionem eorum sit actio, tum ciborum natura uel mediæ temperamenti uel frigidioris, acidæ ructus fiunt: Sin calidiore temperie sint aut etiam natura flatuosi, uentriculus halituoso impletur spiritu. At in eiusmodi quidem intemperies breui perducitur uentriculus. In humiditate uero & siccitate adeo intemperatus uenter esse ut actionem amittat, non potest sine prolixo temporis spatio: debetque præcessisse humiditatem quidem hydrops: siccitatem uel senium uel marasmus. Verum tales distinxisse differentias, alterius est operis. Modo autem ad retetricem ueniendum est uim. Est enim in hac quoque prima symptomatum differentia triplex: Ea uidelicet uel omnino cibos non complectente, uel diminute, uel uitiose. Ac cum uel prorsus non complectitur, uel debiliter, flatus & fluctuationes cum sonitu, Græce clydones dicti, succedunt: Flatu quidem, ubi & cibi flatuosi sunt, & uentriculus non admodum frigidus: Fluctuationes cum sonitu, cum uel nihil in eo continetur, quod uerti in flatum possit, uel ualenter sit perfrigeratus. Quippe talis affectus nullum gignit halitum. Constat autem citra potionem non posse fieri in uentre sonoras fluctuationes. Porro quod infirmus ad ultimum uenter sit, in causa morbi est: Alius ut similis est particule: alius ut instrumentalis. De prauis autem in eo moribus quod uel tremulenti sint uel palpitantes uel tanquam cum concussionem uel conuulsui, dictum supra est in symptomatum differentiis. Qualis uero dictorum quicquid sit motuum, tum quæ cuiusque eorum causa, primo huius operis libro est indicatum. Nunc tantulum etiam adijciendum est, quod tam expultricis quam retentricis uirtutis, tum morbi, tum symptomata miscetur. Verbi gratia conuulsus uentriculi motus, qui in singultiendo accidit, conuulsio quidæ in totum non est, (utpote quæ in solis accidit musculis. Venter autem nec ipse musculus est, nec eius os.) Sed uelut conuulsio quadam ambarum uirtutum commune symptoma est. Retentricis quidæ, quod uenter cum singultit prauæ & non naturaliter cibos complectitur: Expultricis, propterea quod primum eius est ipse motus prauus, dum scilicet cupit, quod contristat reijcere. Sanè non idem est uomentibus atque singultitibus motus: propterea scilicet quod non idem affectus, Quippe in nominationibus,

ea quæ in capacitate sunt uentris reijciunt. In singultu quæ in ipso uentris sunt corpore: Simili scilicet tum affectu, tum motu, qualem in ijs qui ex intemperie tussunt monstrauimus: Omnibus nimirum uentriculi partibus quod se contristat expellentibus. Proinde eiusmodi symptoma tum ijs quibus uentriculus perfrigeratus est, tum qui piperis alterius uel perinde calidi medicamenti multum & semel liberaliter sumplerunt, deinde super id calidam positionem biberunt, incidit. Quibus utique magis etiam singultire contingit, ubi piper ad subtilissimum puluerem est redactum: Quippe eiusmodi piper altius in ipsum uentriculi corpus inserit. Ad eundem modum & cæteris omnibus frigerantibus calefacientibusque quæ in corpus ipsum uentriculi descendunt singultus superuenit. Estque is singultus primum expultricis uirtutis motus quidæ non legitimus. Secundo loco retentiuæ ac complectentis. Pari modo nausea quoque & uomitus expultricis facultatis prauus motus sunt, ad ea quæ uentris corpus contristant, quamcitissime per stomachum uacuanda. Simile huic symptoma est, & quod in lenterijs, siue intestinorum leuitate apparet: Cum uenter ab aliquo, quod morsu, pondere uel, contristet, uexatur: eijcere id statim cupit. Cum autem duo eius sint ora, supernum quidem in gula, infernum in pyloro: ad utrumque horum uergit quod offendit, eo abutitur ad expulsionem. Quod si toti illi talis affectus aliquando contingit, etiam utroque ore simul utitur. uelut in uocatis cholericis. Reliqua uero quartæ facultas, nempe tractrix, triplici genere symptomatum tentatur, uel cibos trahere in totum non ualens, uocaturque id symptoma, stomachi paralysis. Vel ægre trahens: Quo tempore relaxari quidem incipit, relaxatus tamè adhuc non est. Tertium præter hæc est, ubi aliquid prauæ & non rite trahit. Præui autem non legitimi motus sæpe iam dicti sunt: Non secus autem & affectus quorum occasionem incidunt. Sanè accidit aliquando, ut etiam carnosum aliquid (qualia sæpe foris uidemus) in stomacho nascatur: Quod uel omnino ciborum uiam obstruat, uel aliquatenus impediât. Vocant autem eiusmodi morbi instrumentales. Et proditum de ijs est in libro. De morborum differen. Ac uenter quidem cum pro naturæ lege se habet, trahit quidem ad se superne per stomachum, deorsum uero excernit: Cum præter naturam est affectus, etiam ab inferioribus aliquid capit. Nam & clysteris aliquid nonnullis in uentrem subijte, ita ut uomere, præterea stercus in letalibus illaciis. Satius enim est existimemus eum in eiusmodi affectibus non trahere, sed quod ab intestinis uolenter retrudentibus ascendit, duntaxat recipere. Quippe in intestinis (iam enim de ijs agere tempestiuum est) complexio cõprehensioque est, ceu alibi est monstratum: Qua usâ, nutrimentum ad inferiorem suum exitum propellunt. In quibusdam tamen affectibus cum constringendi cõplectendique motus inferne incipit, ea quæ in ijs continentur, sursum feruntur. Quæ ratione acer quoque succus quicquid, quod ad sedem aliquando

aliquando fuerat delatus, ac uel in foro, uel alio A quopiam loco uersatis, aut negotio aliquo quod deferere non licuit districtis, uiolenter retentus, rursum est subductus, uentremque momordit, ac caput uaporando impleuit: principio quidem motus ab animali organo sphaerere, id est musculo ad imum intestinum accepto; ab hinc uero unoquoque intestino retro id se ad supra se positum trudente, simili modo ac prius in praecipis trudebat. Ad eundem uero modum crepitus quoque descendere prohibitus, interim reuertitur. Ergo mirum non est, clysmatis quoque aliquid & stercoris, ex tã uiolenta intestinorum constrictione ad uentrem aliquando preter naturam reuocari, deinde ad exitum properare. Ceteri uero eorum motus ex genere quidem naturalium motuum sunt: uerum uel diminuti, uel alieni: Atque idcirco etiam symptomata. Accipiendi uero sunt, ad eorum qui de uentre sunt dicti portionem. Pari modo & motus eorum priuatio, ipsa non leuissimum symptoma. Ex quali causa gigni etiam & ileos potest. Iam moles quae preter naturam sunt aliquando descendere excrementa sub iusta mensura omnino prohibebunt. Sicut durum etiam stercus in aliquod intestinorum uolumen impactum quod supra est, deorsum ferri aliquando uetabit. Ac seruati hic quoque ad ea quae de uentre sunt dicta, proportio: omnibus scilicet symptomatis, uel ex intemperie, uel propter collectiones aliquas non naturales, uel ipsa quae continentur excrementa factis. Itaque satius est in his non amplius morari, sed ad aliud symptomatum genus transire. Est igitur naturale quoddam opus, alimenti ipsa ex uentriculo in iecur, ex iecore uero in totum corpus diductio. Hanc perfici monstratum est, singulis particulis conueniens sibi nutrimentum trahentibus. Quare symptoma circa huiusmodi quoque actionem triplicia incident: Alias diminute, alias non rite, alias omnino non peractam. Causae uero triplices sunt, quæ admodum in ante dictis, uel intemperies trahentium, uel instrumentales eorundem morbi, uel nutrimenti quod diducitur uitium. Ac intemperies quidem uirtutem ipsam reddunt imbecillem: instrumentales morbi uias angustant, alimenti uitia sunt, crassitudo & lentitia: de quorum agnitione dicendi tempus nunc non est, sed ad separationem excrementorum ueniendum. Sunt uero in hac quoque causae triplices. Vna quidem particularum quae excrementa expurgent imbecillitas. Secunda uiarum angustia. Tertia excrementi ipsius uitium. Ac imbecillitatis quidem causa intemperies est. Viarum angustia, obstructio uel aliquis in instrumentis tumor. Verum tumoris eiusmodi causa fluxio humorum est, quae in ipsum instrumentorum corpus procumbit. Obstructionis uero, uel crassitas succorum, uel lentor, uel germinis ritu aliquid ad natum. Excrementorum ipsorum uitia sunt, multitudo, crassitas, & lentor. Cum autem triplex sit in uenarum concoctione excrementum, unum amarum bilis, alterum nigra, tertium serosum: Biliosum

quidem uesica quae iecini subest, expurgat: Melancholicum lienis: Serosum, renes. Itaque etiam parum commode purgabuntur horum singula, uel ex debilitate propriorum instrumentorum cuiusque, uel uis quomodoque obstructis. Cum autem haec duplices sint, alie per quas trahit superuacuum, aliae per quas emittit: in utrisque sanè separationi oberit angustia. Aliquando horum nullum est in culpa: sed excrementi multitudo, cum immodica est, nec tota simul expurgari potens, una cum sanguine per totum corpus defertur. Hanc immodicam excrementi uim, duplices pariunt causas. Alteratrix facultas parum commode se habens, & ciborum uitium. Ac laedenda quidem uirtutis, intemperies particularum est causa, ceu saepenumero est dictum. Ciborum uitium, cuius excremento respondet suum. Alij namque magis melancholicæ naturæ sunt: alij magis aquosæ, alij magis biliosæ, ueluti definitum in libris de his est. Sed & alteratricis potentiae intemperies quae ad calidius sit uersa, alias biliosum alias melancholicum efficit excrementum. Quem admodum autem utrumque, in alijs est traditum. Ad frigidius uero mutata, uel pituitosius, uel aquosius facit excrementum. Porro singula excrementa, propria symptomatis species comitatur. Amarum quidem bilem cum in toto corpore redudat, regius uocatus morbus: Cum unam quampiam particulam obsidet, erysipelata, & ulcerum serpentina. Nigram uero in toto quidam corpore, elephantia: In una quampiam particula, cancer. Pituitoso excremento in toto quidam corpore succedit hydrops leucophlegmatis dictus: Cum in una insedit particula, tumor qui oedema Graece dicitur: Vocant ita, indolentem ac laxum tumorem. Ac serosa excrementa cum redundant, tum ascites uocatus hydrops excipit, tum papularum in his animalis partibus, in quas perducta superflua sunt, proventus. Atque ita quidem sit ubi quodque excrementum syncerum redudat: Vbi autem & inter se, & cum sanguine miscentur, complures tam symptomatum, quam morborum species existunt. De quibus hic pluribus disputare non est necesse: sed ad propositum redeundum. Naturalium actionum prima ac propemodum omnium maxime necessaria nutritio est: quae alteratricis actionis quaedam est species. Est enim & concoctio quae in uentre agitur, alteratio. Non secus autem, & quae in uenis. Quibus accidit ea quae in quaque est particula. Post quam quarta est, quam assimilationem uocant: nomine quidem a nutritione dissidens, re autem non dissidens. Frustratur autem & nutritio, cum uel prorsus non fit, uel intra iustum modum uitiose uel fit: Idque uel culpa nutritiue uirtutis, quae alteratricis est species, uel materiae defectu uitioque: Defectu quidem in atrophijs: quaque ob defectum, quaque ob priuationem nominatur: uitio uero, ut in elephantia si & leucis, ceterisque id genus. Accidit enim dum agglutinat carnibus nutrimentum, ubi pituitosior sanguis est carne quoque effici magis pituitosam. Neque enim idem est carni esse & pituitosae carni esse

esse, sicuti nec carni esse & melancholicæ carni esse, nec biliosæ atque temperatae esse, & a primis qualitatibus nominanti, humidiori, & sicciori, & calidiori, & frigidiori. Certiorem fidem sermoni nostro adhibebis, si animalium carnes, tum sanguine praedictorum, tum exanguium aestimabis. Ad haec etiam reptilium, quaecumque ueris tempore gigni cernuntur. Maximeque ex his, quaecumque uiridium herbarum colorem praefertunt. Ceterum horum caro simillima ipsis herbis est: aliorum alba, & exanguis, ueluti locustæ & polypodis: atque aliorum alia quaedam. Neque enim nominare facile est eorum differentias: adeo infinite multitudinis sunt. Ergo cum (sicuti diximus) caro longo tempore pituitosa simul ac glutinosa sanguine nutritur, caro quidem adhuc manet, mutatur tamen eius forma, & in alteram speciem uertitur, sitque media quaedam inter sanguineam exanguemque carnem. Vbi autem talis est reddita, accidit ei, ut de cetero allatum sibi nutrimentum non magis uel tenet in rubram carnis speciem mutare, quam polypodes & locustæ. Ita fit, ut tum alba, tum pituitosa tota quam citissime euadat, cum nec ipsa possit nutrimentum ad rubrem uertere, & simul pituitosum illud affluat. Ergo qualem ab initio locusta carnem habet, fereque omnes ostreae, talē ex transmutatione habent, qui leucis foedantur. Ita enim carnis uitium nominat, a colore scilicet albo nomen imponentes: Sicut nigrae & callosae carni ab elephantis nomen ferunt. Fit itaque eodem quo leuca modo, melancholico nutrimento ad carnem longo tempore confluentē. Vitiliginum autem generatio cum praedictis uitijs similis est generis. Non tamen sub his tota caro uitiat: sed in summo corpore, ueluti squamæ quae piam, uirilignes insiguntur: Albæ quidem ex pituitoso, nigrae ex melancholico succo exortae. Quam magnam uero uim habeat nutrimentum ad carnis mutationem, etiam ab Aristotele est traditum, ubi meminit regionum in quibus pecora, tam colore quam ceteris differentiis sensibilibus mutantur atque alterantur. Qui uero a nutrimento alterari nutrita inficiantur (quippe nutrimentum uincens esse non men, non eius quod uincitur) hi de mutatione quae in animalibus cernitur, quid recti dicant, non habent: multoque minus de ea quae in stirpibus notatur: Sed a rebus quae luculenter omnibus apparet, quid dicant, incerti haerentesque redduntur. Si quidem quod de persica planta, quae ex Perside in Aegyptum est translata, proditur, nemini est incognitum: Veluti (arbitror) nec quod apud nos in uitibus apparet, quae cum loca mutant, diuersum afferunt uinum. De alijs uero stirpibus tradiderunt, qui de agricultura scripserunt: Sicuti etiam de herbis, ij qui de his prodiderunt. Transportatae enim ex alijs in alia loca, saepe minus quam duorum stadiorum intervallo, multis modis alterantur. Conueniebat igitur, qui aiunt nutrimenti nomen, eius quod uincitur alteraturque, ac mutatur dūtaxat esse, non id modo scisse, ac dixisse, sed etiam de leucis generatione differere tentasse. Quippe aut ipsa nutrita

Galen.

A caro, eius morbi causa est, aut ipsum nutrimentum. Sed si nutrimentum causa non est (ita enim uolunt) necesse est carnem dicant. Quid ergo patitur haec quod nutrimentum sibi in totum non assimilatur? Fiet enim eo certe pacto natura uitij causa. At multo (arbitror) satius erat nutrimento causam imputare. Iam uero nec propterea quod nutriti opus sit, ut sibi nutrimentum assimilet, assimilari ac mutari nutrimenti sit passio: non potest idcirco quod patitur, uicissim aliquid tamen minimum in id quod agit facere: Cuius sententiae maxime contrarium in disputatione de his non nos modo ostendimus, sed etiam ex philosophis ij qui omnium naturae affectuum, ac passionum grauissimos interpretes fuerunt. Apparet enim omnia tamen multo his quibus appropinquant sint ualentiora, aliquid tamen ab ipsis sensibile manifestumque patitur: Et si non primo statim occurrat, at certe temporis processu. Iam ferrum acutissimum, mollissima secunda carne est hebetatum. Et durissimus lapis a guttula, longo tempore ictus, cauitatem contrahit. Quid uero in his quae mista sunt fiat, omnes norunt. Siue enim in amphoram aquae feruentis, frigidæ hemina iniicias, quod missum ex ambobus est, non solum quod hemina uincatur, indicabit, sed etiam quod uincens patiatur. Siue contra hemina calidæ, immittas in amphoram frigidæ, uincetur quidem hemina, patietur tamen pusillum aliquid & amphora. Verum (ut supra quoque diximus) nec refellere hoc loco opiniones institui, nec prolixus esse: Sed quoad fieri potest maxima cum celeritate docere. Ergo leuca maximus quidem alteratricis uirtutis error est. Parui autem alij complures sunt: carne scilicet in humore, siccitate, frigore, & calore mutata. In atrophiam uero erit, id est non fruetur nutrimento pars, non solum alteratricis uirtutis imbecillitate, sed etiam attrahente uis infirma, aut excretrice immoderatus mora. Porro ad immodicum motum excretoria uis excitatur (sicuti prius est dictum) quoties retentiu uis uel ex multitudine excrementorum acrimoniaue, uel ex propria imbecillitate laborat. Hoc enim casu, necesse est excernatur cum superuacaneo bonum, ueluti in lenterijs, dysenterijs & choleris: cum ex imbecillitate expultricis necesse sit carnem & humidiores esse, & magis excrementosam. Sed excrementa ipsa plura proueniunt alteratricis imbecillitate. Vbi igitur simul euenit, ut trahendi quidem uis multum succum attrahat, sed eum totum alteratrix uis conficere non ualeat, atque idcirco multa excrementa gignatur, expultrix autem uis id temporis & deterius & imbecillius, quam prius moueatur: necesse est ita excrementorum uim in carnibus aceruari: Atque interim pro excrementi tui specie, tum multitudine, alias aliam fieri carnem, modo quidē tumidā, modo flatuosam, qualis hydropum. Quippe etiā hyderos quem ana sarca uocant, ex hoc est genere. Verum de talibus producendum amplius sermonem non arbitror. Neque enim omnia in hoc libro recensere membratim symptomata statui, sed

Tem. 3

cui, sed

tui, sed in plurimis studiosos exercitare. Quare mihi ad alterum symptomatum genus, ijs quæ in læsa consistunt actione uicinum, conuerti est tempestiuum. **I**psum igitur genus in multitudine & qualitate excretorum consistit. Incidit autem aut quod uirtus aliquatenus sit læsa, aut quod ex intempestiua uexatione, aut uitioso motu excitata, aut propter instrumenti aliquod reclusum, ruptumue, aut erofum, sicuti sanguinis profusio. Nihil enim deterius ab hac cõpisse, propterea quod genere ipso præter naturam esse magna ex parte uidetur. Præter enim eam quæ mulieribus per uterum erumpit, cæteræ sanguinis pusculæ uacuationes, toto genere præter naturam sunt: illæ uero sola multitudine. A ruptio quidem instrumentorum, uel ob plagas aliquas extrinsecus illatas fit, scilicet uel calcitrante pulsante uel aliquo, uel aliter quomodocumque uulnerato ualente homine. Accidit autem & ijs qui magno utitur saltu, & qui ab alto in terram labuntur, & ex clamore acuto, cum utique in eo omnia uocis instrumenta quæ maxime tenduntur. Sanè tensionis ratione rumpuntur, & quæ ex saltu sunt læsa. Quæ uero ex lapsu ab alto, plagarum generi adnumerantur. Quippe nihil interest, ex lapidisne casu confusa pars aliqua sit, an quæ delabitur pars, uehementer in solum impingat. Atque hæc quidem rumpendi uasis manifestæ causæ sunt, nec est earum quisquam ignarus. Aliæ sunt quæ ex corporis affectibus oriuntur: cum scilicet alicui per nares sanguis sponte profluit, aut cum aliquis sanguinem aut uomit, aut ex tussit, aut excreat, aut deorsum deijcit, aut mingit. Atque hæc quidem toto genere præter naturam sunt. Mulieribus autem (sicut dictum est) qui ex utero sanguis profluit, toto genere præter naturam non est, sed quantitate duntaxat. Sanè talia omnia tribus ex causis incidunt. Aut uirtute ipsa uas sanguinis recludere: ueluti in profusionibus, quibus sanguis excernitur: aut sanguine ipso, eiusue uase aliquo uitiose affecto. Ac sanguinem quidem uitiose affici dico, & cum adeo uitiosus sit succi, ut erodat ea quibus continetur: & cum ita est immodicus, ut intra uas suum non contineatur. Quippe id quoque quod sanguinis uas rumpat uel recludat, est satis. Ipsorum uero uasorum uitium in immodica mollietate, & duritia, & tenuitate consistit. Fiunt autem hæc nonnullis quidem, etiam in utero statim uitiose formatis: Mollietates uero non minus & ex immodica proueniat humiditate: sicut durities ex siccitate; tenuitas ex atrophijs. Ac quod molle quidem immodice est, frangi ob debilitatem magis est opportunitum: Quod uero admodum durum est, eo quod non potest amplius extendi: Quod tenue est amborum eiusmodi in uenis affectuum occasionem, non solum à causis internis facile ad rumpendum est, sed etiam ab externis. Eroduntur autem non omnia pari modo. Quod enim durum est & crassum, non facile erosioni patet: Similiter autem & recludi, ei quod imbecillum & molle & tenue est, in promptu est: ei quod firmum crassum & durum est, non promptum. Fit autem uasorum reclusio, tum ab alijs

quæ ipsorum corpora irritant, tum à multitudine quæ ea recludi urgeat. Interim uero & natura ipsa expellente ea quæ contristant. Sunt qui sanguinis diapedesin, seu quartum supra iam dicta genus nominant. Est autem minime quartum: sed uel exiguum sanguinis uasorum apertio, uel seri non sanguinis excernendi species. Quam maxime ratione, ex iccinoris renuque debilitate meitur, ac sæpe deorsum deijcitur sanguinolentum serum. De ijs autem paulo post dicetur: sed si prius de ijs quæ uomunt, egerimus. Quippe expellunt hæc quoque aliæ seu immodica, ac uentriculo grauia: quale alimenti aliquando est copia; aliæ uero seu infestitia morden tiæ: ueluti cum uel acidum, uel humidum, uel amarum & acre ex concoctionis defectu assumptum nutrimentum est redditum. Sanè huius generis sunt & biliosa, & pituitosa, & serosa excrementa, tum quæ in ipso sunt genita, tum quæ in eum ex toto corporis habitu confluere sunt apta. Est autem super hæc & tertium genus causarum, quæ uentriculum ad uomitionem lacessunt, licet nec degrauiet, nec mordeant, sed à natura duntaxat sint alienæ. Porro omnium quæ à natura sint aliena, communis terminus est, si quamuis concocta sint, nutrire tamen non ualent. Hac arbitror ratione, non solum acida pituita, & salsa, sed etiā dulcis in uentre collecta, non raro eum ad uomitum prouocat. Sed & sanguis ipse qui in uentriculum est effusus, eo pacto ipsum uomere cogit. Iam infra quoque deijcit aliquando citius, aliquando serius, præterea plus uel minus, item raro uel sæpe, uel utile nutrimentum, uel corruptum, uel quod in eum superne confluit, uel quod in eo est genitum. Verum expulsio quæ consuetum præuenit tempus: uel degra uato uentre, ueluti à liberalius assumptis, uel demorso & compuncto, ueluti à mordacibus, uel tanquam alienum amoliente, incidit: non oblitus scilicet nobis, cum multum assumptum dicimus, triplicem id habere generationem, uel propterea quod uirtus imbecillior sit quam prius, uel quod supra mediocritatem sit quod assumptum est, uel utriusque occasione. Extra uero iam dicta celerem efficit deiectionem, humidiorum quoque ac magis glutinosorum ciborum sumptio, utpote promptius delabentium: maxime si qui eos sumpserunt, postea lente inambulantes, ita ut ijs quidem concutiantur, nequaquam aut ante tempus diducant. Accidit namque tale aliquid in concussione. Cum enim complures intestinorum sint orbes spirantes, necesse profecto est in singulis eorum à superioribus in inferiora cibos deferri. De cætero uero grauitate quid deorsum ferri non possunt. Sed qui in spiris sunt impacti, intestinorum ipsorum opera protruduntur: ipsis nimium repellendi quæ se contristant, uim insitam habentibus. Humidi uero et glutinosi cibi, siue grauitate ipsa & corporis concussione, siue intestinorum opera propellantur, facilius permeant. Ac celeris quidem transitus dictæ causæ sunt. Serius autem quam ex consuetudine excernit imus uenter, uel propter intestinorum imbecillitatem, uel hebe

tem eo

tem eorum sensum, uel ob ciborum paucitatem qualitatē. Quippe quæ imbecilla sunt, propellere non ualent. Quæ hebetis sunt sensus, non satis quæ contristant, sentiunt. At uero expulsio, sanatio ijs erat tristis sensus. Iam ipsorum quoque ciborum, qui iusto sunt pauciores, parum habent excrementi: itaque nec similiter grauatur. Crassi uero & acerbi omnes tardi sunt transitus, contra scilicet quæ glutinosi & humidi. Non solum autem propter intestinorum imbecillitatem, sed etiam musculorum abdominis, deiectio tardatur: potissimum cum excrementa duriora euaserunt. Tum enim non musculorum modo qui sunt in abdomine, sed etiam qui in thorace habentur, ualenti actione est opus. At minor fit quæ pro multitudinis comestorum ratione deiectio, cum ex ijs in corpus plus est diductum. Contra plus quæ pro sumptorum portione deijcitur, aliæ ob diductionis defectum, aliæ confluentibus superne aliquibus in ea quæ circa uentrem sunt loca. Assidua autem excretiones fiunt, uel propter imbecillitatem, uel demorsum. Atque imbecillitas quidem instrumentorum quæ in uentre sunt, seu sæpe iam dictum est, ab intemperie prouenit: demorsus autem ab ijs fit, quæ in ipsis continentur. Porro quatuor causæ generationis sunt, eorum quæ sic mordent, uel medicamentosa quæpiam uis, eaque uel una cum cibis, uel per seipsam assumpta, uel etiam ciborum qualitates. Præterea tum quæ ex corpore in uentrem mordacia excrementa confluunt, tum quæ in ipso id genus gignuntur, ueluti in dysenterijs, quæ ex ulceribus quæ cacoethe uocant, ciuntur. Licet autem addas & quintam eiusmodi symptomatum causam, corporum nimium sensum: siue ijs à natura cõigit, siue ab exulceratione, diuersus assidue excretionis modus est, ab omnibus iam dictis genere causæ euarians, qui ex relaxandis musculis ijs, qui fini intestinorum superiacent, contingit. Quippe inuolutaria in ijs est excretio: propterea quod tum intempestiua, tum inordinata, tum assidua. Verum de deiectionibus sumto hæc satis. De halituosis spiribus, quos etiam flatus uocant, deinceps dicendum. Est autem & horum generatio in ipsis quæ in uentre sunt locis: succis quibusdam pituitosis, uel cibis inibi à deficiente calore, in halitum solutis. Quippe sincera frigiditas prorsus halitum non facit. Quod scilicet ea omnino nec attenuat, nec conficit, nec alimentum dissoluit. Fortis autem calor cum longo intervallo nutrimentum superet, amplius quæ pro halitu generando, id attenuat: nisi tamen flatuosum sit natura. Tum autem gignitur quidem spiritus quidpiam turbidum, ac (ut sic dicam) nebulosum, cæterum exiguum & breuis temporis: ita ut uno uel altero ructu uacuet. At calor qui in cibos agit quidem, cæterum diminuit, is eos quodam modo dissoluit, non tamen prorsus conficit. Atque hinc oritur flatuosus spiritus. Vnoque uerbo tanquam extrinsecus, tum frigidissimi flatus sunt ferens, solentque maxime flante borea fieri: tum calidissimi qui astatu tempore incidunt, ambientem aera purum reddunt, qui uero inter hos sunt, nebu-

Galen.

lam gignunt: itidem in animalibus, neque in caloribus summa imbecillitate, nec cum idem nimium est uehemens, sed in ijs qui inter hos sunt statibus, flatuosum excrementum gignitur. Atque id cum per os excernitur, ructum creat: cum per sedem, sonorum silentemue flatum: cum uero neutra parte emittitur, symptoma creat, quod inflatio uocatur: uentre scilicet impotente ad excrementosum nebulosumque excernendum spiritum. Iam intestinorum aliæ aliæ partes, ubi talis spiritus in ijs constitit, ac mouetur, multiformes edunt sonitus: cum uero neutra parte omnes nomina sunt sortiti: cæterum prudenti uiro quale quantumque excrementum sit, ac quo maxime loco uoluerit, indicare possunt. Quippe si eiusmodi spiritus acutum & tenue sonet, per uacuum & prorsus angustum intestinum defertur: estque tum purior, tum magis aeris. Flatuosior autem redditus, similiter quidem sonum edit exiguum, cum in tenuibus intestinis uoluitur: cæterum nec prorsus acutum, nec tenue. Atque eiusmodi soni omnes in ijs quæ circa ieiunum sunt locis maxime consistunt. In quantum autem hinc ad alia tenuia intestina descendunt, in tantum minus sunt sonori. Alij uero bombos imitantur: his qui ex latissimis tibijs eduntur similes. quo genere utuntur, qui tymbauli uocantur. Hæc namque materiei ex qua fiunt culpa, pure sonare nequeunt: propter autem spiritus uis latitudinē, grauius sonat. Tales autem omnes in crasis fiunt intestinis, cum excrementorum sunt uacua. Quod si humor quispian in his continetur, accedit hinc quoque bombo forma quædam: uocantque omnes eiusmodi sonum, uel potius murmur, græce borborygmon, qui humidum excrementum excernendum denūtiat. Quippe species ipsa soni, hæc ambo præsignat: utique quod ab natura sit mota, expulsionem nuntians: quod autem cum eiusmodi murmure siue borborygmo, etiam humidam. Eorum præterea flatuum qui extra feruntur sonitus, alius quidem borborygmo cuiuspiam similis est, expulsionem iam futuram indicans: alius purus atque (ut sic dicam) sonorus & aeris, qui uel uacuum esse intestinum docet, uel etiam prædurum quodpiam superius alibi habere excrementum. iam alius quidam horum est medius, ueluti quæ bōbosus, ex medio quodam prædictorum affectu proueniens. Tenuis autem sonitus qui Græcis ueluti trymos siue trīmos dicitur (quippe utroque modo appellant, alij per u, alij per i scribentes) ex instrumentorum angustia, simul & flatuoso spiritu, cum exiguo humore efficitur. Quoniam autem & de ijs (ut ad rem propositam) satis est dictum, ad ea quæ superne in uentrem confluunt, redeamus. Quippe dictum est, hæc quoque tum humiditatis deiectionum, tum multitudinis esse causas. Defertur igitur superne in uentrem sæpenumero excrementum, naturæ expellentis robore: aliquando uero propter imbecillitatem, nec quod utile est portare ualentis. Ac excernitur quidem quod superuacuum est, tum in crasibus, tum uero sanitatis nonnunquam tempore, ueluti mulieribus omni mense. Tales uero etiam sanguineas dysenterias

Tom. 3

c 2

senterias

sententias Hippocrates in ijs accidere dixit, quibus artuum aliquis esset præcisus. Nos autem uidimus, non in ijs modo, sed etiam alijs quibusdam certo circuitu repetentes. Omnes autem quos ita uacuatos uidi, ab exercitata prius uita, ad omnino desidiosam se transfulerant. Atque hoc quidem excrementum, quantitate sola est alienum; alterum uero qualitate, in acutis morbis decretorie plerumque excretum; aliquando uero tabescentiæ, siue liquationis more. Inter hoc autem omnino inutile malumque excrementum, & illud iam dictum bonum, aliud tertium excrementi genus est, quale est in uentre cibis semicoctus. Excernitur id maxime in hepaticis affectibus. Voco ita in quibus morbus ipse iecoris est imbecillitas, licet nulla sit phlegmone adiuncta. Hoc enim casu, similis passio uisceri incidit, ijs quæ imbecillo uentri accidunt: quando is quidem appetit, sed cibos quos sibi admolet, cum non concoquat, isdem grauatur, et semicoctos ad intestina demittit. Atque is quidem ad uomitum quoque concitatur. Iecur autem cum uomitionis aliquid ad portionem facit, quod nutrimentum per uasa quæ in mesenterio sunt, ueluti per ora quædam attrahit, rursus per eadem semicoctum ablegat. Est autem eiusmodi excretionis species (ueluti etiam eam assimilant qui ante nos fuere) maxime similis carniui loturæ. Præstiterit autem fortasse non ita solum dixisse, sed quod exactius sit exemplar, cruentarum atque recenter enectarum, sermoni addidisse. Quin etiam si quis quod ita excretum est, aquosum sanguinem nominet, sic quoque mihi illud clare interpretari uidetur. Atque hoc quidem symptoma semicoctorum ciborum uomitioni ad portionem se habet. Alterum quod dicitur sum, humidæ deiectioni uentris est ad simile: quæ ad exactam quidem perducta est concoctionem, non tamen diductionem est consecuta. Nam sicuti hanc quoque uenter omnino ab ipso grauatus, excernere cupit, sic iecur ubi affatim diductum in ipsum nutrimenti fructum cepit, non patitur id amplius apud se morari. Cum ergo id recta progredi quauis ex causa nequeat, necesse est retro ad uentrem recurrat. Apparetque is qui tum excernitur sanguis, & nigrior quam pro natura, & splendens: utpote ex sanguine & nigra bili commixtus. Quippe sanguis ipse per se, cum ex frigore sit niger, adeo nullum splendorem acquirit, ut etiam quem ab initio habuit, amittat. Nigra uero bilis, etiam sanguine ipso splendidior est. Sicuti etiam bitumen, quod ex mari mortuo affertur: ludaicum id appellat. Non enim cum perfrigeratur sanguis, nigra bilem creat: sed cum supra modum est coctus, ideoque etiam splendorem suum tuetur. Non enim sicuti concretus sanguis, qui græce thrombos dicitur, sanguine fit perfrigerato, sic etiam nigra bilis generatur. Imò contra omnino ex immo dice cocto & seruente, ueluti cinis quidam nigra bilis efficitur: frigida quidem, eo quod terrea: caloris autem particeps, sicuti cinis & acetum. Deuenit autem ad dictum statum, qui ex uentre in iecur ductus est succus, cum is propterea quod ulterius

in corpus non diducitur, inibi diutius moratur. Nominat autem talis excretionis species, à nonnullis dysenteria. Quippe & mordetur non raro, perinde ac dysenterici, seu flatu bili in percoquendo sanguine acri illis reddita. Ac uocet quidem quisque prout uolet. Cæterum differentie sanguinolentæ excretionis quatuor in uniuersum sunt, quatuor succedentes affectibus. Una quidem ipsius sanguinis in ijs quibus artuum aliquis est abscissus, uel qui exertationem dimiserunt, per circuitum repetens: altera cum ex imbecillitate iecoris aquosus sanguis deijcitur: quem utique loturæ carnis assimilant. Tertia quæ mox est dicta, melancholici splendentis sanguinis. At hæc quidem tres, ut multum simul excernatur, efficiunt. In quarta & minutum & exiguo tempore expulsio facta uisitur: alias quidem ueri sanguinis, alias concreti. In hac & puris non raro exiguum aliquid excernitur: etiam ulcerum crustula, quæ græce ephelcides dicuntur: præterea membranosa quædam corpora, quæ intestinorum ipsorum sunt particula: sed & sterces super his collectæ sapenumero excernunt, sanguinis in se guttas habentes. Affectus uero quibus tres primæ superueniunt, paulo ante sunt dicti. Quartæ autem de qua modo egimus, intestinorum exulceratio est affectus. Quæ etiam solum nonnulli dysenteriam nominandam censent. Sed (quod sæpe dixi) quod nulla res omittatur, magna sollicitudo est habenda: de nominibus minime curandū. Est autem ex eodem quo iam dicta dysenteria genere, & qui tinesmos dicitur, cum ulcus in recto intestino est factum. Is cætera quidem symptomata infert dysentericæ similia: mixtus tamen multo uehementiores. Urinarum autem tum suppressio, tum mala uacuatio, uentris excrementorum retentioni, & alienæ à natura expulsionem, ad portionem se habent. Retinentur enim uesica uel excernere non ualente, uel eius collo occluso. Atque hi quidē duo uesicæ morbi, unum commune symptoma ischurian habent. Detinent enim in ea urinæ. Vocat autem uulgus medicorum non secus ischurian, quanquā ischuria non sit, illud quoque symptoma, cum urina in uesicam omnino non uenit, perdit scilicet renū actione. Et permittendi profecto sunt ita nominare, cum propriam appellationem non habeant. Non tamen latere debet amborum affectuum differentia. Siquidem alter eorum est cum uesica quidē est plena, sed nihil excernitur: alter, cum uacua est, nihil omnino in se continens. Sub tali enim affectu in quo plena est uesica, uel occlusum est eius os: uel si hoc se pro lege nature habet, ipsa ad sese cōstringendam, ac lotium foras extrudendum, est imbecilla. Et collum quidē eius clauditur, uel propter obstructionem, uel cōnuiuentiam. Fit autem obstructio tum ex concreto sanguine, tum crasso pure, tum calculo, tum tofo: præterea cum in eius meatu ueluti germen aliquod est enatum: qualia in reliquis omnibus quæ extrinsecus sunt, aure, naribus, pudendo, sede fieri uidentur. Connuiuentia uero, aut propter collectionem aliquam, quæ præter naturam sit, aut propter nimiam siccitatem

siccitatem accidit, ac collectio quidē ex phlegmone, scirrhus, atque alijs tumoribus fit: præterea quæcunque uesicæ collum attollentia, in internum meatum urinæ refundunt: siccitas autem in ardentissimis ac siccissimis febribus: in quibus laborantem sapenumero, nec loqui posse uidemus, nisi os malefecerit. Imbecillitatis uesicæ causas, nihil opus est recenseam, ut quæ expositæ iam mihi in multis particulis sint: siue ijs ut similibus, siue ut instrumentalibus incidunt. Magis autem quiddam accidere in uesica uidetur, cum immodice est repleta. Quod fieri non nos modo uidimus, sed etiam ab alijs audiimus. Quippe ubi impleta fuit, cum scilicet surgere è conuiuio ac mesere quosdam pudeat, actionem eius destrui cōtingit: nec urinam qui ita sunt affecti, quamuis magnopere cōniti, excernere præterea potuerunt. Sanè uidetur & in uentre, & in intestinis tale aliquid accidere, sed uulgus latere: his qui in uentriculo id patiuntur celeriter suffocatis: qui uero excrementum in omnibus intestinis collegerunt, propter sequentia symptomata, ad alia conuersis. Quippe in solis purgationibus, quæ in uentre sunt dimissæ, atque inibi manent, tale quid incidere solet. Atque hi quidem affectus, ueluti priuatione inferunt excernendæ urinæ. Qui uero eiusdem sunt cum illis generis, magnitudine tamen deficient, ueluti oblesas torpentesque actiones edunt. Alijs autem affectibus, tertium symptoma tum genus, quod in prauis uacuationibus consistit, superuenire solet. Sunt autem multæ eius species. Prima quidem quæ straguria dicitur, quæ ex imbecillitate uesicæ uel urinæ acrimonia incidit. Secunda fluxionibus ijs, quæ uentriculo accidunt, est similis. De qua melius est semel hoc loco dicamus. Fit igitur quædam ueluti colliquatio, siue resolutio, siue quomodo cūque aliter nominare libet, aliquando totius corporis, aliquando succorum qui in uenis sunt dūtaxat. Quod autem ex ea colliquatione prouenit, alias ad uentrem cōfluit, alias ad urinæ, alias ad sudores pellitur. Ac succis quidē qui in uenis habent, in serosam sanie solutis, renes qui ad excrementum id trahendum sunt nati, potissimum cum sani sunt, serum quidē à uenis expurgant, fluxionem autem ad uesicam assidue mittunt. Vbi autem renes trahere non ualent, aut uenæ eiusmodi serum in uentrem mittunt, aut toti id corpori partientes, subitaneos hydropum status inducunt. Si autem quod liquatum est, crassius sit, qualesque renes trahere non possunt, totum in uentrem necessario cōfluit. Carnoso uero genere ita colliquato, tum uenter fluxionem eius recipit, ubi scilicet ea est crassior, tum sudores multi superueniunt, ubi in halitus est resoluta. Atque hæc quidē, tum de carnis colliquatione, tum sanguinis, ad præsens satis. Reliquorum urinæ symptomatum quædam uel uesicæ, uel renum, affectum quendam indicant: de quibus Hippocrates in aphorismis prodidit. Quædam quouisque concoctionis cruditatise sanguis peruenit, docent: scriptum autem de ijs est in præfagijs. Quare nunc ad sudores transeundi est tempus, de quibus hætenus sal-

Galen.

tem dictum est, quod interim resolutio corporis habitu proueniunt, uocaturque ea passio syncope. Cui cōtrarius status est, qui in decretorijs incidit sudoribus, qui utique robustam naturam indicant, non autem resolutam. Atque eiusmodi quidem sudores, corpus expurgant. Similes ijs sunt quos mediocres exercitationes & balneæ & calor estiuus excitant. In immodicis uero exercitijs, etiam boni aliquid effluit. Porro odorē coloremque excremento quod uacuatur, similem habent. Copia uero eorum, uel propter corporis raritatem, uel propter excrementi abundantiam, uel propter eius quod uacuatur, tenuitatem prouenit: sicut propter horum contraria, morari quoque solent, cum scilicet uel quod superfluit, exiguum est, uel glutinosum, uel crassum, uel meatus sunt angusti. Accidit autem id, uel ob structionis occasione, uel cōnuiuentiæ. Ac obstruuntur quidem crassis & glutinosis succis. Connuiuent siue contrahunt ora, propter atrophiam, uel perfrigerationem, uel molliciem. Incidit autem & ex imbecillitate uirtutis in carne, sudoris tum retentio, tum expulsio: ueluti etiam reliquorum excrementorum. Quippe tam uesica quam uentriculus contenta in se superflua aliquando magis tolerant, eaque expellere cūtantur: sæpe contra, ne uel minimum sustinent, sed grauantur, statimque abijciunt.

Sanè sermonem hunc omnium particularum communem ultimo loco simul tractandum reseruauimus. quippe parum rationabile uidetur esse, ut corpore aliquo læso, non etiam ex equo omnes eius uirtutes simul lædantur, sed aliæ magis, aliæ minus, aliæ illæse in totum sint. Atque illud quidem neminem later, non posse nisi læsa in aliquo cuiusque substantia, actionem eius impediri. Sapenumero uero quacunque particula operante, alias alia eius læditur actio. Non enim similem statum requirit ad alterandi actionem, atque ad negotiorum functionem. Siquidem fit omnium quæ sibi appropinquat alteratio corporibus ipsis minime desiderantibus, aut locum ex loco mutare, aut aliquid apprehendere, aut tenere, aut alicui inniti. At quæ uel tactura quid sunt, uel tentura, uel repulsura, eorum actionem cum loci mutatione necesse est fieri. Quæ ratione quod ita est molle, ut tum humidum sit, tum fluxile, tum nulli innitens: id nec trahendi similiter, nec tenendi, nec repellendi uim habet. In omni namque eiusmodi opere, innixum tensionemque esse in operante oportet. At uero alterare propinquatiam potest, uel quod humidissimum est: maxime, si etiam calidum est. Nulla enim actiuarum qualitatum adeo breui quod appropinquat, alterare uidetur ac calor. Unde palam est corpus quod humidissimum calidissimūque sit, celerrime alteraturum, id est, tum concocturum proprium nutrimentum, tum sibi ipsi assimilaturum esse. Quod uero durum haerens est, ut nec difficile ad flectendum sit, & firmiter innitatur, id & trahere ualenter quicquid uoluerit, potest, & uiolenter trudere, & fortiter tenere. Neque enim, sicuti quæ ualde sunt mollia, remittitur quum id tendis: nec si uehementer tenditur,

III

Tom. 3

e 3 frangi

frangi periclitatur: & que semel apprehenderit, ea a complexu tenet; nullo nec quod propter duritiam difficulter flectitur, nec quod propter humorem est molle, sic agere ualente. Illa enim firmiter complexuntur: hec imbecillo complexu usa, que apprehenderunt, facile elabi sinunt. Atque optime quidem nutriunt calida humidaque corpora: quippe que nutrimentum non solum alterant celerissime, sed etiam in se recipiunt, & agglutinant, & assimilant: pessime uero frigida & sicca, ut quae neque alterare, neque in se ipsa recipere, neque agglutinare, neque assimilare queant. Ac quod celerissime alteret quod calidissimum est, prius est dictum: hoc uero erat coctio. Quod uero id quod humidissimum molliissimumque est, prompte quod alteratum est, in se recipiat, admonendum potius est quam probandum: sicuti contra quod siccum durumque est, nihil in se ingredi sinit, prius quam ipsum ex aliqua parte diuisum sit, ac uelut exulceratum. Siquidem & quod facilius ac celerius tum agglutinantur, tum coalescunt quae humidiora sunt: quae uero duriora, partim nunquam, partim uix: nemo est qui ignorat. Ut enim aes, ferrum, aurum, & lapidem omittamus, atque de plumbo agamus, experimur id cum altero plumbo omnino non coalescere, nisi prius excauiat ac liqueatur. Et pulsionibus quidem & alijs quibus calidior et humidior est corporis temperies, optima tum concoctio est, tum appositio, tum agglutinatio, tum nutritio. Quippe concoctio & nutritio alterationes sunt. Appositio uero fit, cum id quod nutrit, halitus speciem in se recipit. Affixio uero alimentum, agglutinatio quaedam eius unioque est. Post quae omnia, non leue commo dum ad assimilationem est, nutriti corporis humiditas: cum ei quod nutrit, in consistentia est similis. Diductionis uero instrumenta in pueris, & si admodum ualida ad agendum non sunt, tamen operi suo sufficiunt, nec ei in illo sunt imparia. quippe mediocrem iam duritiam ac robur uenae eorum habent. Retentrix autem uis, imbecillior ijs est. Atque idcirco siue ab aliquo pondere prematur, siue alias infestetur, celerius ab opere delinquit. Similiter his uirtutibus etiam excretrix mediocrem in imbecillitate habent. Quanquam uidetur saltem retentrix uis, non solum pueris, sed etiam ceteris omnibus expultrice esse imbecillior, etiam si similiter se habent, propter scilicet diuturnitatem actionis. Maxime enim diuturna est retentrix uirtutis actio: ut quae illud pro opere suo habeat, ut teneat. Expultrix uero uis, breuem habet actionem: utpote quae una impressione quod contristat, retrudere abijcereque potest. Tanquam igitur in ijs quae extrinsecus sunt, idem homo qui ad deiciendum onus maxime sufficit, portare id tota die non ualet: sic etiam internis instrumentis retrudere quod contristat, quod diu retinere est promptius. Pueri namque (de quibus sermo est) alteratricem quidem facultatem ualentior habent, ijs qui in aetate sunt uigore: trahendi uero uim iisdem imbecillior, non tamen non ad suum usum sufficientem: reliquas uero duas facultates

imbecilliores possident, quam etate florentes. Caterum non perinde patet expultrici imbecillitas, propter actionis suae breuitatem. Quippe tum uolunt, tum deiciunt saepius quam etate florentes, non utique ob expultrici robur, sed retentricis debilitatem. At in uentris concoctione, quae humida & mollia sunt, similiter ac etate florentes concoquunt: quae uero dura, deterius. Pueris enim halitusior est calor: florētibus etate siccior. Iam uero quibus humidius est corpus, ea quae nutritura id sunt, humidiora postulant: quibus siccior, sicciora. Ergo si concoctio alteratio est in propriam nutritorum qualitatem: pueris quidem quae molliora humidioraque edulia sunt, magis congruunt: florētibus etate, quae duriora sunt. Sane senum corpus ad omnem ferme actionem male comparatum est. Quippe multo tum siccior, tum frigidius est, quam eorum qui etate florent. Neque igitur commode concoquunt, caloris defectu: neque nutriuntur, propter tum siccitatem, tum alteratricis facultatis imbecillitatem. Diductio illis insuper ueluti iam torpentibus praefrigore instrumentis, & breuis & imbecilla fit. Expulsiones praeterea quae quidem breuis temporis sunt, facultatis eorum imbecillitate non detegunt: quae diuturniores sunt, male obeuntur. Porro ad agibilia molitiones durius calidiusque instrumentum magis est idoneum: humidum & frigidum magis imbecillum: horum in medio duae reliquae coniugationes sunt. Atque in prouecta quidem etate humidum & frigidum corpus non inuenias: senum enim corpus frigidum esse & siccum est monstratum. In malis autem temperamentis, quaeque ex natura propria cuiusque sunt, quaeque in acquisitis affectibus fiunt, inuenias. Sicut uerbi gratia phrenitis quidem calidus & siccus est morbus: ideoque in actionibus uoluntarijs maximam habet robur. Lethargus autem imbecillus, ut qui particulas humiditate copiosa frigidaque imbuat. Tale quippe est & hydropis genus, maximeque ex ijs leucophlegmatiae & anasarcae. Vbi autem frigidum, siue cum siccitate coniunctum sit, siue cum humiditate, tum imbecillius est, tum torporiferum. Ad eundem modum retentrix uirtutes quae naturales sunt, in siccioribus & calidioribus instrumentis ualidiores sunt: in humidioribus & frigidioribus, siue a primo natali alicui, siue alias contigerint, imbecilliores. Attendenda tamen est in quaque particula magnitudo excessus: sicut uerbi gratia, nervi & tendones & musculi & ligamenta quanto sunt sicciora, tanto sunt ualentiora est necesse: si tamen intra illum excessum, sub quo & difficile flexibilia fiunt propter duritiem, & ueluti friabilia propter siccitatem. quippe ita conuulsio nibus tentantur. Rursus naturalia instrumenta, quanto sunt humidiora, tanto sunt ad nutriendum magis idonea, etiam si subhumida in ultima temperie sint: ad concoctiones uero, nec seipsis meliora, nec ijs quae sicciora sunt: modo similiter sint calida: nisi scilicet sicco & squalenti instrumento, siccum nutrimentum humore largo non admisso dederis

dederis. Ad digestionem uero & expulsionem, dura corpora sunt inepta, quippe cum difficilior, tum aperiantur, tum contrahantur, quorum altero tractus sit, altero expulsio. Quod uero ad paucos dirigatur quis scopos, in summis rem tota distinguat. Calor ad ductus ualentius alterat: modo tamen non eo incrementi perueniat, ut iam colliquet: tum namque ad omnia est inutilis. Frigus uero nulli functioni est in usu. Siccitas ad robur & nixum conducit: si tamen nec difficile mobilia nec frangibilia facit. Humiditas ad nutritionem maxime est accommodata. Ad alias autem functiones maxime contraria, auctione tamen excepta, ad quam magis utique quam ad nutritionem est idonea: debentibus nimirum quae probe sunt augenda, tum tendi, tum perflari undique. Ac licebat hoc loci iam opus finire, cum sicut antea diximus, non quod omnia particulatim persequerem, in multis exemplis multas symptomatum species & genera examinarim, sed quod studiosos exercitatos redderem. Ceterum permittente id libri adhuc magnitudine dicemus aliquid & de ijs quae praetermissimus. Siue namque ex naribus, siue auribus, siue palato, siue faucibus, siue utero, siue ex reliquorum quouis excernatur quid, tum quantitas eius attendenda est, tum qualitas. Itemque excernendi eius modus: atque id ad iam dictas causas reducendum. Quippe omnia symptomata ex intemperie similium & instrumentorum morbis, praeterea materiae ipsius tum qualitate, tum quantitate prouenire deprehendes. Verbi gratia. Catarrhi & coryzae causa est cerebrum, cum perfrigeratum quidem est, seu similis pars, in intemperiem uersum, aut cum aestuat, seu instrumentalis, impletum. Ergo qualis in uentre passio ex mala concoctione fit, tale est in cerebro praedictorum utriusque. Catarrhum scilicet nominatibus nobis, cum quod superuacuum est in os defluit: Coryzam, cum in nares. Branchos autem siue rauticas, catarrhis superuenit: faucibus scilicet humore imbutis. Quod si in gargationem fluxio procubit, aut quae ex similitudine Graeci staphylen, id est acinum uocant, in ea gignit, aut alias eam in tumorem attollit. At si in glandulas quae sibi ex aduerso in oris termino utrinque iacet, antiadas: si autem in ea quae ijs proxima sunt, paristhmia. Deserit capitis fluxio & in uentriculum, & in asperam arteriam, utriusque magnopere lardens. Caterum eiusmodi fluxionum incommoda, tum alij ante nos diligentius exposuerunt, tum nos prolixius in medendi libris de iisdem scripsimus. De ijs uero quae ex pulmone & pectore reijciunt, in libris De crisiibus iam egimus. Sed nec eorum quae ad mensium retentionem, aut indubitam omnium quae ab utero manant expulsionem pertinent, etiam difficile est causas inuenire, si quis ad similes dirigat scopos. Nam aut uteri corpus cum densum durumque retentionis causa erit, tale scilicet a natura conditum, ut omnino nunquam purgetur, nisi quis ipsum medicamentis longoque tempore ad meliorem habitum transferat: Aut certo tempore sub

illo affectu quicumque semper uteros occupauerit: Etiam uenarum angustia statim a principio congnitur, ubi scilicet hac parte foemina male est formata. Ad huius affectus portionem & compressio se habet quae ex ijs quae circumiacent uasis sit: cum uidelicet corpus immodice gliscit. Vteri uero interperies, tum natura, tum sub affectibus quibusdam oritur: aequae ut densitas. Incidit sane aliquando & ipsius materiae occasione, mensisue consuetudinis retentio: quoties quod uacuatur, uel crassum est, uel glutinosum. Quinetiam si ipse menstruus sanguis sine uitio est, caterum obstructio quapiam in uasis quae ad uterum pertinet prius est facta, si quoque retinebitur menstruum. Sed & totius corporis culpa, aliquando prorsus non purgabitur foemina, aliquando parcius, aut liberalius, aliquando malum uacuabit. Et prorsus quidem non purgabitur, tum propter plura exercitia, tum propter renuem uictus rationem, tum propter succorum ad alias particulas inclinationem. Iam propter haec ipsa, cum mediocria sunt, minus quam pro natura debito purgabitur. Sicut propter longam desidiam, & uictum liberalior, plus iusto uacuabitur. Sed & mala expurgantur, propter uteri rheumata: Vocatur autem id symptoma, fluxio muliebris, expurgatio scilicet per eam particulam toto corpore. Est autem perpetuo quod euacuatur, tale specie, quale est quod in animali redudat: aliud, rubra sanguinis sanies, aliud album a pituita, aliud pallidum, aliud biliosum. Est autem & praeter haec eorum quae ab utero fluunt uacuatio mala, propter affectum aliquem, qui in ipso fit exortus. Est praeter eas quae praedictae sunt, & talis mensium moratio, in qua nec ex sanguinis defectu, ueluti post pluriimas exercitationes & tenuem uictum accidere est dictum, nec propter affectum qui in ipso ortus sit utero, purgationes uteri sistuntur: sed aliquando etiam sanguine propter robur in alias particulas delato. Verum (ut mox dixi) nihil arbitror difficile quisquis hos commentarios perlegit, cum iam in multis sit exercitatus, ipsum quoque talia inuenire. Quippe quod & propter uteri proprios morbos, tum qui in processibus eius supernis & lateralibus consistunt (cebras Graeci uocant) tum qui in collo, tum etiam qui in toto eius tergo, aliquando quidem uel plura quam prius uel pauciora ueniant menstrua: aliquando autem prorsus non ueniant, uel mala ueniant, neminem arbitror later: etiam Atretis foeminarum, id est quarum natura qualibet ex causa peruia non est, in sermone nostri diuisione sub hoc alicubi genere inuentis. Similiter autem & qui priapismus uocatur, tumor & inflatio inuolutaria est marium pudendi: symptoma scilicet a flatuoso spiritu natum. Quinetiam gonorrhoeae quae absque tensione pudendi sunt, ex imbecillitate retentricis seminalium uasorum uirtutis fiunt. Tense uero quodam modo pudendo, quasi cum conuulsioni quid simile instrumenta patiuntur, eueniunt. Non est igitur quod de eiusmodi symptomatis pluribus differamus: sed ceteris

ad reliquum eorum genus, quod nec ipsum multa uerba requirit, propter ea quæ iam dicta de succedentibus sibi symptomatis sunt, ita opus hoc loco finiemus. Ergo colores mutabuntur (ut generatim dicam) uel succorum occasione, qui a naturali specie recesserunt, uel qui in altum corpus sunt reuersi, uel cutem ueluti perfuderunt: Membratim uero, propter causas quæ succos ad tales tum motus, tum affectus impellunt. Sunt porro hæc tum animi perturbationes, tum ambientis nos aeris in calore et frigore mutationes, tum ipsius corporis affectus, cui sanguis, uel calidior sit, uel frigidior, uel parcius, uel uberius, uel foras protrusus, uel intro retractus. Huius sane generis est, omnis uisiosus succus, qui sua specie etiam totius corporis colore alterat, ut in morbo regio, & hydericis, & elephantiæ, & splenis & iecinoris imbecillitate. Existit autem ad portionem & in quacunque particula, coloris mutatio. Figuræ uero naturales mutabuntur, particulis uel immodice refertis, uel inanitis, uel a proprio loco translatis, uel cōuulsis. Causæ uero cuiusque horum, plures sunt, quas etiam meminisse difficile non est, sicuti superiora non negligerunt sunt perfecta. Ad eundem modum nec graueolentia aut molliciei, aut duritiei, aliorumque his similibus causas inuenire operosum est ei, qui ad supradictorum exempla procedet. Quinimo iam dicta a me sunt in fine libri qui de symptomatum differentiis inscribitur, quo minus opus est de his nunc simus prolixi. Sed hoc loco opus de symptomatum causis finiamus: Illud tantisper adijcietes, quod in libro de symptomatum differentiis huc docendum distulimus: quæ nam symptomata necessario sibi succedant, quæ non necessario. Quod ipsum quoque non longa mihi disputatione uidetur indigere, sed satis erit sub unico exemplo methodo indicata, a particularium multitudine fugisse. Censeo igitur quod prouenit, unicane ex causa fiat consideres, an ex pluribus. Si enim ab unica, necessario efficiendi succedit: sin quo fiat pluribus eget, non necessario. Atque hæc quidem in omni re communis est methodus. Ad hunc igitur modum in symptomatis æstimationem inibis. Quippe si symptoma ab unico fiat, necessario illi succedit: sin ad secundum symptomatis generationem, alia quæpiam causæ concurrant, minime necessario priori succedet. Non enim si quis male concoxit, necesse est spirituosum flatum sequi: sicuti nec morsum, nec humidam multamue aut contrariā

A deiectionem, aut inappetentiam, aut intensam appetentiam, aut pigritiam ad actiones, aut intelligentiæ tarditatem, aut capitis grauitatem, aut uigiliam, aut cardialgiam, id est oris uentris dolorem; Multoq; minus aut epilepsiam, aut amentiam, aut extasim, aut comam: sed nec mœstitiā ullam, neque aliam quamlibet, nec multo minus melancholicā. Præterea nec plenioris intestini, uel renū, uel lienis, uel iecinoris, uel pectoris, uel articularum dolores; æque ut nec inæqualitatem, aut horrorem, aut rigorem, aut febrem. Quæquam tum horum, tum reliquorum ferme omnium symptomatum, nullum est quod non aliquo tempore in his qui male coxerunt appareat: immo pro cruditatis magnitudine, ac differentia, præterea naturæ hominis facili sensu, singularumque corporis particularum robore, aut imbecillitate, aliis aliud symptoma gignetur. Quippe magna cruditas, & maiora & plura symptomata creat: parua contra, pauciora minus. Iam uero eorum quæ male concocta sunt differentia, quæ quidem ad frigidum & pituitosum sunt conuersæ, aliorum symptomatum sunt causæ: quæ ad fumosum & calidum, aliorum. Ad eundem modum & quæ mordent, uel quæ non mordent, & quæ in halitosum spiritum solutæ sunt, aut non solutæ. Sed & hominis natura (ut dictum est) ad symptomatum generationem tum facit, tum repugnat. Verbi gratia. Quibus hebetis sensus utriculus est, non nec uehementer mordentur, nec dolent, nec multa excernunt, sed nec cardialgia laborant, nec facile capite infestantur. Quibus boni est sensus, his omnia ex facili superueniunt: superno principio symptomata immitte. Quid dicam singulis qui cruditate laborant, eam partem maxime nocumentum sentire, quæ maxime est imbecilla: proinde dicendum non est, symptoma ullum necessario cruditatem sequi. At uero actionis digerendi in corpus alimenti, siue priuatio, siue imbecillitas, atrophian necessario inducit: Sicuti etiam alteratricis in quacunque particula uirtutis noxia. Iam separationis excrementorum a sanguine frustratio, quæ separatricis actionis est symptoma; necessario coloris symptomata inducit: Vocaturque alterum eorum morbus regius: alterum quod melancholico excremento succedit, sine nomine est. Simili modo in omni symptomatis genere, & quæ semper sibi succedant inuenies, & quæ non semper. Ego uero longitudini parcens, hic libro finem imponam.

Claud.

CL. GALENI DE DIFFERENTIIS FEBRIVM LIBRI DVO AD FIDEM CODICIS

CVM GRÆCORVM RECOGNITI,

Nicolao Leonicensio interprete.

LIBER PRIMVS.

113

EBRIVM differentia, A quæ quidē maxime propria sunt ac principales ab earum sumuntur substantia, alia uero ab accidente aliquo. At quoniam neque horum ipsorum est natura una, sed nonnulla quidē proximiora, ac ma-

gis sunt diuisæ substantiæ propria, nonnulla autē magis remota atque extranea: idcirco neque earum quæ ab ipsis accipiuntur, differentiarum est genus unum. Plurimum autem aberrant qui ab his quæ maxime propriæ ac principales, abscedunt. Secundo autem loco quicunque, licet harum commemorare, eisdem tamen eodem modo commiscere omnes quæ ex aliquo sunt accidente receptæ, utiles ab inutilibus minime secernentes. Neque uero solum in differentiarum generibus plures medici deliquerunt: uel quia uidelicet superaddentes fuerunt, adeo ut eas etiā quæ nullius essent essent commemorarent, aut utiles etiā prætermittendo defecerunt: sed unā etiā in ipsa generum in proprias differentias sectione aberrauerunt. Statim enim cum primū atque præcipuū differentiarum genus ab ipsis rei diuisæ substantia sumat, intueri licet, medicorum nonnullos genus hoc penitus præterire, nonnullos autem uel superfluos esse in diuisione uel deficere, licet Hippocrates in libro Epidemiarum sexto, optimā fecerit diuisionem. Sunt autē hæc eius uerba. Febrim hæc quidem manu sunt mordaces, he ueromites: hæc autē non quidem mordaces, sed resurgentes: alia uero acuta, sed quæ manu succubunt: alia sunt statim exardentes: quædā semper pusillæ, sicca: quædā uero salsuginē quandā præseferentes: quædā flatibus plenæ, aspectui graues: nonnullæ ad tactū humectæ: nonnullæ uehementer rubidæ: aliquæ uehementer crocæ: alia liuidæ. Et alia huiusmodi. Apertissime enim in hoc loco, ut ab ipsis rei substantia ac dignotione in proprias differentias fecit sectionē. Siquidē febris substantia in eo qui præter naturā calore consistit. Caloris autē differentia, & ex eo quod magis & minus, & ex materia in qua hic præter naturā calor accenditur, & ex modo motus caloris eiusdem accipiunt, quas omnes unā cum dignotionis modo, quæadmodum in superiori sermone ostendimus, annotauit. Sunt autem omnino euidentis, quæ in eo quod maius aut minus consistunt. Quo in genere differentia consueuerunt medici magnā ac paruā febrem nominare: non proprie quidē rei quali, nomē quāti accommodantes: hoc tamē facere assueti, non in

114

in febris tantū, sed in mille alijs rebus, quæ licet in qualitate consistant, magnæ tamen ac paruæ dicuntur. Quæ uero a materia differentia sumuntur, in qua hic calor præter naturā accenditur, maxime propriæ sunt: quia uel idē calor ipsius cordis corpus occupauit, aut eos qui in eius uentriculis continentur humores. Tertia autē est differentia cum sola aerea substantia sufficienter incaluit, humores autem & solida corpora calefcunt quidē adhuc, nondum autē sunt calefacta. neque enim parum refert, si calefcere dicamus aut calefacta esse. Quid autē dicamus, hæc tibi exemplum manifestissime ostendat. Cogita aquam calidam lebeti frigidum inieciā, deinde ex eius uicinia lebetis corpus calefcere, nondum exquisitē esse calefactum. Excogita iterū in calidum atque ignitū lebetē aquam frigidam infusam, deinde ab eodem lebetē adhuc quidē calefcere, nondum autē esse calefactam. Horū quidē exentplorum secundum, primā febrim differentia ostendit, quas diximus ipsum cordis corpus occupasse: Primū uero eas quæ in ipsius consistunt humoribus: Reliqua uero & tertia differentia simile quiddē omnino non habet exemplum: at manifestioris quiddē doctrinæ gratia, concipe animo fabrilē follē trahentem quidem ad seipsum aerē calidū, deinde ab eodē calefcere, nondū tamē esse calefactū. Sed & reliquā monstrare uolumus naturā exemplū ipsum magis ostēdet, si humorē in folle contentū cogitaues: adhuc uero magis si follis foramina per quæ aerē trahit atque efflat, adeo arte fabricata, ut humorē quidē non admittat, aerī autē per uia existat. In quo sanē plurimū differunt naturæ opera ab his quæ humana arte sunt fabricata. Nam mista est in omnibus arterijs per multa foramina spirantibus aerea substantia sanguini, ac nihilominus in corde ipso, ut quod ad idē cōfluat cum omnibus ipsis. Incipit hic igitur præter naturā calor quæ febrem nominamus, alias ex alijs eorum quæ nuper diximus: spargitur autē, atque unā cum partē afficit duo reliqua genera. Facillima igitur ab humoribus ad spiritū caliditatis transumptio, non æque autē propter unā cum spiritu accenduntur humores. Corpus etiā solidū humoribus atque aereæ substantiæ facilius calore impartitur, quæ ipsum ab eisdē suscipiat: Omnis siquidem substantia tenuis promptius alterat, quæ crassa. Est autē tenuissima quidem aeris, crassissima uero corporum solidorum, media humorū est substantia. Nihil autem in præsentī opere differt, siue spiritū siue aerē dicamus: nam de hisce omnibus alibi diligentissime diffinimus. Nunc autem hoc tantūmodo sufficiat intelligere, quod & Hippocrates (ut arbitror) ostendit his uerbis: Con-

tinencia

115
tinentia, contenta, & impotentia. Continentia si-
quidē solida appellans, Contenta uero humores,
Imperētia autē spiritus. Nā dispositio febrilis aliās
ex alijs eorū quæ ante diximus sumit initium: At
in genere primo iā læsō nō sistit, sed duo reliqua
genera inuadit, ac nisi antea soluat progressu tem-
poris, illa quoq; similiter afficit. Hęc quidem sunt
totius sermonis capita. Et oportet quæ iā dicta
sunt demonstrare, atq; uniuscuiusq; generis febriū
dignationes exponere: quāprimum autē necessa-
riū est de earū generatiōe aliquid differere. Quod
igitur ex laboribus, ira, & tristitia, & solis ardori-
bus, atq; frigoribus, uigilijs, & cruditatibus, ebie-
tatibus, & crapulis quidā febricitare conspiciun-
tur, nemo est qui ipsa doctus experiētia nō agno-
scat. Et quidem q̄ aeris pestilens status febrem af-
ferre consuevit, nemo sanæ mentis dubitauit, sicut
ti & pestilenti morbo laborantium cōuersatio pe-
riculosa, ne inde contagiu contrahatur, quemad-
modum ex scabiē & lippitudine. Est etiā eorum
qui de tabe correpti sunt consuetudo nequaq; se-
cura, atq; omnino eorum qui putridum expirant,
adeo ut domus quas habitant foetidum exhalent
odorē. Illud quoq; longa experientia compertū,
q̄ qui cōsuetā exercitiā omiserint, & alijs morbo-
rū generibus, & febribus maxime corripiunt. Et
quidē omnes, ut ita dixerim, homines norunt, qd̄
& quæ plethora uocatur, & cibi uitiati, & medica-
mina, ætusq; circa Canis ortū, plurāq; huiusmo-
di alia afferunt febres. Qui uero ab eisdem causis
nostris corporibus adueniat affectus, in quo febrī-
citemus: hoc sanē multos latet, & a plerisq; etiā
qui se medicos profitentur, ignoratur. Duplex au-
tem hæc ignoratiū medicorū genus. Alterū eo-
rum qui soli experientiē nituntur, aiuntq; nullius
rei naturā posse à ratiōe inueniri. Alterum est ge-
nus hominū, qui sibi nomen sapiētiæ uindicarūt,
& licet parē habeant cum prioribus ignorantia,
opinionem tamen scientiæ sunt aucupati. Sed eo-
rum inscitia inde habet initium, q̄ in rationalibus
scientijs nequaq; sunt exercitati, quæ nos distin-
guere ac discernere docent eas propositiones quæ
demonstrandi uim habent, ab his quæ probabilita-
tem quidem continent, nihil tamen ueri possunt
aut inuenire aut demonstrare. Cum uero ad hanc
ignorantiam accesserit arrogantia, ex ipsis quidā
nonnulli ad rātam infantiam ac temeritatē perue-
nerunt, ut neq; ea quæ homines experientia ma-
gistra, febrium causas esse didicerūt, uelint ipsi cō-
cedere. De quibus cum à nobis sit in libro de pre-
incipientibus causis sufficiēter disputatum, super-
fluum esset eorundem hominū nugas in hoc loco
repetere: cum nō sit præsētis operis institutum,
aut alijs contradicere, aut sophismata soluere, sed
scientiæ potius doctrinā intendere, cū hic suppo-
sitionum loco habeatur quæ alibi à nobis sunt de-
monstrata, ac febriū differentia doceantur.

111. Sunt igitur suppositiones hæc, calidum, frigidū,
humidum, & siccum, esse corporum elemēta, pri-
masq; ex eorum intemperaturis constitui ægritu

A dines: ex quarum numero febris est una, quoniā
in corde quædam præter naturam caliditas gene-
ratur. Caliditatis autem differentia, de quibus præ-
sens transigit sermo, à materialium differentia sume-
batur quæ febrilem caliditatem suscipiunt. Cum
autem earundē triplex sit genus: uel enim in ipso
cordis corpore accendi dicebantur, uel in humo-
ribus, uel in spiritu. Præincipere autē in omnium
febriū constitutione causas, quæ ab omnibus ma-
nifeste noscuntur, quas etiā paulo ante cōmemo-
rauimus, in quibus medici, qui se ab experientia
Empiricos uocant, ex obseruatione ad curationē
aliquid proficiunt. Rationales autē ad ipsius rei
naturā uenientes, cū indicationibus utant ad præ-
noscenti futura, atq; ad curationis iuuantur inue-
nitionē, neq; eorū usum prætermittunt, quæ ex ex-
perientia fuerint inuēta, sed multa ex rationali do-
ctrina illis adiungunt. Quæ nā uero sint quæ ultra
que inueniantur uia, experientia scilicet ac ratio-
ne, alibi est à nobis demonstratum. At quam sin-
gulæ præincipiētes causæ in corpore faciāt dispo-
sitionem, quæ febrem accendant, nunc ostendere
intendimus. Quoniā nō unum uidemus modum
generationis aut augmentationis caliditatis (siqui-
dem neq; ignis ipsius) sed uel propter motū, uel
propter putrefactionē, uel propter adhæsum alte-
rius caloris, aut propter detentū calidi effluxus,
aut propter mitionē calidæ substantiæ, quodā ue-
luti ex fonte efferuescentis, quæ quo ad nostrū sen-
sum uel generet, uel augeat caliditatē, necesse om-
nino & febriū causas reduci ad eos quos proxime
diximus modos. Veluti statim exustio, siue ipsa so-
lis operatio talē sortiatur appellationē, aut qui ab
eodem fit in corpore affectus, siue ille qui iam effe-
ctus est: nam & hoc ipsum calor præter naturam,
nondum tamē febris existit, nisi cor unā calefiat.
Omne quidem huiusmodi causę genus fieri cō-
stat ex rei calidæ adhæsu, siue sol, siue ignis, siue
medicamen calidum contingat extrinsecus, aut
proximum fiat, aut adhæreat, siue quouis aliquo
uocabulo quispiam uti uoluerit. Ira autem est ue-
luti quidem feruor quidā, ac uehemens motus po-
tentia irascibilis in ipso cordis corpore sita: simul
autē cū hoc feruore calefit spiritus aliquando, ali-
quando uero & sanguinis substantia. Quod si ita
contigerit, ut ea corpora quę in se caliditatē admi-
serunt, longo eā tēpore retinere natura apta sint,
licet motus cordis sedet, in hisce tamē remanet ca-
lor præter naturā, atq; inde hominē febricitare est
necessariū. Huiusmodi autē febris habet origi-
nē à motu atq; feruore naturæ caliditatis. Quæ au-
tē ex tristitia sit, ex solo motu, nō autē ex feruore
generatur. Eius autē quæ labores sequitur, princi-
piū est, musculorū, neruorum, copularum, & ar-
ticulorum nimia confrictio, quæ quidem primo
quendā calorē cōcipiunt, hinc uero cōtinuatim
calor ascēdit ad cor, atq; inde homo necessario fe-
bricitat. Quæ autē ex densitate cutis accēditur fe-
bris, qualis maxime frigefactis atq; adstrictis cor-
porib; solet accidere, mordaci effluxu in corpore
aceruato

aceruato cōtingit. Semper enim animalū corpo-
ra diffillantur, idq; duplici modo effusis ad exteri-
ora uaporosis atq; fuliginosis superfluitatibus, ac
rursus attracta refrigerate ac uentilante natūū ca-
lorem aerea substantia. Cum igitur aliqua causa po-
tentior eos de quibus diximus meatus angustio-
res effecerit, sapius in plethoricā dispositionē in-
cidit corpus, quādo & uaporosum & optimū qd̄
effluit, extiterit. At cū acre fuerit, satisq; mordax,
nonnunq; in febrem, quo tempore maxime, intra
corpus quod refrigerandi uim habet non attrahi-
tur, calor augetur. Acris autē ac mordax defluit
superfluitas his qui aut natura uitiosos habent hu-
mores, aut prauis cibis utuntur, aut sapius crudi-
tatē patiuntur: at tum præsertim cū post huiusce
modi cibos assumptos, sæculentā uel lutulentam
atq; ex lacunis uel piscinis siue paludib; siue quo-
uis alio uitiatam ac putrescentē biberint aquam.
Idem his quoq; accidit, qui supra modū laborant
aut uigilant aut cogitant aut medicamina acuta iu-
giter sumunt. Voco autem prauos cibos, quibus
hoc ipsum est à natura insitū, sicuti allia, cape, na-
sturtia, porros, brassicas, ocyma, & urticas, &
quæcūq; alia agrestia dicunt, ueluti quæ apud
nos lampasæ uocantur: Et quæ præterea natura
quidē optima sunt, sed ob quosdā putrefactionis
modos æquale prædictis, aut maius aliquando ui-
tiū cōtrahunt, ueluti frumēta, hordea, atq; omnes
aliæ fruges quæ ad usum cibi assumunt: quarum
nōnulla tēporis longitudine ad putrescibilem du-
cuntur dispositionē: aliæ quoniā male repositę fue-
rint, humiditate replent: quædā uero & in primo
ortu rubigine deprauant. tales cibos hodie quoq;
urgēte fame plures coacti comedere, nonnulli qui-
dē à putridis ac pestiferis febribus interierūt, non-
nulli autem pustulas instar scabiē ac lepræ in cor-
pore cōtraxerūt. Quā igitur plenum fuerit corpus
huiusmodi humoribus, nulla uero obstructio
aliquod ex uisceribus obsidet, libere autē in to-
tū animal per cutim diffilatur ac refrigeratur, san-
tate quidē fruatur animal, sed dubia ac momenta-
nea. Cum autē cōstringi terminū exteriorem, ac
obstrui penitionū partiū meatus cōtigerit: in cō-
structionibus quidē, quod nuper diximus, febriū
genus consequit: in obstructionib; aut, qd̄ paulo
infra dicemus. Nihil ergo mirū, si ex his qui crudi-
tatē passi sunt, nonnulli quidē à febribus correpti
fuerunt, alijs uero minime. Nam hi qui iam humo-
res habent uitiatos, ac male diffillantur, aut intēpe-
stiuē laborant, aut balneis superfluis utunt, hi fa-
cile febrib; corripiunt. Et qui boni habitus sunt,
ac bene diffillantur, & quiescunt, & uentriculū atq;
hepar calefaciunt, his febrile est impossibile. Nā
in eisdē residet uentriculi ac hepatis partib; quod
cūq; corruptū est, ac paulatim per tēpus coquit,
atq; optimū fit: sicuti his qui se post uehementes
motus exponunt, aut æstiuo soli, aut balneis cali-
dis dulciū aquarum, quicquid uitiatum est, in ha-
bitum corporis recipitur. Sic & quibuscūq; cibi
corrupti per aluum deiciunt, febris nō subsequē-

retur, nisi alia causa accederet, aut quia supra mo-
dum fatigati essent ob frequentius surgendi neces-
sitate, aut inflammationē in uentriculi partibus
subtenuissent. In obstructionibus quidē forami-
num atq; humorū intrusionibus (nā & de hoc di-
cere distuli) ex putredine patiuntur febrem anima-
lia. Promptissime enim putrescunt quæcūq; ca-
lida ac humida, atq; in calidis locis, nisi diffilari ac
refrigerari cōtigerit. Nihil igitur mirū, si ex reple-
tionibus febres eueniunt: etenim obstructiones
multę sunt, atq; uniuersum corpus in huiusmo-
di affectibus male diffilatur. Sicuti igitur in alterā
multitudine, quæ ratiōe potētia dicit, citō ad cor-
ruptionem humores deueniunt, quoniā non bene
cōtinentur neq; concoquuntur, cum ea à qua
conficiuntur, uis inualida existat. Propterea autē
quicūq; cibi glutinosi sunt ac crassi, sunt magis
morbis obnoxij. Obstrui enim atq; intrudi eum
qui ab ipsis generatur humorem facilius existit.
Quid igitur? Nōne contraria ratione acria atq;
extenuantia morbosā? Vident enim similiter à fe-
bribus infestari, qui utrāq; uiciū rationē nimis
sequuntur, quoniā & supra diximus omnes tales
mali succi esse. tali igitur ratione hi: ob putredinē
autē, quicūq; glutinosi sunt ac crassi, febriū sunt
causæ. Partes etiā quæ inflammationē patiuntur,
ratione putredinis febres accendunt: intrusus em
in ipsis influens humor, cū non bene diffilatur, pu-
trescit. Cum igitur fluxio hæc amaram bilem do-
minantē habuerit, caliditas quædam erysipelato-
des proprie occupat partē: cum uero sanguinem,
phlegmonodes: cū uero humorem, ex utrisq; cō-
mistum, uel fit erysipelas inflammationis partici-
pās, uel inflammatio erysipelatis: nomē quidē ab
humore superabundante suscipiēs, cognomē au-
tem ab altero. In hisce autē omnibus cōmunica-
tionis ratione febris accenditur: semper enim ca-
lescentia proxima pars simul calefit, donec ad cor
cōmunicatio pertingat. Nam & in carbūculis id
quod continuū existit unā calefit: sicut autē ex san-
guine quidē satis calido, & ad atræ bilis naturam
propter adustionē conuerso. Caldiores autem
ambietis aeris status, quales maxime circa Canis
ortū contingunt, per inspirationes quidē manife-
ste cor calefaciunt: corpori autē extrinsecus circū-
fusi totū ipsum calidius efficiunt, sed præsertim ar-
terias, ut quæ ipsius substantiæ aeris ambiētis ali-
quid trahant, ex quibus omnibus simul cor affici
est necessariū: & cū supra modū incaluerit ipsum
primū atq; potissimū febrilem calorē suscipere, at-
que ad uniuersum corpus transmittere. In pestilē-
ti uero aeris statu, inspiratio plurimū est causa. Fit
enim & aliquādo ob eos qui sunt in corpore hu-
mores ad putrescendū paratos, cum breuem ali-
quā occasionē ad febris originē ab aere ambiēte
acceperit animal. Magna autē ex parte ex inspira-
tione incipit aeris circūstantis à putrescibili eua-
poratiōe uitiati. Putredinis autē principij, uel ca-
dauerum multitudine non crematorum quemad-
modū in prælijs contingere solet, aut ex aliquorū
uel lacuum

uel lacuum uel paludum æstatis tēpore euapora-
tiōe. Contingit autē quādoq; præcedere ambiē-
tis aeris caliditatē immodicā, quemadmodum in
ea pestilētia quæ Atheniēses inuasit, ut Thucy-
des inquit. Sed in tugurijs suffocantibus æstatis
tempore habitantium corpora corruptione labo-
rabant. At quia humores corporum ex uictus pra-
uitate erāt putredini obnoxij, hinc febribus pesti-
lentibus origo data est. Forte autem per cōtinuū
ex Aethiopia quādam putredinis fluxere conta-
gia, his quorū corpora erant ad patiendum para-
ta, febrium causæ futura. Oportet enim hoc in to-
to sermone memoria repetere, quōd nulla causa-
rum sine patientis aptitudine agere potest. Alio-
quin omnes qui sub æstiuo sole commorantur, fe-
bricitarent, aut qui nimio motu exercētur, aut ui-
ni potu grauātur, aut ira excandescētes, aut tristi-
tia afflicti, febricitarēt; alioqui etiam, ut arbitror,
circa Canis ortum omnes ægrotarent, ac in pesti-
lentij morerentur. At ut diximus, magnam in ge-
neratione ægritudinū partē habet, eius qui passu-
rus est, habitas corporis. Supponat igitur ut in
exemplis, in ambiente quidem aere nonnulla pes-
tilentia semina cōtineri, ac ea quæ ab ipso corpo-
ra continguntur, nonnulla quidē esse uarijs super-
fluitatibus plena iam ex seipsis ad putrescendum
parata; nonnulla autē pura, atq; inutili materia ca-
rentia. Ac primis quidē adiungatur in multis cor-
poris partibus obstructio foraminum, atq; ea quæ
plethora uocat, & uita ociosa in multis, crapulis,
ac rei uenereæ uisibus immoderatis, atq; his quæ
necessario omnia quæ nuper diximus cōsequun-
tur, crudelitibus. Reliquis uero omnibus corpo-
ribus puris ac superfluitatibus omnino carentibus
ad sint præter hæc bona, libera in omnibus spira-
tio meatibus, cū obstructionibus atq; astrictioni-
bus carēt. Exercitia etiā sint moderata, uictus tē-
peratus. Ac deinceps his suppositis cogita quo-
modo utraq; corpora affici sit necessarium ab eo
quē inspirant aere pestilenti. An non rationabile
est, illa quidem statim à prima inspiratione princi-
piū putredinis sumere, ac plurimū in malo proce-
dere? quæcunq; autē munda sunt ac superfluita-
tibus carent, nonnulla quidem nihil, nonnulla ue-
ro minimum mali sentire, ac facile ad naturalē ha-
bitum habere regressum? Sic & cū aeris tempera-
tura à naturali habitu ad caliditatē atq; humidita-
tem immodice fuerit cōuersa, pestilentes quidem
oriri morbos est necessariū, plurimū uero eisdem
laborare quicunq; fuerint superflua pleni humidi-
tate, quæadmodū qui modicis laboribus se expo-
nit, ac uictu utitur moderato, in omnibus huiusce-
modi dispositionibus nullā omnino sentit offen-
sionē. At hic quidē sermo in uno profertur exem-
plo, sed nihilominus in omni genere causæ uerita-
tem cōplectit, & quicunq; integre in eo uult exer-
ceri, de præincipientib. causis legat librū. Equidē
ego in præsentia plixitati parcēs, uno capite uni-
uersa cōprehensens, sinem sermoni constituiam.
Oportet siquidem in omni causarum genere dili-

genter aduerrere, ex qua maxime potentia egrota-
re contingat, deinde corporū dispositiones, tam
quæ eidem consentiunt, q̄ quæ aduersant cōsi-
derare, illud pro cōperto habentes, q̄ quæcūq; cō-
sentientes sunt, facillime læduntur. Contrariæ au-
tē ac renitētes quantū uiribus ac magnitudine cō-
trarietas ualet, tantum inuictas perdurare cōtin-
git. Vidi ego aliquando in tali tēporis statu, quæ-
lē ait Hippocrates in Cranone fuisse, nō paucos
carbunculos grassari per populum, quorū erat ge-
neratio eadem, omniaq; alia quæadmodum scribit
Hippocrates exquisitē similia: & quidē quæcūq;
in tertio libro, qui Epidēmia inscribitur, de pesti-
lenti aeris statu ab Hippocrate referuntur, in altero
eidem simili pari modo eueniunt. Erat autē eo-
rum summa, ut ostēdit Hippocrates, ipsa putrefa-
ctio, quod cū nos præuidissemus, statim ab initio
quæcūq; corpora humida uidebamur, omni uia
exiccare conabamur. Quæ uero ficiōra, in his an-
tiquū habitū conseruabamus; At in quibus super-
fluitates redundabāt, hæc purgationibus sanaba-
mus; obstructiones autem foraminū aperire atq;
abstergere studebamur. Sed hæc quodammodo ar-
tis curatiuæ propria esse uident, neq; in ambiguo
est, quin plenius de hisce sit à nobis in eo loco di-
cendum. Nunc uero de ipsis uolui facere mentio-
nē, cū eū prosequeremur sermonē, in quo quæad-
modum ab eadē causa inualecente, nonnulli qui-
dem à febribus corripuntur, nonnulli autē illæsi
perseuerant, exponeremus. Cum enim corporū
dispositiones dissimiles sint ac multiformes, quæ-
dam facile alterantur ac patiuntur à causa in ipsa
operāte, quædā insuperabiles ac impassibiles om-
ni no existunt, quædam cum difficultate patiuntur.
Ad huius uero rei demonstrationē coacti sumus
etiam curationis meminisse, non aliter affecti q̄
Hippocrates, qui quodam in loco per simile mo-
dum uulgatissimū illud dictum cōscripsit: Osten-
dit autem curatio. Est igitur & quæ præcustodia
dicitur curatio quodammodo, sed ipsa uidelicet
nomina apud medicos sæpius confunduntur. Si-
cut enim in altero libro est à nobis ostensum, om-
ne medici opus est errorum qui circa humanum
corpus eueniunt correctiuum. Sed nihil ista subti-
litate sermonis hoc in loco indigemus: siue em̄ in
duo nomina diuidas totā curationē ac præcusto-
diam, siue ambo in unū colligas curationem no-
minans, non paruam coniecturā affert eorum di-
spositio, qui à pestilentibus atq; in populum gras-
santibus morbis affici prohibentur, quōd non æ-
que omnes ab eadem causā patiantur. Vna siquidē
ac prima est in omnibus communis inten-
tio, quōd corpus quāmaxime superfluitatibus ua-
cet, atq; optime spiret. Secundo loco post hoc, ut
præpotenti causæ quoad eius fieri potest aduerse-
tur. At quibus eorum contraria insunt, celerrime
capiuntur, ac quāmaxime laborant. Sed quo-
niam de febribus pestilētib. facta est mētio, quæ
omnes à putredine ortum habent, operæpretium
uidetur, ut hoc loco sistentes sermonē de antiquo
dogmate

dogmate cōsideremus, omne febris genus ex pu-
tre dine fieri asseuerantem. Siquidem eius senten-
tia esse periclitatur omnis ab Athenæo chorus,
uiri tum in cæteris quæ ad artē pertinent, tū præ-
sertim in febrium contemplatione minime conte-
mnendi: de quibus ego magna ex parte illis cōsen-
tio, nisi q̄ eas quæ ephemere nominantur, exci-
pio. Neq; enim uidentur mihi hæ humorū sequi
putredinē. Sed qui quidem ex solis incēdio febrī-
citāt, ab agentis causæ caliditate affici natura a-
ptus est. Qui uero ex ira, & huic feruorem quidē
aliquē eius qui circa cor sanguinis fieri est neces-
sarium, non tamen etiā putredinem. Sic & ei qui
supra modum exercitatus est, uehementior calidi-
tas præter naturam sine humorū putredine in cor-
pore accenditur, & cui cutis adstricta est, cū prius
acriores superfluitates per eā euaporarent, postq;
retentæ sunt ac coaceruatae incidit in febrem, nul-
la interueniente humorum putredine. Et quæ in
inguinum tumoribus (Græci bubonas appellāt)
febres oriuntur, omnes sunt malæ, exceptis ephē-
meris, quodā in loco inquit Hippocrates. Et qui-
dem eius partis tumor ex genere est inflammatio-
num: & quantū ad hoc assentior illi qui de putre-
dine, sermoni: eius enim ratiōe inflammationibus,
quas Græci phlegmonas uocant, febricitare con-
tingit, non ea quæ Erasistratus opinatur. Sunt
tamen quædam febres in inguinum tumoribus e-
genere ephemerarū, quæadmodum & alia quæ-
dam non facile tractabiles morbos ex ulcere, aut
inflammatiōe, aut abscessu, aut aliqua huiuscemo-
di altera in uisceribus dispositione ortū habentes
ostendunt. Differunt autē quæ in inguinū tumo-
ribus febres oriuntur ab his quæ ex humorū pu-
tre dine eueniunt, quæ uel in aliquo uiscerum, aut
in cauis & maximis uasis ortum habent: quoniā
quæ in inguinum tumoribus sunt, concalefaciūt
semper partes continuas, donec usq; ad cor calor
febrilis attingit. Non peruenit autem ad ipsum
putrida fuligo, sed ibidem permanet in loco in-
guinis circumscrip̄ta sola alteratione per conti-
nuum facta, usq; ad cor perueniente calore. Quo
maxime modo in his qui solis calore deurrunt,
aut lassitudinem patiūtur, à primis partibus cale-
factis usq; ad uitale principiū caliditas permeat.
In putredine autem, quæ aut in uisceribus, aut in
magnis sit uasis, quidā ueluti fumus ex putrescē-
tibus humoribus ad cordis uentriculos tendit. Et
quidem in tumoribus inguinum omnes simul hu-
mores putrescere solent, siue per unum, siue per
duos continuos dies, ut qui inuicē adhæreāt, atq;
in uno loco cōcludant. At qui in uisceribus sunt
uasisq; magnis, ut quæ continuo fluant, siroq; cō-
tactu uicinos ad putredinem trahant, spatio tēpo-
ris putridum calorem accendunt. Vna autē ratio-
ne quemadmodum in extrinsecis omnibus quæ-
cunq; præter naturam à quauis causā calefiunt, si
quidē imputrescibile sit quod calefit, ueluti lapis
uel lignū, aut tale aliquid aliud, coulsq; durare ca-
liditas solet, donec paulatim refrigerentur: quod

autem putrescere natura aptū est, semper ad conti-
nuā dispartitam continet caliditatem. Quæadmo-
dum aliquando in agro conspexi excrementa iu-
mentorū simul ac columbarū quādam ex parte à
sole adeo uehemēter calefacta, q̄ instar fumī mul-
tā euaporationem in sublimē mittebant non pa-
rum mordacē ac dolorificam, & siquis proxime
accessisset, nares oculosq; lædentem. Ipsa etiā ex-
crementa tangentibus adeo calida sentiebantur,
ut qui longiori tēpore manus & pedes admouis-
set, exureretur. Non tamē cōtinuo huiuscemodi
casus perdurabat, sed in die qui sequebatur, quic-
quid superiori die ad summū feruoris peruenerat
refrigerabatur: Quod autem huic cōtinuum erat,
dum prima pars quæ calorem conceperat in sum-
mo esset feruore, ipsum interim paulatim succen-
sum, mox priori se feruore remittente interim in-
calebat atq; efferuescebat, & paulo post priori par-
te refrigerata, ipsum summū feruorē obtinebat:
hocq; rursus deferuescebat, dū pars continua pau-
latim succendebatur, quæ paulo post uehementius
accensa ad summum feruoris perueniebat. Hic
autem circuitus in unius ferē diei ac noctis spatio
peragebatur, adeo ut res quotidiana febris, quam
Græci amphimerinam appellant, propriissimum
esset exemplum. Quod si duabus diebus ac nocti-
bus idē circuitus factus fuisset, tunc febris tertia-
næ eo modo fuisset exemplū: & si tribus, quarta-
næ: & quatuor, quintanæ, si quidem & quinta-
na febris existit. Ego enim nondum liquido uidi,
neque huiuscemodi circuitum, neque alium qui
ultra quatruiduanum protenderetur. Sed de febrī-
bus quæ per circuitū accessiones habent, postea
dicetur. Humorū autem putredo quæ in uasis
fit, similis est ei quæ in inflammationibus atq; ab-
scessibus accidit, alijsq; collectiōibus, duplex qui-
dem secundum genus. Ex duorum autē generum
miscella alia tertia secundū speciem euariat, quo-
niā & innumerabiles miscellæ modi in eo quod
magis & minus, reperiuntur. At duorum generū
alterum quidem fit superante natura, alterum ue-
ro superata. Et superante quidem sicut in inflam-
mationibus & similibus collectioni tumorib. om-
nibus pus: in humoribus autem qui in uenis atq;
arterijs continent, quoddā quod puri proportio-
ne respondet, subsidens in urinis. At talis quidem
putredo nō simpliciter quidē putredo existit, sed
aliquid in se continet coctionis. Nam adhuc ui co-
quendi uasorū remanente, qui interim putrescit hu-
mor, ad talem peruenit alterationē. Sed & alterū
est putredinis genus, cū ea uis cui coquendi offi-
cium est demandatū, adeo imbecillis facta est, ut
nullā amplius facere possit in putrescēte superflui-
tate ad optimum transmutationem. Quod quidē
usu cōtingit nonnunq; cū eadem uis ad ultimum
imbecillitatis peruenierit, etiā si id quod putrescit,
mediocriter sit uitiatū. At fieri potest interdū ut
uis quidē ipsa non omnino sit imbecillis, humor
uero putrescens maxime sit uitiatas. Huius super-
fluitatis putredo, neq; cōsistere, neq; aut colorem

† in aliquibus
codic. Græcis
adest, epheme-
re: in aliqui-
bus autē non.

VI

aut odorē habet unū, sed semper secundū substan-
tiā permutat, ac multis modis euariat illud quod
putrescit. Altera autē putrefactio, quam & coctio
nē esse diximus, semper ad unā puris speciē termi-
natur, coloremq; ac cōsistentiā suscipit & odorē.
Superate uero integre ipsa natura, optimū sit pus
conspicui albū & crassum & quacq; uersum sibi
simile, lene autē tangenti ac minime foetidum. Si
uero semiputridū fuerit, tertiu in tali trasmutatio-
ne genus quod paulo ante diximus sit. dictū uero
& illud est, qd multiforme huiuscemodi genus exi-
stunt: nam in eo qd magis & minus suscepit coctio-
nē, est innumerabilis differentia. Sapius enim cū
colore albū factū sit, uel foetidū odorē, uel tenuē
substantiā obtinet, sapius uero non albū apparet,
sed liuidū; atq; in his omnibus magis ac minus in-
finitis modis euariat. Quotcūq; uero in abscessi-
bus putredinis sunt differentiae, totidem & in fe-
bribus quae ex putredine accendunt, sunt eorum
quae in urinis apparent, formae. Optima uero uri-
na quae ad ex putrescente humore coctionē a con-
tinenti uase suscipiente perficitur, est: quae albū & le-
ne & aequale & minime foetidū sedimentū habet:
pellissimā autē est, quae in omnibus maxime cōtra-
rio modo se habet: quae uero intermedia existit,
quanto propius ad alterā accesserit, tantū aut me-
lior aut deterior existit. Sed de urinarū differentia
in cōmētarijs De crisi bus dictū est. Eas autem
quae in putredine humorū febres accendunt, alias
ab ephemeris oportet existimare, neq; earū discre-
tio difficilis est, quanq; nonnullis uideat esse im-
possibilis: nos uero hoc millies re ipsa pbauius,
prima accessione finita, lotū hominē ac mediocri
cibo refectū ad consueta opera transmittentes, ut
qui alterā febris accessionē sensurus non esset, ne-
que nos nostra existimatio fessellit. Vnū uero hoc
est precipuū febrū ephemerarū indicū, ab aliqua
incipere causa recenti ac manifesta, quae ante pra-
cellerit, quam omnes medici iuniores usitato uo-
cabulo pcatartica siue praecipiente appellat.
Sed & si hoc inseparabile sit taliū febrū, indicū
tamen earū propriū nō est: nam & aliarū quaedā
ex causa manifesta fiunt quae ante praecessit. Inse-
parabile uero ac propriū est coctio in urina statim
die prima. Ac praeterea pulsus ad magnitudinem
ac celeritatē effatu dignā accedentes, ita ut frequē-
tia a proportionē deficiat secundū exteriorē quie-
tem. Est autē & magis inseparabile ac propriū qd
nullo modo ad celeritatē ea pars pulsus quae systo-
le dicitur tendit: & si aliquādo contingat hoc, mi-
nimū ac uix perceptibile existit, parūq; a naturali
tenore mutatu. Sed & caliditatis suauitas propriū
atq; inseparabile est huiuscemodi febrū indicū.
Inseparabile quoq; aequalis atq; incōpressus ascē-
sus in caliditate ac pulsibus simul, non tamē pro-
priū cum & alijs quibusdam adsit: sicuti etiam cō-
sistente febre mediocritas: neq; enim hoc etiā est
propriū, quanquam his maxime inest. Et me-
lius sane haec quae communia existunt in crescen-
te febre ac cōsistente, quoniam magis ephemeris

insunt, inter propria reponere. Sic enim fieret &
si nō rei ipsius species, at pulcherrimū atq; exqui-
sitissimū huiuscemodi febrū propriū simul atq;
inseparabile signum: Sicuti & cum sudore aut ro-
re, aut omnino cum aliquo optimo uapore decli-
natio, ubi integra febris cessatio sequat. Haec qui-
dem est communis febrū ephemerarum indica-
tio, nā postea de earū singulis speciatim dicemus.
alterū uero febrū genus, quod ephemeris ex ad-
uerso distinguitur, nullum quidē nomen commu-
ne sortitum est. Sunt autem duae primae differen-
tiae, quae non obscuram habent specierum discre-
tionem. Nam quaedam ex istis in putredine hu-
morū accenduntur, quaedam uero ipsas solidas
occupant animalis partes, atq; eas heclicas febres
appellunt: uel quoniam firmae ac fixae sunt, quae
admodum habitus, aut quoniam ipsum corporis
habituū comprehenderunt. Sic enim uocare cō-
sueuerūt solidas partes humidis ex aduerso distin-
guentes. Indicia uero febrū, quae humorum ra-
tione accenduntur, haec sunt. Primum quidem nō
inseparabile, sed propriū, qd nulla earū quae pra-
incipientes causae dicuntur eas antecedit: neutri em
aliorum generum hoc inest, quoniam ephemerarū
omnes a procatarcticis siue praecipientibus cau-
sis originem habent. Heclicas autem quando sine
his generantur, nunquam ab initio inuadere con-
sueuerunt, adeo quod ubi quis sine praecipien-
te causa cepit febricitare, scire oportet huius cau-
sam in humoribus esse. Illud uero nōnunquā usu
cuenit, qd aliqua ex praecipientibus causis sui ra-
tione febrē accendit ephemeram. Subsequitur au-
tem altera ex putredine humorum, quādo quod
afficit corpus ad id habile fuerit, hoc est quando
impurum extiterit, ac superflua materia redūdās.
Haec enim cum in ephemeris immoderatum calo-
rem contraxerit, atq; hinc putrescendi principiū
acceperit, alteram speciem febrū succendit, prio-
re desinente. Vnum uero propriū simul atque
inseparabile in omnibus succellionis indicium,
quod febris ephemera quietem integram subse-
quentem non habet. Contingit uero aliquādo
ubi ephemera febris cōsistit, aliquod permutatio-
nis indicium ostendi. At multo magis cum iā coe-
perit declinare, quo tēpore id quod paulo ante di-
cebamus, ea tranquillitas abest, quae adesse debe-
ret. Haec quidem sunt permutationis indicia. Ini-
tiū autem a rigore sumere febrem, ubi neq; ardor
solis, neq; frigefactio ualida praecesserit, qualis pre-
sertim per niuē facientibus iter contingere solet:
aut qui aliter in uehementi frigore diutius cōmo-
rantur, propriū & hoc existit signū febrū, quae
ex putredine accenduntur humorū, non tamē in-
separabile. Neq; enim in omnibus inest, quemad-
modū neq; horrores ipsi sunt ab huiuscemodi fe-
bribus inseparabiles, sicuti neq; ab initio proprie.
Inaequalitas uero pulsū atq; calor siue in prin-
cipijs, siue in augmento contingat, est huiuscemo-
di febrū generis propriū indicium, non tamē
& ipsum inseparabile. Multe em & sine insensibili
inaequalita

inaequalitate incipiūt, atq; ad cōsistentiā accedūt.
Adhuc autem magis, si neq; accessiones plures fa-
ciant ueluti insultus, qd superaccedi uocamus, si-
cuti neq; pulsū afflictiō (sic autē nominant quā-
do incipiente accessione satis paruos, atq; inequa-
les eosdem habent) neq; enim hoc ipsum ab hi-
sce febribus est inseparabile, non tamen alicui al-
teri generi febrū commune, sed propriū ista-
rū ac peculiare: sicuti & inaequalitas ipsa, nisi ali-
cuius casus ratione superueniat sepius. Vbi enim
humor aliquis uitiosus in ore uentriculi fuerit a-
ceruatus, qui ipsum aut mordeat aut refrigeret,
parui simul atq; inaequales, & paruitas quidem in
frigidis, inaequalitas uero in mordacibus accidit.
At ubi euouerit, haec ambo protinus cessant.
Cum uero ipse uentriculus omni noxa uacat, ad
propositum febrū genus pertinent huiuscemo-
di pulsus. Maximū autem est earum quae ex putre-
dine fiunt febrū indicium, qualitas caliditatis.
Nihil enim est in ea suaue, neq; moderatum, neq;
ullo pacto similis est ei, quae in ephemeris sentitur,
sed quae admodum est & ab optimis ante nos me-
dicis dictum, mordax quodammodo potius exi-
stit, tactūq; molesta sentitur: ac quemadmodum
fumus oculos ac nares, sic ipsa tactū uidetur ero-
dere. Sed in principijs quidem accessionum, ut in
quibus calor adhuc suffocatur, ac superfluitates
intus succenduntur, non statim admota manu di-
scernitur. At per moram praedicta caliditatis spe-
cies ex penitioribus partibus effertur. Quod cum
animaduertetur Themison, existimauit (ut mihi
quidem uidetur) hoc esse omnibus febricitantibus
propriū. Sed de hoc quidē in proprio huius ser-
monis loco a nobis rursus considerabitur. Praedi-
cta autem caliditatis species, quae appositam ma-
num pungit atq; erodit instar medicaminis acris,
est putredinis humorum progenies, quae manife-
ste quidem sentitur in crescentibus ac consistenti-
bus febribus: non manifeste autem neq; statim in
incipientibus. Propriū uero atq; inseparabile est
febrū quae in humoribus accenduntur, submis-
sionis pulsuum (Graeci systolen appellant) ueloci-
tas, quae manifestius quidem in crescentibus febri-
bus, nō obscure autē in incipientibus ac consisten-
tibus fit. Comitatur autē has febres in initijs qui-
dem, pulsus paruus ac uelox: cum uero consistit
magnus simul ac uelox. Sic & quae in exteriori
quiete existit, frequentia in huiusmodi febribus
manifesteprehenditur, cuius similis, neq; in e-
phemeris neq; in heclicis apparet. Maximum ue-
ro & harum febrū indicū existit, cruditas uri-
nae: debilis etiam concoctio propriū est indicū
febrū, quae humorum sequuntur putredinem.
Neq; enim cruda, neq; cōcocta debilitat, in eph-
emeris apparet. Ac earum quidem alterutra seor-
sum est propriū huiuscemodi febrū indicū.
Simul autem utraq; dicta secundum disunctionis
proloquium omnino inseparabile: huius enim fe-
brū generi urinae primae uel omnino crudae, uel
debiliter coctae principio associantur: neq; unquā

Galen.

magnum aut effatu dignum cōcoctionis indicū
in huiuscemodi febribus, in primis urinis apparet,
si excipiamus eam quae sit ex ephemeris febribus
permutationem, de qua a nobis antea dictum est.
Praeter praedicta autem propositarum febrū in-
dicia contingit etiam eo tēpore, quo accessio con-
sistit casum aliquē febris ardētis apparere. Quod
si etiam hi casus se ostendunt, qui in febribus he-
pialis & lipyrijs appellatis: sicuti & qui in hemi-
tritaeis, aut succellionis, aut in quapiā alia tali febre
uideri solēt: erunt quidem propria huius generis
febrū, quae ex humorū putredine accenduntur
indicia, nō tamē inseparabilia: atq; idcirco ubi ipsa
nō adsint ex alijs dignoscere licet: qd si affuerint,
nō solum ad genus huiuscemodi febrū pertine-
bunt, sed etiam aliquam earū speciem indicabūt.
Et quidem si post febris declinationē integra non
successerit quies, siue cū sudore, siue quouis alio
modo declinet: ex duobus alterū, uel permutatio-
nis est argumentū, si omnia quae praecesserint fe-
brū ephemerarū fuerint indicia: aut si nulla ex
his fuerint, statim ab initio febrē aliquam ex his
quae putredinē humorū sequunt, inuasisse indica-
tur. Si uero nonnunq; in prima die pulsus durus
sentiat, animaduertere oportet nūquid in corpo-
re agrotantis sit aliqua congelatio ex frigore, uel
siccitas, uel tēsis, qualis in distentione neruorum
fieri cōsuevit, uel inflammatio, uel durus tumor,
quē Graeci scirrhon appellant, sciētes ab his solis
causis pulsū durū fieri. In quibus enim errauerit
Archigenes circa notionē & dignotionē pulsus
duri, in eo tractatu quē de pulsibus cōposuimus,
ostendit: in quo exercitatu esse oportet quicūq;
ad praesentis operis lectionem animū sit impulsu-
rus, atq; in ea praesertim parte, in qua De pulsū
dignotionibus agit. Nam pulsuum quidem nomi-
na, omniaq; eorū significata, numerumq; uniuersū
in uno tractatu exposuimus, qui de pulsuum
differētia inscribitur. Quo pacto uero singula ex
ipsis sint dignoscēda, altero tractatu, quē De pul-
suum dignotione inscribimus, quatuor libris ex-
plicatur. Sicuti alterū uolumen ordine cōsequēs
in quatuor libris comprehensum exposuimus, in
quibus pulsū causas edocemus. Ac post ea quae
iam diximus, quartū quod De pulsū praecogni-
tione inscribit, non uerbis tantū, sed operibus etiā
huiuscemodi cōtēplatiōis utilitate a nobis osten-
sa. Et si quis nobiscū affuerit, quando agrotos uise-
remus, eorum librorum cōtēplationē re ipsa de-
monstrātibz eidem, partim alia, partim idipsum
est persuasum, quod pulsus durus, neq; propriū,
neq; inseparabile est huiuscemodi febrū indicū.
Sed non est nunc tempus de hisce rebus differen-
diā in nuper dictis tractatibus, atq; in altero uo-
lumine octo libris comprehenso, in quo librū Ar-
chigenis de pulsibus ad examen rationis adduci-
mus, satis a nobis huiuscemodi casus ostēduntur.
Nunc quantum praesenti operi expedit dicemus,
quod pulsus durus nō est alicuius generis febrū,
neq; ephemerarū, neq; earum quae in humoribus

Tom. 3

f 2 accen-

accenduntur, neque heclicarum proprius atque infeparabilis. Comitatur uero magna ex parte heclicas febres; nonnunquam uero etiam duo genera alia, casu aliquo interueniente: Ephemeris quidem, si ex algore nimio contigerunt, siqua neruosa tēsis simul affuerit. Contingit uero aliquādo ob nimium solis feruorē, aut lassitudinem simul aut esuritionem, aut immodicas uigilias, aut exinanitionem, quando hæc alimenti inopia prouenerint. Illis autem quæ ex humorum putredine fiunt febres, pulsus durus adest, quando aliquod uiscerum uel inflammationē uel durū tumore patiat. Et si casus quispiam alius affuerit, ueluti tensio aliqua neruorum, aut siccitas, hæc etiam ratione pulsus fit durus. Sicuti in his qui non in tempore frigidam bibunt aquam, aut frigida se lauant, atque aliquibus arborum fructibus immodice uescunt. In febribus autem ea ratione qua febres sunt, nunquam fit durus pulsus, neque in ephemeris, neque in his quæ ex humorum acceduntur putredine. Neque enim quando ex inflammatione febris inuadit, eadem ratione sequitur & febris, & pulsus durities: sed febris quidem ex humorum putredine, durities autem ex tēsiōne, quæ in uasorum repletionē. Ut autem summam dicatur, Durities tunicis aduenit arteriarum, aut ob congelationem, aut tēsiōnem, aut siccitatem. Congelationes igitur uehementes algores efficiunt: tēsiōnem uero inflammationes & duri tumores, & neruorum dispositio inflammationibus correspondens: Siccitatem uero & diuturnæ euacuationes, quæ uel ex uētris profluuiū uel intestinorum leuitate, aut dysenteria, aut diuturnis uomitibus, aut tali aliqua alia causa proueniunt, & longi temporis fames, & febres ardentes longæ. Atque ut in uniuersum dicatur, quæcunque ipsas animalis solidas partes uehementer exiccant, sicuti & heclicæ febres, de quibus iam dicendum est, sumpto ab earum generatione principio.

VIII Quæ igitur febres heclicæ appellantur, duplici uia ortum habent: magna quidem ex parte ex ardentibus febribus, quæ tantū protrahuntur, ut longitudine tēporis humorē in corpore cordis contentum consumant: uel fieri potest, ut eius adhuc magna portio reſeruetur. Illæ uero non tantū heclicæ sunt, sed tabidæ etiam. Quæ autem manente adhuc humiditate generantur, ubi cordis corpus occupauerint, hinc maxime accendunt, quæ admodum lucernæ flamma ex fomite. Atque una quidem à nobis exposita est earum febrium generatio. Reliqua autem est, cū statim ab initio inuaserint, similem primū sui ortum Ephemeris facientes, aut ex tristitia, aut ira, aut lassitudine nimia uel cū solis feruore contracta. Hæc igitur febres non est admodum difficile curare. At quæ ex ipsis ad tabem peruenerunt ex incertitia medicorū, quibus earum cura fuit demandata, ubi iam exquisitè consistunt & iamdudum inceperunt, non modo est easdem curare difficile, sed etiam impossibile. Earum siquidem natura calida est & sicca, cū tale aliquod cor patiat, quale lucernæ fomes cū

fuit plurimū exustus. Nam qui ita torrefactus est, frangitur, atque dissoluitur, atque ex ariditate continuitatem amittit, adeo ut neque si magnam olei copiam superfundas, flamma abundantior possit accendi. Semper enim parua & debilis in ipsa palpitat flamma, ac continue fit minor, donec ex toto extinguitur. Talis quidem est febris quæ omnino tabida existit, ut quæ ab ea passione non differat quæ tabes appellatur. Nam & hæc absque febre in decrepita ætate solet accidere, extinctio natiuo calore, quod nihil aliud existit quam mors, quæ sine sensu doloris ac secundum naturam ex siccitate contingit. Sicuti his qui præter naturam tabescunt, altera aduenit species quæ à Philippo ex ægritudine senectus uocatur, in quam non solum senes, sed etiam pueros uidimus incidisse quæ plurimos. Tabida uero febris non tantum sicca, sed etiam calida est passio. Extinguitur autem ualde celerius in hac ægritudine calor animalis, totumque corpus tabescit instar arboris supra modum arefactæ, aut ob longitudinem temporis, aut flammæ uiciniam, aut uehementem atque immoderatam siccitatem. Sed de uniuersa quidē tali dispositione qualis natura sit, seorsum scriptum est. Febrium autem heclicarum quādoquidē duplex est, ut nuper definiuimus, genus, earū indicia deinceps exponamus. Heclica quidem quæ in tabē incidit febris, cognitu promptissima atque facillima existit. Nam priusquam pulsus atque calorem tactu perpendas, uidebis oculos immodice concauos, ueluti quibusdam quasi foueis recōditos, exhausto iam uniuerso in ipsis liquore, ita ut ossium quibus palpebræ coherent, eminentiæ conspiciantur. Et sordes quidem in ipsis siccae ostenduntur, & quædam ueluti squalida dispositio, qualis maxime inest his qui toto die sub solis ardore iter longum per puluerem egerunt. Est etiam in eisdem flos uitalis coloris extinctus: hoc quidem tota patitur facies, atque in tota cute, quæ faciem obducit ac frōtem præsertim, siccitas immoderata conspicitur, adeo ut ex siccitate dureſcat ac circumtendatur: non tamen possunt plurimum producere palpebras dormitantes similes, & quidem sæpius conuiuent dormitantium more. Non erit autem eorum passio formis, sed potius uigilandi impotētia. Contabueret etiam carnes quæ in temporibus sunt, ut collapſa uideantur & cōcava spatia. Et quid aliud omnino sunt quam ossa atque cutis, adeo ut si nudato corpore partes ad uentrem attinētes aspicias, neque ex intestinis aut uisceribus aliquod superesse censueris, ac præcordia uehementer cōtracta uersus thoracem uideantur. Quod si eos tangere libeat, cutis quidē apprimē arida, quam si digitis apprehēdens extenderis instar pellis consistit. Pulsus autē tenuis, durus, ac debilis, & frequēs. Caliditas autem, cum primum manus admouetur, debilis est: paulatim uero acredinem atque erosionem quandā ostendit, ac magis cum plus tangendo immoraberis. Neque amplius reliqua commemorare oportet indicia, in re præsertim adeo manifesta. Præstat enim

enim ad incipientem adhuc tabē rursus transferre sermonē. Dico autē tabē incipere quando natiuus humor qui in unoquoque dispergitur corpore in spatibus particularum consimiliū intermedijs, & iam cordis substantia aboleri periclitatur: donec enim pars huius aliqua reſeruetur, solum febris heclica existit, nondū etiam tabida. Cum uero iam res eo periculi peruenerit, ut nihil iam ex tali humiditate supersit, tunc exquisita tabes existit. Est quidē omnium heclicarū febrium dispositio difficilis, ubi iam principij tempus præterierit. Determino autē principij, non dierum aut horarū numero, sicuti neque in alijs morborū generibus, sed ipso dispositionis modo. Cum enim naturalis cordis tēperies primū euerſi inceperit, neque natiua humiditas protinus aboletur, neque uirtus plurimū laborat, sed primo fit ueluti quædam effeuescētia humiditatis, quo in tēpore facile est huiuscemodi febre sanare tanquam adhuc nihil uirtute perpeſſa. Deinceps autem consumptio quædam effeuescētiæ sequitur, hæc in longum iam protracta, ipse similares particulæ quæ sunt ueluti cordis elementa, sicciores redduntur, atque inopia alimenti tenuiores, ac tantum uirtus laborat, quantū siccitas atque caliditas in ipsa febre inualuerit, quando earū altera exuperans, uirtutē imbecillioſiorem reddere potuit. Huiuscemodi febris iam quodammodo ad utranque partem declinat, ac medium obtinet locū inter eam tabidam febrem, quæ penitus curā non admittit, atque illā de qua paulo ante diximus, quæ facillime in principio curari potest. Sunt uero & in hac latitudines multæ, quoniam & dispositionis ipsius multæ in eo quod magis ac minus, diuersitates. Quæ igitur æqualiter distat ab utraque, & ea scilicet quæ exquisite tabida existit, atque illa in qua nihil est adhuc tale, medio quodammodo se habet ad curationem, dubio ad partes ambas inclinans momento. Quæ autem tabidæ proximior existit, est etiam periculo uicinior, cum quæ alteri primæ magis adheret, non paruam salutis spem possit afferre. Deinceps igitur ad earundem dignotiones deueniendum, ac primum illius in qua facilis est remedio locus, nisi in aliquem de hac medicorum inciderit turba. Est autē ubi sola fuerit haudquaquam difficilis cognitu, altero uero alſociata ex putredine humorum propter mitionem iam difficillima redditur. Supponatur ita ipsa sola ex aliqua nuper dictarum causarum habuisse principium, appareantque in ipsa prima die omnia generis febrium ephemerarum indicia: simul igitur cū ipsis apparet & præincipiētis causæ forma, quod etiam in progressu sermonis ostendetur. Sed etiam ex ægro interrogato addiscere licet, si cætera quidem bene se habent, solum ob id quod supra modum fuit iratus, aut tristitia affectus ceperit febricitare. Et si hæc uera esse inueniuntur, febris autē ad diem sequentē extēdatur, neque ad quietem declinans, neque magis inualeſcēs, ariditatem autem maiorem in corpore repræſentet: talem heclicā fore suspicandum. Quod si usque ad tertium diem sine ci-

Galen.

bo permanſerit, dū tertianæ accessionis suspēctas præterit horas, nihilque effatu dignum priori accesserit febris, aut fuerit imminutum, sed quædam prima febris exiguæ reliquæ tantummodo procedat, atque permaneant cū ariditate corporis & caliditate, quæ primo tactu mitis sentiat, in processu uero tēporis acris, mordax, atque arida manui se offerat: huiuscemodi febre heclicā esse est existimandum. Maximū uero tibi atque indubitātū hoc crit eius nature indicij, si cibum hominī obtuleris eo tempore, quo maxime omnes horas suspēctas subterfuisse uidetur. Statim enim hora una aut duas post acceptum cibum quicumque ægorantem tetigerint, alteram febres accessionem adesse opinabuntur. Nec deerunt qui eos qui cibum obtulerint increpent, quod haud in tēpore dederint, sed tūc cum futura accessio erat, & quod oportebat cibum in longius tempus differre, & quod annotatio tardius sit subsecuta. Res autem non ita se habet. Omnibus siquidē heclicis febribus hoc propriū & infeparabile adest indicij, allato cibo quidem febrem accendi, ac pulsū ad magnitudinem ac uelocitatem augeri, ita ut incompreſſa annotatio facta uideatur. Voco autem annotationē incōpreſſam, in qua neque horror aliquis, neque extremarū partium frigefactio facta est, neque ueluti quædam dormitatio, neque aliqua insignis pigritia, aut omnino inæqualitas aliqua uel in caliditate, uel in pulsū: adhuc autē magis neque paruitas, neque debilitas, neque horū aliquid aliud, sed quæ admodum & cuiusque alteri ex cibo maior ac uelocior pulsus efficitur. Fit quidem aliquando & in quibusdam febribus alijs incōpreſſus ascensus, atque hæc quidem ratione non uideretur febriū heclicarū propriū & infeparabilis casus. At non parū differt, si uniuersum horum indiciorum acerrum inspexeris: in omnibus siquidē febribus alijs huiuscemodi introitus præter cibum assumptum sunt incōpreſſi: in febribus autem heclicis res omnino contrario modo se habet: neque penitus fit aliqua annotatio in tēpore aliquo: sed est una febris continua, sicuti quæ proprio nomine synochis appellatur. At illa quidē quædam ueluti flammā plurimā admouenti manum habet occurrentē, præter id quod pulsus in ea celerissime sunt frequentissimi ac maximī. In heclicis autē febribus, neque multa occurrit caliditas, pulsusque tāto minores, rariores, ac tardiores sunt his qui febribus synochis appellatis existunt, quanto etiam caliditas minor existit. Commune est itaque omnibus heclicis febribus, quod pusillæ ac semper a principio usque ad finem sunt æquales. Proprium autē his quæ tibi coniunctæ sunt, est siccitas: quoniam si sine siccitate sæpius heclicæ febres consistunt, cum non transmutantur ad tabem, quemadmodum multis hoc tempore in magna pestilentia cōtingit. A synochis igitur differunt, ut diximus, heclicæ febres. Ab alijs quæ incōpreſſas habent annotationes, hoc maxime differunt, quod afflictatio aliqua omnino illis adest cum cibum assumpserint in accessionis principio: in heclicis post cibū assum-

Tom. 3

f 3 prum

ptum ueluti quandam afflictionis experte annotationem fieri contingit, quæ non est, ut antea diximus, annotatio. Decipit autem eos qui circa huiusmodi non sunt exercitati ob caliditatis multitudinem, ob magnitudinem pulsuum ac uelocitatem. Manifestius autem die sequenti hæc febris agnosceat, si diligentius obseruauerimus, quousque post assumptum cibum in caliditate ac pulsibus alteratio facta perdurauerit. Nam quæcunque conspiciuntur, donec ex cibo digesto atque apposito cordis siccitate humectauerint. Deinceps ad pristinum habitum reuertetur, in quo antequam cibum assumeret, conspiciebat. Si igitur alio in tempore cibo refeceris, eo quod sequitur die, ac rursus die sequenti, in tempore pariter diuerso, quod a se fieri uidebis, caliditatem scilicet adauctam, pulsus autem, ut diximus, alteratos. Id enim eis contingere uidetur, quod in calce ac lapidibus calefactis: si enim aquam frigidissimam infuderis, multo calidiores sentiuntur, nutriende ut uidetur in ipsis humida substantia aridam caliditatem. Sed quænam sit huius rei causa, naturæ rationem studiosos inquirere oportet. quod autem ita fiat, cuiusque uolenti ediscere licet. Si enim intra manus recipiat calcis glebæ, eiusdem paruifaciet caliditatem, quam neque sentiet. Quod si ad terram deponat atque aqua perfundat, uidebis quamprimum uehementer calefactam, atque ita feruentem, sicuti lebetes, quando ingenti adhæserint flammæ. Vapores etiam non paucos ab ea efferris conspicias: quod si etiam tangere ausus fueris, facile ex hoc deuri contingeret. Adeo si ad sensus iudicium referatur, humida caliditas uires habet non parum sicca euidentiores. Siccam uero in hecticis febribus esse caliditatem, quas tabes consequitur, eo constat argumento. Nullus eorum qui habitu corporis præditi sunt humiditate, statim ab initio huiusmodi febre correptus fuit. Sed quicunque sunt natura sicciores, ac præsertim si unam calidam habuerint temperaturam, uitamque elegerint in laboribus, uigilijs, ac curis, uictusque paucos, hos statim ab initio solet hectica febris inuadere ex ira, uel tristitia, ac magis æstate, statumque temporis calido & sicco, ac loco præterea cõsimili. Terminus autem earum principij est cum eo tempore, quo solent ephemere febres in integrâ quietem desinere, ne dum istis tale aliquid non eueniat, sed insuper siccitas manifeste intendatur: tunc enim primum febre euadens ephemeram, transcendit ad hecticam. Alter uero cuiusdam ueluti ipsius augmenti atque integræ perfectionis terminus est tertie die accessio. Si enim ut paulo ante dicebamus, neque altera accessio superuenerit, neque egrotus sine febre fuerit, adaucta insuper siccitate, tunc proculdubio hic hectica febre laborat. Quæ progressu temporis cito ad tabidam conuertetur, nisi recte curetur. Terminus uero ipsius in labem transmutationis est, quando primum pulsus, debilis simul ac durus fiet, statim uero & paruus, necessario hic idem est etiam frequens, non tam propterea febris est tabida. Sed ob id potius quoniam debilis ac durus existit. debilitas uero

quidem uehementem sequitur cordis intemperiem, durities autem siccitatem. Si igitur huiusmodi affectus cor occupauerit, hinc febre tabida necesse est animal laborare. In eandem uero incidit febre ex ardentibus atque acutis febribus plures qui recte curati non sunt, ac præsertim qui cum aquæ frigida potu indigerent, præter id quod eam non biberint, nullum aliud refrigerans medicamentum thoraci ac præcordijs apposuerunt. Si uero cum omni huiusmodi auxilio plurimus est usus, ultra modum adhibuerint, his expeditum est iter ad tabem: si etiam diu febre tolerauerint, ex hepatis aut uentriculi inflammatione. Maxime enim horum uiscerum inflammationes, si non recta cura adhibeatur, insequuntur hecticæ febres, adeo ut plerique existimauerint eas nulla ex causa alia generari. Quos latet neutrum istorum, ac nullum præterea ex uisceribus aliud, neque tabem, neque ullam omnino hecticam febrem efficere prius quam ut dictum est, cor patiatur. Incipit autem ipsi cordi hæc passio, nonnunquam quiddam ex seipso, sicuti in excædentes uehementibusque tristitijs ac diuturnis; nonnunquam uero ex ardentibus febribus; aliquando autem ex pulmonis ac thoracis affectibus, ac præsertim ex suppuratiõibus & phthisi. sicuti autem ex his, ita ex hepate ac uentriculo; atque ut simpliciter dicamus, ex omnibus diuturnis inflammationibus quæ nobiliores partes occupauerunt, adiuncta totius animalis ac præsertim cordis siccitate. Ego quiddam uidi in laxioris intestini, Greci colon appellat, inflammatione diuturna tabidam febre fuisse secutam: itidem in similibus stomachi uelica ac renu affectibus, nec minus à tali febre nonnulli sunt capiti, qui dysenteriam patiebantur, cum scilicet intestina inflammatione laborarent. in leuitate etiam in testinorum & longo profluuiio, (alterum Græce lienteriam, alterum diarrhoeam appellat,) cum scilicet uel ab initio statim uel progressu temporis febricula inuaserit, tabidæ febres consequuntur. Et ut simpliciter dicam, quando præexcitatum cordis corpus febrile caliditatem, quæ cum difficultate amouetur, acceperit. Quare & cum arteriarum circumstantibus partibus calidiores sentiuntur, maximum sunt hecticarum febrium indicium. Siquidem hoc illis nequaquam alijs aduenit in febribus: adhuc autem manifestius hic aduenit casus cum sunt loti, aut quouis alio modo elaxati, ita ut aliqua profluat humiditas, ac caliditas efflet. Tunc enim alijs partibus omnibus calor percipitur moderatus, ubi calor ita expirauerit: qui uero in arterijs existit, nihilo minor sentitur. Est uero eius manifestus sensus, cum se pulsus attollit, qui neque ipsi talibus expirationibus permutatur, sed continue in eodem statu perseverat. Cum igitur sola per seipsam consistit hectica febris, perspicua est an simpliciter hectica, an etiam tabida extiterit. Alteri uero associata iam difficiliter cognoscitur, sicut quæ nuper cuidam mulierculæ contigit, cuius accessio non die tantum, sed etiam nocte manifeste fiebat. Latebat enim tabida febris omnes medicos, quibus

quibus eiusdem curatio fuerat demandata, ut qui arbitrantur, neque principium aliquid sensibile febribus hecticis inesse oportere, neque incrementum, neque consistentiam, tanquam non posset eisdem associari altera febris ex humorum putrefactione proueniens. At nos statim primis diebus in eadem muliere cognouimus: utraque enim annotatio, & quæ interdiu & noctu fiebat, partes quiddam breues accessionis faciebat, & sæpius cum rore aliquo, aut expiratione uaporosa, ita manifeste soluebatur, ut corpus in temperie positum tagentibus sentiebatur. Signa autem ex arterijs accepta, de quibus paulo ante sermo habebatur, semper remanebant, cum neque similiter ut aliae partes refrigerarentur, neque celeritatem, aut frequentiam motus amitterent. Quæ igitur & alias à nobis sæpius dicta sunt, nunc etiam dicentur, quod non oportet accessionum circuius ac similes proportionales solum in febribus aduertere, sed multo magis ipsius febris modum ac formam, atque ex hac ipsas dignoscere febres, non aliter quam homines ex figura, & ex propria forma cognoscuntur. Sic & nos prima die sæpius febris formam cognouimus, non expectata aut tridua, na aut quartana aut quotidiana reuersione. Sed de his quidem satis in secundo De crisi bus libro dictum est. Dictum est autem nihilominus eodem in libro, quo pacto febrium ephemerarum differentia sunt cognoscenda. Scio autem me & hoc in libro fuisse professum, de ipsis aliquid annotare. Sed cum in memoriam reuoco, quod pauca quadam dicenda supersunt, præter ea quæ in eo libro conscripsimus, alia quidem superfluum existimaui, hoc in loco repetere. Hic igitur sola quæ in eo libro sunt defecta supplebo. Qui itaque ex seruire solis in febrem inciderint, his cutis magis ad caliditatem & siccitatem: quam pulsus ad febrilem uergit dispositionem: nam & minus sitibundi sunt his qui æqualem habent caliditatem. Et quamprimum manus admouetur, in eis uigens calor percipitur. Contra res se habet in his qui ex cute densata atque alstricta laborant, nam in his reaccenditur calor. At qui ex seruire solis ægrotant, his maxime caput deuri uidetur, plusque ex balneis frigidis utilitatis ac delectationis recipiunt. Oculi quoque in his rubicundiores & calidiores simul cum siccitate uidentur: siquidem sine grauedine ac destillatione laborant. Nam hæc quibusdam sole deustis accidere consueuerunt, fitque in eis caput non solum calidum, sed etiam sanguine plenum, adeo ut omnes uenæ quæcunque in oculis, & in temporibus, & in fronte, & in tota sunt facie, supra modum extendantur. Hoc etiam satis eos ab his qui ex humorum frigiditate febricitant, separat. Nam & hi quibusque caput læsum fuit, grauedinibus ac destillationibus facile corripiuntur. Eorum uero nonnullis febris solum capitis dispositionem consequitur. Magna uero ex parte tunc solum febricitant, quando totum corpus supra modum caluerit uel alserit. Est minus calida cutis his qui ex frigiditate febricitant, corpusque his maiorem præfert tumorem, nullus in facie squalor, qualis his qui

ex solis seruire febricitant, sine plenitudine capitis. Magna uero parte his solet caput repleti, nisi quis purum atque materiam inutilis expers corpus habuerit: solis siquidem his caput calefieri contingit, si ne aliqua plenitudinis noxa. Illud tamen aliquando usu euenit, ut plurimus calor deustum occupet caput, quauis nulli plenitudini obnoxium. Hæc igitur dispositio ab altera quæ ex frigiditate consistit, manifestissime differt. At quæ plenitudinem habet adiunctam, non facile discerni potest, ut quæ & cum destillatione & cum grauedine assistat: qui etiam affectus frige factis adueniunt. At quemadmodum diximus squalor, atque ingens cutis caliditas, ac quæcunque alia diximus nuper, propria sunt eorum quos seruire solis deustit: de quibus in Arte curandi plenius dicitur: & una de his omnibus febrium ephemerarum differentijs. Quarum dignotiones, cum in secundo De crisi bus satis à nobis fuerint explicatæ, alteram hoc in loco explanationem non expositulant. Sed hic finem sermonis faciemus, atque omnium deinceps quæ ex humorum putredine febres accenduntur, differentias assignabimus.

GALENI DE DIFFERENTIIS FEBRIVM, LIBER SECVNDVS,

NICOLAO LEONICENO INTERPRETE.

Illud superest, ut febrium differentias quæ in humoribus accenduntur, percurramus, si hoc unum antea admonuerimus, non sufficere ad generationem febrium, sicuti multi opinantur, si solum amara bilis, quam nonnulli rufam appellant, augeatur. Sic enim omnes qui morbo regio laborant, in maximas inciderent febres. In eis siquidem huiusmodi humoris magna in toto corpore copia redundat, non tamen febricitant, nisi aliqua alia accesserit causa, de qua paulo inferius dicemus. Absurdum etiam putare in quartanis & quotidianis febribus, quæ exquisitæ sunt tales, acerruari bilem amarum non secus quam in tertianis, ac febribus quæ ab incendio causones appellantur. Nam ex aduerso in quotidianis febribus atque quartanis, neque uomitus biliosi, neque sudores, neque urina, neque excrementa aliqua uestigia amaræ bilis ostendunt, præter id quod neque aliquid ex his quæ antecesserunt, aut simul adfuerunt, eiusdem humoris præbet testimonium. Nam tertianæ quiddam febris magna ex parte in corporibus fiunt, in quibus naturalis habitus ad bilem accedit, atque in consistenti ætate, quæ omnium maxime biliosissima est: tempore etiam æstiuo præ ceteris, in quo huiusmodi humor dominatur: in locis præterea quæ calidæ atque siccæ habent temperaturam, ac in simili aeris ambiētis qualitate: uita etiam non ocio atque quieti dedita, sed in laboribus, curis, uigilijs, solis incandescens, & ciborum paritate assueta, eorum præsertim calidorum atque siccorum usus: præterea medicaminum calefacientium atque exiccantium immodicus usus febres tertianas facilliter afferit.

Contra uero quotidianæ febres naturis, in quibus A pituita superfluit, sunt familiares, atque ex omnibus anni diuersitatibus in hyeme præcipue, atque omni temporū statu frigidiori atque humidiori, in etate senili ac puerili, in locis frigidis atque humidis, uitæque otiōsa, quam crapula comitantur, ac tum præsertim cum post cibos balneis utuntur, ac multo etiam magis, cum ipsi cibi naturā pituitosam habuerint, generantur, neque etiam hi amarā euomunt bilem, neque per uentrem inferiorē, neque per urinam, neque per sudores excernunt: quod in febribus contingit tertianis. Hæ siquidē flaua bile putrescente fieri consueuerunt. At quotidianæ ex pituita, quem admodū quartanæ ex atra bile originē habent. sic igitur & corporū naturam sequuntur, ad atram bilem procliuem, atque ex ætatibus declinantē, ex anni uero temporibus, autumnum. Sic & reliqua omnia quæ his proportionē respondent, ut cibi potusque, ac uictus uniuersus frigidus ac siccus quartanis febribus originem præstat. Quare & rigor qui utrumque genus febris antecedit, haudquaquam similis est. At in tertianis quidem causam à qua prouenit, rei quodāmodo pungentis ac ferientis sensum representat, in quartanis autem ueluti refrigerantis. De ea aut quæ est rigoribus forma, inter causas accidentium abūde exposuimus. Vbi etiam generis febrium diximus differentiam, quæ ex ipsis quæ quidem sunt intermittētes (ita enim appello quæ cum quæ ad sensibilem infēbricitationē perueniunt) ortum habent ab humore febrem generante, qui per omnes corporis partes suo motu defertur. In continuis autem humor in uenis continetur inclusus, de quarum dignotione in secundo libro De crisi bus, tractauimus. Intermittentiū igitur tres sunt omnes numero differentię, quotidiana, tertiana, & quartana: quotidiana quidem ex pituita putredine, tertiana uero atque quartana utriusque bilis: flauæ quidem tertiana, nigrae autem quartana. Continuarum aut quæ ex flaua bile proueniūt, duplex est species, altera earum quæ a continuo seruire synochē appellantur, quarum uniuersum tempus in una consumit accessione, quæ a principio usque ad finem pertingit: altera earum quæ idem cum genere nomen sortiuntur, & continuæ appellantur, atque in pluribus circuitibus continentur. Earū igitur quæ synochē dicuntur, tres sunt omnes numero differentię: nam quædam earum a principio usque ad finem æquales perdurāt: quædam paulatim augentur: tertia species paulatim decrescit. Vnde & nonnulli primas quidem homotonas atque acmasticas, hoc est in eodem statu & uigore perseverantes, nominantur: secundas anabaticas atque epacmasticas, hoc est assurgentes atque inualescentes dixerunt: tertiās aut paracmasticas, hoc est decrescētes appellantur. Continuarū uero duæ sunt primæ differentię, nonnullarū quidem quæ singulis tertijs diebus inualescūt: aliarum uero quæ die intermedio alteram faciūt accessionem. Hæ igitur nullum præcipue obtinent nomen. At quæ tertio die inualescūt, ego quidē nominare consueui tritæophyes,

hoc est tertianarū naturam referentes, nontamen prohibeo quin pro suo quicunque arbitrio alterum eis nomen imponat, modò rerum obseruet differentiam. Alia quidem est differentia, cum ad infēbricitationem terminatur, alia cum in declinationem febrilem desinunt hæ quæ per tertiā diem febres acceduntur, est præterea alia febris natura, quæ in medio accessionem facit: nullam tamen ex his hemitritæum uoco, non ueto autē si quis uelit ita nominare, modò hoc tantum ab eisdem obseruetur, ut nullam febris speciem prætermittat, sed omnes deinceps, quemadmodū ego nunc institui, recensentur. Nam quæ & in die intermedia faciunt accessionem continuæ, nonnullæ quidem in quotidianarum figura progrediuntur, duas inuicem accessiones simillimas faciētes: nonnullæ uero duas dissimiles habentes, primæ quidem tertiam omnino simillimā obseruant, secundæ autem quartam, in figura duarum tertianarū progredientes, hæ igitur ex bilioso magis: alteræ uero quæ singulis diebus similem accessionem faciunt, ex pituitoso magis humore consistunt. Est & tertium genus febriū continuarum, quæ perraro tamen eueniunt, quarum accessiones quartanarū figuram progredientes ostendunt, neque in febricitatione terminantur. Sicuti autem febris tertiana aliquando fit duplex, aliquando triplex: ita & hæc non modò duplex, sed etiam triplex euadit. Hæ quidem febrium completiones sunt eius quæ de typis, id est de febrium figuris, propriæ tractationis. Quæ autem ex humoribus simplices febres accenduntur, tot numero sunt, quot nuper a nobis sunt explanatæ. Ex earum aut commistione, alia quædam generantur, de quibus deinceps dicemus, si prius his quæ simpliciter consistunt, quod deesse uidetur, adiunxero: quod uidelicet quæcumque febris exquisitā simplicitatem seruauerit, formā unam quandam ueluti regulam obtinet eorū quæ nunc sunt a nobis dicenda: quæ uero aliquo modo ab ista defecerit, tantū etiā a febrim simplicitate recedet. Nā quæ ex flaua bile per sensibiles corporis partes delata oritur febris, cum rigore inuadit, atque ardentis febris similitudinem gerit, & bilis uomitibus, aut eductiōibus, aut sudoribus, uel scilicet ex horum quibusdā uel omnibus, soluit. Huius febris accessio duodecim ad summū horarum æquinoctialiū spatium finitur, eandemque tertianam exquisitam appellamus, quæ in temperatura laborantis biliosa, & tempore anni statu ac regione & uictu calidis & siccis consistit. Diximus aut & paulo prius, alia omnia quæ ad eius generationē conueniunt. Breuior est aut aliquando prædicto spatio temporis accessio, in eo quod magis ac minus plurimā habens differentiam, ob quantitatē uidelicet, aut qualitatem ipsius bilis, aut propter laborantis uigorē, aut propter præsentē eorū tempore corpori patienti dispositionē. Nā multa bilis ea quæ pauca est, longiorē affert accessionē, tenuis aut crassa, breuiorē: sic & uigor maior quidē breuiorē, imbecillior uero longiorē. Corporis autem dispositio, rara quidem breuiorē, densa uero

uero longiorē. Tempus autem in hac febre in A terminationis, nullū habet humoris putrescentis expulsi perceptibile indicium in die aut in nocte quæ consequitur accessionem: cum uero parumper succenditur, uix agnosci potest in primis diei aut noctis subinde sequētis partibus: manifestius autem iam circa finem eiusdem diei uel noctis, adhuc uero manifestius proxima, quæ antecedit uidelicet accessionis diem uel noctem. In illa uero iam signum euidentius apparet, ac multo etiam magis accessione iam incipiente, atque adhuc plus iam inualescente febre. Cū uero iam consistit, minus quam cum augebatur, multo uero minus ubi iam declinat. Huiusmodi febrim, si appellare libuerit exquisitam tertianam, nomine uteris antiquo: si minus, mihi saltem liceat manifestioris doctrinæ gratia ita nominare. Est autem & altera exquisitæ simplicitatis febris, quæ ex pituita putredine ortum habet, per sentientes corporis partes a natura detrusa. Incipit autem ab extremorum frigefactione, atque horrore potius quam rigore. Ac cum diffcultate accenditur calor, ac longum consumit tempus, dum inualescendo peruenit ad summū. Quoniam uero is ex quo constituitur humor frigidus est & humidus in temperatura, lentus autem ac tenax in consistētia: idcirco ægre accenditur, ac tarde mouetur, sæpiusque in foraminibus retinetur. Operimit autem atque aggrauat aliquando uirtutem. Hinc inæquales, ac debiles magis, paruosque efficit pulsus, quamprimum febres inuadunt atque inualescunt. Fiant autem & in biliosa febre in accessionum principijs singuli quos diximus, circa pulsus affectus, & in illa statim desinunt, aliaque & inæqualitas quæ plerumque tali febre inuadente non adest. At postquam cessauerit rigor, non multo post calor accenditur, ueluti ignis effulgens purusque, omnis fumosa fuliginis expers. At pituitosi humoris caliditatem igni fumido in lignis uiridibus accenso nō male assimilaueris: idcirco parua in eo uacuationes, & accessionis spatium longius producit, neque intermissionis tempus est adeo, ut in tertiana syncerum, sed humoris putrefacti seruat indicium. Manifestissime autē & in hac febre in inualescentibus atque incrementis accessionum, signum putrefactionis apparet. Attamen quum exquisitè suam naturam seruauerit, plerisque uidetur puram intermissionē habere, & nos quoque hoc idem non raro fatemur, cum nimium diligens sermo fuerit intempestiuus. Hæc autē naturas consequitur corporum, & tempora, & loca, & status, artesque, & uictus rationem, aliaque omnia pituitæ consentanea. Singulis autem diebus accenditur, quāuis minus calida sit biliosa tertiana. At illa cum & humorem habeat accensionis opportunum, & facile subinde propter subtilitatem quicquid ex eadem esserbuert, totum in accessione expurgatur, ad puriorem quandā infēbricitationē terminare uidetur, postque accessionem breue aliquod putridæ caliditatis uestigium relinquere. Quæ autē in pituita febris accenditur, in accessionum declinationibus integre

non expurgatur, neque partem relinquit eius quod ueluti succedi uidetur: hinc ergo eius intermissio longe deterior ac secundæ accessionis festinat inualio. Tertium febrium intermittentiū genus est exquisita quartana, quādo ex solo atque bilis humore generatur, qui frigida ac sicca constat temperatura. Succendit autem paulatim, ueluti lapis aliquis, aut testa, aut os, aut tale aliquid huiusmodi corpus frigidum & siccum. Vbi uero aliqua ex eo flamma fuerit accēsa, nihil humidum, aut semicompositum in accessione relinquit. Atque idcirco in hoc humore copiosiores sunt euacuationes que in pituita, atque intermissio exquisitè pura uidetur: quoniam & hic quicquid atræ bilis fuerit accessum, exhauritur atque dispergitur. Idcirco & in eis talis est rigor, qualis his qui uehementi gelu frigesunt, haudquaquam ei similis, qui a sole perustis aut lassis, aut ex medicaminibus aliquādo calidis, aut cum super ulcera ponuntur mordentibus, fieri consuevit. Necesse est autem hanc febrem antecedere, quæcunque atram aggregat bilem in uitæ exercitijs, ac totius uitæ ratione, & temporis statu, & parte anni, ac regione: sic & laborantis naturam & ætatem atræ bile abundare. Huius autem febris accessio temporis spatio est similis tertianæ, nonnunquam & longior, cum adhuc exquisita perseverat, ut quæ ex frigidiori humore consistit. Eadē uero in hisce febribus atque alijs omnibus est causa, quæ differentiam facit longitudinis accessionum, quemadmodum paulo ante diximus in exquisitis tertianis ex multitudine humoris, ac qualitate, uigore insuper, atque imbecillitate potentia, ac præterea ex ipsius ægrotantis dispositione diuersitatem assumens. Nam & alia omnia proportionē respondent his quæ ex amara bile accenduntur. Si igitur neque putrescat, neque uehementer per partes sentientes deferatur atræ bilis humor, nunquam efficiet quadriduanæ exquisitæ circuitum. Et quidem regij, morbi passionibus diuturnæ & melancholicæ splenis ægitudines & colores in toto corpore feedi, herpetibus etiam atque erysipelatibus quæ ex flaua bile consistunt, cancri & phagedenæ correspondent. Neque in his uero, neque in atræ bilis morbis necessario febricitant, nisi prius atræ bilis putrefiat. Semper enim suis natura uiribus utens, quicquid optimum fieri contigerit, his quæ aluntur partibus, assimilare: quicquid uero alienū, conatur excernere. Quod si aliquādo ob crassitudinem, aut multitudinem, aut tenacitatem materię inutilis, aut aliquā meatuum obstructionē, aut propter sui imbecillitatem, totum quod est uitiatum nequeat expellere, necesse est, ut si id diutius in animalis corpore perdurauerit, corrumpatur. Neque enim fieri potest, ut aliquis quicquid ex humoribus talis permaneat, qualis erat ab initio, nedum qui ita deprauatus, ut naturæ cultus sit expers. Sed alterū omnino sequi, ut scilicet concoquatur, apponatur, atque assimilē solidis partibus animalis, aut corrumpatur, & putrefiat. Sic enim his qui morbo regio atque atræ bilis passionibus infestant, quando

quando biliosi humores superabundantes diutius corpus obsederint, febres superueniunt. Sepius etiam aut hepatis, aut splenis affectus attulit febrem, quando scilicet hec quas diximus nuper passiones, aut ex inflammatione, aut obstructione contigerint. Eadem quoque ratione & in pituita humore redundante non accenditur febris, nisi prius putuerit. In hoc autem uisum est sapientius id quod antiqui impossibile arbitrabantur. Est autem hoc sine febre rigor, quod nonnullis quidem accidit semel, nonnullis autem per uices interpollans multorum spatiorum dierum, & a principio usque ad finem continuatur; aut uidelicet est ita omnino exiguus, ut neque adesse uideatur, cum se quieti tradiderint, sed cum moueri ceperint, tunc demum eum sentiunt; aut tantam uim habet, ut sit etiam sine motu molestus. Sed quando huiusmodi in tempore humor putuerit, non modo rigent, sed etiam febricitant. Atque tales sequitur dispositiones febris, est ualde diuturna, & difficulter solubilis in quotidianae figura progrediens. Ex hoc igitur genere est & febris ea quae proprie uocatur hepatica, quando simul febricitant & rigent, atque eodem tempore in toto corpore utrunque sentiunt affectum. Archigenes quidem nulli id nomen unquam alteri rei accommodari arbitrat, nisi huic febricitanti tantummodo: uidentur tamen & Attici quidam, eum etiam rigorem qui febre antecedit, ita nominare. Vitreum uero huiusmodi humorem Praxagoras uocat. Iuniores autem, e quorum numero est Philippius, simpliciter crudum, nullum aliud nomen adijciens, ut exquisitius distinguat. Est autem & ipse species quaedam pituitae, ut qui satis frigidus & tenax sit. quicunque enim frigidus atque humidus humor existit, ad pituitae appellationem reducitur, si Hippocratem omnesque non modo priscos, sed alios etiam Graecos in nominibus imitari uelimus. Prodicus siquidem in libro De hominis natura, in hoc nomine praeruaricat, ab admirabili quodam ueridico persuasus: sed hoc tempus non suadet ad huiusmodi disputationes sermonem diuertere, cum alterum eisdem tractatum addixerimus. Quare rursus ad propositum reuertamur. Quicunque humor natura frigidus atque humidus fuerit, hunc nos pituitam appellamus, tu uero si libeat scindapson nomines: adeo est mihi parua nominum cura. At non te lateat plures esse huiusmodi humoris differentias. Vna siquidem eius est species frigida, adeo ut cum loco calido obstruitur, dolores maximos excitet, saepiusque multa laxioris intestini incommoda hoc humore acuti clysteris ui euacuato, statim sedari contingit: hic uero humor utri liquefacti similitudinem gerit. Est & alia pituitae species, quam plerique cum sreatu expuunt, sensibilem habens dulcedinem. Liqueat autem quod hanc exquisitae frigida non contingit esse, si quidem eorum meminimus, quae in libris De simplicibus medicaminibus diximus. Est & tertia alia pituitae species, quae expuentibus uidetur acida. Est autem minus frigida quam uitreum, magis uero quam dulcis. Sicuti & altera species

est falsa, aut propter putredinem, aut propter falsam humiditatis missionem. In qua si quos febricitare contingit, superueniente accessione non rigent, sed tantummodo horret. Acida uero ac uitreum, si per sentientes corporis partes deferatur, sine febre rigores generat. Quod si modica aliqua in ipsis fiat putrefactio, febrem hepaticam appellatam inducit. Quod si uehementius putrescant, rigor quidem antecedit, febris uero sequitur, superata frigiditate a multitudinis caliditate, adeo ut dum febris inuale scit atque consistit, minime sentiat. Forte autem & uitreum pituita acidae qualitatis est particeps, adeo ut eius differentiae tres sint numero uniuersae, acida, dulcis, & falsa; minime uero dulci pituita putrescente febrem rigor antecedit. Quispiam uero fortassis neque simpliciter, neque a simplici causa huiusmodi febres fieri arbitretur. Si quidem totum id quod ex pituita putrescit, febrem accendit, reliquum uero quod nondum putrescit, cuius causa rigescunt, non eandem habet cum putrescente qualitatem. Si igitur ab hac quidem rigor, a putrescente uero febris generatur, duplex semper aderit causa. Contingit uero & hic febrem quidem ab altero causae genere dici re fieri, rigorem uero utpote alium a febre ab altera, ut qui non sit, quod febris, per febrem namque tertiana flaua bilis rigorem efficit ac febrem. Sed haec quidem logica magis habent questionem. Iam uero tempus est ut ad propositum institutum reuertamur. Si pituita putrescens, ex qua febrem illam quae singulis diebus accessionem facit, accendi dicebamus, misceatur amarum bilis humor, ex quo tertiana gignitur febris, duplex iam causa ac dispositio coniungeretur. Alter siquidem humor affert quotidianam accessionem, alter uero tertio quoque die itaque alter quidem dies duas habet accessiones, alter uero unam tantummodo, nisi accessionum tempora in easdem horas conueniant; si enim conuenierint, fiet una febris confusa, quae neque pura tertiana, neque quotidianae formam praeseferat. Quoniam uero utriusque febris duplex est species, quatuor ex ipsis fient complexiones. Vna quidem in qua tertiana quotidiana intermittenti commiscetur; altera uero in qua tertiana quotidiana continue coniungitur; & tertia in qua quotidiana intermittens tertiana continue miscetur: quarta in qua permiscetur quotidiana continua tertiana continua. Harum uero nuper dictarum complexionum omnium duae sunt differentiae, cum aliquando quidem in eandem horam accessiones occurrant, nonnunquam uero diuersis temporibus superueniant. Sed haec quidem cognitio faciles sunt, nisi quod aliquando intermittens ignoratur ab inextercitatis, ea ratione, quoniam egrotus nunquam a febre liberatur. At formam accessionis inspicere oportet, quemadmodum in secundo de crisi plenius edocuimus, atque inde, non autem ex periodorum simili proportionem, cognoscere febrem. Supponatur enim cuiuspiam accessionem incipere circa primam horam una cum rigore, qui uidetur pungere carnes laborantis; deinde ubi alia omnia tertianae febris indicia usque ad consistentiam processerint

processerint, postmodum cum bilis uomitu atque optimis sudoribus declinare, ac iam nona die horam adesse, unde ex totius accessionis motu coniecturari possumus, hora undecima egrotantem febri intermissione habiturum, talem uidelicet qualem in periodis nominare consueuimus. Dum uero in hac spe sumus, subito retineri sudores, densata scilicet tantummodo, uel etiam horrescente cute, ac subinde principium, ascensum, consistentiam febris continue, qualis ex pituita accenditur, sequi. Sic enim & duplicem causam, ac duplicem febrium speciem cognoscemus, mista intermittente continue, quamuis nulla intermissio deprehendat. Secundo etiam die sperandum est hora nona accessionem futuram: quod si expectationi nostrae res ipsa respondeat, omnino etiam die tertia idem febricitante adhuc egrotato, tertianae febris accessionem horam primam superuenturam sperabimus. Quod si aut praegenerit, aut tardior fuerit, ea quam secundo die circa horam nonam fore speramus accessionem, aut tertio circa primam, non amplius diebus sequentibus, aut nonam, aut primam expectabimus horam; sed tanto prius, siue posterius, quanto in primo periodo similitudo proportionis accessionem aut tardasse, aut accelerasse monstrauerit. Quae uero ex duabus febribus citius sit finem habitura, ex earum specie & forma, atque ex accessionis prolixitate ac magnitudine, modo praeterea, ac motu, & reditu periodorum, prout celerior aut tardior extiterit coniecturandum; adhibenda insuper alia quae superueniunt indicia coctionis aut cruditatis morbi totius, ex quibus maximam uim habent quae in urinis apparent, de quibus omnibus sufficienter in libro de crisi tractauimus. Si uero quotidiana continua tertianam intermittente, quae prima inceperit hora nona, sed aut quinta, aut sexta apprehenderit hora, adhuc difficilior cognitio sit plerisque medicis, qui talem contemplationem contemnunt, neque scire curant an una sit febris, an duae, & qualis nam sit utriusque natura, ut uero qui nihil horum intelligant, non modo ignorant, quo pacto curare oporteat has febres, quarum nullam habent notitiam, sed nesciunt etiam utrum die sequenti suspicandum sit de hisce horis ambabus, quae in primo die accessiones attulerunt. Ego uero sum mihi conscius, quod sepius ex diuinatrice quadam arte potius quam praenoscendi scientia medicinae propria, uisus sum eisdem coniectura affectus futurae accessionis insultum. In hac igitur ipsa de qua nunc agimus missione tertianae cum quotidiana, uidi aliquando circa primam horam, exquisitae tertianae inuadere accessionem, in sexto autem illius quae a iunioribus medicis proprio nomine cathemerina, id est quotidiana appellatur: ita enim uocare consueuerunt eam febrem quae singulis diebus accenditur, neque nullam habet intermissionem. Ego uero solitus sum eandem febrem amphimerinam continue nominare, nam cathemerinon uocabulum nusquam apud Graecos scriptum inuenitur: omnino uero rem quae quotidie eodem fiat modo, amphimerinam uocant. Verum, ut inquit Plato, non est habenda de nominibus cura, quibus tot ac tantarum rerum inuestigatio proponitur. Vocetur itaque manifestioris doctrinae gratia, quae quidem singulis diebus accenditur, atque intermissione finitur, amphimerina, id est quotidiana simpliciter, nulla alia sermoni facta adiectione. Quae autem intermissionem non habet, quotidiana continua dicatur: alteram uero si quis uellet, quotidianam intermittentem appellet. Eodem modo in tertiana statuatur: altera quidem eius differentia simpliciter tertiana dicatur, aut tertiana intermittens: altera uero tertiana continua. Contingit etiam hanc ipsam sine aliqua adiectione, tertianam simpliciter nominare, quod & ab aliquibus uideo obseruari. Sed non oportet de nominibus, prolixius disputare, sed potius ad propositum nostri institutum reuertamur. Adolescens enim in quo factam dixi complexionem tertianae cum quotidiana continua, mane quidem in prima hora rigorem pati coepit, exquisitae tertianae familiarem, & aderantque alia omnia eiusdem febris indicia usque ad horam sextam, & repentinus uomitus bilis, et pauci sudores inter quos statim homo contractus est atque horruit, ac subinde incipiente annotatione, pulsus erat paruus, inaequalis, deinde usque ad horam undecimam, cum paulatim adhuc succenderetur, plura quidem signa habebat annotationis propria, paucis tamen intermissis accessionis indicijs. Hinc uero usque ad quartam noctis horam, febris certissime intendebatur, deinde quantum sensu percipi poterat, usque ad sextam noctis horam in eadem magnitudine persistebat, mox iam manifeste declinabat usque ad diei sequentis horam quartam. In hac enim iam & contraheratis iam extremis partibus, paruoque existente pulsus, et iam ad uesperas usque intendebatur paulatim, neque horrorem, neque inaequalitatem aliquam praeferebat; deinde rursus in summo consistebat, circa quartam noctis horam. Sexta uero manifestissime coepit remitti. Quod igitur tertio die, hora secunda, quotidianam annotationem expectare oportebat, in ambiguo non erat, non tamen utrum tertiana eandem horam esset seruatura, satis constabat. Hora igitur secunda accessio superuenit in horrore, quae celerius ea quae in primo, secundo die quotidianae continue facta erat, inualescens usque ad horam quintam, aliquid rursus ab eadem hora fecit initium, in quo aderant omnia similia his quae in secunda hora contigerant accidentia. Hinc uero rursus promptius inualescens usque ad horam octauam, denuo in eadem horruit, ac paulo post accrescens accessio, expedite ascendebat, adeo ut hora noctis quarta iam ad summum perueniret. Et quid aliud hoc erat, quam accessio exquisiti hemitritici duabus eadem hora inuadentibus febribus, quoniam quotidiana duabus horis celerius, tertiana autem totidem tardius accedebat, adeo ut quicunque facultatem haberet febrium figurarum agnoscendi, tertianae ac quotidianae continue accedentia in unum confusa, manifeste deprehenderet.

Nam

† als. aliq. omnia seruans exquisitae tertianae indicia usque ad horam sextam, & repentinus uomitus bilis, et pauci sudores inter quos statim homo contractus est atque horruit, ac subinde incipiente annotatione, pulsus erat paruus, inaequalis, deinde usque ad horam undecimam, cum paulatim adhuc succenderetur, plura quidem signa habebat annotationis propria, paucis tamen intermissis accessionis indicijs. Hinc uero usque ad quartam noctis horam, febris certissime intendebatur, deinde quantum sensu percipi poterat, usque ad sextam noctis horam in eadem magnitudine persistebat, mox iam manifeste declinabat usque ad diei sequentis horam quartam. In hac enim iam & contraheratis iam extremis partibus, paruoque existente pulsus, et iam ad uesperas usque intendebatur paulatim, neque horrorem, neque inaequalitatem aliquam praeferebat; deinde rursus in summo consistebat, circa quartam noctis horam. Sexta uero manifestissime coepit remitti. Quod igitur tertio die, hora secunda, quotidianam annotationem expectare oportebat, in ambiguo non erat, non tamen utrum tertiana eandem horam esset seruatura, satis constabat. Hora igitur secunda accessio superuenit in horrore, quae celerius ea quae in primo, secundo die quotidianae continue facta erat, inualescens usque ad horam quintam, aliquid rursus ab eadem hora fecit initium, in quo aderant omnia similia his quae in secunda hora contigerant accidentia. Hinc uero rursus promptius inualescens usque ad horam octauam, denuo in eadem horruit, ac paulo post accrescens accessio, expedite ascendebat, adeo ut hora noctis quarta iam ad summum perueniret. Et quid aliud hoc erat, quam accessio exquisiti hemitritici duabus eadem hora inuadentibus febribus, quoniam quotidiana duabus horis celerius, tertiana autem totidem tardius accedebat, adeo ut quicunque facultatem haberet febrium figurarum agnoscendi, tertianae ac quotidianae continue accedentia in unum confusa, manifeste deprehenderet.

Nam cum tertianæ insultu rigor comitaretur, quoti-
diana autem sine rigore inuaderet, mista ex utra-
que febris horrorem continuo afferebat, rem qui-
dem rigore minorem, maiorem autem refrigeratio-
ne; tantoque hac ipsa maiorem, quantum a rigore
magnitudine superatur, adeo ut cum ab utroque ex-
tremo æqua distet proportione, horror mediis in-
ter ambo rigorem scilicet & frigefactionem collo-
cetur. Quod quidem maxime fieri consuevit, cum
extremities confundantur: non ab re igitur indi-
tum est huic febrī nomen hemitritæ. Nam ex quo
tidiana continua & tertiana intermittente tota eius
natura confusa, dimidiam partem utranque ex dictis
febris retinet. Sicuti igitur semiasinus & semi-
deus nomen tale fortiuntur, ita & hemitritæus. Se-
miasinus enim cum ad eius generationem pro al-
tera parte asinus, pro altera equus conueniant, ex
una semiasini nomen accepit. Semideus dimidia
quidem parte deus esse monstratur, cum uero alte-
ram hominis habeat, hæc in nomine omittitur. Sic
& hemitritæus dimidiam eius partem habet tertia-
nam, alteram autem dimidiam, quotidianam con-
tinuam. Duplex autem in ipso generationis modus,
uel scilicet duabus in unum tempus, quemadmo-
dum dicebatur nuper, conuenientibus accessioni-
bus: quia altera quidem præueniebat, altera autem
differebat, aut statim ab initio ambabus inuicem
confusis. Quæ igitur fit in unum tempus conue-
nientibus utraq; accessione, unam tantummodo ha-
bet hemitritææ naturæ accessionem: altera autem
omnes à principio ægritudinis usque ad finem, quæ
maxime atque præcipue ab omnibus febris hemitri-
tæ appellatur. Sed de hoc paulo posterius à nobis
dicetur, propter Agathinum, atque Archigenem præ-
sertim. In adolescente autem, quem nostra narra-
tio supposuit, cum tertia die huiuscemodi accessio
facta esset, quia in unum tempus conueniebant am-
barum febrium inuasiones, quoniam quotidiana
quidem duabus horis semper præueniebat, tertia-
na autem differebat, die quarta accessio sole orien-
te inuasit, formam exquisitæ quotidianæ ex pitui-
ta præseferens. Erat autem secundum proportio-
nis similitudinem quinta ab ipsa accessio circa de-
cimam noctis horam principium factura, quoniam
duabus semper horis celerius inuaserit, Tertianæ
autem ex bile febris accessio tertia ab initio die quin-
to, hora quarta erat inuasura, adeo ut inter duarum
febrium initia sex horarum spatium intercederet,
quod & factum est. Nam circa quartæ noctis horam
decimam inuadente accessione, quæ febris ex pitui-
ta seruabat imaginem, atque hoc modo usque ad quartam
diei horam progrediēte, ubi febris tertiana medio-
crem rigorem secum afferens, eidem coniuncta fuit,
mistam subinde formam gerens accessio, biliosæ sci-
licet febris ac pituitosæ: sequenti nocte circa ho-
ram octauam, pituitosa febris incipiens exquisita,
ac sola totam diem subsequenter ordine sextam oc-
cupauit: deinde cum media nocte declinasset, aliud
subinde eodem modo fecit initium: deinde cum reli-
quam dimidiam noctis partem usque ad meridiem

diei septimæ obtinuisset, postmodum iam ueluti de-
clinabat. At eandem excepit tertiana, quæ cum ri-
gore inuasit, quæadmodum exquisita tertiana cum
rigore inuadere consuevit, atque cum alia omnia se-
cum eodem modo certissima afferret indicia, uomit-
us bilis inuexit, atque alui extremæta biliosa, & uri-
nas optimas. Ac quum iam aduersperasset, breues
quosdam ueluti sudores, adeo ut quicunque febrium
species didicisset, ei aperte indicaretur eam remit-
ti, ac declinare, neque ultra unam aliam periodum,
aut ad summum duas debere protendi. Nam & in
ea declinatione erat quies admirabilis, qualis ante
uisa non fuerat, donec ad quartam noctis horam
peruentum est. In illa etenim febris quæ etiam ex
pituita ortum habebat, ac quotidie accessionem fa-
ciebat, cum duabus anticipasset horis, inuasit. Cumque
totam noctem occupasset, ac totum deinceps diem,
rursus in secunda hora noctis octauæ aliud fecit ini-
tium, cumque eandem pariter noctem totam occu-
passet, sequenti die, quæ nona erat, declinauit. Eo-
dem uero die circa horam octauam, quoniam dua-
bus horis tardius inuadebat, futura erat tertianæ
febris accessio, sed tunc hora nona superuenit, hoc
ipso etiam se declinare significans. Sole autem oc-
cidente, ei se associauit febris ex pituita more suo
anticipando, & cum nocte illam obtinuisset, dic-
tæ sequentem, hora decima diei decimæ iterum inua-
sit. Deinde die undecima rursus hora octaua, ex-
quisitæ referens pituitæ naturam: deinde prima no-
ctis hora tertianæ febris, quæ quatuor tardauerat
horis, horrida accessio facta est: deinde sexta no-
ctis hora aluius biliosum excreuit, ac quidem per
uniuersum corpus sudores exhalant, post quos
tota declinatio fere ad infebriationem peruenit.
neque iam in ambiguo erat, quin tota febris tertia-
na omnino desisset, sola autem ea quæ ex pituita
ortum habebat, remanserat, quæ & ipsa iam remit-
ti incipiebat. Hac igitur ratione die duodecima non
amplius anticipauit accessio duabus, ut antea con-
sueuerat, horis, sed hora septima inuasit: neque die
tertiadecima, sexta superuenit hora, sed illa etiam
septima hora inuasit, quietem effatu dignam, ac
declinationem ostendens. Quartadecima uero die
eadem declinatio melior admodum successit, ac ho-
ra nona accessio facta est: in urinis autem erant in-
signia coctionis indicia, solutionem ægritudinis in
die decretorio succedente futuram præmonstran-
tia. Sed hoc præsentis sermonis non interest, nisi
obiter dicere. Quod uero sepius commiscetur di-
uersorum generum febres, & biliosæ pituitosæ, &
intermittentes continuas, quæ a multis medicis igno-
rantur, satis hic de quo nuper scripsimus, egrotus
ostendit. Sed quoniam & de his satis dictum est,
rursus ad id redeo, de quo paulo ante est à me ser-
mo dilatus. Febris igitur, quæ ex tertiana & quo-
tidiana continua composita est, quam hemitritæum
appellamus, aut flauam bilem habet exuperantem,
atque ob id in eo sunt tertianæ febres accidentia ma-
iora: aut hic quidem paucior, pituita uero abundan-
tior, atque idcirco quotidianæ continuæ affectus fir-
miores

VIII

miores: aut neuter horum alterum uincit, sed am-
bo æquipotentes existunt. Quo tempore est exqui-
situs hemitritæus, talem formam representans,
qualem de eo Hippocrates manifestauit, cum in
principio Epidemiarum in hæc scribit sententiam:
Erant uero eorum plerisque passionibus huiusmodi,
febres horridæ, continuæ, acutæ, omnino quidem
non intermittentes, modus uero erat hemitritæus,
cum alteram diem leuiorem ferret, altera uero in-
ualefceret, ac summam in acutiem auergeretur.
Dixi autem horridas non simpliciter quæ cum hor-
rore inuadunt: sicuti hoc innumerabilibus accidit
febris, de quibus deinceps uerba faciemus: sed
in quibuscumque magnam accessionis partem hor-
rores absumunt, altera dierum scilicet in qua & ter-
tiana & quotidiana continua simul inuadunt, nam
altera dies solam habet quotidianam. magna ue-
ro ex parte dierum prima, mistam ex utrisque com-
mittit febrem: secunda uero ex pituita continua.
Contingit autem nonnunquam hanc prima inuadere
die, secunda uero ambas simul. Accessio igitur ex
utrisque commista, quando humores fuerint æqui-
potentes, talis est qualem paulo ante descripsimus
hemitritæon. Cum uero tertiana præualuerit, hor-
ridior fit febris, atque in annotatione sibi aliquid ri-
goris associat. Confestim uero & feruidior est hu-
iuscemodi febris, & incendij plus habet, magisque
festinat ad summum, et aliquid bilis per uomitum
aut per aluum, aut per sudorem excernitur. At cum
altera ex pituita febris potentior existit, tunc frigus
uehementius extremas occupat partes, horro-
resque pauci fiunt, & pulsuum fit afflictatio maior
ac diuturnior, tardiusque accessio inualefcit, ac lon-
gum post tempus consistit, non tamen aut sitim,
aut magnum affert incendium, neque in ea per uomitum,
aut per aluum, aut per sudorem bilis excernitur.
Hanc quoque duarum febrium mixturem Archigenes
animaduertisse uidetur, minus tamē recte atque
perspicue, quemadmodum in septimo com-
mentariorum quos in tractatu Archigenis de pul-
sibus scripsimus, est à nobis ostensum. Arbitratur
igitur Archigenes in hemitritæis aliquando febrē
præualere tertianam, aliquando quotidianam: non
tamen æqualem earum mixturem, quæ sola exqui-
situs hemitritæus constituit, aut intellexit, aut in
suis scriptis ostendit, uerum omnino prætermisit.
Nam cum æquales magnitudine fuerint, & febris
ex bile intermittens, & ex pituita continua, accessio-
nis initium fit cum horrore, qui medium inter ri-
gorem & frigefactionem obtinet locum: quorum
alterum tertianam febrem, alterum quotidianam
comitatur. Cum uero ab inuasionem inualefcit, ter-
tiana quidem ratione cito calefcit, ac festinat ad
summum: at propter quotidianam ex pituita tarda-
tur, atque in ascensu retinetur nonnunquam atque in-
terrumpitur. Estque inter uarios affectus ueluti pu-
gna quædam, cum ager nonnunquam inualefcere
febre tertiana, atque ad cutem humores impel-
lente uehementius calefcit: contra uero remoran-
te, atque ad interiora reuocante ipsius motum

febre quæ ex pituita ortum habet: ut quæ tardi ac
difficilis motus, frigidaque ac lenta existat materia.
In hoc autem certamine cum humor frigidus supera-
uerit, summisiones horrores, atque extremarum par-
tium & cutis refrigerationes sequuntur, adeo ut ui-
deatur altera rursus accessio renouari: Cum uero
calidior uicerit, tunc statim totum corpus calefit,
ac iam uidetur febris penè in summo consistere,
mox paulopost ad pituitam redeunte uictoria æ-
groti denuo contrahuntur, refrigerantur, & hor-
rent. Neque hoc terminum ullum habet, donec fe-
bris ad summum peruenierit, quod quidem citius
accidit quæ pro more pituitæ, tardius tamen quæ in bile
fieri consuevit. Nam huius quidem celeritatem
cohibet pituita, ac rursus pituitæ tarditatem atque
hebetudinem excitat bilis. Talis quidem est exqui-
situs hemitritæus ex æquali duarum febrium tem-
peratura compositus, quoniam etiam ex duobus
humoribus constat. Atque exquisitus non est, ubi
aut bilem, aut pituitam habet præpotentem. Secun-
da est duarum febrium, tertianæ scilicet ac quoti-
dianæ copulatio ac commistio, quæ similem qui-
dem nuper dictæ facit accessionem quandam. In
eo tamen differt, quoniam in hoc febris ad infebi-
tationem perducitur, & quoniam die secunda
cum rigore aut horrore sola quotidiana febris in-
uadit. Non igitur erit hæc febris hemitritæus, si
quidem ex numero continuarum hemitritæus ex-
istat. Quod si etiam in altero genere hemitritæus
collocetur, non hæc tantum, sed multæ præterea
aliæ febres hemitritæi uocabuntur. Hac ratione
mihi uidetur Agathinus omnes quæ protendun-
tur tertianas hemitritæos appellare. Sed quoniam
de nominibus potius quæ de rebus sunt quæstiones
huiuscemodi, in eis minime censeo commoran-
dum. Nam de nominibus ad medicinam pertinē-
tibus, seorsum à nobis scriptum est alio tractatu,
in quo hoc ipsum ostenditur atque integre præfinit,
qualesnam sint de rebus, ac quales de nominibus
disceptationes. Rursus igitur ad res ipsas redea-
mus, hoc est ad eum quem Hippocrates uocat he-
mitritæum horridum atque continuum, quem facit
tertiana quotidiana continuæ commista. Intermit-
tenti autem non item, quoniam quæ ex ambabus
componitur febris, necessario & ipsa intermittitur.
Non tamen ex duabus continuis, quarum altera
ex bile, altera ex pituita generatur, potest hemitri-
tæus consistere, quoniam hæc commistio febrem
horridam, ac quæ multas habeat reduplicaciones
non facit. Nam cum omnis febris continua sui qui-
dem ratione cum exquisita fuerit, neque horrorem
habeat, neque rigorem, neque etiam quæ ex eisdem
componitur horrida fiet. Necesse est igitur, si hor-
ridus simul atque continuus sit hemitritæus futurus,
ex duabus ipsum febribus generari, quarum alte-
ra sit intermittens, altera uero continua. Atque id-
circo tertiana quidem cum quotidiana continua
confusa facit hemitritæum, cum neque utraq; con-
tinua, neque utraq; intermittens huiuscemodi que-
at febrem generare. Vna igitur sola mixtio relin-
quitur

Galen.

Tom. 3

g

quitur

quitur, ex quotidiana intermittente, & biliosa continua, quæ & ipsa potest continuam simul atque horridam febrem efficere. Hæc uero contrario modo se habebit quam prior, quoniam continuitate quidem ex bile obtinebit, horrorem uero ex pituita, reduplicaciones autem ex pugna mutua, ac tum præsertim cum humores æquas vires habuerint. Vbi uero alter eorum præualuerit, & accidentiū, & cognitionis ratio, in prima missione ostensa est. Hæc omnia & de quatuor missionibus, ex febre biliosa & pituitosa, magis ad eum tractatum in quo de typis agitur, cuiusdam pertinere uideretur. Hic uero necessario de ipsis facta est mentio propter hemitritæum, cuius ortum Archigenes ad tertianam transfert ac quotidianam, non tamen eius naturam recte assecutus, quoniam in numero febrium intermittentium ipsum ponit. Agathinus autem contra, hemitritæum in eodem genere cum tertiana manifeste locauit, ac sola accessionis uehementia ab eadem differre fatetur. Si igitur omnium febrium differentias exquisitè scribentes, in nominibus tantum aberrassent, non admodum esset ægre ferendum. Sed quoniam neque simplicium, neque compositarum febrium omnes differentias exquisitè assignarunt, ac præterea plures alias superfluas addiderunt, quæ neque ad prænosendum neque ad curandum aliquem afferunt usum; nos pro uiribus earum formam exquisitissime complecti tentauimus, ut qui longo tempore partim experientia, partim ratione omnes quæ utiles sunt differentias inuenerimus. Simples igitur ad præsentem tractatum, compositæ uero ad eum in quo de typis agitur attinent, cuius tamen non erit expers omnino atque inscius, si quis hunc diligenter perlegerit. Nam per hæc quæ de biliosa & pituitosa febre simul commistis conscripsimus, licet & atræ bilis humorem transferendo, eius cum utraque illarum complexionem ac confusionem pariter coniecturari. Voco autem complexionem, quando horis differentibus iuuaserunt: confusionem uero, quando eodem tempore inceperint. Sic & tres simul febres complecti per se quispiam & confundere poterit, ex his quæ nuper diximus motus. Nam horum omnium principii fons atque elementum est singularem febrium formam atque figuram exquisitè cognoscere; neque enim plurima est earum multitudo, cum omnes tres numero existant, & quæ ex amara bile, & quæ ex atra, & quæ ex pituita generatur. Quarum singulæ duas habent differentias, continuæ scilicet atque intermittentes, adeo ut omnium quæ ex humorum putredine ortum habent, fiant sex numero differentia. Quod si aliqua accesserit his particulatim, in ipsis differentia hæc, uel ex humoris multitudine, uel ex quantitate & putrefactionis qualitate, ac præterea ex modo motus, ac particula in qua sit putredo, habebit originem. Veluti confestim earum febrium intermittētium, quæ tertia quaque die accessionem faciunt, quæ quidem breue habent accessionis tempus, ac cum rigore inuadunt, & per sudores, & bilis uo-

mitum, & biliosa excrementa finiuntur, his tertianæ exquisitè nomen impositum. Quibus uero aliquid horum deficit, hæc non exquisitè, sed simpliciter tertianæ appellatur. Quod si intermissionem minorem habuerint, accessione uidelicet in longius tempus protracta, hæc tertianæ extensæ uocantur, cum tamen & hæc ipsa res plurimam in eo quod magis ac minus, differentiam suscipiat. Licet quidem ex his aliquam simpliciter extensam nuncupare, quæ cum uigintiquatuor horas in accessione consumpserit, reliquas habet febris expertes; aliquam uero sufficienter extensam, quæ usque ad triginta extenditur horas; atque aliquam in longius adhuc tempus productam, utque usque ad triginta sex horas protendatur: atque aliam adhuc amplius usque ad quadraginta uel plures. Neque enim ex his quas diximus quælibet certis terminis potest definiri, cum Soritica dubitatio nobis occurrat. Neque tamen huiusmodi nomina adeo curiose inuestigare est necessarium, cum nobis detur facultas etiam sine illis unumquemque ægrotantem proximis indicare, ac rectam curationem adhibere, necnon futura prænoscere. Supponatur enim aliquis quindecim horas febricitare, ac triginta tres febre uacare, hocque deinceps eadē proportionē seruata contingat; nemini dubium, quin & tempus ad exhibendum cibum opportunum, ex accessionis & intermissionis spatio cognoscatur, & quantum ex hoc ad prænosendum aut curandum commodi nancisci poterit: nihilominus id sufficienter acquirere, quamuis eam inquisitionem neglexerit, an simpliciter tertianæ, an cum aliqua adiectione quæ differentiam determinet, huiusmodi febrem oporteat appellare. Sed & cum alteri indicare uoluerit qualisnam sit febris ægrotantis, hoc diligentius efficiet accessionis atque intermissionis spatium ostendendo, quam si nomen certum ac præfixum, quod idem commonstret, inuenire studuerit. Hæc quidem optima est exponendi ac docendi ratio. Secunda uero quam paulo ante insinuaui, cum aliam quidem exquisitam tertianam nominaui, aliam uero simpliciter tertianam, deinde aliam paululum extensam, deinde aliam sufficienter, deinde aliam amplius, deinde aliam plurimum: Obscurissima autem atque omnium deterrima, de qua prius fecimus mentionem, in qua Medici iuniores quotidie inuicem certant atque contendunt, neque animaduertunt se de nominibus litigare. Sed de alijs quidem quispiam minus forte mirabitur: de Agathino autem magis mirandum, qui cum quandam & quotidianam, & quartanam febrem appellet extensam, postmodum in tertiana non seruat eandem uim proportionis: nam si longius accessio protendatur, non tertianam, sed hemitritæum appellat. Sed satis superque hæc de nominibus disputatum: nam periculum est, ne nos longius quæ sit opportunum in eisdem tempus conteramus. Quare rursum ad rerum ipsarum quæ restant, inuestigationem reuertamur. Ex omnibus uero quæ supersunt nulla

nulla esset contemplatio præstantior, quam illa in qua quaeri potest, nunquid quemadmodum in utraque bile & pituita sunt quædam febrium species, ita et in sanguine putrefacto solent accidere febres. Siquidem ephemeræ eo tantummodo calefacto, non autem putrescente fieri dicebamus. In putrefactionibus autem (nam & sanguinem quandoque putrescere est necessarium) quaerendum quæ nam sit harum febrium species. Hoc autem inueniri posse putandum, si prius cognouerimus quod pacto sanguis putrescat. Nam recte sentire uidetur Aristoteles, ab aliena caliditate oriri putredinem: uocat autem alienam, externam, non insitam atque natuam, in quocumque genere rerum: nam hæc conueniens apta est, externa autem corrumpere, quod est putrescere. Calor autem extrinsecus sanguinem opprimit, & in solis deustionibus, & pestilentis aeris statu, atque, ut simpliciter dicam, in febribus uniuersis, quacumque ex causa originem traxerint. Sed & quando in aliqua corporis parte sanguis plurimus acruatus eiusdem corporis opprimit uim, corrumpi consuevit, ac tum præcipue cum in paruis uasis propter crassitudinem obstruitur, aut propter multitudinem impingitur, quemadmodum in inguinum tumoribus, ac collectionibus, atque, ut uniuersaliter dicatur, in inflammationibus uniuersis. Nam in huiusmodi affectibus, duplicem ob causam corrumpitur sanguis, & quia scilicet non diffatur, & quia a natura non conuincitur. Quod ea uero quæ non diffantur putrescere soleant, indicant exteriora omnia, quemadmodum fructus, & semina, uestesque præterea. Eius uero quod dicitur fidem facere potest, id etiam quod in laterum inflammationibus cernitur, nam quidam in ipsis spumeum, quidam pallidum, quidam rubeum expuunt liquorem: quod nihil aliud est quam ea humoris pars inflammatione exuperatis, quæ retineri non potest, sed præ tenuitate sudat exterius: nonnunquam uero & niger liquor ille conspicitur non statim ab initio, sed postea quando ut plurimum pallida sputa antecesserint, quæ bilis exuberantis erant indicia, quemadmodum spumea quidem pituita, rubida uero sanguinem indicant. Quare non procul a uero est existimandum, sanguinem ipsum nonnunquam in his quæ inflammationem patiuntur, particulis subire putredinem: ex qua simpliciores quidem quam ex alijs humoribus febres fieri, similem uero accessionum proportionem assumere, qualem tertianæ maxime febres ostendunt. Nam ita in his qui laterum inflammationes patiuntur obseruatum, quo tempore maxime rubeum expuunt. Quod si sanguis supra modum assetur, pars quidem eius subtilior ac pinguior omnino in flauam conuertitur bilem: quæ autem crassior, in atram, quod in his tumoribus qui carbunculi appellantur, contingit: nam in his ex sanguine supra modum effervescente, ad atræ bilis humorem fit transmutatio. Ita autem hoc loco accipi uolo atræ bilis humorem, ut qui nondum exquisitè in atræ bilis naturam transierit, sed in quodam sit

confinio constitutus. Et quidem pro uarietate humorum in quos conuertitur sanguis, febres fient sola bonitate uel malitia differentes. Ille siquidem quæ sanguinis transmutationem consequuntur sunt simplices, tum in reliquis, tum in caliditatis qualitate mitiori: nam et si se plurima manu tangenti offert, est tamen omnino mitis, sicuti ea quæ in balneo contrahitur. Semper enim febrilis caloris multitudo, in multitudine defluxus consistit: quod uero manui tangenti molestum sentitur, ex humoris acredine prouenit. Hocque tibi sit maximum humoris febrem facientis indicium, qualitas uidelicet caliditatis, nam quæ magis uapores ac minus molesta existit, ex sanguine nascitur, quæ uero molesta sunt, & rodentes, atque mordaces, utraque bilem consequuntur. Cum uero in primo tactu quoddam potius uaporosum, quam acre se manui representat, at per moram paulatim mordacitas aduenit, ac maxime inæqualis, adeo ut per colatoriu quoddam & cribrum percolari uideatur, ex pituita putredine huiusmodi febre oriri cognoscas. Contemplanti uero mihi ac causam perquirenti, cur in febribus alijs calor æqualis occurrat, quæ uero ex pituita ortu habent, talem caloris inæqualitatem ostendunt: nulla potior uisa est quam tenacitas atque humoris crassitudo, qui difficulter dissoluitur. Nam & in hoc, sicuti in alijs omnibus, primo ea pars omnis expirat, quæ fuerit extenuata. Vix autem extenuatur quicquid ualde crassum extiterit. quod si etiam natura frigidum fuerit, tunc & difficultas augetur, non totus itaque humor, neque ex omni parte æqualiter, sed ex illa tantummodo in quam putredo inuoluerit, inflatur, atque extenuatus effertur, non dissimili euentu ab eo quem in lentis ac crassis humoribus, qui exterius ebullunt inspicimus. Nam & in istis ampullæ attolluntur, quæ ubi disrumpuntur, uniuersus flatus effertur, omnem humiditatem extenuatam secum trahens. At in subtilioribus humoribus cum ebullierint, neque ampullæ fiunt, quæ ab eis uapor exhalat, est unde quaque uersus æqualis ac libi per similes. Sed quoniam & de his, ut oportuit, differuimus, nunc ea rum febrium quæ a continuo feruore synochæ appellantur, causas inuestigemus. Mirum enim mihi uidetur in istis unam plerumque accessionem usque ad quartum uel quintum, sæpius autem usque ad septimum diem ab earum initio, donec finiantur, extendi. Quanquam si quis diligentius inspiciat, maiorem illi admirationem possit asserre, in quibusdam febribus per circuitu fieri accessiones. Quod enim retro attulimus exemplum in stercore, quod particulatim putrescit in animalis corpore, non admodum fieri posse uidetur, cum putrescentes humores ipsi qui putredine uacant, possint facile commisceri, utpote ex omnibus ad omnia confluxu & conspiratione existente. Vnde fieri non potest, ut putredo nunc unam, nunc aliam occupet partem, nisi inflammatio incipientem putrescere humorem alliget atque coherceat. Quoniam igitur

ad contrariam partem ratio se transtulit, difficilius est earum febrium, quæ per circuitus accessionem faciunt, causam inuenire, quam earum quæ synocha, id est quæ continuæ dicuntur. De utrisque tentabimus sermonem transigere, neque hic prolixius scribentes, neque aliorum errata corrigentes, sed quemadmodum in superioribus egimus, solam ueritatem amplectētes, ex qua quispiam instructus, etiam aliorum delicta cōprehenderet. Sumendum itaque initium ab ijs quæ manifestissime apparent, quæ sunt lippitudines quædam, quarum nonnullæ quotidie, nonnullæ uero tertio quoque die magis infestant: similiter & aurium dolores, & capitis, siue totius, siue medietatis, quem Græci hemicraniam appellant: quibusdam uero & pedum, & articulorum dolores per circuitus exacerbantur. Quod igitur in hisce omnibus inspicere licet, uenas quidem in his partibus quæ exacerbantur in tumorem attolli, atque inflammationem augeri, ac dolores intendi, ac materiam inutilis affluxu ad extrinseca fieri: ita & in interioribus quæcunque non seruare eandem proportionis similitudinem uidentur, fieri concipiendum, adeo ut in laterum & pulmonis inflammationibus, in accessionum quidē principijs tumores increſcant, in declinationibus autem euaporent ac submittantur. Forte autem quo pacto hoc accadat inuenimus, si de inflammationis generatione, atque rheumaticis uocatis affectibus quæcunque à nobis in alijs commentarijs sunt demonstrata, memoria repetemus: nam si quod huius interest loci, illis addatur, præsentī quæstioni satisfaciēt. Qui igitur effluxus ad oculos com meat, omnes concedunt à capite distillare: quam uero ob causam statutis temporibus com meat, hoc dicere ignorant, ut qui scientiam de potentijs naturalibus minus attingerint, quam nos tribus in libris sumus cōplexi: in quibus quatuor esse numero demonstrauimus, à quibus & stirpes & animalia gubernantur, unam quidem similitum attractoriam, alteram eorūdem retentoriam, ac post has tertiam alteratoriam, quartam præterea extraneorum expulso-riam. Duplex autem est in omnibus entibus extraneū, alterum nanque ex sui qualitate, alterum quātitate. Hoc autem aceruari contingit ob harum potentiarum quæ in membris sitæ sunt, uel uigorem, uel imbecillitatē. Cum enim æque ualentes fuerint, & meatus, qui materiam inutilem excernunt, secundum naturam se habuerint, tunc membra in sanitate consistunt: ubi uero plus assumptū fuerit quam possit alterari, omne quod superfluum est, à uirtute expulso-riam trahunt: si eodē residet loco, ac si multum fuerit, grauat atque extendit: si uero acre, exedit ac mordet: sicuti & quod calidum est, calefacit: quod autem frigidum, refrigerat. Hæc autem liquido in uentri-culo apparent. Nam quidam ubi aliquando cibū ampliorem assumpserint, ex nausea interdum coguntur euomere, interdum uero profluuiū corripiuntur. Quod igitur hic per maiora ac laxiora

A spacia superfluum excernitur extra, idem in alijs partibus animalis per tenuiora foramina non extra, sed ex alijs defluit ad alias, cum fortiores à se quidem pellant, imbecilliores autem suscipiant. atque hæc rursus ad alias, donec tandem in eas quæ imbecillissimæ sunt inter omnes, inciderit, hinc uero ad fortiores relabi est impossibile. Idcirco in ijs quæ plethoræ uocantur, ex uitiosa materia abundantia partes debiliores partim inflammationes patiuntur, partim erysipelata, aliæ herpetas, aliæ aliud morbi sustinent genus, quædam illi affectui sunt obnoxia, qui rheumaticus à fluxionibus appellatur, de quo nos separato scripsimus loco. Nihil igitur mirum, uel cerebrum, uel uniuersum aliquando caput acruatam in eis superfluitatē ad partes imbecilliores expellere, ueluti aures, oculos, tempora, labra, uel dentes, uel malas, uel palatum, uel gingiuas, ad gargareon, & paristhymia, aut ad eos qui sunt in huiusmodi partibus a denas: & cum nihil in istis imbecille cōstitit, ad thoracem, pulmonem, fauces, stomachum, uentriculum, fluxio delabit. Sicuti igitur caput talium omnium morborū sapius est causa, ita & eas quæ in hepate fiunt ac splene inflammationes, aliquæ partes uicinæ, uel etiam per louem ex remotioribus aliqua una, uel plures generat, auget, immit- tit, ac per circuitum exacerbatur. Neque mirandum est similem eisdem contingere affectum, qualis in uentris excrementis conspicitur. Sicuti igitur quisque quantum quaque die excernitur, intus, si causam rei eiusdem ignoret, ordinem miratur: sic quemcunque later superfluitatum in capite generationis atque excretionis causa, & quæ ratione nonnullæ quidē ex ipsis ad exteriora, non nullæ uero ad aliquem alium confluant locum, hæret atque miratur similem cōfluxus proportionem. Sic & quicunque non nouit, neque quæ partes materiam inutilem ad hepar transmittant, neque causam propter quam transmittant, intelligit, miratur in febribus quæ ex hepate accenduntur, ordinis proportionem. At qui nescius non est primam inflammationis originem ex fluxione in hepar incidere prouenisse, ac quod deinceps exacerbetur, mirari iam desinit causam in ipsa parte patiente consistere. Duplex autem est huius fluxionis occasio, altera quam nuper diximus, quando materia inutilis ad imbecilliores partes ab alijs detruditur: altera quando eadem attrahitur: de qua iam sermonem faciemus, sumpto hinc etiā ab illis initio, quæ omnibus sunt manifesta. Nam sicuti in unxeris thapsiam, huic haud ita multo post, partem illam calidiorē, atque in ampliorem tumorem elatam cōspicies: sic & si membrum aliquod iuxta ignem calefeceris, aut uehementiorem frictionem adhibueris, uel resina perungens, uel pice medio critter calida, deinde uniuersam paulopost auferas, siue quodcunque calidū medicamen parti cuique applicaueris, in hisce omnibus eundem in tumorem uidebis attolli, quoniam caliditas natura apta est fluxiones attrahere, aut easdem recipere. Neque enim

enim præsentis est loci ista discutere, cum quod pro- A posito expedit nostro, etiā sine hac contemplatione habeamus. Illud enim cōpertū habetur, quod semper in corporibus plenis, aut in quibus inutilis materia redundat, magna portio ad eas defluit partes, quæ uehementius incaluerint. In his autem quæ superfluitatibus uacant, admodū pauca. Non parum uero & ad partes dolentes solet defluere. Sic igitur quispiam cui extremam partem digiti acus exigua pupugerit, statim indoluit: paulopost uero inflammatur, atque in magnum tumorem pars omnis circumstans attollitur: in quibusdam uero sub alis hybones exurgunt, cum rara ac spongiosa corpora, quæ Græci adenas appellant, ibidem aliquid fluxionis admittant: quibusdam uero & in medio brachio hoc fieri conspicitur, cum in eodem loco effatu dignus aden fuerit constitutus. Quod autem dicitur, apertissime cognosces, cum ulcusculum aliquod paruum expers doloris, atque inflammationis prope unguem extiterit. Si enim negligatur, neque coalescat, atque ad cicatricem perducatur, adnata deinde carne quæ ab ungue comprimitur, primū quidem ibidem dolor excitatur, deinde in toto digito, nonnullam uero uel manus, uel pes ad magnam inflammationem effertur. Vique adeo ob dolorem fluxionibus partes laborant, non tamen huiusce rei causam hoc in loco aperire est necessarium, alibi enim oportunius dicta est, nihilque ipsa ad præsentē cōsiderationē egeamus. Videntur itaque manifeste fluxionū causæ ex ipsis partibus laborantibus originē trahentes due esse, quarū altera est in eisdem accensa caliditas, altera dolor excitatus. Quod autem uel minus, uel plus uel melius, uel deterius influit, causa non tantum in parte fluxionibus, obnoxia cōsistit, sed quod melius sit, aut deterius, ex partibus mittentibus pendet: quod plus uel minus, tum ex ijs quæ mittunt, tum etiā ex ijs quæ recipiunt. Vehementiores siquidem calores, atque dolores attrahunt uehementius, minus autem debiliores: sic & partes quæ superfluitatibus carent, parū aliquid trahentibus immittunt. Quæ autem pleniora sunt, & materiam inutilis copiam habent, tanto ingerunt amplius, quāto plus à natura modo recesserint. Hæc igitur sunt fluxionū differentia, quæ sine partium quæ fluxiones admittunt, imbecillitate consistunt. Aliæ uero & propter harum imbecillitatē, & propter earū robur quæ superfluitates transmittunt: omnes enim quæ sine ictu aut contusione partibus adueniunt inflammationes, ex superfluitatibus quæ à membris fortioribus ad debilia confluerint, generantur. Statim uero inflammationes huiusmodi febres accendunt, quando uidelicet ob magnitudinem, uel uiciniam earum caliditas ad cor usque peruenerit. Putrescunt igitur inflammationibus omnibus congestæ superfluitates, ob eas quas ante commemorauimus causas. Nonque tamen omnes putrescunt, cum ex eis nonnullæ quidem sit ex pituitæ speciebus, nonnullæ atræ bilis, aliæ amaræ. Cum uero putruerint, calor præter naturam inflammationem

patiētem occupat partem, simul autem ab eadem præter naturam caliditate corripuntur quæcunque proximæ partes: atque hæc rursus uicinitatis ratione sibi continuas calefaciunt, illæque rursus alias, donec tandem per successionem ad cor usque aliquando caliditas permeat. Quisnam uero sit in partibus inflammationem patientibus affectus, in libro De inæquali temperatura monstrauimus, atque in altero qui De tumoribus præter naturam, inscribitur. In hoc uero ostendimus, necessarium esse sanguinem in eisdem contentum unā cum superfluitatibus influentibus plerūque putrescere. Quæ ab una particula inferitur ad aliam superfluitas est, adeo multa aliquando ac uitiosa, ut recipientis particulae potentia afferat detrimentum, nonnunquam uero adeo mitis & pauca: ut suscipienti corpori nullam inferat noxam. Si igitur ita potentiam oppreſſerit, ut iam dissoluatur, neque iam conuincere repossit ea quæ prius conuincebat, tunc iam sanguini necessarium est putrescere, idque duplici ex causa: quia uidelicet humor quem proprius calor non obtinet, nihil habet reliquum nisi ut ad putredinem transeat: & quia cum superfluitatibus putrescentibus unā putrescit. Quod si non adeo potentia profrenat, ut iam dissoluta quiescat, semiputridus ac semiuitatus omnino in tali statu redditur sanguis, ex uicinitate quidem putrescentium superfluitatū ad putredinem raptus, tantum uero in sua natura perseverans, quantum in eius à qua exornatur potentia ratione consistit. Vtuncque uero se res habet, qui in prima putredine calor acceditur, est quidem acrior atque mordacior, eo quod secundum naturam: tantum uero augetur, quāto & superfluitatum natura suppeditat. Hæc siquidem ad eum qui ab ipsis calor augetur, ferè similis quādam habent rationem, quam & ligna ad ignem, ex ipsis enim lignis dum alterantur, generatur ignis. Non tamen in infinitum usque tempus hæc alterationem adufficiunt, sed est quidam transmutationis terminus cum eo usque possint exuri, donec aliquid natui liquoris habuerint: qui ubi consumptus ex toto fuerit, tunc ardere iam desinit, ac quæ reliquæ superfluitates, cineres appellantur. Et quidē eodem modo putrescentium humorum caliditas permanet, donec omnino fuerint assati. Parum autem reliquiarum terrestrium restare ex humoribus est uerisimile, non quemadmodum ex lignis plurimum, quoniam in eorum substantia humidum & non siccum præualet elementum: ita ut si aliquem ex exterioribus humoribus elixare uolueris, ueluti oleum uel uinum, paruum aliquid terrestre relinques, reliquum uero omne extenuatum in aerem ac uaporem resoluetur. Et quidem feruentibus in putredine humoribus à caliditate extenuatis, eorundem substantia, cum febres consistunt atque declinant, in ambientem aerem dissipatur. Superfluitas autem uel exigua remanet uel nulla, in crassioribus quidem humoribus pauca, in ferossioribus autem nulla. Quod si nullam imbecillitatem pars inflammata contraxerit,

Sic emendatur Græci
ἐξ αὐτῆς
μὴ γὰρ
ἐν τῷ αἵματι
καὶ τοῦ γινώσκοντος
καὶ τοῦ πῦρος
id enim addendum istis est

neque iterum superfluitates adueniant, ægritudo finitur, neque deinceps aut sequenti, aut tertia aut quarta die, homo febricitabit. Quod si denuo eandem ob causam ob quam primæ etiam missæ sunt, aliæ immittantur superfluitates; aut si nec hæc quidē mittantur, sola autem remaneat potentia imbecillitas, hominem secundo febricitare est necessarium. Subijciamus enim primum quidem ualidam esse particulæ potentiam, in tempore uero intermedio eisdem in partibus, quæ prius transierunt, acervatas esse superfluitates & qualitate & quantitate pares his quas ante immiserunt; hoc uero in his accidit, in quibus eadem permanet imminentium partium dispositio atque eadem attracti alimentum qualitas quantitas uel seruat. Est enim, ut arbitror, necessarium, cum & tantum scilicet simile, ab eadem potentia alteretur, equales etiam & similes fieri superfluitates: tempus quoque in quo eadem acervantur, necessario erit æquale: liquidem nutritæ partes eundem seruauerint habitum, atque eodem alimentum nutriuntur, & quantitate æquales, & qualitate similes superfluitates eodem temporis termino cumulantur, eodem quoque circuitu ad eas expellendas, atque ad imbecilliores partes detrudendas mouebuntur. Siquidem uis excretoria tunc primum ad sum opus excitatur, quando aut superfluitatum multitudine aggrauatur, aut ex qualitate stimulat. De hisce uero omnibus plenissime dictum est in commentariis De potentijs naturalibus, in quibus exercitatum esse oportet quicunque ea quæ in hoc loco dicuntur, cum demonstratione cupit edificare: cum magna quoque eisdem ex ea cōtemplatione ad curandi facultatem præmia proponantur. Nam ut reliqua omnia silentio præteream, quæ a nobis in eodem tractatu dicuntur, de uno tantummodo quod magis in promptu est, atque a me sepius factum, habendo sermonem, eam quæ per circuitum accedit sippitudo, non paruum existimo fore incitamentum ijs qui adituri sunt ad eam quæ hoc loco docemus cōtemplationem addiscendam. Nos enim contra quam illi qui se medicos oculares appellant, semper huiusmodi affectus curauimus. Nam cum illi semper oculis negotium facefferent, nos aliquando purgatione, aliquando balneo, aliquando meri potu, ut inquit Hippocrates, aliquando missione sanguinis, nonnunquam uero utrisque, uel elytere cum sanguinis missione uti sumus, unde nonnunquam statim sanitas est subsecuta: nonnunquam uero post curationem capiti adhibitam. Nam qui cuncti ita curati sunt, uel nullam amplius, uel unam tantummodo accessione passi sunt, eandemque minorem quam prius. Sed de curandi quidem determinationibus notisque non huius interest loci. Quod uero contingat uniuersum aliquando caput quod nihil passum sit, sed sanguine tantummodo uitiato atque inutili nutriatur, plures quam antea ac deteriores superfluitates colligere, adeo ut naturales effluxus, atque diffusio non sufficiat, quin necessarium sit naturam ad imbecilliores partes excreta detrudere, aut si humores quidem sani fuerint,

aut ipsum uero caput male se habeat, aut utraque incommoda cōueniant, superfluitates quidē acervari, ad aliquod uero membrum irrumpere, præsens sermo indicare proposuit. Donec etenim & qui defluit humor similis fuerit, atque eadem dispositio capitis, tādū superfluitates, & tempore æquali, & similes atque æquales acervantur. Similesque oculorum fient exacerbationes. Eodem pariter modo, si non caput uniuersum, sed aliqua eius pars uel membrana uel cerebrum ita fuerit affecta ut ex huiusmodi alimento talem ac tantam statuto tempore contrahat superfluitatem, ac deinde repellat, quamprimum ab ea effatu dignam senserit læsionem, tunc per circuitum exacerbati contingit uel oculos, uel aures, uel membrum aliquod imbecillius, ad quod superfluitas detrudetur. Sicuti igitur in oculis, & auribus, & pedibus, multisque alijs huiusmodi partibus, quemadmodum ostensum est per circuitum fieri exacerbatio manifeste deprehenditur: quid mirum est in laterum, pulmonis, & cerebri inflammationibus, atque alijs omnibus quæ oculis inspicere nequeunt, eodem superfluitates defluere modo, cum tamen pars inflammata nullum præcipuum ex se gerat affectum, ex quo inflammatio oriatur, nisi quia partibus illis quæ superfluitates transmittunt, eo tempore sit imbecillior. Neque etiam illud mirandum, quod non iisdem statutis temporibus omnes superfluitates aggregentur, quando & is qui pro alimento sanguis defertur, non usquequaque similis existat. Siquidem neque partium quæ ex eodem alimentum nutriuntur, eadem existit dispositio, sed aliud alijs sufficit tempus ad tantam superfluitatem acervandam, qua primum quidem membri læditur natura. Cogitur autem tanquam alienum a se detrudere id quod infestat. Sed neque quod non æqua sit accessione longitudo, oportet admirari. Nam si non eadem neque species, neque multitudo superfluitatum, neque etiam omnibus æqualiter accendi aut dissolui contingit: quæ siquidem plura sunt ac frigidiora, tenacioraque & crassa, longiores faciunt accessiones: quæ autem pauciora ac calidiora & subtiliora, breuiores, cum adhuc etiam non parum & totius corporis fabrica, & potentia robur illo tempore conferat. Nam si quod corpus rarius extiterit, breuiores sui ratione reddit accessiones: quod autem spissius, longiores: & potentia quidem robur, minus diuturnos: imbecillitas autem, in longius tempus producit. Nam quo potentia uegetior extiterit, eo promptius omne alienum a se ipsa repellit. Corporis autem raritas, quod per ipsum defertur, non retinet. Quare necessarium est, ut qui ita fuerint affecti, si modo in ceteris paritas adsit, cito a superfluitatibus exonerentur. Eadem ratione qui contrarium corporis habitum sortiti sunt, his multo tardius superfluitates excerni est necessarium, cum & potentia imbecilliter easdem superfluitates impellat, ac propter meatuum angustiam, quæcunque feruntur, retineantur. Cum uero hæc omnia simul conuenerint, aut longissima,

*Addunt quædam exempla
ria græca, eorum
quæ etiam modo
de febrem accendere.
Quoties de
uicissimè
uicissimè.*

longissima, aut breuissima fiet accessio. Longissima quidē, ob materiae inutilis multitudinem, crassitudinem, atque lentorem, potentie imbecillitatem ac meatuum angustiam: breuissima autem, propter materiae inutilis subtilitatem, paucitatem, & potentia uigorem, ac meatuum laxitatem. Eadem ratione, neque cur nonnullæ quidem accessiones in febricitatione terminentur, aliqua uero non, est difficile inueniri. Quando etenim prioris accessione tempus adeo breue fuerit, ut antequam secunda superueniat, iam prima quieuerit, omne id temporis spatium, quod secundæ principium & primæ finem interiacet, sine febre est. Si uero secunda inuadere anticipauerit priusquam omnino prima soluat, nullum interuenit medium. Hoc igitur, ut diximus, fit, cum ea quæ est in membro superfluitates admittente potentia sibi ipsi similis manserit: hoc est cum sanguine in ipso contentum, quemadmodum antea, cōuenit. Quod si aliquando imbecillior reddatur, hoc quoque illi causam asferet, ut non modo materia inutilis, sed ipse præterea sanguis corrumpatur atque putrescat, ac febris accendatur: atque hinc aliud oriatur principium earum, quæ per circuitum fiunt accessione. Si igitur antea dicta caliditas perseveret, duplex februm se inuicem cōplectentium species consistit. Quod si illa cessauerit, membri uero fluctationem recipientis dispositio remanserit, quæcunque de parte mittente prius exposuimus, eadē de hac quoque intelligatur: nam & ipsa aliquas in se superfluitates generabit, idque duplici ratione, quemadmodum & illa: & quia uitiatum continet sanguinem: & quoniam potentia est imbecillius. Eodem modo si ex aliqua quauis causa membri uis adeo debilitetur, ut is qui adiacet sanguis, illi potius onus sit quam alimentum, illud eueniet ut corrumpatur: aut si calidior sit facile putrescat. Quod si subfrigidus fuerit, & pituitæ naturam gerens, non subito, sed per tempus ad eandem ueniet dispositionem. Et quidem cum eas quæ in ipsa genitæ fuerint superfluitates coque re nequirit quæcunque particula, aut ad aliam a se ipsa detrudere, tale sibi ipsi febricitandi principium constituet, quale ea quæ transmittit, alteri affert. Quod uero aliud superfluitates detrudere nequeat, prima quidē causa in mittentis ac recipientis partis potentia consistit: altera uero in meatuum obstructionibus, quæ ex lentis ac crassis & multis humoribus fieri cōsueuerunt. Nihil igitur mirum, si absque eo quod alterum alteri mittat superfluitates, quemadmodum oculis caput, ex ijs quæ in ipso membro remanserunt, ad eandem peruenit, ad quæ id quod recipit materiam, extraneam dispositionem. Quæcunque enim naturales meatus obstruxerint, hæc per tempus necessarium est putrescere, ac superfluitatum multitudinem acervandi causam asferre ei partem, quam euacuari, ac pro consuetudine diffusi uel tuerint. Vnde igitur cum illis putrescunt & alia quæ postremo colliguntur, statim quæ simul omnia in membro febrilem caliditatem accendunt. Sed & retro ostendimus, ubicunque accenditur atque augetur

caliditas, istuc ab alijs partibus sanguinem solere confluere. Quo uero tempore confluit, illas quidem refrigerari priuatas sanguine est necessarium: quod uero patitur membrum grauari ac distendi, ac sanguinem ipsum confluentem alterari, hoc quoque duplici ex causa: & quia alijs quæ iam putruerunt superfluitatibus permiscetur: et quoniam intrusum diffusi non potest: quo fit ut instar lignorum humidorum quæ paucam superfluitatem uniuersum proijciuntur, succendantur. Atque hoc tempus accessione principium nuncupatur. Cum uero iam caliditas materia conuicerit, tunc huiusmodi tempus & augmentum & ascensus uocatur. In hoc uero usque adeo calor augetur, ut non modo locum exurat, qui est quodammodo putredinis causa, sed etiam continuatim per totum corpus dispergatur: ac cum iam ad summum feruorem deuenierint humores inflammati, id accessione tempus, consistentia appellatur. Tunc uero uniuersum laborantis corpus igneum uidetur, extensa per totum animalis corpus equaliter caliditate. Hinc uero si humores fuerint tenuiores, potentia robusta, corpus rarum, maxima humorum putrescentium pars in sudorem resoluta, euacuatur: si uero hi crassi fuerint uis autem expulso imbecillius, & uis angustæ sint, nihil quidem defluit sensui manifestum, sed id solum quod ita est extenuatum, & in sublimioris uaporis naturam transierit, tunc huiusmodi tempus declinatio appellatur, quidam feruentium humorum diffusio. Sed cum in parte remaneat affectus, necessarium est in ipsa superfluitate aliam generari, cum id quod denuo ad ipsam alimentum attrahitur, non totum exquisite conuincatur: quæ rursus, ut antea dictum est, a putridis superfluitatibus in parte relictis, ac proprio ex uitio, putredinis principium accipit, ac cum satis caluerit, rursus ad ipsum influit, quemadmodum antea ex alijs animalis partibus sanguis. Atque eodem rursus modo principium, ascensus, consistentia, declinatio alterius fit accessione. Neque hoc per circuitum definit fieri, donec in prima particula superfluitates generante feruatur affectus. Est uero duplex huiusmodi affectus: alter quidem imbecillitas partis, ex qua fiunt superfluitates: alter uero qui ex eisdem quotidie genitis oritur. Neque enim existimes in exterioribus istis uasis, in quibus elixatum obsonium nidorosum factum est, quandam relinqui dispositionem, nullam autem in partibus in quibus humores putruerunt. Ad huc uero magis eam dispositionem impossibile est solui, quando uniuersum corpus multis & uitiatis humoribus fuerit oppletum: ac multo etiam amplius, si his adiungatur, omnium, per quos membri superfluitates excernuntur, meatuum restrictio. Sicuti etiam sanitas subsequeretur si & meatus essent aperti, ita ut in membro liberi transitus fierent, & potentia uegetior redderetur, emendareturque affectus, atque uniuersum corpus neque multis neque uitiosis humoribus grauaretur. Donec uero hæc perdurauerint, circuitum quoque accessio-num seruari est necessarium. Hoc idem in mulieribus quoque

*Aliis legitur
de diuinitate
sive de morte
dicitur. Id est,
qui est
ueluti quidam
putredinis
focus.*

quoque accidit: nam & in his donec æquales ac similes menstruorum causæ fuerint, idem quoque eorum seruatur circuitus. De his uero uberius à nobis scriptum in lib. De rheumaticis affectibus; neque nunc in eis inobandis quæ antea fuerunt demonstrata, tempus terere est necessarium. Sed neque capita eorum rerum quæ huic loco conducunt, sunt prætereunda. Sunt autem hæc cognita utilia, quod nonnullæ quidam partes ad alias superfluitates transmittunt, quemadmodum caput ad oculos; nonnullæ autem ab eisdem in seipsis generatis principibus febricitandi trahunt: quodque his omnibus superfluitatibus putredo communis existit. Singulis autem proprium inest, huic quidem obstructio, ac compactio uasorum ob humores uel crassos uel multos; alij uero meatuum obstructio, sensibilibus scilicet uel insensibilibus; alij autem omnia in toto ipsius corpore loca inania sunt oppleta, ac præterea ea adest multitudo, quæ ad potentiam dicitur, quemadmodum in libro De multitudine ostendimus. Earum igitur febrium quæ per circuitum aliquem accessiones faciunt, nescio si qua est nobis causa prætermissa. Earum autem quæ ordine carent, nonnullæ ex transmutatione humoris, nonnullæ ob uictus errorem ad talem dispositionem deueniunt. Maxime igitur transmutatur, atque in alteram naturam transit sanguis cum putrescit. Nam ut etiam antea exposuimus, pars una sanguinis fit flaua bilis, alia nigra. Quantum uero in ægotantium corpore humores mutantur, tantum etiam accessionum circuitus. Quare nihil etiam mirandum est, si in huiusmodi mutationibus ordo accessio num euariet. Illa quoque non parum est uarietatis causa, quod qui putrescere incipit humor, in aliquo membro consistit: alter uero ex alijs defluit partibus, qui uel in ipsis solis continebatur, aut in uniuerso corpore animalis redudabat. Sic & quæcunque circa uictus rationem errata ab ægotantibus fiunt, nihilominus hæc circuituum ordinem euerunt. Quemadmodum enim ipsi quoque sanis

uictus deprauatus ægotandi affert occasionem, eodem, ut arbitror, modo, uel etiam magis in laborantibus ex erroribus admisis fiunt accessiones. Non solum igitur cum iam ægotat, sed eo etiam tempore quo ex morbo referuntur, quacunque ex causa promptissime offenditur. Quodcunque igitur offensionis genus effatu dignum inuenierit, uel circuitus anticipare, uel alios diuersæ naturæ a prioribus oriri est necessarium, à quibus accessionum ordo peruertitur. Sæpius uero ob circuituum complicationem quæ à medicis ignoratur, uidetur absque ordine accessiones in ægotantibus fieri. Sed non ita re uera res se habet quemadmodum uidetur, sed tunc uere ordo euariatur, quando qui febrē faciunt humores, in alteram naturam transierint, aut in uictu errare contigerit. Reliquum est id febrili genus quæ synochæ uocantur, quarum uniuersum tempus una accessione finitur, quæ uel semper in eodē uigore persistit, uel minuit, uel augetur donec iudicetur. Hæc uero omnes ex tali causa ortum habent, qualem Praxagoras existimabat, humorum uidelicet in caua uena putrefactionem. Quamquam absolutior ac uerior sermo hunc in modum diceretur. Quæcunque per circuitus aliquos ægritudinum accessiones fiunt, ex membrorum dispositionibus ortum habent, quæ scilicet membra uel mittunt uel suscipiunt uel generant uel attrahunt superfluitates eo quo nuper diximus modo: sed quæ circuitum non habent, in his nulla est corporis pars quæ præcipue sit offensa: sed qui in uenis & arterijs continentur humores, atque hi præsertim qui in maximis atque plurimo calore abundantibus sunt, aut ob aliam quamuis causam, quemadmodum in ephemerais, aut ob putrefactionē feruentes, febre accendunt synocham appellatā, quæ à principio usque ad finem nullam habet intermissionē, ac tandem perseverat, hominēque deurit, donec qui ei causam afferunt, humores aut ex toto absumentur, aut coquantur, aut utrunque patiantur.

CL. GALENI DE INAEQUALI INTEMPERIE

THOMA LINACRO ANGLO

INTERPRETE.

Næqualis intemperies alijs in toto animalis corpore fit: ueluti in ea hydropis specie, quæ Græci *ὑδρωπικὴ* uocant: & febribus ijs, quas iisdem hepialas appellant: fereque reliquis omnibus, exceptis, quas hecticas nominant. Incidit autem

& in una qualibet parte, cum ea uel intumuit, uel phlegmone, gangrena, erysipelate, cancro uel est affecta. Huc pertinet & qui elephas dicitur, et phagedæna, & herpes. uerū hæc omnia cum fluxione

consistunt. Absque autem materiæ affluxu solis partium qualitatibus alterandis, inæquales intemperies fiunt, utique refrigeratis ijs, aut deustis, aut immo dice exercitatis, aut feriat, aut aliquid id genus passis. Iam ex ijs, quæ foris corpori occurrunt, inæqualis intemperies gignitur, dum id uel frigeat, uel caleat, uel siccatur, uel humectum rediditur. quippe hæc simplices intemperies sunt, ueluti in ijs, quæ de temperamentis scripsimus, est monstratum: compositæ ex ijs aliæ quatuor sunt, cum corpus uel caleat simul & siccatur, uel caleat simul & humectatur, uel refrigeratur simul & siccescit, uel refrigeratur pariter & madescit. Quod

Quod autem eiusmodi intemperies ab equalibus eo distent, quod in omnibus intemperanter affecti corporis partibus equaliter non sint, id clare liquet. Ergo quis sit omnis inæqualis intemperaturæ generandæ modus, in proposito libello statutum est exequi. Admonendi autem sumus, quod clarior nobis omnis disputatio sit, de omnibus corporis particulis: principio à maximis sumpto, quæ scilicet ne uulgo quidem sunt ignotæ. Si quidem manus, & pedes, & uentrem, & thoracem, & caput nemo est qui ignorat. Diuidamus autem earum rursus unamquamque in proximas sui, quæ *ἡτοιμασμένη* Græce dicuntur, particulas. Verbi gratia, crus in femur, tibiam, & pedem. Item manum, in brachium, cubitum, & summam manum. Iam summæ manus ipsius propriæ particulae sunt carpus, *καρπὸς*, & digiti. Digitorum uero particulae sunt, ossa, cartilago, ligamentum, arteria, uena, membrana, caro, tendo, unguis, cutis, adeps. Has autem diuississe in aliam speciem non est: sed sunt similes ac primæ, exceptis tamen arterijs & uenis. hæc nanque ex fibris & membranis sunt condite, ueluti in tractandæ dissectionis ratione est traditum. Quinetiam complura esse spatia inter ipsas primas & similes particulas, atque ijs etiam plura maioraque inter ipsas instrumentales, & compositas: aliqua uero & in una qualibet similitari particula, ueluti osse cuteque: hæc quoque omnia in ijs, quæ De administrandis dissectionibus scripsimus, sunt prodita. Ac quæ mollia quidem sunt corpora, ea quoniam sibi inuicem incumbunt, interposita spatia latere conspectum faciunt. quæ dura siccaque sunt, in ijs cernere spatia licet, sicuti ossium cauernulas. continent hæc naturaliter multum in sese humoris, huiusque crassi & albi, in id coparati ut ossa nutriat. Quæ in cute foramina sunt, ea qua ratione fiant, in ijs quæ de temperamentis precepimus, est dictum. atque hæc monuisse necessarium erat claritatis causa eorum quæ à nobis deinceps sunt dicenda. De inæquali uero intemperie nunc agendum, tum quænam eius natura sit, tum quot eius generandæ modi. ergo quæ in omnibus particulis corporis quod fluxione est affectum, uel unica temperies non sit, prius est dictum: uerum id commune omnis intemperamenti inæqualis est. differentia eius, ipsam corporum affectorum sequuntur naturam: cum aliter simplex caro, aliter uniuersus musculus, impari temperamento sit affectus. quippe calida fluxio ubi in musculum procubuit, primum maiores arteriæ, uenæque opplentur, ac distenduntur, ab ijs minores: atque ita res procedit, donec ad minimas sit peruentum. in ijs ubi ualenter impacta fluxio est, nec amplius contineri potest, partim eius per ipsarum ora, partim per tunicas, costatum foras transmittitur: tum uero spatia ipsa uacua, quæ inter prima sunt corpora, fluxione implentur. Sic omnia ab humore, omni ex parte incallescunt, ac perfunduntur. ea sunt nerui, ligamenta, membranae, caro ipsa: antequam hæc, arteriæ, & uenæ: quæ scilicet & primæ & præter cetera ua-

rio dolore afficiuntur. quippe interius à fluxione tum excalfiunt, tum distenduntur, ac diuelluntur: exterius non modo excalfiunt, sed etiā premuntur, ac degrauiantur: reliquæ particule aliæ comprimendo solum uel incallescendo, aliæ utroque genere laborant: appellaturque morbus ipse phlegmone, est autem inæqualis intemperies musculi: feruet enim iam qui in eo est sanguis. is secum excalfacit primum quidem ac maxime arteriarum & uenarum tunicas: mox uero omnia quæ extra has sunt, quibus scilicet circumfunditur. Ita duorum alterum necesse est sequi, ut si fluxio uicerit, corruptio sequatur uictorum corporum: si fluxio sit uicta, ut musculi ad naturalem statum redeant. Esto igitur prius uicta fluxio. rectius enim à melioribus incipitur. duplex hic incidit curatio: quod uel digeretur quicquid humoris in particulam procubuit, uel concoquetur. uerum digestio optanda maxime curatio est, concoctionem hæc duo necessario sequuntur: puris generatio, & eius in aliquod spatium abscessio. abscedit aliquando in capacitatem, quæ propinqua sunt, tum maximam, tum minime momentaneam: quod sanè abscessionis genus optimum est, alias in momentaneam quidem, non tamen maximam. interim in maximam, non tamen non momentaneam. Ac quæ in uentriculum incidunt abscessionum, optima est quæ in sinum eius internum abijt: in quem etiam plerumque se aperiunt: mala uero, quæ sub peritonæum. Partim modo in ijs quæ circa cerebrum existunt, bona est quæ in priores eius uentriculos abscedit: mala quæ sub inuolucra eius: item, quæ in posticum eius uentrem se recipit. Qui uero circa costas abscessus colliguntur, hi in capacitates erumpunt thoracis: ac musculorum quidem abscessus, sub cutem: uiscerum uero, in arterias & uenas, quas in se continent: uel in membranam qua operiuntur, quæ ipsis pro cute est. At si uicta à fluxione particula fuerint, in tantam deueniet intemperiem, unde tum earum pereat actio, tum ipsæ spatio corrumpantur. porro desinent tum primum dolere, cum mutatrici qualitati fuerint adsimilata: non enim cum mutata particularum temperies iam est, siue (ut sic loquar) in ipso mutatum esse, dolent: sed dum mutantur, siue in ipsa mutatione. quemadmodum mirus dixit Hippocrates, Dum alterascit ac corrumpitur natura, dolores fiunt. Alteratur autem, ac corrumpitur cuiusque natura cum uel caleat, uel frigeat, uel siccatur, uel humefit, uel eius unitas dissoluitur: in ijs quidem intemperamentis, quæ inæqualia sunt, ex calefaciendo, uel ex frigefaciendo potissimum, quippe cum efficacissimæ qualitates hæc sunt: secundo loco è siccando, uel humectando: ex esuriendo uero, uel sitiendo, deficiente hic humida, illic sicca substantia: ex uulnerando, & erodendo, & tendendo, & premendo, & couellendo, unitate ipsa soluenda. Ergo si calor sanguinis in particula, quæ phlegmone laborat, mitis est, tum qui in toto animalis est corpore mediocriter attemperatus, non facile una cum afflicta particula calefit: si uel ille feruet uehementer, uel

uel qui per totum spargitur animal, biliosus est, illico totus ad calorem uertitur, multo uero magis sicubi ambo concurrunt: ut & qui in phlegmone habetur, admodum calidus sit: & qui in toto est animal, biliosus. Porro calefit primum qui in arterijs est sanguis: quod scilicet is tum natura calidior, tum uero magis spirituosus sit: post hunc uero etiam qui in uenis est, quod si propinqua uisceri, cui plurimus sit sanguis, obessa phlegmone particula fuerit: iam celerius cum hoc uniuersus qui in animali est sanguis, calore afficitur. unoque uerbo, quicquid ex facili alterabile est, aut calidum natura, id a quouis calefaciente primum excalet. non secus & ab eo quod frigefacit, quicquid facile alteratu est, uel natura frigidum, id primum refrigeratur. Ac promptus quidem ad alterandum spiritus est, utpote ex tenuissimis constans partibus. Calidissima natura merito est flaua bilis: at frigidissima pituita est. Reliquorum humorum sanguis, post flauam bilem maxime est calidus: sicut nigra bilis post pituita est frigida. Quinetiam alteratur flaua bilis leui momento, ex quouis in eam agente: nigra aegre alterescit. In summa quicquid tenuium est partium, id prompte alteratur: contra cui crassae sunt partes, aegre. Ita necesse est multifariae phlegmonis alterationes incidant, propterea quod multifariam affecta sunt corpora. Principio nanque succus qui phlegmonem excitat, magis minusue calidus est: deinde succi putrefactio, pro ipsius natura respondet: non minimum certe pro ut magis minusue est impactus. quippe quae per spiritum carent, celerius putrescunt, ueluti & in externis accidit omnibus. ceterum cum calida temperie sunt & humida, tum utique potissimum. Iam ipsa phlegmone laborans particula, uel prope, uel longe sita est a multo sanguinis uisceribus: totusque sanguis uel biliosus est, uel melancholicus, uel pituitosus, uel spirituosus: atque haec omnia magis minusque. Quare necesse est multiformes fieri alterationes, siue alterum alteri sit collatum, siue idem sibi. Fiunt haec omnes inaequales corporis intemperies, maxime quidem inflammato eo qui in phlegmone est sanguine: deinde eo qui in uisceribus habetur & corde. atque huius maxime eo qui in sinistro eius sinu est. In quem (sicut in opere de uirginitate manu dissectionibus, est dictum) si uiuo etiam animante, nec adhuc febre tentato, dimittere digitum uelis, uehementissimum deprehendes calorem. Quod magis uerisimile est, ubi totum corpus praeter naturam incalcescit, hunc maxime sinum ad summum peruenire caloris: quippe cum tenuissimum maximeque spirituosum sanguinem habeat, ac moueatur perpetuo. Ceterum in febribus id genus omnibus, calefit quidem sanguis aliquando uniuersus, quicunque non naturalem illum calorem, qui ex humoris putrefactia est obortus, concepit: non tamen aut arteriarum, uenarum uel tunicae, aut aliud ullum circumiacentium corporum prorsus iam temperamentum suum mutauit: sed adhuc mutatur atque alteratur incalcescens, siue ut sic

loquar, calefiens. Quod longiore tempore hoc patitur, etiam uincetur aliquando, prorsusque mutabitur, ita ut non amplius calefiat, sed iam sit praeter naturam calefactum. Porro terminus mutationis est, cuiusque particulae functionis laesio, ad quem usque terminum omnis alterationis latitudo, uia est in id quod praeter naturam est, ueluti mistum compositum, ipso naturali prorsus affectu, & eo qui iam plane est praeter naturam. Ergo toto hoc tempore corpus incalcescens, pro modo alterationis etiam ad portionem sentit dolorem. Cum uero omnes corporis solidae particulae excalescant ad absolutionem iam sunt, eiusmodi febrem hecticam Graeci uocant, ceu non amplius iam in humoribus & spiritu, sed in corporibus istis, quae habitus rationem habent, comprehensam, haec doloris est expers: putantque qui ea febricitant, omnino se febre carere. neque enim sentiunt eius calorem, omnibus scilicet eorum partibus aequale percalfactis. Sed & conuenit de istis, inter naturales scientie professores in istis, quae de sensibus produnt, neque enim citra alterationem est sensus, neque in istis quae iam ad perfectionem sunt alterata, dolor. Itaque etiam hec febres omnes, tum sine dolore sunt, tum nec sensu ab istis qui ipsis laborant, percipiunt. Non enim ex eorum particulis haec agit, haec patitur: cum omnes inter se iam similes sint reddite, ac unicam habeant consentientem temperiem. Quod si alia earum calidior est, alia frigidior: at certe eatenus est frigidior, ut uicini nihil offendant, alioqui sic scilicet partes quae pro naturae modo se habent, mutuo se offenderent: utpote quae sic quidem temperamenti dissident: caro nanque calida particula est, os frigidum. ceterum tam harum partium quam reliquarum omnium indolens inaequalitas est, modi excessus merito. Sic nanque neque aer qui nos ambit, prius offendit, quam ad immodicum calorem frigus uel est immutatus, cuius alioqui quae in medio sunt, differentias, tamen si numerosas, ac manifestum excessum inter se habentes, citra noxam sentimus. Ex istis ergo fortasse nec illud durius dici uideatur, quod Hippocrates alicubi ait, omnem morbum ulcus esse. Quippe ulcus unitatis est diuisio. Immodicus uero calor, ac frigus, proxime accedunt, ut unitatem soluant: plurimum quidem calor, dum segregat ac incidit substantiae continuitatem: summum uero frigus, tum stipando, tum introrsus pariter trudendo, quaedam exprimit, quaedam quassat. Atque hunc quispiam immodici caloris ac frigoris terminum statuens, fortasse non immodice sentiat. Seu uero is, seu alius immodici excessus terminus est, certe consistere omnem immoderatum excessum in habitudine ad aliquid, iam liquet. non enim pari ratione a calidis frigidisque afficitur omne corpus. indeque fit, ut aliqua animalium conuenientes inter se succos habeant: aliqua non solum non conuenientes, sed etiam qui se mutuo corrumpant: ueluti homo atque uipera, quorum utriusque salua alteri est pernicies. Ita utique

& scor,

& scorpium necaueris, si ieiunus illi inspueris. At non homo hominem morsu interimit, nec uipera uiperam, nec aspis aspidem, siquidem quod simile est, id congruum amicumque est: quod contrarium est, inimicum ac noxium. Augetur enim quicquid ac nutritur a similibus: perimitur ac corrumpitur a dissimilibus. Itaque etiam sanitatis tutela, per similia perficitur: morborum sublatio, per contraria. uerum de istis alius est sermo. Hecticam uero febrem quae iam habitum corporis occupauit, minime sentit qui ea laborat. Reliquarum febrium nulla est quae non a laborante sentiat: sed aliae magis, aliae minus agrotanti sunt graues. sunt ex istis & quae rigorem ingerant: fit enim id quoque symptoma, ueluti alia multa, ab inaequali intemperie. Rationem tamen generandi eius in proposito libro tradere non est, priusquam de naturalibus facultatibus demonstratum fuerit, quot haec qualesque sint, tum quid agere quaeque sit nata. uerum in libris de symptomatum causis, de omnibus agitur. Sed reuertor ad inaequalis intemperamentum differentias. Nam quemadmodum ex phlegmone febris nascatur, tum quod phlegmone omnis ac febris omnis praeter hecticas, ex morbis sunt, qui bus inaequalis sit intemperies: dictum iam est. Porro accendi febrem & citra phlegmonem ex solis humoribus putrescentibus licet. neque enim ea solum quae inculcata sunt, & perspiratu prohibita putrescunt (uerum celeriter ea, maximeque) ceterum putrescunt & alia multa, quae putredini sunt opportuna, dicitur uero de horum opportunitate alio loco. Iam alio quoque genere inaequalis oriri intemperies in toto corpore potest: modo fuliginoso uapore detento: modo exercitationibus & plusculis laboribus calore adaucto: modo ab ira, cum sanguis immoderatus feruet: modo ex deustione quauis externa, incalcescit. Porro quod etiam in his omnibus febribus, non secus quam in phlegmonis supra est dictum, tum pro uiribus effectricis cause, tum pro corporis ipsius affectu, alij magis febricitant, alij minus, alij haudquaquam, aptum esse arbitror. aequae uero & quod intemperies ipsa nonnunquam spirituosam tantum inuadit substantiam, nonnunquam ipsos etiam succos, clarum id quoque reor. Sed nec minus illud, quod omnibus humi summodi febribus si traxerint, hectica superueniet. Iamque sermo noster propemodum ostendit, inaequalem hanc intemperiem aliquando ex calida, frigida uel substantia, quae in particulam aliquam influat, accidere: ueluti in his fiebat, quos phlegmone infestat: saepe non ita, sed ipsa corporis temperie in qualitate mutata: tum quod alterantiu eam, quaedam ortum habeant ab ipso corpore, quaedam extrinsecus: utique cum ex putredine tantum aliqua, uel phlegmone excitatur febris, ab ipso corpore: cum ab uisione uel exercitatione, extrinsecus. Dicitur autem & de his fusi in morborum causis. Tanquam autem ex deustione accenditur febris, alterato uidelicet corporis temperamento: itidem nonnulli saepe ex frigore refrigerati to-

to corpore uehementer sunt: aliqui uero etiam perierunt. Iam quod hi omnes etiam doleant, ne id quidem latet. Porro dolent & qui ex rigore ingenti uehementer perfrigerati, celeriter sese excalescere properarunt: multique eorum cum subito ac simul manus igni admouerunt, ingentem circa unguium radicem sentiunt dolorem. Et quisquam cum tam luculenter uideat intemperiem inaequalem doloris esse causam, etiam de internis doloribus dubitet, aut miretur, quo pacto citra phlegmonem subinde uel laxiore intestino, quod colon Graeci uocant, uel dentibus, uel alia quauis particula homines doleant? Nam neque talium ullum mirabile est, nec quemadmodum simul rigent & febricitant agrotantiu aliqui, quippe si pituitosus succus qui frigidus est, quemque Praxagoras uitreum appellat, & amara bilis quae calida est, simul abundent, ac per sensibilia membra moueantur: nihil miri est utrumque a cubante pari modo sentiri. neque enim si hominem sub sole feruido statuas, & aquam illi frigidam infundas, fieri potest, ut non simul & a sole calorem, & ab aqua frigus sentiat: uerum hoc casu ambo extrinsecus sunt, nec paruis portionibus incidunt: in febribus uero, quas hepialas uocant, tum ab interno, tum exiguis portionibus: eoque uniuersum corpus ambo sentire uidetur. cum enim tenuissimis portuiculis aspersum per corpus tum calidum sit, tum frigidum, nullam sensilem alterationem portuicula ita paruam desumas, in qua non alterum sit comprehensum. In ipsa tamen accessionis inuasionem, aliqui febricitantium tum rigent, tum uero febricitant, tum ambo sentiunt, frigus immodicum, & calorem unum: uerum non eodem loco. quippe cum possint quae excalescent sunt partes, manifeste a refrigeratis discernere, nam intus & in ipsis uisceribus calorem sentiunt: in extremis partibus uniuersis, frigus. Tales perpetuae febres sunt, & quae Graece lipyriae uocantur: praeterea quoddam ardentium febrium perniciosum genus. Quod igitur in his, maioribus portuiculis accidit, hoc in hepialis, contingit, minutis. inaequalis nanque est & harum febrium intemperies: sed nec minus reliquarum omnium, exceptis tamen hecticis. Quinetiam istis qui rigent, nec tamen febricitant, inaequale temperamentum est: rarum tamen est id symptoma. ceterum incidit tum mulieribus, tum quibusdam aliquando uiris. Debet autem omnino deses praecessisse uita: aut certe ciborum copiam longiore spatio homo sumpsisse: ex quibus tardus, frigidus, crudus, & pituitosus nascatur succus: qualis scilicet Praxagoras uitreum existimat. Porro antiquitus nemo (ut uidetur) ita est affectus, ut quae nec adeo ociosi, nec in uictus saturitate uiuerent. Indeque factum est, ut scripserint antiqui medici, rigori febrem necessario superuenire. Veruntamen tum nos ipsi, tum alij iuniorum medicorum non pauci, saepenumero uidimus rigorem, quem nulla secuta sit febris. Porro componitur ex hac intemperie, & ea quae febricitantium est, Hepialis: appello ita febrem illam: cui ambo

semper

semper accidunt: at in qua rigor quidem praecedit, febris sequitur, ueluti in tertianis & quartanis, hanc hepialum non uoco. Ita ex duplici inaequali intemperie hepialus componitur: etiam aliae febres praeter hecticas ferè omnes. Simili genere qui particulae alicuius cum tumore morbi sunt, hi quoque omnes perinde ac phlegmone, cum interpretamento inaequali consistunt, Cancer, Erysipelas, Carbunculus, Herpes, Tumor, Phagedena, Gangrena: quippe commune ijs omnibus est, ut ex fluxione humorum sint orta. Dissident in eo, quod alij ex pituitoso, alij ex bilioso et melancholico succo, alij ex sanguine uel calido, uel tenui, uel bulliente, uel frigido, uel crasso, uel alio quopiam genere affecto fiunt, declarabitur enim alio loco de horum membra-

tim differentia diligenter. Quod ad proposita disceptationem pertinet, hoc tantum dixisse abunde est, quod qualiscumque est fluxio, eadem ratione quency praedictorum affectum creat, qua prius ex calida & sanguinea phlegmone gigni monstrauimus. Sed non minus etiam simularium, ac simplicium, primorumque in ijs corporum singula, sic à fluxione affecta ad inaequalem intemperiem deuenient. Caterum extrinsecus pro rheumatis ratione calfacta, refrigerata siccata, uel humectata: penitus & in profundo nondum similiter affecta. Quod si tota per tota mutata alterataque sint: sunt quidem à dolore libera: in difficili tamen sic constituta sunt statu. Hec pernouisse ijs qui opus de medicamentis sunt praecipuri, & post id medendi methodum, abinde mihi satis uidetur.

CL. GALENI LIBER DE MARASMO SPECIE TABIS

NICOLAO LAVACHIO MEDICO FLORENTINO
INTERPRETE.

Marasmus corruptio corporis uiuentis est à siccitate. Sed cum bisariam corruptionem dicatur, quod una fiat, alia iam facta sit: ut primo significatu, nomen nunc recipias, est opus. Quo pacto & exactus, & qui etiam fiat, de quo dicere institutum nunc est, marasmus appellatur. At quoniam uiuentis corporis corruptionem, marasum esse diximus: ex uniuerso autem entis censu, tria tantum uiuere dicantur, animalia, plantae, atque semina, & propter ea à marasmo toridem arripisse proprie dicuntur: alias corruptiones quotquot à sicco sunt, marasmos metaphorice uocaueris. Quare igni, ijsque praeterea, quae sensim corrumpantur, est significatus nominis traductus. Nos (cunctis quae improprie tabescere dicuntur missis) de praefinita mox tabe, ea praesertim quae corpori animalis incidat, dicere statuimus. Et necessario complectentur in sermone plantae. Cum uero modis quatuor simplicibus & primis, uiuentia cuncta corrumpantur, quia sint elementa substantiae ipsorum quatuor: illa à marasmo & tabe arripere dicimus quae siccitas corruerit. Si enim uero calidi frigorisque lite intra terminos stante, corpus duntaxat fieri aridum contingat, tabes utique et marasmus simplex erit. quod si interperantior calor, aut frigiditas accesserit, compositus modus corruptionis fiet, atque geminus. Hinc fit ut ex inedijs simplex oriri tabes uideatur, horum accedens qui sponte abstineant: & eorum qui quod edendo non sit, propterea esuriant. Qui cum frigiditate uero est marasmus, senio confectos habet, hosque qui affectu senio simili fuerint

detenti: qui autem ex calore fit, febribus quibusdam hecticis contingit. Caterum, plantarum corpus totum, & quancumque partem, ex corruptione quae à sicco sit, dicimus tabescere, animalium non dicimus, sed corpus tabe assumi totum affirmantes, de singulis nomen id ferè partibus non consueuimus. In praesenti autem, non de ijs quae ob affectum partitis, sed quando tabeat totum corpus dicere proponimus. Hinc liquido apertum est, quod si corporis totius sit affectus tabes, affici animal sine principis membri passione nequeat, sicut neque affectus quilibet quam alius (membro principe aliter affecto) fieri in toto potest. Propterea tabidis siccare cor oportet. Si causas igitur quae cor siccu facere possunt cognouerimus, liquido an insanabilis marasmus quilibet sit, uel sanari aliquis possit, cognoscemus.

Satius autem sit forte, & nunc orationem ad principia reuoluere. Peropportunitatem autem sit principium, si senectutis causam nouerimus, quia inuitabilis penitus ex marasmo senium uidetur, usque adeo ut secundum naturam illud esse censeas. Nam quae opera naturae omnia necessarium ordinem eius adepta, euitari nequeunt. Quo circa, quid secundum naturam, dictio significet, prius estimasse expedit. Non enim ac nutrire, & augere, secundum naturam est senectus. Illa enim naturae opera sunt: non autem senium, sed ex necessitate est insequens affectio, cum genitorum animalium, quod nequeat senio capi nullum extet, adeo usque ut aliqui senium omnia quae natura regit, necessario sequeantur. Quo sensu, si à natura senectas esse capiamus, significatus dictionis alios, ab aliquibus, ut alibi monstrauimus, perperam creditos, censere minime sit opus, neque scrupulus in oratione amplius super sit. Enim uero si, ut dictum nunc est, ita

est, ita affirmant, liquido secundum naturam, & inuitabile est senium, si quidem necessario naturae opera subsequitur. Nihilominus philosophus tempore statis nostrae quidam, quod citra senium usque superesse liceat, librum conscripsit, quem edidit ferè quae dragenarius. Ad octogesimum autem annum, usque adeo consumptus siccusque uitam protraxit, ut Hippocratis praesagiorum uerba neminem decerneret magis: Nares acutae, in caui oculi, collapsa tempora, frigida, & contracta imis eorum in uersis aures, cutis faciei dura admodum, tertia, atque arida. Vbi igitur istiusmodi cunctis usus, risum mouerat, non ultra ausus, quo pacto senium uident, alios docere, secundam aditionem de admirabili senectate euitatione tradidit. Hoc enim nomine eam toto uolumine dicebat. Ad haec demonstrans, quod non cuique senium effugere liceret, sed naturae idoneam praeterea requiri, idque si fundamenta sint cum primis alimentis facta, pollicitus est si idoneis statim à natali die pueris assisteret, eorum corpora redditorum immortalia: quibus eum promissis culpare non licebat, cum quos susciperet natos, uiros ante obitum eius fieri non foret. Damnabant infaniam eius supinam ferè omnes. At ego, quod multa, & uaria, experientiaque aduersa placita, a pluribus uiris logicis, rationum uideat, promulgari noueram, mirum ut iuris est, neque etiam id censui. Quod enim genium, omnino interire debeat, nec scientificam, nec firmam sequelam ullam habet, sed ut apodixeo libro differuimus, quae tenuis persuasionem possit. Nil minus quotquot senium uiuentibus necessario irrepere demonstrant, ferè omnes ratione hac uisi, medium id inuitabile in debita natis omnibus corruptionem esse asseuerant. Experientia alioqui sola, senium secundum naturam est & necessarium, sicut interitus, quem qui liberius pronuntiat, & nata omnia necessario mox interitura dicunt, ne uiquam monstrant. Unde experientia sophistis oppugnare superest. Quam rem efficere credo ille ratus est, qui senescere & mori inscitia animal decebat. Sed satius forte sit causam, si qua est demum, cur animalia & plantae senectutem ineant, rimare. Arida enim uero fieri uidentur: qualis affectus senectutem praestat: quam secus aliqui credentes, frigidos esse senes & humentes dicant. Verum quod falsi sint, in libro de temperaturis monstrauimus. Num uero ut quidam, propterea siccescant, quod innatus animalium calor ignis instar, ex quo fomite accensus est augeatur, inde pastus amoueri nequeat, unde omnia sortitur? Enim uero quae nuper genita sunt animalia cuncta humore affluunt, unde illius copia, suffocatus ferè calor fumidus, tardus, & motui ineptus uix erumpit: spatium autem uicso fomite, ualidior effectus, non turbidus, non fumeus, sed serenus, & lucēs iam euasus, munus proprijs quibus cunctis (uacatis obice) fungitur. Et flammis par, quae humidioribus lignis inhaerentes, humoris affluentia obruta, initio exiguae se praestant atque imbecilles: spatium feruntur sensim, atque augentur, mox potiores fomites fiunt: eo demum subactio, quod ipsarum sit uigor, in immensum crescit: ab hoc absumpto fomite languent, & intereunt. Hoc exemplo inquirunt, naturalem calorem, corpori uiuo tanquam fomiti coniunctum, initio humidum esse, atque imbecillum: mox auctus ad uigorem usque, excandescent, augeturque, & ignis imitatus flammam, molem in maiorem fertur: demum alimenti egenus (quod senescere est) languet pedetentim: postremo (quod est interitus) penitus extinguitur. Sermo hic nequaquam uerus, ab omnibus penè tum medicis iunioribus, tum etiam philosophis probatur, quod me iudice, male uiuentium calorem cum flamma ignis conferant: obliti quod unde pendens, flammis ex corruptione fomitis est ortus. At non sic à formatore suo, innato calido, animalia dependent. Sed sicut quae augeri ab ipso possint, ac moderabunda: nullo nec tempore hic radicali humido calor non inhaeret, non formare tantum, sed alia complura potens. Trahens enim alimenta, digerit, apponit, unit, similitudinem etiam adiciens. Et ut omnia paucis complectar, in subiecto fomite, contrarium ac flammam omnino emolitur. Quae enim flamma, cui sit alligata materia accrescat. Quae alimenta materiae potius quam sibi similia efficiat. Quae quoque fomitem feruet, tot organa reperit: partes has uestiens, & eo usque contegens, nequid extrorsum redundare possit. Aperies econtrario alias, latasque & riuorum plenas faciens, his alimenta trahens, illis spirituum calorem cohibens: excrementa hinc crassa, inde tenuia deriuans. Traducā hoc ego imprudens loco, si omnes naturae operationes ordine nunc repetam, integrum de usu partium uolumen. At opinionis auctores eius, innatum calorem, & naturam pro eodem habent. Quo circa cum flammis illum parum recte comparant. Quod si Hippocratem, unde gignimur, calorem corpora corrumpere, & interimere, nos dicentem asserant: quod non sit Hippocratis legitimum liber asseremus: sique Hippocratis fuisse mentem hanc dedimus, quorsum sic dixerit, declarandum est, & de demonstratione aliqua firmandum. Caterum si quod demonstrare nequeant, tantum fidei sibi arrogare uelint, liquido aberrant. Quod enim innato calido corpora senescunt, & senio confecta corrumpuntur, uerum est. At quo fieri exemplo monstrant, est non uerum. Non enim ac flammam signa, sic calor uiuentium corpora corrumpit. Horum namque exemplum magis proprium forte his sit, qui consumuntur febribus, quam rem, repetitis antea uerbis Hippocrates plane insinuat. Quod autem naturae progressu corpora siccent, quodque innatum id calidum efficiat, ut primo de ualitudine tuenda monstrauimus, & necessario nunc repetemus, est unde quaque uerum. Effectrix enim uero animalium & stirpium natura, necessario corporeum aliquid generationis & opificij initium assumit: cum quae sunt omnibus, ex nihilo penitus oriundi principium non sit. Inde ex orsa, scopo quem ab initio in generatione proposuit intentam, perfectum scilicet quod generandum

est, ita affirmant, liquido secundum naturam, & inuitabile est senium, si quidem necessario naturae opera subsequitur. Nihilominus philosophus tempore statis nostrae quidam, quod citra senium usque superesse liceat, librum conscripsit, quem edidit ferè quae dragenarius. Ad octogesimum autem annum, usque adeo consumptus siccusque uitam protraxit, ut Hippocratis praesagiorum uerba neminem decerneret magis: Nares acutae, in caui oculi, collapsa tempora, frigida, & contracta imis eorum in uersis aures, cutis faciei dura admodum, tertia, atque arida. Vbi igitur istiusmodi cunctis usus, risum mouerat, non ultra ausus, quo pacto senium uident, alios docere, secundam aditionem de admirabili senectate euitatione tradidit. Hoc enim nomine eam toto uolumine dicebat. Ad haec demonstrans, quod non cuique senium effugere liceret, sed naturae idoneam praeterea requiri, idque si fundamenta sint cum primis alimentis facta, pollicitus est si idoneis statim à natali die pueris assisteret, eorum corpora redditorum immortalia: quibus eum promissis culpare non licebat, cum quos susciperet natos, uiros ante obitum eius fieri non foret. Damnabant infaniam eius supinam ferè omnes. At ego, quod multa, & uaria, experientiaque aduersa placita, a pluribus uiris logicis, rationum uideat, promulgari noueram, mirum ut iuris est, neque etiam id censui. Quod enim genium, omnino interire debeat, nec scientificam, nec firmam sequelam ullam habet, sed ut apodixeo libro differuimus, quae tenuis persuasionem possit. Nil minus quotquot senium uiuentibus necessario irrepere demonstrant, ferè omnes ratione hac uisi, medium id inuitabile in debita natis omnibus corruptionem esse asseuerant. Experientia alioqui sola, senium secundum naturam est & necessarium, sicut interitus, quem qui liberius pronuntiat, & nata omnia necessario mox interitura dicunt, ne uiquam monstrant. Unde experientia sophistis oppugnare superest. Quam rem efficere credo ille ratus est, qui senescere & mori inscitia animal decebat. Sed satius forte sit causam, si qua est demum, cur animalia & plantae senectutem ineant, rimare. Arida enim uero fieri uidentur: qualis affectus senectutem praestat: quam secus aliqui credentes, frigidos esse senes & humentes dicant. Verum quod falsi sint, in libro de temperaturis monstrauimus. Num uero ut quidam, propterea siccescant, quod innatus animalium calor ignis instar, ex quo fomite accensus est augeatur, inde pastus amoueri nequeat, unde omnia sortitur? Enim uero quae nuper genita sunt animalia cuncta humore affluunt, unde illius copia, suffocatus ferè calor fumidus, tardus, & motui ineptus uix erumpit: spatium autem uicso fomite, ualidior effectus, non turbidus, non fumeus, sed serenus, & lucēs iam euasus, munus proprijs quibus cunctis (uacatis obice) fungitur. Et flammis par, quae humidioribus lignis inhaerentes, humoris affluentia obruta, initio exiguae se praestant atque imbecilles: spatium feruntur sensim, atque augentur, mox potiores fomites fiunt: eo demum subactio, quod ipsarum sit uigor, in immensum crescit: ab hoc absumpto fomite languent, & intereunt. Hoc exemplo inquirunt, naturalem calorem, corpori uiuo tanquam fomiti coniunctum, initio humidum esse, atque imbecillum: mox auctus ad uigorem usque, excandescent, augeturque, & ignis imitatus flammam, molem in maiorem fertur: demum alimenti egenus (quod senescere est) languet pedetentim: postremo (quod est interitus) penitus extinguitur. Sermo hic nequaquam uerus, ab omnibus penè tum medicis iunioribus, tum etiam philosophis probatur, quod me iudice, male uiuentium calorem cum flamma ignis conferant: obliti quod unde pendens, flammis ex corruptione fomitis est ortus. At non sic à formatore suo, innato calido, animalia dependent. Sed sicut quae augeri ab ipso possint, ac moderabunda: nullo nec tempore hic radicali humido calor non inhaeret, non formare tantum, sed alia complura potens. Trahens enim alimenta, digerit, apponit, unit, similitudinem etiam adiciens. Et ut omnia paucis complectar, in subiecto fomite, contrarium ac flammam omnino emolitur. Quae enim flamma, cui sit alligata materia accrescat. Quae alimenta materiae potius quam sibi similia efficiat. Quae quoque fomitem feruet, tot organa reperit: partes has uestiens, & eo usque contegens, nequid extrorsum redundare possit. Aperies econtrario alias, latasque & riuorum plenas faciens, his alimenta trahens, illis spirituum calorem cohibens: excrementa hinc crassa, inde tenuia deriuans. Traducā hoc ego imprudens loco, si omnes naturae operationes ordine nunc repetam, integrum de usu partium uolumen. At opinionis auctores eius, innatum calorem, & naturam pro eodem habent. Quo circa cum flammis illum parum recte comparant. Quod si Hippocratem, unde gignimur, calorem corpora corrumpere, & interimere, nos dicentem asserant: quod non sit Hippocratis legitimum liber asseremus: sique Hippocratis fuisse mentem hanc dedimus, quorsum sic dixerit, declarandum est, & de demonstratione aliqua firmandum. Caterum si quod demonstrare nequeant, tantum fidei sibi arrogare uelint, liquido aberrant. Quod enim innato calido corpora senescunt, & senio confecta corrumpuntur, uerum est. At quo fieri exemplo monstrant, est non uerum. Non enim ac flammam signa, sic calor uiuentium corpora corrumpit. Horum namque exemplum magis proprium forte his sit, qui consumuntur febribus, quam rem, repetitis antea uerbis Hippocrates plane insinuat. Quod autem naturae progressu corpora siccent, quodque innatum id calidum efficiat, ut primo de ualitudine tuenda monstrauimus, & necessario nunc repetemus, est unde quaque uerum. Effectrix enim uero animalium & stirpium natura, necessario corporeum aliquid generationis & opificij initium assumit: cum quae sunt omnibus, ex nihilo penitus oriundi principium non sit. Inde ex orsa, scopo quem ab initio in generatione proposuit intentam, perfectum scilicet quod generandum

est (animal aut planta sit) efficere. Perfectum autem id est, cui nulla propriarum actionum deest. Firmioribusque est instrumentis opus. Vnde reperiatur uiuentibus duriores multae partes est operapretium; contraque in perfecto animali sint, initio molles necessario. Ut apta enim sit materies, tractabilis. & usquequaque sequax opifici est operapretium. Propterea quamuis durum semen, symmetro humore madidum, initio tenera stirps euadit, ut pro semine mox natura fiat. Si animalis igitur foeturam ex substantia initiari molli & perfecta, euadere in duram est operapretium, in mistura constituentium elementorum prima, humidum siccumque praestit, est opus. aquea natura humido sane refertur: siccum natura duplex, & a terra, & ab igne prouenit. Quod si initium animalium fore humidum maxime requiritur, a principio copiosior terra admisceri nequeat. Sic ignis in animalium prima generatione, & structura pollet. Si naturae igitur ubi ad summum uigorem animal plantam ue prouexit, totidem rursus aquis uiribus elementa inferere pariter liceret, scitum moderatorem nata, opificium suum citra senium & incorruptibile fecisset: sed ex malo uictu, neque sic etiam nequeat corrumpi, quo Aegyptius loco super possibile, artem suam demonstrasse dicat. Nunc quando inferi, & mutari animalium & plantarum prima foeturae elementa nequeunt, ultra uigorem exiccare corpus est necessum, citra siccantem causam non potens, sed modica statim in inclinatione siccitas, plerumque non sit dum tabes, praeterit. Senium autem non genere, sed sola aliud quantitate esse, manifestum noscitur. Hec necessitatis causa, spatio integram uiuentum siccitatem, non ignaris penitus demonstrat: quidque ab ortu euitari, aut quid ultra protrahere non liceat. Qui enim quae primordia generationis animalium necessario sequuntur, fieri uetet quis: aut facta infecta reddat. Ceterum quod sit senectutis initium, quandoque primum id obire corpora incipiant, censere nunc praestiterit. Enimvero qui uigoris inclinationem primam, siccam ac frigidam esse arbitrantur, senum autem humidam & frigidam, senectutis initium in hac commutatione constituisse credunt. Ipsi quod libro De temperaturis, ab exacto uigore ad extremum finem, corpora cuncta siccari demonstrauimus: cum integrum intercidens spatium siccum sit, iure unde senectutis initium auspicari liceat, heribimus: cum a uigore maior, minor ue huius aut illius siccitas, ubi corpus illius plurimum adeptum sit, pro initio senectutis capi nequeat. Illud plurimum namque, foreticam litem agendam suscitatur. Licetque, ut pluries & necessario accidit, dubietas ea ut uana explodatur, certis tamen terminis, si possit, res finire quis debet, potius quam quassatis inutilibus, astringi. Notae autem apertae in decedente aetate sunt & senio, humorum excrementorum redundantia. Vnde qui senium propterea esse humidum monstrarunt, falsos esse dixi. Inualidas hinc actiones, hinc latentes ad interitum gressus, ab inclinata aetate praecipites conspicias. Hinc hypothetica

A sophistarum problemata insurgunt. Morbum etenim esse senium alij supponunt: alij status sanitatem illius: alij neutrum quid: alij quod a natura sit: praeter naturam alij: & hic nonnulli medium, & neutrum quid, esse senium affirmant: unde non a natura, non praeter naturam, senium uolentes, tertio excogitato nomine, non naturam, ipsum esse asseuerant. Ceterum huiusmodi lites alio tempore licet perpendamus. Verum enim uero senij marasmi nunquam soluas: iuuare autem ut diu producat possis. Quam rem pars ea medicina praestat, quae senum ualitudini prouidet, *γυρομυκτον* dicta, scilicet pro natura rei habens, obitare, & quoad possit, siccitatem eam a corpore cordis inhibere, quae proprijs fungi munij ipsum non permittat. Id namque uitae supremum est, cordis officiorum quies. Quoad enim motibus cor proprijs mouet, animal perire nequit. Si itaque cordis corporis substantia, uel iecoris reddere humidior liceat, senium profecto euitari possit. Sin autem quis iecur ualeat, uel cor humidius efficere, cum semetipsis indies, magis magisque non modo uiscera, sed arteriae necessario ueneque siccescant, senium euitari nequeat: licet eius properatio tardari. Homerum cum alia sane quamplurima, tum haec de senibus phanatie dixisse iudices: a balneis ubi comederint mollior (quod senes decet) dormiant. Humeant enim uero balneae, mollis stratus, & somnus, praecipueque cum primis alimentis. Si quidem quae aluntur, substantijs corporum (haec assimilata sola) partes fiant: alia tuendo a siccitate partes similes, uel interualla earum irrigando, augendoque, humectantium facultatem & nomen sunt adepta. Quo iecur exemplo, & cor humore quo irrigantur aucto, ut dixi, licet humidiora fieri. Ea in attenuatis iunioribus corporibus, pluries toto corpore liquido absumi accidit: accidit idem quandoque, & iecori, & cordi. Quod uero uiscerum istorum, arteriarum & pulsus alterum origo sit, uenarum & nutritionis alterum, monstratum est quo loco Platonis & Hippocratis placita censuimus. Haec enim uero uiscera, non nisi ab extrema totius corporis sanguinis penuria, mediocri alimento carere: iecur quod sanguis totus inde initium habuerit: cor facultate trahendi uehementi. sua namque sibi membra quaeque alimenta, licet impari ui trahunt, in egestate propterea sanguinis impariter tabescunt. Cor namque cum ualentissime attrahat, non prius quam ultima sit mensuris omnibus inopia, caret alimento, ut ne credamus, quando ex diuturna mala ualitudine corpus emacuerit, cor esse & iecur pariter partibus alijs attenuata. Id uel in alijs uolens animalibus inspicias, si diuturna fame maceratum disseces: tenuatas, & penes siccitas alias partes uideris: iecur una cum corde, in naturali fere statu. Qui enim ob inedia pereunt, non tanta alimenti solidorum corporum inopia, quanta qui iugulantur spiritus. Sic mollibus sunt & humidis partibus, quae ac uiuentes, cum quantum humidi aderat, alimentum iam proximi, integrum seruetur. Qui autem propter famem pereunt, ueram Hercule tabem propius accedunt

accedunt. Vnde ubi non exactum adeo sermonem occasio requirat, marasmatos eos nominabimus cum tabidi reuera non dum sint, saltem uniuersis partibus, quae omnia marasmus uerus simul, unde & ad principia etiam traducit. Est uero in gradibus hic senium, in affectibus praeter naturam febris tabida. Est & senio assimilis alius affectus, quae ex morbo senium si dixeris, non ut Philippus, qui una ex tabidis febre esse dixit, deterius enuncies. Febris enim non est affectus: in quo cor fiat debito frigidius. Quod autem eius temperaturae sit, nota non minime ex paruo et raro pulsu, ut etiam Philippus tradidit, habebis. In negotio enim de pulsibus, est declaratus istiusmodi pulsus fieri ex frigore. At qui spiritus sic affectus, ac pulsus pariter paruus, rarus, & per interualla tangitur, ipse quoque eorum quae circa cor sunt, frigiditate indicans, quam rem in libro De dyspnoea etiam monstrauimus. Spiritum enim uero non calidum emittunt, frigefacti principij notam euidentem, ut calidi contrarium. Quomodo igitur si februnt, neque thorace, pectore ue, sub alis, aut costarum curuis, ad spinam usque, aut aliunde calent? Quae omnia Philippus nihilominus confitetur. Pulsus tamen duritiem, febris notam praese ferre asserit, quam praescripserit febribus omnibus Archigenes. Verum enim uero si de uera pulsus duritie intelligit, cum eadem ob arterie siccitatem tabidis marasmatibus ue etiam contingat, nihil magis nota februm extiterit. Si autem quem durum Archigenes, tenus nomine uocauit, rem cui nomen indiderat non habens: fusius ego id, in negotio De pulsibus explicui. Ex morbo utique senium, cum siccitati frigiditas adiuncta sit, febris non est, at alia species exurens, marasmus profecto est, sicut & qui cum syncope, cui est frequens atque paruus pulsus. Peculiare autem marasmi exurentis est, ut expirantes, quod ex ardore capias, spiritum calentem mittat, cui ex calore & ardentissimis febribus, in sicco statu potissimum est ortus. A syncope uero marasmi habitus, ubi discrimen uehemens euaserint, dudum reliquis etiam affectus continentur. At frigidus marasmus senio assimilis, ex permutatione oritur febrium, quae secus quam oportuit refrigerint, tum frigide potu, tum medicamentis id genus, praecordijs thoracique adhibitis. Inopportunitas autem adhibitorum, est bifaria. Immoderatus enim frigidorum usus, & non congruus tempus, & ambo simul, affectum excitare possunt. Quod autem legitimus marasmus, siue tabes, curationem non recipiat, antea cum loqueremur de senio diximus, & modo repetetur. Simile enim legitimum sanare marasmi profitentibus contingit, & putridas iam luxatas costas restituere. Quantum enim uterque, affectum naturam ignorarunt, ardua tantum astruxisse arbitrati sunt. Attenuatos certe non uolos curauerunt, quorum cum duplex habitus existat, priuatim de ambobus dicam. Fit enim uero attenuatorum, altera affectio, ubi corporum solidorum absumptus humor sit, quem proprium alimentum eorum dicebamus, & molliores carnes extabuerint:

Galen.

altera quando prima quidem similia dicta, solida corpora attigerit: haec per curationem non admittit, sicut nec senium etiam. Prima autem maxime utique discriminis, curationem tamen penitus non respuit, sed communi genere cum alijs omnibus communicans, praesidia quae aduersentur affectui exposcit. Non autem ut aliae plures tuta est. Humeantem profecto has tres affectiones est necesse ob siccitatem, rem omnibus commune. Vna ut calefiat eget, quam senio assimilauimus: sicut & refrigerari una, quam deurentem marasmi aut tabem diximus. Syncope sola non quae iam facta sit (id enim nunquam obliuisci uelim) sed quae etiam non fiat, ex innati solidarum partium humoris duntaxat dispendio, curatione mista eget. hi sunt curationis scopi. At quo quis pacto praesidiorum materiam reperiatur, simulque rationem usus, est modo perpendendum. Melius etiam fecerit Philippus missis quae uolumine primo De marasmo scripsit, de affectus origine, de differentiis, de perturbatione eius, quo dignosci pacto debeat, & de curatione non nihil tradidisse. Nunc ut uideatur, praetermisit omnia. Ego namque pluribus utique annis, secundum de tabe librum quaerens, non reperi, nequaquam qui legisse eum fateretur, audiui. In primo enim libro, quae ne primum etiam aliqui inscribunt, sed quae secundus nunc sit, de marasmo simpliciter inscribunt, de usu balnearum meminit, non quod sint illae utentibus praesidium, cum tabidos laedi ab ipsis arbitretur, qualique de illis praeter rem meminit, nec aggressus re est, neque ut sui est moris, de praesidio quicquam exacte pertractauit. Nihilominus, humectare tabidos liquidum cognoscitur, ut licet uideas in his qui sub aestiuo sole iter fecerint, modouere quouis alio exercitatis, & ex candescantibus: hos inquam omnes, & sitiētes humectare, & a siti liberare nititur: alios praeterea quomodo cumque exiccatos uigilijs, sollicitudinibus, uenere, cibis, siccante pharmaco, aut ira, humectari ab ipso uideas & refici. Tamen balneas uere tabidis, quibus praesidia alia non sint, uituperare Philippus mihi uisus est, ut bifariam sententia eius dissentiam: quodque tabidos uere curari aliquos crediderit: & quod balneas uituperet. Certam namque efficaciam eius uim, in non deplorata tabe licet experiri. Hos forte nec tabidos exacto nomine aliquis uocauerit: sed quando rem oratione clara explicare possumus, nominum neutrumque satagemus. Tres etenim primae & communissime differentiae febrium cum sint, diuersis nunc missis, de his quae fiunt ex humore dicam & de hecticis. Quas enim febres putris excitat humor, coctioe facta, balneae procurat. Hecticas etiam solis, et absque febris ulius implexu, balneae perpetuo medentur. Sicut praeterea putridarum febrium hecticarum implexa sit: eadem a coctioe profuit. Nec diuersa, pro modo, frigide praebende tempora cetero. Si aberraret autem, fiet cum iactura maxima: ubi ipsidem (ni uires imbecillae obfuerint,) est absque discrimine, usus balnearum: ipsique plures creditos marasmo affectos esse, his praesidijs curauimus. quoniam autem primo De differentiis febrium libro, dictum est, quod ex diuersis aliquae cum

Tom. 3

h 2

hecticis

hecticis genere comunicant, nec primo die exacte satis, sed secundo, aut certe tertio noscunt: à cognitione statim, ualente adhuc robore, discrimine omnino procul est gelida prebenda: quod robur, quod sanguis copiosus, adhuc adsit. Spatio enim euadit imbecille uires, et minori sanguis quantitate superest. Quo circa duplex plerumque nocumentum accidit: quodque frigida potu, partes percutiuntur aliqua, & refrigerantur: quodque debita quantitas, dum exhibetur praterit, non modo alia ab intesta, pars frigida euadit, sed illa simul que febris initium extiterit: Sicque una cor largius refrigerarint, si humorem id innatum seruauerit, uirtutis casus accidit: si siccescat autem, senio similis affectio sequetur. Quoque tempore, hecticæ primæ cognoscuntur notæ, frigida (quasi febrium causis) applicita extrorsum, summe profunt. Sed de his inferius mox exacte differemus. Nunc ad balneas redeo, squalidis febribus cunctis, nisi implicitum aliquid obstitit, maxime præsentibus: & si in toto animali squalor exuperet, uel proprijs in laribus, pharmacis frigidis etiam præstantiores, febris lares, hanc uiuentis partem inquam, quæ immodice proprijs solidis partibus, primo excadescit. Cor enim uero primum, modum calidi excedens, febrem hecticam accendit: mox non seipso (more cordis) iecur: sed quod agat in consensum (ubi affectus cor causa non sit) à proximis corporibus, ab his est ueter: & à uentre, quotquot largius calefaciendi cor habent facultatē. Quod ex uicinia uero sit, à pulmone primo calefactum cor, hecticam & siccam febrem concitaret, cuius marasmus utique est comes: at humor uisceris, & spiritus refrigeratio, affectum hac fieri causa impediunt. Ceteris autem ex uisceribus, ut plurimum ab affecto loco in uentre redundans biliosus succus, hecticas ciere febres potest: unde Philippus tabidorum plurimos ab erysipelato affectu uentris, male haberi arbitratus est. Quod si in uentre, in iecore etiam fore est credendum, cum his affectis, tabem fieri censeat Philippus. Sed & non raro, ipse nullo horum affecto, marasum fieri ex corde nonnullis conspicimus, quam rem qui praterierit non uideo, qui nec iecore, uentreue, duntaxat affectis, ut tabida febris fiat (corde illaeso) demonstrare ualeat: uerum non modo in hoc uno, deceptum eum esse credo, sed quod ex alijs partibus, tabem committi posse non crediderit, cum uenter solo erysipelate febre eiusmodi committat. Absque hoc etiam cum corpus, citra bilis succu arserit. Pars etiam alia similiter afficiatur licet: que si id genus sit, quæ in consensum caloris, cor trahere possit, ne febrem affectione sua non committat nequit fieri, eaque non soluta, tempore hecticæ, penitus marasum inferat. Verumtamen quod prius dixi, litigandum de nominibus non est, sed ut quæ corpus siccant affectiones omnes dignoscant, probeque curentur, incumbendum. E quibus una ignei caloris est: quæ (si sit sola) balneis procurat. Diximus namque ab erysipelato affectu hecticam oriri, & marasum, refrigerantis cibi apprime, potusque egentem, non minusque extrorsum alijs applicitis. Hæc citra implexum

alium, ut siccitates omnes, calidæ frigidaue sint, balneas desiderant. Mirum enim opus balneæ hoc præstant, quod siccitibus calidis pariter ac frigidis occurrunt. Veluti sitibundos qui non sitiunt efficere, & liberare à siti qui sitiuerint, quæ omnia citra rationem puenire ab ipsis apertissime cognoscitur: qui ab itinere nanque & sole calefacti & siccati sunt, lotos modo miro frigidos fieri conspicias, atque humere, nec dissimiliter rigentes uehementi gelu calefieri. Fit item ut qui propter iter & solem sint siticulosi, si lauerint non ultra sitiant, & qui non sitiunt, à balneis bibere desiderant, qui in illis diutius debent immorari, illi lauari semel: qua ratione istiusmodi euentus fiant, alibi explicuimus. Nunc **VIII** est ad institutum redeundum, quod febribus quibusque tabidis, ubi immixtae sunt, balneis profuit. Cum erysipelate uero, aut inflammatione, putribus ue, & incoctis circa corpus succis, laedi balneis contingit, non utique ob hecticam: ut namque febris est, potu extingui semper, & balneis iuari eget, sed ob implexum affectum laeduntur qui laborant. Efficacissima præsidia, & apprime præsentanea, quæ marasum amoliri ualeant, quibus audentissime contra tabidas utaris febres, ista sunt: at si erysipelatosus sit affectus, est balneis parcendum. Vbi uero constiterit, est frigida agonistica præbenda. Sic namque dum tradimus copiosam, dicere solemus. A qua (nisi consuetudo, & operosa sitis tolerantia uetuerit) inter initia erit temperandum, & admouenda extrorsum quæ refrigeret, & nisi iuuerint, intus uel coacta danda. Præcipue autem humide lactuca & nouella profunt, puro frigore sic assumptæ aduersissimæ. Quod si quando insinuatatem oblationis earum mulcere laborantibus egemus, oxycrato (uini modo uires absint) madida poterunt concedi. Cuti etiam lactuca illi tus succus est ex usu, sedi etiam, sereos, & frigida quæcunque. At præcipuus succus est ex immaturis uuis: quarum cremor portulacis admixtus, cotusque, & expressus, demum in uase pleno gelidè impositus, ubi sit opus, ad eiusmodi usum nobis est familiaris multum. Efficaciorque si niuis quicquid insit, cutus ad illitum albioris farinæ aliquid adiungimus. Et duplici etiam linteo superlito, quando oporteat, extra præcordijs appposito, non dimittentes dudum, sed quoties tepere coeperit auferendo, alio simili adacto, id usque agentes, quod intus patiens sese refrigerari, atque à siti minus lacessiri sentiat. Atque interdum, ex acerbis oleis oleum aut rhodeleon adiungimus: si quid præsertim inflammationis in hypochondrijs extiterit. Hoc utique ingenio erysipelatosi affectus sunt refrigerandi. Sciendum tamen, cum illis non posse exactam hecticam coniungi. Hectica enim uero principio, incremento, uigore, & omni particularis accessionis inclinatione uacat. Diximus autem in libro De differentijs febrium, præter alia, hecticas esca sola, ueluti calcem inspersam aqua ebullire, eaque absente irritatione, statum eundem referuare. Quod si quando incrementum quibus breuissimum, aut accessio intercidat, uidendum est, humorum

humorum putredine aliqua, aliusue prope cor locus, antea fuerit affectus, qui non simplicem, aut hecticam affectionem habeat, sed inflammationis aut erysipelatis participem, & hoc exemplo sua cuique affectui est curatio molienda. Deurentis sanè marasmi initijs, cum ab ardente sit, refrigerantia præsidia occurrunt, super affecto loco tum posita, tum interius assumpta. Quod si ex morbo senis prouenerit, si exactum iam sit, utique præsidia non sentit: si nondum absolutum est, sed propè fiens, resumptionem unicuique curationis institutum habet, quam etiam refectionem appellamus, quæ & ex pluribus est particularibus operibus plurima obseruatia egentibus, de quibus si nunc egerim, sermo prolixus nimium euadet, sed in medendi methodo de his abunde dictum. Satis nunc sit, quod solidorum corporum ariditas alimentis reparatur. Quod autem alimentum non seipso ad singulas partes corporis digerit, sed ab his trahitur, quæ enutriti ualeant: in negotio De naturalibus potentijs monstrauimus. Hæc autem cum imbecilla ex marasmo sint, & propter siccitatem inualida ad attrahendum, frigore accedente, mortua ferè euadunt. Alimento idcirco quod sine negotio trahatur egent, ut quod robore defuit, alimentum infirmitas rependat. Facile autem quod tenuibus partibus sit, et natura calidis, attrahitur: sed ferè nihil nutrit. Demonstratum est enim alimenta crassitie ea, & glutinositate esse oportere, quæ non facile in halitum soluantur, sed præcipue alacris corporibus, assimilantur. Hæc uero posita cum inter se sint maxime aduersa, alimenta utrumque probe præstantia non habent. Nihilominus quod aliquo hæc efficiet pacto, est studiosissime uestigandum. Ad hæc autem, nihil mihi lacte præstatius sanè uidetur, si præsertim mamma sugere quis ori imposita minime abhorreat, ut in phthisicis Euriphon, & Herodicus præcipiunt. Sin autem ab alina calidum capiendum adhuc est, quod minus possit ambiendi fuerit expositum. Idem de alimentis institutum, non modo simili

lem affectum senio habentibus, atque marasmo synoposo expedit: sed huic etiam, quem deurentem Philippus appellauit, in quibus alimentorum materia, non ut in senio calida, sed frigida est operæpretium: media ambarum esto quæ synoposis exhibetur. Lac igitur, pituita, & chondrus, his est tribus affectibus ex usu, sed ex aceto chondrus, & pituita per corpus præcipue digeritur. Mel uero in frigidis affectibus est maxime idoneum, e contrario calidis aduersum, ipsaque item sic habens quibus iam dicti imminant marasmi. Deurentibus namque penitus aduersum est: affectu senio simili periclitantibus admodum expediens: synoposis, si sit impedimento uenter, & solum, & cum cibarijs alijs potest utiliter concedi. Balnearum uero si opportunus sit usus, cum ad prædicta alia, tum ad alimentum digestionem est efficacissimum præsidium: non tamen ab inedia diuturna, sed à coctione uentibus. Huic enim qui nuperrime cibaria ingererit, balneæ adhibetur, crudis corpus succis & incoctis implent, ipsæ ab inedia eliminantur uires. In alijs autem corporis conditionibus in mox citato præcipue lauacra sunt à coctione adhibenda. At uini usus in frigido marasmo est apprime utilis, a quo in deurentem est abstinendum maxime. In synoposa locum medium obtinuit, quod medius & mistus etiam affectus sit, frigoris non nihil atque febris retinens. Eo enim in aduersa mutato, ut frigus & pulsus nunc calidum, & ut semel dicam, quæ propria sunt synopes adducat, modo calorem & pulsus deurentis similis adeo, ut pro uincendi re curationem commutare sit operæpretium: Synoposis uinum, quæque temperate alant, exhibentes, nec non quæ corpus totum uniant atque adstringant: in deurentem autem, ea quæ omnibus his rebus sunt aduersa. Sed qui congruat usum singulorum, exercitatus in negotio methodi medendi promptissime reperiet: hic namque non quibus uisus, liber, sed habentibus aliquem artis habitum, est editus.

CL. GALENI DE COMATE LIBER

NICOLAO REGIO CALABRO INTERPRETE.

Alias composuit

V I D utique significet comatis nomen apud Hippocratem, utrumque eam quæ ad somnum cataphoram, si cut quidam commentantur dixerunt: aut sicut alij somnolentiam cataphoram, etenim ita nominant quidam, in copari nuncupatione commentationem facientes: quidam aut nullum quidem horum, sed lethargicam cataphoram coma uiro nominari aiunt: ab alijs quidem antiquis nullum

lum fiet utique magni testimonium. Quis enim illi maxime de alia re hoc nomen inferant, nihil prohibet Hippocratem differenter eo uti. Mox enim à poeta Homero uidetur utique somnum significare, hoc nomen: ait enim, Quem, dolorose patientem molle coma cooperuit. Et alibi, quoniam ego molli comate tegar. Sed Hippocrates non uidetur utens sic. demum & cum uigilia multoties coma ait fieri, & phreneticis assidere. In principio enim prorrheticæ hæc scribit: Qui comatosi in principijs fiunt cum capitis, lumbi, hypochondrii, & colli dolore uigilantes non phrenetici sunt. In tertio uero Epidimiarum, Tom. 3 h 3 ut con-

ut concepimus ab aliquo confesso germanorum eius librorum testimonium, ita qualiter dixit quasi intelligebat, Comatosa autem erat, urinae mul-
ta, nigra, uigil: deinde consequenter ait. Haecq; urinarum erant omnino nigra, & subtilia, & aquosa, coma assequabatur, incibilis, inanimo-
sa, uigil. In omnibus enim praedictis seriebus uigi-
liae & comatis uidetur memorans. Alium autem infirmum consequenter scribens in eodem libro ait: Huic dia teleos, ex quo ego uidi, urinae nigrae, comatosus, uigil. Quare quasi immediate uidetur manifestum esse, neq; somnum neq; cataphoram ab eo significare comatis nomen. Quidam autem commentantium a comazare, id est, crapulose ebria-
ri, aiunt comatosos nominari. uigilant enim qui comazant, uigilant autem & qui comatosi: sed de-
lectabiliter sicut qui comazant uon ualde uiuunt, & maxime oculis (humidi enim illi sunt, & rubei, & infirmati, & conuertentes se) tamen totum cor-
pus ambobus fallax est motibus, & incontentibi-
le. Propter hoc igitur Hippocrates de toto cōcur-
su ambigit utrum oporteat phreniticos eos nomi-
nare, uel aliud quid: phreniticos quidem uerens nuncupare, cum non desipiant, omnia uero sym-
ptomata uidens phrenitica: etenim caput, lumbi, hypochondrium, & collum dolent, & alia quae phreniticis eis adfunt. Haec autem quādoquidem habent suscipibile, nullus utiq; contradicet. Sed mi-
hi quidem etiam cum demonstratione fouere di-
cendū uidetur: oportet enim ex Hippocratis ipsi-
us dictis expositionem facere dictionis, ut non so-
lum quoniam suscipibiliter dicta est dicere habeamus, sed etiam quoniam secundum ipsius mentem. Nō enim, ut puto, oportet solum bonum cōmen-
tatore, ut suscipibiliter & bene dicat, sed etiam men-
ti hareat cōscriptoris quod nondum in preceden-
tibus, quamuis pars aliqua sicut eius, qd hoc nomi-
ne mentis ueteris manifestum est per series in qui-
bus uigiliae esse coma uidebatur: fortassis enim ha-
bere iam totum putabis, sed si parum expectaue-
ris & audieris ex eius libro tertio Epidemiarū se-
ries alias nedum totū, sed nec mediū totius teip-
sum inuenies scientē. Intendo igitur quod in qua-
dam muliere dixit: ad aliam ex corruptione circa
quintum mensem ueni mulierē, quam ignis acce-
pit, incipiens comatosa, rursus uigil: uidet enim op-
ponens coma uigiliae ceu cōtrarijs. Rursus aut in
pestilentiali cōstitutione Comatosi ait, sunt multi,
& rursus uigiles. Et post parum, Semper aut plu-
res graue coma sequebatur, uel paruis uel subtili-
bus somnis dormire. Et rursus, In Thaso pridem
iacebat puer Artemisij, febris acuta capit, conti-
nua, arsiua incipiens, comatosa, & rursus uigil: in
omnibus em his opponit uigiliam comati. Con-
sue te igitur interpretans inuenies quoniam contra-
riarum rerum meminit hoc modo, pauca uero de
multis scribā ex eius libro, melius enim uidet mi-
hi omnia de uno exēplo accipere. Duas ergo mu-
lieres lege quas scribit ante pestilentia. Cōsequen-
ter autem in pestilentia multos infirmos scribit, &

primum omnium illum cuius parum ante memini
uarie & inaequaliter agrotantem, & multis multo-
ties siccis & aridis ad contraria transmutationem
facientem, incipit autem hoc modo. In Thaso pri-
dē iacebat puer Artemisij, febris cepit acuta. Sed
non est opus ad praesentia primarum dierum, ea-
rum autem quibus indigeo rememorabor. Vnde
cima sudauit non per totum, infrigidatus est, cito
recalfectus est. etc. quae usq; ad sexagesimam diem.
Vide autem & ea quae consequuntur quarta die fe-
briens uenter. Rursus, Si enim deficiebat, & alle-
uiabatur, cito rursus reuertebatur: cōtrariū enim
est hoc scilicet alleuiari: huic scilicet reuerit. Et
ea quae secundū uentrē, ait, consistebat, & iterum
soluebant: hoc enim scilicet cōsistere cōtrarium
est huic scilicet dissolui. Consequenter aut alium
infirmum proponēs, Octaua, ait, multa desipuit,
& insequentibus, & iterū cito intelligebat. Et rur-
sus consequenter, Vigesima parum circū infrigi-
data est, et cito rursus recalfecta. Et iterum, Vige-
sima septima uigil, & uenter detentus est. non mul-
to autem tempore post ischij dolor fortis tempo-
re multo, febres deficiebant, demū cōsequenter in
uocilis, & rursus intelligebat, & loquebatur. Sed
cur oportet prolongare sermonem omnium memo-
rando multoties nullū existentium, cum iam mul-
tum ab eo manifestum sit huius interpretationis
species, quoniam quando dicit comatosus, & po-
stea uigil, manifeste opponit uigiliae coma: Sed si
uigiliae cataphoram ad summū habes opponere,
haec aut nihil uidentur differre a significato coma-
tis: quid erit cum dicit? Detinebat autem eos co-
ma continuum, non somnolentum, qui cum dolo-
re uigilabāt. Et namq; haec species interpretatiōis
propria est Hippocratis, subintelligere quidē quae
consequi consueuerunt, non autem dicitur in ser-
mone sicut cū dicit, Causi quidē pauci facti sunt,
& minime laborantium ij intellexerūt, neq; enim
haemorrhagiabāt nisi ualde parum, & pauci sic de-
sipientes. Et post parum, neque mortuum ullum
uidi tunc a causo, non phrenetica accidentia sunt
facta, per quae multū ex naribus haemorrhagiam,
non tangere mentem, neque acute obuiare peri-
cula significabat. Et quod infert scilicet, neque
phrenetica uidi facta secundum eandem dictum
est rationē. In eisdē enim cōstitutionibus & eisdē
causis fiunt, & causi, & phrenitides: unde secun-
dum horam abundat estiuam, & in regionibus ca-
lidioribus, & in aetate adolescentium, & in natu-
ris calidioribus & diatationibus, similiter etiam
& adinuentibus: & phrenitica tunc abunda-
re dignum est, ut in sermone significatur: & deci-
pitur qui putat phrenitides quidem omnino non
fieri, causas autem multos: secundum eandem e-
nim mentem dicta sunt & illa. Erat autem cōsti-
tutio causerū qui fiebant, sic. Incipientes comato-
si, fastidiosi, phrenitici ualde. hi autem desipici. Et
post parum, haec non haemorrhagiabant bene, ne-
que aliqua alia assuetarū apostasium facta est cre-
tica. Rursus autem coma uidetur inferre de cata-
phora

phora somnolenta cum dicit. Erat autem coma
continuum, non somnolentum, ceu somnolento
debente esse eo, & tali semper fiente. Quando au-
tem in eodem libro secundum tertium Epidemia-
rum in Pythione dicit, Comatosus, fastidiosus, ma-
nifeste & hic coma cataphoram aliquam signifi-
care uidetur. Sed non est possibile aiunt simul ca-
taphoram pati & uigilare: haec enim mirabiles cō-
mentatores dicunt, nescientes quoniam duae sunt
species cataphorae, sicut approbatissimi medicorū
scripserunt, & testantur ea quae sunt. Commune
enim ambarum est, quia eleuare non possunt ocu-
los, sed mox grauantur, & dormire uolunt. Pro-
prium uero alterius, quia ij quidem dormiūt mox
& profunde & diu, ij uero uigiles uerfuti sunt,
alia super aliam phantasia adueniente, & mentem
mouente, & somnum intercidente. unde semper
quidem uigiles manent, surgere uero nō possunt,
& agere ea quae uigilantium, sed deficientius se ha-
bent quā ut si uigilarent, & grauantur, & cata-
phorant, ut speres si concesseris eis, faciliter utiq;
eos dormire: concessio autem eis hoc, nedum non
dormiunt, sed neque spem quam habebant ut
dormituri, seruant. Hic igitur intellige coma ue-
lut commune amborum, id quod uocare consue-
tudo est nobis cataphoram. si uero somnolentam
solum intellexeris, peccabis: non somnolentam e-
nim cataphoram priuabis a nuncupatione: non
minus quā alteram indigente comatis nominis
nuncupatione. Siue igitur somnolenta, siue uigil
fuerit cataphora, coma uocare consuetudo est ei.
Et nequaquam sibi inuicem repugnant ea quae
secundum partem, sed rationabiliter quandoque
quidem in uigilijs paruis inuenitur coma, quan-
doque autem in somno. Etenim cataphora quan-
doque quidem somnolenta est, quandoque autem
uigil. Quare non habes dicere de cataphoram pa-
tientibus quod uigilant. Vel non tantum tamen
differunt, quoniam plures eorum dormiunt: pau-
ci uero eorum qui ita habent, infirmes perma-
nent: unde licet amborum sit passio, tamen fa-
miliarior multum dormientium inuenitur. Pro-
pter hoc igitur dicit, Erat autem coma continuū,
non somnolentum. ceu ut plurimum somnolen-
to fiente. Si igitur commune est amborum coma,
& somno magis familiare, rationabiliter quando
uult somnolentam significare cataphoram, simpli-
citer dicit comatosos: quando uero rursus uigi-
lant, non simpliciter, sed communium ait comato-
sos uigiles. nouit enim alterutra, & quoniam fami-
liare est somno coma, & eius naturae magis asimi-
latur: & quoniam cum uigilia quandoque consi-
stit. Et si quidē hoc ita habet, mirabile nullum est
si nō lethargicis solum, sed etiam phreniticis coin-
cidit. Somnolentum uero coma his quidem non
est proprium, aliquando autem fit: inuenies enim
multos phreniticos surgentes, neque eleuare o-
culos omnino potentes, sed in eodē loco manen-
tes similes lethargicis. unde hos plurimi & indo-
cti medici neque quod oportet uocare sciunt, sed

omnino ambiunt, & extranea uidetur eis esse pas-
sio haec, & innominata. Quidam autem permistā
ex lethargo & phrenitide estimāt, & uocant eam
typhomaniā. Et quod est deterius omnibus, qui-
dam Hippocraticorū se esse similitudinem dicit hoc.
Et nimirū aperte ita & manifeste Hippocrate scri-
bente nō in dubitato libro, sed ut aliquis alius ger-
manorū esse credito, tertio Epidemiarum, Neque
maniacus factus est phreniticorum aliquis sicut
in alijs, sed in quadā cataphora pigra caput graua-
ti perierunt. Nō solum enim quoniam cataphora
phrenitidibus aliquando coincidit nunciāuit, sed
quoniam & pigra multoties. Quae aut est pigra,
memor eris primo diuisionis, si debes praesentia
nō obaudire, quando cataphoram aliam quidem
somnolentam, aliam uero infirmam uocabā: &
illam quidem somnolentam propriam esse lethar-
gicorum, & semper inesse eis: alteram uero neq;
propriam esse phreniticorum, neq; adesse eis sem-
per. Somnolenta igitur quantum ad praesens ipsis
lethargicis coincidit: infirmam uero quae phreni-
ticis aduenit tentabo distinguere, ut possis inueni-
re dictam ab Hippocrate differentiam. Non enim
erat eorū qui uane imponunt nomina uir iste: neq;
stulte adiacet cataphorae, hoc scilicet pigra: neq;
dicit sicut Homerus, Humidum oleum, & lac al-
bum, nullius determinatiōis gratia: etenim omne
lac est album, & oleum humidū: sed unūquodq;
uocabulum & syllaba omnis rem aliquā significat
ab eo. De phrenitide igitur loquens quod est ad
praesentia utile docere eos qui cōsuetudinem eius
discere uolunt, quandoque quidem ita scribit. deli-
rauit, quandoque autem ita transductus est, quan-
doque autem rursus intercisit locutus est, rursus au-
tem desipuit & rursus egressus est a se, & iterū
maniacatus est, & supermaniacatus, & non in-
telligebat, & praeterloquebatur. Haec omnia le-
sam habentiū mentē sunt: quos uniuersos tu qui-
dem desipientes uocas. Hippocrati non sufficit
dicere genus solum, sed unicuique magnitudinē spe-
ciei delipientiae, propriū adinuenit nomē. Homo
enim ait calefactus est, cenauit: non fuit ausus di-
cere febrem tanta caliditate in qua quis cenare
potest. Rursus aut magnitudinē uolens ostendere
febris dicit, ignis assumpsit eū. Occupatus fui in
ostendēdo diligentia uiri in uocabulis, sed ut iam
scientib. & suis ad id quod querit accedā. Duae
sunt species infirmis cataphorae. Nominat altera
quidē pigra, cuius nūc Hippocrates meminit: Re-
liqua uero nomine generis utitur. Cōmune autē
ambarum est, quae & maxime differunt a somno-
lenta, quoniam loquuntur & delirant nulli herentia
mētē, & ad assurrectiōes proprias sunt: Quo-
rū nullū in lethargicis existit cataphoris: neq; em
seorsum quid loquuntur, & uerfute sunt difficile
sentientes, neque acclamantes & pungentes ex-
citantur facilius. Coma uero phreniticum qui-
dem & infirme extra hanc est dissensibilitatem
& immobilitatem: etenim surgunt facilius audi-
entes uocem & sonum omnem, & si tetigeris
h 4 partem

partem corporis, mox oculos eleuant, & ad tangē-
tem aspiciunt. In ipsa autē cataphoratiōe uel ma-
num mouent uel crus, uel uniuersū corpus eji-
ciūt irrationabiliter & repente, & desipice exiliunt ad
instar spāmi, & hæc omnia faciunt cū eo quod lo-
quuntur aliqua non congrue: Quorū nullum qui
sunt lethargici cū cataphora faciunt, immobiles
enim semper & inuocibiles iacent, eis qui profun-
de dormiunt assimilantes. Ipsorū autē qui non som-
nolenter cataphorantur, alij quidem ita facile &
multū mobiles existunt, ut neq; deficiant clamā-
tes magne, & moueāt aliquā particulam uehemen-
ter, sed si excitaueris eos aut loquaris aspiciūt in-
conuenienter, & magis egrediūtur à se, & malū fa-
cere tentant, & omnino in audiēdo promptissimi
sūt nihil relinquētes ab his qui summe desipiunt.
Alij uero econtrario surgētes magis intelligūt, &
non multū mouentur, & tunc magis desipiūt quā-
do cōmiseris eos comati: & secundū hoc maxime
licet eos discernere à cataphoris lethargicis. Hæc
igitur est quæ ab Hippocrate dicitur pigra cata-
phora. Quoniam autē aperte didicimus quod non
solum hoc scilicet cataphorari quibusdā phreniti-
corum accidit, sed etiam hoc scilicet pigre, de hoc
utique maxime aliquis dubitabit, ad reliquā tran-
seamus dubitationem: cuius si quidem aliquam in-
uenerimus solutionē, habebimus iam totum. Est
autem dubitatio hæc: postquā meminuit Hippocra-
tes in prorrhetica comatosorum uigilum, dubitat
utrum phreneticos eos aut aliud quid uocet. habet
autē series ita: Qui comatosi in principijs fiunt cū
capitis, lumbi, hypocondriorū, & colli dolore ui-
gilantes, num phrenetici sunt? Scribitur autē du-
pliciter hæc series: in quibusdā quidē exempla-
riorum sic: in quibusdā autē absq; hoc scilicet
sunt num phrenetici: Sed nunc quidē primo scru-
temur cur duæ sint species primæ comatis, & alte-
ra quidē lethargicis semper, reliqua uero phrene-
ticis aliquando concidat. dubitat nunc Hippocra-
tes, si oportet ita habentes nominare phreneticos:
hoc nāq; nedum dubitabile, sed econtrario facile
inuenibile & promptum uidetur esse: quando em̄
sunt comata, & somnolento quidē proprio lethar-
gicorum non potente intelligi (hoc enim scilicet
uigilantes adiacens non permittit id significari)
de reliquo comate an phreneticū sit uidetur enun-
ciare: qualiter igitur dubitat? Syllogistica est hæc
num aduerbiū, & non dubitatiua. Sed hoc qui-
dem si nō haberet barbaram interpretationem &
omni consuetudini græcæ extraneam, fortassis ut-
tiq; acceptarem: quia uero neq; alij Græci, neque
ipse Hippocrates tali compositione propositionū
inueniuntur uti: qualiter suscipiam syllogisticum
esse num aduerbiū? ante enim quā assumptioni-
bus utamur in ratione & prælocemus eas con-
clusioni, non est syllogizare: puta ut quod dicitur
manifestum fiat etiam minus exercitatis: hoc scili-
cet, num dies est: & num ueniet hodie: dubitandi
habet aduerbiū, si uero ratione enunciare eis uo-
luero uel simpliciter dicēdo ita absq; omni demon-

stratione, ueniet hodie: uel cum demonstratione:
hoc modo: si sol super terram est, dies est: si ambu-
lat, ergo mouetur, quando uero sine demonstratio-
ne enunciamus quid, non indigemus aduerbio er-
go: superfluous enim est sermo: & nullus dicit ita,
dies est ergo: neq; sic, ergo est dies: cum liceat dice-
re sic simpliciter, dies est: neq; sic in demonstratio-
ne possibile est uti hoc scilicet, ergo. Qualiter em̄
erit demonstratio, omni demonstratione ex alio-
rum assumptionibus aliam assumptionem com-
prehendente: sed nullam uidetur nunc assump-
tionem syllogisticam ad demonstrationem acci-
piens: qualiter ergo num aduerbiū fiet pro du-
bitatione syllogisticum & illatiuum? cum aliqui-
bus enim neque eundem locum obtinent dubi-
tandi aduerbiū, & syllogisticum & illatiuum uo-
catum: sed dubitatiuum quidem proponitur sem-
per, syllogisticum uero & illatiuum inter nomen
& prædicatum locatur: dubitantes enim sic dici-
mus: num dies est: syllogizantes aut sic: dies ergo
est. Qualiter igitur nunc prælocatum est: ceu non
syllogisticum existens prælocatum est: non enim
est dictum sic: phrenetici ergo sunt: sed simpliciter
num phrenetici sunt: dubitante manifeste Hippo-
crate & non audente enunciare firmiter de eis: si-
cut quippe & in multis uidetur faciens: sufficet
autem unum uel duo exempla ponere, ut non im-
moremur amplius in ita apertis rebus. In primo
igitur Epidemiarū ait: Post hoc dysenterici facti
sunt: ergo (quoniam mixerūt aquosa) scrutandū.
In hoc enim hoc scilicet scrutandum adiacēs nō
permittit ut aliter audias - ergo aduerbiū quā-
m ut dubitando ceu uerum enim ait sic. In sexto uero
Epidemiarum Cōgregatio ait post urinationem
infantibus: ergo quoniam in caliditate. In ipsa uero
prorrhetica ait, In phreneticis alba secessio malū:
ergo in his pigrities. Et iterum, Inuocalitas spiri-
tus in his qui suffocantur non est prōptum malū:
num & desipientibus non tales: Si ergo oportet ca-
put imponere sermone: & neq; alius quis Græco-
rum ita usus est num aduerbio, neq; Hippocra-
tes ipse, ut ego nunc ostēdi, inturbabit utiq; quis,
ut puto, eos qui conantur id non ut dubitandi ad-
uerbiū esse, quā difficiliorem me uideam face-
re rationem. Cum enim determinata sit somnolen-
ta cataphora à non somnolenta phrenitide tam
existente: qualiter non conuenienter absurdum
uidebitur non certe enunciare phreneticos esse
hos? Sed minus quidem curē est mihi de difficul-
tate quæ in uerbis quā de ueritate: & quoniam
dubitatiuum est aduerbiū fateor, & ostendam
causam propter quam nō fuit ausus phreneticos
enunciare hos tales Hippocrates, sed ad hæc dubi-
tat. Hoc enim scilicet in principio adiacens, totā
habet sermonis uirtutē: quod relinquunt plurimi
cōmentatorum, ceu uane præscriptū. Simile nāq;
accidit pluribus incipientibus egritudinibus: qua-
le aliquibus ebris est uidere fiens, quādo comato-
si sunt, & falluntur, & grauantur capite, & neque
si cogantur, eleuare possunt palpebras: propter
hanc

hanc eandem autem grauedinem dormire non
possunt: anxiantes & uertentes & proicientes se
ipsos, & permutantes alias ad aliam figuram. Hæc
enim est uidere multoties ebris fiens, repleto in
ipsa ebriatione capite, deinde præ grauitate ad co-
ma tracto, simul autem & à somno prohibito. Ita
igitur & multitudine indigesta caput compre-
hendente, uigiles simul & comatosi sunt. Et hoc
secundum principia quidem est uidere fiens (si-
cut & ex uino) sed hic quidem neque lethargus,
neque phrenitis secuta est: postea uero acris fi-
ens, ad phrenitē terminatur: multis autem id
quod subtilius est digestum uel diaphoratum, &

uacuatum est: remansit autem quod grossius, &
ita lethargus factus est procedente ægritudine.
Hæc talis igitur dispositio, sicut nos demonstra-
uimus, prope phrenitē est: sicut autem qui mi-
stam esse passionem ex lethargo & phrenitide in-
troducunt æstimant, illi est magis cognata. V-
trum autem eos qui ita habent nominare oportet
at phreneticos, uel eos qui parum post futuri sunt
esse: hoc alterius utique est scrutationis non iur-
uantis in aliquo ea quæ nunc præiacent: & etiam
quia nescio cur cum quidam apponant huic, sci-
licet num phrenetici hoc scilicet sunt, quidam non
apponunt.

CL. GALENI LIBER DE PALPITATIONE, TREMORE, RI-

GORE, CONVULSV.

NICOLAO LAVACHIO MEDICO FLOREN-
TINO INTERPRETE.

VONIAM Praxagoras
Nicarchi filius, nō modo
inter celeberrimos medi-
cos habitus, sed rerum na-
turæ censor acutissimus,
de pulsu, palpitatione, cō-
uulsione, tremituq;, non
recte sentire mihi utiq; est
uius, omnes arteriarum

affectus magnitudine tantum differentes esse ar-
bitratus: idcirco de omnibus in hoc libro simul
pertractare statui: neq; ut de erratis arguam Pra-
xagoram (id siquidem satis Herophilus iam eius
discipulus effecit) sed ut his quæ probe scripsit ad-
ijciam quæ defunt. De pulsu enim uero quidq; sit,
quodq; pacto fieri sit natus, in negotio proprio ab-
unde declaratum est. Nunc tantum dicitur quan-
tum ad ea quæ instant, referre uideatur. De cater-
ris in hoc tractatu hinc exorsus differam. Sen-
sibiles in corpore animalium, dum sunt sana, mo-
tus, genere esse duplices uidentur. A naturali im-
petu (ὀγκυή Græci dicunt) electione uel, siue quo-
modo libet appellare uelint horum curiosi, peritiq;
autem rerum negligentes: Hi quidem neruis mu-
sculisq; fiunt: & à medicis ubi uis actiones electio-
nis nominantur. Alij item in animalium corpore
sunt motus ab arterijs & corde, quos uitaes nun-
cupant. Ad quos nec tertium in uenis genus de-
est, profecto insensibile, de quo dicere nūc nequa-
quam expedit. Qui autem musculis efficiuntur
neruisq;, quibus manus atq; membra mouemus,
in tremore, conuulsionibus, morboisq; que rigo-
ribus, & aliquando in palpitationibus uiden-
tur. Omnes enim eorum organorum delinquen-
tes motus sunt, à quibus sanis idem perficiuntur,
& ὀγκυή ab impetu scilicet naturali prodeuntes.
Tremorē profecto impotētia regētis, & moti-
uē uirtutis emolitur, cum non seip̄s animalium

adeo grauiā membra deorsum ferri nata ad omnia
loca moueantur, sed lacertis à membro principe
per neruos uis transmissa, uehiculum quasi sit, &
motionis leuigatio: quæ si quando penitus defue-
rit, pereunt & feruntur deorsum exoluta, auisq; in-
star, cui alæ deciderint, cadunt, & ad ima ruunt, q;
nullus sic affectus sit relictus motus. Si qua autem
uis modica & imbecilla etiam super sit, ne satis re-
gere corporis membra possit & tenere, aut mo-
do oneris portare, necessario pars sic affecta tre-
mere cernetur, cum in inualidis supra uires motus
ui & facti necessitate, tremuli existant. Videris
quandoque credo aliquem grauius tollentem o-
nus, dum proficisci nititur, ut crure tremat, nec
minus, si grauius qd forte exportare uelit, ut ma-
nus fiant tremulæ. Quo exēplo siquid homo ma-
nibus tractare, aut itē ambulare audeat, tractanti
manus tremulæ fiēt, ambulanti pedes. * Timor nan-
que tonū uirtutis nihilominus eneruat. Qui si in-
ualecat aliquādo, quodlibet quantū uis leue, one-
rosissimū euadit. Qua de re autē corpus leue an-
tea, nūc uires grauitate afficit, Senes exemplo hoc
ex imbecillitate tremuli euadūt, quibusq; ex mor-
bo etiam uirtus fuerit affecta, nō est sine tremore
motus: cum qbus id accadat, motiua uirtus, quæq;
partes defert, inualida effecta, quæ antea efferre po-
terat, non possit, quasi mouēdo claudicans. Quod
sicubi naturæ robur usque cesserit, quæ corpo-
ra egent eleuatione, deorsum grauitate propria
feruntur, & ibidem desident, non secus ac in re-
solutionibus, ubi potestatem omnem uis penitus
amiserit, siquid super sit, quod corporis motio-
nem rursus tenet, uerum ex infirmitate id non
possit, sed portiunculam (quod est maius dimit-
tendo) tollat, imperfectam motionem & man-
cam relinquens, membra deorsum ferri iterum
permittit. Quo sapius effecto, & fursum uersus
delationem, quæ sit deorsum insequente, huicq;
quæ

quæ sursum uersus fiat iterum adiuncta, partibus locum continue mutantibus, motus duplex fiet & compositus, quæ affectio tremor nuncupatur, motu deorsum grauitate facto, & uiribus sursum uersus itidem mouentibus. Sed dicet quis, palpitacionem æq; ac tremorem motum inconsulto, & non sponte factum, elatis palpitantium atq; delatis partibus existere. Quia in re igitur differret à palpitatiõe tremor, si hucusq; diuersi minime esse uideantur. Sed differunt, cum qui afficitur locus non idem ac palpitantibus existit, neq; causa etiam, neq; accidentia. Tremor enim uero qui non de creuerit mouere membra nemo: cum quæ palpitant, uel iacentia & necunde mota palpitare cernas. Quia in re etiam decepti multi sunt, qui tremētes quandoq; capite aliquos, manibus uero cruribus uel (quantum visu comprehendere liceat) immotis & extensis, demū tremētes his ipsis etiam conspiciunt. Hos rationem non à me primo, sed à ueteribus quā plurimis reddidit, est operepretiū docere. Quod nō quæ moueri uidentur ea duntaxat in motu sunt, cum quiescere multa uideantur eundem occupantia locum, quæ nihilominus continue mouentur. Aues enim non modo sursum uersus, deorsum uel uolantes, sed quæ locum iam habitum nō mutant, tunc etiam mouentur. Eodem em̄ in loco si mortuæ auis corpus collocetur, grauitate tractum fa cillime in terram corruet. Vnde cognoscas licet, idem corpus in eodem loco permanens, motu aliquo usum, sublimē permanere, tanta profecto motionis parte, quanta careret, si grauitate ruinam fortiretur. Quapropter quā immobilitatem esse cēses, mista ex duobus motio est motibus, corpus in contraria loca trahere potenti bus, quorum si unum auferas, ab altero corripitur corpus illico conspiciēs. Hoc Hippocrates admo net dicendo, stare ulceribus minime proficuum, alibi item: si fuerit in crure ulcus, neque sedendū est, neq; ambulandū, sed quiescere, & immotum usquequaq; esse prodest. Quietum quippe & immotum esse probat, ut proficui: stare autē uel sedere minime conferre asserit, ut quod à quiete aliud sit et immobilitate. Tēti siquidē lacerti uel tūc sunt, corpus regentes & eleuantes à terra atq; dirigentes. Quamobrem mansio ambulatione nihilo minus est laboriosior, quasi & ipsa quidam motus sit, ut ablata mouente corpus anima, & erigente, quod erectum antea steterat, iacere humi liqui do conspicias: & certum sit, quæ erecta perstant, non immota esse, sed quo leuentur, regantur, atque erigantur, prædita existere. Ego me hercle qui humi hominem capite paulum elato iacet, & pedibus humiliorib. immotum esse minime affirmem, quod à loco eminenti tractum facile pronū uersus pedes rueret, nisi hanc labem pro motu ob audierint. Hippocrates hæc affirmauit dicens, si quis adeo contineri nequeat, ut uel in strato iacēs corruat ad pedes, esse quā deterrimum: cum iacentem ad pedes labi, nota inualescentis ultimæ uirtutis sit firmissima. Stare enim, sedere, sur-

Agere non posse, graue utiq; est, at quippe minus: ægrotorum enim multi non ultimam solutionem roboris consecuti ad hoc ueniunt. Viuentium autē more iacere non posse, sed corporis mortui instar atq; inanimis, ad pedes ruere, malorū est nouissimum. Rem hanc in libro De humoribus ἐξήγησεν uocauit. Quod non intelligentes qui literam sunt interpretati, uana quidē multa fabulati sunt. Prostratum em̄ mortui corporis instar esse, omni uirtutis robore exacto perditō, ἐξήγησεν uocauit. Vnde ἐξήγησεν cum κατὰ φύσιν minime est idem, sed rationē, quā cadere ad iacere, eam habet. Similiter in auiibus aliud uolare ad terram est, aliud cadere: unum agere est, aliud pati. Non secus κατὰ φύσιν actio est, ἐξήγησεν passio. Quorsū hæc dixi: Ne qui brachium crus uel eleuarint, eadē si elata teneant, unumq; & eundem locum occupent, esse immota arbitreris. Quod si motum cōcedere his nolīs, ἐν ἐγγύσι actionē saltem utiq; concedas, & simplicis actionis duplicatum esse robur. In simplici quidem actiõe unū lacertorū genus agit, flexentium scilicet membrum, aut extēdentium. Quod si contineatur tentum, lacertorū genera ambo pariter laborant. Hoc si in memoria habebis, uerū esse perpetuo reperies, quod nullum aggredienti motum non sit tremor. Inualidi enim atq; impotentis est symptoma tremor. Quamobrem cui corpori motus usquequaq; abest, inualidū esse aut impotens ad motum non dicitur. Palpitatio autē in immotis penitus alioqui accidit: cum supercilium, palpebræ, oculus, citra decretū omne sapius tollantur. Quare satis cognosci posse cēseo, quod id cognoscendo naturæ affectui, & palpitantiæ exacte distinguendo à tremētibus, magnopere conducatur. Quæ enim in palpitantibus mēbris eleuationes corporum cernuntur & depressus, ab impletibus quasi extensiones sunt & elationes. E contrario inanitorum sunt depressiones, at tremētis motus totius membri sunt, nunc deorsum lati, nunc sursum uersus, citra dilationē membri uel depressum. Idcirco siquid quandoque agere conamur, cōtremiscit pars tota, nulla immota permanente, cum lacerti, arteriæ, nerui, ipsa ossa, cutisq; modo sursum, modo deorsum feratur. Palpitationi autē non sunt cuncta obnoxia: neruum siquidem, os, membranam, & id genus alia nunquā palpitare uideas, q̄ cauo uacent, quo elata distendi, & comprimi depressa queāt. Sed siue palpitatio affectus lacertorum sit, Herophilī sententiā, aut arteriarum, aut cutis, ut Praxagoras uoluit, aliās examinabimus, cum propria magis consideratio ei quæ sito sit, quæ locum affectum in palpitatiõe inuestiget. Id autē sic esse nunc recipientes, ultra proficquamur, quod palpitatio eleuatio quædā præter naturam est, atq; depressio. Tremor inuoluntari us sursum & deorsum motus, motarum partium ab inuicem. Nec idem sursum ferri, aut eleuari: neque deprimi, quod deorsum ferri est. Quæ sursum nanque feruntur & deorsum, cum alio priorē locum mutant. Eleuata autē & depressa sedem feruantia

feruantia antiqua, ambientis nunc aliquid assument, nunc deperdunt, ut moueri commune utrisque sit, elatis quibusuis atque etiam depressis, sursumq; ac deorsum motis. Illis proprium est, maiorem & minorem locum, non relicto primo, occupare: His autem adeo loca commutare, ne sede in eadem maneant. Sed distinctionis opus erit, reor, si pro rato habendus sermo sit. Pluries enim multis una lacertis, aut maiori uno uehementer palpitante, cum elatis membrum una trahitur, & alioqui depressis decidit, inuoluntaria hæc membri elatio depressusq; tremor neutiquā dicendus est. Lacertos siquidem quibus mouetur membrum, aperte palpitare uideas, motumq; longe tremētibus dissimile. Quæ enim tota à palpitatiõe mouentur lacertorum, præscriptum proprijs & certis terminis, utrumq; motum habent. Tremētium autem est utiq; dissimilis affectio, sed ineunte motione una, alteram huic aduersam, quasi adiunctam dici etiam reperias, ut quæ sursum uersus latio sit, quæ ad inferius excipiat, ab ea subinde præpedita, imperfecta semper utraque remanente. Hæc affectionum istarum notæ firmæ sunt, quæ symptomatis etiam hisce differunt ab inuicem. Nunc locus affectus, & affectionis causa nobis examinanda superest. Crassum profecto uaporemq; spiritum discursu carentem palpitatiōis causam esse asseuero, quem si concidere pars uideri debeat, in cauo aliquo non admodum exiguo congeri necessum est. Rem hanc summam utique explicui. Vt autem substantiam hanc esse spiritum certius agnoscas, motionis solutionisq; celeritatem causæ adscribito. Quid namque præter spiritum aliud tam cito congeri possit & euacuari: Ex Hippocrate siquidem hominis partes sunt solida, humētia, & hinc inde meantia: continentis uoce solida appellans, cum complectantur humida & contegant: contenta humores dicit, qui concipiuntur equidem à solidis: fluidantia autem & meantia sunt spiritus, qui uel momento facile & expedite partes corporis omnes usquequaque permeant. Citam igitur inanitionem, plenitudinem, dilatationem, compressum, elationem, depressum, uel motum quemuis alium citra spiritum nil aliud efficiet, ut palpitatiōis spiritus causa sit essentialis: substantiæ autem qualitas, ut paulo ante, dum crassum & uaporem ipsum diceremus, humiditas atq; crassities. Si tenuis enim æthereusq; esset & syncerus, facile transpirans minime replere partes aut inanire posset. Quoniam uero, quā in quibus congeritur meatibus, est crassior, intra cōclusus, si corpus cavitatem habeat, hanc implet, quæq; complexus est extollit ac distēdit. Si autem non, inter corpora duo congestus, sibi uentrem acquisititum molitus, unum ab altero distantem reddit, quomodo circa cutem palpitatiōes plerumq; aspicias, cu te cauo uacante, sed eam inter & subiecta corpora spiritum, tunc se recipiente, modo priori in lacertis potissimum efficitur qui multas & paruas cavitates in se continent. Praxagoras sicuti pulsum,

ita & palpitacionem, tremorem, conuulsionem affectus arteriarum esse uoluit. Pulsum in sanitatis habitu, cætera, licet magnitudine differentia, præter naturam motiones esse. Sed quod in arterias solas palpitacionem referens, non bene senserit, arguere neutiquā difficile, cum quo uacet arteria loco, cutem & lacertos palpitare pluries cernere possimus, ubi si paruula etiam adfuerit, dignosci queat, non ex tali arteria tantum fieri posse dilatationem. Siqui autem lacertos corporibus solis recte palpitacionem adscribere contendat, id animaduersione multa dignum censeam. Ego nanque uel luce clarius non modo palpitare censeo arteriam sed conuelli multoties uideri, ut grauiorē de pulsibus authores confitentur. Sed longior tractatus de hoc est, & in libro De pulsibus explicatum. Palpitatiōes autem plerisque hominum, non raro cutē tenus fieri aperitissime conspiciuntur, cum uaporeus in parte aliqua genitus spiritus ibi tenetur & discursu uacat. Sic si lacertos uel quid aliud corporis, uentosus spiritus impleuerit, ibidem palpitandi causa efficitur. Quoniam autem nebulosus spiritus & ater, flatusosus uel, uel quomodo cunque aliter appelles, est palpitatiōis causa, idcirco frigidiore ætates, natura corporis frigidior, regio frigida, anni hyemalis hora, otiosa uita, satietas, & temulentia, cibi frigidi atq; flatusosi, & ad summam quotquot corpora in frigidat, à palpitatiōib. facile prehendantur. Horum autē cōtraria illas illico extinguunt. Quæ enim calefaciunt, spiritus tenuant, corpora transpirabilia, laxaq; efficiunt. Denfant contrario frigida, cogunt, & corporum meatus arctiores reddunt, spiritus crassiores, glutinosos, atq; atros faciunt, ut facile propria crassitie, & ambientium corporum angustia, transitu carentes hic detineantur. Quæ autē calefaciunt, secus ac frigida fun dunt, laxant, corporisq; meatus aperiendo: tenuando, agilemq; motibus spiritum reddendo, transitū facilem discursibus efficiunt. Vnde ueteres medici remedia palpitatiōibus, quot calefacere & tenuare possint repererūt, ut euphorbium, pyrethrum, sulphur, adarce, piper, & quotquot id genus pharmaca composita, aquas non minus, quæ de terra scatent calidiores, nitrosasq; cum primis, sulphureas, salasq; si mare absit: potando etiam quæ calefaciant pharmaca propinant, ex castorio præsertim admista, quod non modo extrorsum applicitum, sed bibitum, calefacere, tenuare, & liccare uehementer potest. Palpitatiōnum quamobrem ortus est ex frigore. Tremoris autem ne una quippe ratio existit, nec à frigore efficitur, sed affectio, imbecillitas uirtutis est motuæ corporis: quam quæ efficiat, causæ species neutiq; est una, sed alimēti defectu fit, ut in choleris, à leuitate uētris multa admodū, sanguinis copioso fluxu, ab abstinentia maceratis, aut exolutiõe uitalis roboris ut in stomachicis fit & cardiacis defectibus, siue à uehementi frigore atq; uiolēto, seu q̄ plenitudo uirtutē uelut onere grauās ad officia inualidā efficiat. Quamobrem

Quamobrem tremoribus nec remediōrū unum genus ut palpitatiōibus existit. Qui tremunt nāque calidis curātur, ut his euenit, qui per hyemem in itinere à uehementi frigore prehensi, semimortui, trementesq; cum domum uenerint calefacti, facile ab affectu liberantur. Non dissimiles censemus istis, à febrium frigidis accessiōibus rigentes trementes. Si autē euaporati, diaphorici grācie, & facti tremuli, ut in cardiacis & stomachicis exolutionibus cōtingit, calefiant, perniciem extremam fortiuntur. His namq; quæ cutem frigefaciendo, meatu astringendo, & penitus cogēdo densent, afferenda sunt, nō quæ calefaciant, laxent, & trāspiratiōes agiliōres usque moliantur. Quod si defectu alimentī accidat, ut abstinentibus, aut ultra mensuram uacuatīs, tremores superuenerint, in his non est uerbis opus, cum liquido manifestum sit, q̄ alimentis egeant. Qui deniq; oppressa humiditate multitudine uirtute tremunt, curandi uacuatiōe sunt, ut Hippocrates docuit, ita dicens, Ancilla Estemargo erat, cui à puerperio puellæ sanguis nullus fluxerat, matricis os ei conuersum est ad ischia, doluit cruribus, iuxta malleolū phlebotomata ualuit, & quidem toto corpore tremebat. Sed ad causam & eius impetum est deueniendum. Mulieris puerperæ meminit, quæ secundā, *ἡ χέλις* Græce, minime eiecerat. Ea tremens effecta est. Hanc inquit curauit ipse à malleolo phlebotomans, cum tremor male alioqui corpus eius haberet. Quid iste ænigmatice aliud insinuet, quā q̄ alius, tremorē frigidum affectum ratus, sanguine calido existente eam nō phlebotomasset. Non enim in affectu calidis egente quiscūq; sanguinem detrahare audeat, sed ausus, inquit, ego sum, & rationem reddit, dicens ad causam ueniendū est, & impetum ipsius. Quod infestabat, inquit, nouerā, & causam molestiā. Sanguinis copia infestabat. Causa, uteri conuersio ad ischia, quo muliebria defecerat. Enim uero quē uacuari sanguinē oportuit, nō uacuatus, sed corpore pererrans, erat naturæ onerosus. Quamobrē sanguinis copiam esse tremoris causam cognoscēs, & causæ impetum uteri affectiōnē, ad hæc plenitudinē indicationē uacuatiōis dare, locum autē affectum unde sit uacuandum demonstrare, his ambobus iunctis, uenā pedis secuit, phlebotomiā quidem, q̄ sanguinē uacuare uolebat: à pede, quod maxime afficeretur uterus. Quod autē redundante sanguine sit detrahendus sanguis, cēleo cuius esse apertū, cum à uenis sanguis cōplectatur: quod uero à pede, aut à poplite utero affecto, nisi ex anatome uenarū communionē prius doceā, rem profecto assequi non possis. Alię enim alijs partibus corporis uenæ sunt cōmunes, & à cōmunibus sectio semper faciēda est. Si nāq; alias secueris, neq; sanabis affectum, perpetuo uero quod est sanum lædes. Quamobrem probe curare uolentem, unde affectio sit nosse necesse est. Caterum de causā tremoris hæc sunt. Affectus autem in tremore locus unus, nullus est. Qua in re Praxagoram & Herophilum incuso: Praxago

ram, quod arteriarum affectum tremorem esse dixerit: Herophilum, quod nervoso generi præscribere hunc satagit. Praxagoras profecto longius à uero deuiat. Herophilus falsus est, quod uirum affectum, organo ascribit. Quod enim nervosum genus, non arteriosum motibus uoluntarijs subseruiat, recte censuit. Quod autem ipsum nervosum corpus non causa, sed motus instrumentum sit, uis uero medijs nervis adueniens sit causa, quodq; à uiribus instrumentum non discreuerit, hunc culpo. Quod si fecisset, cognouisset illico, operationes non ab instrumentis impediri solis, sed à uiribus. In mortuis enim nervi aut lacerti nihil passi sunt, quot Herophilus & Praxagoras pati autumāt affectiōes, sed motus omnis, cuius nervi & lacerti instrumenta sunt, unā cum anima propere defecit. Non à nervo igitur lacertis uē motus, sed ab anima perficitur. Neq; enim tibiā à tibiā sonus est, & citharā à cithara, sed tibiācinis & citharædi instrumenta sunt. Imperficietur quandoque utriusque sonus operarij sæpe aliquando instrumenti noxa. Non aliter animalium uoluntarijs motibus autrix corporis uirtus gubernatrix est, instrumentaque, nervi & lacerti. Non moueri itaque & moueri recte, instrumentorum, aut uirtutis mouentis sunt affectus. Idcirco palpitatiōes, conuulsiones, & resolutiones erunt instrumentorum noxæ: tremor inualidæ uirtutis functio. Nunc manifeste satis, à palpitatiōe tremor est seiunctus. Et à rigore tremorē sic discernas. Sed antea perpendi oportet quid sit rigor. Is licet alioqui notissimus esse uideatur, nulla tamen re minus difficilis cognitu existit: nec eo quod causam inuenire, & eius circa corpus habitudinem non facile: magis uero quod qui hunc describunt falsi esse liquido uidentur. Rigorem namq; si frigus simpliciter, ut declararūt aliqui, appelles, est ueternus error, cum multi non rigentes frigeant. Neq; si uehementiā frigiditatis addas, uera dicas. Stomachici enim & cardiaci frigefacti admodum non rigent. Rigorem autē frigus cum tremore dicere, in quam medici multi sententiam uenerunt, agitatiōem & turbam rigori uehementi iunctam, initium errori dedit. Et manifeste deprehenditur, quod non omnibus, sed solis uehementissime rigentibus contingat, quibusq; accidat non sit tremoris passio, sed cōcussiois potius & turbæ. Non sit enim citra uiuendi membra uoluntatem tremor. Quæ autem rigores uehementes insequitur agitatiō, uolenta adeo, & uirgens corporibus contingit, nequis q̄ uis uiriliter renixus, cōtineri queat. Ad hæc mēbri unius affectus tremor est: corporis uero uniuersi rigor. Eo magis admiratio Platōis me subit, qui tremorē idem cum rigore censet. Si namq; sunt falsi, qui rigorem frigus cū tremore dicunt, quomodo cum tremore rigore idem esse credens uera dicat. Preter absurda em̄ quæ monstrauimus, id quoq; pugnat, quod sunt qui omni procul à frigiditate tremāt, & fieri ne queat, ut qui rigent, alioq nō frigere uideantur. Ea

Ea propter neq; à uero longe hi mihi uisi sunt, qui rigorem esse frigoris sensum affirmarūt. Enim uero non idem friguisse, & sentire frigus dicas. Resoluta namq; stupida, male sentiētia, quęq; sensum penitus amiserint, frigida sunt omnia. Tremula etiam, attonita, comitialia, uentosa, aquosa, inflata, tumida, frigida sunt omnia. Nec qua laborāt, corporis frigiditatem sentiunt, propterea nec rigent. Si namque sentirent, utiq; & illico rigerent. Vnde affirmem, male censuisse Platonem, qui rem eandem tremitem & rigorem esse uoluit. Non enim membri unius rigor ac tremor est. Neq; trementibus, ut his qui rigent, est sensus frigoris. Est & rigentium motus penitus inuoluntarius, trementium autem sine uoluntate nunquam. Sed Platoni quis forte in arduis medicinæ id genus ueniam erroris dabit: cum aliorum corporis affectuum omnium ferē exactissime ortum explicauerit. De Attalo autem Athengō Platone longe posteriori, licet admirari, qui non modo in causæ consideratione Platoni consentit (tolerari enim forte potuit) sed de essentia nil minus ac Platonem uideas perplexum. Tremitem enim & rigorem non definit, sed rigorem describens, hæc fere dicit: Commotio nem & turbam tremitus rigorq; insequuntur, qui sunt frigidi affectus, estq; illis, ut asseuerat Plato, faciētis nomen: uerbaq; ex Platone ferē talia repetit. Humida namq; corpus ambientia maiora, dum subeunt, extrudentia quæ minora sunt, sedesq; earum penetrare nequeuntia, humidum nostrum cogunt ex uario & moto, immobilem æqualitate coactioneq; constituunt. Quod autem coactum præter naturam est, naturaliter extrudi in contrarium renititur, qua reluctatiōe & commotione tremitus, rigorq; consistit, estq; frigidus is omnis affectus, qui etiā nomine efficientis nuncupat. Quod igitur tremori non sit idem rigor, nec frigefactio simpliciter, minusq; uehementior, planē declaratum est. At quod paulo ante dictum est, quod non sine frigoris sensu cōstituitur, nisi mendacium est dictum, examinemus. Putant quidam, non sensibilem infrigidatiōnē, sed cum dolore esse rigore: multos namque sanos frigesieri admodum conspiciunt: cum alijs multā in frigidis aquis, ut refrigescant, moram sponte trahāt: alijs necessitate ducti, non propterea confestim rigent. Pariter neq; qui lauit, ubi frigidam ingressus sit, nisi diutius moretur, licet frigoris qualitatem sentiat apertā, riget. Quare si sensus frigiditatis sit rigor, quātū ex ipsa sit, omnes illico rigent: iure uero nō rigent, quod nō sit cum dolore omnibus frigiditas. Aliqui namque æstus tempore, cœli incendia ferre nequeunt, adeo frigiditate oblectantur, ut in frigida tantū sedeant, quod tangenti, gelu instar, gelidos esse asseueres. Num uero rigore frigus cū dolore finientes, rem totā affecti sumus, aut quicq; desit. Non enim quicunq; hoc pacto rigor forte finiedus est. In ualitudinarijs profecto nō idem rigere, horre-re, frigesieriq; dicas. Accessum exacerbatiōis namque, sæpe dicimus, cum rigore huic, horrore alijs,

Galen.

alijs cum frigore solū accessisse: nominatq; eiusmodi usum passim per uolumina medicorum omnia reperias, ut nisi quis quassatiōe atque agitatiōe frigeat, rigere non appelles. Sed ubi rigor nominandus sit, difformem & inuoluntariā motionem adesse sit operæpretiū: quod hac uacat, nisi superficiem etiam impariter commoueat, dicunt frigefactiōnem. Quod si hæc per aliquas accessiōes turbet & concutiat, reliquo non moto corpore, horrorem nominant, ut solius cutis horror eiusmodi affectio existat, sicut rigor uniuersi corporis. In ualentibus autem aliter rigorem appellamus dolorosam omnem infrigidatiōnem. Si autem more morbi accidat, rigoris nomine censere nō est satis, sed corporis totius agitatiōnem addere est operæpretiū. Quo ducti aliqui, rigorem cum infrigidatiōne tremorem appellarūt, & quidem minime sunt interpretati. Non em̄ dicēdus tremor est, sed agitatiō inuoluntaria, pugnāue, aut quassatiō, uel aliud id genus nomē uestigandū. Tremoris quippe nomen proprio est affectui ascriptum. Videtur igitur qui rigorem morbosum finiunt frigefactiōnem, aliud nihil dicere, q̄ quod sanis euenit. Caterū (de quo medici dicunt) hi totum genus finire proposuerant. Nos morbosum dicimus, cum à nulla sit extrorsum uiolenta causa, sed corpus eiusmodi affectiōnem in se habeat. Id Hippocratem uoluisse credo, ubi ait: Ab ardente habitus rigore superueniente soluitur. Non igitur superfundēs febrientem frigida, rigorem cōmouebis, sed quādo ab interno corporis affectu suscitabit. Hac lege dicta sunt etiam: Cum rigore dementia *ἔγγρα* malum, malum etiam obliuio. Rigores diei sexti dyscriti. Mulieribus rigores à lumbis per dorsum magis, & hominibus à posterioribus magis q̄ anterioribus. In his omnibus non qui sanis rigor accidat, citatur, sed morbosus, qui frigefactio cum dolore est, cū agitatiōe inæquali & quassatiōe. Vbi igitur quid rigor sit agnouimus, causam efficientem mox examinemus, causis quibus præcedentibus contingat, quibusq; superueniat affectibus, & ad hæc generationem integram ipsius. Omnibus ferē confessum est, rigorem calidi naturalis esse affectum. Solerti totus hic sermo auditore eget, quicq; ualeat multum intelligentia. Dixi utiq; affectū innati calidi rigorem esse, ne quis de externo intelligens, in Erasistratum, Praxagoram, Philotimū, Asclepiadem, & mille alios, qui non innatum calorem, sed acquisitiuū esse crediderunt, me mentiri dicat. Quonā enim illi pacto innati caloris affectum esse dicant, qui ne principio quidem, innatum calidum agnoscunt? Sed non esse illorum aliqui affirmāt. Acquisitiuū uero illi ortum alius alium differenter machinati, unanimitè fatentur, quod ex natura in animali quouis congrua mensura calor reperitur aliquis, quem circa, rigorem, horrorem, & quamcunq; frigefactiōnem fieri affirmant. Asclepiades profecto non modo calidū, sed aliam nullam uim innatam ponens, febres omnes meatuum obstructionem, à corpusculis perpetuo fieri

Tom. 3

fieri

fieri affirmat, easque magnitudine horum differre asseuerat. Id artis satagit, quibusque, aut non, rigor debeat adiungi, liquido demonstrat. Ego nisi debito sermonem fore longiorē crederem, ceterisque missis in unum Asclepiadem iniquum impetere censerem, uel omnium memor, in longam & pene in finitam sermonis seriem perlabi, placita rite omnium, & suadentes rationes, erroresque & errorum causas repetēdo, ad opinionem meam deuenissem. Sed differri hoc ad tempus aliud libet. Neque enim Athenaei qui in Asclepiadem, in Heraclidē Ponticum, in physicum Stratonem, ceteris omissis inuehat, non culpam, cum alia plura non minus digna & uerisimilia de rigore placita posset recensere. Nos igitur confessum principium sumentes, quod in animali quocunque caloris innati affectus rigor est, quomodo fiat, perpendamus. Praecedet rem hanc sermo, quod ex Hippocratis placitis, non uacua & corpulenta esse nostrorum corporum principia credentes, aut a motu calorem, frictionēue ortum, aut ab alia causa trahere recipimus, sed uniuersum corpus confluxile & conspirabile censendo, calidum minime acquisititū, aut animalis generationi secundū, sed primum innatū esse, & generis principium, & quod natura atque anima nihil preter ipsum est: ut essentiam seipsam mouentem, semperque mobilem existimās non erres. Priuatim haec omnia sunt examinata, & alibi disci possunt. At quantum nunc intersit propter sermonis seriem, quaeruntur. Quia enim semper mobilis est innatus calor, non intra tantū extraneū mouetur, sed alius alium motum semper excipit. Nam intra firmus, immobilis ocyus euadat: extrorsum dissiparetur & periret: modice aut succensus ac modice adauscus, ut Heraclito placuit, perpetuo mouetur. Succenditur quidem ad ima lapsus, quo alatur appetens, at auscus & expāsus assatim ferme extinguitur. Quod aut extrorsum exeat, & efferatur, & ut sic dicat aliquis, explicet, a principio proprio, quia calidū natura est, obtinuit. Interiorem aut & infernum statū possidet, quod frigoris alicuius sit particeps. Quandoquidem mistum ex calido & frigido existit. Prima utique caliditatis ratio est sibi met motor, eaque si agere debeat, ei est operapretium. Magnum uero usum ei frigiditas adiungit, quia sursum ferri natus calor est, et sibi simul alimēta ferre: nisi quod frigus obsteret, summa petat. Hunc igitur caloris motum impedit frigiditas, ne longius protensus pereat. Dubium namque, ne leuitate, & ad superna impetu corpora defereret. Detinet uero frigiditas & impedit, & uehementis elationis impetū moratur. Sed ad ea quae antea suppositum, reuertamur: qui nā innati caloris affectus sit rigor declarantes. Non opus quippe recensere est, quod calore naturaliter habente animal sit sanum, quod Hippocrates de caloris ac frigoris congrua inuicē mistura asserbat. Nam aliam alia si superet, affici animal, affectus genere, su perantis causae conformi est operapretium. Inflammationes enim & erysipelata, herpes, anthraces, ardentia, & flāmea, igneque omnes affectus sunt, dum

uis caloris superat. Conuulsiones e contrario, tetani, palpitaciones, torpores, resolutiones, comitiales, attoniti, frigiditatis uincētis sunt effectus: quorum id genus rigor unus est, non frige factio simpliciter existens, sed frigoris sensus, ut addere necessum sit illi, copiosum, etiamnū uehementem, ac uiolentam opus est frigiditate esse. Ut uera dicat qui definiens, frige factio nē simultaneam, uiolentamque caloris innati, rigorem esse asseueret. In sensibile rursus est, ut Plato dicit, quod sensim subeat, & modice. Quod si sentiri debet, uehementer moueat, & subito tremat * necessarium est, * ut quae longo tempore, & sensim frige factio fiat, sit insensibilis: uelox et admodum aucta, penitus cum sensu: nuncque omnium affectus eiusmodi percipi non potest * nec est talis affectus cum frigiditatis sensu, omnis dolorosus, cum aliquando sit uel iocundissimus. Dicebat quoque ultra ista Plato, quod res praeter naturā uiolentae atque repentinae nobis cum dolore accidunt: naturales uero quamuis consertim ingruentes, sunt iocundae. Ut consertū iocundo & ingrato sit commune, ne nos affectus lateat necessario adiunctū. Accedit quod quae quid ad naturam reuocant, sunt grata: e contrario cum dolore quae his aduersa sint: adeo ut quantitate par frigiditas, grata modo admodū sit, nunc dolorem inferat: exusto enim admodū corpori adhibita, libētissime penitus recipi. Caliditate enim immodica affectus, qua caret aduētū frigiditatis demulcet. At propria temperie potitos, si assatim repentem refrigeres, quod crasim intemperatā inducas, dolore utique afficies. Naturā etenim mutantibus, corruptibūque, dolores suboriri asserit Hippocrates. Propterea quod fiat rigor, frigiditatem non modo repentem adesse aut uehementem, est operapretium, sed uiolentiam copiae adiungi, quae res praeter naturam est. Ut repentina frigiditas ad praeter naturale ducēs sit rigor. Ego enim uero loco hoc, si uerum dici debeat, ut affectus is fiat, cum primis obseruandum istud arbitror: quod repentina uiolentaeque innati caloris frige factio sit rigor. Friget a continenti robore relictus qui euaporatur, friget qui alimentis calorem detinentibus nunc caret. Rigorem autem neutrum horum emolitur, aliter morientes omnes utique rigerēt: cum extingui caliditatem sit, morientibus omnibus commune, non uero rigentibus. Caliditatem namque frigesceri non tantum opus est, sed uiolenter & repente, robore inque cum calore stante, a nulla causarum externarum laeso. Aduerte rogo aliquam ab extra flammam defectu aliquando materiei, cui erat applicita corrupta, a sole etiam quandoque lucidissimo consumi, alias ab aquae copia extingui, aut appositis multis lignis suffocari. Quatuor cause non itidem, flammam quadrupliciter officiunt. Quae enim ab ardenti sole flamma euanesceat, ambientis uis tonum iam euaporatum perdit, cum ualidior radiorū solis uis existat, atque igne firmior. Si igitur quibus inhaereat, uacet alimentis, pereunte substantia deperditur. Quae namque adhuc inhaerent, ad extra mota continue trāspirant.

pirant: ad intus autem ut alatur trācta, si unde alatur, absit, inualida rursus extrorsum referuntur. Quae autē copia materiei onerata sunt, egentia respirationis suffocantur. Quomodo autem flammam aqua laedat, dicere neutique est opus. Flammam enim cum quauis syncera humiditate, contrarietas est summa, ut uel oleo consertim appposito, sonitus necessario & concussio accadat, strepitu solo ignis uiolentia deprehensa. Similem calori innato affectū rigorem censeas asserre. Neque enim quando alimentum defectu caliditas consumitur, aut cum eius copia grauiatur, nec quando effecta impotens claudicat, rigorem fieri reperias: sed quando ualida, & expansa impeditur. Vnde duplici motu & composito effecto, pugna accedit, ut in tremantibus contingit, uel rursus aliter. In tremantibus enim motus mistus sit, quod uires corpus mouentes sint inualidae, dum membra eleuare adnituntur, quae ruunt in contrarium renixis. Hic uero motu naturali caloris uiolenter impedito rigor accedit. Ut enim neque substantia laesum, neque tono, per uniuersum extendi & ferri corpus nititur, impeditum & ui ad intra trusum, ad principia redit: ubi persistere impotens, (substantia enim semper mobilis, mors est quies,) acer uatus, et quasi in sese coactus, unitus non ad intra in inuētū extenditur: sed impetu uehementiori usus, quasi solutus uinculis, interim progressum uentibus obsistit, ea propellere, & apertos meatus facere festinans, sic illis obuius tenet, & a ueloci motu remoratur: quo corpus occursum totum quatitur, quicquidque praeter occursum, ultra tenuatum est, rursus intra impellit, ceu aliquid in occursum passum fuerit, & iterato ad principium reuertitur: unde comotus iterum, fortius concurrat, quo rursus occursum etiam repulsum, usque occurrit & repellitur, quoad sint quae noxia aduerint. Cum dolore sic utique hic affectus est, quasi caeco corpore uerberibus, & impariter motibus utrisque fatigato. Enim uero innatus nostri calor naturaliter habēs, a quibus discursibus & expeditis usus, tempore & metro motus in se rediens, opportune explicat. In rigore uero neque coactionis motus sunt, neque expansionis. Sed uerius ipsum intra redire affirmabis. Vtar autem nominibus ueterum, non meis, resiliere, intrudi, reprimi, confugere. Ad extra motum, effringi, trahi, exilire, emergere. Veterum inquam uirorum nomina haec sunt, recte adducta omnia, affectūque, ut potissimum est, aperte declarantia. Concuti autem quae sunt corporis omnia, & agitari: feruere, & quemcunque in rigore imparem, sine ordine, inuolutarium motum, in inaequalibus, uehementibus, & uiolentis incursum, & subsultationibus, uaporo facto naturali calido perfici affirmo. Vnde rigore, magis quam naturaliter habēs, incalescit corpus, & effunduntur sudores: quod quando multis occursum iam absque obice, quae oberant fuerint extrusa, exacteque transpiret, tribus causis calefieri corpus est necesse: quodque conclusus pluries, ne respirare posset, multiplicatus in profundo est: & quia uehementer ad extra est expansus: tertio quod in

ictibus, concursibusque & uiolentibus motibus accrescere nata est caliditas. Lignum namque lapidesque si contriueris, ignem incendas. Innatus etiam spiritus natura calidus, si uehementius moueat, excarescet magis. Rem hanc in naturalibus motibus liquido cognoscas. Currētes namque homines qui luctantur, frictionibus usi, aut aliter quomodoque moti, nil minus quam si sub aestiuo sole, aut prope ignem calefacti essent, incalescunt. Multoties etiam dum calor ex profundo exit, quasi feruens, copiosam humiditatem, quae sudore dicimus, effundit. Quam obrere qui ex rigore friget, ni rursus calefiat, malū, quod uicta in duello sit caliditas, quae & ui causae laedentis superatur, & quod nonnunquam imbecilla sit. Quo exemplo dictum illud est: A rigore obmutescere, nec rursus calefieri, est malū. Ad haec nos utroque affectus, in quibus perniciosi sunt rigores, docens dicit: In peruerfione oculorum a laboriosa febre rigor, malum. Vnus profecto a potenti causa efficiatur, perniciosus. Ab inualida uirtute alius. Rigor in non intermittente febre, uirtute iam inualida, letalis. Sed alibi de his fufius tractatur. Quod aut nunc intersit, rectene omnes rigorem in frigidam causam referant, est examinandum. Quod namque frigidus sit affectus, est manifestum: quae uero eiusmodi sit causa effectrix, est uidendum. Tritae quidem ex acti, si qua nota euident sit, est a rigore: quod cum uehementibus rigoribus inuadant paroxyfmi. Nullus autem, uel non sanae mentis, febre hanc in succo frigido fieri affirmet, cum genere ardens sit, illius tantum continuitatis egens. Caliditas namque febris intermittit, flāmeūque, & exustio, at inextinguibilis sitis, refrigerij cupiditas, syncera bilis uomitus, & ab his quies, quomodo a redundanti calido manifestissime non erunt: quomodo rigeant in tritae: quomodo in ardentibus continuis, nisi intermittant, sed continue ardentes cubent, rigor superuenit febris criticus. Ab ardente enim habitus rigore superueniente soluitur. Sed nonne acre aliqui pharmacum, ulceribus adactum, primo dolorem, mox horrorem, demum rigorem infert? Nos multos irritatis ab acri pharmaco ulceribus, rigere & febre uidimus. Inflammationi etiam dum ad apostema uertitur, horrorem, & rigorem adesse est operapretium. Affectus alios plures, nisi sermonis tedia uitarem, in memoriā redigerē, in quibus rigor ab acri potius quam frigido succo constituitur. Non igitur in frigidam causam unam rigorem coacti referamus. Auscultatio etiam horrenda & spectacula horrorem fecerunt, quandoque & rigorem. Quam rem non Hippocrates solus, sed & Plato etiam cognouit, qui de affectibus differens a bile flaua obortis, de rigore meminit. Ut multos alios posteriores medicos in re rigoris admodum admirer. Quomodo enim non mirandum sit, quod Plato non medicus, rigorē a bile fieri non ignorauerit, & reperire causam plurimum studuerit? Hi autem tantum abest, ut rem penitus cognoscant, quod neque a bile, aut quouis succo alio acri fieri rigorem sciant, sed quomodo in calido & acri succo frigidus affectus fiat, ἀπορρο

dicunt, reperiri causam. Sed cum Platoni non fuerit, forte & nobis non erit impossibilis. Ceterum melius longe fuerat, ut impossibilem, euentem rem prauertere non aggredi, sed inscitiae causam fatemur. Namque euentia negare, par est ac non uidere fateamur, quia quomodo uideamus, non agnoscimus. Quapropter quod non minus in acri succo calidoque, ut in frigido & coactio rigor fiat, est omni uero uerius. An uero frigido tantum redundante, rigor fiat aut acri, mox examinandum, sed paulo ante rem multis ignotam definiuimus. Non enim frigidum simpliciter exuperare, aut acri rigor accidit. De frigido antea satis demonstratum est, cum de tumidis, torpentibus, resolutis, & aquosis meminissim. Ceterum de calido & acri nunc monstrabo. Cacoehymia nanque, arquati, & qui acute febriunt, quique aestuant, rigerent omnes. Non igitur in redundantia frigidi succi aut acris tantum, fieri rigorem est operapretium: sed ut suus utriusque modus adlit est necesse. neque enim ob inertiam ueritatis zelo non omnia aggredienda sunt, ut quantitatis modus, succi qualitas, quae corporis in quo debeat acuari locus dignoscatur, quum in quiete, motu, modoque motus, non interlit minimum. Quas Plato differentias examinans dicebat: Villis igitur in uero hanc uim in sanguine habentibus, bile ex quondam sanguine effecta, rursus ex carnibus in hac solutis, calida & humens, sensim primo ingruens uilorum uel concreuit, coactaque uel, penes extincta, frigiditatem *χειμῶνα* intra & tremitu molitur. Vberior autem confluens caliditate sua debellata uillos, aestuans immodice seruatur. His Plato uerbis quot quot cognosse opus in re sit, explicuisse uoluit. Succum enim genus nomine bilis appellauit, qualitatem calidam & humidam asseruit, & ortum unde bilis traxerit, cum carne soluta eam fieri affirmet: locum etiam in quem confluat, appositum, dum coacti confluentem bilem a uillis sanguinem complexis affirmauit. Quo sermone origo affectus etiam monstratur, frigiditatem & tremorem dum fieri hinc dicit, frigiditatem in rigore *χειμῶνα* appellando: tremitu, agitationem dicens & pugnam inaequalē, in quo non solum Platonem, sed multos medicos deceptos esse dicimus. Motum namque rigoris a tremore antea distinximus. Quando igitur copiosior affluens, dicit, *ὡς* uillos nerueos euicerit, corpore in uim propriam adactum ut mutabatur, uillos nunc e contrario pmutat. Platonis dicta uerane sint, perpendere modo non proposui, quod negotio alio examinare & interpretari quae in Timaeo dixit, instituerim. Quod uero eorum quae de rigore differetibus opus dici fuit, nihil omissum sit, ex uerbis eius est apertum plane. Succum namque in quo rigor fiat, demonstrauit, & quod confluat locum, motus speciem, quoque fiat pacto, ut nunc frigeat, mox calecat corpus. De Platonis mente, hisque quae super Timaei interpretatione scripta sunt, medice considerabimus. Modo sententiam nostram declarabimus, digerentes quae ex Hippocrate antepaulo citauimus. Medicamentorum enim calidorum usu,

quandoque horror solus, multoties rigor etiam superuenit, sicut in ardentibus & tritatis, flauabile, non in uasorum cauis, sed per carnes mota, uel quod in illis supra metrum generatus fuerit, uel quod medijs illis natura expurgetur. Hoc enim solo distant ab ardente tritatu. Ardentes enim in uasis bilem delatam, tritatu per sensitiua loca extra habent, super quibus dum fertur, acuitate laedens dolorem infert. Quo, duo fiunt, sanguinemque in corporis profundum ferri, eoque corporis exteriora frigeri, partesque in quibus bilis adest, expultrice uel in proximum unamquamque hanc reijcere, quousque ab omnibus expulsa, sudoribus, uomitibus, & citata alioqui aluo, expurgetur. Quae crudis res, cacoehymia plenae, aut ab aestiuo sole, & balneis intrantibus, & etiam exercitatis accidit. Horrent illico penes aliqui & rigent. Opus est enim non modo in nobis quae mordeat causam adesse, sed uehementer moueri, si sit futurus rigor. Quod utriusque causarum generi commune euenit, ut quaeque frigide sint, quaeque sunt calidae, corpora doloribus laceant. Quartanis propterea febribus rigor, & tritatus accedit, licet ex oppositis uel succis constitutae sint, atra namque frigida est, & bilis flaua calida. Non modoque si horror atque rigor futurus sit, redundantia eorum opus esse dixi, sed uehementia etiam motus per corpora sensibilia inquiri. Quo tempore dum sanguis cum calore simul, in intima corporis, & uiscera cofugit, cutis frigidae partes fiunt & exangues, manuum etiam & pedum summa frigidissima, procul namque admodum absunt a uisceribus. Si quando uero innatum calidum extingui in profundo accidat, obstructum quod extra expirare nequeat, aut a frigidis causis euictum, perit animal. Quod si profunda petens, uiolentia uicta, acruetur: pacto hoc, instrumentum expultrice quae in quocunque membro est, euadit. Haec enim & per seipsam nata, laedentia expellere, fortius cum calore redeunte ab intra propulsabit ea, expellere adiuta, quo motus impetus proprior contingat. Vnde quae laedunt per cutem saepius propellit, uomitu atque citata aluo pluries. Nec solum ab atra rigor, aut flaua bile, sed a frigida admodum pituita fieri desiderat, quem uitreum succum Praxagoras appellat. Verumtamen si pluribus etiam diebus rigor perseveret, non est magnus, & in quiete nullus: cum motu uero, metra motu nis sequitur: in uehementibus fortibusque uehemens, breuius profecto in inualidis. Symptoma tamen mulieribus quod uiris magis accidere, hisque quae degant ociosius, aduertit: nec his minus qui super cibis balneis utuntur. In iuueni nobis coetaneo apud Alexandriam accidere id uidi, cum ipsam autummi principio adnauigassemus. Deuorauerat pluribus hic diebus, palmarum copiam recentium, a balneis & ante illas, eratque immatura pars earum plurima. Hic ab horrore uehementi & dum exerceret, & in balneis est habitus, usque adeo ut febri re suspicatus accubaret, & stragulis fere obrutus quieuit. Nocte autem fere tota transacta, non febriens ad solita diluculo surrexit, horroremque iterum captus, in hora

in hora balnearum rursus cubat, surrectus uero ut acciant, quia inuoluntarius est, conuulsio affectus appellatur. Tendi namque lacertum, & ad initia propria conuelli, corporisque cui inhaerit, partem secum trahere, est sanis & conuulsis pariter commune. At in uoluntarie his quidem inest, qui naturaliter utique non habeant, non sanis. Quamobrem si quae neruosa corpora tendere possint, omnia uestigauerimus, sermoni huic profecto finem imponemus. Rerum quae extra corpus sunt, nullam equidem chordis fidibusue his neruosiores cernimus, quas super citharis musici & lyris quotidie extendunt, quibus ab usu retentis instrumenta ponunt. Haec in intemperatis ambientis crassibus liquidum franguntur, in pluuiosis & humidis humiditate admodum refertae, siccatae in squalidis & siccis supra modum: ut artifices propterea ab usu instrumenta his retentis ponant, tuncque maxime si quo, ut dictum est, pacto sit affectum ambiens. Alterutro namque si tensae sint, rumpuntur. Neruos rogo & chordas in animalium corporibus inspicito, redundant humore, aut siccantibus causis, eoque tendi, quoad sanis uoluntarie licuit moueri. Ad haec inspicito ut sit, si qua inflammatione corporis pars, aut causa alia admodum afficiatur, continuos ut ad se neruos contrahat, hos namque affectus si diligentius inspexeris, in quibus conuulsio fiat plane admodum cognoscas. Earum enim inflammationes partium, quae sunt neruosae, idque si in neruorum principio, aut prope ad modum constiterint, non secus ac lyrae fides musici protendant, neruos qui sunt continui, conuolunt. Quod si quando succorum copia obstructa neruosa corpora tendant, non ab similis affectus fiet, ac chordis fidibusue fiat ambientis humore uehementius extentis. Contrarium in pernitiolis ardentibus, & phrenitide uehementi euenire uideas. Vti enim bubulis loribus prope ignem siccatis atque tensis contrahi contingit, sic conuulsiones fiunt, ab ariditate morborum redundantia quae genera neruosa uehementer siccet. In ardentibus quippe ab ariditate prouenit. In phrenitide autem ab inflammatione neruorum principio accedens contingit. Affectumque ab omnibus emprosthotonon modo, modo opisthotonon, nonnunquam appellari tetanon cognoscas. Cum ad anteriora inclinet emprosthotonon, ad posteriora opisthotonon, ad utrumque non inaeque tetanon. Conuulsiones uero quae a sicco sint, sanitati nequaquam restitues, cum prius sic affecti pereant, tempus excogitando remedia negantes. Quae uero plenitudine conuulsiones aut inflammatione fiunt, liquidum curabis, illam uacuas, huic medicamentis proprijs & auxilijs quae in curatiua edoctus es methodo, inferuiens.

Galen.

Tom. 3

i 3

CL. GALENI DE DIFFICULTATE RESPIRATIONIS

LIBRI TRES,

IANO CORNARIO MEDICO INTERPRETE.

LIBER PRIMVS.

203

VOD respirandi difficultas respirationis quedam latio est, uelut sentiendi difficultas ipsius sensus, & mouendi difficultas ipsius motus, ipsi sane nomen tū Grecis dyspnœa, tū Latinis respirandi difficultas sufficenter demō-

strat. Quot uero sint lationis differētis, & ob quas causas fiant, & quomodo singulas cognoscere oporteat, non ex appellatione discere contingit, sed natura ipsa respirationis id ipsum indicabit. Ob id sane etiam cognitio eius quod secundum naturam habet, à ueterib. medicis omnibus inuestigata est, cum ob alia multa, tum nihilo minus indicationis eorum quæ præter naturam sunt, gratia. Quandoquidem enim unum est quod secundum naturam habet, atq; id uelut regula & mensura, & sibi ipsi simile existit; uarium autem & dissimile, & multiplici errore inuolutum est quod præter naturam habet, adeo ut necessario sequatur, multitudine esse infinitum, arte uero incōprehensibile: uisum est ipsis impossibile esse, eius immensitatem certis terminis comprehendere, citra cognitionē eius quod secundum naturam habet. Cum enim unum sit hoc, & animali cōmodum, palam est etiam esse moderatum. Si uero hoc moderatum est, immoderatum uti que fuerit id quod præter naturam habet. Si uero immoderatum omne duplex genere est, aut enim de est quid ab eo quod iuxta naturam habet, aut excedit; tot sane in seipso particulares differētias habet, quot possibile est ipsam rem suscipere, circa moderati excessus & defectus. Suscipit autē simplex duplices, compositū uero ex pluribus duplicatas, iuxta numerum eorum quæ ipsum componūt. Si igitur unum quiddam & simplex est respiratio, duplices quidē habebit immodestias, duplices etiam genere respirandi difficultates. Si uero nō unum, duplicatas habebit differentias iuxta numerū eorum quæ ipsum componunt. Itaq; si hæc manifesta simulq; compendiaria est doctrina, merito longa censetur quæ præter hanc aliquid tradit. At uero cum duæ quidē sint primæ & principalissimæ totius respirationis partes, inspiratio uidelicet & expiratio, duæ uero aliæ per accidens, nimirum quæ interueniunt cessationes; in quatuor sane his, uniuersa cōsideratio de respirandi difficultate consistit. Quare oportebit omnino unam ex prædictis, aut plures, aut simul omnes aberrare, & ab ea quæ secundum naturam est, specie corrumpi, si difficultas

204

respirandi debet generari. Verū manifestioris doctrinæ gratia, nō malum fuerit simplicē appellare respirandi difficultatē, quæ unam totius respirationis partē singulatim occupat; cōpositam uero quæ in pluribus consistit. Atqui cum posterius sit semper compositū simplicibus, iuxta rationē utiq; fuerit, de his quæ natura priora sunt, prius mentionē facere. Quare à simplicibus respirationis difficultatibus initiū sumemus, atq; ubi has sufficenter explicauerimus, postea tum motus, tum cessationes, & mutuo, & per se, uicissim permutates, ita etiam cōpositas inueniemus. Quæ igitur sunt naturales differentie spiritus extra & intra meatūs: & quæ item utriusq; cessationis: hæc enim erant omnes respirationis partes. Quandoquidē duo ex his quas diximus partibus, motus sunt, spūs uidelicet extra & intra means, duæ uero hos distinguunt cessationes, generatio autē motibus composita, cessationibus uero simplex est; conspicuū planē est illorum immodestias plures, cessationū uero binas generari. Hæc namq; simplices existentes, iuxta temporis quantitatem solum differētias habent, motus uero non solū iuxta hanc, sed et iuxta quantitatem spatij localis per quod ferunt, differūt. Itaq; duplices quidē erunt immodestie ipsorū, quemadmodum etiam cessationū, utraq; iuxta temporis quantitatem diducat, iuxta quas aut ueloces, aut tardæ appellabuntur; duæ uero adhuc aliæ iuxta quantitatem distentionis organorū respirationis differentes, secundū quas aut magnas, aut paruas appellant. Siquidē enim inseparabilia sunt ab omni circa locū motu, tum tempus in quo id quod mouet, mouetur, tum spatiū per quod mouetur, ob tēpus quidē, uelociter aut tarde motū fieri dicimus, ob spatiū uero, multum & modice; uerū distentionem organorū respirationis, nō modicā & multam, sed paruā & magnā appellare in usu habemus, ueluti etiā contractionē, eadē enim ratio utriusq; motus existit. Quæadmodū autē motui propria sunt uelocitas & tarditas, ita & quantitati cessationū, raritas & densitas. Densas namq; uites & oleas, aut quodcūq; tandē huiusmodi plantari dicimus, cū breuissimū spatiū ipsorū distantie indicare uolumus. Sic & raras, cū multus locus in medio plantatorū corporū fuerit relictus. Et ut in summa dicā, omnia ex pluribus distinctis cōposita hæc nomina usurpāt. Quando igitur & ipsa respiratio ex cōtrariis motib. p. cessationes distinctis cōposita est, densam ipsam reddet breuitas accessionū, raram uero lōgitudine. Hæc quidē igitur uniuersæ sunt simplices respirandi difficultates, atq; hæc sane ipsarum nomina tū præcis alijs

LIBER PRIMVS

205

alijs medicis, tū Hipp. in usum recepta. Si uero quispiā aliter appellare uelit, quæadmodum iam quidam ex recentioribus medicis solent, nostra nihil interest: uerum sciat hic q; neq; Hippocrati familiaribus, neq; etiam alijs ueteribus, immo nec alijs Grecis aut Latinis usurpatis, nominibus utatur. Et si hos negligit aut contēnit, neq; proprie, neq; perspicue interpretatur. Si namq; unum nomen ambobus tribuit, motui uidelicet & cessationi, siue uelocitatē solam siue densitatē, & rursum in contrarijs, siue tarditatē solā siue raritatē, & reliquis in totū nō utitur, obscuritatē palam hic inducit. Multo enim lucidius esse opinor unicuiq; rei seorsim unum nomen ipsiq; propriū indere, eoq; perpetuo uti, cum sciam q; communia nomina quæ alterū non magis q; alterum significāt, auditorem confundunt & perturbant, ut nō cognoscat quid sit tandē qd' dicitur, priusquā æquiocū distinguat. Si uero unū etiam singulis rebus quis imponat nomē, nō uero quo nos distinximus modo, sed uice uersa, uelocitatē quidē & tarditatē tribuat cessationibus, raritatē uero & densitatē motibus, haud scio quid sibi uelit per impropriorū & inconfuetorū nominū usum, quæ pro proprijs & cōsuetis inducit. Quod enim omnes qui nunc uiuunt homines atq; etiā antiqui tarditatē & uelocitatē de nulla alia re prædicant præterq; de his quæ mouentur, nemo ignorat. Quam sapiens itaq; se perpetrasse factum iactabit, qui nominum usum adeo transposuit, ut cessationes motuum nominibus appelleret: & q; sapienter factum si cessationū nomina actionibus imponat. Quemadmodū em̄ & uites & oleas dēlas, ubi modica interest distantia, dicimus, raras nominantes si amplior intersit, sic animalium actiones quæ per modicum tēpus fiunt, densas: quæ per multum, raras appellamus. Quod si quis non ita ut dixi, sed aliter nominare uelit, neq; Hippocratem, neq; alios ueteres, neq; omnino Græcos aut Latinos sequi dignatus, immo nec manifeste interpretatiōis curiosus, illi permittendū est ut Cadmeā uictoriam uincat. Cum alijs uero qui nominum in tantum curam habēt, quantum ad docendum est cōmodum, & qui omne studium eō dirigunt, ut in rebus inueniant ueritatem, iam sermonē conferemus de his quæ a principio scribere instituiamus. Cū respiratio genere qui dē motus sit, & ex duabus partibus sibi ipsi cōtrarijs cōposita, quarum alteram inspirationē, alterā expirationē nominamus, habeatq; etiā duas alias non similes per accidens partes, quæ quietes & cessationes appellantur, offensæ utiq; & lationes fiēt circa motus, in uelocitatē & tarditatem, magnitudinemq; & paruitatē: circa cessationes uero in raritatem & densitatē, & præter has non reperiāsimplicem aliam difficultatis respirandi differentiam. Methodus enim diuisionis non aliter demonstrat. Reliquū autē fuerit causas earū perscrutari, atq; his inuētis cōsequēter ad cōpositas transire. Quæ igitur est causa uelocis & tardæ respirationis & uniuersarū reliquarū: Mihi equidē etiam

hic methodo ad earum inquisitionem uti oportere uidetur, & non simpliciter enunciare. Quæ est igitur Methodus? Cū unūquodq; ab ipsdē peius aut melius reddatur, per quæ omnino produci solet, si sciuerimus à quibus causis respiratio producit, sciemus nimirū & respirandi difficultatis causas. Quæ igitur sunt respiratiōis causæ? Habes quidem ipsas alibi cum euidenti demonstratione cōscriptas. Nunc uero capitum tantum mentionem facere suffecerit. Facultas quidē animalis mouet thoracem, cū hoc simul pulmo mouetur. Ad huius uero motus ubi distendit sequitur inspiratio, ubi contrahitur expiratio. Demonstratum etiam ibidem est, maximam & principalissimam respirationis utilitatē esse insitæ caliditatis conseruationē, iam uero & animalis spiritus nutritionē. His itaq; sic habentibus, siquidem facultas, & utilitas & unumquodq; organū, recte ac prospere habuerint, iuxta naturæ legē animal respirat; si uero quid ex eis uitiatum fuerit, iuxta illud etiam respirationem impediri necesse est. At uero quemadmodū in pulsum tractatione duplicē fecimus doctrinā, aut singulatim inquirētes ipsorum causas, aut singulatim permutationes; ita & hic in utramq; partem exercitari oportet, ut proposita causa statim sequentem respirationis difficultatem dicere possimus, & uicissim nominata respirationis difficultate, facile eius causam efficientem in memoriam reuocare queamus. Incipiendum itaque nobis etiam hic iuxta eundē modum à simplicibus respirationis difficultatibus, quemadmodum illic à pulsibus, & quærendū: quæ causæ uelocē inspirationē operentur. Velocem equidem pulsum demonstrauimus ex urgente quidem utilitate, ac integra facultate, & promptis organis fieri. Videor autē mihi & hic easdem causas recte referre posse, si utiq; non male in libro De utilitate pulsuū demonstrauimus, eandē utilitatē à respiratione quidē ei qui circa cor est calori, à pulsibus uero ei qui per totum animal dispersus est, contingere. In eo autē rursus sermone qui de pulsum causis tractat, sufficienter dictum est de Archigenis aduersus Magnū cōtradictiōe: q; nō à facultatis robore uelox pulsus fiat, sed magis ab imbecillitate. & sane nō conuenit bis de ipsdē dicere, cū unus & idē demonstrationis modus esset futurus. Et si quidē ita circa respirationis difficultatē, uelut circa pulsus, iuniores medici curiosi fuissent, & non penitus ipsam neglexissent, syncerius utiq; hic uelocis motus ratio inuestigari posset, utpote cū manifestior res ipsa esset, & ob id uel in primis doceri digna. Verū haud scio quomodo de ipsa quidē respiratione plurimū inquisierint, & neq; utilitatē cuius gratia sit, neq; facultatē à qua produci, intactā reliquerint, & de organis etiā ipsis curiose perscrutati, quot, qualia, & quomodo moueant inuestigarint. At uero respirationis difficultatē tanq; nō magis necessariā, aut non magis uariā, aut nō multo difficiliorē inuentu, omnino segniter præterierūt, aliqui ne minimū quidē penitus de ipsa

dicentes, aliqui uero ualde breuiter attingentes. Quanq̃ Hippocrates in lib. De morbis populariter uagantibus, ad cœstri cuiusdam similitudinē, difficultum spirationū differentias scripserit, a quo punctos & stimulos ipsos aliquando a profundo summo excitari oportebat, & quærere, quis in unaquaq̃ ipsarum sit affectus locus, & quis affectus modus, & quæ causa, & an hæc ab Hippocrate penitus prætermissa sint, aut aliqua quidem ab ipso relata, alia uero non, & in quibus id factū sit libris aut quomodo, nū perfecte & manifeste, aut defectuose, aut quasi sparsim. Verum nihil horum ullus unq̃ inquisiuit, & neq̃ hi qui se Hippocraticos appellant, eiusq̃ librorū cōmentarios & narratorios conscribunt, tractationē de respirationis difficultate perfecte ac pro rei dignitate explicauerunt. Verū nos quæ in singulis ipsius libris relata sunt, in unū coaceruabimus omnia, & demonstrabimus, q̃ etiā in hac parte lōge reliquos omnes hic uir antecellat, non tamen iam hoc faciendum est: neq̃ enim solam Hippocratis sententiā exponere propositū est, sed etiā proprias dogmatum demonstrationes apponere, atq̃ ueritatis quæ in eis est certitudinē his qui in hæc inciderint exhibere. Et quanq̃ præstiterat, ut ne tēpus uenerādi senis opinioni præriperemus, tamen hic primus liber ea quæ uera sunt cum euidenti demonstratione docebit, qui deinde sequitur secundus ea quæ Hippocrates de respirationis difficultate cognouit exponet. Rursus igitur repetemus quod dicere reliquimus, nimirū q̃ questio de uelocitate motus, in pulsum tractatione nobis in totum absoluta est, propterea q̃ circa illam plurimi iuniorū medicorū multum operæ impenderint, circa eam uero quā nūc in manibus habemus omnes negligentes fuerint, quanq̃ manifestior lōge sit, & nō minus q̃ illa utilis existat. Verum causam etiā ipse referā in sermonis progressu, nunc quod consequens est absoluemus: q̃ uidelicet omnis uelox motus ppter urgentem sit utilitatē, & amplius facultatē ei subseruire potentē, hoc est integram, & robustam, & si nullum ex organis relucet, quorum demonstratiōes in libris De pulsibus a nobis relatas dicebamus. Dicitur est etiā in illis, possibile esse quandoq̃ utilitate multum urgēte, etiā si facultas moderate debilior sit, motum fieri uelocem. Si uero amplius debilior sit, non amplius possibile esse fieri uelocē, sed densam magis pro ueloci fieri actionem. Omnis enim densitatis actionū unam existere causam, prioris scilicet actionis defectum. Coguntur enim illa urgente non amplius cessare diutius. Omnia autē hæc in illis libris De pulsibus sunt demonstrata. Communis autē est ipsius pulsibus ratio ad respirationē, primum quidē quod de omni motu in uniuersum est dictum, deinde uero parum abest quin omnis respiratio ad pulsum proportionē proprietatē habeat. Composita enim ex cōtrarijs motibus per cessationes distinctis, atq̃ eiusdem utilitatis gratia cōtingit, & ex partibus eius inspiratio quidem consimilis exi-

stens pulsum dilatationi, insitā caliditatē refrigere; expiratio uero uelut cōtractio pulsum summo ex uisura sanguinis excernit. quin & ad nutritionē animalis spiritus ambas actiones cōferre, & in cessationibus eam quæ post dilatationem sit breuiorem esse, quæ uero cōtractionem sequit̃ lōgiorem, ambobus cōmunia existūt. Itaq̃ quomodo uelocitas motibus respiratorijs contingit, dictum est. Ceterū de magnitudine deinceps agā. Oportet igitur & in hac utilitatē ad opus prouocare, eiq̃ facultatem integram ac robustam subseruire, & promptitudinem adesse ipsi instrumentis: eundem enim causarum cōcursum magnitudo & uelocitas requirunt. Atqui contraria eorum tarditas & paruitas, non omnino opus habent contrarijs omnibus simul, sed unum ex ipsis adesse penitus oportet, plura non est necesse. Si enim utilitas ualde exoluta sit, soluitur simul & uelocitas motus, & magnitudo dilatationis, etiā si robore maxime ualeat facultas ipsa: ociosam enim habebit hanc, quousq̃ animal eius actione non indigebit. Si uero magna quidem sit utilitas, exoluatur autē aliquo modo facultatis robur: aut adsint quidē hæc, offensa autē aliqua læserit instrumenta, quæ in libris De pulsibus indicauimus: quodcunq̃ tandē ex his fuerit, impediatur & uelocitas & magnitudo respiratiōis. Atq̃ in his sanē pulsus respirationibus omnino similes existunt. Quare etiā si causas primū in manus sumentes, consequētes ad ipsas permutationū respiratiōis species perscrutabimur, cōsimiles reperiemus. Velut si caliditate aucta, reliquis respirationis causis immotis manentibus, qualis sit respirationis difficilis species queremus, reperiemus uelut etiā in primo De causis pulsū est demonstratū: quod parū quidem ea aucta, maior manifeste, nō tamen uelocior: plurimū uero aucta, & maxima & uelox, & iam etiā densa inspiratio reddet̃. Eodē modo etiā si caliditas secundū naturam sit imminuta, alijs causis imotis manētibus: q̃ paruā ita & tardā ac rarā necesse est fieri inspirationē, sed paulo tamē q̃ secundū naturā minorē, multo uero tardiorē, plurimū autē rariorē. Robusta enim existente facultate nō est possibile multo minorē fieri dilatationē. Sed si utilitas multum sit exoluta, plurimam cessationem fieri uerisimile est, non tamen propterea omnino tarde moueri si facultas modō sit robusta. Quæ porro ex aucto calore, eadē ex animali spiritu ad nutritionē urgente species erūt respirationis difficultatis, eius uidelicet quæ circa expirationem cōsistit. Quare immodestia fuliginosa humorum uisura, easdem respirandi difficultates circa expirationem operabitur, quæ circa inspirationem sunt relatæ. Veloces enim erūt & magnæ & densæ, ubi multa eiusmodi superfluitas fuerit cōgregata. Tardæ autē & paruæ & raræ, circa cōtrarias affectiōes. Atq̃ ita sanē esse ratio ipsa poscit. Repugnat autē quippiam eorū quæ euidenter apparet̃: Ego quidē omnia hæc cōsentiētia circa ætates, & regiones, & omnino omnes ambiētis nos aeris con-

aeris constitutiones reperio. Consentunt autem non minus quæ circa omnia exercitationū genera, & circa morbos contingunt. Vbi em̃ caliditas abundat, ueloces & magnas & densas uidere est fieri inspirationes. Vbi rursus frigiditas, cōtrarias tardasq̃ & paruas & raras. At uero quibus animalis spiritus euacuatur, & ob id cita renutitione opus habent, hi non solū ualde, sed & cito, & dense inspirant: quibus uero nihil euacuat̃, hi contrariam illis habent inspirationis speciē. Si uero ambo concurrāt, & caloris augmentū, & spiritus cōsumptio, hi omnium maximā & uelocissimā & densissimā inspirationē habent, & maxime si ambo uehemētē fuerint aucta, uelut etiā ubi ambo fortiter fuerint imminuta, minime & tardissimā, & rarissimā sūt inspiratiōes. At uero & expirationū species, siquidē multæ fumosæ superfluitates sint congregatæ, & maxima & uelocissima & densissima erit. Si uero paucissimæ penitus fuerint superfluitates, minima & tardissima & rarissima. Ex ætatibus porro omnes quæ in augmento sunt, magnam & uelocem & densam inspirationem facere uidemus. Quæ uero decrescunt, contra raram & paruam & tardā, propterea q̃ illis caliditas amplior, his minor existit: & illis quidē animalis spiritus substantiam cum corpore coaugeri necesse est, his uero contabescere. ob utraq̃ igitur causas inspiratiōis speciebus, iuuenes a senibus euariāt, & propter alias duas causas, in expirationibus similiter euariant. In ætatibus enim crescentibus, tum ob insiti caloris robur, tum ob ipsum augmentum, plurima copia humorum consumitur. In decrecentibus uero, quantum ad ipsam uitam solū necesse est, utpote quæ neq̃ auferuntur amplius, & iam sunt perfrigeratæ. Iuxta rationem itaq̃ illis uelox & magna & densa, his uice uersa per omnia cōtraria expiratio apparet. Hanc uero eandē speciem etiā pulsus secundum ætatem differentias habere reperiuntur, quæadmodum & hoc in tertio causarum de ipsis ostendimus. Quemadmodū uero secundum ætates, ita & iuxta tempora, & regiones, & omnes ambiētis nos aeris constitutiones, tum pulsus cum respirationibus, tum respirationes cum pulsibus proportionem habent. In calidis quidem, ad magnitudinem, & uelocitatē, & densitatem permutatæ, circa frigiditas uero in cōtrarium, & relatum de his omnibus est etiā illic. Quemadmodum & de exercitiorum generibus: in currendo namq̃ & luctando, & quomodocunq̃ que alias uiriliter exercēdo, ualde & uelociter & dense respiramus. Quiescentes uero, parum & tarde & rare: propterea q̃ in concitatis motibus, caliditas quidem augetur, consumitur autem spiritus animalis: ubi uero quiescimus & immoti manemus, caliditas marcescit, spiritus autem neq̃ in totum, aut omnino modice consumitur. At uero & ex balneis, calida quidem uelocē & magnā & densam faciunt respirationē, frigida uero contrariam. In somnis porro etiā ualde animū ad hoc quod contingit aduertere oportet, Nam & iuxta

magnitudinem & uelocitatem motus expiratio inspirationem excellit, quādo ciborum & humorum omnium consumptiones & concoctiones maxime sūt: plurimum igitur uerisimile est in ipsis coaceruari fumosum recrementum. Et in morbis deniq̃, nam & de his tam tandem dicendum: in febribus quidem omnibus, & maxime ubi circa aliquod respirationis organum, aut circa cor, aliqua eaq̃ multa caloris copia sit coaceruata, omnis respiratio magna & uelox & densa reddita apparet. In quibus uero perfrigeratus est calor, contraria: adeo ut & quibusdam penitus perisse putata sit, atq̃ hæc est illa quam Heraclides Ponticus spiritu priuatam & mortuam scripsit. Quemadmodum enim in alijs omnibus, sic etiā hic proportionem respiratio & pulsus habere uidentur. Neutrū namq̃ ipsorum in totū perire possibile est, donec superfluerit animal, attamen perisse putare propter paruā, nihil mirum est. Neq̃ em̃ his solum, sed & alijs omnibus extreme paruus commune est, quod sensum effugiant. Ceterum postquam de ijs quæ respirationibus & pulsibus æqualiter adsunt, sufficiētē dictum est, quæremus iam & quantum in ipsis sit, quod non similiter habeat. proprietatem enim alterationis facultatū in singulis actionibus uerisimile est etiam multipliciter differentes ipsarum species facere. Hanc igitur considerare oportet, ac quærere, & methodo inuenire. Videor autē mihi uidere statim ab ipsa rerum substantia, maximam quandam differentiam inter omnia animalia opera & uitalia esse. In illis enim uoluntas potestatem habet generationis, & potest, etiā si utilitas bona sit, & facultas integra, & singula respirationis instrumenta ad actionem accommodata, tamē prohibere, potest (inquā) uoluntas & impedire ipsā a motu: ubi uero ita potenter cohibere potest, certe longe facillimū ei fuerit, tarde aut cito mouere, & amplius aut minus augere, & per longius aut breuius tēpus. In uitalibus uero operibus non ita habet, sed cum utilitas bona, & facultas integra est, & organa apta existunt ad motum, neq̃ tardam neq̃ paruam possibile est fieri actionē. Itaq̃ in pulsibus, circa inflāmatas partes euidentissime apparet, ob motū arteriarū in ipsis dolorē accedere uehementem, propterea q̃ nō in nobis sit, motū facere magnitudine minorē, aut uelocitate tardiorē. Atqui si in nostra potestate esset, minorē aut tardiorē ipsum reddere, nihil magis ex re facere possemus, mitigaturi utiq̃ ex hoc dolorē. Omne nāq̃ inflāmatū integrā quietem desiderat. Si em̃ moueant̃ & inuicē terantur ipsorum partes, premūt̃ & fluxione infestant̃, & omnino dolore affliguntur. Quod si quandoq̃ ob urgētem utilitatem ad motum cogantur, minorē plane & tardiorē motum facilius ferunt, q̃ maiorē & uelociorem. Ita etiam crus ubi pars aliqua in ipso fuerit inflāmata, maxime quidē quietē expetit: si uero urgente aliqua utilitate ipsum mouere cogamur, minus & tardius ambulamus. Verū hoc impossibile est in arterijs facere: non enim in nostra

in nostra potestate est ipsarum motus, ut uel eum qui sit sedare, uel uelociore uel tardiore facere, uel maiore minorem possimus, sed necesse est eum qui adest boni consulere, siue uelox, siue magnus, siue utique sit uiolentus. Ideo ubi inflammatis partibus arteriarum mouentur, dolore affligimur quidem, sed neque obtusiores, neque minores, neque tardiores motum facere possumus, cum tamen ab actionibus uoluntariis aut in totum crus leuare, aut ualde paruū & tardū motum illi permittere queamus. Ceterum quando paruū & magnum motū dicimus, quod non proprie, sed a spatio per quod id quod mouetur fertur appellamus, omnibus manifestum esse puto. Atqui cum thorax unum quoddam animalis membrum, organum sit respiratorium, uelut arteria pulsum, & crus ambulationis, si quidem igitur respiratio inter opera uitalia censeatur, consimilem habebit arteriarum motus proportionem: si uero inter animalia, ad crurum similitudinem mouebitur. At uero inter animalia ceterum, quemadmodum alibi est demonstratum. Manifestum igitur quod ad crurum similitudinem mouebitur. Si igitur thorax inflammatus sit, & ad motum cogatur, tardius & multo minus quam oportet dilatabitur, uerum si hoc fecerit, defectuose respirabit. Si uero iterum atque iterum idem hoc faciat, defectus qui circa singulas respirationes contingit, in una quandam memorabilem ac minime contemnendam summam congregatus, eodē deducet animal ut uicinum fuerit suffocationi. Verum ut id ne fiat, densiores actiones facit, non amplius tantum cessans, quantum solebat cum secundum naturam habebat, simile faciens illis qui ob id quod sufficientem cibum semel ingerere non possunt, assidue modice aluntur: attamen in hoc necessarium est totam respirationem fieri paruum, & tardam, & densam, & multo utique minorem quam par est, non autem ita multo tardior. Et enim dolor non ita grauiter uexat thoracē ob motus uelocitatem, sicut ob dilatationis magnitudinem. Velocitas enim quamuis circa ipsam actionem sit dolorosa, tamen quia breui tempore omnem motum efficit, minus thoracem offendit: compendio namque eodē quod festinat peruenit, festinat autem ad quietem, eamque quam celerrime assequi cupit, tantum quod sola dolor ex inflammatione ipsi lenire possit. At uero dilatationis magnitudo penitus molesta est, tum propter uiolentiam motus, tum quod comprimit & distendit inflammata, & omnibus modis thoracem dolore affligit. Ob id igitur plus de magnitudine quam de uelocitate respiratio adimit. Et cum sane hic solus affectus fuerit, nempe dolor quidam thoracis partium, non uero urgeat utilitas, manente uidelicet calore cordis intra terminos a natura constitutos, tunc motus thoracis manifeste tardior redditur. Si uero ardor quidam in ipso corde oboriatur, uelocitas quidem non exoluitur, ob eas quas antea diximus causas: aufertur autem etiam hic multum de magnitudine, uerum pro ipsa densitas generatur ob urgentem utilitatem. Quare etiam ex iam dictis perspicuum est, quod dolor ipse perse

circa aliquod respirationis organum consistens, paruū & tardum & densum spiritum efficit. Cum ardore uero paruū adhuc similiter, sed densiorem eo qui ob solum sit dolorem, & iam etiam aliquanto uelociorem. Quare uero ob solum ardorem contingit respirandi difficultas, eam antea ostensum est magnum & uelocem & densum spiritum efficere, ut perspicua sit & facile discerni possit utraque simplex, & quare ex ambobus composita est. Quare enim ob solum sit caloris copiam quam densum reddat spiritum, similiter ut ea quod ob solum sit dolorem, tamen magnitudine & uelocitate palam distinguitur. Quare uero ex ambobus causis concurrentibus generatur, ab ea quare ob ardorem sit, sola paruitate differt, ab ea uero quare ob dolorem, sola uelocitate. At uero respirationis difficultas ob perfrigerationem naturalis caloris, euidentibus notis ab omnibus his distinguitur: paruū enim hæc (ut demonstratum est) & tardum & rarū spiritum efficit, nulli uero aliarum simul accedit tarditas & raritas. Ceterum quantum in defectibus & excessibus caliditatis, ipsa respirationis species a consonantia & rythmo qui secundum naturam habet, excedit, tantum etiam & idem cum pulsibus communiter & eodem modo habet. Quare uero in dolorosis organorum affectibus contingunt, non amplius eodem modo habent, uerum quatenus euariant manifeste demonstratum opinor: reliquæ tamen organorum affectiones quare citra dolorem, per obturationes, aut durities, aut compressiones, aut omnino coarctationes quasdam sunt, consimiles uariationes in utriusque actionibus, animalibus & uitalibus efficiunt. Paruus enim in ipsis & uelox & densus sit spiritus: & paruus quidem propterea quod ob angustiam superiorum organorum, paucior quam oportet attrahitur: densus uero, quod utilitatis uotum non expletur, & ob eandem causam etiam uelox. Ostensum est autem in commentariis De pulsibus, quod quando magnitudo distentionis sufficienter explet uotum utilitatis, nihil indiget uelocitate: quando uero deficit aliquantulum, tunc iam etiam ad uelocitatem permutatio fit, siquidem integra & robusta sit facultas: si uero neque hæc sufficiens fuerit, tunc in densitate. Ob has itaque causas paruus & uelox & densus redditur spiritus, circa pulsus & respirationes in prædictis affectionibus, atque amplius etiam inæqualis, quare uel præcipua ipsarum est nota, uerum hæc & simul consideratio causarum, in pulsum tractione relata sunt, & ibidem dictum est quod iuxta ipsas partes in quibus obturatio hæret, & quare cum his communicant, inæqualitas maxime sit manifesta, & paruitas pulsum aut semper aut ut plurimum coheret, iuxta alias uero magis magnitudo. Si uero propinquus principio fuerit affectus, in hunc modum circa omnes arterias communiter contingit, atque hæc quidem illic relata sunt & demonstrata. Porro quare respiratoriis instrumentis propria sunt nunc commemorabimus, ut nihil desit ad sermonis perfectionem. Quando igitur, aut propter tubercula cruda in ipsis consistunt, aut ob tenaces & crassos humores

morea

morea qui uias spiritus occupant, aut ob durum aliquem tumorem in ipsis connutritum, aut ob quodcumque tandem ipsis uicinum & familiare corpusculum quocumque modo in tumorem immoderatum eleuatum, paucior quam oportet spiritus propter locorum angustiam inspiratur, necessario accedit ipsi uelocitas & densitas ob prædictas causas. Species autem in genere plures huius respirandi difficultatis constituuntur, alias alijs partibus in respiratorijs organis coarctatis. Tumores etenim præter naturam circa uentrem & hepar, splenem item & colum, & his coniunctas partes consistentes, ob septi transversi coarctationem, paruū & uelocē & densum faciunt spiritum. Iuxta eundem modum & aqua inter cunctos laborantibus, & uterum gestantibus, & illis qui se supra modum cibo expleuerunt, & qui prominentem uentrem habent, huiusmodi sit respirationis species. In respirandi autem difficultate que erecta sit ceruice, & Græcis orthopnoea appellatur, uiscosus uidelicet & crassus humoribus circa asperas in pulmonarum arterias congregatis, similiter autem & si aliquid circa ipsum induretur, aut tuberculum nascatur premeus & coarctas ipsum asperarum arteriarum genus (hæc enim suscipiunt aerem qui inspiratur) paruus & densus & uelox erit spiritus. Iuxta eundem autem modum etiam, si in thorace tale consistit tuberculum, propter quare sane sæpe tum in posteriore, tum in anteriori partem luxantur ea quare circa spinam sunt, immo & in obliquum torquentur, paruus & densus & uelox generabitur spiritus, occupante nimirum tumore præter naturam pulmonis regionem, in quam dilatatus extendebatur. Sæpe uero & ipsum totum thoracem angustior huiusmodi affectiones reddiderunt, si aut statim dum in utero adhuc sunt foetus accidunt, aut etiam postea obueniunt. Nulla est autem differentia quod ad id quod coarctatum est attinet, ut pulmo non possit sufficientem aerem trahere: siue thorax totus angustus reddatur, in quacumque tandem affectione: siue intermedia regio amittatur, ab alijs quibus præter naturam corpusculis in ipsis consistibus occupata: siue etiam ipse pulmo induretur aut obturetur, aut intumescat, uelut in pulmonicis & peripneumoniacis appellatis uitijs contingit. Una enim in omnibus coniuncta est causa, ob quam paruua inspiratio redditur, coarctatio uidelicet asperarum arteriarum, propterea uero quod parua ipsa est, ob id etiam (ut sæpe dictum est) densitas & uelocitas accedit. Verum cum iuxta ipsum pulmonem affectus ipse incumbit, quamuis thorax se plurimum distendere possit, tamen parum inspiratur: ita etiam ubi intermedia ipsorum organorum regiones fuerint occupate. Cum uero totus thorax aut foetibus, aut aliter, paruus & angustus redditur, manifestum est quod & distentionem ad suissimum proportionem paruam efficiens, pulmonis causa est uelocis inspirationis. Sic uero etiam cum septum transuersum ab aliquo comprimitur iuxta infernam thoracis extremitatem, uelut in uitijs dolorem non inferentibus contingit. Huius namque rei maxime memor esse oportet, quod aliquando solius thoracis affectus, aliquando so-

lius pulmonis, quandoque uero intermedia amborum regionis, ad paruitatem, & ob id etiam uelocitatem ac densitatem respirationis mutationem facit, si sane facultas fuerit robusta. Nam & huius meminisse oportet sæpe iam etiam antea relatum. minime igitur amplius pleuritico, aut abscessus aliquos, aut omnino dolorosos tumores habentium iuxta thoracem, mentionem faciemus in hoc sermone. At uero de uitijs dolore non inferentibus, quare comprimendo pulmonem, & coarctando asperas in ipso arterias, minorem faciunt aspirationem, omnis prædictus finietur sermo. atque illa quidem ad affectiones thoracis antea conscriptas referemus, in quibus dicebamus thoracem, propterea quod minus distenderetur ob dolorem, spiritum facere paruū. Forū uero qui super purati appellantur affectionem quamuis sæpenumero eius generatio ex pleuritide contingit, his iam proxime relatis annumerabimus, quare uidelicet citra dolorem iuxta pulmonem coarctationem faciēdo, paruam reddunt respirationem. Pus enim quod in ipso iuxta huiusmodi affectiones continetur, causa fit eius quare circa distentionem sit paruitatis. Itaque tantum neque ipse secundum naturam distendatur, minime æqualē facit spiritus attractionem. Quomodo igitur hæc respiratorijs organorum uitia citra dolorem consistentia (id enim præsentem adhuc deest sermonem) ab illis quare cum dolore fiunt distinguantur? si sane & paruus & densus ambobus similiter reddatur spiritus, atque id in uelocitate motus? In affectibus equidem cum dolore, modice quidem respirant & dense, non tamē uelociter, quando utique citra febrē eiusmodi acciderit affectus: quando uero cum febre, quamuis iuxta paruitatem & uelocitatem similiter respirant, tamē iuxta densitatem distinguuntur, nam non modice ipsis spiritus densatur, quod non euenit illis qui ob coarctationem organorum respirationis difficulter respirant, uerum etiam si densior ipsis spiritus reddatur, moderate tamē hoc fit, & multo infra summam densitatem. Quin & exspiratio febricitantibus maior simulque calidior est, quod non contingit illis qui ob coarctationem paruū & dense expirant. Quomodo autem cognoscere oporteat exacte, tum paruitatem, tum magnitudinem, utriusque partis totius respirationis, paulo post dicetur, ubi prius omnem de organis sermonem absoluerimus. Quod enim difficultates respirandi citra organorum dolorem, ab eis quare cum dolore fiunt differant, iam relatum est. Verum autem uelut simpliciter ostendimus, coarctationem oportere ad pulmonem peruenire, eiusque asperas maxime arterias, ut animal difficultatem respirationis incurrat: sic etiam dolor in respiratorijs organis fieri oportere, & præsertim in thorace dicendum est: (paruū enim abest ut pulmo sensus sit expers) An aliquam aliam in eiusmodi respirandi difficultatibus inquirere nos oportet enunciationem? Nam quod dicit ad solos respiratorijs organorum dolores eiusmodi difficultatis respirandi speciem sequi, eum non opinor uideri posse omnem de his re probe cognouisse, aut meminisse superiorum ratiocinationum, in quibus non ob affectionem, sed ob actionis facultatem

facultatem quæ animalis existit, parvus & densus spiritus fieri ostendebat. At uero species difficultatis respirandi quæ ad coarctationem pulmonis cõsequitur, nihil opus habet facultate ad sui generationem, quod de illo probe indicauimus ubi totius rei tractationem peregrimus. Verum de dolorosis affectionibus non simpliciter id dicere conuenit, quando sanè in respiratorijs particulis consistunt. Non enim propter ipsam particularum naturam priuatim, sed quia animalis facultati eorum motus arbitrium permissum est, respirationem ad paruitatem mutari cõtingit, ut ne amplius uidelicet animal dolore affligeret, ipsa minus quæ oportet thoracem distendente. Atque hæc sanè prouidentia, ut ne amplius animal dolore affligatur, etiã alijs omnibus particulis adest, quæ ad respiratoriõrum motum simul mouentur, stomacho uidelicet & uentri, & hepati, & spleni, & pelliculæ aluum ac intestina amplectenti, peritonæi nomen Græcis habenti, & colo, & superioribus tenuibus intestinis, & musculis præcordiorum: hæc namque ad thoracis motus, & maxime si fuerint maiores commouentur. Perspicuum igitur est quod amplius in magnis thoracis motibus dolore uexatur, minus uero in parujs, & ob id paruus & densus non solum in pleuritide, sed & quibus stomachus aut uenter dolorosa affectio infestat, spiritus erit: minus quidem propterea quod etiam sensus eis minor est, cõsimiliter tamè difficulter respirabunt qui hepar, aut splenem, aut aliud quoddam ex prædictis membris dolore uexatum habent. Omnia enim talia partim exappesa, partim agnata respiratorijs instrumentis, ad horum motum simul cõmouentur, & ob id in respirantibus offenduntur. Atque ita non ut antea de respiratorijs particulis, sed de omnibus simpliciter quæ circa respirationes mouentur, cõmunis nobis sermo fiat: atque audebimus in uniuersum pronuntiare, Paruum & densum spiritum signum esse doloris omnium animalis particularum quæ iuxta respirationes cõmouentur. Num igitur hac parte solum inter pulsus & respirationes dissimilitudo est? An etiam iuxta ipsam priuatim facultatis causam, citra organorum complexum, aliquam differentiam inuenire licet? Equidem naturales facultates omnes semper necessarijs sibi operis uacant, & nunquam torpent, aut negligentes sunt. Quæ uero sub uoluntatis potestate ueniunt, hæc sæpe ubi ipsa circa alias actiones fuerit occupata, negligentius perficiunt. Ambulantes igitur aliquando cõcitati ad rem aliquam perficiendam, deinde inter eundem cogitantes quid, ac postea id ipsum considerantes & curiose de ipso meditantur, multum ab illa ambulandi concitatione remittimus, non tamen intelligimus id ipsum neque cognoscimus, quousque sanè mentem ad illius curam adhibemus: cum uero quiescimus ab illa cura, atque cogitationem circa quoddam rem amplius habemus, quæ circa solam ambulationem, tunc uelut ex somno aliquo excitati, cognoscimus circa institutam actionem nos fuisse negligentiores, quam pro primo impetu oportebat, rur-

sumque ad ipsam actionem nos excitamus. Sic etiam qui mente tracillat, animus (ut puto) in uisionibus uelut in quibusdam curis habentes, animalium actionum negligentes sunt, & neque lotium ejiciunt, neque uentris onus deponunt, neque potum neque cibum petunt, neque quicquid aliud eius generis, nisi quis eos cõmonefaciat. Si uero etiam petant aliquando interim dum adhibent obliuiscuntur, & rursus motiore opus habent. Itaque nouimus omnino plurimos qui petita matula, eaque ipsis data, non iam lotium effunderet, sed matulam ociose in manibus detinerent. Alios item nouimus qui exurgerent quidem tanquam uentris onus deposituri, postquam uero desedissent penitus obliuiscerentur, atque nihil efficerent donec a præsentibus admonerentur. Quæ admodum autem per multum tempus actiones faciunt hi omnes, sic etiam magnas. Aceruatim igitur omnino plurimum mingunt, & pro una uice ultra mensuram bibunt, & singula alia eodem modo faciunt, nec mirum utique id esse opinor. Quod enim sæpe in debito tempore facere oportebat, id ipsam aceruatim urgente utilitate explere coguntur, & præsertim ubi necessarium id sit ad uitam. Etenim si quis minus quæ oporteat bibat, non ad dies tantum, sed ad integros menses sufficere possit. Si uero minus quæ oportet respiret, neque minimam diei partem durare queat. Quare tæsti plus pro una uice mente moti bibant, tamè quod per multum temporis interstitium id faciant, euenit ut uniuersus ipsorum potus multo commodatæ mensuræ inferior & paucior extet. Verum respirationis utilitas non expleta, supra hoc quod graue & ex propinquo imminens periculum habet, excitat etiam ad actionem, & non sinit torpere neque ad momentum. Recuperauit autem statim id totum, quo per cessationis tempus fuit priuata, atque ita non rarus solum, sed & magnus spiritus efficitur, & tanto sanè quæ conuenit maior, quanto sit rarior, quod ipsum in potu non cõtingit: multo enim rarius, paulo uero plus bibunt, unde etiam Hippocrates ipsos paucibilibus, ueluti modico potu utentes appellauit. Atque hæc quidem ratio demonstrat mente motorum respirationem in raritate & magnitudine mutari. Testimoniũ autem non minus etiã oculare experimētũ præbet, si quis in ipsis artis operibus hanc speculationem exquirere uelit. Quicunque uero in adulescentulorum gymnasijs, in sublimibus solijs alti & undique conspicui desidentes, artis operum negligentes sunt, quicquid uero in buccâ uenerit effutunt, his non magis credibilia fiunt ea quæ ab euidenter apparentibus confirmantur, quam his qui neque a principio, etiam si appareat, quicquid cognoscunt. Caterum ex hoc genere sophistarum quispian aliquando mecum contendit, de eo quod rarus & magnus spiritus mente uacillantibus contingit, proponebat enim respirationem unum quoddam ex operibus uitalibus esse, uerum cum huiusmodi argumento non cõsentiebat id quod palam apparet, unde discedendum sibi à me putauit: prorsus enim inquit, eiusmodi respirationis speciem in delirio non ap-

non apparere. Nam quæ nunquam conati sunt sophistæ in ipsis agrotis obseruare, de his ueluti qui sexcenties uiderint impudenter rixant, neque uerentur se magnam habere experientiam iactare, eorum quæ neque per somnium quidem ipsi uiderunt. At uero quicunque obseruant apparatus, & quæ agris accidunt, hi ita ut Hippocrates scribunt, uiderunt enim ut opinor, multos infirmos similes his quos ille descripsit, qui abinde magnũ testimoniũ prædicto sermoni præbet, atque apponeret sanè iam eos quos in popularium morborum libris conscripsit, nisi propositum esset mihi omnem sequentem sermonem secundum, in eorum enarrationem, uelut etiã antea dixi, referuare: hunc uero solum per se cum proprijs & synceris demonstrationibus absoluere. Itaque sermo de uacillantibus & mente motis hic finiatur. Quomodo uero quis magnam & paruam respirationem optime dinoscat (scio enim & hoc me in prioribus distulisse) iam referat. Proclive equidem erat opinari, nihil differre siue iuxta magnitudinem distentionis respiratoriõrum organorum, siue iuxta substantiam quæ inspiratur copia, magna inspiratio iudicetur: quæ ad modum fortassis etiã aliqui dicunt, putantes quantitatē inspirationis semper se habere oportere ad proportionem quantitatis distentionis organorum: atqui hoc minime in uniuersum uerum est, sed distentione quadam opus habet, cum enim secundum naturam habent organa, quantitas spiritus semper ipsorum distentionibus similis est, non tamè cum etiã præter naturam fuerint disposita, uerum possibile aliquando plurimum distendi thoracem, & parum externi aeris inspirari. Multæ enim sunt affectiones (si modo prædictorum meminimus) in quibus pulmo coarctatus, multum aerem suscipere non potest. Nequaquam igitur ad affectionum omnium respirandi organorum proportionem, sed solum asperarum arteriarum, inspirationes fiunt: at uero horum distentionem impossibile est per ullum aliquem sensum dinoscere. Sufficit enim ipsum solum aerem inspicere, quantum inspiratur, & quantus rursum expiratur. Neque enim ex uentris mole de ciborum acceptorum copia coniecturam facimus, sed sufficit etiã hic solam eorum quæ eduntur inspicere quantitatem. Postquam uero in expirationibus, aliquando quidem omnes musculi in totum ociosi sunt, permittentes thoraci collabenti propriam recuperare constitutionem: aliquando uero operantes amplius ipsum contrahunt, id quod nobis de his sæpe est demonstratum: contractiones itaque thoracis citra horum concitationem, non unquam magnam inspirationem facere possint. Quæ uero cum musculo concitatione fiunt, quæ sanè etiam efflatus existunt, uelut & hoc est demonstratum, hæc opifices sunt magnitudinis. Verum neque in his denudatum hominem inspicere operæpretium duco, ad musculosum tensionem cognoscendam, sed sufficit speciem expirationis cum efflatu, notam cognitionis uel maximam habere. Virgite itaque utilitate aceruatim expirare cogimur, ueluti etiã cum inspirationis urget utilitas, multum & coaceruatũ externũ aerem attrahimus. Quando uero & de his sufficienter transegi-

Galen.

mus, repetitis capitibus eorum quæ ab initio dicta sunt, ad reliqua progrediamur. Capita autem erant ut opinor hæc: Quod simplicibus respirandi difficultatibus inuentis, connectere oporteat causas coniunctas respirationis, & demonstrare singulorum ipsarum efficientem causam: & uice uersa quæ respirandi difficultates ad singulas causas cõsequantur, in quo sanè etiã compositarum respirandi difficultatum mentionem facere coacti sumus. Verum quatenus tractatio pulsuum cum respirationibus consentiat, & quatenus differat, etiã hoc non erat exiguum eorum quæ explicauimus caput. Postquam uero hæc omnia absoluta sunt, consequenter cõpositas respirandi difficultates considerabimus: hæc namque defunt adhuc superioribus quæ tractanda suscepimus annectenda. Inuentis autem simplicibus, non amplius difficile est etiã has inuenire quæ ex illis cõponuntur. Cum enim aliqua sit magna inspiratio, similiter autem & aliqua uelox, & contrariæ his sint paruæ & tardæ, necesse est quatuor fieri omnes respirandi difficultates circa respirationem cõpositas, magnam uidelicet simulque tardam, magnam & uelocem, paruam & uelocem, & quartam paruam ac tardam. Eodem modo & circa expirationem eadem quatuor coniugationes necessariũ est fieri, duas quidem magnas, & duas paruas, quæ tũ uelocitate, tũ tarditate distinguuntur. In cessationibus uero impossibile est cõpositam respirandi difficultatis speciem fieri: neque enim duæ oppositiones in eis existunt, uelut in motibus, sed una sola iuxta densitatem & raritatem cõstitens. At uero ipsorum motuum inuicem collatorum, inspirationis inquam ad expirationem, species quædam erant cõsonantiæ totius respirationis. Quæ ad modum etiam in pulsibus dilatatione ad contractionem collata cõtingit. Possibile est enim inspirationem fieri magnam, expirationem uero paruam, aut uice uersa inspirationem paruam, expirationem magnam: aut utrasque paruas, aut utrasque magnas. Sic & ueloces aut tardas utrasque, aut alteram uelocem, alteram tardam. Quin & inæqualis est aliqua respiratio, quæ admodum & pulsus, tum circa motum aggregationem, tum circa motum unum. Similiter autem & ordinata ac inordinata respiratio fieri potest, uelut etiam pulsus. Et sanè quot differentiæ inæqualium pulsuum, tum circa unum motum, tũ circa plures, cõsistentiũ existunt, tot etiã sunt respirationum. Verum quod in principio statim huius tractationis dixi, omnes penitus negligenter respirationem tractauerunt, atque huius negligentiae causam referam in progressu sermonis. Nunc quod instat nobis ab soluendum est, ab inæqualitate iuxta unum motum initio facto, propterea quod secundum naturam uideri possit in medio posita esse earum, quæ exacte simplices, & quæ ex cõfesso compositiæ existunt. Contendit itaque aliquando quispiam mecum super ipsa tanquam non cõposita, quod alias non effecisset, nisi simplicibus propinqua esset, uerum cõpositam esse inde perspicuum est. Si quis incipiens inspirare uelociter attrahit aerem, circa finem uero tarde, aut uicissim ex tardo principio, in uelocem definit finem,

Tom. 3

k

hanc

hanc sanē inspirationē neq; uelocem simpliciter neq; tardā esse dixerimus, sed cōpositam, utpote quā alterā sui partē habeat uelocē, alterā tardā. Eodē modo etiā expiratio quomodo cūq; uariet, siue ex tarditate in uelocitatē, siue rursus ex uelocitate in tarditatē motu trāseunte, cōpositā esse dicemus, utpote q̄ partib. cōtrario modo inter se habentib. nō simplex sed cōposita existat. Similiter aut et cū cessatio aliqua sciderit & dissecuerit alterū motū, siue inspirationē, siue expirationē, cōpositam esse etiā tunc dicemus eā quā dissecta est, utra tādē ea existat. Visum est aut aliquādo, raro tamē, nō alteram tantū, sed ambas totius respiratiōis partes, in uno & eodē homine ita habere, & maxime hoc fieri, cū humorum copia in asperis arterijs coaceruata, hominē suffocet ex pleuritide pernicioſa, aut peripneumonia non expurgata, aut suppuratione istic consistente. Quare & in hac parte respirationibus cū pulsibus conuenit: nam & de illis demonstratū est, q̄ propter obturationes organorum, cōpressionesq; & omnino coarctationes inaequalitas fiat. Itaq; si quis ea quā de alijs arterijs per totū animal dispersis, in secundo De pulsuum causis dicta sunt, pbe perdidicerit, maiorē utiq; copiam similia dicendi de asperis in pulmone appellatis arterijs habebit. Illas enim ad inaequalis pulsus generationē coarctari oportet, asperas uero arterias ad inaequalis respirationis. Relatū etiā de illis, quōd ob facultatis debilitatē pulsū inaequalitas fieri possit, cū praeimpotentia arterias pro una uice perfecte dilatare nō possit; resistent enim interim & cōquiescunt, uelut senes circa uiam perficiendam. Fieri autē potest aliquid quando & circa respirationē quādam inaequalitas, tum ea quā iuxta unam actionē, tum quā circa plures cōtingit, & systematica à Græcis appellatur, ob quandam facultatis ipsam efficientis debilitatem. Cum uero hæc animalis sit, uitalis uero ea quā pulsus operat, fieri potest quādam ad prae notiones ex ipsis differentiā, nimirum pulsibus facultatis debilitatem semper suis ipsorum læsioni similem indicantibus, respirationibus uero nō eodē modo, nisi quis etiā describat ægrotantis uoluntatem. Quamuis enim temerariam responsionem à moderato homine factam malam esse Hippocrates dicit, uerūtamen in ijs qui natura temerarij sunt, non solum nō eiusmodi responsionē, sed neq; ipsum adeo delirium, quicquā magnum portendere censebis. Ita etiā habet circa respirationem: felices enim grumnarumq; expertes, ac molles, circa singulas actiōes inaequaliter respirabūt, etiamsi nihil adeo magnum ipsos cogat. Qui uero ad laborem industrij & generosa mente præditi sunt, priusquam ad extremam debilitatem eorū facultas redigatur, non unq; inaequaliter respirauerint. At uero in pulsuum inaequalitate eadē prae notio affectionis est, tū in ijs qui generosa, tū qui praua & uitiosa mente præditi existunt. Ut enim uniuersaliter & in summa dicā, ubi uoluntas nihil cōfert ad actionē, ibi id quod significatur æquale

est omnibus. Vbi uero aut totū aut plurimum, ibi amplius etiā inspicere oportet mores ipsius ægri. Quēadmodum autem differentia facultatum efficientium actiones, tum circa pulsus, tum circa respirationes, differentes facit prae notiones: sic etiā circa ipsam organorū naturam, quādam indicationis alteratio erit. Pulsus em̄ per leues arterias, respirationes uero nō per solas asperas arterias fiūt, sed nō minus q̄ per ipsas, immo fortassis magis, per musculolum genus. hoc enim est qd̄ primū animalis facultas mouet ad respiratiōis generationem, ab eo uero totus thorax motus ipse rursus pulmonē cōmouet eo, quo diximus in horū tractatu, modo: pulmonis aut pars sunt asperæ arterie, in quas primū aer qui inspirat peruenit. Quēadmodum igitur harū affectiones totam respirationē saepe inaequalē reddunt, sic & affectiones musculorū; ppter ea sanē q̄ illæ spiritus sunt loci, musculi uero primū motus instrumentū, uerū nō eadem affectio in utroq; organorū genere, inaequalem respirationē facit, cū neq; utilitas ipsorū similis existat. Si quidem igitur unumquodq; organū in id ipsum, per quod sanū existens actionē uiuit, etiā ægrotans lædit: asperarū utiq; arteriarum læsio coarctatio quādam est, musculorū uero aberrans & inordinatus motus: atq; illarū quidem ut spiritus locorū, horum uero ut motus organorū offensa est. et coarctatiōis quidē in asperis arterijs, tumores præter naturā reos declarauerim, aberrantium uero in musculis motuū occasiones nunc referemus. Sunt igitur propriæ musculorū affectiones, conuulsiones, cōcussiones, & tremores, quēadmodum in alio loco est demonstratū. uerū quōd hæc etiā aberrantes motus sunt, uerbis nō eget. & si quidē ambo hæc ita habent, ut scilicet & affectiones sint, & aberrantes pariter musculorū motus, atq; hæc ipsa sunt quæ querimus, finem utiq; nobis hic habebit institutus sermo. erit namq; aliquando inaequalis respiratio, propter aliquam harum affectionū. Quēadmodū enim ambulatio inaequalis sit, crurū musculis aut trementibus, aut concussis, aut cōuulsis: ita & respiratio aliquando inaequalis sit propter thoracis musculorū (ut dictum est) offensus. Quare omnium inaequalitatū, tū quæ secundū unā actionē, tū quæ circa plures ex ordine cōsistunt, aut asperarū arteriarum coarctatio aut thoracis musculorū aberrans motus, aut facultatis ipsam efficiētis debilitas, causa fiet. Scriptum est autē diffusissime de omnibus inaequalitatibus in secundo De pulsuum causis, & ob id quæ cōmunia sunt cū illo sermone, omnia relinquimus, nuda solummodo mentione ipsorū facta. Quæ uero propria sunt respirationi, in hoc libro explicabimus. Utilitas itaq; (uelut etiā antea dictū est) cōmunis utrisq; est, asperarū etiā arteriarū ratio cōsimilis ad leues est, uerū musculorū genus propriū & priuatim destinātū respirationibus est, præter pulsuum rationem. Opifices autem ipsorum facultates, partim quidē similiter, partim uero non ita habent. Quatenus em̄ causæ effectiue sunt, eatenus similiter

similiter habet: quatenus uero uoluntati permisum est arbitrium respiratoriæ facultatis, uitalis autem facultas nullum superiorem habet dominū, sed libera penitus existit, eatenus differunt. Quamquam & adhuc eximū quiddam ad inaequalitatis generationē respiratio habebit, præter pulsuum rationē, ut neq; hoc prætermittamus. Est autem id ipsum duplex, partim quidē ab ipsa animali facultate sola pficiēs, partim à cōplexu ipsius ad dolores: atq; modicū quidē & cognitū difficile est, quod à sola facultate proficiētur, amplius uero & manifestius ac magis uarium quod propter dolores. In delirijs enim superat quidē raritas & magnitudo, apparet autē quādam inaequalitas & ordinis perturbatio, tum iuxta plures respirationes, tum iuxta unam aliquādo solam: nimirū q̄ & uita aliquando plus, aliquando minus, rationem ab eo quod secundum naturam est emoueat. In huiusmodi enim uitis, rationi consentaneum est, etiam respirationem transmutari ac aliquatenus uariari ad inaequalitatis & permutatiōis ipsius ordinis generationem. Quin & quantitas utilitatis quādiū quidem parum deficit à singulis actionibus, parua est ab eo, quod secundum naturam habet, immutatio: quando uero defectus ab eo, qd̄ secundum naturam habet, cōtinget satis multus, tunc necessariū iam cessationum quātitatem, motuum uero non solum quātitatem, sed iam etiam qualitatem alterari, atq; ob id totam respirationē inaequalem & inordinatam reddi. Idem hoc & in doloribus accidere necessariū est, neq; enim etiā in illis utilitas expletur iuxta singulas actiōes, nā neq; uelociter, neq; dense, neq; amplius distendere thoracem possunt: omnia enim hæc ipsis molesta sunt, & præsertim magnitudo, deinde uelocitas, iam uero etiam densitas. Dolentibus nāq; minus molestum est per longius tempus, q̄ per breuius moueri. Ob id igitur à magnitudine omnino multum detrahunt, à uelocitate uero minimum, à densitate autem auferunt quidē nihil, sed addūt etiā quippiā paruitatis: ab eo quod secundū naturam habet, defectum per eam corrigentes. non tamen adhuc tantum est quod apponitur, ut omnē expleat defectum. Quātū igitur deficit ad utilitatis expletionem, hoc in multis deinceps actionibus coaceruatur, & cum parū abest ut animal suffocetur, tunc uoluntatē cogit ad aliquod tēpus, maiorē facere respirationē, & multo uelociorē, & priore densiorē. Verū cū in huiusmodi actionibus utilitas quidē expletur, animal uero doloribus offendatur, uoluntas rursus à magnitudine & uelocitate ac densitate aufert, aliquādo plus, aliquādo minus, utpote quæ consilij inops sit, & neq; si stare actionē possit, ob suffocationis timorē, neq; aliquam reperire doloris medelam queat. Quare modo ad hoc, modo ad aliud trāsit, illud quidem, ut utilitatem expleturum, hoc uero, ut dolorē mitigaturum: cū uero omnia quæ utilitatem explet, exacerbent dolores, quæ uero dolores mitigant, minuant utilitatem, atq; nulla communis utrisq;

Galen.

medela reperiat, multiformiter ad omnia trāsit, ob consilij inopiam semper ægre ferens quod præsens est. atq; hinc tum inaequalitas circa singulas, & omnes etiā deinceps respiratiōes, tū multiformis illa ordinis perturbatio originem habet. Ex corruptione enim parilitatis; inaequalitatum omnium itemq; ordinis perturbationū generatio oritur. demonstratū namq; & hoc in libris De pulsuum differentiā, q̄ parilitas consequenter habet, æqualitas est: parilitas uero iuxta circuitus, ordo est. & quod, ubi consequenter habet parilitas corumpitur, inaequalitas; ubi uero iuxta circuitus reuertens, ordinis perturbatio generat. at uero quāuis multa inaequalitas, & multa ordinis perturbatio in eiusmodi affectionibus incidat, superat tamen id genus respirandi difficultatis, quod iuxta paruitatem & densitatem consistit. Etenim si etiā magnam aliquādo respirationem pro una uice faciant, ueluti periculum faciētes in eiusmodi respiratione, desistunt tamē euestigio propter dolorē, ac per multum tēpus ualde parum respirant, donec ab aliqua urgente utilitate coacti ad aliam rursus cōuertuntur experiētia magnæ respiratiōis. Asiduitas igitur inaequalitatis & inordinatæ mutationis, in uelocitate ac tarditate, & in densitatis alterationibus, maxime ipsis consistit, cum nunq; quidē simpliciter rara respiratio fiat, propter urgentem utilitatem, minus tamen & magis densa, atq; in hoc sanē inaequalitatē acquirat. Quare densus semper hoc modo dispositus est spiritus, magnus autē raro, tardus uero nihil magis q̄ uelox, propter repentinam ipsorum in utraq; partē transitionem. Recte igitur antea dictum est, quōd ad omnia dolore afflicta organa, quæ circa respirationes commouentur, paruus & densus spiritus cōsequatur. Et iuxta eandem rationē in delirijs magnū fieri & rarū spiritum, quanquam etiam his uel maxime inaequalitas comes sit. Exuperat em̄ in ipsis raritas & magnitudo: magis enim & minus rarus, & magis ac minus magnus spiritus in delirantibus redditur, paruus uero & densus nunquam. Atq; hæc quidem mihi sufficere uidentur de inaequalitatum cognitione, tum quæ circa unā actionem, tum quæ in pluribus consistunt. Dicta sunt em̄ & de ijs quæ ratio postulat ad sermōis cōmunitatem referri, & euidenter quidem hæc cōpositæ sunt, multis omnino actionibus ad generationem & dinotionem indigentes, quæ uero circa unam actionem consistunt (uelut etiam ante relatū est) ferē uideri possint alicui simplices esse. Porro non de coaceruatis tantum inaequalitatibus, sed etiam de ordinis perturbationibus hic transegi mus: sunt enim species quādam inaequalitatum, uelut etiam de pulsibus est demonstratū. Ad reliquas igitur compositas difficultis respiratiōis species regrediamur, & primum sanē eas in manus sumamus, quæ circa unam actionem quamcūq; tandem consistunt. Equidem inspiratio magna simulq; uelox, ob utilitatem urgentem fit, & si organa sunt prompta, & facultas propriā conseruat

Tom. 3

k 2 integrum

integram sanitatem, aut certe parum immutatā. demonstratione autem hic sermo non habet opus apud eos qui superius dictorum meminerunt. Rursus uero magna & tarda solis mente motis cōtingit, atq; his non semper. & conspicua utiq; etiam hic est causā consideratio ex prādictis: quemadmodum etiam cum paruam habent inspirationē & tardam, hi quibus insitus calor multum est perfrigeratus. Quae restat autem adhuc coniugatio quarta, paruitas erat cū uelocitate: & fit penitus in nulla affectione simplici, quēadmodū neq; magna simulq; tarda, quā aliquando mente motis accidere diximus, sequit̃ tamen quantū nō semper, sed ut plurimū, ubi simul dolor & utilitatis incrementū concurrunt. parum em̃ necessario in doloribus respirant; inexplata autem manente utilitate, tum ob hanc ipsam paruitatem, tum quod alias per se ipsam utilitatē abundare proposuimus, non satis est solum densari ipsas actiones, sed cogitur saepe conuulsorie inspirare. Ad eundem porro cū prādictis modum etiam in cōiugationibus circa expirationem, ipsas affectiones perferuari oportet. Nam & in his aut facultatem, aut aliquod organum uitiatum, aut caloris modum alteratū inueniēmus. Quae enim uelut fuliginosa, ac fauilliosa, & fumosa recremēta appellamus in caliditatis genere, ea omnia terrea sunt, & uelut semicotta cū innato calore, quemadmodum fumus cum igne: apparent enim in hoc euidenter acris omnia & calida & fumosa materiae recrementa, ostendentia susceptam quidem esse in seipsa ignis uim, non tamen adhuc penitus ab igne se superata: flamma enim ita nata esset, & non adhuc fumus esset. Quare si quis furnosa caliditate in corporibus animantium redundante, expirationem magnā simulq; uelocem fieri dicat, non utiq; errarit. Manifestum est autem quod & facultatem integrā esse tunc oportet, & nullum ex organis uitiatum. Similiter autem & magnā simulq; tardam in quibusdam delirantibus fieri, eodem modo quo contingit circa inspirationem. Sic & paruam simulq; tardam fieri his quibus nullum fumosum recrementum est coaceruatum. Et paruam ac uelocem, quibus est congregatum fumosum recrementum, & dolent tamen simul aliquam particulam, quae circa respiraciones mouetur: semper enim horum memorē esse oportet, etiam si aliquando in sermone relinquantur. Atq; hae quidem sunt quatuor respirandi difficultatis coniugationes, quae circa utramq; totius respirationis partem seorsim consistunt. Aliae autem circa rhythmum & cōsonantiā ipsius, non circa utramq; seorsim partem sunt. Cum em̃ inspirationem expirationi conferimus, quemadmodum in pulsibus dilatationem contractioni, rhythmum hoc ipsum appellamus. Manifestū autem quod eandem speculationem hic locus expectat, quam De pulsuum rhythmis Herophilus cōscripsit. Dicta quidē etiam nobis de ipsis quae necessaria sunt in pulsuum tractionibus, dicetur autem & nunc q̃ fieri potest breuissimis, quibusnā

ueluti scopis quibusdam, animum attēdere oporteat, ut facile causas diffonātiā in respirationibus inueniamus. Quae enim iam iuxta utramq; totius respirationis partem, inspirationem dico & expirationē, in superiore sermone recēsuimus, ea ipsa etiam nunc inspicere operapretium nunc existimo circa ipsorum diffonātiās. Velut uerbi gratia (nō enim malum fuerit in uno quopā uelut exemplo demonstrare id quod dicit̃) Sit quidē tardior & minor q̃ secundum naturam inspiratio, uelocior autem & maior exspiratio: his sanē qui ita dispositi sunt dicemus calorem secundum naturam imminutum esse, autū uero esse fumosum recrementum. Rursus in altera diffonantia quae cōtrario modo habet, ita ut inspiratio quidē sit magna & uelox, exspiratio uero parua & tarda, autū naturalem calorem dicemus, & nullum esse fumosum recrementū. Duplicem enim semper intelligere iuxta genus oportet calorem, alterum genui num & corpori innatum, alterum uero acquisitū ac spurū. Palam igitur est, q̃ huiusmodi cōiugatio nihil euariat ab ijs quae in utraq; seorsim, hoc est alterutra existit. Si enim inspiratio parua & tarda forte fuerit, perfrigerationē significat caliditatis secundum naturam, quomocunq; habeat ipsa exspiratio: si uero exspiratio eodē modo fuerit disposita, de caliditate prāter naturā idē indicabit. Nā & si magna aliquādo ac uelox fiat, redundantē significabit caliditatē prāter naturam, quomocunq; habeat ipsa inspiratio. Quare nihil amplius ad prānotiōes, huiusmodi cōplexus docet, q̃ ea quae iam singulatim de alterutra ipsarū sunt cognita & perspecta. Itaq; ad solas illas cōpositas respirandi difficultates animū intēdere nos oportet, in quibus simplices quidē, communes sunt pluriū affectionū, & ob id nihil certi indicāt, coniugate uero alijs quibusdam, ad certū ac minime fallax discrimen ueniunt. Magnitudo enim respirationis ipsa per se respirandi difficultas quēdā est simplex, uerum nullius certē cognitiōis signū est, siquidem & urgente utilitate, & laesa mēte fieri solet. At uero si cum densitate consistat, urgentē utilitatē: si cum raritate, delirū indicat. Similiter autē & paruitas ipsa quidē per se ipsam, aut dolore afflicta aliquā particulā, aut utilitatē exolutā ostendit, ita ut neq; ipsa aliquid certi indicet. Quādo uero cōponitur, cum densitate quidē dolorem, cum raritate uero utilitatis exolutionem portendit. Quinetiam si ipsam densitatē per se solam, aut raritatē in manus sumas, ipsarum neutra per se inueneris quicquā certi significantē, nisi hoc discrimen accedat, ut uidelicet cū altera quapiam respirandi difficultatis specie copuletur. Densa enim simulq; magna, utilitatis augmentū indicat. Densa uero simulq; parua, organi alicuius quod cū respirationibus commouetur, dolorem. Ipsa etiam rara quae ad deliria & perfrigerationes consequitur, siquidem cum magnitudine fuerit copulata, prius ex prādictis, si uero cum paruitate posterius indicat. Et ob id sanē omnium cōpositarum respirandi

spirandi difficultatum, huiusmodi coniugationes utilissimae sunt, utpote & manifestae, & cōstanter, unamquamq; affectionē indicantes, densitas quidem cum paruitate dolorem, cū magnitudine uero utilitatis augmentum. Raritas autem cum magnitudine delirium, cū paruitate, utilitatis exolutionem. Fiant autem quatuor hae cōiugationes, differentijs actionū iuxta magnitudinem & paruitatem, ad celsationum differētiās permixtis. Duae enim oppositiones inter se permutatae quatuor, constituunt coniugia. Quare & hic perspicuum iam fit, quod neq; plures neq; pauciores possibile est fieri ex his oppositionib; coniugationes. Verū in celsationibus, una sola contingit oppositio circa densitatē & raritatē. In actionibus uero nō solum oppositio circa magnitudinē & paruitatē, sed etiam circa uelocitatem & tarditatē contingit. Quatuor itaq; etiā circa harū permutationes nascuntur coniugationes, prima quidem densa & uelox, secunda densa simulq; tarda, tertia rara & uelox, & quarta rara simulq; tarda. Ceterū nullum certē cognitiōis signū, simpliciter & necessario exhibent, quēadmodum priores quatuor, uerum hoc modo distinguere oportet. Si quidem multa ad densitatē, pauca uero ad uelocitatē transitio fiat, tum doloris, tum utilitatis augmentū significat. Si uero uice uersa ad uelocitatem plus, ad densitatē minus, ab eo quod secundum naturam est excedit, utilitatem solum auctam demonstrabit. Concurrit autē ad hanc respirandi difficultatē omnino & magnitudo, ad alteram autem ante ipsam relatam, paruitas: quare neq; omnino opus habebimus uelocitatis meminisse. Si enim coniugatio circa uelocitatem & densitatem indistincta, nihil certi nobis indicat: cum uero distinguat ita ut uelocitas quidē in ea abundet, statim etiā cum magnitudine fiet: si uero densitas in ea exuperet, necessario consequentē paruitatē habet, densa utiq; simulq; magna iuxta alteram distinctionē erit, densa uero simulq; parua iuxta alterā. Sic autē etiā densa ac tarda cōiugatio demonstrabitur: abundante enim densitate, solus dolor indicabitur: ubi uero rātum ab eo quod secundum naturā est excedit, quantum secundum tarditatem, compositae dispositionis signū erit, nam & utilitatem imminutam esse ostendet, & particulam aliquam dolore afflictam. Sic uero & cū tarditas densitatem superabit, signum erit dispositionis iam dictae, sed minus tamen dolore affici ostendet ita habentes, magis uero utilitatem esse imminutā. Itaq; neq; hac coniugatione indigemus ad prānotiōes: in primis enim quatuor quas utilissimas esse dicebamus, signa habemus & doloris & utilitatis imminutae. Quin & tertia cōiugatio iā dicta, rara uidelicet simulq; uelox, nihil necessario indicabit. coincidit autem in delirijs quibusdam, siue etiam cū ipso utilitatis augmento. Relatum autem antea est, q̃ mente motū rara penitus est & magna respiratio, uelox autem non omnino, uelut neq; tarda, fit enim utrūq; ipsorum inordinate & inaequaliter. Quando ta-

Galen.

men coinciderit utilitatis augmentū, tunc coguntur & multo amplius respirare, q̃ si solum mente moti essent, & iam etiam citius. Quare neq; hac coniugatione ad prānotiōes indigemus, ea quae per ipsam indicantur cum distinctione iam in primis quatuor cōiugationibus habentes. Restat autem adhuc quarta secundum hoc genus composita respirandi difficultas, tarda uidelicet simulq; rara, quae etiam ipsa delirijs quibusdā coincidit, & utilitatis imminutionibus: itaq; neq; hac opus habemus, nam & delirium, & imminutam utilitatē ex primis quatuor coniugationibus perspecta tenemus. Porro non solum ex demonstratione, differētiā circa uelocitatem & tarditatem non necessariam ad prānotiōes esse (nam neq; si solum accipias, neq; si cum alijs copules, cōmoditas aliqua ex illis fit manifesta) sed etiam ex ipsa rei natura apparet. Cum enim tria sint principalia causarum genera ipsius respirationis, utilitas, facultas, & instrumenta, palam est quod, si repererimus ex quibus & quot respirandi difficultatibus affectiones in ipsis cognoscantur, hae quidem nobis omnium utilissimae ad prānotiōes erunt, reliquas uero omnes ex superponendo considerabimus. At uero repertae sunt magna quidem & densa, utilitatis augmentum, & cōtra parua ac rara, imminutionem significantes. Delirij autem propria magna ac rara, dolorū parua & densa. Accellerūt his forinsecus inaequales, quandoq; musculosi generis affectiones, quandoq; etiam asperarū arteriarū coarctationes indicantes. Facultatis autē agrotantis, primum quidem nullum necessario reperitur cognitiōis signum, ex ulla aliqua respirandi difficultate, cum aliter arumnarum expertes, aliter laboris tolerantes, respirationem forment: si igitur etiam sit quippiam inaequale & inordinatum, minime conspicuum est. Et ipsas inaequalitates iteq; ordinis perturbatiōes generāt imparitates quae circa densitatem, & raritatem, & paruitatē, ac magnitudinem consistunt, ultra hoc quod per sexcetera alia animalis facultatis debilitas cognoscat ac innotescat, ut nihil nobis hac parte respiratiōis opus sit, quorum opportunissima & plurima Hippocrates in Prānotiōnū tradidit scriptis. Siquid autem relictū est, facillime ex prādictis inueniri potest. Quod si quis ipsius respiratoriae facultatis agrotantis, atq; in cōmuni omnis facultatis animalis, propria signa habere uelit, & maxime perfrigeratae, is alarū nasi motū habebit, & omnium musculorū circa scapulas actionē, & coaceruatā thoracis collapsiōē. Quando enim hic debilius q̃ conuenit mouetur, circa inspirationes quidē spiritus ductum iuuat alae nasi, externum aerem etiam ipsae simul attrahentes, eodem modo quo per eos aliquid attrahere uolētes, labia cōtrahimus. Rursus uero circa expirationes, coaceruata fit thoracis collapsiō, non paulatim demissio. Dictum est autem diffusius in libris De musculorum motu, quatenus differat collapsiō particulae a demissioe & laxatione: nimirum q̃ altera, facultate egrotante

Tom. 3

k 3 contin.

cōtingit altera, integra eadē & ualēte. Contingit etiam ampliū circa expirationes, ijs qui agrā habēt respiratoriā facultatē, tale quiddam. Thorax tensionē, quam antea circa inspirationes simul cū septo transuerso obtinuit, omnem acuatim deponit, tanq̃ repente mortificatus. Relatū est autē in libello De causis respirationis, quod solum septū transuersum expirantiū tensionē exoluit, sed non est idē paulatim exoluere, & acuatim omnem deponere. Cæterum parum quid huiusmodi expirationibus cooperantur mediārū costarū musculi, per quorū actiones efflatus fieri demonstrauimus. Talis sanē & ob has causas, respirationis species est, ijs qui agrā facultatem habent. Porro quod mihi adhuc deesse uidet ad expletionē huius primi sermōis, iam dicet. Cum duplex existat cessatio in respirationib. una ante inspirationē, altera ante expirationē, uter sanē motus offēdat, cessationē etiā ante ipsam, ab eo qđ secundū naturā habet, immutat. Duplici igit̃ existēte in morib. offensione, ac duplici itē in cessatiōibus, utilitatis quidem defectus semper diuturni tēporis efficiūt cessatiōes, redūdantiē uero breuis tēporis. Quare cū dixerimus dē sam & magnā fieri respirationē, prae copia caliditatis in utroq̃ motu, uerus erit sermo. Abundantiā nāq̃ caloris secundū naturā, inspirationē magnā reddens, statim etiā praece dēt ipsam cessationē breuis tēporis efficit. Abundantia uero caloris prae ter naturā & fumosi, uelut expirationē magnā, sic etiā cessationē praece dēt breuis tēporis reddit. Quare magnus & dēsus penitus sit spiritus, quando caliditatis redundarit genus, non tamen neq̃ ipsam respiratiōis particulam in magnitudinē, neq̃ ipsam cessationē in densitatē transmutat. Sic etiā si utilitas sublata sit, ob caloris uidelicet imminutionē, ubi quidē innatus calor imminutus parua inspirationē reddit, etiam longa cessatio praece dēt. Vbi uero calor prae ter naturā fuerit deperditus, parua quidē exspiratio, longa uero ante ipsam cessatio cōtingit. Sæpenu mero uero calor prae ter naturā auctus est, calor uero secundū naturā imminutus est, atq̃ ita cessatio ante expirationē diutini tēporis redditur; altera uero ante inspirationē breuis. Vtrū enim ex motib. ipsa utilitas urgebit, is praece dēt cessatiōē cū clari non permittit. Dictū igit̃ nunc de ipsis quantū ad prae sēns institutū cōmodum existit. Si quis uero adhuc haret circa differentiā caliditātū, hūc non est nūc tempestiuū de his edoceri, sed ad cōmētarios De innato calore remitemus. Opinor em̃ ipsum (nisi penitus contentiosus existat) omnis hæsitationis suae istic remedia inuenturū. Quid igitur nunc demū restat? Quod addi quidē possit nihil, quod non etiā prius sit relatū. Verū ut prae dicta in memoriā reuocemus id iam restat, quod uidelicet quae deinceps referentur facile cū his cohaereant, & sequantur, si breui totā ipsorū summā cōplectamur. Porro summa haec ab ipsius rei substantia procedit. Oportet enim facultatis, & organorum, & utilitatis affectiōes cognitās & perspe

ctas habere; demonstrauimus autē quot uniuscuiusq̃ dictorū sint affectiōes, & quae respirandi difficultates earum cognitionem exhibeant. Et qđ necessariē quidē sint quatuor cōiugatiōes, & supra has inaequalitas quinta. Reliqua uero omnia quae respirationibus accidunt, tū simplicia, tū cōposita, ad quas causas consequant̃ necessariū est discere, minime uero cōuenit existimare, necessario ea aliquid indicare, sed siquid ex illis ad prae notionem cōtingit, uelut corollarium habere, accuratissimā autē & constantissimā solam esse differentiā, quae in iam saepe dictis quatuor coniugijs cōsistit, atq̃ adhuc etiam eam quae sit circa inaequalitatem.

GALENI DE DIFFI

CULTATE RESPIRATIONIS
Liber secundus.

IANO CORNARIO MEDICO
INTERPRETE.

IC equidē sermo expositio est eorū quae Hipp. de respirandi difficultate dixit. Dicta sunt autē ab eo multa in multis locis, partim quidem in libris ipsi cōscriptis, partim uero etiā in cōmentarijs. Pleraq̃ enim in epidemijs De morbis popularibus ab eo prodita, si nō utiq̃ omnia, merito quis cōmentaria esse censuerit. Est igitur expositio uelut alicubi ueterū quāpiam dixit, explicatio obscurae interpretationis. Verū nos nō hoc solum praestituros nos esse pollicemur, sed etiam qđ uera sint omnia, quae ab ipso de respirationis difficultate scripta sunt, testaturos esse; nō tamen demonstraturos quicq̃ eorum in hoc libro, sed in praece dēt remissuros esse, in quo nihil citra demonstrationem dictū est. Et ut ne quis Hippocraticae famae ac nomini honore habito fleat, ac citius dictis fidē praebeat prius qđ per demonstratiōes cogat, primū sermonē seorsim & per se cōscripsimus. Postq̃ uero ille ipse cū cōuenientibus rationationibus ac syllogismis absolutus est, in hoc sanē libro ipsum inuētorē ac ueluti patrē dogmatum uenerabimur. Hoc est enim iustū simulq̃ decens praemiū eorū qui quodcūq̃ tandē in uita bonū inuenerunt, ut uidelicet inuenta ipsorū nō ocultent, neq̃ hominibus sint ignota, sed tū ipsa appareāt, tū ratio & methodus quae ipsa inuenit cognoscat. Sic em̃ & pro dignitate ipsos in admirationē cōstitui cōtinget. Primū igit̃, qđ semper obseruādū ueritatis cultoribus cēsemus, ut nihil eorū quae manifeste apparēt occultet, etiā si causae rationationem qđ maxime incertam habeat, ob id ipsum sanē Hippocratē, cū in alijs omnibus, tū uero in sermonib. de respirandi difficultate uel maxime laude dignū ducimus. Rarus em̃ & magnus spiritus sexcētis quotidie deliris acedere uidetur. Verum sophistae qui eius causam reddere nō possunt, (sunt autē hi, uelut antea demonstrauimus, qui respirationem inuoluntariā & naturale opus

suspiciant

suspiciantur) neq̃ fieri aiunt ullo unquam tempore talem difficilis spirationis speciem, atq̃ propterea quod causae inopes sunt, inde adeo substantiam rei subuertere audent, cum non hanc, sed prauam ipsorum opinionem subuersam oportuit, & ipsa aegris accidentia obseruare, quod Hippocrates faciebat. Huic enim, inquit, spiritus ad finē uelut reuocato, rarus & magnus. Huic Philisco uidelicet, qui primus scriptus est, post tres constitutiones, in primo De morbis popularibus. Nū igitur huic soli spiritus rarus & magnus, aut etiam alijs quibusdam, non huic solum Hippocrates factum uidit? Immo & alijs multis, & ei qui deinceps scriptus est Sileni nomine. enumeratis em̃ & de hoc omnibus quae ipsi agrotati inciderūt, iuxta ipsum sermonis finem haec scribit: Ab initio huic & ad finem spiritus rarus magnus. Rursus autem in sequentibus aegris: Dromadae, inquit, uxorem a partu & omnibus alijs iuxta rationē factis, secunda die rigor apprehendit. Deinde paululum progressus ait, Spiritus rarus magnus. Hoc igitur statim in primis diebus ita scripsit. Rursus autem de sexta die differens, sic scribit: Sexta mane superi guit, cito recalcata est, sudauit per totū, extrema frigida, delirauit, spiritus rarus magnus. Equidē in primo de morbis popularib. quatuor & decem agrotos Hippocrates describēs, quater rari & magni spiritus mentionē facere uidetur. At uero preclari illi sophistae, prorsus ne uidisse quidem se ullum aliquem aiunt magnum & rarum spiritū ducentem, uerū hoc fortassis ipsis non immerito credimus. Neq̃ enim aut hanc, aut aliam ullam dyspnoeae differentiā uiderunt, cum neq̃ ipsos agrotos uideāt, sed intus desident fraudulētas captiuas & sophismata cōponentes. Num igitur amplius etiam alijs nobis aegri adducendi sunt, de quibus in alijs Morborum populariū libris scripsit, ut magnum & rarum spiritum ducentibus? an ad id quod nunc propositū est, probandum haec sufficiunt? Apparet enim Hippocrates confessione ac suffragio omnium medicorū, ad eorum quae aegris accidunt, obseruationem, diligentissimus fuisse, & multos hoc modo respirātes uidisse. Verum in sequenti libro etiam aliorum agrorum mentionem facere necessariū erit, qui magnum & rarum spiritum duxerūt, de quibus sanē in sequentibus libris ipse Hippocrates scripsit; ad propositā uero nunc rem probandam necessariū non erit, cum haec ipsa iam sit manifesta, sed ad aliarum quarundam quae stionum in ipso de aegris sermone contentarū expositionem. Quare tunc etiam fides & probatio eius rei, qđ uidelicet multi sic respirent, obiter augebitur. Cuius igitur affectiōis huiusmodi spirandi difficultas significationem exhibet nullius altius praeterq̃ delirij; ob quam uero causam, in primo libro clare est demonstratū. Cōmonitionis autem tantū gratia, etiam nunc paucis referetur. Reuera enim propriū desipientiae symptoma est, magnam & raram, hoc est per longum tempus, respirationem facere. Quid enim plus inspirare oportet

bat, cum non pluri spiritu opus esset? aut per longum tempus, cum liceret per breuius? Quod uero non pluri aere opus habeant, qui magnum & rarum spiritū inspirant, ipsa raritas ostendit. Omnis enim frequentius inspirare urgerentur, si pluri indigerent. Quod uero per longū tempus cessent, signum est non multo opus esse. Sed uidentur ambae haec uelut obliuioae actionis affectus esse. Etenim immoderatā facere spiritus attractionē, rursumq̃ immoderatā quietem, eius est qui neq̃ quando de finire ab actione oporteat, nouit, neq̃ quando rursus incipere, sed in utriusq̃ mēsuram egreditur, ob ignorantiam convenientis. Quemadmodum igitur desipientes saepe postulata matula quod meiant, obliuiscuntur interea, & neque mingant, nisi quis cōmonefaciat: sic quandoquidē & respiratio animalis opus est, ipsis autem ratio laesa est, obliuio sita tum circa actiones, tum circa ipsarum interstitia fuit. Ambo itaq̃ & actiones, & quietes in multo tempore faciētes, hoc modo & magnitudinem & raritatem circa totam respirationē faciūt. Num igitur nos quidem sic dicimus, Hippocrates uero aliter sensit? aut etiā ille in Praenotionibus in hūc modū scripsit? Spiritus magnus & per multum tempus, desipientiā significat. Quem enim in primo Morborum populariū rarum nominauit, hūc in Praenotionibus, Per multum tempus dixit, pro ratione nominis mutatiōe facta. At uero & in illis ipsis aegris, quibus magnum & rarum spiritū fuisse ait, praeter alias accessiones etiam desipientiam scribit. Et in primo quidem Philisco, hoc modo:

Noctem inquietam tulit, nō dormiuit, penitus delirauit. Sic quidem in tertia diei narratione, in quinta uero rursus: Somni parui, sermones, deliramenta. In secundo autem agro Sileno dicto, in secunde diei enarratione, modice delirauit inquit: in tertia uero, sermones multi, risus, cantus, cohibere se nō potuit, & deinde subiungens ait: Quarta per eadē. Et sanē quod Philiscus & Silenus delirauerint, sic meminit; uerum in Dromadae uxore, nam & hanc rarum ac magnū spiritum habuisse dixit, hoc modo scripsit: Circa meridiem multum delirauit, & rursus cito parū resipuit. Sic equidem in quinta die, deinde infert: Nocte dormiuit, delirauit. Eodem modo & quae sexta die facta sunt describens, in haec uerba inquit: Summae partes frigidae, delirauit. Sic quidem igitur in primo Populariū morborum, ubi magni & rari spiritus, ibidem etiam desipientiae mentionē facit. Eodem modo etiam in sequentibus libris nos commonefacit, nusquam magni & rari spiritus memor existens, ubi nō etiam magni delirij. Quod igitur huiusmodi dyspnoeam in delirio faciam Hippocrates saepe uiderit circa agrotos, & quod omnino de ipsa in Praenotionibus pronunciari, satis iam dictum opinor. Cōfirmabitur tamen nihil minus adhuc per ea quae deinceps referentur. Atqui iustū fuerat, nō ualde multa de ipsa dicere. Verū propter eos qui in rationationib. de respirationis natura aberrarūt, siue prae cōtentionis studio impudēter

quædam protulerunt, coacti sumus & nos plura quam cōuenit dicere, si quomodo queamus ipsos uel nunc tandem ad meliorem mentem reuocare. Est autem in cōfesso, quod nulla tinctura adeo ineluibilter imbuitur, ut affectio ad uitiosa dogmata citra ratiocinationem, neque enim ullis persuasio nibus reuocari possunt in ipsis connutriti, ut qui neque in demonstratiuis methodis exercitati sint, neque omnino aliquod ueri & falsi iudicium sibi compararint, immo plerique ipsorum neque esse uelint, & hanc sapietiam odio habent. Ex horum sane numero quispiam ægrotum nobis demonstrauit delirantem quidem, sed neque magnum, neque rarum spiritum ducentem, deridens itaque, immo magis impudenter cachinnans, & tum Hippocrati, tum nobis illudens abiit, neque rationem relinquens, neque audire quicquam sustinens, quamuis doctoros nos promitteremus, quod non pugnet hoc uisum, neque cum nostris dictis, neque cum Hippocratis scriptis. Hic enim magnum & rarum spiritum desipientiæ signum esse ait, non tamen si quis deliraret, hunc omnino rarum ac magnum spiritum ducente, atque hoc ipsum etiam nostra dicta cōfiterentur, cum nihil adulteremus, neque mutemus ex ijs quæ ille scripsit, sed expositiones tantum ac demonstrationes apponamus. Si uero tibi bone uir inquam, inuentum est, quod omnibus deliris rarus & magnus spiritus fiat, palam indicas te nihil Hippocratis legisse, quamuis hoc tibi uendices, ipsa condemnando, tanquam sanè prius legisse. Verum ille quidem abiit, priusquam aliquid utile didicisset. Tu uero quisquis tandem hos libros uersabis, si quidem ueritatem reuera amas, Hippocratem audias in tertio Popularem morborum, in ægroto quopiam, nomine Pythionis, sic scribentem, in septimæ diei enarratione: Nocte turbatio multa, delirauit, nihil dormiuit. Deinde in octaua die sic: Se ro rursus excafactus est, delirauit. Et postea rursus in nona: Circa solis occasum inquietus erat, delirabat. Veluti igitur hæc audisti, sic rursus audi, qualis nam dyspnœæ species huic Pythioni affuit. Cognosces enim quod neque rarum, neque magnum spiritum duxit, quamuis delirus esset. Mentionem igitur fecit Hippocrates difficilis respirationis quæ ipsi accidit, bis per totam narrationem, tum circa secundam, tum circa octauam diem. Verum de octaua die prius apponam, in qua & delirasse, & difficulter respirasse hominem ait, sic scribens: Octaua manè quidē parum dormiuit, statim frigiditas, taciturnitas, spiritus tenuis & imminutus, sero rursus excafactus est, delirauit. Consequenter igitur hic cōplexus est, ac scripsit simul cōmiscens, & quod spiritus ipsi tenuis erat ac imminutus, & quod in una & eadem octaua die delirauit. Num igitur iam per Iouem manifestum est, quod non in omni delirio Hippocrates rarum ac magnum spiritum fieri ait? Nisi sanè putas bone uir, imminutum nihil à magno differre. Si enim hoc putas, manifestum est, quod neque imminuere quid sit non sit, & idem esse putas quod augere. Ne igitur à no

bis talia discas, sed ad eos qui primas literas ac elementa docent eas. Cæterum uelut elementa non didicerat ille, significationis uerbi imminuere ignarus, sic neque Hippocratis scripta legerat. Omnino enim sexcenties in ipsis reperisset, & imminuere, & imminui, & imminutionē, circa omnes ferè numeros & genera & casus ubique inclinata, & contrarium uerbo augere & augmento significantia. Quare etiam imminutus spiritus contrarius utique fuerit aucto. Quemadmodum igitur auctus magnus, sic imminutus paruus est. Sic igitur & cum diem secundam enarrat Pythionis, Breuispirum ipsum appellat. Breuis enim spiratio & actio, & quietem ipsam breuē fieri indicat, quemadmodum longa spiratio contra, ambo esse producta. Atqui etiam si alterum ipsorum indicaretur, tamen etiam sic in cōfesso esset, quod non omnibus delirantibus magnus & rarus spiritus fieret. Rarus enim & magnus iuxta ambo longus est, & actionem uidelicet & quietē. Breuis uero spiratio omnino iuxta ambo ipsa breuis, quemadmodum etiā tenuis & imminutus spiritus, breuis omnino existit. Ipse itaque Hippocrates manifeste nouit, non omnibus deliris necessariū esse spiritum magnum & rarum. Nec uero pugnat hoc cum pronuntiato de eiusmodi spirandi difficultate lato: rarus enim & magnus spiritus proprius est delirij, & propterea necessario ipsum significabit. Non tamē si quis delirat, necessario magnum & rarum spiritum habet. Neque enim inseparabilem, sed proprium esse diximus delirij rarum & magnum spiritum. Quemadmodum esse geometram, esse architectum, esse philosophum, esse rhetorem, & sexcenta alia, quæ singula nulli alij adsumt animal, præterquam homini soli, & ob id propria ipsius esse dicuntur, non tamen inseparabilia, quemadmodum est rationale. Neque enim quicquid propriū est, statim etiam est inseparabile. Quemadmodum autem hæc nos reprehensa ab ipsis dialectica docuit: sic etiam quod tale pronuntiatum, Si magnum et rarum spiritum ducit, delirat, neque idem est quod hoc, Si delirat, magnum & rarum spiritum habet, neque necessarium est ambo simul esse uera. Non enim reci procant hæc inter se mutuo, sed solum reuertunt. Sicut igitur nemo Olympiam uincere potest, nisi prius multo tempore sit exercitatus: sic neque in ueritatis sermonibus clarus euadet, qui non didicerit etiam horum luctas. Et quemadmodum ne cadere quidem decenti habitu sciunt lucte penitus rudes, sed aliquando ad terram supini prostrati, & tenent, & strangulant, & non dimittunt uictorē: eodē modo artis sermocinandi rudes sæpe manifestè turpissimo casu lapsi, tantū abest ut uerecundētur, ut etiam uicisse se existimēt. Quemadmodum etiam hic qui delirantē nobis demonstrauit paruum spiritum ducentem, atque inde per hoc uisum Hippocratis sententiā redarguisse se existimauit. Hic itaque turpissimō casu lapsus, putauit tamen se nos prostrauisse. Quod enim non turpissimus hic lapsus est: cū simul inueniretur nihil ex scriptis Hipp. legisse, & ob id putasse illius scripta uana esse, simulque nihil intelligeret

geret ex illius dictis, sed obaudiret, & idē esse putaret, magnum & rarum spiritum delirij esse signum, & ad delirium omnino dictam dyspnœam sequi. Deinde quid miri est in curadi ratiocinationibus, cæcutire eos, qui tam parua non cognoscunt? Verum hæc parua ex alijs itidem paruis dependent, quorum item nihil penitus habuerunt. Etenim ignorare quæ facultas respirationis actionē gubernet, principium est huiusmodi errorum: ignoratū est autem illud, propterea quod anteignoratū fuit, unde propositiones exquirere oporteat ad demonstrationes. Qui enim circa hoc luctas genus aut in exercitati fuerint, aut penitus rudes, eiusmodi casus incurrunt. Demonstratum etiam nobis in alijs est, et maxime in secundo Demotu musculorum, quod hi qui respirationem inuoluntariū opus esse dicunt, ex eo quod non potuerunt à substantia ipsius rei propositiones ad demonstrationē exquirere, sed alia ut contingentia & accidentia prout occurrerunt, secuti sunt, in errorem inciderunt. Verum Hippocrates ipsam rerum naturā contuitus, & alijs ut contingentibus contemptis, in uniuersum constanter pronunciauit in prænotionibus: Spiritus magnus, & per multum tempus, delirium significat, particulatim uero per apparetia in morbis, sermonem extremis ad rei certitudinem experientijs factis, examinauit ac approbavit, quas opinor admirabitur, qui dictis animum aduertere uelit. Discet enim quod omnibus delirij magnus & rarus spiritus, iuxta propriam ipsorum rationē comes est, non omnibus deliris, sed illis tantum qui non per aliam quandam affectionem delirio maiorem, respirationem habent aliter alteratam. Concedatur autem mihi ut prius unius ægrotae foeminae apponam enarrationē, quæ in tertio Morborum popularium est conscripta, ad iam relata demonstranda, & ad ea quæ nunc proposita sunt, in uenienda. Auspicatur itaque de ipsa sermonem hoc modo: In Thaso Dealcis uxorē quæ in Leio decumbebat, febris cum horrore acuta ex morore corripuit. Ab initio autem contegebatur, & ad finem semper silēs palpabat, uellebat, sculpebat, pilos legebat, lachrymæ & rursus risus, non dormiebat, à uentre irritatio, nihil prodibat, parum communia bibebat, urinae pauca, tenues, nihil substantias habentes, febres ad manum tenues, extremarum partium frigiditas. Nona multum delirabat, & rursus sedata est silens. Quod igitur ab initio & ad finem hæc ipsa desipuerit, didicimus. Neque enim una desipientiæ species ipsi accidit, neque uulgaris, sed multæ & fortes, partim silenti, partim loquenti, & partim cum lachrymis, partim cū risu. Audiamus autem deinceps ex Hippocrate, qualis dyspnœæ species ipsi oborta sit, scribit autem sic: Decima quarta spiritus rarus, magnus, per tempus, et rursus breuispira. Hic equidē rursus manifeste per oppositionem dicta est breuispira, ad eam quæ magnū & rarum spiritum habebat. & nullus sanè amplius, etiam si omnino sinistimus nobis sit, dubitauerit de eo quod non omnibus deliris Hippocrates raram

& magnā respirationē fieri dixerit. Itaque in una & eadem foemina utriusque difficultatis spirandi ex ordine cōmeminit, et paululum progressus amplius sic scribit: Vigesima sermones multi, & rursus sedata est, taciturna, breuispira. Deinde ubi dixit, uicesima prima mortua est: ad finem totius sermonis hæc addit. Huic ad finem spiritus rarus, magnus, omnino nihil sentiebat, semper contegebatur. Manifestum igitur est ex omnibus, quæ retulimus, quod Hippocrates aliquando magnū & rarum spiritum deliris fieri nouit, aliquando uero ipsius contrariū, aliquando utroque in eodem homine singularim incidere. Et sanè me tibi demonstraturum esse confido, si modo mentem adhibueris, & non quasi aliud agēs supina aure dicta hauseris, in ipsis quos descripsit ægris, singulariū prædictarum differentiarum causam ab ipso esse indicatā. Initium autem faciā à postrema nobis adscripta ægrota Dealcis uxore, in qua omni completo sermone, deinde uelut consueuit, breuiter contenta capita recolligens hæc scribit: Huic ad finem spiritus rarus, magnus, omnino nihil sentiebat. Etenim quod dicit, omnino nihil, etiā respirationis utilitatē comprehendit, cuius itidem diutius negligēs erat, propterea quod nihil sentiebat: & quum per hoc magna quies ac cessatio perficeretur, rarus spiritus reddebatur: nimirum tunc primum ad actionem uoluntate concitata, quando prope perniciem & suffocationem peruenit. Quemadmodum autem hæc foemina non sufficienter bibebat: parū enim inquit comonita bibebat: sic neque respirabat priusquam à uiolentia circa suffocationem admoneretur multo uehementius pungente ac stimulante, & ad actionem excitante, quam hi qui ad bibendū comonent. Vbi uero iam respirare cœpisset, reuocabat nihilo minus omnem priorem defectū per magnitudinem actionis. Similiter ut hi qui in morore & luctu suspirant, Verum illi quidem ob duplicem causam hoc faciunt, tum quod circa curam, ob quam tristantur, cōuersantur, & ob id rari ac minus respirantes per multas ex ordine actiones, deinde à defectu coacti, omnē ipsum semel explere coguntur: tum amplius etiam propterea quod circa morores, & spiritus, & calor intus mouetur. In eiusmodi uero dispositionibus, latet & paulatim multus calor in alto coaceruatus, ubi primum hominem molestarit, necesse est amplius respirare. Verum in affectionibus delirantiū, necessitas quidem à prima causa consimilis est, à secunda uero non itidem existit. Neque enim intrō magis quæ extra his calor mouet, nisi fortuito alia quædā accessio fiat. Differunt autem & febricitando deliri ab ijs qui alias morore affecti sunt. Atqui et ipse Hippocrates reperit in ipsis reuocatiōis uocabulo esse usum, quemadmodum alibi & de Philisco loquēs, huic spiritus ad finē uelut reuocato. Quid igitur tandē est quod ait, Per tempus: nam certe & hoc iustum est exponere. Siue enim deest, Multum, ut idem sit quod in prænotionibus dictū est, Spūs magnus & per multum tempus desipientiam significat. Verum si hoc est, bis

est, his cōsequentē idem dictū fuerit, tum in De al-
cis uxore, tum in adolescente in Melibia. Scribit
em in utrisq; cōsimiliter, spiritus rarus, magnus,
per tempus. Siue multū, apponetur, quod dictum
est tale fiet. Spiritus rarus, magnus; p multū tem-
pus, & bis dicitur utiq; rarus. Nequaquam igitur
particulam Multum deesse putandum est, aut cer-
te non sic deficere uelut nūc diximus, sed aliter &
iuxta aliū modū, ut sit quod dictum est tale: Spi-
ritus magnus, & rarus, non cōtinenter, neq; ex or-
dinē consequenter, sed per longius tempus. Si em
cōtinenter et consequenter omnes respirationes
cōtingeret fieri magnas & raras, non apponere
oporteret huiusmodi respiratiōibus. Per tempus,
sed simpliciter scribere, spiritus magnus & rarus.
Si uero plures quidē respirationes nō fierent ma-
gnæ & raræ, cōciderent autem aliquæ paucae
huiusmodi, tunc sanē non simpliciter spiritum
rarum & magnum dicere oporteret, sed Per tem-
pus apponere: aut etiam cum hoc pugnat quod
in Dealcis uxore dictum est, in fine totius sermo-
nis. Huic enim inquit, spiritus ad finem rarus,
& magnus: atqui superius dixerat in decima quar-
ta die, Spiritus rarus, & magnus, per tempus. Ma-
nifeste em quod nunc, Per tempus, hoc in sequen-
tibus, Ad finē, dixit: Quid est igitur Ad finem? id
uidelicet quod usq; ad finem per omē morbum
cōtingit. Verum cum hoc pugnare uidebim, quod
in decima quarta die est dictum: Spiritus rarus &
magnus per tēpus, & rursus breuissimā. Quomo-
do enim si per omne tēpus magnus & rarus erat
spiritus, etiā rursus uox Breuissimā adscripta est:
Siquidem enim omnino aliquod tempus fuit, in
quo breuissimā erat, non penitus longissimā erat.
At uero quod penitus uelit ipsam longissimā fa-
ctam esse, tamen non per hanc uerba in decima
quarta die, uerum in fine utiq; cum ait Ad finem,
manifestum redditur, ac omnes hoc ipsum consi-
tebuntur, qui Hippocratis dictionem audire sunt
assueti. Neq; enim semel aut iterum, sed ualde fre-
quenter reperitur apud ipsum, Ad finem, neq; in
alio ullo usurpatum, quam ubi per omne tempus
indicare uelit. Quare hoc dubium penitus manet,
siue hoc ipsum, Ad finem, per multū tempus sig-
nificare suspicemur, siue aliud quicquā. Immo sa-
nē neque dubium est, sed frustra nos ipsos calum-
niamur. Non enim dissecat id quod raro incidit,
in ullo aliquo eorum quæ sic dicuntur, sententiā
in uniuersum prolatam. Quemadmodum si etiam
sic diceremus: Huic scēminē per omne quidē tem-
pus magnus & rarus erat spiritus: incidebat tamē
aliquando rarerē spiratio breuissimā. Quod uero hu-
iusmodi sermo ipsi Hippocrati sit familiaris, cum
ex alijs libris ostendere licet, tum ex ipso tertio Po-
pularium morborum, in quo etiam hæc agrotā
conscripta est. Pestilentem enim constitutionem
enarrans, sic sanē inceptit: Annus austrinus, plu-
uiosus, sine flatibus ad finem. & paululū progres-
sus ait: Etesia parui dispersim spirant. Verū ob
hoc ipsum Sine flatib. annū dixit, q; neq; aliq; qui-

dam uenti, neq; q; Etesia appellant, continēter &
memorabiliter spirauerūt, sed parui & dispersim.
Rursus porro Apolloniū in Abderis decimū ter-
tium ab hac constitutione scribens, postq; de omi-
nibus circa morbū ipsius diebus recensuit, ad tū-
dam totius sermōis apposuit. Delirus ad finē. At
qui paulo supra de ipso scripserat hæc uerba: Cir-
ca uigessimā quartam per lenitudinē alia quidē in
eodem statu, parum autē respiciebat. Verum non
sufficiens erat ipsum parū respicisse, ad hoc ut to-
tam de agrotō prolatā sententiā subuerteret, &
ob id recte dixit, Delirus ad finē, hoc est usq; ad fi-
nem, quod idem ualet quod, per omnem morbū.
Iam igitur tandem finem sermoni imponere ope-
ret, q; Per tempus, nō idem est quod, Ad finē. Et
quandoquidē hoc demonstratum est, causam de-
inceps referemus, ob quā aliquibus deliris rarus
& magnus per omnem morbū sit spiritus, aliqui-
bus uero nunquā, & quibusdam per longius tem-
pus, raro intercidente aut simpliciter diuerso, aut
etiam cōtrario, quibusdā uero uice uersa, raro qui-
dem magnus et rarus, sæpe uero aut cōtrarius, aut
quoquo modo diuersus, quibusdā uero ex æquo
utiq;. In memoriā itaq; & hic reuocemus ea quæ
in primo libro sunt demonstrata. De simplicibus
affectionibus. Dolorem etenim solū, in aliqua pat-
ticula quæ circa respirationes mouetur factū, par-
uam & densam efficere uniuersam respirationē de-
monstrabatur. Delirium uero solum contrariam illi
ipsi, raram uidelicet & magnam. Augmentum autē
caloris, magnam & densam. Et contrariā ipsi fri-
giditatem, paruam et raram. Si igitur a solo delirio
respirationis ornatus & integritas confundit, ma-
gnus & rarus erit spiritus penitus. Si uero a solo
dolorē paruus & densus. Si uero ambo concurrant,
& dolor uehementer obtinuerit, obscura omnino
alteratio ex delirio erit. Si uero moderatus fuerit
dolor, aut plus quidē ex dolore, minus uero ex de-
lirio: respirationē alterari cōtinget, aut uice uersa,
aut æqualiter iuxta utrumq;. Neq; enim delirium
ualde perfecte demoliri potest alterationem quæ
fit ex dolore, præterq; si ipsum ualde sit magnū &
uehemens, dolor uero paruus & obscurus. At ue-
ro dolor ubi fortis fuerit, perfecte euincit respira-
tionis difficultatē quæ ex delirio inducere, ut in
totum ne compareat quidē. Sic etiam si cum aliā
quapiam affectione delirium complexum sit, re-
spirationis speciem interdum aliam efficiet, secun-
dum quod aut superat, aut superatur, aut æqua po-
tentia prædita sunt, aut nunc quidē (si ita contin-
gat) superat, rursus uero in alio tempore morbi su-
peretur. Demonstrabimus igitur quod etiam hoc
ipsum in libris Morborū popularium docet, per
conscriptos in ipsis egrotos. demonstrabitur autē
euidēter & manifeste, ubi prius parum quiddā de
Hippocratis uoluntate ac proposito præfati fueri-
mus. Existimant em ueteres omnia q; egris contin-
gunt ipsum cōscribere, uelut Thucydidem. Verū
res nō ita habet, sed hoc ipsum est in quo uel maxi-
me cōtraria sunt Hippocratis & Thucydidis scri-
pta. Thu-

pta. Thucydides enim omnia scribit etiam idiotis
nota, nihil ipsorum penitus prætermittens. Hippo-
crates uero pauca ex ijs quæ ad ipsam affectionem
pertinent, circa quā agrotus est periclitatus: mul-
ta uero alia ab idiotis quidē neglecta, artificiosam
uero & exactam cognitionem exhibentia, & quæ
etiā optimos medicos sæpe latere possunt. Ille ue-
lox in interpretando, & nihil quod non magnope-
re iuuat scribendū sibi ducens, uidebitur tibi rur-
sus propria mente emoueri, quando etiam quæ pe-
nitus non sunt facta agro scribit, hoc ipsum inlu-
per indicans quod non sint facta. Hic uero etiam
ex factis plurima relinquens, minime uidebitur in
non factis tempus terendo delirare: uerū si medi-
tatus fueris ob eandem causam tum illa relinqui,
tum hæc scribi, tunc sanē opinor te ipsum esse ad-
miraturum: neq; enim uulgaria, neq; quæ quilibet
medicus assequi queat, hic scripsit. Demonstratum
est autē de his nobis, tum in alijs multis libris, tum
in his qui sunt De Hippocratis dissectione scripti,
nec minus etiā in ijs q; De Thucydidis peste. Ho-
rum igitur memor, haud difficulter intelliges ea quæ
dicuntur. Demonstrabo enim (quāuis præter opi-
nionem hoc esse uidebitur) multos difficulter spi-
rantes esse in morbis popularibus conscriptos, ue-
rum Hippocratem nihil de difficili ipsorum respi-
ratione dixisse, propterea quod manifesta erat, &
omnibus medicis conspicua. Si enim aut pectus,
aut costas, aut locos circa clauiculas, aut fauces,
alicui inflamari contingat, & ob id paruus ac den-
sus spiritus necessario sequatur, uelut in priore ser-
mone est cōmonstratum, Hippocrates neq; diffi-
cilis respirationis speciem, neq; prorsus q; difficulter
spirans factus est, scribere dignatus est. Multam
enim & frequentem huiusmodi dyspnœæ speciem
quotidie fere uidere est & in peripneumonicis, &
pleuriticis, & in angina, ac simpliciter in omnibus
quibus aliquid circa thoracem ac pulmonem est
inflammatum. Quin & ad hepar inflammatum,
& præsertim gibbam eius partem, & ad splenem
inflammatum, & maxime ipsius caput, itemq; pe-
ritonæum, membranam, aluum ac intestina omnia
amplectentē, eiusmodi difficilis spirationis species
consequitur. Imo etiā quibus uenter inflamatus est,
& magis si os et stomachus ipsius, & quib. pellicu-
la aliqua, aut musculus circa præcordia, aut ipsum
adeo septum transuersum, his omnibus paruus &
densus sit spiritus. Sæpe uero etiam intestinum ali-
quod gracile, & maxime quæ iuxta seiuū sunt, &
superne colī partes, maiori inflammatione correpta,
adeo difficilem spirationē induxerunt. Per inflam-
mationem autē nunc intelligendus est durus, & ca-
lidus, & dolens tumor, quæadmodū & Erasistrā-
tus uocare consuetudinē habet, & recentiores me-
dici omnes, quandoquidē q; ueteres Græci phlo-
gosin id nominauerint, quod hodie phlegmonē,
hoc est inflammationē dicimus, nemo fere igno-
rat. Demonstratū est autem in libro hunc præce-
dente, ob quid hydropicis, & ijs q; se aut potu, aut
cibis supra modum expleuerunt, & prægnantibus,

A & qui prominentē uentrem habent, paruus & ra-
rus fiat spiritus, & uniuersim loquendo, omnibus
quibus aliquid respiratoriū organum coarctatur.
Sic enim & anhelosis, & pulmonarijs, & suppara-
tis, & quibus spina dorsi magnopere distorta est,
aut alius quispīam tumor memorabilis in quacum-
que prædicta particula existit, necessarium est par-
uum & densum spiritum ducere. Hi igitur neque
uulgares quidē medicos latere possunt, sicut neq;
affectiones ipsorum, ad quas necessario sequitur
spirandi difficultas. Nā & affectus manifesti sunt,
& species dyspnœæ euidens est, & pleriq; tātum
non quotidie contingit. Verum quod Hippocra-
tes nihil ex tam manifestis scribat, sæpe demonstra-
tum est. Thucydides equidē quæ circa agros con-
tingunt, uelut idiota, idiotis cōscripsit. Hippocra-
tes uero ut artifex artificibus. Dicamus igitur iam
etiam ipsos difficulter spirantes agrotos, in quibus
non dignatus est non solum non speciem difficilis
respirationis, sed neq; ipsum hoc solū simpliciter
dicere, quod difficulter spirauerint. Quando uero
septem sunt ex toto morborum popularium libri,
& ex his septimus manifeste spurius esse omnibus
uidetur, immo & recentior ac subornatus. Quin-
tus uero non magni Hippocratis Heraclidæ filij,
sed iunioris filij Draconis. Secundus uero ac quar-
tus, & sextus, ab aliquibus Hippocratis filij, ab a-
lijs uero ipsius Hippocratis esse putantur, non ta-
men ut conscriptos libros, neq; ut Græcis inuul-
gandos, sed cōmentarios potius esse. Quibusdā
uero qui mihi exactius librorum uim expendisse
uident, a Thessalo conscriptos esse quinque libros
uidetur, uerū duos esse magni Hippocratis, & ob
id sanē inscriptos illos esse, libri ex parua tabella,
Thessali uidelicet, qui omnia quæ pater ipsius scri-
pserat, in idē coaceruare studio habuit, quod nihil
deperiret: solos autē reliquos ex his septem libris,
Hippocratis magni esse fere omnibus confessum
est, nempe primum & tertium. Proinde rationi con-
sentaneum mihi uisum est, primum eos agrotos
qui in his libris conscripti sunt, in manus sumere,
postea uero etiam eos qui in alijs morborum po-
pularium libris proditi sunt, ipsis statim annecte-
re, prout sermonis progressus hoc ipsum sibi pecu-
liariter postulauerit, immo etiam quæcūq; in alijs
ipsius scriptis de respirandi difficultate sunt dicta.
Et sanē primi omnium Anaxionis mentionem fa-
ciemus, quæ uelut ipse ait, febris acuta apprehen-
dit, lateris dextri dolor continens, tulsiuit aridas,
neq; expuit primis diebus. Et primum utique hoc
ipsum demonstrabimus, cur tandem cum breuilo-
quus sit Hippocrates, licuissetq; ipsi per unū no-
men, quod pleuriticus erat Anaxion dicere, si ere-
latis accessionibus quæ ad hoc nomen coincidere
solent, per illas ipsas magis dignatus sit facere de
ipso enarrationem. Neque enim aliās hunc mo-
rem habet, sed penitus contrarium, ut uidelicet ad
unum nomen & caput, partialia semper reducat.
Neque uero uerisimile est nunc eum fortuito sic
scribere, qui neque unum aliquod temere scribat.

Quæ

Quæ est igitur causa? Singulorum morborum ac-
cessiones partim necessario, partim contingenter,
& ut plurimum existunt. Earum quæ necessario exi-
stunt, plures sunt differentiæ, quædam sæpe uiden-
tur, & ob id naturæ morbi proprie esse creduntur.
Quædam ualde raro, & propter aliquod præcipuum
quod priuatim coincidunt. Hippocrates igitur cum
consuetæ species accessionum extiterint, tunc sa-
nè solo uniuersali morbi nomine cõtetus est; cum
uero aliquid ex raris incidit, post uniuersalem &
cõmunem totius morbi appellationem, statim il-
lum ipsum discriminat. Quod si plures aliquando
conspiciat affectionum species, quæ singule supra
communem & consuetam naturam propria disci-
minatione opus habent, tunc uniuersale quidem
transgreditur: enumerat autem statim singula par-
tialia, tãquam sanè ex his etiam illud manifestum
fiat. Pleuritidis itaque necessario accedit & lateris
dolor, atq; hic cum febre, et respirandi difficultas,
& tussis. Neq; enim possibile est pleuriticum esse,
cui non omnia hæc adsint. Verũ efferri quicquam
ex inflammatis partibus unã cum tussi, non qui-
dem necessarium est, ut plurimum tamen contin-
git. Sic uero etiam eorum quæ efferuntur species
subrubra, aut subflaua, aut spumosa existit. Quem
admodum autem in iam dictis, aliud consuetum,
aliud peregrinũ est: sic etiam in ipsis quæ necessa-
rio coincidunt, aliqua species sæpe, aliq; raro ui-
dentur. Hippocrates itaq; in proposito nunc egro-
to Anaxione, postq; particulares affectiones dis-
criminatione indigebant, ut quæ rarioris speciei
essent, quibus ipsis distinctis pleuritidis accessio-
num concursus manifeste cognobilis redderetur,
superuacaneum existimauit scribere, quod omni-
no citra cõscriptionem erat intelligibile. Febris
enim, inquit, acuta apprehedit, et dextri lateris do-
lor cõtineus, & tussiu aridas, tussiculas uidelicet.
Nõ solum igitur quod febris fuit, sed etiam qualis
nam didicisti. acuta enim, inquit. & nõ solũ quod
lateris dolor, sed etiam qualis, nempe cõtineus; &
non solum q; tussis, sed etiam quæ, & quales, nimi-
rum aridas, neq; quicquã expuentes. In eodem au-
tem hoc sermone didicisti, quod pleuriticus fuerit
hic homo. In nullo enim ex omnibus morbis præ-
dictarum affectionũ concursus adest, præterquam
in pleuritide. Per unum itaq; sermonẽ, & q; cum
pleuritide cõsistat sit homo, & qualis hæc ipsa
fuerit, ostensum est. Quando uero respirandi diffi-
cultas necessario pleuritidem sequitur, de hac scri-
bere reliquit, neq; q; egre spirauit hic homo dixit.
si quidem enim & de hac quicquam peregrinũ ac-
rarum quod diceret, habuisset, non utiq; tacuisset.
cum uero, uelut uerisimile est, cõsuetam speciem
seruaret, rationabiliter eam reliquit. Quemadmo-
dum autem hæc reliquit, sic alia adscripsit, quæ ne-
que necessario pleuritidis adsunt, neq; ut plurimũ,
neq; ex dictis intelligi possunt. Inquit enim, siti-
culosus, uigilans, urinæ autem colorate, multæ, te-
nues. deinde inferens: Sexta delirus, ad calfactio-
ria uero nihil remittebat. Hæc omnia neq; neces-

sario pleuritidis adsunt, neq; contingenter, seu ut
plurimum. Si uero & septimæ diei audieris enar-
rationem, adhuc manifestius cognosces uolunta-
tem uiri. Habet autem hoc modo: Septima do-
lorosa, febris enim se extendit, & dolores nõ remi-
serunt, tussisq; infestabant, ac difficulter spirans e-
rat. Hic sanè difficilis spirationis mentionẽ fecit,
cum hominem male affligi collectionem faceret,
inter alia etiam ipsam recensens, cum neq; ea quæ
à principio ipsi coinciderant, sedata essent, neq; re-
misissent. febres enim etiam insuper se extendisse
ait. Reliqua uero tria mala (quatuor em̃ sunt quæ
pleuriticarum accessionũ concursum perficiunt)
in eodẽ statu permanere ait, dolores uidelicet, tus-
sesq;, ac difficilem spirationem, ab ipsa morbi sub-
stantia colligēs, ac rationationem faciens homi-
nem dolorose habere, ac affligi. Si em̃ ex affectio-
nibus ipsum morbum cõstituentibus, quatuor nu-
mero existentibus, tres quidem eodem modo ha-
bentes, permanent, quarta uero etiam prior reddi-
tur, omnibus manifestũ est, q; homo male habuit.
Quare palam uides, q; difficilis spirationis mētio-
nem propterea fecit, quod ea opus sit ad constitu-
tionis morbi prænotionem, alias ipsius haudqua-
quam mentionem facturũ. & ob id primum hũc
ægum ex omnibus in manus sumpsi, ut ostēdam
quod non male nunc difficilis spirationis mētio-
nem faciat, de qua in principio nihil dixit, quando
neq; in totum ea opus erat. Si enim mentem adhi-
bueris ad ipsam dictionem, inuenies ipsam hoc in-
dicantem, Septima inquit, dolorosa, nam et febris
se extendit, inquit, & dolores non remiserunt, tus-
sesq; infestabant, ac difficulter spirans erat. Hic e-
nim, uelut dixi, unum quidem malũ extēsum esse
ostendit, reliqua uero manere in eodẽ statu. Nam
quod ostendit per hoc quod, nõ remiserunt, dixit;
id ipsum etiã in reliquis, tussiculis uidelicet, & dif-
ficili spiratione, ex communi intelligere oportet,
cum familiarissima sit eiusmodi interpretatio, nõ
Hippocrati solum, sed & alijs ueteribus ferme om-
nibus. Sicut em̃ dolores nihil remiserunt, sic etiam
tussis infestabat, eodem modo scilicet, nihil remit-
tentes, & difficulter spirans erat eodem uidelicet
modo, nihil remittēte difficili spiratione. Quin &
ipsa uox, Erat, indicat similiter ut prius. Neque e-
nim difficulter spirans fiebat dixit, quamuis dice-
re potuisset, & magis utiq; q; omnia alia dixisset;
si circa septimam tandem hæc affectio insuper ac-
cessisset, & prius non fuisset, sed nec accedebat ui-
delicet. Omnino enim à principio ipsam cum alijs
consistere oportebat. Recte itaq; Hippocrates do-
cuit, in principio quidem enarrationis ipsam relin-
quens, postea uero eius mentionem faciēs. At ue-
ro in alijs multis ægrotis sicut in principio religit,
sic neq; in progressu sermonis difficilis spirationis
mentionem facere uidetur. Ceterum omnes ipsos
deinceps adscribã, tum qui in primo morborũ po-
pularium, ut dixi, tum qui in tertio sunt cõscripti,
ubi prius apposuero quæ desunt adhuc expositio-
ni in præscriptum ægrotum. Quemadmodum igitur q;

tur quod difficulter spirans erat, ex ipsa morbina-
tura cognouissimus, etiam si non postea ab ipso
Hippocrate dictum esset. Sic etiam quod diffi-
lis spirationis species ipsi parua ac densa fuerit, nõ
obscurum est, etiam si Hippocrates non scribat.
Velut enim quod pleuritici difficulter spirant ap-
paret: Sic etiam quod paruam ac densam spiratio-
nem habent. Diximus autem antea quod Hippo-
crates nihil eorum quæ etiã alijs manifeste cogno-
scuntur scribat. Atqui etiam delirauit hic homo,
dicit igitur sic de ipso. Sexta delirus. Sed hoc qui-
dem non ut accessio natura sua animũ percellens,
sed ut affectus accessorius ad fortes pleuritidas, nõ
sanè alterationẽ ex dolore superaturum erat, neq;
per se ipsum difficilis spirationis speciem forma-
turum. Verum dolor in latere fortis existens per
se ipsum omnino respirationem alteraturus erat.
Si tamen iuxta materiam dolor obscurus erat, de-
lirium uero uehemens, omnino sanè aut perfecte
delirium dolorem superasset, aut certe ut plurimũ:
atq; ita per omnẽ utiq; morbum talis ægrotus ma-
gnus & rarũ spiritum duxisset, aut plurimũ qui-
dem hunc, rarerem autem paruũ & densũ, &
hoc Hippocrates penitus significasset, uelut in a-
dolescente in Melibia. huic enim distentio quædã
submollis circa ilium erat, sed & magnopere desi-
piebat. Scribit itaq; de distentione quidem sic. Ille
distentio submollis, oblonga ex utrisq;. De desipi-
entia uero sic. In decima die delirauit sensim, in de-
cima quarta diē multum delirabat, in uigesima fu-
riebar, inquit. Sola itaq; uox, furiebat, sufficiens est
ad delirii magnitudinem indicandã, sed & q; mo-
deratus est ac taciturnus adolescens, non parũ ma-
gnitudinem delirii auget: siquidem sanè & in Præ-
dictionum libro, responsiones temerarias, nedum
deliria ipsa, malas esse ait in moderatis. Neq; enim
alterius rei gratia in decimæ diei enarratione, ea
quæ ad mores adolescentis pertinent adscripsit. ut
uero ne putaremus, propterea quod scriptum est,
Delirauit sensim, simplex quoddã & uulgare esse
delirium, ob id sanè infert, erat autem moderatus
& taciturnus, per quæ omnia uehementiam deli-
rii indicauit. At uero distentionem circa ilium ex
utrisq; lateribus, fortassis putauerit aliquis paruũ
ac densum spiritum efficere. Verum per ea quæ de
ipsa scripsit, rationabiliter ostendit ipsam à delirio
uictam esse. neq; enim simpliciter dixit, erat autem
circa ilium distentio, sed apposuit, submollis, osten-
dens quod non fuerit cum magno tumore. Molle
enim quod hoc loco Hippocrates Laparon dixit,
uacuum significat. Ex eo uero quod, oblonga, di-
xit: contrarium ostendit ei quod ipse sepe dicit, ilio
reuulso. Cum enim à septo transuerso tenditur,
tunc quidem reuullitur, ac totum occultatur, ad
thoracem tractum. Cum uero ab aliqua infra sita
particula, tunc sanè oblonga ipsa tensio apparet.
Non est enim quicquam ante situm quod ipsam
occultet, uelut in thorace sunt, tum costæ spuria,
tum ipsum pectus. Non solum igitur ex his palam
est, q; parua omnino fuerit affectio circa ilium ad

difficilis respirationis generationem, sed & ex eo
quod Hippocrates de ipsius dolore nihil adscri-
psit: non taciturnus si quidẽ dolorosum fuisset, cũ
hic ipsi mos sit, ut nihil eiusmodi rerum negliget-
ter prætereat. Si quidem igitur hæc ipsa omnino
erāt parua, neq; enim tumor aliquis magnus erat
in ipso, neq; dolor, neq; septum transuersum præ-
mebat, sed secundum uentrem totum extendeba-
tur, delirio uero contra nihil deerat quo minus &
maximum & grauissimum esset, pro ratione utiq;
ab ipso penitus superata est affectio circa ilium, ut
ob id per omnem morbum respiratione rara & ma-
gna sit facta. Et propterea Hippocrates utriusque
simul meminit, nempe & speciei difficilis spiratio-
nis, & affectionis circa ilium. Habet autem dictio
ipsius hoc modo: spiritus rarus, magnus, per
tempus, ille distentio submollis. Vt ne quis negli-
genter prætereat sermonem; sed ex ordine con-
sequentes inter se duas legens affectiones contra-
riam difficilis spirationis speciem operari solitas,
consideret causam, cur perfecte quidem superet
delirium, truncatur autem distentio circa ilium.
Verum nos sanè causam diximus, & mentem ac-
sententiam uiri exposuimus, & oportet iam tran-
sitione facta, reliquam propositi sermonis partem
explicare. Quando enim delirium perfecte uicerit
contrariam affectionem, ipsum solum per propri-
am uim respirationem alterat, uelut in præscripto
dictum est adulescentulo, qui in tertio morborum
popularium ultimus recensetur. At uero quod et-
iam dolore perfecte exuperante, nihil apparet
præterea ex difficultate spirandi quam delirium
inducere solet, in Anaxione demonstratum est,
qui & ipse in tertio popularium morborum scri-
ptus est, octauus à pestilenti constitutione. In ipsa
autem Dealcis uxore, cuius etiã antea mentionẽ
fecimus, octaua ab hoc, decima quinta post pesti-
lentem cõstitutionem scripta, ut plurimũ quidem
delirium exuperat, rarẽter uero exuperatur: uerũ
uerba paulo antea quando exponebam quid signi-
ficet, per tempus, adscripsi. Nunc uero affectioes
ipsas pugnantes referam, secuturus, & hic sermo-
nes ab Hippocrate prolatos. Nulla itaq; dolorosa
affectio huic mulierculæ accidisse uidetur, præua-
luit aut perfrigeratio, marcescente insita calidita-
te, ex eo enim quod scriptum est de ipsa, febres ad-
manum tenues, extremarũ partium frigiditas, hoc
ostenditur, & ex eo quod per omne morbũ conte-
gebatur, cum enim dixisset, ab initio aut contege-
batur, postea in fine totius narrationis, semper cõ-
tegebatur ait. Quin & ex morore initium sum-
psisse, his consentit. Inquit enim, febris cum horro-
re ex morore corripuit. Sed et ipsa febris cum hor-
rore iuxta eandem causam facta est. Et sanè etiam
hoc, quod potius uentrem penetrēt ac percurrant,
neq; partio tempore cõsistentes, maximum signũ
est innatã caliditatẽ extinctam esse. Quin & cutis
arida nihil aliud est q; resiccata. Deperit aut una
cum eiusmodi siccitatibus innatus calor. At uero
quod hæc omnia in ipsa facta sint, ipsa dictionũ se-

quela ostendit. Decima septima enim inquit, irrationes à uentre turbulentæ, postea uero ipsi potius percurrerant, neque consistebant, omnino nihil sentiebat, cutis arida circūfensio. Rationabiliter igitur per omnem morbum magnus & rarus spiritus præualuit, intercedebat autem aliquando etiam breuis, ad perfrigerationes consequens. Mentionem autem faciam etiam nunc ipsius dictionis, uelut antea iam adscripsi. Decima quarta spiritus rarus, magnus, per tempus, & rursus breuispira. Vigesima sermones multi, rursus sedata est, taciturna, breuispira. Vigesima prima mortua est, huic ad finem spiritus rarus, magnus. Hic igitur delirium perfrigerationem superabat, & propterea raro quidē breuispira, per omnem uero morbum longispira seruata est. Vice uersa porro in Pythione cuius iam antea memini, breuis spiratio per totū quidē morbum erat, raro autē quandoque longa spiratio cōtingebat, atque id iuxta rationē. Dux enim opponebantur delirio affectiones breuis spirationis causæ, dolor & perfrigeratio, quæ ambæ paruā respirationē facere solent, uerū dolor cū densitate, perfrigeratio uero cū raritate. Quod itaque delirauit sepe scriptū est apertis uerbis ab ipso Hippocrate, ut hoc neminē latere possit, sed neque dolor circa aluū, nam & hic aperte sic scriptus est: iuxta aluū grauitas cū dolore, quæ uero perfrigeratus fuerit, & insitus calor cōtabuerit, clarū ex his fit: Secunda circa medium diem frigiditas extremarum partiū, uerum magis circa manus & caput. Deinde consequenter in tertiæ diei enarratione. Sero circa solis occasum subfrigidatus est parum. In quarta autem die nō solum frigiditas, sed etiam quod recal factus sit post tempus, adscriptum est. Clarius autem adhuc de octaua die narrās, Mane quidē dormiuit, inquit, parū. statim autem frigiditas, sero ex calfactus est rursus. Item in decima die rursus multa frigiditas ait. Ex his igitur manifestum est quod & frigiditas erat, non solum dolor, & delirium in Pythione. Quod uero præualuerit quidem breuis spiratio, fuerit autem & quædam longa spiratio, perspicuū ex secūda diei enarratione redditur, sic enim scriptum est: Breuispirus ad tempus multū. Hoc enim quod ait, ad tempus multum, indicat non solum esse breuem spirationē, sed ipsam longam spirationem ab illa superari. Porro hic Pythion in tertio morborum popularium scriptus est, tertius post pestilentē constitutionē. Quare licet unicuique per se diutius in ipsius senis sermonibus immorari ac cōuersari, ne nos omnes ipsos adscribendo, longum librum texamus. Cæterum quod nullam dictionem, quæ his quæ nobis dicta sunt cōtraria sit, uolentes præteruimus, maxime utique credibile fiet huic, qui ad ipsos libros legendos accesserit. atque ea gratia indicamus nos, tum in quo libro æger, de quocunque tandem nobis singulatim differentibus sermo cōtingit, scriptus est, tum quousque est, aut à principio, aut à constitutione numerandi exordio factū, ut nequis cūctetur ob hæc & circa inuentionem pigrescat, atque aut citra experi-

amentum nobis credat, quod minime expetimus, aut nos suspectos habeat tāquā qui perperā adscribamur, quod multi expositores fecerunt. Verum illi propterea libros silent, ac uolantes caelant ex quibus singulatim adscribant dictiones, nos uero non ipsos solum libros, sed & locos ac capita indicamus, quod quisque quod uelit facilius reperire queat. Scimus enim quod firmiorē fidem habebunt eorum quæ dicimus, qui totum libri locū legerūt, ex quo dictionem adscribimus. Cæterum prædictorum agrorum mentionem nos facere sermonis sequela coegit, cum uellemus ostendere, iuxta quē modum aliquando solum delirium spirandi difficultatem operetur, contraria affectione superata, quandoque uero penitus superatū etiam ipsum, exile reddatur. & aliquando quidē ut plurimum exuperat, raro intercedente diuersa spirandi difficultate, aliquando uero exuperatur, atque ipsum adeo suam difficilis spirationis speciem interlabentē ostendit. Et iam sanē perspicuū est id quod à principio dicebamus, nempe quod, cui magnus & rarus est spiritus, huic omnino etiā delirium: cui uero delirium huic nō omnino magnus & rarus est spiritus. Porro quod ex propositis adhuc deest, id sermoni addamus, omnium agrorū qui in primo & tertio morborum scripti sunt censura facta, à primo usque ad ultimum omnium, eodē ordine sermonē facientes, quē ipse in scribendo obseruauit. Primus itaque omnium Philiscus, quidē delirauit, ac magnū & rarum spiritum habuerit, superioribus sermonibus demonstrauius. Quod uero neque dolor quispiā ipsi fuerit circa ullam aliquā partem, ex quibus affectis paruam ac densam fieri respirationē dicebamus, nunc ostendimus, ipsa etiam hic ueteris dictione in memoriā reuocata quæ sic habet: Splen eleuatus est orbiculari gibbositate. Minime enim etiam aliā dolorosum est uiscus splen, neque septū transuersum premit, similiter ut hepar & uenter, nisi maximum sanē habeat tumore circa caput, quod in Philisco non erat. & ob id splen ipse sufficiens minime erat, ut spirandi difficultatē ex delirio inductam superaret, cū neque dolorosus esset, neque septū transuersū premeret. At uero Silenus qui deinceps scriptus est, cuius item in superioribus sermonibus post Philiscū mentionem fecimus, quæ rarū & magnum etiā ipse habuerit spiritū, & quod delirauit, istuc ostendimus. Quod uero nullam affectionem habuerit, quæ delirium superare potuerit, hoc loco demonstrabitur. Etenim tertiæ diei ipsius morbi enarratio sic scriptū habet. Illi distentio ex utroque oblonga ad umbilicū submollis. Igitur & ad umbilicū secedebat distentio, & neque dolor quispiam, neque tumor memorabilis erat. Quin & quod in fine dictū est, Illi tremor, neque ipsū sufficiens est difficilē ex delirio respirationē alterare. Dictum enim sexcenties iam est, aut dolorem esse oportere circa aliquam partem, quæ iuxta respirationem mouetur, aut aliquod ex respiratorijs organis coarctari, ut paruus & densus spiritus fiat. Igitur neque Silenus hic, neque prior Philiscus aliquā aliam

aliā affectionem habuit respirationē alterare potestatem, præterquā delirium. Neque enim dolor, neque cōpressio organorū respirationis, immo neque perfrigeratio aliqua aderat, qualem in tertio Morborū popularium, Pythion & Dealcis uxori factā esse ostendimus. Cæterū tres deinceps his scriptos, Herophotem uidelicet & Philini uxore, itemque Epicratis reperias, si diligenter enarrationes de ipsis perlegeris, minus delirium habere, quæ ut iuxta hoc respiratione ipsa alterari possit. Imò Herophoti splē eleuatus est, & illi, ait, distentio, neque apponēs sub mollis, neque oblonga, neque ad umbilicū. Quare huic partes circa septum transuersum inflammate fuerunt, quod ipsum septū primum et principalissimum respirationum organum esse, nobis in statu De causis respirationis est demonstratū. At uero Philini uxor dolebat, inquit, cor & ilium dextrum, Epicratis uero uxor non solum cor dolebat, sed & lateris, ait, sinistri grauitatem cum dolore habuit. Ob id igitur neque adscripsit ulli horū paruū & densum spiritum, sed penitus obtulit, morem hunc habēs, uelut etiā antea indicauimus, ut quæ omnib. manifeste cognoscuntur relinquat. Manifestissima autem & omnibus nota erat, uelut item ostendimus, respirandi difficultas iuxta paruā ac densitatem, quā necessario præscripti tres egri habebant. Quin & Cleanactides qui post scriptus est, itidē necessario similiter difficulter spirabat, ob sinistri lateris dolorem. Verum neque in hoc quicquam scriptum est de difficilis spirationis specie, ut quæ citra scriptiōem intelligi possit, neque uero delirauit hic Cleanactides. Qui uero post eum scriptus est Meton, neque quæ dolorem in ferre posset, neque quæ aliquod respirandi organum coarctare ualeret, affectionem habuit, immo neque delirij ullam morbosam causam. Verum quid præter opinionem, & quod occurrere non ualde soleat, ipsi accidit. Quinta enim die sanguine ex naribus effuso, & sudore excluso, perfecte iudicatus est. Sanguinem igitur effundebat adhuc etiā post iudicationem, uigilans existens, imò & delirabat, inquit, quamuis ante iudicationem penitus nō deliraret, & ob id etiam nos diximus nullā morbosā affectionē delirij ipsi affuisse. Verum sic delirabat, uelut ebrijs ex capitis repletionē cōtingit, ob hoc autem & Delirabat uocem Hippocrates scripsit, ut ostenderet similitudinem ad ebrietatem ipsi factam, ex capitis repletionē. Peruenit enim non pauca sanguinis copia ad ipsius caput, uelut ex his quæ contigerunt coniectare licet, ob quam sanē totus morbus est iudicatus, suscipiente nimirum capite omnem ipsius affectionem. Verum ex hoc sanguine nō parum, statim in quinta die impetuosum excretum est cum sudore, multo uero magis quæ euacuātū est, in capite remansit, quod ipsum grauitat, & hominē delirare coegit. Vnde sanē Hippocrates postquam dixisset balneis circa caput usus est, sanguinem ex naribus saepe post iudicationem fundebat, ait. Quare in hoc non solum nullum difficilis respirationis modū scripsit, sed neque

Galen.

an prorsus difficulter spiraret. Neque enim quomodoque delirantibus, aut ebrijs, sed solis delipientibus magnus & rarus fit spiritus: atque hoc est quod in Precognitionibus. ait, spiritus magnus & per multū tempus delipientiā significat. Ceterū agrotus qui post ipsum scriptus est Erasimus, necessario difficulter spirabat, relicta autem est difficilis spirationis species, ob sepe dictā causam. Nusquā enim ullā aliquā dolorosam affectionē, aut respirandi organa prementē, prædixisse ipsum apparet, atque deinceps sequentē difficilem spirationem adscripsisse, sed ubique uelut omnib. notā reliquisse. Quod uero fuerit eiusmodi affectio ipsi Erasimo, clarū fecit cum dixit, illa sublimia, distentio cum dolore. Magnitudinem enim inflammationis declarat, ob quam tametsi homo delirabat, non tamen difficilem spirationem delirio propriam habebat, aut certe huius, omnino mentionē Hippocrates fecisset. Quemadmodum enim paruam & densam in doloribus cōtingentem ipse semper relinquere reperitur, propterea quod est manifesta: ita cum eam quæ indelirij contingit norit ambiguum, nusquā relinquit, neque indefinitam præterit. Equidem quæ in Critone post eum cōsequenter scripto acciderūt, manifestam causam habent, cum enim secunda diemortuus sit præter opinionem, uelut ex ipsa narratione discere licet, merito de respiratiōis difficultate quicquid dicere Hippocrates reliquit, aut quod qualis ea fuerit nō obseruauit, aut quod mentionem eius facere nō est dignatus. Vtrunque enim rationi consentaneū existit, quod nō obseruauit quidem, tum ob mortis uelocitatem, tum propter accessionū perterrefactionē ac consternationē: neque enim paruū miraculum est, hominē obambulantē, & cōsuetā uitæ munia obeuntem, deinde magnū pedis digitum uehemēter dolentē, prima die paululum subcalfactum esse, sequenti deinde mortuū esse. Cum igitur nulla mora interim facta sit, sed uelociter homo mortui concesserit, non autem simpliciter desipuerit, sed, ut ait, furierit, impossibile erat obseruare quomodo respirauerit. Etenim furiosos ne propē quidem accedere sustinemus, uerum discedimus omni modo, formidantes ne quid mali etiam nobis affricent. Aut igitur non obseruauit, ut diximus, aut non dignatus est speciei difficilis respirationis mentionem facere, propter inopinatū tot accessionum concursū, ad quem solum nos mentē adhibere conuenit, & non circūduci ac distrahi ad ea quæ per alios agrotos inueniri possunt. Consequenter porro Clazomeniū describit, qui caput, & collum, ac lumbos, ut inquit, à principio dolebat, Verum hæc non sufficiebant ad spiritum paruū ac densum efficiendū, nisi de collo sanē hoc dicere uelimus, uerū de hoc in progressu sermonis determinabimus. At uero ilium cum tumore eleuatum, sufficiens erat. Quare tametsi hic desipuit, non tamen propriam delipientiæ respirationis speciem habuit, cum nimirum prædictæ dolorosæ affectiones exuperarent. Ceterum Droma de uxore, quā etiā statim à principio huius sermonis

Tom. 3

1 2 appo

apposui, non solum desipuit, sed & magnū & rarum spiritū habebat, cum neque circa thoracē, neque circa ilium ulla affectio esset, quæ parua & densam spirationē efficere ex natura sua posset. Ob id igitur & Hippocrates omnia quæ mulierculā ipsam apprehenderat exacite describens, Circa ilium inquit, anxia, moerens. Vitiatis uidelicet humoribus istis os uentris mordentibus, non tamen ulla inflammatione existente, neque etiam aliqua alia affectione, à qua paruus & densus spiritus produci solet. Et sanè in hac narratiōe paululū progressus Hippocrates, ubi scripsit, illi dolor, uocem, anxia, apposuit. & deinde rursus, anxia, siticulosa. Neque igitur quicquā eorum quæ circa ilium aut thoracem fiebant, sufficiens erat delirium exuperare, sed neque calor innatus extinguebatur: quemadmodum alijs sic cōtigisse ostendimus. Quare pro ratione, cū nulla affectio ex his quæ delirio oppositæ sunt, respirationē alterare posset, magnus & rarus spiritus huic foeminae fiebat. Quando uero adscriptum est & hoc, statim reuulsus, hoc ipsum adhuc me indicare ac adnotare nunc oportet, ne quis suspiceretur nos id segniter præterituros fuisse. Verū nunc sanè id exponere nō est tempestiuū, explicabitur autē in sequenti libro unā cum alijs quæ similiter sunt dicta. Cæterū in præsentī sermone reliquos adhuc tres ægros in manus sumemus, qui quidem & ipsi desipuerunt, nō tamen propriā delirio difficilis respirationis speciē habuerūt. Ob id in primo quidem scriptū est: Illi dextri dolor, inflatio submollis ex interna parte, ex ea uidelicet quæ ad septum transuersum uergit. In secundo uero circa ilium tumor eleuatus cum dolore: & paulo post, illi dolor, & rursus deinceps, Circa clauiculam sinistram dolor permanebat. In tertio autē ægroto (muliercula uero erat hæc) uelut etiam præcedens. Capitis inquit, & colli & pectoris dolor fortis. & paulo post, dolores permanebant. Atque hi quidē sunt quatuordecim ægroti ex primo libro Morborū popularium, eo ordine ab Hippocrate, quo etiā nos ipsorū mentionē fecimus conscripti. Porro libro tertio Morborū populariū xij. sunt ante pestilentē constitutionē ægroti, sex & decē uero post eam, qui omnes consentiūt cum his quæ à principio ut constanter pronūciata supposuimus: pro comperto autē habeo, q̄ si relinquam ipsos, & permitam his qui uolunt in omnib. cōsensum inueniri, ut priuatim & per se ipsos narrationes à sene conscriptas legant, nō propterea ut longiores uitæ sermones, hoc facere uidebor, sed q̄ non possim pronūciata à principio supposita per totū sermonem conseruare ac tueri. Si uero omnes deinceps recenseo, nugator & loquaculus esse uidebor, ut qui ea quæ quisq̄ per sese expēdere sufficiebat, ipse frustra adscribā. At uero si penitus me alterum absurdū incurrere oportet, aut uidelicet suspicionem falsi dogmatis, aut loquacitatē, reperio autē loquacitatis aliqua solatia, suspicionis uero nulla, honestius utiq̄ fuerit de omnib. dicere. Quæ igitur sunt loquacitatis solatia: Primū ut paucis percurrā

iplos egros, neq̄ amplius similiter immorer singulis, sed nudā solū faciam mentionē. Alterū uero ut adhorter eos qui neq̄ tam pauca sustinēt audire, quod ea trāsgrediantur, & ne scripta quidē esse putent. Quæadmodū em̄ in magna epulatione cum multa sint apparta, alius aliud eligit, hoc quidem ut dulce, aliud uero ut salubre. Sic etiā sermonum apparatū opiparū esse oportet, electionē autē in uerbis. Primus itaq̄ omnium ægrotus nomine Pythion, ex ipsa narratione manifestus sit, quod nullam difficilis respirationis causam habuerit. Secūdus uero Hermocrates, caput, inquit, dolere incipit & lumbos, illi distentio submollis; non tamen quod infra & ad umbilicū ipsa tensio processerit, aut quod oblonga fuerit, adscripsit: ex quo clarū fit quod à septo trāuerso inflamato ilium reuellebatur, & ob id etiā submolle apparebat, ut qd̄ nullā propriam haberet inflamationē. Hic igitur etiā de lirabat, tamē ipsum delirū ab alio maiore affectu superabatur: quæadmodū etiā in tertio, & quarto quinq̄ ac sexto. Et em̄ in tertio, illi dextri distentio submollis scripta est. In quarto uero illi dextrū distentū fuit, & ad interna processit. In quinto autē collū dolorosum habebat. Verū in sexto ægroto, (Erat autē hæc muliercula,) præfatus Hippocrates, Hæc incipiente morbo dolebat fauces, & ad finem ruborē habebat, gurgulio reuulsus, fluxiōes multæ, tenues, parua, acres, tussiebat, maturū nihil efferebat, paulo post ait. Erat autē & quid innatum tabidosum. Quare manifesta etiam in hac fit affectio prædominans, in respiratorijs organis consistens. At uero eam quæ inde sequitur enarrā ægroto tam, hoc modo auspicatur. Mulier anginosa circa Bitonis, progressus autē inquit, spūs sublimis, qd̄ ipsum etiā in progressu sermōis exponemus. Nūc uero quod propositum est absoluemus. In octauo uero deinceps ægroto scriptum est: Illi distentio submollis ex utrisq̄. In nono uero, dolores circa illia. Verū hæc sanè muliercula nō desipuit. Quæ uero sequuntur duæ mulierculæ, ex corruptione foetū male habuisse ait. Affectiones uero quas recenset de ipsis, ut uniuersim pronunciemus, uterorū inflammationes sunt, particulatim uero quæ ad eiusmodi affectiones etiā alias cōsequunt. Postremam uero quæ adhuc restat, cor doluisse ait: non apponēs uocē, anxia. Quin & frigidū sudasse, & per omnem morbū horrore impetitā esse, ac magnopere perfrigeratā, ut uix recalsieri potuerit, aut penitus nō recalsfacta sit. Quare manifestū est etiā hanc omnino secundū utraq̄ affectiones, tū doloris, tū perfrigeratiōis, breuissimā fuisse, non tamē dignatus est in hac Hippocrates difficilis spirationis mentionem facere, ut quæ ualde esset manifesta. Consequenter autē sequit pestilens cōstitutio, post quam rursus, primū quidem egrū Parium scribit, in quo circa finem sermonis, ubi quæ in omni corpore continenter permanferint scribit, habetur & hoc, cum doloribus uigilans. Secundo uero in Thaso de quo ait: tusses autē cōtinentes, humidæ multæ. Tertius est Pythion quē iā antea explicauimus. Es

Et quartus phreniticus mente captus. Et quintus cui repente dextrū femur dolere incepit: & cū fluxio in partes circa caput cōscenderet, statim quidē delirauit, & statim itē mortuus est: similiter ut is qui in primo Morborū populariū, dolore circa magnū pedis digitū oborto, secunda die mortuus est. Quare in his de difficili respiratione penitus nihil scripsit, ob causas quas in illo ipso iam ante retulimus. Sextus deinceps neq̄ desipuit, neq̄ aliā quandā affectionē egrā spirationē inducentē habuit. Septimus autē ægrotus uirguncula est, quæ ob sanguinis multitudinē sic circa caput infestata est, uelut in primo Morborū populariū septimus item ex ordine æger, cui sanguis ex naribus profluxit. Quare quæ iā de illo diximus, ea etiā huc trāsfertatur. Octauus porro ægrotus Anaxion est, de quo in superioribus egimus. Nonus autē tum uirguncula, tum in primo libro Morborū populariū, cui sanguis ex naribus profluxit, cōsimilē totius morbi causam habuit. Decimus uero q̄ est in Abderis Nicodemus, delirauit quidē semel in sexta die, die uigesima per sudorē iudicatus, cū existimaret se penitus sine febre esse, rursus febriit, & rursus paululum delirauit. Scribit de ipso etiā hæc. Irritationes autē & dolores huic ad finē. Verū qui nam dolores, quæ fuerit fortassis aliquis: Cordis e quidē dolore ipsum statim in principio impetitū fuisse dixit. Paululū autē inde progressus, dolores omnium scripsit. Ob id igitur & delirū, quod exigū & per modicū omnino durans tēpus illi factū esse dixit, respirationis difficilis speciem minime alterauit. Deinceps porro cōsequenter est muliercula quæ ex moerore in morbum incidit, in qua scribit: Dolores magni, cōtinentes. Quin & cōuulsiōes multæ, ait. Cæterū in aphorismis certis & definitis sententijs de cōuulsiōib. hoc modo scribit. In febribus spūs offendens, malū, cōuulsiōē em̄ significat. Itaq̄ species difficilis respirationis huic mulierculæ partim iuxta dolores, partim iuxta cōuulsiōes fiebat. Ob id igitur quamuis delira esset, tamen magnū ac rarum spiritū non habebat, ut qui ab alijs duabus fortiorib. affectionibus superatus esset. Postea uero uirgo in Larissa sequitur, quæ duodecima post pestilentem constitutionem ab Hippocrate est conscripta, & ob sanguinis multitudinem egrotauit, & per fluxum sanguinis ex naribus iudicata est: itemq̄ per sudores, & fluxum menstruorum tunc primum conspectorum, quæ ipsa etiam nullam ullius alicuius difficilis respirationis structuram habuit. At uero Apollonio in Abderis qui inde sequitur, illi dextri, inquit, eleuatio cum dolore. Quin & quod semper fuerit magnis uisceribus præditus, & quod dolor circa ilium ipsi extiterit familiaris, hoc ipsum sanè in principio narrationis scriptum est. Nihil igitur miri est ipsum quamuis delirauerit, non tamen respirationis speciem delirio propriam habuisse, cum uidelicet ita magnam dolorosam affectionē in illo posideret. Deinceps ab hoc sequit mulier, quæ in Cyzico gemellas puellas peperit, de qua sic scripsit:

Galen.

Capitis & colli grauitas cum dolore. Quare etiā spirandi difficultas secundū hāc ipsam affuit. Restat post hāc duo adhuc ægroti in tertio Morborū populariū libro, uxor uidelicet Dealcis, et adolescēs in Melibia, qui ambo & delirauerūt, & magnū ac rarum spiritū habuerunt, de quibus in superiorib. sufficienter diximus. Ceterū cum hic liber iam ad iustā magnitudinem peruenerit, dereliquis omnibus, quæ de difficili spiratione à sene tradita sunt, in sequenti libro uidebimus.

GALENI DE DIFFICULTATE RESPIRATIONIS Liber tertius.

IANO CORNARIO MEDICO
INTERPRETE.

Nitero de difficultate spirandi sermone, in duplicē doctrinē modum à nobis diuiso, in primo equidē libro, quæ medicū de ipsa cognoscere oportet unā cum proprijs demonstrationibus ostendimus. In secundo uero qui hunc præcedit, & hoc ipso tertio, omnium quæ ab Hippocrate de spirandi difficultate dicta sunt, in omnib. ipsius scriptis, expositionē facimus. Quare qui ipsum tantū artis operum studiosi sunt, nihilq̄ de ueterum dictis curiosius inuestigandū (uelut ipsi aiunt) censent, omnia quæ cupiunt ex primo lib. sufficienter habebunt. Qui uero etiā Hippocratis sententiā de his discere expetunt simulq̄ possunt, ex his sanè libris eam colligent ac assequer. Appetere itaq̄ cognoscere ea præ ab optimis dicta sunt, cōmune est omnium natura honestatis studiosorum. Verum posse etiam ipsa discere, longiore tēpore indiget, neq̄ similiter omnibus expolitum existit. pleriq̄ em̄ præ multitudine molestiorū negociorum, ocio ad optima prosequēda priuantur. Hæc sanè cū nos nō lateat, ea quæ maxime ad artis opera pertinent in primo horum cōmentariorum explicauimus: uerā Hippocratis sententiā per reliquos duos libros exponimus, quorū alter secundus est, alter tertium locum occupauit ordinis à principio cōstituti. & oportet sanè eū qui ea quæ in hoc ipso dicuntur assequi uelit, prius diligēter secundū librum uersasse, in quo primū totam mentem ipsius Hippocratis ostendimus, quod nihil uulgare, neq̄ quæ uulgas medicorū nouit, scribere dignetur. Deinde uero & particulatim omnes ex primo & tertio Morborū populariū ægrotos recensuimus, demonstrantes quod in multis, quāuis difficulter spirare necesse erat ipsos ægros, tamen non adscripsit, quæadmodū neq̄ alia multa quæ ad ea quæ scripta necessario cōsequuntur. Quæ enim citra illum discere licet, ex his unde se ipsum progressum quædam inuenisse dixit, hæc non putauit scribere oportere. In multis uero etiā ipsam difficilis respirationis speciem ipsis narrationibus de ægrotis adscribit, quando aut non necessario

Tom. 3

1 3 sequitur

sequitur agrotos, aut non promptum erat cognoscere ab his qui ipsius scripta legunt. His igitur scopis etiam nunc adherentes & intenti, postquam primum & tertium Morborum popularium in superioribus exposuimus: rursus à secundo initium faciemus, ipsiq; etiam reliqua Hippocratis scripta connectemus. Quemadmodum autem primus & tertius, non solum ab Hippocrate compositi esse uidentur his qui optime de his sentiunt ac iudicant, sed etiam ob speculationis familiaritatem mutuo inter se connexi: eodem modo, opinor, habent ea quae in secundo & quarto ac sexto habentur. In confesso est enim iam, etiam hos Thessalum Hippocratis filium composuisse, ut qui in parentis tabulis aut chartis siue pellibus & membranis quibusdam commentarios repererit, ipse etiam aliqua, eaque non pauca, de suo addiderit. At uero quintum & septimum Morborum popularium, non uidetur mihi quispiam genuina Hippocratis doctrina dignos cedere, & ut ego sentio, neque quartum, quamuis quidam etiam huc à Thessalo compositum esse putent. Ceterum Praenotionum liber, & Aphorismi, & liber De aquis, locisq; ac aere, amplius liber De uictu in morbis acutis, quae aliqui ad Cnidias sententias inscribunt, non praeter rationem Hippocratis scripta esse creditur est. Horum igitur ubi usus postularit, mentionem faciemus: itemq; aliorum, qui partim ipsi Hippocrati, partim Euriphonti & Thessalo ac Polybo, ut auctoribus deferuntur. Ordiamur itaq; iam expositionem à dictione in secundo Morborum popularium scripta, quae hoc modo habet: Spiritus paruus densus, magnus rarus, paruus rarus, extra magnus intra paruus, alius quidem extendens, alius uero ugens, dupla intra reuocatio uelut superinspirantibus, calidus, frigidus. Eadem uero dictione in sexto libro perfectius scripta est. Supra tres enim coniugationes ipsius difficilis spirationis, quarta item adiecta est, quae manifeste in secundo Morborum popularium desideratur, non ipsius auctoris, ut mihi uidetur, culpa, cum perspicuum sit ipsum non ex experimento quopiam & memoria, multitudine spirationum difficultium coaceruasse, sed ex rationali diuisione. nequaquam igitur relicturus erat aliquam difficultis spirationis speciem. Verum in hoc quispiam ex ueteribus descriptoribus librorum peccauit, atq; ita postea habens liber inuulgatus est, seruatusq; est hic error usq; huc merito sane, cum aliqui negligenter plane ueterum libros uersent, ut neq; an deficiat quippiam, neque an in alio libro dictum sit sciant: quidam uero etiam si sciant, tamen quod deest apponere non audent. Neq; enim similiter nostrae uel hominibus priores faciles erant, neq; prompti ad adscribendum ueterem dictionem, quae eodem modo in omnibus exemplaribus scripta esset, sed significationem solum facere contenti erant, quod hic quidem defectuose, in sexto uero Morborum popularium perfecte, diuisione difficultis spirationum scripta esset, tum quae secundum magnitudinem ac paruitatem fit, cum quae iuxta

raritatem ac densitatem. Has enim duas oppositiones, eam uidelicet quae iuxta magnitudinem ac paruitatem fit, & eam quae iuxta raritatem & densitatem, Hippocrates manifeste inter sese complicat, & coniugationes difficultis spirationis quatuor facit. Vnam in qua minor simulq; densior q̄ naturalis, respiratio fit. Alteram cum maior & rarior, & praeter has aliam tertiam, in qua minor & rarior, & supra has quartam, quam in secundo Morborum popularium desiderari & relictam esse diximus, in qua maior simulq; densior fit. Demonstratum enim mihi sepe est, etiam si hoc citra demonstrationem omnibus manifestum sit, quod duae oppositiones inter sese complicatae, quatuor coniugationes faciant. Ceterum dictio Hippocratis in sexto Morborum popularium, non solum in hoc differt ad ea quae in secundo habetur: sed & in eo quod in sequentibus, quando inspirationis magnitudinem confert cum magnitudine expirationis, altera coniugatio penitus relictam est in secundo libro, indicante & hic ipso librorum de scriptore extremam secordiam, aut sedulitatem. Si enim integras dictiones transgressus est, extreme focors erat. Si uero similes inter se, nescius quatenus differunt, unum & idem utraq; significare putauit, deinde alteram sustulit, ad summam utiq; sedulitatem progressus est, correctorem scriptorum Hippocratis, non ministrum, seipsum ostendens. Hoc equidem utile est circa plerasq; obscuras dictiones meminisse, in quibus aut relictum quid esse credibile est, aut adscriptum. Nihil enim uetat iuxta illas, aut quod deest apponendo, aut quod delictum est corrigendo, perfectum ac uerum reddere & absolvere sermonem. Quae admodum enim transcribere ac mutare ueteres dictiones temerarium est: sic uelut scriptum est conseruare, & paucis quibusdam appositis, aut immutatis, dubitationes dissoluere, bonorum expositorum opus est. Verum de his opinor me paulo post per ipsa opera demonstraturum esse quae facere oporteat: non enim simpliciter, neq; prout contingit, hoc ipsum faciendum est, sed cum demonstratione ueritatis rerum, ampliusq; demonstrando prius ipsam senis sententiam sic habere, & utraq; consentire, dictionis transmutatione conuenienti facta. Ceterum ad propositum iam progressi, & perfectiori dictione apposita, quae in sexto Morborum popularium habetur, uideamus qualis nam sententia ipsa sit. Quod enim ex rationali diuisione inuenire coetur oēs difficultis spirationis differentias, hoc ipsum etiam his qui libros ipsius exposuerunt uideat, & coniectare omnibus facile esse opinor. An uero recte diuidat, & an nulla relictam sit difficultis spirationis species, hoc non etiam omnibus inuenire facile est, sed quod de his iudicaturus est, eum & diuidendi methodi expertum esse oportet, & circa Hippocratis dogmata non inexcitatum. Et methodus sane ad id quod diuidit respicere oportere erit, qualis naturae existat. Si enim simplex fuerit, ea quae iuxta substantiae ipsius rationem sunt, quot sunt, & quae, ac qualia considerare oportet, atq; ex his diuidere. Si uero compositum, utraq; aut singulas partes diuidere, ut dictum est oportet, totum

totum uero ex modo compositionis. Verum quae est Hippocratis sententia de compositione, nobis alibi fulsissime dictum est: relatum est etiam in superioribus. Quae nihil uetat ad hos scopos intentione ac respectu habito, ipsam morborum popularium dictionem intueri, quae sic habet: Spiritus paruus densus, magni rari, paruus rari, magni densi, extra magnus intra paruus, intra magnus extra paruus. alius extendens, alius ugens, dupla intra reuocatio, uelut superinspirantibus, calidus, frigidus. Quod igitur non quarta solum coniugatio circa densum & magnum consistens, in secundo Morborum popularium relictam est, sed & ex sequentibus duabus, in quibus expirationem cum inspiratione confert, altera scripta quidem est in praesenti iam proposito sermone, relictam est autem in secundo Morborum popularium, palam uidere est. Neq; enim in illo libro scriptum est, intra magnus, extra paruus, sed altera sola difficultis spirationis species ostenditur, in qua magnus spiritus expiratur, paruus uero inspiratur. In multis igitur codicibus reperire licet hunc defectum adscriptum, uerum in plurimis & fide dignissimis exemplaribus relictus est, atque hoc sane nihil ad praesens refert. Propositum est enim nobis perfectiorem locutionem considerare, eam uidelicet quae nunc est descripta. Quod itaq; ex spiritus intra & extra meatu, totius spirationis actio composita est, & quod altera eius pars inspiratio, altera expiratio appellatur: dictum quidem est in primo libro statim in principio, uerum etiam si à nobis dictum non esset, nemo ferere ignorat. Quod uero nullius alterius rei quam motus propria sint uelocitas & tarditas, dictum quidem & hoc iam est, sed etiam nunc in memoriam reuocetur. Magnitudo quidem & paruitas uelut non sunt motui propria, sic omnino inseparabilia sunt ab eo quod per spatium aliquid aut distantiam localem fertur: & ob id iuxta utranq; spirationis partem, duae differentes oppositiones fient. Altera iuxta uelocitatem ac tarditatem, altera iuxta magnitudinem & paruitatem. Quod uero totius spirationis adhuc alia oppositio sit iuxta densitatem ac raritatem consistens, id ipsum etiam antea relatum est. Et quod haec oppositio non sit spirationis, uelut motus, sed ut compositae rei ex distantis conflat. Quare in his tribus generibus omnes spirationis differentias esse necesse est. In uelocitate quidem & tarditate, propterea quod haec propria & ab omni motu inseparabilia sunt. In magnitudine uero & paruitate, propterea quod per distantiam organorum spirationis fit motus. Densitas autem & raritas tertium ex praedictis genus, neutrius propriarum ac primarum spirationis partium proprium, aut inseparabile est: uerum totius spirationis pars fit per accidens quoddam, quandoquidem composita res est, ex duobus contrariis motibus quiete distinctis constans. Haec igitur sunt primae differentiae totius spirationis. Ceterum cum respiratio res sit quae & facere aliquid, & pati possit, aliud utiq; fuerit differentiarum genus in ipsa,

utraq; uidelicet parte aequaliter aut inaequaliter perfecta. At uero & rursus aliud, ipsius totius ut compositae, partibus inter se mutuo collatis. Haec cum ita habeant, sciendum primas quatuor difficultis spirationis differentias in proposita Hippocratis dictione scriptas, totius spirationis esse. Neutrius enim partis est densitas & raritas, si sane meminimus eorum quae statim à principio primi libri dicta sunt. Sic uero etiam sequentes duas: nam & in his duae totius spirationis partes conferuntur, & ob id sic scriptum est: extra magnus intra paruus, intra magnus extra paruus, uidelicet spiritus. Sequentes autem deinceps duas differentias in quibus dicitur, alius extendens, alius ugens, alterius partis ipsius spirationis proprias esse putandum est, quae sane iuxta substantiam esse uel maxime ipsius spirationis diximus. Extendens enim tardus est, ugens autem uelox. tarditas autem & uelocitas ab omni motu inseparabilia sunt. Quod uero deinceps habetur: dupla intra reuocatio uelut superinspirantibus: inaequalem inspirationem ostendit. Inquirenda est autem eadem oppositio in expiratione, quam ego relictam esse credo à transcribentibus magis, quam ab ipso Hippocrate, quandoquidem in alijs scriptis etiam eiusmodi speciei difficultis spirationis mentionem facere apparet, ut in sequentibus palam ostendat. Quod si cui ab ipso Hippocrate relictam esse uideat, hic peiora pro melioribus eligit. Equidem penitus nullam inaequalitatis mentionem fecisse, iuxta neutram spirationis partem, sed penitus oblitum esse ac reliquisse, minime conueniebat Hippocraticae diligentiae. Verum ego sane etiam si id quod nunc de inspiratione scriptum est, in totum scriptum non esset, describentis magis peccatum esse q̄ ipsius Hippocratis, dicere audeam. Rationem autem utiq; aliquam sic haberent hi quibus ad peiora animus inclinat. At uero cum & inspirationis speciem adeo manifeste indicauerit, ut non solum dixerit, duplam intra fieri spiritus reuocationem, sed & uelut superinspirantibus apposerit, quomodo tandem aliquis adhuc suspicari queat ipsum expirationis esse oblitum? De his igitur etiam rursus agemus. Deinceps autem alia adhuc difficultis spirationis specierum oppositio apposita est in fine totius sermonis sic habens. Calidus, frigidus: ut uidelicet & hic subaudiamus spiritus uocem. Quemadmodum enim magnus & paruus, & densus ac rarus, sic etiam calidus & frigidus spiritus expiratur. Quanquam & hic decepti quidam, propterea quod ipsi non intelligant, corrigunt & dictionem immutare audent: non calidus, & frigidus, uelut nunc dictum est, scribentes, sed ipsa cum praedicto conectentes, atq; hoc modo legentes: Velut superinspirantibus calidum frigidum. Hi quidem igitur supra hoc quod ipsam dictionem nullam sententiam referentem efficiunt, etiam palam produnt, q̄ neq; senis libros legerunt: omnino enim meminissent eorum quae in alijs locis ab ipso sunt scripta, de calida & frigida expiratione, quae quoniam ratione aut in illis ab ipso scripta sunt,

aut hic relicta, non habent quod dicant. Si enim non putauit ex difficultum spirationum genere esse calidam & frigidam expirationem, non rite in alijs locis ipsarum ueluti difficultum spirationum meminuit. Si uero in illis rite ipsarum commemorat, nunc sane non recte ipsas reliquit. Verum hæc non ita habent. Nam & hic recte in difficultum spirationum diuisione continentur. Quid uero indicent, in alijs locis recte ab ipso dictum est. Relictis igitur iam his qui sic ab Hippocratis mente aberrant, & omnia magis quæ sententiâ ipsius intelligunt, ipsi per nos ipsos inspiciamus, quidnam in Prænotionum libro de difficulti respiratiōe in hunc modum scribit: Spiritus densus existens, dolorē aut in inflammationē significat in locis super septum transversum. Magnus autem & per multum tempus, desipientiam ostendit. Frigidus uero ex naribus & ore prodiens, ualde iam perniciosus est. Apparet enim in hoc libro, harum trium tantum difficultum spirationum ipsum mentionem fecisse. Atqui si tot solū sunt, quid tandem multo plures ipse in Popularem morborum libris scripsit? Si uero adeo multæ sunt, cur paucissimarum in Prænotionum libro mentionem fecit? An numerum quidē ipsarum nosse, cōmodum existimauit, quid uero singulæ indicent, nō utile esse putauit: aut hæc solæ indicat, reliquæ uero nihil: sed possibile est quandoque præter naturam respirare, nullam uero affectionē in animali præter naturā esse: aut in tantum hoc uerū esse oportet, ut necessariū sit, omnem affectionē in animali præter naturam fieri difficultis respirationis causam? Siquidem igitur causæ rationem habet affectio ad difficilem respiratiōē, fuerit utique hoc modo, & tempore, & ordine, & facultate prior. Quomodo igitur Hippocrates in Prænotionum libro, tantum difficultum spirationum numerū relinquere uidet? Equidē ea gratia uolebat ipsos expositores inter se cōferre, & querere, ac soluere, uerū eius rei faciendæ nulla est facultas. Etenim expositorū cur quis tandē mentionem faciat: Eorum uero qui ante nos uixerunt, & quorum cōmentaria ad nostram ætatem seruantur, multas & longas nugas conscriptas inuenire est, quæ uero sic alicuius momenti sunt, penitus ab ipsis relicta sunt. Verū nos sanē inquirimus ipsa, etiam si nullam uiam habeamus ad inueniendum ab illis præmonstratā. Dictū quidem a nobis est, et in his quæ De optima secta sunt, & in curadi Methodi scriptis, quomodo talia omnia inquirere & inuenire oporteat. Imò & in primo horum cōmentariorū duplicem uiam ostēdi ad eiusmodi inueniendā, alteram ex differentijs difficultis spirationis procedētem, alteram ex affectionibus in organis respiratiōis, quam etiā faciliore & manifestiore esse dicebat: Et quisquis illa scripta diligenter uersauerit, haud indigebit multis rationibus ad præsentū solutionem. Si uero negligenter illa tractauit, aut alias ad discēdum hebes est, qui quidē negligenter tractauit, rursus ipsa relegens, identidem repetat. Qui uero hebes ad discēdum est, aliud quid agat, ac sciat quod parux nature

256
magni uiri sententiā adsequi impossibile est, quæ sanē ipse Hippocrates erat. Quæ igitur nemo priorum aut proposuit, aut dubia putauit, aut que siuit, aut inuenit, ego & proponam, & dubia faciam, & quomodo querere oporteat dicam, & dijs uolentibus inuenturum me spero. At uero ipsum problema etiā paulo ante à me relatum est. Cur nam tot difficultum spirationum species Hippocrates in Prænotionum libro reliquit. Dubitatio uero nunc dicetur, ubi quæ in primo sermone scripta sunt prius in memoriam reuocaro. Omnes enim difficultum spirationum differentias, in illis sermonibus, in quinque ex toto tum affectionum, tum difficultum spirationum genera reduxi. Quare adhuc magis dubium constituitur problema, spe etiam quæ sola restabat sublata. In eiusmodi enim omnibus, in quibus cuiuscunque tandem rei differentie plures quidem ab altero quopiam, siue uiro, siue scripto, pauciores uero rursus ab aliquo altero dicuntur: una sola superest consensus spes, si quis demonstrare queat: alterum in primis diuisionis partibus rem ipsam extendisse, alterum uero contraxisse. Hæc igitur spe nobis sublata: demonstratū est enim in primo lib. neque affectionum, neque difficultum spirationum genera, in minorem numerum reduci posse: quæ amplius ars soluēdi quæ sita inueniri possit. Cum ob alia em, tum ob id quod quædam prima genera relicta sunt, ampliusque diuulsa, & male distinctim mutuo opposita, ac obscure enarrata in Prænotionum libro reprehendere quis merito possit, quamuis si quis alius Hippocratis liber, is ipse perspicuus existat. Atqui obscurum simul que indeterminatum est quod statim in principio dictionis dictum est: Spiritus densus existens dolorem aut inflammationem significat in locis super septum transversum. Si enim non duplex esset spiritus densus, alter quidem cum magnitudine, alter uero cum paruitate, aut si non ex diuersa affectione uterque ipsorum generaretur, recte utique Hippocrates aut indiuisum ipsum reliquisset, aut differentiam eius quod per utrumque significatur non indicasset. Quando uero ipse manifeste in Morborum popularium libris, alterum densum simulque paruum, alterum densum & magnū statuit, & nos demonstrauimus hos ex prima ipsorum differentia esse, male utique indiuiso relicto denso, simpliciter sic dicere contentus fuit, Spiritus densus existens dolorem aut inflammationem significat in locis super septum transversum. atque hoc sanē unum dubium existit. Consequenter uero tertiæ differentie mentionem facies sic: Magnus autem & per multum tempus delirium significat: & hanc solam ex primis differentijs manifeste prolocutus, oppositæ ipsi spirandi difficultatis, quæ rarū & paruum spiritū ostendit, nullam omnino mentionem fecit: quanquam sanē uelut densus spiritus duplex erat, magnitudine & paruitate distinctus, sic etiā rarus necessario duplex est, magnitudine ac paruitate distinctus. Verū alterius solius in Prænotionibus meminuit ubi ait: Magnus

Magnus autem & per multum tempus, delirium significat: alterum uero rarum simul & paruum relictum esse apparet. Quare ex quatuor coniugationibus, quas in Morbis popularibus scripsit, primæ duæ indiscriminatim & obscure ac confuse dictæ sunt. Sola uero tertiæ, ut diximus, tum ipsa, tum quod per eam significatur, ambo manifeste scripta sunt. Cæterum non in his solum obscurus & indistinctus, & qui plura relinquit, sermo esse uideri potest, sed & ex eis que deinceps inferens ait. Frigidus uero ex naribus & ore prodiens, ualde perniciosus est. Cur enim tandē, si differentias iuxta calidum & frigidum recensere statuerat, frigida tantū mentionem fecit? Et amplius, Cur nam altiarum duarū, tum eius quæ indiscriminatim spiritū densum nominat, tum quam distincte rarum & magnū, affectiones ipsas solas adscripsit, non tamen in quid finiant significauit, dolorem quidem & inflammationem à densa, delirium aut à rara & magna spirationis difficultate indicari dicens: in differentia uero iuxta frigidum, in quid desinet dicit: inquit enim perniciosum ualde esse huiusmodi spiritum: affectionē uero ob quam ita difficulte spirant obscuriorem existentē, non etiam dicit: cum tamen præstaret in omnibus difficultibus respirationibus, tum ipsas affectiones dicere, quæcunque tandem hæc sint, tum alterationis ipsarum modum adscribere, mansuerat à malignis distinguendo. Atqui sic non fecit, uerum in prioribus spirandi difficultatibus affectiones, in ultima alterationis modum solum ostendit: & quod crimen omnium minime effugere potest, quod uide licet nihil penitus de inæquali spirationis difficultate dixit, id ipsum sanē etiam iam sermoni apponatur. Extendens equidem & ugens spiritus, & extra magnus intra paruus, & intra magnus extra paruus: neque ipsi quidem in Prænotionum libro relati sunt. Verum ex his quæ nos in primo libro explicauimus, in quatuor difficultum spirationum coniugationibus comprehensi reperiuntur. At uero quintam inæqualem, cuius dimidiā partem in Morbis quidem popularibus scripsit, duplicem intra (inquens) reuocationem, in Prænotionum uero libro penitus reliquit, sub nulla quatuor coniugationū iuxta ullum aliquem modum comprehensam inuenire licet. Atque tot quidē ac tales sunt dubitationes. Oportet autem hic nos non similiter ut multi faciunt, qui Hippocrati contradicunt, dubitationes quidem facile reperire, in solutionibus uero ipsarum herere, uerum primum quidem uiam quandam facultatis inuenire, deinceps uero per demonstrationē, ea quæ per ipsam uiam inuenta sunt confirmare. Quæ est igitur uia facultatis? oportet enim inde initium sumere. Vna quidem cōmunis illa omnibus ueteribus familiaris breuiloquentia. Altera uero peculiaris illa Hippocrati animi altitudo. Demonstratū enim nobis est quæ grauis sit sapenúmero hic uir, ut qui ea quæ alijs medicis nota sunt prætereant, uelut, quæ à nemine eorum qui artē ingenue exercēt ignorari queat: Quæ

A uero talibus ignota sunt, omnia diligenter simulque perspicue exponat. Si uero hic ipsi mos est, quid mirum est ambigua ac obscura apud plerisque differentia difficultis respiratiōis, eam uidelicet quæ sit iuxta magnitudinem & raritatem, tum per alia scripta demonstrare conatum esse, ut quæ desipientiæ propria sit, tum in Prænotionum libro manifestaria doctrina dignā censuisse. Verū differentias densitatis, ut quæ medicis ignotæ esse nō queant, una summa cōprehensas breuibus indicasse. In pleuritide enim & peripneumonijs, anginisque et orthopnoeis densus et magnus fit spiritus. Quod si pleuritis non sit, solus aut dolor circa costas extet, densus & paruus fit spiritus. Quemadmodum etiā si circa os uentris, aut stomachum, aut splenis caput aut hepatis gibbā partem. Nam & in his locis si quis sit dolor necessariū est paruū & densum fieri spiritū, & multo magis si sit circa septum transversum, & partē eius quæ coniungit & coheret peritonæo membranæ alui ac intestina omnia ambientī, itemque musculos illic circūsitos. Atqui etiam si nō istic solum, sed longe inferius peritonæū fuerit affectū, & ostēdam ipsius percipit septum transversum, itidē paruū ac densum spiritū efficit. Quin & uentris ipsius maiores affectiones, quæ cū dolore fiunt & tumore, splenis item & hepatis inferne partes non minus densum ac paruū efficiunt spiritū. Et in uniuersum, siue tumor quis sit premens ac coarctans quodcunque tandem respiratorium organū, siue dolor circa quamcunque partē, sic appropinquante respiratorijs organis, ut ipsis moris simul moueat, densus ac paruus erit spiritus. Reliquas porro horū causas in primo lib. recēsuimus, Quæadmodum sanē & quæ caliditate multa in respiratorijs organis coaceruata, densus et magnus spiritus fiet: id quod ferme omni die, in omnibus exurentibus febribus apparet, ut neminē latere possit. Etenim quæ inflammationē præter naturā phlogosin Græcis dictā, nō Hippocrates solū, sed omnes ferē alij qui ante Erasistratū fuerūt Phlegmonē nominarint, non à nobis tantū, sed ab omnibus Hippocratis expositoribus est ostēsum, ut ipsis moris similibus, nihil amplius mirū est, prædictas ambas differentias Hippocratem una summa ostēdere ubi ait: Spiritus densus existens dolorē aut inflammationem significat in locis super septum transversum, tãquā sanē nos intelligere possimus, quæ cum paruitate dolorē significet, cū magnitudine uero inflammationem. Apponit autem rationabiliter, in locis super septum transversum siue respiratorijs, tantque immodicæ caliditates partium, infra septum transversum, respiratiōē in magnitudinē ac densitatem eleuare non queant. Atque uia quidem inuentionis quæstorum circa primas differentias hæc est. Verum demonstrationē etiam quandā ad sermonē apponere necessarium est. Nunc enim quæ nō impossibile est, hanc sententiā Hippocratem usurpasse, ostensum est. Demonstrabitur autem consequenter quæ penitus hoc modo habet. Cur enim tandem in utrisque Morborum popularium libris secundo ac sexto

sexto, hās duas spirandi difficultatis differentias primas omnium distinguere reperitur: priorem quidem paruum & densum spiritum, alteram uero densum & magnum: in proposito autem Prænotionum libro ipsas ignorare uidetur, supra hoc quod posita statim scribat rarum & magnum: rarum igitur & magnum spiritum nouit, densum uero & paruum ignorat: & sane etiam si quis eorum quibus animus in peiorē partē inclinatur, dicere queat, quod quoniam sit densus ac paruus spiritus, cognoscere non potuerit, at uero quare sit affectio quare ipsum efficiat, non potuit non cognoscere: sed cum dicat, Densus spiritus dolorem significat, aut inflammationē in locis super septum transversum, palam fit quod & affectiones scribat, & neutram relinquat. Imo & eundem ordinem ostendit, quem etiam in duobus Morborum popularium libris fecit. Perspicuum itaque est quod denso & paruo dolorem, denso uero & magno inflammationem coniungat. Neque enim dicere licet, quod in Popularium quidem morborum libris duobus, parui & densi, & magni & densi spiritus mentionē fecit, in alijs uero nullus. Nam & in illis ipsis sæpe, & in lib. De diæta seu uictu in morbis acutis, quem etiam De pituita inscribit: statim in principio libri, non tantum huiusmodi difficultis spirationis speciem palam nominat, sed & ipsam affectionem in qua fit, & modum ipsius iuxta quem lædere solet. Atqui nullus eorum qui ex contentione studio multos Hippocratis libros, uelut non genuinos rescindunt: hunc librum detruncare ac Hippocrati auferre ausus est. Equidem quare in fine sunt post balnei usum plerique tollunt: quare uero eorum habentur, omnes conseruant. Si igitur non solum in hoc libro demonstrabimus, sed etiam in alijs similiter inuenitur, quod tum differentias, tum affectiones densi spiritus cognoscat, quid adhuc deesse uidebitur ad demonstrationem? Si uero etiam in ipso Prænotionum libro paulo inferius inueniri potest, quod & differentias non ignoret, & affectiones ipsas sciat, nonne credes adhuc amplius id quod propositum est satis esse demonstratum? At uero quod hæc ita habeant, neque mentiamur, ex ipsis uerbis uidere licet. Incipiam autem à libro De uictu in morbis acutis. In hoc libro statim in principio, de morbis circa pulmonem ac thoracem uerba faciens, hoc modo ait. Quibuscumque enim cibibus statim conclusus est, si quis non subeucuat, forbitionem præbeat, dolorem præsentem utique exacerbauerit, & non præsentem statim induxerit, & spiritus densior reddetur: malus autem hic est, resiccat enim pulmonem, et ilia, ac pectinem & septum transversum dolore fatigat. In hoc sermone primum quidem, quod propter dolorem densus sit spiritus ostendit, nobis opinor relinquens meditandum generationis modum, quem in primo horum commentariorum me dissoluisse manifeste puto. Quemadmodum enim dolentibus cruribus, multum progredi nequimus: eodem modo, ubi quoddam organum ex his quare in spirationibus mouetur doluerit, parum respirare cogimur,

& citius desistere cupimus. Quando enim simul cum temporis respirationis longitudine extenditur dolor, qui citius cohibet motum respiratoriorum organorum, citius dolore liberatur. Verum quanto citius quam oportuit cohibetur, tanto ipsum animal defectuosius inspiratione participauit. Quemadmodum igitur si quis pauciores cibos quam ex usu sit accipiat, hic statim aliorum ciborum opus habebit: sic si quis minus quam ex usu sit inspirauerit, hic citius inspiratione indigebit, & in hoc spiritum ipsum densari contingeret. Quo enim tempore inter actiones medio organa respirationis cessantia requierunt, eo ipso nunc re quiescere animal non permittit: tanquam enim singulas respirationes defectuose respirans, semper etiam magis propè ad suffocationem accedit: huius autem ipsius affectionis timore, citius respirare urgetur, & respirationis organa citius quod oportet mouet, non permittens ipsis quiescere, in quantum quiescebant, quando secundum naturam habebant. Quando igitur Hippocrates ob dolorem, spiritum densiorem fieri dicit: uidetur autem per mediam paruitatem densitas ipsa generari: omnibus sane manifestum est, quod etiam paruitatem nouit. Quis enim tertium à primo nosse queat, si medium ignoret? & præsertim si ipsum tertio generationis causa existat: Et sane paululum progressus, ipsis suis proprijs uerbis aperte, paruitatem densitatis causam esse tradit, sic scribens. Etenim ipsum sputum intra retentum prohibet quidem spiritum intra ferri, cogit autem cito extra ferri. Hic alteram rursus causam docet generationem densi spiritus, appellauit autem ipsam in superioribus sermonibus respiratoriorum organorum coarctationem. Quod igitur in dolore nobis intelligendum relinquebat, hoc ipsum hic ipse exposuit. Quid est autem hoc ipsum? Multo inquit sputo circa arterias, pulmonis uidelicet, contento, & spiritus ipsius regionem præoccupante, spiritus circa inspirationis actionem intra accedere prohibetur. Num igitur aliud quid est quod parua inspiratio id quod nunc dicimus? Non certe, siquidem iuxta copiam substantiæ quæ inspiratur, magnitudinem respirationis metiri oportet, uelut in primo libro est demonstratum, uerum si ob aliam quandam causam cogi spiritum cito extra ferri dicit, quod ob inspirationis paruitatem. Non est autem quod hoc dicamus, cum ipsa dictionis series sic habeat: Etenim ipsum sputum intra retentum prohibet quidem spiritum intra ferri, cogit autem cito extra ferri. Propterea enim quod latione spiritus ad interna priuatum est animal, quiescere non permittit, ut quod de suffocatione periclitetur, & in hoc densus spiritus generatur. Neque enim conuenit ipsas nominum syllabas audire uelle, cum integri sermones perspicue dicantur: neque aliud quiddam esse putare, cito ad explanationem concitari, quod dense respirare: & aliud quiddam, prohiberi inspirationem sufficere fieri, quod paruum esse respirationem. Verum hic quidem ipse Hippocrates manifeste exposuit, quomodo in detento sputo densus sit spiritus, per mediam paruitatem.

In do-

In dolore uero religit, ut opinor, propterea quod multis locis ipse dixerit, actiones organorum à dolore impediri, cum possimus nos etiam ex illo non audiamus, ex manifeste appareribus inuenire. Supra hoc igitur quod ambo hæc nos manifeste in hoc sermone docet, quod & dolor, & locorum coarctatio, paruum efficientia respirationem, statim etiam densam reddunt, amplius & hoc edocet, quod non hæc solum sunt densi spiritus causæ: primum quidem in eo quod dicit, dictum est autem sic in dolore, ipsum hoc manifestum facit, quod ob aliam causam spiritus iam densus existat, densiorem fieri dicens ob dolorem, tanquam ut opinor & hic nos ratiocinari possimus, febrilem caliditatem ipsum omnino densum efficere. Secundo autem in eo quod dicit, A denso & multo spiritu, uelut iam dictum est, sputum crudo modo uiscosum redditum, ascensum & exitum fieri prohibet. Densi enim spiritus dolor causa est. Multum autem non hic, sed calor febrilis. Ceterum hic ualde manifeste, non magni spiritus dixit, sed multi. Magnus enim quantitate circa singulas respirationes iudicatur. Multum uero possibile est aliquando ex multis parujs coaceruari, & apparet sane hoc manifeste fieri in pleuriticis, qui magnam quidem spiritum semel ducere ob dolorem non possunt, quamuis pluri aere ob febrile opus habeant: ob conuinitatem uero actionis, æqualem multitudinem spiritus magnis respirationibus coaceruant. Quod enim pauca magna, hoc multæ parua possunt. Eodem modo & in peripneumoniacis multo quidem spiritu opus est, uerum ob locorum coarctationem parum inspiratur: etiam hic igitur densitas multas paruas respirationes efficiens, ad æqualitatem cum paucis & magnis redigit. Num igitur indigebimus adhuc inquisitione syllabarum ipsorum nomen, in hoc libro conscriptarum sic consequenter de parua & magna respiratione, non contenti rebus ipsis adeo manifeste ostensis? Atqui hoc non erat quaesitum, an Hippocrates parua ac magna respirationis nomen noscat: repetit enim tum in Morborum popularium libris scriptum, tum rursus in Prænotionum libro, ubi inquit: Magnus spiritus & per multum tempus desipientia significat. Verum an duplicem nouit densum spiritum, & alterum ipsorum à dolore fieri dicat, alterum à caliditate multa in respiratorijs organis coaceruata. Quando igitur hæc demonstrata sunt, superuacaneum est adhuc audire desiderare nomen syllabas: quandoquidem & secundum hunc ipsum, quem in Prænotionibus dixit sermonem de insipientia, cuius dicere licet, non rarum & magnam dictum esse spiritum qui ipsam desipientiam indicet, & dictionem proferre hoc modo habentem, Spiritus magnus & per multum tempus desipientiam significat, tanquam sane non idem sit, aut rarum dicere, aut per multum tempus: aut quod nos nunc nomina uenemur, & non res ipsas queramus. Cæterum quando sane quidam in tantum ad rem assequendam rudes sunt, ut etiam ipsa nomina audire uelint, reuocabimus etiam ipsis in memoriam duas quasdam dictiones, ex ipso De ui-

ctu in morbis acutis libro sic habentes: spiritus offendens in sursum latitudo densus aut magnus. Hic quidem habes, siquidem desideras, nomen ipsum magnus. Rursus autem etiam paruus, ubi ait: Et spiritus paruus, & reuulsio spiritus densa ac uiolenta accedit. Rursus autem in ipso Prænotionum libro, difficultate ferre morbum inquit, & spiritum magnum ac densum esse, hunc quidem igitur palam ipso nomine prolato, magnam & densum scripsit. Paruum uero et densum rursus in sermone De angina, ubi ait, Plurimumque dolorem exhibent & orthopnoeam, hoc est rectam spirationem. Quod enim in orthopnoeis paruus & densus fiat spiritus, ob coarctationem respirationis organorum, haud scio an quis ignoret. Atqui etiam si talia ab ipso Hippocrate discere uelimus, in libro quidem De uictu in morbis acutis, in uerbis quare paulo ante adscripsi, docuit nos quomodo paruus densus spiritus fiat, iuxta statim in principio sermonis de spina dorsii enarras luxationes in posteriorem partem, in locis supra septum transversum, ex tumoribus aut morbis factas, hoc modo ait (opinor enim præstabilius esse ut totus sermo ipsius adscribatur.) Quibus supra septum transversum fuerit in posteriorem partem luxatio, his & costæ non uolunt in latitudinem augeri, sed in anteriorem partem, & pectus acutum fit, sed non latum, ipsique difficulter spirantes fiunt, & stertorosi. Minore enim amplitudinem habent uentriculi spiritum suscipientes & emittentes. Nam & cognunt circa magnum uentriculum, collum habere in anteriorem partem luxatum, ut ne primum sit ipsis caput. Coarctationem igitur multam faucibus hoc exhibet, cui accedit quod ad internam partem repit. Nam & rectis natura difficilem respirationem hoc os exhibet, si intra reperit, donec reprimatur. Ob hanc igitur rem huiusmodi homines eluxati gutturis magis apparent quod sani. Tuberculosique ut plurimum tales circa pulmonem sunt, ex duris tuberculis ac crudis. Etenim occasio luxationis in posteriorem partem, & distentio, plurimis ob eiusmodi collectiones fiunt, quibus sane uicini nerui communica uerint. In hoc toto sermone luxationem in posteriorem partem, ob tubercula in pulmone cruda & dura fieri dicit. Difficultatem uero respirationis ob coarctationem locorum, appellauit autem huiusmodi ipsius differentiam stertorosam. At uero in libro De uictu in morbis acutis, quando eorum quibus in paruitatem & densitatem respiratio uertitur meminit, etiam hoc ipsum orthopnoeam nomen apposuit, & stertere ipsos dixit. Quare etiam cum in libro Prænotionum de angina narrans dixit, plurimumque dolorem exhibent & orthopnoeam, non aliam quandam difficultis respirationis speciem quam paruum & densam sic appellauit. Omnes enim qui ob coarctationem non sufficienter inspirare possunt, de suffocatione periclitantur si decumbant, & ob hoc tum thoracem totum tum collum, rectum habere eos oportet, utpote cum non paruum auxilium ipsis ex huiusmodi figura accedat

accedat: ampliora enim in similibus longiora omnia respirationis organa sunt, partim quidem per rectam figuram in directum extenta, partim uero minus in sese concidere prohibita & impedita. Manifestum est autem etiam ipsum Hippocratem, sic ut nos nunc dicimus, de ipsis statuere ac pronunciare, per hec uerba ex lib. De articulis iam ante relata: ipsi quidem difficulter spirantes sunt & stertorosi. Minorem enim amplitudinem habent uentriculi spiritum suscipientes & emittentes. Omnibus igitur qui ob coarctationem locorum seu organorum difficulter respirant, etiam paruus sit spiritus, & ex necessitate sequuntur duo symptomata siue accessoria mala, stertorosa uidelicet respiracionis species, & paulo ante dicta orthopnoea, siue spiratio recta. Et sane uelut de industria ipsa diffecant, alterum in Prenotionum libro scribit, perniciosas anginis ipsum adesse dicens, alterum uero in lib. De articulis. in Prenotionum quidem libro, orthopnoeam, in lib. uero De articulis, stertorosam respiracionem. Porro in lib. De uictu in morbis acutis ambo in idem coegit Hippocrates, sic scribens, partim uero ab orthopnoea & stertore suffocati. Vtitur autem & alibi in suis scriptis utrisque nominibus uelut idem indicare potentibus. Quandoquidem igitur adeo diligenter in libro De uictu in acutis morbis, de omni densi spiritus generatione enarrauit, nihil mirum est si caput tantum & summam totius sermonis in Prenotionum libro conscripsit. Quod uero omnia exacte tradiderit De spiritu deso, nihil amplius opus habeo pluribus ostendere, uerum ubi hoc solum in memoriam reduxero, quod aut ob dolorem, aut locorum coarctationem, aut caliditatis multitudinem, densus sit spiritus, deinceps totum sermonem ipsius Hippocratis adscribam hoc modo habentem: Quibuscunque enim cibus statim conclusus est, si quis non subeucuat forbitionem prebeat, dolorem praesentem utique exacerbauerit, & non praesentem statim induxerit, & spiritus densior reddetur. Malus autem hic est, resiccat enim pulmonem, & ilia, & pectinem, ac septum transuersum dolore fatigat. At uero amplius dolore lateris continenter existente, & ad calfactoria non remittente, ac sputo non exeunte, sed & crudo ac uiscoso permanente, si quis dolorem non soluat, aut aluum emolliendo, aut uenam secando, utrum tandem ex his contulerit, uerum pituitas sic habetibus exhibeat, horum repentina mors continget. Ob has igitur causas, atque alias huiusmodi adhuc amplius, hi qui tota pituita uruntur, septimo die aut etiam citius moriuntur, partim quidem mente moti, partim uero ab orthopnoea ac stertore suffocati. Tales uero ueteres syderatos esse putabant, ob hoc maxime, non minus autem quod & mortuorum latus liuidum reperitur, similitudine quadam ad plagam. Cuius rei causa est, quod ante solutum dolorem moriuntur. Cito enim anhelosi fiunt. A denso uero ac multo spiritu uelut iam dictum est, sputum crudo modo uiscosum redditum ascensum & exitum fieri prohibet, sed stertorem facit, in cartilaginosis pulmonis par-

tibus detentum, & cum ad hoc res ipsa peruenerit, mortale ut plurimum existit. Etenim ipsum sputum intra retentum prohibet quidem spiritum intra ferri, cogit autem cito extra ferri, atque sic ad perniciem mutuo sese affligunt. Sputum enim retentum, spiritum densum facit, ac lubricum fieri & elabi impedit. Siquis hanc dictionem diligenti animaduersione in animum adsumat, ipsamque saepe relegat, spero equidem facile eum persuasum iri ex his quae dicta sunt. Quod enim non magna sapientia indigeat densi spiritus in suas differentias sectio, & quod ipsam perfecte in hoc libro antea conscripserat, ob id sane in praenotionibus ualde breuiter perstrinxit, tanquam qui iam ad scientes rem omnem, uelut compendium quoddam sermonis faciat. Tres quidem igitur iam nobis coniugationes difficultatum respiracionum inuenta sunt. Deest autem adhuc quarta, in qua paruus & rarus sit spiritus. Cur igitur tandem ipsa relicta, frigidam expirationem scripsit? An quod non alia est parua simulque rara, alia uero frigida? Manifestum autem hoc est. Contrariam enim sibi magnam & densam, ex immoderato calore in respiratorijs organis coactuato generi demonstrauimus. Necessario igitur parua & rara his ipsis organijs perfrigeratis erit. Et sane duo nobis dubia soluta sunt, nempe quod neque quarta difficultatis respiracionis coniugatio, parua uidelicet & rara, relicta sit, neque item calida. Calida enim in altera densi spiritus parte, quae a principio relata est, comprehensam habebimus, eadem est enim cum densa & magna: raram uero & paruam in frigida, nam rara & parua a frigida nihil differt. Cur igitur tandem non raram & paruam, sed frigidam ipsam scripsit? quod primum quidem ab euidentiore accessione ipsam ostendere uoluit: deinde quod ostenderet causam ob quam ipsam perniciosam dicit: & tertio quod si quam celerrime nos intellexeros esse suspicatus est, eandem hanc nihil a rara & parua differre, & contrariam ipsi calidam nihil differre a densa & magna. Frigidus enim spiritus omnino rarus est & paruus, uelut etiam in secundo ostensum est libro. Densum autem & magnum, eum qui inflammationem respiratoriorum organorum indicat haudquaquam quis dixerit, nisi etiam calidus effletur. At uero & in eo quod apponit ad solum frigidum spiritum, quod ualde iam perniciosus est, manifeste ostendit quam sententiam de prioribus tribus respirandi difficultatibus habeat. Siquidem enim & ex illis aliquam perniciosam putasset, omnino utique adscripsisset. Nunc igitur extra periculum ipsas esse opinatus est: nequaquam, sed non quidem perniciosas, non tamen extra periculum. Perfrigerari enim respiratorijs organijs palam perniciosum est, cum istic sane cor situm sit, quod principium & fontem insiti caloris esse scimus. Verum inflammationem multam esse ipsas, aut dolorem, aut desipientiam, non omnino perniciosum est. Eiusmodi enim caliditas in multis acutis febribus coincidit, quot autem & quibus morbis dolor adsit praedicium

dictum est. At uero & ipsa desipientia non necessaria perniciofa est. Quod uero ita de ipsis sentiat, manifeste ostendit per consequentem dictionem ubi inquit: Facilem uero spiracionem ualde magnam uim ad salutem habere putandum est, in omnibus acutis morbis, qui cum febribus sunt, & in quadraginta diebus iudicantur. Si enim magnam uim ad salutem habere putauit facilem spiracionem, certe non semper extra periculum difficiles spiraciones opinatus est. Quare alia quidem omnes respirandi difficultates hoc solum habent, quod non extra periculum sint: postrema autem omnium relata, supra hoc quod & periculosa est, & perniciofa; non procul a morte hominem esse annunciat, ob id igitur non simpliciter perniciosam ipsam esse dixit, sed etiam, ualde appositum. & neque hoc rursus contentus, intulit: iam tanquam propinquam mortem sola haec spirandi difficultas annunciet. Adeo enim perniciofa est, ut mihi uideatur, quod neque quicquam de ipsa scripsisset Hippocrates, nisi omnem modum de respirandi difficultatibus recensere uoluisset. Quae enim iam morientibus fiunt, ea nullum magnum momentum in praenotionibus habent. Est autem bonorum medicorum opus, non quod idiotis iam apparent praesagire, sed quae ipsos latent, & cum nihil mali eger habere putet, apparent. Verum cum omnes ex ordine difficultatis spiracionis species scribere uellet, uidetur mihi etiam huius meminisse, & amplius adhuc propter magnam & densam oppositionem. Haec igitur tandem hic finem habeant. Cur igitur nihil in Prenotionum libro de difficultate respiracionis inequali scripsit? quamuis cognoscat ipsam non solum in secundo & sexto Morborum popularium, sed etiam in primo ac tertio, & amplius in lib. De uictu in morbis acutis, et Aphorismis, & alijs multis scriptorum suorum locis. In secundo enim & sexto Morborum popularium, iuxta praescriptam dictionem meminit ipsius, ubi ait. Dupla intro reuocatio uelut superinspirantibus. & amplius in secundo Morborum popularium, ubi enarrat quae Lyciae acciderunt, Spiritus intra duplicabatur, adscripsit. Hoc enim differt ab eo quod dixit, Dupla intro reuocatio uelut superinspirantibus. In sexto uero, Si uero spiritus intus relinquatur, ait. Nam & hoc idem est cum eo quod in libro De uictu in acutis dixit, Spiritus offendens in sursum latione. Quemadmodum enim quidam inspirantes non semel hoc faciunt, sed per cessationem ipsam actionem diffecant, similiter ut pueri eiulantes, sic etiam expirantes. Quin & in his quae in eodem libro post sermonem de balneis habentur, spirituum protensiones dixit, actionem diffecant ostendens. In primo uero Morborum popularium in Philisco, hoc modo ait: Huic spiritus ad finem uelut reuocato. Similiter enim ut dupla intra reuocatio, etiam hic dictum est, uelut reuocato. Rursus autem in Dromadae uxore, Spiritus rarus, magnus, statim reuulsus, inquit. Nam & hoc similiter dictum est. In Aphorismis uero etiam quid significet huiusmodi spiritus edocet, sic scribens: In

febris spiritus offendens, malus: conuulsionem enim significat. Secundum rationem igitur in Morborum popularium loco paulo ante citato, Dromadae uxorem conuulsam mortuam esse dicit, in qua praedixerat, Spiritum magnum, raram statim reuulsam. Vbi sane & maxime mirari licet, quomodo utraque difficultatis spiracionis species, propriam ipsius affectionem indicauit. Non enim solum conuulsa est haec muliercula, sed etiam delirauit, ut quae non solum propriam conuulsionibus spirandi difficultatem haberet, sed etiam eam quae est desipientiae. Quare quod hanc inaequalem respiracionis difficultatem Hippocrates nouerit, manifeste est demonstratum. Quod uero etiam in Prenotionum libro eam rationabiliter reliquerit, uelut etiam multa praenotionis signa, consequenter fuerit dicendum, ubi prius in summa eius mentionem fecerimus, quod neque de signis circa etates, aut regiones, aut horas, aut populares constitutiones, in Praenotionum libro quicquam scripsit, & quidem integro libello De aere, locis, & aquis ab ipso scripto, et in Aphorismis his omnibus in compendio relatis, imo neque de urinarum iudicijs, ea quae in Aphorismis scripsit, in Praenotionibus recesuit, & neque quae ad mulieres pertinent in Aphorismis scripta, ad librum Praenotionum transtulit, quantquam & haec, & alia multa in Aphorismis relata, praenotiae medicinae partis existant, uelut ipse suis ipsis uerbis indicat. In eo enim quod dicit, Si uero boreas fuerit, tussis, fauces, alui duras, emittenda urinae difficultates, horrores, laterum dolores, & pectoris. Quando hic praualuerit, talia in morbis expectare oportet. & in eo quod ait, Cum estas sit ueri similis, sudores in febribus multos expectare oportet: manifestum se ipsum facit, quod talia praenotiae artis partis esse iudicet. Expectare enim & sperare ac timere, & omnia huiusmodi uerba praenotionis propria sunt. Et sane etiam in eo quod dicit, Siquidem hyems squalida et borealis fuerit, uer aut pluuiosum & austrinum, necesse est aestate febres acutas, & lippitudines, & dysenterias fieri: manifeste hoc idem indicat, & multo sane magis, cum de urinis scribit in hunc modum: Quibus urinae crassae, grumosae, paucae, non sine febribus multitudo ueniens ex his tenuis prodest. Maxime uero tales ueniunt, in quibus a principio, aut breui, reses subleuit. & rursus: Quibus urinae conturbatae uelut iumentis, his capitis dolores aut adsunt, aut aderunt. Et rursus: Quibus in septima die iudicantur, his nubeculam habet urina in quarta die rubram, & alia iuxta rationem. Similiter uero & quae uelut ac renum affectiones indicant, in Aphorismis scripta sunt, in Praenotionum uero libro relicta, itemque alia omnino multa, quemadmodum & huiusmodi. Morbis quibuslibetque incipientibus, si bilis atra aut sursum aut infra subierit, mortale. Dysenteria si a bile atra incipiat, mortale. Quibus in febribus sanguinis multitudo undecunque eruperit, his in refectionibus alui humectantur. Huiusmodi itaque et alia multa in Aphorismis scripta

inuenire licet, ipsius prænotoriæ artis partis existentia. Cur igitur nihil horum ex Prænotionum libro recensuit? propterea sanè quod de acutis morbis in illo docere proposuit, uelut ipse tum in principio, tum in fine libri dixit. In principio quidem ubi ait: Considerare autem sic oportet in acutis morbis. In fine uero ubi hæc uerba adscripsit: Hæc uero de acutis morbis dico, & his qui ex ipsis nascuntur. Qui uero sint qui ex ipsis nascuntur, ipse Hippocrates rursus in eodē libro recenset. Hydropes ex acutis morbis nati omnes mali. Et rursus: Facilem uero spirationem ualde magnam uim ad salutem habere putandum est, in omnibus acutis morbis, qui cum febribus sunt & in quadraginta diebus iudicantur. Nam & hic acutorum ex transmutatione mentionē facit, uelut, in libris De iudicialibus diebus demonstrauimus. Quin & in alijs multis locis eius libri significauit, quod aut de acutis morbis, aut de his qui ex ipsis nascuntur, sermonem faciat. Velut etiā hoc loco. Sudores optimi quidē sunt in acutis morbis omnibus, qui in diebus iudicialibus fiunt. Et quid multis uerbis opus est? cū ipse manifeste in illo libro ostendat, quod multa prænotoria signa uolēs relinquat, alicubi quidem sic dicens: Ne decipiat autē te, si ipsa uelica aliquem morbum habens, eiusmodi quandam urinam reddat, non enim totius, sed ipsius secundum seipsam signum est. Nec uero apponit signa ea in Prænotionum libro, sed in Aphorismis ipsa scribit, rursus autē sic ait: Oportet autem & impetum morborum popularium cito animaduertere, & temporis constitutionem non ignorare. Nec tamen de hoc quicquid in Prænotionum libro nos docens. Propositum enim est ipsi, ut dixi, solum ea quæ acutorum morborum propria sunt recensere: quæ uero diuturnis propria sunt omnia relinquere. Quare rationabiliter etiam inæqualem respirationis difficultatem, ex alio morborum genere existentē, hic reliquit. Si etenim conuulsis respiratorijs organis sit, fuerit utiq; & diuturnorum morborum comes hic affectus, & hac sane ratione nulli, siue acuto, siue diuturno proprius, fuerit autē utiq; & eorum qui citra febrem fiunt, uelut etiam conuulsiones. Verum ipsi propositum est in Prænotionibus, de his qui proprie acuti nominantur facere sermonem. Sunt autem tales qui omnino cum febribus continentibus fiunt, uelut ipse in libro De uictu acutorum ostendit, sic scribens: Sunt itaq; hi acuti, quales ueteres nominarunt pleuritidē, & peripneumonidē, & phrenitidē, & causum siue febrem aestuantē; & alij quicunque his consimiles, quorum febres omnino sunt continentes. Nequaquā igitur conuulsiones huius morborum generis sunt, unde neque propriam ipsorum respirationis difficultatem simul cum his recensuit, quemadmodum neque de urinis, aut egestionibus, aut alijs omnibus, quæ in Aphorismis scripsit, propterea quod acutorum morborum propria non erant. Cur uero neque de talibus difficilis respirationis speciebus in Prænotionibus docuerit, in quibus aut sola inspiratio, aut sola expiratio est ma-

agna, superuacaneum puto nunc explicare, ut qui manifeste in primo horum commentariorum demonstrauerim, quod ad has quinque difficilis respirationis differentias, de quibus nunc dicere delino, omnes reliquæ commodè reduci possunt. Neque enim aut uelocis aut tardæ respirationis in Prænotionum libro mentionem fecit, iuxta eandem rationem: ostendimus enim quod omnes aliæ differentiae in prædictis contineantur. Quare Hippocrates utrumque ipsorum recte fecisse uidetur: in morbis quidē popularibus diuisionem in omnes particulares spirandi difficultates ponens, in Prænotionibus uero & Aphorismis, quantum usus erat commodum, ac necessarium. Quādo igitur hæc nobis iam sufficienter sunt demonstrata, Reliquum fuerit sanè adhuc, etiam alios restātes sermones ex omnibus ipsius scriptis exponere, initio rursus a secundo & sexto Morborum popularium sumpto. In utrisque enim his libris, consequenter ad primam omnium relatum dictionem, in qua omnes difficilis respirationis differentias docet, hoc modo scriptum est. Sanatorium continuarum oscitationum spiratio longa; in abhorrentibus a potu, & uix bibentibus spiratio breuis. Quod sanè hic per longam spirationem, spiritus per longum tempus factus, hoc est rarus, insuperque magnus indicet, in secundo libro est demonstratum, quemadmodum etiam per breuem spirationem, is qui per modicum tempus fit, hoc est, densus insuperque paruus. Sanatorium igitur aut signum, aut causam continuarum oscitationum fieri magnum & rarum spiritum, utrumque sanè demonstrari potest. Signum quidem, ut affectionis in contrarium mutata, causam uero, quod contrariorum contraria sint remedia. Oscitant enim & cum hiatu distenduntur continenter, ob uaporosum quandam & crassum spiritum in musculorum genere contentum, uelut in alijs locis est ostensum. Quibus uero hoc contigit, statim etiam continenter exspirant, utpote cum in expirationibus eiusmodi spiritus expurgetur & euacuetur. Si uero quis non ita continue, sed per longum tempus expirationes faciat, manifestum est quod præexistentes in ipso affectiones cessarunt, atque ita signum sanatorium oscitationis longa spiratio erit. Atqui longam spirationem etiam uelut causam sanantem continuas oscitationes intelligere licet, atque hoc ipsum non longo sermone mihi indigere uidetur. Respirationem enim ad plurimum tempus cohibere, quod ipsum spiritus detentio nominatur, quæ ratione singultus sanat, eadem etiā oscitationes sanabit. Equidem faciunt hoc etiam in exercitijs omnes Athletæ, per uim expellere conantes quicquid siue humorum, siue uaporum, in tenuibus circa cutem meatibus detinetur. Ob hæc igitur spiratio longa continuarum oscitationum aut signum, aut causa medicatoria existit. Cæterum, in abhorrentibus a potu & uix bibentibus spiratio breuis, hoc ipsum sanè non ita manifeste, sed cōiecturaliter dictum est. An uidelicet phreniticos ab ipso nunc indicari putandum sit, propterea quod alio loco dixit: Phrenitici pauci

paucissimi, strepitus facile sentientes, tremuli; atque hos magis quibus partes circa pulmonē & cor perfrigeratæ sunt, ut simul & per longum tempus respirent, & frigidum expirent. Breuis enim spiratio utriusque inducta sanatorium signum est. In perfrigeratis uero non solum signum, sed etiam causa. Quemadmodum enim spiritus detentio superflua euacuare potest, & ob id hanc in singultientibus, & multum oscitantibus, & cum hiatu se distendentibus, & continue se exercitationibus assumimus; sic continens respiratio uentilare simul & excalfacere perfrigerata poterit. Iuxta hanc igitur rationem etiā in secundo Morborum popularium consuluimus diligentiam adhibendam esse, ut excādescencia inducatur, & coloris reparandi, & sanguinis in uasa subter cuticulā colligendi gratia, tanquam sanè & excādescencia innatum calorem excitare queat. At uero quod densiorem omnino reddat respirationem ipsa animi excādescencia, nemo ignorat. Assumemus igitur ipsam in perfrigeratis, & decoloratis, ac gracilibus, ex quibusdam interuallis, & repositibus opportunis, non sanè ita continenter, ut ualde facultatem offendamus, sed uelut exercitationes innatum calorem corroborantes, non immoderatas facere iubemus, sed tum opportune, tum moderate assumimus: sic etiā breuem spirationem siue per se, siue cum excādescencia procuramus, non sine opportunitate & modo assumemus. Porro hic diligenter animaduertere ad sermonem ipsum oportet, & non putare eandem affectionem esse cum ea quæ nunc a nobis ostendit, eam quam in Prænotionum libro recensuit, de qua dixit: Spiritus frigidus ex naribus & ore prodies ualde iam perniciosus est. In acutis enim morbis de quibus in illo libro sermonem facit, huiusmodi spirandi difficultas mortem portendit. In alijs uero morbis qui citra febrem consistunt, frigiditas totum animalis habitum apprehendit, & accidit quidem neque his extra periculum, non tamen penitus perniciosum. Ex his autem est & strangulatio uteri appellata, & omnino omnes spiritus interceptiones, quæ mulieribus quidem assidue, & præsertim uiduis accidunt: raro autem aliquando & uiribus. In huiusmodi enim omnibus affectionibus præmultitudine materie frigide innatus calor grauatur, ad similitudinē flammæ, quæ præ multis humidis lignis suffocatur. Quare etiā accendere quādoque possibile est hanc, ubi materiā exuperauerit; aliquando tamen consumpta materia necessario etiā ipsa simul extinguitur. Quemadmodum in his qui in acutis morbis sic expirant, nulla spes salutis relinquatur. Horum itaque meminisse oportet, & amplius quod in interceptionibus spiritus omnem respirationem perfecte perijisse, neque suspicari possibile est, neque sic habere apparet, si quis quod continenter diligenter consideret. Minimus autem simulque per longissimum tempus ipsis sit spiritus, atque hac ratione plerisque latet ac fallit. Verū si quis diligenter animaduertat, aut etiā digitum quempiā naribus egri admoueat, percipiet utique respirationem. Quod si quis etiam præ naribus pilum, aut tenuē lanam

suspendat diligenter ac probe cōceptam, uidebit quod etiā hæc ipsa moueantur. In huiusmodi sanè affectionibus spiratio breuis, hoc est motus respiratorum organorum per breue tempus, quæ uidelicet etiam densum spiritum appellamus, causa simulque signum sanatorium existit. Iuxta eandem uero rationem continuarum oscitationum, non solum respiratio per longum tempus, hoc est, rara, si gnum simulque causa sanatoria existit, sed etiam magna. Vocatur enim hæc & in secundo libro spiratio longa. Primario etenim ea quæ per longum tempus fit, hoc est rara, hoc nomen possidet: secundo uero etiam magna. Atque de his quidē sic habet. Apponamus porro & alia uniuersa ab ipso de spirandi difficultate conscripta. In secundo equidem Morborum popularium in Antigenis uxore præfatus, quod anhelosa fuerit ante partum, post hæc infert: postea simul cū partu pus reuouit. Quare & hoc cum his quæ a nobis demonstrata sunt, consentit: anhelosi enim sunt, qui densum spiritum habent, & simul thoracem multum distendunt. Contingit autem hoc, aliquando quidem in affectionibus multa inspiratione indigentibus, & profecto etiā a cursu, aut alijs quomodocumque uehementi exercitatione facta, eiusmodi spiritus accidit & omnibus ardentibus febribus. Fit etiam ut demonstratum est quando obturatio, aut cōpressio, aut cōarctatio quædam in respiratorijs organis existit. Tale uero quiddam apparet accidisse etiam Antigenis uxori, quemadmodum pus indurauit. Huius equidem primæ in secundo Morborum popularium spirandi difficultatis meminit. Post hæc uero eius quæ Lycie accidit, de qua uelut antea dixi, scripsit: Spiritus intra duplicabat, non tamen magnus, atque hoc secundum rationem. Affectum enim erat in ipsa neruosum organorum gentis, ut etiam absoluta urinarum suppressio fieret, & ob hoc sanè duplicatus spiritus fiebat. Cur autem non magnus? An quod erat perfrigerata? Contegebatur itaque inquit. Demonstratum est autem quod hac uoce in perfrigeratis iuxta innatum calorem utatur. Consequenter uero & de anginosi tunc factis differens sic scribit: Spiritus his non ualde sublimis, tanquam uidelicet ut plurimum sublimis spiritus anginosus fiat. Sic autem uocare ipsi mos est paruus, & uelut alij cui uideri possit, eo loci usque ad fauces ingredientem, non autem ad thoracis profunditatem descendentem. Quod uero eiusmodi spiritus necessario existat in his qui quodcumque tandem respiratorijs organum dolent, antea dictum est. Quæ igitur causa est, ob quam anginosus spiritus non ualde sublimis erat? An quod neque angina species ipsis consuetum more facta erat? primū enim inquit, fauces non inflammatae, uerū iacentes. Deinde sic ait: Nam suffocabant plurimi, nisi cum deglutire cupiebant, & omnino tota narratio de angina tunc facta illegas permanisse ostendit ipsas fauces, uerum uicinas his partes uerticulis colli continuas affectas fuisse. Nam & ipsa uerticula luxata discessisse ait, partim intra solum, partim uero in obliqua. Cum

igitur neque aliud aliquod respiratorii organum ipsis fuerit affectum, neque fauces ipsae iuxta propriam rationem, sed ob communiter tantum positionis ex affectionibus participantis, merito non ualde sublimis ipsis spiritus erat. Etenim si penitus non fuissent fauces infestatae, nequaquam sane spiritus sublimis fuisset. Quando uero per consensum ex uicinis infestabant, mediae praedictorum constitutione accepit moderate desatus. Deinceps porro ab hac constitutione, alterius meminit in Perintho facta, hoc modo narratione incipiens. In Perinthum circa solstitium fere aestiuum uenimus. Deinde recenset totam morborum speciem, a caulo ardenti febris genere exorsam, uerum uoluntariam factam, & ad plurimum tempus inueteratam. Quin & quod citra uomitus, causi febres his factae sunt, & quod uenter ipsis multa egerit, apposuit. Ut tum ex his, tum ex alijs omnibus manifestum sit, eius constitutionis causam in putris putrescentibus factam esse, ita ut respiratoria organa illaesa permanerint, itemque ipsum os uentris, uerum ex inferioribus partibus initium impetus sui sumpserint ardentes febres. Merito igitur ipsis neque magnus spiritus factus est, quem admodum his fit quibus in pulmone & corde febrilis caloris multitudo congregata est: & paruus sane non erat omnino, utpote qui non dolerent, neque perfrigerati essent. Si quidem igitur paruus & sublimis nihil diuersum significant, iuxta rationem utique sublimes spiritus ipsis factos esse dicit, non tamen ualde. Post hanc uero constitutionem nullius deinceps difficultis respirationis Hippocrates mentionem fecit, usque ad illam dictionem quam primam omnium in principio huius libri apposui, cuius initium hoc est. Spiritus parui, densi, magni, rari. hanc uero totam iam antea exposui. Tempestiuum igitur iam fuerit mentionem facere difficultis respirationis, ab ipso in agroto quodam consequenter conscriptae, cuius nomen non expressit. Habet autem senis dictionis series hoc modo: Spiritus subdensus, illa dolebat, & respirans, & cum uerteretur. Apparet autem & hic aeger testimonium praebere ijs quae multoties a nobis sunt dicta, quando enim illa siue praecordia cum respiratorijs organis coniuncta sunt, ob id ipsum sane dolentibus ipsis, subdensus spiritus erat. Atque haec quidem difficultis spirationis genera in secundo Morborum popularium scripsit. In quarto uero primum meminit uxor is Nicostrati in Cranone, quae paruus & densum spiritum habuit. Deinde uxor is Antigenis anhelosae non nuper factae, sed a principio existentis, ut & tussiret semper. & de hac sane nulla quaestio fuerit. Verum de uxore Nicostrati in Cranone, ob id mihi uidetur paruus & densus spiritus apponendus esse, quod delirauit. Dictum enim iam saepe est quod contrarius, hoc est, rarus & magnus spiritus, delirij proprius existit. Quare quaestio omnino dignum est: cur hic quidem non fiebat, uerum ipsi contrarius, qui dolorum proprius est, paruus uidelicet & densus. Ne-

que enim in enarratione aegritudinis ullius particulae dolorem aliquem factum esse apposuit, sed neque tumorem notabilem circa illum, aut thoracem. Quid igitur est quod reuera illa habuit malum? Mihi eadem uidetur duplex morbi species circa hanc mulierculam a duplici principio constituisse. In eo enim quod desipuit, & collu, & os, & nasum conuulsa habuit, manifestum fit quod in capite causa aliqua ipsius morbi existeret. Ex eo uero quod cibibus intra conclusus erat usque ad decimam diem, & in urina reses eruiam speciem praeseferbat, non parum in hepate factam esse inflammationem existimo, per quam superna affectio uicta, non potuerit secundum seipsam respirationis speciem effingere. Dictum enim est & iam ante saepe, quod iuxta praualentem affectionem ipsa difficultis respirationis species formatur. Hoc ipsum uero uel maxime indicat ipsius delirij paruitas, & ipsa adeo senis dictione, delirare enim ipsam dixit. Solet autem huiusmodi uerbo uti, ubi paruam laesionem indicare uelit; quemadmodum & hoc saepe demonstratum est. Nihil igitur miri est, cum ipsa parum quidem desipuerit, fortem uero inflammationem circa hepar habuerit, non ipsius desipientiae, sed inflammationi propriae respirandi difficultate euenisse. Atque ita sane de his habet. Quid uero cum pneumatode aliquem factum esse dicat, intelligere oportet. Num eum quem in libro De uictu acutorum pneumatiam uocauit? ita ut pneumatodes & pneumatias idem significant. an per uocem pneumatodes is qui uentre inflatus est, significatur? At uero quis sit pneumatias, in libro De uictu acutorum ipse manifestissime exposuit. Cum praedixisset enim, cito pneumatiae hoc est anhelosi sunt, statim connectens insert: a denso uero ac multo spiritu, atque hoc sane etiam statim in principio huius libri exposui. Ceterum quod in quarto Morborum popularium habetur considerandum est, ipsa dictione subscripta, quae hoc modo habet. Vir metallicus, illum dextrum intentum, splen magnus, alius intentus, subdura, pneumatodes, decolor. Possibile est enim utrumque, & difficulter spirantem ipsum factum esse, ob illorum affectiones, & uentrem item inflatum fuisse: multo uero magis obscurus est qui deinceps sequitur agrotus, sic habens. Temenei filius habuit quid spiritus, ut uiridantis palloris esset. Nam & huic quaedam ualde mala hepatis affectio aderat, ob quam & difficulter spirare ipsum possibile erat, & uentrem item inflari. Color enim uiridantis palloris, male affecti hepatis signum est. Porro quod deinceps ab eo dicitur hoc modo, Maritus Lechus apud Sitodochum, arquato morbo infestatus, ad quem septima die ingressus sum, octaua moriebat: neque mingens, neque egerens, illa magna & dura, & spiritus densus: nihil questione dignum habet. Duris enim, non moderate, & magnis illis factis, rationabiliter densus ipsi spiritus erat. Verum penitus obscurum est quod continenter deinceps in ipsius Lechus morbo dictum est, hoc modo: Desinente autem febre, spiritus non

non est solutus. Qualem enim difficultis respiratio A nis speciem habuerit, neque ipse manifeste indicauit, neque aliud quoddam eiusmodi accessorium malum siue symptoma scripsit, ex quo quis coniecturam facere possit de affectione ipsi facta. Atqui & post hanc non paululum progressus, in hunc modum narrare incipit: Vxor Temenei pneumatodes, potest enim difficulter spirans intelligi, potest etiam quodammodo plurimi ex enarratoribus huius loci putant, iuxta illa inflata dici. Verum mihi sane uidetur melius esse, & fortassis necessarium, inflatam iuxta illa dici, magis quod difficulter spirantem, paululum itaque in narratione progressus, & quodammodo facilius spirans, inquit, tanquam qui iam praedixisset de ipsa quod difficulter spirasset. Quod uero pneumatodes appellare soleat, eos quibus densus est spiritus, dictum quidem in superioribus est, sed & nunc manifestum est. Rursus enim in peius mutabatur huius mulierculae accessoria mala, & circa decimam sextam diem ipsam mortuam esse ait, densum spiritum habentem. Quin & quod post hanc conscriptus aeger, etiam ipse densum spiritum habuerit, ob illorum affectionem, ipsa dictione manifestum facit, hoc modo habens: Filius erat mulieris ipsius Apemanti sororis, illa magna, & splen, spiritus, egestos amara bilis. Quem admodum enim pneumatodes hoc est anhelosos, aliquando uocat, eos qui densum spiritum habent, Sic quandoque etiam simpliciter spiritus scribit. Nihil uero miri est, si magnis existentibus illis, spiritus densus fiebat. Nam etiam rursus progressus in ipso, denuo inquit, illa uero intenta erant, & sane erat etiam tussicula modice sicca. In uniuersum enim ueluti diximus, quando aut tumor, aut dolor quispiam in partibus iuxta illa constiterit, paruus & densus necessario fit spiritus. Quare neque hoc mirabile cuiuspiam uideri debet, quod etiam in ijs quae post haec sequuntur, cum antea dixisset, illum submolle, apponit: pneumatodes hoc est anhelosi non ualde. Si enim Laparon Graecis uacui & molle, hypolaparon autem subuacuum & submolle significat: in tantum sane difficulter spirabunt, in quantum partes circa illum ipsis male habuerint: moderate itaque ipsis affectis, moderate difficulter spirabunt. Quod admodum rursus inferius in eodem libro ubi in hunc modum scribit: Famula, quam recens emptam uidi, duricies in dextris erat magna, non ualde dolorosa, rationabiliter insert, & non ualde difficulter spirans. Si quidem enim duricies non ualde dolorosa erat, certe neque ualde difficulter spirantem ipsam esse uerisimile erat. Sic uero etiam in fine iam libri, de seniore narrans, atque praefatus, mente motus est moderate, intulit, non ualde difficulter spirabat. Semper enim iuxta magnitudinem causae difficilem respirationem facientis, etiam ipsa difficultis respirationis magnitudo producit. Verum haec quidem in quarto Morborum popularium scripta sunt, quae omnia ijs quae a nobis de difficulti respiratione demonstrata sunt, abun-

modo scriptus est: In Larissa Hippothesenes peripneumonia apprehensus esse medicis uidebatur, erat autem nequaquam, uerum principio lucians, in duro loco cecidit supinus, aduersario ipsi illapso, & lauitus est frigida, & coenauit, & grauior factus esse sibi uidebatur. Sequenti autem febricitauit, & tussis apprehendit siccor, & spiritus densus. Deinde paululum progressus, Quando uero tussiebat, inquit, dolebat pectus & dorsum. Nihil itaque mirum est, sic affectis partibus thoracis, densum spiritum factum esse. Ceterum quod in fine sermonis habet: Neque stertorem habuit, ad demonstrationem dictum est, quod non fuerit peripneumonicus hic homo. Testimonium autem praebet hoc ipsum, ijs quae statim a principio in hoc libro a nobis dicta sunt, quando hanc dictionem ex libro De uictu acutorum exposuimus, partim uero ab orthopnoea & stertore suffocati. Nonus deinceps & tricesimus agrotus in quinto Morborum popularium scriptus est, itidem & ipse densum spiritum habens. Adscribam autem & hic ipsam dictionem hoc modo habentem: Puer a mulo percussus uentre & hepar, mortuus est quarta die, spiritum densum habuit, & non intelligebat quicquam, & febris corripuit. Non obscurum est in hoc, & peritonaeum membranam aluum ac intestina omnia amplectentem: itemque septum transversum, una cum uentre & hepate inflamata fuisse, et ob id etiam puerum delirasse. Verum iuxta delirium non habebat difficultis spirationis speciem, maior enim affectio circa illum, iuxta sese, ipsam respirationis speciem efformauit. Minor uero penitus est superata. Haec quidem in quinto libro Morborum popularium habentur. Rursus uero ad sextum transgressi, cuius etiam iam antea communem ad secundum librum dictionem exposuimus, reliquas sententias huc pertinentes recenseamus. Sunt autem fere omnes ex iam praedictis manifestae. Etenim spiritum solum simpliciter scribens, in accessorij morborum malis concurrentibus, pro difficulti respiratione scribere demonstratum est, ea uidelicet in qua densus spiritus redditur. Eundem uero amplius densatum, anhelosum uocare, itemque anhelationem in consuetudine habet. Quare in sexto Morborum popularium ubi inquit: Si spiritus intus relinquatur, respirandi difficultate cum densitate intelligemus. Similiter autem & in muliercula in Cranone, in qua sic scribit: Splen natura magnus, febris ardens, rubicunda, spiritus praedicta difficultis spirationis species accipienda est, in qua spiritus densatur. Quemadmodum etiam in filia Agasis puella. Quod uero differat densus spiritus ab anhelatione, manifeste indicauit, habet ipsa dictione hoc modo: Filia Agasis puella existens, densi spiritus erat, mulier uero facta, ex partu non ita diu dolorosa existens leuiter, magnum onus sustulit, & statim quidem strepuisse circa pectus uidebatur, sequenti uero anhelationem habuit, & dextrum coxendicem doluit. Deinde consequenter, spuebat spumofum inquit, ab initio autem erat florida. Equidem ex toto accessoriorum malorum concursu

manifestum sit, quod tuberculo in respiratorijs organis inueterato & aegre co-coctili rupto, hæc expuerit: & quod ob hæc tubercula densi spiritus fuerit. Porro inferius in eodem libro circa constitutionem, quam hoc modo incepit: Tusses coeperunt circa solstitium Hybernium. Quibusdam uero & spiritus simul sublimis fiebat, inquit. Et sanè quod sublimis spiritus est paruus & densus, in superioribus explicauimus, & profecto etiam anginas circa illam constitutionem factas esse ait. Male itaque sentiunt qui sublimem pro magno dictum esse putant, propterea quod hic thoracem sublimem & eleuatum facit, ipsum plurimum distendens. Progressus autem paululum, pneumatias nominat quosdam; & dictum etiam de hoc est antea, quod aut inflatos, aut anhelosos sic uocat. At uero qui deinceps scribit, spiritus obscurus, paruus est, & propterea non apparens, qualis & in interceptionibus spiritus, & in suffocationibus uteri co-comitatur; atque huiusmodi quiddam uult etiam ex ipsa dictione indicare, quæ sic habet: Et spiritus tabescentibus obscuri mali, & non parientibus, & quicunque alij ta-

les ab eadē constitutione. Mulieres etenim non parientes, sunt aut hæc omnino quæ non probe purgantur, maxime à spiritus interceptionibus apprehenduntur, quemadmodum sanè etiam quæ diutius maritis sunt uiduata. Quare spiritus qui non manifeste insignes sunt, neque patentes, eos obscuros appellauit. Ex his igitur progressus quispiam inueniet, & citra meam ulteriorem opem, omnia alia de difficili spiratione dicta, tum in genuinis, tum in spurijis Hippocrati inscriptis libris, quamquam nos ferme omnes genuinos in hoc sermone locos recensuerimus. At uero quandoquidem & hi qui ad Thessalum filium ipsius referuntur, & qui ad Polybium generum, item artis Hippocraticæ sunt, & non procul ab his absunt, ea quæ Euryphontis esse uidentur, feruntur autem inter Hippocratica scripta; si mihi ocium contigerit aliquando maius, alium adhuc quartum adijciam librum, in quo exponam ea quæ in reliquis Hippocrati inscriptis libris continentur, de respirationis difficultate. Nunc uero alijs rebus instantibus ac urgentibus, ad illa non transibo.

CL. GALENI DE MULTITUDINE LIBER

BARTHOLOMAEO SYLVANIO SALONENSI

INTERPRETE.

MULTITUDINEM uocent sciscitantibus, in collatione ad aliquid ut multum & paucum nomen dici respondent: ita fieri ut mensura comprehendere non possit: nam quod uni multum, id quādoque parum alteri est. Tum ubi rem proferant ad quam multitudinē aiunt pertinere eos rogaueris, aliqui magis quam pisces obmutescunt, quidam adeo proluxa atque absurda nugantur, ut quid dicant intelligere minime possis. Paucissimi uero multum inquit & paucum tanquam ad potestatem intelligi. Ac si rursus ex eis quæras quidnam potestatem dicant, nonnulli nihil prorsus respondent: eorum uero qui effari quicquam audent nemo idem alij dicit: plurimi autem omnia magis quam potestatem interpretantur. Quod si quis inter eos usque adeo sapiens inuētus est, ut efficacē substantiam, uel causam efficacem esse potestatem dicat, tum si primum percōteris num aliqua eiusmodi substantia sit quæ animal regat, dein si sit, etiam quidnam ea sit exponat, nec dum ita quoque interrogatus questio-

ni respondet, sed aut omnino silentium agit, aut adeo ad aliena sermonem detorquet, ut præstiterit tacuisse. At si in his quoque eo quicquam peruenisse eruditionis deprehendatur, ut dicere quidnam quiddam substantia sit potestatis non habeat, ceterum eam esse certo ex operibus signo colligere, rursus si & hunc ipsum interroges an quæ Asclepiades compluresque tum Asclepiadiorum tum Methodicorum de eo scripsere quod nulla sit in animalibus facultas perpenderit atque diluerit, ne scire quidem an dictum sit ab eis uidetur. Porro quod ipsi illi rursus qui potestatem non esse aiunt, ut ad hanc intelligi & constare multitudinē negent, magis dilucet, nam fieri nequit, ut ad respectum qui nullatenus est multitudo constituatur aestimeturque: multum uero & paucum ut ad solas uasorum capedines esse arbitrantur. Interim quoque ne multitudinem omnino quidem initio nominant: neque euacuandi aliquam ab ea indicationem desumunt, sed à sola stipitatione id est *συνπύκνωση*, quæ ab eorum nemine eodem modo exponi aliàs ostendimus. Quin & tertius quidam coetus alius est, qui nec sit ne an non sit aliqua facultas nouit, nec se querere proficitur, sed ex nonnullis quæ liquido apparent notis circa ægrotum consistentibus euacuationem sibi ait ex longa experientia reperitam: deinde si quænam notæ ea sint exquiras: distentionem dicit uasorum, & ruborem, & grauitatem corporis uniuersi, & pigritiam ad motiones, & centio-

tentiones membrorum: nonnulli uero & ulcero- sam & lassitudinariam adijciunt sensionem, & tractam in ocio priorem uitam, non sine ciborum ac potu largiore ingestione, & solitarum excretionum suppressione. Ex hac igitur syndrome hoc uel concursu (sic enim symptomatum aggerationem appellant) uenæ secundæ utilitatem obseruatam. Igitur non sibi tantum ipsi, sed alijs etiam hominibus cunctis adimunt rationem, cum omnia ex usu comperta affirmant. Alij, uti sanè modo diximus, & ratione se uti aiunt, & potestatem quidam haud omnino esse, nonnulli uero esse eam quidem, sed quenam eius essentia sit nequaquam intelligi. Quo fit, ut paucissimi sint qui substantiam essentiamque potestatis prodere audeant. Sed horum quoque nec numerum nec essentiam eandem pronuntiant omnes: immo uero qui nobis quidquid scriptum reliquere, nonnulli semper quasi de una facultate animal regente minore negotio disputant nulla adducta in mediū ratione, quidam uero demonstrare aggrediuntur, aiuntque una plures non esse. Quapropter qui in corpore laborantis multitudinem esse pronuntiat, hunc necesse est à medicis qui Empirici nominantur atque Methodicis iam descuisse, ueluti autem ad facultatem aut ad uasum id quod multum est dicere. Ergo nos quoque disputationē aduersus Empiricos & Methodicos differamus, transeamus uero ad alios, qui se cum ratione tractare artem profitentur: tamen huius ætatis quidam eò perueniunt temeritatis, ut sectæ sibi titulos inscribant, quorum ne illorum quidem ullum licet agnoscas. Itaque complures sæpius audias apud egros qui dicant plenum esse hominem, eique uenæ sectione opus esse: postea uero ubi inciderit ratio, se ipsi & Methodicos & Empiricos nominant. Verū quod dixi ad eos, qui analogismo id est disquisitione atque altius repetita ratione utuntur, uenientes congregamus eorum primatibus, qui id quod multum est identidem ad potestatem intelligunt. fere enim ij neque utres neque culcos supra modum plenos conspexisse uidetur: sed neque plus quam par sit unquam cibi sumpsisse quo uenter distenderetur, nec in uelica urinam aliquando, uel sterces in recto intestino ulterius quod oporteat colligisse. Nam in id genus casibus omnibus dictorum quoduis instrumentorum perspicue distenditur, ut homo nisi superfluū excernat crucietur. Neque tamen sit sensus idem grauatis uel mordentis uel dolorem qualitate aliqua ineffabili afferentis. Audire igitur licet uel populares, qui sine pertinacia dogmatis asserendi id quod ipsis accidit plane interpretentur, nempe quod interim à cibo quamuis exiguo ingesto grauentur opprimanturque, interim tunc mordeantur atque erodantur. Sæpe item, cum accidens significare exacte non habeat, angustia fastidio ferunt. nullus enim horum sensuum idem apud homines fit, uentre plurimum copia nimia ciborum extento atque distento. Quamobrem in eiusmodi statibus rumpi uentriculum sibi propemodum aiunt, quæ nos quoque summopere intentum

cernimus: at ubi se queruntur grauari, contractū aspiciunt uentrē quandoque. Sic uelica quoque alia plurimum humorē continentis dispositio est, alia paucum, uel ingrauescentis. Ergo et excretionem in ea quæ ex repletionē tenditur quā plurimā uideas licet, in ea quæ grauatur, paucissimam quidē, sed frequentissimam. neque enim tēpus expectat repletiois, sed noxiū excutere protinus cupit, sicuti uel cū a qualitate eius mordetur: tunc enim quoque excretionem obit assiduam. Itaque & cum ueluti ab onere contento grauatur, tunc haud recte sanè dixeris uitiose dispositam, esse autem ipsi quod grauatur multum, quāuis tunicam nequaquam distendat. Hæc si opinionis omnino huius duces affirmant, negantibus ijs qui contrarie sentiunt, rursus querendū ex utrisque est, an uelica, cum quoque uersum usque eò distenditur, ut discrimen ruptionis immineat, quippe quæ contentum detinere prætere nequit, atque ubi onere premitur ac morsu laceratur eandem molestiam percipiat. Nam hic rursus qui semper uasorum amplitudinibus multitudinem metiuntur, propterea concedunt: qui uero potestate, interrogationes id genus aegre ferunt atque irascuntur, ultro citroque uarijs modis reluctantes, quod hanc quoque multitudinē esse permittere nolint. Itaque nos utrosque precibus rogatos ut lite cessaret ad concordiam hortati sumus, hos qui multitudinē ad ambientis capacitatem dici nunquam existimant, quibuscum inita primū disputatio est, ut ueris acquiescerent orantes, memores repletas partes dum distenduntur dolore cōflicari: illos uero qui hoc tantummodo multitudinem consistere arbitrantur, ut id quod grauatur ingrauescenti multitudinem esse concedant. Rursus autē ut dilucide appareret utrosque confundamus, commune amemus seorsum eos, qui multitudinem ad facultatem solum intelligi aiunt peritonæi copia ciborum dirupti ac dilatati, tū in exterioribus, quoque utres & uelicas hoc perpeti ostendamus, quādoque uero & dolia ipsa ubi statiosa multitudo extiterit uiolenter: interrogemus de ijs qui ex pulmone sanguinē extusiere, uel uase citra ictum aut casum aut aliam huiusmodi extrariam uiolentiā rupto, an neque hi sibi à plenitudine quā plurima uas distendente sic affici uideant. Alteris rursus priuatim in memoriā reuocemus, non posse boni habitus iuuenē & paruū admodū puerū onus idē gestare: nam quod puerulo grauissimū, id opinor florētis ætatis iuueni leuissimū est. Vtrum ergo neque onus id dicemus omnino quod quisquā sustinere non possit, neque multū quod ita premat & grauet: an onus quod & graue nominare, multitudinē aut nequaquam sinemus? At hoc pactio non de re, sed de nomine controuersia erit. Alio autē modo neque homo is tibi uidebitur, qui uel si uiginti eius humero talia imponeris nihil prorsus unquam dicat grauari. Ad eos uero quod seruilis sese dogmati subiugarunt, nihil est satis. Quapropter omissis iam ijs, immo uero si uerum dicendū sit facessere iussis, cum eo qui liber ueritatisque amicus est differamus. Duas ergo multitudinis significationes

ficationes relationesque proposuimus, alterā ut ad robur & vires ipsam ferentis, alteram ut ad concipientem regionē. Et uero his præmissis quot animalis facultates omnes sint inspicimus, ac quo pacto in quavis earū plenitudine aut agnoscemus aut curabimus. Ad hæc etiā quot uniuersa humorum genera eorū sint, qui aut vires degrauiant, aut in ualis contineri nō possunt. In his enim studiosus ac magnus sit medicus oportet, nō in euidētibus continendis, quæ demonstrationis omnis principia sunt. Sed nihil fortassis mirū id ipsum quoque ignorari ab ijs, qui nihil de demonstratione explorarūt, nec comperierūt, nec didicerūt, nec exercuerunt. Perinde igitur insuli sunt ac si quis hos cōmentarios legēs demonstrare me primū hoc speret sermone quæ de plenitudine exacte perscrutaturū scire prorsus oporteat, deinde uero diiudicationē curationemque multitudinis cuiusque inuenire, nequaquam intelligēs si res tam magnæ ea cōparatæ essent natura, ut unico libro explicari possent, utique artem longā non esse. Mihi uero euidenti probatione diuersam quandā in arterijs facultatē ab ea esse quæ in neruis & uenis habetur, in libris de Hippocratis & Platonis dogmatibus assertū est. Docui eodem etiā uolumine arteriarū facultatis ueluti fontem cor esse: neruorū cerebrum: iecur uenarū. In opere autē De elementis secundū Hippocratem, demonstrauī substantiā generationi internitionisque obnoxiam, per totā ipsam pro quatuor qualitatibus, alterari, humiditate & siccitate, caliditate & frigidityte: corporisque cuiuslibet propriā substantiā in tali quadam esse temperie. Proinde & substantiam facultatū quibus ea reguntur proprietatē esse temperamenti. Ostensum mihi quoque id est in cōmentario De naturalibus facultatibus & alio seorsum tractatu. Diximus itā pluries & in alijs libris multis, tū utriusque multitudinis generis dignoscendū notat, tum priuatim pro utroque singulorū: utriusque in quā, nempe eius quod ad potestatem pertinet, & eius quod secundū enchyma cōstat: Sic enim genus uocat alterū multitudinis quod ambiēs locus metitur: neque in solis cōstitit animalibus, sed in anima quoque nihilominus carētib, & subtegminibus & textis, & pellibus, & uasis fictilibus, generis, ferreis, ac quæcūque ex auro, argēto, stannōue conflantur. nā hæc quoque, cōclusa in eis spirituosā multa substantia rumpuntur: nisi quis & huiusmodi multitudinē uelut ad contentricē facultatē constitui uelit, eius oblitus notitiōis quā à principio in facultatis nomine cōmemorauimus, cū efficacem causam eā esse diceremus, ceu nihil referat efficacē an factricem, id est *ποιητικὴν* an *μιμητικὴν* dicas. Si cui tamē dicere libeat facultatē, substantiā, non causam factricem esse, minime reclamamus, sed id tantū obseruari in oratione uolumus, facultatē efficacē & factricem uocari, non passiuā & materialē uel causam uel substantiā esse. Id enim si seruetur, perspicuum est, facultatē actionis cuiusdā causam factū iri. Actio uero certe ipsa quoque motus sit ex faciente in patiens est necesse, uti sanē & passio motus in

patientem ex faciente in patiens. Quapropter facultatis tum intellectio tum substantia in respectu ad aliud habetur. Enim uero in se ipsum quoduis facere aut agere si dicas, præter mētis conceptū est. Sic ergo & seipsum cōtinere. Etenim qui maxime facultatē contentricē inuexere, ut Stoici, aliud cōtinens faciūt, aliud contentū: spirituales substantiam, continēs: materiale, contentū, unde aerem & ignem continere, terrā & aquā contineri aiunt. Atqui nostræ ætatis nōnulli qui sese Herophileos nominant, cum ne per somnū quidem hæc audierint, de uī contentricē audacter loquuntur, ignorantes se quidē fatētes num aer an ignis an utrunque id sit quod lapides & ligna aliāque id genus cūcta contineat, ceterum absolute pronuntiātes facultatem quandā esse quæ eiusmodi coarceat omnia, quando nullo ea cogente ac stringente dissoluerentur dilaberenturque. Tum interrogati an uti in sermone audeant quopiā eius generis axioma, nempe res omnes continētis egere, nec ne, illico quidē impigre proferūt, & interrogationē asseuerant: inde uero ad incōmodum deducti, sese deuouēt dictis, & interrogantibus, uti morosis & sophistis indignantur. nam & hoc facere si quidquam aliud horum diurni medici solent, ut de maximis dogmatibus incontinenter sententiā dicant, ubi uero arguitur, moleste ferant, ac refellentes sophistas inde appellant. Quomodo igitur in absurdum aliquē sermonem deduci sit necesse, si nos ens omne causa contentricē egere statuerimus, iam tibi enarro. Cōtetricem causam quæ nam sit intelligere se nequaquam fatētur Herophilei, num & ipsi eā ex ijs quæ sunt an non sunt quodpiā esse arbitrentur. Nam si non entium cuiusquā, uirorum sapientiā demiror, si & eorū quæ sunt quodlibet, aliquo eorū quæ non sunt dicāt egere. Quod si in entium numero contentricem causam reponāt, reminiscātur dixisse se ab omni ente contentricem causam ut existat requiri, ita namque eueniet uel ipsam causam alia causa ut subsistat indigere, eamque alia rursus, atque hoc in imensum. At si entium quædā alia ut sint causam poscere dixerint, quædam ipsum esse ex sese habere, primū initio propositū axioma se non præterea seruare intelligant, quod esse re omni uerius affirmabāt, nempe ab omni ente ut sit, cōtetricis causæ operā exigi. Deinde uero longissimo eis sermone opus esse cur alia egeant, alia minime, aut qualia etiam ex ijs utraque sint. Non enim nec Herophileorum multi, nec Stoici iuniores demonstrationem aliquam asserunt quod spiritus & ignis se ipse alia que contineat, aqua autem & terra aliterius contenturi opem desideret. Nam quantum prompta imaginatio suggerit, durum & renitens & densum se ipsum continere dicitur, rarum & molle & cedens aliud quod contineat postulare. Neque uero solum uiri nulla accersita demonstratione suppositioni suæ fidem censent habendam, sed ipsam sibi repugnantem supponere non etiam sentiunt. Nam corpora quæ præter cætera tenuioribus partibus, ac molliora, habilia, tractabiliaque

tractabiliaque sunt (ignem & aerem) hæc telluri, duritie & obnixus causas esse aiunt: quasi fieri possit ut aliud alij facultatem uel naturam uel actionem uel qualitatem qua ipsum careat impartatur. Atqui non solum ab igne nihil contineri, sed omnia etiam dissolui palam uidentur. Verum cum aduersus Stoicorum suppositionem alibi disputatum abunde sit, ad Herophileos redeo, quibus etiam satis mihi fuerit in præsentia dicere, eorum præsidem maxime contrarijs detineri, tum quod in quamplurimis hesitet quæ demonstratio nes in procinctu habent, tum de ijs, quorum & de mōstrationes impossibiles sunt & suppositio falsa, sententiam ferat. His igitur quoque ommissis, rursus dicimus, plenitudine distendi ac rumpi, ipsorum continentium uasorum affectum, non facultatis cuiuspiam esse: grauari autem, sensoria potestatis. Qua propter si in cōmentario de uiribus naturalibus recte demonstrauimus quandam propriam attractricem potestatem esse, aliam horum ipsorum alteratricem, detetricem aliam, quartam alienorum expultricem, satietatis ad harum quam libet pertinentis alia quædam indicia explorare oportet, quasi satis grauitas non sit. Neque enim uti infirmus uentriculus ob eximiam sensuionē ipsum grauantia percepit, sic uena & arteria sensu eodē prædita sunt, sed diuerso: siquidem non idem est genus & neruis quod prolixior sermone ad declarationē & probationem requirit. Satietatis igitur arteriarum ad earum facultatem respicientis sciēntifica indicia in lib. De pulsibus dicta sunt: quorum nulla sanē norunt ij qui in ore satietatis seu multitudinis nomen quotidie habent. Verū tamen eius quæ ad uenas refertur signum aliquod quo scire id liceret ipse non reperi, aut scriptum in uenire apud aliū potui. Atqui principio ne ullus quidem nobis prior facultates ipsas scientiaria indagatiōe præfiniuit. Parū enim contemplationē earum attigerunt Philippus atque Archigenes, sed eorum neuter adamussim elaborauit. Quærit autem proposita nunc disputatio nū hæc solum, sed in quavis etiam particula satietatem, ut iocinore uel corde uel renibus, uel colo uel cerebro uel ossibus. Quibus ergo aut difficilis aut nullus sensus datus est, ea non pariter uentriculo ac uesicæ contenta in ipsis excrementa percipere ualent. sed hæc nullo pacto, illæ aut prorsus obscure, aut nihil omnino: prorsus inquam obscure, ut in multitudine quamplurima: nihil omnino, ut in pauca. Nam & in pulmone & iecore & renibus grauitatis sensus interim sit. Quidam quoque ossibus grauari & ipse leuius persensit. In cerebro quoque grauitates sæpe numero non solum exiles, sed quandoque admodum etiam manifestæ innotescunt. At partibus sensu carentibus sensus aliquis fieri nec grauitatis nec symptomatis cuiusquam alterius potest. Porro sensu nullo prædita esse uidentur ossa quædam, & pinguedo, & adenes nōnulli, nisi forte & oēs medullæ ex sensus expertum numero sint. Cerebrum tamen & spinalis medulla inter ea censentur

quæ sensum obtinent. Quidam etiam asseuerauerunt de carne circa iecoris gibba adnascēte, quam parenchyma complures medici appellant. Neque enim in eam ullo pacto alicunde ingreditur neruus. Sed de ea quoque quæ in sima parte est quisi quam dubitauerit: adeo enim breues sunt qui ad portas inseruntur iocinori, ut solam ipsius membranam intexere uideantur. Quin etiam in liene & renibus pari modo addubites: magis item in pulmone: dixeritque aliquis forsitan, in ijs uisceribus grauitatis sensum, non uiscerum ipsorum, sed ambientium ea tunicarum membranarumque esse: præsertimque in pulmone & iecore, quæ dependent suspensaque sunt, nec stabili sede firmata. Manifeste enim egrotantes sæpenumero parte superiora ad clauiculam tensionem quandam, ut in iecoris tumoribus, uiscusque ipsum graue sentiunt. Ut uero fortunatus is est qui uita sua tota non sentit quod tam crebro omnes inuadit. Quodam item loco Hippocrates. Dolor, inquit, in renem grauis: uti etiam in pulmone grauitas sit, quod plerique omnes medici prodidere, ubi phlegmonem uiscus contraxerit. Sed cum nullum ex his quæsiuerint medicorum quam plurimi, quidam uero nec quod esse interdū in toto animali multitudo possit, liceat autem in parte quoque una qualibet uel etiam pluribus, de multitudine temere pronunciare. Verum in præsentia si libet difficultatibus his omnibus dimissis, faciliora meditetur. Videtur autem mihi facilius esse rursus à grauitate exordiri. hæc enim multitudinis quæ ad sentiendi uim pertinet, signum ostenditur perspicissimum. Vtrum igitur uerum sit asserere necessario ex plenitudine sequi grauitatem, an plenitudinem grauitati antecere, non enim idem est aut sequi in oratione grauitatem, aut antecedere. Nam cui aliquorū in corpore humorum copia existit, huic partibus in ijs, uidelicet sensu præditis, in quibus plenitudo cōstitit, grauitatis sensum suppetere uerum est: ceterum id non uerum, si grauitas aliqua in parte sit, humorum in illa redundantiam inesse, quandoquidem fieri potest, ut, quemadmodum in paralytibus, à solidis partibus agrotans facultas grauetur. Nam ea languente, cum musculi membri totius agitando ad id dimouēdum transferendūque impotes reddantur, sensus paralyticis sit grauitatis. Non enim quod egrotat graue sibi ipsum uidetur, ut musculus, neruusue, denique quoduis corpus partes primum mouet: sed affectus ijs qui grauitas dicitur, ex alio in alijs fieri natura est aptus: ipseque per se neruus, seu tendo, seu musculus, seu quidquid sit quod nos mouet, potest quidē se ipso imbecillior inualidiorque fieri: ceterum seipsum grauari, ex impossibilitate numero censetur. Ergo si ualētiore euadat, robustioresque antea functiones obibit: si infirmior, imbecilliores: uerbi causa musculus, si sit is, qui crus dimoueat, bene ualens, partem illam membri cui inseritur magna uia attrahet: bono habitu constans, maxima: & agrotans, imbecilliter: uiribus autē exoletis, uix atque obscure.

Arti

At si non musculus sit, uerum neruus musculi ipsi sum ciens, rursum illius sanitas & morbus & bonus habitus & infirmitas ea circa membrum operarentur, quemadmodum a musculo fieri dictum est. Hæc perinde quoque de spiritu si primus cras moueat, dicentur. Age ergo posita nobis hæc perspicuitatis gratia sint, musculum a spiritu, qui per neruos fertur, moueri; a musculo autem tibiam primum, in quam est insitus musculus, deinde articulationem in genu, cui cras totum innexum est. uere enim superpositus istis, dicat quisquam musculum ipsum quoque infirmo spiritui esse oneri, & cum eo membrum totum, uerbi gratia tibiam. Quod si neruus a spiritu, a neruo musculi, tum rursus a musculo tibiam superposuerimus moueri, a dictis omnibus spiritus eger grauiabitur. Itaque uel hic iam palam est, nisi quod primum nostrarum partium quilibet moueat fuerit præscriptum, quod primum grauet ac grauetur diuidi carum non posse. Verum & hoc alias inspectabimus diligentius; id uero de quo sermo erat absoluamus. Fiet autem nunc omnis quoque cum hypothesi gratia claritatis enarratio. Subiectum itaque sit musculum id esse, quod & seipsum, & os tibiæ mouet. Si bi igitur ipse nunquam est grauis, ne cum imbecillissimus quidem existit, sed ipsum aggrauat tibia. Vtrum uero cum mouere se duntaxat cupit, an etiam licet quiescat, alterius nec leuis est perpendionis, quam in commentariis De musculorum motu diffiniuimus: qua consideratione posthabita, neque dispositionem, neque affectum locum in grauitatis sensibus exacte licet dignoscas. Sanè quidem nonnullis aut membrum unum, aut corpus uniuersum grauiatur ubi moueri uoluerint; quiescentibus autem nullus sit grauitatis sensus. Sunt etiam qui ante quæ moueantur dicant grauari. Quæ nam igitur horum utrorumque dispositio sit, nullo sanè prius molimine deprehendas, quam quæ moueant, quæ moueantur corpora per totum cras comperieris. Nam si neruorum fibræ per musculum distatæ cientur prime, simul autem cum istis & membranofum, & uenosum, & arteriosum in ipso genus mouetur, præterea ligamenta, grauitatis quidem sensus earum fiet, non propter hæc modo, uerum & quæcumque alia in toto membro habentur. Pensitabimus autem & definiemus quando agentis seque mouentis membri, quando uero quiescentis grauitas fuerit. Quod si ligamentorum quoque in ipso genus simul cum carnofo agitur, (hæc enim propria musculi substantia sunt) horum certe ullius opera sensus nunquam constabit grauitatis. Ergo aut ex uenis, aut ex arteriis, aut ex pinguedine, aut ex ossibus, aut ex nonnullis, aut ex omnibus. fiet. Porro uel si quando in id genus diuisionibus hæc uerba ex nonnullis aut ex omnibus omittamus, liquet subaudire ea librè legentes oportere, intelligentes in omnibus eiusmodi sermonibus non disiunctiuas, sed subdisiunctiuas esse coniunctiones. Ex istis ergo quæ iam diximus, propalam fit, si cui partis plethoricæ dignoscendæ perito esse libeat, is regentium nos facultatū scientiam habeat necesse esse, dissectionemque ac naturam partium animalis omnium ad unguem calleat. Inde enim exordies, fortasse partis plethoricæ notat inuenire aliquando poterit. Verum si quisque ueritatem non curans, imponere alijs uelit, quod aliquid norit decoctius, huic procliuē est, uel si aliud nihil, certe ea duntaxat quæ ab Erasistrato in primo De tuenda ualitudine scripta sunt didicisse. Neque enim alibi prodere aggressus est plenitudinis notas. Igitur ipsius uerba attendamus, ea primum in quibus plethore generatio quam sit refert (sic enim ipse plenitudinem appellat uenarum): tum eadeinceps, quibus signa dignoscendæ eius enarrat. Talis sanè eius uerbis generatio est: Nā si digeratur, nec applicet, neque ut cuique solet elaboret cibis alioque quouis modo egeratur, decoctionis, digestionisque, ac potestatis functiones in eis edentium uasa compleri est necesse. Ac nisi cibis quidem qui antea uasa obsidebat ullo pacto absumatur, ab istis uero quæ ingeruntur accessio fiat, uasa corporis eo etiam amplius distendant. At ubi uasa non insuper infarturam atque aggestionem admittunt, cibis autem aliis ex uentriculo importatur, in uasa spiritus proxima irrumpunt. Apertum igitur est eum de plenitudine, quæ ad *γυναικα* hoc est infusio nem attinet, disputare, tum ex hisce, tum uero ex eo quod plethoram ipse peculiariter nominat. Nam plethora is tantum uocatur affectus, non alter qui ad uim æstimatur. De ea uero internoscenda paulum progressus, hæc scribit: Itaque operæpretium est, uti diximus, plethore dispositionem tentemus dignoscere. Cum igitur inter eius initia mediocriter infarciuntur uasa, seipsis ualentiores ac robustiores præter solitum fiunt. At ubi magis procedunt plenitudine, brachia & tibiæ adimplentur & manus: non secus atque istis qui ab exercitationibus ad distentionem perueniunt. Quod si longius prouehatur plethora, ulceroſæ, & tardiores, & ad mortum inhabiliores redduntur: tenditurque iunctura uniuersa corporis, quasi lassitudo uideatur. Id genus dispositio morbo iam proxima est, nisi eam admodum apte ac prudenter soluas. Cōfudit in his Erasistratus diuersi generis plenitudinum notas: præter id quod quedam istis quoque minus necessaria ad scribit. Licet autem eius uerba a principio perpēdas. Nam ibi, Cum igitur inter eius initia mediocriter infarciuntur uasa, se ipsis ualentiores ac robustiores præter solitum fiunt: neutra ex parte sermo neque a dispositione ad eius indicia, neque ab indicij ad dispositionem necessariam obtinet sequelam, neque enim ex uasis mediocriter refertis ualidiores ac robustiores se ipsis fieri est necesse, neque cum tales uidentur, mediocriter referta sunt uasa. Nam & repletioſib, horum modicis infirmiores quoque interim aliquos fieri contingit: aut in neutram partem neque ad robur neque ad imbecillitatem cōspicue uergeret. Quod si robustiores fiant quam antea, consentaneum est non solum cum uiribus auctam humorum copiam esse, sed aliquando etiam diminutam, & pristinam interdum quantitatem seruare. In utraque enim hypothesi primum dicto trium esse conse-

consequentia licet, nempe auctis humoribus tum a firmitate tum infirmitate a priore constitutione diuersam; item in istis terminis uirium statum atque constantiam. Ei uero quod ualentiores fieri dixit, id quod est augeri ac decrescere, & commodos ac medicos esse humores. Enim uero in proposito sermone perinde audiatur siue humores siue sanguinem dixerō. De istis enim in serie disputationis definiatur. Erasistratus ergo simplici sermone pronunciauit, nulla istis quæ dixit demonstratione adiecta. Nos uero non simplici, sed necessarijs adiectis demonstrationibus singula de quibus modo diximus confirmantes rursus hic quoque ab ipsis Erasistrati uerbis initium sumemus. Valentiores inquit & robustiores uidentur: utrum aliud quicquam significat ualentiores quam robustiores, ac duo medio cris docuit nos indicia plenitudinis, an unicum indicium duobus est complexus nominibus? Ego sanè significati nullum discrimen inuenio, neque generis, neque speciei, neque maioris minorisue ratione, sed idē de utroque significari arbitror. At si libet, alterum intentionem atque augmentum ostendere, in collatione ad alterum ponas. Siue igitur robustiores de ualentioribus, seu ualentiores de robustioribus dixeris, eiusdem speciei prorsus est quod ex utroque indicatur. Vbi uero est auctio manente specie, ibi duarum significationum præceptio non est. Ceterum quod Erasistratus, neque in hoc libro, neque in istis qui De febribus agunt, ne de altero quidem multitudinis genere quod ad facultatem refertur meminerit, plane cōpertum est: siquidem ei plethora corruationis est auctor: ex qua & phlegmonæ constant, & febris consequitur: plethoræque generationem in superscriptis uerbis aperte declarauit, in quibus corporis inquit uasa infarciri plurimūque distēdi, (istis enim ipse usus est uerbis) sicuti etiam, quod aggestionem admittere non insuper ualeant, corruationem in arterias superuacui fieri, nimirum istis quæ in uenis abundat irruptionem eo capientibus. Est igitur uel hoc loco quidquam in diuisione omisissimum. Non enim ita dicere absolute oportebat, cum aggestione admittente præterea uenæ non possunt, eorum quæ in ipsis habentur in uasa spiritus impetum fieri: sed dicere sanè multo præstabat, ex prædicta uenarum plenitudine duorum alterum sequi, aut ipsius ruptionem tunica, aut sanguinis in spiritus uasa transfusionem. Porro sanguinem putare, quod a uenis capi non possit, necessario transfundi, hominis est prorsus obliuio, uasis diruptionem ob plenitudinem interim fieri: ut osculorum omittā relaxationem, quæ aperte sine transfusione sæpenuero fit in sensiles intestinorum, & uentriculi, & stomachi, & faucium, & oris amplitudines. Verum deliquim uerborum in diuidendo non in hoc opere duntaxat, sed in alijs fere omnibus familiare est Erasistrato. Rursus ergo quale nam sit id quod dixi æstimo mus. Cum mediocriter implentur uasa, ualentiores se ipsis uidetur. Vtrum o Erasistrate etiam nisi eum sanguinis copia robur corporis auget, an eo

quoque simul crescentes? Equidem summopere necessarium esse duco, ad actionum firmitudinem uirium quoque robur perinde augeri. Tu uero si sanguinis tantum incremento uirium functiones robustiores fieri putas, Asclepiadis opiniones magis euertere uideris quæ facultatem asserere. Nam nec ille absolute ait, cui plus sanguinis, hunc prorsus ualentiorē esse; cui minus, necessario inualidiorē. Sed distinctiones cum quasdam cōperies dicere cōsentientes euidētib, tamēti nullam in nobis facultatē esse neque animariā neque uitalem existimet. Aliqui enim magis quæ fuerint, sanguinei nonnulli simul & robustiores effecti uidentur; alij simul robustiores minusque sanguinei. Quare cum nec sanguinis affluentia necessario robur auget, nec decremento minuat, hæc quoque negligentius dicta esse Erasistrato putandum est. Quod si fuisset eorum quæ ego nunc recēsiui a quoque cōmonitus, utique actionum firmitatē non ex corporis incremento, sed uirium robore sequi haudquaquam negasset. Nos igitur perfectiorem eius sermonē reddamus, uerba quæ in eo desiderat supplementes. Erit autem huiusmodi. Sanguine simul cum uiribus crescente, firmitatē quoque augeri est necesse. Atque uel si hoc dixerimus, ueri quidem referemus aliquid, non tamen inde plus nobis quidquam in rem propositam eueniet. Nā quibus ambo (nempe sanguis & uires) simul augentur, uere robur quoque dicet augeri: at quibus auctū est robur, istis auctū necessario utriusque, mendaciū est. Nō enim cogit necessitas ut uires aucto sanguine simul augetur. Quandoque uero & uires tantū contingit augeri. Gymnasta igitur apud prime bonus siquē suscepit, qui multū pituitosi sanguinis ex desidia collegit, uiribusque est imbecillior, hunc, robustū, sanguinisque affluentiorē quæ acceperit reddet. Ut ergo necesse non est, qui actionibus firmiores præter consuetudinē euasere, istis auctos esse humores: ita qui functionibus se ipsis ualentiores sunt facti, istis robustiores esse redditas uires necesse est. Non solum autem necessario a firmitate orsus perges ad uirium robur, sed a uiribus quoque ad firmitatē cōmeabis. Nam uiribus robustus actionibus firmior est. Itaque ex se inuicē actionum firmitas ex robore uirium, uirium robur ex actionum firmitudine cōsequitur. Vtrūuis enim eorum esse supposueris, huic prorsus simul adest & alterū. Non tamen a sanguine uberiore necessaria est sequela. Neque enim si largior is sit priore, homo ex necessitate ualentior est: neque si parior, imbecillior: quæadmodū nec cū æqualis est, tantundē obtinet uirū. Quapropter ex istis quæ diximus liquet, actionum firmitudinem, robustarū uirium proprium simul atque inseparabile esse indicium: sanguinis uero incrementi, neque proprium, neque inseparabile. Verum quod deinceps dixit Erasistratus, proprium quidem non est plethoræ, ceterū seiungi ab ea non potest. Id autem adimpleri nominat, sed tēdi planius dixisset: siquidem & gymnastarum solertiores lassitudinem quandam, ulceroſam; alteram, tentionariam: tertiā phlegmonosam uocantes, nihil aliud indicant

indicant, quam fieri in tentionaria lassitudine trans-
missionem ad membra. Tunc enim particulam
quamuis eorum adimpletam aiunt, ubi tentionem
sibi sentiunt quandam. Sensum igitur uel in phle-
gmone tentionis percipiunt. Verum illi pulsus præ-
ter naturam & semper uel magna ex parte est co-
mes: quem quis dilucidius interpretando, pulsati-
lem dolorem appellabit. At quibus aliud nihil præ-
ter tentionem accidit, ipsa pars quæ tenditur neque
phlegmone laborat, neque ex necessitate plethori-
ca existit, sed alterum duorum, uel lassitudinaria,
uel plethorica. Quod si lassitudinaria sit, ex multis
laboribus sic sunt affecti: at si homo nihil prorsus
laborauit, non ob lassitudinem, sed aliter fessa ipsa
particula redditur. Quamobrem uere dixerim ubi
tentionis sensus citra exercitationem adest, ple-
thoram omnino esse. Ita uero dicentibus, sit inse-
parabile simul & proprium signum utriusque se mu-
tuo consequentibus, nam & tentione sine exercitijs
plethoram consequitur, eius enim signum sit inse-
parabile, à plethora, tanquam à causa effectum.
At uero si eatenus sanguis augeatur ut uenas non
dum distendat, adhuc plethora non est. Quid er-
go in sermone Erasistratus meminit brachiorum,
& tibiarum, & manuum? Nam & in collo, & dor-
so, & lumbis, & thorace, & uentre imo tentione id
genus consistit. Verum ut artus superfluo com-
memorauit Erasistratus, eodem pacto, & absurdus,
ulcerosam etiam sensationem. Non enim est hæc
signum plethoræ, sed ex mordacibus humoribus
fit, qualis partibus ulceratis, siue ipsorum ali-
quo eas tangente, siue sanie irritante, siue medi-
camine mordente, aut in solis quoque motioni-
bus gignitur. Nam sicuti in copia humorum qui
ambientes partes distendunt peculiaris tentione est,
sic ulcerosus sensus mordacem sequitur qualitatē.
Proinde uel in toto corpore pluribus quandoque
consistit, qui mediocrem quidem sanguinis mo-
dum obtinent, nedum plethora laborant. Atque
si hæc ita se habent, uti profecto habent, tempe-
stiuum iam est de quodam præfiniamus eorum quæ
supra distulimus: quandoquidem hæcenus con-
scriptas ab Erasistrato examinabamus notas. Ete-
nim multitudo siue ad facultatem siue ad ambi-
entium capacitatem intelligatur, commodius pro-
fecto est decernamus utrum in sanguine solo, an
alijs quoque humoribus omnibus natura consi-
stat, nam id quoque indiscussum atque indistinctum
reliquere. Quoniam igitur non hi tantum affectus
humores occupant (egestas & copia) sed absur-
da etiam qualitas, percontatus sum medicos om-
nes tum qui multitudinem ad uires tum qui ad hu-
morum incrementum intelligunt, utrum solo san-
guine eatenus aucto ut coerceri non possit, tendi
contigerit uenas: si uero uel pituita in parte quæ-
uis aliam, aut uenas etiam ipsas, uel & simul cum
hac & sine hac bilis aliqua, uel sanies, uel spiritus
flatuosus eo multitudinis congeratur, ut præterea
capi ab ambiente non possit, an etiam tentionem
sentiatur animal non sit necesse. Si pars quæ

tenditur sensu prædita est, fieri non potest quin
animal ex eo quod distendit nec continetur sensum
percipiat tentionis, affectusque ipse quæ tentione di-
citur partes inuadat: quæ plenius augecente, par-
tem quoque necesse est quæ tenditur rumpi. Tale
quidem mihi ipsa quæ euidenter apparent consen-
tire uidetur: siquidem non neruos solum & funes,
sed sæpe dolia quoque à musto inflata, tentionis ui-
lentia rumpi uidemus. Dudum itaque staneum uas
à contento in eo medicamine ex uiperis confectio,
flatu distentum adeo est, ut & obuolutum eorum,
& funiculus quo deligatum erat dirupta fuerint,
& operculum convexam curuaturam receperit.
Quin etiam acerbissimis doloribus, corripit interim
nonnullos à spiritu flatulento in partibus quibus-
dam animalis concluso, id quod uel in colo acci-
dere potissimum solere, cognitum omnibus arbi-
tror, qui sequi ea curant ac perferunt quæ quoti-
die in agris uisuntur. Melius igitur est partes ab
humida omni substantia & spirituosam in tetricam
dispositionem agi censeamus, quam eiusmodi af-
fectum soli humorum sanguini affluenti succedere.
Itaque ad eos rursum qui tanquam ad uires numquam
constare multitudinem putant transeamus: scite-
murque ex ipsi quoque unum quod captu facilissimum sit,
hypothesi quadam tali exempli loco proposita. Duo
homines membra submittant imponentque hume-
ris, alter lignum uel lapidem uel pondus aliquod
grauissimum, alter spinas paucissimas acutissimas.
Tum super eo spectaculo rogemus eos qui perpe-
tuo multitudinem ex uiribus aestimant, non paucas etiam
spinas onus appellent: an ab utroque eorum quæ feru-
tur molestari, symptoma quoddam hominibus, com-
mune sit, species autem molestiæ non parum differat. Alteri
enim grauari nec pungi: alteri pungi nec grauari con-
tingit. Omnino autem si quis pungere uel mordere
uel quauis ratione infestare onus & multitudinem
nominet, is uel unam spinam aut acum tenuissimam
onus appellare aliquando cogetur: quo quid ma-
gis ridiculum? Hæc igitur absurda sunt, ac præter om-
nem hominum animi conceptus communes. Nobis ue-
ro communes conceptus animi non subuertere, sed
seruare est propositum. Itaque multum ducimus quod
grauat, molestum quod mordet, seu pungi, seu quo-
uis modo dicere cuiquam libeat. Quinetiam plures
mordaces esse humores, qui partim in nobis gene-
rationem obtinent, partim de foris importantur,
perspicuum id omnibus est. Sunt uero quatuor eius
discrimina in maioris & minoris collatione. Nam si
modice mordeant, pruriginosi sunt, quæadmodum
scylla: si uehementius, mordaces, uelut cepa. Plur-
sculæ enim si corpus nostrum eiusmodi corporis affue-
scat nature, ulcerabitur. Sunt itaque quæ hoc magis
acria sint, atque ubi ulceratis præsertim admoventur,
horrorē pariatur. Cæterum extento auctoque horrore,
symptoma rigor uocatur. Eadem uero cōuenientia
mordaces in nobis humores quatuor formis cōsi-
stunt. Sunt enim ex ipsis mordaces, quæ mediocriter car-
piunt, ipsi uero mordaciores, qui ulcerosum inuehant
sensum: qui acrius ipsi mordent, horrorē, rigorem,
qui

qui ad summum mordent. Dictum est de his in plu-
ribus commentarijs. Sed ei qui compendium ipso-
rum quoddam indidici uoluerit, satis ea sunt quæ
in secundo De symptomatum causis, & quarto De
tuenda sanitate prodita sunt. Quod si et De ui me-
dicaminum quisquæ perlegat uolumen, & id præ-
cedentem tractatum De temperamenti, sic erit is
magis scire de mordacium natura persuasus. Ve-
rum medicis copulatis simile quid accidit cum
eo, quod de ipsis Hippocrates dixit, qui in fracturis,
aut quibusdam eiusmodi affectibus iussa non fa-
ciunt. Etenim illi quoque licet sanitati restitui ue-
lint, tamē curationis laborem, ut hi discendi, non
sustinent. Sed neque sanos illico fieri licet solo finis
assequendi uoto, neque hos habitum scientiæ com-
parare non omni uia quam modo indicaui, conse-
cra. Intelligent enim, si uelint, corporis totius ulcero-
sum sensum, tum eum qui ex pluribus præter con-
suetudinem susceptis exercitationibus fit, tum qui
sine exercitationibus repente consistit, mordacis
scetum esse humoris. Proinde impensius exercita-
tos, uberiore oleo, & molli frictione, et calidis bal-
neis dulcium aquarum optime temperatis curant
gymnastæ, ut mordaces humores dissipentur, qui
immoderatus exercitatus, ex pinguedinis, & mol-
lis carnis colligatione, aut propter ipsos humo-
res qui in corpore habentur uehementer calefa-
ctos, geniti sunt. Siquis igitur horum demonstra-
tiones ediscere sustineat, utique solus is constanter
fuerit persuasus ulcerosam dispositionem ex mor-
dacibus humoribus fieri: onerosam, ex multis, ui-
rium respectu: tetricam uero, ex multis quidem
& hanc, sed ut ad ambientem eos ipsos capedinē,
non cōtentorum corporum facultatem. Erasistra-
tus autem in priore De tuenda ualitudine ipsam ple-
thoræ generationem explicans, tertiam dictarum
dispositionum apertissime docet: deinde uero ad sig-
na conuersus, non huius aliquod magis quam alia-
rum descripsit. huius namque unius tentione est, quod
ille adimpleri nominauit: at ulcerosum factum sen-
sum esse, neque prædictæ multitudinis, neque ad
uires cōsistentis peculiare indicium est: multo ue-
ro magis neque grauius effici, neque agrius di-
mobiles, etenim id proprium quoque est respicien-
tis ad uim multitudinis. Itaque parum ei defuit,
quin omnem nobis Empiricorum descripsit syn-
dromen: quippe & partem quandam tritempo-
rea, ut uocant, notationis quam introduxit He-
rophilus, pariter empiricis expressit, sic inueniens:

Nam si digeratur, nec applicetur, neque ut cui-
que solet, elaboretur, aut alio quouis mo-
do egeratur. nihil enim interest, uel hæc dicas, uel
ut illi loquantur, nempe ociosam uitam, & solita-
rum excretionum inhibitionem. Ociosam enim
priorem uitam indicauit, quum dixit, neque ut cui-
que solet, elaboretur: inhibitionem uero excremen-
torum, quum deinceps adiungit, neque alio quo-
uis modo egeratur. At uero multitudinis notatio
penes tempus, ex præterito quidem ociosam ui-
tam simul cum detentione capit excrementorum,

Galen.

ex nunc autem instante, & ipsum id quod est adim-
pleri & ulcerosam dispositionem, pigritiamque ad mo-
tus, & corporis grauitatem inuerti, ac quæcun-
que id genus adijciunt alia, ex futuro autem, quod
qui hoc habitu sunt, euacuari egregie iuuantur, id
quod omisum est Erasistrato. nam hoc quidē re-
ctæ discretionis simul & curationis testimonium
est, discretionis autem, siue, ut illi uocant, notatio-
nis, utique nulla pars fuerit, si per notationem disposi-
tiones indicari uolumus, ut conuenientem inuenia-
mus curationem. Quamobrem si ex alio quopiam
orfos curare congrue liceret, superuacua foret no-
tatio. Cum uero temporis presentis meminerit, ru-
borem reliquit, ac ualorum distentionem, quæ &
ipsa tum Empirici fere omnes, tum ex Dogmati-
cis non pauci, sicut & alia quædam, uti dictum est,
addunt. Atqui quatenus in solo sanguine pletho-
ræ generatio subiicitur, haud perperam adiectus di-
cretionis ab illis rubor & ualorum distentio est. Ad
hæc porro magis, quoad brachia inquit & manus
& tibias adimpleri, non carni potius ac totorum
musculorum turgoris indicia, quæ uenarum ponet,
si proprias hypothesi sequatur. At uero ita quo-
que necesse est discretionem fieri duplicem, harum
sensuum uenarum plenitudinis alteram quas om-
nes homines intuemur, alteram quam solus ille est
conspicatus. Itaque iam propalam factum arbitror
animum adhibentibus, internoscere multitudinem
haud leue esse negotium. Enim uero ubi eam nera-
tione quidem tenuis diiudicare facile est, sed transi-
gi nullo modo potest, multo minus profecto in o-
peribus casu ab ipsis recte administrabitur, qui nec
prius quicquam de ea dispexerint, nec comperie-
rint. Rursum ergo ab Empiricis de multitudine ser-
monem auspicemur, quandoquidem tutum se admo-
dum dictas difficultates putant effugere, fatentes
se quidē scire nihil prorsus de multitudinis essen-
tia, cæterum ex quadam eiusmodi syndrome obser-
uatum affirmantes sanguinis ademptionem pro-
desse, quam plethoricam syndromen nominant.
Nam collectis in idē uniuersis quæ à singulis Do-
gmaticis dicta sunt, euadere se quidē ex ipsis putant
illorum angustias, sed multo grauius quæ isti arguun-
tur, si quis dicta eorum animaduertat: quæ omnia
rursum ab initio reperere satius est. Sit igitur in præ-
terito quidem tempore consueta uictus ratio in ci-
bis à principio solitis, atque eorum nonnullis in cor-
pia quæ prius largiore: tum excretionis suppressio,
ignauumque uitæ genus uniuersum: in presenti ue-
ro, tentione corporis totius, aut quarundam partium,
& pigritia ad motus, & actionum infirmitas, & sen-
sio tum grauitatis, tum ulcerosæ dispositionis, una
cum uenarum tumore, adde etiam si libet, ruborē:
quandoquidem & hunc nonnulli commemorant:
& uero etiam quidam corporis totius tumor, &
quoddam inæqualis ac lassitudinaria dispositio: sunt
enim qui & hæc addant. Interrogabimus ergo ipsos
quæ ego adolescentulus Empiricū præceptorem,
cum me primum hæc doceret, rogauim, nūquid ad
euacuationis recordationem, ut ipsi loquuntur, ea

Tom. 3

n quæ

quæ diximus, congregari simul oporteat omnia, an statim uel uno ex his conspecto sanguine mittent. Prompte igitur mihi ad primam quidem interrogationem respondit, affirmans oportere omnia congregari: quippe syndromen concursumque, talē rem existere, nempe omnium quæ ipsam complent congestum. Verum quoniam primum quidem duos homines ad memoriam reuocaui, quibus dudum ille uenam iussit incidere, alterum graui correptum lippitudine, alterum ex uehiculo delapsum, deinde loris usque adeo irretitum ac longius raptatum ut contrita quædam partes fuerint: post hæc uero si lentum agente ipso & alius quidam succurrit, cui febricitanti quidem & ipsi mediocriter, cæterum dolorem capitis non ferenti, uenā secuit, ut alij præterea pleuritico neque ei dictam syndromen uniuersam obtinēti, in maxima hæsitacione stetit. Proinde & similes alios quosdam ei prolixius recensui. Sed & eorum quos dixi commonebam, quod his, quibus tantum deesset ut syndromen totam haberent, uenam pertulerit. Quapropter me ne aliquorum quidem duorum quæ in hominibus essent, meminisse affirmabam. Ei enim qui ex rheda excussus est, cum exerceretur quotidie, & omnes quantum satis esset, solitas excretiones egeret, & comederet moderate, ac diem ferē totum nostra consuetudine uteretur, uidereturque nec sibi, nec alij cuiquam euacuationis egere, posteaquam deturbato contusæ partes quædam sunt, phlebotomia adhibendam censuit, cum neque ruborē aliquem, neque uasorum tumorem, neque aliud quicquam syndromen constituentium contraxerit, sed dolore contusarum partium duntaxat laboraret. Idem quoque & lippienti, & capitis dolore cōstictanti, cum nullum omnino præ se ferrent eorum quæ in plethorica syndrome dicta sunt. Alios porro etiā non uel cōpures quibus incisa à uobis uena est, uel nihil planē habentes ex plethorica syndrome, uel certe non simul omnia quæ à uobis commemorantur. Nunc enim dicebam, memoria repetens eos quibus uenam à uobis cōfossam uidi, nullus ex his in mentem uenit, in eiusmodi accidentibus uniuersa syndrome præditus: sed alij quæ lippitudinarij esset, nec aliud quicquā haberet, sanguis missus est: alij quod febricitaret uehementer, aut oculi, uel caput dolerent, aut suppressæ fuerint hemorrhoides, aut mulieri menstrua, non autē omnia quæcūque coire uult plethorica syndrome. Si ergo dispositiones uniuersas in quibus conferre phlebotomia obseruata est plethoricas nominas, tempestiuum est lippitudinem, pleuritum, dolorem uehementem, casum ex uehiculo, aliisque sexcenta plethoricas syndromas dicere. quod si nullū ex his continetur in plethorica syndrome, collectus uero symptomatum quæ supra commemorauimus plethorica syndrome dicitur, nemo est prius quam ea uniuersa habuerit ad phlebotomiam deducendus. Quoniam igitur pactio ille ad hæc mihi occurrerit, nihilque decenter responderit, prolixioris munus proprium non proposita nobis in præsentia est rei. Ego uero, quan-

do nunc tempus non uacat rugandi, malui non hic, sed in libro De phlebotomia remedij scopos omnes præmonstrare, quos nec quisquam ipsos diligenter ac distincte conscripsit. Igitur omnia in præsens aduersus Empiricos disputatione, rursus ad rationales redeo, symptomata singula quæ scriptis prodiderunt inspecturus. ex his enim nonnulla ad uim, quædam ad enchyma pertinentis sunt multitudinis, alia non multitudinis absolute, sed talis multitudinis indicia, alia nullius plane sunt multitudinis, sed uel humorū prauitatis corruptionisque, uel imbecillarū uirium, uel solidorum corporum tumoris. id si quæ dicam, animaduertas, ita se habere intelliges. Tētiōsa itaque dispositio cum citra exercitationes contingit, multā planē substantiam indicat in corpore sensu prædito cōprehendi: non tamen quantum ad ipsum id solum quod tendatur, quænam substantia, uel species eius sit, etiam indicat, cum id uniuersæ cōmune substantiæ sit, & tenuis, & crassæ, & mediæ consistentiæ, & spirituosæ item & calidæ, & frigidæ, uel mediæ, sed differentiales notas ad huius distinctionem requirit. In firmitas uero actionum, uires minus robustas declarat: quoniam id quod mouet compescitur, ut in manuū motu imbecilli. comitat enim status complures. nam siue carniū atque adipum genus permanente in iisdem terminis potestate auctum cuiuspiam fuerit, motus infirmiores necesse est fieri, & qualis eo quod mouet manente, auctio eo quod mouetur: siue humorum aliquis unus, aut omnes iuxta etiam redundarint, non auctis una cum his uiribus, inualidiores & nūc actiones edī necessum est: siue ambo simul increuerint, & quæ parenchymata uocantur & humores, non simul aut incrementū acceperint facultati: siue ipsi perinde se habentibus, facultas imbecillior euaserit. quādoque uero & conuenire ambo possunt, ut & uirium robur decrescat, et una cum parenchymatibus humores uel plures uel pauciores uel eorum utrumlibet augeatur. Ergo imbecilliores & propter hæc functiones reddunt, siue ea singula, siue bina, siue plura, siue omnia iuxta contingant. Nam putare ex largiore solidorum corporum alimonia posse infirmiores aliquando motum effici, hominum est qui facultates per solida tota corpora permeare nequaquam norunt, sed arterias & neruos, quasi fistulas uel canales spiritui præparant. Nosces huiusce opinionis leuitatē, cum ex alijs multis, tum uel maxime extractatibus duobus nostris, altero Hippocratis ac Platonis dogmasti, Naturalium facultatū altero. Proprium itaque boni corporis habitus proba solidorum corporum nutritio est, carniū uero incrementum quadrati status, & corpulentia. Proportione igitur, magna ex parte pinguedo magis augefcit: quādoque uero in pinguedine caro magis quam sola pinguedo, diximus de his in commentarijs De temperaturis. Quemadmodum uero in carne partim iusta ratio est, partim excedens, etidem in sanguine hæc cōmoditas sanguinis est, illa multitudo. Quod igitur cōmoditas sanguinis & qualitate &

tate & quantitate exacte secundum naturam existat, eiusdem autem multitudinem non improbare in quali possis, in quāto non possis, sed ea uel naturalem mediocritatem ab ortu comparatam, uel uiribus opportunam prorsus exuperet, non est obsecrum. fieri enim interim potest, ut utriusque mutuo præter naturam quæ ab ortu obtigit, simul augefcatur, nempe et uirium robur, et sanguinis copia, ut in bonis athletarum habitudinibus. etenim humorum & carniū genus in ipsis proportione iuxta inuicem augentur. Proinde exploratum iam est, neque ueros esse eos qui tumore corporis unum ex plethoricis indicijs affirmant, nam tumor quidem uenarum, plethoricum signum esse potest, carniū autem moles ac pinguedinis, ipsarum illarū multitudo fuerit, non tamen ea profecto quā nunc quærimus, quæque plethora nuncupatur. de hac enim multitudine, nimirum quæ euacuationē indicat, cum dicere proposuerint eorum nonnulli, usque adeo (quod scilicet equiuocationibus innotescat) errauere, ut ad carniū & pinguedinis abierint multitudinē. Ita denum multitudinis nequaquam indicium est corporis tumor: quippe illarum quidem uenarum quas oculis usurpamus, index esse potest repletio nis, non earum tamen necessario quæ in profundo habentur. Sed usui uenit nonnunquam, uenis licet distentis exterioribus, distentas quoque interiores non perinde esse ut uerbi gratia, frigore dominante sanguis ad ima detrudat, adeoque exteriores exinaniuntur sanguine, ut ne uideri quidem possint. rursus ubi calor incessit, aut lotus quis est, sanguis profunditate relictus, ad extrarias partes corporis effertur. quod si & ardens febris adlit, tunc quoque uir corpus quasi feruens, inflarique ac fundi est necesse. Quamobrem tumor uenarum nequaquam humorum multitudinis inseparabile indicium est: sed eam conditionem corpori primum subesse oportet, ut neque partes interiores exterioribus, neque his illa plus caloris obtineat: secundum est ut neque per totum animal immodica sit caliditas. His antegressis præfinitionibus, poterit turgor tandē uenarum sanguinariæ signū esse multitudinis, sanguine nūc per præualentiam dicto: quippe quum exquisitus usque adeo sanguis in uenis cōtineri non unquam possit, ut nihil in eo nec bilis, nec pituita, nec serosa feratur saniei. proinde ego supra siue humores dixissem, siue sanguinem redundare, censēbam perinde audiendū, cum impromiscuus nunquam purusque aliorum humorum sanguis comprehendatur in uenis. Demonstratum hoc alibi est nobis nihil referre humores an sanguinem de misto appelles, modo ei non temere, sed ut in mensura quadam mediocri animalibus naturali habitu præditis admisti alij fuerint. nam cūctis in naturali cōmoditate augefcantibus cum sanguine per præpositionem dicto, idem humorum uocabulum notat, nihilque discriminis est creuisse humores an sanguinem proferas, oratione quæ humores dicit ipsum id demonstrante, nimirum pro ueteri omnino proportionē abundare. hoc igitur ita definiatur nobis:

Galen.

rursus uero ad institutū redeam. Tumor enim uenarum, si neque ob extrariæ constitutionis præpollentiam, neque ob fusionem ac feruorem fuerit effectus, sanguinariam esse multitudinē indicat. Sed nec eiusmodi particulam declinui habitu compositam esse conuenit, aut recentem magis cæteris agitata. Quamobrem & quispiam particularis omnes præfinitiones quadam oratione complexus, tunc sanguinis copiam à uenarum tumore indicare dixerit, cum partes uniuersæ eandem constitutionem cum caliditate mediocri obtinent. quod si disposita perinde essent omnes, caliditas autē subesset immodica, fusio tunc fit humorum, quæ uenas in tumore attollit, non tamen sanguinariā multitudinem, sed spirituosam indicatur. resoluuntur enim calescentes in spiritu humores. Proinde qui à uenarum turgore signari plenitudinē dixerit, si quis in uenis illis in quibus ipsa sit, in oratione subaudierit, recte locuti uidebuntur: nam substantia copiosior priore necessario est ea, quæ plenitudinem uenis comparauit: nondum tamen qualis plenitudo sit, iam dilucet: quippe substantiæ omnis multæ communis præter naturam est tumor, seu purus sanguis, seu biliosus, seu serosus, seu pituitosus, seu flatulentus existat. Cæterū ut hoc, sic & uenas tendi discriminis plenitudinis uniuersi commune est. nam id quoque plenitudinis quantitatem, non speciei differentia sequitur. Tumor ergo, & tētiōsa sensio, non humorum aliquam magis, quam spiritus copiam indicabunt. Quare si quis ita pronunciet, in tētiōsis sensionibus multitudo est necessario, uerū dicit: & uero etiam si ita inquit, multitudo in partibus sensu præditis dispositionem quadam inuehit, & is uerus erit. at si quis generali omisso multitudinis aut humorum nomine, sanguinem in oratione assumpserit, uerum non ex necessitate dictis de causis affirmabit. Quod autem in uenarum tumoribus & tētiōsa dispositione, non simpliciter plenitudinis, sed eius quod in ipsa magis & minus est, discrimen existat, conspicuum ex eo est, quod turgescens nulla pars dolet, nisi tētiō prius ei facta fuerit uiolenta. Enim uero si in tumore, sed non adhuc uolenter efferatur, necdum tenditur. Ea propter tumores cum tentione, abundantiorem plenitudinem: citra hanc, remissiorem præseferent. Quomodo ergo tumor quidem in uenis nullus, quandoque apparet, tētiōsa autem est sensio ualida: quippe cum tentionis dispositionē maximis tumoribus oporteat esse adiunctam: an quoniam tumor interdum in imis uenis conceptus distendit: siquidem in relatione ad aliquid ea est multitudo de qua nunc differimus: tū quæ ad uasorum amplitudinem pertinet, quam sanē uocamus multitudinem, tametsi nōdum ea tendantur: tum quæ tunicae tentioni respondet. uenarum enim generatio tumoris increfcit, cum sanguis ad copiam, quæ naturalem cuiusque modum excedat, augetur. id ergo quod multum est, ad illum refertur: tunicae uero tentionis speciantis ad eam mediocritatis præfert excessum, nam neque tendi hanc ex usu est naturæ.

Tom. 3

n. 2

Multus

Multus igitur uterque est sanguis, tum qui ad naturae commoditatem, tum qui ad tunicae tentionem respicit. at utriusque meminit Erasistratus, non distincte quidem, nec perinde ut ego aperte modo, usque eo tamen, ut duplicem rei naturam esse ostendat. nam cum ait: Cum igitur inter eius initia medio crater infarciuntur uasa, seipsis ualētiores ac robustiores praeter solitum sunt, sanguinis nimietatem supra id quod cuique natura fert, indicauit. in quibus autem subiungēs deinceps inquit, At ubi magis procedit plenitudine, brachia & manus & tibiae adimplentur, excedentem modum, ut ad ambietes sanguinem tunicas dictum designat. Quo fit, ut sanguinis incrementi supra quam postulet natura termini duo sint, unus in implendis uenarum tunicis in tumore supra naturalem cuique modum sese attollentibus, alter in quo etiam praeter id tentione accidat, cum horum neutrum in multitudine ad facultatem relata cernatur. atque de his satis etiam haec sunt. Rubor autem quem ipsum quoque commemorant, non simpliciter multitudinis, sed sanguinae multitudinis indicium est. ceterum is quoque distinctiones easdem quas tumor, expectabit. nimirum si ob extrinsecorum aliquid constet, uerbi gratia, solem, uel balneum, uel exercitationem, uel iter, uel, ut semel dicam, caliditatem: sic & ob iram, & uerecundiam, atque eiusmodi uniuersa: febres etiam acutae eius generis sunt. Cum itaque corporis totius aequalis extiterit dispositio, nullum autem ex dictis adfuerit, tunc erit rubor sanguinae in toto animali multitudinis nota: sin minus, certe in parte illa in qua uisum. etenim phlegmonas quoque siue in musculis, siue in cute consistant, talis consequitur color, qui plethorici morbi sunt. sed de phlegmonis dictum abunde est alio libro, in quo de tumoribus praeter naturam agimus: ostendimusque eos omnes ab humorum aliis in partem aliam decubentium copia constitui. Nunc uero non de his, sed de illa ut supra diximus, multitudine sermo est, quae plethora dicitur, consistente in corpore toto immodica humorum portione. Porro non ita in corpore toto consistere dicimus multitudinem, ut genus corporum laesum utrumque sit & uasorum & carniū: contingit enim quandoque & alterum duntaxat: ut si uel utrauis pars malū contraxerit, id non in partícula quapiam una duabusue, sed uel in toto animali, uel in partibus quāplurimis ac praestantissimis acciderit. Proinde & tumore qualis sit, deprehendere uiri est, in dignoscendis rebus apprimē exercitati. Igitur in carnosio genere carniū ipsarum tumor alius est, alius humorum, carne humiditate superflua lanæ cuiusdam aut spongiae instar impleta. Verum eiusmodi multitudo in carnibus, ei quae secundū enchyma uocatur in uasis, proportionē consentit, altera ei quae ad uires refertur, aut cū grauitate existit, nobis minime oblitis, de composita carne, an de musculis differatur, nihil referre audiendosque musculos esse, si quando de multitudine carnibus insita sermo habeatur, non simplicem carnem illam, quam nonnulli parenchyma no-

minant. At uero in arterijs ac uenis relata ad uim multitudo laborantibus ipsis non perinde percipitur, sed qui natura sentientissimi sunt, obscura quaedam & profunda grauitas in corpore solis talibus representatur. iccirco signa quaedam alia id genus multitudinis clariora sunt exploranda. Cum uero bona pars medicorum eam supine ac negligenter tractauerit, alijque nullo pacto considerauerint, quidam uero imperfecte sint persecuti, signū arteriarum motu repertum certius nullū, quem in opere De pulsibus quoad satis est, explicauimus. Magna enim ex parte unā cum arterijs uenae in plethora ob uasorum confluentiam constituuntur, quam pluries alibi demonstrauimus. Interdū porro collecti in uenis tenaces, crassique humores non facile in arterias deriuant, sed raro fieri id genus solet: transfluunt enim prorsus humores, nisi crassi ad summum ac lentī fuerint. Quamobrē in eiusmodi dispositionibus euident nullum coëgestū in uenis est signum multitudinis: ex motu uero arteriarum de summi non potest, tamen si quam maxime Nicarcho ac Praxagorae uideatur: atqui arterijs nihil sanguinis tradunt. In alijs uero plethorae dispositionibus, notis ex pulsibus obseruatis credendum est, quas suo tractatu exposuimus. Verum species multitudinis, cum scilicet aequaliter in corpus totum porrecta est, distinguere hac ratione cōuenit. Ruborem praese fert sanguinis copia, flauis bilis pallorem: pituita ubi dominatur, ad albidius quam natura postulet: ut si potior sit atra bilis, ad nigrius declinat. Porro singulis his quos enumerauimus, iuxta sanguinem quoque oportet augeri. nam si lutea sola & flaua dicta bilis aliquando ut in ictericis superauerit, non etiam talis affectus plenitudo, aut plethorica dispositio, sed humorum uitium est. itidem quoque in atra bile, ac pituita. Cū uero, ut prius monuimus, uel grauitas uel tumor supra naturā fuerit, plethora eiusmodi appellata est dispositio, ceterum dominantis humoris speciem ex colore oportet cognoscas. bilis autem sola symptoma plenitudinis inseparabile praestare neutrum potest, neque tumorem, neque grauitatem. nam prouenit ab hac alius quidam affectus, ante quam catenus increuerit. Sola autem, si modo id liceat, pituita, neque haec simpliciter omnis, sed quae in eo hydropum genere, quos Graeci leucophlegmatias uocant, existit, poterit in toto corpore abundare. Enim uero crudum quoque humorum genus quoddam unum pituitae in praesenti sermone constitui oportere comperit: quādo si diuersum ab illa posuerimus, ex tali etiam humore differētiā insuper his, quas nuper multitudinis diximus, adiacere est necesse. humor autem is alia pituita crassior est, ac minus flatulentus: qualis in urinis subsidet: his praesertim quae ex edacitate sedimen multum fabaceae puliculae simile obtinent. Quin & corporibus his quae ab exercitationibus abstinere, cibis uero quāplurimis, ac balneis post sumptos cibos utebantur, saepe eiusmodi humor confertim per aluum descendit: sed & unā cum hoc humore, perinde ac cum pituita

pituita decolor quaedam in toto corpore subest albedo. Ex ceteris pituitae generibus unū dulce est, acidum alterum, tertium salsum. siutque ex dulci somnolenti: famelici ex acida redundante: uti cum falsa superauerit, siticulosi: ex crudo uero quem diximus, minime appetentes. Quae ad somnos attinent ex praedictis quidem pituitis omnibus paulo supra modum naturae sunt: at crudus humor perinde ac dulcis pituita aperte somnulosos facit, nā alibi demonstratum est, sentiendi principio humescēte ac frigescēte comatode dispositionem sequi, quomodo insomniam siccescente ac calefcente. Eapropter & biliosi ex utraque bile insomnes. comitatur uero atram praecipue tetricus aspectus, & animi molestia ac tedium, idque praeter rationem. At uero nisi in toto corpore praedicti redundant humores, in particula uero quapiam una collecti fuerint, tumores praeter naturam corporibus ipsis moluntur, de quibus alibi declarat. Atque ipsa porro nunc dicta symptomata, uitio coloris excepto, ex eorum numero sunt, quae cerebrum & stomachum occuparunt, nam cerebro alias aliter disposito, uigili ac somni, stomacho uero, cibi appetentiae fastidiaque gignuntur. Enim uero os uentriculi nunc stomachum dictum esse constat, in quo pituita congesta, ut paulo ante dictum est, appetentias comparauit. At biliosi in flaua quidem bile sitibundi erunt, ac stomachi fastidio laborabunt, osque ipsis amarum est: ex atra uero, moesti, & amarulenti, & horribiles, & sitis expertes, ac salua referti: ceterum non omnes cibum auersantur: sed & eorum aliqui fame cōstictantur, nimirum hi quibus atra bilis qualitatem acidam superantē obtinet, id fieri cum malignior ea redditur, solet. Vtque dum autē uelut sanguinis limus dūtaxat, necdum plane acida fuerit, honestius forsitan, quoad melancholicus humor dicitur, nec eiusmodi humorem atram bilem uocare, uerum ut soleo, melancholicū, quod ad atram bilem factam prope accedat. Sed de uitiosorum humorum differentia nunc differere tempestiuū non est, quandoquidē nec multitudinem eos appellari dixi. nobis uero non simpliciter quod quouis modo abundaret inuenire, sed de multitudine considerare sententia erat. id autem humorū in toto animali corpore exuperantia est. Nihil est igitur quod neque tumorū singillatim species, neque cacoehymiae hoc sermone cupias audire, sed cum aut cūcti pro ueteri proportione aucti fuerint, aut unus ex his breuem quendam ceperit excessum. Potest ergo sanguis in plethoricis dispositionibus excessum amplissimum adipisci, nullus aliorum potest. humorum enim prauitas id genus, non etiā multitudo, neque plethora nuncupat. Eam ob rem pulsus quoque in cacoehymijs proprii ad amissum sunt humorum naturae, in supradictis uero multitudinibus non perinde euidentes seruant differentias, quoniam superfluent humor omnino cum copioso sanguine est. at cum prauauerit uehementer, ex flaua quidē bile, pulsus tales fiant necesse est, quales corde siccescente ac calefcente cōsequi diximus: ex atra uero,

Galen.

tales rursus, quales fieri cōsuimus, si refrigeraret siccaretque: eadē ratione siquādo, uicerit alios pituita, frigida atque humida dispositionis prognatos pulsus efficiet. At uero sanguinē qui plane secundum naturam sit, nulla ueteris status alteratio sequitur, quod si redūdet humidior, pulsus unā quoque alterantur: quemadmodum si calidior etiam ac frigidior se ipso reddatur. Eiusmodi omnia in opere De pulsibus, distincte tradidimus. nunc eatenus dixisse sufficiat, humidiorē ex ocio & humido uictu se ipso fieri sanguinē posse, quod plus habeat aquosorum excrementorum, ex ira autem, & exercitationibus, & aestibus, & frictionibus, & medicamento calefaciente, & uictu cōsimili, & uis meracioribus, ac uetustioribus, calidiorē: sicut & ob frigiditatem aliquam recētem, frigidiorē. siquis autem liberalius siccioris temperaturae cibis, non aliqua uero intemperie alia praeditus fuerit usus, siccior ille sanguis eualeat, nihilo secius & in coniugatione humidior & frigidior, uel frigidior & siccior, calidiorque & humidior, uel calidior sicciorque dictis de causis efficiet, nullo scilicet aliorum humorum exuperante. quod si & ob illorum missionem ad iniustam temperiem deuenit, talis cum cacoehymia temperatio praua cōstabit, quae & nunc etiam uel calidiorē sanguine facta, uel frigidiorēque & humidiorē, proque sex alijs uitiosis temperaturae generibus dicitur. octo enim fuere uniuersae, ceterum modo diuerso, non uti cum solus ipse per se talis erat. Pulsus autem pro octo illis intemperiei differētijs propriam formam eam obtinebunt, qualem in commentario De pulsibus exposuimus. Vtrum uero sanguinis unius sit, uti diximus, an ob aliquam humoris admixtionē, distinguere conuenit & corporis totius colore adiuncto, & alijs symptomatibus quae de somno & uigilia, uel cibi appetitu ac fastidio, aut eiusmodi aliquo dudum dicta sunt, & uictus ratione antegressa, & exercitationibus, & his quae ipsi agrotanti ac cidere cōsueuerunt: ad haec & anni tempore, & regione, & naturali corporis densitudine ac raritate, praestat enim ex omnibus, non ex uno duobus ue fidem dijudicationi arrogare, plane intelligentes ipsi in arte unū plurimum coniectandi munus impertitum, parti huic artis inquam dignoscendi uniuersae, non solū quae ad humorū uitia uel multitudinem spectat, quae nunc explicare nos institui mus: nam quae ad functiones, uel causas morborum, uel curationes pertinent, magis scientiarum habet cognitionem. dictum de his ipsis alibi fusius est: satisque erit in praesentia, pposito quoad res postulat praefinito, ibi finem libro imponamus. sufficere autem sermo poterit in exemplo exquisitus pensitatusque. Statuamus itaque febre uacare hominem: tum ei uenas in tumore ampliore, ac corpus rubrius uniuersum. Spectandū igitur nulla ne calefaciētium huic propinquauerit causarū. si enim conspicuum sit, usque adeo superfedere dijudicationi satius est, dū ex illa motus in toto corpore conqueuerit: quoniam neque excandescētē, uel lotum,

Tom. 3

n 3 uel la

qui intus in profundo sunt. nonnulli uero non omnes sic appellandos putat, sed eos solū qui ipsam alterationem non in consuetū & bonum pus, sed in corruptionem aliam quādam habent, ut suppurantia omnia alij quidem empyemata uocant, alij uero diapyemata: quemadmodum ipsum empyem, & diapyem, nonnulli uero non sic, sed cum in uiscere tale aliquid factum est, id solum empyema nominant, & qui sic affecti sunt, empyus. rursum quidam alij medici eos solos empyus nominare recte putat, quibus inter thoracem & pulmonem pus aggregatū est. Nomina igitur (id quod a me semper dictū) eatenus curare oportet, ut dilucida significata rei interpretatio sit: ipsas autem res de quibus oratio habetur, inuenire sic studendum est, ut nihil ex his lateat: omnes enim hanc curandi methodum preparationē afferunt, quā methodo dispositionibus ipsis non earū nominibus medemur. huius igitur rei semper memores, ad eas quæ ex ipsis rebus reliquæ sunt, eundū est. Cū corpora pus excoriāt, abducit, & diducit ipsa subiectis continentia, dein euacuato quoquo modo pure, nequeunt quæ distant pristina constitutionem recipere, affectus nominatur sinus, nisi uero quis celeriter eum curet, callum cōtrahit, & durus efficitur spatio tēporis, nec subiectis agglutinari potest: coercet tamē siccatus a medicamentis, & ratione uictus, ut habere sanitatē irreprehensibilem pars uideat. si quidē perpetuū quis accurato uictu utens, salubre uere, & superfluitatibus uacans corpus habet, cohibitus manet sinus: superfluitate uero aliqua subnutrita, rursus replet, rursusque fit, qui ab initio fuit abscessus, iterumque ut conuenit, medentibus euacuatur, siccaturque, & coercet: & semper longe facilius ei hec omnia fiunt, quā ijs, quæ primū abscedunt, neque enim quod diuelluntur, dolent partes: etenim iam distant, cellerimeque repletur, facile fluorem suscipiēte sinu, quin & celeriter euacuatur, uia ipsis effluxionibus, facta: ut si agglutinatae partes fuerint, rursus doleant, cum rumpitur abscessus. Non solum uero, ex inflammatione generatio abscessibus est, sed etiam statim ab initio nonnunquam, propter alium aliquem humorem, spatio temporis excoriantem, & abducentem a subiectis ea quæ continent, igitur & incisi omnigenam speciem humidorum solidorumque corporum intus habentes apparēt. etenim coeno, & urinae, & grumo, & succo mellito, & mucoso, & ossibus, & lapidibus, unguibusque, & pilis in abscessibus inueniuntur similia corpora, quin & animalia saepe inuenta sunt, omnibus ferē ex putredine generationē habentibus, similia. Est uero & quæ fistula nominatur, angustus & longus sinus, quæ sicut alij sinus, coercetur, & rursus abscedit, ob influxum superfluitatum, quēadmodū illi. Atheromata uero, & steatomata, & melicerides alij quidem inter abscessus reponunt, alij uero ad aliud genus referunt. patet autem, & natura horum, ex ipsis nominibus, aristae enim aliquid similis in ipsis atheromatibus inuenitur, melli uero in

ipsis meliceridibus, seuo autem in ipsis steatomatibus. ut plurimū uero, tunica quādam membranosa omnia hac continet. Hi igitur omnes preter naturā tumores sunt. Preter hos quoque carbunculi, gangrenæ, & herpes, & erysipelata, scirrhi, & cedemata, & cancri, & inflationes, quæ neque ipsa ignori a medico oportet, sed diligenter considerari & singulorum generationem & substantiam. Gangrenæ quidem & carbunculi, cum qui ueluti interbit sanguis, propereque inflammationem effecit, cutem perusserit, quapropter & cum crusta fiunt, & bullæ præcedunt ulceri, quemadmodū in ambustis, febremque acutissimam afferunt, & periculum de uita propinquū. nigra uero ubique & cinerulæta apparet carbuncolorum ulceris crusta, non tamen in alijs, inflammationibus, quæ circū est, color ruber est, sed ad nigrius declinat aliter, quā quæ sanguine suffusa sunt, aut quæ algore frigent. non enim uehementer liuidus, ut in illis, tumor est, sed habet aliquid splendens, ut bitumē & pix, talis autem est exacta bilis atra. malignitas igitur ulceri, quæ in carbunculis sunt, inde est, par est enim aut ab initio statim, aut perassatum in ipso feruore sanguinē melancholicū fieri. Ipsa uero sine feruore atra bilis caneros efficit, eosque cum ulcere, si acrior sit, hanc ob rem nigriores colore sunt ijs, quæ inflammata sunt, & minime calidi, implentur autē uenæ in his & intenduntur magis, quæ in inflammationibus: minus enim excidit e uasis, in circumiectam carnem, ob crassitudinem humoris, qui caneros gignit, non tamen rubræ quoque, ut in inflammationibus, uenæ sunt. sed hoc quoque pro ratione infestantis humoris. Sequitur autē magnas inflammationes quæ gāgrena uocant, quæ & mortificatio est, affectæ partis, & nisi quis ei celeriter medeatur, facile mortificatur, quæ sic affecta pars est, quæque continua sunt, apprehēdit, hominem interficit, cum enim ualide obstructa sunt per maximas inflammationes, & ora uasorum & foramina omnia, quæ cutis sunt, naturali perspiratione priuata, quæ sic laborant corpora facile mortificant, & primum quidem eorum coloris ipse flos extinguitur, qui cū inflammationibus erat. deinde dolor & pulsus pereunt, non sedata quidem dispositione, sed ipso sensu mortificato, inseparabilis autē ab inflammatione magna pulsus est: sic autem nominare uidentur antiqui mortū arteriarū ipsi laboranti sensibilem, siue sine dolore, siue cum eodem fiat. quare in inflammationis symptomatis pulsui quidam addunt hoc, cum dolore, hæc enim nomine quidem cōtrouersiam habent. melius autē est generationē eorū scire, appellatiōe neglecta, in ipso quidē secundū naturā, motus arteriarū infestabilis nobis est. in ipsis uero inflammationibus, sensibilibus cum dolore, percutit enim arteria, cum dilatatur, quæ circū corpora sunt, & percussione dolemus, propter inflammationem, cum uero ipsa quoque iam tunica inflammata est, percussione simul & quæ percutitur, dolorem geminat. De his quidem satis dictum est. Dicendum deinceps de biliosis

fluoribus

placis, &

pustulis, &

similibus.

floribus. uicem enim nescio, quomodo medicorum, ut siue bilis nominemus simpliciter, siue biliosum humorem, audiamus pallidam amaramque, non acidam & nigram, illam enim semper cū adiectione nominant, appellationi humoris colorem adiungentes. Cum igitur biliosus fluor decubuerit, qui exactus quidē est, cutē ulcerat: qui uero aquosa sanie sanguine mistus, minus est acer, magisque in tumore attollit partem, quæ ulcerat, hoc quidem erysipelas nominatur, alterū herpes. humorem uero, qui fecit, & color & calor affectionum indicat, cū autē rursus acer ipse alter quidem minus talis, alter uero magis sit, sciendū est, ex aciore herpetem esthiomenon constitui. sic enim ipsum nominauit Hippocrates, ab altero uero alterum, cui nonnulli, post Hippocratem, miliaris nomen posuerunt, quia milijs similes eminētias efficit in cute, mihi quidem talis fluor pituita mistus uidet: alter uero exactæ bilis esse, hanc ob rem cū corossione sit, ipsum cutis continuum semper apprehēdente affectu: unde ei nomen est, æquali uero sanguine bili misto, in medio amborum erysipelatis & inflammationis affectioni species & natura est. si uero alterum multum superat, ab ipso superate appellatio affectui est, predicatur uero, quod ei mihi est, erysipelas igitur inflammatorius ex flaua superante, inflammatio uero erysipelatis, sanguine superante, dicitur, similis ceterarum quoque missionum interpretatio est, inflammatio scirrholosa, & scirrhus inflammatorius: cedemataque inflammatorius, & cedemosa inflammatio, quatuor enim hi sunt, qui frequenter fiunt affectus, propter influxum humorum, erysipelas & cedema, inflammatioque & scirrhus, erysipelas igitur, ut dictum est, bilioso fluore superante, inflammatio uero sanguineo, cedema, tenui constitutione piguita: ut crassa quidem & glutinosa, alterū scirrholosum genus, alterum enim lex sanguinis efficit, est autem ipsa quoque duplex, altera quidem species, quā Hippocrates nigra uocat: altera uero & ipsa quidem nigra est, propriam uero appellationem habet: nominatur enim atra bilis, huius quidem cancri: alterius uero nigra, una quædam scirrhorum species effectū est, distinguatur uero ab altera pituitosa colore. cōmunia uero ambarū sunt, maior, quæ pro ratione naturæ, tumor, idemque sine dolore, & durus, & utriusque generatig interdu quidem ab initio, aliquando uero ex lapsu, aut inflammationis, aut erysipelatis, aut cedematis: cum immodestius refrigerata sint. Propinqua uero scirrhi sunt, & quæ effusa uocantur, & nigrores, senibus maxime contingentes, collis uenis, ex his autem sunt nonnulla, ut dictū est, nigra: maximeque senibus fiunt hæc, propter leues occasiones, nonnulla uero rubri nigri: in medio, quæ liuida uocantur, omnia autem hæc fiunt sanguine uenis effuso, nunc quidē per tunicas cōtulas, nunc uero in finibus referatas. Ore autem in arteria facto, affectio aneurysma uocatur, fit autē uulnerata ea, cū ad cicatricē deuenit, quæ ei adiacet cutis, manet uero arteriæ ulcus, ea neque cō

glutinata, neque ad cicatricē simul perducta, neque a carne obstructa, dignoscuntur uero tales affectiones, pulsibus, & arteriæ fecerunt, sed etiam cū preterterias substantia, quæ eum efficit, quā tenuē simul flauumque sanguinē esse, tenui multoque spiritui cōmistum alibi monstrauimus, planē uero calidior quoque est sanguis hic eo, qui uenarū est, uulneratūque aneurysma ejaculatur sanguinem, ut uix contineri possit, cedit in cedematis quoque materia, prementibus digitis, foueamque pars recipit, uerū neque pulsus est in hoc affectu, alij quoque est color, cedemataque multo latius, maiusque aneurysmate est, nisi grumus, quis ingenuus ex aneurysmate syderationem faciat: sic autem uoco, corruptionem solidorum corporū omnē, ut ipsis quoque ossibus insit, non carnibus quidē ualis, uel gangrena uero mortificatio ipsa quoque est solidorum corporum, sed nec ossibus inest, magnasque inflammationes sequitur, quæ syderationum species quædam est, propriamque selectam appellationē supra communem, affecta est. Hæc satis diffinita sunt, tempus iam est, ut de melancholicis fluoribus dicamus.

Cum uero in carnē bilis atra decubuerit, cum mordax est, circūiectam cutem perrodit, ulcusque efficit: cū uero modestior est, efficit cancrū, qui si ne ulceratione est, dictū autē antea est: ab hoc magis, quæ ab inflammationibus, uenas attolli, earumque qualis species coloris est, non solum autem cancrosum ulcus, sed alia quoque multa, cum tumoribus corporum, eos continentium constituntur, omnia mali humoris aut biliosi cuiusdam, aut melancholici, aut aliter quoque uenenosi prauit, ex corruptione maiori subnutriti effecta. In his uero quæ depascunt, attingitque, quæ circū sunt, ipsum cōtinens sanū corpus perrodētia: hæc omnia phagedanica uocant, ex ambobus autē cōposita, scilicet ulcere ipso & circūiecto tumore, phagedanā nominat, depascit herpes quoque, quæ circū sunt perrodens, sed solū cutis exulceratio est, phagedana uero cū cute, quæ subiecta sunt, attingit quoque: chironia uero & telephia uocare ulcera superuacua est, fat enim est omnia cōmuniter maligna appellare, scabies quoque & lepra, melancholici affectus sunt, solius cutis, ut siquidē in uenis quoque & carne fiat, cancer nominatur. Melancholica affectio & ipse elephas est, primā quidē generationem ex sanguine melancholico habet: spatio uero tēporis, ipsius nigreplus sanguine fit, cū male olētēs sunt, & molesti uisu, horū nonnullis ulcera cōtingūt, hanc affectionē, cū incipit, satyriasmōn nominant: quoniam satyris similes fiunt uultu, aliqui uero, quæ in tēporibus sunt ossæ eminentiæ sic uocāt, in alijs partibus quoque, tales ossū fiunt eminentiæ, easque uocāt aliqui exostoses: ut naturales quoque pudendorum distentiones, non desinentes, satyriasmum aliqui uocāt, aliqui uero priapismū. Est achor quoque ulcus paruum in cute capitis, coniectares autem id pituitæ falsæ & nitrosæ effectum esse, ex eo igitur sanies quædam effluit, neque aquosa simpliciter, neque

Cal. ylos

Cal. ylos

Cal. ylos

Cal. ylos

Cal. ylos

Cal. ylos

Cal. ylos

Cal. ylos

Cal. ylos

Cal. ylos

Cal. ylos

Cal. ylos

Cal. ylos

Cal. ylos

Cal. ylos

Cal. ylos

Cal. ylos

Cal. ylos

Cal. ylos

ter, neq[ue] iam crassa ut mel, ceu in ijs quæ ceria no-
minantur, etenim hæc cum tumore quodam for-
minibusq[ue] pluribus sunt, mellito humore effluen-
te, paruus & horū tumor est, sed non tantū, quā-
q[ue] achoris est, quin etiā his minores tumores præ-
ter naturā in cute sunt, myrmeciaq[ue] & acrochor-
dones & psyraces & epiploides, omnibus no-
ta affectiones. Notus non minimè & furun-
culus est, mitis quidem cum in ipsa sola cute con-
stituitur, malignus uero cum altè exoritur, tuber-
culo enim sic similis est, solaq[ue] duritie à tuberculo
talis furunculus distat, ambo autem affectus infla-
mabundi sunt, quos præter tertius quoq[ue] ipse bu-
bo, quartusq[ue] quem nominant nonnulli phygeth-
lon, calore simul & celeritate generatiōis ab alijs
tuberculis distinguentes. Sunt quoq[ue] qui dicāt
in inguinibus & alis solis phygethla fieri, quæ ade-
num, qui ibi sunt, inflammationes sint, hi cum in-
durati sunt affectus, choëras, id est, struma nomina-
tur, ut ipsi quoq[ue] testiculis induratis, nomē mor-
bo sarcocele posuerunt: quemadmodum cum a-
quosus humor in tunica, quæ circa testiculum
sunt, aggregatur, hydrocele nunciant, & epiploce-
len, atq[ue] enterocelen, præter hæc ex ambobus etiā
compositum plus iusto connexum enteropiplo-
celen medicorum iuniorum nomen, omnes testi-
culorum tumores *hūdas*, id est, hernias siue ami-
ces nominantium, ut per *γ* elementum prima syl-
laba dicatur, non per *α*, ut ab Atheniēlibus, sicut
uero singula, quæ dicta sunt nomina indicant par-
tis morbi de quo dicuntur, sic cirsocele recentius
nomen ostendit affectum, de quo dictū est. *lyps*
autem, id est, uarices, alias quoq[ue] uenas omnes
dilatatas antiqui nomināt. *lyps* & has iuniores
uocāt medici, elementum cum *κ* ponentes, nō
quemadmodum Athenienses, sunt autē & in cru-
ribus uarices ob imbecillitatem uenarum, quæ ibi
sunt, magis quam cum sanguine crasso abundat
corpus, membrana autem interiorē uulnerata aut
rupta, post non cōglutinata, tumor mollis fit in lo-
co: si uero in inguine fiat, bubonocelen uocant. si
in umbilico accidat hoc, exomphalos uocāt nō
nulli medici eos, qui sic affecti sunt, peritonæi au-

tem solius non est harum affectionum ulla, sed o-
portet omnino ipsius quoq[ue] musculi nerueam ap-
pendicē affectam esse, quam in diffectorijs tracta-
tibus qualisnam sit, ostendi. hæc igitur affectiones
transuersorum musculorum sunt, qui uero in in-
guine rā mices sunt, obliquorum, aut rupta, aut di-
latata cū peritonæi tunica, ipsorū appendicē quæ
eo in loco est, sunt alij quoq[ue] locorū, quæ huc spe-
ctant, tumores, ob aliquod subiectorum uiscerum
sublatum. dictæ uero affectiones sunt, quæ tumo-
res eorum efficiunt. inflammationes enim sunt,
scirrhiq[ue], & abscessus, & quæ talia sunt. In hy-
dropicis autem eo loco multitudine aggregatur, a-
quosa quidem in ipsis ascitis, uentosa uero in tym-
panitis, pituitosa autem in ijs, qui anasarca & leu-
cophlegmatia nominantur. Iam uero quidam
alij quoq[ue] tumores propria nomina adepti sunt, ni-
hil selectum habentes, ut epulides, & parulides, &
thymi, cæteraq[ue] quæ talia carnosa germina sunt,
ut rursum uia, atq[ue] paristhmiā, & tonsillæ nihil a-
liud, quam inflammationes sunt, uia quidem gar-
gareonis, tonsillæ uero adenum eorū qui in prin-
cipio faucium inter se oppositi sunt, quemadmo-
dum paristhmiā corporum eorum, quæ in fauci-
bus sunt, uidetur autem Hippocrates non omnē
gargareonis inflammationem uia nominare, sed
unam solam speciem, quæ gargareonis terminus
similis acino uia est, uerum & polypi aut inflam-
matione, aut tuberculo, aut aliquo germine, aut
ut cūq[ue] nominare quis uelit, in paribus constitu-
to, efficiuntur: inflammabundi uero sunt humidisq[ue]
propter locum, encanthis autem ipsa quoq[ue] qui-
dam præter naturam tumor in magnis hircis fit,
non est autem toto genere præter naturā, unguis
uero germina sunt adnatæ oculis extrinsecus me-
brana, quæ ab ipso circumossali delata, ad coro-
nam peruenit. Quæ autem staphylomata uocā-
tur, alia quidem solo posita, alia uero ipsa disposi-
tione præter naturam sunt, dictum autem est alibi
de omnibus talibus, quæ in oculis affectiones cō-
stituunt. Iam igitur tempus est finire sermonem,
nulla adhuc tumorum præter naturā specie, quæ
dicta non sit, relicta.

CL. GALENI DE MORBO- RVM TEMPORIBVS LIBER VNVS.

IOANNE GVINTERIO ANDERNACO INTERPRETE.

VALIS res ætati diffe-
rentia animatibus est, ta-
lis morborum tempora,
quæ *κατοι* Græcis uo-
cantur. Neq[ue] enim tem-
pus simpliciter hoc uoca-
bulo significatur, neque
conueniens illud, in quo
præsidia etiā cōsidera-
mus, sed tātum morborum ætas, ut diximus, quæ
temporū uicissitudine immutatur, ut animal æta-

tibus: q[uod] omib[us] corruptelæ subiectis corporibus,
alijs magis alijs minus adesse uidet. Nā si natura
ipsorū immutationis alterationisq[ue] perpetuo ex-
pers maneret, nimirum nō corrumpereetur. Quē-
admodum igitur & ipsi nos geniti ad uigorē ul-
que augescimus, inde iam contabescere incipien-
tes, ad extremam usq[ue] corruptionē declinamus,
si omnes ætates pertransituri sumus: pari modo
singuli morbi à prima eorum constitutione ad sta-
tum usq[ue] crescunt, dum pro augmenti prioris
portionē decrecentes in totum dissoluantur. Vi-
debitur

uetus trans-
lat. legit cor-
porū proprie-
tas requirit

debitur forsan morborum pro tempore immuta-
tio hoc solum ab animantium ætate discrepare,
quod his proprium generationis tempus est, quo
omnes ad uitam necessariae partes figurantur for-
manturq[ue]: morborum nullum huiusmodi tem-
pus est proprium, sed à primo statim ingressu au-
gescunt: idq[ue] ratione probabili: nam illa, corpora
sunt: hi, corporum accidentia. quare figuratiōē
generationemq[ue] morborum & proprietatem non po-
stulat: accidentia uero ipsis, ut quæ nullam figura-
tionem expetāt, primo aditu protinus generatio-
nem simul acquirunt, & ad incrementū festinant.
Quæ enī inflammationis generatio esse possit: an
qualis est animatīs nascētis figuratiō: uel quæ ery-
sipelatis: uel quæ, uerbi gratia, febris? Nam unū
quoq[ue] horū, statim cū primum ceperit initū, hu-
iusmodi speciem habere uidetur, qualē eius generis
maximā habet: deficit autem sola ab illo magnitu-
dine. Etenim inflammationis affectus calidior q[uam]
prius euadit cum tumore maiore, item dolore si-
mul & tensione: sed hæc parua primo aditu sunt:
inde uero ad magnitudinē quandā non omnibus
æqualem crescunt. Ex quo tempore deinceps
tumor naturalem habitum excedens, simul cum
doloris calorisq[ue] remissione, præsidij discutitur,
uel in pus mutatur. Sic enim inflammationes sol-
uuntur, si finiri debēt. De his autem sermo nobis
primum instituitur, consideratiōe de morbis qui
non soluuntur, nunc in posterum dilata. Tempus
itaq[ue] nullum inflammationis generationi singu-
lariter proprium attribuitur ab eo quod augmen-
ti est, diuersum, sed unum est uniuersum, à primo
insultu usq[ue] ad statum effectū crescente. Sic ha-
bet etiam de erysipelatis, omnibusq[ue] alijs: siquidē
febris genere quidem caliditatis, ut arbitror, quæ
præter naturam est, comprehenditur: huius autē
propriū generationis tempus diuīsum non est,
sed ubi corpus primū calidius quam antea febrili
calore fieri coeperit, inde aliud atque aliud tem-
pus affectionis incrementum ad usq[ue] perfectam
cōsistentiam excipit, quam in singulis rebus sum-
mam esse magnitudinem intelligimus. Hic sermo
cōtentionis plenus est, & agonistam aliquem ad
responsum strenuum requirit, qui propriam
morborum initij speciem esse demonstrat: ut ani-
mantibus primum hoc ordinatum tempus dum
formantur, quod finibus proprijs circumscribi-
tur: de quibus iam sententiā meam docere super-
federem, nisi mihi casu quodam in hac sermonis
parte uersanti, Archigenis diuīso succurrisset, qui
morbos in prima & maxima tempora diuidens,
ab initio statim uigorem seu statum ponit: medio
tempore, ascensu siue incrementō uidelicet, omis-
so. Cum enim totius principij proprium tempus
non esse uideatur, sed id omne quod à primo insul-
tu ad statum intercedit, incrementum existat, quo
modo quis Archigeni consentiat, qui quod omni-
bus confessum est, præterit: ambiguum uero tan-
quam confessum prompte ponit. Hac igitur ra-
tione sermonem omnino deseruisse uidetur, qui

magno certamine indigeat, quo morbi principij
propriam figuram habere, non paruitate modo
a sequentibus ipsum differre ostēdatur. Porro nos
iam morbi principium specie quadam ab incre-
mento post ipsum, diuersum demonstrare conabi-
mur. Initium autem sermonis ex his quæ euiden-
ter omnibus in pluribus morbis apparent, sume-
tur. Quo puto medici propemodum omnes mo-
ti, qui Archigenem præcellerunt, initium quod-
dam cuiusq[ue] morbi dicūt, nō primū illū simplicē
duntaxat insultū, sed temporis longitudinem, la-
titudinemq[ue] notatu dignam aliquando ipsi ascri-
bunt: post hoc ascensum: deinde statum: ab hoc de-
clinationem. Spectauimus enim nonnullos, dum
actionem nescio quam obirent, paulatim inhor-
ruisse primum: deinde iterum atq[ue] iterum in qua-
litate quandam ualidiorem, horroremq[ue] euidē-
tiorē sensisse: ut quæ prius citra offensam agebāt,
neq[ue] agere, neq[ue] sustinere potuerint, sed & decū-
berēt, & cooperiri desiderarēt: atque hoc alijs ac-
cidisse horis tribus, alijs paucioribus, uel pluri-
bus: ex eo tempore calorem insuauē, eumq[ue] præ-
ter naturam sensim augescētem percepisse. quan-
doquidem in his ipsis principium accessionis ab
incremento singulari specie differre manifesto ui-
detur, nemini uero dubium est quosdam augmen-
tum uocare incrementum, quemadmodum alios
quosdam ascensum: Græci tripliciter *αύξησης* &
επίδροσης & *ἀναβάσεως* appellant: nos omnibus uo-
cabulis ut in mentem uenerit utemur, omnia si-
quidem rem unam denunciant, hæc itaque res tri-
bus nominibus appellatur. Sistit quandoque &
ab incremento cessat, & sibi ipsi æqualis uel lon-
giore uel breuiore quodam tempore permanere
uidetur: deinde minor quam fuit, uel citius uel
diuturnioris temporis spatio fieri. Interdum fe-
bricitantis dispositio ad integritatem sic reuerti
apparet: est cum à secundæ accessionis insultu ean-
dem speciem cum prædicta habentis deprehē-
ditur. Interim omnino prædicta secundo rursus
ægrotanti adueniunt: plerumque tertio, quarto, &
quinto, morbo uidelicet ex ipsā ad eadē peror-
dinem ipsum, circulum quendam ambiente, quē
singuli medici circuitum appellant. Nonnulli
ex huius genere uigintiquatuor horis describun-
tur, uocanturq[ue] quotidiani. Aliqui quadraginta-
octo, hoc est duobus diebus & noctibus, quos ter-
tianarum febrū circuitus nominant. Alios quos-
dam septuaginta duarum horarum tempus de-
scribit: quorum febres ipsas quartanas nuncu-
pant. Circulum uniuersum, qui ad unum prin-
cipium reuertitur, quaternarium circuitum: sic e-
tiam ternarium simul cum tertiana febre: & quo-
tidianum singulis diebus reuertentem simul cum
quotidianis febribus. At hi circuitus omnes ali-
quando ad integritatem perueniunt, ut in prædi-
ctis febribus, quotidiana, tertiana, & quartana: a-
liās ad declinationē solū, uel propius ad integri-
tatē, uel etiam longius ab ea uenientē. Itaq[ue] de ter-
tiana febre exempli gratia uerba primū faciamus.

Horror

Horror huiusmodi febrium mediocris, deinde extremæ partes membrorum simul cum horrore uehementiore refrigerantur: postea iam & rigore & frigore cōcutiuntur plurimæ corporis partes: pulsus eartum in hoc tempore durior, & minor quam prius euadit: uelocior manifesto in submissione ijs qui systolen sentire nouerunt. Nā eleuatio multo quam fuit tardior, præsertim in insultu: similis interdum priori cōstitutioni permanere tibi uidebitur. Quinetiā in submissione quies fere maior est: in eleuatione eodē cum illa modo saepe prior equalis, nunc inæqualis. Hæc horis quibusdā æquinoctialibus duabus fieri nata sunt: quibusdā uel pluribus eis, uel paucioribus. Inde pulsus maior simul & minor, densiorq; fieri incipiens, sensim singulis commemoratis increfcit: statim calidiores quam antea cum relatis pulsus mutationibus redduntur. Quo fit, ut quidam multum calorem intus sentiant, artubus adhuc frigescensibus. In summa inæqualitas quæpiam nō mediocris in corpore per hoc tempus exuperat. Secundum uero hoc tempus illius primi est, in quo ex priore statu uniuersum quidem corpus refrigeratū fuit: pulsus autem in contraria prioribus conciderunt. Vbi sanē febris ad integritatē peruenit, quam interuallum nominare liceat, quoniam & Hippocrates eam hoc nomine dignatus est, pulsus in naturali statu consistit, quantum nos sensu percipere possumus. Huiusmodi uero interuallum longe optimum est: quippe quod simul atq; animal refrigeratum fuerit, in dictas antepaulum differentias repente transmutet: postea rursus ubi incaluerit, ad contrarias deducat. Primum itaq; tempus totius periodi exacte est, quo corpus cum mutationibus pulsus prædictis in alserit, uel ex sanitate, uel ex interuallo ad hoc perueniēs. Aliud ab hoc secūdū est, quod pulsus & calorem in cōtraria mutat, do nec tota corporis moles æquabiliter concalescat. Post hoc tertium, quo calor etiamnum augescit, pulsibus magnitudine, celeritate, & frequentia ei respondentibus. Quarta cōstitutio post tres commemoratas conspicitur, omnibus iam dictis equali sibi magnitudinem pro sensus nostri iudicio conseruantibus. Ad hæc quinta alia, cum iam calor manifesto decrefcit, halitus autem per cutem excernitur, pulsus ad naturalem habitū redit, reijciens omnia quæ præter naturam ex magnitudine, celeritate, & frequentia conquisierat. Hoc tempore plurimis ipsorum sudor oritur. Post hoc interualli tempus sextum ad prædicta peruenit. Nulla horum abdita rei hypothesis est, sed quotidie fere in omnibus tertiana febre laborantibus euidenter ita euenire apparent. Atq; Hippocratis sermoni hæcenus celebrato adijciendum est, nec medicū recte posse cognoscere, si pulsus mutationes à sermone excipiamus. Maius enim in se negociū habent, quam ut ab idiotis queant intelligi. Cæterū caloris mutatio, etiam si agrotantes sequi nolint, hic stimulare, pungereq; ipsos natū est, ut nō lateant. Referunt omnes ægri tam subito quidem

*in antiquis
cod. Græcis le
gitur hoc tempus
id est, uelocior*

uel inæqualitatem, uel horrore eius ultro citroq; cursitare: inde simul cum extremorum refrigeratione horrorem intendi, sequiq; ipsos totius corporis concūssionem: postea rursus huius concūssionis quæ rigor dicitur, interim fieri remissionē, extremorum algores resoluī, æstus uehementis, qui phlogosis Græce dicitur, sensum, & sitim intus esse, ad hæc omnem inæqualitatem: sed totum corpus æquabiliter aduri, atq; hoc semper, magisq; eis euenire: interdum calorem sistere, sibiq; similem manere: postremo solutionis sensum oboriri, idq; ad cōstitutionem illā non cessare, in qua primum se uri nondum senserunt. In tertianis itaque febribus particulares circuitus differentie huiusmodi quædam sunt. In alijs autē aliæ, de quibus ordine dicturi sumus. Nunc ad hoc primū, quod prius instituiamus, sermo dirigatur. Primum tempus integritati coherens, qd' frigoris sensum præbet, initium appellauimus: secundum frigus, ut dictum est, paulatim deponit. uocabitur compendij gratia inæqualitatis tempus: ab hoc tertiu æqualis incrementi: postea quartū consistentie: & quintum imminutiōis: postremo sextum, integritatis. Quod igitur sex dictæ regulares in tertianarū febrium circuitibus differentie sunt, sensu & memoria, non demonstratione logica indiget. Porro nomina ipsarum simul ponere, tum compendij, tum claritatis gratia præstat: quemadmodum lex quædam est communis omnibus Græcis, ut quarum rerum nomina apud uetustiores usurpata inueniamus, his utamur: quarum uero nō habemus, uel ab aliquo eorū quæ nobis sunt, transferamus, uel ipsi secundum rerum quandam similitudinem ad ea quæ denominata sunt, fingamus, uel de alijs dictis abutamur. Licet quidem, si uelis, nec consuetam Græcis seruire, si facere ipsum oporteat, ad prædictos scopos respicientem. Atq; hæc frequens est apud recentiores medicos, ut qui non puerili disciplina, quæadmodum ueteres, instituti sunt, concedendū itaq; ipsis est ut ut uelint appellare: quoniam contentiosi sunt, & impudentes. Frequenter etiam nominibus utendum, ut illi præcipiūt, quo nugacitatem ipsorum fugiamus. neq; enim propter nominum absurditatem ægrotantes incommodi quicquam capient. Cum autem uel tempus aliquod occultent, uniuersum prætereuntes, uel prædictis id quod sensibus non apparet, adducant, non ipsis concedendum est: tanquam huiusmodi peccato ad ægrotum offensam modo spectante. Melius itaq; est, interim errorum causas prospicere, ob quas medicorum plurimi falluntur, ne ipsi erroris quippiam committamus, & illis ueram rei uiam, si uelint, ostēdamus. Quidam enim ex eis huiusmodi ingenio refractario sunt prædicti, ut ne uel si Apollinem ipsum, uel Aesculapiū habuerint desiderantes docere ipsos, monentesq; ut aliquando obtemperarent, audire, atq; aures præbere possint: ne dum hæc dicta animo suscipere: quare nec illis hæc scribentur. Hæc igitur erroris ipsorum causa prima & maxima est, morborum differentia

differentia ignoratia. Tertiana siquidem, ut iam a expositum est, moueri, & ueluti arates suas perficere consueuit: quoniam nō similem motū quicuis morbus obtinet: ob quod neq; nos recte, quæ de tertianis diximus, ad omnes trāseremus: nec alius quispiam in alio affectu communem unam omnium rationem esse existimabit, unde hæc prima maximaq; errati ipsorum causa est. Alias autē pro usus ordine deinceps explicabo, ubi nomina prius commemoratis tertianæ periodi tēporibus imposuerim. Proinde cum Hippocrates dixerit, Febres quæ non intermittūt, tertio die fortiores, magisq; periculosa sunt: quocunq; autem modo intermiserint, periculum abesse significatur: hoc intermittere, de alia parte circuitus qui integritatem transgreditur, capiendum est. Non enim iam hoc ait, quocunq; modo se habent, nam hoc falsum est: quippe cum tertiana febrium deterrima sit: tamē in declinationē quibuslibet manifestam peruenit, & alijs omnibus hac parte consimiliter, nisi synochis appellatis: quoniam hæc solæ febres nec inclinationem sensibus expositā, nec uniuersum circuitum, aliamq; prædictorum differentiam obtinent, sed qualem tertianarum magnitudinis aliquo tempore statum esse diximus, talem illi habet uniuersum fere ipsarum decursum. Si igitur, uti dixi, natura periculo uacant quæ ad integritatem desinunt, sicut in libris De febribus ostendimus, non aliud Hippocrates intermittere nominauit, qd' ad integritatem finire. Quamobrem merito quis ueterem consuetudinem secutus, in tertianarum periodis interuallum, tempus integritatis appellauerit, quæadmodum & in maxima magnitudine subsistentiam, quātum nos tactu ipsiq; ægrotantes percipimus uigorem: ita sanē & ætatū uigor supremū est, uideturq; Hippocrates hoc usus uocabulo, sicut & uerbo, intermittere: aliam uero tertiam partem circuitus primo die ueniētem, propter decidētiam ex naturali statu, tertio, quinto, & qui respondent, similiter ob interuallū circumeuntē principium uocant, non Hippocrates modo, uerum & alij propē omes medici. Post principium, quod frigore manifesto cognoscitur, secundum tempus inæqualitatis erat: tertium augmenti usq; ad uigorem. At participantia ipsa inter se, specie differre non exacte omnes conspexerunt, nominantq; ex ambobus compositum tanquam unum totum: alij incrementum, alij augmentum, reliqui ascensum accessionis. Quinetiam ueri non nihil dicunt: nam post primum tēpus, quo extremæ partes refrigerantur, sanguis uero in altum cōfluere clare apparet, aliud tempus est totū huic toti oppositum, cum uidelicet calor cū frigore decernat, sanguis autem in exteriores partes extenditur. Atq; si hoc pacto unum ipsum dixerūt, ut iam exposuimus, nihil referet hoc tempus uniuersum ascensum appellare. Si uero ita uocantes, indiuisum reliquerint, non mediocriter artē offendunt. Etenim inæqualitatis in eo tēpus primum aliorum prædiorum indicationem habet, & nō

*Græci Ant.
codic. legunt.
μαρτυρεῖς
σιν, id est, de
clinant.*

omnino eorundem cum sequenti tempore, in quo æqualis quidem totius corporis cōstitutio est: augmentum uero, quo in eadem specie ad statū usq; morbi permanent. Reliqua declinatio tempus unum est specie sibi simile: quoniam nō maioris minorisq; ratione partes ipsæ differunt. At hoc etiā in primo principij tempore, & secundo inæqualitatis, ad hæc tertio ascensus seu incrementi adest: siquidem unicuiq; horū dum sensibiliter immutatur, particularis quædam est differentia: nam cuiusq; dicti temporis principium fini omnino est simile. Differunt autem inuicem & à medio tempore manifeste principij accessionis paululum à naturali cōstitutione recessit, sicut finis plurimum. Vbi uero hæc maximis differentijs mutuo differunt, medium planē tempus ipsorū aliquod est, magis quidem ac principium à naturali statu remotum: minus autem qd' finis. Hoc modo inæqualitatis etiam initium à coherēte ipsi primi temporis fine paululum diuariat, plus autem abscedens, mediumq; existens, prædicto primi temporis fini & tertij principio cōiunctum est. Eadem opinio ratione & quæ secundi huius temporis inæqualitatis principijs coherent, tertij tēporis cōstitutio nem illis assimilem obtinent. Similiter etiam tertij ipsius temporis rursus prima, à secundi postremis parū euariant: postremo uero, status speciei quodammodo similia sunt: medium amborum æque ab utriusque extremis recessit. Quapropter miri nihil est, si ut hic tēporibus singulis, ita declinationi quoq; aliud principium, aliud finis, aliud medium existat. Porro unumquodq; horū propria appellatiōe uocare potes, si uisum fuerit. Audio enim frequenter medicos dicētes: inclinauit nunc status, nūc submittit, nūc increfcit, nūc remittit. Si igitur hæc dicūt, integrū est eis prima declinationis nominare inclinationē, uel submissiōnem, uel dimissiōnem, uel remissionem, uel horū aliqua, uel omnia. quinetiam licet uno prædictorū nomine media & postrema nūcupare. parī modo ut Archigenes quoq; declinationis postremū, remissionem nominat. Verum male hic agit, quod eam à declinatione specie quadam differentē existimet: deniq; quod omnium partiū totius circuitus aliam principium, aliam finem, aliam mediam faciat. Sic quoq; remissionem ipsam diuidit, tanq; proprium quoddam tempus ex prima diuisione, quæ speciebus quibusdam non solum maioris minorisq; ratione mutuo discordet. In utrisq; igitur clare peccat, augmentū ex prima sectione tollēs, quod omnes manifestius ac principij intelligūt: adijciens uero remissionem circuitus termino. Si namq; ad integritatē ueniret, manifesta huiusmodi temporis ad alia uniuersa differentia esset. Quod si secundæ accessionis insultus trifariam diuisus, inclinationem accipit, in hoc totius inclinationis partem remissionem uocare est, non tamen aliud quoddam tempus propria natura quapiam insignitum, quemadmodū prius dicta, putare cōuenit. Quod igitur omnes tertianæ circuitus partes

manifestis inuicem differentiis separatas uidere licet, nemo ignorat, qui uel unum quempiam hoc morbo laborantem agrum conspexerit. Porro si nonnulla eorum nomine carent, ad contentiosos dicemus, tempus primum, secundum, tertium, quartum, quintum, deinde integritatis sextum; ad idiotas nominum usum ipsi componentes idoneum, primo tempori proprium initij nomen imponamus, secundo inaequalitatis nomen, tertio incrementi, quarto status, seu uigoris, & quinto declinationis, sextum integritatis interuallum ac quietem nominabimus. Nihil obstat & alio quodam modo totum circuitum in maiores partes diuidere: Siquidem in duas ipsum totum potes diuidere: unam primae accessionis à primo insultu ad extremam usque remissionem; alteram, quae in declinationis & insultus secundae accessionis medio consistit. Voco iam insultum accessionis tempus simplex, exacte iam primum: Idem hoc Graeci *ἡμῶν* hoc est febris significationem nominare consueuerunt. Et quod ab Hippocrate dictum est, in accessionibus abstinendum esse: secundum eandem diuisionem pronuntiatum existimo. Cum enim praedixisset conuenienter: Quibus statim uigor adest, ipsi statim tenuis uictus adhibendus; quibus postea uigor aduenit, his in illo ipso, & ante illum tenuiter uiuendum est, antea uero plenius nutriri oportet, ut eger sufficiat: intulit in accessionibus abstinendum esse, docens nos uidelicet solum illud tempus quod accessionem uocat, obseruandum esse. Nunquam enim in hoc nutrimus, uerum in reliquo omni tempore remissionis, interdum in alia atque alia eius parte; quia ex simplici interuallum declinatione, interdum ex declinatione & interuallum compositum est. Haec quidem unius circuitus in duas partes est diuisio: alteram eius partem primam accessionem appellamus; secundam uel remissionem, ut paulo ante, uel ut quidam, interuallum. Nam interuallum non pauci medici uniuersum id quod post statum est, qualicumque natura praeditum, nominant; siue ad integritatem ueniat, siue non. Verum nos appellationes praedictas obseruabimus, ne ulli sermōi obscuritas accedat; uocabimurque omne quod accessionem sequitur, remissionem. Sed neque prohibemus, ut dictum est, si quis ipsum totum nominet interuallum, uel declinationem, uel remissionem, uel submissionem, uel ablationem. Instituiimus enim non de uerbis disceptare, sed circuitus partes inspicere, quot numero sint, & quomodo inuicem differant. Proinde haec diuisio est omnium febrium quae ad integritatem desinunt, quotidianarum, tertianarum, quartanarum; ut quae sex partes speciebus manifestis inuicem diuersas habeant. Alia uero non intermittentium, quae in quinque partes diducuntur. Sunt autem & haec permixtae. Nonnullae quotidie accessionem habent; quaedam tertio quoque die; non tamen quae quarto habent, frequenter, sed raro euenire uidentur; plurimum enim earum genus ad integritatem desinit. Porro & duplex ha-

rum species est, quae ad integritatem non desinunt, quotidiana, tertiana, quartana; quae dā enim magnitudinem quoque pulsus, celeritatem, frequentiam, & duritiem deponunt: quaedam alia tria ad naturalem statum deducunt, seruant autem celeritatem, haec magis, illae minus. At non est praesentis sermonis, illarum distinctionem proponere: quoniam partes circuitus in unoquoque morbi genere enumerare cogitauimus. Igitur cum paulo antea sex in febribus intermittentibus esse dixerimus, deinceps non intermittentium partes referemus, quinque esse dicentes, cum aliae similiter ipsis se habeant, solum autem integritatis pars deficiat. Ceterum in alijs partibus similitudo necessaria est, ut accessionum insultus cum submissione pulsus fiat, non mino autem sic, quod post frigus accedit: nam hanc sequitur [†] aequalis pulsuum motus cum paruitate, [†] uetus translat. habet ex inaequalitas ex necessitate sequitur: inde incrementum, status, & declinatio. In quibus sane citra sensibilem submissionem accessiois insultus accidit, tria tempora in unum recidere necessitas est, totumque usque ad statum incrementum fieri. Nam ubi submitssio non fuit, ibi nec inaequalitas. Statum uero nunquam deficientem uidi: uerum semper sensibili aequalitate in omnibus febribus aliquandiu permanentem. Insultum certe millies sine praedictis initij symptomatis conspexi: quorum praecipuum erat omnibus ferē principiis accessionum, perfrictio, quod admodum ad interiora arteriarum motus, de quo in opere De pulsibus diffusius dictum est, in praesenti libro ipsum submissione celeritatis definire sufficit. Quae uero alia symptomata signaque accessionum initio propria sunt, praediximus: alia frigori superueniunt, alia secus. Paruitas siquidem pulsuum, raritas, & eleuationis tarditas, frigus cōsequitur: rigor alias occasiones, quas in Symptomatum causis exposuimus. At uniuersum hoc accessionis genus omnino, sicut dixi, perit: & nos multos frequenter à mirandis illis medicis uel ad balneum missos, uel cibum assumere iussos, tanquam suspectas iam horas accessionis ingressos prohibuimus. Contingit autem ipsos cum arteriam exacte tangere ignorent, huiusmodi errores committere. Omnibus enim quibus talis accessio euenit, submitssio uelocior redditur: quam cognoscere non cuiusuis est, sed exercitationem magnā artis, maxime hoc opus, si quid aliud, desiderat. Hanc autem cōsequi nemo potest prius quam eo modo quem in primo De pulsuum dignotione praescripsimus, institutus sit. Si igitur arteriarum submissionem non ueris, hanc ipse accessionis partem, qua submitssio nem uelociorem factam sine eleuatione deprehēdis, circuitus initium potes statuere; quae uero sequitur, hanc incrementum ad statum usque. At si hanc quoque ignores, uideatur autem tibi morbus sine molestia planē inualuisse, totam accessionis partem usque ad statum, ascensum, uel incrementum, uel augmentum nominabis: secans ipsum in prima, & postrema, & media pro maioris minorisque ratione

tionem, non speciebus diuersis, ut prius dicebam, in frigore sensibili. In huiusmodi igitur febribus uniuersa tempora tria erunt, augmentum, status, imminutio, nihil enim mali est imminutionem illud uocare, quo ex febris magnitudine quippiam demitur. Quibus uero circuitus non est, ut cōtinuis, quas *συνεχες* uocant, neque accessio quaedam omni no est, neque praedictae partes: attamen haec quoque secundum diuersa tempora totius morbi particulas habent, alijs modis innotescentes quam per accessionum tempora: quae paulo post subiiciam: & hoc nomine potissimum, quod omnes medici in ipsis errent: quanquam Hippocrates rectissime ea docuerit. At nunc ad eas quae circuitu quodam accessionem habent, sermonem dirigamus: quod in eis scopo caret, distinguentes. Vnum iam & primum in memoria teneri uolo, nepe uniuersum hactenus sermonem de simplicibus periodis nobis fuisse. Nam in complexis tempus uigorem sequens, interdum arctius redditur, dum alia mox accessio antequam prior circuitus adamussim absolutus sit, inuadat. Frequenter secundum suam ipsius naturam febris ex intermittentium genere est, ut tertiana: cōplexus autem nullum integritatis tempus priori circuitui relinquit, dum secunda accessio, antequam prior absolutur, inuadere anticipet. Dictum est mihi de huiusmodi complexibus in duobus commentarijs De crisi, & De febrium differentia: ubi etiam complexum à mistura distinximus. Itaque semitertiana ex mistura & temperamento quotidiana & tertiana febris fieri demonstrata est. Subinde etiam semitertianae simplex aliqua febris copulatur, uel tertiana, uel quotidiana. At huiusmodi uarietas ad hunc librum non pertinet, satis enim hic est propria uniuscuiusque febris tempora diligenter inquirere: quoniam sic complexum earum prompte nos decernere potuerimus. Quamobrem exacte simplices prius dictae sunt: de cōplexis postea differam. Itaque horum ibi insultus aliquando est, omnes principij peculiare notas habens praeter rigorem; interdum & huius significationem. Etenim uehemens horror, uel initium aliquod rigoris, uel paruus rigor esse uideri potest. At exactus rigor, qualis in tertianis, quartanisque est, huiusmodi febris non accipit. Atque ob hoc ipsam *φεινύδης*, quae si horrore sensu insignē appello: & multo magis, quod ubi signa quaedam secundi temporis premonstrauerit, initium rursus alterius inuasionis horridum efficit: quod nonnulli repetitionem, alij reduplicationem appellant. Aliquando hoc secundo, quibusdam tertio facit: deinde uix equabiliter simplex redditur ad usque statum incremens. Haec febris ad integritatem nunquam desinit: nam per multum temporis usque ad uigorem ipsa habet, ite declinationem sine perspiratu sensibili, immo cum sudore ad integritatem proficiscitur. Quemadmodum igitur à primo insultu accessio ad uigorem usque, quo multo tempore peruenit, eodem modo à uigore paulatim diminuitur: ideoque postmodum altera ipsis accessio similiter horrorem representans ad-

uenit: id quae non item cum priore repetitiones habeat: aut si quando, idque raro habuerit, unam dumtaxat facit, breuem & exiguam. Porro haec accessio ad uigorem longo tempore ascendit, nec exiguam pariter inclinat: atque ob hoc ipsum tertio die eadem quae primo accessio inuadit: postea rursus quarto similis ei quae secundo habita est, idque ordinem perpetuo. Hanc ego febrem compendiosae clarescentis doctrinae gratia uno uolens appellare uocabulo, imposui ei nomen semitertianae. Si igitur Hippocrates quoque talem febrem semitertianam uocasset, ut ego persuasum habeo, duo ex sermone uno comoda consequeretur: nempe rem medicam disceres, & nomen uetus ei imponeres. Quod si aliam quandam febrem ab Hippocrate semitertianam uocatam esse putas, falli me in uocabulo ratus, rem ipsam addiscas. Quod enim talis quaedam febris, qualem dixi, accidit, neque hic testimonium uel Hippocratis, uel alterius cuiusquam oratio requirit, cum quotidie nos ipsam uideamus, potissimum Romae. Sicut enim in alijs locis alia, sic in illa ciuitate hoc mali abundat. Porro alia quaedam ei adiecta est, quae nec secundo die aliam ferat accessionem, nec primo & tertio repetitiones. Habet autem nec ipsa modum unum ac simplicem: interdum etenim sine horrore, aliquando cum horrore inuadit: alia cum extremis partibus membrorum manifesto inalgētibus. Visa autem est interim etiam citra sensibile frigus febris haec quinque tempora obtinere: principium, inaequalitatem, incrementum, statum, & inclinationem. Temporibus iam diuils breue est principium: sic ipsius inaequalitas: ascensus non aequae omnibus, sed quibusdam breuis, quibusdam longior: quinetiam uigoris tempus spatium omnino sensibile & latum occupat: sed in maioris minorisque relatione non mediocriter differt, sic etiam declinatio longo quidem tempore omnibus cōtingit. At in hoc differentie quippiam sustinet, quod nonnullis manifesto diminuitur, & celeriter finiendi spem praebet, post haec sistit, aequalem declinationis magnitudinem reliqua cōseruans: nonnullis lente ab initio ad finem omnino inclinat. Quare ex temporis interuallis longioribus cōiiciēti tibi, uidebit decreuisse planē quippiam, tamen hoc nimis quam modice. Huiusmodi quaedam sunt & aliae differentiae particulares febrium tertio die accedentium, quas uniuersas *παρακοπές*, quae si ex tertia natas appello, ad dispositionis unde excitantur, cognitionem utilissimae, ad praesens autem opus inutiles. Propositum enim est nobis hic circuitum, totiusque morbi tempora distinguere, tempore stui auxiliorum usus gratia, cui nihil talis orationum uarietas conducit, sicut nec illa quae ex quotidianae figurae uariatione constat. Siquidem harum non paucae quotidie accessionem habentes, interuallum nullum ostendunt: dicam tamen ipsarum paucas differentias exempli gratia, non ut instituta hypothese commodas, sed quoniam medicorum aliqui ab his omnino quae uariatione nugantur, se iactant, & gloriam apud indoctos aucupantur,

† in cod. ant.

Grac. legitur,

πολύ δὲ αὐτῇ

μᾶλλον ἢ πρὸ

αὐτῇ τῷ μὲν

ἐνδοξότερος ἔστι

Galen.

Tom. 3

0 2 tanquam

tanquā diligentes & studiosi, sapientiusq; aliquid his qui sola utilia scribunt, intelligētes. Inuadit ergo accessio februm, quæ singulis diebus eam habent, interdum sine manifesto frigore, interdum cum ipso, & initij tempora quibusdam breuius, quibusdam diutius permanent, atq; sic etiam in æqualitas his breuiore, illis longiore tempore. Postea hæc febris usq; ad uigorē ascendit, diuturniore tempore, q̄ quæ triduo accessionem capiūt. Cæterum tale quippiam ipsi adest, quod etiā illis interdum sed raro accidit: multo autem magis clarum hæc ascensum moliri uidetur, cōsistit aliquo tempore nihil increfcens, deinde rursus increfcit. Similiter in declinatione uel æqualem fert immutationē, uel interim in eadem magnitudine alijs hora una, alijs duabus cōsistit: post hæc imminuitur: quinetiam ad secundā accessionis insultū usq; nonnullis diminuitur: quibusdam in magnitudine qua est, permanet. At magis hoc tertio die accessionem habentibus adest: quoniā circuitus ea-

rum longior est. Nam duplex ferē tempore circuitus est februm triduo accessionem sustinentium, si cum ea quæ quotidie intenditur, cōparet. Quare declinationis ipsius reliquum propter hoc manifestum in equa manere magnitudine postulat. Ceterum multi alij circuituum modi sunt differētijs particularibus euariantes, ad præsentem disputationem superuacanei. Huius rei gratia quorundā memini, quod medici talem doctrinam huius cōsiderationis non esse propriam nesciētes, de ipsi cōscripserunt, errantes quoq; in ipsorum enumeratione. At nunc eos reprehendere in hoc cōmentario tempus non postulat. discēs autem artificiose, quod inutilia nugentur, sed Hippocrates miro quodam modo methodum circuituū inuenerit, nec quisquā eam elaborauerit: ad hæc, quod multi eā deprauarint, in illa maxime sermonis parte, qua iā dictis temporibus auxilia cōiuncturus sum. Faciā sanē hoc, ubi totius morbi tēpora ostenderim. Etenim hæcenus particularia tantū recēsi,

CL. GALENI DE TOTIVS MORBI TEMPORIBVS LIBER

IOANNE GVINTERIO ANDERNACO INTERPRETE.

TAQVE totius morbi tempora similiter ac animalium ætates cōsideramus. Vnum quidē & princeps generationi eorum attribuitur: alterum ascensui seu incremento: tertium uigori: quartum de-

clinationi, cum ægri salui futuri sunt. Nam si uel in ascensu uel in uigore protinus decesserint, liquet talem morbum nō omnino tempora pertransisse. Qui uero pertransit, de omnibus ferē eius particulis opinionū dissensionē obtinet: quippe cum nonnulli uigorem unum esse tempus dicant, quod intellectu solo deprehenditur: alij uigorem, ut in synochis, non esse uniuersum: alij uigorem ad breue adeo principium reducant: alij non in his solum, sed etiā in reliquis omnibus morbis principium auferant: quidā interim & declinationē tollant, si morbus ex abscissione, ut illi dicunt, quæ Græce ἀπὸ τοῦ nominatur, solutus sit. Primum igitur opiniones hæc diluendæ sunt: inde exacta morbi totius temporū cōsideratio instituenda: postea ipsorū notæ tradendæ sunt. Proximū huic fuerit, utilitatem ostendere, ijs quæ de circuitibus præcepimus, admiscētes. Quare morbi principium, quatenus aliquando salubri statu corporis labascente inuadit, in omnibus, ipsis est, sine temporis productione æstimatum: cū hoc sanē conceditur etiā cuiusuis morbi generationem esse, sicut in animalibus contēplamur. Non enim ex particulis quibusdā, ut animal ex capite, thorace, & artubus, sic etiā morbi cōpositi sunt: siquidē ubi ex naturali habitu decidunt, breuissimo quo-

dam tēporis spatio generationem sortiuntur, inde usq; ad uigorem ascendunt. Esto iam morbus ex intemperie, uerbi gratia, unde febris etiā cōstitui nobis demonstrata est. Necessarium igitur, ubi calor hic naturæ cōtrarius primū nascatur, hominē febricitare, caloremq; aduq; statum intendi, nam cuius non sunt partes, quomodo hoc tēporis spatio generabit? Hæc mihi dicta sunt, & statim ab initio ad ea respondi, de febris quæ cū frigore inuadunt, mentionē faciens. At in circuitibus abunde responsio sufficit, unum enim particulariū temporum atq; ordine primū est, quod totius morbi frigus occupat. Ridiculum maxime foret primū tēpus accessionis primæ, totius morbi principium existimare: etenim hoc tēpus, qd morbi principium nominant, ad præsidia ferenda mirū in modū conducit. Ac Hipp. huc respiciens inquit: Incipientibus morbis siquid mouendum uidetur, moue: cōsistentibus uero, præstat cōquiescere. Similiter & illud dixit: Circa principia & fines omnia imbecilliora sunt. Quinetiam De medicamēto scriptū reliquit. Cocta purgare conuenit, cruda non mouēda, neq; in principio, nisi stimulauerint. Ad hæc: In morbis acutis raro, & in principijs utendū purgationibus. Multa insuper alia partim Hipp. partim alij medici omnes ueteres memoriæ prodiderunt: quibus non primæ accessionis impetum, sed longum magis tēpus principium esse nobis persuadent, nempe quo sanguinem detrahēre, & clysterio uti possumus: interim, si res postulet, etiam purgare. Præterea ridiculū esse, morbos qui intra diē septimū finiuntur, & ijs qui in annū durant, quæ admodum interim quartana, æquale principium statuere. Multa sanē de hoc principio etiam in primo De

mo De crisi libro diximus: ostendentes primum hoc tempus esse, quomodo cūq; id quispiam cognouerit. Erat eius summum, morbi cruditas. Satiū est autem & hic adijcere quæ præsentī narrationi cōueniunt. Fingamus igitur primū inflammationis principium inquiri. Quis iam negauerit generationē eius toto illo tēpore esse, quo pars sanguinolenta substantia repletur: siue enim propter coincidentiam eiusmodi contingit, siue propter impactionē obstructionemq; omnium uasorū, siue ob circuitantiā quandam molitiū quæ meatus occupant, siue ut nos docuimus in libro De inæquali temperie, itē in cōmentario De tumorib. præter naturā, abundantia quæpiā sanguinis inflammatione oborta, in particula cōstituitur: hoc erit primū tempus, quo pars, affectus magnitudine subiecta repletur. Cum autem influxus cessauerit, & quod in particula inflammatione obfessa continetur, putrefieri inceperit, calor quidem ob putredinē nascitur, & fusio magis propter calorem, unde etiam spiritus generatur, atq; ob hæc ambo particula magis q̄ antea distēditur, etiā si nihil influat: secundum hoc tēpus est inflammationis augmenti. Porro cū in pus iā uertit, maximi uidelicet dolores tūc partē apprehēdunt: nā in puris generatione dolores, febrisq; magis q̄ prius infestāt. uocatur autē huiusmodi tēpus uigor affectionis. Si autem fluor in pus mutat, uel digerit, minorē tumore & tensionē reddet: huiusmodi est declinationis principium. Sic quidem in inflammatione tēpora diuidunt. In febre quæ ex illa provenit, eadem tempora consistunt. Quæ ex humore citra inflammationē proficiscitur, humorū molestantium cruditatis tēpus principium ponendū est. Vbi concoqui cœperint, initium finiri: secundū autem tempus, quod ascensum nominant, accedere. At cum ipsa concoctio maxime conficitur, uigor. Inde rursus declinatio, qua quidē & symptomatū magnitudo, & humorū copia cessauit, restat uero modicum in ea humorū adhuc, qui concoctionē requirant. Indicauimus in opere De iudicijs & notas uniuersas cruditatis, & cōcoctiōis obscuræ, euidētis, & perfectæ pprias uentriculi cōcoctiōis, itē eius q̄ in uenis fit, ad hæc respirandi instrumentorū concoctionis proprias. Cæterū alię ex defectionibus, aliæ ex urinis, quædā ex sputis sumebantur. Atq; hæc copiosissime in illo cōmentario simul cum Hippocratis dictis percēsiui. Impraesentiarū uero tantū dixisse modo sufficit, q̄ ulcerū quoq; eadē sunt tēpora. Primū enim sanies aquosa, incoctæ, & tenues ex ijs defluunt: inde pauciores & crassiores: postea iam pus tenue: postremo minus quidē copia, sed crassius & albidū magis redditur: quapropter nullus morborū solutorū est, qui nō quatuor hæc tēpora percurrat: non tamen ex quodā alio q̄ cruditatis & cōcoctiōis signis. quæ ex recrementis deprehenduntur, cognitio ipsorū constat. Nā quis ignorat uentriculū male concoquendi munus obijisse, defectiones nōdum in chylum mutatas contēplatus? Quis nescit urinā in uasis

ipsis concoctione esse frustratam, aquosam cōspiciēs? Quis tenue sputū in pleuritide, uel peripneumonia redditū similiter intueēs, nō intelliget morbi adhuc esse principium? Sic etiā in lippitudine, principio quidē copiosus humor, tenuis, & incoctus plurimū defluit: deinde paucior, crassiorq; notam quādam cōcoctiōis accipiens: postea tēporis processu copia decrefcēte, consistentia uero ad crassitiem spectāte, adeo cōcoctiōis signa augentur, ut etiā palpebræ dormientiū inde cōglutinentur. Is humor & ipse primū tenuis & copiosus, temporis autē spatio paucior & crassior euadens, morbi concoctionem, eiusq; declinationē ostēdit. Quinetiam humorū qui ē cerebro per palatū & nares defluunt, initium quidē est, cū aquei tenuesq; itē copiosi & acres apparent, extremam enim hæc cruditatem indicant. Concoctionis notæ iam sunt, crassior, & minus acris, & modicus humor descēdens. Quod si muccus & pituita, uel dicunt, simul egrediantur, certius iam hoc est concoctionis indicium: quæadmodū si crassiora paucioraq; reddantur, multo magis concoctionē inuunt. atq; hæc sanē morborū tēpora sunt, ex quibus ægri seruant. De alijs uero in quibus pereūt, paulo post dicturus sum, absoluens prius ea quæ distinctione quadam prædictorū indigent. Vnum igitur ipsorū est uigor, siue perpetuo tēporis expers ex sua sit natura, licet cū temporibus mentione dignis frequenter extendi sensibus appareat: siue perpetuo latitudinē quandā habeat, nūc maiorem, nunc minorē: siue in morbis quibusdam tempore uacet, in alijs ipsum habeat. Quia uero longiorē sermonem disputatio requirit, uisum est mihi omnia relinquere, imitato Hippocrate de humeriluxatione uerba facientē. At non his ego tantum ualidis innitor: & si quod dicā, in procinctu constat. Quæadmodū enim ille perpetuo uilis sibi cōtentus fuit, in eū modū ego quoq; nunc, quæ semper uiderim, in mediū producā. Omnē uigorem particulariū accessionū tēporis spatio fieri cōspexi. Quare si ex natura tēpore careat, ne ulla quidē utilitate inde fruemur, nam cum primū sensui manifesta declinatio fiat, tunc cōuenientibus ei præsidijs utimur. Quousq; ab æqualibus numeris febris magnitudo cōstituerit, eousq; uigoris magnitudini propria agere cōuenit. Simili modo in oculorum uitijs, pleuritide, omni inflammatione, & in alijs morbis singulis generalia tempora sensu æstimata, diuersorum auxiliorum usum significant. Logica igitur sit contemplatio de uigoris latitudine, siue de particularibus accessionibus, siue de toto morbo consideres. At nūc huiusmodi distinguere propositum mihi non est, ut ijs qui omnia in omnibus adducunt, facilius solent: quorum unus est & Archigenes: immiscet enim hic uir cōmentarijs maxime medicis interim de nominibus inquisitionem, interim de ipsis rebus, sed logicam. Nos sicut hoc cauimus perpetuo, ita nunc quoq; faciemus, relicta de uigore quæstione alijs, tēporis ne expers sit, an cum tēpore quodam &

usum quendam metiamur: naturā eius, & in æta-
tibus eam quæ uiget tēporis latitudinē manifesto
dissolui cōspicientes: itidem in morbis interdum
longiore, frequēter minore tempore, omnino autē
sensibili. Verū hanc ipsam temporis differentiam
clarius uidere licet in animantiū ætate uigente. Et
em canes uenatorios & equos pugnaces propriū
aliquod opus augmenti tempore facientes iam ui-
demus: post hæc etiam adultos ipsos euasisse dici-
mus, & manifesto cōspicamur fortiores q̄ antea:
quin & pari robore nō anno uno, sed duobus quo-
que, interim tribus permanētes: sicut homines pu-
giles nō tribus annis modo, sed quatuor etiam &
quinq; frequenter æquali fortitudine, quantū sen-
su deprehendimus perdurare. Eadē ratione & in
morbis, ut dixi, particulares accessiones uigorem
manifesto tempore cōsequuntur, immo his magis
uniuersalia totius morbi tēpora latitudinē quan-
dam obtinent: ad hæc alia omnia: & his nihilo mi-
nus uigor, aliāq; singula. Cognoscere autē morbos
interdū aperte licet, aliquando obscure: uel etiam
prorsus diu ignorant. Hinc quidam statim ubi ui-
gent, inuadere uidetur: quod ex eorū numero est,
quæ fieri nō possunt. Neq; enim synochos febris
protinus à uigore quandoq; inuasit, uerū à primo
insultu usq; ad perfectissimū uigorē horis uel qua-
tuor, uel tribus, quod minimū est, peruenit: inde
prorsus æqualis sibi permanens, cōtinue ad iudi-
cium properat. Sed neq; repente adeo inuadētem
statim apoplexiā dixeris: quoniā tale adamussim
nō est: sed breui tempore & principiū, & ascēsum
percurrit, nō tamē caret principio, nec statim per-
fectissime inuadit: quemadmodum nec comitalis
morbi accessio. Nullus siquidē tam subito sympto-
mate corripitur, ut ij quibus ceruix detruncatur:
quantū horum quoq; sectio primū aliquod tēpus
habet, & secundū, & tertiu, & quartū: ut si chirur-
gus rem quālibet diuidat. At enim si uis, conceda-
mus sine tēporis spatio comitalē attonitāq; con-
cidentiam fieri, κατὰ φύσιν appellāt, ut quod ab
initio proposui, recenseam: hæc etenim cataploxis
symptoma eorum est, morbus autē non est, uerum
corporis aliqua dispositio dicenda, sicut ostensum
est: & si uel generatæ ipsius, uel increfētis notam
nullā habemus, ideo sequens sermo nō peruertit,
quo omnem morbū necessario per ascēsum ad ui-
gorem peruenire dicebamus. At difficulter inter-
dum, multis etiā minime scitur, aliquod morborū
augmentum consistendū esse. Porro uerū hoc esse
quod dico, paucissimis uerbis hisce tibi persuase-
ro. Scirrhosos tumores subinde in crurib; conspe-
xi statim ab initio sine inflammatione præcedente
constitutos, tribus interdū & quatuor annis paula-
tim augescētes, sine manifesto necessariarū cru-
ris actionū impedimento: temporis autē processu,
propter magnitudinē conspicuam postea incessu
quoq; molestatos. Quamobrē cōsidera (nō enim
impossibile) humorē illum in cauis iocineris par-
tibus cōstitui scirrhum. latebit aliquādiu huius
cōstitutio, postea tamen dispositio ipsa peior eua-

det: quippe cū nos propter quē corporis statū hoc
accidat, inuenire nō possumus. At tēporis interual-
lo postea iā affusio aque cōtinget, tumore scirrhu-
so uidelicet nunq; ex tactu significationē præben-
te: q̄ post illa cōspicius apparēs, prioris nos igno-
rantia cōmonet acit. Multos itaq; uidi in tali sym-
ptomati uia breui tēpore tumore in iocinere scir-
rhoso permagnū enunciasse, constitutū quidē iam
diu, sed propter ipsius paruitatē, & probā muscu-
lorum, qui præcordijs subiacēt, nutritionē. Cum
uero scirrhus augescens pariter gibbas iocineris
partes ascēdit, simul autē infelicitis nutritionis, atro-
phiam uocat, aut totum alijs animalis partibus,
tum musculis præcordiorū fiat, ex utriq; his eui-
denter breui spatio dignoscēs, magnitudinē ipsius
scilicet iam insigni. Huiusmodi sanē omnia, affecta
rum partiū inspectiōi cōiuncta sunt, de qua in præ-
senti considerare institutū meum nō est. de cōmu-
nitione ipsarū nō citra frugē disputaui. Verum
sermo primū institutus opportune modo repetet.
Morbi uniuscuiusq; propriū est generationis tem-
pus, interim sensui manifestū, interim secus: post
q̄ rursus augmenti tēpus est, nō æque manifestū
ita in omnibus: quæ à uigore sequit tēpus omnino
sensibile: dum fateamur nos nullā aliquā notam eui-
dētem principij morbi & augmētū esse. In his igit
ex artis usu uere dices, solū uigoris tempus esse. Si
uero salus futura est, sequi id prorsus declinatiōis
tēpus, & hoc sensui subiectū: ut quod nō simpliciter,
sed lato spatio cōsistat. Etenim si per sanguinis fluo-
rem uel sudores aliquis acute iudicet, tēpus certe
declinatiōis & huic est manifestū. Quod si minus
hoc in alijs morbis fiat, tribus uel quatuor, uel plu-
ribus diebus declinās, hoc nihil priorē sermonem
offendere uidet: neq; pronuntiati summā subuer-
tit: sed relinquitur adhuc omnū morborū qui sol-
uuntur, ut uigorē, sic etiam declinationē quandā
esse. His igit à nobis abunde demonstratis, de mor-
bis qui nō soluuntur, cōsiderabimus. Duplex autē
eorum natura est: nō enim ipsorū præparationem
habent, ubi exacte illā absolutā sint consecuti: alij
ex humorū natura proueniunt, sed cum occidere
festinant, hoc eis fieri cōtingit. Tertius quoq; ho-
rum modus est: uel enim propter ægrotantiū imbe-
cillitatē, uel propter morborū fortitudinē, uel pro-
pter utraq; prius occidit, q̄ soluti sunt. Alia ratio-
ne cōmunis unus omnium huiusmodi modus est:
nēpe cum supra uires existunt: nā quod ægrotātis
perniciē cōtinet, in hoc sitū est: quippe dū nec ser-
uari quis potest, nisi natura morborū superauerit:
neq; perire, nisi natura uicta sit, morbusq; ea supe-
rior euadat. Hinc est q̄ nonnulli unum ex magno
morbo, qui ad aliquid relationē habet, significari
arbitrant, ignorantes interim & sic magnum mor-
bum dici, quemadmodū si maiorē etiā diceremus,
cum supra uires nostras fuerit. dicitur autē ex pro-
pria substantia, ut homo, uel equus, uel bos mag-
nus. Cæterū de huius duplici significato frequen-
ter iam alibi diximus: sed omnia in omnibus in-
uestigare, nugatorium est: quod ad præsens opus
conducit

τῷ πρῶτῳ
τῷ 777

conducit, hoc enarraturus sum. Itaq; morbi singuli
ex sua quidē natura & magnitudinē quandā pos-
sident: melius enim est sic dicere claritatis gratia.
Hæc morbi magnitudo uel supra uires est, ut eas
grauet: uel econtrario uiribus ægri imbecillior, ut
ab illis superet, omnibus probe eueniētibus. Pro-
inde cum supra uires fuerit, homo prorsus morie-
tur. At morbi tempora tunc partim simili modo
cum prædictis sumuntur, partim dissimili, siquidē
initium similiter in morbi generatione constitui-
tur, ascensus non in concoquendo, sicut in ijs qui
superfites futuri sunt, sed in cruditatē, letalibusq;
signis consistit. Demonstrauimus enim, nisi falli-
mur, hæc inuicē differre: attamen & nūc ipsorum
nōnulla ob memoriā renouandam dicentur. Itaq;
colorata urina, & mediocriter crassa omnium lon-
ge est optima, quantū ad colorem & cōsistentiam
pertinet. adesse uero ei uel salubre suspensum, uel
nebulam conuenit, uel subsidere, utcunq; morbi
natura postulauerit. Alia enim in biliosis morbis,
alia in abundantijs quæ ex crudis humoribus pro-
ueniunt, residere tibi demonstrauimus. Ex opposi-
to, ut ita dicā, cruda urina est quæ nec suspensum
quicq; nec subsidens, aut nebulā habet: imo quæ
nec crassitiem aliquā, uel pallidum colorem assū-
psit, sed alba est, & consistentia tenuis aque specie
referens. si certe nebulæ quædā, uel aliquid nigri
suspendet, uel subsidet, maxime si tota sit turbida,
letalis est: quemadmodum si quædam parti farinæ
crassiori similia, uel lamis, in ea apparent: quæ etiam
si foeditatem odoris habet, & pinguedinem olea-
ceam, quam ἐλαειδὸν uocant, mortem minantur.
Hæc igitur sunt urinæ, magni morbi notæ: quæ se-
cundū ipsius naturā magnum esse dicebam. Mag-
num autē, si etiam sputū pleuritide & peripneumo-
nia laborantibus, uel nigrum, uel amarū uehemen-
ter, uel spumans, uel impense foetidū est, uel non
omnino expuitur: ingenti dolore, uel spirādī diffi-
cultate hominē occupante. Respondent his et alij
morbi, qui iecur & uentriculū exercent, eodem le-
taliū signorū genere comprehensi. Vnde in hu-
iusmodi morbis uigorē similiter cum eo qui salu-
brium est, determinare nō licet: nam illic maximæ
accessiones statum definiunt, hic non maxime æ-
que determinant: quippe cū morbus omnino non
concoquatur. Verum intellectu maximū capere
oportet, ad quod alias morbus peruenit, alias pro-
tinus occidit. In inflammatione quæ finitur, puris ge-
neratio uigoris terminus est. In ea uero quæ non fi-
niet, homo etiā in eius ascēsu mori potest: & uires
ualidissime usq; ad extremā magnitudinem suffice-
re. Huius etenim inflammationis, quando non solui-
tur, immensa magnitudo uel in gangrænā, uel in
putredinē terminatur. Quousq; uero horum nihil
assit, augeri ipsa potest: similiter & aliorū morbo-
rum uniuscuiusq; generis incrementa censeantur.
Diximus nos ipsorū non genera modo, sed etiam
differētias & species integro cōmentario cui titu-
lum, De morborū differentia, indidimus: illi maxi-
me animū te adhibere præcipio, qui prætermisissus

nō mediocri erroris causa est: nam uno & eodem
tempore duobus tribusue morbis homo infestari
potest, quorū alius iam inclināt, alius principij tē-
pus adhuc, uel augmenti primordia occupat: ter-
tius plurimū auctus est: deinde hominē mori con-
tingit, non propter inclinantē, neq; nunc incipien-
tem, sed ob uehemētē auctum. Qua de causa tria
facultatū corpus totum gubernantium principia
maxime cōsidera, quo statu prædita sint. Dico au-
tem hæc: cerebrū, cor, & iecur: deinde alias quoq;
uniuersas particulas, ex singulis principijs ortas,
nervos, uenas, & arterias: ad hæc illas quæ naturā
propriam quidē habent, sed ab omnibus principijs
reguntur: quædā sanē similiter, quædā ab hoc ma-
gis, ab illo minus: quoniā ex hac speculatione pri-
mum, siue unus, siue plures in homine morbi sint,
inuenies: proximū est, cuiusq; propria tempora ad
præsidiorū inuentionem necessaria, inspicere: ob
quam sermo hic nobis elaborat. Etenim circa ini-
tium & fines omnia imbecilliora sunt: in uigore for-
tiora, quæ hæc intercedunt, medio ordine consi-
stunt: Quia principio uicina, uigori propinquis
imbecilliora sunt, sicut etiam fini contigua. Quæ
uero æque à principio & uigore absunt, mediā
utriusq; summītatē fortitudinē obtinent. Pari mo-
do quæ à uigore & fine æque recedunt, mediā &
hęc propriorū summorū sunt. Igit in uigore, quod
mitigandi uim occupat, in curatione præpollere
debet: in principio & fine, quod uehementiam ha-
bet: at media tempora pro summorū proportionē
capiantur, ut in medendi methodi cōmentario co-
piosius dictum est. Nunc descriptionis gratia ipsa
capita rerum per censui, utilitatē temporum differe-
ntiæ in morbis ostendēs. Neq; enim quam quis
uictus rationē instituet, inuenire poterit: neq; un-
quā nutrire sine certa temporū distinctione. Siqui-
dem cōijcere signis oportet statim ab initio, quanti
morbi uigor futurus sit, & quantæ laborantis
uires existant. si namq; uigoris temporē etiam sine
alimenti exhibitione sufficere queat, optimū fue-
rit, donec morbus inclinēt, à cibo abstinerē: quod
si uero sufficere citra cibū non potest, protinus ab
initio in quolibet tēpore quod alimentū admittit,
alēdus eger est, porro tempus hoc est remissionis.
uoco remissionē modo secundā partem totius cir-
cuitus in duo uniuerfa diuisi, accessionē & remis-
sionem. Hippocrates itaq; omnium primus quo-
rum memoria ad nos peruenit, recte hæc distinxit.
Præstat uero artē ipsius excolere, quod nemo pro-
pè factitauit. nōnulli etiam ab ea plane recedentes
ad nugacitatē diuerterunt: ut Archigenes cum in
alijs omnibus, tum in duobus libris quos De mor-
borum tēporibus inscripsit. Discēs clare quod di-
co, si hæc duo adamussim disquisieris: unum sanē,
hæc ne quæ integro uolumine declarauī, scire, ad
curationē & præagia utilissimum sit: alterum, an
quid ab Archigene dictū extet. Si enim nullo ex
his omisso dicere uidetur alia, modo duplici pec-
cat, q̄ uidelicet neq; utilia doceat, & lectiores lon-
gis inutilium nugis grauet, molestetq;.

CL. GALENI DE TY- PIS COMMENTARIUS,

IOANNE GVINTERIO ANDERNACO MEDI-
CO INTERPRETE.

327
V M multi fufius de ty-
porū speculatione tracta-
uerint, neceffariū ipfe pu-
tavi fuccinctius & breui-
ter hęc pcurrere; ita rem
numeratu faciem ijs qui
recens arti incūbunt, exi-
ftimās, dum simplex eft:
& poft fimpliciorē com-
prehensionem faciliore, ac ueluti ex promptu in-
cidere. Hinc itaq; auſpicari oportet. Typus, or-
do eſt intētionis & remiſſionis: perſodus autē, tem-
pus eſt intētionis & remiſſionis in morbis factum.
At pauci affectus typum non imitant, ut cum cor-
pus cibum non ſentit, & poſtea dicitur, paralyſis,
elephantiaſis, & his ſimiles. Plures uero typū ex-
periuntur quidem, ſed rarius. Omnium maxime
febres typos magis comprehendūt, exceptis con-
tinuis uel inordinatis. Typorum igitur alij ſunt
primi, & alij ſecundi, alij cōſiſtentes, alij mobiles.
ac rursus hi ſunt ſimplices, illi cōpoſiti. Primi igitur
ſunt, qui paruam ſanē habēt acceſſionem, lon-
gam autem remiſſionem, quales tertiani & quar-
tani. Secundi autem, qui longam ſanē habent ac-
ceſſionem, paruam autē remiſſionem, ut quotidia-
nus & extenſus ſemitertianus. inter extenſos autē
hic ſolus inalteratus apud ueteres dicitur. Conſi-
ſtentes autem ſunt qui iſdem horis inuadūt & re-
mittunt: mobiles, qui ſemper alijs horis inuadunt.
ex quibus qui quidem præuertunt, & hora citius
promouent, præoccupatorij appellantur: qui tar-
dius morantur, poſteriores. At ſimplices ſunt, qui
unum faciunt inſultū: cōpoſiti, qui ex pluribus
conſtant & acceſſionib. & remiſſionibus. Ex cō-
poſitis alij ſimilibus genere conſtituuntur, alij di-
uerſis. Ex ſimilibus quidē genere, cum quotidia-
nus typus, exempli gratia, ſimplex duplici quoti-
diano commiſcetur: aut tertiani duplices, aut duo
tertiani concurrunt: aut rursus duo & tres quarta-
ni. Ex diuerſis genere, cū quotidianus, uerbi cau-
ſa, tertiano cōplicatur, aut tertianus quartano, aut
alteri cuiſpiam ex ijs qui eiſdem generis nō ſunt.
Cæterū quotidianus eſt, qui quotidie unam mo-
litur acceſſionem, eandemq; longitudine circum-
ſcriptam, unam eandemq; remiſſionē. Tertianus,
qui tertio quoq; die unam eandemq; acceſſionem
longitudine cōmoderatam, & unam eandemq; re-
miſſionem obtinet. Quartanus, qui quarto unam
& eandem acceſſionem et remiſſionem experitur.
Eadem de quintano & ſeptimano intelligatur, &
ſiquis alius typorū ordo inuenitur. Quotidianum
uero comitat, habitus humiditas, pituitofi uomit-
tus, ſitis nō intenſa, & totius corporis grauitas, ſo-
mnus carum cataphoramq; repræſentans, pulſus

328
magnus, rarus, & laxus, facies ſubliuida, flaccida,
mollicula, & quæ multam materiæ prauitatem te-
ſtetur, & cōuerſionē. Iam lien hoc typo duritiem
contrahet. Ac ſi in uetulaſtatē incidit, tremulæ, &
lethargum referentes cataphoræ, thoracis fluxio-
nes, aquæ inter cutem ſuſſuſiones, ſubſequūtur. ge-
neratur autem potiſſimū, ob ſtomachum male af-
fectum. Tertianum comitatur ſitis intenſa, æſtus,
acres & bilioli uomitus, ciborū abſtinentia, animi
deiection. magna ſanē ex parte rigores hanc præce-
dunt, interim & perfrictio. Pulſus autē tertiana la-
borantibus exiguus & frequens ſuperuenit. No-
ctes quæ accēſſorios dies præcedunt, moleſtæ ob-
ueniunt. At ubi morbus prorogatur, nō amplius
ſunt moleſtæ, ſed etiam febrim liſtūt: atq; ita febrim
citantes aliquādo ex tertiana in ſemitertianā tran-
ſeunt: qui typus omnī minime inſeſtat, præſertim
in eſtate generatus. id quod Hippoc. indicauit his
uerbis: Tertiana exquiſita in ſeptem circuitibus
ut lōgiſſime iudicat: raro autē in uetulaſtatē incidit,
præcipue niſi in autūno iam deſinēte, ac hyemē at-
tingente cōſtituat. Vrinæ ſunt flauæ. Faciunt eis
negociū etiam uigiliæ. Omnia uero quæ tertianā
comitatur, etiā hęc hemitritæ accidunt: quippe
eiſdem generis cōmunionem obtinēt, tertio quoq;
die & remiſſionū & accēſſionū repetitiones expe-
riunt. At peculiariter ſemitertianis typis accidit
inuaſionū pductio, & q̄ inſultuum reditus, quos
Greci pprie *ἐνναδνόμενος* uocat, diutiſſime cū
perfrictione & in ſtatu nōdum abſoluto inſeſtat.
Cæterū ſemitertiana periculū minatur, ut quæ nō
ſolum ſtomachū & neruoſam eius partē attingat,
& ſummatim media, ſed etiā lethargicas animi de-
lationes, attonitasq; uigiliās inuehat: interim & ad
ſyncopā uſq; corpus digerat, linguā ualide ſiccet,
animę defectū efficiat, uehemētē ea q̄ in alto ſunt
cōmouens. In uniuerſum typus hic & ſerus eſt, &
periculi pleniffimus. Interdū primo die conſtituit,
quæadmodū & reliqui typi: aliquādo à ſecūdo &
tertio die incipit. Quare ſit ut medicis huiusmodi
inſultu maxime imponat. Generatur etiam ex ter-
tiana producta, ac interim ſoluta in tertianam facit
recidiuam: nonnūq; ex inuaſionis lōgitudine in
duas tertianas et quotidianas dirimitur. Frequen-
tius corripit naturam uirilem, ætatem florenti pro-
ximam, tempore potiſſus autumnali, quādo etiam
ualde periculofa accidit. Porro non ſemper conti-
nua eſt, ſed etiā intermittēs reperit. Traditū eſt ab
Hipp. non modo acutis eam morbis annueran-
dam eſſe, ſed etiam diuturnis. Habet autē tres in ma-
gnitudine differentias. Alia em̄ exigua eſt ſemiter-
tiana, alia media, alia magna. Exigua igitur eſt, quæ
horarū uiginti quatuor interuallo uertitur: media,
quæ triginta ſex; magna uero, q̄ quadraginta octo,
quæ

329
quæ & continuę febrim propinqua eſt. Quidam ue-
ro ſemitertianam ita nominatam eſſe cenſent, ut ſe-
micirculum, & ſemiſphæram, minorem eam di-
midio tertiani circuitus aſſeuerātes. Alij diſtint
ſemitertianā appellari, ſicut & ſequialterū nume-
rum: ut tertiana inuaſione, uerbi gratia, ex duode-
cim horis cōſtata, ſemitertiana quidem duodecim
tertianæ horas comprehendat, dimidiumq; illarum
his adhuc addat, ut omnes numero ſiant octode-
cim, ac dimidio maior ſit tribus circuitu repetenti-
bus typis, quotidiano, tertiano, & quartano, ut ho-
rarum ſit ipſe uiginti quatuor. Agathinus ſemiter-
tianam dictam eſſe pronunciat, à relatione ad ter-
tiam, nam utriſq; tertio quoq; die ſunt accēſſio-
nes. Vtrum igitur horis aut interualis ſemitertia-
na ſignetur? Agathino quidem neq; horis, neq; in-
uallis (ambo enim hęc circumſcriptam habent
magnitudinē) ut etiam ſemitertiana indefinitam
habeat conſtitutionem in latitudine & horis ſub-
ſequentibus. Quartanum typum comitantur rigo-
res ualidi, pituitofi uomitus, lienis inſtāmatio, &
tumor: interim cibi faſtidium, ſputi frequentia cō-
mitatur: interim ex contrarijs, appetitus intenſus.
tuſſicula nonnunquā adeſt, appetitu abolito. idcir-
co difficulter ſolui poteſt, ac diutiſſus omnibus typis
perdurat, ut etiam ad biennium uſq; prorogetur.
Porro cū inualeſcit, ipſe ſibi cōiungitur, ut duas,
& tres quartanas efficiat, aut etiam ad continuū
tem aliquam procedat. Rursus cū moderatior eua-
dit, in unam cōuertitur. At ſunt nonnūq; etiam
periculofæ ob accidentia ipſis implicata, ut phthi-
ſis poſtremo, aut aquæ ſubter cutem ſuſſuſionem
efficiant. Porro regnat potiſſimū autumnus, & ſolu-
tu contumaciſſima eſt. Si per æſtatem inuadat, mi-
nime moleſta eſt. Ac magna parte alijs prægreſſis
inordinate ſuperuenit, raro & ipſa ab initio conſi-
tuitur. Pulſus tertiana laborātes, nō adeo exiguus
magnitudine comitatur, quantum quartana occu-
patos: neq; uſq; adeo in tumorem attollitur, quan-
tum quotidianæ febrim accidit. nam pulſu medi-
ocritas in hoc typo inuenitur, interim etiam per ini-
tia accēſſionum uehementior q̄ naturalis condi-
tio exigat, apparet. Cæterū febres inordinatæ aliæ
typicos dierum motus conſeruant, alię typi exper-
tes. Quæ igitur typicos dierum motus ſeruāt, uel
præter horas conſuetas præueniunt, aut tardius re-
morantur, inordinate autē ſunt etiam præter mo-
tuum ſpeciem. quare nunc præuertunt, nunc tar-
dius redeunt: inordinate autem utraq; inde quod

† Vetus trās-
tio legitur
rior.

DE TYPIIS

330

alias citra ordinem moueant, alias conſiſtant. non
nunquam uero ordinate, ubi à nullo prohibentur
manente dierum figura, in particularibus ſolis in-
ordinationibus. At typi expertes præter omnes e-
numeratos modos, præterq; ordinē dierum ſunt:
nonnullæ quidem inuadunt cum indicijs, nō nul-
læ omnino ſunt inordinate. Porro ſpeciei differen-
tias plures eſſe contingit, licet autem prædicto mo-
do conſiderare, & typorum prius enumeratorum
proprietas cōiungere. Porro duplicantur ex ty-
pis primi dicti, ut quotidianus, tertianus, quarta-
nus. Quotidianus igitur duplex eſt, qui ſingulis die-
bus bis ſimiliter accedit, & remittit. Duo autē ter-
tiani cum diuerſis accēſſionibus quotidie oborien-
tibus, tertio die ſibi ipſi occurrūt. Quartani autem
cum uno die bono orto, ſubſequentibus duobus
diebus febris accidit, figuris quæ per quatuor æſi-
mantur in ſingulis inuaſionum horis, ſeruatis. At
quotidianus tertiano iungit, cum primus dies bis
inſultum experit, ac bis remittit, ſequēs ſemel, ter-
tius rursus primo ſimiliter. Quartanus uero quoti-
diano commiſcetur, cum primo ſanē die accēſſio-
nes duæ inuadunt, ſubſequentibus duobus, una,
quarto ſimiliter duæ. At iungūt quotidianus, ter-
tianus, & quartanus, cum primus dies tres habet
inuaſiones, ac totidē remiſſiones, ſecūdo unam,
tertius duas, quartus tres, quintus unam, ſextus
duas, ſeptimus iterum tres: ac reliqui eundē cum
primis ordinē tinentur, ac altero modo typi cōeūt,
in eandemq; figuram reducūtur. Coniungitur au-
tem tertianus quartano, cum primus dies duas ex-
peritur inuaſiones, duasq; remiſſiones, ſecūdo ſi-
militer. Pari modo & reliqui ſubſequentes. Com-
miſcetur autē tertianus, quartanus, & quintanus,
cum primo die accēſſionem fieri contingit, ſecūdo
remiſſionem, ac rursus tertio tertiani, & quar-
to quartani, ac quinto pariter ſemel. Iam alio quo-
dam modo huius typi inſultus accidit, dū nihil o-
minus in eundem ordinis typum tertianus cum ſe-
mitertiano complexus incidit, ſicut in ſubſcriptio-
ne habet: Hęc primo die inceptit ueſperi cum ri-
gore, ac mane ſoluta eſt, perſeuerauit autem uſque
ad horam octauam: deinde incidit accēſſio cū per-
frictione, ac durat nocte ſubſequenti, ac die uſq; ad
horam octauam, rursusq; remiſſio comitatur, de-
inde in noctem iterum accēſſio incipit cum rigo-
re, ac die iterū remiſſio proportionē ſimilis, ac de-
inceps circulus ſimiliter perficitur.

CL. GALENI AD EOS QVI DE TYPIS SCRIPSERVNT.

DE CIRCUTIBVS LIBER,
IOANNE GVINTERIO ANDERNACO

331

INTERPRETE.

332

ETERIBVS sanè me-
dicis abùde hoc solū fuit
dixisse, nōnullis morbo-
rum accessiones per cir-
cuitū oboriri, quem Græ-
ci periodum appellāt, nō
adhuc adijciētibz, quid
uocabulum circuitus sibi
uellet. Nouerant enim se

Græcis hominibus libros scribere, qui manifesto
scirent, cum æquali tempore aliquid simile specie
fiat, totum hoc tempus Græcos periodos nomina-
re. Ita igitur Olympiacas quādam & pythiacas ap-
pellabant periodos: recentiores autem primum sa-
nè periodis, typi uocabulū, quasi dicas formulæ,
inuexerunt. Deinde alij idem uoce periodus, or-
do, & typus significari: alij non idem. Omnia ue-
ro hæc diffinire aggrediuntur alij aliter, nō solum
propriis diffinitiones cōstituētes, sed etiam alio-
rum contradicētes. Qui igitur studiose diffinitio-
nes tractarūt, cōcedentes tribus nominibus, typo,
periodo, & ordine, unū quiddā significari, minus
nugantur. At qui periodū nominant tempus, quo
idem fit: typum autem non absolute omne huius-
modi tempus, sed cum integris dieb. & noctibus
circūscribitur, prolixas hi & inutiles nugacitates
proferunt. atq; idcirco tum suum, tum discipulo-
rum tempus cōterentes, ubi ægros accedunt, quo-
uis idiota sunt deteriores. Siquidem idiota mentis
compos cum uiderit aliquem quolibet die acces-
sionē experiri, siue paulo tardior accessio ueniat,
siue præuertat: imaginationē quādam periodi quo-
tidianæ dictæ habet. At si quis & industrius, & me-
dicinæ studiosus fuerit, eum notio quādam subit
duarum tertianarum, aut trium quartanarū, atq;
id à medicis distinctum esse uolet. Qui uero prædi-
ctis hypothēsib. emancipati sunt, si egroto duabus
horis quotidie accessionem anticipatoriā sustinen-
ti inciderint, uiginti sanè & duarum horarū perio-
dum esse pronuntiabunt: totum uero typum non
simplicem, sed cōpositum quendam arbitrantur:
deinde perscrutati plurimū, & apud seipsos ratio-
cinati, alij in digitis, alij etiam in tabella libro cui-
dam inscripta, duodecim duodecumanas eiusmo-
di typum esse dicūt. Verum cum auditores pro-
pter hæc rident, indignātur, multo magis cum ho-
ra una quandoq; accessionē præuertentem conspe-
xerint, tunc quoq; uigintiquatuor, uigintiquater-
nans enunciant: & ipsi ridentur, & alij medicis
quandam ignorantie suspiciōē apud idiotas con-
ciliant. Cum enim illos ex libro uiderint cum gra-
uitate quādā ceu rem maximā inuenientes uigin-
tiquatuor, uigintiquaternanas, subit ipsis omnes
qui libros legunt damnare, ac potius irrationali e-
xercitio artem tractantibus sese permittunt. Si igitur

tur quispiā argumenta medicorum huiusmodi nu-
gantiū sequatur, etiam tertianā, cum uel hora una
preuertat, uel tardius accedat, omnia potius q̃ ter-
tianam dicent. Nam præuertentē, quatuor & uiginti
horarū cum sit, implexum esse dicit quadra-
gesimū octauū: tardius aut uenientē, quinquage-
simanam, atq; hanc referre quinq; & uiginti hora-
rum esse. Quis igitur primus inceperit hanc attoni-
tam sciētiam haud noui: quando aut ego primum
eum qui ipsam indicat, audiuerim, aperiā. Excesse-
rat sanè nuper e uicinis Antoninus, qui Adriano in
principatu successerat: regnabat autem tunc Vē-
rus, qui seipsum quidem mutato nomine Antoni-
num uocauit: Lucium uero quem in imperij com-
munionem acceperat, Verū appellabat. Hoc tem-
pore quum primū audiuissem, admiratus sum eos
qui in hunc modum proponebant. si quinq; horis
aliquis accessionē experitur, duabus remissionē,
ut tota periodus horarum septem existat, idq; ordi-
ne deinceps fiat, quis typus cēseri debeat. Respon-
di igitur statim ei, id ne fieri quiddē posse, nam bre-
ues ita accessiones, lōgas facere declinationes, ac
omnino etiam ad integritatē peruenire. Tu acces-
sionem quiddē, dicebā, narras morbi mitissimā: pe-
riodorum autem frequentia perniciosissimā ipsam
rursus pronuncias. Non, inquit, consideret in præ-
sentia, utrū hypothesi fieri possit, an minus, exer-
citij aut gratia huiusmodi exercitiū ineptiores
nos potius reddit q̃ promptiores, ostendere tunc
tentauit: nunc alijs ostendā, ubi prius percensuero,
quis tandē huius speculationis usus existat. Quo-
niam igitur nihil adeo utile est, p̃sertim in febribus,
ut accessionū futurarū principia prænosceret, siq;
statim ab initio artificiali cōiectura id potest effice-
re, plurimū egrotati per totū morbi decursum pro-
fuerit: sin aut statim ab initio nequeat, pcedēte autē
tēpore possit, reliquo tempore ægrotū iuuabit, &
quāto citius in morbi speciei notitiā uenerit, tātō
longiori tēpore egrotati auxiliabit. Incubendū igitur
est statim per initia, ut cognoscas qualis sit fe-
bris, sicut in cōmentarijs De crisib. ostēsum est, ac
magna ex parte firmiter licet hanc ex notis illic p̃di-
tis cognoscere. At si q̃ prima die dubitatio fuerit
oborta, in secūdo discerni debet: sin etiā hūc quan-
doq; effugiat, tertio certe cognoscetur. q̃ si hunc
etiā interim effugiat, quod raro accidit, saltem in
quarto necessario intelligitur: si neq; in hoc quis
morbi speciei cognouerit, sed etiam nū dubitat, ma-
gnam partē artis hic ignorat. Nam cum alia, tum
accessiones omnes febrium, uel in singulis diebus,
uel tertio, uel quarto inuadunt: cum in pluribus
sanè morbis, in quibus etiā præcipue usus præno-
tionis est, accessio futurę tertio quoq; die fit & sin-

gulis.

333

AD EOS QVI DE TYPIS SCRIPSERVNT

334

gulis, in paucissimis autem quarto. Sed dicit for-
tan aliquis recetiorum horum sophistarum, etiam
quinto die periodos quādam fieri, & sexto, & se-
ptimo, nonnullasq; alias ad multos dies extendi:
quos reuera beatos prædicare ob admirandam in-
telligentiam licet, si non assequitur ex his quæ di-
cunt, se totius de typis operis utilitatem e medio
prorsus tollere. Qui igitur confidentes se à primo
die febrium species dignoscere nescire, expectant
usq; ad quartum, neq; quintanam aliquam perio-
dum, neq; sextanā, neq; extra has aliquam uidisse
pronunciant, etiam si non secundo, aut tertio, sal-
tem sequentibus de futura accessione aliquid spe-
rare possunt. Illi uero qui in numerosam dierum
multitudinem dies extendunt, futuram accessio-
nem neutiquam possunt prænosceret. Verbi causa,
in primo die ortæ licet & in quotidiana, & tertianā,
& quartana, & quintana, omnibusq; subsequen-
tibus inesse. Si igitur in secundo die orta est acces-
sio siue non, de tertio die nihil poterūt sperare, qui
longas periodos inuehant. Fingamus itaque post
primum diem neq; in secundo, neq; in tertio, neq;
in quarto, accessionem accidisse. Qui sanè tres so-
las periodos nouerunt, hominem e lecto erigunt,
ac consueta obire iubent, ab omni suspiciōe libe-
ratum arbitantes: qui uero etiam sequentes, quæ
multorum dierum sunt, fieri dicunt, similiter quin-
tum diem merito suspēctum habent, quemadmo-
dum & alios priores: ita uero & sextū, septimūq;
aliosq; subsequētes. At si etiā in secundo die quæ-
dam oboritur accessio, incertum est, an secūdam
quotidianā figuram, proportionem cum ea quæ
primū facta est, tueatur, siue alterius periodi sit ini-
tium. Hac ratione si etiam secundū tertiam perio-
dum in secundo orta fuerit. Nam ignorant statim
ab initio discernere num quotidiana sit, an tertianā,
siue alia quædā febris, incertum unanē sit quo-
tidianā an duarum tertianarū implexus, uel etiam
trium tertianarū. Ac de alijs maioribus periodis
eadem ratio est. Quod igitur qui multas esse perio-
dos arbitrantur, non solas tres, haud unquam fu-
turam accessionē prænosceret poterunt, ostēsum
iam est. Dicamus autem deinceps de ijs, qui solas
tres arbitrant, non tamen ex propria natura unam
quāq; naturam dignoscunt, uerum ex accessio-
num repetitionibus. ita enim solent nominare ipsi
accessionum proportionē. Tales si non semper
quemadmodū priores, accessionem futurā igno-
rabunt, certe usq; ad quartum, aut quintum neces-
sario. Ponamus enim in primo die unam obortam
esse accessionem, in secundo duas, in tertio rursus
duas, & totidem in quarto. Potest itaq; & talis esse
simplicium periodorū implexus, ut in primo die
quotidianā inceperit: in secūdo, tertianā: in tertio,
possit & tertianā, possit & quartana, incertū enim
hoc ante quintū est: deinde in quarto die, quarta-
na, quæ secūdam accessionem iuxta primū diem
incepit, & tertianā, quæ in secundo auspiciata est,
secundā. Constat autem omnibus quintum diem
duas habiturū accessiones, nempe secundā tertianā,

na, quæ die tertio incepit, & quartanā, quæ secū-
dam die secundo auspiciata est. Fieri autem potest
alijs parī modo habentibus, ut duæ alix tertianæ,
aut duæ quartanæ alix in tertio die inceperint.
Quoniam enim quartus dies in tali hypothesi nul-
lam habet cum tertio cōmunionē, accidit & duas
tertianas duasq; quartanas, et tertianā quartanāq;
unā in tertio die incipere. Mirari autem subit eos
qui huiusmodi implexus componunt, q̃ non in-
tellexere fieri posse, ut duorum typorum accessio-
nes in eandem horam conueniant: quod si eueniat,
corrumpuntur ipsius repetitionis notæ. In propo-
sita igitur hypothesi accidit, ut alia quartana in pri-
mo die hora secunda incipiat, alia quartana unde-
cima. Quæ cum ita se habēt, una in quarto die est
accessio secunda hora inuadens: non tamen unam
dicunt aliquando fieri secūdam subiectam hypo-
thesi, sed duas perpetuo. Contemplator aut quo-
modo licet & tres simul accessiones in unam ho-
ram concurrere, atq; ideo nō ignorari implexum
ab ijs, qui uniuscuiusq; typi simplicis speciei pos-
sunt dignoscere. Fingamus em in primo die quar-
tanam hora tertia incepsisse: in secundo, eadem ho-
ra tertianam: in tertio, eadem hora quotidianā: ne-
cesse iam his subiectis in quarto die unā accessio-
nem trium circuituum in idem inter se peruenien-
tium hora tertia oboriri. Sed nullus ipsorum hoc
litteris mandauit, omnes aut tanquam ex uno ore
in predicta nunc hypothesi in quarto die tres fieri
accessiones dicūt, siue quis singulis diebus semel
ægrotū accessionem habere statuatur. Nonnulli sim-
pliciter quotidianam pronunciant, nonnulli uero
duas tertianas esse, ac tres quartanas posse dicunt.
Quomodo sanè discernere ipsas cōueniat, plures
ipsorum neutiquā inquisierunt: nonnulli differen-
tia horarū coniectant, tanquam non liceat hora se-
xta, uerbi causa, omnes diebus diuersis inuadere.
Quod si fiat, singulis diebus contingeret unā appa-
rere accessionē trium periodorum inuicem imple-
xarum, quotidianæ, tertianæ, & quartanæ. Nā pri-
mus dies quartanā habebit solam, secundus tertianā,
tertius quotidianā, quartus simul omnes tres
in idem tempus cōgressas: ob quas quintus rursus
dies quotidianā habebit solam, sextus præter hanc
etiam tertianā, septimus tres in idem tempus con-
gressas. Non igitur cōstat, ut dictum est, utrū quo-
tidiana una sit, an duarum tertianarū miscella, aut
tertianarū & quartanarū, aut quartanæ, tertianæ,
& quotidianæ. Atqui nō eadem est curatio tertianæ,
quartanæ, & quotidianæ, nisi & hoc arbitrent.
Ex quo enim imperitia simul & impudentia eorū
qui in artē insiliunt lasciuirūt: præpollent, miri ni-
hil est quibuscūq; etiā talia ignorari: uerū nos noui-
mus quā differentē quotidianā una à tertianis dua-
bus, ac tertianā à quartanis curationē desiderent:
ac neutiq; fieri potest, ut ij qui uniuscuiusq; speciei
ignorant, discernant. Ac subinde in ægrotantibus
medicos uidimus duarum tertianarū implexum,
quotidianam unam esse autumantes. quibus per-
suasimus ægrotū à duab. tertianis infestari, soluta
quidem

quidem ex ipsis prius mitiore, relicta autem sola A
difficiliori. Omnes igitur qui de typis libros scri-
pserunt, videntur nihil curare praesidium quod ex
ipsis in praenotionem & uictus rationem perue-
nit; sed quemadmodum dicunt, ita quoque faciunt,
exercitia iuuenibus haec scribentes, similia enig-
matis, quae in coena proponuntur. Si igitur ipsos
absolute uelint exercere, id facere liceret; ducetes
ipsos ad geometriam, arithmetice, logistice, &
dialectice. At si ut inuaderent accessione praen-
noscant, ad hoc perueniunt exercitij, ex toto errant,
qui iuuenibus, prauis insistere uis, ex his persua-
dent, unde nihil inueniunt, uel in praenotione, uel
in curationem utile; cum liceat ipsos edocere quo
modo accessionem interioscant febris quotidianae,
tertianae, quartanae, semitertianae tertianae na-
turam referentis, aliarumque singularum, quae non
modo circuituum figura, sed etiam tota natura in
uicem differunt. Nam qui has ignorant dignosce-
re, inutilis ipsis tota de typis speculatio est; praesti-
terit autem forsitan dixisse, quod tota haec sit super-
uacua. Ei uero qui proprijs signis unamquamque fe-
brem nosse studuerit, non modo lucro est uanam lo-
quacitatem contemnere, sed etiam uictus speciem
unicuique conuenienter praenoscere. Sed hi sane ad
huc tolerandi sunt. Etenim Agathinus uir non uul-
garis, in eiusmodi disciplinam successit. At qui se-
ptem horarum circuitus faciunt, desiderabant qui-
dem non nos, sed Philistionem, aut huiusmodi si-
milem nugas ipsorum irridentem. Quoniam ue-
ro recentiorum nonnulli me precibus adegerunt,
ut quam ego ludens ipsos docui methodum ad ty-
porum, qui in huiusmodi hypothesebus asserun-
tur, inuentionem, in tabulam reponerem, in illorum
gratiam etiam diem unum in hoc sermone non gra-
uatim collocaui. Incipiamus igitur iam disciplinam
ipsorum, hinc sumpto initio. Typum hi uocant, non
omnem circuitum, sed si quis ex integris diebus &
noctibus constitutus est; & secundum unumquen-
que dierum numerum peculiarem typum esse uo-
lunt, non autem uiginti & triginta solum dierum,
sed etiam ultra hos typorum circuitus extenden-
tes. At in typis his accessionis tempus ad alteram
accessionem non amplius quidem typus, sed hoc
solum periodos ipsis nominatur. Audiui autem iam
quendam etiam librum integrum non exiguum con-
scripsisse, docentem quomodo quis in unaquaque pe-
riodo accessoria proposita & specie inuenit, & ty-
porum numerum: ac per deos admiratus sum quae
tandem essent quae in libris dicit: nam methodus
ex quibus inueniatur, quot sint typorum implexus,
paucissimis uersibus doceri potest. Talis cum sit,
numerum horarum uniuscuiusque typi promptum habe-
re conuenit, uel in memoria, uel in charta descriptum.
Quotidianae typum uiginti quatuor, tertianae qua-
draginta octo, atque ita deinceps quartanae quide-
septuaginta duae, quintanae nonaginta sex, sextanae
centum uiginti, septimanae centum quadraginta
quatuor, & aliarum, ut haec tabula subscriptum
habet.

TYPUS HORAS.

Quotidianus	24
Tertianus	48
Quartanus	72
Quintanus	96
Sextanus	120
Septimanus	144
Octanus	168
Nonanus	192
Decumanus	216
Undecumanus	240
Duodecumanus	264
Tridecumanus	288
Quatuordecumanus	312
Quindecumanus	336
Sextodecumanus	360
Septemdecumanus	384
Octodecumanus	408
Nonemdecumanus	432
Vigesimalus	456
Vigesimalus primus	480
Vigesimalus secundus	504
Vigesimalus tertius	528
Vigesimalus quartus	552
Vigesimalus quintus	576
Vigesimalus sextus	600
Vigesimalus septimus	624
Vigesimalus octauus	648
Vigesimalus nonus	672
Trigesimalus	696
Trigesimalus primus	720
Trigesimalus secundus	744
Trigesimalus tertius	768
Trigesimalus quartus	792
Trigesimalus quintus	816
Trigesimalus sextus	840
Trigesimalus septimus	864
Trigesimalus octauus	888
Trigesimalus nonus	912
Quadragesimalus	936
Quadragesimalus primus	960
Quadragesimalus secundus	984
Quadragesimalus tertius	1008
Quadragesimalus quartus	1032
Quadragesimalus quintus	1056
Quadragesimalus sextus	1080
Quadragesimalus septimus	1104
Quadragesimalus octauus	1128
Quadragesimalus nonus	1152
Quinquagesimalus	1176

Huiusmodi habeat in charta tabulam paratam, qui
facile calculare non possunt. Post huius apparatus
inspiciatur proposita accessio horarum pro ratio-
ne accessionum recurrentium, cuius primus scri-
ptarum numerus est particula. Cum enim ipsum
inuenierint, typi genus habebunt. genus autem, uel spe-
ciem, uel formam, uel naturam in praesentiarum di-
cere nihil intererit. Numeris typorum inuentis par-
ticulam quoque habebunt. Si enim tertia fuerit par-
ticula horarum typi numerus circuitu repetens, tres
dices

dices typos illos inuicem implexos: si quarta, qua A
tuor: si quinta, quinque numero semper ex parte no-
men imponens. Ut igitur exemplo methodus fiat
manifestior, fingamus aliquem accessionem expe-
riri horis sex: hanc autem remittere duabus, ut totus
circuitus octo sit horarum. In hac hypothesi con-
siderato quae pars sint octo, nempe uiginti quatuor:
or: deinde inueniens tertiam esse, quotidianas tres
implexas esse dices: quotidiana sane quoniam nu-
meri uiginti quatuor pars est, numerus octo con-
tinens: tres autem, quia tertia pars. Fingamus rursum
sedecim horarum esse accessionem circuitum, quo-
niam igitur sedecim numeri uiginti quatuor nulla
est particula, quadraginta autem octo tertia est, et qua-
draginta octo tertiana periodi est numerus, tres se-
bres tertianas inuicem implexas esse dices. Finga-
mus rursum accessionum periodum esse horarum
octodecim, pars autem haec est neque quotidiani nu-
meri, neque tertianae, sed quartanae, dices igitur qua-
tuor quartanas implexas esse. quartanas sane,
quoniam ex septuaginta duarum horarum numero con-
stat, quatuor autem, quoniam octodecim horarum
numerus pars est septuaginta duo continentis. Sta-
tuamus iterum accessionum periodum horarum esse
quinque, pars autem sunt quinque horae centenarum ui-
ginti uigesima quarta, dices igitur typos sextanos
uiginti quatuor inuicem esse implexos. Pone rur-
sus accessionum horarum periodum septem, pars
autem haec sunt centenarum sexaginta octo horarum,
hoc est octani typi uigesima quarta. Quare pronu-
ciabis typos octanos esse uiginti quatuor. Finge
iterum accessionum periodum horarum nouem, pars autem
sunt haec ducentarum sedecim horarum uigesima
quarta. haec rursum sunt ducentae sedecim, decimi
typi circuitus. Erunt igitur in hypothesi hac decum-
mani typi quatuor & uiginti. Subijciatur rursum ac-
cessionum periodus horarum decem: duodecima
autem pars est numerus hic centenarum uiginti,
qui est sextanae periodi. idcirco sextanae erunt duo
decim. Ponatur iterum accessionum circuitus
undecim esse horarum, numeratur autem ducentarum
sexaginta quatuor numerus ab undecim per ui-
ginti quatuor. Erunt igitur uiginti quatuor typi
duodecumanum inuicem coniuncti, quoniam secun-
dum uiginti quatuor numerum undecim continens,
duodecumanum typi horarum numerum metit, qui est
ducentarum sexaginta quatuor. Semper igitur typo-
rum species ex numeris in tabula descriptis inue-
niatur, multitudo uero ipsorum deprehenditur, si
noscas quota numeri pars accessionum horarum nu-
merus existat, quod idem est, ac si noueris iuxta
quem numerum ipsi qui accessionum est typi nume-
rum metitur. siquidem a se mutuo denominatione su-
munt & numerus hic & particula. Nihil igitur in-
terest dicere, tertiam esse partem duodecim hora-
rum quaternarium numerum, aut duodecim per tria
in quatuor parti. Simile huic est etiam si ita dica-
mus, quaternarius duodenarius per ternarium meti-
tur. Redacta igitur rursum in pauca capita metho-
do ad alium deinceps sermonem digrediamur. Erunt

Galen.

porro tanquam quaedam ipsius diffinitiones huius-
modi. Inspicienda ueniunt accessionum periodorum
horarum, quota pars sint horarum typorum, etenim a
parte denominatus numerus, copia typorum erit:
at qui ab his partitur, ipse typus est. Alia autem ora-
tione idem sic interpretabitur. Accessionum periodi
numerus horarum inspicio, per quem metitor quem
libet ex ipsis qui tabella habentur. ipse enim ex tabel-
la numerus typorum speciem indicabit: per quem
uero ex ipsis periodi numerus metitur, multitudinem
ipsorum indicat. Alia uero oratione idem hoc pacto
exponetur. Numerus horarum circumeuntium per
accessiones estimatus, quoties metitur aliquem ex ipsis
qui secundum typos habentur, toties typus ille ipsi
implicatur: siue autem implicatur, aut complicatur
dicas, nihil refert. Iam multis alijs uerbis eandem
methodum licet interpretari. Verum sufficit etiam ha-
ctenus uanam istorum artem percensuisse, ut paucis
capitibus singulos errores, qui sequuntur possumus
ostendere, rursum a promptioribus exoriri. Vbi enim
circuitus per accessiones repetens horarum duode-
cim fuerit, possunt quidem & duae tertianae esse,
possunt & quatuor tertianae, & quartanae nihilo
minus sex, & octo quintanae, & decem sextanae, &
duodecim septimanae, & quatuordecim octanae,
& sedecim nouanae, & octodecim decumanae. Rur-
sus igitur eodem modo uia nugacitatis non parua
inuenitur, quae sistere nequit, neque ullum habere
scopum diffinitum ubi circumscribere ipsum erit ne-
cessarium. Cur enim magis usque ad octodecim decum-
manas, aut uiginti undecumanas, aut uiginti duas
duodecumanas procedere conuenit, quam ad ali-
quem periodorum subsequentium? Licet enim dice-
re uiginti quatuor quidem esse quatuordecumanas,
sex autem & uiginti quinque sedecumanas, octo uigeli
manisquinis & decumanis similiter his licet appo-
nere. Satis iam hoc est de quotidianis. At adhuc
nugacius in tertianis et quartanis, ac multo magis
omnibus his sequentibus, agunt. Vel enim sedecim
horarum periodus nihilo magis est trium tertiana-
rum, quam sex quintanarum, aut septimanarum nouem.
Potest haec duodecim quidem nouarum esse, quin-
decim autem decumanarum, octodecim tridecuma-
rum, unius autem & uiginti quindecumanarum, ac
ad portionem omnium subsequentium. Verum
mihi abude est uiam tantum indicasse, qua in huius-
modi tempus conerunt. Quinetiam quindecim ho-
rarum circuitus (ubi enim huius adhuc uiam indica-
uerim, ad aliud transgrediar) quatuor quidem quar-
tanarum est, octo septimanarum, decumanarum sede-
cim. Atque horum omnium uniuscuiusque methodus
est, ut in digitis citra tabulae operam possis calculari.
Verum ego sane loco institutionis singula haec pro-
fero ipsis qui per aetate puerilem in numeris statim
sunt exercitati. Nam homo inexercitus non men-
sibus, sed totis annis ad eos indiget, quo in rebus
inutilibus fiat prudens, quae cum studio nonnullos
sibi inuicem proponere non pudet. Quod igitur
bisariam errant omnes qui de typis commentarios scri-
pserunt, dum neque morborum species docent, neque

Tom. 3

p in

in rebus frugiferis tempus consumunt, abunde satis puto demonstratū. Quandoquidē uero coeherent nos relictis utilibus tempus in refellendis ipsis perdere, ostendimus utiq; eis in quantam stupiditatem perueniāt, tum ipsi, tum qui ipsis tanq; utile aliquid docentibus attendunt. Nam cū fateantur de re quā fieri nō potest uerba facere, attamen ceu exercitium quoddam tractantes, ne millesima quidē totius curationis parte exercetur. Præterea argumenta ipsorū inter se pugnant, quæ etiam prima tibi percensui, nōnulli ipsorum usq; ad quindecim dies typorū circuitus procedere statuunt, nōnulli uero usque ad mensem, sunt qui etiā ad duos tresue menses uenire ponunt. Ego uero quam sententiam habeam de ijs quæ Hippocrates dixit extra periodum quartanam, alibi indicauī, ubi docui mihi esse persuasum speculationem arti cōmodam existere. Nūc autem (neq; enim docere mihi propositum in hoc sermone est, sed reprehendere eos qui neque utilia scribunt, & speculationē laudant inutilissimam) ad primos me conuertam, qui usq; ad quindemanū typum exercitiij causa procedere affirmant, quippe imprudentes hi & nescij suam ipsorū hypothelin alijs, quas apponunt, peruertunt. Si enim febris, quæ per horas uigintitres accessiōem habet, non est quotidiana præuertens, necessarium est ipsam quatuor & uiginti uigesimalquartanas existere. Quemadmodum igitur & eā quæ una hora tardius inuadit uigesimalsextanas esse, easq; uigintiquatuor. Non igitur uere dicunt qui typos in quindecim dies exporrigi statuunt, multo magis cum uel tertianarum, aut quartanarū, aut sanē quintanarum circuitum horis uel duabus, uel tribus tardius inuadentem, aut præuertentem, in typorum implexus ducant. Similiter uigintiquatuor uigesimalsextanas. Vt enim relicto quindecim dierū circuitu ad quintanæ periodum ueniam, in hoc typo, siquidē una hora accessiō præuertat uigintiquatuor, una & uigesimalsextanæ erunt: sin autem moretur uigintiquatuor, rursus uigesimaloctanæ. At si nonnullas iam præuenientes tardantesq; statuunt, manifesto suā tollunt hypothelin. Quare necessarium est typos integris diebus & noctibus circūscribi, ipsos statuere, aut nihil est quod nugentur. Eo autem statuto typi in lōgum dierū numerum procedent, quāuis illi nolint. Melius igitur forsā faciunt, qui per initia statim numerū dierum secundum typos incomprehensibilem esse statuunt. Si enim etiam aliud nihil dicunt, pulchre saltem ne quis contra ipsos differat effugiunt, non quemadmodū priores a seipsis damnantur, dum typos usq; ad quindecim dies progredi affirmāt. Coguntur autē uti nō solis, qui ex multis Decadibus componuntur, sed etiam ijs qui ex centurijs constant. Quoniā igitur nequeunt typorum multitudinē effugere, fieri nō potest ut implexus inuicem connectentes euitēt: sed quemadmodum qui tres typos solos esse ponunt quotidianam, tertianam, & quartanam, tamen ex ipsarum implexu multa efficiunt paria, ita

A necessarium erit etiam his omnes typos inuicem coniungi. Sicut igitur coniungunt tres commemoratos primum sanē unumquēq; sibi, deinde inter se, sic necessarium erit his quoq; cōiungi. Incipiamus igitur à quintana, ostendamusq; ipsis quomodo huic coniuncta permulta efficiat paria siue implexus. Vnum itaq; par tale est, primo die incipiat quintana, deinde tertius quartusue dies ab omni febre purus sit: quintus sanē quintanæ, quæ primo die incepit, secundam habeat accessiōnem; sextus autē, eius qui secundū inuasit; deinde septimo & octauo à febre liberis, nonus quidē tertiam primæ quintanæ habeat accessiōnē, decimus uero secundæ & ipse tertiā deinceps. Pari portione quarta quintana procedet. Nihil autem refert in præsentia duplicem ne quintanā, aut duas quintanas hic dicas, quod nec ipsum omnes cōcedūt. Alterum par duarum quintanarum. Primus dies unam accessiōnem unius habeat quintanæ transiōnem, secundus liber sit, deinde tertius alteram quintanā incipientē habeat, proportionē in subsecutibus diebus seruata. Aliud duarū quintanarū coniugium. Primus dies alteram ipsarū, quartus alteram incipientem habeat, subsecutibus diebus proportionem seruantibus. Quartum coniugium duarum quintanarum, altera ipsarū prima nocte inuadat. Quintum duarum quintanarū coniugium, altera ipsarum prima die incipiat, altera secunda nocte. Sextum duarum quintanarū par, altera prima die auspicetur, reliqua tertia nocte. Septimum duarum quintanarum par, altera primo die incipiat, altera quarta nocte. Hæc igitur septem coniugia coniunximus, statuentes priorem quintanam primo die auspicari. Rursus autē alia septem faciemus, primā ipsarum nocte prima incipere proponētes. Si igitur ita ipsi & sextanam adiunxerimus, constat plura simul fore coniugia, ac plura adhuc eorum quæ septimanā cōnectunt, aut multo plura quæ octauam, uel etiam quæ decumanam: ut nihil dicam de uigesimalis, trigesimalis, quadragesimalis, quæq; has uisæ sunt necessario hypotheses ipsorum sequi. Illæ igitur in præsentia dimittantur. Fiant autem nobis usq; ad decumanum, ac primum mihi considera, ut nunc cum duplex quintana gignitur, coniugia dicimus. Si autem triplex oborta fuerit, cōstat multitudinē haud paucorum parium aliam generari. Iā uero licet & quadruplicē ipsam fieri quotidie, una inuadente accessiōne. Quintuplex fiet mista quadruplici, una nocte quinta quadam post commemoratas quatuor, quintana, atque hac rursus ipsa quadrifariam. uel enim in prima nocte principium potest sumere, uel quadā subsequētī, aut secūda, aut tertiā, aut quarta, aut quinta. Hoc autem ipsum uarium his est etiā in alijs typis, & maxime in his qui plures dies continēt. Si igitur omnem quintanæ uarietatem ei qui in sexta est coniunxeris, consideras opinor quanta sit multitudo. At si eis uel septimanā miscueris, uel octanā, aut aliquam subsequētium, deinde rursus ex quatuor

typis

typis ita inuicem complexis alia facias coniugia, deinde ex quinq; postea rursus ex pluribus, puto te intellectu colligere, quantus coniugationū numerus sit, aut quot indigebit libris ad eorum disciplinam. Qualis enim in eis erit plexus conabor tibi paucis indicare, initiū sermoni hinc constituēs. In singulis typis prius conueniet coniugationum uarietatem persequi, ut in quintana paulo antea ostendit: postea ipsas inter se complicare. Primum sanē unum par eorum quæ ex quintana sunt miscatur unī sextanæ cōiugio, ut ex duobus paribus tertiū quoddā aliud oriatur: deinde omnibus omnia deinceps cōnectere, postea ita unū duobus hinc tribus, hinc pluribus, usq; dum uniuersa typi qui cōplicatur coniugia uni permisceas. Post hoc duo paria unius typi quintani uni per singula alia miscere, deinde duobus, aut tribus, aut quatuor, usq; dū omnia inuicē cōplicaueris: deinde ita rursus quatuor coniugia, ijs quæ in unoquoq; typo sunt, miscere. Postea quinq; deinde sex, usque dū omnia quintani cōiugia omnib; alijs permiscueris, nō simul uidelicet omnib; sed unius cuiusq; separatim, ut quintani paria ijs quæ in septimano habent: postea ita octani, aut nouani, aut decumanis, aut alicuius subsequētū cōiugij. Inde quemadmodū quintanū singulis alijs cōmiscuisti, ita iam decumanū unicuiq; aliorum miscere. Postea septimanū, octanum, & reliquos. Vbi uero hoc feceris necessariū erit, triū typorū cōiugio omnia omnib; cōiungere, hinc quatuor, inde quinq; mox sex, postea septē, atq; ita cōsequenter, donec omnia omnib; cōplicauerimus. Porro quod adeo copiosa parū erit multitudo, ut numeratu difficilia sint decem milia, quēlibet puto etiā numeri imperitū intelligere. Iam qui arithmeticis sermonem cōmuni cauerit, audire ab ipsis multitudinē poterit. Ego em̄ si ostendere nunc ei uellem, maiori opus esset libro de his quæ hæc nugantes scripserunt, non considerantes me uel millesimā cōplexuum partem attigisse, et si multa inaniter sint locuti. Si igitur utile esse arbitrantur typos inuicem cōmiscere, subsistat ubi utilis uel millesimā partē inuenierint: sin autē inutile, reueriti iam tandem uocēt ad libros Vulcanū, aut si ipsi non uocent, tempus corrumperet. Quis enim ex ipsis alius adhuc scribet: quis non & hos iam dissecans in diarios usus admittet? Cum autem hi iam scripti sint, & quibusdā amicis traditi, cūq; illi uelint alios discere quomodo tabula se habeat, ego statim proponentibus typorum multitudinem respondeo. Est itaq; methodus non alterius cuiusdam generis, sed prioris subiecta. Persuadeberis autem & ipse rem ita habere, si reuoces prius in memoriā, eamq; promptā semper habeas, nepe diē nos hodie appellare, tempus ex die & nocte cōpositum: sic itaq; & annum esse dicimus, dierū trecentorū sexaginta quinq; & quartæ unius partis. Cum itaq; diei unius quatuor & uiginti horæ sunt, duorū quadraginta octo, triū septuaginta duæ: nomina uero typis nō à diebus completis sunt, sed ab accessiōnis repetitione. Ter-

Galest.

tianā sanē appellamus, cui tertio die accessiō oboritur, duob; interea iam nimirū etiā absolutis: quartanā, cui quarto quoq; die, tribus & in hac interea diebus completis, ac in alijs ad proportionē. Quapropter cum circuitū typi quatuor dierum inuenieris, quintanā ipsam dices. non idem nāq; est, quinto die accessiōnē inuadere, & quinq; dierū esse circuitum. In memoria igitur hæc ponens rursus succurrat tibi dictæ prius in tabula Methodi. Dictum autem est propositum horarum periodicarū numerum, quæ inter duo principia sit accessiō, inspicere debere, utrū metiatur in tabula contentū numerum quemlibet. Erant illi pro horarum multiplicatione uigintiquatuor, effectū. Vt igitur citra tabulam ipse in digito inuenias, hoc ipsum facito, sex quidem & octo proposito, cōmode utiq; inuenies quatuor quotidianas fieri, cum sex horarum circuitus propositus exillat: tres autē, cum octo. Septem autem propositis, aut alio quodā non metiēte uigintiquatuor horarū numerū, inspicito utrum propositus, partem aliquam habeat, an nullam, nisi unionem. Si enim habet aliquā præter unionē partem, quæ admodum nouem tertiā, quindecim tertiā & quintam, inspicito qualis ipsius pars communis sit cum numero uigintiquatuor. Exempli itaq; causa, tertiam sanē uigintiquatuor horarū numerus, quintā autem nō habet, quemadmodū quindecim horarum numerus. Si igitur proposita periodus horarū nouem fuerit, tertium sanē huius capies, tertiū autem & numerū uigintiquatuor, octo: ac dices octo typos esse tribus diebus circūscriptos. uellem te huiusmodi typos quartanos nominare. Sed dū quindecim horarū circuitus fuerit, quindecim sanē tertiā parte capta, quinq; dierum typos esse, quod est sextanos, dices. At horarū uigintiquatuor quoniā & harum tertiā pars octo sunt, tot esse dices etiam sextanæ typos. Quod si nulla particula propositus numerus fuerit, qualis est septenarius, uigintiquatuor octanas. Ita quoq; si decē horarū propositus fuerit circuitus uigintiquatuor, typos esse qui undecim dies comprehendunt, dices, hoc est, undecumanos. Sic ubi tredecim horarum circuitus fuerit, quatuor & uiginti. Pari modo si maior fuerit propositus circuitus quā horarum uigintiquatuor, siquidem nullam habet mensuram communē cum numero uigintiquatuor, quemadmodū in uiginti quinq; contingit, uigintiquatuor esse typos uigesimalsextanos esse dices, quæadmodū & uiginti. At si cōmunis utriq; mensura quæpiā fuerit, quemadmodū in uigintiseptē numero tertiā pars est, octo decumanos asseuerabis: quandoquidem horarū uigintiquatuor, tertiā pars sunt octo: uigintiseptē autem, nouem. Quippe cōstat decumanū typi circuitum esse dierum nouem absolutorum, qui sanē horarum numerum ducentarum sedecim efficiunt, cuius pars octaua est propositus uigintiseptem horarum numerus. Hæc igitur methodus cōmuni in tabula prædicta subiacet, tantum ab illo differens, q; aliquis etiam citra tabulam inuenire potest primum horarum numerum, diurnis circuitibus mē-

Tom. 3 p. 2 suratum

suratum, cuius pars est, propositus. Hec speculatio ostensa est etiā ab Euclide in libro Elementorum, septimū autem ipsius est caput. At maius utrique numero cōmune capientes, considerare oportet, quoties cōmunis hæc mensura utrunque numerū partit: ut in quindecim & uiginti quatuor, primū cōmunis mēsurā est trium numerus. Hic aut quindecim numerū metitur per quīnum, uigēsimū quaternariū numerum per octo, siue quinq; multiplicaueris in numero uiginti quatuor, siue octo. Itaq; in quindecim eūdem numerū fieri inuenies, sicut centenarum uiginti horarū, dierum autē nimirū quinq; atq; idcirco typum decumanū dices. Eadem ratione si propositus numerus horarū tredecim fuerit, cōmuniter metientur & hic & uigin-

ti quatuor ex ambobus inter se multiplicatis factus, qui est trecentarū duodecim horarum numerus, quandoquidē ad primos dictos numeros pertinet tredecim. Appellant enim sic, quorum non est cōmunis mensura unionis. Itaq; numerus quē utrique metiuntur erunt, tricenū duodenū, nam ter & decies hic uiginti horas continent: typus autem dierum erit absolutorū tredecim, hoc est, quatuordecimanus, quandoquidem quater & uigēssies, hic numerum ducentorū duodecim partit, multitudo typorū erit quatuor & uiginti. Habeat itaq; & hanc methodi demonstrationē, & si non statueram res inutiles uos docere, satius enim esset ipsas omnino contemnere, memores oraculi Pythici, nempe, Parcendum esse temporis.

CL. GALENI DE CAUSIS PROCATARCTICIS LIBER

NICOLAO REGIO CALABRO INTERPRETE.

NTIQUI quidem physicorum iuuare studentes humanum genus, non solum mouebant & proponebant aliquid eorū quæ manifeste cognoscuntur, sed quæ immanifestorum conabantur adinuenire multa, & augeri quidem in eorum inuentionibus secūdam illa tempora abhinc maxime proueniebat. Eorum uero qui post eos uenerunt medicorum & philosophorum, quidam quidem appetentes gloriam: deinde, ut iustum est, desperantes nō fortunati ea, conati sunt astuti fieri. Quidam uero non potentes soluere ea quæ ab illis proposita sunt sophismata, duorum alterum passi sunt: uel enim crediderūt eis ut ueris, uel de omnibus dubitare iustum fore putauerūt. Vtrum autem aliquid est eorum quod est de primitiuis & procatarcticis nominatis sophismata: ut quidem coactis ipso priorib; propter causam eorum qui uenerunt, alios quidem in dubitationem constituerūt; alios uero credere sic asserunt, ut necessariam & utilem theoriam sufficientem existentem secundum seipsam, & ab Hippocrate dictam esse hanc artem longam, adhuc puto longiorē faciāt hi mirabilibus sophismatibus. Cum autem Gorgia licet derideris huiusmodi medicos, & maxime nuper uidens quendam speretum & ualde redargutum ab ipsis operibus artis, rogasti nos sub memoraciones scribere tibi de procatarcticis causis, quas utiq; & occasiones multi antiquorū nominant: fiunt enim maxime circa animalium corpora quando imbecillitatē manifestāt, occasiones ægritudinum dignum æstimauerunt nominare. Nullus igitur euectantium crura à gelu in frigidatū, uel à calore æstuatū, uel amplius exercita-

tus, uel tristatus, uel aliquod tale ægrotauit: sed sola imbecillia corpora, huiusmodi causæ tangunt, & exinde puto occasiones argumentationum preberi sophistis demonstrare conantibus, quoniam si aliquando non nocent imbecillibus, neq; tunc nominabūtur iuste causæ. oportet enim (si quidē ea eorum natura agunt, & agere à seipsis habeāt, & nō ab imbecillibus corporibus) super eas apparere effectiuas. hoc autē non ita habet: sed sicut uidemus in theatro: cōtingit enim mille sedentibus, æstare quatuor, et horum ipsorum unum aliquē febrile, & nō oēs: sicut & amicū nostrum Menandrum pridie exire quidem à stadio post agonem dicentem & caput dolere, parū uero post febricitare incipiens. Hunc enim uisitantes nos secunda die mane iussimus quidē, ut nosti, fomentare rhodino caput, deinde dormire, & post balneari plurimum, nihil timendo & si adhuc uideatur aliquid febris remanere: alijs uero medicis expectare uidebatur & uidere eum qui per tertiā paroxysmum qualis erit. Verbis igitur pluribus motis, quorum gratia tibi scribi à nobis postulaſti hæc, quia neq; illi nos neq; nos illos poteramus permutare, autoritatem electionis in laborante committentes, omnes recessimus simul. Parum uero post quidam famulus Menandri ueniens ad nos, redire ad domum rogabat domini sui, & nos obediimus. erat autem Menandrus ille rector non sic rudis existens, ut rationes dictas non assequeretur: uel non cognosceret plus posse ueriores, quod dissonantiam quæ in rationibus experientia maximus iudicare ignoraret, nec obliuisceretur eorum quæ perfecta sunt, quando eum qui in labore febricitauit iuuenem in balneo lauans sanauit confestim, alijs medicis prohibentibus. Alium uero, ut nosti, similiter illi dicens ab æstuatione febrile, sanauit balneis pluribus: ac quoniam dubitatibus illis primo

primo, & timentibus, & ignorare confitentibus ad quid finiret egritudo iuuenis qui desipiebat, ridens ego hæmorrhagiam patieris parū post ex naso dixi, & totaliter liberaberis ab ægritudine: illis uero deridentibus, & talia diuinare dicentibus esse impossibile, repēte dexter naris effluxit sanguis: & quoniā sudorē prædixi, & prouenit: sic & per uentrē euacuationē multam, & uomitū, & comam, & multa alia talia de natura ægritudinum & cura. Illi uero tanto deficiunt cōfidere aliquid tale opus, q̄ confitetur diuinatorū esse magis q̄ medicorū omnes huius predicationes. Et propter hoc nō debebat eis credere. Ego autē à principio nec uocaui eos, nec unū ex eis, sed nescio qualiter & hoc admirandū agūt inter alia maxime: per se uocati enim uadunt ad ægros. Dixit igitur mihi quā liter iubes uti rhodino: & quæ post balneum offerre cibaria: nūcia mihi, propter hoc enim te uocaui iterum. Ego autē de his iubens quæ mihi uisæ sunt, abij ad quendam agorum qui iuxta ciuitatem, rediens uero secundo die & uidens sine febre esse certitudinaliter hominē, rursus iussu balneari plurimum, & consueta agere, & sic præocupauit ea quæ secundum naturam omnia facere, antequam famosam expectare diatribū. Nosti autē & alium adolescentē paulominus pereuntē ab huiusmodi medicis, qui existens cholericiſſimus & calidissimus, deinde ambulans contentē per æstum multum, & regionem profundam & arenosam, uenit ad gymnasiū iam siccatus. Cum autem esset unctus, & fricatus (etenim gymnasticus erat adolescentens ille) alius qui similis ætatis est, cōplexus eū, sicut plerūq; sit, exacerbauitq; eū intantū ut obliuisceretur, quoniā postq̄ esset fricatus unctuose præiacebat, & luctauit amplius. Cum etiā esset balneatus, & iret domū, tertiū ei multo maius inconueniens anterioribus contigit: obuians enim quibusdam amicis rixantibus & iā se percutientibus, conatus fuit eos dissoluere. Exin de igitur siccatus est totaliter, & horrorem patiens, iam & aduri putās, ad suā iuit domū, & decubuit. Sequenti igitur die ad hos mirabiles medicos incidens, necessario eū qui ad sequentē diē tertiū debentē esse à principio paroxysmū expectare iusse runt, nobis tamen consulentibus q̄ citissime balneare eū maxime pinguiſſime, & cibare humidissime. Nosti igitur qualiter immittēte eo qui per tertiā paroxysmū, omnifariā sine pulsi factus est, & in frigidabat, & moueri & transferre seipsum non poterat, à siccitate autē simul & imbecillitate quæ secundū uirtutē, neq; os mouere poterat adhuc, & neq; linguā, neq; loqui quantūcūq; modicū. Venit autē ex necessitate ad nos famulus, rogans ire & iuuare adolescentē festinanter: postq̄ autē ipsum marasmatū uidimus, uix sanauimus pluribus deinceps diebus sicut nosti & ipse qui uidiſti. Hoc siēs, inopinabile uisum est omnibus medicis: scriptū enim nō esse id ab aliquo anteriorū aiunt, & æstimant nostræ temeritatis esse, scilicet ante immiſſionē paroxysmi cibare simul & uinū

dare adolescenti. Quandoq; etiā eorum uis os aperui, cibum largiens. Quando uero melius se habebat, non dedi cibum ei ante immiſſionē paroxysmi, ut crederes qualiter exsolueretur, & in frigidaretur, & propē impulsualitatē ueniret, & qualiter his factis uix ſuali credere medicis qui tunc erant præſentes, hoc esse maxime quod saluauit hominem, scilicet ante paroxysmū cibari & uinum offerre. Quā autē ratione hoc faciebā interrogabāt, & de eo quod fiebat mirabantur. Sed non erat, ut puto, iustū eis mox respondere, secundū principia artis confestim erratibus, & nec ex quibus elementis corpora animalū, neque qualis sit ægritudo febris scientibus. Sed de his & per alia monumenta scriptū: & non oportet nobis maius fieri illud quod post opus, præiacente cōsideratione, licet sit maxime utile. Instituius enim nō dicere aliquid inutillū per hos sermones, sed abſcidere quod est prauū, simile agentes his qui ueterē uiam emundant spinis & rubis plenam: non enim est illis ipsa intentio rubos uel spinas abſcidere: sed quidem ante festinantes proijci & puncti ab his syluestribus plantis, abſcidere primo eas coguntur, deinde sic ad id quod præiacet à principio redeunt: si uero non rubos solū uel spinas, sed hamos & occupatoria quā multa habet uia: multiplici ut puto tempore detinebit eū qui emundare ipsam desiderat. Sunt autem in nunc præiacente cōsideratione alia quidem sophismata uelut spina, quædam uero rubis prohibentia, alia uero hamis alsimulantur, & improuide quis se habens si ceciderit cōprehendatur. Quocirca & odire iustum est sicut eos qui in uia per quam gens ambulat talia deponunt, ita eos qui ad artem benignā impediendā construunt sophismata. Igitur & nos alia quidem eorū abſcindamus: alia uero emendemus: alia uero teramus, purgantes antiquā uiam non ad ciuitatem ducentem, sed ad artem omnibus ciuitatibus utilem. Interrogemus igitur primo eos qui nunquā ægritudinum causam æstimant esse in frigidationē immoderatā, neq; æstum, neq; repletionē, neq; aliquid aliud talium, ex qua unquam ratione sapientiæ & unde inuenientes suadent nobis: nō enim à terra habitabilibus: nullus enim est hic qui nō aduertit & fugit in æstate media & maxime in ortu canis meridiem calidam, & regiones suffocatiuas, & si ne uentis, & multo utiq; magis si annuales uenti non flant. Si uero incontristantes essent immoderatiores æstus, quæ utilitas esset domorum frigidarū: quod autem cōmodum aquarum frigidarū: quæ uero uini & balnei fructio: quid autem deuſatio uult quæ iubet domo umbrosa uti: uino uti modico: quis nō iubeat uino madefacere pulmo nem: uel cannam pulmonis exsolubilem fieri: Si uero impericulosa esset æstus cōuersatio, uanum est fugere eā. Deiciat igitur mulier quidē pileū: & bubulcus, & quicūq; alius pastor uiridis plantæ coronā deponat: nullus uero uiator ferat in capite cooperimentū: auferantur etiam à conuiuijs æstualibus hederæ extremitates, & coronæ de ro-

sis, & aura flans, & alia uniuersa cōsolationes æstus: doceo pastores & bubulcos in meridie non fugere solē, & neq; ad umbras & uersus boreā regiones ducere animalia. cur em fugiunt intrista bilem rē? cur nam remedia quærūt eius quod cōtristat? Sed neq; his suadebis, neq; alia docebis edita à natura fugere quæ cōtristant. Vnde uenis? ex quo mundo? dic. uniuersa enim animalia quæ sunt apud nos, operibus ipsis redarguunt tuam delirationē: quæcūq; em longe peregrina serpūt, per multa stadia abscedunt fugientia æstate caliditate, hyeme uero frigus: quæcūq; enim nequeūt abscedere omnino, utiq; alicubi effugiunt æstum & frigus, mutationibus locorū per cauernas uel habitacula uel aliqua alia cooperimenta, utentia. Vellē autem teipsum dō sophista generosissime in media æstate quando oritur canis, in aliqua regione profunda, & absq; uētis, stare nudo capite, nō per totam diem, neq; in multis consequenter, sed in una solū; nā tribus horis solis, uersus meridiē non esses solum adurens, & febriens, sed & desipiens, & inanimatus efficeris magis q̄ nunc bonū etiā esset die hyeme in discooperto loco te stare nīgente uel pluyente multū, & non simpliciter sic, sed balneatū prius in balneo tepido: tunc sentires euidenter quicqd est infrigidatio, & quæ omni nō causa ægritudinis sequetur. Mirandum autē est & de eo q̄ uituperas balnea, ceu male lauantia. Sed quid est aliud male balneari q̄ non habere cōmoderatam caliditatem? ac etiā si non nocemur & à calido & à frigido, cur uituperas ea quæ à temperantia quidem egressa sunt, calidiora uero & frigidiora decenti existunt? cur autē si in balneo quis claudat, moritur? propter quid uero multi infrigidati in uis anticipauerūt mori, antequā ad omīcapulum uenirēt? an mori quidem aliquos immoderationibus caliditatis uel frigiditatis occupatos uerū esse æstimas, non autē uerū noceri? & posset ne unquā aliquis nō nocitus mori? Hoc audientes iniqui sophistæ deceret eos intrare sub terra, & nunc demū prius uerecūdari, & deponere quæ male opinantur: sed intantum deficiunt hoc facere, ut sophismata quæ inuerecūdiorem simul & promptam habent inconuenientia, non pigritent tangere, dicentes disceptare noui, quoniā nullus nocetur ab his talibus omnibus. Sed quoniā non est causa nocumēti, si essent causæ, semper essent hæc talia. Rursus igit nos oportet & horū soluere cōpedes in nomine solum propter locutionē & non in rebus facientes. Si enim est aliquid quod potest quidē inferre nocumētū, non semper autē, hæc ægritudinalis causa est. Si uero tu non uis quod aliquādo nocet in illo temporaliter, concordare causam nominare, nequaquā in re est quod quæratur, sed in nomine transit sophisma. Sed nocere id dic, non tamen nocumēti causam existere: & nocium nominā, non concedens rationē nuncupationis; nuncupatio enim est nocitui sicut & sanatiui: ratio uero quæ æqualiter ponitur nūcupationi, nō est aliud q̄ nocumē

Ati causa: Pone eā aliquē nō intelligere: quid dicis? nocium dices quodcūq; est nocumēti causa. Sed non est nocium similiter quod mihi nocet: causa em semper: sed nunc demū, quoniā uoce nocumēti causam necessariū est id dicere esse huic corpori quod nocetur. hoc autē erat id quod quæritur. Sicut em si semper noceret, semper diceretur esse causa nocumēti, sic quia nō semper, sed aliquando nocet, manifestū est quoniā tunc solū dicitur causa. tu autē si nō sic uocare uolueris noceri hominē, nihil est hoc ad ipsam rē, sed de nomine est litigatio. Quid enim est de religare, dicendo quoniā hic qui nunc febricit homo, propter solem calidū, uel gelu frigidū uel propter ampliora exercitia nocitus est: hoc em est quærere de re. siue autem causam oportet nominare id quod nocuit, siue nō, de nūcupatione est disceptatio. Sed si & hoc acceptet aliquis: nihil quidē ad medicatū uā oberit: nō tamen concedimus præceptū. Possūmus autē facilius exponere quid significat Græcis nomen causæ & causa: & hoc iterū sic est paruum, ut nullus in lingua Græca nutritus ignoret significatū. interroga enim aliquē euntē ad fortē sic: quæ causa te duxit de domo? & considera responsionē: dicet tibi proculdubio, quoniā empturus aliquid uenit, uel ut amico loqueret, uel quid tale aliud; in omnibus opportunitatē indicans esse causam operationis. Vnū utiq; est hoc genus qd siue id propter quod fit, uolueris nominare, siue utilitatē generationis eius, siue finē, siue intentionē, nihil differt: intelligere em uolo te id quod dicitur, & non semper uocabula. Vnde & si nō uis exēpla alia, sustine. pone enim te interrogare carpentarium perforantē lignū, uel dirigentē, uel dolantē, uel cōpaginantē: propter quam causam sic facit: illum uero respondere gratia lecti facere: & eam iste primo intentionē actionis respondit, cuius gratia uniuersa desinit actio. Ita autē & si textorē interrogaueris, propter quid fila sint staminis uel deponit lanam, uel carmina: finem actionis respondet tibi: gratia enim constructionis indumenti hæc dicit fieri. Indumētum autē ipsum interrogante te propter quam causam construitur: omnino dicit gratia cooperimenti corporis, ut frigoris causa omnibus assuetissimū. Aliud nō minus isto consueto quando causant materiam: etenim carpentarius increpatus quoniā paruū cōstruxit lectū, causam lignis attribuit: & formator terræ: & pictor coloribus. Quis non audiuit multoties interrogantes homines, quæ sit causa propter quam lectū ab applicationibus solutum est? quæ autē sit propter quā obtusa q̄ cito pīcturæ floriditas facta est: quæ uero sit causa cadēdi cito domū? respondentes autē, quoniā uiridia cōpaginata fuerunt ligna: & deinde siccata euerfa sunt. illū uero, quoniā colorū idoneorū copiam non habuit. illum autem, quoniā lutū uel calx uel quid aliud fuit prauum. in omnibus enim talibus causauit materiā. Sic, & rursus in his organa causans: propter quā enim causam prauē compaginauit lectum

lectū carpentarius bonus? ille uero respondit quoniam praua usus fuit dolabra, & grosso terebello: & limatricem non habebam: & martellum amisi: & securis erat obtusa: & alia huiusmodi. Sicut puero & librorū scriptor interrogatus, propter quam causam scripsit prauē chartam inueniri dicit asperam: & incaustū fluidum esse: pennam obtusam: & applanatorium non habere, ut infigaret melius. rursus & iste in charta quidem & incausto causat materiam: organa uero uituperat, pennæ & applanatorij memorans. Quoniā autem & ipsos artifices causam ponunt delictorum quæ in facturis, quando non habent organa uituperare, quis non nouit? ac honorū effectū causam enunciauit conditorem maxime. alius enim fuit causa ut pulchra fieret statua, Phidias, alius aut fuit causa statuæ loci, quæ est in Olympiā. causam autē & medicum sanitatis æstimaui quam agris fecerit: & gubernatorem nauis quā influantibus fecerit: & compaginationis nauis nauifactorē: & lecti carpentarium. Et primē deinde & principalissimā causam sunt duæ: hæc intentio cuius gratia fiunt ea quæ fiunt, & conditor à quo fiunt: tertia uero & quarta dignificatiue sunt causæ: scilicet organa per quæ, & materia ex qua. In humanis itaque artibus uniuersis nō conuenientibus causis, nunquam utiq; proueniret effectus. nisi em esset utilitas lecti, nunquā carpentarius lectū construeret. & si utilitas quidem esset, nō autē adesset ei serra, et dolabra, & terebellum, & alia præparatio carpentariorū organorū: ac etiā neq; & si hoc habet, lignis uero careat, poterit utiq; cōponere lectum. & si organa quidē adsint, & ligna, & utilitas generationis eius propperet, solus uero artifex non adsit: non poterit unquā fieri lectus. Ita autē est & in alijs omnibus artibus: gratia enim alicuius agunt omnes: & materia erit aliqua: & organa indigent. Quæ uero aliter fiunt secundum aliquā causam, uno quidē priuata sunt genere causæ: scilicet eo propter quod: hoc enim est id quod à casu: nullius em fit gratia. priuantur autē aliquando & eo quod per quod: hoc autem est organum. id enim propter quod fit quod fit, est utilitas generationis eius: per quod aut, organum: à quo uero, conditor: ex quo aut, materia. Et manifestum est quoniā nullum est quod non indigeat omnino materia, ex qua est: & effectiua causa, à qua est. Vnum nulli est contrariū: sed semper indiget conuentu patientis quidē, ut materia: agentis autem alicuius circa eam, in ratione conditoris: & aliquando quidem organo indigentis, & agentis gratia alicuius: aliquando uero sine organo, & nullius gratia. Calcitratus enim quis in pugna, & interficiēs calcitratum, efficiens quidē est iste, & utiq; dicat quis mortis: organum uero eius crus eius factū est: & materia corpus calcitrati: & si quidē sponte hoc fecit, omnino gratia alicuius. Si uero nullius gratia, nō inde bona fortuna coaducta est. Si uero ex continentis nos aeris frigore uel estu est nocumētū: effectiua quidē causa, qui cōtinet est: materia uero, corpus quod patit. Nul

lum igit effectiū absq; cōuentu alicuius patiens & efficiētis speres inuenire. Si enim quod patitur auferas ex quo fit quod fit, interimes efficiēs à quo fit: oportet aut utraq; cōferre ad generationem eius quod fit: & quæ conferūt, hæc causæ eius iuste dicant. Quæcūq; enim ex sui natura ad generationem eius conferunt, hæc causas uocant omnes homines. tu autem si uis ex sui natura dicere, uel principium dicas. In omnibus autem his oppositur quod accidens. carpentarius enim, terebellum, & lignū ex sui natura conferunt quidē ad uas generationē: in ipso enim quod cōstruendum est licet ostendere & ligna, & foramina à carpentario facta per terebellū. Locus uero in quo iacebat lignum quod artifex cōprehendit, & is q̄ in circuitu est aer: secundū accidens utiq; & non primo dicentur causæ. quia enim homo erat artifex, necessario contingit cōtinere aliquē locū. Si uero hoc & nō oporteret, esse corpus solidum inter eum & lignum omnino indigebat: prohiberet utq; sic agere circa id. palam igitur est quoniā uel uacuum esse omnino id quod in medio oportebat, aut si nō uacuum, tamen plenū corpore cedente. Quo & manifestum est quoniā & aer ipse ad uas generationem confert. Disces autem euidentius si excogitaueris artificem transire per totam materiam, sicut natura transit: & nō sicut nos, extra eam tangentem: palam enim quoniā neq; loci utilitas fiet cōditori preter eum qui materię: neq; aeris qui in circuitu aut uacui: prope igitur in medio lapidum: aliquando in terra generantur animalia eundem locum occupante cōditore cum eo quod fit. Indiget igit carpentarius ut agat aliquid circa lignum non impedita intermedia distantia, non inquantū est carpentarius, sed inquantū habet corpus locū aliū cōprehendens q̄ materia eius quod efficitur. Hęc igitur secundum accides sunt, & rationem habent eorū sine quibus non: accidentia quidem si non affuerint, generationem prohibēt eius: ipsa autem nihil in essendo præsentia cooperantur: magis autē ualent abscondere dices ea actū, quando non affuerint, sed in essendo in præsentia: corpus enim solidum quod est inter medium carpentarij & ligni, prohibet carpentarium circa lignum: ablato uero eo, secundū accidens secutū est inter mediū locum aere repleri: quia enim in hoc mundo uacuum aere nunq; cōsistere potest locus, prope derelictus à solido corpore non remansit certitudini uacuum: sed eo qui in circuitu est aere fluente in eū, repletus. Manifestū igitur est quoniā secundum accides indiget carpentarius aere: planum etiam est quoniā qui ambulant, solido quidem aliquo corpore subfirmato, circumessu uero aere cedēte. Quia enim ei accidit nō inquantū est ambulans, licet inquantū corpus, rapit uersus deorsum, id est, uersus cētū mundi: & iterum non posset alte ambulare, anticipans deorsum ferri uersus terram, neq; etiā procedere uersus ante, non cedente cōtinente: recte igitur hæc quicūque de uirtute curant, rationē eorum sine quibus

non dixerunt habere, & non causas generationis eius quod sit existere ipsius: cum ambulationis utilitas, & impetus animalis, & crura dicuntur existere: causa uero sine quibus non existere extrorsum quidē circūfessum quod cedat, ab inferius uero locatū quod resistat. Mihi quidē determinatus est uniuersus qui de causis sermo, quot sunt, & quales, & qualiter ad inuicē, & ab his quae secundum accidens, uel eis sine quibus non, differunt. Si uero non uis o sophista rursus causam generationis lecti dicere carpentariū: responde nobis: a carpentario dicis fieri lectū: & hoc quidem concedas: discere autē de nūcupatione. Si enim quod prius ad huc nobis respondetur spontaneae, uel ab aliquo factum est: utroque modo redargueris dilirans. Si uero a nullo factum fore concelleris: ambiges autē de nūcupatione: uerecundare primo quidē non de re sed de uoce litigans: deinde autē totam uitā euer tens & confundens. Si enim dixeris quoniam a carpentario lectū factum est: non tamen est causa carpentariū lecti: uel quoniam ab hoc quidē iste occi lus est: mortis uero causa non est qui occidit eum: ultimam putaberis maniam pati. Delectabiliter autē audirem a te & iudiciū dicente sic: o iuri iudices Dion iste occidisse quidē cōfiteretur Tiphonē: non tamen est causa mortis. Si enim a quo fit ali quid, haec omnino est causa: erit utique Dion causa mortis Tiphonis. Si uero aliud quidem est a quo fit aliquid: causa uero aliud: ab hoc quidem mor tuus est ille homo: ille autem non est causa mortis: non constituunt causatorē reum: absoluetur utique ipse. An igitur non sunt iuste delirationes haec, & stultitia longae? Et melius nos iam ab his absce dendo sophismatibus, ad quandam aliam transire delirationem, residuū uiae mundātes. Est autē ali ud genus sophistarum qui fieri aliquid, & corrupti, & noceri omnino, & alterari concedunt: & uni uisuiuscunque talium causas aliquas esse putant: ta men uerecundantur de procatactis nominatis causis, nec ab actu, nec a frigore, nec a repletione, nec a labore fieri unquam agritudinem dicentes: de quorum quidem magis miror amētia quam eo rum qui negant, ac si non esset: sophisma enim ho rum transponentibus mentem nūcupationis fa ctum est: illorum uero hoc sophisma omnino est: sed si oportet uerum dicere, magis circūdatio: om nino enim si aliquid aestimant esse causam: opor tet tamen adiungere circa quam ager, an passibi lem ponunt esse materiam non patientē. Sed si qui dem impassibilem: an manifestum est quoniam neque materiam ipsam custodient: in patiēdo enim & regulandā essendo facili ter ab efficiente, est ipsius materiae. Pati autē si confiteantur materiam: nequa quam utique fient quidem minus: hanc autem pati magis negabunt: quoniam etiam & si efficiētis in eam causae aliquam quidem fortio rem esse conce dunt in materia imbecilliore. & si confiteantur om nia: quam rationē habebunt dicere quoniam mil le in theatro existentibus, nullus alius februit pre ter quatuor: num cōtingit hos exuri solos? Si em

non decem, sed unus solus esset qui febreret: nihil prohibet solā ipsum aptū esse ut noceret a tali pas sione in tāto tempore: aliorū autem alios quidem & ipsum aestum negligere euexia corporis: alios autem imbecilliores quidē existere, respectu robo ris aestus: sed tamen ut in febrem nocementū ter minetur, indigere tēpore longo. Adducamus igitur in medio eum qui primo de his inuerecunda tus est: dicat per suā seriem sic: Causas enim fe brium plurimum quidē & nunc etiam prius quae fierunt ab infirmis audire, & discere uolētes utrū in frigidato uel laboarte, uel repleto, uel ex aliqua huiusmodi causa principium egritudinis accidit: neque uere, nec conuenienter quarentes causas a gritudinum. Si enim esset frigus causa febrienti: qui magis in frigidant, magis febrient: non fit autē hoc: sed quidam ad ultimū periculū uenientes ex gelu, & saluati ex hoc, sine febre permanent. Simi liter autem & in labore, & in repletionem idem fit. Multi enim in multis fortioribus laboribus & re pletionibus immissi, nequaquam aliquādo febrerunt. Haec quidem series ex primo lib. Erasistrati de fe bribus, propter assequentiā enim dogmatis suppositi, sicut parū post ostendemus, coactus est in uerecundari. Mirari autē dignum est de Erasistrato, qui desiderio glorię, innouauit multa, & prostra uit multa eorum qui ante fuerunt. Sed de his qui gloria cum eo non sunt potiti, & imperitis cōmuni cauit. Si enim sponte ipsa agunt, maniaci sunt eui denter: si non uolentes, indocti existunt: non cogno scentes em uerum, decipiunt. Et nimirū non mul ta indiget synesi & dialectica theoria sui solutio so phismatis: ait em, si frigare est causa febrienti, qui magis friguerunt, magis utique febrerunt. Sed non est ita. Si enim efficere quidem potest effectiua causa absque patienti agritudine: qui magis friguerunt, magis febrerunt. Sed non omni corpori gelu potēs est febrem inferre: nam solos illos qui magis frigue runt, non necesse est magis febrere: sed quidam eo rum nec omnino habent februi semina, quae autē sint februm semina, nunc non praecipit dicere. Ad magis frigare em magis febrere non sequitur ex ne cessitate. Potest etiam aliquis propter magis frigare, magis febrere: Potest autē & non omnino. Sicut & tertium cōtingit fieri, scilicet in frigidari quidem magis, minus uero febrere. Et quartum autē cum his non impossibile, id est, in frigidari quidē magis, similiter autē febrere. Ac etiam hoc, id est, magis frigare possit, non omnino febrere, est enim aliquis qui non februit quidē, sed apoplecticus, uel tor posus, uel tremulētus, uel spasmosus factus est, ut Alexander in tempore balneatus in Cydno. Neque igitur est uerum fieri, scilicet si magis frigeret, ma gis nocitus est: solūmodo enim & similiter disposi tus, qui magis friguit, magis nocet. Neque hoc, scilicet si magis nocitus est, magis februit: contin git em aliquem noceri quidem magis, non autē fe brere, sed etiam non omnino febrere. Si enim ad febrem solam nocumētum definit, magis nocitū, magis febreret. quia uero multi modi nocumēti sequuntur

sequitur ad frigentes, alij alijs: falsum utique ostenditur multiformiter esse, magis frigentem, magis febrere. Si uero qui magis friguit, non ex necessitate febreret magis, nec noceretur magis: uanū est dicere eundem hominem quando riguit, uel febre re magis, uel noceri magis. Si enim similiter dispo siti essent prius & nunc: necessariū ut quando ma gis friguerint, magis febrerent, quia uero non simi liter: nec febrere necessarium est, nec omnino noceri magis. Haec quidē scripti libri ab Erasistrato series praua euidenter est, non extinctiua sophismatis, ut credit, fidem habens coadiutricē: sed iustitiam multorum temerarijsimam, ut mihi uidetur, rem facientium. in exercitati enim existentes in logica theoria, & neque promptissima sophismatum co gnoscere potentes, de dogmatibus ueritatis enun tiare audent. deinde simile quid patiuntur dubi tantibus, si omnino est motus: quoniam rationem quae est de eo, non possunt habere. Melius autem Diogenes Cynicus ludebat: aduersus huiusmodi rationes de his quae motum negant, interrogatus, ait: Ego quidē miror qualiter non existente mo tu, nauigatores clamant quotidie ad Rhodum & Chium & Co. Sed Diogenes quidem neque tenta bat soluere sophismata quae repugnant his quae ma nifeste apparent: Dialecticis uero maxime in his praecipit exercitari. Quoniam enim falsa ratio est ex manifesta repugnantia aduersus illud quod appar et, immediate sciunt: adinuenire uero conantur, utrum in dignitatibus, uel in figura est mendaciū. & in dignitatibus, utrum in omnibus, uel in ali quibus, uel in aliqua, & quomodo. Si uero in figu ra, rursus & hic considerat circa quod facta est de ceptio. & quauis falsa existat pposita ratio, tamen committit quandā phantasiā ueri: non enim esti mant iniustum nec infallax esse, examinare ratio nes quae immanifestum aliquod concludunt, qua liter habent ueritatis, antequam in manifeste falsis sufficienter exercitati sint. Multos uero hominū uidimus nec per hanc artificialem uia uolentes in cedere, nec per illam cōpendiosam Diogenis: sed conantes quidem iudicare uere falsos sermones, non perfecte autem nec recte haec posse facere. Si enim essent aliqui Diogenici philosophi, immani festorū quidē nullū tentarent his quae immanifeste apparent: & rationes eis repugnantes spernerent, absque inquirerent ubi fallunt. Si uero essent dia lectici, facili ter cognoscerent sophisma. Nunc autē de utrisque licet eos increpare, de ea quae circa ra tiones temeritate in quibus non sunt exercitati, & de obliuione eorum quae manifeste apparent. Me moraris o tu, quoniam non solum sapientissimi ho mines, sed etiam rustici omnes, pastores ouium, & bubulci, & cum his ipsae oues & gelu immodera tum fugiunt: & multi mortui sunt in horum ex cessibus: non fuisti nocitus unquam tu solus ex hominibus male balneatus? Sed non potes soluere Erasistrati rationes aduersus procatacticas cau sas: & non has solum, sed nec eas quae aduersus motum, nec eas quae aduersus demonstrationem,

neque eas quae aduersus doctrinā uel disciplinam uel inquisitionem uel inuentionem, ac etiam nec eas quae aduersus causas ipsorum. Nunquid igitur haec omnia spreuisti ceu non entia? aut credēs his quae euidenter apparent, fieri aliquid dicis ab alio? & eius quod fit, id quod est efficiens, & cau sam nominari? An ab immoderata frigiditate uel aestu nihil fit: sed moriuntur ab eis multi? An au tem moriuntur quidem: non nocent uero? & qua liter hoc contingit? An uero per alias quidē cau sas possibile est noceri: propter aestum autem & gelu non est possibile febrere? Sed oportet his quae fiunt attendere mente: nam indiget res demonstra tione. apparet enim plerumque in febre uel ad aliud quidem definire nocumētum quod ab aestu nul lum est uidere: quoniam enim memorantur, ut pu to, eorum qui ab ipsis accidunt, derident de his qui talia delirant. Iuit quis ad theatrum nihil sen tiens eorum quae circa corpus symptomatum: de inde acredine solis inuadente, caput paulatim calidius habebat, & magis plenū: deinde dolens simul & exustus abscessit quidem dolorose omnibus quae circa tempora: sentiebat autem mox & cutim quae est circa frontem & caput, esse difficulter mobilem & aridam & inaequalem & ortosam: de inde febris eum accepit: & sequenti die medicus ueniens, & oleo infundens omphacino caput, uel rhodino frigido, & balneari iubens sanauit, quid aestimas in his coniecturari de sophismatibus tuis idiotam? Quid etiam? si aliquis bene digerens cer titudinaliter, & nullo symptomate omnino in eo apparente, gymnasiū incurrit: a quadam uero lite plus coactus exercitari, cōfessim quidē sentiebat articulos calidiores, deinde parum post & totum corpus inaequale & aridum: & si moueretur, phan tasiā doloris ulcerosi prebēs, deinde februit: in his declinante febre balneās medicus eruditus ab Erasistrato ad cōsuetam dietā misit. Num igitur pu tas nunquā his credibile fore quoniam non februnt homines qui laborant? Fortassis autem admira batur aliquis qualiter idiote quidem nulli suade re sufficiens est Erasistratus, medicis uero quibus multis suasit: Sed quia multi talium melius esse dicunt patriam prodere magis quam aliquod dogmatū, non pu to admirari aliquem. Quae igitur est proditio? & qualiter redarguuntur Erasistratorum dogmata: qui horum taliū causam existere cōcedunt: quan do omnem febrem ex phlegmone putat, omnino habet ostendere qualiter curatus, demū similiter sanis dietatus sit de reliquo: hoc em scilicet fieri pre sente solum phlegmone, insusabile est: hoc autē, sci licet a ciborū & a uini oblatione, adhuc insusabili us. Necessariū est igitur ei fieri duorum alterum, uel transponi aliquid non ratione habitōrū, uel sophisti zari. Sed non sustinet primū: quoniam in opinione habetur, & euidenter: quoniam & si omnia sequan tur antiquos, nulla ei fiet ab hominibus gloria. Manifestum igitur est quoniam coactus est reli quum subsistere, scilicet mentiri & astutizari: & preterea necessarium fuit Erasistrato & his qui ab

eo, ingensare non hoc solum, sed etiam ea quæ de hypostasi urinarum. Si enim assuefacerent discipulos dignoscere & discernere hypostasim sanio- sam ab ea quæ quotidie fit in omnibus uasis sano- rum, redarguerentur & in hoc facilius in solutio- ne phlegmones conuersæ uidelicet in sanie per u- rinās saniofas. Sed quæ sunt in febricitantibus so- lutis febribus, nequaq̃ illis assimilantur: sed subsi- det his quid alibi, nec fortior illorum sanioforum habens, nec colorē certitudinaliter eundē seruās, neq̃ uiscositatē consistentē. Vt igitur certitudina- liter nō redarguantur: deridere se fingunt de his qui obseruant ea: & tinctiores appellant eos qui ex uri- na aliquid cognoscere conantur: aliquando autē & per submissas urinas decipiunt: ut uidelicet mira- bile illud saluetur dogma, scilicet q̃ omnes febres in phlegmone fiunt. Sic enim in frigida aquam cō- cedunt, dare potū his qui ab ardua febre detinen- tur: sudantq̃ confestim, & liberantur ab aegritudi- ne, si in tempore quis eis offerat potum: & hoc ui- disti nos infinities d̃ Gorgia facientes: si non con- tingit phlegminantem particulā fortiter ut uidet: sed oportet cōiecturare de magnitudine febrium, repente solui bibita aqua frigida. Nō bibatur igitur, iubent, ut non habeamus omnia quæ possint soluere nostram hæresim: & alia multa talia huius artis abiecerūt auxilia: redargutionē quæ ex ipsis timentes. Vnū autē horum est id quod de procata- rcticis causis: non em̃ contingit ostendere qualiter æstuante uel laborante uel irato uel tristato homi- ne paremptosis sanguinis ad arterias facta est. Cō- plicat igitur hic sermonē, & sophistizantes, & in- geniationes adinuenientes insidiant illis qui pri- us ueniunt quidē ad doctrinā spe discendi artem benignam et uitam cōmodam. Aduenit autē eis ex illorum insidia, cōtrariū ei quod preelegerūt. Ru- des enim existētes idiotæ in cōmune omnium men- tem custodientes, & his quæ manifeste apparēt as- fueti credere, tantū adducuntur & auertunt in- temporaliter à mirabilibus sophismatibus, ut de- credant his quæ manifeste apparēt, quando nesci- unt soluere sophismata. Mirabile etenim hoc inge- niatū est ab huiusmodi medicis aduersus discipu- los, ut neq̃ in sola experientia permittant eos ma- nere: neq̃ ad rationē trahentes cōcedāt ire ad dia- lecticam: ut habeant, sicut puto, eos conuincere minimis sophismatibus: illi uero qui nō exercitati sunt ad soluendum sophismata, admirantur de do- ctoribus ut de dijs. Nostri enim quoniam quidam qui ab infortunio inciderūt in tales medicos, con- fitebantur multoties, quia quando memorantur eo- rum quæ passi sunt, cōfitebantur, quoniam labor & æstus & omnia talia febres accendere consueue- runt: cum uero ad Erasistrati sermones aspiciunt, decedunt. Sed si horū aliquis adhæssisset uiro dia- lectico, prompte utiq̃ cognosceret eius sophisma- tata: enim: Multi in multum fortioribus labori- bus & repletionibus aduenientes, quoniam quan- do aliqui februerint, infirmitatē effugerūt. Num igitur o sapientissime propter eos qui maioribus

occupati laboribus, non februerunt: impossibile est minori labore, occupari febre aliquem alium? Adducamus & nos ad mediū iuristam aduocan- tem quidē pugnatori qui percussit anum: deinde interfecta est: & accusato ab aduersarijs (accusato re enim hoc solum probate: quoniam ille quidem percussit: illa uero mortua est) qui pro accusato ad- ducat, quoniam quidē non interfecit: neq̃ hoc ten- tet à principio: sed quoniam ille neq̃ fuit causa mor- tis tenetur probare, in sophismatibus Erasistrati confidens. Sit autem sermo eius talis: uos o iudi- ces hūc hominē uidistis in studijs millies pugnan- tem, & percutientem maximis plagis agonistas, sicut & ipsum ab illis uicissim hoc patientem: sed tamen non isti ab illorum aliquo, neq̃ illorum ali- quis ab isto percussus, mortuus est: non est causa mortis plagatus: si esset causa, qui magis plagare- tur, citius moreretur: sed non oportet hoc. Maxi- mas em̃ iste cum acceperit & dederit plagas, nul- lum interfecit, nec ipse mortuus fuit. Qualiter igitur credere debet aliquis propter plagam ab eo ta- ctam moderatā existentem, mori anum? Si enim una moderata mortē inferre posset, oportet hūc mori infinities, ceu multoties & uehementes pla- gas suscipientem. Quid utiq̃ æstimas facere iudi- ces audientes: deridebant hoc palam: primo qui- dem & maxime de aduocante: deinde autē de eo qui conduxit talem iuristam: promptū enim esse puto omnes percipere athletarum quidem robur spernere multas & magnas plagas: anus uero pro- pter imbecillitatē nec aduersus unam posse resi- stere. Iste itaq̃ iurista ipsis Erasistrati sophismati- bus usus est solis: sed nihil obtinuit, nec decepit iu- dices. Alius uero sapientior illo, adhuc respiran- tem & post paucū debere mori ab hoc adolescen- te percussam, contingit: deinde accusant qui atti- nent sibi, similiter de homicidio hunc hominem: oportebat autē, ut puto, causa non fuit impingere mortis anus. Si demū tota uita ei est iuuare et reci- pere: nullum autem antagonistarū interfecit, nec ipse mortuus est: sed imbecillitati anus magis iu- stum est attribuere causam mortis. Si em̃ una per- cussio potest mortem operari: multo magis fortio- res & multæ: sed non est ita: mortua enim est anus propter eius imbecillitatē. Iste iurista multum est priori suauisior: ceu nō solum absoluit causam, sed etiā transiens ad aliud: nihil autē proficiet & ip- se qui in iudicio, donec cōfiteatur q̃ percutiente adolecente mortua est anus. Non igitur Erasistr. fuit usus tali modo dicēdi: & nimirū Erasistr. quæ secundum nos utentibus & transponentibus cau- sam quæ ex adustione & infrigidatione patientiū, quoniam suasibilis sermo in prima prolotione cō- uincit magis auditorem ad aliud transponens cau- sam. Sed quoniam his qui immorantur ei & di- ligenter inspiciunt, inueniretur dicere quid non conuenientium. Consentiendum enim est, & quo- niam & in cōuentu amborū, frigiditatis uerbi gra- tia & imbecillitatis patētis provenire, effectū ue- ro à casu aliquo uel sponte, sed q̃ plurimū adhuc

uero

uero frigus secundum imbecillitatem laborantis conferre: hoc autem nō confert Erasistrati dogma- tibus. Si enim omnino quodcūq̃ horum confite- antur conferre ad febrem infrigidationem uel æ- stum uel laborem, interrogabitur qualiter & quo- modo: deinde non habens respondere responsio- ni rationabiliter hoc scilicet deuinci manifeste sup- positiones eius à talibus omnibus, adhuc diffici- lius. Qui enim æstuatus est, sentit manifeste à capi- te incipiente febrem & distribui per totū corpus, si- cut à lare aliquo: pertincta quæ passa est accensa: la- borans autē alius ab articulis ad totū corpus calidi- tatem extensam sentit. Qui autē non sensit millies ambulās amplius calidiora crura: & si ita calefiat à motu ut adiacentes particulas calefaciat sibi ne- cesse est febrile hominē, ascendente ad uiscera ca- liditate. In omnibus autē his febribus manifesta est o- mnibus hominibus, quoniam in abundantī calidita- te habent substantiā semper procatarcticarū cau- sarum, euidētē apparet huius caliditatis augmen- tum existere labor. Sed neutrū uult Erasistratus, mentē enim huius passionis mox acceptat. & pa- lam quoniam & substantiam & omnē febrem an- tecedere ait phlegmationem. Sed si mentem ser- uaret huius passionis quam omnes seruant, & cau- sam generationis, quæcūq̃ apparent manifeste, ab experientia disceret, ad alia autem ex his proce- dens nihil utiq̃ dixisset de Hippocrate. non itaq̃ esset neq̃ sermo eius. Sed oportebat aliquid dice- re, & hoc ei præiacebat: manifestū igitur est quoniam necessariū fuit nouificare & ingeniare & sophisti- zare aduersus ea quæ manifeste apparent: sicut & hos nos ceu nihil habentes necessariū agere, in E- rasistrati uocamus astutijs. Rationabiliter igitur sicut dixi ipse quidē Erasistratus non concessit in nocitorum infirmitate causam nocuenti, quam si quidem omnino cōcesserit, aliqua scilicet pro- catarcticarum causarū fieri aliquid circa corpus, euerteret manifeste omnia eius de febribus dogma- ta, & apparebit eorū incōuenientia. Quia em̃ con- tinet ea id quod est secundum intellectum causæ, est indefinitū & confusum. Quidā enim nihil me- lius dixerunt existere causam. Quidā uero dubita- uerunt si est, aut nō, sicut empirici. Quidā autem ex suppositione acceperūt, sicut Herophilus. Alij uero quidam quorū ipse fuit dux, procatarcticas causas amouerunt ut male creditas. Vniuersi em̃ ij significatum quod est secundum nomen permu- tantes, occasiones faciunt argumentationū. Si e- nim quoniam et utilitatē eorum quæ sunt causam dicunt homines, & effectiua causam unde princi- pium, & cum his adhuc materiā, & organa: facili- ter utiq̃ inueniretur q̃ sophistizantur: etenim hoc scilicet nullam procatarcticarū nominatarum cau- sarum existere, & alia uniuersa quæcūq̃ de dicta rum causarum natura dicta sunt male, ab hinc de- penderūt omnia. pro eo enim q̃ singulum eorum quæ quodcūq̃ efficere dicunt, non in omni mate- ria uidetur efficere, putant concludere q̃ nihil est

causa alicuius. & mirū non est hoc quod cōcludi- tur, sed nulla causarū per se perfecta est, si demum materialis semper efficiente: efficiens uero, mate- ria idonea appareat indigens. Quoniam autē neq̃ quæ ab Erasistrato scripta sunt contra procatarcti- cas causas ex alia causa habent suasibilitatē, q̃ ex eo q̃ transmotum est significatum huius uocis, sci- licet causæ: iam per præcedētia monstratū esse ap- paret. Euidētius autē ostendam tibi proponens e- ius dicta. Si esset infrigidari causa febrili: q̃ ma- gis infrigidati sunt, magis febrili. hoc id quod de- est, adijcienes, quod omisit sponte Erasistratus, cōpleamus rationem: & ostendamus quoniam pro- pter id quod omisum est sophistizauit. itaq̃ quod omisum est apparet: ut uniuersa series habeat ita. Si autem esset infrigidari solum causa febrili, qui magis infrigidati sunt, magis febrili. quia ue- ro solum non est Erasistrate infrigidari causa febrili, sed cum patiente natura: est uerum eum qui magis riguit magis febrile, sicut eum qui magis calcitratus est magis noceri. Videtur igitur hic ser- mo contra procatarcticas causas dictus esse, secun- dum ueritatem autē non contra has solum, sed sim- pliciter contra omnes causas est. Qualiter igitur non erit difficile hoc sobrijs sientibus ostendere sophistis qualiter uita tota utitur nomine causæ: si ue qualiter nō erit difficile, & nō ambigere (illo- rum nomina sequendo) de manifestis, palam est d̃ Gorgia, quoniam ipsa tibi fiat res. Sicut em̃ semper dixi, non præter aliquas absque q̃ ei uideat in dia- * lectica theoria indeceptus manere omnino uide- ris. Et qui ab empiria medici obseruant super ali- quos alios ea quæ secundum uitā proponentes, ta- men à sophismate deuicti sunt ita ut dubitarēt de procatarcticis causis, & nihil enunciare auderēt de ipsis: sed ij demū usq̃ in tantū sobrii fuerunt ut custodiri aliquā causalitatē in eis confiteant. Era- sistratus autē pro eo q̃ omnes interimit, manifestū quoniam nec cura nec experientia neq̃ ex ratione ali- qua in eis quæ sic, laborās adinuenit, & oportet eū qui in æstu febrili, diem tertium & quartum expe- ctare si ad Erasistratum medicū inciderit: simul & potentem infra tertium diem habere iam bene, ad æ- gritudinem longiorem incidere, uel ad periculum aliquod: sicut ille adolescēs de quo prius memini. D Attendere igitur oportet nō hoc solum, sed etiam secundum alios simplices sermones sophistarum: sciendo quoniam quamuis paruum uideatur hoc, scilicet non uti in omnibus ratione, ad nouissima plerūq̃ assueuit sophista desinere. Deposco autē & te exercitari in hoc libro si putas eruditi uniuersam dialecticam theoriā. Sufficientia quidem sunt & hæc ad redargutionem sophistarum. Sed quoniam omnifariā redarguere eos proposuimus rursus ad Erasistratū redeamus, simul cū alijs cau- sis procatarcticis interimentem & repletionem ceu nunq̃ sientem causam egritudinum: hic enim ait: Sicut materia quoniam non est proxima causa egritudinū nisi prius operetur aliquid aliud, nul- lus dubitat: oportet igitur ex repletionem eorū quæ comedun-

comeduntur & bibuntur, in uenis generari multitudinem: ab illa uero rursus paremptofin, id est, casum ad arterias fieri: procedit enim nobis sermo in presenti per illius dogmata. In paremptofin autem cor mutans uehementius, id est spiritum proponere semper paremptofarum sanguinem, & impellere ad fines arteriarum in quibus incuneatur & phlegmonem operatur, & materia est quæ per mediam plethoram paremptofis demum incuneatio fit: sed sic & si non proxima causa est plethora phlegmones, sed prima secundum ordinem & tempus ad prædictam, consequentiam causarum acceptans, & fieri dicens à repletionem plethoram (ita enim nominat eam quæ in uenis multitudinem) ab ea uero paremptofin, deinde ab illo incuneationem & phlegmonem confitens non uult concedere causam agrotatiuam existere repletionem, de nomine disceptat: & multo alius enormior fit in uerecundia hoc, si repletio quidem plethoram operatur, & illa paremptofin sanguinis ad arterias & illa phlegmonem, & his ita habentibus repletio non concedatur ullo modo causa phlegmones existere. Rursus igitur & nos dicamus quoniam iste qui percussit in uenis colli hominem, non est ei causa mortis, qualiter & quomodo à materia proxima causa mortis emanatio sanguinis est, non qui percussit. Adueniat utique & huc aliquis iurista Erasistratus eripiens de homicidio eum qui fecit, & dicat hoc modo: (in omnibus enim determinatis sermo fiet apertior) non est causa mortis Orestes Clytemnestra: manus enim suas mouit ipse: & hoc & nos confitemur: quoniam est causa mortis manus sua, Orestis ipsæ manus acutum mouerunt enses, & non Orestes. & hinc iam ostendimus insontem esse Orestem: et multo magis ex eo quod incisæ sunt quæ in collo uenæ: ab ense enim illæ diuisæ sunt, & non à manibus Orestis. ac etiā influxionis multi sanguinis diuisio uenarum fuit causa, & non Orestes. quoniam autem & ipsa mors Clytemnestra ex uenæ apertione & multifluxione sanguinis facta est, hoc puto & ipsos accusatores confiteri. Non igitur est causa mortis Clytemnestra Orestes: non potentibus ostendere accusatoribus, quoniam idem est sanguinis multifluxio & Orestes, sed si quidem non est idem: alterum uero deductum est in confessione causam esse mortis: manifestum quoniam reliquum inculpabile ostendit. Qualiter simul & fluxum quendam sanguinis causam mortis esse aiunt, simul autem & Orestem: non enim fuit causa fluxionis sanguinis Orestes, sed uenarum incisio: sicut & huius ensis. Si uero quoniam motionis ensis causa fuit Orestis probare, inculpant eum: uidebuntur sic & ipsam Clytemnestram inculpate. ei enim qui concedit primam & proximam eius quod factum est causam, & hac superiorē aliam querit, & illa aliam: ad infinitum processus fiet. Quid igitur non sufficit tibi Clytemnestra mortis causam dicere euacuationem sanguinis: sed quoniam non euacuaretur ille si non inciderentur uenæ: illæ uero non inciderentur absque

quod ensis adueniat: ensis autem non adueniet absque Orestis manibus: hæc autem non mouerent enses absque quod iuberet Orestis electio. Supergradiatur igitur sermo ac si nos disputaremus, & similiter ut tu dicere potentes, quoniam nec ipse Orestes esset, ni Clytemnestra ipsum genuisset: & sic dicere cogis Clytemnestra suæ mortis esse causam: cum liceret restare in prima, & non adhuc disceptare, nec pcedere in sermone in proxima causa Clytemnestra mortis domata. Talis quidem est & iste iurista ostendens tibi manifeste quoniam licet copiam inuenire sophismatum, cum semel aliquis inuerecundus fiat. Concede autem mihi & secundum enarrare iudicium, quod oportuit dicere prius. Accusatus est medicus quia dedit pharmacum deleterium: sed qui emit id famulus erat mulieris quæ indigebat eo: illa uero postquam obtinuit pharmacum, adolescentem ministeriorum qui famulabantur suo priuigno dare ei bibere fecit: per illud puberem interfecit. Omnes igitur condemnati sunt: nouerca: qui dedit pharmacum: & qui emit: & medicus qui tradidit. Ceum igitur habentes aduocatum ab Erasistrato eruditum, diceret utique, quoniam mortuus est quidam puber, nullus contradicit: non tamen à famulo qui dedit ei potum mortuus est, sed à pharmaco. Inconuenientissimum igitur est sciens mortis causam, ad inculpabilem hominem referre: non enim est idem pharmacum & homo, sed alterum: neque cum pharmaco datum mortem operatur, iustum est reliquum molestare: adhuc autem inconuenientius est inculcare nouercam hanc quæ tribuit calicem: & multo magis eum qui tradidit. neque enim si funem dedit aliquis: deinde qui accepit suffocatus est per eum: iustum est accusare eum qui tradidit. Singulum, ut puto, horum capitulorum sursum & deorsum uertens: & maxime si astutus fuerit in dicendo, suasisset iudicibus dimittere ab accusatoribus medicum: sed nihil horum dixit: non enim fuit conuersatus cum Erasistratis disceptantibus fortissime & docentibus nos quoniam non plethora causa agritudinum. Quis igitur prohibet omnes repleti cibis simul et potibus: cur autem remouemur ab indigestione: cur non exercitatur? cur autem ordinate diætatur? Hæc igitur deponamus eruditi ab Erasistrato, & frigus & estum negligamus, similiter autem & uigiliam: etenim hæc prima flegma indigestiones: & si hoc efficere esset sufficiens, utique omnino secundum aliam rationem facile spernibile fieret, indigestione ipsa quam operatur nihil nocere potente, neque enim febris indigestione fit (omnes enim qui indigestionem passi sunt, febre rent) neque spasmus (omnes enim causa qua indigestionem passi sunt, spasmodicentur.) manifestum autem quoniam non paralysis, uel aliqua aliarum agritudinum, unus enim in omnibus sermo. Volo splendidum quoddam nobis ueritatis inuentum ab Erasistrato datum esse. & mirari dignum est de benignitate huius uiri, abducens nos à suspitione uana omnibus hominibus frustra in opinione habita, & multum

multum ultimam ledente. Nequaquam igitur exerci tantem se aliquem per totam diem & noctem prohibemus, timentes laborem, neque à uigilijs prohibemus, uel à sole æstiuo remouebimus, uel famulis indumenta perhibebimus, uel calciamentis indigebimus: non nocente enim in aliquo labore, neque uigilijs, neque caliditate, neque frigore, uane hæc suspecta ponemus. at uero neque eos qui replentur & inebriantur, increpabimus: sicut quando uane opinabamur à repletionem fieri aliquas agritudines. Cur igitur non delentes circumscriptiones antiquorum medicorum & philosophorum indigestiones & repletiones & frigidationes & estus inculpantur, statum auream Erasistrato constituentes, in Delphis eam reponimus, gratias agentes in quibus iubet & docet, sicut primo qui inuenit ueritatem suam per tantos uiros sic gloriosos & paucos: (Non enim Diocles, neque Polybus, nec Hippocrates potuit adinuenire talem rationem contra gelu & æstum & laborem & repletionem) & omnia simpliciter negligimus. Sed philosophis quidem uideatur, sicut est Aristoteles, & Theophrastus, & ante hos adhuc Democritus, & Empedocles, & alia multitudo aliorum minorum philosophorum cauere iubent ab excessibus: at Erasistratus nobis nihil horum timere: & oportet adorare ipsum ut deum. Vnum autem solum cum his uellem discere, sed non habeo quos interrogem: mortuus enim est Erasistratus: si uero uiueret, facillime utique nos doceret à quibus oportet cauere. Ego enim neque à labore neque à æstu neque gelu neque à repletionem neque à uigilijs uel ira uel tristitia uel aliquo alio tali, prope immortalitatem uenio. Et fortassis oportet me ne occidant: & ne aliquod pharmacum interficiat me: quoniam ab alijs quæ anteriores timerunt, nullus mihi adest timor: ab omnibus enim ereptus sum per Erasistratum. Non increpabo adhuc balneum, ceum male balneans: non cooperiam caput, uel pedes: uel domib. in hyeme indigebo calidissimis, uel indumentis calidis: non comoderatione aliqua ciborum uel potuum uel exteriorum. Erasistratum itaque gratia horum omnium honoremus ut deum. De Herophilo autem de ea quæ circa sermones sapietia Erasistrati, oportet mirari, & increpare eum de timore. Dubitans enim de omni causa fortibus & multis rationibus: postea ipse met

inuenitur ultimus, eas dicendo multis hominibus sic uideri: summe enim timidi est dimittendo ratio nem, ut hominibus uideatur sic estimare. Quid igitur ait? Causa uero utrum sit, uel non, non est quidem inuenibile: existimatione autem puto infrigidari, æstuari, cibo & potibus repleti. Quæ autem argumenta sunt ex significati transpositione, posuerunt in dubio capitulum: & cum his adhuc ea quæ de modo generationis uniuscuiusque eorum quæ quæ litercunq; sunt. Ad hæc autem & hoc scilicet utrum in corpore existens causa incorporea alicuius alterius factiua corporis existit, aut corpus existens in corpore alicuius est effectiua: & utrum mora moti, aut manentis: & utrum præsens præsentis, uel præsens futuri. Deinde postquam dimiserit, probare singula eorum quæ ex diuisione nequit: & sic consequenter syllogizat non esse aliquod alicuius causam. Ait enim, aut corporea corporis: aut incorporea est causa: & alia quæ ex diuisione inuenta sunt: nullum autem horum apparet existens: manifestum quoniam omnino non est causa. Sed o sophista cito omnia quæ secundum uitam conuerteris, sic argumenta mox in ijs quæ manifeste apparent: aut ueniente aliquo ab ijs quæ uidentur, ad oculos nostros: aut aliquo à nobis ad singula eorum: aut omnino eo quod à nobis exit, id quod ab eis fert contingere, te uideamus. Neque enim illis aut ex illis ad nos, nec à nobis ad illa loco aliquo, sed per intermedium (sicut per baculum) sentatio nostra de his fit. Ac etiam neque id quod est primum, nec secundum, nec tertium, nec quartum, de unoquoque horum dubitatum est multiformiter: non igitur uideamus. Si uero distingatur aliquis, aut est corpus quod uidet & quod uidetur: aut quod uidet est corpus, quod autem uidet est incorporeum: aut econuerso: aut ambo incorporea: deinde ostendens quod nullum ipso est uerum, inferat nihil à nobis uideri, rursus secundum alium modum dubitabit. Sic proposito iuste distinguens: aut manentis manens: aut manentis motum: aut moti manens: id quod uidet eius quod uidet facit sensum: deinceps quoniam secundum nullum prædictorum est uisibile sentire, dicat uidere nos nihil.

Liber De causis coniunctis de
sideratur hic.

Tom. 3

9

Galen.

CL. GALENI IN PRIMVM HIPPOCRATIS DE MORBIS VVLGA

RIBVS LIBRVM COMMENTA-
RIVS PRIMVS,

HERMANNO CRVSEPIO CAMPENSI
INTERPRETE.

Huius commentarij principium desideratur.

363

OLVM in singulis tem-
pestatibus emergūt, mor-
bos præciet: atq; uictus
ratione immoderatis cir-
cūfusi aeris statibus con-
traria admolenda, ne exi-
stant, prohibebit. Neque
enim obscurum est, quin
si cōmoda tēperatura pri-
morum est sanitas, eam aeris labefactabit intempe-
ries: conseruabit autem à contraria uiuendi ratio-
ne. Quo fit, ut cum hos Quintus male, tum Apho-
rismorum libros interpretetur, in quibus ad hunc
ferè modum scriptum est: De anni temporibus,
si quidem hyems sicca & aquilonia fuerit, uer ue-
ro pluuiosum & austrinū, æstate febres acutæ, &
lippitudines existāt necesse est, & dysenterie. Asse-
rit hoc em̄ Quintus, nulla habita causæ ratioe, so-
la perspectū esse experiētia. Vbi primū in eo offen-
dit, q̄ illorū quæ hīce in Aphorismis Hippocra-
tes docuit, causas ipse ille rursus in libro De aqua,
aere & locis, scripserit. Deinde, q̄ partem utilem
præterijt doctrinæ. Nam interpretū sunt artes dug-
hæ, ut & libri feruent sensum, & cōmentariorum
suorum lectores, quæ cōducunt, doceant. Vtrum-
que autem Quintus, dū morbos uigētes cum am-
bientis nos aeris non cōiungit statu, labefactauit.
Vult uero hæc Hippocrates coniungi, quando in
cognito incōmodo, quo nostrum corpus aeris af-
ficat intemperies, nequeamus neq; præuidere futu-
ros, nec occurrere orientibus, aut qui iam inuase-
runt, curare. Quippe cæterorū etiam cunctorum,
qui sunt prætermisī, statuū hac ratioe uim ipsi in-
ueniamus. Quam ob rem qui lectionem morbo-
rū uulgarīū magno sibi studeat ad artē emolumē-
to esse, huius magnopere intererit, ante omnia e-
uoluisse lib. De humana natura, & De aqua, aere,
& locis. Ad hæc eos Aphorismos, in quibus egit
de anni temporibus, & facultatibus frigidorū, cal-
idorum, siccorum, & humidorū statuum. Requi-
rūt præterea Præfagiorum lectio. Quæ enim in ci-
tatis à nobis libris docuit, hæc doctrina, quam in
libris de uulgaribus morbis, tradit, subsequit. Pri-
mū q̄ calidi, frigidi, sicci & humidī symmetria pri-
morum sit corporū sanitas. Alterum, q̄ uer, dum
suo temperamento constat, sit temperatissimum:
quæ causa est, cur in eo abūdet sanguis: sicut ultra

364

modum calida & sicca æstas: hyems humida & fri-
gida: inæquali autem autūnus tēperamēto, in quo
dominatur sicci & frigidū. & q̄ singuli in illis sin-
gulis humores uigeant, ut paulo ante dixi. Iam ter-
tium & quartum in illis libris declarata sunt: uul-
garium esse causam morborū aerem, in libro De
natura humana: in præfagijs signorum, quorū ue-
stigijs futura præscimus, quæ cuius tum in genere,
tum in magnitudine uis. Atq; te, quicūq; in præ-
sentem lucubrationem incidēs, omnia uolo, quæ
commemorauī, expedita memoria & prompte te-
neas, ut ea quæ à nobis dicentur, assequi ualeas fa-
cilis. Præ cæteris cōmentariū de aqua, aere, &
locis, lectum uelim potissimum, ut cognoscas, qui
bus hæc libris ipse Hippocrates tradiderit. Et nos
genera confirmabimus morborū, quos diximus,
ab Hippocrate sic distinctorū, qui morborum qui-
dem uulgarīū, aerem esse causam asserit: cuius in
libro De natura humana hæc sunt uerba: Mor-
bi uero sūt, partim à uictu: partim à spiritu, cuius
attractione uiuimus, proueniunt. Vtrorūq; hoc mo-
do distingues. Vbi multi uno morbo homines cor-
ripiuntur eadem tempestate, causam illi attribue-
re debemus, qd̄ est maxime cōmune, & quo præ-
cipue omnes utimur. Id autem est, quod respiran-
do attrahimus. Tunc enim uictū cuiusq; nostrum
nequaq; in causa esse manifesto constat, cum mor-
bus omnes iuxta attingit, tū iuuenes, q̄ senes, tam
fœminas, q̄ uiros, perinde uinū, ac aquam bibe-
ntes, tam qui ossam, q̄ qui panem comedunt, tam
qui parum, q̄ qui multum laborāt. Ergo non fue-
rit uictus ratio in causa, cum homines quoquo ui-
ctu utentes in eundem incidunt morbum. At ubi
diuersis eodē tempore morbis homines afficiun-
tur, suis cuiq; uictus sine controuersia causa est.
His uerbis cœlū constituit, non uictū, esse uulga-
rium omniū causam morborū. Potest tamen inter-
dum efficere morbū uniuersalem haustus aquæ in-
fectæ: quod quidē memoriæ proditū est in castris
accidisse. Itidem ob loci naturā, ubi cuncti eodem
loco castra metati, cōmorabātur. Interim cum ex
barathris Charonij, quos uocant, uenti spirant fre-
quentes. Hi igitur, quia aerem contamināt, mor-
bos generant, ac in superiore oratione cōprehē-
duntur. Porro qui à cibo proficiuntur, & potu,
tum infrequentes, tum cogniti sunt faciles. Quæ-
re in libro De natura humana causam eius quod
multis

COMMENTARIVS PRIMVS

366

multis est morbis cōmune, communissimam ap-
pellauit: in libro De aere, aqua, & locis, qui sic ge-
nerantur morbi, *πνευμαίως*, hoc est, uniuersales
uocauit, adeoq; hæc eius sunt uerba: Annuncia-
re autem poterit, qui quoq; tempore procedēte &
anno, uniuersales morbi ciuitatem tenebunt, seu
æstate, seu hyeme. Et non multo post: Hi mor-
bi sunt his uernaculi: & siḡ uniuersalis irruat mor-
bus ex temporum anni conuersione, sunt hi illius
quoq; participes. Et paulo post: Viris hi morbi
peculiares sunt: & extra ordinem, si quis domina-
tur ex immutatione cōmunis morbus. Deinde in
ferius: Hic illis est collactaneus morbus æstate si-
mul & hyeme. At uero nec hoc te uelim latere in
superioribus capitibus, quod item in certis dixit
alijs libris Hippocrates: qui perpetuo tenent locū
quempiam, qui quidē *ὑπόμνησις*, id est, publici uo-
catur, eos item ex illorum esse genere, qui multis
cōmunes sunt, ut pestis quoq;. Nā & hæc in com-
munibus morbis est. Quod quidem ipsum ille in
libro De ratioe uictus in morbis acutis aperte in-
dicauit his uerbis: Cum enim nullū cōmune ge-
nus pestilentis morbi uulgetur, sed dispersi, disti-
miles inter se sint morbi, hi quā reliqui uniuersi
maiorē multitudinē perimere solent. Itaq; patet
ex uulgarium morborum esse genere eos, qui pes-
simi sunt, & pestilentes appellantur. Vulgares ue-
ro de genere sunt populariū & uniuersalium, qui
morbis dispersis ē regione opponuntur. Hæc ille
his nomina posuit. At pestes appellant omnes ho-
mines, sciuntq; exitiales morbos esse. Et uero etiā
ad deos sæpere referunt, de curatione earum consu-
lentes. At uero non hoc tantum loco uerbū uulga-
ri scripsit, sed in Præfagijs etiam, ubi ait: Morbo-
rum item qui semper uulgantur, ortum, ac tempo-
rum anni statum sedulo obseruare oportet, nec an-
ni temporis ignorare statum. Adeoq; in ipsi uul-
garium morborum libris interim illum dicere au-
dias: Vulgabatur autem etiam dysentericæ æstate
plurimæ. Aliquādo uero alia febrium genera uul-
gabantur: etenim alijs etiā morbus uulgaris erat.
Hoc nomen *ὁμιήσις* (id est, publice grassans,
nos uulgare semper appellamus) quibusdam in e-
xemplaribus scriptū quatuor est syllabis, quarum
constat postrema ex *μ* & *ο* & *ν*. In alijs quinque,
ex *μ* & *ι*, & altera syllaba, quæ ultima est ex *ο* &
ν. Horū oportet ad ea quæ post dicent, meminisse:
tenendūq; quosdam morbos inuadere multos in
cōmuni, qui scilicet cōmunes appellantur: quosdā
separatim quemlibet, quos dispersos nominarūt.
Inter cōmunes alijs publici sunt, quos uocant *ὑπό-
μνησις* Græci: alijs uulgares, qui ab illis tum *ἐπιδή-
μιος*, tum *ὁμιήσις* uocantur: tam enim quatuor,
q̄ syllabis quinque, ut diximus, & scribunt & enun-
tiant. Horum perniciosissimi quicq; pestilentes uo-
cantur, qui perinde ac totum uulgarīū morborum
genus, ex cœli statu proficiuntur. Atq; etiam pe-
stilentes nonnullas tēpestates descripsit, ut eas, de
quibus in tertio libro tractat, eo q̄ & genere uul-
garis est morbus, pestis. Atq; hæc quidē prius ex

Galen.

plicauisse, q̄ reliqua enarrare sigillatim, operapre-
cium esse duxi, quod me nunc tandem conuertā, si
unū modo hoc præmonuerim, id quod in multis
iam à me libris conscriptis dixi, ubi illos, qui stu-
dent artem medicam perdiscere, ut se in singulari-
bus, quæ sensu apprehenduntur, exercitent, cohor-
tor, ut ea quæ ante didicerunt generatim, cognos-
cant. Quæ quidē singularia autumant Empirici
uniuersi esse status principū: illaq; tandem asserūt
uera præcepta esse, quæ cōstituuntur ab experien-
tia. Nobis multo aliter, adeoq; numerosa præce-
pta inuenta esse ratione uidentur: quorum tamen
de ueritate iudiciū facimus, prout stabiliuntur ab
experimētis, & fidem accipiunt. Nam sic quidem
etli quæ inuenta ratione ac demonstrata sunt, de
eo, quid magnitudine sol à luna distet, his creda-
mus: tamen, cum ab sensilib. multis alijs, quæ geo-
metricæ docent rationes, & ab eclipsibus singula-
ribus cōfirmantur, fidem habemus maiorē. Quan-
do igitur ab experimētis singularibus comproba-
ta quæ per geometriā demonstrant, accipiunt ma-
iorem fidem, perq; eam fidem stabiliuntur firmius:
longe magis, quæ ex medica disciplina sunt in uni-
uersum inuenta, singularibus sunt probationibus
constituenda. Quæ obseruari nos in libris uulga-
rium morborum docebimus.

PRIMA TEMPESTAS.

IN Thaso, autumno, circa æquinoctiū, & sub
Vergiliis, pluuia erant multæ, continentes,
lenes, ut cum spirat Ausfer.

Ad uulgarium morborū disciplinam, cognitio-
nem loci, infra ostendā, magnopere interesse. Nūc
uerba ipsa auctoris sunt explanāda, quæ sic habēt:
Circa æquinoctiū & sub Vergiliis. Nam cum bi-
na æquinoctia, binæ item Vergiliarū sint significa-
tiones, utrum illorū dicat, adiecto sermoni autum-
no, significat: sit enim uere alterū, atq; eius hoc est
principiū ad nostrum tractū: quemadmodū etiam
finitur prorsus sub Vergiliarū ortum. Alterum au-
tumno æquinoctiū fit, ad occasus Vergiliarū, quas
appellāt Græci tam plurali numero *πλεῖστας*, q̄
singulari *πλεῖστα*. Occidunt autem Vergiliæ ab
æquinoctio autūnali diebus circiter quinquagin-
ta. Neq; hoc nos præterit, fieri omnibus eodē tem-
pore in plagis, tum æquinoctia, tum solstitia: cum
exortus siderū, & obitus uariant, ita ut suū quæq;
habeat regio. Quippe his tantū, qui sub eodē uerti-
ce habitant, siderū cōmunes & ortus sunt & occa-
sus. At uocant ferè, quod ex multis constat stellis,
sidus: uerbi gratia, Taurū totum, uel aliquam eius
partē, ut Hyadas, aut Vergilias. Est tamē cum sin-
gulas stellas, sidera appellent. At nō quod est con-
statum ex multis, stellā id appellat, cæterū semper
hoc demū modo sidus. Vnam uero quæq; solā nō
tantū stellam, ut dixi, sed & sidus: ut Arcturū, Ca-
niculā, Luciferū, Hesperū. Atq; est ad omnē pro-
positam disputationē cum primis necessariū, una-
quaq; in regione, ubi obire medicā artem institui-
mus, cuiusq; p̄spexisse sideris emerfus, occasusq;

Tom. 3

q 2 quia

quia tempora ab his anni circūscribuntur. Exempli gratia: Veris in Helleponti parallelo est initium, quod id temporis est æquinoctium: & finis, Vergiliarum ortus, qui dies ad duodecim æquinoctium autumale antecedit. Iam Vergiliarum occasus & hyemis principium, & finis est autumnus. Porro non caret admiratione, & est inuestiganda causa, cur sit præteritus in sermone stellæ ortus illustrissimæ, quæ in æstatem incidit, Caniculæ uocata: à Latinis, à Græcis *σεύς*. Hunc aliqui, nomine abutentes totius sideris, Canem etiam nominant. Atqui Cani uniuerso sideri est nomen: illi uero quæ in eius est mandibula, Caniculæ: quam recte Anticanem, non Canem appelles. Cuius quidem stellæ ortus hopenæ quam uocat, est principium. Atque in septem tempestates qui annum distribuunt, æstatem ad Canis usque exortum protendunt. Ab hoc ad Arcturi ortum, autumnus. Atque idem hyemem in tres partes dissecant: cuius, sub solstitium tempus, medium constituunt. De extremis duobus, primam sementem, postremam *φωτειν*, quod est inferendi tempus. Nam hoc illi pacto appellat ista. Et quidem in libro De septimanis, qui Hippocratis nomen præfert, in septem partes diuisum annum inuenias: ita ut autumnus & uer integra constent, & indiuisa: diuidantur autem in partes tres hyems, & in duas æstas. Ac est illa quidē etiam utilis partitio, ut in progressu sermonis patebit. Utiles porro & in quatuor tempora sectio, uti & ipse prius Hippocrates docuit, ubi de exuperantia humorum, & de morborum generibus agit, & quæ ista ambo præcedunt, de aeris temperamentis: quorum differentia sunt quatuor. Etenim ut maxime bifaria, quod intercedit tempus inter Vergiliarum ortum & Arcturum, diuidas, nihilominus omni est communis nimia siccitas: ut etiā hyemi immodicus algor, et humiditas, quauis in tres partes diducas, atque ita temperamenti magnæ differentia, quas recte generales appellaueris, annum diuidit in quatuor tempora, genere inter se, aut specie differentia, utcumque tibi appellare uisum sit. At horum si differentias singulas in maius & minus feces, in duas tibi æstas, in partes tres hyems distribuetur. Quæ anni temporum diuisio ex spatio ipsorum efficitur. Est enim inter Vergiliæ & Arcturum tempus, mensium quatuor. Plurimum etiam quatuor, quod inter Vergiliarum occasum & æquinoctium uernum interest. Veris autem tempus, ne habet duos quidē solidos menses: quo factum est, ut iure indiuisum permāserit. Hinc etiā autumnus erat tempus, ueris maius, quod in menses duos extendit: hoc tamen magnitudine longe ab æstatis tempore & hyemis uincitur. At mihi hæc semel iam dicta sint, quæ ego ad omnia, quæ sub hæc dicemus, memoria uelim teneri, quod præcipue ad omnium nationum menses, qui alijs alijs sunt, transire queas. Nam si idē sint apud omnes, nullam Hippocrates faceret, neque Arcturi, neque Vergiliarum, neque Canis, nullam etiam aut æquinoctiorum, aut solstitiorum mentionem, sed tantum diceret, In Macedonia, uerbi gratia, initio mensis quem Macedones Dion appellant, eiusmodi fuisse statum

in temperamento aeris. Nunc quia Dion solis est Macedonibus clarum, contra, obscurum Atheniensibus cæterisque mortalibus, uolebat aut omnibus nationibus iuxta prodesse Hippocrates, non potuit melius, quam neglectis mensibus, solum scribere æquinoctium. Est enim æquinoctium, uniuersale: at menses, singulis gentibus sui. Qui ergo Astronomiæ imperitus est, hunc celatum nolim, ipsum haudquaquam obsequi Hippocrati, ad illam ob prædictorum usum cohortanti. At quia esse humanitatis uidetur, uel istis præstare esse, faciam, ut quantum res facultatis est habitura, præscribam auxilium: cui si attendere animus uelint, ex cunctis quæ refert Hippocrates, fructum capient. Age diuidatur in quatuor tempora annus pro æquinoctiorum & solstitiorum ratione, si hic semel uirum rogaueris uersatum in Astronomia, quatuor hæc partes quosnam in menses incidant: mox his præceptis poteris, ubi de reliquis singulorum siderum significationibus sermo sit, assequi. Ut (uerbi gratia) si iam cognoscas in principium mensis Dion autumnale incidere æquinoctium, uidebis solstitium brumale fore ab hinc menses fere tres, initio mensis *αὐτὸν τῶν ὁσίων* appellati: nam hoc nomine denotatur apud Macedonas. Vernum equinoctium principio Artemisij: sic æstiuum solstitium initio Loi. Nam in principijs mensium, quorum minimus, æquinoctia & solstitia fiunt apud Macedonas, qui isto pacto & numerant et appellant menses. Hæc si perceperis, ac insuper ante autumnale æquinoctium duodecim fere diebus oriri Arcturum didiceris, Vergiliæ uero occidere post dies circiter quinquaginta, scies quoto mensis cuiusque anni die utrumque sidus exoriatur. Obseruabis etiam, si sequi Hippocratem uelis, quæ acciderit aeris temperamenti mutatio. Cæterum non sunt pro lunæ ratione menses subducendi, quod multis iam Græciæ ciuitatibus est solenne: sed pro ratione solis apud omnes urbes antiquiores, & nationes complures numerantur. Et Romani uniuersum annum in menses duodecim dispertunt, quorum est unus duodeviginti dierum, quem à solstitio brumali numerant alterum. Ipse uero primus post solstitium, quem totius faciunt anni primum, unum supra triginta assumit. Itidem tertius post solstitium: nam et hic dierum est triginta unus. Quartus triginta diebus constat. Quintus præter triginta continet unum. Sextus triginta dies habet. Qui sextum sequitur duo, triginta sunt & unus dierum. Qui hos excipit, triginta dierum est. Huic proximus unus est & triginta, qui numero decimus est totius anni. Triginta est dierum undecimus, duodecimus unus supra triginta. Quod si cunctorum mensium dies in summam subducas, omnes sint quinque supra trecentos sexaginta. Iam si in hunc modum quatuor annos supputaueris, anno quarto tertium mensem triginta dierum faciunt: ut singuli anni triceni sexagenu sint dierum, præterque quadratis. Ut uero Palæstini computant, duodecim menses efficiunt dies numero trecentos quinquagenos quaternos. Nam quando tempus à Luna cum sole coniunctione usque ad aliam quamuis

coniun-

coniunctionem supra dies uigintinouæ, alium præterea diem dimidium assumit: idcirco duos menses continentes quinquaginta nouem dies, in partes diuidunt inæquales, atque alterum dierum triginta faciunt, alterum uigintinouæ. Quare quibus hæc est ratio mensium, aliquæ facere intercalarem coguntur, ut primum præteritorum annorum reliqua cumulent, & tempus fiat unius mensis. Nam quando menses sunt intercalares intercalandi, scriptum reliquerunt cum alijs Astronomi, tum Hipparchus. Quare apud illos quæ menses hoc pacto numerant, non est dies constituere, quibus æquinoctia & solstitia fiant, & oriant illustria sidera. Apud eos, qui ad solem rationem ineunt, statuas: id quod à Romanis dixi, et Macedonibus, nostratibusque Asiaticis, & uero etiam alijs nationibus obseruari non paucis. Itaque quando hæc percurreris, omni disputationi sequenti communia, referam me ad instituta orationem, ubi aeris statum, qui in Thaso accidit, aspiciens ait: Autumnus, circa æquinoctium, & sub Vergiliæ multum pluuisse. Nam cum autumnus ad æquinoctium processisset, & sit duorum mensium, non sub initium statim iste status coepit, sed circa æquinoctium exortus est, pertinuitque ad Vergiliarum usque occasum, dies circiter quinquaginta. In Thaso, autumno. De Quinti sententia nihil regio planè quicquam adfert indicij ad morbos prælagiendos, neque possunt futuri præsciri ulla ratione: cæterum hoc tantum, incidisse morbos aliquos infecto nativo temporum anni temperamento. Interdum autem eorum ait formam non uia & arte rationali, cæterum notam sola esse experientia. Et uero etiam interperierunt commissuras, quas *συνεργου*, hoc est, concursus appellat medici empirici aphorismos enarrantes, certorum morborum esse inuictas causas, experientis referebat esse cõpertum. Exempli gratia: Cum hyems sicca & aquilonia fuerit, uer autem pluuium & austrinum, æstate existant febres acutæ, lippitudines, & dysenteria. Et iterum: Hyems si pluuiosa & austrina fuerit, serenæque. Ver autem aridum et brumale, mulieres quibus instat in uere partus, ex qualibet occasione abortiunt. & cætera, quæ his subiūxit, ubi quatuor tantum differentias tempestatum scripsit, cum permixtae sint. Quod attendere Quintus debebat, ac deinde animū intendere, ac perquirere, primum quidem quod ad anni tempora attinet, de natura deflectionis: deinde ubi esse exploraueris plurima, omnium indagare numerum. Sub hæc considerare, quid solorum quatuor Hippocrates meminerit, quæ simul ac inuenta sint: uiam perquirere atque rationem, cuius præsidio omnium aliorum uim tempestatum poterimus cognoscere. Siquidem hic denique solus ad ea quæ exoriuntur, & morbos impendentes prælagiendos erit ac commodus, immo occurrendi etiam, quoad eius fieri poterit, ne quid in eos incurrat: huius facultates soli dabuntur, qui uia commemorata insistant. Aut si hoc per causæ magnitudinem non poterit, ut his quidē certe maxime remissis afficiat. Nam facilius inuenturum sanè morborum curationem

Galen.

eum, qui ad hæc, quorum est à nobis facta mentio, mentem exercitauerit, quam illos, qui nihil ante sunt meditati, neminem esse uel de plebe arbitror, quem istud fugiat, nedum probe institutos. Nam quod plures ipse Hippocrates cognosceret, quam quatuor, quas in aphorismis descripsit, tempestates, ex his ipsis libris, quos enarrare hic instituiamus, satis constabit: in quorum primo, primum descripsit statum, de quo dicit ad exitum: Cum esset autem totus hic status austrinus, et squalidus. Alterum, ubi item ait: Cum totus esset frigidus annus, & humidus, aquiloniusque. Tertium inæquale & uarium, qui paulo ante Arcturum coepit, iunctus frigidus & humidus: deinde ab æquinoctio autumali ad Vergiliarum occasum omnino austrinus, una cum immodicis humiditatibus: postea frigidus & siccus simul cum uetis aquilonis maximis per totam prope hyemem: dehinc affatim magni usque ad Arcturum æstus, sub quem imbres austrini usque ad æquinoctium. Hæc quanquam tempestates inæquales essent, attamen frigus & siccitas in ea dominabatur. Statum præterea scripsit in horum librorum tertio, quæ postea in unum caput reduxit, his uerbis: Annus austrinus, pluuus, à uentis in totum silens. Iam alium statum initio secundi scripsit ad hunc modum: Erant Cranone carbunculi æstiuu, pluerat per æstum largo imbri, idque assidue. Acciderat autem magis Austro spirare. Nam hic ut est calidissimus & modice humidus, in uno scilicet anni tempore, quo accidit, æstate: ita ille, de quo in tertio libro agitur, per totum annum. Iam uero sunt alijs status proditi in morborum uulgarium libris, de quibus in Aphorismis uerbum nullum fecit. Cæterum quatuor illos (quos scilicet alijs frequentiores intellexit, ita ut essent exemplum, adiunctos cum causæ declaratione, quam in libro De aqua, aere, et locis expedit) in Aphorismis tradere uoluit. Quin etiam si uel præteriret prorsus causarum declarationem, liceret inuenire nobis eam ex ipsis, quæ in Aphorismis tradidit, quæ uiro sunt satis rationem meditato ad ante dicta inuenienda. Neque enim hoc te uelim ignorare, id quod tametsi frequenter multisque locis abunde ostendimus, nihilominus nunc dicemus, quatenus eius meminisse res postulat. Singula in omnibus artibus compositiones medicamentorum simplicium, quia tantus est numerus, experientis cognosci non ualent: sed omnium harum una est uia inueniendi, eaque per sua cuiusque elementa, uti sit in Grammatica. Proinde & quæ statuum elementa sunt, ab ipsa rei ingressi essentia, contemplantur, ut in libris de demonstratione didicimus. Quare sermonem à capite arcessamus, exponemusque tibi ordine omnia, re prætermissa nulla. Humiditate, calore, & frigore, & siccitate tempora anni mutuo distant. Nam hyems quidem humiditate alijs, frigoreque præstat: æstas item calore ac siccitate: uer plane in medio est utriusque. Nam in utraque oppositione neutrum alteri illic præstat, neque sicco humidum, neque calido frigidum: uerum est quasi amborum æquilibrium oppositionum, equabilitasque ho-

Tom. 3

q

rarum

rarum omnium totius propè diei & noctis, atque nulla in illis sit magna immutatio, aut exuperantia, cuiuscemodi conspicias in Autumno. Hic enim de matutino frigus uiget, circa meridiem magnus aestus, qui rursus ad crepusculum uespertinum transit in algorem; dominatur tamen in eo siccum humido, & frigidum calido. Habes temporum anni temperamentum: quorum ferè mutatio fit paulatim, ut à nemine toto tempore sentiatur. Sin confertim, sentiatur: non tamen affatim aut immoderate in humidorum temporum, aut naturalium mutationibus. Igitur oriènte Arcturo pluit ferè, simulque spirant uenti frigidi: quod tum autumnus est principium, tum finis aestatis. Deinde tempore sequente paulatim, ita ut non percipiatur, fit mutatio in frigidum: quam uicissitudinem facit Vergiliarum occasus sensibilis. Dehinc undequaque similiter ad æquinoctium uernale uenit, ac interim par fit accessio usque ad Vergiliarum ortum. Sapiens uero etiam manifesta quædam sub tempus æquinoctij, at moderata tamen. Iam ab ortu Vergiliarum augetur calidum & siccum usque ad Canis ortum modice & pedetentim. Qui ubi adsit, aliquantisper regnabunt austrum. Mox succedent pluuie tantæ, quantæ spirent Etesiae ad ortum usque Arcturi. Itaque experimentis & ratione didicimus, ubi in hunc modum anni tempora procedant, & in se mutuo conuertantur, non existere neque pestem ullam, neque quenquam alium morbum uulgarem, sed solos dispersos, quos uocat, morbos, qui uictus comites sunt. At quia singulis anni temporibus singuli uigent humores (ut ab illo accepimus) hyeme pituita, sanguis uere, aestate bilis, autumnus bilis acida: ideo fit, ut qui praua utuntur ratione uictus, non iidem eos teneant omni tempore morbi, sed ut ipse docuit, Vere melancholicæ, insanix, morbi comitiales, & sanguinis profluvia, alijque morbi, quos se cundum hos recedat. Aestate alij, alijque autumnus. Item alij hyeme: qui ex offensione quidem in ratione uictus proficiuntur, ceterum immutantur eorum formæ pro anni tempore, ætate, & natura. Nam quia pro naturis & ætatibus tum corporum alterantur temperamenta, tum humorum exuperantia dissident: proinde pro harum etiam ratione commutatur nunc species morborum. Ac de differentiis quæ insunt in ætatibus, in hunc modum scripsit: In ætatibus autem exercent paruos pueros, & infantes oris ulcera, quæ aphthæ uocantur, & uomitiones, & reliqua quæ subiunxit his per omnem ætatem. De naturis hoc pacto: Inter naturas, hæc ad æstatem, illæ ad hyemem bene, aut male comparatæ sunt. Quo fit, ut obtineat parem uim laborantis corpus ad cõcitandam causam, ac aer: quæ ubi ambo coeant, acquisitum efficiunt temperamentum, cuius comes est uulgarium morborum ortus. Iam si uideamus, quid in corpus humanum calor possit aeris, quid autem frigus, siccitas, & humiditas: uideamus item ipsam patientem materiam, qualis sit: facile iam sit inuenire & præsentire futuros morbos: immo uero ante hæc etiam il-

lud recte dictum cognoscemus: In constantibus temporibus, cum tempestiue tempestiua proueniunt, morbi constantes & boni iudicij sunt. Itaque quænam sint qualitatibus earum facultates, quarum meminimus, humiditatis, siccitatis, caloris, frigorisque, audiamus ipsum Hippocratem in Aphorismis dicentem: Ex anni autem tempestatibus in uniuersum siccitates imbris sunt salubriores, et minus letales. Morbi autem in imbris magna ex parte sunt febres longæ, alui profluvia, putredines, morbi comitiales, apoplexiæ, & anginæ. In siccitatibus uero tabidæ lippitudines, articularum dolores, stranguriæ. Hæc ille de productis in longum spatium tempestatibus retulit. Atque ut hic de differentia humiditatis & siccitatis docuit: sic quæ calor sit & frigoris differentia, ibi tradit, ubi de aquilonis & austrinis scripsit statibus. Nam in nostro tractu aquilo frigidus est, feruens autem: nisi forte (id quod rarum est) ineunte uere frigidus sit, aut alio quopiam anni tempore aliquantisper hic spiraret: atqui ne tum quidem est Aquilone frigidior. Quare attende sequentia, ut scripsit de his in Aphorismis, sic orsus: Austrum auditum hebetantes, caliginosi, caput grauantes, pigri, dissoluentes: quænam huiusmodi tempestas dominetur, eiuscemodi uigent morbi. At si aquilonia fuerit, tussis ex faucibus, alui duræ, difficultates urinæ cum horrore, laterum dolores & pectoris. quando hæc tempestas dominetur, talia in morbis expectanda sunt. Habes quæ de uehementibus australibus & aquiloniis statibus, qui multo tempore durant, ab eo dicta sunt. Ostendit enim per uerbum dominari, nomina hæc non esse eius, qui uere aut modico tempore spirat: nec ei, qui pluribus quidam diebus, sed imbecillus est, hoc se nomen tribuere. Iam de temporariis austrinis & aquiloniis uentis accipe quæ dicat: Temporariæ autem tempestates, aquiloniæ quidem corpora densant, contendunt, roborant, & reddunt coloratiora, auditum iuuant, aluos excitant, oculos mordet, & si pectus dolor aliquis obfederit, eum augent. Austrine remittunt corpora, & humectant, auditum obtundunt, caput grauant, & uertigines creant ijs qui ex oculis laborant, corpus torpidum efficiunt, & aluos lubricant. Porro prodita sunt ab eo in Aphorismis & alia, de natura temporum, & conuersione inter se subita: quorum singula suo loco citabimus. Hic sat erit, si didicerimus prima rudimenta statuum uirtutis ab ipso esse Hippocrate prodita. Quorum uestigijs in quibusuis qui inciderint statibus, nos uia oportet & ordine progressos inuenire, cuiusmodi impendent morbi, & quemadmodum eis sit occurrendum, aut si iam inuaserint, qua ratione curandi. Hic scilicet huius est cõmentationis maximus fructus. At in elementis horum locus est etiam, qui etiam ad prouidendos morbos non nihil annunciat: ut item natura uniuscuiusque, ætas, uita, uictus ratio. Ostensum autem ab eo est dilucide in libro De aqua, aere, & locis, qui cuique regioni frequentes sunt morbi. Poteris itaque hinc, quæ ob rem aeris

nimiū frigidus & humidus status morbos, prout postulat ipsius natura, ab eo ostendit parituros est, simile indicium sumere à loco, ac ab ætate, natura, uite institutis, & uictus tota ratione. Etenim qui & natura sunt frigidi & humidi, & externis circumstantijs, facilius morbis, quos humidus & frigidus status parit, cedunt: cõtrarij, ægrius. Si igitur plaga humida & frigida per se talē statū habeat, morbi generabuntur facile ei statui familiares, faciente ad hoc etiā plaga. Itidē totus interim calidior fiat & humidior status, qualē in secundo de uulgaribus morbis libro descripsit in principio. Pluebat inquit, per æstū largo imbris assidue. Interest etenim ad dictorum putridorum generationē morborum aliquantulum ipse locus, præsertim si utrinque intemperatus sit, calidior scilicet, et humidior. Reteret etiā, si alterutra parte intemperatus sit, uti Cranon, in loco cõcauo sita & meridionali: unde maxime morbis putridis, ut carbunculis, infestata est: atque præter cetera incõmoda, auersa est etiā à uentis aquilonijs, uentorum subiecta tranquillitatibus, quas uulgariter appellant Græci. Atque Cranon huiuscemodi est. Thasus aliter comparata est, exposita est enim uentis aquilonijs & frigidis, Thraciæ ex aduerso. Vnde cum ad austrina spectaret totus status, adiutosque haberet squalores, sua sponte quidē resistebat statui locus hic, qui certe si meridionalis & in conuallibus esset, pestilētissimus ei fuisset hic status. Pluuia erant multæ, cõtinentes, lenes. Tribus modis pluuia multæ fiunt: interim ob ipsum imbrē cõfertim decidit: interim diuturnitate temporis, licet guttatim tantum singulis diebus decidat: interdum ambo coniuñctis. quorum habes omnium in libris De morbis uulgaribus. scripta exēpla. Primi modi statū, quæ auspiciat in hunc modum: In Thaso ante Arcturū pluuia erant multæ. Significat enim has fuisse magnas multitudo pluuia confertæ. Alterius modi exemplū id est, quod modo est dictum: Pluuia multæ, continentes, lenes. Nam aqua erat collecta multitudo, propterea quod longo tempore perpetua pluuia esset, & non prorsus larga uno tempore. Tertijs modi exemplum est, quod initio libri secundi De uulgaribus morbis proditum est: Pluebat per æstū largo imbris assidue. Largū enim cum superiore modo cõuenit: assidue, cum secundo. Sed illos status alias explicabimus, suo utrinque loco. Is uero, de quo sermonem instituiamus, qui incidit intra æquinoctium autumnale & hyemis principium, imbrē, quadiu uigeret, lenem habuit, ut est ab eo dictum: quod oppositum est his, confertim, large, uehementer.

Hyems austrina.

Non se latuisse finem esse Autumnus Vergiliæ, rum occasum, quem nomine breui Vergiliæ appellat, non obscure indicauit. Nam postquam ante dixisset, circa æquinoctium, addidit, & sub Vergiliæ: scripsitque deinde, hyems austrina, quasi nullum intercesserit peculiarem requirens declarationem tempus, sed coniuncta sit cum Vergiliæ

Parui uenti aquilonij.

Paruos inquit uentos fuisse hyeme: quod si in natura sua hyems constitisset, omnino fuissent magni. Atque ijs hoc duplici nomine accidat, uti & nunc parui uideantur fuisse, cum sua ipsorum magnitudine, tum temporis prolixitate, spirant enim diebus paucis aquilonij, atque hi non uehementes: cum habere hyems magnū aquilonem, & longo soleat tempore.

Squalores.

Tempestatē iusto sicciorē appellauit parū uisitate squalorem, cum soleamus nos non simpliciter sicciorē, sed extreme siccū ita nominare. Qui autem fieri potuit, aut cui probat eō siccitatis deuenisse hyemem, ut iuxta ac æstas squalidam terrā redderet: Neque enim eiuscemodi fiat in uere status, cum nunc fuisse ad similem omni ex parte hyemē dicitur.

Omnino similis ueris hyems fuit.

Sicciorē quidē, quæ eius natura postularēt, hyemē ait fuisse, non tamen æque siccā atque æstatem. Itaque squalorem, quem esse nuper diximus improprie usurpatum, accipere par est non absolute hoc loco esse ab eo dictum, sed ad aliquid, sicut formicam magnā aut montē minutū. Nam ut hyems erat in præsentī, non simpliciter squalida. Quem admodum nec magna formica est magna simpliciter, sed ut magna formica, quæ sanè paruo etiā est monte minor: nec non hyems squalida, est humidior æstate. Sicut hyemem præsentem cõparant, do ait: Omnino similis ueris hyems fuit.

Ver austrinum, frigidum, parum pluit.

Videtur quidem dixisse uer austrinū, non quia omnino in eo fuerint uenti aquilonij: sed quia paucissimi initio, atque adeo pauci, ut temporis illius statum totum austrinum appellaret.

Æstas ferè tota erat nubilosa, nihil pluit Etesia paucæ, paruæ, sparsim spirant.

Siquis, quæ dixit de æstate, omnia colligat, dicat etiā hanc austrinā simul ac squalidā fuisse.

Cum esset autem totus hic status austrinus & squalidus.

Non quia aliquando pluerit toto anno, ita dixit squalidum, sed quia quamparcissime. Nam dempto primo tempore ab æquinoctio autumnali usque ad Vergiliæ, quicquid successit temporis, satis caruit imbris. At ἀγῶν Hippiæ aeris appellat statū. Quare si uerū est cum aere simul alterari animalium corpora, per imbres fient humidiora, per squalores sicciora. Et cum uigent calores, caput erit firmius: cum frigora, erit ipsum quidem leuissimum: ceterum thorax & pulmo laborabunt. Vnde quæ corpora cõmemorato statui, qui propositus nobis est, mediam obtinēt naturam inter serenum omninoque clarum, & pluuiosum, assimilantur, medium statum habebunt temperamentum: quem mihi nebulosum da ut appellem. Nam hoc aeris statu, cõstitutum simul alterari corpora nostra, atque assimilari

huic, quod euadat sermo clarior, nihil fuerit causa, quin statum in ijs genitum appellē ueluti nebulo sum quendam. Vt igitur cum hyems suum seruet temperamentum, non potest nō generari humor frigidus & humidus, pituita: astate cōtra calidus & siccus, pallida uidelicet bilis. Ita cū nubilus sit aer, aliquis dominatur humor, in pituitosis quidē naturis nebulosa ac nubilosa, ut ita dicā, pituita: in biliosis uero nebulosa ac nubilosa bilis. Etenim semper aliquis ē corpore nostro uapor emanat: sed in siccis statib, plurimus, in humidis paucissi mus. Atq; cū in corpore hic acruatus sit, similē reddit nebulā & caligini innatū nobis spiritū. Ac mulatur enim in ambiente animantes aere spiritū exhalatio. Vnde ne hic dubitemus dicere, in eius cōmodi statu generari insitū nobis spiritū. Atqui ubi eodē tempore duo hi affectus aut nebulā, aut caligini accidunt, ut & attollatur & stipetur, alba efficitur nubes: nam quando planē uacat humiditate aer aquilonius, nequeat cōstitui unquam nubes. Efficitur ea aut splendida aut atra, causa raritatis uel ipsitudinis. Ac rarefens nubes in se solis lucem suscipit, quo fit ut splendescat, illustrante uidelicet eā solis splendore, quale in corporibus pellucidis cernas. At si cōstringat nubes cōdense turq; qā nullus est solis luci transitus, atra merito hęc apparet, nō aliter ac nocte ipse aer destitutus lumine solari. Sanē uidetur manifeste in terrā sub inde nebula decidere, qui ros appellatur. Interim supera petere planeq; nubes fieri uel candida uel atra. Candida, ubi intra se totā radios admittat solares. Atra uero, cum eos planē excludat. Medios inter hos colores nubes pro quātitate splendoris, qui ipsis admiscetur, accipiunt. Sed uidebitur forsitan hic sibi sermo minus constare, eleuari in altum dicens humorē & conspissari. Sustollī enim caloris opus est, frigoris cōspissari: non potest por rō idē simul esse & calidū & frigidū. Sed si ipsum animaduertas, qui supera petit, uaporem esse calidum, atq; eius gratia in sublime subuehi: frigidū autem esse aerē, qui uaporē excipit, defines dubitare, qui fiat, ut simul & sursum feratur & cōstipetur. Nam ut sustollatur, sua sponte habet, ut cogatur ac cōstringatur, per excipientem aerem, qui quo erit frigidior, hoc ascendente nebulam conspissabit magis ac coget. Vbi nec calfacit magno pere aer, nec perinde refrigerat, eleuata nebula ne cessario in eo cōmorabitur talis, qualis erat à primo, euadētq; planē per se cādida nubes, ubi à solis cieatur splendore: media uero inter albā & nigrā, quando eā sol nō undequaq; irradiat. Proinde nō li mirari, qua de causa animantiū corpora huius aliquando cōli similē habeāt intus statū: quin potius crede dicenti Hippocrati, Austrī auditum he berantes, caliginosi, caput grauantes, pigri, dissol uētes. Persequitur enim his uerbis corporis uitia, quibus est obnoxium in austrinis statibus. Vnde ut hęc caput grauantes, dissoluentes, & pigri, ad ea quā ab Austro parantur in corporibus nostris planē referuntur: ita est censendum, caliginosum

esse dictū, ut indicet, quā ab illo in nobis coacer uatur, caliginem, & non aeris.

Ante uero ex priore cōlo, quod huic aduer sariū fuerat, aquiloniūq; paucos ardentes fe bres corripuerūt, eosq; admodū stabiles, pau cisq; sanguis profluxit, nec ex his peribant.

Non fuisse Aquiloniā tēpestatē ante uer diu turnā hinc cōstat, q nuper totū temperamentum uocauerit austrinū: nō ita dicturus, si multos dies Aquilo spirasset. Attamē cum aer fuisset uel pau cis diebus aquilonius, corripuerunt paucos mor bi ardentes, atq; hi admodum leues, & qui statim cōsisterent. At enim, eosq; admodū stabiles. Scri bunt autē alij πνεύμα, alij Ionice ἀνέμια, in aequali tenore & nullo periculo cōiuncti. Ad hęc paucos aut narium profluuiū habuisse: quod ue hementibus erat febribus ardentibus peculiare, ut etiam delirare, & mori. At ista ijs, quā tum ui gebant, non erant adiuncta, sed cū moderatissime fuerunt, tum minime multos inuaserunt: q uehe mens & quasi germana ardens febris à flaua bile, quam quidē etiā pallidam uocant, sit oriunda. Hanc, ut in proposita tempestate ostendebamus, superiori estate tantum habebant, qui natura erat biliosa: eamq; nō multam, nec postea, cō quod cū humidus ante dictus esset status, etiam atq; etiam caliginosior ac nebulosior euaderet. Optimo ergo iure pauci in ardentem febrem inciderunt, qui perquā essent biliosi: neq; tamen hi in exquisitam neq; uehementē, sed lenem, ac discussū faciem. Itaq; quos corripuit, hac de causa corripuit. Sanē enim praeceperat aestas autumnum, quā secundū naturam comparata fuerat. Orditur enim Hippo crates enarrare tēpestates inde, ubi de natura sua primum aer deflexerit. Sed necessario per astatē naturalem acruabatur multum biliosis plenior hic succus. Vnde qui succedebat status per totam hyemem usq; ad uer, hūc humorē nec auxit: qui p pe quā calida non esset magnopere aut sicca, ut aestas: nec imminuit etiā, neq; enim satis erat frigi da, ut quā in statu est naturali hyems. At nec per halitū digessit, nā nō erat exacte sicca. Restat igitur integrum illū permāsisse, ac formam sibi quasi caliginosam comparasse atq; nebulosam, propter modicam aeris humiditatem & calorem, qui cū uapore coaluerat. Verum ante uer, cū subito prae ter morē Aquilo spirasset, isq; in interiores corpo ris partes impulsisset humores, tenuissimus pri mus fluebat, itaq; febrē ardentē induxit. Neq; cū in quibuslibet corruatus partib, corporis, febrē potest humor hic excitare ardentē, uerū circa uen triculum & huius praeipue os, circaq; iecinoris partes simas. Itemq; non prorūpebat sanguis. Sa nē propriū est, siquid aliud, synceris febribus ar dentibus, per sanguinis eruptionē iudicari. Appel lat autem Hipp. profluuiū sanguinis, nō adiecto, ex quo uacuat sanguis, mēbro, id qd ex naribus fit. Atqui nihil habet admirationis, si recludatur & dirupant huius regionis uenē à sanguine, qui sursum

sursum incitatus calore effertur, à quo nō possunt non inflari, ac tum referari uenā, ac rumpi ob spi ritus copiam, qui dirūpit uel utres ac dolia, cum in multo seruescante accumulatur. Caterum hoc symptoma, praesentes febres ardentes non est co mitatum, quod essent, ut est dictum, moderatae.

Tubercula uero multis secundum alterutrā aurem, plurimis secundum utramq; extiterūt, febre carebant, erant recti. Nonnullis parum accendebantur, sed extincta omnibus sunt ci tra incommodum, neminiq; suppurarunt cui quam, uti solent, quā alijs ex occasionibus ex tuberant. Erat eorum hęc natura, laxa erant, magna, liquida, citra phlegmonem, atq; do lorem, obscure omnibus euanescebant.

Omnia quā dicta sunt, ob dominātem accide runt caliginosam materiam, à qua alia solent cum pituita existere, alia cum flaua bile, ut sacro igni obnoxia. Nōnulla cum sanguine, inflāmata, quā tamē omnia resident facile, quod prompte eiusce modi materia digeratur. E diuerso quā crasso cō stant & lento humore, aere discutiuntur. Porro quā acciderunt in tēpestate praesenti, laxa erāt, id est, mollia, & digitis cedentia, & quā ad eorū im pressionē cauabantur. Citra phlegmonē, hoc est, citra inflammationē. Citra itē dolorē: q utroq; sei licet, quod dolorē parit, uacaret: quā sunt, corpo rum contentio, & intemperies magna. Contentio fit ob crassos humores & glutinosos, adeo parti bus impactos afflicti, ut resolui citra negociū ne queant. Intemperies autem ualida, q serueant illi nimium, aut frigidi sint. Quare sunt merito tumo res laxi & sine exulceratione, à dolore liberi: qui quia essent eiuscemodi, facileq; residerēt, ideo nō suppurabant, uti solent, qui alijs ex occasionibus exurgunt. Hoc autem nomen πρὸς ἄσπερ Hippo crates (nos uertimus occasiōes) aliquādo (ut uul go assolet) in causis usurpat confictis. Interdū cau sas manifestas sic uocat: nonnunquam simul om nes. Hic appellauit suppuratiōes alijs ex occasio nibus provenientes, quas euenire ipse in febribus docuit, in qbus humores sunt acruati multi, cras si, & crudi, qui ppter uim & uehementiā & febrilis copiam caloris caput petūt: hos deinde in adeni bus aurii deponit natura: unde Parotides, quas uocat, exoriunt. Verum enim uero nō erat in hoc statu humorū ea affluētia, & qui cōsisterāt ad au res tumores, quia materia erāt aeria, statim dige sti sunt. Patet ergo morbos ardētes in principium incidisse ueris, cū spirassent Aquilones: istas autē parotidas toto uiguisse reliquo tpe, sederāt mode ratissimā, ob causas nimirū quas recensui, ut hoies ab ijs recti affligerent, hoc est, ut illas absq; dolore sustinerēt obābulātes, ac solita munera obeuntes: neq; ut in morbis grauioribus, necesse haberēt de cubere. Et breuiter, nullae ppe febres erāt. Quod si qui esset etiā ex illis calidior, nō diu hoc patieba tur. In causa erat exuperantis, ut est dictū, natura

humoris, q maiore ex parte aeris erat et frigidus. Accidebant hęc adolecētibus, iuuenibus, adultis, atq; praeter ceteros luctatoribus, & athletis, mulieribus uero parū multis.

Cōmunis hęc causa in omnibus attēdenda est decubitus humorū, quam aliās Hipp. exposuit: humores calidiores in sublimiores partes corpo ris decubunt, frigidiores in infernas. Quando igit dominās hoc statu humor frigidior esset, aerisq; ac mediā teneret naturā inter eos qui facile ascen dunt, & qui deorsum uergūt: ideo solis his in ca put inuadebat, qui erāt aut propter astatē, aut uitae genus tēperamēto calidiores. Nec preterit nos, adolecētulos ob astatē esse, nō ob uitae fortē cali dos, ut etiā adultos. Qui uero in palaeis ac gym nasis uersantur, hos ob uitae institutū. Quo sanē pauciores infestauerūt mulieres, easq; iuuenes, & natura calidiores, & quā non uixerant in ocio.

Multi praeterea infestabantur arida tussi, ni hilq; excrebāt, nec multo post raucescebant.

Quāā tusses aridae sint, ipse aperit hīce uer bis: Nihilq; excrebant. Hāc sunt autē, interdum exasperatis modo faucib; & gutture, nullaq; pul monē tenente affluētia humorū. Atq; hi nihil ex puit, neq; enim superflui habent quicq; quod re sici uel expelli oporteat. Aliae etiam aridae tuf ses ob intēperiem respirationi seruientiū instru mentorū: at ne hic quidē est, quod expui desidē ret. Praeterea aliae, ubi illis inherescunt humores, qui euacuationē requirunt: qui quidē non excer nuntur tamē duabus de causis, uel q lenti sint & crassi, & pulmonis firmiter cartilaginosis infixi fi bris, quas bronchos appellant Graeci: quod in la teris doloribus (quos ἀνέμια, hoc est, in quibus nihil expuitur, uocant) accidit: Vel q humor, qui à capite defluit, nō aliter atq; aqua, sit subtilis. Ete nim prius hic per guttur & asperā arteriā delaben do in pulmone funditur, q à spiritu concitato per tussim subduci possit. Quod accidisse tum Tha sīs uidetur, quorū esset ab Austrino statu caput repletū, & hoc destillationē transmitteret omni bus regionibus thoracis. Nam talem tum tussim fuisse, symptoma huius comes testatur. Rauri in quāt enim, qui eo modo tussirent, euaserūt. In cau sa humor erat destillans, à quo uocis instrumenta irrigabantur, ut in libris De uoce declarātū est.

Nonnulli multo post. Quibusdā testiculus alter, alijs uterq; cum dolore inflammabatur.

Illius pars, qui in pulmonem decidit ex capite, pro eo q inter se consentiūt instrumenta, ad testi culos peruenit. Quatenus autem cū genitalibus conueniat thoraci, in alijs libris tractauit. Caterū quod in testiculos decubuit, erat id malignius, ne que iam primo illi simile, ut quod in thorace diu turnitate cōputruisset. Recte ergo erant testiculo rū inflammationes dolore cōiuncte, neq; perinde ut Parotides à dolore immunes. Nā q aut alteruter, aut ambo testiculi humorū exceperant abūdantiā, in causa

in causa erat copia illorum. Siquidē quibus paucus proueniret, his in alterum; quibus amplior, in utrumque impiegit.

Quidam febricitabant, quidam non.

Qui tum abundabant humores, hos neque magnopere calidos esse, neque nimium frigidos diximus; sed inter utroque tum natura, tum temperamentum intercedebant. Unde pro ætatum & naturarum temperamentis utraque laborantium, alijs ad calidius inclinauerunt, itaque febricitauerunt; nonnullis quæ à primo habuerant, retinuerunt temperamentum febrem excitare impotens.

Plurimis hæc laboriosa fuerunt.

De omnibus quæ commemorauit, hoc dixit: prædixit autem tussis, raucedinē, & in testiculū abscessus, & quosdam tenuisse illorum etiam febres. Hæc ergo, inquit, symptomata maxime ægrorum parti laboriosa acciderunt, hoc est, moleste & ægre sustinebant recti incedentes, sed plerique decubebant, quod longitudine temporis indies collecta excrementa euaderent etiam atque etiam peiora, atque deteriora. Namque austrinæ tempestates, si diuturnæ sint, putredines inducunt, potissimum ubi sint humidæ. Verum quando hic status humidus non esset, diutissime nihil erat molestum corporibus: dies uero molestiam adferebat. Et hæc quibusdam de illis tandem euenerunt, quæ mox ab initio omnibus acciderent, si austrinus status humidus esset.

Cætero, quantum ad *intrapneion*, id est, medicinam, sine morbo debebant.

Bisariam dictionem, *βισαρία* scriptam in excerptis plaribus inuenias. In aliquibus, ut nunc est dictum, postrema syllaba per *o* scribitur: in alijs per *y*. Significat autem prior lectio ea, quæ ex præscripto fiunt artis medicæ, altera quæ secundum materiam medicam: ut aut artis operibus medicæ, quæ in laborantibus administrantur, Thasijs abstinerent: aut ipsi, quæ per materiam medicam fiunt, in ipsis, qui prædictis detinentur incommotis. Ex utraque sententia & lectio apparet leuiter afflictos fuisse homines, dum duraret uer; quod morbos quæ parerent causas, cacoethes haud dum quicquam haberent, quod diuturnitate temporis consecutæ sunt.

At uero ante ineuntem æstatem, per quæ æstatem & hyemem, multi, qui longo iam tempore submarcescebant, ex tabe decubuerunt: quando etiam multis ambigentibus tum confirmauit.

Quos dixit nuper tussire quidem, excreare tamen in uere nihil, hos æstate ait, & secundum æstatem intabuisse, rem enarrans, quæ cum his constat, quæ oculis conspiciuntur. Etenim quæ capitis destillationes tussim primo cōcitant hominibus, & raucedinē, neque tandem cōsistunt, altera hæc tabis differentiam generant. Sunt enim duæ eius maximæ differentie. Vna ex illis, quos caput demittit, fluxibus constat. Altera quæ ab ipsius malis pulmonis proficiscitur, omninoque postquam expuitur san-

guis, potissimum uase rupto, sæpenumero etiam fluxione impleto uiscere hoc, alia de causa ex partibus alijs, non ex capite. Quod si ergo à uere austrino in statum æstas aquilonium sit mutata, non fuissent manifesti, qui à tabe clam exedebantur, neque prorsus tabuissent. Quia uero non modo in aquilonium non transiit status austrinus, sed erat etiam nebulosa ferè æstas: idcirco capitis destillationes erant perpetuæ, ac destillantes humores omnes præcipue in pulmone computruerunt, ita ut ipsi ad meram tabem generandam nihil decisset.

Quibusdam autem cœpit primum, atque his uergebat ad tabem natura.

Tabidos appellant ueteres medici, qui morbo tabifico, quam etiam *phlogos* uocant, sunt opportuni. Tales plenissime sunt, qui adeo sunt angusto thorace & restricto, ut à tergo in morē alarum promineant operata scoptula: unde etiam hos *πνεύματος* quasi alatos uocant. Præterea quibus caput facile impletur, quodque spiritus organum multas destillationes demittit, hi facile tabescunt. Hæc si ambo in unum cocant & thoracis figura, & capitis imbecillitas, sunt eiusmodi quidem naturæ semel tibi obnoxia, ambabus naturæ de causis. Etenim hi quorum caput ad pulmonem mittit fluxiones, diuturnitate temporis fiunt tabidi, ac in pulmone sæperumpitur illis uas per uisceris angustiam & infirmitatē. Habes de tabidis. Quia uero dixit Hipp. Quando etiam multis ambigentibus tum confirmauit. Ac deinde subiicit: Quibusdam autem cœpit primum, atque his uergebat ad tabem natura, mihi parum uideat eius oratio consona rationi: nam erat multo probabilius tales uere quæ estate incipere: quæ qui ac commodati sunt, ut certis incommotis facile capiantur, citius isti in eos incidant, ac imparati. Videtur igitur, ut etiam in alijs locis horum librorum de uulgaribus morbis, ordo esse inuersus orationis, lapsus eo qui hæc primus descripsit, neque errato postea emendato: & ite quocumque huic loco accidisse, ac orationis hæc esse series: Quando etiam multis ambigentibus tum confirmauit, quibus uergebat ad tabem natura. At deinde: Quibusdam autem cœpit primum. Postea: Mortui uero multi sunt, & plurimi de his, & illis qui decubuerunt: atque haud scio, an uel medicum cri quis tempore uitam produxerit: de tabidis scilicet. Nam id intelligendum est: siquidem in huiusmodi est totum hoc scriptum caput.

Interierunt ægri citius solito.

Nam uel iam quæ subdidit omnia, sunt communia tabidis, quæ perspicies, si Hipp. dictiones attendas: auspiciaborque ab hac, quæ mox adscripta est:

Interierunt celerius, quam talibus esset consuetum.

Tabidos inquit solito uitam finiuisse celerius. Cuius mox ipse causam subiungit, ubi ait: Febres horrificæ, cōtinuæ, acutæ. Id enim præter consuetudinem tabem comitatur, quod tum uidetur accidisse.

Causa

Causa est, cur hæc ambo cōgruerent tabes & eiusmodi febris, quod status esset antecedens ad corpora affecta comparatus. Siquidem dixi paulo ante, qui calidiore erant temperamento, illos in primis laborasse ex destillationibus capitis. Horum namque caput præcipue erat in austrina tempestate repletum. Quibus ipsis longius protracto nebuloso statu, usu uenit ut humores, qui in corpore essent, putrescerent: unde malitia extitit febrium. Quod si quibus minus esset calidum temperamentum, his neque computruerunt humores, neque caput repletum est, extra paucos, idque temporis diuturnitate. Nam quod citius patitur naturæ iniuriæ oportuna, id ceteris tardius accidit. Neque sane erat mirum, cum priori austrino statui æstas succederet non austrina modo, sed nebulosa etiam, prouenisset hinc putredinē quandam humorum uel in frigidioribus corporibus, nedum in calidioribus.

Nam alios quidē & diuturniores, & cum febre coniunctos facile ferebant, nec moriebantur: de quibus iam scribemus.

Alios inquit morbos præter tabificos, de quibus ille uerba fecit, etiam essent longiores, & febrem haberent adiunctam, non tamen grauius tulerunt, cuius paulo superius causam diximus, quod humor his non ita erat ex putredine redditus uitiosus.

Sola enim & præ cæteris maxime, qui tum uiguerunt, morbis, multos tabes peremit.

Huius causa est non ita dudum dicta, ubi corporis temperamentum in culpa poneremus, per quod morbis tabificis sunt correpti, febribusque malis, de quibus sub hac sermonem habet.

Infestabat illos plerisque hæc incommoda, febres horrificæ, continuæ, acutæ, omnino non intermittentes. Modus erat semitertianus, uno die leuiore, altero grauius iterum inuadentes: in summa, indies acutiores euadebant.

Plerisque omnes tabidos, de quibus agebat, passionibus ait affectos fuisse, quas ipse deinde collegit. Atque *πνεύματος* (id est, passionis; nos affectus uertimus) omnes uocant Græci, quæ in corporibus nostris fiunt præter naturam. Præ cæteris autem meminit, febres fuisse horrificas. Quod quidē significat, per augmentum, & incrementum quod uocant, accessionis horruisse diutissime agros. Neque enim, quibus initio accessionis horrores incesserunt, isto appellauit nomine, sed quibus per totam propè accessionē produceretur symptoma horroris. Et sit bisariam: modo cum reduplicet incrementum, modo cum nihil nisi ipsum inæquale faciat incrementum. Diuersitas in temporis consistit quantitate. Nam breuius, si interuallis a sese sint mutuo motus horrici dirēpti, inæqualis dicitur & horrificus motus. Sin ampliora sint interualla, fit illud symptoma reduplicatio, & dicitur. Hæc fit præcipue in semitertianis, ut uocant, febribus: quocirca ternæ plerisque,

& quaterne sunt. Sed in cōmentationibus De febribus declarauimus, cōsistere semitertianam in humore inæquali, qui partim amara bile, quæ acris est, partim pituita putrescente cōstat. Has itaque tum uiguisse febres horrificas dicit ob antecedentē statum, uti supra dictum est. Cōtinuas autem eas nominauit, significans eas non discedere, quod quidē ipsemet interpretatur his uerbis: Omnia non intermittentes. Intermittentes enim illas febres proprie appellant, quæ à uigore integritatē quandam præstant. At quæ remissior non habet apertam, nunquam corpus tamē præstant integritatem, acutas has & cōtinuas uocat: quæ totum habent quidē circuitum, plurimum octonum & quadragenarium horarum, quantum etiam semitertiana: sed ad integritatē nec ueniunt, & altero die mitiore, altero iterum adferunt accessionē: remissior illa quidē priore illa, alterius circuitus ac reduplicatiōibus carentē: ceterum quæ ægre incalescat, & uix ad uigorem perueniat. Est præterea illius proprium, circuitus qui primum consequitur, neque inter sese æque acutos esse, neque perinde ac primum, uerum usque ad totum morbi uigorem incrementum indies, intenditque.

Sudabant semper quidem, sed non toto corpore: multum extremitates frigebant ut uix calorem recipere.

Febrium esse hæc accidentia cacoethum, in præfatijs didicimus.

Alui turbata erant, & biliosa, ac pauca, mēra, tenuia, mordicantiaque desiciebant, & assidue desidebant.

Mera excrementa solent uocare planè biliosa. Sin autem mistus cum humiditate aquosa excernatur talis humor, non iam merum appellat. Quinetiam hoc ipsum didicimus de meris excrementis, quorum aperuit malitiam in Præfatijs, & de humoribus qui tenues sunt omnes esse crudos, & ut concoquantur, robustam desiderare naturam. Mordacia porro erant haud iniuria, ut quæ biliosa meraque essent. Præterea eorum erat mordacitatis comes assidue desiderare. Quo factum est, ut ex hoc quocumque symptomate uires laborarent ægrotorum.

Urinæ tenues, crudæ, decolores, & paucae: aut crassitudine præditæ, & paruo sedimento, nec probe subsidentes, sed cum crudo interperstiuoque sedimento.

Et de urinis didicimus, tenues, decolores, & paucae, uel crassas, & paucae, perniciosas esse: quæ admodum etiam crassas quidē, sed quæ subsideat aut omnino nihil, aut parum habentes. Quod sane ipsi acciderunt, eo quod parum bene subsideat. Hoc ita ipsi frequenter febribus, est, in quibus multus calor, & flammæ feruor accedit quendam crudorum crassiorum humorum. Par igitur est in ipsis aut prorsus non esse, aut esse id, ut Hipp. dixit, crudum & incoctum. Ceterum de prauis sedimentis in Præfatijs tractauit.

Tussiebant, ac pauca, coacta, concocta paulatim uix excreabant. Quos uero uiolentiissime urgebant

urgebant, his minime concocta erant, sed perpetuo cruda spuebant.

In tabibus pessimis, quibus proxima est mors, sputa ne paululum quidem concoquuntur: in alijs uero, quae moderatae sunt, & quae in longius tempus extrahuntur, hac ipsa de causa commode concoquuntur humores in pulmone superflui, excreanturque facile. Caterum qui in praesentia tabescent, istorum habebant nihil. Nam aut semel crudum expebant, aut coctum quidem, paucum tamen, & quod paulatim uix excrebatur. At meminit in praesentia huius sputi.

Plerisque horum fauces assidue à primo dolebant, & cum inflammatione rubebant. Destillationes paruae, tenues, acres, statimque marcescebant ac affligebantur.

Simul ut symptomata, quae ad tabescentium conspiciebantur fauces, praedixit, causam adscripsit his uerbis: Destillationes paruae, acres. Nam quia tam uisiosae destillationes erant quae à capite manabant, dolebant fauces: quod uero ab ipsis uellicaretur, ruborem & inflammationem habebat. Quia iam ipsa etiam calida destillatio, non erat mirum in Thaso, si praeter ceteris tabescentibus, qui ita haberent, ad extremum deuenirent marcorem.

Cibos quosuis perpetuo fastidiebant.

Appellant Graeci appetentia carentes, qui cibum non sumunt, & aīras: qui uero oblato fastidiunt, & aīras. Constat autem hoc fastidij symptoma tabidis accidisse, eo quod destillationis, quae fauces & pulmonem infestabat, pars aliqua in uentrem deflueret.

Non sitiebant.

Nō ex uitio destillationum, quas appellauit ipse acres, hoc tabescentibus symptoma accidit. Quo factum est, quantum equidem iudico, ut cum uisissimas Hippocrates nouas & absurdas indicare uellet, adscripsit, non sitiebant. Est enim maximae signum prauitatis, ubi calida & adurere febre, aut fluxione delabente in uentriculum acrimonia, non sitiant. Atque hoc symptoma partis uirtutem sentientem deperditam indicat, & extinctam: siquidem diuersos inter se affectus non sentit.

Plerique circa mortem delirabant. Sed de tabidis haecenus.

At ne hoc quidem accidere alijs tabescentibus consuevit, sed quae erat febrium tum uigentiū malitia, huius status morbos comitabatur.

At uero estate iam & autumnio febres multae, continuae, non uehementes, diu quidem tenebant aegrotos, qui cetera minus incommoda habebant.

Nam ante etiam retulit, unam fuisse tabem exi-

tialem, nosque adiunximus causam. Ergo conueniunt cum illis, tum quae hic agit, tum quae ipsi subdit, ubi sic ait:

Plurimis erat aluus turbata sine molestia tamen, & propere nihil offendebat. Urina ite plurimis boni quidē coloris erat, & liquida, sed tenuis, & post iudicationem concocta.

Et reliqua, quae de urinis in mediū attulit. Nam ut quae de tabidis nuper recensuit, erant praua: ita quae nunc dicuntur, admodum sunt moderata.

Non ualde tussiebant, neque difficultate, quae tussi excrebantur, praebant, nec solū cibum nō fastidiebant, sed etiā maxime licebat offerre.

Eorum, qui hūc librum sunt interpretati, maxima pars, hoc eum loco ad tabescentes autumant transiisse. Ego uero adhuc de ceteris censeo, de quibus disputat, febribus hūc haberi sermonem. Qui enim, cum antea de tabescentibus dixit, eos perpetuo quosuis cibos fastidiuisse, hic iam dicat: Nec cibos solum nō fastidiebant, sed etiam maxime licebat offerre. Cur ergo hoc loco scripsit, Non ualde tussiebant? Nempe hoc est, quod istos adduxit in eam opinionē, ut haec existimarent dici de ipsis tabescentibus. Ego sic statuo, cum etiamnum de alijs febribus fierent uerba, adscriptum illud esse: Infestantur enim tussi, quae incidit ratione symptomatis. Quare nihil habet admirationis, simul & coepisse Thasios quosdam febricitare in ante dicto statu: et quia erat id temporis ipsum caput repletum, accedente ad statū febre, tussi esse molestos. Sed nec erat hoc illis nimium molestū symptoma, nec quae per tussim reiciebantur, negotiū praebant: neque enim hi tabescebant.

In summa, qui tabescebant, leniuscule aegrotabant, non more tabescentium, à febribus cum horrore uenientibus parum sudantes, alijs alijs, ut quos inuaderet febris nō statim circūu. Et ut paucis, quos nunquam febris relinqueret, sed inuaderet more febris tertianae naturā referētis.

Hoc capite toto praecedenti annexo, multo magis adducti sunt interpretes quidam superiorem etiam orationem de ipsis tabescentibus habitam. Verum nulla ratione ad eos referri illam potuisse, planū est factum cum ostendi, fastidiosos ab eo uocatos esse tabescentes, nō fastidiosos, hos. Sequens oratio, quae nunc nobis proposita est, duobus modis exponi potest. Primo, ut hoc modo dicamus. Sed faciam ut repetam superiorem orationem, ac mox huic apte, una ei syllaba, quod euadat clarior, interserta. Non ualde tussiebant, neque difficultate, quae tussi excrebantur, praebant, nec solum cibum non fastidiebant, sed etiā maxime licebat offerre. Nam in summa, qui tabescebant, leniuscule aegrotabant, non more tabescentium. Verissimile est autem hoc pacto illum dixisse de ipsis, qui alio modo

modo febricitarent, scribentem comune symptoma morborum habentium comites tussis, & non ipsorum tabescentium. Nam uidetur sermonem de tabescentibus habitū retractasse, ut in memoriam reduceret differre hosce aegros, de quibus nunc agit, ab superioribus illis tabidis. Etenim eadem illa hic commemorat iterum symptomata, quae nuper retulerat. Atque hanc quidem unam asseras causam hoc loco sermonis de tabescentibus repetiti. Altera est, quam saepe & multis in libris accidere scimus. Siquidem cum interdum super eadem re dupliciter scribamur, ut sit altera scriptura in contextu, altera in alterutro margine, quod per oclum expendamus, & iudicium faciamus de altera: qui primus descripsit librum, utranque scripsit: quod de inde, quia admissum nō animaduertimus, nec emendauimus erratum, postquam in multorum manus uenit, mansit incorrectum.

Iudicabantur autem, quibus inter hos breuissimi essent, ad uigesimum diem, plurimis ad quadragesimum, multis ad octogesimum. Nonnullos ne sic quidē, sed nullo ordine, nec decretorie deserebant. Quorum plerique non diu à febre intermissi repetebantur: atque hi à recidua, ipsdem circuitibus iudicabatur. Multis uero sic producebantur, uti sub hyemem languerent.

At qui erant isti, quorum ait iudicatu esse morbum uigesimo die? Nempe reliqui aegroti, de quibus faciebat uerba, ut ego sentio, nō tabescentes: cui assentiuntur, quae consequuntur omnia. Etenim quibusdam de illis ad octogesimum diem ait esse ex tractum morbum, atque alios inordinate, neque decretorie deseruisse, & ad hos ipsos plerisque rediisse: quas quidem reciduas ipsdem iterum circuitibus iudicatas fuisse, ac non paucis horum in hyemem morbum esse protractum. Haec sane omnia cum superius dictis planē conueniunt, ubi dixit: At uero aestate iam, & autumnio, febres multae, continuae, non uehementes, diu quidem tenebant aegrotos: qui cetera minus incommoda habebant. Haec cum ipsis symptomatibus congruit, quae hoc loco illere censet. Quae uero de tabescentibus adduxit, non assentiuntur: quod perspicies, si tecum partem eorum, quae de his tradidit, animo reuolueris: cum ait, Interierunt celerius, quam talibus esset consuetū. Quod ab eo de tabidis pronūciatur, quos ait esse celerius mortuos. At de ipsis, qui aliter laborarent, statim post haec in hunc modū scribit: Nam alios quidem & diuturniores & cum febre coniunctos facile ferebant, nec moriebant: de quibus iam scribemus. Haec igitur ipsi concinunt, quae propositum nunc nobis sermone de febricitantibus per autumnum & hyemē disputatur. Imò uero quod praedixit, De quibus iam scribemus, alium autē, si a praesente de ipsis habito sermone discesserimus, ab eo scriptum de his producere nullū queamus, necessitas exprimit, de ipsis qui alio morbo, nō tabifico affectu fuerant, totū hunc habuisse Hippocratem sermonē.

Galen.

Inter omnes, quorum fecimus mentionē in hac tempestate, soli in letalia tabidi incurrerūt: febricitantes alia febre, nequaquam.

Eorum, quae de primo statu ille fecit, postrema sunt haec uerba, quae nihil praecipunt amplius, sed tantum ante dicta in summam colligunt, quod facere ille frequenter solet.

GALENI IN LIBRVM

PRIMUM HIPPOCRATIS DE MORBIS VULGARIBUS COMMENTARIUS secundus.

HERMANNO CRVSERIO CAMPENSI INTERPRETE.

UPERIORE uolumine de mutua anni temporum conuersione dictum est: expositū est praeterea uniuscuiusque temperamenti natium, tum autem principij eorum, item ac finis stata dies. Itaque uelut in memoria illis habitis, ubicumque praesens sermo interpretē requirat, exponam, comparans me non ad prorsus imperitos tantum, neque solum ad eos, qui multum profecerunt. Nam omnibus erit is sermo mediocriter accommodatus. Alter qui omnino rudium est, doctis propter longitudinem stomachum faciet: qui uero his aptus erit, indoctis sit obscurus. Sed non debent in huiusmodi commentariorum lectione acquiescere, uerum accipere aliud ab alio atque alio, latius saepe eadem poterūt, itaque si attendere animum uelint, aliquid addiscere boni.

TEMPESTAS SECVNDA

IN Thaso ante autumnū frigora non tempesta, sed repete, spirante multū Aquilone & Austro, humida, & ante tempus coorta sunt.

Autumnū dixi incipere ab exortu Arcturi, qui antecedit aequinoctiū autumnale. Eo tempore inquit, antea quam oportebat, magna fuisse frigora. Nam hoc illi non tempestiua, & ante tempus coorta significat. Atque non tempestiua, anticipasse tantum indicat. Ante tempus coorta, etiam cum plurius largis ea fuisse coniuncta.

Haec autem durabant usque ad Vergiliarum occasum, & sub Vergilijs.

Vergiliarum occasum finire autumnum, antea diximus. Praeterea etiam duos esse menses ab Arcturo ad Vergilijs. Atque unius esse decretorium rei in aere Arcturū: Vergilijs duarum, alterius, cum autumnio hyems committitur iam praecipit: alterius, ubi uer estati. Arcturi autem mentionē non nisi solius ortus facere Hippocrates solet: quandoquidem sub eo incipit autumnus, aestas terminat. Ad haec diximus nuper, de totius anni in quatuor partes diuisione, & de diuisione in septē. Et astatem Vergiliarū & Arcturi ortu circumscribi, atque haec esse

Tom. 3

esse

esse diuisionis in septem totius anni quādam portionem: cum in duas secatur partes æstas, in tres hyems. Dictū etiā est, *πλάσσει* numero singulari græce dicas, an *πλάσσει* plurali (quas nos Vergilias appellamus) nihil interesse.

Hyems aquilonia.

A Vergilijs hyemis meminit, autūni esse Vergilias terminū clare innuens. Itaq; quæ hyems illa fuerit, differentem eum attente audiamus.

Imbres erant multi, largi, magni: nives, mista suda plurima. Atque hæc habebat omnia. Frigora uero non admodum erant intempestiua. Iam uero post brumale solstitiū, & ubi fauonius spirare cœpit, aspera erat extrema hyems. Aquilo multū spirabat, nungebat, pluebat multum & continenter. Cœlum procellosum, atq; nubilum, quæ durauerunt, nec remissa sunt ad æquinoctium usq;. Ver autem frigidum, aquilonium, pluuiosum, nubilosumq;. Æstas non admodum fuit feruens. Etisæ perpetuo spirant. Mox circa Arcturum spirante Aquilone, permultum pluebat.

Multas fieri pluuias dicimus aliquo tēpore propter diuturnitatem, licet non largæ tum decendant. Appellamus etiā multas, si uel breui tempore incessant largæ. quæ quidem & magnæ appellatur. Verū ubi quis continenter pluuias ait largas fuisse & magnas, ut Hippocrates scripsit, largas intelligamus, repentinas, uehementes, & breues: Magnas uero, neq; repentinas, neque breues omnino, nec etiā diuturnas. Sed, quod omnia clariora euadant, nihil causæ est, quin paulo utamur narratione prolixiore. Fiat igitur subito admodum multa pluuiā, horas tres aut quatuor, deinde mox cesset, largam hæc appellabimus. Alia uero paulatim incipiat, paulatim item increseat, atq; ita fiat totum diem & noctem: deinde à uigore, detrahatur paulatim de eius abundantia nonnihil sequenti toto die, postea consistat, eiusmodi pluuiam nō largam, cæterum magnam uocabimus. Ergo, quam narrat, hyems modo largas pluuias habuit, modo magnas per interualla, atq; interea non raro erat sudū. Quippe hoc significat, quod est ab eo scriptū, *μὴ σίβειν τὴν μέσην*. Præterea hac hyeme nives ait fuisse, nec adscripsit, nec multas, nec paucas, ut q̄ neutrum admodū obtinerent, sed quæ magis consuetudini urbis responderet: ideoq; ipse adiecit: Et frigora non admodum erant intempestiua. Et reliqua, quæ sequuntur, omnia frigidam fuisse & humidam eam hyemem testantur, ac pro eo naturali ter solā ipsam habuisse, atq; adeo plus æquo fuisse humidam. Iam etiā uer pluuiosum, algidum, & aquilonium fuisse dicit, præterea nubilosum. Æstatem uero quodammodo moderatam. Post hæc omnia circa Arcturum, spirante nonnihil Aquilone, multū pluuisse. Sub hæc totius tempestatis sum

am in oratione profert: Cum totus fuisset humidus annus, & frigidus, & aquilonius. (Cœlū procellosum, nubilosumq;.) Cœlum more uulgi appellauit aerem, qui supra nos est usq; ad nubium regionem. Illud uero quod appellat astronomi pariter ac philosophi cœlū, à lunæ regionibus incipit. Procellas aut uentos repētinōs & uehementēs uocamus, præcipue cū coniuncti sint cū pluuiā largā.

Cum totus fuisset humidus annus, & frigidus, & aquilonius, per hyemem ferē cōmode habebant. At sub uer multi, adeoq; plurimi laborabant.

Demonstrauimus ante institutum esse Hippocratis, ibi incipere narrare, quæ id temporis aeris statibus acciderunt, ubi primum de naturali deflexerit temperamento. Neq; id ab re facit, qui cum ambientis nos aeris intemperie uulgarium morborum instituit genera coniungere. Quando igitur est ab autumno exorsus, utique eum præcedit æstas, illiq; succedit, quod ipsi præit. Quatenus igitur salubriter in anni temporibus corpora degunt, æstas, adiuncto ipsi autumno, tantum aberat ut mali attulerit quicquam, ut fortasse etiā quibusdam corporibus magno adiumento fuerit, quæ temperamenti calidioribus & siccioribus estate à iusta temperatura deflectere solēt. Itaq; his instar fuit medicinæ autumnus, frigidum habens & humidū statum. Quinimmo ne hyeme quidem ferē ullus uulgabatur morbus. Nam hoc innuit, cum dicit: Per hyemē ferē cōmode habebāt. Erat enim humidior quidē hyems, at frigidior nihilo, q̄ eius postulabat natura: quocirca agens de eius statu dixit: Frigora uero non admodū erant intempestiua. Porro ibi primū morbos emergere oportebat, ubi plurimū aer degeneraret, cū dicit: Ver aut frigidū, aquiloniū, pluuiosum, nubilosumq;. Nam decet uer temperatū, nō frigidum esse, sicut nec nubilosum, aut pluuiosum. Nāq; ueris initū esse æquinoctiū, quod hyemem sequitur, superiore cōmentario exposuimus, atq; adeo ipse hoc sermone Hippocrates dilucide ostendit: qui cum dixisset, extremā hyemem fuisse asperam: ac deinde adieciisset: Quæ durauerunt, nec remissa sunt ad æquinoctium usq;: postea ascripsit: Ver aut frigidū, aquiloniū, pluuiosum, nubilosumq;. Age iam uideamus qui hoc sunt cœlum comitati morbi.

Primum igitur cœperunt lippitudines manantes, dolorificæ, humidæ, crudæ, lemiæ paruæ, ægre multis erumpentes, plurimis redibāt, tandem sub autumnum recesserunt.

Quamobrē uere morbi uulgares generari cœperint, supra est dictum. Cur aut lippitudines præceteris uiguerint morbis, si eius statum memoria teneas, cognosceas: fuisse enim dicit frigidius, aquilonium, pluuiū, & nubilosum. Si quidem igitur à uentis tantū oculi fuissent uerberati, citra fluxionem eos lippitudines arripuissent. Quia uero multa erant cōiuncti humiditate aquilonij uenti, recte

sane manasse ait lippitudines, hoc est, fuisse humidas, ut ab humido generatas statu. Dolorificæ erāt utrobq;, & ubi cum fluxione constarent, & absq; fluxione, propter frigoris diuturnitatem, cui profecto nihil ad dolorē oculis inducendū deest. Nūc uero auctos dolores esse par est, quādo frigus oculorum cum eorum fluxione coniunctum esset. At crudæ erant, & longo tempore durabant, tum propter humiditatem, tum frigus. Siquidem maturatorem fluxiones, cum ab insito calore superatur, consequuntur. Atqui minore superatur negocio, ubi paucus sit humor, & minus frigidus: cum autem multum est frigoris, difficulter concoquuntur. Iam uero naturalis animantium calor si sit ualidus, humores earum celerius concoquit: sin imbecillus, uix longiore interuallo superior euadit, & uincere humores ualet. Quo magis, si qui fuerint curati, de integro inciderunt in illas. Nam debilitatos quidem lippitudinibus oculos frigidus aer, aquilonius, & pluuius, nubilosusq; iure ladebat. Huiusmodi lippitudinibus lemiæ ferē obuenit parua, ægre ob dēlitatem tunicarum, quam ex frigore contraxerunt aeris, erumpens. Quare toto uere necessario oculi deteriores euadebant: estate uero, quam cōparauerant, duritia ad concoctionē pedetentim deducebatur. Siquidem non potuerunt, quālongo tēpore collecti sunt morbi, itq; præcipue ab algorib. & humiditatibus, statim depelli. Merito itaq; dixit Hippocrates oculorū incommoda esse autumno penitus sublata.

Æstate iam & autūno lienteria, & dysenteria, tenesmi, alui fluxiones biliosæ, tenues, multæ, & mordaces: nonnullis etiā aquosæ. multis præterea offusiones dolorificæ, biliosæ, rammentosæ, purulæ, & cū stranguria cōiunctæ.

Non hi tantum morbi Thasios, & symptomata tentabant, sed etiā alia, de quibus posthac ager. Nam uarie ita ut cum maxime agrotabant, quod in diuersos incidissent morbos. Quare cōmunem rationem, quæ ad id conducit, quo nō omnes, qui in ea fuerunt tempestate, agrotarent, primo loco exponam: deinde ad singulos morbos descēdam. Attendes omnibus in statibus etatem & naturam cuiusq; hominis, ut sit ad statū appositus. Nam uel facile, uel difficulter illi cedentem, uel modice ad illum comparatum inuenies eum. Mox genus uitæ applicabis, atq; salubrem uictus rationem uniuersam statui ipsi aduersariam. Atq; ut uel facile, uel ægre corpus externis causis sit inferius, aut similis, aut dissimilis ratio temperamēti in causa est, ut est sæpenumero dictum. Cum enim constet sanitas ex symmetria quatuor elementorum (siue qualitates, siue facultates uelis appellare) humiditatis, siccitatis, caloris, & frigoris, quædam corpora, naturæ, & ætates intemperata sunt: quibus quidem similes sunt tempestates insalubres, & cōtrariæ ipsi proficiunt. Temperatis corporibus salubres sunt temperati status, intemperatq; noxij. Sed ut

Galen.

nullus est intemperatus status cōmodus temperatis, ita nec nocuus perinde, ut intēperatis. Etenim status magis opere humidus & frigidus, corpora maxime lædūt intemperata humiditate & algore. Itidem humidus & calidus status temperamenta humida & calida offendunt. Eadem ratione calidi & sicci, similia. Quæ enim corpora iam sunt in talē pro na morbum, ex propria intemperie coarguuntur. Quæ uero cōtra sunt, ac aer, temperata, cum nullam iniuriam accipiunt, tum uero multo efficiuntur meliora, cum ab excessu uindcentur. Contraria enim cōtrariorū remedia sunt. Proinde calidis & siccis temperamentis humida tempestas & frigida, pro eo quatenus ad cōtrarium cogit, atq; ita efficit temperamenti mediocritatē, commodo potius q̄ fraudi est. Atq; id erat causæ, quo minus egrotarent omnes in statibus intemperatis. Quod qui cognoscat, applicando uictu contrario, corporibus sanitatē tuebitur. Nam humidus & frigidus si sit aer, calefacienda corpora sunt, maxime frigidiora & humidiora: quare exercitationes plurime his profiunt, & uinum modicū, quod calidiore sit natura, atq; aquam ducat, tum cibi calfaciētes. Atque etiā uniuscuiusq; quantitātē cum ex corporis, tum ex cœli cognosceremus temperamento, si quatenus de optimo temperamento diuerterit alterutrum, consideremus. Nam pro diuerticali magnitudine, uictus est etiā mutanda quantitas: ut quod longissime discesserit ab optima temperatura corpus ad humiditatem & frigus, hoc plurimū nos in hoc statu & exicēbimus & calefaciemus. Quod si mediocriter ad id, absurdum sit omnino huic idem facere, sed portio ē. Itaq; siccis & calidis corporibus multo minus uictus adhibendus est uehementer calidus & siccus: nam id sua sponte obtinent. Hoc autem duntaxat obseruandū est, quatenus aer deflexerit à iusta temperamēti mediocritate. Qui si parum, omnino nō est cōmittendū nobis, ut mediocrem uictus rationem corporibus calidis & humidis immutemus: sin amplius, sat erit modice mutasse. Hæc quisquis perspexerit, generandi morbi cuiusq; in quacumq; tempestate causas obseruabit. Quintus uero dum it inficiās cū empiricis, non posse eorum, qui sic existunt, affectuum cognosci causas, refert autem eas ad unam experientiā conuenientium inuentione medicamentorum deficitur: et si uel ob id ipsum generatio morborum uulgarium sit cognitu utilis, itaq; præsens cœlum inspiciamus, ac a primo repetamus. Fuit hoc, uti significauit Hippocrates, humidum & frigidū, ab autumno ingressum: quæ causa fuit, ut ipso in autumno & hyeme proxima, haberent Thasij mediocriter. Sed uere, quando hoc etiā frigidum fuit & humidum, omnium primi oculi laborarunt, quod nō solum esset aer humidus & frigidus, sed & antea fuisset procellosus. Oculos ergo cum frigidis ferirent uenti, nō mirum sanē erat, si ante partes corporis cæteras laborarent, pro natura causæ efficientis. Itaq; non temere fluxiones eos humidæ & frigidæ corripuerūt. At uero quia

Tom. 3

1 2

non

non deuenit ad extremam status humiditatem, id est ab abscessu fierent. Atque id ipsum est, quod hic commemorat: Non nephritica quidem, sed his alia pro alijs. Etenim totius corporis excrementa in renes & uesicam defluerunt, atque ita excretiones sunt nephriticis excretionibus adsimiles consecutae.

† Hippoc. Vomitiones pituitosae, biliosae, & ciborum crudorum reiectiones.

Ex humorum exuperantia, quae intro urgebat, quod ad sedem defluxit, fluores alui, tenesmos, dysenteriam, lienteriamque concitauit. Aliud excrementum per renes et uesicam habuit. Itidem iam superfluitas in supremum fluxit uentrem, ac innatans per uomitiones est reiecta, ita ut naturis pituitosis pituitosa esset uomitio, biliosis biliosa. Est enim dictum, congesta per statum superflua fuisse, a se in uisceribus pro naturis corporum distincta. Neque certe mirum, si cruda ciborum uomitione reijcerent humoribus in uentre pituitosis & biliosis confluentibus.

Sudores.

Quibus, inquam, multum per cutem effluxit, id temporis ualebat excrementum huc reijcere natura, itaque sudarunt hi.

Omnibus undequaque multus plados, (id est, nimia humiditas.)

Superfluam humiditatem *πλεονεξία* uocare solet. Cum igitur alijs aliter, ac quibusdam multifaria collecti longo tempore humores euacuarentur, ob id merito dicit: Omnibus undequaque nimia humiditas.

Multis haec accidebant rebus, & febre liberis: multis uero febricitantibus, de quibus iam scribemus.

Quibus coaceruata abundantia, aut quod biliosum, facillime putrescens, in febrilem conuersum iam putredinem fuerat, hi sunt statim febre correpti: quidam uero non decubuerunt, aut non prius in febres inciderunt.

Quibus autem quae ante dicta sunt, cum dolore acciderunt, autumno iam & sub hyemem tabescebant.

De altero scilicet autumno loquitur, hyememque altera: quando quidem de priore supra dixit in hunc modum: Per hyemem fere commode habebant. At ante uer multi, adeoque plurimi laborabant. Deinde ipsi, quae uere acciderunt, commemoratis, mox astatis meminit: a qua alterius autumnus, de quo in fine totius tempestatis dixerat: Statim uero circa Arcturum cum Aquilone permulta pluuia. At quos tabidos dixerit, parum constat. Nam solet eos, quorum quocumque extenuantur modo & tabescunt corpora, illo uocare nomine, nedum eos, quibus ob pulmonis exulcerationem totum marcescit corpus. Et sic hoc loco, tabidos accipi ab eo est uerisimile, quorum attenuaretur quocumque modo corpus, nullo certe de pulmonis morbo uerbo prius facto. Nam cum neque sanguinem ex eo praedixit esse reiectum, neque fuisse peripneumoniae, neque in uiscus hoc destillationem

Non nephritica quidem, sed his alia pro alijs.

Et per sedem excretionem sunt praeuasi sapientius, cum liber quidem ab affectu uenter sit, per eum tamen purgetur totum corpus, aut abscessus in illo sit ab effluxione aliqua. Nam uult Hippocrates ipse decumbendo & etiam effluendo fieri abscessum. Ita etiam per renes nonnunquam & uesicam, nullo illos laborantes suo affectu, repurgatur totum corpus: quemadmodum in hoc accidit statu. Quam ob rem in progressu sermonis dicit ad uerbum: Solum uero bonum maximumque inter signa quae fiebant, quodque multos maximis periculis liberauit, hoc fuit, quibus ad stranguriam diuerterent, & in hoc

tionem inuasisse, quae causa sit uerisimilis cur exitus contabuisse dicere eum agros in praesentia expulmonis uitio: Verumtamen potuit certe, ut ad uentrem et renes superfluitatis peruenit ex toto corpore portio, & in membra spiritus item decubere.

Febres continuae.

Quod, sub hyemem, inter nouissimam orationem est, & haec dictum, alij illi, alij huic assignant. Ego uero totum sermonem esse statuo hunc: Et autumno iam extabuerunt aliqui, similiter hyeme. Iam uero etiam continuas febres, & autumno uiguerunt, & hyeme. At constat alterius illi hyemis non conscripsisse statum, ut quae proprium hyemis temperamentum conseruasset. Itaque didicimus, quibusdam temporibus anni per accides prouenire morbos, quos nihil ipsa affecta, offensiones exceperunt priorum.

Et eorum paucis ardentibus.

Non propria tempestatis ratione ardentibus inciderunt febres, sed per accidens, ut supra commemorauimus, quae acciderunt. Quia impedita totius euaporatione corporis, illa quae naturae cuique prouenire excrementa solent, uacuatione prohibita, per cultares sibi morbos excitauerunt. Nam qui erant magnopere biliosi, hi, quod natura illi erat solenne, in ardentem febrem inciderunt. Quo fit ut postea de his dicat: Ardentibus uero febres quae paucis uimur: neque enim calidus has, & torridus, squalidusque generauerat status. Multae enim uiguisent, & in multis, simulque cum magnis doloribus.

Diurnae, nocturnae, semiterianae, tertianae syncerae, quartanae, errantes. Singulae autem ex iam descriptis febribus multos arripuerunt: ardentibus uero paucissimos, & minime ex egris hi laborauerunt.

Qua de re omni contigit febrium generi in praedicto statu existere, ante dictum est. At dictio, syncerum, quae inter tertianam & quartanam est posita, utriusque uidetur tribuenda.

Nec sanguis de naribus, nisi paucis, & admodum paucis profluxit: nec delirabant, & alia cuncta erant leuia.

Habet hoc Hippoc. ut obiter utilia praeccepta doceat. Nam peculiarium morborum symptomata, quae tum non fuerunt, hoc solet interpretari modo: ex eo quod non acciderunt in praesentia, frequentia ea ut esse doceat. Nam in germanis, ut ita dicam, ardentibus febribus, quia copiosus ad caput calor attollitur, sanguinis sunt pluuia, & delirant. Nunc uero, quatenus uera non esset ardens febris, optimo iure symptomata non habuit propria febrium ardentium.

Iudicabatur his plerisque morbi stato admodum ordine, ac intermittebant septedecim dies.

Iam hoc quoque ardentium febrium est illius status proprium, non commune alijs, quas uocat germanas. Illae enim ut febres habent uehementes, ita siti etiam,

Galen.

& uigilijs, molestia, ac nonnunquam conturbatione mentis uexant. Quia uero tam sunt acuta, ideo etiam celeriter decernunt. At febris ardens, quae in praesentia uulgabatur, ut mediocriter acuta erat, ac a dolorificis remota omnibus symptomatibus, sic nec certum habebat iudicium, sed quali mediae sortis, ut a repetitione iterum iudicaret. Nam cum dicat, Ac intermittebant, praedictam quidem fuisse non perfecte, uerum a repetitione iudicatam iterum ostendit.

Nullum tunc febre ardente uidi mortuum, neque in phrenitum incidisse.

Nullus hac febre ardente perijt, quod esset moderata: cuius est ante dicta causa. Phrenitis uero non uiguit: quia cum totus esset status frigidus, non replebatur his caput. Ostensum autem est constitui phrenitidas, ubi cerebri calsiunt regiones.

Tertianae uero febres numerosiores erant ardentibus, grauiioresque: stato tamen ordine a prima accessione in omnibus his quaternos circuitus habebant, in septem autem absolute iudicabantur, nullaque harum reciduiam habuit.

In commentarijs De differentijs febrium, & de iudicijs, cum alia, tum hoc declarauimus, propter flauam bilis exuperantiam febres & ardetes & tertianas oriri, atque hoc conuenire inter illas: locis uero, in quibus superfluus contrahitur humor, distare. Etenim si ardentibus febres sint, in uenis abundat, praecipue iecinoris & uentris. Tertianae sunt, cum totius corporis carnes affluunt bile flaua. Proinde spiraculis impeditis eorum, qui natura biliosa sunt, quantum bilis in carnofo congestum genere ante expurgabatur, in hoc statu non purgatum, tertianas generauit ardentibus frequentiores. Nam haec quidem non perinde trahunt originem ex biliosis retentis excrementis, sed calore in uasis & uisceribus aucto ab inflammato statu praeter modum calido: quo modo in ipsis qui se plus satis exercitauerunt, sit, aut in magnopere sollicitis, aut qui multum apricati sunt, uel cibis sunt adurentibus uel liberalius, uel qui de his plurima, uel omnia fecerunt & passi sunt. Verum praesens non erat nimium calidus status, quo minus corripuerunt multos febres ardentibus, quin potius admodum biliosos, atque hos moderatissimae: ac hos ipsos magis etiam febres tertianae tentauerunt, quod pristini impediti effluxus erant biliosorum excrementorum. Quocirca merito acciderunt illis hoc grauiores atque ardentibus, quo germaniores erant, & iudicia habuerunt sua.

Quartanae uero multis ab initio ordine quartanae coeperunt. Quibusdam nec ipsi paucis ex alijs febribus & morbis abscessus in quartanas fiebant. Atque diu hos, ut solent, atque adeo diutius tenuerunt.

At ne haec quidem ob statum per se orta sunt: sed quia melancholicis naturis non repurgabatur atra bilis affluentia, contigit in eiusmodi eos incidere

Tom. 3

3 morbos

morbos. Longius autem produci accidit ob humidum & frigidum statum, in quo omnes causae quam diutissime in corpore manent crudae, atque indigestae. Tu uero fac memineris, ut hic usurpetur rursus hoc nomen ab Hippocrate, cum dicat, Abscessus in quartanas factus esse. Videtur non tantum abscessus quosdam per effluxionem appellare, uerum etiam cum alius transit morbus in alium.

Quotidianae uero, nocturnae, ac errantes multos diu exercitauerunt, tam rectos quam decumbentes.

Hae cum non modo ex humorum copia, sed temperamento etiam status prouenerent, non mirum si multae & multos detinuerunt. Siquidem status humidus & frigidus, ut hyems, pituitosum generat humorem: ex quo generari quotidianas docuimus febres. Errantes diuersorum humorum soboles esse ostensa sunt. Nec quicquam habet admirationis, si haec febres longae fuerint, ubi status humidus esset frigidusque, & eo magis concoctione prohiberet humores, quae alioqui propter frigus diuturnae atque concoctu difficiles essent.

Horum plurimos febres sub Vergiliis & in hyemem usque comitabantur.

Constat non harum eum meminisse, quae in hoc erant statu Vergiliarum, sed earum quae post alterum statum in secundo erant anno, uti supra diximus. Nam scripsit in fine illius status: Mox circa Arcturum cum Aquilone permulta pluuia. Ac loquitur postea, quasi ad naturalem iam statum ordo sit temporum anni reuersus, tum reliquum totum quod excepit Arcturum, tum quod hyemem. Quo factum est, ut quaecumque essent prioris reliquiae status, concoctae sint autumno, & hyeme nullus iam Thalsis reliquus esset morbus.

Multos conuulsiones, & maxime pueros ab initio tentabant, & febricitabant, febribusque conuulsiones succedebant. Erant haec plerisque diuturniora & innocua, praeter eos, quibus etiam alia cuncta pernicialia essent.

Conuulsiones fiebant, quod frigidus esset humidusque status. Pueri autem propter neruosi generis infirmitatem, conuulsionibus sunt opportunissimi. Quo facilius etiam paruis de occasionibus hoc ipsis malum accidit, minusque est periculosum. At dicit a primo statim quosdam conuulsionibus fuisse affectos: aliquos uero ubi praecessisset febris, utcumque scilicet ad alterutrum comparati illi essent, qui conuulsionibus & febre arripiebantur. Nam ad quod quisque erat, inquit, paratior, hoc prius inuadebat: cui successit alterum. Atque conuulsiones non iniuria diuturne erant, cum secundus autotus iterum, de quo in fine scripsit totius status, humidus esset & frigidus, atque aglonius.

Continuae uero febres omnino nunquam intermittebantur, sed inuadebant omnes more febrium naturam tertianae referentis: & uno die ali-

quantum remittebantur, altero ingrauescebant. Omnium erant, quae in id tempus inciderunt, uolentissimae, longissimae, laboriosissimaeque: leues a primo, de cetero incredebantur in dies, ac de ceteris diebus accedebant, ac peiores inuadebant: aliquantum remittebantur, citoque rursus ex intermissione uehementius incessabant, diebusque decretorijs multo deteriores reddebantur. Rigores autem omnibus inordinati & errantes erant, ac paucissimi his, minimisque in alijs uero febribus maiores.

Nisi ipse, quemadmodum febres quae tum uigebant, ordinatas accessiones faciebant, adscriberet, magnam nobis haesitationem reliquisset inuestigantibus, qualem uocet *πριποφύς*, id est, tertianae naturam referentes. Sed cum dixit, More febris naturam tertianae referentis, nulla restat de re quaestio, sed de significato huius nominis *πριποφύς*. Huic autem coniungitur, quid significet tertiana, & semitertiana, tum utriusque differentia, sincera tertiana, & non sincera, sed aliquantulum remissa aut magis aut plurimum: & quousque producant harum singulae: tum quae magna semitertiana, quae media, quae parua. Agathinus certe integrum scripsit librum primum de semitertianis, dum, quid hoc denotet uocabulum, interpretatur. Iam uero si uelim quae de hoc nomine sunt ab empiricis prodita, quae postea ab Archigene non semel sunt, sed pluribus in commentarijs relata, simulque quae bene, uel male tradiderunt, disceptare, tria sane uolumina uix capiant. Quatenus autem inter est ad artis opera, disputaui iam in commentarijs De febrium differentijs. Hoc loco satius est hoc febris genus, quod hoc statu dicitur fuisse, describere. Ipse igitur ait, Altero die ingrauescere, altero aliquantulum remitti: quod graece *ἀνακαταστασις* dicitur: quod quia uerbum cum prepositione *ἀνα* scripsit, aliud par est nos accipere significari a simplici dictioe, ac a composita: a *ἀνακαταστασις* enim quaeas intelligere insignem denotari remissionem febris: ab *ἀνακαταστασις*, modum rationem. Verumtamen non distribute, nec clare exposuit, utrum qui eum in modum febricitant, hos postmodum altera inuaderet accessio leuior ea, quae prior die: an illa perpetua, postmodum remitteretur. Equidem contextum censeo innuere unam fieri tertio quoque die accessione, remissione postmodum. Addit rigores errantes fieri: quod denotat non in singulis accessionibus, ceterum interdum, hosque paruos. Iam etiam sudores paucos, & uero etiam frigus extremitatum tale, ut cal fierent aegre: ex quibus omnibus liquet crudis & pituitosis putrescentibus humoribus, tale existere febrem, admixta ipsis flaua bile. Ac quae ex sola quidem eiusmodi bile generatur, ei tertianae nomen est. Quae uero parem assumpsit crudum humorem, ex quaesita efficit semitertiana, Roma illa incolis frequentissima, ut quae illius sit urbis familiarissima. Haec quidem cum horrore uenit, atque cum reduplicationibus, quas uocat, fit: accedens non tantum prior

priori die, sed & postmodum: quae quidem accessio praecedente minor est, minusque horrida: tum repetitione uel minore, uel certe prorsus habet nullam. Nunc de ea quae tertio fit die, mitigat autem in his alterum diem, sermo habetur, quae propinquior esse uidetur naturae tertianae, accessione iterantis, ac longius a semitertiana est remota. Multum enim inter est, num inuadat postmodum, an sine reduplicatione fiat. At enim paruus rigor parum distat ab horrore: tamen si ne hunc quidem perpetuo accessioni esse adiunctum dixit, sed errantem: nisi certe errantem de alijs dixit febribus, & non de tertianae naturam referentibus. Etenim cum minimos his & paucissimos rigores ait accidere, horrorem indicauit: non prius uel tamen penitus ipsi accessiones. At uero, quo haec cognoscas, sic se res habet. Febris haec iure *πριποφύς*, id est tertianae naturam referens uocatur. Neque enim est semitertiana, ut quae secundo die non inuadat, nec reduplicationes faciat: neque producta est, siquidem nunquam febris hominem relinquit. Quare erat aequum huic tribuere nomen illis finitimum. Erat porro ratio nullum instituire aliud nomen, ac *πριποφύς*, id est, tertianae naturam referens. At uero deteriore fieri ferè diebus decretorijs, tertianae naturam referentium est proprium, non commune omnium. Nam in libris De diebus decretorijs didicimus, usum uenire istud febribus malignis: (Aliquantulum remittebantur, citoque rursus ex intermissione uehementius incessabant, si in memoria habeas quae in libris sunt De iudicijs dicta, & De decretorijs diebus, & differentijs febrium, non est quod repetam. Illic enim ea sunt explanata omnia, cuiusce modi est, quod hic dicitur, remittebantur. Verum generatur ista febris, non ex succo uno, sed pluribus: quorum calidior febre acuta succedit, statimque discutitur. Quae dum corpus tenet, contingit frigidioribus corrupti ac putrescere: itaque iterum accendit ex illa remissione, quod est, ueluti requie, & imminutione febris: atque ista febris deterior euadit priore, uidelicet quod uires a prioribus molestijs defatigatas offendat. Nam non obscurum est, si uel parum sit magnitudine, quin molestando, etiam ualidioribus uiribus praestabit, nedum infirmioribus.

Sudores multi.

Sanè in alijs febribus conspecti sunt multi sudores. Potuerunt & alijs citra febre uires, ut conuulsionibus, accidere multi sudores ex collecta in corpore multa humiditate frigida, propter statum, quae a conuulsionis ui expellitur. Ceterum quibus id dixit accidisse, hi, ut erat consentaneum, multum sudauerunt.

Has tantum aberat ut recrearent, ut etiam contra laederent.

Has, inquit, febres, de quibus uerba sunt, tertianae naturam referentes, sudores comitabantur inanes. Causa in promptu est: nam attribuitur crudis morbis nec prodesse sudores, nec signum esse bonum. Nam uel copiam denunciant humorum, uel uirium infirmitatem.

Frigeabant his multum extremitates, ac uix calor ipsis reuocari poterat.

Cum ob insignem inflammationem uiscerum in accessionibus calfactu efficiuntur difficiles extremitates, tum propter frigidorum multitudinem humorum, ut de utrisque in ante citatis commentarijs demonstrauimus.

Non dormiebant prorsus hi, & rursus soporabantur.

Rursus insomnes aut eos fuisse, ex parte potius, & non omnino, nec contrarietas magna est. Dicit enim quadantenus soporis quoque symptoma accidisse, hoc est, ubi in somnum delabuntur, nec uigilantium queunt subire munera, ut ostendimus.

Ventre omnibus turbati erant, & prauis, at multo his pessimi.

Humorum in uentrem fluente abundantia, ut ante dixi, par erat eum turbare. His itaque naturam tertianae referentibus, de quibus hic disputat, ut praeter ceteros morbos malignis, necessario etiam uentre deprauabantur.

Vrinae autem plurimis horum erant aut tenues, crudae, decolores, ac tempore nonnihil concoctae: aut crassitudine quidem praeditae, turbatae tamen, nec consistentes, nec subsidentes: aut paucae, crudae, uitiosae, & quae subsiderent pessimae.

Cuncta haec in uniuersum, in libro Praesagiorum docuit: quae quidem etiam hic tanquam per exemplum priuata fidem accipiunt, quae quando ante in Praesagijs enarrauimus, non est quod de consensu ne horum cum illis, cum sit conspiciua, dicamus amplius. Nam ibi ostendimus, ea crudorum esse & concoctorum signa humorum.

Tussis comitabatur, sed quem usum uel detrimentum adferret tussis, non habeo quid scribam.

Ubi humores nimij expurgantur, solent sequi tussis.

Itaque diuturna haec erant, molestaeque, & conturbato nulloque ordine, atque sine iudicio plurima horum permanebant: quibusdam perniciose habentibus, quibusdam non. Si quos autem eorum paululum desereretur, statim redibat. Quibusdam autem, ipsaeque paucis, octogesimo cum breuissime iudicabantur: atque horum nonnullos repetierunt, ut etiam in hyemem plurimis eorum morbus protraheretur. Plurimos uero absque iudicio reliquerunt.

Nulli dubium est, quin secundum hic hyemem Hippocritus appellat, non etiam primam, quam in principio retulit totius status. Quos enim hic commemorat, morbi omnes altero potissimum autumno uiguerunt. Deinde ineunte hyeme, quidam horum discesserunt, nonnulli longius sunt producti. At uero quod inordinati essent atque repeterent, frigori id

quidem, & copia morbos excitatum humorum A merito referendum est acceptum. Quo factum est, ut ex æquo ea etiam superstitibus euenirent.

Ex æquo hæc ijs qui superstites fuerunt, & qui non acciderunt. multa quæ fuit acrisia in morbis, ea quæ uaria. Ac maximum signum & pessimum ad finem usque plurimos persecutum est, quod omnem cibum fastidirent, præter cæteros, quibus cætera quoque exitalia erant. Sitiabant autem non admodum intempestiue in his febribus.

Mente consistere, & oblatos cibos libenter admittere optimū esse aliis Hipp. dixit in uniuersum, & hic singulari confirmat exemplo. Quod porro non perinde sitibundi essent, nimirum abundantium humorum qualitatem est consecutum.

Cum autem diu hæc durarent, multique essent dolores & malus marcor, his succedebant abscessus, aut maiores quæ ut ferri possent, aut minores quæ ut prodesse quicquid: sed statim redierunt, & deteriores euaserunt.

Vbi multa sit crudorum humorum copia, abscessus fiunt: qui parui si sint, nihil conducunt: sin autem magni, uires ijs non sunt pares. Nam quod etiam hoc loco uacuatio per effluxum, abscessus uocat, proxima oratione clare significat.

Quæ hos infestabant, hæc erant: dysenteria, tenesmi, lenteria, & fluxiones alui. Nonnullos etiam aqua inter cutem, quæ uel hæc habebat adiuncta, uel non habebat.

Quos superioribus uerbis extitisse summam ait abscessus, hic nunc sigillatim exponit. Superius diximus merito tales fuisse morbos, confluentibus in uentrem extremis: dysenterias scilicet cum cruentis excrementis quocumque modo oratas. Tenesmos uero, qui sunt ex omni uehemente in recti intestini dysenterias exulceratione. Lenterias, quæ celeres sunt ciborum non mutatorum transitus. Fluxiones uentris uocat, cum sine dictis his affectibus deriuntur, & semper & assidue humida excrementa. Aliquos etiam in aquam inter cutem ait incurrisse, propter copiam humorum frigidorum & humidorum, hos quidem una cum prædictis symptomatibus, illos citra hæc.

Præterea quæ uiolenta erant, statim opprimebant, uel nihil proderant.

Qui procedunt morbi à concoctionis difficultate & copia crudorum humorum, nullum ab excretionibus consequuntur emolumentum. Dixit enim multum uiolenter confestim opprimere uires: at quæ tales non sunt, nihil iuuare. Quæ cum etiam duplices sint, nihil proficiunt, quæ concoctionem non habent adiuncta. Quia scilicet hi etiam multi relinquunt, nihil comodabit absque concoctione quicquam.

Papulae paruae, quæ non essent excernendis morbis, statimque euanescebant: aut secundum aures tumores nigricantes, qui nihil denunciarerunt.

Omnium quæ tunc inciderent incommodorum erat caput, cruditas humorum. Quod si quando per uim natura ad aliquos eorum excernendos aggressa esset, nihil proficiebat: immo uero ab ijs superata aut in profundum recurrere permisit, aut propter paucitatem excretionum, abscessum moliebatur.

Quibusdam in articulos, præsertim in coxæ, dicem decumbebant: paucis decretorie cessabant, statimque superati ad priorem statum redierunt.

Quod igitur abscessus, qui decubendo fit, maxime in diuturnis accidat morbis, in primis ab illo docti in uniuersum sumus, & hic exemplo priuato testati habebimus. Quod uero multa esset affluetia crudorum & frigidorum humorum, nec colectorum, ideo in maximū articulum multis decubuit. Ceterum propterea quæ essent difficilis concoctionis, non excernebantur. Qui sicui etiam discussi uiderentur, confestim rebellauerunt. Scilicet hoc est, quod indicatur, tumores cum ad cutem propellerentur, rediretque, ad pessimum relapsi statim sunt. Etenim hoc significatur ab eo, cum dicit: Statimque superati ad priorem statum redierunt.

Moriebantur autem ex omnibus, sed omnium plurimi pueri ablactati iam, & qui natu maiores essent, octennes & decenes, & qui pubertate iam attingebant. Accidebant ijs hæc, non sine illis, quæ ante dicta sunt. Superiora uero multis sine his.

Cum in hoc statu potissimum dominaretur humilitas, quippe quæ modum naturalem plurimum excederat, minus erant obnoxii huic malo ab humilitate & frigiditate pfecto, frigidi & sicci. Nam esse obnoxiora corpora illis causis ostendimus, quæ cognata sunt ipsarum intemperiei.

Solum uero bonum maximumque inter signa quæ fiebant, quodque multos à maximis periculis uindicauit, hoc fuit, quibus ad stranguriam diuerterent, & in hoc abscessus fierent. Accidit autem plerisque stranguria in his ætatibus potissimum. Item alijs multis, qui etiam in morbis non decumbebant. Et subita his magnaque omniū mutatio fiebat. Etenim uentres, etsi forte molles essent, statim male sistebantur, cibosque omnes libenter sumebant, & posthac leuiter febricitabant. Sed ex stranguria diu hi multumque laborabant.

Dixerat etiam antea stranguriam his & nephritim accidisse, etsi communitatem quandam habeant, sed alia pro alijs. Nosque diximus, ubi per renes excrementa purgantur totius corporis, urinæ illos

illos stillicidium corripere, cum ob alia, tum præcipue propter confluentium urinarum acedinem, quæ etiam nunc in causa fuit. Tenendumque: rursus memoria est, hic quoque abscessus dicere illi in stranguriam factos: licet per effluxionem, non autem decubitu de toto emanarent corpore infesti humores. Ut enim repurgatur non raro per uentrem uniuersum corpus, & item quoque per renes & uesicæ. Sed est stranguria diuturna, & cum dolore repurgat totum corpus. Has autem partes erat necessarium, per quas acres excernebantur urinæ, affici: quia uelliebantur scilicet, continuæque excretionis sollicitabantur: unde etiam in ipso urinarum transitu offendeantur. Dies uero longior eiuscemodi illis symptomata per excrementorum, quæ expurgabantur, copiam adferebat.

Erant his urinæ copiosæ, crassæ, uariæ, rubentes, purulentæ cum dolore.

Omnia hæc accidebant, quæ superfluitate humorum uitiosorum totum corpus deponeret. Quo factum est, ut conseruarent omnes. Cum autem uaria ea esset (uti superius docuimus: aliud enim alijs abundabat) non mirum si uarietas quædam fuit urinarum, ut hæc omnes similes non essent, sed alijs aliæ.

Atque hi superstites omnes fuerunt, nec ullum horum quenquam perisile cognoui. Quæ cunctæ uero non periculose.

Quam ob causam omnes superstites essent, prædictum est. Nam per urinas purgati sunt. Hoc autem, quæ cunctæ uero non periculose, quidam sequenti orationi præponunt, ubi hoc interpretabimur post secundum statum.

Maturationes excrementorum omnes undique tempestiue aut bonæ, & decretoriæ abscessus considerandi sunt.

Sunt qui finem prioris status constituent huius narrationis initium, ut talis sit: Quæcunque uero non periculose maturaciones excrementorum omnes undique tempestiue aut bonæ, & decretoriæ abscessus considerandi sunt: ut orationis hic sit sensus: Quæcunque uero sine periculo exoriuntur symptomata, in ijs animaduertendæ concoctiones sunt. At nihil tamē causa est, quin per se superior oratio legi possit, ut oratio illi semel de omnibus morbis maturacioni uacantibus in uniuersum habeatur. Concoctio enim naturalis maturatio est morbi. Hæc autem concoctio, in concoquentis substantiâ deductio, quædam est eius quod concoquitur. Ergo ubi corpus bene habet, cumque ei, quod concoquitur, naturæ intercedit familiaritas cum concoquente, mutatio fit & alteratio totius concoquendæ materiæ, aut maxime partis eius, minimūque superat semicoccti. At uero quædo præter naturam affecta sunt, quæ accidunt, ubi sint à natura immutantis & alterantis aliena: id quod assimilatur, paucum est, semicocctum uero excrementum multum. Iam sicut in corporibus sanis concoctionem indicat excrementa, non secus

in corporibus affectis indicabunt. Itaque eorum quæ in uentre coquantur, deiectione per alium excrementa cruditate & concoctione ex sua forma arguunt: eorum quæ in pectore & pulmone, tussis excreta: eorum quæ in cerebro, per nares excreta: eorum denique quæ in uenis, cum urinis effluentia. Sed hæc in commentarijs sunt De facultatibus naturalibus declarata, atque in ijs libris, quibus De iudicijs egimus, præcipue autem in lib. De temporibus morborum, in quibus concoctionis morborum indicia sunt descripta. Idipsum hic quoque iubet Hipp. facere, morborum considerantes concoctiones ex ijs quæ excernuntur. At in fine orationis quidam pro, considerandi, scribitur faciendi: sermonem esse non iudicij, sed actionis uolentes, & curationis, consilijque. Si enim considerare iubet concoctiones, ad dignoscendum & præfagiendum pertinet oratio. Sin autem facere, ad medendum. Iam maturaciones efficere calfacientia mediocriter omnia obscurum non est, tum cibos, tum fometa & cataplasmata: frictio item modica, & balneum, huius sunt generis. Verum istorum singulorum in libris est methodi medendi explicatus usus. At qui non modo concoctiones par erat morborum respicere, aut facere ipsum (utrumque enim uerum est) sed abscessus etiam ex effluxione, id quod in primis est elaborandum, aut abscessus ex decubitu in partes ignobiliores. Nam alterum est hoc propositum, ubi abscessum per effluxionem assequi nequeamus. Quare siquidem ad uentrem excrementa contendunt, his præsto esse debemus cum clysteribus, qui eodem attrahere ualent: adeoque cum ijs quæ tota in uicibus ratione ad hoc conferunt. Sin autem ad renes, cum urinam cientibus. Quod si ad colum, acribus medicamentis illud calfaciendo.

Concoctiones celeritatem portendunt iudicij, securitatemque salubrem.

Supremo capite quosdam dixi considerare concoctiones iubere: nonnullos etiam facere: & utrosque sine orationis dupliciter scribere in enarrando: alteros considerare medicos, alteros facere. Equidem ex usu esse utrumque dixi medicos meditari: itaque si, considerandi sunt, scriptum sit, omnino comitatur id etiam facere. Nam emulum Hippocrates pariter ac administrum uult medicum esse naturæ. Veruntamen in priore oratione, considerandi sunt, satius scribi planum fecit, cum dicat hic concoctionem celeritatem portendere iudicij, securitatemque salubrem. Non profecto portendunt dicturus, sed faciunt, si consuluisset ipsis medicis concoctiones efficere: sed istud quidē, ubi morbos curat, dat consilij. Nunc in commentatione morborum uulgarium descriptiones illis & præfagia proponit: interim eadem opera medendi rationem generatim innuit, non tamē exprimit: nam quod simul innuat, liquet illud quidem. Etenim si præclara naturæ opera uult imitari medicum, concoctiones autem naturæ opus sunt, clarum est eque celeritatem iudicij, & securitatem, & sanitatem significaturas, tum uero nos ijs auxiliando, concoctiones effecturos.

Cruda

Pro quo fiat.
Cruda uero, & inconcocta, atque in malos ab-
fcessus conuersa, aut acrisias, aut dolores, aut diu-
turnitatem, aut mortem, aut recidivas.

Ut sunt concoctiones natura causas noxias su-
perante, ita non superante, contraria. Itaque ei quod
est in concoctionibus dictum Celeritatem iudica-
tionis, aduersatur morborum diuturnitas: ei quod il-
lic Securitate, repugnat acrisia, mors, & recidua.
Ei denique quod illic Salubre, in communi quidem nunc
dicta omnia, separatim uero dolores. Nam corpo-
ra sana, siue *ἀσθενή*, siue *ἀνιδρωσίων*, siue *ἀσχυ-
ρίων*, hoc est, doloris carentiam, indolentiam, mo-
lestia uacationem appelles, proprium habent per-
petuum. At acrisia uocabulum bifariam in men-
te mihi uenit ab illo usurpari: cum aut omnino iudi-
cium futurum nullum, aut prauum sit, atque in utroque
hoc significato sunt cruditas morborum com-
mites acrisia. Atqui meministi omnem concoctio-
nem morborum fieri in alteratione humorum. Etenim
protensa est per solida corpora natura, quae illorum
est uirtus, concoctionemque a solidis corporibus. sanis
humores consequuntur: nam si haec ipsa aegrotet,
in habitu iam hic est morbus, ac nonnullos in ex-
tremum adducit discrimen. Curari autem prius ne-
quit, quam suam uirtutem solida ipsa recuperauerint
corpora: quae in symmetria posita est calidi, frigi-
di, sicci, & humidum. Vnde ipsa etiam sanitas solido
rum corporum in horum posita symmetria est: ut
nihil interesse uideatur, bonam similitudinem tempe-
raturam dicas sanitatem esse, an elementorum, ex
quibus generati sumus, moderationem. Verum qui
morbis solidorum corporum mederi conueniat,
in libris methodi medendi exposuimus. Neque
enim omnia ubique debeo persequi. Satis enim sit
eorum, quae sese obiter de curationibus considera-
da offerunt, hic capita tantum annotare, quemad-
modum in curationibus, signorum. Etenim quod
uniuscuiusque est commentationis proprium, id de-
cet omni ex parte elaborare: quod uero obiter in-
cidit, hoc indicare summam.

Quid autem horum erit potissimum, ex alijs
considerato.

Quorum fecit de arte praesagiendi mentionem,
ea in opere De praesagijs tradidit. Nam singula quo-
rum meminimus, ex eo libro citata sunt, quae nos
commentarijs tribus sumus interpretati. Et ad fi-
nem ostendimus libros Vulgarium morborum se-
qui Praesagiorum librum. Praeterea esse scripta a
nobis in illum librum commentaria, propter li-
bros De iudicijs, quorum sunt praesagia explica-
ta & in pernicialibus & lenibus morbis, & quae
constituta sunt iudiciorum in unoquoque. Et quae
iam bona iudicia, quae uero mala, ac firma, ac non
firma: denique de omnibus alijs, quae ad praesentem
speculationem pertinent.

Praeterita dicito, praesentia cognoscito, pra-
dicito futura.

Et in Praesagiorum libro statim a principio di-
xit: Praesentens enim & praedicens praesentia, pre-
terita & futura: quod scilicet circa tria uerset tempora
praesagium: quod quoadmodum sit praestandum, per co-
mentaria in illum librum scripta apertum est.

Haec meditator.

Hoc loco meditari dixit pro exercere: alibi sa-
pius curam uocat meditationem.

Te ad hoc exerceto, morbis ut prosis, aut
nequid noceas.

Hoc ego tenui duxi aliquando, nec Hippo-
crates: siquidem omnibus hominibus censui esse
perspicuum. Debet spectare in primis medicus,
ut aegris commodet: sin minus, ut certe ne incom-
modet. Posteaque uero non parum multos uidi claros
medicos iure ob id reprehensos, quod uel in mittendo
sanguine, uel lauando, uel medicamento dando,
aut uino propinando, aut frigida, offensusset, co-
gitauit mecum fortasse etiam ipsi Hippocrati tale
quid uisum fuisse, necessario itaque multis etiam alijs
eius aequalibus medicis. Atque exinde omnibus an-
teuertendum duxi, ut si quando magnum adferat
aegro auxilium, ante perspiciam apud me, non so-
lum quantum profuturus sim, si ex sententia cadat,
sed etiam nequid laedam. Nihil itaque unquam insi-
tui, quin apud me prius periculum facere, nequid,
si uotum non obtinerem, offenderet aegrum. Qui-
dam uero medici perinde ac si, a seam qui iaciunt,
solent aegrotantibus remedia adferre, quorum ad-
fert offensio magnam aegrotis incommodum. Proinde
ipsi qui arte addiscunt, scio, prodesse aut non lae-
dere indignum uisum iri, ut mihi quondam, quod
ab Hippocrate literis mandaretur. At uero medi-
cantibus iam, non dubito, quin eius uis appareat.
Quod si quando per uehementis medicamenti
usum temerarium perire contingat aegrum, maxi-
me tum sentient, cuius nunc Hippocrates uim an-
te oculos proposuit.

Ars his tribus constat, morbo, aegro, & me-
dico artis administro. Aegri est una cum medi-
co morbo reluctari.

Tria esse uniuersa inquit, in quibus & per quae
curatio conficitur. Primus morbus, deinde medi-
cus. Oppugnant sese mutuo, & ut ita dicam, inter
se depugnant ac dimicant medicus & morbus.
Morbum enim studet medicus euertere, illi con-
tra, ut ne sit inferior, propositum est. Tertius est pre-
ter illos aeger, qui si quidem medico sit audies &
faciat imperata, socius efficitur huic, morbo ho-
stis. Qui ab eo si desierit, ac quae dicat morbus
exequatur, duobus nominibus medico facit iniu-
riam: uno quidem quod destituerit solum: altero, quod alte-
rum fecerit, qui erat ante unus. Enim uero duo ne-
cesse est uno praestare. Porro aperte imperata facit
morbis, deserto medico aeger, ubi cum ei interdicit
medicus frigide potum, ille a febris ardore adduci-
tur, ut istud committat. Itidem si lauet, aut uinum bi-
bat, aut eiusmodi aliud, a quibus abstinere eum
uolebat

uolebat medicus: nam morbum ille scilicet augebit, A
faciendis ipsis, quae illi placent: atque medicum proder,
faciundo quae non uult. In multis itaque est exempla-
ribus scriptum, medicus artis administer. In qui-
busdam non artis, ceterum scriptum est, naturae.
Nihil tamen ad orationis tota sententia interest.

Capitis & colli dolores, & grauitates cum fe-
bribus, & sine febribus sunt.

Hoc titulum uim obtinet, per quem recipit Hip-
pocrates, quod capitis solent & colli dolores atque
grauitates tandem erumpere, ac quas habeant dif-
ferentias, sub hac dicturum. Proinde eum hoc a-
gentem in sequentibus, attendamus.

Phreneticis conuulsiones.

Conuulsiones inquit phreneticos infestant, capi-
tis & colli permanentibus doloribus, & grauitatibus.

Sed & uirulenta uomunt, & ex his quidam
subito moriuntur.

At demonstrauimus nos talia alui excrementa &
uomitones, ubi aduulsi flaua bilis, fieri: quare sub-
dit, subito quidam moriuntur, hoc est, statim a uo-
mitibus expirant, ipsum cerebrum scilicet, eiusque
membranas tenete phrenitide a flaua bile profecta.
Quo minus mirandum, si desiccatis his partibus, exi-
stant conuulsiones, Atque quidam simul atque contra-
cti sint & uomuerint uirulenta, est uestigio agere ani-
ma. Aliqui ob robur uirium unum superauerunt
diem aut alterum, aut tres, aliquando quinque.

In ardentibus autem, ceterisque febribus,
quos colli dolor, temporum grauitas, caligo o-
culorum, uel praecordiorum etiam contentio,
neque cum dolore corripit, his est naribus san-
guis profluit.

Cum enarrare librum praesagiorum, de sangui-
nis profluvio, quod ita sit, uerba feci, interpretans
orationem, cuius est initium: Quibus tali in febre
doler caput, & pro oculorum caliginibus cacu-
tunt, ac splendor obuersatur, & pro uentriculi do-
lore in praecordiorum, aut dextra, aut laeva parte alij
quid contenditur, neque cum dolore, neque cum infla-
matione, sanguinis his est naribus profluvium pro
uomitione expectandum est. At scripsisse illic de
his illud absolutius, si capita inter sese componas, pla-
ne uidebis. Tantum igitur erit hic a me adijciendum,
eo quod in praesenti capite scripsit Capito: Et praeco-
diorum contentio cum dolore. Neque enim recte ne-
gationem, non, detraxit, tum ob ueritatem ipsam,
tum quod in praesagijs dixit Hippo. Cum in praecordio-
rum aut dextra, aut laeva parte aliquid contendit, neque
cum dolore, neque cum inflammatione, sanguinis his est
naribus profluvium expectandum est. Est enim impetus
humorum in caput, praecordiorum sine dolore conten-
tio, signum. Quod quidem si ei accedat dolor, infla-
mationem sequitur uiscerum. Cum uero calor capi-
tis sursum sanguinem trahens, & iecur impellens
conspirent, sanguinis est expectanda eruptio.

At uero quibus totius capitis grauitates, cum
autem cordis dolores, & fastidia sunt, biliosa
post, ac pituitosa uomunt.

Hunc sermonem his docuit uerbis in praesagijs:
Sicuti in febre non exitiosa, inquit, caput dolet, aut
etiam caligent oculi, si uentriculi huc dolor accel-
serit, biliosa uomitio imminet. Sin rigor praeterea
apprehenderit, & subter praecordia partes algeant,
adhuc citius uomitio aderit. Si uero bibat edatque
hoc tempore, perquam cito uomet. Si quibus ho-
rum coepit dolor primo die, quarto affligantur ma-
gis quam quinto, septimo uindicantur. Plerique tamen
eorum incipiunt dolore affligi tertio die, quinto la-
borant grauius, deinde liberantur nono aut unde-
cimo. Quod si quinto die eos dolor inuaserit, &
alia in his antecedentibus respondeant, ad quartum
decimum morbus finietur. Haec accidunt uiris &
mulieribus potissimum in tertianis: minoribus na-
tu accidunt cum in illis, tum uero maxime in febribus
continuis, & in germanis tertianis. Haec oratio de
ipsa, quae hic docet, in praesagijs scripta est: quae nos
in tertio quod in illum librum conscripsimus comen-
tario interpretati sumus. Quare cum exactius to-
tum hunc sermonem in praesagijs uideamus scriptum,
nihil est cur eadem hic retrahemus. Sin autem
noui quid insit in hoc libro, id in sequentibus ca-
pitibus interpretabimur. Atque hoc memoria te-
nendum est, quod proprie interpretari uocatur,
id circa orationes obscuras uersari. At nunc inter-
pretum instituto, per abusum etiam causarum de-
clarationes eorum quae dicta sunt minus clare, in-
terpretationes appellamus: id quod & nos, more,
qui iam inualuit, consequentes, hoc loco facimus.
Etenim dictionem per se apertum ac nullum que-
rentem interpretem, componentes cum eo, quod ab
illa significat, causas aperte exponere conamur.

Pueros uero in eiusmodi incommodis co-
uulsiones potissimum corripunt.

Pueri propter infirmitatem simul ac neruosi
generis molliem conuulsionibus sunt opportu-
nissimi.

Eadem etiam mulieribus accidunt, tum ab
utero dolores.

Quae ante diximus, accidunt omnia foeminis
iuxta atque maribus, eo quod & homines sint, &
omnia habeant eadem ac uiri membra. Quatenus
uero eximia illis pars uterus suppeditat, haecenus
huius etiam morbis corripuntur, ac praecipue
in quibus stomacho consentit.

Natu maioribus autem, & quos iam calor de-
ficit, paraplegia, aut infania, aut caecitates.

Sermo illi de his erat, quibus caput grauat, dolet
cor, & fastidio laborat, quos autem postea uomere bi-
liosa & pituitosa, maxime si pueri sint, quos etiam
plus quam iuuenes conuulsionibus terari. Quinetiam
ab his mulieres dicit & ab uteri doloribus uexari.
Inde

Inde iam seniores dicit paraplegias, infanias, & ceteras citates exercere. Addidit autem sermoni, Quos iam calor deficit: causam, quare hæc eueniunt, reddens. Paraplegias uocat, resolutiones ex apoplexia in partem aliquam decumbentes. Infanias, deliria citra febrem. Hæc solent accidere senibus natura imbecillitate, quæ excernere uomitu, aut profluuium sanguinis excrementa in capite collecta nequit. Vnde nonnunquam proueniunt cæcitates, ubi in oculos irrumpant.

TEMPESTAS TERTIA

IN Thaso paulo ante Arcturum & sub Arcturo multi & magni spirante Aquilone, imbres. Circa æquinoctium usque ad Vergiliam, austrini imbres parui, modici. Hyems aquilonia, squalores, frigidi uenti, magna niues. Iam sub æquinoctium frigora maxima. Ver aquilonium, squalores, pluuia pauca & frigida. Circa solstitium æstiuum, imbres pauci, magna frigora usque ad Canem. A Canem ad Arcturum usque æstas calida, æstus magni, non illi ex interuallo & sensim excrecentes, sed perpetui uehementesque: non pluit: spirauerunt Etesiae. Circa Arcturum uero pluuia ad æquinoctium usque uernum austrine. Hac in tempestate hyeme paraplegia cœperunt, multosque corripuerunt: ex quibus nonnulli subito moriebantur, qui quidem morbus mire uulgabatur, cætera incolumes constabant.

Frigidus est & siccus status, quæ hic exponit, ac etiam ex parte inæqualis. In omnibus igitur his cum autumni esset similis, morbos etiam habuit, qui maxime solent in autumno uigere. Atque fuisse inæqualem hinc constat. Nam circa Arcturi emergence cum aquilonis uentis pluuia ait magnas fuisse. Deinde secuta totum huic contrarium statui autumnum: pro aquilonio austrinum fuisse, pro pluuioso habuisse pluuia paruas. Mox hyemem aquiloniam & siccam fuisse, postea item uer totum usque ad Canem ortum. Vnde planum est, in hoc statu siccum & frigidum satis ualuisse. Iam etiam patefactum est, principium eius usque ad hyemem fuisse inæquale. Inde rursus post Canem ex aquilonis & frigidis æstus ait subito fuisse magnos & aquilonios. Sub hæc imbres iterum austrinos. Manifestum est igitur totius finis status, qui post Canem fuit, perquam fuisse inæqualem. Itaque morbos ordine exponit clares omnes, qui tum uiguerunt, ac nulla est hic obscura, nisi raro, dictio posita. Ceterum quando morborum, qui inciderunt, commemorare causas instituiamus, faciendum est, ut illas ad uerba eius applicemus: uerba autem ipsa in breui fecimus capita, quæ assequuntur, qui ea, quæ tum primo sunt libro, tum supra in hoc exposita, memoria teneant. Ergo paraplegias dicit in hyeme fuisse, capite sci-

licet laeso uentorum afflatu, qui ea tempestate spirauerunt, frigidorum: maxime uero quod totus autumnus austrinus calfecerat et irrigauerat ipsum, simulque repleuerat. Nam caput quod sic est ante affectum, plurimum læditur flantibus uentis frigidis & aquiloniis. Hanc tamen alius hyemem sollicita uit morbus, quod esset sicca. Siquidem in Aphorismis est dictum, squalores esse imbribus salubiores. At ex paraplegiis tamen peribant. Siquidem ipse dicit Hippocrates: Qui quidem morbus mire uulgabatur, perinde ac insolentes, propter paraplegiam, quæ præter consuetudinem accidit. Siquidem illa quæ frequens est, in membri resolutionem decumbit: ueruntamen hominem non perimit. At uero quæ in præsentis statu uiguit paraplegia, letalis erat, utpote multum refrigerato capite.

Ante uer febres ardentes cœperunt, ac ab æquinoctio ad æstatem usque perdurabant. Itaque qui uere & æstate ineunte statim cœpissent ægrotare, plurimi superstites fuere, atque parum multi moriebantur.

In propatulo est non hoc esse dicere, quamquam ex ipsis febribus ardentibus, quæ ante uer cœperant, in æstatem usque esse productam: sed quod ipsarum generationi toto eo tempore uulgari contigerit, ita ut modo hoc tempore, modo illo, Thasii ea febre corripentur. At non est in omnibus exemplaribus eodem modo hæc scripta oratio. Equidem optimam censuerim scripturam secundum sequentem orationem, ut hoc significet, tota æstate perdurasse ortum febrium ardentium, ac tota fuisse hac tempestate moderatas, nec exitiales: initio autumni, qui his corripiebantur, perisse multos. Itaque quod diu essent febres ardentes lenes, rationi uidetur consonum, erant enim moderatae, sicuti quæ antecessissent hunc statum: nec syncerae, ut non à mere calido & sicco statu genitæ: nec omnibus etiam incesserant temperamentis, cæterum ipsæ, quæ iam pridem bilis copiam collegerant. Omnino quid in causa fuerit, cur tum febres ardentes inciderent, est inuictum obscurum: eo quod æstatem præcedentem prorsus præterierit Hippocrates, atque ab autumni initio narrationem sit auspicatus: & uero longe implicatius, quod sit uerisimile æstatem illam tenuisse naturale suum temperamentum, quæ profecto si omnino aliqua ex parte degenerarat, declararet Hippocrates eius statum. Ergo calidior fortassis fuit, ac non ita multum natium statum inflexit: unde nec scribendam duxit illam, quasi præter naturam affectam. Veruntamen quando æstate, ut etiam in natura sua constet, amaræ bilis succus increfcit necessario: hac de re, cum ea æstate esset, non tantum solito, sed longe etiam copiosior, ab insequente est gelu in corpore conseruatus, quo minus diffilaret & digereret, qui postquam diu delitulisset, ac diuturnitate cōputruisset, febres excitauit ardentes.

In autumno iam, ac cum pluuie cœpisset, letales erant, plurimique peribant.

Reuocemus

Reuocemus ad memoriā, quod in exitu sermo natus, quæ de hoc habuit statu, scripsit: Pluuia multa usque ad æquinoctium uernum. Dixit præterea de tempore post Canem exortum, usque ad Arcturum ad uerbum sic: Aestas calida, æstus magni, non illi ex interuallo & sensim increfcientes, sed perpetui uehementesque: non pluit. Vnde liquet eum statum bilem generasse. Quare cum pluuia illa austrina exciperet, iure ardentes febres complures earum letales uiguerunt: quando Auster dissoluere corpora cōsueuit, humoresque fundere, adeoque putrefacere simul, ubi cum largioribus sit cōiunctus imbribus.

Febribus autem ardentibus hæc accidebant. Quibus rite & largiter sanguis per nares erupit, ea de causa maxime seruabantur, nec ulum noui, si recte ei profluxisset sanguis, in hoc statu quenquam mortuum. Nam Philiscus quidem, Epamenon, & Silenus, quibus parum quarto die & quinto è naribus stillauit, mortem obierunt.

Cum alioqui est ardentibus febribus peculiare, per narium profluuium ferè iudicari, tum eo tempore ait multis sanguinem de naribus erupisse. Atque de singulis ægris, omnia quæ postea prodidit, unum hoc habent caput: Quibuscunque abunde profluxit sanguis, fuisse hos superstites: quibus parce, aut prorsus nihil stillauit nares, solos hos perisse. Alios iam nonnullos, quibus alia fierent naturales excretiones, uel per uentrem, uel per urinas, seruatos esse.

Plurimi igitur ægrorum circa iudicium rigerant, potissimum hi, quibus sanguis non profluxisset, qui quidem tandem postea iterum rigerunt, ac exudarunt.

In libris Derigore ostensum est amaram bilem, quæ cum impetu per sensibilia & carnea corpora ad excretionem fertur, consequi rigorem. Declaratum est præterea motui huic sudorem comitari consentaneum esse: interim uero biliosas etiam uomitiones, & alui deiectiones.

Etiam qui sexto die morbo regio afficeretur, sed his purgatio profuit per uescicam, uel turbata alui, uel largum sanguinis profluuium. Vt Heraclides, qui apud Aristoclidem decumbebat: cui per nares sanguis profluxit, alui usque fuit turbata, & per uescicam est purgatus. Vigesimo autem die iudicatus est longe aliter ac Phagoreon seruus, qui, cum ipsi horum eueniret nihil, periit.

Quibus non ualuit bilem natura excernere, his collecta ad cutem morbum regionum excitauit. Perniciiale erat autem, ut etiam in aphorismis est dictum, ante diem septimum existere illum. Atque horum ipsorum illi soli fuerunt salui, quibus alia ratione natura recrementum excernere ualuit: quas tres cōme-

morauit, excretiones urinarum, uentris fluxionem, ac sanguinis eruptionem. Quosdam autem omnia ait hæc habuisse, ut Heraclidem: huncque uigesimo die iudicatum fuisse.

Sanguis autem plurimus erupit, præcipue adolescentulis & adultis: quorum perijt maxima pars, quibus sanguis non profluxit. Senioribus uero ad morbos regiones, aut citas alui, aut dysenterias res deuenit. Vt Bioni, qui apud Silenum decumbebat. Vulgabatur uero dysenteria & æstate: ac nonnulli qui diu ægrotarant, quibus etiam acciderunt profluuium sanguinis, in dysenteriam tandem inciderunt. Vt Eratonis puer & Milus, qui post sanguinis multum profluuium in dysenteriarum statum delapsi sunt.

Adolescentibus debere sanguinem erumpere è naribus in confesso est, ac post hos adultis quoque. At uero qui his seniores essent, imbecillitas iam uiribus, insitoque calore imminuto, in morbum regium magis bilis abundantia erumpit. Etiam quibusdam uentris contigit turbida excretio, aut dysenterica, quibus hinc excrementum uentris exijt. Quare ex his, quæ ante in medium adduximus, & uero quæ postea docebimus, non addubitabis sanguinis profluuium in ardentibus febribus ob dominantem fieri flauam bilem, quæ sanguini permixta postquam eum deusserit, cum eo multum ad caput calorem subuehens, uenis narium diruptis, sanguinis efficit profluuium.

Copiosus igitur hic humor fuit, maximeque abundabat. Etenim quibusdam circa iudicium sanguis non profluxit, sed tubercula ad aures excitata euauerunt: quæ cum euanuisent, secundum sinistra ilia, in summamque coxam grauitas decubuit. Cumque post iudicium dolores incessissent, urinaeque tenues redderetur, sanguinis paucillum erumpere cœpit. Acciriter quartum uigesimalium diem Antiphonti Critobuli filio abscessus fiebat in sanguinis profluuium: id quod sedatum est, & est iudicatus prorsus die quadagesimo.

Certe propter periculum. Etenim magno erat in discrimine, nihilque propius factum est, quam ut non seruarietur: cum uix uigesimo quarto, & quadagesimo die auxiliū sint à sanguinis profluuiis consecuti.

Multa præterea mulieres languerunt, non tamen ita ut uiri frequētes, minusque multæ perierunt. plurimæ autem grauem partum habuerunt, & à partu in agitudine inciderunt: quæ quidem potissimum moriebantur. Vt Telebuli

filia, quæ sexto à partu die defuncta est. Plurimis itaque menses in febribus eruperunt. Quibusdam è naribus sanguis profluxit, & multis uirginibus id tum primum accidit. Nonnullis simul & sanguis è naribus & menses proruperunt: quod in Detharsis filia uirgine tum primum animaduersum est, largeque ex naribus sanguis profluxit. Atque nullam de his, quibus horum quicquam rite euenit, mortuam cognoui. Quibus uero contigit prægnantibus egrotare, omnes, quas equidem noui, perierunt.

Optimo sanè iure minus mulieres egrotabant quam uiri, minusque in discrimen adducebantur, ut quæ per sanguinis eruptionem iudicia efficerent: quippe habebant congenitum auxilium menstrui purgationem. At difficultate laborarunt pariendi, quod frigidus esset status. Atque quas corripuit morbus quispiam, hæ abortiebantur eadem ratione.

Vrinæ autem plerisque boni quidem coloris erant, cæterum tenues, & pauca habebant sedimenta, cum recrementis tenuibus biliosisque. At multi alij qui iudicati erant, ad dysenteriam deueniebant: ut Xenophanes & Critias.

Has urinas tenues esse, hoc est, dilutas ait: & quidem paulo post iterum scripsit:

Vrinæ dilutæ, multæ, liquidæ, tenues post iudicium, in quibus multa subsederunt, aliæque sunt rite iudicata. Subijciam quibus hæc acciderunt: Bioni, qui apud Silenum ægrotabat: Critiæ, qui apud Xenophanem: Aretonis filio, & uxori Mnesistrati.

Recensitis nominibus eorum, quibus ea erat urina, subdit:

Postea hi omnes dysenterici euaserunt. Quod urinas reddiderint dilutas attendendum est.

Etenim uerisimile erat, quod biliosum excrementum per urinas non esset euacuatum, ubi in uentre fluxisset, dysenterias generasse. Consentaneum porro erat, eo quod multum hic humor ualeret ac uigeret, nisi biliosa excrementa per urinas essent euacuata, ex eo quod etiam tum reliquum erat in corpore, dysenteriam illis excitatam esse.

Circa Arcturum multi habuerunt iudicium undecimo die, atque his recidiuæ non rite fiebant. Sub hoc autem tempore sopore opprimebantur, atque hi maxime pueri, qui quidem omnium minime interibant.

Clarum est eum ortus meminisse Arcturi alterius anni, quæ descripsit in exitu narrationis. Erat igitur hic austrinus cum imbribus usque ad æquinoctium autumnale. Atque hac ait tempestate die undecimo secum multos iudicatos fuisse, simulque sopore

re tentatos, ob austrinum sanè statum: ob quæ iudicia etiam illis fuerunt certiora ac alio tempore, ubi aeris dominabatur frigidum temperamentum, quo diuturna ait iudicia fuisse. Ceterum tempus quod inter Canem intercessit & Arcturum, quod quidem calidum habebat & siccum statum, præterijt: quo uerisimile erat celerius fuisse multos iudicatos, ut ne septimum diem quidem superaret. Itaque hoc tanquam illi tempore familiare prætermisit, morbos uero uulgatos solos persequitur.

At uero citra æquinoctium usque ad Vergilias & sub hyemem consequebantur ardentes febres. Et uero plurimi etiam tunc phrenitide corripiebantur, quorum moriebantur plerique.

Ardentium febrium & phrenitidis pro loci quæ tenent diuersitate, autor idem est humor. Nam cum in uasorum capedinibus una cum sanguine continetur flaua bilis, utcumque accendatur, contingit febres ardentes prodire: præcipue uero ubi in uentris, aut iecoris, aut pulmonis uenis bilis effluat. At quando ad solidas corporis partes perueniat, ac ea permeet, rigor constituit. Sin autem in cerebrum eiusque membranas sit impacta, phrenitides inducit. Verum prius quam inhaereat, perfluens uenas in his sitas, non phrenitides, cæterum, quæ in uigoribus sunt febrium, deliria efficit. Proinde bilis, quæ primo in uenis imis ardētis febris causa fuerat, in statu hæc austrino ab Arcturo ad æquinoctium, ad caput sublata, & in cerebro defixa eiusque membranis, phrenitides generauit.

Æstate item pauci in eam inciderunt.

Paucos ait in phrenitidem incidisse. Nam eius pars usque ad Canem erat frigida, pars usque ad Arcturum calida & sicca. Proinde non poterat hæc caput interim replere, ut nec Auster ille, qui sub Arcturo ad æquinoctium usque flauit. Neque enim humidum erat, neque diuturnum, quod inter Canem interuenit spatij & Arcturum. Dictum est, ubi multa bilis in cerebri regiones influxit, phrenitides excitatas.

At cum febres ardentes inciperent, annuntiabant quibus exitum impederet. Siquidem statim ab initio febris acuta eos corripiebat, à qua parum rigeabant, insomnes erant, grauiter angiebantur, sitibundi, fastidiosi, paululum in fronte & clauiculis sudabant, sed nemo per totum corpus, multum delirabat. timores, mæstitia, extremitates subfrigidæ, ut summi pedes, magisque manus, accessiones diebus paribus, plurimi quarto die maxime laborabant. sudores diutissime frigidiores. extremitates non iam ad calorem redibant, sed liuidæ erant & subfrigidæ, nec sitiebant. ad hæc erant urinae nigrae, tenues, paucae, & alui erant duræ. nec profluxit è naribus sanguis, ne his quidem, quibus hæc accidunt, sed parum stillarunt, neque recidiua ulli horum aduenit, cæte-

nit, cæterum ad sextum diem cum sudore expirabant. A niciofissimum esse patet: siquidem eis est familiarissimum sanguinis profluuium.

Ut omnia huius operis, eorum sunt, quæ alijs in libris absolute traduntur ab eo, exemplis, singula ipsis oculis examinante: ita etiam quæ hoc loco adducit. Nam exitiosis febribus ardentibus symptomata accidisse ait. Ab initio rigentes statim, uigilantes, fastidiosi: ad hæc in fronte & clauiculis parum sudantes. Nam quæ acuta laboraret febre, simulque sitirent, erant hæc quidem naturæ propria ipsius affectus. Quod uero statim à primo rigerent, proprium erat prauitatis. Etenim iudicare ardentes febres rigor solet, non tamen elucere statim decreto ria oportet. At uero uigiliarum & angoris symptoma semper exitiosum est, nedum in principio, ut sudare. Iam uero delirare, quod est absurde loqui, id est desipere, læsum significat cerebrum. Timores uero magnopere acris & deusta flauæ bilis symptomata sunt. Cognatae iam timoribus sunt mæstitia. At partium extremarum frigus perniciosissimum febribus ardentibus symptoma est & signum: quæ admodum etiam desipere, febribus aestu caput inflammante, cum proprium sit & familiare febribus acutis uiri extremis partibus corporis, quæ si quando refrigerentur, regionesque ardeant ad uiscera continentes, in corporis medullis coactum sanguinem esse indicio est: extrema autem membrana sanguinem desiderare, refrigerari, & semel emori, destitute iam ea natura. Iam accessiones cum diebus paribus sunt à principio statim, interim ad sextum diem pessimum iudicium fore prænuntiant: interim in longum producendum morbum. At siquidem admodum moueatur, quarto die prauam habente accessionem, ad diem sextum de uita decedunt, ut hi de quibus sermo habetur. Ad quartum igitur diem eos habuisse dixit maximos labores, hoc est, dolorifica omnia symptomata, & sudores diutissime frigidiores. Quare liquet diem sextum mortem his cum ludoribus allaturum. Quod uero extremitates liuescerent, neque eis amplius calor rediret, demori eas indicat, & est argumentum constans, non posse ultra diem sextum uires sustinere. Huc accessit ad cumulum aliud signum exitiosum, quod cum antea aestuassent, amplius non sitirent. Atqui quando qui antea siti flagrant, postea essent à siti liberi, horum duorum sit necesse est alterutrum, aut morbi solutio, aut uirtutis extinctio: ita ut presentia mala amplius non sentiat. At non corrigat à morbo his uindicari: siquidem exitalia erant symptomata. Proinde his signum erat perditum sensus, non sitire. Itaque cuncta hæc, quæ retulimus symptomata, mire cae coethe sunt, & exitalia: Atque una cum his uel maxime urinae, quæ nigrae erant, tenues, & paucae. Nigrae quidem, utpote aucto iam bilioso humore: paucae, quod omnis esset ex sanguine humor ab ardente febre tostus, quodque urinae instrumenta iam emortua essent. Eandem ob causam etiam aluius restitit. Quinetiam stillasse nares, quod perniciosum est signum cum in alijs, tum maxime in febribus ardentibus ait. Nam ardentibus febribus hoc per

Phreniticis autem quæ supra sunt scripta, omnia + acciderunt, iudicabantur ferè die undecimo, nonnulli uigessimò.

Qui citra ardentem febrem in phrenitidem inciderunt, his illa non eueniunt. Nam hos, qui una cum ardente febre ad sextum diem moriebantur, geminato ipso malo phrenitis arripuit. Ad diem uero undecimum consecutum dicit esse iudicium, nonnullis ad uigessimum.

Quos non statim à principio inuasit phrenitis ad tertium uel quartum diem, sed primo tempore mediocriter habebant, ad septimum diem his acutus morbus euasit.

Quibus tertio aut quarto die coepit, interpellataque est, dimidia facta iudicatione. Cæterum phrenitis non erat nimium acuta ægris. Conspeimus enim etiam tales + febres.

Itaque extitit morborum magnus numerus. Inter ægros autem cum primis moriebantur adolecentes, iuuenes, adulti, glabri, quibus albida esset cutis, recti capilli, uel nigri, nigri oculi, qui in ocio & socordia uitam degerant, qui sonora uoce essent, uel gracili, uel aspera, blasi, iracundi: mulieres quoque plurimæ ex hoc genere peribant.

Sicut ante dixi illum, quæ erat obscuriora, exponere, adijci autem à nobis causas: ita iam sermone affirmo sententiam non esse apertam. Vtrum enim de phreniticis solis, de quibus uerba fecit, sint interpretanda illa, an de morbis omnibus ante dictis, incertum est. Quinetiam ipsum sermonis initium diuerse scribunt: quidam hunc in modum: Morborum autem magnus fuit numerus: de ipsis phreniticis solis, quibus hæc subiecit, hæc uerba fieri uolentes. Aliqui hoc pacto: Itaque fuit morborum magnus numerus. Qui quidem contra de omnibus uolunt prædictis sermonem haberi. Si de omnibus intelligamus, neque definiamus, quæ de re adulescentes, iuuenes, & adulti pereant: quæ de re autem glabri, & albidæ cutem habentes: quæ de re qui rectos habent crines, nigros, & nigros oculos: quæ de re qui in ocio uixerunt, & socordia: ita uero quæ de re qui gracili sunt uoce, qui blasi: itidem quæ de re iracundi, & quæ de re mulieres: Hæc nisi sint omnia planè distincta, ex ijs quæ dicta sunt, nihil nobis quicquam, neque ad prælagendum cõferet, neque ad medendum. Sin autem non de omnibus morbis, uerum de quibus uerba faciebat, solis phreniticis hæc interpretemur, maximo uel sic negotio inueniantur causæ quare ex his, quos commemorauimus, perierint plurimi. Huc accedit, quod ipsum Plurimos perijisse, duplex sit. Alterum, posteaque multi tales phrenitico sunt morbo correpti, qui ea tempestate passim mortales perimebat, propterea dictum est multos esse sublato. Alterum est, eorum

quos inuasit phrenitis, partē maximā expirauisse accipimus. Quo fit ut etiā causā euadat declaratio duplex: ut omnes, quos retuli, opportuni essent in hoc statu phrenitidis, atque declarandū nobis inter eos qui phrenitide laborassent, hos potissimū expirasse. Atque sermonis obscuritas ea est & tāta. Ei autem anteuertendū est, ut uniuscuiusque cōmemoratorū tēperamentū inueniamus. Nam absque hoc nequit hic sermo tēpestati aptari. Videtur autē Hipp. in sua oratiōe aetātū calidissimarū meminisse. Siquidē adolefcentes inquit, iuuenes, & adulti. Naturarū uero, quibus obturata sunt spiramenta. Nam glabros, & qui cute sunt albida, itē qui capillis rectis, capillis nigris, nigris oculis, & qui domi in ocio inertē uitā egerunt, ostendimus cū in alijs cōmentarijs, tū in his quos de temperamentis conscripsimus, minus digerere habitū, quod frigidiore sint temperamento. Et eadem de causā mulieres, quas propter menstruam purgationem minus status offendit, ut supra diximus. Quod si quā morerentur, ex hoc erant illā genere. Reliquum igitur est, ut de ijs qui gracili sunt uoce & aspera, item de blasis & iracundis uideamus. Ac primum de ijs qui sunt gracili uoce, qui primo sunt loco relati. Igitur *ἰχνοφωνοί* significat gracilem uocem habentes; *ἰχνοφωνοί* enim sunt, qui etiam nūm appellantur, ut etiam *λεπτοφωνοί*, id est exili uoce. Vtrūque itaque nomen idē significat; nihilominus hi ab illis qui uoce sunt gracili, differūt, ut est in libris de uoce dictum, ubi demonstrauimus illam fieri ob angustiam asperae arteriae gutturis. At gracile uocē, propter musculorum guttur mouentū innatū uitium. Vtrique in prima conformatione cōtrahunt ea uitia ob caloris innati infirmitatē. Et quēadmodum deteriorē a principio guttur mouentū musculorū figurā graciles uoce cōsecuti sunt; ita linguae musculorū, blasi. Aspera uox fit propter asperitatē uocis organorū. Vocis organa uoco, per quā spiritus redditus uox efficitur. Hāc sunt aspera arteria, guttur, fauces, ueluti spiritus pecten per ipsas transeuntis. Nam hāc uocis instrumentū esse sunt ostensae, ut locutionis, lingua. Nonnihil etiam ad eā fauces referunt, quę densam reddūt. Hāc igitur organa, ubi leuia sunt, leuem ostendimus uocem reddere, aspera asperā. At qui asperitatē ex siccitate docuimus oriri. Ita quā post aetatem hactenus diximus omnia, signa sunt temperamētū frigidi. Sola uero siccitas utriusque tēperamento coniungitur, & frigido, & calido. Quare qui simul cū sicco temperamento frigidi sunt, his aegre digerēt corporis habitus, ut antedicti. Qui uero his sunt calidiores, non statim adest hoc. Vnde hos ab oratiōe excepimus, alios relinquimus, quibus est consentanea oratio. Erat porro propositū multos mortuos esse, inter quos aetates recensuit, & naturas. Ego aetates calidas, dicebā esse, in quibus amarā bilis succus uiget. Naturas, quā difficilē habent habitus digestionē. Itaque ex his, quorū ab initio hactenus meminimus, reliquū est, de iracundis ut agamus; quos maxime

cōtrarios ait esse iratis. Magnanimiē irati sunt, & humilium rerum contemptores. Contra iracundis pusillanimes, quod generoso uirilique animo non sint. Quare iracundi temperamento frigidiore erunt, uaporesque digerent difficulter. Caterū quod ad exitū est capitis dictum, Mulieres quoque plurimae ex hoc genere peribant: non constat, an ad finē sit modo referendum, an ad ea quae ante sunt dicta. Postremi autē sunt illorū iracundi, & mulieres huic generi affines plurimas interisse subiecit. Attamē potest utroque modo itera esse oratio, siue ad omnia referat supradicta Hipp. siue ad postremū tantū. Quod si ad omnia referre sit uerū, rectius sic interpreteris. Pueris enim, quod ultimo est loco dictum, etiam attribuitur. Caterū adhuc modum non sunt omnia dicta: sed tamē mulieres huius generis dicit mortuas esse, comparans eas uiris. Nam superius est dictum: Multae praeterea mulieres, non tamen ita ut uiri frequētes, minusque multae perierunt. Verum hoc nūc uult dicere: Mulieres his capte morbis, magis interibant, quę praedicti generis essent.

At uero hoc statu quatuor his praecipue signis seruabatur. Quibus enim aut ex naribus probe sanguis profluxisset, aut qui per uesicā urinas multas & multo bonoque praeditas sedimento reddidissent, aut per uentrē turbida, biliosa, tēpestiue, aut qui in dysenteriam incidissent. Multis uero usu uenit, ut non ab uno illorū iudicaretur, sed per omnia plurimi excernerent: qui quidem grauius habere uidebantur. Verū tamen omnes, quibus hāc acciderunt, superstiti erant. Foeminis uirginibus eueniebant etiā omnia, quorū meminimus, signa. Quibus autem aliquod ex his rite fieret, aut menses largius erumperet, per hāc seruabantur, & iudicabantur: necharū, quibus istorū quid recte eueniret, mortuā ullā uidi. Nam Philonis filia, cū ex naribus ei sanguis copiose erupisset, septimo die intempestiuius cōnata, defuncta est.

Tum hoc caput apertum est, tū sequēs, ubi de mulieribus agit. Nam summa quidē, quā tradit, hāc est, aliquos per sanguinis profluuiū, alios per urinas, aut per aluum, nonnullos erumpentibus in dysenteria causis, incolumes esse potuisse.

Quibus in febribus acutis, atque adeo ardentibus spontaneae erupunt lachrymae, his est (si) quidē reliqua non sint exitialia) nariū profluuiū expectandū. Qui incōmode habēt, his non sanguinis eruptionē, uerum portendunt mortem.

Et hoc etiā portēdit sanguinē profluxurū, quod in superioribus praeteritū hic praefert. Porro est ipse satis sermo clarus, si memoria teneas ea, quae supra tū hoc ipso in libro dixit, tū in lib. Praefagiorum: e quidem

quidē hāc omnia sigillatim in cōmentarijs in lib. Praefagiorum & in libris De iudicijs explicauit.

Tubercula secundū aures, quae in febribus cū dolore extuberant, nonnullis, cum febris de cretorie sedatur, non resident, neque suppurat: hāc, fluxio alui biliosa, uel dysenteria, uel in crassis urinis residentia discutiunt: id quod contigit Hermippo Clazomenio.

In primis hāc refert cum modo praedictis meminisse, ut ne arbitremur semper signū esse perniciāle parotidas non suppurare. Nam hoc ait in statu, febribus quidē de cretorie quosdā liberatos, hoc est, die de cretorio, & cū sudore, uel quopiam alio sic iudicatum: at remansisse parotidas tamē. Deinde diuturnitate temporis, per quas dixi urinas resedisse, uel per alui excrementa & dysenteria expurgatis morbu constitutibus causis.

Iudicia uero, ex quibus cognoscimus, aut similia, aut dissimilia sunt.

Quaecumque Hippocrates de de cretorijs diebus docuit, hāc habes duobus in uoluminib. a nobis collecta, in libris De de cretorijs diebus, & iudicijs. Nihilominus nunc etiam huius sermonis caput breuibus dicā. Iudicia partim dicit similia, partim dissimilia fuisse. Deinde adijcit, multos in recidua incidisse, eosque iisdem constitutis planē die decimoseptimo iudicatos fuisse. Deinde alios a recidui die uigesimo, eosque non similiter. Exēplū gratia, primū meminit duorū fratrum in hac oratione.

Ut duo fratres, qui habitabant prope theatrū, simul eadē hora coeperūt aegrotare. Erant autē Epigenis fratres, Horū natu maiori decreuit morbus die sexto, minori septimo: repetijt si mul ambos eadē hora: intermisit dies quinque. Ab recidua ambobus simul est decimoseptimo die penitus iudicatus. Plurimis uero iudicatus est ad diē quintū, intermisit die septimo, ab recidua iudicatus est die quinto. Aliquibus iudicatus est septimo, intermisit septimo, ab recidua iudicatus est tertio. Quibusdam iudicatus est die septimo, tertio intermisit, septimo iudicatus est. Nonnullos reliquit die sexto, intermisit die sexto, sexto inualebat. Aliquos reliquit die primo, inuasit, & iudicatus est uno die. Quod factū Euaguti est Diapharhis filio. Fuerūt quibus iudicatus est die sexto, reliquit die septimo, & ab repetitione iudicatus est die quarto, ut Aglaide filie. Plurimi itaque egrotantiū in hoc statu, hūc in modū laquebant. Neque quēque noui superstitē fuisse, quē reciduae rite factę non reperierint: omnesque seruabantur, quos equidē noui, quibus hoc genus reciduae eueniūt. Neque egrotantiū hoc modo quēque noui, quē reci-

diua iterū repetijt. Plurimi qui perierunt aegri, sexto die sunt defuncti, ut Epaminundas, Sile nus, & Philiscus Antagorei filius.

Quod huius orationis est utile, clarū est ex superioribus: inutile uero, obscurū, quare inuestigare ipsum non cōueniebat. Caterū qui utilia student, elaborāt inquirēdo, quonā modo Hipp. cū dixerit, seniorē habuisse die sexto iudiciū, iuniorē septimo: & rursus: Redijt simul ambobus eadē hora: mox adiunxit, Intermisit dies quinque. Neque enim fieri potuit, ut utriusque intermitteret dies quinque, sed alteri soli. Et quidē hoc ipsum quod dicit, possis de solo uno intelligere, secundo in hac narratiōe, qui primo iudicio est septimo die iudicatus. Iam si huic dies quinque intermisit, constat illi, qui sexto die fuit iudicatus, intermisisse dies sex. Potest etiā a primo statim corrupta scriptura a librario, per mansisse, id quod alijs multis accidit, tū apud Hipp. tū apud alios non paucos. Quod esse librarij erratū dico, hoc est. Potuit hāc fuisse scriptura: Inter misit alteri dies sex, alteri quinque. Ille uero lapsus scripsisse, intermisit quinque dies. Et est uerissimilius maiori intermisisse dies sex, minori quinque: cū inciderit recidua ambobus in duodecimū diem. Post hāc itaque dicit: Plurimis iudicatus est die sexto, intermisit quinto: ut conijctas ipsos etiam fratres exēplum esse iudiciorū, quae plurimis cōtingerūt. His expositis alia descripsit iudicia uaria, quae omnia die septimodecimo circūscribunt: caterū huiusmodi nullū, quale in duobus fratribus intelligendū cōfirmo, ut redirent ambobus duodecimo die, cū iuniori quinque dies intermitteret. Neque ab re sic est de illis dictū, ut & id quod cum alijs his cōueniebat, conseruaret, quod a repetitione die septimodecimo iudicarent: & etiā peculiare, quod ad diē duodecimū repeterent. Sed, quod dixi, cū id quod utile est teneas, non est quod sis curiosus. Itaque de iudicijs, quae deinceps retulit, omnia praereamus, quādo capita habemus, partim similia ea fuisse, partim dissimilia. Nā cū prima iudicia aut sexto die tollerent aegros, aut essent incerta, ita ut rediret morbi ad ultimū & absolutum iudicium, die septimodecimo inuadentes, in hoc simile fiebat & dissimile. Post hāc alia cōmemorat iudicia & reciduas, quae in diē incidebāt uigessimū, ut ibi perfecte iudicarent. Decumbebāt circa theatrū. Scribunt quidā non *θεατρον*, sed *δραματιον*, ut habeant locū, quē interpretent ita esse *παρὰ τὸ θεατρον*, id est ardendo nuncupatū. Ad praesentē cōmentationē, quēadmodū scribas id genus uoces, nihil interest. Nec uero an Perigenis, an Dionis, an Theonis fratres essent, quicquam refert. Verū qui ea, quae artis sunt medicae, probe nequeunt enarrare, ad tales deflectunt argutias.

Quibus autem tubercula secundum aures essent, his die uigesimo iudicabantur: restincta omnibus sunt, quibus non suppurarūt, sed ad uesicam deflexerunt. Cratistonaeta, qui apud

Heracium decubebat, & pictoris ancillæ suppurarunt. Obijt Scymni pictoris ancilla, suppurauit. Quibusdā die septimo iudicatus est, intermisit nono, redijt, iudicatus est ab recidiua. Iudicabatur die septimo Phanocritus, qui ægrotabat apud Gnatonem pictorem.

Quia quiddā dixi nuper esse memoria dignū, referā hic, qđ singularius est illo, & rariū. Nā parotidas curatas esse citra suppurationē, excretionibus per regionē inferiorē, exēplū parū frequēs est. Eius tamē nouitatē excedit, qđ in hoc sermone scripsit Cratistonaetē, & pictoris ancillā, cū tubercula secundum aures suppurassent, perijisse. Nam cū hoc pugnare uidebāt: Concoctiones celere iudiciū, & securā sanitatē promittunt. Sed ne nūc quidē causā febriliū, quā intra uenas continerent, erāt concoctæ Cratistonaetæ & ancillæ pictoris, nā non obirent. At parotides erant tamen maturæ: qđ infrequēs esse, & debere memoria teneri dicebam: Nam posse fieri quapiā in parte priuatim concoctionem, toto morbo adhuc crudo. Quicquid est reliquū, qđ est hūc in modū de iudicijs traditū, exacte sumus executi in cōmentarijs, & de iudicijs & decretorijs diebus cōscripsimus.

Hyeme sub solstitiū brumale, & usq; ad æquinoctiū, febres ardētes perdurabāt, & phrenitides, multi diē suū obibāt. Iudicia tamen uariarunt, & plurimis die ab initio quinto iudicabatur, quarto intermittebat, repetebat, ab recidiua quinto iudicabatur. Numerus dierū totus quatuordecim. Atq; pueris pleriq; ætate etiā profectionibus, iudicabatur. Nonnullis iudicabatur undecimo, repetebat quartodecimo, iudicabatur exacte octauodecimo. Quod si qui rigerent ad octauodecimū diē, his iudicabatur quadagesimo. Riguerunt autē pleriq; sub iudiciū primum. Aliqui riguerūt a principio sub iudiciū, & in recidiuis unā cum iudicio.

Meminit hic hyemis anni secūdi, non primi, quā in ipso statu exposuit. At dixi nuper causam, cur phrenitides non primo, sed postea uiguerint. Insuper iudiciorū constituta esse dicit immutata, quorū uarietatē recēset: quib; hoc cū superiorib; cōuenit, qđ cū recidiuis fierēt. Atq; pueris quidē, & his etiā ætate, puectionibus penitus iudicatum quartodecimo die morbu referat: nā ocyssime his digerit & concoquit morborum causā. Cæteris non tantum in diē ait uigessimū, uerū etiam in quadagesimū productum ex recidiua ultimum iudiciū. Et quid habet admirationis in uarietate morborū insignes extitisse iudiciorū diuersitates?

Vere rigebant paucissimi, ætate frequēiores, autumno etiam plures, hyeme longe plurimi, at sanguinis profluvia cessabant.

Veris hic meminit, qđ in primo statu commē-

moratū est, nō in secūdo anno. Neq; em̄ eō narrationē produxit morborū, qui uigebāt, uerū tamen ad secundā usq; hyemē extendit. Quid autē tēporis lōgitudine in dies etiā atq; etiā numerus augeatur rigentiū, iam ego supra quasi innui eo loco, cū admonerē. Ostendi fieri rigorē, cū flaua bilis corpora permeet solida, non autē in uasorū cōtineatur cavitatibus. Cū igitur primum ciceretur, febres ardētes generauit. Deinde in carnē trāsiciens, ubi per eas foras impelleret, rigorē induxit. Paulatim uero sanguinis profluvia sistebantur, qđ bilis nō amplius in uenis, sed in totū esset diffusa corpus.

GALENI IN LIBRVM

PRIMUM HIPPOCRATIS DE MORBIS VULGARIBUS COMMENTARIUS TERTIUS

HERMANNŌ CRVSERIO CAMPENSI INTERPRETE.

ORBOS dignoscimus, docti ex communi omnium natura, & cuiusq; propria: ex morbo, ægro, oblati, offerente. Nam facilius ex his uel difficilius. Præterea ex

uniuerso & singulari cœli statu, & singulis locis, ex consuetudine, ex uictus ratione, uitæ genere, ætate cuiusq; unā cum sermōe, modis, taciturnitate, imaginationibus, somnis, uigilijs, insomnijs, quibus & quando, uellicationibus, perfriktionibus: lachrymis, accessionibus, deiectionibus, urinis, sputis, uomitionibus: & quæ ex quibus, in quos successiones morborum, & qui abscessus in exitum uel iudiciū: Sudor, rigor, algor, tussis, sternutamenta, singultus, spiritus, ruetus, status silentes, strepentes, sonori, sanguinis eruptiones, hæmorrhoides. Ex his consideres, quæ per hæc accidunt.

Quidam hæc existimant esse ascriptitia, quod eiusdem interpretationis & sententiæ sint, atq; illa quæ in libro De humoribus sunt scripta, quæ alijs ante cōmentarijs sumus interpretati. Sunt quidē hæc præfagiendi præcepta, quibus autor tradit cōmunia proposita, a quibus sumēda sint præfagia. Cōmunem itaq; uocat naturā, omnium hominū: propriam, uniuscuiusq; nostrū naturā. Quod autē ex utraq; sunt cōstituēdæ dignotiones & præfagitiones, certior uero sit, quæ proficiat a propria natura, in libro Præfagiorum didicisti, & in libro De fracturis, & articulis, atq; de capitis uulneribus, quos itē libros ante interpretati sumus. Iubēs igit semper affectū partē cū suo statu priore nativo cōferre, adiecit suo sermōi, aliena nō esse negligēda. Simili etiā modo cū dicit: In acutis morbis sic cōsiderādū, in primis quidē egri facies an ualētium, maxime uero suæ ipsius similis sit: ea em̄ optima censeo

censenda est. Atq; si proprium teneamus colorem, cuiusq; ægri & magnitudinem, non est qđ quæramus communem. Quia uero omnium hominum ante non cognoscimus naturam, sed nec opinantes sæpe ad ignotos accersimur, principitū cognoscendorum morborum, præfagiendorumq; a communibus instituiamus. Quorum enim nasus non acutus, nec oculi concaui, nec collapsa appareant tempora, nihil rogamus quenquā de ægro. Quod si nasus acutus, oculi concaui, ac tempora uideantur collapsa, tūc qua esset facie ualens, querimus. Atq; ita cōsequentium fiunt etiam ex morbo præfagia. Pluribus enim planum tibi factum est in libris De iudicijs, & in cōmentarijs in Aphorismos, subito tertianam exquisitam iudicari, quartanam esse diurnam, utraq; uero a periculo remotam: phrenitiam autem et lethargum periculosos esse & acutos: duritiā lienis perniciosam et diurnam. At ex ipso ægro bifariam futura presentimus. Alter modus hic est: Modestus, inq; si acerbe respondeat, malū est: contra, turbidus in ægritudine non solum si loquatur aspere, sed ne si desipiat quidem in ardente febre, in discrimen uenerit. Alter is est modus: Si æger omnia officia præstiterit, sitq; audiens medico, ac ne sic quidē profecerit quicquā, grauius is ægrotat. Omnino sit contrariū, si cum nusquā in officio sit, attamen mediocriter habeat. Idem ex oblati prædicere licet. Nam prauis oblati, si nihilo habeat deterius, morbus mediocris est. Verum cum recte omnia administrātur, si præterquam quod nihil commodetur, etiam exacerbatur, est hoc malum. Me quidem non tantū morborum modos, uerum formas etiam ex oblati cognouisse sepe numero conspexistis. Verum, ut dixi, pluribus alijs de his omnibus egi. Cum uero ex offerente dicit etiam prænosci promptius uel difficilius, in morbis intelligas. Quod subinde conspicientes, siue sit diurnus morbus, siue affectus febrius longi, etiā ex eo qđ sciamus, qui curabat medicus, notitiā augemus. Si enim clarus sit, parum de curatione speramus: nam morbum constat caecothē esse: ubi cum recte omnia administrantur, nihilo fiat mitior. Sin autē ille imperitus sit, probatur nobis, si omnia probe instituantur, hominē in columen fore. At etiam ex statu ait, hoc est, ex peculiari aeris temperamēto, fore præfagia. Istud autem, uniuerso & singulari cœli, est tale, si, quæ in statibus supra descriptis tribus exposita, memoria tenemus, ubi ipse Hippocrates, quæ in aere accidebant per calorem & frigus recensens, ad finem illorum præpollens temperamentum pronunciauit: uerbi gratia, ubi dicit: Cū esset totus hic status austrius & squalidus, tamen totum annum nec Auster spirauerat, nec squalor fuerat. Iam etiā cum dicit: Cū totus fuisset humidus annus, & frigidus, & aquilonius: pro excellentia pronunciat. Nā, ut nullus fuerit toto anno, neq; calidus dies, neq; siccus, neq; austrius, haud fieri potuit. Ita etiam morborum formas sanē multo cōuenientius erat tales esse, non tamen quin aliq; intercurrerint.

Hic ergo cum statū primum omnem exposuisset, in eius fine ad uerbum sic scripsit: Inter omnes, quorum fecimus mentionē in hac tempestate, soli in letalia tabidi incurrerunt. Cætera cōmode habebant, neq; alijs moriebantur febribus, neq; una uulgabatur morborū forma, neq; una fuit perpetua toto anno tempestas. Per excellentiā uero nos temperamēti, uel frigidū, uel humidum, uel aliud temperamentum dicimus. Hippocrates uero scripsit, uere namq; alijs morbi, ætate alijs, autumno & hyeme alijs atq; alijs inciderūt, in singulis, quos descripsit, statibus. Sed tamen per totū annum hoc statu hic dominabatur morbus, alio ille. Atq; illud est quod dicitur: Ex uniuerso & singulari cœli statu. Addidit autē ad orationem, cœli, quod scilicet si nude sine adiuncto proferatur, status nomen & loci formam possit indicare, rei; cuiusuis: ac nimirum hac serie dicit: Ex uniuerso & singulari cœli statu, & locis singulis, & cōsuetudine. Nam ad futura præfagienda magnopere loci formam facere, crebro est ostensum. Hoc loco satis sit, quod ad librum uos remittā De aere, aqua, & locis, ubi tradit qui morbi quibus locis uigeant. Nam est horum generatio indigenis congenita, minusq; habent, tanquam familiares, discriminis. Immo uero uel consuetudinem ad præfagiendum conducere docet. Itaq; in Præfagiorū libro, cum notas ascribit ex consuetudine, alijs ad hunc dicit modum:

Si pronus faceat is, qui per bonā ualitudinē sic cubare non cōsueuit, aut delirium, aut uentris dolorem portendit. Alijs sic: Stridor dētiū in febribus præter consuetudinem a teneris contractam, insaniam significat & mortē. Sed ex uictus quoque ratione, quam æger seruauit, quæ quid sit, quantumq; humorum, qui exuperant, scite conijcere: quibus perspectis, facilius cognoscitur præfens status corporis, expeditiorq; euadit de uenientib; præfagitio. Iam & præfagiri ex uitæ institutis uult. Vocant autem uitæ instituta, omnia quæ obeunt homines, aut utilitate adducti, aut necessitate, siue naugent, siue terram colant, aedificent, fabricentur, tenentur, aut colant exercitationem, ut sepe in calida uel frigida lauent. Est igitur ex ijs, ad quæ studia sua conferunt, de morbi coniectare conditione. Nam ruri qui egit tempore æstiuo apricatus, duriter & tenui uictu, amarum bilem potius, quo ad huius est, quam pituitā coaceruauerit. Qui contra ac ille, urbem colit in umbra, lauans bis quotidie, tum autem in ocio perpetuo cibus se ingurgitat, hic pituitā citius. Eadem est cæteris ratio. Aetatem uero presentibus cognoscendis, & præfagiendis impendētib; non paruū usum præstare cognoscēs ex Aphorismis, in quibus de ætatibus sermonem habuit, quem quidem nos librum iam pridem sumus interpretati. Sermo præterea ægri presentium notitiæ, & consequentium diuinationi potest adiumento esse. Verum est coniunctum hoc signum, ei; cum iudicio conuenit, quod proficiat a consuetudine. Si enim æger suo more loquat, quo solet ante integra ualitudine, nihil

expectabimus mali. Sin uero cōtra morem suum aeger uerba faciat, est illud prauum signum. Nam esse eius suspicamur hinc offensam mētem. Quod deinde Hippocrates *ὑπνίου* dixit, nos modis uertimus; uideamus quid denotet. Vsurpant hoc uocabulum ueteres duobus in significatis: ac modo pro animi moribus utitur, modo pro differentiis aut formis eius, qua de re sermo habet. Exempli gratia, si habeatur de uictus ratione oratio: hic scriptor si modus dicat rationis uictus, differētiās ipsas, aut formas significat. Itidem si februm esse modos multos dicat, differentiās harum, aut species interpretat. Itaq; hac dictione, modis, aut animi significat mores, aut sermonis differētiās, quandoquidem de sermone meminit, quasi ad hūc modum orationem institueret: Ex sermone, & ipsius formis, aut differētiis. Nam differentiās an species an formas dicas, nihil interest in praesentiarum. Si quidem haec sunt omnia dissecandis ijs, quae generatim sunt mente concepta. Ut autem de statu aegri docet aliquid sermo, & taciturnitas item insolita, aut natia aegri. Nam ut est ea taciturno sua sponte secundum naturam, ita loquaci praeter naturam. Quocirca hunc aut soporans torpor tenet, aut est melancholiae initium. At si taciturnus non taceat, sed amplius consuetudine loquatur, delirium denunciatur. Sub hac cum imaginationes dicat, nullam rem sensibilem indicat, aut apparentē, sed quam argumentis assequimur. Argumentum autem est quod aegri uel eloquuntur, uel agunt. Nam cum de nobis quidā mane de more aegrum inuideret, totam aut noctem somnū se non uidisse, dum cogitaret, quid sit nam futurū, si lassus Atlas non ducat amplius sustinendum coelum; ex cuius uerbis intelleximus principium esse quoddā melancholiae. Ex gestu item aegrorum animi mores produntur. Post hac autor dicit: Somnis & uigiliis: de quibus mihi certum est hoc loco nihil dicere, quod ante in Aphorismis, & in Praesagiis somnos & uigilias exposuerim. Et uero de insomniis etiam mihi ante explicatum est, cum alijs, tum ijs quae corporis aliquem affectum indicant, sicut etiam in libro De uictu ualentium est traditū. Nam si quis per insomnium uideat incēdia, hunc offendit flaua bilis. Si imbres, abundare frigidū humorē declarat. Sic sanē, si niuem, glaciem, & grandinem, pituitam frigidam. Si quis in foetido se loco esse putet, putredinem humorum. Si gallorum gallinaceorum cristas habere, aut rufa quādā, sanguinem exuperare. Si caliginosa cernere, aut in locis esse caliginosis, status indicat. Vnde etiā huic uerbo insomnijs adiecit, quibus & quando: ut qui bus illorum differentiās indicet: quod etiam si omitteret ipse, clarum sit. Et quando tempus denotet, quo insomnia fiunt, hoc est, si aut in principio accessionum, aut in uigore, aut alio tempore. Atque si à cibo ac tali statim, aut sine cibo. Sumitur nonnihil ex his indicij. Itaq; qui se niue putet conspergi, idq; sub accessionis initium, unā cum rigore uel horrore, uel algore accidere sibi imagine,

tempori id potius, quam affectui corporis est attributum. At uero si eiusmodi insomnium uideat in febris remissione, fidelius praebet argumentum frigidorum succorum: Longe etiam magis, si nihil comederit ante ciborū pituitosorū: nam dum illi in uentre continentur, potest talem habere quis imaginationem, ut assimilis non sit corporis totius status. Quod deinde est dictum uellicationibus, alias in cōmentarijs De succis exposuimus; ut etiam alia, quae hic sunt commemorata multa, quae de floccos carpentibus dici, & festucas colligentibus ualent, aut etiā de uellicantibus aliquam sui partem: ubi subest in profundo dolorificus affectus. Et saepe partem, quae pus aut alium continet acrem humorem, uellicant; quae quidem etiam est nonnunquam nota delirij. Iam quod est deinde scriptum perfrictionibus, mordaces esse ad cutem humores significat, qui ad scalpēdū irritant. De lachrymis iam docti sumus tam spontaneis, quam inuitis, quidnam denotare solent utraque. Iam & de forma accessionum, immo de deiectionibus quoque, urinis, sputis, uomitionibus est in praesagijs satis superq; declaratum. In aphorismis etiam non raro est de illis facta mentio, ut item in Praedictionum libro. Postea dicit: Et quae ex quibus, in quos morborum successiones, et abscessus in exitum uel iudicium. Hic ea sunt, quae ante sunt tradita, quae tum enarrauimus, ad memoriam reuocanda. Nam fiunt successiones morborum pernicioles & decretoriae, pro ipsorum differentiis morborum & locis affectis. Nam in morbos successio leuior, & locos ignobiliores, est salutari: in morbos grauior, locosque principaliores, perniciose. Eodem modo abscessus, qui cum effluxione fiunt, sunt illi meliores: qui uero cum decubitu, minus comodi; ac horum ipsorum quidam remotissimi quicq; à loco affecto, & in partes ignobiles aegri, boni sunt; contrarij horum mali. At uero in ijs quae post haec sunt dicta per totum opus, plurimum elaborauimus in libris, quos olim sumus interpretati. Etenim in aphorismis & praesagijs de rigore, sudoribus, tussi, sternutamento, singultu. At alijs in lucubrationibus, quas conscripsimus, de his alia diximus, & de ceteris omnibus quae ad notitiā referunt, & praesagia. Quod autem algoris iam facit mentionem, animaduertendum est, num uniuersi corporis frigus, ut profunditas inardeat, interpretandum sit, an partium extremarum, an potius sit de omnibus illum his arbitrari dicere. Siquidem aliud, quod est initio accessionis, significat frigus, aliud in remissione: sicut sanē si per totam comoretur accessione, quod quidem haud bonum est signum; sic si tali frigore interiora perpetuo ferueat, de quibus omnibus in libris, quos narrauimus, & in ope De iudicijs uerba fecimus. Spiritus uero cum dicit, respirationis intelligimus differentiās. Quoniam uero flatuum inde meminit, sunt illi quoque in genere spirituum. At de his etiam in cōmentarijs in praesagia est tractatū: & in opere De dyspnœa, & de uoce, de spirituum

rituum in respiratione differētijs: quemadmodum A de flatibus in libro Praesagiorū. Iam ructus quoque in genere spirituum sunt: eaq; illis res quodammo do cū respirationis spiritibus conuenit. Quatenus uero in flatuosorum sunt spirituum genere, haecenus cum flatibus etiam habent cōmercium. Proinde & hi spiritus in superiore uentre flatuosum generari indicio sunt. Quod uero in fine capitis dixit, planum est. Sanguinis nāq; eruptiones, & haemorrhoides, quemadmodum haec cladem adferūt, illa praestant usum, didicimus.

Inter febres, quaedam continuae sunt, quaedam interdiu tenent, nocte intermittūt: uel nocte tenent, die intermittūt, nonnullae semitertianae sunt, tertianae, quartanae, quintanae, septimanae, nonanae.

Bisariam ueteres uti continui nomine & intermittētis uidentur. Nam cōtinuas uocant febres quandoque omnes, quae nullum tempus liberū habent accessione: quandoque non omnes, quae accessione nunq; uacant, sed solas extra ordinem illas, quae omni carent usq; ad iudiciū mutatione. Ita in intermittētibus interdū appellant illas solas, quae accessionem perpetuam non habent: interdum eas, quarum non recedit accessio, sed insignes faciunt mutationes singularū accessionum, in initium, incrementū, uigorem, & remissionē. At medici quidam iuniores, quae nō magnā mutationē habent, non continuas, ceterū synchos nominant: continuas autem has solas, quae non ueniunt ad integritatem, & intermittunt singulis accessionibus. Has uocant antiqui interim cōtinuas, interim intermittentes. Nam sunt certe inter cōtinuas & desinentes in integritatē medij. Proinde recte, ubi cum synochis conferuntur, intermittentes appellantur: cum ad integritatem uenientibus, continuae. Hoc loco differētiā febrium Hippocrates scribēs, alias quas esse earum continuas dicit. (Et sunt quidē in utroq; cōtinui significato, cōtinuae multae.) Quasdam autem aut nocte intermittere, aut interdū: ex quibus quae ad integritatē non desinunt, iuniores quidē medici *μολυσματικές*, uel *μολυσματικές*, id est, diurnas uocant: illas, quae desinunt, *ἀμολυσματικές* quod est, quotidianas. Qua uocum arguta obseruatione uacabant maiores. Nam cum intermittere intelligatur & dicatur bisaria, quemadmodū supra retulimus: quae singulis diebus & noctibus inuadunt, intermittētēs dicemus, siue integritatem, siue remissionē quam uocant, assequatur. Inde ordine recēset à superioribus diuersas febrium differentiās, semitertianas, tertianas, quartanas, quintanas, septimanas, nonanas cōmemorans. Tertiana & quartanae clare ad integritatē ueniūt. At ex semitertianis, quaedam utraq; incedunt uia, quaedam altera tantum earum quae ad integritatē non ueniunt. Nam si consideres, ut inter eas quae occurrunt quotidie has ad integritatē aut uenire, illas ad remissionē: ita earū quae tertio aut quarto quoque die inuadunt, quae differētiā sit, planē cernes nihil

de re, sed de significato nominis semitertianae quae ri. Quae quarto quoque die incedunt, has integrum corpus scimus plurimum prestare: ac quae quarto quoque inuaderet die, quae ad integritatē non ueniret, rarissime uisa est. Nō eadē in illis ratio est, quae tertio quoque die accedūt: cōplures enim sunt differentiā. Igitur in his, inquā, non de re, ceterū de significato habet, & nomine quaestio, quas de istis febribus tertianas cōueniat & semitertianas, & tertianae naturā referēs appellare. Iam cum esse alias quas dicit febres quintanas, aut septimanas, aut nonanas, non de dictionis significato, sed de re ambigitur. Nam sunt medici, qui cōfirmant ultra diem quartū, circuitū se nullū conspexisse. Quidā assentiuntur Hippocrati. Equidē inde usq; ab ipsa adolescentia obseruari ad hunc diem, sed septimanū, uel nonanū omnino nō uidē, nec clare, nec obscure. Quintanos certe uidi orbes obscuros, sed non exacte aut apte, ut quotidianos, tertianos, & quartanos. Sed res (quantū equidē censeo) quādoquidem ex usu de ipsa iudiciū fit, ratione non quare demonstrari. Si enim sit, qui exacte cōspexerit, & crebro, aut septimo quoque, aut nono die accessiones fieri (neq; enim iterū aut ter sit uidisse satis) sit ille inductus, esse nōnullos etiam tales circuitus. Sin autem non uiderit ab initio aetatis ad senectutem usq; quos uisit aegros, frequentes eo febricitare modo, iam illi hoc cōstat ediuerso, nō incidere eiusmodi circuitus. Quāobrem in Hippoc. cum ratione disputare, quod Diocles fecit, ualeas. Nam quibus dicas ex signis, aut humoribus oriri, uel quintanum, uel septimanū, uel nonanum circuitū non habebis. Quinimmo nec scripsit quēq; ita aegri laborasse. Et quidē erat hoc eius officij, ut cōmunia praecēpta alia nō parū multa priuatis plana fecit exemplis, iam idē quoque in his praestare. Verum sciendū est in multis exemplaribus, esse scriptū initium huius capitis, genere orationis, qd' *ἁπλοῦς* uocant, ad hunc modū: Febres cōtinuae interdū tenent, nocte intermittūt, nocte tenent, die intermittūt. Quod cū dixi uocari genus *ἁπλοῦς*, simul explicauī eius interpretationē. Oportet autē tanq; in numero nos dictorum adiunctas intelligamus, q̄ praetermissae sunt in orationibus, cōiunctiones.

Sunt autē acutissimi, maximi, grauiissimi morbi, ac praeter ceteris omnibus letales, in continua febre.

Abolutissima omnium horum disciplina in cōmentarijs est De febrium differētijs tradita. Hoc loco, ut iam saepe testatus sum, non constitui ueritatem demonstrare, neq; omnia sigillatim, ut nihil pretereā, docere, sed senis interpretari uerba. Summam uero singulorum, quae commentanda incidunt, non praeteribo. Igitur acutissimos ait, & grauiissimos esse in febre continua morbos: acutissimos dicit eos, qui pauco tempore decernūt: maximos, ualidissimos: grauiissimos, q̄ cū periculo sunt cōiuncti: qd' interpretās ipsemet, mox praeter ceteris omnibus appellauit illos letales. Et quoquo modo

continuam

continuum febrem accipias, uera dixit; nam morbi acutissimi, maximi, & grauissimi, tum in febribus eueniunt, quæ uocantur proprie synochi, tum in alijs iuxta, quæ singulis progrediuntur accessio nibus, ac initia efficiunt, incrementa, uigores, & inclinationes manifestas, nec ad integritatē ueniunt tamen, de quibus hoc loco fuerit satius interpreta ri: quandoquidē synochis contigit in his, nō his in synochis cōtineri. Quam si qui orationē intelligat de solis synochis habitā, eximere uideat alias cōti nuas, ceu nō piculosas, nec uehemētes aut acutas.

At uero omnium est quartana securissima, facillima, longissima. Hæc enim nō est ipsa qui dem tantū per se talis, sed etiam a magnis alijs uindicat morbis.

Facillimam esse dixit quartanam, quod est per inde ac leuem. Etenim continuæ, quia nullam ha bent usq; ad iudiciū remissionem molestiarum, sed perpetuo infestant, merito graues & dicuntur, & sunt. In quartana, maxime ubi sit moderata, licet diebus, qui inter accessiones intercedūt, prodire, ac nonnūq; solita munera obire. Cæterum mos est tibi ueterū, ubi de febribus disputantes audias, cognoscendus. Nam si tecinoris inflammationem, aut lateris aliūque partis, febris consequatur, pleu ritim, uel peripneumoniā, uel hepatitū nomināt morbum, non febrilem. Qui uero citra inflamma tionem febricitat, febre hunc dicunt laborare. At nunc quoq; de quibus agit febribus, sic accipe in stitutam orationem, quādoquidem ex liene sæpe numero grauiter uidimus homines febre labora se quartana, ac deinde collecta aqua inter cutem, esse defunctos. Verum ipsa sua spē quartana pe riculo uacat, q̄ quidem alijs etiam morbis liberat. Atq; ita nouimus morbos comitiales fuisse a quar tana diu infestare discussos. Sed eius didicisti origi nē in cōmen. De febriū differen. & De iudicijs.

In febre quam semitertianam uocant, cum morbi eueniunt acuti, tum præter cæteras hæc est letalis. Ac tabidi, & qui longis alijs morbis detinentur, hæc præcipue ægrotant.

Non possum medicorū uulgus adducere, ut a uocum & significationum consideratione, ipsam rerum disungant cōmentationē: quibus iure qui dem ignoscendum est. Vbi enim Agathinus, ne a lios appellem, solidum librum primū scripsit de se mitertiana, in quo nominis significationem inue stigat: quid erit causæ, cur minus ueniam his des? Tamen erat illud minoris quidem negocij, de ijs quæ cernimus, separatim institutionē tradere con tinuam, separatim de eorum nominibus, id quod nunc ego faciam. Nam febrium, quæ tertio quoq; die inuadunt, hæc ad integritatē ueniunt, illæ se cus. Rursus utrarūq; harum ea est differentia. Ex uenientibus ad integritatē, quædam accessionem habent horis duodecim circūscriptam, quædā lon gius productā. Earū uero quæ ad integritatē non

ueniunt, quædā cum horrore ueniētes, cum a pri mo impetu ad incrementū, quod uocant, se conse rūt, tamen esse iam mediocriter pregressæ uidean tur, alterū horrorem cum constrictione inducunt, ab hoc alterū incrementū, deinde aliam cōstric tio nem & horrore. Nam iterū hæc & ter repetunt. Po stridie aliā habet priore minorē accessionem, sine priorū repetitiōe, isq; illis est perpetuus deinceps orbis, ut binæ, quas dixi, binis fiant diebus acce siones. Præterea aliæ habent tertio quoq; die ac cessionē citra horificas illas quas diximus inua siones, & repetitiones, unāq; habent accessionem tertio quoq; die, atq; accessione carent secūdo die. Vnū hæc & continuū habent & æquabile ab inua sione ad uigorē incrementū. Habes iam febrium, quæ tertio quoq; die inuadunt, differentiā semper conspicuā in ægris. Ostendimus autē a bilioso & pi tuitoso succo febrē cum horrore uenientē profici sciētiā uero quæ caret horrore, a bilioso quidem, sed lentiore, et cōcōctū difficiliore, quæ ferunt esse principū partium inflammationem. At quæ cum ri gore inuadunt quidē, cæterum ad integritatē cum biliosis uomitiōibus, aut deiectionibus, aut sudor ribus ueniunt, harū est causā totū corpus permeās flaua bilis. Quare cum hæc se ita, ut dictum est, ha beat, si quis causam singulorū inuestiget, aut cura tionem, officiū medici ille, simulq; operæpretiū se cerit: quære uero quo quodq; dictorum cōmo de nomine appellet, haud dum medicinæ interest, alioqui tamen res cognitu est necessaria, ubi alios docere instituat legere. Nam ad morbos quidē in ægris cognoscendos nobis, & futura prælagēda, uidemus nominū exactam rationem nihil referre: quādo uulgus non ex his de medicis existimat; ue rum cū a sanguinis missione cōspiciat egrum com modius habere, cibūq; in tempore sumere (nā uel de hoc potest plebeius, cum uidit, iudiciū facere) deinde non statim cibū accessionis principū exci pere, sed longiore post tempore, tum medicū col laudat. Iam etiā si frigidā eum porrexisse lauisseq; itaq; febre ægrotum liberauisse cernat, cōtinuo il lum suspicit. Sic etiam, si quid de sequentibus præ dicat. Profecto hæc illa sunt, quæ illustrat prorsus & uere medicū. Sophistes uero, dū de uocibus & significatis cōtendit, tempus corrumpit, & suum & discipulorum. Nos autem non instituimus do cere hoc loco opera artis (nam hoc quidem aliās abunde effecimus) cæterū breuibus mentē inspi cere Hippocratis: quod ut faciam, hæc facultas da tur. Etenim suprā etiā ipse Hippocrates dixit: In festabat illos plerosq; hæc incōmoda: horifica fe bres, cōtinuæ, acutæ, omnino nō intermittentes: modus erat semitertianus, uno die leuiiores, altero grauius iterū inuadētes. Rursus hoc loco dicit: In febre semitertiana cum morbi eueniūt acuti, tum præter cæteras, hæc est maxime letalis. Letalē igit semitertianā esse, aperte Hippoc. ipse dixit: febriū uero ad integritatē uenientū letalem esse nullā, in aphorismis clare docuit, his uerbis: Febres q̄ non intermittentes tertio die ingrauescūt, sunt pericu losæ

losæ. Quocirca autem modo intermiserint, pericu lum abesse significatur. Qui itaq; in uenientibus ad integritatem semitertianam esse Hippocratem sequens dices? Atqui sanē qui aiunt, si horas qua tuor & uiginti quis febre uacet, mediam eum se mitertianam habere, in numero habent talem fe brem intermittentium. Sic etiam, qui mediam & partuam a magna distare horarum numero ferunt, atq; curationes, dinotiones, prælagiaq; cuiusq; fe bris meditari. Sed enim quia clarior per uocabu la & compendiosior doctrina euadit, prius expo nemus oratione febriū differētiās, quæ tertio quo que die inuadunt, ut modo faciebat, tribuens suū cuiq; earum nomen, id quod facere semper solet, ad constituendas febrium, quæ tertio quoq; die in uadunt, differentiās: deinde quæ intra duodecim horas cesser, breuioris institutionis gratia appella bimus exquisitam tertianam: quæ diuturniorem hac accessionem habeat, adhuc ea tamen remissio nem longiorem, uocabimus illam simpliciter ter tianam: quæ uero accessionem plurimum produ ctam, paruū autem interuallū, eam iam tertianam nominabimus productā: quæ ad integritatem nō ueniat, sed horificas primo quidē die faciat repe titiones, altero simplicem unam accessionē, semi tertianam hanc appellamus: sin autem simpliciter tertio quoque die inuadat, *ἡμικτήνη*, hoc est, tertianæ naturam referentem. Omnia in hoc ser mone diffinita habes, tūc utilia, quā in utilia. Hæc igitur semper tibi sunt memoria tenēda, & eorum habenda expedita notitia: ita enim nugæ iuniorū medicorū, quas de prædictis fecerunt nominibus, cum de rebus interim differere sese crederēt, dam nabis. At nullam ex ijs, quæ ad integritatem eua dunt, semitertianam uocare Hippocratem osten sum est. An uero eam unā, quam proprie ego uo care consueui horificas repetitiones facientē: an etiam eam, quæ absq; his sit, dignum est attentio ne. Si enim tabidis, & aliter diu ægrotantibus so let accidere hæc febris, fortassis etiā si horrore ca reat, uocabimus eam semitertianam, si die secūdo iterum inuadat. Sed quod dixi, quādo de uocabu lo quæstio est, nihil interfit, si cui potissimum tri buat febri nomen semitertianæ Hippoc. non pla nē teneamus: adeo cum ipsius de febribus artem perdocti, habeamus quæ ad artis opera regimus, uel sine illarum nominibus. Videbūt fortassis con uenire, ut uideamus, qua de re Hippocrates appo suit, quam uocant, & non pronunciauit simplici ter. In febre semitertiana cum morbi ueniunt acu ti. Equidem illum, uocabulum cenfeo, ut impro prium reprobare. Si quidē illis, quæ integram non sunt abolutionem cōsecuta, dimidiij attribui mus uocabulū: itaq; dicimus semimortuū, semideum, semiuocalem, semialinum, semialsum, & ita id ge

nus reliqua proferimus. At uero semitertiana tan tum abest ut dimidia sit, uel multitudine sympto matum, uel uiribus, uel horum tota conditione, ut longe etiam sit tertiana deterior: ut potius huius il la, q̄ hæc illius, esse uideatur dimidia. Quare non uenit in mentē mihi, qua re adducti, sic potius no men posuerūt primi istius autores nominis, q̄ ali ter. Potuerunt tamen hi, cū tertiana febris habeat, ut & tertio quoq; die inuadat, & ad integritatē ue niat, quod semitertiana alterū habeat de his, alte rum non habeat, ita uocabulū instituisse, habet e nim ut tertio quoq; die inuadat: ut autē ad integra tem ueniat, nō item. Potuerunt præterea, q̄ & ac cessione careat cū rigore incipiente. Ad hæc, q̄ nō cū excretionē finiat. Iam etiam q̄ diem secūdū non habeat integrū. Licet ad hæc aliud eiuscemo di illis adferre, qui cōmentantur nullius frugis sap ientiam, & uerum artis usum negligunt.

Nocturna non admodum letalis, longa ta men est. Diurna longior. Sunt quibus ad ta bem uergat.

Principio simpliciter numerū descripsit febriū, deinde harum mores ordine docet. Cum itaq; an te in catalogo dixisset: Inter febres quædam con tinuæ sunt, quædā interdiu tenent, nocte intermit tunt, uel nocte tenent, die intermittunt. inde conti nuas cum exposuisset, ac mox sub illis de tertiana & semitertiana tractasset: hic ad febres accessit, quæ die inuadunt, nocte intermittunt: uel nocte inuadunt, interdiu intermittunt: quarum alteram nocturnam, diurnam alteram uocat: nocturnam il lam, quæ nocte inuadit; diurnā, quæ die. Sed quæ uidebantur nocturnæ tribuere laudi, hæc ipsa non minus uitio uertunt, eo quod nō simpliciter dixe rit, nocturna non est letalis, sed addiderit, non ad modum. Nam si nō ualde est letalis, liquet medio criter letalem esse. Diurnam autem non modo no cturna esse longiorem dixit, sed etiam esse cum ad tabem uergat, ut uel ea cōditione sit deterior. Par tim enim quo tempore digeri & rarefcere magis solet, si cōstringatur corpus & conspissetur, inua dens merito uideatur prauior: partim quod tēpus habet, quo consuli ei debebat, incommodū. Quo enim oportebat tempore cubare, hoc cogit ægro tus medico cōsultenti dare operam: quæ causa est, cur temporis diuturnitate marcescāt, tabescantq; propter alterutrum, si cubent interdiu, somni defe ctu: si nō cubent, quod uespertilionis uitam, & nō hominis agant.

Septimana longa est, uerū non letalis. Nona na hac longior etiam, at non letalis.

Neq; Hippocrati decet diffidere (præ se fert enim oculis arbitrata hæc conscribere) neq; menti ri conuenit, dicereq; etiā sese uidisse. Quare obser uandum nobis est sedulo, & experientia de ueritate existimandū: sed ita ut idem nobis nō accadat, qd uulgo hominum, qui aliquem forte cōspicati, qui septimo die iterum ac tertio febricitasset, ab initio duxerunt

in lucubrationibus omnibus meis, non uniuersalia tantum, sed & singularia ex Hippocratis libris collegi; præcipue uero capita ex libris De morbis uulgaribus adscripsi, in quibus à capite ad calcem est omnia, quæ ægris acciderunt, persecutus. In dyspnœis itaque omnes commemoravi, qui in libris Morborum uulgarium difficulter spirauerunt: in libris De dieb. decretorijs, iudicatos, similiq; alijs modo. Quare, plixioris narrationis nihil opus sit ijs qui ad artis opera properant. Sed quando contextus Hippocratis nonnullis est in locis obscurior, ideo operæpretium uisus mihi sum facturum, si eas ego lucubrationes explicarē. Nam omnium symptomatum, quæ singulis narrat morbis accidisse, si statim totam naturam declarandam, aut generationis causas, quicquid unquam scripsi, cogar huc omne transferre, simulq; eo mihi res deueniat, ut in singulos ægros singula habeam scribenda uolumina. Quod si, quæ in libro Præfagiorum sunt plene tradita, eorum hic exempla tantum indicem, reijciens summā disciplinæ ad libros, quos conscripsi, in spem uenio fore mihi sermonē compendiosum.

Philiscus propter moenia habitabat, hic morbo decubuit. Primo die febris fuit acuta, sudauit, laboriosam noctem habuit. Postridie omnia euaserunt grauiora, uesperī à clystere melius habuit, nocte quieuit. Die tertio mane & ad meridiem usq; febre uisus est liber esse: sub crepusculū uero febris eum acuta corripuit, unā cum sudore, sitibundus erat, lingua præterea exaruit, nigram urinā reddidit: noctem grauē habuit, non dormiuit, omnino delirauit. Quarto cuncta exacerbata sunt, urina nigra: nox molestior, urina melioris coloris. Quinto ad meridiem parum de naribus, idq; merum stillauit: urinæ uariæ, in quibus erant nubes quædā rotundæ genituræ similes, dispersæ, non residebant: subdito balano, pauca retrimenta flatuosa: nocte se grauius habuit, somni pauci, deliramēta loquebatur, extremitates undequaq; frigeabant, nec iam ad calorem illē reuocari amplius poterant, minxit nigra, aliquantum dormiuit: sub diem obmutuit, frigida sudauit, extremæ partes liuescebant. Die sexto ad meridiem est defunctus. Spiritus huic erat perpetuo quasi reuocātī, rarus & magnus. Lien in tumorem rotundum allatus erat. Sudores perpetuo frigidi. Accessiones diebus paribus.

In hoc ægro, tertio die mortem impendere, qui generalium præceptorum meminit, clare perspicit. Nam primo die inuasit acuta febris, quem sudor excepit: unde febris non est discussa, sed nox etiam grauis fuit. Secundus omnia exacerbauit:

A Inde tertius dies excretionem habuit nigrarū urinarum. Itaque etiam quod primo die accidit, statim perniciose erat. Nam decretoria non iudicantia, aut letalia, aut difficilis sunt iudicij: letalia, si qua ijs symptomata, uel signa letalia acciderint: difficilis iudicij, si absq; his signa permaneant crudorum humorum. In Philisco uero signum accidit letale, quod ad sudorem non discutientem febrem tertio die nigræ urinæ & sitis accesserint, linguæq; insuper inaruerit, & implacidus fuerit tota nocte, uigilauerit, delirauerit. Hæc cum ita essent facta, quarto aut die omnia molestiora euasisse, et urinas iterum nigras fuisse. Quare fac memineris, ubi quartus perinde ut tertius grauiā habeat symptomata, & signa in morbo acuto, breuī expectandū iudicium esse: si paribus diebus inuadebat, potius in paribus: si uero imparibus, in his. Atque ubi iudicium, illic scilicet et mors, in morbis quidem exitiālibus. Et uero ad sextum diem Philiscus periit, quod accessiones paribus diebus haberet: nā hoc ipse declarauit Hippocrates, qui ad exitum totius narrationis ad hūc modum scripsit: Spiritus huic erat perpetuo quasi reuocātī, rarus & magnus. Lien in tumorem rotundum allatus erat. Sudores perpetuo frigidi. Accessiones diebus paribus. Alius fortassis æger paribus symptomatibus & signis, non die sexto, sed octauo obiret, si & uiribus esset Philisco robustioribus, & minus symptomata sint & signa perniciose. Nam cum hic tertio & quarto die nigras urinas redderet, aperte quā elset cacoethes morbus, prodebat. Sudores præterea frigidi & sanguinis stilla quinto die comproubarunt, impendens exitū in propinquo esse: multo id magis, quod adiecit stillæ merum hinc uerbis: Quinto ad meridiem parum de naribus, idq; merum stillauit. Ergo cum uel deiectionē alui dicit, uel uomitionem meram, interpretatur nō mihi, deiectionē uel euomitā, aut flaua syncera bilis, aut atra, aut uirulenta. In stilla uero si accipiamus purum sanguinem, rubrum (quando eius hic est peculiaris color) nō recte cogitemus. Rubri enim stilla haud est in morbo exitiāli uisa unquam, sed atrī semper. Proinde uerisimile est hunc ipsum atrum dicere Hippocratem merum, interpretariq; uehementer atrum. Itaque clare apparuit die tertio morbi exitium: non tamen quo erat moriturus die, constabat. Atqui ubi quarto die urinæ nigræ permanerent, & accessiones fierent diebus paribus, si quidem ætate & robore uirium repugnasset, ad octauum diem ægrum suffecturum probabile erat: sin secus, die sexto diem suum obiturum esse. Iam cum præter illa quintus dies haberet sanguinis stillā meri, tum frigidos sudores, quos per totum morbum durasse affirmat: optima ratione expectes ægrum accessioni sexto die instanti nequaquam fore perferendā. Hæc itaq; assentiri illis uidentur, quæ in uniuersum de decretorijs diebus, urinæ, ac sudoribus tradita in libris sunt decretorijs, ad hæc in libris De dyspnœa, & delirio. Nam cum in libro Præfagiorum dixerit: Spiritus frequens

frequens, aut doloris, aut inflammationis supra se aptum transuersum, indicium est: magna respiratio, & ex longis interuallis, delirij nuncia est: & modo delirasse Philiscū ostendat, nulla facta difficilis respirationis mentione per totā narrationem, recte in exitu oratiōis addidit: Spiritus huic erat perpetuo quasi reuocātī rarus, & magnus. Liquet autem perinde esse rarum dicere, ac ex longis interuallis. Quasi reuocātī, significat, ut recordanti: siquidem in commēterijs De dyspnœa, ob offensionem fieri mentis spiritū rarum, & magnum ostendimus, quasi obliuiscēte actionum ægro, ut nesciat, nec quādo cohibere eas, nec quādo auspicari debeat.

Silenus, qui in Platamonis ædibus propē filios Eualcidis habitabat, ex lassitudinibus, potationibus, & exercitationibus intempestiuis, ignis corripuit. Cœpit simul ex lumbis laborare, & capitis grauitate tenebatur, collumq; contendebatur. Primo die alui biliosa, mera, spumosa, affatim multa reddidit: urina nigra, in qua nigra subsiderent: sitibundus erat, lingua arida: Nocte nihil dormiuit. Altero die febris acuta, retrimenta plura, tenuiora, spumosa: urina nigra: Nox grauis, aliquantulum delirauit. Tertio cuncta ingrauescebant: præcordiorum contentio sub mollis utrinque promissa ad umbilicum: alui tenuis, sub nigra: urina turbida, nigra: Noctem insomnem duxit, multa uerba, risus, cantus, moderari sibi nō potuit. Quarto die eadem erant. Quinto deiectiones meræ, biliosæ, leues, perquam pingues: urina tenuis, liquida, pauca: mente constitit. Sexto caput parum sudauit, extremitates algebant, liuescebāt, multū sese iactauit, alui nihil excreuit, urinæ restiterūt, febris acuta. Septimo die obmutuit, extremæ partes non amplius redierunt ad calorem, nihil minxit. Octauo frigidus toto corpore sudor: papulæ cum sudore rubentes, rotundæ, paruæ, uariæ similes permanebant, nec abscessum efficiebant: alui irritationes paruæ, stercora tenuia, ueluti cruda, multa cum labore reddebantur: urinā reddebat cum dolore mor dacem, meram: aliquantulum resumebat calor, somni tenues, & quasi sopores, obmutescibat: urina tenuis, liquida. Nono nihil mutabatur, & somni tenues, similia alui excrementa: minxit multum, quod subcrassum in matella euadebat: quod subsidebat, erat simile farinæ crassioris, album: extrema membra iterum frigebāt. Undecimo obiit. A primo hic ad finem

Galen.

usq; spiritum magnum habuit, & rarum: præcordiorum perpetuā palpitatiōem. Annū ætatis agebat circiter uigesimalum.

In hoc ægro, quod non fecit in primo, ætatem adscripsit. Ille enim merito periit die sexto, quod in acuto morbo, exitiālia cōtinenter ab initio haberet signa & symptomata. Hic non aliter atq; ille à principio affectus, tamen quia firmis erat uiribus, ad diem progressus undecimū est per uirum robur: quod uerisimile erat cum alioqui suppeditare, tum uero q; adiecit ætatem, declarauit, quā in Philisco non addidit. Vnde eo quod illam præterijt, significauit illum fuisse maiorem, ita ut minus ualidæ uires essent. Alius autem æger nō ab initio signis & symptomatibus, ualidis uiribus si nō foret, periret ad septimum diem. Adeoq; hic ipse, nihil est factum propius, quā ut eo die moreretur, de quo scripsit: Septimo die obmutuit, extrēmæ partes non amplius redierunt ad calorem, nihil minxit. Quare planum ex his est proxime illum mortem deuenisse. At quia uiribus erat robustis, potuit ad diem proximum, qui decretorius erat, undecimum perdurare, quandoquidem tertio & quarto die in pessimis uersatum signis & symptomatibus, septimo oportebat uita excedere, q; scilicet essent magis accessiones diebus imparibus: id quod hinc uerbis significauit: tertio cuncta ingrauescebāt. Et postea iterū: quarto die eadē erāt. Cum igitur robore uirum septimum diem, ut dixi, potuit superare, octauo papulas cū sudore habuit rubentes, rotundas, paruas: natura eius morbo repugnante, & humorum superfluitatem malorum ad cutem propellente. Idq; fuit causā, cur die nono nō sit mortuus, sed undecimo. Quod si die octauo nihil tale accidisset, restabat, ut nono ille obiret, cum is certe septimus, quem dixit, fuisset. Quia uero æger etiam in morbo delirauit, idcirco fini adiecit narrationis, spiritū rarum eum habuisse, & magnum toto morbo. Iam etiam præcordia illi perpetuo palpitasse affirmauit, quod quidēurbationis uel delirij esse signum in libro Præfagiorum est dictum. Videtur homini inflammātū fuisse septum transuersum: quamobrem dum tertium diem exponeret, scripsit: Præcordiorum contentio sub mollis utrinq; promissa ad umbilicū. Sub mollis autē est subuacua, hoc est, citra tumorem: qui sit ubi præcordia inflāmantur. Sed ubi inflammatione septi transuersi præcordia, quia sunt ad illud continentia, attolluntur, contenduntur absq; tumore. Et iam in totius narrationis initio dixit, ex lumbis illum laborare, et capitis grauitate tene ri, collumq; contendit: quæ morbo ad exitum spectante, delirij notæ sunt: quæ quidem si coniuncta uigilijs sine grauitate essent, phreniticus euaderet. Nunc capitis grauitas abundantia declarans contineri in eo humorum, nō perinde calidorum, aut biliosorum (nam prorsus insomnis esset) ægrum significauit soporatum esse. Verum de his affectibus, in quibus simul soporantur, & delirant, cum

Tom. 3

t 2 primam

Mulierem hanc, cum iam partus instaret status dies, riguisse citra febrem dicit. Adiunctum est autem orationi, ut ferebant, propter rei nouitatem. Nam ueteres plerique omnes spontaneis rigoribus febrem succedere necessario existimabant. Spontanei illi uocantur, qui nullam habent externam causam. Itaque in praefatione libri probe inscripti, prima de morbis, necessario febre rigoris esse comitem scriptum est. Sed nos ostendimus hunc rigorem: quem non sequitur febris, frigidorum esse & crudorum succorum prolem; atque idcirco nunc magis quam olim existere, quod tota uiuendi ratio dura una cum balneis a cibo contrahere humorum copiam consueuit. Videtur & Epicratis uxor eorum humorum plena fuisse. Quamobrem primo die eam ait riguisse, nec incaluisse, hoc est, nec febricitauisse, similiterque postridie. Die tertio peperisse, ut fortasse uel ante diem statum pareret uel rigoris. Unde postridie partus, cor illi, id est, uentriculi os dicit doluisse, & muliebria: ubi subintelligendum est membra, uti etiam supra. Post haec per subditum, eam esse releuatam. Ante est dictum, & balanum, & pessum, in subdito posse intelligi. Inde ordine symptomata recenset morborum acutorum, capitis, colli, lumborum dolorem: uigilias, & deiectiones mere biliosas. Quo patet, non crudum modo, sed & biliosum abundasse humorem. Ceterum cum urinae essent tenues, necessario morbus producebatur: quas quia subnigras ait fuisse, significat, & turbationem, & rem a periculo non absuisse. Et ad undecimum quidem diem nihil de mulieris salute habebatur certi: quod nullum intercederet illius signum, unde uel salutem expectares, uel mortem. Die undecimo illuxit signum quoddam incolumitatis, ubi ait: Undecimo die minxit melius colorata, quae multum habebant sedimenti: commodius habuit. Eo die cum tandem humores inciperent concoqui, necessario diuturnior erat futurus morbus: quare decimo & quarto die primum est iudicata, ut iam periculo liberata esset. Interea loci usque ad quadragesimum diem agrotabat: prorsus uero est liberata octogesimo. Quare fac memineris, id quod experimenta attestantur, diem quadragesimum & octogesimum decretorios esse: & mendacium esse, nec experientia approbari, integris hebdomadibus decretorios diem rationem iniri. Alioqui enim alter & quadragesimus, sexagesimus tertius, et octogesimus quartus iudicia, non quadragesimus, sexagesimus, & octogesimus afferrent.

Cleonactidem, qui supra Heraclium decumbebat, ignis corripuit errans. A primo caput ei & sinistru latus dolebant, ceteraque laborabant perinde ac lassae febrium accessiones alias aliter inordinatae erant: modo sudabat, modo non: ferre accessiones inuadebant decretorijs diebus. Circa diem uigessimum quartum extremas manus dolor affecit: uomuit biliosa, plura, & paulo post uirulenta: cuncta remissa sunt. Ad diem

trigesimum ex utrisque naribus prorumpere sanguis coepit, idque incostanti ordine paulatim usque ad iudicium: non abhorrebat a cibo, nec sitibundus erat toto tempore, neque insomnis: urinae tenues, non decolores. Ad diem quadragesimum subrubra minxit, cum rubro sedimento multo: leuius habuit. Post uariarunt urinae, interrim sedimentum habebant, interim non. Sexagesimo multum habebant urinae sedimentum, album, & laeue: omnia sunt remissa, febres intermiserunt: urinae iterum tenues quidem, sed boni coloris. Die septuagesimo febris, intermisit decem dies. Octogesimo riguit, acuta febris inuasit, multum sudauit: urinae sedimentum rubrum, laeue habuerunt: prorsus iudicatus est.

Cleonactidem, inquit, ignis corripuit, hoc est, uehemens febris derinuit. Statim adijcit errans, quod est, nullo circuitus ordine, ut nunc, uerbi gratia, tertio uel quarto die febricitaret, nunc quinto uel sexto. Ceterum eam esse semper optima consecuta signa, appetitum ciborum, & somnorum, tum quod non sitiret, nec decolor esset urina. Nam haec Hippocrates ad uerbum ita scripsit: Non abhorrebat a cibo, non sitibundus erat toto tempore, nec insomnis. Simulque redundantem succum non esse biliosum & calidum his significabatur: nam ab eo quidem sitibundi & insomnes efficiuntur, atque adeo fastidiosi, id est, appetitu carentes. Quare si ut urinae perpetuo boni coloris erant, sic mediocriter habuissent sedimentum, non ita esset morbus extractus, sed fortassis die quadragesimo esset iudicatus. Si item nubem habuisset bonam, ocyus morbus esset depulsus. Nunc quia urinae semper tenues erant, multum spatij requirebant concoctioni. Igitur die ait quadragesimo subrubra illi minxisse, quae sedimenti haberent rubri multum. Talem uero urinam multo dicit in praefatione esse ea, quae album habet sedimentum, diuturniorem, per quam salutarem tamen. A die quadragesimo scripsit uarie fuisse urinam eius affectam, ut sedimentum interdum haberet, interdum non haberet: quod consentit errantibus accessionibus. Illae siquidem ab humorum diuersitate, qui morbos pariunt, concitantur. Et urinae cruditas & concoctio alternantes, aliquos indicabant illorum concoqui, aliquos permanere crudos. At uero die sexagesimo multum dicit, & laeue, albumque sedimentum extitisse: ideoque subdit, Omnia sunt remissa, febres intermiserunt. Verum quia postea scripsit: Urinae iterum tenues, sed boni coloris: residuos quosdam fuisse crudos humores innuit: quibus paulatim concoctis, dies octogesimus absolutum iudicium attulit: de quo ad uerbum sic scripsit: Octogesimo riguit, acuta febris inuasit, multum sudauit: urinae sedimentum rubrum, laeue habuerunt: prorsus iudicatus est. Hic rursus memento sedimenti formam maxime esse momenti. Urinae quidem sedimentum album

album, sed crassum fuisse uel ijs qui obierunt docet: A nam de Sileno, quem alterum hoc libro descripsit, ita dicit: Minxit multum, quod sub crassum in mattella euadebat: sedimentum simile farinae crassior, album: cum tamen hic Silenus postridie obiret die undecimo, qui decimo commemorata urina redidisset. Iam circuitus etiam memineris decretorios diem. Sexagesimus enim periudicauit, non sexagesimustertius: deinde octogesimus, non octogesimus quartus. Nam tres septimanae, non ad diem primum uigessimum pergrediunt, sed uiginti diebus terminant.

Metonem ignis corripuit: lumborum dolorifica grauitas. Postridie cum multum aquae biberet, largius & bene alui reddidit. Tertio capitis grauitas: retrimenta tenuia, biliosa, subrubra. Die quarto cuncta exacerbata sunt, bis de nare dextra sanguis paulatim fluxit, nox grauis fuit: deiectiones, ut erat die tertio: urina sub nigra, in qua subnigra pendebat dispersa: non sudabat. Die quinto de dextra nare affatum profluxit merus, sudauit, iudicatus est. A iudicio insomnis erat, delirauit: urinae tenues, subnigrae: caput lauit, dormiuit, mente constitit. In hoc non erat recidua, sed crebro sanguis etiam post iudicium profluxit.

Hic aeger confirmat uniuersum hunc sermonem. Largum de naribus profluxit sanguinis liberat fere. Sanè enim a solo uidetur sanguinis profluuium, & iudicatus, & seruatus: quauis non omnino tuta signa haberet. Nam quarto die dicit habuisse eum urinas subnigras: cui annectit, in qua subnigra pendebat dispersa: non sudauit. Atque die quinto tamen sanguinem profluxisse dicat de naribus, & sudasse, & ab his iudicatum: tamen postea, urinae, inquit, tenues, subnigrae. Deinde per uigilauit, delirauit. Huius te praesentissimum remedium docuit, ut caput laues: dixit enim in libro De ratione uitae in morbis acutis, caput non lauandum esse his, quibus de naribus erumpit sanguis, nisi minus iusto fluat. Nunc uero erat iusto minus, siquidem perpetuabat uigilias & deliria. At etiam quae sunt agenda, quod potissimum uergat ad loca accommodata, recte in uniuersum dicta ab hoc casu fide accipiunt. Non est negligendum praeterea, quod est, cum tertium diem exponeret, dictum, grauitas capitis: unde capitis repletio significatur. Iam memoria teneas etiam die quarto, qui decretorius erat, coepisse sanguinem profluere. Die quinto ubi prorsus sanguis profluxerat, sudaueratque, esse iudicatum. Sed haec in libris De decretorijs diebus plenius persecuti sumus. Quod uero in exitu totius narrationis scripsit: In hoc non erat recidua, sed crebro sanguis etiam post iudicium profluxit: eo est dictum, quod absque urinarum concoctione esset iudicatus. Didicisti autem hoc ipso in libro, concoctiones celere iudicium, & certam sanitatem promittere: at cruda & incocta in malos abscessus deflectere, aut in

acrisias, aut labores, aut interitus, aut diuturnitates, aut reciduas. Atqui cruda adhuc erat, & incocta, non tamen in malos abscessus conuersa fuerunt. Itaque abscessus ipse optimos esse docuit, qui effluxione sunt: ab ijs, qui remotissimi sunt a locis affectis, & ad inferiores corporis partes.

Erasinus, qui prope Bootae torrente habitabat, igni est a cena correptus, noctem habuit molestam. Die primum quiete, noctem laboriose transegit. Altero die omnia ingrauescebant, nocte delirauit. Tertius dies laboriosus fuit, multum delirauit. Quartus fuit molestissimus: nocte nihil dormiuit, insomnia, imaginationes, deinde de peiora, magna, & periculosa, timor, implacitas. Quinto die mane recreatus est, & omnino resipuit. Multo autem ad meridiem furore percitus est, sibi imperare non poterat: extremitates frigidae & subluidae, urinae cruda: Ad solis occasum expirauit. Habebat hic febre perpetua cum sudore: praecordia tumida, cuncta cum dolore: urinae nigrae, suspensiones continebant rotundas, non subsidebant: ueter stercore excreuit: sitiebat continenter non ualde: conuulsiones multae cum sudore, & sub mortem continentes.

Erasinus hic semper sudauit, id est, per totum morbum sine iudicio. Praecordia admodum male erant affecta, & urinae nigrae. Quam igitur habebat salutis spem? Itaque, quia omnibus est perspectum, quid hoc homine futurum sit, merito quis existimet nequicquam scriptum de eo esse. Verum fortassis hunc hominem exemplum adduxit celeris interitus. Nam in libro Praefagiorum primum dixit: Febres, siue sanus quis ab his euadat, siue pereat, pari diem numero iudicant. Deinde: Omnes, inquit, quae probis fulciuntur signis, quarto die uel ante iudicantur. Ac postea: Et pessima, & quibus periculosa adfunt signa, die quarto uel citius perimunt. At Erasinus, quamquam omnia praua haberet, ad diem tamen quintum mortem perduxit, quod die primo mediocriter haberet. Unde est de eo sic scriptum ad uerbum: Die primum quiete transegit. Quintus itaque ab initio quo decessit, non adnumerato primo, quartus efficitur.

Critoni in Thaso, recto ambulanti, pes dolore ex pollice uehementer coepit: decubuit eodem die, horrescens, fastidiosus, paru calens, nocte delirauit. Altero die tumor toto pede, & ad talum, subrubens, cum contentione: pustulae nigrae, febris acuta, insanijt: deiectiones merae, biliosae, plures fuerunt. Perijt postridie, quae agrotare coeperat.

Aeger hic, quia tam perijt subito, memoratu dignus est. Quod si ratio sit mortis adscripta, tum sermo nobis undequaque accommodet. Nunc ex illis quae scripsit, copia humorum magna fuisse uidetur, quos natura est a principibus partibus, ad crus molita

deriquire: cum id membrum omnem capere non ualeret superfluitatem, residuum recurrens ad caput ascendit, quod, quia erat prauitate, furiosam insaniam excitauit. Prauitatis excrementi erat iudicium, quod pustula nigra generaretur ad talum. Vnde mireris, quid causae fuerit, quo minus huius initio morbi secuerit uenae. Sed scimus ad plurimos esse, quos descripsit, morbo iam progresso accersitum esse.

Clazomenium qui iuxta Phrinichidae putum decubabat, ignis inuasit. A primo illi caput, collum, & lumbi dolebant: statim surdus effectus est, somnis carebat, acuta corripuit febris, praecordia in tumorem attollebantur, coctio parua, lingua arida. Die quarto de nocte desipuit. Quinto cum labore omnia ingrauecebant. Ad diem undecimum fuerunt remissiones. Deiectiones ab initio ad diem usque decimum quartum multae, tenues, aquei coloris: quod ad aluum exonerandum attinet, comode habebat. Inde aluus restitit: urinae perpetuo tenues quidem, ceterum boni coloris, & multum habebant suspensionum disperfarum, non subsidebant. Die decimo & sexto minxit paulo crassius, habebat aliquid sedimenti: aliquantum re-creatus est, magis mente constitit. Septimodecimo iterum tenues, secundum utranque aurem tumor cum dolore, nulli erant somni, delirabat, crura illi dolebant. Vigesimo die febre liberatus est & iudicatus, non sudabat prorsus, mente constitit. Circa diem uigessimum septimum coxae dextrae uehemens dolor, subito sedatus est: at tubercula aurium non residebant, neque suppurabant. Tenebatur dolore die primo trigesimo: uenter fluebat multis aquosis excrementis, ac qualia esse in dysenteria solebant, urinas reddidit crassas, tubercula aurium resederunt. Quadragesimo die oculus dexter illi dolebat, obtusior erat uisus, ad statum suum rediit.

Vir hic uel testimonium, uel etiam exemplum est non paruum generalium praecceptorum. Institui autem orationem ab urinis: de quibus scriptum est, Die undecimo urinas perpetuo tenues quidem, ceterum boni coloris minxit, & multum continebant suspensionum disperfarum, non subsidebant. Perinde enim quasi ab initio tales fuissent, & permansissent eodem in statu ad diem decimum & sextum, ita loqui uidetur. Die sextodecimo earum mutationem indicauit, ut tum primum incidit. Nam haec sunt eius uerba: Die decimo & sexto minxit paulo crassius, habebat aliquid sedimenti. Planum ergo est, tenues, sed boni coloris urinas, ob coloris bonitatem promittere salutem. Quatenus autem erant tenues, haec tenus tempus requirebant coctioni. Ceterum eorum quae molestia creabantur,

non unum erat genus. Nam cum prius die decimo & sexto urinae commutationem declarasset, postea dicit: Die septimodecimo iterum tenues. Eodem die dicit, secundum aures eius tumores excitatos. Quod si adiunctas habuisset urinas crassas, uigesimo die omnino redisset ad sanitatem, quod dies decimus septimus sit uigessimus decretorius. Itaque eo die est prorsus iudicatus: non erat tamen constans & absolutum iudicium. Immo uero tubercula secunda aures non resederunt, neque suppurarunt. Dolor praeterea infestabatur, & alui fluxio incipit una cum excrementis dysenteriae, hoc est, ramentosis, quae acredinis erant humorum, qui descendebant, notae. Quibus cum urinae accederent crassae, tumores iuxta aures resederunt. Quae cum ita procederent, solida morbi decessio in die quadragessimum incidit. Quare memineris in eiusmodi iudiciis, non tantum ultimum, quod sit in circuitu decretoriorum dierum, sed etiam eius, quod in medio est. Etenim in omnibus aegris, non his solis uideas iudicia diebus decretoriis fieri. In decretoriis diebus tumores sunt ad aures exorti. At septimodecimo extiterunt parotides. Die uigessimoseptimo coxae dolor dextrae inuasit, natura excrementum deorsum protrudente, necdum excretionem ualente per aluum efficere: quam ab hinc quatrimum excitauit. Nam habuisse etiam diem uigessimum iudicium non absolutum, antea didicimus. Quo fit, ut testimonio eorum, quae dilucide in aegris conspiciuntur, constituantur circuitus dierum decretoriorum.

Dromedae uxorem, quae filiam erat enixa, ceteris rite consecutis, postridie rigor cepit, febris acuta. Primo die ex praecordiis laborare coepit, fastidiosa, horrens, implacida. Sequentibus diebus somnum non coepit: spiritus rarus, magnus: praecordia statim reuulsa. Postridie eius dici, quo riguerat, aluum comode reddidit: urinae crassae, albae, turbidae, cuiusmodi sunt, quae in matellis diu steterunt, cum agitantur, non subsidebant: nocte non dormiuit. Tercio die circa meridiem riguit, febris acuta, urinae eadem, praecordiorum dolor, fastidiosa. Nocte magna cum molestia non quieuit, sudor undique frigidus, euestigio calor illi rediit. Quarto dolor praecordiorum remissus est, capitis una cum dolore grauitas aliquantulum soporata est, parum nares stillarunt, lingua perarida, sitibunda erat: urinae paucae, pertenues, oleosae: paulisper dormiuit. Quinto sitibunda, fastidiosa, urinae eadem, nihil deiecit. Circa meridiem multum delirauit, statimque ad mentem aliquantulum rediit, surgebat, ac deinde mox soporata est, paululum frigebat: Nocte quieuit, delirauit. Sexto die mane riguit, percaluit, toto corpore sudauit, extrema membra frigida, delirauit: spiritus

ritus magnus, rarus: paulo post conuulsiones à capite coeperunt, subito expirauit.

Hanc primo statim die laborare morbo acuto fuit clarum: die secundo, ex symptomatibus, quae recitauit, cum iam praecesserant ex urina signa, optima ratione potuit aliquis celerem eius mortem expectare. Urinae satis malae, conturbatae, & nequaquam subsidentes. Quin die etiam tertio urinae & symptomata cuncta permanserunt, confirmantia expectationem mortis. Quarto cum nares praeterea stillarent, urinaeque oleosae uiderentur, recte sanè die sexto est defuncta. Hanc ipsam quoque dicit spiritum habuisse rarum & magnum, qui de lituram annunciat.

Quidam calefscens coenauit, & potauit largius, uomuit cuncta: Nocte febris acuta, praecordiorum dextrorum dolor, submollis in partibus externis inflammatio, noctem moleste transiit: urinae primo rubrae, crassae, deposita non consistebant: lingua perarida, non perinde erat sitibunda. Quarto die febris acuta, undique eum affligebat dolor. Quinto minxit laue, oleosum, multum: febris acuta. Sexto uespere multum delirauit, nec nocte dormiuit. Septimo omnia irritata sunt, urinae similes, multum loquebatur, sibi imperare non potuit: aluus irritata, liquida, turbida, cum lumbricis excreuit. Noctem laboriosam habuit. Mane riguit, febris acuta, sudauit multum, febre carere uisus est, non multum dormiuit, à somno friguit, spuit: Vespere multum delirauit: Non multo post uomuit nigra, pauca, biliosa. Die nono frigebat, magnopere delirabat, somnum non cepit. Decimo crura doluerunt, omnia exacerbata sunt, delirauit. Undecimo defunctus est.

Haec nos historia primum docet operipretium esse attendere, ut primum inuadit morbi, & non temere, & citra iudicium cibum sumere, etiam si parui uideantur morbi. Hic namque uir quia intempestiue coenatus erat initio, cum parua febris esse uideretur (hoc enim declarat nomine calefscens) laesus sanè etiam est, quod intempestiue cibum sumpsisset. At largius etiam, inquit, potauit, nescius magni esse principium morbi. Non iniuria igitur haec uomuit: febrisque una cum symptomatibus non leuibus acuta inuasit, sed intolerabilibus. Tum urinae crassae non subsidentes. Die quinto conspicuum erat illi instare mortem, praeter praedicta symptomata, redditus urinis oleosis, quas etiam septimo excretas dicit. Perijt autem & hic die decretorio, undecimo.

Mulierem quandam quae decumbebat in littore, trimestri foetu grauidam ignis corripuit,

Mox ei coeperunt dolere lumbi. Die tertio dolor colli, & capitis secundum clauiculam, & manum dexteram: statim lingua obmutuit, dextera manus cum conuulsione elanguit ut attonitis solet, prorsus delirabat: Nocte cum molestia non dormiuit: aluus turbata est, ac biliosa, pauca, mera, excreuit. Quarto linguam uox defecit, eadem conuellebantur, dolores omnium perdurarunt, praecordia cum dolore sunt conuulsa, somnum non cepit, semel delira erat, aluus turbata: urinae tenues, non boni coloris. Quinto acuta febris, praecordiorum dolor, planè delirauit, excrementa alui biliosa, nocte sudauit, febre liberata est. Sexto mente constitit, ab omnibus est releuata, ceterum clauiculae sinistrae dolor non est sedatus, sitibunda, urinae tenues, non dormiuit. Septimo tremuit, aliquantulum soporata, non nihil delirauit, dolores clauiculae & brachij sinistri permanserunt, reliqua remissa sunt, mente constitit planè. Tres eam dies febris reliquit. Undecimo redijt, riguit, igni est correpta. Ad decimum quartum uomuit biliosa, flaua, copiosiora: sudauit, febre liberata est. Iudicata est non citra dolorem ab illis ipsis affectibus.

Superfuit haec, etsi graues commemorauerit morbos omnes, uel etiam periculosiores. Nec possum non mirari, quod de aetate illius nihil cōscripserit: Operipretium sanè est doctorum habere memoriam, ut cognoscas esse exemplum rarum, praegnates praeter abortionem talibus morbis defungi. Iam illud quoque meminisse par est, foetum trimestrem & quadrimestrem praeter ceteros iniurijs resistere. Cuius non ignarus Hippocrates, in aphorismis dixit: Grauidae purgandae sunt, si coceptus fuerit quadrimestris, usque ad septimum mensem, minus uero has. Minores & praeciores caueto. Itaque foetus uincula, quibus adheret utero, imbecillia habet, & uniuersum corpus tenerum. Qui uero prope partum sunt, quia sunt iam magni, multo indigent alimento: quo si deficiant, crebro in morbis acutis pereunt. Quo fit, ut bona uictus ratione his praescribere non parui negotij sit quae acuto morbo laborant, si conceperint. Nam si ut non praegnates parce nutrias, perditur foetus: sin huius habitae ratione, liberalius illas cibes, in discrimine ipsa praegnās adducitur. Quamobrem foetus trimestres & quadrimestres citius ac alij seruantur. Huic ergo mulieri, cum uel essent urinae albae & coloris non boni, tamen propter naturae robur, contigit superstitē esse, quod nocte per sudores febre discussisset: uerum morbus diebus consequentibus usque ad undecimum non poterat ualidus esse, quo die cum rigore cum redisset, uomitu est & sudore perfectè iudica-

iudicatus. Nam a die quinto ad undecimū, quā intercesserunt symptomata, ad neruorum pertinebant, & non uenarum, aut arteriarū genus. Itaq; die, inquit, septimo tremuit, aliquātulum est soporata, non nihil delirauit, nam in uenis quā essent, melius post quinti diei iudiciū maturabant. Quare de sexto die scripsit: urine tenues, addito, nō boni coloris. Hæc memoria tenenda, præterea istud quinti diei, ut incerta adducit iudicia. Siquidem aliū nuper egrum sanguinis eruptione iudicabat: & mulierē, de qua nunc uerba facit, sudore: quā uis morbo uterq; crudo laboraret ipso illo die: quæ causa fuit, cur minus faceret absolutū iudicium.

Melidæ, quæ decubuit iuxta ædem Iunonis, cœpit caput, collum, & pectus uehementer dolere, statimq; febris eam acuta corripuit, menses pauci fluxerunt, dolores omnium horum perpetui. Sexto die sopore premebatur, fastidiosa, horrens, malarum rubor, aliquātulum delirauit. Septimo sudauit, febris intermisit, dolores permanserunt, repetijt, somni pauci: urina perpetuo boni quidē coloris, cæterum tenuis: biliosa, mordacia, admodum pauca, nigra deiecit: in urinā subsedit album, læue: sudauit, iudicata absolute est die undecimo.

De hac etiā scripsit initio urinarum speciem. At in ultima parte narrationis ait: Urina perpetuo boni quidem coloris, cæterū tenuis: nam plañe quæ tenues sunt, natiuum colorem nō habeāt, etenim modice sunt pallidæ, quæ boni sunt coloris: at prorsus tenues alben. Quatenus uero ualet bonus urinarum color cum tenuitate coniungi, eatenus interpretari debes eum, cum dicit, urinā perpetuo boni quidem coloris, cæterum tenuem fuisse. Sed uidetur hæc quoq; mulier naturæ firmitate conseruata.

GALENI IN TERTIVM

HIPPOCRATIS LIBRVM DE
morbis uulgaribus commen-
tarius primus.

HERMANNO CRUSERIO CAM
PENSII INTER-
PRETE.

Pythion, qui propter Telluris
ædem habitabat.

PRO TITULO id scriptum seor-
sum puta esse: Pythion qui propter
Telluris ædem habitabat: ac in altero
principio lege historiā eorū, quæ illi acciderunt.
Nam sic satis dictionem existimes scriptam esse,
quā statim Hippocratem initio solœcismū con-
sulto commisisse: cum nullam scripserit toto in li-

bro eiusmodi figuram, nec cum ægros, nec cū exponat pestem. Sunt tamen, qui datiuo casu scripserunt: Pythioni, qui propter Telluris ædem habitabat: scrupulum studentes solœcismi uitare.

Cœpit primo die tremor a manibus, febris acuta, nugabatur.

Primo statim die Pythionem ait unā cum acuta febre in symptomata incurrisse duo, in tremorem manuum, & insipientiam quandam paruum. Nam hoc illi est familiare, ut alijs atq; alijs nominibus modum subiiciat dementiæ, nugatum esse, delirasse, desipuisse, dementem fuisse dicens: alijs uesaniū fuisse, uel amentem, insanuisse, & furore esse exagitatum. Quare si nugatus sit Pythion, constat modice desipuisse. Atq; didicimus tremoris esse musculorum infirmitatem causam: Desipientiam uero fieri cerebro inflammatione offenso, uel copioso bilioso succo: Et acutam febrem putredinis esse humorum comitem. Si igitur quæ morbum præcesserūt, quod in alijs fecit, item in Pythione ascriberet, possent nobis illa originem ob oculos ponere morbi. Nunc quia omisit, conabimur nos ex his demum, quæ ascripsit, eam indagare. Simulq; quod nihil prodiderit de ijs, quæ morbum præcesserūt, status innuitur corporis. Nam si uel ex intempestiua exercitatione, uel potu, uel uenere ut scribere solet, uel ex quo alio, quod longe ab instituta uictus ratione recedebat, febricitare Pythion cœperat, haud erat præteriturus. Vnde longo tempore morbus liquet clam fuisse collectum. Cum itaq; tremores causam habeant, ut ita dicam, continentem, uirium imbecillitatem: illæ autē afficiantur aut per se, aut per humorum exundantiā grauantem: non existit tremor, qui uirium consequitur offensam, in principio morbi citra ualidam ægritudinem, aut famē, aut lassitudines, aut uigilias, aut solitudines, ad hæc immoderatam uenerem. Quorum siquid sit factum, omnino id Hippocrates, ut solet, prodideret. Quia igitur tale nihil scripsit, uires existimes sanè opprimi plenitudine. Quādo iam intremiscent manus, quarum oriuntur nerui ex medulla ceruicis: tum uero quod delirabat homo, cerebrū etiam ipsum aliquem excipere infectum humorē indicio esset: oportebat Hippocratem, cum hominem animaduertit in præcipiti esse, ad sanguinis se missionem conuertere, aut primo die, si nullum contineret uenter crudum cibum, aut certe altero: hocq; magis quod primo die exposito, ipse scripserit:

Altero die cuncta grauiora euaserunt.

Videtur enim crescere morbus, nō quasi paruus, aut a quolibet profectus statu corporis: sed cum ipse ingens, tum causam habens non leuem. Quia uero non in Pythione tantū, sed in alijs ægris multis, qui sanguinis missionem, quantū nos ex ipsius scriptis conijcimus, uidebantur quare, nō inuenit ascribere eam: alterutrum necesse est cogitemus

cogitemus, aut nō detractum illis hominibus sanguinē, aut hoc cum auxiliij in narratione omisisse. Atqui nemini, horū qui id requirebāt, cui probatur missum fuisse: cum illi uiro tanti illud remedium esset, ut in germanissimis suis libris significauit, in Aphorismis, & in lib. De uictu in morbis acutis, in libro De articulis, ipsoq; adeo in hoc tertio De uulgaribus morbis lib. ubi de quodā egro in hunc modum scripsit: Octauo die cubitum secuit: multum, ut debebat, fluebat. Nam cum octauo die sanguinem illi detraxerit, multo sane prioribus dieb. magis hoc usum præsidio ceseas. Quod aut singulis non ascripserit, quibus hoc adhibuit remedium ægris, cū meminerit eo minorū, ipsiusq; adeo balani, nouū est. Ergo siquādo utriusq; est oratio absurda, minus absurdum eligendū est. Censeo equidem auxilium in multis esse assumptū, sed prætermisum in narratione ut clarū. Quod me adducit potissimum, quod in his dixi, quibus octauo die missus est sanguis. Etenim hoc ut rarū scripsit: & sanguinis ante diem octauū missiōem ut consuetam præterijt. Quod si in ueris suis operibus, magnis infestantibus morbis, semper sanguinis missione utitur, simul cum ea duo hæc respiciens, ætatem pariter & ægri uires: & his ipsis in libris De uulgaribus morbis octauo die cuidā ait missum esse sanguinē, quid interpreteris aliud, ac nō præteritum in ægris esse remedium, at præteritum, ut clarum in narratione? Quare de sanguinis missiōe, quia oratio ad egros spectat iuxta omnes, semel dixisse sufficiat, ut & cetera quæ sunt communia. Verum hæc, quæ ad unūquēq; pertinent separatim, exponemus, initium a Pythione, ut instituimus facturi.

Tertio eadē erant. Quarto alius pauca, meliora, biliosa fuit deiecta. Quinto omnia grauiora euaserunt, tremores manebant, somni erant tenues, alius cōstitit. Sexto sputa uaria, subrubra. Septimo os est distortū. Octauo omnia ingrauescebant, tremores etiam nū permangebāt. Vrina a primo ad octauum usq; diē tenuis, decolor, in qua suspensiones pendebant nubilosæ. Decimo sudauit, sputa concoctiora, iudicatus est, urina circa iudiciū subtenuis. Quadragesimo ab iudicio die suppuratio circa sedē, & straguriosus factus est abscessus. π. π. ou. μ. v.

Cætera huius orationis narrationem continēt symptomatum & dictione & sententia apertam. Frequentia namq; acute sunt egrotantibus, quorum & in libro Præfagiorum perspeximus facultates, & in libro horum ipsorum uulgarium morborū primo. Præterea non pauca in secundo sunt dicta, quæ conferunt ad explicandos ægros. Cæterum cum sextum diem exponeret, quia sputa dixit uaria, subrubra, neque ascripsit uel pleuriticum Pythionem, uel peripneumonicum fuisse, inquirendum reliquit nobis, an etiam possint

alia ratione incidere acute egrotantibus ea sputa, an peripneumonicis solis & pleuriticis. Et arbitrat, ut uideat, etiā alia ratione fieri ea, cum in pulmonē uitiosi succi cōfluant, cæterū hi prorsus pauci, ut uiscus non inflammer. Nā nō fuisse nec pleuriticum, ne peripneumonicū, hinc liquet, qd Hipp. non meminerit, nec nominatim horū uitiorū, nec a perpetuo eorū ullo symptomate. Meminisset em̄ doloris lateris, uel dyspnœæ. Neq; etiā capite offeso animaduersa eiusmodi sputa sunt. At cū tussis, dyspnœa, & lateris dolore est cū cernantur alia sputa. Ac duo uidi citra febrem, quæ talia sputa colore pallida extullirent. Sed alterum paulatim febriculæ paruæ exceperunt: quo factū est, ut in longum tēpus ductus affectus permaneret: tibus febribus tabidum hominem redderet. Alterū absq; febre, cū talia expueret continuis diebus paucis, nihil est mali consecutū. Quamobrem est probabile in primis thoracis regionibus, ubi est cōtinens ad ultimas ceruicis uertebra, affluentia aliquid humorū cōstitisse nō multā, quæ dyspnœæ non esset excitandæ: qd non referat magnopere ad officium respiratiōis primū intercostale: sed cum istud esset uitium in neruorū radicibus, qui ad manus pertinent, neruiq; degrauarentur, tremulas effecisse manus. Nam ex primo intercostali & uertebra ei incumbentibus nerui enascuntur, qui muscululos manuum agitant. Hæc inde confirmantur, qd tremores unā cum sputis, quæ successerunt, permanserunt, & etiam quod ubi aliquod in his signis apparuit concoctionis, non amplius fieret tremores, morbusq; tolleretur, cū iudicium consequeret per sudores. Et quāq; cruda esset urina, sputorū tamē cōcoctio iudicauit, & iudiciū adduxit, ut neutrum signū quod solet denotare, falleret. Siquidem æger quando gemino teneretur incommodo, uno febrili in succis, quos continent uenæ: altero quod modo diximus, in thorace: prius in totum nō est depulsum sudoribus, nā crudum etiamnum erat: sed recessit alterū, quod nihil esset prorsus in thorace residui. Itaq; hunc ille in modū scribit: Decimo sudauit, sputa cōcoctiora, iudicatus est. Urina circa iudiciū subtenuis, indicans quæ in Præfagiorū lib. de tenuibus urinis, quæ duplices sunt, tradidit. Primæ sunt hæc: Quoad urina rufa tenuisq; sit, crudū morbū significat. Alteræ hæc: Si urinas tenues & æquabiles diu reddat, & reliqua salubria sint signa, his abscessus in locis portenditur septo trāsuerso subiectis. Quare ad finē eorū, quæ acciderūt Pythioni, ad uerbū sic scripsit. Quadragesimo a iudicio die suppuratio circa sedē, & straguriosus factus est abscessus. At qd & tremoris manū & delirij primo iā die meminit, & in sequentibus scripsit: Omnia grauiora euaserūt: ac in septimo die addidit: Os est distortū: discutiedū uenit, utrū in crescente cerebri malo, an deorsum diuertēte os sit detractū. Atquidē ex ijs, quæ subdidit, migrasse in regiones inferiores, nō cōsensisse cū cerebro illas: fortasse qd homini missus sanguis, itaq; mirificā cōsecutus opē sit. Nec uero primis iam

iam diebus quicquid apparuit sputorū, uitio obfidē
te latus; non quod id esset malum. Scimus enim gra-
uissimas peripneumonias esse & lateris dolores,
in quibus nihil expuitur, uti etiā ipse docuit Hip-
pocrates. Ceterum hic non ob gravitatē censē-
dum est nihil primis esse diebus sputi redditū; ue-
rum quia ad primam modo costam cōstabat affe-
ctus. Quod si uel hic tantū esset molestum, ne sic
quidē quicquid expueretur. Itaque potuit auxilio mis-
si sanguinis succis reuulsis, qui hoc loco afflue-
bāt, initū habuisse cōcoctōis affectus sexto die,
ubi meminit primo sputorū. At quod de die deci-
mo cōmemorandum produxi, id est. Neque in his
uulgarū morborum libris est planē quicquid iudica-
tus die decimo, neque ipse asseruit usque esse decre-
torū diem decimū: sicut dixit nō raro undecimū.
Habes capita in commentarijs De diebus decre-
torijs collecta eius omnia; ubi etiā quadragesi-
mus ostendit, non quadragesimus alter morbos
iudicare, ut quorundā fuit opinio, qui circuitus
dierū decretoriorū fieri integris septimanis duce-
bant. Quod si ideo demū arbitretur quis nō esse
morbū iudicatū in totum, quod die decimo sudarat,
nō undecimo Pythion, non recte existimet. Nam
iudicium non integrum eo, quod haud dum sit con-
coctus morbus, necessario fiat. Multos enim cū
ipse conscripsit Hipp. tum nos conspeximus die-
bus decretorijs non ex toto iudicatos per solam
urinæ cruditatem. Hæc si ambo coniuncta sint,
imbecillis decimo die, & urinæ cruditatis: nō opor-
tebat fortassis hominem iudicari, aut non salubri-
ter sanē decretorie. Potuit igitur cū undecimo es-
set scriptū, non decimo, statim ab initio in eo esse
offensum: quod in alijs multis cernas, quæ ab ijs, qui
primi descripserunt, neglectæ, in perpetuum ma-
nēt. Sed de die decimo hæc tenens. Iam animadu-
tere interest non obiter, quas nubilosas esse suspē-
siones sit censendū. Nam in Præfagijs est scriptū:
Nubes in urina suspensæ si albæ sint, sunt bonæ;
si atræ, malæ. Neque igitur urina nubilosa in præ-
fagijs, neque suspensiones dictæ sunt; cum eo libro
uniuersam sit in acutis morbis præfensionem ex
urinæ persecutus. Ac ne interpretum quidē quis
quam, quam esse nubilosam urinā Hippocrates
uelit, enarrauit. Equidem, quæ mihi probantur
hoc inquirētī, referre nō dubitabo. Nubis nomē
solent medici ab aere ad urinā trāsferre, siue Hip-
pocrates hoc nomen princeps pro certa eorum,
quæ pendent in urina, specie, uel urinarū: siue his
alijs attribuerit. Ut ergo in aere interim tēpestas
sit, ubi nubibus condensatus sit atris, caliginosa;
interim purus apparet & serenus, uidenturque nu-
bes per eū quædā disticte: ac tū aer nubilosus dici-
tur: quo quidem tempore nubium cernimus colo-
rem nō semel atrū, nec lucidum, sed inter hos me-
dium: Haud aliter urinā mihi & suspensiones ap-
pellare Hipp. nubilosas uidetur, quæ nec colore
sunt albo, nec etiā planē nigro, ceterū horū me-
dio. Quæadmodum igitur alba quidē suspensio bo-
na est, nigra uero praua; sic quæ inter has media,

neque exacte bona, neque praua est, sed media. Qua-
re Pythionē tales est suspicandū habuisse suspen-
siones. Nam albæ si essent, iudiciū nō efficeret nō
completū: si iam atræ, non probum. Quoniam ue-
ro inter albas & atras intercedebant, bonū est fa-
ctū iudiciū, sed non absolutū. Quod erat reliquū,
quadragesimo die in duplicem erupit abscessum,
quē etiam non probe interpretantur, cum per cō-
sensum putent abscessus in sedem Pythionē stran-
guriā accidisse: cū ipse scribat Hipp. simpliciter,
interim factam esse stranguriam, interim non sim-
pliciter, sed adiungat illi abscessus nomē: ut primo
De uulgaribus morbis libro, in secūda tempesta-
te, ubi ita scribit: Solum uero bonum, maximūque
inter signa quæ fiebāt, quodque multos à maximis
periculis uindicauit, hoc fuit, quibus ad strangu-
riam diuerteret, & in hanc abscessus fieret. Nam
appellat etiā abscessus, qui excretiōe sunt facti no-
xiorū humorū, nedū qui decubitu: et merito. Quo
modo in dysenteriam alio loco, sic hoc loco in
stranguriā factos ait abscessus. Nam mali humo-
res, quos habent uenæ, utraq; expurgantur excre-
tione. Ergo id in ipsa secūda tēpestate de urinæ,
aliquanto ante locū, quem modo protuli, hoc pa-
cto scripsit: Stranguriosum non nephriticum, sed
his alia pro alijs. Cum enim per morbū ob renū affe-
ctionē stranguria fiat, hanc ipse ab ea quæ in secū-
da tēpestate facta fuit, sepeans, ratiōe abscessus:
adiexit, stranguriosum non nephriticū, sed his alia
pro alijs, id est, pro uenarū uitioso humore, ac fe-
bribus huic succedentibus inciderūt purgatiōes,
per uescam excretis uitiosis humoribus, ut non
nunquam per intestina. Rosio itaque ab excrementis,
quæ acra erant, profecta, stranguriam inducebat.
Vesica enim ut est ostensum, ad reddendā urinā
in stranguria prius properat, quæ iusto sit eius modo
impleta, duabus de causis, uel quod eius nō ferat quā
litate iam mordacis, uel quod per debilitatē prius quæ
sit urinæ coaceruata, ut pauca planē sit, grauetur.
Eiusmodi igitur Pythionē dicit abscessum ha-
buisse: nec scripsit simpliciter hoc pacto, strangu-
riosus, sed adiunxit abscessus. Habet enim in hunc
modū dictio: Suppuratio circa sedem, & strangu-
riosus factus est abscessus. At alterutrū cōmittit,
ut ea aut prætereat, aut male multi interpretes e-
narrent. Morari uero in ijs non est necesse, de qui-
bus semel hic statui dicere. Ego esse ducebā me-
lius, quod longo tēpore indagauī, & certo iudicio in-
ueni, hæc literis sola prodere citra ullā malorū in-
terpretū reprehensionē. Sed quia quidam propte-
rea quod nequaquam puerilibus disciplinis instructi fue-
rūt, nōnulli uero & natura ad intelligendū tardit:
ubi incidant in quorundā scriptorū nouas cōmē-
tationes, hac ipsa sola capti nouitate eas celebrāt:
ideo sum adductus, ut semel aliquando istorū inter-
pretū mentionē facerē: cū etiā ipse dixerit Hipp.
Extraneū, quia nō assequunt, celebrant præ con-
suetū, quod iam bonū sciant esse, & absurdū præ a-
perto. Quare quo lectores nostrorū cōmentario-
rū præmoniti, qui mores sunt malorū interpretū,

eos quæ agnoscere, prolixius mihi hic certū est
de his agere. Nec uero queratur quisque de sermo-
nis prolixitate, habiturus eū ad malas cognoscen-
das interpretatiōes pro adminiculo. Atque est unū
istarum genus, quod in proposito agro quidā fece-
runt, quorū unius ascribā ipsa uerba, ne quis me
de illo existimet mētiri. Atqui Telluris ædes, in-
telligit Cereris. Apposuit autē ædes forte ad de-
monstrandā causam, unde manū illi tremor &
morbis incidit, ut illi cui propter mensū suppres-
sionē, ut est uerisimile, quod otiata ea esset pars. Rur-
sus in sexto scribit, uiro absente feriata illo mē-
bro mulierem, sublatis ad os mensibus barbā pro-
duxisse. quod quid est aliud quod foeminam in uirū
mutatū? Sic igitur Pythion dum coitu absti-
net, quod ad solum sanum curā conferret, in morbū
incidit. Hæc unius est ex interpretibus oratio, qui
se ipse hac re conuincit, quod cum crebro Hipp. qui-
dem nominatim domicilia commemoret, hic nō
illorum omnium enarrationē, sed planē paucissi-
morum conscribat. Nam si non temere domicilia
sint agnorū prodita, sed indicent etiā aliquid quod
ad artē faciat: qui in paucis agris eorū uim expo-
suit, præterijt aut in alijs, ijsque permultis, parū suo
functus est officio: ut, uerbi gratia, de primo, quē
in Vulgarū morborū lib. primo descripsit. Nam
Philiscus, inquit, qui ppe moenia habitabat. De-
inde, Epicratis uxor, quæ agrotabat apud Arche-
getem. Tum; Erasimus, qui ad Bootæ torrentē ha-
bitabat. Mox, Clazomenium, qui iuxta Phrini-
chidæ putē decumbebat. Postea de muliere qua-
dam: Dromedæ, inquit, uxore, quæ filiam erat e-
nixa. Inde de alia muliere, quæ in littore decumbe-
bat. In hoc itē tertio De uulgaribus morbis libro
multos inuenias alios scriptos egros ædibus adie-
ctis, ubi cōmorarentur, quas omnino nō enarrāt.
Ac Chario, inquit, qui apud Demenetum decū-
bebat. Deinde: Eurianactis filiam uirginē ignis
corripuit. Sub hanc: Quædam, quæ angina erat
correpta apud Thabionē. Postea: Adolescētulus,
qui in foro mendaciū decumbebat. Et quid mul-
ta opus est recensere, cum tali scriptura liber pe-
ne sit totus refertus? Sed ad institutū reuertamur.
Quoniam complures ita sunt descripti agri, ubique
oportebat, aut nusquā domicilia exponere. Verū
hactenus quidā interpretes librorū contemnunt
auditores, ut ego Alexandriæ quondam huiusce-
modi audiuerim de quodam agro interpretatiō-
nē in lib. primo De uulgarib. morbis descripto,
illo capite, cuius est initium: Silenus, qui in Plata-
monis ædibus habitabat. Nam exponendis Hipp.
ijs, quæ illi acciderant, ita scribit: Noctē in somnō
duxit, multa uerba. His igitur acclamabat, qui enar-
rabat librū: scilicet σεληνός erat, id est, lunaticus.
Hic præ admiratione discipuli in clamorem eru-
perunt. Nonnulli interpretes tam sunt arguta se-
dulitate, ut quærāt, utrū in Platonis habitaret
ædibus Silenus: Quidam per m Platonis scri-
bendum esse putēt, quidā per n Platonis. Simi-
liter quærunt isti interpretes, ubi dicit Hipp. De-

cumbebat in Theatro, θεωρητόν nefatius sit scribē-
dum, an θεωρεόν. At eos, qui in his tēpus terunt,
reprobant: hos uero, qui per ea quæ in Prædictio-
nibus & Coicis præfagitionibus produntur, hi-
storiam agnorū in his libris exponunt, multi suspi-
ciunt. Sed quæ sint uitiosa, quæ in lib. Prædictionū
sunt tradita, certis declarauimus commentarijs,
quos in illum librū scripsimus. Nam eius libri ui-
detur autor ex uno sepe aut duobus priuatis exē-
plis sibi conspectis uniuersalia facere decreta. De
monstrauimus item multos eū concursus facere,
ex dissimilibus signis coactos. Et uero etiā decla-
rauimus eam doctrinā tam numerosa habere quæ
concurrant, ut recenseri nequeant. Ad hæc illud
est declaratū in enarrandis ijs, quæ scripsit autor li-
bri Prædictionū, nō posse doctrinā ullam esse me-
liorem, quæ Hipp. in Præfagijs cuiusque uirtutē signi
figillatim tradētis. Neque enim aliter multis posse cō-
missis quicquid præcisci. Proinde qui utrūque legerit
librum, Prædictionum & Præfagiorum, satis scio
omnia his aperta esse quæ diximus. Iam si quis prius
nostros cōmentarios in eos libros editos legerit,
poterit ille citra illa, quæ sūt nūc à me cōmemorata,
importunitatē animaduertere eiusmodi inter-
pretationis. At qui illos non legerint, ante uolo il-
los ut hi consulant, deinde huc se recipiāt audiri,
& de ijs quæ dixi existimaturi. Siquidē cū nu-
per quiddam in manib. sumerē de cōmentarijs,
quos Lycus Macedo in hunc librū cōscripserat,
in expositiōe Pythionis tria offendi capita ex Præ-
dictionū lib. citata, qui in primo ad uerbū sic dice-
bat: Tremula, obscura, palpitantia deliria, magnā
denunciant phrenitum, quod Didymarcho accidit
in Co. In secundo sic: Tremores, si sudoribus su-
perueniant, repetere consueuerunt. Ac tertium his
erat uerbis scriptū: Urinæ à turbulentis uigilijs de
colores cum nigris suspensionibus, delirium portē-
dunt. Hæc ex Prædictionibus capita à Lyco sunt
adscripta, quasi ita Quintus in expositione huius
Pythionis dixisset. Mihi uero, quando cōpulsus
sum errores reprehendere (licet prioribus id com-
mentarijs uitauerim) operæpretium uidetur isto-
rum interpretū improbitatē detegere. Primū ijs,
quæ dicta de Pythione sunt, non cōgruit illud ex
Prædictionibus caput. Neque enim cū silentio, neque
magnopere phreniticus fuit. Nā cū librū Prædi-
ctionū enarraremus, quæ sint deliria cū silentio osten-
dimus: et quare magnopere ea phrenitica appella-
uit: quorū fuit in Pythione neutrum. Siquidē nec cū
silentio delirabat, & modice insaniebat. Secundū
caput, in quo dicit: Tremores, si sudoribus super-
ueniant, repetere consueuerunt: contrariū demon-
strat casus Pythionis. Nam non succedebant, sed
à primo unā inuadebāt, posteaque die decimo fuda-
uit. Itaque non uident tremores sudoribus, sed tre-
moribus sudores successisse. Reliquū & tertium ca-
put, ubi ait, urinæ à turbulentis somnis decolores
cū nigris suspensionibus delirium portēdunt: recte
atque ordine esset citatū à Lyco, si Pythion uigila-
set primū unā cum turbatiōe, & urinā reddidisset

nigris præditâ suspensionibus, itaq; desipuisse potest: uerû quia neq; exierunt talia, nam nubilosa suspensiones permultû à nigris distant: neq; à uigilijs turbulentis phreniticis euasit, sed à primo statim die delirauit, nō est recte adductû. Nam quid causæ erat, quin diceret suspensiones atras? Dein de uigilijs primo aut secundo die. Post has rursus primo die: mox delirium? Immo uero Lycus ipse cū uocabulū nubilosa interpretaret, non fuit ausus dicere ab eo atras denotari. Quare superfluo hæc adiecit (siquidem dicendum est superfluo nō modo ad propositū inutilia, sed etiam omnino falsa) & præcipua quæq; Hipp. sermonis neglexit aduertere, quæ tremorū affectio est, qui in tremulis manibus locus affectus. Vnde uaria sputa, & multa his succedentia: de quibus ego disputauim. Omnino enim hæc repudiavit, & quod prorsus non erat inquirendum, pro quæstione sibi obijcit ad uerbū, si: Septimo die os est distortū. Videtur qd̄ hic narrat, cum dicto pugnare, qd̄ in Aphorismis sic habet: In febre nō intermittēte, si labrū, uel oculus, uel nasus, uel superciliū peruertat, uel nō uideat, uel nō audiat debili iam corpore, quicquid horū euenierit, mors in propinquo est. Hæc Lyci est oratio, sibi in eo scrupulum mouētis, qd̄ omni uacabat ambiguitate. Nam in Aphorismis dixit, corpore iam debili. Atqui Pythionī non debili distortū os est. Iam etiam extricando ipse hoc quod posuisset Lycus, nihil ad solutionem attulit aliud, ac id ipsum, quod nunc diximus. Itaq; qd̄ erat apertum, tanq; dubium proposuit. Aliorum quæ ad artem referunt, nihil quæsiuit, nec quo in statu Pythion esset, nec quæ sint antedicta symptomata consecuta, aut quilo cus, aut qui affecti. Ac ne de sanguinis missione quidem prætermisissā admonuit. Humorū & tēperamentorum non nūc tantū, uerū nec loco alio ullo in enarrandis ægris, aut cœli statibus mentionem fecit, quæ in primis Hipp. librum enarranti erant considerata. Vt si quis Asclepiadem interpretaretur, pori & tumores incompactaq; elementa & latio ad tenuitatem erant illi declaranda, qd̄ ad hæc ille principia omnia reducat. Calidum uero, frigidum, humidū, & sic cum Hipp. causas statuit, quemadmodum aerem in animantium corporibus. Idem quatuor humores inter sese temperamento distantes sanitatis autores eque ac morborum esse: Sanitatis, ubi æquo sint inter se moderati; Morborum, ubi eorū maior sit aut minor copia, aut de propria sede commigrarent in alienam. Itaq; ad hæc principia etiā qui ante Lycum & Quintum aliquē Hipp. librū enarrauerunt empirici uniuersa referre studēt, uelut in fabula agunt quidā solam, quam habent impositam, personam. Nam ut Erasistrati interpret recte de humoribus & temperamētis fileas: ita si quicq; dicere in scripta Hipp. instituas, merito ad ipsius uocem interpretationē dirigas. Fortasse ergo ut adulterino amulo Hippocratis ueniā dare Lyco, ubi offendere uideat, æquū sit: nī hoc exprobres, qd̄ cū interpretationes scribere nō ualeat,

agat fabulam, quippe quod est assimilē huius, si agrediariis comœdiam uel tragœdiam, cū actor esse nequeas. At uero si ad hoste cōuertas, qui Hippocraticos sese nuncupant, ubi iuxta ac alieni & adulterini sectatores errant, immerito illis ignoscas. Iam cū istorū absint errores non solū ab Hippocratis sententiā, sed ab ipsarum ueritate, duobus eos nominibus insecteris. Siquidem melius est nihil, atq; si ambobus interpres his scopis constet, ut simul & consentanea cum scriptore & uera dicat: qui alterum tantū obseruat, hoc est reprehendendus, qd̄ dimidiū labefactauerit totius. Interpres uero, qui neq; uera dicat, neq; cōsentanea cū autore libri, maxime censendus est peccare. Sabinus quidē eiusq; auditor Metrodorus germanissimī illi quidem inter priscos Hippocraticos habiti fuere, est tamen male ubi uideatur Hippocratem enarrare. Verbi gratia, in proposito agro ita ad uerbum dicunt: Nam ut conuulsio à uacuatione & repletionē proficiscitur, haud aliter tremor, qui parua est conuulsio, à contrarijs efficitur. Ad causā quidem, quamobrem hæc uitiā fiant, rationalium uiuorum est, non empiricorum attendere. Attamen ea cognoscere, & discernere alterum ab altero, interest empiricorum posse. Hac sane in re primum uidetur Sabinus falsus, quod parua uam dixerit conuulsionem tremorem esse. Nam toto genere inter se differunt hi affectus. Nihil uero nunc inter sit, affectus uoces an symptomata, functionum noxas. Neque enim affectiones certæ sunt in solidis animalis partibus, ut tumor, & inflāmatio, & duritia. Sed sicut actiones dum fiunt, consequuntur ut existant, non quia cōstanter & secundum habitum insunt: ita & affectus quoque earum. Nam cum omnis in actione positus motus sit: sitq; quidā in animalibus motus uoluntarius, ut alter spontaneus & naturalis: offensæ uoluntarij in motibus fiunt musculorum, à quibus etiam cum secundū naturā fiunt, scimus obiri. Sed quod in eis est secundū naturā, unū est & simplex. Quod est præter naturam, in primis sit duabus differentijs, aut præter uoluntatē, aut de uoluntate: non tamen secundū naturam. Sed hoc loco dedita opera dicas, an per uoluntatem, nihil interest. At uero motuum, qui citra uoluntatē fiunt in uoluntarijs instrumentis, quæ ad motum sunt comparata, hæc conuulsio, illa uocatur palpitatio, alius rigor, inter sese diuisi. Sed plene de his integro uolumine disseruimus. Iam motus uoluntarius, qui non secundū naturam obitur, una est forma, qui tremor appellatur: de quo necessarium est, quoniam alios huius gratia attigimus, hic uerba facere. Fit ergo tremor nō tantum in musculis affectis & neruis, sed etiā ualētibus, ubi quis uisus uires onus attollere molietur, aut manibus baillando, aut imponendo humeris. Itaq; nōnulli conspiciuntur robustissimi adolescentes, dū onus portāt prægrauē, cruribus tremere, maxime ubi ascendere scalas tentent. At illis quod in maximis molibus, hoc senibus & alia ratione infirmis usu uenit in mino

in minoribus. Nam sunt hæc etiam grauiā imbecillibus. Sunt iam etiam certe affectus animi, qui tremorē inducūt. Nam in libro De humoribus dictum est, per abruptum trāsēunt, metu scilicet uires deijciēte, crura tremere: necnō si quis alius in se inuadentem cōspicatus bestiam sit aut latrones aut hostes, metuat. Recte igitur in commentario De tremore, conuulsione, & rigore, ex infirmitate uirium semper tremorē fieri ostēdimus. Quæ quando sua sponte interim sint infirmæ, interim propter affectum animi, aut etiā haudquaquā per se affectæ, ab onere graui hoc patiunt, tres ei⁹ causarū esse diximus differentiās: instrumentorū intēperie uoluntati attributorū, affectum animi, grauitatē oneris. Quare si, qui nec metuat, neq; molem sustineat, tremat, alterutrū certe, aut organorum est intemperies, aut in ipso corpore pōdus circa musculos aut neruos. Verum sermoni nōnulla subest dubitatio, de qua in cōmentario De tremore, conuulsione, palpitatiōe & rigore uerba feci. Nam quibusdam uideas manus & caput tremere præter eorū membrorum mouēdi fastidiū: ac ideo esse falsō uidetur dictū, si instituerit quis aliquid agere, euenire. Ceterum si intelligas, reclinata in ceruicale ceruicē, sisti capitis tremorem: manibusq; depositis, sicne has quidem tremere: credes esse recte dictū, quibus ociatur quodecūq; membrum, hoc esse à tremore immune. Sin attollant, aut sublatum illud seruēt, tum symptoma illud incidere. Tantum enim abest ut qui ita agūt, musculis quiescant, ut oppositos inter se, musculos simul moueant. Vt in manu, qui attollunt, & qui hoc membrū detrahūt, extendunt eam & flectunt: & ualidiorum uirium est opus his, qui manum in angulum ductam sublimē seruant, quam qui extendunt aut flectunt. Nam qui extendunt, uno genere musculorū operantur, quod comparatum est ad id operis, feriantibus interim ijs, qui flectunt eam. Atq; cum flectunt, agunt ijs qui ad flectendum sunt accommodati, & in ocio sunt, qui extendere possunt. Quod si eleues in angulū ductam, & sublimem retineas manū, nec flectas, nec extēdas, utrisq; musculis æqualiter operaris, ut in tetanis quos uocant. Est igitur nō minus opus robur, musculis in eadē figura uel crus uel collum, uel manū seruantibus citra fulturam solidi cuiuspiam corporis uehementis sustentatisq; membrum. At cum longe partium ponderi, quæ uehūtur, uires motrices præstant, citra negociū attollūt, citra negociū sublimes seruant. At uero si multo sint inferiores, sicut in resolutis, haudquaquā possunt eleuare: quæ si pares sint, uicissim succumbunt: uincentes seruant immotam manū sublimem, superata delabi sinunt. Hoc mihi cogita continenter in hunc modū fieri, ut simulac superiores sint, membrum sustollant, mox uictæ à mole horū quæ eleuantur, permittant pelli ire: simulq; uires illorum rursus uictrices corripientes ipsa iterum erigere studeant: deinde cum singulo tēporis momento fiat hæc uicissitudo, ut quod est infra, con-

Galen.

A festim attollatur, & quod membrum alleuiat, extēplo detrahatur, non prorsus inconcullum seruetur & stabile mēbrum, tum nec motus habeat in utraq; partem insignes, ut qui breuibus interuallis & temporum & locorum seruentur. Atq; talis est motus tremor, ut quæ longius sumi in libro supra cōmemorato persecutus, paucis cōplectar. At quæ sit in morbo rigore partium concussio, absq; uoluntate obitur & cōtrariorum motuum magnis interuallis sese mutuo excipientium una cum frigoris sensu. Huius alius affectus est quodammodo germanus, musculorum & neruorū, quæ conuulsio appellatur, ac in eis per totum simillis illi atq; iisdem organis sit motus, qui cum de uoluntate moueantur, fit: ceterum in eo tamē differt, quod præter uoluntatem, ubi conuelluntur, mouentur. De palpitatiōe necesse hoc loco nō habeo differere, ne cogar simul de pulsū dicere, qui aliquid habere cum palpitatiōe cōmune uidetur. Satis enim iam uel de tremore productus mihi est inuito sermo in cōmentario. Qui autem ad ungūem uolet omniū prædictorum symptomatum perspicere cognitionem, & originem, legat licet librum, ubi illa exacte omnia tradidī: quādo & de singultu, tussi, sternutamēto, & nōnullis id genus alijs motibus egi in causis symptomatum, ubi dignotiones & differentias motuum, tum uero etiam causas, à quibus procedant, percurri. At Sabinus in omnibus illis nunc plus nunc minus præterijt. Itaq; cōtra Quintus & Lycus ut isto saniores, probandi sunt, quod ne aggressi quidē de his sint dicere, sed ut empirici interpretationes fecerint. Tamen si empirici quidam, ut dixi, in fabula impositam personam agant, Hippocratis librū enarrantes ut Hippocratici, Erasistrati aliquem & Herophili, & Asclepiada, atq; aliorum istorū, perinde ac si de cuiusq; sint eorū secta. Igitur qd̄ semper dico, ubi hic quoq; cōmonuero, aliō transibo. Singulorum, quæ scire medicus debet, priuatim est disciplina tradenda, ac tūti ad enarrandos accedendum libris Hippocratis: & conclusiones demonstrandæ singulis locis memoriæ gratia, at ipsæ tamen demonstrationes non commemorandæ: quod quidem nos præstitimus. Ex his uero qui in opera Hippocratica scripserunt cōmentaria nemo quisquam, ceterum lapsi sunt in his omnes: Etenim alia est, quæ ipsas res tradit institutio absoluta constans fusaq; explicatione. Alia, quæ in enarratione cōsistit librorum, cuius nō est utriusq; idem institutum. Namq; per fusam explicationem quæ fit, spectat ueritatis intentionē. In interpretationibus senis est propositum sententiam cognoscere. Qui ergo ante singula exacte didicerit, hunc deniq; ad ueterum librorū interpretationes accedere oportet: ut tamē primum senis sensum ualeat inuenire: secundo loco, recte, aut se cus sit asserta: simulq; admoneat demonstratorum in operibus de unoquoq; medico præcepto. Qui uero interpretes suis dictis nequeūt demonstratiōnem inferre, auditores loquacitate obrundūt: itaq;

Tom. 3

u 2 à scripto

à scriptoris sententia retrahunt, uolentes sua uerba ex illis fidem habere. Quamobrè de capite ad caput transeunt, quæ ne ipsa quidem quicquam ad rem propositam referunt. Porro fieri non posse, ut in commentarijs demonstrationes disputationum, quibus produntur disciplinæ, scribantur, ex iam dictis planum est. Nam quædo Hippocrates non in Pythione modo, uerum in multis etiâ ægris prædictorum symptomatû meminit, si quidem nusquam demonstrationibus cõprobes placita, nullam animis discipulorû firmam eruditio- nẽ infundes. Quod si tradas in quibusdam ægris demonstrationes, in quibusdam prætereas, atq; in primo Morborum uulgarium, uerbi gratia, eas omnes persequare, in alijs ad illas reijcias, facies tu quidem, quod diximus, uno in libro absolutissi- mam tradendo cum demonstracionibus doctrinã, in cæteris eius conclusiones adducendo. Sed id ipsum tamen utroq; est modo absurdum. Nam in primum Vulgarium morborum librũ, si hunc enarres, primũ quinquaginta commentaria sit ne- cesse scribere, & singula aut bina in singulos alios. Itaq; cogaris, si aut præfagia aut Aphorismos legere uelis, ante quinquaginta illos libros eolu- uere, interpretantes primũ librum Morborũ uul- garium. Haud secus si ab alio quopiam cõperis commentaria scribere, in illum quinquaginta scri- bes. Qui autem alium legere uolet, ante omnia ne- cesse habebit quinquaginta illos libros legisse. Atqui multo præstabat singulas quæstiones, uel præcepta, uel quolibet nomine appelles, esse sin- gulis descripta libris, atq; hos tantũ, ubi firma im- buiscentia de ijs, quæ prodita sunt in his, uoles, consulere. Ideoq; nos cum De tremore, conuul- sione, palpitacione, & rigore, tũ de alijs omnibus lucubraciones edidimus separatim, & demonstra- torum interpretando usurpamus cõclusiones: at Sabinus, cum neq; demonstrauerit usquam, quid inter hos quatuor intersit affectus, tremorẽ, pal- pitacionem, conuulsionem, & rigorem: neq; ullã, si non planẽ ueram rationem, & demonstratiuã, at uerisimilem adduxerit, primum esse tremorem asserit paruam conuulsionem: paulo post speciem esse tremorem cõuulsionis dixit. Verum quod me- ocyus his reprehensionibus, quas inuitus institui questus in improbos interpretes, explicẽ, esto tre- mor conuulsio, aut conuulsionis species. Pythio- ni iã ab eo discamus, quomodo inciderit. Stoma- chum, inquit, homo affectũ habebat, atq; manus, quæ cum illo haberent consortium, tremebat. At nec incommodum illi ullum fuisse ad stomachũ, docere quisquam potest, q; nullum sit symptoma nominatum in narrandis Pythionis accidẽtib; quod indicare stomachi ualeret uitium. Nec sto- macho esse quicquam cum manibus commune ostenderunt. Nam ipse ait fieri tribus modis con- sortia, aut propter uiciniam, aut propter familiari- tatem uel generis uel operis: Generis, ubi neruo- sum neruoso, uenoso uenoso, arteriosum cõsen- tiat arterioso: Operis, cum mãmæ & thorax parti-

bus genitalibus. Sed in harũ cõmunitatũ cõsen- tire nulla manus possunt cũ stomacho. Neq; em̃ officium his est commune, neq; neruorum cõsen- sus, quamobrem in manibus neruosum genus in cõsensum ueniat stomachi affecti. Nam stoma- cho à sexta deducta de cerebro propagine tribuũ- tur nerui: Manibus à spĩnalis medullæ regione ad sextam, septimam, & octauã uertebam. Itaq; quæ à sexta coniugatione partes sunt neruos con- secutæ, has stomacho consentire, non manus con- ueniebat: Atq; de tremore hæc nugatur, qui pro- pter abstinentiam ueneris ducunt nimiam humo- rũ copiam Pythionẽ coaceruasse. Quancũ uenus ut uacuatione plenum fieri non permittat corpus (tribuamus sanẽ hoc illis) stomachum certelabe- factat non mediocriter: cum cum ueneris abstine- tia, etsi corpus impleat, confirmet ut quod maxi- me. Nam non parum absurdum sit censere, si quis moderate uiuat repleti humoribus hunc. Neq; e- nim his, sed ociosis corpus implet. Quod si quis à uenere se contineat, exercitetur tamẽ more athle- tarũ, fessorũ, & messorũ, aut artẽ agentũ aliquã manuariam, non colligatur plenũ huic humorũ corpus. Verũ quia quæ sciunt, hæc nequeunt reti- cere, usu uenit serò discitentibus dicere planissime pugnantia, dũ importune uerba funditant. Quid enim attinebat scribere, dixisse Democritũ par- uũ morbum comitalem cõcubitu esse: & Epicurũ, nuncq; prodesse ueneris usum, præclare agi si non officiat. Nam ista oratio ad ægrotates ob im- modicam uenerem pertinet, non ad eos qui diuer- sam instituerunt rationem uiuendi. Et quidem Sa- binus hæc scripsit, non uidens quæ insit in uerbis pugnantia. Iam uero quid est nouius, q; ob conti- nentiã ueneris delirasse Pythionem? ferunt enim, acruatam in cerebro geniturã, multitudine id op- primentem, delirij symptoma efficere, ut solet os, premẽs in capitis fracturis, & nostra manus crea- re delirium. Quare iam monstrat, non se cuiquã, cui terebra adigeret, adfuisse. Cum em̃ aut digiti- premas unã cũ membranis cerebrũ, aut per mem- branarũ quæ uocant custodes, aut etiã ante per- forationẽ os putrefactum has premat partes, deli- ria non existunt, sed sopores alti opprimunt, mo- tus sensusq; perit: nã soporatur interdum magno- pere ita affecti, ut in uehemẽtib; apoplexijs. At uero cũ etiã uaria sputa autumãt genitura reten- ta accidisse, præstat illos nihil cõfutare. Nam qui reprehendit sedulo, quæ nulla sunt digna sedulita- te, seipsum afficit contumelia. Atqui non hæc mo- do sed longe protulerunt plura haud dissimilia il- lis: de quibus est hoc unũ: Abscessum ad sedẽ aut ortum Pythioni propter loci uiciniam, quo ge- nitura excernit. Et abscessus in sede comitẽ fuisse stranguriã. Deniq; alia etiã asserunt, quibus addu- caris ueneris cõtinentiã non paucorum esse, nec paruorũ autorẽ morborum. Et hæc cũ scribant in- propositis exponẽdis ægris, Democritũ proferũt & Epicurũ, nihil unq; proficere affirmantes uene- rẽ. Et quod omnũ est sapientissimũ, ut cõuulsio, in- quunt

in- quunt, comitatur repletionẽ, & inanitatem, ita A tur πῶλον, id est, uerisimile significare. sequens π, πῶλον, id est abundantia, à quo statim ον scri- ptũ, ὄρον, id est urinã significare uidet, ut ex am- bobus significetur πῶλον ὄρον, id est, abundantia urinæ. deinde μ quadragesimũ nobis diẽ ob ocu- los ponere. v, ὕγιαν, id est, sanitatẽ: atq; hæcambo interpretari, quadragesimo die hominẽ cõualuissẽ. Et collectã ex omnibus notis hanc esse senten- tiã: Verisimile esse ob abundantia redditã urinæ propulsatũ ipsum morbuẽ esse, & persanatu homi- nẽ quadragesimo die. At hæc non inueniri ascri- pta hoc modo in omnibus exemplaribus, ante di- xi. Nunc dico, nec in quibus inueniuntur, in his omnibus primũ ægrum habere talem notã. Ergo quæ exemplaria notas habet in fine ascriptas nar- rationis de Pythione, hunc habent in modũ scri- ptas, π π ο υ μ υ. Porro q; probabile sit utrũq; no- tam, qd modo dixi significare, cõfirmat illa, quæ alijs sunt ægris adiũctæ. Nã ubiq; adiacet π lineã habẽs mediũ intersecantẽ. Ad finẽ uero superstiti- bus v additũ est, ὕγιαν denotãs, id est sanitatem: Defunctis θ, qd scilicet mortẽ indicat. Prima igitur, quãdo ea significare uident quæ diximus, & media sint probabilia: quippe quæ Hippocratis de ægris orationi esse consentanea possint: nobis quidẽ inanis labor in Pythionẽ cõfectus est, & in alijs conficiet, tẽpus frustra terẽtib; Sophistæ ue- ro talib; exponẽdis, ut uates suspiciũt à discipulis.

De notis, quæ sunt singulis ægrotis adiectæ.

Miror huius libri, ut aliorũ etiã Hippocratis multorũ infelicitatẽ, quorũ hi sunt dissipati, illi ali- quid habent scriptis Hippocratis adiectum. Re- citius dicam fortasse infelicẽ non fuisse librũ, cate- rum eius nos lectores, qui tempus in re perdimus inani. Ad exitum igitur narrationis euentorũ Py- thionis ascripta est, primũ π litera nota, rectã ha- bens in medio lineã sic, π: ut quidam scribũt no- nagẽtenorũ notã, deinde scripta est π litera nota, nihil in medio habens. mox ον, sub quã μ, postre- mo v. Coacti igitur sumus, notã hæc quid signifi- cẽt, inuestigare, idq; incertũ, Hippocratis ne sint, an alius ista singulis ascripserit ægris. Verũ nobis cũ hoc ipsum cõpulsũ indagaremus, in mentẽ ue- nit: Si ut hoc in libro eas inuenimus notas, sic in alijs etiã libris uulgarium morborum om̃ibus cõperissemus, narrationi eorũ, quæ ægris accide- rũt, ascriptas: non sit fortassis ab Hippocrate dice- re ascriptas absont. Nũc cũ neq; in alijs libris in- ueniant, neq; etiã in ipso hoc tertio in om̃ibus æque exemplaribus: merito in suspicionem non nos tantũ uenimus, sed maiores etiã nostri, ab ali- quo esse ascriptas, fortasse qui discipulos detine- ret, ut posset declarare quali mirificum quid, una- quæq; quid denotaret. Potuit etiã cõpendium si- bi quis soli facere utilitatis, quã caperet ex singu- lis ægris: ut in hoc ipso, quẽ cõmemorauimus Py- thione, qd deductã per mediũ lineã habet π, uide

Hermocrates, qui ad nouum murũ habi- cabat, igni est correptus: cœpit caput illi, lūbiq; dolere: hypochondrium molliter contende- batur, lingua initio adusta fuit, mox obscuruit, so- mnus non habuit, sitibundus erat, sed nõ ad- modum: urinæ crassæ & rubentes, depositæq; nõ subsidebãt: aluus torrida, & copiosa. Quin- to die reddidit tenuem urinã, suspensiones ha- bebat, nec subsidebat: Sub noctem delirauit. Die sexto anginosus euasit, omnia ingrauesce- bant, mente non constabat.

Nec desinunt hic nugari quidã interpretes hu- ius libri: sed ideo esse aut scriptũ ad nouũ murũ, q; recẽs inductus hominẽ obfuerit. Alij ab his dis- sentiunt, seduloq; student ostendere, non propter calcẽ appellasse eũ nouũ murũ, uerũ q; præter mo- rẽ exclusis uentis, & cũ iam ædes, in quibus Her- mocrates commorabatur non bene perflaretur, morbus hominẽ corripuit. Verũ de loco satis, ac potius, ut id qd est dicã, nimĩũ. De his iam quẽ il- li acciderunt, porro uidendũ est, ac eorũ quẽ aliã demonstrauimus, reuocãda memoria: de quibus hoc est: Tria esse prima febrĩũ genera: unũ earũ, quæ diarię appellant: alterũ hecĩcarũ: tertiu earũ quas acutas uocant, comites putridorũ humorũ. Atq; ex tertio horũ genere febrem afflixisse Her- mocrate, hinc cõstat, q; cum incipit de illo facere uerba, statim dicat Hippocrates: Igni est corre- ptus. Nam ut in alia historia scripsit: Quidam in- Tom. 3 u 3 calefcens

calescens cœnavit: ut hoc vocabulo calēs, febris mediocritatem ostenderet, quæ cœnatū tenebat: ita hic ignē appellavit ualidam febrem. At caput & illi cœpit dolere, unā cū surditate. Itaq; ex his in caput liquet inuasisse quandam humorū abundantia. Declaratū iam est frigidioribus & pituito sioribus succedere sopores, lethargicāq; mala: Calidioribus, aut prorsus mordacibus uigiliis, & de liria. Proinde cū uigiliis eum cū surditate teneret, & capitis dolore, lumborumq; suspicari replētes caput humores consentaneum erat mordaciores esse. Vt uenit porrō his, ubi cū calida febre & flagrante cerebrum offendant, comites esse, ut didicisti, deliria. Quod si duos dies aut tres aut quatuor hæc symptomata durēt, certius præscies deliriū. Id qđ hic accidit Hermocrati. Nam exponendo quinto die scripsit delirasse hominē. Iam uero febrē fuisse eā, quæ dicta est, uel linguæ indicat symptoma. Quid nāq; dicit: Lingua in principio adusta fuit. Hoc em̄ nomē eam omnino siccam significat fuisse: potest etiā nigrā. At qui in tali lingua, febreq; tali, si absit ingēs sitis, alterutrū innuit: aut mentē læsam aegri esse: aut uentris naturalem facultatē, quæ subinde cibos appetimus, emori. Porro cū narrationi hæc sunt adiecta: Hypochondrium molliter intēdebat, ex iecinore cōiicias febris originē esse profectā. Quia em̄ singulari numero quē uocant, dixit hypochondriū, alterū tantū indicat, nō utrūq; fuisse cōtentū. Quando autē aut dextrū sit necesse aut sinistrum hypochondriū nos accipere, dextrum fuisse intentū sit uerisimilius, propter excellentiā qua præstat alteri. Siquidē talia citra appositum & distinctiones perferūt. At qui etiā modus ipsius febris, & ipsius adustio linguæ, satis iecinoris affectū prodit. Nā intentionē, quæ dicitur fuisse mollis, hypochondrii, constat uacūā indicare. Nam uacūū arguitur ex molli. Huic est oppositū cū tumore, quēadmodum cōtentū laxo. Ac si ita diceret, dextrū hypochondriū contendebat, sed citra tumore: uel quia non magna fuerit inflammatio iecinoris: uel in sima parte duntaxat, qua uentriculum amplectit, gibbo etiāmnū a siccitate libero. Iam uentris torrida excrementa etiā superexcalfactionē indicāt uisceris. Quare si urina ad hæc lætalis accessisset, celerrime perierat homo. At quia ut talibus, erat mediocris, fieri speres posse ut producat morbus. Nam bonæ quidē urine haudquāq; in isto affectu incidant. Rubrae uero spatū longo laboraturum hominē, non tamen planē moriturū arguūt: ut in commentarijs in librū Præfagiorū & De iudicijs planū fecimus, ubi eius libri reprehēdimus autortē. Nam quæ alia de occasione egrotantibus acciderunt, quia ad aliud refert, errat. Iam in his commentarijs prolixius sumus tū phrenitidis peculiaria signa persecuti, tū qđ in libris Hippocratis citra cōtrouersiam germanis, de quibus præfagia sunt, uniūscuiusq; facultatē signi exacte & sigillatim explanauit. At de rubris uel prærubris urinis uerbū nullū fecit. Sed de subrubra urina cū mētionē

facit, simul prærubrā uim indicauit. Atq; adeo de subrubris urinis hæc scribit uerba: Si urina fuerit subrubra, ac subrubrū, qđ subsidet, diuturnior rem hæc quidē morbu qđ prima significat, sed admodum tamē salubris est. Cum ergo sit subrubra, præter cæteras salubris quidem, longius tamē qđ prædictæ trahat, quas ocyus dixit morbu exoluere: quæ magnopere sunt rubre, longius significant spatū, ceterū non mortē sua sponte, neq; deliriū. Siquidē per flauā bilē in cerebro exundantē deliria oriuntur, quēadmodū si ea sit adusta, ut iā transeat in atrā, insanig. At uero sanguinē abundare crudiorē & serosiorē rubra indicat urina, qui in uenis uidelicet iecinoris & profundi corporis cōtinetur: ut flauā bilē ruffa & atra. Quid igitur uenit in mentē cū alijs nonnullis, tum Lyco, ut hūc approbarent, qui in prædictionibus scripsit: Surditas urinaq; prærubra, in qua suspensiones non subsideant, delirium nunciant: qui morbo regio si corripiantur, malum est. Apparet em̄ ex ijs, quæ hoc sunt loco de Hermocrate tradita, autorem illius libri uniuersale collegisse præceptū: sed longe aberrat & ab rei ipsius natura & Hippocratis sententiā, tum uero ab ijs, quæ in egroris obseruant. Nam rei natura demonstrat sicci tēperamenti humores & uirtutis mordacis in cerebrū elatos concitare uigiliās & phrenitidē: id quod in cōmentarijs De locis affectis ostēdi. At Hippocrates tales humores cognouit, flauam & atrā bilem: humidū uero succū & frigidū, pituitam: mitissimū autē si mulq; nobis familiarissimum, sanguinem: præterea urinam serum esse humorum in uenis contentorum, nos ille docuit. Quare ratio conuincit, ubi amplior semicrudus sanguis per urinam expellatur, rubram eam hanc efficere, atq; ideo diuturnū fore morbum, qđ requirat scilicet ad concoctionē longius spatium sanguis: si quidem spatū temporis sunt cōcoctiones. At nō erit talis morbus (ut ab urinis) exitiosus, neque phrenitidis obnoxius. Sed non oportet hic nos longiores esse, posteaq; istarum iam orationum in cōmentarijs in Prædictiones importunitatem prodiderimus. Atenim cum crassas etiā fuisse indicet nec subsidisse urinas, planē sunt illæ ex cōturbatis & turbidis, ut solet hic appellare, quæ semper turbationem crudā annunciant multo præditam spiritu flatuoso, ut mustum. Quo fit ut capitis dolores his urinis sint adiuncti, quod spiritus caput cū calidioribus succis petat: a quibus merito intenduntur uigiliæ, & periculum est delirii futuri, si acrimoniam humores obtineant. Hæc cum statim ab initio Hippocrates cuncta exposuit, & symptomata, & signa Hermocrati accidisse, deinde nihil de diebus proximis prodidit: durasse hæc ad quintum usq; diem innuit omnia, ac tum se demum ad alia accessisse enarranda, ubi aliqua ex parte uariassent. Proinde quinto dicit die multam illum reddidisse urinā & tenuem, quare ad eius diei expositionē transeamus. Quinto die reddidit tenuē urinā, suspensio nes habebat, subsidebat, sub noctē delirauit. Cū

primum

primum est immutata prima urina, & desipuit homo, die quinto scripsit Hippocrates, præterita, ut diximus, tertij & quarti diei declaratione, nimirū qđ eadem permanissent in his symptomata. Quare de tenuibus urinis reuocemus ad memoriam, quid in Præfagijs dixit his uerbis: Qui tenuem crudamq; diutius urinam reddunt, si cætera ut superfuturis portendantur, his abscessus in regionibus infra septum transuersum expectandus est. Itaque altero modo crudus esse morbus significatur per tennes urinas, ut etiam per crassas, ubi non subsidant. Siquidem conturbata, sed dum depositæ sunt subsidentes, concoctionis alicuius indicant initium, potissimum ubi illico subsidant. Quæ uero non subsidunt, ultra flatuosam turbationem crassitatem esse crudorum humorum significant. Atq; ex his liquet morbum producendum. Insuper qua erat prauitate febris, & quia sub noctem delirauit homo, cum periculo esse coniunctum. Reliqua iam uideamus, num esse his cōsentanea uideatur. Auruginosus euasit, omnia ingrauescebant, mente non constabat. Indiciū hoc tibi sit contentiois hypochondrii ex iecinore profecta. Diffunditur etenim nonnunquā per totum corpus flaua bilis, quod decretorium est, ut in Aphorismis quoq; est eo libri loco declaratum, ubi ait: Morbus regius ante diem septimum, malus est. Reduc item ad memoriam ante concoctum morbum, crebro te audiuisse nullū quemlibet abscessum proficere, nedū auruginosum. Is enim impeditur significat bilem, quo minus ex uiscere expurgetur, & per uentrem effundatur, uel propter oppilationem eius uel inflammationem. Morbo iam cōcocto decretorie interim natura ad cutem excrementum effundit, cum quorūdam aliorum humorum, tum flauæ bilis. Nam hoc quidem loco flauam appelles, an pallidā, nihil interest. Porro cum uitium incretaret iecinoris, auruginem extitisse ex eo indicatur, quod ingrauescerent omnia sexto die, simulq; quod mente ille non constaret, quod est, desiperet.

Die septimo grauior se habuit: urinae erant tennes, similes proximis itē diebus. Sub diem undecimū omnia illi uisa sunt remissa esse.

Quæ die quinto urinae fieri cœpissent deteriorē, nō correctæ sunt multis diebus. Non enim septimo modo die, uerum sequētib; etiā ad undecimum usq; diem in ijsdem fuisse dicit symptomatibus uersatum et signis Hermocrate. Undecimo die omnia illi uisa sunt remissa esse. Recte sanē uisa sunt dixit. Neq; em̄ periculosissimis ex signis potuit subito, cum eadem permaneret humorum cruditas, ad meliorem statum peruenire: idq; adeo cum nihil eluxisset decretorii die undecimo: id qđ solet non raro cōspici: quod tum natura solet aut sanguinis profusioe uel alui, aut uomitibus, aut sudoribus, aut parotidibus, aut decubitu quopiam ex discrimine hominem uindicare. Attendamus itaq; iam, quæ die undecimo acciderunt.

A Sopor cœpit, urina crassior, subrubra, infra tenis, nō subsidebat, aliquatūlū mēte cōstabat.

Solidum scripsi librum interpretans significationem huius dictionis sopor, in quo iudicat pro pensionem in somnum, sic appellasse Hippocratem. In somnum autem propensionem uoco, cum uigilare aegri nequeant, nō apertos habentes oculos, sed cōniuentes: uel altis somnis, uel tenuibus, uel uigilijs detineantur. Vnde exactam quærit distinctionem, multam etiā prudentiam & exertationem, ut ex quo uitio in soporem aeger incidet, assequaris: frequēter enim, ubi multum irrigata pars sit, quæ est sensus fons (in qua & somnum recte Aristoteles fieri demonstrauit) sopor sequitur: ut nonnullis usu uenit ebrijs. Subinde ob solū frigus. Est cum ambobus his profundus succedat & soporans somnus. Quinctia propter infirmitatem uiriū talis affectus fit adeo iam emorientium, ut apertas genas seruare non ualeant. Ac ita affecti hoc habent, ut postquam cōniuerint, aut nihil prorsus, aut parum dormiant, sed uigilent, nec attollere tamen genas queant: quod quidē uitium ab eo quod committit humiditas & algor, pulsus distinguunt potissimum languidissimi, tardi, rari, & parui. Quod si hanc esset Hippocrates contemplationem iuxta ac aliā perfectutem, uel pulsuum in aegris genus tradidisset, fieret, ut etiam exactior rem nos cognitionem eorum quæ aegrotis euenerunt, assequeremur. Quam quia præterijt, ut quidam ueniarum, ex his quæ literis mandauit, de aegrotis est coniectandū. Ac in cerebrum se succum contulisse pituitosum undecimo die, nō est rationi consonū, in morbo, qui siccus & calidus à primo statim impetu fuit. Siquidē lingua adusta, uigilia, febris tiehemens, sexto die auruginosa perfusio, excrementa alui torrida, totum esse igneum statum corporis declarant. Huc accedit, quod si qua crassities esset collecta succorum: in iecinore & eius uenis, non ea in toto cōtinebatur corpore, quam ostēdit iam inde usq; ab initio ueniarum crassities. Reliquum ergo est perfrictionē insignem cerebri, aut facultatis imbecillitatē Hermocrati soporem induxisse die undecimo. Vtrum autem sit horum, nihil esse perniciosius potest. Nam insana bilis ea esse demonstratum est frigora, cum calidis morbis & siccis succedant. Recte ergo Hippocrates scripsit: Omnia uisa sunt remissa esse. Nā cum exitiosissimum signum die undecimo sopor inceperat, haud potuit fieri, ut salubrem tum statum corpus recuperaret. Immo uero ne mediū quidē est ullus in talibus status, sed si a salubri statu ea defleat forma febris, in contrariam impingit perniciem, in qua extinguitur natiuus calor. Ergo quia sopor symptoma ita pnciosum undecimo die extitit, attendamus urinas. Nam si exitiosæ etiā hæc appareant esse, propinquam significant mortem. Sin mediocres, in longius tēpus trahetur. Nā optima urina in talem statum nullo pacto incidat. At quid de eis referat, audiamus, Urina ingit crassior,

u 4 Hæc

Hæc quidam ita connectunt, ut post dictionem *sopor* supradictam, coepit, urinæ attribuant. Nam cum intercedat hoc inter soporem & urinam, utri libet assignes licet: ut duplex sit lectio, una hæc, *Sopor coepit*; altera hæc, *Coepit meiere crassiora*. Etenim uerbo *egit*, id est, meiebat, per indicatiuū quem uocant modū prolato, adijciunt & literam, ac scribunt *egit* cum *v*, id est, meiere, modo, ut uocant, infinitiuo, ut uerbo coepit consentiat scriptura. Ceterū dictioni *sopor*, est uerisimilius uerbum coepit adherere, cum nunc inceperit primū; urina uero crassa usq; ab initio fuerat. Siquidem in narratione dei primi scriptū est his uerbis: *Vrina crassa erant & rubra*, depositaq; non subsidebant. Quare cui probatur hunc dicere, nunc coepisse urinas crassas esse, cū tales ab initio ad quintum usq; diem fuissent? Nam die quinto quidem mutatas tenues dicit factas. Deinde septimo die, eas fuisse commemorauit easdem. Recte igitur dixit undecimo die: *Reddebat urinam crassiorem*, cōferens cum his illas quæ à quinto die hæcenus tenues fuerant. Iam etiam subrubras eas fuisse ait, & infra quædam paruā tenuiā habuisse, quæ subsiderent. Subintelligendum enim est huic, infra, paruā quædam tenuiā habuisse, quæ subsiderent. Quare uidentur ambiguisse hæc urinæ inter bonas et exitiosas. Porro in fine quod dicit, bisariam legunt. Quidam ita: Non subsidebat aliquantulum; adiungentes dictionem, aliquantulum, urinæ non subsidenti. Alij sic: subsidebat; deinde iterum ab initio, aliquantulum mente constabat, quod propius uidet ad sensum accedere. Nam aliquantulum, si sit prædictum subsidere urinam, solēt sic Greci dicere. At non subsidentibus raro id genus nomina adijciunt. Habes ergo quæ undecimo die symptomata & signa acciderunt. Videamus iam, quæ de quartodecimo descriperit.

Quartodecimo die à febre erat liber, non sudauit, dormiuit, omnino mente constabat, urinæ eadem.

Nequicquam uideatur adiectum, non sudauit; cui est simile, non illi profluxit sanguis, non uomuit, parotidas non habuit. Sed ut non multo ante dixit: Sub diem undecimum omnia illi uisa sunt esse remissa; qui cum dicere potuisset simpliciter, omnia sunt remissa, adiecit uisa sunt, quod illorum admoneret, quæ aliubi scripsit: *Is, quæ non rite reueant, his nō est habenda fides*. Ita etiam hic non dubitauit cumulum addere, nō sudauit; ut ob oculos proponeret, quā sit anceps remissio morbi. Nam si, quæ postulabat res, quartodecimo die euenissent, conseruarent hominem. Itaq; quia non apparuerunt, hinc malignitatem nobis morbi subiecit. Quos quidem status ignorat uulgus medicorum, & gaudet si qua uideatur alleuatio, tamen si hæc ex lignis prioribus proficiatur & symptomatibus exitiosis; nescium, cum natura enecatur, & extinguatur inritus calor, tales solere status incidere: non secus ac partes quæ de fluxione mala

in tumorem assurgunt, ubi natura præ infirmitate haudquaquam attingit humoris concoctionem, qui excitauit tumorem. Nam cum generatur, inquit, pus dolores fiunt & febres, quæ natiuus calor humores tumoris autores immutat. Quare quando omnino hæc à concoquendo abstinet per imbecillitatem, nec laborant, nec febricitant, nisi parum. Ideo sit, ut in ijs qui suppurant excreto pure, pars sit in quam fluxio impegit, salua. At ubi suppuratio, & manifestus dolor, & febris abest, putrescit pars, ut nonnunquam eam cogamur solidam præcidere. Huic igitur non dissimile est quod his accidit, qui obscure & non legitime explicati sunt febre, præsentibus signis letalibus. In hoc casu fuisse Hermocratem uel sopor, qui hominem die undecimo arripuit, arguebat. Siquidem unā cum ardente febre, & succū habente mordacem acremq; adiunctum, si quis symptomate teneatur tardos & frigidos humores, atque non mordaces comitante, non esse incommodum ostendit profligatum, cum nihil acciderit decretorijs, sed suffocari & extingui natiuum calorem. Sed hæc aliās longius tractauimus. Quinetiam hic summam satis sit dixisse de ijs, qui à febre in grauib; ægritudinibus non rite liberantur. Nam quo habere, cum signa præcesserint exitiosa, commodius uideantur, hoc morbum habent deteriore. At uero Sabinus dixit, insidians morbus more feræ, aut hominis scelerati (animantis enim est ratione prædita petere insidijs) nec opinantes adoritur, quos petiuit. Verum eiusmodi uerba, nugæ iure dixeris. Siquidem cum nihil quod ad scientiam faciat afferant, nisi loquacitate obtundant, institutum se putant exemplo demonstrare, quod nulla ratione his, quibus quum confertur, consentiat. Quare hos relinquamus, & ipsi iam, quæ instituiimus, ab soluamus. Mihi uero hic animum diligenter aduerte; ac caue mireris quæ sæpe ego, cum quempiam in malis dixissem esse, qui interim repente haberet belle, adeo ut & lauaret, illuderetq; non à plebeijs tantum, sed & à medicis quibusdā, in prædictione tamen constarem: Postea cum repeteretur ille à morbo, qui uidebatur recte habere, morereturq; ex diuinandi habitus sim, non medica speculatione prædixissem, cum hæc præclari isti ipsi medici nusquam esse affirmauerunt literis mandata. Equidē unde mortem quibusdam in undecimum diem, aut salutem præfagiuerim, abunde scripsi de eiusmodi prædictionibus omnibus in commentarijs De iudicijs, & in libris etiam De diebus decretorijs: quorū est omnium princeps diuinus ille Hippocrates. Sed cætera in illis quos citauim modo libris, & uero etiam nonnullis alijs prosecutus sum. In præsentia qui illos reuoluerint, his planam faciā propositā disputationem. Undecimo die Hermocrates melior esse uisus est, quartodecimo semel liberatus. Constituto iam hoc & præcognito recidiuæ fore, & periturū eum, diem septimūdecimū consentaneū erat ijs quæ die undecimo & quartodecimo eueniāt, recidiuam attulisse, Nam morbi mutatio in dies incidit

incidit decretorios. Didicimus namq; in præfagijs & Aphorismis dierum quaternarios orbes in uigesimali, non primum uigesimali incidere, atq; idcirco undecimū quartodecimū esse indicem, decimum uero & septimū uigesimali. Ergo tum morbi rediisse die septimodecimo Hermocrati in primis est consonum, tum consecutam aliam esse mutationem uigesimo: Non tamen iam lectis Hippocratis scriptis, quæ die uigesimo mutatio futura esset, constat. In causa est, quod uirum status nos lateat ægri, atq; certissimum earum signum pulsus ipse præterierit. His enim simul perspectis, facillimum erat dicere uigesimo die moriturus esset æger, an in spatiū longius protrahendus morbus: Ignoratis uero, obsecrum. Itaque audiamus, quæ de die septimodecimo, quæ item de uigesimo Hippocrates dicat.

Ad diem septimūdecimū redijt, insequentibus diebus incaluit, febris erat acuta, urinæ tenues.

Alia, symptomata sunt recidiuæ: at urinæ tenues morbum esse crudum significāt. Itaq; ut non sint magnopere signa, quæ apparebant, exitiosa, fore incolumem hominem dicere nequeas, conspiciens septimodecimo die eam urinarum cruditatem. Nam Hippoc. ipse dixit in talibus, ut æger diuturnitatē morbi sustinere possit, esse periculū.

Iterum uigesimo die est iudicatus, & à febre liberatus, non sudauit.

Quo die accedere febris debebat, si quidem natura omnino aggressa concoctionē humorū esset, aut tantū, ut ostendit, urine tenues permansissent, eodē die febris perfecte cessasset. Neq; enim septimodecimo accessit natiui caloris ratione, sed sola putredinis, succensis in modū febris humoribus. Itaq; eorū feruor digestus, à febre hominē uindicauit. Sed quia exitialia symptomata manebant, ut postea dicit, Hermocratem clarū erat obiturū. Iam quæ in die quartodecimo, non sudauit, scripsit in uigesimo item addidit, admonens remissionis, quæ obscure aduenit. Nā quæ permanserint symptomata, extingui ægri naturā, ex his perspicias, quæ uigesimali diei subiūxit narrationi: quibus nūc animum adhibe.

Perpetuo à cibo abhorrebat, omnino mente constabat, loq; nō ualebat, lingua inaruit, nō sitiebat, obdormiscebat aliquantū sopore tētatus.

Hæc, quæ retulit, omnia sunt emorientis uitalis facultatis signa: ut, uerbi gratia, ciborū fastidium, appetitū amissum significans; interim à uentriculi ore proficiscitur, ab aliqua humorū aliena qualitate affecto: interim ob ipsius facultatis extinctionē, cuius erant in secūda ualitudine mūnera, indigentiam sentire, & quæ sunt se procuratura appetere. Eiusdem sunt mūnera, humidæ materiæ indigentia & repletionē sentire. Ut ergo in his se habuit, aperte Hippoc. declarauit hisce uerbis, Non sitiebat: & huic, perpetuo à cibo abhorrebat, subiūxit, mente constabat: illi, lingua inaruit, hoc, non sitiebat. Et mente constabat, ad cōmunem utriusq; declarationē assumpsit. Non sitiebat uero, ad alterū Cōmunis itaq; declaratio hoc dicit, non sentiebat indigentia uel siccæ materiæ, uel humidæ: nō quā animaduerneret, sed quæ extingueret ipsius facultas. Huic uero lingua inaruit, adiecit, nō sitiebat, ut declararet nō humiditatis gratia non sitisse hominem, ut quidā, qui humidū & frigidū succum accuarūt; sed cum siticulosissima esset affectio, facultas eam tamē emoriens non sentiebat. Nunquid uero sermonis defectus ex huius noxa eueniebat? Quare si symptomata illi hæc & uigesimo die, & per totam propē ægritudinem inerant, febrem planum est calore emoriente natiuo hominē uigesimo die deseruisse. Huic assentitur etiā hoc, obdormiscebat aliquantū sopore tētatus. Non enim ut sani dormiebat, sed facultatis imbecillitate ultro cōniebat, adeo ut apertos oculos non ualere tenere, nictabatq; & parū dormiebat. Adiunxit em̄ uerbo obdormiscebat, aliquantū sper, quæ esset facultatis nota infirmæ, non somnorū naturalium. Quare est probabilius hominē alto sopore tentatū fuisse hoc tēpore propter facultatis imbecillitatem, quæ per primarij sensus instrumenti humiditatem. Proinde mireris, nō cur perierit Hermocrates, sed quā attingere diem uigesimaliū potuerit. Nam nō multo post uigesimaliū diem esse consecuturā mortem, uerisimile erat. Vnde iuuenem liquet, & ualida fuisse natura. Quod factū est, ut morbo resisteret, paulatim marcescēs. Est enim coniectari ex omnibus, quæ hominī acciderunt, quem uocāt medici iuniores marcorem torridum fuisse. Atque ipsum die uigesimo septimo peremisse febris, quæ uigesimo quarto ex putredine humorum concitata erat, quam explicat proximo capite. Porro operæpretium est indicare, quid hoc loco scripserit, Omnino mente constabat. Siquidem non omnino uidetur compos mentis fuisse, quando ipse Hippocrates illum in quinti diei narratione scripserit delirasse: & addiderit deinde in sexto, mente non constitit: mox, in septimodecimo delirauit. Quare quod alterutrum, aut his eum tantum diebus delirasse, reliquo tēpore sui fuisse compositum significaret, scripsit, omnino mente constitisse, hoc est, ne paululū quidem desipuisse. Quod cur adscripserit, paulo ante exposui. Nam quādo non sitiant, nec cibū appetant quidā in morbis, uel propter delirium non sentiunt quæ patiuntur, aut propter extinctionem naturalis in uentriculo facultatis, si id ita delirium habeant, facultatem relinquunt eorum naturalem extingui.

Ad diem uigesimaliū quartū incaluit, aluus lubrica cum fluxione tenui & multa. Proximis diebus acuta febris, lingua torrida. Vigesimo septimo defunctus est.

Hoc in ægro uigesimali quartus, unus ut ostendimus ex decretorijs circuitibus, uigesimalisq; septimus longe hoc etiam magis portione quædam immuta

immutarunt. Namque ut septimodecimo die repeti-
tus uigesimo uisus est comodius habere, cum re-
uera non ita haberet, sed falsa specie illuso uulgo,
quod calor insitus extingueretur, à febre relinque-
batur: ita uigesimo quarto cum febricitare ex resi-
duorum humorum coepisset putredine, & aluo in
de deieciisset multa tenuia & uirulenta: uigesimo
septimo periit, q̄ ipsa acuta esset & sicca febris.
Vnde etiam est adusta lingua.

Hic perpetuo obscuruit. Urinæ aut crassæ,
& rubentes, non subsidentes, aut tenues, deco-
lores suspensiones habentes: gustare non po-
terat. π, ε, ς, ζ, θ.

Declarato uigesimo die, subdidit quod nūc est
dictum, gustare non poterat: quod idem signifi-
cat ac fastidiosus cibi. Urinas dixit à septimodeci-
mo die ad uigesimalum usque fuisse tenues. Prædi-
xit autem, si quid meminimus, & de ijs, quæ ru-
bentes suspensiones nec subsidentes habent. At-
que hic quidem retractatis omnibus, simul ijs quæ
demonstrauit, hoc innuit, aliàs aliam illum reddi-
disse urinam, at bonam haud ullam unquam. Iam
etiam fuisse illi ægrotanti perpetuam surditatem,
præteritam antea, recte hic adscripsit. Cæterū mi-
ror nō de auruginosa perfusione quicquā memi-
nisse, cuius par erat etiam mentionem facere. Itaq;
fortasse quasi apertum sit perpetuam fuisse, reti-
cuit. Nam eum nec sudor Hermocrati euenisset,
nec uacuatio bilis uel per uentrem, uel urinas, uel
uomitibus consecuta fuisset: non poterat submoue-
ri morbus regius. Vnde ex his collectis quæ dicta
sunt, est perspicuum mire fuisse iecur affectum prin-
cipiū uegetatricis & naturalis animæ, cuius osten-
dimus quatuor esse uirtutes, attractricem, retenti-
cem, alteratricem, & expultricem, quæ suppedi-
tant corporibus & nutrimentum & augmentum:
& hac affecta mirum in modum appetitus perit,
ut mori citius quàm gustare quicquam sustineant
ægrī.

De notis, quæ sunt adiectæ.

Vetustiora exemplaria initium habebant nota-
rum ægris adiunctarum à muliere apud Bitonem
angina correpta, quæ septima ab initio descripta
est. Et sane qui ascriptas huic libro sunt interpreta-
ti notas, ab illa omnes in ceperunt, primis ægris di-
centes eas nō additas esse. Attamen in quibusdam
quæ nunc in manibus uersantur nostris, etiam pri-
mis ægris offendimus notas esse adscriptas. Et ue-
ro etiā eas habet annexas Dioscoridis editio. At-
que huic quidem Hermocrati primum est subscri-
ptum π, in medio habens lineam, primam omni-
um notarū, quas reperiri ascriptas diximus in o-
mnibus ægris. deinde ε scriptum est, mox δ cum
linea recta deorsum signata ueluti subscripta, sub
hoc κ, & ς. postea θ, ad hūc modum, π, ε, δ,
κ, ζ, θ. Prima itaq; nota, ut ante, πδανθ, id est,
uerisimile est, designat. Quemadmodum extrema

litera, quæ nunc υ, nunc θ est scripta: sanitatis υ,
mortis signum θ est. Quæ hanc antecedit, dierum
numerum, quibus aut periit homo, aut omnino
conualuit, denotat. Quæ interiacent, rationē qua
hominem contigit aut fertari, aut interire. Nunc
ergo quando ε cum signato δ scripsit, πδανθ
ταυ τωυ δσχαγγυδανθ, id est, aluo compressa, uige-
simoseptimo die probabile ait esse Hermocratem
periisse. Sunt ex interpretibus, qui quod profue-
ret uigesimo quarto die ueter, morte illum dicant
affectū esse, ac ex prædictionibus proferunt, quod
habet hæc uerba: Surditas & urinæ prærubræ
non subsidentes, & quibus suspensiones insunt,
delirium portendunt. His si regius morbus acce-
dat, malū est. Malum item, si morbo regio super-
ueniat fatuitas. His mutos contingit, ut sensum re-
tineant, fieri: & aluius mea quidem sententia fluit:
ut Hermippo, unde periit. Hoc est illud ex prædi-
ctionibus caput, de quo, cum librum illum enarra-
remus, disputauimus. Hoc loco tantum sit satis di-
xisse, quō in memoriam reducam, quæ illic sumus
interpretati, & in hoc libro hæcenus. Nam Her-
mocratem quidem neq; per astrictam contigit al-
uium, neq; per solutā perire. Verum sunt hæc sym-
ptomata clara ipsius affectus. Sicuti cum excerne-
ret antea torrida, quorum sequitur utriusq; iecino-
ris malum, ut ostendimus cum alijs in locis, tum
in commentarijs De locis affectis. At periisse potis-
simum hic iecinoris uidetur uitio, iam etiā quod
caput non commode haberet. Quinetiam hunc
ægrum interpretantur absurdus, qui hac dere de
scriptū duntaxat faciunt, quō uim examinarem
dierum decretoriorum, quasi uero non id sit in o-
mnibus obseruatum ægris. Quæ singulis seor-
sum inciderunt, pro affectibus, qui eos tentarent,
exoriebantur.

Qui in Dealcis decumbebat horto.

Et hic adiectum quoque Sabinus hortum ait,
qui etiam ad morbum faciebat homini excitā-
dum: & scribit sic ad uerbum: Ideo forte hortum
apposuit, hinc innuens morbo ansam extitisse.
Neque uero est animal ad herbas edendas natum
homo: itaque alieno uictu ueluti immutatus est.
Hæc sunt, quæ ille scripsit. Ego, quando præter
institutum meum scribere aliquid in hisce com-
mentarijs ab amicis sum adductus in absurdarum
suggillationem interpretationū, faciam ut & hoc
loco pauca eiusdem generis adiungam. Ac pri-
mum, non semper hominem dixit in Dealcis hor-
to habitasse, sed decumbere tātummodo scripsit:
qui dudum, dum integra sanitate esset, potuit alibi
commorari: morbo autem affectus accommoda-
tius tabernaculum requirens, id in Dealcis esse
horto nactus. Deinde in horto diuersantem ni-
hil est necesse oleribus, ut animal, quod nihil in
esca præter herbas habet, semper uesti. Vt nec
si prope eos habites, qui caprinam, uel ouillam
uendunt, has esse quotidie, ut oratores. Neque e-
nim si lanistarum sis uicinus, statim multas carnes
deuor

deuorare necesse habeas, quemadmodum Athle-
ta. Tertio iam, quum multa suppeditarent ad hor-
torum caluminiandū aerem, totā hanc repudiuit
partem, ad olera uero deflexit. Atqui & cloacarū
poterat meminisse, ut q̄ latrinas fere in hortos re-
purgant, omnemq; eius generis foetore: olerum
item & arborum halitū, fruticumq; ut brassica, ca-
rea, & buxi. Nam manifesto uicinus aer ab horū
inficitur consuetudine. Sed satis istas iam interpre-
tationes confutauī: nunc ad utilia transibo, ac ad
Hippocratis uerba me accommodabo.

Diu capitis cōstictabatur grauitate, atq; de-
xtrum tēpus dolebat, ex occasione igne est cor-
reptus, decubuit.

Ignem Hippocrates, ut ostendi iam saepe ante,
febrem appellat. Ad hæc quod proprie magis, ut
etiam omnes mortales solent, primas causas uoca-
re occasiones, ita appellet ipse quoq; interdum, de
clarauī & hoc. Siquidem quædam sunt, quæ com-
mittere per se ipsæ morbū nequeunt: quæ ad cor-
pus si accesserint morbo opportunum, totius cau-
sam morbi existimantur sustinere: ut in proposito
hic nobis egro. Nam capitis diuturna grauitas, &
temporis dextri dolor hominem iam ad morbum
demonstrabat fuisse comparatum. Sanè recte sibi
consuluerit, si prius quàm de tenui externa cau-
sa ægrotaret, quæ esse ad morbum prodidit se ac-
commodatū, medico se ipse, qui occurrere impen-
denti ualuerit morbo, commisisset.

Secundo die modicum meri sanguinis de si-
nistro manabat.

Non per directum dextri temporis, de quo præ-
dixit, ut dolore laborante, huic modicū dixit pro-
fluxisse meri, sed ex sinistro. Merū ubi de flaua aut
atra bile, aut uiridi dicatur, in aperto est, ut iam do-
cui frequenter, quid significet. Nam proprium ubi
colorem quicq; humor, & formam retineat synce-
ram, ibi eum dicimus merum edi. In sanguine ue-
ro mirum nūc contrario dici ab eo merum sit acci-
piendum, ac si male dicat mistū. Sanguinis autem
naturalis constat rubrum esse colorē. Decolorem
uero, non eum, ceterum uel nigriorem, uel insigni-
ter rufum. Et quidē merum sanguinē solemus fre-
quentius nigrum appellare, qui simul est crassiore
natura. Ergo fuisse prius huic ægro, si quidem ua-
lidis uiribus erat, mittendū sanguinē liquet. Nam
q̄ Hippocrates remediū non prodidit, eadem erit
quæstio tibi ac illa, quæ de primo est ægro scripta.

Aluius stercora recte deiecit.

Hoc unum in morbi principio fuisse mediocre
uidetur, cætera cūcta praua, quæ in proximo sunt
capite scripta.

Urinae tenues, cum alijs atq; alijs suspensio-
nibus minutim dispersis, perinde ac farina cras-
sioris semen referēte. Tertio die, febris acuta: de-
iectiones nigræ, tenues, spumosa: quæ in retrī-

mentis subsidebant, liuida erant: non nihil ueteri
no tentabatur, egre desurgebat: in urinis quod
residebat, liuidum erat, uiscosiusq;.

Omnia fuisse hæc symptomata & signa praua,
qui sunt memores eorū quæ in Præfagijs sunt pro-
dita, non ignorant. Iam in com. quoq; in primum
De morbis uulgaribus librū nō pauca diximus.

Quarto uomuit biliosa, flaua, pauca; postea
uirulenta: de sinistro aliquātum fluxit meri san-
guinis: aluius eadem, & item urinæ quoq; suda-
uit circa caput & clauiculā, lien intumuit, femur
subiectum doluit, præcordia dextra molliuscu-
le contendebantur, nocte non dormiuit, delira-
uit aliquantulum.

Sunt & hæc mala omnia symptomata, quæ com-
memorauit, extra abscessum, qui in lienem & in si-
nistrum femur fieri uidebatur.

Quinto deiectiones pleniores, nigræ, spumo-
sæ, in his nigra subsidebant: nocte nihil dormi-
uit, delirauit.

Adhuc perniciofa sunt hæc omnia: itaq; sequen-
tia attendamus.

Sexto die retrimenta nigra, pinguiora, spumo-
sa, uiscosa, uirulenta: dormiuit, mente melius con-
stabat.

Ex his, dormiuisse, & mente melius constasse,
mitiora sunt: cætera praua.

Septimo, lingua arida, sitibundus erat, non
dormiuit, delirauit: urinæ tenues, parum boni
coloris. Octauo retrimenta nigra, pauca, com-
pacta: dormiuit, mentis fuit compos, nō admo-
dum sitibundus erat.

Hactenus omnia illi symptomata in præcipiti
fuisse uidentur.

Nono riguit, febris acuta, sudauit, infriguit,
delirauit, dexter oculus distortus erat, lingua a-
rida, sitibundus erat, insomnis. Decimo, ea-
dem. Undecimo omnino mente constabat, fe-
bre erat liber, sudauit, urinæ tenues, circa iudi-
cium erant.

Apparet hunc uirum fuisse ualidis uiribus, ut
quæ cum grauissimo morbo luctantes resisterent.
Itaq; cum nihil illi hæcenus accidisset boni, uidef
die nono rigore decretorio consecuto, & deinde,
quod solet, febre acuta, à qua sudore, nō continuo
propter morbi magnitudinē febre explicatus, ue-
rumtamen, cum eadem manerent (nam decimo,
inquit, eadē) undecimo statim fuisse à febre libera-
tus. Nā q̄ delirauerit in nona, et dextro oculo stra-
bo fuerit, res sunt quæ solent in iudicijs euenire.
Neq;

Neque uero repente de illo uidetur nono die esse de-
cretum, uerum in undecimum diem esse extractum,
quo iam dicitur omnino mente constabat. Porro ad
iunxit: Urinae tenues circa iudicium erunt: ut fidem
apud nos ne habeat, & putetur firmum, sed recidi-
uam expectemus breui. Nam quum alioqui, tum
qua erat morbus magnitudine, in tali expectatio-
ne erat consentaneum esse.

Duos dies a febre integer intermisit, rediit
quartodecimo, statim nocte non dormiuit, prorsus
mente fallebatur.

Cōfectio dimidio & infideli ad diem undecimum
iudicio, duos illum dies ait intermisisse, hoc est,
duodecimum & tertiumdecimum. Deinde repe-
tisse quartodecimo, ipsidemque iterum cōflictatum
symptomatibus.

Quintodecimo, urina turbata, cuiusmodi ex
his, quae subsederunt, fit, ubi agitantur: febris
acuta, prorsus delirauit, non dormiuit, genua &
tibiae dolebant, aluo subiectis balanis reddidit
nigra stercora.

Recidua iterum euasit acuta cum de morbi ma-
gnitudine, quae illi inerat a primo, tum quia unde-
cimo die, quo primum fuit iudicium, haud adessent
urinæ coctionis signa. Ceterum genuum quidem
dolores et tibiae, qui ad partes imas efficientes
morbi uergere humores nunciant, in bonis certe
erant. At balanis suppositis nigrorum stercoreum
exitus malus est propter colorem.

Sextodecimo urinae tenues, inerant nubilo-
sa suspensiones: delirauit.

Et uero haec etiam de integro incessentis illum
acutae febris & signa & symptomata sunt, siquid
meminimus in praefagijs demonstratorum; nempe
sexcenties dicere non oportet eadem.

Septimodecimo mane extremae partes in-
frigescebant, cooperiebatur, acuta febris, toto
corpore sudauit, meliuscule habuit, melius sa-
piebat, non tamen febre liber, sitibundus: uomuit
biliosa, flaua, pauca: uenter stercora deiecit, pau-
lo mox nigra, pauca, tenuia: urinae tenues, colo-
ris parum boni.

Rursus septimusdecimus dies sudorem attulisse
uidetur, qui ualitudini non erat exacte profligan-
da, propter humorum cruditatem, ex quibus ho-

mo agrotasse uidetur.

Octauodecimo mens illi lababat, sopore te-
nebatur. Undecimo in eodem erat statu.

Uidetur homini nihil plane septimusdecimus
dies magni adiuuenti attulisse, nihilominus eius
certe naturalis facultas cum morbo certare uidetur,
& fortasse uictoriam obtentura.

Vigesimo dormiuit, plane mente constabat,
sudauit, liber erat a febre, non sitiebat. Primo ui-
gesimo parum delirauit, non nihil sitiebat, hy-
pochondrium dolebat, & ad umbilicum perpe-
tua erat palpitatio. Vigesimoquarto urinae ha-
bebant subsidia, prorsus mentis erat com-
pos. Vigesimo septimo dextra coxa dolebat: ur-
inae tenues, in quibus subsidia erant: cetero
commodissime habebat. Ad uigesimum nonum
dexter oculus dolebat, urinae tenues. Quadra-
gesimo aluus pituitosa, alba, plenior: multum to-
to corpore sudauit, absolute est iudicatus.

Tertium quidem est hoc iudicium, ubi molita
etiam per sudorem est in die decretorio excretio-
nem natura soluere morbum, ut & in prioribus,
qui aequae decretorii erant. Addidi autem illud
nulla alia de causa, quam ut demonstrarem autores
praepceptorum, quae in praedictionibus sunt falsa,
labi, & longe lateque ab sensu Hippocratis & praef-
agitione in agris abesse, ideoque logiatri sunt (eo
enim nomine appellant uulgo docti ineptos in ob-
eundis operibus) medici uero non sunt, qui agris
credentes, qui in libris Praedictionum sunt & Co-
acis descripti praefagijs, alia pro libito per hos con-
firmant, citantes quae in libro Praedictionum & Co-
acis praefagijs errata sunt: & generalia in Praefagijs
& Aphorismis tradita praepcepta, itemque in libris
Vulgarium morborum negligunt. Nam quod in Prae-
dictionibus, & Coacis praefagijs habetur ueri, hoc
uniuersum (id quod ego in commentarijs in Prae-
dictiones ostendi) ab Aphorismis, Praefagijs, &
Vulgarium morborum libris, autores istorum li-
brorum mutuauerunt, & in istos libros retulerunt.
Lycum uero miror, qui & ipse similis nequitiae ple-
nus, Quinto eam assignet, cui quidem non fuit uel
unius anni cum Quinto consuetudo, cum Saty-
rus et Fecianus, qui cum eo diu uixerunt, nullam
Quinto talem adscripserint interpretationem. Equi-
dem hanc rem, cum utroque sim praepceptore usus,
habeo compertam.

GALENI IN LIBRUM

TERTIUM HIPPOCRATIS DE

morbis uulgaribus commenta-
rius secundus,

HERMANNO CRVSEPIO CAMPEN-
SI INTERPRETE.

VLLVM ego librum unquam, ni-
si requisitus ab amicis, praecipue lon-
gam protectionem suscipientibus,
scripsi, qui commentarium habere eo-
rum, quae a me acceperant, aut quae

ipsis in animantibus demonstraueram infecandis,
atque agris, auebant. Quorum quidam euulgati, et-
iam probati alijs sunt, qui a me ipsi quoque, ut ar-
tem medicam suis absoluerem omnibus numeris,
cōtenderunt, eodem ut iam dedi quibusdam mo-
do: id quidem praestiti. Cum uero meminisset in
omnibus me, quae conscripsi, Hippocratis semper
interpretatum sententiam esse, simulque dictiones ci-
tasse eius accommodatissimas quasque, uisus sum mi-
hi, si singula capita commentarijs explicarem a ca-
pite ad calcem omnium eius librorum, operapre-
tium non facturum. Verum quando & hos quidam
ex amicis efflagitassent sibi, a germanissimis Hip-
pocratis ac utilissimis ingressus sum, idem tenens in
hisce libris propositum, ac feceram in prioribus. Est
autem hoc. Quae perpetuo, aut saepe in agris spe-
ctantur, haec literis sola mandare, citra ullam ho-
rum suggillationem, qui aut rara, aut nunquam ui-
sa tradunt, & falsa omnino. Sic commentarios in
librum De fracturis, & articulis: sic etiam in librum
De ulceribus, & uulneribus capitis, & in Aphori-
smos, atque Praefagia scripsi. Deinde cum me ad pre-
ces conuertissem amicorum, commentarijs libri
De uictus ratione in morbis acutis partem expo-
sui primam ad balnearum usque usum, quae quidem
germanissima habetur. A qua secundam: nam &
haec multa uidetur ex sententia Hippocratis praef-
cepta complecti. Deinde sum librum De humori-
bus succincte quidem & paucis diebus interpreta-
tus, quod discedere, qui ad eos me commentarios
induxerat scribendos, properaret. Qui cum doctis
placuissem (uulgati enim erant) inde usu uenit, ut
non iam necessarii tantum me mei, sed & alij medi-
ci, quibus familiariter utebar, ut Hippocratis in-
terpretarer omnia scripta, frequentes adhortaren-
tur. Et feci sane in librum *το λεγόμενον*, & in
primum & secundum Morborum uulgarium. A
quibus cum in tertium essem commentaria inchoa-
turus, forte quidam me obnixi, ut in Praedictiones
tum scriberem, orarunt. Acciderat autem ut id con-
tenderent, cum deambulantes in sermonem nos
aliquando uenissemus de his, quae in Praefagijs sunt
& Aphorismis tradita. Nam haec omnia multum
ualere in agris demonstravi: Si uero, quae sunt in
Praedictionum libro omnia scripta, quis accipiat
pro generalibus, longe hunc lateque erraturum. Huius
etiam generis esse partem eorum plurimam, quae

Galen.

in Coacis praefagijs sunt prodita, demonstrabam,
confusa cum quibusdam, quae in Aphorismis dicta uel
in Praefagijs sunt, cum quibusdam item, quae in libris De
uulgaribus morbis, quae profectio illorum, quae libri
illi habent, uera sunt sola. Quae reliqua sunt in Prae-
dictionibus & Coacis praefagijs, erroribus sunt ple-
na. Et quidem in librum secundum & sextum De
morbis uulgaribus irreperunt quaedam, ut etiam
ad finem Aphorismorum: cetera omnia libri se-
cundi & sexti. Vulgarium morborum, sunt Hippo-
cratis magna ex parte in commentarijs reperta: par-
tim uero eorum is, qui ea contraxit, adiecit. Erat
ille Hippocratis filiorum clarissimus, Thessalus
nominis, qui exacte sententiam est patris emulatus.
In primum librum Vulgarium morborum & ter-
tium, aut nihil, aut sane per pauca infarcta suspice-
ris. Communia praepcepta hisce libris sunt pauca sci-
licet mandata: quod hic persequatur denum, quae
acciderunt aut omnibus in communi tempestati-
bus uulgaribus, aut cuique priuatim. Peractis iam
commentarijs in secundum librum, tres interea for-
te scripsi, ab postulantiibus inductus, quod dixi,
commentarios in librum Praedictionum: quibus
eius libri ostendi maximam partem falsam esse, mul-
ta pro uniuersalibus dicta esse, cum sint infrequen-
tia, non pauca parum distributa, quae requirant di-
stinctiones. Et quod sermo sit apertior, adseram u-
num de ijs, quae male quidam scripserunt in com-
mentarijs & in praedictiones, & in agros in libris
Vulgarium morborum. Scriptum quoddam est in
Praedictionibus huiusmodi caput: Febres ex
praecordijs male sunt. Hic quidam huius libri in-
terpretes subiiciunt in libris Vulgarium morborum
descriptos agros, hos solos proferentes, quibus de
functis Hippocrates in agritudine praecordiorum
dicit accidisse contentionem, uel dolorem, uel pal-
pitationem, uel siquid sit tale: praetereunt, qui de illis
conualuerunt. At uero Hippocrates tradidit in Prae-
fagijs cum alia quae ad morbos acutos referunt,
tum de praecordijs, eo loco libri, cuius hoc est ini-
tium, Praecordia saluberrima sunt, si dolore ua-
cent, si mollia & aquabilia sint dextra ac sinistra
parte. Hoc totius dictionis, quae quidem est proli-
xa, initium est, ubi de praecordijs Hippocrates do-
cet. Qui uero simpliciter febres ex praecordijs esse
malas confirmat, necessarijs neglectis distinctioni-
bus, quas in Praefagijs scripsit Hippocrates, men-
tatur aperte. Quippe longe erat uerius dicere, Fe-
bres a cerebro affecto male sunt: febres a membra-
nis quae cerebrum continent, affectis male: febres
a pulmone affecto male. Iam praeter his etiam, febres
a corde affecto male: aut febres quae a praecordijs
proficiscuntur (si proprie uocabulum praecordio-
rum accipiamus) praeter omnes sunt febres acu-
tas leuissimae. Sin minus proprie, & hac uoce uen-
trem complectamur, iecur, lienem, & septum trans-
uersum, quaedam male, quaedam etiam leues sunt:
ut in libris explicauimus De locis affectis. Atque
hoc tibi unum sit ex male in Praedictionibus scri-
ptis exemplum, & interpretum, qui, uti modo di-

Tom. 3

x xi, li

xi, libros inuicem, alterum per alterum enarrant, & sic in Prædictionibus interpretantur: Recte dixit, febres ex præcordiis sunt malæ. In libris enim de Vulgaribus morbis, ille & ille, qui ex præcordiis laborarent, interierunt. In ipsis Vulgarium morborum libris, ubi ad eos ipsos accesserint, merito aiunt hunc ægrum periisse. Nam proditum in uniuersum esse in Prædictionibus, febres ex præcordiis malæ sunt. Atqui si interpretandum in istum modum est, primum diuersum illi in Prædictionibus caput producas licet: Febres ex præcordiis sunt moderatæ. Deinde eos potes producere, qui in libris Vulgarium morborum superstites fuerunt læsis præcordiis. Hoc itaq; habes unum (ut dixi) malarum interpretationum exemplum. Alterum est mutuo implicatorum affectuum, quo quidem frequenter uti autor Prædictionum uidetur, id quod in commentariis, quos in eas cōscripsi, aperui. Implicatos uoco affectus, in quibus multæ sunt affectæ partes. Nam potest idem homo non solum laborare ex thorace, sed etiam ex pulmone, & ex capite. His addas licet, & ex uentre & ex iecinore. Proinde si quando symptoma scribat, quod phreniticum denunciat, & mox illi aliud adiungat peripneumoniæ proprium, & iecinoris inflammationis, aut uentris, aut membri cuiusquæ alius; deinde de difficultibus ab illis mortalibus cōparari dicat disciplinam, qui duobus aut tribus affligantur partibus, peruersam tradet doctrinam. Nam hic sermonis modus erit: Qui à primo soporatur cum capitis, lumborum, præcordiorum, colli dolore uigilantes, sunt ne phrenitici? Nares his si stillent, durum est; maxime si quarto ab initio die, uentris sit rubra proluuius. Iecinoris hoc symptoma est, & potest cū prædictis existere: ut si lateris dolor uel peripneumonia sopore oppressos istos arripuisset, non eiusdem tamen est affectus insigne. Quod si errata instituas, quæ in Prædictionibus sunt admissa, & eos qui illius præcepta libri, ægrosq; in libris Vulgarium morborum interpretantur uicissim alterum per alterum refellere, legas commentarios in Prædictiones. Equidē in primo & secundo libro egros descriptos, citra ullam malorum interpretationem confutationem ante exposui. Sed quia multi à me amici in paucis ægris contenderunt, ut malos interpretes detegeret, necesse habui in tres duntaxat ægros integrum cōmentarium conscribere superiorem. Nunc iam satius duco esse, eodem ut modo enarrem residuos, quo supra in primo Vulgarium morborum libro enarrabam. Veror enim, ut ne in alterum incidam uitium, ut apud hos male audiam, quos magni commentarij longiq; offendunt.

In Thaso caput Philistæ diu dolebat, & tandem ueterno aliquantū arreptus decubuit. Cū uero pocula febrem continuā excitassent, dolor nocte grauior esse cœpit, incaluit primum. Primo die biliosa, pauca uomuit, flaua illa primū, sed deinde uirulenta, pluraq; aluo stercora ex-

creuit. Noctem habuit molestā. Altero die suditas, acuta febris, dextra præcordia contenta sunt, ac intrò inclinabāt: urinæ tenues, liquidæ, suspensiones habebant paruas genituræ adsimiles: Circa meridiem insaniuit. Tercio die grauius se habuit. Quarto cōuulsiones, omnia sunt irritata. Quinto summa luce defunctus est.

Nequid sim longior, nō aliter ac ad eos, qui memoria tenent quæ in Præfagia, Aphorismosq; interpretatus sum, & Prædictiones, præterea in primum & secundum Vulgarium morborum librum, sermonem habeo. Vir hic cum non decumberet lecto, ægrotabat, capitis (quemadmodū qui ante ipsum est descriptus) dolore. Verum non uulgarè in hoc symptoma adiūxit, ueterno aliquantū tandem correptum illum. In illo addidit morbi initium: huic ex maxima offensione ait accidisse. Nam capiti grauius affecto, potio uini larga maxime officit: illum occasione incidisse dicit in ualetudinem. Proinde illi haud dudum censet læsum cerebrum fuisse, sed abundantius tantum in capite symptomata humorum esse. At Philistæ huic ipsum etiam caput in tempore in prauum deuenisse statum. Cum huc iam noxa à potu accessisset, ita excitauit magnum atq; ualidum morbum, ut quinto illum die raperet. Quæ hisce ait diebus symptomata Hippocrates extitisse, partim ad acutum pertinent morbum, ut si neq; cerebrū sit offensum: partim ad cerebrum ipsum. Ac morbi acuti quidem sunt uomitus symptomata, qualitasq; urinarū. Ipsi us cerebri surditas, cōuulsio, insania. Quod uero est ab autore dictum, Dextra præcordia contenta sunt, ac intrò inclinabant: illud sit, ubi à septo transuerso uicinæ partes uelluntur. At ipsum tenditur septum transuersum, interim in lateris dolore ob inflammationis magnitudinem succingētis membranae costas, interim ob originē neruorum ad se neruos, qui ad septū transuersum pertinent, attrahentem per suam ipsius inflammationē. Sed nunc certe ueri est simillimum de his tribus, quod à neruorum illud contentione subtraheretur, altera præcordia retraxisse. Atqui ferè in ijs affectibus præcordia utraq; confident, nonnunquam altera tantum, ubi principij neruorū pars altera grauius sit affecta, altera nihil, uel modice.

Charionem, qui ægrotabat apud Demænetum, ex potu ignis corripuit, mox est capitis dolorifica grauitas consecuta, non dormiebat, aluus turbata est extremētis biliosioribus. Tercio die acuta febris, capitis tremor, præcipue inferioris labri: paulo post rigor, cōuulsiones, planè desipuit: Nocte grauius laborauit, non dormiuit. Quarto aliquātisper quiete dormiuit, delirauit. Quinto cum dolore cūcta grauiora fuerunt, nugabatur: Noctem molestam habuit, non dormiuit. Sexto nihil est immutatum. Septimo

primo riguit, febris acuta, per totum corpus sudauit, iudicatus est. Huic perpetuo erant deiectiones biliosæ, pauca, meræq;: urinæ tenues, & boni coloris cum nubibus nebulosis. Octauo die urina erat melioris coloris, in qua subsiderent candida, & pauca: mente constabat, febris intermisit. Nono repetijt. Ad diem quartumdecimum febris acuta. Sextodecimo biliosa uomuit, flaua plura. Septimodecimo riguit, febris acuta, febre est decretorie liberatus: urinæ ab recidiua & iudicio, boni coloris, & subsidentia habebant, nec per recidiuam delirauit. Octauodecimo nonnihil tabescebat, aliquantulum sitiebat: uring tenues, suspensiones nebulosæ: paulum delirauit. Circa undeuigesimum febre carebat, collum dolebat, uring habebant subsidentia. planè uigesimo est iudicatus. π. χ. π. ου. κ. υ.

Videf homo ex abundantia maxime biliosi humoris egrotasse. Quod si in ipso quæ de diebus sunt decretorijs & urinis demonstrata examines, offendes sibi eum constare, & rite eum die uigesimo esse semel à morbo liberatū. Sunt tamen exemplaria, quæ ad exitū narrationis careant Vigesimo, cum spectatissima quæq; orationē sic scriptā habeant.

Euryanactis filiam uirginem ignis inuasit, hæc per totum morbum nihil sitiebat, nec quicquam sustinebat gustare, deiecit pauca: urinæ pauca, tenues, parū boni coloris: incipiente uero febre secundum sedem dolebat. Sexto die febre erat libera, non sudauit, iudicata est. Quod secundum sedem erat, aliquantulum suppuraui, & per iudicationem erupit. Ab iudicatione die septimo riguit, nonnihil incaluit, sudauit. Octauo ab iudicatione aliquantulum riguit, postea extremæ partes semper algebāt. Ad decimum diem à sudore, quem habuerat, delirauit, confestimq; ad mentem redijt. Ferebant autē, quod racemum gustasset, ita fuisse afflicta. At cum diem intermisisset duodecimū, iterum multum delirauit: aluus turbata fuit biliosis extremētis, paucis meris, tenuibus, mordacibus: crebro desidebat, die septimo q; postremum delirasset, decessit. Huic ab initio morbi fauces dolebant, semperq; rubebant, gurgulio retractus: destillationes multæ, paruæ, tenues, acres. tulijt concocta, nihil excreauit, quosuis cibos toto hoc tempore fastidiuit, neq; appetiuit quicquam, non sitijt. & proprie nihil bibebat, tacita erat, nihil loquebatur, mœsta, animum despoderat: erat

Galen.

A autem natua quædam tabes.

Ut percurrat, quæ huic ægre ad mortem usque acciderunt, morbi totius adiunxit causam, ex qua iure interijt. Nam à capite ait huic in pulmone multas fuisse destillationes. faucibus ac gurgulioni nocentes. Adiecit porro sermoni. Erat autem natua quædā tabes: quod oportet meminisse, nec fidem habere sophistis, nullū asserentibus esse affectum innatum. Ceterum illud per se solum tam repente ipsam non sustolleret: sed quia cum hoc affectu extinctio cohærebat naturalis facultatis, quo celestius periret in causa fuit. Significatur hæc his uerbis: Hæc per totum morbum nihil sitiebat, nec quicquam sustinebat gustare. De quorū ego symptomatum uitio ante in priore libro uerba feci: atque ipse Hippocrates iterū in fine narrationis suo more demonstrans, quæ ægrotis & mortis fuerint, & salutis causæ, adscripsit. Quosuis cibos toto hoc tempore fastidiuit, neque appetiuit quicquā, non sitijt summo significans odio illi cibos uenisse, ut ne desiderium quidem ueniret cuiusquā, quo quidam, qui perdiderunt appetentiam, cum subeant illa, quibus aliquando sunt oblectati, tenent. Non nullos enim in morbis fastidio occupatos conspeximus, simulatq; quicquam gustarint, id auersari: quosdam uero ne gustatū quidem admittere. Ac hi tantum requiruntibus ex se ecquid appetant, respondent certe edulia, quibus se recordatur quondam gauisos esse. Sanè maximum tibi sit facultatis signum ciborum appetitricis semel emorientis, si parata hæc, quæ desiderare dicebant, ut gustarunt, culpent, nec etiam edant. Qui tamen habebant pessime, deteriore sunt tamen in loco qui nihil appetunt, extremam indicantes extinctionem naturalis uirtutis, qua cibum ac potū appetimus. Quare muliere hac mortua, exemplariorū diuersitatem nihil est quod respiciamus, & de diebus quæ ramus. Nam illi cum nullum habeat ordinem, posteaquam mortem à capite destillatio attulit, & innata tabes, ideo simul discordiam exemplarium iuxta & iudicatu difficilem, et inanem arbitratus, prætermisi.

Illius, quæ angina laborabat, & apud Bitonem agebat, primum à lingua cœpit obscura esse uox, lingua rubēs, desiccata erat. Primo die inhorruit, incaluit. Tercio rigor, febris acuta: tumor colli & pectoris ex utraq; parte subruber, durus: extremitates frigida & liuida, spiritus sublimis, potus per nares effluebat, deuorare non ualebat, & urinæ substiterūt. Quarto cum cetera euaserunt grauiora. Quinto angina periijt. π. α. ε. ε. θ.

Neq; in exemplaribus reperitur omnibus hoc modo finis descriptus orationis, neque scire interpretes huius libri uidentur omnes. Sed etiam quidam ex his pro quinto scribunt septimo, alij octa-

Tom. 3

x 2

uo, Ca

uo. Capito uero haud scio quare adductus diem & angina detraxit, atque paulo ante ex hoc. Quarto cuncta euaserunt grauiora, quarto detrahit, facitque hunc totius dictionis exitum: Alius & urine substituerunt, cuncta euaserunt grauiora, perijt. Ac de meliore quidē lectione inferius uidebimus. Prius (quod mihi prater cetera est in commentarijs propositum) quare in muliere hac sunt obscurius dicta, exponemus. Mihi uero spiritus sublimis non uidetur clarum esse. Sabini quidem scripsit de eo in hac uerba: Sublimis aut spiritus erat, hoc est, summis naribus respirabat, quod ex arteria inflammatione praelusum esset uitae spatium, nec iam anima posset in pulmone adduci. Est uero etiam ipsius obscura oratio Sabini, ut alium etiamnum interpretē quaerat. Equidem illos eum puto significare, respirare summis naribus, qui respirando narium pinnas mouent. Siquidem multos nos aegros sic uidimus spirare, ut eas in expirando contraherent, in inspirando uero dilatarēt. Quod quidem incidit his, qui ab angina suffocantur, uel a peripneumonia, uel suppuratione: praeter ea qui infirma sunt facultate. Verū istud quemadmodum in aegris fiat, non est quod nunc referamus: quo autem in his pacto, qui propter angustiam spiritus organorum, hoc loco reddemus, simul iam cur sublimem Hippocrates eum spiritum appellauerit, expositorum. Cernimus enim in his qui sunt ita affecti, summum moueri ad opera scoptula usque thoracem: quam nunc probabilis est respirationem sublimem dici, quare non in angina modo, uerum etiam in peripneumonia, & in suppuratione, quos uocant, fit affectibus. Quare quidem etiam citra febrem accidit his, qui proprie uocant orthopnoici, & asthmatici. Nam a talibus euentis utrunque affectus hic nomen est sortitus, asthma quidem, id est, anhelationem, propter citam respirationē, quam etiam qui uelociter currunt, habent. Et orthopnoeam, quod se, quia cum decubunt, suffocantur, erigunt. Sunt qui cogant plane exurgere. Iam in Praesagijs quoque scriptum ad uerbum sic est: Angina autem grauiissima sunt, subitoque piumunt, quae nihil in faucibus signi edunt, neque in ceruice, sed multum prebent laboris, & orthopnoeam. Itaque eadem causa tum orthopnoeam inducit affectibus strangulanti bus, & quem modo uocabat sublimem spiritum. Nam integra constante sanitate, ubi nobis omnes quiescunt uoluntarie actiones, solis thoracis, quare ad septum transversum sunt, partibus spiramus, ut in commentarijs ostendimus. De respirationis causis. Sin ampliore respiratione requiramus, etiam partes infernas uicinas mouemus. Vbi plurima indigeamus, tum partes etiam ad opera scoptula agimus, totius thoracis ualida opera utentes. Sed hoc nobis sit sanis, ubi uelociter currimus, aut quocumque modo ualide mouemur, quod multo spiritus opus sit attracto. In peripneumonijs uero et suppurationum uitijs aut malis, & orthopnoicis cum febribus, ob spiritus angustiam organorum tantae aeris non capacium molis, quanta est animanti ex

usu. Defectus igitur respirationis in periculum adducit suffocationis. Itaque compelluntur ut continue, omni thorace peragant respirationem. At in angina receptacula in pulmone spiritus, quibus respiramus, reclusa sunt, & pura: sed quod inflammatio ne gutturis musculi teneatur, constringitur exterior aeris, quē spiritu attrahimus, primus ingressus. Quo fit, ut uel hic alia illa quidem de causa, sed aequae tamen usui respirationis non respondeatur, ut in suspiriosis, suppuratis, & peripneumonia affectis fiebat. Itaque contendunt, qui suffocant, exurgere, & toto thorace externum aerem magna uia attrahere. Atque idcirco in his censeas, qui angina laborant, sublimem appellatum spiritum esse. Potest etiam, quod se ipsi illi uolunt subrigere, ita uocatus esse, ut idem sublimis spiritus significet, ac orthopnoea in Praesagijs. Porro in historia mulieris angina detenta, quae in sermone nobis est proposita, scriptum est, potum etiam in nares resiliisse: quod usu uenit his, qui eum deglutire nequeunt, uel ob gulae transitum restrictiorem, uel ob ipsius internitionem resolutionemque: quorum est utrumque praecipue exitiosum, ut etiam quod antea est ab eo sic in tertio die scriptum. Extremitates frigidae & liuidae. Nam cum praedixisset, Tertio die, subdidit, rigor, febris acuta; Extremitates frigidae & liuidae. Nam natui caloris signum est internitionis extinctionisque frigus extremarum partium, & liuor in acutis febribus. Atque hinc etiam factum est, ut huic aegre deiectiones & urinae suppressae sint, quod iam omnes fatiscerent functiones. Quo est uerisimilius nec se primo mulierē, nec nono die expirasse. neque enim tantum spatij perdurare poterat tertio iam die symptomata habens & notas naturae emorientis. Et Hippocrates, qui in tam acutis morbis solet, quare unoquoque acciderent die, persequi, non committeret ut tacitus diem quintum, & septimum prateriret. Quando igitur absoluto de tertio die sermone, quartum commemorat solum, omnia euasisse tum dicens grauiora, multo iam est clarius, non ualuisse ad septimum uel octauum diem uitam mulierem ducere. Nam nouas quidem conuersiones, quare ro incidunt propter robur naturae, cum ipsi non raro uidimus, tum uero in narrandis aegris scripsit Hippocrates: simulque id hoc demonstrat & indicat, commodius habuisse aegram. Nunc quando tertio die una cum acuta febre extremae partes algerent liuescerentque, & urina supprimeretur, ut non subiungeret: Quarto die omnia euaserunt grauiora, omnino erat die quinto peritura. Quod ille cum adscripserit, etiam affirmes securius, ita affectam sextum diem uiuam non attigisse, multoque etiamnum potuisse minus septimum uel octauum. Vnde iterum mireris, qua ratione adscripserit ita ille, qui primus huius fuit rei autor, notas, ut indicent octauo illam die defunctam. Quo etiam magis, qui Zeno Herophileus uir nequaquam obscurus, ascriptas exponens notas in tertio libro Morborum uulgarium, etiam ipse octauo die dicat hanc angina affecta perijisse, idque huiusmodi notis indicari: *πρὸς ἡμέρας θ.*

Harum

Harum notarum prima *πρὸς ἡμέρας θ.* id est, probabile significat, quare per *π* litteram scribitur, mediam habentem lineam rectam ex utraque parte aliorum parallelorum, quomodo quidam nongentesimum numerum scribit. Et semper in omnibus id aegris denotat praeposita omnibus sequentibus notis. Quare harum est postrema, hoc loco mortem significat, quam littera *θ* denotat: in alijs aegris sanitatem, quam demonstrat littera *υ*. Penultima nota semper dierum numerum, quibus propositus ubique aeger in sermone laborauit, significat. Quae uero in ter hanc interiacent & omnium primam, declarant, cur sit confirmatus, uel perierit homo, causam. Vt in hac quare laborabat angina, duae sunt notae, altera primam omnium sequens, cuius medium recta secatur linea *π*. Ab hac alia atque alia. Igitur quae omnium primae succedit, cuius secatur medium, elementum est *α*, a cuius oritur media deorsum tendente linea, alia recta linea deorsum ducta, sicut i scribimus. Sequens est littera *ε* nota. Atque ex his indicari Zeno *ἐν ἡμέραις θ' εὐχρηστικὸν*, id est, alium inhibitam tradit: deorsum *α* omnia *εὐχρηστικὰ*, id est, excrementa significante. Etenim sudoris ipsum etiam, nedum urinarum, aut deiectionum esse signum affirmat. Et *ἐν ἡμέραις θ' εὐχρηστικὸν*, id est, suppressionem, utro libeat modo appellare, ut signorum sit haec tota sententia: Verisimile est deiectionibus suppressis octauo die obiisse mulierem angina laborantem. Quare, ut dixi, minor, cum fideliora exemplaria quintum diem habebant, huic lectioni etiam littera ipsa *ε* consentiente, ut ostendi paulo ante, ipsum Zenonem tamen octauum diem scire scriptum: eos uero qui in illum disputant, hac de re nihil meminisse: at de notis illum reprehendere, quod secundam litteram non scripserit, & fecerit signatum *α*, cum scriptura non ita habeat in tertio libro Vulgarium morborum; ceterum post primam notam *ε* scriptum, ut illi autumant. Hic residuus iam sese longus mihi sermo offert. Putaueris enim reuera has notas egris Hippocratem subtexuisse: siquidem aduersarij Zenonis *ε* esse asserunt, non deorsum signatum *α* scriptum. Verum si aduersariorum Zenonis libros legas, nec Hippocratis esse dicentium has notas, & librum quendam extare Ptolemaei cognomine Euergetis, habentem suppositas illas a medico quodam Pamphilio genere, ex ciuitate Indica oriundo, de secta Cleophrantia; audias praeterea causam, qua adductus libro has notas inseruit Mnemon: uideantur haudquaquam sibi constare, qui Zenonem confutant, nec esse Hippocratis, nec esse sic illas notas scriptas, ut ille exposuit. Mihi uero quae sunt haec dicta uana uidentur esse, nihilque adferre lectoribus ad artis opera utilitatis, quod properare, qui hanc meditantur, debet. Verū quia cum essent adscriptae, uisum est amicis, quibus morem gerens quibusdam locis primi libri reprehendi malos interpretes aegrorum, ut uno certe huius libri loco aliquid de hisce notis adferrem, induxi animum ut facerem; tamen non ignorem, quod sem

Galen.

per dico, scriptos a iunioribus medicis commentarios cum tempus nostrum corrumpere, tum nihil docere, quod interest medicinae: propter quos ego singulas separatim medicas lucubrationes feci. Quas uero aduersus sophistas scripsi, quando has etiam ex usu iuuenibus esse animaduerto, qui ab istis peruertuntur, eas item priuatim singulas, ut sicui suppediret tempus abunde, ut & has reuoluat, contra sophistas non secus ac hostes sit succinctus. Sic igitur nunc quoque, tamen res sit inutilis ad probe medicinam exercendam, quod ad has notas pertinet, non pigebit tamen totum percurrere, quandoquidem ita est amicis uisum. Sanē enim puderet me, si ad eas me deflexissem nugas, nisi antea ego, quare referunt ad artem medicam, multis uoluminibus omnia praetastsem, itaque tandem ad Hippocratis descendissem enarrandos libros, in quibus artis discipuli nihil addiscere noui ualent, extra illa quae clare & fuisse exposui in lucubrationibus medicis, ut uel ad intelligendum hebetes sermonem queant assequi: sed historiae cognitionem obtinebunt, cuius gratia multi mortales interdum suscipiunt quosdam, qui artes aliquas tractant, homines qui multa legerunt retinueruntque, statim artis etiam ducentes praeccepta tenere. Nunc itaque omnem de notis historiam exponam: quandoquidē hoc amici pariterque familiares semel hic fieri statuerunt oportere. Haec itaque quare sum dicturus, tradita a Zeuxide sunt primo in hunc librum commentario. Et quidem praestiterit fortassis, quod ego facere in talibus solebam, qui hanc cupiunt historiam cognoscere, ad illum librum eos remittere. Sed quoniam Zeuxidis commentarij non iam perinde grati, sunt infrequentes, ideo me uoluerunt ea recedere, initio eius ab ipso Mnemone sumpto. Quidam enim eum aiunt, cum legendi gratia tertium accepisset Vulgarium morborum librum ex magna illa Alexandria bibliotheca, restituisse adulterinis adscriptis simili atramento & literis hisce notis. Sunt qui ex Pamphilia eum affirmant deportasse, ac tunc fuisse regem Aegypti erga libros studio Ptolemaei, ut omnium appellentium ad se libros deferri iuberet, quos relatos in nouas chartas dominis descriptos daret, a quibus in portum inuectis ad se allati libri essent: allatos uero in bibliothecas reponeret, atque inscriptiones erant. Ex nauibus acceptorum. Inter eos esse ferunt repperitum tertium librum Vulgarium morborum, titulo insignitum, sub correctore Mnemone Sidita. Quidam non esse inscriptum sub correctore aiunt, sed solum nomen Mnemonis: quia & aliorum etiam omnium, qui cum libris appellabant, regij ministri nomine reponendos in apothecas libros insigniuerunt. Neque enim continuo eos in bibliothecas asportasse, sed prius in certis aedibus cumulatim deponere. Nam tanti studij ad ueterum libros comparandos Ptolemaei illius, magnum esse argumentum referunt, rationem quam habebat cum Atheniensibus: qui quindecim pigneratis argentis talentis, Sophoclis ab eis accepit, & Euripidis, Aeschylus,

Tom. 3

x 3

querendum esse cur septimo die interierit, cum accessiones haberet diebus paribus. Nam erat probabile, ut ipse dicit Hippocrates, morbi iudicium diebus accessione fuisse. Nam quorum, inquit, diebus paribus sunt accessiones, horum sunt etiam iudicia diebus paribus. Quorum uero in imparibus, horum item imparibus diebus iudicium. Nam continetur & mors in iudicii communi significatione. Atque de notis sic statuit Tarentinus. Attēdamus iam equid adferat praelari. Nam quod mors ferē in dies accessione incidat, rarumque sit diuersum exemplum, fatendum est, & concedendum uerū esse Tarentino. Non uidetur habuisse hic tamen diebus paribus accessiones. Quippe primo die Hippocrates, quae initio morbi acciderunt, descripsit. Sub hunc, inquit, omnia ingrauescebant, propter morbi, qui acute mouebatur, incrementum. Itaque tertio die adhuc magis interitum morbi indicat esse. Nam cum in secundo die praedixisset non dormiuit, mente commotus erat: tertium die exponens scripsit primū grauiter se habuit quod primo die non scripserat; ab hoc sitibundus deinde fastidiosus, multum se iactabat postea perplexus erat. Quorum uel unum, si tertius dies haberet, posset ipsum secundo peiorem ostendere. Nam una nocte non quiescere, mentisque turbatio, assidue in acutos morbos citra insigne discrimine incidere cernuntur. At quae sunt de tertio die scripta, fuerunt periculosa uniuersa. Praeterea tertium ideo secundo peiorē esse dicit, quod secundo die scripserat, mente commotus erat: tertio die, cum alia symptomata, quae paulo ante retulimus, commemorat extitisse, tum uero mentē fuisse non iam turbatam (quippe parum id quidem sit) ceterum delirasse ait. Quā ob rem cum ipso hoc symptomate uidetur secundo perniciōsior tertius fuisse: tum quod addiderit inibi, praecordiorum submollem tentionē, quae antea non suberat, coniectes hinc secundo illi commodiorem fuisse. Namque uiscus antea malo uacans cum coeperit laborare, illum esse prioribus peiorem significat. Ac praeter omnia, quae commemorata sunt, perniciōsissima symptomata eo die apparuisse uidentur, frigus partium extremarum liuorque. Quo maior, ut paulo ante dixi, admiratio subeat, quidni adolescens perierit die quinto. At enim dicit aliquis Tarentinū defendens, post praedicta scriptū esse. Quarto non dormiuit, malum crescebat uerum & huic ipsi in memoriā reducemus medicū cum illud praecceptū, ab Hippocrate scriptū, Quartum uidelicet septimi esse decretoriū, propterea quod bonorum aut malorum, quae dies ille attulit, euentus non minus, sed magis septimo die quā sexto eluceat. Quia igitur ratione dicit Tarentinus, probabilius erat sexto die defunctum esse adolescentulum, posteaque accessiones haberet diebus paribus. Nam tertio die plurima symptomata illum uidentur tentasse: die quarto autem creuisse: tum sustinuisse se, & repugnasse ad septimū diem: quia forte firmis natura uiribus erat, & uero etiā per aetatem. Nam haec illum si defecissent, quinto die ex-

pirauisset. Quare equidem Tarentinū censeo intendendi citius studio Zenonis, quā rei sedulo excutiendae huc descendisse. Idem Apollonius fecit, qui item diligenter literam secundum inter notas loco positam exponit. Quem sunt multi secuti alij, maxime cum quod medicum aliquod praecceptum dicat se utile exponere citra notas: tū quod eius dictis illi fidem haberet. Hac siquidem de re adolescentem ait obijisse, quod praeter morem lassitudines, labores, & cursus obijisset. Ego uero affirmauerim labores & cursus siquidem hoc nomine plures exercitationes significantur, non praecedente morbo corporis statu, haudquaquam potuisse mortem inducere. De potibus, ut quidam uolunt, nam sic dixi esse qui corrigant, hoc quidem in adolescentulo, quid certi dicā, non habeo: quod nec genus, nec modum teneā istarum potionum, cum haec multum referant. Siquidem etiam differunt ipso tempore potiones. Quaedam enim diebus duobus & tribus, aliae permultis fiunt, ipsiusque quotidiani haustus mensura haud parum interest. Potionis ad haec qualitas, hi enim meraciore, illi sumunt dilutiorem, nonnulli temperatam. Sunt qui frigidam, alij calidam: atque harum utranque aut de more, aut insueti biberunt aliquando. Huic accedit non parua ipsorum uinorum in genere ac temporum diuersitas. Neque enim eundem affectum uinum nouū ac uetus habet: neque crassum, ac tenue: nec album, aut nigrum: nec odoratum, ac foetidum: nec item austerum atque dulce. Quare, ut dixi, de offenso per uinum adolescente nihil habeo firmi statuere, nisi hoc omnium est uinorum immodico usui commune, quod nervos tenet & mentem. Sed horum tamen solennis noxa non dominabatur in huius adolescentuli morbo. Neque enim conuelleretur, uel tremebat, uel infestabatur phrenitide. Quare & scripturam potibus minus puto conuenire. Sanē magis est consonum adolescenti cruditates praecessisse etiam fortassis in uentre: sin seculus, in uenis quidem certe. Vnde plurimi coacti sunt crudi humores, ut testantur urinae, & alius, tenuis illa quidem, uerum non biliosa tamen. Nihilominus uidetur biliosi quoque humoris aliquid in toto contineri habitu corporis, comitis laborum quos subierat: quibus est uerisimile etiam delirium quoddam successisse & febrem acutam.

[De nota illa ante ceteras posita qua *πρὸς* hoc est probabile significari aiunt.

Quoniam hoc in libro interpretū loquacitatibus plurimum usi sumus, haud deterius utique fuerit aliquid etiam exempli gratia, de illa nota scribere quā *πρὸς*, id est probabile significat. Nā quis fortasse illorum librorum admirabit magnitudinem, quos Zenonis Apollonijque sectatores coposuerunt. Si igitur in una tantum nota intelliges quo pacto ipsis in prolixitate paulatim deuenirent controuersia, cauam quoque longi sermonis facile perdiscere poteris: Cauebisque (si mentis compos fueris) ne tu ipse quoque in eiusmodi nugacitates incedas. Itaque in prima

prima statim nota, qua *πρὸς* significari dicitur autem, inquit, in nullo alio libro solere utique hac uoce *πρὸς* uti Hippocrate: ob idque non decere nunc unico in libro, signo eius uocis saepenumero uti, qui nunquam alibi usus ipsa fuerit. Hanc autem rationē euercentes qui cum Zenone sentiunt, in germanissimo illo libro qui est De fracturis inscriptus, dixisse aiunt, ubi de Solene instrumento disputat, *πρὸς*. Cum enim prius dixisset Hippocrates quod solenis instrumenti non esset utilitas, subiunxit, At *πρὸς* id est probabilius est uulgo, minus accusabilem fore medicū, si solen subijciatur. Scite ergo cum probabilem responsionem uisi fuerint inuenisse Zenonis fautores, tres ab aduersariis obuiationes factae fuerunt, duae quidem litigio flores potius quam ueriores, tertia uero idonea admodum est, omnibusque illis audientibus satisfacit quotquot Graecis literis bene instituti sunt. Prior itaque ex litigiosis responsionibus haec est, Hippocrates illic *πρὸς* dixit, non *πρὸς*: at isti ex hac nota indicari autem *πρὸς*. Quibus Zenonis adiutores respondent. Siquis apud Apollonium scriptū inuenit primitiuū nomē, non iam statim ipsi concedimus deriuatiua usurpare, nisi prius quendam nobis ostendat ipsis usum fuisse, qui autē deriuatiuū inuenit, is audacter & primitiuo uti poterit. Nam quod ab aliquo genitū est, id eius quod generauit substantiā indicat: Quod uero a nullo, aliud generet necne dubitū est, prima sanē fabulae pars hic finiatur, cum nimirum ex praedictis apertum iam sit, quomodo in longissimā loquacitatē produci ipsa possit. Ad secundam uero (iam enim semel in fabulam nosmetipsos introduximus) accedamus. Aiunt itaque qui contra Zenonis aemulos dicunt, quod potest quidē aliquando semel scripta dictio & ipsum scribentē latere: quippe moris Graecae lingua exacte loquentium oblitū, ac sola multo rui consuetudine adductū. Vno uero in libro deinceps quoddam uocabulum saepius usurpare solij possunt, qui alias eodemmet ipso uti consueuerunt. Quae uero ad haec respondeant Zenonis consiliatores, narrare superuacaneū est, quippe quae frigidiora longaque sunt. Mihi enim sat fuerit ad tertiā fabulae partē accedēti, responsionū duntaxat principia tangere, tertia autē haec est. Placere quidem posse & uulgo & antiquioribus, si & *πρὸς* & *ἐκ* dicās (id est possibile, contingēs, ratiōi consentaneū, decēs) & ipsum etiā *πρὸς*, cum forte tunc in usu esset haec dictio, sed rariori sanē & apud idiotas potius. Contra uero, uocē secundū cōferēdi modū, quod grammatice comparatiuū nuncupant, ab *ἐκ* formatā, antiquis inusitatā esse. uere enim diceremus *ἐκ* rariūque omnino hoc cōparatiuum inuenies, quē ad modum & ipsum *πρὸς*. Constat autē antiquorum uolumina uoluenda illi esse, qui has controuersias diiudicare uoluerit. Neque enim aliter cognoscere potest an *πρὸς* ab ipsis usitatum non sit, sed *πρὸς*: secus uero insolens *ἐκ*, tritum *ἐκ*. Si uero quispiam ex ijs qui artē medicinalē

discere decreuerunt, ad lectionē se conuertat anti quorum omnium librorū, quos rhetores, aut historici, aut medici, aut denique philosophi conscripserunt, conteret certe in hoc tempus, seque artē assequi posse diffidet, cum hoc ad morborū nec dignotionem, nec praenotionem cōferat. Quamobrem satius fortasse fuerit fabulae in tres diductae partes si nem constitueret: ne longius tempus cōsumamus in duorum deinceps dierum appositione: cum praesertim tragediam uel comēdiā agamus. Ad reliquos itaque aegrotos uenientes (scripti enim adhuc quatuor sunt ante statum pestilentem) hic secundum commentariū absoluamus. Tertium uero agredi erit utilissimum.]

Apud Tisamenum mulier decūbebat, detinebatur uoluulo, ciebatū multae uomitiones, potū non continebat, praecordia dolebant, & infra secundum uentriculum tormina perpetua, non erat sitibunda, incalecebat, extremae partes perpetuo frigidae, fastidiosa, insomnis. Urinae paucae, tenues: deiectiones crudae, tenues, paucae: nec erat remedio locus, defuncta est.

Male scribunt quidam in hac muliere *ὀλεσθε* per u, cum *ὀλεσθε* sit per s scribendū: *ὀλεσ* enim, id est, uoluulus appellat affectus, cuius habuisse symptomata scribit mulier: multos uomitus, potum continere non posse, dolores esse ad praecordia, & tormina cum doloribus in uentre: quae ad uoluulos adiuncta sunt omnia. Quod postea scripsit, non est ex his, quae eos comitent, ceterū ex illis, quae malo in peius tendenti superueniunt, potissimum perpetuo esse extremas partes frigidas: malum item fastidium est. Quin & urinas ascripsit, tacenti in uenis non contineatur & succis affectus, uerū in intestinis. Quod cum in his coeperit magna inflammatio, praedicta incidere symptomata solent: uocatur autem uoluulus affectus. Parua igitur ex urinis, ut sint bonae, salutis sic habentis est spes: sed non paruū ad exitū momentū, si malae sint. Nam cum qui eo modo affligantur propter intestinorum inflammationē in praecipiti sint, si aliud uideatur praeterea esse in corpore uitium, incrementum agro malum. Atque sic consueuit Hippocrates, ubi aliquod instrumentum sit spiritus laesum, inspicere urinas. Quae si secundum naturam habeant, in solis spiritus instrumentis uersatur periculum. Sin haec quoque prauae appareant, offensum iam significant etiam nutritionis instrumentū: quomodo nunc, quantū sit affectus uenter, eiusque ex defectionibus perspicatur malum: nihilominus urinarū fecit mentionē, ut tenuis, quae succorum significant in uenis cruditatē. Atqui urinas semper memineris ut simul inspicias, in uentris affectibus, thoracis, pulmonis, nervorumque. Nam bonae si appareant, multū ualent ad salutem: contra si prauae, amplificanc simul aegri periculum. Et cum sit omnis periculosus uoluulus, qui in sublimibus intestinis confedit, his sunt deteriores, qui in crassis, ut qui contagio iecur afficiant &

Fragmentum
nūc in Graecis
quibusdam an
tiquis codici
bus inueniuntur.

ciant & lienem. Discernes eos uomitionum asiduitate, & uehementia, & quod potum reddant. Adhuc magis ex eo, quod nihil per aluū deieciatur. Præterea tormina & dolores faciunt ad notitiam, quando teneant hi alta intestina. Qui steruus si uomant (adueritur enim hoc etiam fieri) clarissimum sit signū tibi, esse subtilia intestina affecta. Est autem acutissimum hoc malum: quare id hic proposuit Hippocrates, simulque adscripsit. Nec erat remedio locus. Sed mihi hoc fac memoria comprehendas ad commentationē de sanguinis missione, cum enim nullum scripsit aliud remedium in agris horum librorum, tū nec illam, non quā præsens fuerit laborantibus auxilio, sed quod ascribere auxilia singulis agris nō oporteat: nisi quid forte noui inciderit, ut in eo, cui fuit octauo die sanguis detractus. Porro diem præterijt, quo hæc ægra decessit, ut quæ secundo statim die mortua fuerit, aut longissime, ut erat acutus morbus, quod in narratione ipse dixit, tertio.

Quædam mulier quæ apud Pantimedem degebat, abortione infantis primo die igni est correpta, lingua torrida, sitibunda, fastidiosa, insomnis: aluus erat turbata multis, tenuibusque, & crudis. Postridie riguit, febris acuta, aluum copiose reddidit, non dormiuit. Tertio die intendebantur dolores. Quarto delirauit. Septimo interiit. Aluus erat perpetuo lubrica, eiusque multa, tenuia, cruda, excrementa. Urinæ pauca, tenues: febris ardens.

Siqua de causa externa mulieri huic abortire contigisset, declararet Hippocrates. Ita ex morbo constat, uitiosis collectis humoribus, abortisse. Adiunxit huic, ex abortione dictionem infantis indicans, ni fallor, hoc adiecto paruū fuisse elisum partum. appellat enim homines infantes, pueros non ita pridem natos. Quare per metaphoram uidetur Hippocrates ualde pusillos foetus sic appellasse: quippe hi potissimum eiciuntur. Acutam igitur fuisse & magnam febrem, cū quod dicit igni est correpta significat: tū quod addit. Lingua torrida, sitibunda. At uero, fastidiosa, febris demonstrat, qua tenebatur, malitiam. Attende diligenter deiectionū speciē. Nam cū scripsit, aluus erat turbata, multis, tenuibusque, & crudis. taceret ipse in fine narrationis dixerit febre ardente illā laborasse, meminertique febris, quæ die primo coepit, atque ingrauescebat secundo die: tum addiderit, lingua torrida & non dormiuit ac sitibunda erat, crudam tamen aluum ait fuisse, ardentem autē febrem ex humoribus nasci biliosis scimus. Igitur consentaneum est in tota mole corporis huic mulieri biliosum fuisse acruatum humorē, in primis autē uenis lactium & simis iecinoris cruda contenta. Iam etiam urinas illius crudas dicit fuisse, iuxta ac crudam aluum, non solum in primis uenis, sed in gibo iecinoris crudis humoribus abundantibus. Por-

ro febris ardēs in fine narrationis huius ægræ adscriptum est in multis exemplaribus. Quædā non hoc habent tantum scriptum, sed adiectum etiam. Itaque suspicamur aut quod prima hæc ægra ardēte febre fuerit correpta, aut quod hæc fuerit prima species ardentis febris, secunda autem quæ deinceps sequitur, in muliere, de qua sic orditur. Alteram ex abortione. Ego uero in octauo ægro, cuius est principium: Adolescentulum, qui in mēda cium foro decumbebat, plenius ostendime de hisce adscriptiis uerba facturum, cum decimum ægrum enarrarem, præstaboque nunc: durabus de causis suspicans ab alio esse, non ipso autore hoc ardens febris, adscriptum. Primum quod nō unum narrationis, sed, siquidē & has nos docere uolebat, ut quidam fecerunt eius successores, omnibus, aut plurimis. At ille scilicet tanquam his qui cognoscere morbum ualerent, exponit egrorum accidentia. Videas item alios ueteres in lucubrationibus suis nō respicere hos, qui dudum ad libros accesserunt, sed qui iam in illis profecerunt. Hanc meam sententiā, ultra id quod dixi, hoc præterea confirmat, quod tertio demū Vulgarium morborum lib. adscripta sint. Omnibus igitur, qui hūc sunt librum interpretati, probabat, ab alio, qui notas illas sententiā cōplectentes adscripsit, etiā hæc esse adiecta. Nam in muliere quidem angina affecta cōcedas sanē esse ab Hippocrate adscriptum, angina perijt, qui ex ipsa angina uellet perijt mulierē. In hac quæ nūc dicitur obijt, nō possis ita accipere. Nam ut dixit. Septimo interiit. Subiecit: Aluus erat perpetuo lubrica eiusque multa, tenuia, cruda excrementa: urinæ pauca, tenues. Mox adiectū est, febris ardens. Nonnullis etiā est additū. In quibusdam pro eo scriptum est prima: in alijs primo. Omnino enim hunc librum hūc adscriptis multi contaminarunt iuniores medici. Clarū est ergo, nō ut in illa, quæ angina laborabat, ad eam adiecit perijt angina. eodē modo cōuenire esse hūc adscriptū febris ardens. Neque enim dixit, perijt ardente febre, sicut in illa, quæ angina laborabat perijt angina. sed hoc febris ardēs recto casu scriptū offendit. Inter hoc & perijt interiit. Aluus erat perpetuo lubrica & quæ sequunt. Quando itaque nec exanimata est ex ardente febre, nec prorsus inter se coherent: constat ab aliquo esse adscriptum, non ab ipso scriptum Hippocrate. Potuit etiā quis adscripsisse sibi, sicut solemus talia in marginibus commentariorum memoriæ gratia adscribere: postea aliquis, qui excrimeret hunc librum, in contextū, quasi autoris esset, transulisse.

Alteram ex abortione ad quintum mensem Oecetæ uxorem ignis corripuit. Primo sopore premebatur, rursumque insomnis erat, lumborum dolor, capitis grauitas. Secundo die uenter turbatus est, ac excreuit pauca, tenuia, meraque primū. Tertio die plura, ac peiora: nocte nihil

nihil dormiuit. Quarto delirauit, metus, moestitia, dexter oculus erat distortus: sudor secundum caput paucus, frigidus: extremitates frigidæ. Quinto euaserunt grauiora, multum delirauit, statimque ad mentem redijt, sitis, uigilia. Deiectiones in totum multæ & meræ. Urinæ pauca tenues, subnigræ: extremæ partes frigidæ, subliuidæ. Sexto eadem erant. Septimo mortua est. phrenitis.

Quam ante hanc descripsit, infantē adhuc paruū elisit. Infantem paruū interpretare in quā unius mensis, aut bimestrem, aut longissimū trimestrem, At hæc nunc nobis proposita quinto mense abortiuit, ne ipsa quidem externa de causa, sed ex corporis uitio. Cum enim uehementius salierint, aut subito horrendū quid conspiciat timuerint, mulieres abortiunt. Est cum ex dolore, uel ex insigni cruditate, uel ex medicato quopiam cibo, uel puri potione medicamentū, uel quod insit ali quid abortiui. Iam etiā propter sanguinis missionem, & sanguinis ex uulnere profluium, aut ex nimia hæmorrhoidæ quædam abortierunt. Noui etiam quædā, quæ ex uulnere ceruicæ profuso sanguine prægnantes iamdiu, tandem partum eiecerint, quorum accidisse mulieribus hic ab Hippocrate descriptis nihil, uel hinc constat, quod nō addiderit in narratione earum, cum omittere ea non soleat. Non ergo febriçitarunt, quia abortierant: immo contra, quod febriçitarēt, ideo abortiebāt. Videtur uero ex hac muliere inductus prædictio nū autor hoc modo dixisse: Qui sopore initio tenentur cum capitis, lumborum, præcordiorum, colli dolore, nōne sunt phrenitici? Potuit etiam alteram uel alterum ita uidisse affectum. Hanc itaque dicit mulierem oppressam sopore fuisse, rursumque insomnem, & laborasse capitis grauitate, & lumborum dolore: nihil de collo tamen addidit. Item uentrem ait conturbatum fuisse, & excreuisse tenuia & mera, nec addit hic præterea quicquid de colore illorum. Possunt enim mera, pallida, flaua, rufa, rubra, uirulenta, & nigra deijci. Nempe enim mera scimus illum appellare, quæ natuum colorem retinent, nullo humore confusum alio. Si cōficiendum est, biliosa exierunt mera, hoc est, uel flaua colore, uel rufa. Nam uirulenta & nigra addito colore proferre, & huic & alijs medicis familiare est. Et nos quoque citra adiunctum biliosa solemus deijci dicere, de flaua bile eam usurpantes dictionem. Excrementa uero uirulenta, uel atra, uel alterius bilis, non dicimus simpliciter biliosa, sed coloris ipsis discrimen addimus. Quæ consuetudo in omnibus obtinuit, quod semper euomatur & aluo reddatur pallida & flaua bilis etiam sanis, nedum agris. Contra raro alig, atque his demū, qui tenentur morbo alio affectu. Quare quod dixit in narratione tertij diei, Nocte nihil dormiuit: febris autē ardentis amplius mentionē nō fecit, innuit mox deliraturam. Proinde sub hac me-

rito dixit: Quarto delirauit, metus, moestitia, dexter oculus erat distortus. Præterea sudor secundum caput paucus, frigidusque, cū esse iam mulierem ostendit phreniticam, tum habere admodum incommode. Cum uero etiam ad signa prædicta & symptomata accederet extremarum partium frigus, magis etiam morituram expectes, quæadmodum mortua est, consequentia prædictis symptomatibus habens: quæ quinto & sexto die euenerunt. Quæ uero in prædictionibus tradita sunt ueluti horum testimonia, etsi ante in commentarijs, quos in illum librum scripsi, quàm sint absurda demonstrauit, cōmemoremus tamen illa memoriæ gratia, quāuis ista scribere sumus deprecati. Cum igitur sit in Prædictionibus dictum, Ex lumbis ascensum sequitur distortio oculorum. Ideoque huius admonent mulieris, ubi uerba de ipsa faciunt in Prædictionum libro, quo loco hoc caput tractant: quæ sunt omnia, ut ostēdimus, absurda. Scimus enim prorsus malum esse signum distortio oculorum, siue ex eo fiat, quod ascensus fiat ex lumbis, siue quamlibet aliter. Improbata etiā est doctrina, & aliena ab Hippocratis uerbis. Neque enim ex lumbis ascensum diceret: sed ut in Præsignis his uerbis: Dolores, qui cū febre lumbos tenent, & imā regionē, si septū transversum attigerint, inferioresque partes reliquerint, exitiales admodum sunt. Atqui non est qui in hac ægra ad caput sublato esse possit abundantes in lumbis probare humores. Atque ut temere hæc quidam interpretes dixerūt, ita hæc ex Prædictionibus uerba male his accommodant, quæ exposita sunt de hac ægra: Ventris prærubra proluuius, cum in omnibus mala est, tū in propositis maxime: cum nō dixerit Hippocrates fuisse prærubram huius mulieris proluuiē uentris. Multo etiam absurdus hæc citant uerba: In febribus ardentibus cum aliquāto frigore ueniens tibus, & deiectionibus cum aqua biliosis multisque oculorum lippitudo cū alioqui malum est signū, tum maxime li catochi fiant. Qui nihil aliud referre catochum dicas, an soporē: ignorantes ipsum Hippocratem a uigilante dirimere profundum soporē: itaque profundum soporē aliquod habere cū catocha, ut uocant Archigenes & Philippus, confortium: non uigilantem: quem hanc dicunt mulierem in principio morbi corripuisse, non quo tēpore oculus est distortus. Porro mireris etiā hoc eorū, qui utrumque caput attulerūt ad exponendā hanc ægram, in quo ait uentris proluuius prærubra & Deiectionibus cum aqua biliosis. Neutrū enim eorū de hac muliere scripsit Hippocrates. Neque quasi scriberet utrumque, exponunt. Præterea eadem deiectio prærubra esse, & cum aqua biliosa nequit. Adijciunt alia etiam nūcapita multa, uicissim alterum per alterū Prædictiones & egros in morbis Vulgaribus interpretantes. Sed omnia reprehendere, ubi lapsi sunt, non est huius loci, quādoquidē aperte simul & absolute istarū interpretationum uitium in cōmentarijs in Prædictionibus aperuim⁹. Phrenitis. Et hoc est de adscriptiis, ut ante

ut ante, febris ardens: quippe quod non habeatur in omnibus exemplaribus. Neque enim in alio agro tale quid ascriptum: nec instituerat hic morborum tradere discrimina: sicut inuenias in libris conscriptis De morbis. Absurdum præterea est, cum nullam habeat consequentiam.

Mulierem, quæ decumbebat in medicum foro, primum enixam cum dolore masculum, corripuit ignis. Initio statim subunda, fastidio sa, cor illi dolebat, lingua arida, ueter turbatus tenuibus paucisque, non dormiuit. Altero die aliquantulum riguit, febris acuta, modicus secundum caput & frigidus sudor. Tercio cum dolore deiecit aluus cruda, multa, tenuia. Quarto riguit, omnia irritata sunt, insomnis. Quintum diem laboriose transiegit. Sexto eadem erant, aluum reddidit humidam, copiosam. Septimo riguit, febris acuta, sitis ingens, se factauit: Sub uesperum per totum corpus sudauit frigidum, frigus partium extremarum, nec redibat illis calor: Iterumque nocte riguit, extremitates calore non recipiebant, non dormiuit, non nihil delirauit, statimque ad mentem rediit. Octauo circa meridiem rediit calor, sitibunda, sopore oppressa, fastidiosa: uomuit biliosa, pauca, flaua: Nocte grauius se habuit, nihil quicquid, multum affatim minxit inscia. Nono omnia fuerunt remissa, sub uesperum eadem sopor tentauit, aliquantulum riguit: uomuit amara, biliosa. Decimo rigor, febris accessit, nihil dormiuit: Mane multam, in qua nihil subsideret, reddidit urinam, extremitates partes receperunt calorem. Undecimo uirulenta, biliosa uomuit: Non multo post riguit, rursusque extremitates partes frigescebant: Sub uesperum rigor, sudor frigidus, multum uomuit, nox grauis fuit. Duodecimo uomuit multa, nigra, foetida: singultus multus, sitis laboriosa. Tertiodecimo nigra, uirulenta uomuit: rigor: Circa meridiem muta. Quartodecimo die sanguis de naribus, defuncta est. Huic perpetuo uenter erat lubricus, horrebat, annum ætatis agebat ad septimumdecimum, febris ardens.

Siue Athenis in Astutorum foro decumberet hæc muliercula, siue alia in ciuitate, alijs permittimus inuestigare. Nos quæ per totum acciderunt morbum attendamus, à quibus illa non poterat superstes esse. Si quidem ab initio omnia funebria erant. Ac magis mireris qui factum sit, ut diem quartumdecimum potuerit attingere. Sed ideo, quantum cenfeo, ad finem eorum, quæ ei acciderunt, addidit: Annum ætatis agebat ad septimumdecimum. Aetate itaque florēti præstabat, ideoque ualente. Cō

stat etiam præter ætatis robur, eam fuisse sua sponte naturæ non infirmæ, alioqui non perdurasset. Nam cum neque aliud illi quicquam accideret salubre, ac secundo statim die riguisset aliquantulum, & acute febricitasset, tum secundum caput sudasset nonnihil, & id frigidum: deinde essent die quarto irritata omnia, dieque septimo iterum riguisset, ac lingua inaruisset, febricitassetque acute: iamque ultra quod extremitates partes frigida illi essent, etiam non rediret his calor, qui illa non aut nono die, aut undecimo sit necessario mortuus: Produxit itaque uitam ad diem quartumdecimum propter ætatem & naturæ robur: quæ idem robur ostendit concitando quartodecimo die sanguinis profluuium. Sedenim morbo maximo non erat sanguinis profusio discutiendo. Morbi uero magnitudinem cum alia aperuerunt symptomata, tum uomitionum nigrarum graueolentia. Nam semper exitiosa, quæ foetent, sunt. Unde etiam in Præfagijs ipse dicit: Putres omnes & graues odores, quauis in uomitione mali sunt. Quod autem in fine est ascriptum, febris ardens: perinde est absurdum, ac id quod in superiore agra ad exitum scriptum erat, nimirum Phrenitis.

GALENI IN LIBRVM TER

TIVM HIPPOCRATIS DE MOR
bis uulgaribus commentarius
tertius

HERMANNO CRVSEPIO CAM
PENSII INTERPRETE

VIA statim hic pestilentem Hippocrates describit, quæ ad interpretanda ea, quæ dicitur, conferunt, superius à nobis elaborata, hic summam commemorabo: deinde ad eius accedam uerba. Primum, statum ab eo solere, non temperamentum tantum aeris præter naturam, ed etiam omnem cuiusuis rei formam ita appellari recordemur. Postea naturale quoddam esse unicuique anni temporis temperamentum. Deinde mutationem eius præter naturam in causam esse, cur corpora nostra corripiantur morbis. Ad hæc ad memoriam illa reuocemus, quæ scripsit in Aphorismis in hæc uerba: Ex anni autem statibus (quod in totum diximus) siccitates imbris sunt salubriores, & minus letales. Morbi uero in pluuijs statibus magna ex parte existunt, febres longæ, alui profluuium, & putredines. Iam ea quoque, quæ cum principium interpretarer secundi libri Vulgarium morborum scripsi, ad memoriam reducamus: Præterea quæ in primo libro uulgarium morborum ubi Destatibus egimus. Horum, quæ retuli, si qui retineant, ac nauiter ea legerit, ad horum interpretationem, quæ nunc sunt nobis proposita, adsit.

S T A T V S

Annus austrinus, pluuius, à uentis in totum silens.

Primo

Primo libro morborum Vulgarium tempestates tres descripsit. Hic unam duntaxat, hanc quæ nos hic interpretari institimus. Et uero etiam secundo morborum Vulgarium sunt scriptæ alie: quem tamen conscripsisse, quo ederet, ut primum & tertium, non uidetur. Nec uero præscripsit mox ab initio ijs in libris narrationi eorum, quæ acciderant, status: sed aperte narrare auspicatur quæ animaduertisset in morbis, qui uiguerant, & in aeris temperamento. Itaque in Thalo, inquit, autumno circa æquinoctium, & sub Vergiliis, multum pluit, continenter & leniter flante Austro. Idem duos auspiciatus est sequentes status. At in præfati status nomē in omnibus ferè exemplaribus habetur: non tamē quo hæc loco acciderint significatur. Pestem siquidem, quæ multum fuit gentium communis, hoc libro reddit. In exemplaribus, quæ, ut legebat Dioscorides, habent, non solum ita est simpliciter scriptum status, sed additum est: calidus & humidus: atque in medio spatij quod lineas interfecat, totum hoc scriptum est, sicut in alijs exemplaribus solū status. Inuenias quedam, quæ ne hanc quidem in medio habeant inscriptionem: quædam item, quæ nihil planè. Unde non esse inscriptionem suspiceris Hippocratis, sed forte illorum, qui ægorum historijs ad finem notas adscripserunt. Verū hæc utcumque se habeant, nec ulli fraudi sunt, nec usui uel ad præfagiendum, uel curandum. Ad ea itaque exponenda, unde aliquid commo di prouenit, conuertamur. Annus austrinus, pluuius, à uentis in totum silens. Huic simile tempestati principium est secundi Vulgarium morborum, hæc serie dictum: Erant in Cranone carbunculi æstiu, pluerat per æstiu largo imbri, idque assidue. Acciderant autem magis Austro. Differunt tamen inter se hi status: tum quod hic toto ait anno id fuisse aeris circumflui intemperamentum, in secundo, æstate tantum: tum quod hic ascripsit, à uentis in totum silens, id quod illic non addidit. Arbitreris fortassis, quod illo libro addidit: Acciderunt magis Austro: hinc tale quid significari. Nam hic etiam austrinum simul & tranquillum totum dicit annum fuisse: nobis ita accipientibus tamen quam possit tranquillius simul & australis aut aquilonius esse & dici totus annus: quod paulo inferius declarabit. Ad memoriam uero reuocemus, multas nos tempestates uidisse à uentis silentes, & tranquillitate præditas, non tamē eodem inter se modo, uerum hæc lenem & irriguam, illam siccam & gelidam. Atque hæc omnino est serena. Lenis autem, nebula, & turbida constitutio austrinaque, & nonnunquam nubium plena est. Contraria huius, aquilonia, & ubi prorsus nullus in aere apparet motus, sed planè sit, quam uocant, tranquillitas. Haud alius enim uidetur aeris status esse, ac maris. Nam ut illic semper est fluctus in alto, uel maior, uel minor, qui in terim ob paruitatem non animaduertitur, nisi stritus eum excipiat locus, quod in Chalcide Euboeæ, & Mesina Sicilia cernas: sic aer quoque planè immotus & quietus haud uidetur unquam esse, ta

Galen.

men interdum nos, quia motus est paruus, fugit. Ac nubes per eas tranquillitates conspiciuntur, quæ frequenter nobis consistere uidentur, cum reuera agitentur. Nam conspiciuntur statim in alia aeris regione: quod illis si nequaquam mouerentur, non usu ueniret. Huiusmodi etiam hæc censa est toto anno tempestas fuisse. tantum autem hæc distat ab ea quæ fuit in Cranone descripta secundo libro, quāto est diuturnior. Tamē affectus utriusque communis tempestatis putredo est, utique causam obtinens humiditatem citra uentos. Et uidetur putredo ex materia quidem gigni humidat: ex causa uero efficiente, extraneo, & præter naturam calore: augeri porro quiete. Nihil itaque quod omni ex parte est siccum, omnes manifeste uidemus putrescere. Neque enim lapis, uel regula, nec aurum, nec argentum, nec æs, aliud ue eius generis putrefieri cernitur. Iam eorum quæ putredini sunt obnoxia, hæc superesse in temperamenti frigidis diutissime, ne hoc quidem præterit quatenus. Adhuc magis, ubi uentis eiusmodi uentilantur, Sanè uestem etiā homines continenter quatunt, in primis cum humidus sit calidusque aer, quod immobilitas eam putrefaciat. Ita arteriarum in animalibus motus, cum alias commoditates, tum eum usum præstat. Et uero ipse in Aphorismis Hippocrates asserit, ut prædixi, in pluuijs tempestatibus putredines existere. Quare corporis humores hinc liquet necessario computruisse. Iam ipsius distiones subsecuti, separatim singula consideremus.

Cum paulo superioribus anni temporibus squalloribus præcessissent, sub Arcturum flante austro multum pluit.

Didicisti iam in statibus, libro primo descriptis, aeris temperamentum ex salubri, & naturali ordine uariasse. Didicisti etiā qui hic sit status, & quatuor eius esse præter naturam simplices, quatuor item alteras compositas conuersiones: Simples in calore tantum, frigore, humiditate, & siccitate: Compositas in calore & humiditate, algore & siccitate, algore & humiditate, calore & siccitate. Nunc ergo horum, quæ didicisti calidusque aer, quod ius cœli narrationem. Hippocrates: Cum paulo, inquit, superioribus temporibus squalloribus præcessissent. Deinde adducit: Sub Arcturum flante austro multum pluit. Videtur etenim superiore iam anno aeris circumflui non undequaque temperamentum constituisse naturale, non uiguisse tamen ea tempestate ullus morbus, ut uocant, uulgaris. Nam in Aphorismis didicisti, ubi sic dicit: Ex anni autem statibus, ut semel dicam, squalloribus imbris sunt salubriores, & minus letales. Hoc etiam minus quisquam incidit eiusmodi morbus, quod siccitate tantum excelleret temperature immutatio, præter ullam alterius oppositionis uicissitudinem, à qua aut calidus fieret, magnopere aut frigidus aer. Verumenim uero illa uehemens conuersio sub Arcturi uidetur exortum se protulisse: qui aliquanto spatium autumnale æquinoctium præcedit. Iam uero

Tom. 3

y

qui illi

qui illi autumnus, quæ deinde bruma successerit, A postea quæ hanc exceperit tempora anni, si eius persequamur dictiones, discemus.

Autumnus umbrosus, nubilosus, large pluit. Hyems erat austrina, humida, & lenis.

Umbrosus dicitur pro caliginoso: quod non lucidum significat, nec purum, neque omnino serenum. Namque solent etiam illi qui Asiam incolunt Græci, οὐρανὸς & οὐραγὰ, id est umbrosa, omnia quæ ad nigrum declinant, appellare. His etiam dictionem caliginosum attribuunt, & fuscum, quod proprie ad nigrum accedit. Apertum est autem, huiusmodi non posse fieri aerem, nisi multis nubibus, ipsæque non splendidis obducatur. Nubilosum igitur uirtute complectebatur umbrosus. Sed te non latet, eam loquendi rationem non Hippocrati tantum, sed multis etiam esse alij familiarē. Iam etiā dixit Hyems erat austrina, humida, & lenis. Sunt qui austrum semper ducant esse humidum: quod non est ita. Videtur enim siccus aliquando esse, quem Leuconotum uulgius, Latini Caurum appellant. Et Poeta talē nobis austrum indicat dicens:

Αὐτὸς ἐστὶν ὁ ζεφύριος καὶ ὁ ἄπρυστος νότος.

Siquidem purum austrum, quem fieri sine imbribus scimus, eo uocauit nomine. At uero primo etiam Vulgarium morborum in primo Hippocrates statuit. Cum esset autem torus, inquit, hic status austrinus & squalidus. Atque is auster subinde procellosus est. Semper ergo apertum habent motum. Lenis alius est Auster; cuius motum in aere & nubibus non sentias, qui calidus semper est. Caurus interim frigidus uidetur.

Multo post solis reuersionem, circiter æquinoctium aspera erat extrema hyems. Etiam sub æquinoctium Boreas spirauit, & nixit, non ita diu.

Pars hæc quædam tempestatis contrariæ intercessit, ut hic dixit, non ita diu.

Ver rursus austrinum, sine uentis. Pluit multum, & continenter ad Canem usque.

Indicauit tibi lenem hyemem, scribendo ad hunc modum: Ver rursus austrinum, sine uentis. Nam rursus, ut contrarius status interuenit, innuit ad suum temperamentum rediisse cælum.

Aestas serena erat, & calida, magni erant æstus. Etesia parua non perpetuo spirant.

Lenitas hyemis, & ueris tranquillitas cum aestate feruida congruunt. Nam cum sua sponte sit æstium tempus calidum, si uentorum accesserit tranquillitas, necessario æstus consequitur. Hoc fit, ubi neque Prodromi (quos uocant) flant, neque qui eos sequuntur, quos Etesias appellant. Dirimit eos Canis ortus. Et ipse etiam Hippocrates addidit, Etesia parua non perpetuo spirant.

Sub Arcturum rursus spirante Boreā multum pluit.

Rursus, ad pluuiarum exundantiam, non ad Boream refertur. Nam superiore Arcturi ortu multum pluerat, & subinde postea; Boreas uero rursus spirauit.

Cum esset totus annus austrinus, humidus, & lenis, per hyemem quidem salubriter egerunt, præter tabidos, de quibus modo scribemus.

Integrum statum, quod parui omnino aquilones fuissent, ab dominantibus in eo, humidum appellauit, & austrinum. Nam quod tranquillum & calidum, lenem appellet, antea didicisti. Verum haud dum ea tempestas, licet esset repentina, mortales magnopere offendit, propter superioris anni squalidi temperamentum. At ceperunt affectus quibusdam tabifici, qui scilicet huic uitio patebant. Ipseque adeo posthac se recipit scripturum illorum affectus.

Ante uer unā cum frigoribus consecutis, facer ignis frequens, hos cum occasione affecit, illos non: qui malus cum esset, multos interemit.

Sacrum ignem didicisti à biliosa fluxione oriri, at non illa semper tamen perniciofa, & putri. Plane contra ubi comoda sit fluxio bilem pallidam obtinens, quæ in nobis naturaliter gignitur, solet quidem sacrum ignem facere, nullum tamen ex eo dare damnum, si quidem recte tractes. At non erat nunc talis, qui sacrum ignem excitauit, humor, sed prauus, qui eroderet putrefaceretque, ab exuperante humida uentorum tranquillitate generatus illis potissimum mortalibus, quibus cum sua ipsi sponte alij essent biliosiores, etiam uictus biliofum magis eis succum cōgessisset. Siquidem morborum proficiscuntur differentia ab aeris circumflui temperamento, propter naturam cuiusque, & uictum quem sanus seruat. Victum appello, non hunc tantum, qui cibo & potione constat, uerum etiam qui omnibus alijs, ut ocio, exercitatione, balneo, uenere, somno, uigilijs, & uero omnibus, quæ quouis sunt modo in corporibus humanis.

Multi è faucibus laborabant, uox erat uitata,

Quibus caput sua sponte prompte replebatur, his in præsentia exundantia humorum plenū, in pulmonem coepit & uentrem per fauces fluxiones demittere. Porro iure dicit uocem etiam his affectam fuisse, nempe quod frequens est destillationibus, ubi abunde fauces & guttur irrigauerint.

Febres ardentes unā cum phrenitide.

Ardentes febres extiterunt, inuadentibus in iecur & uentrem biliosis excrementis. Phrenitis uero, caput petentibus.

Ora aphthis uitata, pudenda tuberculis, lippitudines, carbunculi.

Singuli hi affectus fere non sunt cacoethes, uti de sa-

de sacro igne diximus paulo ante: nonnumquam uero etiam sunt cacoethes, uti nunc, quod putridus esset, qui abundabat, humor. Quare in omnibus quos recenset morbis hoc mihi semper memoria teneto, neque aphthas puta egros tenuisse, uel quodcunque aliud incommodum de more, sed simul cum membrorum putredine. Memineris etiam hanc communem rationem, ab eodem statu genitum omnibus putrem humorem non easdem insidere partes, quod nec per naturam omnium in eadem conditione corpus esset eo statu, sed esset alia alijs pars infirmior. Aphthæ itaque frequentissime sollicitæ puerorum ora, quæ exulcerationes sunt in summo, quia omnia eorum sunt mollissima membra, & quasi mucosa: in super os est omnino etiam insuetum cibarijs & poculis. Vbi ergo acrimonia quapiam lac sit mame præditum, aphthas generat: quæ facile propulsant, si infantis os modice asstringas. Si uero humor affluat malus, semper aphthæ prodeunt cacoethes. Iam carbunculorum perpetuo est periculosus affectus, nam ex uitiosis constat humoribus. Quare nunc erat uerisimile fuisse perniciosissimum eum, qui ultra natum uitium, etiam quod status adferebat, adiunctum haberet. Verum satis de huius est affectus origine dictum, cum principium secundi Vulgarium morborum enarrabam. Reliqua huius capitis clara sunt.

Alui turbata, cibum fastidiebant.

Ex uitioso humore, qui à capite defluerat in fauces, quod in pulmonem inuaserat, tabificos constituebat affectus. Quod uero in uentre deriuatum erat, quia subibat mordicando, uentris profluuium concitabat, quod significauit hisce uerbis: Alui turbata. In transitu ite, uentris facultate ciborum appetentem afflixit: unde cibos fastidiebant.

Quidam sitibundi erant, quidam non.

Pluribus de causis nec siti caruisse omnes, nec fuisse sitibundos, probabile est. Vide si humor omnibus putridus fuisse collectus, uerum non pari modo, aut æque prauus. Quamobrem potuerunt aliqui non sitire, ut illi qui cibum fastidiebant, de facultatis potus appetendi offensa. Liqueat autem pessima fuisse horum conditionem, nec prauum illis humorem affluxisse, ut modice sitirent: alios uero sitibundos fuisse, confluentem in uentrem humorem uitioso, qui nondum haecenus læserat eius os, ut positionis appetentem facultatem corrumpere.

Vrina turbata, multa, mala.

Vrinas fuisse turbatas, ita accipe, ut dudum, cum diceret: Alui turbata. Nam ad renes quibus uitia tus humor defluxit, his necessario urina turbatur, hoc est, cum mordicatione, & dolore excernebantur. Quod huic est annexum multa, mala potest etiam de urinis dictum esse. Potest etiam ipsum seorsum, ut una hac oratione multitudine indicet symptomatum prauorum fuisse id temporis ægrotantes affectos.

Galen.

Sopore diu tenebantur, rursusque insomnes erant.

Sopore uigilijs uacantē ab humiditate didicisti, & refrigeratione fieri cerebri: Vigilijs sopore non confusas à siccitate & calore. Nunc ergo cum, qui increuissent humores, humiditate obtinerent exuperantem, uerum non eam tamē prorsus acrem, humiditas soporiferum affectum; acredo ex putredine induxit uigilijs. Itaque causæ diuersæ diuersa merito symptomata peperere.

Multi prorsus non iudicabantur morbi, quidam ægre.

Quæ erat humoris uitiositas, quidam morbi haudquaquam decreuerunt, aliqui parum bene.

Aqua inter cutem.

Vel hoc symptoma quosdam dicit ex abundantia prauorum humorum affectisse. Omnem enim hæc potest morbum concitare, alij in alio corpore, pro eorum naturalibus differentijs & uiuendi dissimili ratione, ut est paulo ante dictum.

Tabidi multi.

Retuli etiam supra, quod ex capite in fauces defluerat, ubi per guttur in asperam arteriam & pulmonem uenisset cuiusmodi uitia produxisset.

Habes morbos, qui uulgabantur.

Vnum de uulgaribus morbis pestis est, & in libro quoque De uitiosis genere acutorum dictum est his uerbis: Nam si quando nulla morbi pestilentis forma communis uulgetur, cæterum dispersi sint morbi. Neque enim certi est morbi nomen uulgare uel pestilens, cæterum quicumque uno in loco multos simul inuaserit, uulgaris hic uocatur: qui simul si hoc habeat ut multos perimat, pestis fit.

Ex qualibet morborum, quos recensimus, specie complures ægrotabant & moriebantur. Acciderunt autem cuique horum in hunc modum.

Cum dicit, & complures moriebantur, pestilentes fuisse morbos, qui uulgarentur, demonstrat. Qui quando diuersi fuerint, de singulis separatim intra acturum promittit.

Multis sacri ignis occasione quilibet & minuti admodum puncti toto corpore præbuerunt, præcipue uero sexagenarijs secundum caput, si uel minorem paulo quis curam adhiberet. Magna pars in ipsis etiam curationibus, magnis inflammationibus corripiebantur: sacerque ignis multum celeriter undique depascebatur.

Cuius præ omnibus meminit primi symptomatis, iure nunc primi etiam singulas reddit differentias: quod accidisse quibusdam dicit paruis de causis, quas uocauit occasiones: & multos qui à medicis procurabant, magnas esse inflammationes consuetas, quod sacer ignis scilicet plurimum depasceret.

Tom. 3

y 2 Plurimus

Plurimis iam caput hunc sollicitasse, quando reple-
tum hoc maxime in austrinis esset & calidis uero-
rum tranquillitatibus. Cur autem sexagenarios hic
præter ceteros teteret, hoc in causa est. Foris am-
bientes præter naturam calor causa, quamobrem corpo-
ris putresceret humores, fuit, sicut natiuus calor,
ubi suo natiuo exacte temperamento constat, plus
alijs humoribus sanguinis efficit: qui quando effert
uescit, pallida & flauam bilem. At calor externus
putredinis autor humorum est. Nam materia qui-
de humiditas est: causa efficiens, calor præter na-
turam. Quare senes, qui superfluas semper humi-
ditates ob naturam imbecillitatem coaceruant, ut his
accescit aeris calor, ex illa effectus tempestate, hu-
morum putridæ corruptioni fuerunt iuuenibus op-
portuniores.

Plerisque itaque horum in suppurationes ab-
fcessus contigerunt, atque carnis multum & os-
sum neruorumque decedit.

Prauitas abundantis humoris ex magnitudine
constitit putredinis: atque dictis subtexens dicit:

Erat autem illa fluxio, quæ collecta erat, non
ad similes puri, uerum alia quæpiam putredo:
ipsaque fluxio multa & uaria.

Hippocrates aperte tibi indicauit, quod nos sæ-
pe iam diximus, corporis humores propter humi-
ditatem & aeris tranquillitatem coagulasse: atque idcirco
puræ non generauit. Computrescebant uero ob
prauos humidos humores solide partes. At uariam
esse fluxionem propter putrescentium diuersitatem, ra-
tio erat. Nam à comuni putredinis causa singula
putrescentia peculiariter obtinent differentiarum specie.

Quorum ergo caput horum quid teteret, his
caput totum glabrescebat, & mentum ossaque denu-
dabantur decidebantque, multaque extiterunt flu-
xiones. His adiuncta aliquando, aliquando non
erat febris. Erant autem hæc formidabiliora, quæ
deteriora. Quibus enim ad suppurationes hæc
species deuenit, plurimi superstites horum erant.
At uero quos inflammatio reliquit, et sacer ignis,
nec tale abscessum effecit ullum, hi frequenter pe-
rierunt: & si usquam loci alterius in corpore defle-
cteret, euenerunt hæc. Etenim multis brachium
uel solidus cubitus decedit. Quibusdam hæc ante-
riora latera afficiebant, uel posteriora. Nonnullis
totum femur, uel tibiæ denudabantur, pesque tor-

Humorum putredo, cuius est commune mu-
nus, ut illas partes, in quas impingat, corrumpat,
terribiliorem in capitis partibus speciem præbet,
propterea quod licet uel paulum de natura hic defle-
ctant, maior fiat sugillatio, quæ cæteris in partibus
multum à natura diuertentibus. Nam à femore, uel
brachio, uel tibiâ, uel cubito si cutis recesserit, mi-
norem præbet mali speciem: at si capitis unâ cum

cutis crines defluerint, atque adeo menti cum illis,
uiuis sit facies magna, periculum uero minus, quod si
is naturalia affectus teneat, aut guttur, aut thora-
cem, aut aliam principem partem. Neque tamen, quæ
caput ita tentant, metum quod malum creant maius:
uerum etiâ quæ cuilibet alia parti decidunt. Peiora
enim erant, in quibus in profundum secessit hu-
mor igne sacrum efficiens, cum in uiscera se, & in prin-
cipales partes conferens, præter alia symptomata fe-
bres etiam acutas generabat. Quibusdam tamen,
quibus in summo erat eiusmodi putredo, par-
tes etiam citra febres marcescebant: quorum qui-
dam hac de re præcipue incolumes euaserunt, ui-
tiosis humoribus simul cum ipsis partibus quas
si putrefecerant, emissis. Oberrabat enim, ut ipse
uocauit, fluxio totum corpus, hoc est, temere nul-
lo ordine & casu uagabatur, ut præfagire medi-
cus arte, quod esset influxura, non ualeret.

Erat omnium id grauissimum, cum pubem
& pudenda urgeret.

Etiâ absque pestilente statu, ubi has regiones
inflammatio obsederit sacer ignis, leuissime putre-
scunt, unaque partes superiores afficiunt. Unde no-
bis est sæpe necesse, ut putrida præciderimus, lo-
cum ueluti radicem inurere. Nihil habet ergo ad-
mirationis, ubi is esset status, ut brachium, cubi-
tus, femur, tibiâ, latus, caput computrescant, si plu-
rimum offendantur pudenda.

Atque ulcerum, & eorum quæ occasione ha-
buerunt, hæc fuit conditio.

Hactenus uerba de sacro igne fecit, qui ex ul-
cere, aliam uel ita paruum ob causam externam co-
stitit. Posthac de his, quæ sine tali causa inciderunt,
tractabit.

Multos autem unâ cum febribus, & ante
febrem, atque à febre arripuerunt.

Non ob ulcus his, aut alia de causa externa, quæ
sit manifesta, sed ut consueuimus dicere, sua spon-
te prouenit sacer ignis: atque partim simul cum fe-
bre inuadebat, partim eum febres aut consecutæ
sunt, aut præcellerant.

Habebant hæc illud, ut quæ per suppurati-
onem abscessum molita essent, aut si commo-
de turbata esset alius, aut urinarum bonarum
extitisset excretio, hinc propulsarentur. Qui-
bus horum nihil acciderat, obscureque euane-
scebant, ut letalia essent.

Paulo ante etiam causam reddidimus, cur su-
perstites essent magis, quibus per putridam par-
tem malus humor unâ cum illa de corpore deci-
deret. Nec est obscurum quin si & per uentrem &
urinas excessisset, molestus dum excerneretur, fue-
rit, profuerit tamen uniuerso corpori.

Vere longe plurimos exercebat sacer ignis,
tenebatque

quib. ipsi oc-
currunt

tenebatque æstate & sub autumnum.

Genuit quidem, ut dixi, uitiosos humores status
perflatu carens, qui humidus calidusque erat, & ue-
tis carebat, quos in corpore frigora cocluserunt,
ut etiâ in primi libri Vulgarium morborum prima te-
pestate est dictum. Merito itaque uere uarij morbi in-
ceperunt paulo ante commemorati. Nam hoc loco
illi est de sacro igni sermo: quæ, quando emicuit pri-
mus, primum quoque descripsit. Itaque de his, inquit, sa-
cris ignibus, qui incescerunt initio ueris: quidam totam
æstatem durauerunt, & autumnum. Cum autem utroque mo-
do hæc uerba intelligi possint, Tenebatque æstate
& sub autumnum in erysipelatis nascentibus: &
quæ uis ipsa in uere generarentur, eorum tamē
subsistentia usque ad autumnum duraret: & quæ cum
adhuc generarentur, eorum generatio usque ad autu-
mnum duraret: rectius secunda hac significatione
accipias. Cui enim probatur inuente uere natum
ad autumnum usque productum esse sacrum ignem.
Omnino enim interea hominem interemerat, si
magnopere esset cacoethes: uel per putrescentes
partes putredine expurgata discussus sit.

Nonnullis multa erat turbatio, tuberculaque
ad fauces, linguæ inflammationes, abscessusque
secundum dentes.

Affectus hoc loco persequitur partium, de qui-
bus antea non meminimus.

Voces multis uitiatæ fuerunt, & κατελόν-
σαι, maxime his quidem, qui cœpissent tabe-
scere: tamen etiam ardente detentis febre phre-
niticisque.

Equidem etiam quod est supra in ægro, qui or-
dine est undecimus, scriptum, ubi sic ait, δεξιῷ ὀφθαλμῷ
(quod nos, dexter oculus erat distortus, uerti-
mus) suspicabar ab alio esse inducitur. Etenim He-
raclides filius Hippocrates, cuius etiam Aphori-
smos esse & Prælogia autumat, uisitatissimis esse
usum, & proinde claris uocabulis uidetur, quæ uo-
care rhetorici ciuilia solent. At uero ἰμαίνων non
est istius generis: eoque minus κατελόνσαι, uel κα-
τελόνσαι, maxime cum de uoce, non de genis
dicitur. Ad hæc propter dictionis formam, quæ acti-
ua, non passiuæ est. Rectius enim (si quidem pro-
sus uocis statuerat adaptare hoc nomen) erat κατε-
λόνσαι scripturus, non κατελόνσαι, & multo qui-
de rectius hoc, κατελόνσαι. Nam de ἰμαίνων
participium ea deducas figura. Appello autem hoc
scilicet participium more grammaticorum. Atqui
nullus sit sensus, si de uocibus dicatur κατελόνσαι,
ut quidam intelligere nos interpretes uoluerunt,
tanquam tendat uerbum ἰμαίνων ad distortio-
nem. Nam κατελόνσαι significat distortas, κα-
τελόνσαι uero distortæ. Multi itaque una in dictio-
ne errores commisi uidentur, dum κατελόνσαι ac-
cipere, ut multis est uisum interpretibus, uolu-
mus, quasi à dictione ἰμαίνων descenderit. Etenim
actiuum est ἰμαίνων, ἰμαίνων passiuum, &

Galenus

A adiecta propositione κατελόνσαι. Atqui ἐλόν-
σαι & κατελόνσαι ab ἰμαίνων deriuari non uiden-
tur: nec uero etiam ἐλόνσαι & κατελόνσαι. Per
autem raro inuenias apud ueteres hoc genus uer-
ba & nomina, ἰμαίνων dico, & ἰμαίνων à quo uide-
tur Sophron comparatiuum quod uocant grammati-
ci, fecisse, ἰμαίνων τὰν κύνων. Quare rectius dixi-
ris, si quidem de his uelis nugari, non ἀπὸ τοῦ ἰμαί-
νους deductum ἐλόνσαι, sed ad alio quodam, quod
cum Plato, tum Antipho usurpasse uidetur. Pla-
to quidem, cuius hæc sunt in Timæo uerba: ὅσα
δὲ πᾶν τὸ σῆμα ἐν κλῶ κατελόνσαι πᾶσι τοῖς θῆ-
σιν, ὅτι καὶ τὸ ἰμαίνων ἐξ ὧν αὐτὸ φερόμενον, τὸ
μὲν ὑγρὸν καὶ θερμὸν, ὅσον ἐλκρινες, ἀπὸ τοῦ ἰμαί-
νους, ἐξ ὧν καὶ τὸ σῆμα καὶ, ἀρρομνὸν μὲν ὑπὸ τοῦ
ῥᾶς ἐξ ὧν μακρὸν, ἐγὼ δὲ λέγω τὰς ἰχθύων κατελόν-
σαι κατελόνσαι, ὅτι δὲ βραδύτητα ἀπὸ τοῦ ἰμαίνων
ῥᾶς ἐξ ὧν μακρὸν, πάλιν γὰρ ὅτι τὸ σῆμα ἐλκρινες,
κατελόνσαι. id est: Hanc igitur circuitu totam tu-
tem deurebat sulphur: qua uulnerata, cum humor
per eam efflueret, humidum & calidum, quod qui-
dem syncerum erat, emanauit. Mistum uero, in qui-
bus cutis erat, foras à corruptione productum, lon-
gum fiebat, subtiliter extensum ab impulsu. Quia
uero sensum impellebat ab aeris frigore, intro iter-
rum sub cutem coactum firmabatur. Videtur enim
pro conclusum uel repulsum in altum, ἐλκρινες
hic usurpasse. Quo significato uidetur etiam hæc
ab eo esse scripta oratio: γὰρ δὲ προσφύει ἡ μελέ-
τη ἐλκρινες πᾶσι τοῖς θῆσιν, ὅτι καὶ πᾶσι τοῖς
θῆσιν, id est, terram uero nutricem nostram, quæ re-
stringitur ad rationem in perpetuum constitutam.
Est item apud Antiphonem in secundo libro de
ueritate inuenire hoc scriptum uocabulum eo lo-
co: ὅταν δὲ γένωνται οἱ ἄνθρωποι ὁμοιοὶ τῇ καὶ πινόμε-
νῃ ὑποστασίᾳ ἀλλήλοις, τότε συσφύεται τὸ ὕδωρ
πυκνότερον ἢ τὸ ἀέριον, πρὸς αὐτῶν συμπληρώσεων καὶ
τήσιν, τὸ δὲ ἐπικνύσθαι καὶ συσφύσθαι, ὅτι τὸ πνέον
μακρὸν ἐλκρινες ἢ ὑπὸ τῇ βίᾳ. id est, ubi ergo in æ-
re imbres & uenti sibi mutuo aduersentur, ibi co-
gitur aqua, & multum spissatur. Quod autem eorum,
quæ committuntur, superius sit, hoc densatur &
cogitur à uento contortum & à ui. Sanè & hic con-
clusum uel contractum in se denotare per dictio-
nem ἐλκρινες uidetur. Nunquid igitur in libro,
quem explicare instituimus, qui de uocibus scri-
psit κατελόνσαι, tale quid significare innuit, uo-
ces quasi oclusas & coactas ostendens: ut acci-
piamus de uocibus esse dictum, quæ exire ne-
queunt: quod incidit his, qui gracili sunt uoce. An
hoc minime conuenit. Potuit enim sistentes, uel
impeditas, uel tardas, uel aliquid tale scribere, qui
significare uolebat adeo impedita esse uoce ho-
minem, ut uix loqui posset. Iam etiam à uinculo
licet ueluti uinctam accipere uocem esse dictam
hoc loco: adeoque indicat de uinculis se poeta
dixisse:

ἰλασθὲν δὲ ἐδιδόντα βίη δισσάντες ἄγχοι. id est,
Ducunt uel uinctis religatum, qui renuebat.

Liquet porro rectius fuisse, si κατελόνσαι sic
Tom. 3 Y 3 scriptum

scriptum, quam *καταλδοσαι*, qui quidem commu-
nis est omnis expositionis lapsus. Nam quicquid
statuas à dictiōe *καταλδοσαι* significari, actionem
significat, non passionem. Vnde maxime suspice-
ris Hippocratis non esse dictiōnem. Neque enim
adeo erat Græci sermōis imperitus, ut in eo offen-
deret similiter ut pueri, qui modo literas discere
cœperunt. Videtur enim passionē quandam uo-
cis indicari, significatur tamē nō passio sed actio.
passio uero utiq; significaretur scripto hoc uoca-
bulo *καταλδοσαι*. Præterea si uel *καταλδοσαι*
scribamus, nō est Hippocratis institutum, inusita-
tis & infrequentibus uti nominibus. Iam qui di-
stortum significari putant, cum his hoc pugnat,
quod ille in Præfagijs distortum interpretaturus,
sic scripsit: si reflexa sit gena, aut labrū aut nasus.
Sed neq; reflexū, neq; aliud ex dictis proprie de
uocibus dicatur. Quare quidam huius interpre-
tes libri, omnibus, quæ commemorauimus, abdi-
catis, pro Voces Lingue scribunt, exponentes lin-
guas *καταλδοσαι*, quasi deuinctas & difficulter mo-
tas. Quas quidē oportebat, ut Voces mutauerūt
in Lingue, ita uel potius q̄ uoces, dictiōē *κατα-
λδοσαι* in *καταλδοσαι* uertere. Verū iam satis de
dictiōe *καταλδοσαι*, non magno usui, ut inueni-
ta sit, futura. Sat est enim nosse, hic generatim di-
ci & intelligi, propter destillationem, quæ illis ex
capite descēdebat, laxis uocis organīs simul uitia-
tam esse uocem. Nam in humidis tēpestatibus &
calidis destillationem caput repletū uentri demit-
tere & thoraci, operæpretiū est scire: primū discer-
nēdi causa, utrū alia causa hoc agris uitij induxe-
rit, an ex uulgarib. sit morbis: deinde ut occurras,
ne in tale quid incurras. Nā offensiones ex aere si
puideas, ubi & quēadmodū fiant, toto uictus ge-
nere à tempestate dominante diuerso instituēdo,
declines. Præterea si prædicere consequentia ue-
lis, id quod certe ex usu nobis est, ut in præfatione
ostendimus Præfagiorum, uel ad hācrem hoc cō-
mentabere, ut corporis in omni cœlo affectus co-
gnoscas. Quare contenti hoc laxis uoces fuisse,
præteritaq; dictiōe *καταλδοσαι*, quod illi proxi-
mum est, inspicimus. Primum enim hos ait, qui
cœpissent tabescere, incidisse in id symptoma: se-
cūdo loco ardente detentos febre phreniticōsq;. Proinde censeas tabidis hoc affectus ratione acci-
disse. Nam cū multas alias causas & corporis sta-
tus tabes consequitur, tum præcipue destillationē
capitis, quā potissimū uocis uitij comitatur. Ve-
rum febribus ardentibus & phrenitidi per se tale
uocis uitium non succedit, ut incipientibus tabi-
dis. Quia uero in hoc statu, qui calidus & humi-
dus & sine uentis fuerat, caput contingit affici,
phreniticōs & ardente detentos febre consecutū
hoc est communi de causa symptoma, nō propter
priuatā morbi molitionem. Desiccantur enim po-
tius in illis, non irrigantur partes uoci attributæ:
ut accidit in hac tempestate. Quamobrē uox sono-
ra & acuta à siccitate efficitur uocis organorum,
rauca ab humiditate.

Quin febres etiam ardētes & phrenitis an-
te uer cœperunt post illa frigora, quæ præcesse-
rant, ac plurimi tū diu ægrotabant, habebātq;
hi acuta & letalia symptomata.

Humorū putredinē, quam pridē pepererat æ-
ris tēperamentū, uerisimile erat à frigore succedē-
te in extrema hyeme impulsam, in altum morbos
concitaturā sacro igni adsimiles. Alios igit quos-
dam, qui fuerūt huius generis exponet, hosq; or-
dine ab sacro igni primos iam scribit: hæc febres
sunt ardentes & phrenitis, ab eadē illa quidē pro-
fectæ causa, sed differētes locis affectis. Nam qui-
bus in iecinoris & uētris regionem maximeq; in
eius os prauus humor inualit, hos febres ardētes
solicita uerūt: quibus in cerebrū puenit, phrenitis.

Febriū ardentū, quæ uigebant, hæc erat na-
tura. Initio sopore erant oppressi, fastidiosi, in-
horrescebantq;: febris non acuta, neq; magno
pere erant sitibundi, uel deliri.

Quæ symptomata propter eam quæ tunc erat,
tempestatem ardentibus febribus euenirent, non
propria morbi ratione, hæc annotat. Quare qui-
dam pro sopore oppressi male scripserunt astuo-
si. Nam est hoc febribus ardentibus peculiare, ut
etiam perpetuo sitire. Nullumq; prope dixeris exi-
miū esse aliud febriū ardentū insignie: uerū abun-
de ex hisce duobus affirmaueris compleri, sitim
assiduam, atq; exurentem calorem agris sentien-
tibus. Verum hic status cum caput multa humidi-
tate impleret, soporis aut omnibus, aut plerisque,
ut cūq; laborarent, symptoma attulit, sub morbi
accessionem, ubi prauī humores nondum eō de-
uenerant acedinis, ut uigilias uehemētes, deliria,
phreniticōq; concitare possent. Ac sopor perraro
febribus ardentibus est adiunctus, fastidium per-
sæpe. Non est perpetuum tamē, ut prædicta duo,
assidua sitis, & deurens calor. Horrent uero, qui
febre ardente tenentur raro: quare hoc etiam an-
notauit. Quod iam sequitur, Febris non acuta: ali-
qui simpliciter, absq; negatiōe, Febris acuta scri-
bunt: alij cum negatiōe in hunc modum, Febris
non acuta: diuersam utriq; scripturā, ratione indu-
cti probabili habentes. Qui omittunt negatiōē,
quod diuelli ab ardēte febre acuta febris nequeat,
ut nec sitis. Alteri ideo scriptū cū negatiōe con-
firmantes, quod raro ijs & nouo exemplo accide-
rit cum sopor, tum hæc febris. Quippe his quoq;
illū aiunt subiunxisse: Neq; magnopere erant siti-
culosi: tametsi sit etiā febribus ardentibus hoc pe-
culiarissimum. Esse itaq; consentaneū, sicut erāt
non perinde sitibundi, sic eos nō ualde febricitas
se acute. Potuit etiam quod Hippocrates scripse-
rat, febris nō perinde acuta, esse ab eo qui primus
excripsit corruptū, errorq; mansisse. Hic se offert
non parua de omnibus pathognomonicis signis
quæstio. Nam si remotis ipsis affectus potest spe-
cies cōseruari, alia his pathognomonicis signis e-
rūt nobis ad affectū cognoscēdos certiora: q̄ qui
consti-

constituat, uolet illa merito pathognomonica in-
dicia appellare: & quæ ante uocabantur indicia pa-
thognomonica, assidentia. Quorum separari illa
non possunt, & affectus, ut ita dicam, constituunt
essentiam: Assidentia uero ex his sunt, quæ sæpe il-
lis accidunt. Si æger ergo non sitibundus sit, nec
magnopere febricitet acute, quæ iam nota esse mor-
bum febrem acutam dicemus: quanquam enim
permultis febre ardēte affectis esse fastidiosus con-
tingit, non est tamen hoc affectus proprium: quip-
pe multi etiam alij quomodocūq; ægrotantes fa-
stidiosi fiunt. Quare neq;, quod uisum quibusdam
est, qui sese duxerūt huiusmodi dubitationes de
clinaturos, etiam nobis est pronuntiandum, ab ex-
crementis cognosci in primis febrem ardentem.
Neq; enim uera in solis ardentibus febribus bilio-
sa alui reddunt, neq; his solis syntexis, id est, colli-
quatio accidit, uerum sunt hæc quidem in sympto-
matibus malis & exurentium febrium: ista tamen
qui excernunt, multi modice sitiant, & calores fe-
bris ferunt. Verum in præsentī statu ne talia qui-
dem erant excrementa. Nam aluius, inquit, his ple-
risq; turbata erat, atq; excrementa cruda excerne-
bant, & multa & tenuia. Videtur ergo Hippocra-
tes febrem ardentem assiduitate cognoscere sitis,
caloreq; exurente: sicut phreniticū perpetuo deli-
rio. Sic enim, quamuis non perinde sitiant ægri,
neq; ualide torreatur, per totum autem morbum
dicta duo sint symptomata, febris ardens esse dice-
tur morbus: existeretq; alia febris hac calidior, ut &
corpus fundat, reddatq; excrementa biliosa & syn-
tectica. Sed nō appellabitur ardens febris, nisi ad-
iuncta perpetuo habeat per totū morbū paulo an-
te cōmemorata duo, assiduam sitim, quantūlibet
biberit: ac perpetuum, & ardentem, fastidiosumq;
calorem. Proinde adest ferē illis intentissima sitis,
& febris feruidiissima. At raro, uti nūc, cum febris
non esset planē acuta, etiā non perinde ægri erant
sitibundi: quæ ideo signauit, sicut etiam hoc, non
prorsus fuisse deliros eos, quādo hoc etiam arden-
tibus febribus accidit. Nam parua esse signum de
mentis delirium, ante docuimus.

Nares pauca stillarunt.

Hoc in comitibus est malignarum ardentium
febrium, ut sanguinis profluvia lenium. Et quid
multis: omnis de naribus stilla, ut docuimus, pra-
uum est signum.

Accessiones pleriq; diebus parib. habebāt.

Et hoc quoq; inter rara est. Nam febres arden-
tes solent adeoq; omnes, ita ut illę, morbi multum
acuti accedere diebus imparibus.

Obluiio sub accessiones, languor, uocisq;
defectus.

Et obluiio manifesta est: & monstrata frequen-
ter est de exitalibus esse. Languorem uidetur ue-
luti dissolutionem & remissionem appellare om-
nium corporis partium, cum non aliter ac resolu-
tis proiectæ appareant. Quod quidem inter signa

esse perniciofa didicisti, ut alia quoq; signa omnia
quæ hoc libro recensuit. Quare hic interpretanda
sunt ea tantum, quæ obscura uidentur: & quæ de-
monstrauimus alias, solum meminero, nō autem
absolutam tradam eorum doctrinam.

Extremi pedes & manus his frigidiores e-
rant, et multo maxime circa accessiones: quibus
calor pedetentim, nec probe redibat: redibātq;
ad mentem, & loquebantur.

Varietate symptomatū, quæ morbi eius tempe-
statis habebāt, cōmemorat quæ sunt omnia praua.

Detinebantur aut sopore perpetuo, non so-
mnolento, aut uigilijs cum laboribus.

Ne hoc quidē obscurum ei est, qui ea habet in
memoria, quæ in libro De sopore tradita sunt et in
prioribus cōmentarijs. Cum enim uigilare ægri a-
pertis oculis non ualent, sed conuenient spe somni
cōciliandi, & uigiles tamen manent, uocamus il-
lum uigilantē soporē. Quibus sigs adlit dolor, ma-
nifeste uigilabūt magis ita affecti, adeo ut ne spe-
ciem quidē tenuis uideāt somni. Siquidē istis, qui
eo sopore tenent, usu uenit eiusmodi qddā, ut me-
dij inter planē uigiles intercedant & dormientes.

Alijs his plerisq; turbata erat, atque excre-
menta cruda excernebant, & multa, & tenuia.

Vel hinc liquet, nō attendere Hippocratem in
dignoscēdis ardentibus morbis speciē excremen-
torum. Cruda itaque dicit & tenuia, qui tum tene-
bantur febre ardēte, deiecisse: nec uerbum fecit de
meris biliosis, uel syntexi, quas quidam notas esse
febrium ardentium maximas existimant.

Vrinæ multæ, tenues, nihilq; decretoriū quic-
quam, uel boni.

Vbi de urinis agit, quæ acciderunt his, solet tra-
dere, nec addere bonum an malum denuncient,
nos putans, quæ in Præfagijs didicimus in uniuersum
de uitio uel bonitate urinarum memoria tene-
re. Hic adiunxisse puto, quamuis eas prædixerat
tenues esse, quod illis adscripsisset multas. Nā do-
cuisset memor se multitudine urinarum interim iu-
dicium fieri, indicauit hoc loco quāuis multæ es-
sent, nihil tamen decretoriū fuisse, neq; boni. Neq;
enim quō purgaret corpus, & instantia amoue-
ret, uidetur nunc molita natura multā urinam: sed
quemadmodum didicisti sudores & deiectiones
interdum ut superfluitatis humorū in corpore ma-
lorum symptomata, excerni, interdum expurgan-
te natura: ita nunc abundātis in corpore ferosi hu-
moris sunt urina symptomata. Ideoq; eis addidit,
nihil decretoriū quicquā, uel boni. Siquidem red-
debantur, quia ob nimiam copiam eas uasa susti-
nere non poterāt: uel quod mordacitate uehemen-
ti offenderentur, itaq; ad excernendum contende-
rent. Huiusmodi etiam hac ipsa tempestate uētris
erant excrementa, ut est supra dictū, & uero etiam
sudores illis erant consentanei.

Nec uero decretorij aliud in ita habentibus ullum aduertebatur. Neque sanguis rite profluxit, neque alius consuetus fiebat abscessus decretorius. Moriebatur quisque scilicet incerto ordine: plerumque tamen circa iudicia: quidam longius producebantur, qui largius sudassent.

Qui perniciose habebant, hæc his accidebant, quæ tibi hic collegit febris ardētis perniciose symptomata: quorum quodque iam audiisti ante frequenter, cur sit exitiale.

Similiter phrenitici quoque habebant.

Finite de ardentibus febribus oratione, transit ad ea quæ phreniticis acciderunt. Itaque & hic eius uerba attendamus.

Sanè hi nihil sitiebant.

De phreniticis agit: fuisse eos dicit non sitibundos, non tam quod illis multa humiditas in ore uentriculi afflueret, quam quod quæ patiebantur non intelligerent, & facultatem haberent stomachi appetitricem extinctam.

Nec phreniticorum insaniuit quisquam, quod usu uenit alijs: sed alio quopiam ueterno grauiter peribant.

Si non prædiceret: Nec phreniticorum insaniuit quisquam: sed simpliciter dixisset, presentes phreniticos ueterno perijisse, non erat absurdum accipere, eos conuersione in lethargum facta, ita defunctos esse. Nunc cum sit prædictum, Nec insaniuit quisquam: probabilius est perijisse cum sopore perpetuo phreniticos, hoc est, demētes: hoc enim discrimine solo. cum febre phrenitiam accipimus, nulla alia distantem ab insania, quam febre. Mentis siquidem utraq; noxa est: sed proprium insanientium est febre liberum esse, ut febricitare phreniticorum. Non est igitur nouum in corpore crudis collectis humoribus, ut excrementa commonstrant, esse sopitos illos simul & demētes euasisse: Sopitos quidem ex multitudine & frigore succorum crudorum: Demētes, quod acridinem pariebant & calorem putrescentes.

Erant præterea aliæ febres, de quibus iam acturus sum.

Reuocemus ad memoriam, quod postquam supra dixerit, febrium ardentium, quæ uigebant, hæc erat natura: utque hanc narrauit, & quæ illis acciderunt ordine omnia, & deinde rursus dixit: Similiter phrenitici quoque habebant. postea iam disputatione de his peracta intulerit: Erant præterea aliæ febres, de quibus iam acturus sum. Nam his uerbis febrium esse speciem, febrem ardētē, & phrenitiam ostendit. Febrem ardētē, quod perpetuam habeat sitim perpetuo coniunctam & multo ardore. Phrenitiam uero, ut sit assidua, unaque demētiā perpetuam habeat.

Os multis aphthis uitiatum, ulcerosumque, fluxiones ad pudenda multæ, exulcerationes, tubercula foris & intus secundum inguina.

Et ante quidem de his sermonem habuit. Verum quia de unoquoque seorsum agit, posteaquā ad autumnum usque generationē productam sacri ignis dixit, planè de ijs quæ nunc post eum describuntur, omnibus idem ostendit. Hac ergo de causa eorundem iterum meminit.

Lippitudines humidæ, longæ, diuturnæ, laboriosæque: genarum foris & intus germina, quæ multorum perderent aciem, quæ uocant ficos.

Abundantis humoris superfluitas uidetur duplicem habere speciem in crassitie & tenuitatis differentia, ut fere in humidis & tranquillis tempestatibus semper solet. Nam nisi peculiaribus utens exercitationibus uentiles corpus, & totum lustres, concitesque, copiam acerbis crassorum humorum & tenuium: Crassorum, propter socordiam: tenuium & aquosorum, quod uacuat non sint. Eorum igitur argumentum tenuitatis, alius est tenuis, similesque urinae: Crassitie, quod omne producit, & plurimis est adiunctus sopor. His ergo merito, quibus ad oculos affluentia uergebat, humidæ lippitudines fecit ob tenuitatem, & genarum germina causa crassitie. Nam quod ex humore in oculis manente humidum exiret, fecit lippitudines, hoc est, cum fluxione humidæ & aquosæ. Crassius uero partibus adhærescens affectus, tubercula excitauit, collum modo. Quod uero crassi humoris in profundo oculorum erat, dolores peperit.

Expullulabant cum alijs in ulceribus multa tum in naturalibus.

Quæ materie crassitudine in genis excrecebant, non hic tantum, uerum in pudendis quoque extitisse ait, & si qua pars alia forte esset exulcerata: humorum crassitie, ut dictum est, eiusmodi efficiēte excrecentias, quas fungos uulgo uocant.

Carbunculi æstate multi, & alia, quæ putredo uocantur.

Atque quod comoraret in corpore prauus humor, putredo increfcebat: æstate uero excipiente, neque ipsa Etelias habente, multo magis euasit. Ideoque calidi morbi plures, & prioribus deteriores uiguerunt. Ostendimus enim carbunculum ex calido quidem esse feruore, uerum crassa materia constitutum.

Papulæ item magnæ.

Apertum est ab *ἐκθύει*, quod est *ἐξογαῖν*, id est, erumpere, deriuatum esse *ἐκθύμασι*, id est, papulis, nomen, in ijs quæ sponte extuberant in cute. Hæc constant superfluis scilicet humoribus. Atque qualitatem etiā non iniuria subsequunt, cum tenues humores exulcerationē potius quam tumores creant: at crassi in tumorem pellem attollant. Liquet autem, quæ nunc in cute sponte sunt genita, eiusdem esse generis

generis, cum illis quæ in genis & ulceribus prædixit excrecere.

Serpentia ulcera, multis magna.

Magna, aut quod multum occuparent loci, aut quod adiuncta malam exulcerationē haberent, appellauit: quorum succedit utrumque humorum, quod diximus, uitio.

Quæ ad uentrem attinebant, multis multa incōmoda euenerunt. Primum tenesmi multis cum dolore: plurimis uero pueris, omnibusque impuberibus: quorum plurimi peribant, multo lenterici erant.

Tum humiditate ætatis, tum quia plus cibi summentes pueri, nutrimenta sepe corrumpunt, merito tenesmo corripiebantur. Qui cum altoqui dolorificus est & molestus affectus: dolorificus, propter tensionem: molestus, quod assidue desiderum sit: tum uero in hoc statu, quem plethoricum simul & prauis humoribus fuisse exundantem diximus, multi magis lenteria tenebant. Nam debilitata facultate retentrice, fieri lenterias didicisti. Est porro cōsentaneū, sicut extincta erat facultas uentris nutritiua, unde cibos prorsus ait paulo post eos fastidiuissimè: sic retentrice etiā fuisse læsam.

Dysenterici, neque admodum grauiter.

Consentaneū erat inferri hoc prædictis quibusdam, qui non grauiter ægrotarāt. Sed nullus is est prædictus. Immo uero contra magis, & priores omnes, & qui ante lentericos dicti sunt tenesmo laborasse, grauiter ægrotarunt. Quare est fortassis scriptura corrupta: quod in multis libris aliæ mendæ multæ, a primo librario commissæ, manserunt. Nam rectius scriptum sit: Hi quoque admodum grauiter. Quidam uero dictū aiunt: Neque hi admodum grauiter. perinde ac, Multi dysenterici non fuerunt: uolente indicare Hippocrate ex hoc grauiter, generationē morbi, non modum. Quidam quoque dysentericis nullo dolore affectis adiunctū sit, ideo dicunt, Neque hi admodum grauiter, ab eo esse adiunctū: ut intelligamus lentericos necessario esse dolore uacuos.

Alius biliosa, pinguis, tenuis, aquosa: atque ipse morbus multis eo erupit citra febrem, et cum febre: tormina dolorifica, prauè item reuolutiones: multorum quæ in corpore inerāt, suppressæque erant, exitus: quæ autem descenderent, dolores non tollebant: multæque erant corporis partes affectæ.

Præsens sermo omne genus continet morbi, quatinus natura inter se homines, ætatibusque & uictu distat. Ergo cum alijs alijs abundaret succus, a statu aeris hunc, ut demonstrauius, auxit: tandem putredine excipiente, putrefactio pro humorum differentia collectorum uariabat. Iam quia hæc in locum se cuique ægro natura imbecillimum conferebat, multis, quia satis multi homines essent, conti-

git partibus lædi. Proinde erat probabile natura biliosis, & ijs qui in ætatis erāt flore, & sollicitis, ijsque qui laboribus sese & administrationibus conficerent, hæc abundasse. Pinguis syntexeos esse ipse signa docuit: Aquosa, tenuis & serosa humiditatis. Porro multos dicit hoc morbo laborasse, hoc est, deiecisisse talia: etenim citra febres hoc dicit qui buisdam accidisse. At exitus, hoc est, uacuationes illis ait contigisse multorum, quæ inerant in corpore, & suppressæ erāt: quod fortassis significat, cum etiam multa in corpore retinerentur, tamen multa exijisse, quo minus exuentia dolores exoluisset. Nam qui sustollere illa, cum quæ suppresserentur essent etiam multa, possent.

Et hæc quæ offerebantur, egre admittebant. Nam purgationes multos offendebant. Quorum qui sic habebant, subito multi peribant: multis malum producebatur.

Oblata potest dicere tum omnia in comuni remedia, tum priuatim cibum & potionem. Purgationes, quarum fecit mentionem, utriusque possunt annumerari. Nam nihil cōtulisse ita affectis remedia, ut ille nihil dicat, in aperto est. Si quidem cum multi morerentur, nullius erant usus omnibus illis auxilia.

Vnoque uerbo: qui longis morbis, uel acutis tenebantur, uentris uitio omnes præcipue exanimati sunt. Cunctos namque uenter sustulit.

Et pestis quoque illa longissima, quæ nostra ætate uulgata est, per excrementa alui omnes prope peremit. Quæ euacuabantur, erat syntexis. Quod quidem esse symptoma uidetur in perpetuum febris, quam pestilentem priuatim uocant, cum ^{† al. quæ mor} mortales uel citra febrem pestis corripiat. ^{† pestem corp}

Omnesque in quos equidē tunc incidi, cibum, quocumque detraherentur prædictorum morborum, fastidiebant: multi autē, maxime ij qui ex his erant, & ex alijs, qui in malis erant.

Etiā hoc symptoma omnes cepit, qui in peste diuturnā, quā modo uiguit, laborabant: quare factum est, ut multi morerentur. Fortissimi ergo, qui uim sibi ipsi adserentes, cibum oblatum assumpserunt, omnes fere superstites fuerunt. Plurimi uero mori, quam comedere quicquam prius duxerunt. Atque hæc ipsa accidisse illis uidentur, qui tum egrotauerunt, maxime uitio uentris. etenim & huius est opus, ciborum appetentia.

Erant hi sitibundi, illi non.

De his hoc loco, qui aluo turbata, ut ipse appellauit, citra febrem afficiebantur, sermonem habet: quod est ex his uerbis clarum, quæ subdidit: Ex his, quos febres tenebant, aliæque nemo circa potum in tempestiuus erat. Apertum est etiam ex illis quæ supra diximus, cur non essent sitibundi omnes, nec sit liberi. Crassitudo enim humorum, & tenuitas aquosa erat acruata, frigida illa quidē sua sponte utraq; sed acquisitum a putredine calorem mutans.

Quare

Quare in quibus excellere iam putridus calor, erant sitibundi: in quibus nondum, hi contra merito non sitiebant.

Ex his quos febres tenebāt, aliaq; nemo circa potum intempestius erat.

Posteaquā priori capite dixit, de ijs qui ex uentre laborarunt, quod partim sitibundi, partim non essent: hic nunc de aegrotantibus simul cum febre ait, non magnopere ullum fuisse sitibundum, neq; ut medicis non esset audiens. Quod hinc est factū, quoniam non perinde his multa, copiosa, putrida sanies in uentrem, ut prae dictis confluere.

Urinā multā erant, neq; erant illā ex potu ingesta, sed illam excedebant: mireq; etiam uisiofa erant urinā reddita. Neque enim inerat crassitudo, uel concoctio, uel proba purgatio. Nam purgationes per uescicam commodā, bonum multis portendebant. Plurimis uero synrexin, turbationem, dolores, diurnitates, & nulla iudicia.

Quae sunt dicta, clara omnia sunt, & memoriam, non interpretationem postulant. Ipse namq; superiori sermone, quē ego exposui, nō obscure ostendit, esse cum urinā symptomatis ratione uacuentur, sicut sudores, uomitiones, & deiectiones.

Sopiebatur in primis phrenitici, & qui febre ardente tenebatur: tum etiā in alijs morbis omnibus maximis, quod febre adiunctā haberet.

Soporē creauit materīe crassitudo, & praeter ceteros his, quibus erat affectū caput. Est aut phrenitici affectū per se: sed in ardentibus, febribus per accidēs. Nam febris calor prauos humores, qui tūc crudi & frigidi abundabant, ad caput subuehit.

Plerisq; uel grauis sopor comes erat, uel tenues atq; parui somni.

Grauis sopor, a quo aegre quis excitetur, accipiendus est: cuius cōtrarius est, qui tenues & paruos somnos habeat. Quorum accidit primus his, quibus crassitudo & copia exuperabat frigide materīe: alter, quibus putrida tenuitas.

Multa praeterea febrium alia genera uulgabantur, tertianarum, quartanarū, nocturnarū, continuarum, longarum, uagarum, fastidiosarum, inconstantium.

Quia humores noxij erāt diuersi, ideo cum alijs morbi, tum plura iam inciderunt febrium genera. Meminit autem intermittentiū, quae numero tres sunt, quotidianarū, tertianarum, quartanarū: Tertianarum quidē & quartanarū nominatim primū: quotidianarū uero dicendo, nocturnarū. Nam earum ex quo duplex est differētia, quatenus hae in terdiu accidunt, illae noctu, inde diuersa nomina inuenerunt. Hippocrates earū, quae tum uigebāt, mentionē fecit, quae erāt nocturnae. Memoria itaq; reperamus etiam, q̄ cum & primo libro & secun-

do Morborum uulgarū, tum multos separatim & gros adduxerit, tum integras sit tempestates persecutus, nūq; nec quintanā, nec septimanā scripsit, uel aliā febrem multorū dierum. Nec uero etiā in tertio libro Vulgarū morborum, neq; ante, neq; posthac ad finem usq; Vnde mihi in mentē uenit illa quae primo libro Vulgarum morborū tradita sunt, infarcta ab alio suspicari, ubi alias esse quartanā febre plurū dierum statuit. At in praedicta oratione intermittentiū genus propria appellatione non nominauit quemadmodū continuarū, sed est tantū omnes eius species persecutus: deinde communi nomine continuas indicauit, quarum febres ardentes praedixit, & phrenitidas. Postea longarū nomen & uagarum prodidit: ubi mihi memoris eius, quod est initio propositae orationis dictū, sebris ipsum omnia quae collegit, species appellare.

Omnes hae cū multa turbatione erāt coniunctae. Ventres enim plerisq; turbati cū horrore, sudores non decretorij: & urinā ex, quas supra descripsimus. Hae erant illorū plerisq; longa. Nam qui ipsis abscessus fiebāt, non iudicabāt, ut in alijs. Omnia quidem omnibus difficulter iudicabantur, uel omnino nō iudicabantur, uel producebatur: his uero multo maxime. Tamē horū pauci ad octogesiū diem iudicabantur. Maximā partem temere reliquerūt. Horū pauci moriebantur, ex aqua inter cutē, qua non decubebant. Multos etiā in alijs morbis tumores excitabant, praeter ceteros uero tabidos.

Praedictas dicit omnes febres adiunctā habuisse multam turbationem: mox ipse, quae esset turbatio, exponit, describitq; earum symptomata. Reliqua, nisi priora exciderint, clara sunt.

Maxima erat & grauissima tabes, haecq; plurimos peremit. Nam cum multi hyeme coepissent, maxima ex parte decubuerunt, partim relictū esse sustinuerunt. Verum ante uer, qui decubuerant, ferē perierunt. Reliquorum tussis neminem reliquerūt, remissiores tantū aestate fuerunt. At sub autumnū omnes decubuerūt, atq; multi obierunt, quorū aegrotabāt plurimi diu. Coeperunt igitur horū plurimis subito ex his esse deteriores, tū horrores crebri, saepe febres cōtinuae, acutae: sudores intempestiui, frigidi, multū perpetuo. Multum uero erat frigus, et uix eis calor reuocari poterat. Vētres uarijs modis substiterunt, rursusq; statim fiebant lubrici. Quae pulmonē infestabant, per aluum omnia reddebatur. Copia urinarum parum bonarū, syntexes malae. Multae tussis tenuerūt cōtinentes, & multa excretae cocta et syntectica, min⁹ tamē cū labore. Quae etiā siquādo essent difficiliore, rursus

rursus lenius omnibus purgabatur, quae pectori incommodabant: raucedines non mordicantes, neq; falsugines quicquā molestabant. Lenta uero, & alba, & liquida, spumosaq; multa caput demittebat. At multo hos et alios maximū comitabatur malum fastidium ciborum, ut supra docuimus. Nam ne potum quidem libenter cum cibo sumebant, sed citra sitim debebāt.

Dixi etiam supra, repleto in calida & humida uentisq; uacua tempestate capite, ex destillatione in pulmonem descendente tabem constitisse, cuius etiam per stomachum portio in uentrem delata, eum turbauit. Quae deinde dixit de tabidis, & si ijs qui praedictorum meminerunt, clara sunt, faciam tamen ut quae uidebuntur referenda, haec de clarem. Primum hoc inter ea est, ineunte uere plethorū tabidos obijisse, ex aeris immutatione. Dixit enim extremam fuisse hyemem asperam, & circa equinoctiū iam Aquilone spirante ninxisse. Quae tabidis conuersiones infestissimae sunt, itaq; autumnus etiam perniciosus est. Vnde in Aphorismis eum ipse dixit tabescentibus aduersarium esse. Et quidem Aquilo partibus thoracis officit uniuersis. Quare in Aphorismis ait, tussis, raucedines, laterum dolores & pectoris existere, flante Aquilone, praecipue quibus iam sunt haec uisiosa, & caput repletum destillationem deriuat. Vnde aestate tussis dicit remissiores fuisse, hoc est, imminutas, & moderatiores. Nam fuit, ut ipse scripsit, serena aestas & calida, ut ediuerso principium insequentis autumnus tabidis inimicissimum. Dixit enim: Sub Arcturum rursus flate Borea multum pluit. Quod autem longo spatio produceretur non solum tabes, sed & alij morbi, in causa crassitatis fuit materīe nihil habentis sua sponte acedinis & caloris, sed die a putredine mutuantis. Planissimum hoc fecit hisce uerbis: Raucedines non perinde mordicantes, neq; falsugines quicquam molestabant. Lenta uero, & alba, & liquida, spumosaq; multa caput demittebat. Quod reliquū est huius capitis, omne memori superiorum clarum est.

Grauitas corporis cum sopore.

Sepe est dictum, emoriente sustentatrice & motrice corporum facultate, quae pridem ab ea ut leuia ferebantur & mouebantur, grauiā uideri.

Quibus ferē omnibus tumores fiebant, qui in aquam inter cutem eruperunt.

Non mirum, si propter abundantiam crudorum humorum ad hunc affectum quidam deuenerūt.

Horrebant, & sub mortem delirabant.

Cum prauitas humorū ex putredine parta increfceret, horrore corripiebantur, & delirio progressu temporis, quo etiam expirarunt.

Genus erat tabidorū, glabrum, subalbum, & punitosum, subrubicundū, cescum, leucophle

gmatia, ac quibus scapulae in morem alarum prominebant, mulieresq;. Idem melancholicum genus, & sub sanguineum. Febres ardentes hos & phrenitides & dysenteriae tentabāt. Tenebatur iuuenes pituitosos exercitabant: Diuturna alui profluuia, & acria excrementa pinguiāq; biliosos.

Corporis formas eorū, qui tabificis morbis corripiebantur, reddit. Glabrum igitur, quod est depile, indicat iusto frigidius temperamentum: nec hoc ad pueros refertur: semper sunt enim hi propter aetatem calidi: sed ad adultos, ut in commentarijs De temperamentis declarauimus. Idem albus color: ubi quidē miror, quid praepositionem sub addiderit, subalbum dicens. Nam in rubicum do recte sane dictum est subrubicundum. Didicisti namq; rubentem colorem calidū denotare temperamentum: Subrubrum non perinde ac album frigidum: non tamen etiam calidum. Qui uero alba pituita affluat (quos Graeci λευκοφλεγματιες appellant) si quam habemus traditorum in libris De temperamentis memoriā, citra cōtrouersiam sunt frigidi temperamentum. Est his molle corpus et tumidius quodāmodo, propemodū ut aqua afflatis inter cutem, quam Leucophlegmatia appellant. Itaq; omnes hi sunt planē frigidi temperamentum. Pituitosi uero ut audiui, temperamentum malorum pleni humorum. Praeterea de caeliis, semelq; de oculorum coloribus, in cōmentarijs De temperamentis didicisti non esse existimandū pro certo ex tali signo de totius temperatura corporis, nisi solorū oculorū, sed neq; horū quidem euidenter in praedictis. Nam primū oculos, qui χερότι, hoc est, caeli uocant, qui sint considerandū, reuocandumq; ad memoriā Poeta quae scripsit, ubi ait: αἰχμήν, ἄγροτοί τε σὺν, χερότι τε λέοντες.

Deinde ubi uideris multos leones, ita memoriā color oculorum mandandus est, ut ualeas, cum in hominibus conspiciatur, facile agnoscere: cumq; uideant illi tales esse, temperamentū quoq; quod ad oculos attinet, calidū & siccū dices. At huic non parum multa in praesenti oratione repugnat. Primum enim cum frigidior temperamento cecum collocauit. Postea biliosos appellauit, quasi ab his dissidentes, cum aperte sint hi temperamentum calido & sicco. Immo uero ipsi morbi, quos de scripsit a corporis formis, significat primo loco relos esse omnes frigidiores, rubicundos calidiores, biliosos abūde calidos. Nam haec tempestas in corpore uidetur humores acruasse, & replese caput: idq; omnibus morbis cōmune fuisse, sed fuisse suo quēq; morbo aliū alio correptū, pro sua cuiusque natura: Alui fluxionibus, acribus deiectionibus pinguibuscq; biliosis. Nam ipse in Praefigijs dixit, pinguitudines innatantes similes aranearū telis reprehendas esse, indicat em̄ syntexim. Quare biliosi merito in febres syntecticas inciderūt, ostendebanturq; alui deiectionibus. Rubicundi uero, & ad

Et ad melancholiam appositi, & crasso sanguine ca-
lidoque præditi, non iniuria phrenitide sunt & febre
ardente correpti, & etiam cruentis dysenterijs &
fieri potuit maxime. Duplices enim eas scimus esse.
Intestinis exulceratione erosio altera differentiam,
alteram cum copiosus sanguis per uenas, quæ ad
intestina pertinent, euacuatur. Quæ autem essent
naturæ uel calidiores tatum, uel frigidiores simul
& humidiores, has par erat, ut & quæ nec facile fe-
bribus cedebant, nec biliosis affectibus, in solas in-
cidisse capitis destillationes, itaque intabuisse. Quia
uero scripsit Hippocrates: Genus tabidorum erat
* glabrum, subalbum, pituitosum, subrubicundum,
& sermoni etiam cassios inseruit, dignum mihi hoc
quaestione uisum est. Consentaneum erat non cas-
sios, sed glaucos potius dicere, quod hi frigidi, illi
humidi, alij pariter frigidi & humidum temperamen-
ti esse uideantur: quorum nihil cum præsentis dis-
putatione pugnat. Comparemus tam cum his in-
fantes, Scythas, Gallos, & Germanos, qui plane
temperamento sunt humidiores, frigidiores uero non
citra controuersiam. Mihi igitur uisum est operæ
pretium, ut de colore oculorum cassiorum habere
tur quaestio. Interpretes libri huius Empirici qui-
dem, unaque cum his Lycus, ut alia multa, sic hoc
omissa causæ inquisitione prætereunt: Hippocra-
tici uero quidam temperamenti esse calidi signum
cassium, quidam sicci dicunt. Sunt qui neutrum tam
addant. Sabinus quidem hoc demum satis habuit
dicere, Cassium uero quia est sicci, opportunitum
est tabi: Neque causam, cur id scripserit, adducit: ne-
que alia quibus hoc est adiunctum, esse omnia fri-
gidioris temperamenti & humidioris signa. Num
ergo pro glauco Hippocrates cassium falsus uoca-
bulo scripsit? Nam quid dicas aliud? Sed hoc in
communis sit considerare propositum. Ad reliquam
iam orationis partem accedamus: Nam in morbis
tabificis una cum prædictis etiam *ἡσυχία*, id
est, quibus scapulæ in modum alarum prominent,
cōmemorauit, qui non propter temperamentum,
sed propter uitiosam thoracis figuram, obnoxij ta-
bi sunt. Probabile tamē est eius figuram natium
calorem sequi. In fine, ubi de tabidis tractat, quan-
do Hippocrates adiecit, Et mulieres; animadu-
tendum est, utrum hoc modo dixerit, quasi dicas,
mulieres perinde ac uiros tabe fuisse correptas, quæ
erant eorundem generum; an licet his notis care-
rent, frequentes tamen dicat in hunc affectum mu-
lieres incidisse, cum humidiores sint & frigidiores,
ut qui quosdam uiros ex suo cuiusque temperamen-
to tentauit, hic per multas mulieres ex cōmuni.
Equidem utrumque censeo cōsentaneum esse. Nam
est uerisimile frequentiores uiris mulieres, propter
temperamentum suum cōmune, tabe captas esse:
ac præ cæteris illas quæ eius erant generis, cuius re-
censuit uiros. Quia uero subdidit melancholicum
genus & sub sanguineum, febribus ardentibus præ-
cipue fuisse & phrenitide affectum, ad memoriam
quæ didicimus, reuocemus, quibus multus sanguis
& calidus generatur, prompte in melancholicorum

humorum hos uitium deuenire. Quare accipe non
hos, qui atram iam multam bilem acruauerunt,
sed qui ad generandam eam essent appositi: qui sa-
ne, ut calidis arriperentur morbis, quod natura es-
sent calidiores, merito factum est. Posteaquam au-
tē supra dixit pituitosos esse tabificis captos mor-
bis: nunc addita his ætate dicit: Tenesmi iuuenes
pituitosos exercitabant: nempe quod non tantum
naturale temperamentum esset ad cōmittendum
tenesimum primum, sed ætas quoque calida esset: ut
ex acri & putrida pituita tenesimum intelligamus
ortum. Si quidem meatum ad ieiunum intestinum
ea pituita exulcerans, ad excretionem assiduam &
gros irritauit. Tensiones autem & desidendi cupi-
ditatem uehementiorem habent tenesimo laboran-
tes & dysenterici, propterea quod ægre pituita ex-
cerni potest: corporibus enim præ crassitie & uisco-
sitate inhærescit, non ut flaua bilis, statim permeat.
De naturis autem biliosis antea dicebam, merito
illis acres deiectiones esse propter pallidam, flauam
& amarā, quam uocant, bilem: pingues uero pro-
pter colliuationem: quibus excrementis ob colle-
ctorum copiam uitiosorum humorum longa suc-
cessisse profluvia uentris.

Omnes, quos supra descripsimus, uer erat
infestissimum, plurimosque sustulit. Aestas com-
modissima, minimeque multos peremit. Autu-
mno rursus, & sub Vergiliis multi interierunt
ἡσυχία.

Vitioso humore, qui collectus erat, in corporis
profunditate recluso ab aeris frigore, quo extre-
ma hyeme & ineunte uere erat infestus, haud iniu-
ria maxime quidem tabidis, ut ante dixit, & uero
etiam alijs uere contigit perire: aestate, quæ serena
erat et sicca, omnes releuari: iterumque aere sub Ar-
cturum in humidum uertente, merito multi toto au-
tumno ad occasum Vergiliarum in fine præsentis
status, quartana febre perierunt. Quædam exem-
plaria adscriptum habent, quarto: alia, febre quar-
tana. Et quæ his sunt uetustiora, literā Δ quæ alijs
literis est maior. Sunt quibus nihil est omnino ad-
scriptum. Qui itaque cum i scribunt *ἡσυχία*, hoc
est, quarto, quare datiuo casu esse id dictum iudi-
cant, hoc modo interpretantur: Multi die quarto
perierunt. Qui sine i, esse id additum: similem ef-
se hunc ante expositis in primo libro Vulgarium
morborum uolunt, & quartum esse statum, com-
memoratis scilicet cum eo tribus illius libri stati-
bus. At quibus in exemplaribus pro quarto, Δ tan-
tum est adscriptum, idem significatur ac quarto.
Quod quidem non aliter, atque notā à Pamphilio
Mnemone scriptæ, symbolice uidetur positum esse.
Atque hanc ueteres unam lectionē agnoscunt. Qui-
dam qui hæc deflectere studebant, cōmutata scri-
ptura fecerunt *ἡσυχία*, hoc est quartana febre:
atque hanc esse totam orationem statuerunt: Autu-
mno rursus & sub Vergiliis multi febre quartana
interierunt. Itaque tatum legit in suis exemplaribus
Capito

Capito: cui tamen subesse uidetur mendacium, si a-
ue de ægrotantibus, siue de febribus, accipias. Nam
de ægrotantibus quidem prorsus est absurdum. Ne-
que enim probabile est præsentē humoris statum
adeo esse cōsecutos acutos morbos, ut quarto die
perimerent ægros. De febribus uero uerisimile e-
rat, tum quoniam deustam diuturnitate crassam ma-
teriam probabile erat in melancholicum transisse
excrementum: tum quod anni erat tempus Autu-
mnus. At febribus tamen uigentibus quartanis,
non perissent multi. Securam etenim scimus esse
per se hanc febrem, ut de ea Hippocrates dixit.

De ijs quæ ad exitum libri sunt adscripta.

A pestilente tempestate sedecim narrat ægros ad
finem usque libri. Inde sunt adscripta quædam, de qui-
bus uidetur recte Dioscorides statuere, qui uult ea
statim tempestate subtexta: huncque illis libri locum
in sua ædificatione attribuit: itaque ea hic nos exponē-
mus, si prius hoc tantum dixerimus. Videtur mi-
hi hæc quoque alius adscripsisse, non ipse scripsisse
Hippocrates. Videtur uero mihi merito æstas in-
sequens profecisse. Nam tollit æstiuos morbos in-
stans bruma, æstas insequens brumales. Atqui erat
incōstans æstas. Etenim subito calida euasit ac au-
strina, uentique in ea siluerunt: profuit tamen ad aliū
statum mutata. Enim uero reuocemus ad memo-
riam, quæ de æstate in narranda tempestate scri-
psit in hac uerba: Aestas serena erat & calida, ma-
gni erant æstus. Et elix parui non continenter spi-
rauerunt. Quare par erat moderatior æstas mor-
bos esse, ex humorum, ut dictum est, ortos exupe-
rantia, qui ineunte uere potissimum prodierunt.
Quia illud frigidum, in altum corporis repulerat:
iam æstas quæ illud squalida & calida excepit, si-
mul & ad cutem malum traxit humorē, & diges-
sit eius portionem non minimam. Quo tempore
si Etelix spirassent, morbosum humani corporis
statum omnem absterfissent. Quia uero eius super
erat pars, moxque sub Arcturum flante Borea mul-
tum pluebat, humores qui nimis per cutem mana-
bant, rursus impediti sunt, & in profundum cor-
pus impulsu. Hinc de integro ægrotare, multique
mori coeperunt. Hac ergo de causa ægrotantibus
id temporis, æstas non nihil profuit: non quia mor-
bos, qui hyeme coeperunt, elidi sit probabile æsta-
te. Tamen ita se habeat res, ut qui hyeme emer-
sint, æstate profligantur: & quos produxit æstas,
hyeme, Aestiuu siquidem & brumales morbi intel-
ligendi sunt, qui æstate, quæ in natura sua cōstat,
& hyeme præ cæteris existunt. Ita enim in Apho-
rismis Hippocrates dixit: At morbi omnibus om-
nes temporibus anni & existunt & ingrauescunt.
Sunt tamen qui certis anni temporibus emergant
ingrauescantque. Sub hæc quæ uere regnant agri-
tines, quæ æstate, & autumno, hyemeque recedunt:
nimirum ubi nihil in aere innouetur. Nam si uere
eodem die modo calor, modo algor intendatur,
morbos aut autumnales impedire. Neque enim tem-
porum anni nomina, cæterum temperamenta cer-

tas morborum formas cōmittunt: quæ ubi uariet,
non possunt non una secum morbos commutare.
Iam uero proposita oratio morbos uult, qui hye-
me extiterunt, æstate repelli, uel si uitioso sit æstas
temperamento: cuiusmodi cum aliquando in Cra-
none fuisset, carbunculos statim excitauit. Qualis
si in præsentis esset, plurimos malorum succorum
& putridorum abundantiā aucta & iam putrefacta
peremerat. Quamobrem mendacium esse apparet,
& refragari Hippocrati, brumales morbos pror-
sus æstate discuti: cum qui hoc præposuit, nescire
rit quosnam morbos dicat Hippocrates singulis
anni temporibus esse proprios. Nec uero etiā est
necesse reliqua hic referre, quæ aliis in uniuersum
præscripsit. Quare illa semel præteribo. Plana nam
que sunt omnia, & in libris, quos ante hac enarra-
ui, abunde de his disputauit.

De ægris post tempestatem.

Sedecim post tempestatē ægros descripsit Hip-
pocrates, qui, ut quidam censent, in ea laboraue-
runt: quando ipse, ubi finem facit de ijs quæ tum ac-
ciderant, narrandi, sic dixit: omnibus *ἡσυχία*
ἡσυχία uer erat infestissimum. Potest tamē de
supra descriptis dictum esse uerbum hoc *ἡσυχία*
ἡσυχία: qui usus apud multos est. Nā sedecim
hos ægros aliud tenebat morborum genus, ac com-
memoratos ab eo in tempestate pestilenti. Verum
quæ de his ægris prodidit, non fufam iam requi-
runt interpretationē, si memoria, quæ ante expo-
suimus, teneas. Nam omnium propē symptoma-
tum & signorum, quorum Hippoc. meminit in ægris,
de quibus uerba fient, reliquū, quod non sit ante
dictum, est nullum. Itaque summam percurramus
ea quæ in his sunt scripta: sicubi quid se offerat, quod
antea non habuimus, illud solum elaboraturi.

In Thaso Parium quendam, qui supra Dia-
næ ædem decumbebat, febris corripuit acuta,
primo continua & ardens. In principio sitibun-
dus erat, & sopore tenebatur, rursus in somnis.
Inter initia uenter turbatus, urina alba. Die sex-
to erat oleosa urina, alius biliosa pinguisque, de-
lirauit. Septimo grauiora omnia fuerunt, nihil
dormiuit, cæterum similes erant urinæ, & mens
perturbata, alius item biliosa pinguisque. Inde
die octauo parum ex naribus stillauit, uomuit
uirulenta & pauca, aliquantisper dormiuit. No-
no nihil est mutatum. Decimo cuncta fuerunt
remissiora. Undecimo sudauit, at non toto cor-
pore: extremitates frigerunt, moxque recaluit.
Duodecimo febris acuta: deiectiones biliosæ,
tenues, multæ: urina suspensiones habebat, de-
lirauit. Septimodecimo grauius laborauit: ne-
que enim uel somni, uel febris producebatur.
Vigesimo undique sudauit, in somnis, deiectio-
nes biliosæ, à cibo abhorrebat, sopore teneba-

tur. Tercio & uigesimo recidua. Trigesimo quarto febre fuit liber, alius non substitit, atque calor rediit. Quadragesimo febre liber, alius spatio paruo non substitit, à cibo abhorrebat, rursusque aliquatulum febricitauit, idque semper inconstanter, modo à febre liber, modo non liber: nam si quando intermitteret, essetque leuior, repetijt: ferculis etiam multis uitiosisque utebatur. Circa reciduiam somni mali, delirauit: urinamque tum reddidit crassam illam quidem, caeterum turbatam & malam: alius astricta rursusque laxata: febricula continua: deiectiones multae, tenues. Centesimo uigesimo die obiit. Erat huic alius ab initio ad finem usque lubrica, excreuitque biliosa, humida, multa. Cum substeret, seruida, & cruda. Urinae perpetuo malae. Sopore cum doloribus ferè tenebatur. In somnis erat, à cibo abhorrebat. Continenter ardente febre laborabat.

Est interpretum quorundam arguta hic assiduitas, qui aegri patriam aiunt non esse temere adiectam. Et enim auctoritatem esse Asclepiadae, Parios maximum consequi à sanguinis missione emolumentum. Absurdum uero sit, quando nihil hic de sanguinis missione dixit Hippocrates, ideo aegro putare patriam adscriptum esse nomen. Multo iam faciù absurdius hi interpretes, qui nuncque inuestigarunt, cur in tanto numero aegrorum semel Hippocrates sanguinis missionem meminerit, quod nos sumus commentati. Quare istis repudiatis, quae iuueni inter est audiuisse, haec referemus. Verbi gratia, quod de urina scripsit oleosa in praesente aegro sexto die. Nam quidam pinguem urinam ita censuit ab eo dictam esse, quae liquecente pinguitudine per morbum feruida & adurentem sit. Nonnulli colore & crassamento olei similem. Equidem tale saepe urinam nullo aegri detrimento redditam conspexi, immo uero interim plane è contrario, in morbi concoctione. Haud tamen est ita uisa prorsus, ut oleum, pinguis urina. Nam quod modo narrauit, Urina oleum & colore & crassamento representans, nequaquam pinguis uidetur. Et ipse autem in Praesagijs Hippocrates dicit, pinguitudines telis araneorum similes innatantes esse considerandas, nam colligationem nunciant. Nos uero pinguedines fluentes uidimus frequenter, uerum nuncque excretam talem prorsus urinam, neque in medio pingui pendere, quo minus subsidere. Nam ita est comparatum natura omne pingue, ut reliquis humoribus inuehatur. Ac ne in Praesagijs quidem Hippocrates uerbum de his urinis fecit, cum omnia sit, quae in acutos morbos cadunt, sedulo & aperte persecutus. Iam etiam die eodem sexto aegri dicit, de quo hoc loco agimus, biliosa atque pingui deiecit: quae uidentur aperte fundenti pinguedinem febris esse consequentia. Atque uidebitur istis qui pinguem

putant esse urinam oleosam, suffragari. Potest autem ad contrarium etiam referri. Nam omnino Hippocrates urinas pingues diceret, siquidem haec quoque oleo similes sunt. Iam cum diuersa in urinis & excrementis nomina usurpauerit, innui uidebitur, suam utriusque significationem illum tribuisse. Quare mihi probabilius uidetur, urinam olei referentem colore & crassitatem, hic oleosam dici. Vtrumque ego interpretabor. Etenim pingui si urinae habuissent, ita ut excrementa, sint illa censenda quidem praua, at non semel exitiales tamen, quod non perinde sit carnem colliquefcere ac adipem. Nam calor est feruentissimus, qui carnem fundit: moderatior, qui pinguitudinem. Nempe fusa omnes putant medici, quae aluo exeunt, à pinguibus deiectionibus distare. In peste quidem longissima nostrae aetatis colliquata prope omnes excreuerunt: quidam mere fulua, quidam moderatius, omnes certe putida. Verumtamen uero excretiones letales sunt, nec morbum ducunt, Parius hic uiginti dies ultra centum aegrotauit, idque cum malam haberet rationem uictus. Nam ipse de eo Hippocrates scripsit: Et ferculis etiam multis uitiosisque utebatur: quo est factum, ut pinguem urinam redderet die sexto & proximis. Non erat ergo eum cito mori necesse. Quod si non fuit pinguis urina, sed olei colore & crassitie adsimilis, ut ab urina omnino erat etiam probabilius hominem non moriturum. Sed quod in eiusmodi obseruauit urinis, rem multo utilissimam, iam proferam. Nam ut non est ipsum oleum unius neque coloris, neque crassitudinis, sic nec oleosa urina, pallida prorsus erat, sed aut plus, aut minus. Quicquid igitur ipsius ad candidiorem tendit colorem, exoluto colore pallido, humorum denotat cruditatem: quod uero uehementer pallidum est, ut ad flauum accedat, biliosum calorem. Periculum igitur his urinis non ob prauitatem subest, sed ob febris uim. Quorum aliqui, si reliqua sunt cuncta salubria, breui liberantur. Nihil habet ergo admirationis, si in talibus urinis quis longo tempore morbum traxerit, utro modo oleosas accipias. Non enim sunt illae quidem salubres urinae, non tamen magnopere perniciosae. Porro ex istis quae in exitu scripsit historiae, prauitas humorum quaedam tenebat Parium biliosa, & uentris iecinorisque extinguebat facultas. Nam ubi finem imponit his narrandis quae illi acciderunt, scripsit perpetuo usque ab initio turbata aluum fuisse, deiectionibus biliosis & humidis: Interim etiam suppressam fuisse feruentibus crudisque deiectionibus. Hinc tibi humorum, quod morbum induxerunt, liquet uitium. Itidem ex eo quod toto ferè morbo oppressus sopore fuit & in somnis. Iam quod extinguebatur naturalis facultas, eius defectus in morbo appetentiae significat. Neque enim latet, Hippocratem *ἀπορίας* more antiquorum Graecorum eos qui appetentia carent, appellare. Atqui uidetur imbecilla fuisse natura, quae iudicium saepe moliretur, nihil tamen proficeret, sed morbo esset inferior: huc accessit malus hominis uictus, qui quidem non leue adfert ad exitum momentum

mentum. At uero dierum decretoriorum ratio exaetate & hic constitisse uidetur. Omnes enim decretorii motus & reciduae in hosce dies aegro incidunt. Etenim undecimi meminit, et quartidecimi, à quo decimi & septimi, postea uigesimi, & uigesimaliquarti, & trigesimaliquarti, atque quadragesimi, postremi omnium centesimali uigesimi, quo defunctum esse hominem ait. Quod uero dixi ante, non praeferbo hic. Siquis errores interpretum huius libri refutet, in crimen incidet loquacitatis. Itaque ut illic quaedam sum exempli gratia referre compulsum, ita hoc loco facia. Sabinus ergo quod de aegri patria attulit, supra indicaui. Quae uero de oleosa ille urina, hoc loco commemorabo. Tanti enim huic iuscerei commentatio est. Itaque de ea in haec uerba scribit: Oleosum igitur sunt qui bilem dicant esse, uerum non est bilis, quandoquidem non ita esset perniciosum. Nam bilis frequenter exit, neque offendit quicquam. Alij neruos, ossa, & cartilagine di cuncta fusa esse: huius enim omnia haec coloris esse. Sed falluntur ij qui colorem oleosum ossibus ferunt, & cartilaginibus, neruisque esse similem. Neque enim eatenus uita sit extracta solidis partibus marcescentibus. Vigesimo enim die supra centesimum uita excessit, cum talem urinam reddiderit. An uero propterea potius hic est aeger descriptus, ut ideo ostendat, oleosa reddita urina nullam esse mortis expectationem, sed aliquandiu sustinere potuisse uolentiam, deinde mortuum esse, itaque salutis spem fuisse nullam superato morbi seruiore? Hic praedictis Sabinus mox adiungit: Quid est ergo oleosum? Ut oleum externum ignem alit, ita nostrae naturae, quae adsimilis est igni, alimentum est coctorum ciborum adeps. Proinde oleosa urina nutrimentum est naturae: ostenditque naturam cibum non sentire, ideoque iam interijisse, quia non nutritur natura. Longus uero hic morbus iure erat, quod pars tantum detraheretur, non uniuersum naturae alimentum. Haec uerba sunt Sabini, cuius est sententia: quem admodum externus hic ignis oleo nutrit, sic institum nobis calor. Itaque oleum est his ex usu, qui corpus recuperare uolunt. Ad haec, ut colore & crassitie sit similis oleosa urina oleo, non pinguitudine tamē, uel olfactu, uel gustu. Quare mireris sane hos, qui cum aliena male reprehendant, sua placita nullo iudicio literis produnt.

Mulier quaedam, quae apud frigidam aquam in Thaso aegrotabat, postquam filiam peperisset, nec esset purgata, tertio à partu die febre correpta est acuta et cum horrore ueniente: multo tamen ante partum ex febre decubuerat, cibumque fastidierat. Ut riguisset, febres fuerunt continuae, acutae, cum horrore. Die octauo, proximisque diebus multum delirauit, redijtque statim ad mentem: alius turbata multis tenuibus. & aquosa bile mistis: non stitibat. Undecimo metis erat compos, sed erat sopita: urinae multae, tenues, & ni-

grae: in somnis erat. Vigesimo extremitates frigerunt, statimque calor redijt, non nihil delirabat, in somnis erat, alius eadem erat: urinae aquosae, & multae, malae. Vigesimo septimo febre uacabat, substitit alius, non multo post dextra coxendix grauius diu doluit, febres reueterunt, & urinae aquosae. Quadragesimo coxendicis dolor remissus fuit: tussis uero assidua, humida, multae: alius est repressa, cibum fastidiebat, in urinis nihil est innouatum: at febres uero omnino non intermittebant, nulloque ordine, nunc accedebant, nunc non. Sexagesimo tussis obscurae euauerunt, neque ulla enim sputorum erat concoctio, nec alius solennis abscessus: dextra maxilla detracta est, sopita iterum delirauit, statimque resipuit, cibos nequaquam tulit, maxilla ad locum suum redijt: alius biliosa, pauca reddidit: acutius febricitauit, in horruit: Sequentibusque diebus obmutuit, redijtque ad mentem, & est locuta. Octogesimo expirauit. Urinae huius perpetuo nigrae erant, tenuesque & dilutae: astusque consequebatur, cibum non sumebat, animo erat deiecto, in somnis, iracunda, implacida, animo melancholico.

Adnotandum puto, qui factum sit, ut nihil de hoc, apud frigidam aquam, Sabinus dixerit: cum ille diceret posset, hac de re mulierculam refrigeratam in ualitudinem incurrisse. Nam hoc multo erat probabilius istis quae in Parium sunt dicta, & in eum qui in horto decumbebat, & qui prope eadem Dianae, eumque qui propter nouum murum habitabat. Itaque uidetur suppressa in partu purgatione incidisse mulier in morbum: quippe menstruum suppressio offendit, tamen non perinde, ut si à partu supprimatur, officit: quod non abundantiam modo, sed insignem etiam humorum pariat prauitatem. Nam meliorem sanguinem ad se foetus nutrimenti causa allicies, relinquit deteriorē: ideoque praegnantes prauis humoribus implet, quos à partu euacuat natura. Quod cum maiores animaduertissent, puerperarum à partu uacuationem, excretionem sanguinis uocauerunt. Est uero etiam menstrua uacuatō, non solum uacuatō, sed & purgatio: uerum non est aquabilis tamen multitudo uitiosorum humorum, neque parispatio mensuris circuitibus congeritur, quāta dum partum gerit. In uniuersum uero melancholicus apparet sanguis, quem à puerperio effundit. Proinde etiam conspiciuntur urinae omnibus infestae esse, ut si fuligo quēpiā in eas incidisset. Quod utique Hippocrates & de hac scripsit muliere: unde cimo die, dices, urinae multae, tenues, nigrae. Equidem quandā noui, quae talibus urinis magna copia euacuatis auxiliū percepit, aliās non est huic tale euacuatum. Nam in dilutas conuersae essent ei urinae multae, tenues, nigrae. Quare in uigesimi diei

Scriptum est narratione, urinæ diluta, multa, mala. Postea quadragesimo die: In urinis nihil est innotatum. Quin nec aliam est illa uacuationem consecuta, nec abscessum. Itaque postquam diu laborasset, octogesimo die obiit. Nam ipse sic Hippocrates scripsit: Neque enim ulla sputorum erat concoctio, nec alius solennis abscessus: licet studeret illi co natura redundantia ad coxendicem deponere, sed hæc uidetur reciprocata. Nam ille dicit: Quadragesimo coxendicis dolor remissus est: tussis uero assidua, humida. Enim uero sæpius iam audiui mus, quod thoraci confortium cum genitalibus sit. Habes eorum quæ huic mulieri acciderunt capita. De his uero quæ in proposita oratione sunt separatim scripta, excrementa *ὁ δὲ πύλας*, quidam per *χ* & *λ* scribunt, quidam per *χ* & *λ*. atque esse illa quidem tenuia, ut aqua est, (Nam tenuie utrumque nomen indicat) ceterum colore diuerso. *ὁ δὲ πύλας* graminis reddere colorem, *ὁ δὲ πύλας* bilis. Iam tertia etiam scriptura est per *χ* & *λ*, *ὁ δὲ πύλας*, id est, aquæ color, quæ nec in antiquis, & fidelibus exemplaribus reperitur, estque planè mēdosa. Nam aquosæ urinæ ex nominis argumento, & materiâ repræsentat tenuem, & colorem album. Porro in historia huius ægræ Hippocrates est affectata quadam abusus dictione, alioqui clarissime hoc libro omnia locutus. Scripsit ergo dictionem in hunc modum: *πῶς δὲ τὴν γαστέρα ἀρρογνυμένην ἔχον*. (quod nos uertimus: Cibos nequaquam tulit.) maximo appetitus defectu, & eorum odio ex uoce illa indicato: quod signum esse perniciosum, frequenter est dictum. Operpretum est autem mirari, cur nihil Sabinus de notis singulis ægri subditis dixit: de quibus quia secundo cōmentario satis disputauimus, nihil est etiam quod hic de eis faciam mentionem. At qui ille in singulis egris instituit, & detegere conatur interpretum ineptias.

In Thaso Pythionē, qui supra Herculis fanum decubebat, ex laboribus, lassitudinibus, parum habita uictus ratione magnus cepit rigor, & febris acuta, lingua inaruit, sitibundus erat, biliosus, non dormiuit: urina subnigra, suspensiones sublimes, non subsidebant. Altero die sub meridiē extremæ partes frigebant, præter cæteras manus & caput: obmutuit, uoce defectus est, diu breuis spiritus, redijt calor, sitijt: Noctē quieuit, circa caput modicū sudauit. Die tertio interdū quieuit: Vesperī sub solis occasum aliquantum friguit, turbatio: Nox molesta fuit, nihil dormiuit: ab aluo frigida, cōpacta stercora descenderunt. Quarto mane quieuit: Ad meridiē omnia irritata sunt, frigus, mutus, sine uoce, in deterius calor redijt: Post paulo urinam nigrā cum suspensionibus reddidit: Noctē placide quieuit. Quinto releuatus uisus est esse, uentrē tamen cum dolore grauitas tenuit,

sitibundus. Noctem laboriosam habuit. Sexto mane quieuit: Ad uesperū dolores increuerunt, grauius habuit: Vesperī indito clystere comino de aluū reddidit: Noctē dormiuit. Septimo die fastidiosus, implacidor erat, oleosum minxit: Noctē est multū turbatus, delirabat, nihil dormiebat. Octauo mane aliquantum dormiuit, moxque frigus eum cepit, ac uox eum defecit: spiritus exilis et breuis: Vesperī rursus calor redijt, delirauit: Iam antelucano leuius habuit: aluus mera, pauca, biliosa. Nono cum excitaretur, sopitus erat, non perinde sitibundus: Sub solis occasum grauius se habuit, delirauit: Noctem in commodam habuit. Decimo mane sine uoce, multū frigus, febris acuta, multus sudor, expirauit. Diebus hic paribus afflictabatur.

Vel huius offensus omnia ab initio symptomata & signa letalia fuisse, & accessiones diebus paribus, ut ipse indicauit Hippoc. cum in decimi diei narratione, quo obiisse illū dicit, addidit: Diebus hic paribus afflictabatur. Etenim mortem generale iudicij signum amplexitur, ut est ostensum. Iam seruatum in hoc etiā est ægro, ut iudicia his essent prorsus diebus, quibus grauius laborabat: quod cum in dies pares incideret, mors quoque in die est consecuta pari. Porro in narratione symptomatum huius duo sunt, quæ interpretem requirunt, quorum in respiratiōe est alterū. Nam breuis spiritus est in diei secundi expositione scriptus: Et spiritus exilis breuisque in octauis enarratione. Didicisti autem tum in primo De dyspnœa cōmentario, tum secundo in Præfagia, (ubi hanc dictionem sumus interpretati: Spiritus si frequens sit, dolorem significat, uel inflammationem supra septum transuersum) paruum esse quendam pariter & rarum spiritum, qui cum refrigerat, & emoritur iam uitalitas, sit: quod symptomate quodā separabili indicauit, hisce uerbis: Si frigidū ē naribus & ore expirēs, exitiale iam est admodū. Eūdem puta eum hic dixisse, secundo die breuem, octauo exilem et breuem. Nam quidam est alius præterea spiritus breuis simul & frequens dolorē denotans, ut demonstraui mus, aut in spiritui attributis partibus, aut illorum uicinis. Verū ambos si inter se componas, pauciorum multo foris aerē attrahi intro in altero offensus, quem paruū simul & rarū dixit fieri. Nam frequentia si ad breuitatem accedat, assiduitate defectum cuiusque respiratiōis refarcit: ut qui assidue bibunt modicū. Siquidem hos *βραχυπνοὺς*, id est, modicū potantes appellabis, qui & parum bibunt, & magno interiecto spatio. Nam si parum quis & assidue bibat, hūc simpliciter non *βραχυπνοὺς*, sed paulatim appellaueris bibentem. Haud aliter qui propriē breuis spiritus uocatur, quoties animam trahit, non paruū tantum, uerum etiam interuallo longo interposito per guttur externū aerem attrahit.

trahit. Quæras ergo fortassis, quid Hippocrates primo die febrem prædixerit a cuta fuisse, altero die hominē breuis fuisse spiritus. Nam nos in uementibus febribus demonstraui magnū spiritum & frequentē esse. Respondemus, primo die calorem per putrescentes humores succensum febrilem, ipsum quidem digestum esse, relictum uero natuum tantum adeo iam infirmū, ut iam prius extingueretur, quàm febrilis de integro accenderet calor, ueluti seruata qui cōputresceret, succis, alter dies frigoris dominantis attulit signum. Cuius quidem est maximū signum, quod breuis spiritus dicat tum hominē fuisse, et friguisse. Nam de secundo die ita scribit: Altero die sub meridiem extremæ partes frigebant, præter cæteras manus, & caput, mutus, uoce defectus, diu breuis spiritus. Rursus de octauo die hæc tradit: Octauo mane aliquantum dormiuit, moxque frigus coepit, & uox eum defecit, spiritus exilis & breuis. Vbi mihi hoc quoque attende. Cum est refrigeratus, una cum uitata respiratiōe, uoce esse eum defectum dicit, quod solet etiam interim extinctionem naturæ comitari. In quarto die cum scribit, frigus, mutus, sine uoce, in deterius ostendit, adiecto in deterius etiam breuis illum spiritus fuisse. Reliquum ergo est, hic ut declaremus, cur post mutus, addiderit, uoce defectus. Cuius hæc est ratio. Sermo nem nec omne quod auditu propriē sentitur, anti qui uocare uidentur: nec illud species eius sit sola, quod de industria per animatū emittit os, in quo cōtinetur fletus, sibilus, luctus, tussis, & id genus alia: sed unam hominis uocem, qua inter nos colloquimur, sermonem, & græce *ὁ λόγος* nominant. Itaque etiam Poeta, ubi suos equos alloquentem in ducit Achillem, ibi alterum eorum ait respondisse lingua humana, inquit enim.

αὐδὴν τὰ ἱθὺς θεὰ Λοκὸν ἔχον. id est,

Hunc regina loqui fecit dea candida Iuno.

Nō quod antea uoce careret, neque cōmuni equorum sonaret, ceterū quod nō illa, quem sermonem appellat. Sic deā dicit loqui, quæ humana uteretur lingua: quæ etiā humana esse forma ferant, cum dii eius figuræ omnes non sint. Nam Sol planè & Luna, reliquæque sidera longius ab humana forma recesserunt. Vnde etiam Hippocrates obmutuisse quidem dixit, quod loqui nō ualaret: uoce defectū esse, quod nec lugere, nec clamare. Quod certe multo liquet deterius, quod obmutuisse, esse. Nam quibus sola est resoluta lingua, possunt interdum clamare altissime, tamen loqui nō ualent. Qui si ne uocem quidem mittere queant, extreme est hoc extinctionis facultatis signum: ubi, qui in eo statu sunt, neque lugent, neque gemunt, neque sonare omnino possunt. Sabinus, ita ut alij, qui nullam omnino habet uocem, hunc arbitratur mutum esse dictum: Voce defectum perinde ab Hippocrate ait scriptum esse ac attonitum: quasi uero ita affectum attonitum uocare non potuisset. Atqui nec reliquæ quæ in hoc sunt affectu dictæ, consentiunt præsentem ægrotum attonitum fuisse.

Galen.

Phreniticus primo quo decubuit die, bilio, sa, uirulenta uomuit, & multa, & tenuia: febris cū horrore ueniens: copiosus sudor, assiduus toto corpore: capitis et colli dolorifica grauitas: urinæ tenues, suspensiones paruæ, dispersæ: nō sudauit: aluus stercus affatim reddidit, multū delirauit, nihil dormiuit. Postridie mane uocē amisit, febris acuta, sudauit, nō intermisit, toto palpitabat corpore: Noctē cōtractus est. Tertio die cūcta ingrauescebāt. [Quarto] defunctus est.

Acutissima phrenitidis hic æger est exemplū, primo statim die una cum febre incessentis: omnesque certe uidimus, qui quidē ita phrenitide perciti essent, intra septimum diem mortuos esse. Per pauci, hi qui rari, hunc superarunt. Est uero eorum morborum admiranda generatio, quoniam pacto incommode ualētes subito intradat. Nempe non est perinde generationis subita causa, ac ipsorum est generatio: ut si medicamentū homo letale sumpsisset, uel bestia eum uirulentissima momordisset: sed pederet in corpore causa, quæ sunt excitandis huiusmodi malis, crescant: quod morlis usui uenit a rabidis canibus. Nam apertū est quod canis uenientum (licet in morsu nō occiditur, nec conquiescat) nullam sui ipsius notam prōdit multis interim proximis mēsis. Verum subito illis, cum uiderint aquā, formido incessit, posteaque breui moriuntur. Longo enim tempore causa quæ rabiem efficit, augetur, quæ ubi eo tandē peruenerit, mortem adfert repentinam. Item in hac phrenitide uirulentus in corpore humor coaceruatus fuit ueneno letali propē ad similes, in corporibus uicinis aliqd paulatim agens: quæ quando uitio iam opportuna erāt, humorque ipse euaserat uirulentissimus, letale repente apparuit symptomata. Namque sic phreniticus initio statim uomuit uirulentā, quod febribus adurentibus ferē est consequens. Itaque ut ueneno epoto letali quidam postridie uel tertio die moriuntur, genere eorū, non copia mortem afferente: & item hic quoque æger statim tertio die censendus est obiisse, a qualitate succorum uirulentiorū, nō a phrenitide peremptus: at phrenitis illum esse subsequēta, symptomatis uicē. Equidē quarto die & quinto acuta à primo statim correptos phrenitide uidit exanimatos esse, tertio non uidi. Sic nec uiginti diem attigisse. Quare hunc uidetur Hippocrates ut uelocissime peremptum, ob oculos nobis proponere: & alterū paulo post, qui præter omnium expectationem diu uitam produxit, de quo suo loco differemus.

Larissæ caluo dextrum femur doluit repente, nihil remedijs est profectū. Primo die febris acuta, ardens paulatim, neque comitabantur dolores. Altero die femoris remissi sunt dolores, febris uero increuit, implacidor erat, non dormiebat, extremæ partes frigida: multa urinæ.

Tom. 3

2 3 necq

neque ea bona reddebatur. Tertio femur desinit dolere, metis alienatio & turbatio, multumque sese iactauit. Quarto ad meridiem perijt. Acutum.

Hoc lecto agro, siquidem animi dictis diligenter non aduertat, in quouis dolore timidus eris: si uero diligenter attenderis, non precipitanter timidus eris neque temere securus. Sed si qua forte pars doleat primum, nuncquid ob externam quandam causam dolor euenerit animaduertas. Namque in moribus quibusdam imprudentes quidam lesi sunt, & dormiendo qui minus comode partem aliquam composuerint: in conuertendoque & contorquendo subito partes rigentes, & ante refrigeratae, conuulsionibusque & elisionibus correptae, dolores maximos creant. Et uero rupturam etiam quibusdam dolorem afferunt, praeter ceteris, qui sicco sunt temperamento, atque adeo si inclinata aetate, uel senes sint. Quod si nulla talis doloris uideatur causa esse, proximum est considerare quae praecesserit ratio uictus, ecquid ignauior praeter institutum sit, aut cibo sit homo plenior usus magni nutrimenti, aut solennes illi excretionis substituerint. Nam siquid tale sit, aut si omnino plenitudo causa doloris antegressa uidetur, quamprimum hominem uacuato: tum enim securissime fluxiones reprimentia partibus dolentibus applicaueris. Nam si ante uacuationem id tentes, humorum abundantiam ad principales partes retorquebis. Immo ne fouere quidem & lenire ante corporis uacuationem partes dolentes licet. Nam saepe pars affecta omnino ob eam remedia allicit humorum affluentiam. Ita alterum homini discrimen accedit, ubi nimium sit inflammata pars. Etenim etiam ipse, ut iam nosti, uerba fecit de istis abscessibus, quorum aut capax pars non sit, aut si sit, non ferat. Sin nulla ex precedente uictus genere esse affluentia in corpore appareat, remedijs ad dolorem facientibus tuto utaris licet, fomentisque ac medicamentis humidis & calidis effectus, quorum in commentarijs de medicamentis materiam didicisti. Qui si his non cedat, relinquitur ut totum corpus uacuetur. Etenim sepe numero in eo abundantia paulatim est coaceruata, ubi apud se ciborum homo non animaduertat neque quantitatem, neque qualitatem. Est cum densata plus iusto cutis de causis abditis, sudor interclusa digestionem, abundantiam humorum induxit. Quare dolorem si remedia non sedent, ager primo quoque tempore est uacuandus. Ego uero in caluo hoc certe, detractus ei sanguis sit, necne, non habeo conijcere. Nam quatenus dicit Hippocrates nihil remedijs est profectum, possit aliquis dicere, in remedijs Hippocratem sanguinis missionem appellasse. Alius dicat non esse de adhibitis illi auxilijs: uerum quia mente excidit, quatuorque diebus obiit, relicta auxilia esse. Porro ad finem in exemplaribus concinnatis tum huc egro, tum proximo est adscriptum primum, Acutum, deinde nota illa, de quibus, ut dixi, prouidet Sabinus reticuit. Zeuxis in unoquoque agro malos interpretes reprehendit. Nobis uero adscri-

ptitia illa praesenti sermone certum est praeterire. Scribam enim, si uisum fuerit, ijs qui in istis libenter curiosique sint, separatim integrum librum, ubi de notis cuiusque additis agro sermo habebitur. In praesentibus confundere non decet inutilia.

Periclem Abderae febris corripuit acuta, continua cum dolore, multum sitiebat, fastidiosus erat, potum non poterat continere, erat lienosus, grauatoque capite. Primo die ex sinistra nare sanguis profluxit multus, tamen febris increcebat: minxit multum, turbatum, album: reposita urina non confidebat. Secundo die omnia fuerunt grauiora. at urinae crassae quidem erant, uerum magis subsidebant: fastidium leuatum est, dormiuit. Tertio febris mitior fuit: urina multa & concocta, in qua multum subsidebat. Nocte quieuit. Quarto sudor, prupit toto corpore multus & calidus, a febre liberatus est, neque redijt. Acutum.

Exemplum hic ager est acutissimi morbi, horrenum illius quidem rudibus, ceterum breui iudicadi, prudentibus. Nam cum lienoso primo statim die de sinistra nare copiosus profluxisset sanguis, urina item crassa esset, & non consisteret, et albo colore esset: tum altero die consisteret, melior erat de egro spes. Ad haec ubi secundo die hominem fastidium reliquisset, & dormiuiisset, certior iam breui fore hominem incolumem spes erat. At postquam tertio die essent optima & copiosissima urinae, clarum iam erat quartum die liberatum hominem iri morbo.

Abderae uirginem quae in uestibulo templi aegrotabat, febris cepit acuta & ardens: siticulo, sa erat, & insomnis, mentes autem ei primum profluxerunt. Eam sexto die multum cepit fastidium, rubuit colore phoeniceo, languebat. Septimo die eadem erat: urinae tenues, sed boni coloris: uenter comode habebat. Octauo surditas, febris acuta, insomnis, fastidiosa, horrebatque, mentis erat copiosus, urinae similes. Nono nihil est mutatum, nec proximis diebus, mansit item surditas. Quartodecimo mens perturbata fuit, febris remissior. Septimodecimo multum prorupit ex naribus. surditas est non nihil imminuta. Sequentibus diebus eam fastidium surditasque tenebant, eratque delira. Vigesimo ei pedes dolebant, surditas & delirium eam deseruerunt, aliquantum ex naribus profluxit, sudauit, febre fuit liberata. Quarto & uigesimo repetijt. redijt surditas, pedes assidue dolebant, mente excidit. Vigesimo septimo multum sudauit: febre caruit, surditas eam reliquit, restabat pedum dolor, cetero fuit exacte liberata.

Ex humorum hac abundantia uidetur aegrotasse, & quantum

quantum portendebant prima symptomata, mortem certe huic timeres. Sed bonus urinarum color, in ijs qui humorum affluentia laborant, maximum est signum: quae quia crassae non erant, fore longinquo remorbum denunciabant. Porro ut in omnibus aegris, ita etiam uidentur hic seruati decretoriorum dieum esse circuitus. Iam natura quoque in hac decretoria signa & symptomata uidetur praetulisse.

Abderae Anaxion, qui ad Thracias portas aegrotabat, in febrem acutam incidit, dextrilateris assiduus eum dolor cruciabat, tussim habebat aridam, neque primo expuit, sitibundus erat, & insomnis: urinae boni coloris, multae, & tenues. Sexto die delirabat, potum nihil remittebat. Septimo dolor illum excruciat: quippe febris intendebatur, nec sunt imminuti dolores, simulque tussis infestabat, difficulter etiam spirabat. Octauo cubitum secui: multum, ut debebat, effluebat: leniores ibi euaserunt dolores, sed tussis aridae permenebant. Undecimo febris fuerunt mitiores, aliquantum circa caput sudauit, etiamnum tussis durabant, & pulmonis liuidiora erant excrementa. Decimo & septimo cepit pauca & concocta expuere, leuatus est, sitibundus erat, & pulmonis parum bonae purgationes. Vigesimo sudauit, febre liberatus est, a iudicio relictus habuit. Vigesimo septimo redijt febris, tussis, multa excreauit concocta, in urina multa subsidebant alba, desijt sitire, dormiuit. Trigesimo quarto toto sudauit corpore, cessauit febris, in totum est liberatus.

In hoc uero agrorum primo & tertio libro descriptorum de sanguinis missione Hippocrates, fecit mentionem, non ut solo, cui sanguinem misisset, sed ut octauo die solo. Nam tum etiam medici quasi lege certe ultra quartum diem ueniam non secabant. Quando igitur huic octauo die missus sanguis est, multo certe plures causas sanguinis missionem requirentes, secundo, tertio, quarto die auxilio hoc esse usus. Retinuit autem Hippocrates, sicut remedia alia omnia: tamen necesse interdum habuit scribere auxilia nullius usus fuisse, ut incommoditatem suggereret morbi. Neque enim lucubrationem hic curationis instituit, sed praesagitionis conscribere. Nonnullis etiam aegris uidetur non fuisse ab initio praestitum. Quare adscribit interim ad finem: Postquam hominem ego uidi, hoc & hoc accidit prorsus. Ego uero ignorantibus, etiam horum agrorum lib. primo De iudicijs praescriptum usum: ubi quomodo semel crudum morbum cognoscere: quomodo eum, qui iam primum maturescit: quo pacto, qui progreditur in concoctionem: quae ad modum qui iam prope perfectam concoctionem est, dilucide studui ostendere. Ideoque Anaxion hic, dum semper tussiret, nihilque plane expueret, crudissimum conflabat lateris dolore. Qui cum die unde

cimo expuere coepisset, morbum significauit concoqui. Deinde pedetentim tempore progrediens ita scripsit Hippocrates in uigesimo septimo die: Multa excreauit concocta: in urina multa subsidebant alba. Quamobrem trigesimo quarto est prorsus a morbo uindicatus.

Abderae Heropyto caput dolebat, nec decubebat, quod tamen fecit paulo post: hic ad superiorem uiam habitabat, captus est febre ardente & acuta. Primo uomuit multa, biliosa: sitibundus, multum implacitus: urinae tenues, nigrae, spiritus sublimis interdum, interdum non: Noctem habuit molestam: febris alias aliter accedebat, sed fere inordinate. Ad diem quartum decimum surditas, febres creuerunt, urinae eadem fuerunt. Vigesimo multum ex naribus sanguinis profluxit, mentemque constitit magis: surdus quidem, sed non perinde fuit: sed febres fuerunt remissae. Proximis diebus crebro ex naribus sanguis & paulatim erupit. Ad diem sexagesimum narum quidem substitit profluuium, sed dextera coxedit: admodum dolebat, febresque increuerunt. Haud multo post partes inferiores omnes dolebant: siebat autem, ut uel febres maiores essent, maiorque surditas: uel haec quidem remitteretur, alleuareturque uerum partes inferiores ad coxendices sitae uehementer dolerent. Iam uero circa diem octogesium cuncta remissa sunt, nihil tamen destitit: etenim urinae boni coloris, & copiosiores, cum subsidentibus exierunt, deliriaque imminuta sunt. Ad diem centesimum alius fuit turbata multis biliosis, durabantque diu multa talia, deinde dysenterica cum dolore. Reliqua leuia fuerunt. Paucis, febres eum reliquerunt, discessitque surditas. Centesimo est absolute iudicatus. Febris ardens.

Hic uir non est negligendus, qui morbum graue uirum robore excepit: alioqui tanto morbo futurus impar. Et omnino pulsibus eius inerat robur, simulque reliqua omnia secundum naturam constabant. Dixi uero & alibi Hippocratem praeterisse hanc partem in febricitantibus praesagitionis. Iam etiam respiratio uidetur & appetitus laboranti inculpatus fuisse, quae magni sunt, ut ille ipse docuit, ad salutem, ponderis. At febris primo quidem acuta inuasit, uerum eius postea est uolentia retusa. De qua scripsit Hippocrates: Febris alias aliter accedebat, sed fere inordinate. Nunquam habebat eger periculosum signum, urinarum tenuitatem & nigritiem. Unde natura uix longo tempore morbum debellauit, sanguinis concitata eruptione die quadragesimo ex decretorijs uno, coxendicisque dolore, denique omnium inferiorum partium creato. Nempe enim magni morbi etiam quaerunt, quae iudicent se, egregia. At neque hoc plane est discussus morbus: sed

circa diem octogesimum signa eluxerunt ex urinis eius maturationis: postea usque ad centesimum diem paulatim coactus, omnino est profligatus.

Abderæ Nicodemus ex uenere & potu corripuit febris. Initio fastidiosus erat, cor ei dolebat, erat siticulosus, lingua torrida: urinae tenues, ac nigrae. Postridie febris accessit, horrebatur, fastidiosus erat, non dormiuit: uomuit biliofa, flaua: urinae similes. Noctem quietam duxit, dormiuit. Tertia die sunt cuncta relaxata, & remissio fuit: Sub solis occasum rursus grauius habuit. Nox molesta fuit. Quarto rigor, magna febris, omnia dolebant, urinae tenues cum suspensionibus, multum delirauit. Septimus dies leuis fuit. Octauo alia fuerunt omnia remissa. Decimo, proximisque diebus tenuerunt illi quidam dolores: ceterum omnes illi leuiiores. Huic accessiones & dolores praecipue diebus paribus semper incesse. Vigesimo albam urinam reddidit, quae crassa erat, sed reposita non desidebat: multum minxit: uisus febre liber est esse. Vespere rediit calor, indeque dolores, horror, sitis, aliquantulum delirauit. Vigesimoquarto multam urinam & albam reddidit, in qua multa subsidebat: sudor ei toto corpore copiose calidus emanauit, a febre est liberatus.

* & ipse Hipp. significauit dicens: Accessiones & dolores diebus paribus. Quare etiam a uigesimo die sudore est iudicatus. Sigillatim uero qui omnia tenet memoria, quae ante exposuimus hoc libro, & superioribus duobus, atque ante hos in Praefationibus & Predictionibus inuenire omnia ipse poterit.

In Thaso mulier quaedam morosa in somnis est facta, & cibo abstinuit, cuius erat occasio mœror, nec tamē decubuit: eratque sitibunda & fastidiosa. Habebat haec prope filios Pyladem in campestribus. Primo die circa uesperum, timores, uerba multa, mœstitia, leuis febricula: Mane multae conuulsiones: Sicubi multae illae conuulsiones desinerent, delirabat, & loquebatur contumaciter: multos dolores, magnos, assiduosque habebat. Altero die eadem permanserunt, somnum non cepit, febris acuta. Tertia conuulsiones conuicuerunt, sopor et in somnum inclinatio, contraque uigiliae exercitauerunt eam, sui copios non erat, multum delirauit, febris acuta: Hac nocte sudor multus toto corpore & calidus prorupit, liberata febre dormiuit, plane mente constitit, iudicata est. Circa tertium diem urinae nigrae, & tenues. Nubes multum erant rotundae, non subsidebant.

A Sub iudicium menses copiose sunt profusi.

Quid dictio morosus significet, docuit Critias, cuius sunt haec uerba: Morosus est, qui uilibus de rebus stomachatur, & de magnis plus ceteris mortalibus, diutiusque. Erat ergo tristis uel tetrica, quam hic morosam Hippocrates uocat, quae diu in tristitia persistebat. Quod iterum paulo post de ea dicit, quae Cyzici gemellas filias enixa erat. Tacita uero & tetrica, nec ad animi aequitatem perducitur. Verum non possum non mirari, cur in hac muliere non addiderit, uel non respondisse omnino menses, aut minus large profluxisse. Nam acutè simul & ex humorum abundantia uidetur laborasse, atque tertio die sub noctem per sudores esse & mensum excretionem iudicata. Quin etiam multi a iudicio euacuat morbi decessione confirmauerunt. Urinae color, licet esset niger, nihil attulit periculosi: quod retenti essent menses multum melancholici. Unde mulier merito morosa euasit, & ferox, interimque delirauit, & sopore est detenta.

Virginem quandam Larissae febris cepit ardens, & acuta: sitibunda erat: lingua fuliginosa, & arida: urinae boni coloris, sed tenues. Secundus fuit dies laboriosus, non dormiuit. Tertia alius multa reddidit aquei coloris, proximisque diebus talia commode. Quarto urina tenuis & pauca, habebat suspensiones elatas, non subsidebat: Sub nocte delirauit. Sexto ex naribus largiter multum fluxit, inhorruit, ac mox sudauit toto corpore multum & calidum, a febre est liberata. Dum febricitaret, & iam iudicatae menses tum primū prouenerunt: quippe uirgo erat. Perpetuo autem fastidiosa erat, & horrebat, facies rubicunda erat, oculi dolebant, caput graue erat. Huic non repetijt, sed iudicata est. Dolores diebus paribus.

Aetate puellam attigisse mensium, ex ipsis liquet Hippocratis uerbis: Menses tum primū prouenerunt. Et ipsum etiam fuisse morbum ex humorum copia, iudicatumque die sexto esse, quod dolores in dies pares incurrissent, ut ipse scripsit. At mirum non reuertisse, cum sextus dies non iudicaret unquam fideliter. Quare nouum hoc & rarum illi accidisse indicauit, cum scripsit: Huic non repetijt, sed iudicata est: tantum oportuisset repetere. At uero causam etiam cur non redierit, scripsit addendo: Dum febricitaret, & iam iudicatae menses primū prouenerunt. Nam uacuationis permansio diebus post iudicium, satis erat ut firmum seruaretur iudicium, quod die sexto praecesserat per sanguinis eruptionem & sudores, maxime quod nulla esset princeps pars inflammata, neque mala humorum abundantia. Ipse certe plethoricum uitium esse significauit, cum dicit, perpetuo in facie ruborem inuisse, in oculis dolorem, in capite grauitatem. Planum ergo erat, solam requiri uacuationem, quam natura tertio die affectauit, consumauit sextum. Nam

xto. Nam per naturam, non ut morbi symptoma, a uentris uacuatione accidisse, ipse dilucide his uerbis indicauit: Tertia alius multa reddidit aquei coloris, proximisque diebus talia commode. Hoc adiectum denotat, quae offendeabant excerni. Porro ex his, quae sunt in eius historia exposita, etiam haec duo ad praedicta declaranda duxi. Primum quod initio est scriptum: Lingua fuliginosa & arida. Alterum hoc: Quarto urina tenuis & pauca, habebat suspensiones elatas, non subsidebat: delirauit. Nam horum prius relatū, utile tibi est, ut ne putes omnino fuliginosam linguam esse exitialem, sic autem appellat tinctam quasi fuligine quadam, quae sicca erat ex uaporibus. Alterum: Quia etiam in alijs aegris cum dixerit suspensiones elatae statim subsedit delirauit inueniens quod eiusmodi suspensiones delirij comitatur: quancumque in Praefationibus, ubi omnia, quae accidunt urinae, est persecutus, nullum fecit praefagium ex eis delirij. Quare signum hoc uidetur sponte delirij nunquam denotare, sed casu nonnunquam demonstrare, quia flatuosior esse sanguinem indicat. Nam nullus plane si flatu insit, deferuntur ad ima uasa suspensiones.

Apollonius Abderæ morbum rectus diu sustinebat: uiscera autē illi intumuerant, morboque detentus obambulabat. Diu enim dolor detinuit, tandem morbus eum regius cepit, euasitque flatuosus ac albidus. Cum aquam bibisset & edisset interpestius bubulā, eum paruus calor primū inuasit, decubuit. Deinde cum lacte usus fuisset cocto crudoque pleno, caprino, & ouino, uictuque malo, omnia multum offensa sunt: nam febris inter grauescebat, uenter nihil proprie ingestorum reddidit: urinae tenues reddita, & paucae: somnum non capiebat, inflatio oculorum mala, magna sitis, sopitus erat, praecordia dextera cum dolore sublata sunt, extremae partes undique subfrigida, non nihil delirabat, omnium obliuiscabatur quae locutus esset, furiebat. Ad diem quartumdecimum cum a rigore incaluisse, decubuit, & insaniens clamor, perturbatio, multa uerba, rursus sudor, ac tum denique sopor incessit: Postea alius turbata multis, biliosis, meris, crudis: urinae nigrae, paucae, tenues: multum implacitus erat: deiectiones uariae erant. nam erant uel nigrae, paucae, & uirulentae, uel pingues, crudae, & mordaces: Tandem etiam lacti similes reddere uisus est. Ad diem uigessimum quartum leuius habuit, cetero nihil est immutatum, aliquantulum mentis fuit compos (ex quo autem decubuit, meminisse nullius) rursusque subito desipuit, omnia in peius uergebant. Ad diem quartum & trigessimum obiit. Huic semper, postquam hominem ego

uidi, alius turbata fuit: urina tenuis, & nigra: sopitus ipse, & in somnis, extremae partes frigida, delirus perpetuo. Phreneticus.

Iam in hoc etiam Hippocrates, ut in alijs multis, in fine ipse narrationis breuibus capitibus symptomata & signa quae acciderunt, docuit: ex quibus instare mortem prauideas. Habet autem dictio sic: Huic perpetuo postquam hominem ego uidi, alius turbata fuit: urinae tenues, & nigrae: sopitus ipse, & in somnis, extremae partes frigidae, delirus perpetuo. At singula clara sunt, si, quae ante exposuimus, meministi.

Mulier Cyzici, quae gemellas filias grauius pepererat, & minus esset purgata, primo die in febre incidit cum horrore ueniente & acuto, capitis suberat & colli dolorifica grauitas. In somnis initio, tacita, & tetrica, nec ad animi aequitatem potuit perducitur: urinae tenues, siticulosa, fastidiosa ferē: alius incōstanter turbata, rursusque constitit. Sexto die sub noctem multum delirauit, non dormiuit. Sub undecimum insaniens, rursus ad mentem redijt: urinae nigrae, & tenues, deinde aliquanto post oleosa: alius multa, tenuia, & turbata excreuit. Quartodecimo multae conuulsiones, extremae partes frigidae, nihil amplius sapuit, urinae restiterunt, periit. Phrenitis.

Non tantum, quia non probe fuit a partu purgata, superfuit mulieri huic sanguis magis melancholicus (quae causa erat, cur initio tacita esset & tetrica, nec posset ad animi perducitur aequitatem: & postea multum deliraret, ut insaniret) uerum etiam propter difficilem enixum inflammato utero febris est aucta. In conspectu porro est uitiosis humoribus ad caput sublatis, delirij furiosum extitisse, simulque conuulsiones consecutas esse. De cetero uero diuerum circuitus, ut in omnibus aegris, ita hic considerantur. Sicubi uideatur raro quicquam esse labefactum, illud solum adnotamus.

In Thaso Dealcis uxorem, quae in campestribus decumbebat, ex mœrore febris corripuit cum horrore. Ab initio perpetuo tacita, uillos straguli captabat, uellebatque, & scalpebat, cooperiebatur, aspere loquebatur, plorabat, moxque ridebat, non dormiebat, alius irritabatur, sed nihil descendit, admonita paulum bibebat: urina tenuis, & pauca: febres ad manum tenues, partium extremarum frigus. Nono die multum delirabat, rursusque ad mentem redijt, tacita. Quartodecimo spiritus rarus, magnus, per interuallum, rursusque breuis. Septimodecimo alius irritata, turbata deiecit. Postea urinam non reddidit, prorsus mente falsa est, nihil sapiebat.

piebat, nihil sensit, cutis distēta & arida fuit. Vigesimo multum est locuta, rediitque ad mentem, muta, brevis spiritus. Primovigesimo defuncta est. Huic erat spiritus perpetuo rarus & magnus. Omnem sensum perdiderat, semper cooperiebatur: aut multum loquebatur, aut tacebat perpetuo. Phrenitis.

A primo hęc fuisse phrenitica uidetur. Sunt autem tales, uti prius dixi, grauissimę phrenitides, ac ocysime quosquos inuadūt, tollunt. Sed nūc quidem hęc febricitans acuta ad diem uigesimum primum se sustentauit, fortasse quia modice febricitaret. Proinde ut insinueret hoc, scripsit in hac una agra: Febres ad manum tenues. Sanē uidetur hęc delirij speciem ex melancholia & phrenitide habuisse mistam. Nam hoc aut multa loquebatur, aut perpetuo tacebat: ostendit eiuscemodi confusionem. At miror, cur Hippocratis interpretes nihil scripserint in hac uerba, ubi ait, Spiritus rarus: quod est perinde ac per interuallum. Atque sanē uidet deinceps idē dixisse. Forte ergo aut ut raritatis augmentū indicaret per interuallum ad didit, ac si ita dixisset: per magnum admodum interuallum. est enim interdum receptū, ut magnū relinquatur, solūque usurpetur per interualla: Aut non perpetuo (quęadmodum in alijs) immo nec diu mulierem hanc ita toto morbo spirasse, indicat. Itaque subdit, rursusque brevis spiritus: indicans etiam hic, ut antea, ex frigore non paruum tātum, sed magno interuallum etiā mulierem animam ducere: qui reuera est brevis spiritus. Nam rarus & magnus, quatenus rarus est, minor est frequente & magno: quatenus uero magnus, hactenus præstat paruo & raro. secundum utrumque igitur paruus est, brevis spiritus & rarus. Videturque nunc quidem quasi etiam ea refrigeratione fuisse muliercula hęc, qua quę suffocationeprehenduntur, tenentur. Itaque de ea scribit: Vigesimo die multum locuta est, rediitque ad mentem: brevis spiritus. Vocis uero defectus omnino adiunctus est cum breui & raro spiritu. At uero per interuallum cū raro scriptum, pro longo admodum interuallum est accipiendum. Nam pauco morbi tempore significare non potest, quando in fine historię scripsit hęc: Perpetuo spiritus rarus & magnus erat. Nā perpetuo dicere, pro toto morbi spatium ad finem usque solet. Et quemadmodum hoc perpetuo, sic illud dicit: Semper cooperiebatur, aut multum loquebatur, aut tacebat perpetuo. Nam multum loqui phreniticorum est, tacere melancholicorum: & cooperiri est proprium utriusque: nisi quando & ex frigore cooperiretur.

Adolescens Melibœa ex nimio potu & uenere diu calfactus decubuit, horrebat, & erat fastidiosus, insomnis, nec sitiebat. Alio primo

die multa stercora reddidit cum multa offusio: ne deinde multa diluta, quę bilem referebant: urinae tenues, pauca, decolores: spiritus rarus, & magnus per interuallum: præcordiorum cōtētio submollis, utrinque promissa: perpetua cordis palpitatio, reddidit oleosam urinam, delirauit modice, modestusque & tacitus erat, cutis arida & distēta: deiectiones uel multę & tenues, uel biliosę & pingues. Quartodecimo desipuit, cūcta exacerbata sunt, multum delirauit. Vigesimo insaniuit, sese iactauit, nullam urinam reddidit, modicum potionis continebat. Vigesimoquarto obiit. Phrenitis.

Multa quidem pocula, neruis nocent, & origini eorum cerebro. Venus uero cum hęc satis lædit, tū uires elidit, & debilitat. Itaque adolescēs hic, uitiosa collecta humorum abundantia, merito a modicis febribus cepit: qui cum indies peius haberet, in phrenitidem tandem ueram incidit. Nam oriri illam magnus & rarus spiritus indicabat: & eius modestia, & perpetua taciturnitas, modice ægrum desipere. Nam leues & turbulenti homines delirii leuibus de causis fiunt: qui contrarijs sunt moribus, de magnis. Cur autē raro spiritui per interuallum addiderit, in superiore agro tractauimus. Et de præcordiorum palpitationibus, & alijs, & in Præfatijs egi. Idem de submolli præcordiorum contentione, illum eam quę tumore caret appellare: quę sit, ubi nullo musculi in uitio sunt, sed offensę sunt partes, quę abdomini subiectę sunt.

Verum illa mihi æstas uidetur merito multum profuisse. Nam æstiuos morbos bruma succedens tollit, & brumales insequens hyems propulsat. Equidem ista per se æstas suę naturę non constituit, sed calida, austrina, & tranquilla erat, nihilominus ad aliā tempestate conuersa profecit. At in magna parte pono artis esse, recte posse de ijsque tradidimus, existimare. Id enim qui nouit, & utitur his, nō magnopere mihi in arte falli uidetur posse. Singulos autem temporū anni status perdiscere est operepretiū, et morbos, quid boni habeat status uel morbus commune, & quid mali statui sit uel morbo commune. Et qui longus morbus & letalis, qui longus et sanabitur: qui acutus et letalis, qui acutus & sanabilis. Series hinc dierum decretoriorum obseruanda est, & prædicendi huic facultas scienti datur. Hinc scire est, quibus, quando, & quę sit uictus præscribenda ratio.

Galenus

GALENI IN SEXTVM HIPPOCRATIS DE MORBIS POPVLARIBUS LIBRVM EXPLANATIONES

POCRATIS DE MORBIS POPVLARIBUS LIBRVM EXPLANATIONES

A IUNIO PAULO CRASSO PATAVINO IN LINGVAM LATINAM VERSÆ.

TOMVS PRIMVS.

SEXTVM Hippocratis librum De popularibus morbis multi explanatores corruerunt, alij aliter (ut quisque se uerisimiliter explanaturū esse sperabat) ipsius uerba permutantes. quā-

obrem & ueteres codices indagare, & eorū commentaria qui librum hunc explanauerunt, euoluere coactus sum. inter quos & Zeuxis Tarētinus: & Erythraus Heraclides censeatur: ante quos etiam Bacchius, & Glaucias extiterunt. Isti sanē si ueterum prius scripturam edocentes, locum esse mendosum, postea dicerēt, consentaneū esset propterea & ipsos uerā Hippocratis scripturam hanc aut illam esse excogitare. eorumque mihi diligentia probaretur, si post loci castigationē eos aliquid utile unā & ueteris magistri opinioni cōsentiens, edocere perspicere. Quapropter, cū illi nōnunquam in utroque aberrant, illud mihi longe satius fore uisum est, si antiquā lectionē seruās eam semper interpretari studuero. Quod si hoc nonnunquam facere nequiuero, ipsam aliqua uerisimili castigatione emendabo: quęadmodum Heraclides in secundo libro de morbis popularibus fecit loco illo, ubi scriptū est, Ad ueneriū autem urę (Gręce *ἀγρῆς*) spectabant, quoniā ab explanatoribus hęc dictio *ἀγρῆς* minime probabiliter posita est, forsan (inquit) prius *ὁρῶν* per literā *θ* scriptum erat: linea uero, quę in ipsa media erat, abolita, librarius, *ἀγρῆς* scriptū fuisse existimauit. fieri namque hoc modo potest, ut fibra tenui deleta simul & tota hęc linea deleteretur: & una ipsam fugiēte, & ab initio protinus ipsam debilius obscuriusque scriptā temporis longinquitate prorsus euaniuisse. Inter omnes autem, qui ueteres scripturas peruerterunt, Capitonē & Dioscoridem ad hoc faciendum audacissimos reperio. Ego itaque considerans num omnium istorū an eorum tantūmodo, qui recte scripturas commutarunt, an nullius prorsum meminisse æquius foret, mecum ita constitui, si nullus eorū, qui cōmentaria hęc lecturi sunt, ipsorū longitudinē ægre laturus sit, omnium meminisse rectius fore. Sed multi cū sint, qui nō huiusmodi solum cōmentaria, uerū etiam moderatiora uituperēt, solumque utilibus studeant, mediā quandā inter utraq; hęc extrema explanationē facere certū est. atque id statim ab initio testatus sum, ut ab hisce cōmentarijs recedāt, qui ipsis nō delectantur. Ego etenim, quęadmodum alia multa rogantibus amicis obtemperans confeci, ita & hasce explanationes illorū causa facere aggressus sum. ea uero, quę a me scriberentur,

in uulgis exire cōspiciens his procemij opus habui. Quemadmodū igitur hęc præfatus sum, ita & istud præfari necellum est, locutionis uidelicet genus hoc in libro lōge ab eo esse diuersum, quod in primo & tertio De morbis popularibus libro Hippocrates usus est: quos ferē omnes cōsentit, solos ab Hippocrate, ut emitterentur, fuisse perfectos: ex alijs autem quinque, quintū & septimū procul dubio spurios esse ac subditios: sextum uero hunc, quē in præsentia habemus in manibus, & ante ipsum, secundū librum, ex illis, quę sibi ipse Hippocrates collegerat, Thessalum eius filiū autē conflauisse. quin & nōnulli ipsum Thessalum aliquid ex propria sententia adscripsisse opinantur, nonnulli & post ipsum alios. In primo sanē atque tertio libro quasdam aeris cōstitutiones Hippocrates exponit, post quas morbi in uulgis grassantes enumerant. hoc itaque sermonis genere in ipsis uti Hippocrates cōspicitur: & hanc ob causam librū inscriptionē talem fecit, populares ipsos appellans (Gręce *ὁδονμῶν*) quia de morbis in populum pāsim sæuientibus in ipsis agitur, non autē *πῶς ἢ ὡς δονμῶν*, hoc est, de ipsius Hippocratis peregrinationibus, quibus multas ciuitates peragrauit. In duobus autē his libris hęc est exigua portio: sed plurima doctrinę portio aphorismi quidā esse uidentur, singuli propria circumscriptione se parati. Quare duo hi libri cū propria inscriptione carerent, aliorū cōmunem suscepērunt, ut & ipsi uidelicet populares uocaretur, cū minimū in ijs cōtineretur, quod ipsi inscriptioni cōsentiret. Quare autē liber istis locutionis forma per similes cōtemplationis utilitate longe superatur. Quicunque uero librum hunc sextū Thessali cōstitutiones appellauerunt, manifeste falluntur. Hęc mihi prædixisse satis sit, cū & alia nō pauca a quibusdā explanatoribus scripta fuerint, quę, ne longior esset, consulto prætermittere decreui.

Quibusque ex deperditione.

Communem aliquem sermonem de re cōmuni semel tantum facere constitui: cuius autē lecturo in propriam linguam, ut libuerit transferre liceat. nonnulli quidem *ὁμοῖα* primā dictionem ex tribus syllabis constantem scripserunt, aliqui uero *ὁμοῖα* ex quatuor: quidam non per *κ* scribūt *ὁμοῖα* sed per *π* secundam syllabam: quęadmodum Capito non in hoc modo, uerum etiam in omnibus alijs huiusmodi nominibus fecit. nihil autem artis operū hoc an illo modo scripseris, interest. Quocirca melius esse mihi persuasi, si eas solū scripturas attulero, quę sententię significationē permutant. quę uero solis uerbis sententia minime uiolata dissentiant, eas cuiusque arbitrio scribēdas ac proferendas permiserō. Rursum igitur ab altero initio supra positam dictionē repetēs, ad ipsius explanationem me conuertam.

Quibusque ex deperditione circa uterū, & tumoribus in capitis grauitatem permutatur, in finem

in incipite dolores. & quicunque alij ab uteris, istis octo aut decem mensibus in coxendicem finiunt.

Quod Attici *αμβλωσις*, id est, abortum uocāt, id Hippocrates usitato uocabulo *αποβολή*, hoc est, deperditionē appellat, & uerba uero huic appellationi adiacentia, & a grāmaticis uocata participia, ipsi proportionē quadratiā scribit. *αμβλωσις* autem hoc est abortiri, (fortassis enim quispiam & id ipsum ignorat) de imperfecta foetuum emissionē, utcumq; facta fuerit, pronunciant. medicamenta quoq; id praestantia, ambolica, id est, abortiua nuncupant. Significatū quidem dictionis semel dixisse abunde sit, mox utiliora incipimus. Illud tantum prius admonebimus, ueteres explanatores dictionem illam in hac parte ita scripsisse. Quibuscumq; a perditione circa uteros, & tum moribus in capitis grauitates conuertitur. Perditionem, non deperditionē uolentes ipsum abortū nominare, alij uero de praepositionem adiungentes, deperditionem scilicet ipsam appellare uoluerunt, atq; ita saepius Hippocrates appellauisse deprehenditur. num uero & hoc loco ita fecerit, obsecrū est. Quoadmodum autē in hac dictione, & si uarijs modis scribant, eadē tamen orationis sententia retinetur: ita si quis uteros plurali numero, aut uterum singulari, & capitis grauitatē, aut grauitates dixerit, orationis sententiam minime uariet. Qua de causa & ego Galenus has in locutione dissensiones, quae rerū significatarum nullam permittant, recensendas examinandasq; nequaquam iudicaui. Quod igitur ab Hippocrate dicitur, hoc est, Quibus mulieribus ex foetuū abortu oedemata, id est, tumores in utero pāsis per cōsensum capitis grauitas acciderit, his in incipite dolorem excitari: necnon & alias capitis grauitates, quaecumq; ex uteri affectibus oriuntur, eadem ratione incipiti inhaerentes dolores concitare. Primum igitur quid oedematis nomen significet, considerare opus est, uidetur enim semper Hippocrates (ut plerumq; ostensum est) omnes praeter naturā tumores hoc uocabulo nominare, siue dolore careant, duriq; fuerint, quos proprie scirrhus Graeci appellant: siue dolorem inferant, quos phlegmonas, id est, inflammationes uocant: siue absq; dolore atq; molles sint, hos uero solos oedemata Graeci nominant. in praesentia sanē uidetur eorū tumorum meminisse, qui diutius permanere, & capiti grauitatem inferre ualeant. q; in arboribus quidem id euenire soleat, res ipsa sensibus apparens testatur. uerum quid sit in causa, quare inter alias capitis partes incipit magis dolore afficiatur, quidam huius libri explanatores indagare conati, inter se dissentiunt. Alij enim sitū ē regione, quem Graeci *λαγνίσκος* uocant, causantur: lumborum namq; & plane dorso partibus affectu aliquo diuexatis in posterius cerebrum situs rectitudinem pertinere affirmant, nonnulli & ipsius uteri posterioribus partibus affectis occipit, prioribus

bus incipit affectum participare testantur. Verū alij situs rectitudinem, quam & *λαγνίσκος* Hippocrates nominat, dimittentes, cerebrum in consensum uteri affectuum duci cōtendunt, utpote quae neruosa particula sit, cerebrum uero neruis originem praebear, atq; idcirco capitis grauitates oriri. sed cum plurima cerebri pars in incipite locetur, propterea eo maxime loco dolorem sentiri. Alij partem hanc capitis infirmissimam esse dicentes, ideo & magis q; alias obnoxia esse uitijs affirmant. Caterum qui ex medijs cerebri partibus in incipite positos in uterū neruos descendere aiunt, neq; ut ipsorum metio fiat, digni sunt: sicut neq; etiam illi fortasse, qui asserūt, quia neruosus uterū est, ideo ipso patiete simul & neruorum principium affici. cur namq; peritonaeon utero uicinijs, intestina, uentriculus, & transuersum discrimen, quae & ipsa neruosa sunt, non in affectuum uteri participationem trahuntur? Quam isti adhuc illi magis damnandi sunt, qui unā cum testibus cerebrum affici tradunt, & quoniam & ipsi ex eadem materia, ex qua & cerebrum, creati sunt, atq; ideo nihil mirum, si & uteri affectus cerebrum sentiat, quandoquidem utero testes inherescant. Quod si adhuc rudiores istis recensuero, forsitan me quispiam increpauerit, & eorum, quae supra posui, in memorem appellauerit. Satiū igitur fuerit, eorū nugas semel refutatem, nequaquam amplius eorum quae dixerint meminisse. At eorū sermo, qui neruosum esse uterū praedicant, secundum aliquam significationem uerus esse, secundum alterā falsus esse putandus est. Tria enim similium corporū in animalibus genera sunt, quae & exanguia & sinu carentia perspicuntur. horum aliqua ex ossibus, aliqua ex cerebro & dorso medulla, aliqua ex musculis prodeunt. horum primum genus ab Hippocrate quidē plerumq; copula nominatur, secundum neruus & tonus, tertium uero tēdo. Sed certi quidam homines omnia haec neruos appellantes, primum ipsorum genus colligatorium esse aiūt, secundum autem sensibile atq; electorium, tertium aponeurosim, hoc est nerueam propaginē cognominant. Ex nullo istorum trium generum uterū neruos multos suscipit. Sed quoniam ipsius corpus latissime distendi, contractū in breuissimū spatium cōtrahi cernitur, (quod a nullo carnoso membro, aut pingui praestatur,) hac ratione uterū neruosum esse ex quadam similitudine dicimus, deriuatum a neruis nomen ei imponentes: quemadmodum sanē & uescicam & reliqua omnia alba & exanguia materia ita nuncupare soliti sunt, quādo plurimū extendi, rursumq; in seipsa retrahi & subsidere uidentur. hac eadem itaq; ratione & uocatum colem in maritū genitalibus, & uteri ceruicē neruosos esse confirmant nonnulli uero & cauernosum neruū genitalis colē appellat: atq; ob id & ipsum totum neruosum dicunt. In hunc itaq; modum non secundum proprie neruorū potentiam, uerum secundum corporeā substantiam similitudinē accipientes, deinde quaerunt, quid est quare

colis

colis affectus neruorum principia non simul uolenter afficit. principia neruorum autem cerebrum dorsoq; medullam appello, atqui in uterum neruū quidam planē inseruntur: alioqui enim quomodo sentirent? sed admodū pusilli sunt isti, si cū membri magnitudine cōparētur. quāobrem non leui consideratione dignū est, si quis ista physice speculari uoluerit, quidnā aliq; ex istis mulieribus, quas ob frequentes uteri affectus uterarias uocāt, contractionibus ac distentionibus neruorū conuulsioni similibus corripiunt: cū tamen in uteri phlegmone haud ita multū id accidere cernitur, licet febres ualde uehementes & calidae cōciten: ob quas lingua (ut ipse deinceps hoc in libro narrabit) ueluti a fuligine denigrescat. oportet igitur eos hac prius explorare, quicūq; de capitis uteriq; in affectibus societate dicere aliquid aggrediunt. calidas autē uehementesq; febres ex uteri phlegmone accendi neminē in artis operibus uersatū praeterit. ut in Alexandria sophistica artē edocētes, a quibus potissimū libri longis falsisq; sermonibus referti sunt. qui inter adolescentulos a grege uenientes & ad agros nunq; accedentes, ipsi quoq; hac in re minime exercitati plerūq; uersantur. ab omnibus em̄ istis hominibus uictus ratio ualde neglecta est. Quisquis igitur ex uteri phlegmone laborantes mulieres cōspexit, quomodo calidae magnaeq; febres omne corpus inflammantes caput haud aliter exurant, atq; illae, quae sine uteri uitio similes oriuntur, apprimē nouit. ceterū & si nec adhuc euidenter illae febricitent, qui bus menstrua purgamenta suppressa sunt, periculū tamen impēdet, ne cito in febrē incidant, istarūq; caput graue reddat, & halitibus calidisq; humoribus repletur, quocirca & ipsarū nonnullae, febrim habeāt postea, aut non habeant, sopore opprimuntur. hac sanē ita fieri sensu percipitur. quae causa uero sit, propter quam ab huiusmodi uteri affectibus caput repletur, postea querere oportuit, uotis quidem inuenire expetentē, sin minus, at illud saltem, quod experientia ostendit, seruante, memoriterq; tenentē. Igitur nos aliquas id genus effectuum sensibus apparētū causas assignare conabimur, atq; hinc initū capere decreuimus. Inter omnes corporis partes plurimas gradissimasq; uenas uteri habent: cumq; eos aut menses, aut a partu purgamenta suppressa, aut phlegmone aliqua utcumq; orta male accipiūt, ipsos sanguine cōpleri necessum est. quo deinde putrescente si febris excitetur, inter synochorum species ipsam cōnumerari opus est (nam id genus febrū ex putrido sanguine accendi ostensum est) haec uero calentiū uaporū uim haud paruam in caput submittunt. uerum capite quauis de causa horū uaporum pleno grauitates maxime in incipite hominē uexantes apparere, illi, quibus artis opera cure sunt, prius quam a me audierint, notū habuerunt. At quae huius euentū causa sit, forsan scire aues, tibi igitur eam, quae mihi uerissimissima uisa fuerit, exponā, neq; hanc unicam, sed multiplicem. Primū igitur uapores illos

Galen.

calidos proxime dictos per arterias in caput subuolare ratio ostendit: ipsas quoq; arterias per colū ab utraq; uocati infundibuli parte rectā in incipit discurrentes uidere licet. Praeterea & omni sanitatis tēpore tenuia & halitiosa cerebri excrementa maxime per incipit diffusi solere affirmamus: siquidē in ipso futurae laxissimae sunt & ipsa caluaria subtilissima plurimisq; meatibus peruiā: ad haec & multa sensibilia corpora per futuras euadunt: membranae enim quaedam crassum cerebri inuolucrum pericranio uocatae tunicae conneunt, & multitudo tenuiū conceptaculorū per futuras exiliūt: a quos autē magnitudine affectus sensibilibus naturaliter corpora magis percipiūt, magis uero sententia ab inferentibus dolore causis magis cruciantur. His sanē de causis in incipite dolores fiunt. Modo illa inuenienda causa superest, propter quam octo aut decē mensibus mulieribus ita male habitis in coxendicē finit, hoc est, irruit morbus. Verum quoniam nonnulli nō octo aut decē mensibus, sed octauo aut decimo scribendum censent, dicuntq; in multis & potissimū uetustissimis codicibus hoc Graecū elementū *ο* & hoc *ο* reperiri, quidem loco huius dictionis *ο* octo, i, loco decem, scriptū esse, ulterius quae & in istis sit differentia, perpēdamus. Si enim ita legamus, octo aut decem mensibus in coxendicem finire: ab abortū, non a conceptu menses numerabimus. Si uero, octauo mense aut decimo: sic a conceptu tempus significari affirmabimus. Mihi sanē id fieri posse uidetur, ut secundū utrūq; lectionē utroq; modo sententia accipiatur. at huius quod dicitur, iudicium experientiae cōmittendum est: quemadmodū ego & in omnib. id genus, & in eo, de quo nunc loquimur, planē feci, atq; obseruati mihi nō nunquam quadraginta diebus, nonnunquā duobus mensibus, aut quatuor morbus finiri atq; aborti uisus est. quibusdam uero & in plures menses productus fuit, & nonnullae reuera ad octauum mensem, aliae & ad decimū peruenerūt. uidi quoq; ex utero in coxendicē migrare colligiq; materia. id uero haud in multis, q; uis multas ex utero male habēte laborātes spectauerim. eius itaq; inuestigare causam grauabar, q; nondū an re uera ita eueniret, certior factus essem. Aristoteles nāq;, an est, prius firme cognito, deinde propter quid est, queri oportere praecipit. q; si quis antequā, an est, firma notitia perceperit, propter qd sit, inuestigare ueritatem explorare aperte uidet. igitur qui & nūc propositae rei causam reddere conati sunt, haec in mediū afferūt, quicūq; enim a tēpore abortus usq; ad octo aut decē menses numerare dignū putāt, uterū duobus his tēporibus octauo scilicet mēse & decimo malis tolerādis assueuisse dicūt, octauo enim mēse foetum conuerti, decimo autē in lucē edi. sic igitur & in praesentia ipsdē statis temporib. contristantes humores excerni, qui in locū uicinū, suscipereq; trāsmissa potentē irruerūt, asseuerant. At q; a conceptionis tēpore numerandū esse iubent, ra-

Tom. 3

A tionē

tionem magis consentaneum esse dicunt, quæadmodum & si tempore intermedio foetus nullo uitio tentatus sit, nouum tamen aliquem motum uterus circa ipsum temporibus istis aut conuersum aut parit editur perceperit, ita & nunc percipiat. Ceterum utriusque falluntur, qui foetus motus utero tribuant, quando enim octauo mense conuertitur, hunc sane motum ex seipso citet, atque ita tunc paritur, cum uehementius commotus, aliquam ex continentibus membranis effregerit. hoc enim & in libro De pueri natura hisce uerbis testatur Hippocrates. Cum uero mulieri partus tempora adueniunt, tunc puero commoto manibusque & pedibus calcitranti aliquam intimarum membranarum disrumpere accidit: una effracta, reliquæ imbecilliores facultates habent. atque primæ foetum ambientes lacerantur, deinde ultima, quando igitur nec dum utero foetus per abortum electus continetur, neque ut motus ipsius incolumes seruetur, fieri potest. Perinde uero, atque isti, neque illi fide digni sunt, qui septimum mensem ac nonum foetuum partus efficere; octauum uero ac decimum emissiones præter naturam uno mense naturalibus, tardiores efficere asserunt, quod secundo popularium morborum libro ab Hippocrate dictum esse uolunt, in illis uerbis, ubi dixit, Postero: ac si dixisset, posteriore tempore aut mense. sed hoc prius in eo libro declarauimus. At ego si istorum dictum ita se habere prius uidissem, perquisiuissem utique ipsius causam diligentius, sed quoniam per multa statuta tempora uteri affectus iudicari, & iudicatoriorum dierum circuitibus consonare per spem: ut ipse in libro De præfagijs docuit: causæ inuentionem relinquo: cum neque semper, neque plerumque ita fieri uideam. Verum scriptorē hunc, siue Hippo. sit, siue Thessalus, siue alius quispiam, in duabus forsitan aut tribus mulieribus ita euenisse fortuito conspiciat, inconstitius de re neque semper, neque crebrius incidere (ut diximus) in uniuersum pronunciasse existimo. Sed de his hæcenus à nobis dictum esto. Eorum autem meminimus, qui in narratione Hippocrati coniunctionem & interiecerunt, inter eam partem in capitis grauitatem uertitur & eam in sincipite dolores totamque scripturam ita constituimus: Quibusque à perditione circa uterum, & tumoribus in capitis grauitatem commutatur, & in sincipite dolores, & quicunque alij ab uteris, ijs octo mensibus aut decem in coxendicem desinit. Medicinalem sane quandam præscriptionē ad præfagiendum utilem, non causas reddentē priori sermoni adiungunt, talem iudicantes esse sententiam: Quibusque mulieribus in utero ex abortu tumoribus excitatis in capitis grauitatem fit commutatio, & in sincipite iisdem dolores fiunt: istis octo aut decem mensium spatio in coxendicem uterum uexantia decumbunt, tanquam non omnibus uteri tumoribus sincipiti dolore inferentibus, neque omnibus in coxendicē abscedentibus, sed illis tantummodo, qui in sincipite dolores creant. Verum cum id quoque ego obseruauerim, haud ita fieri cōperitum habui, quin etiam neque ipsi huiusce rei aliquam rationem afferunt. Cur enim soli illi uteri tumores, qui sincipiti dolores intulerunt, in coxendicem ab his migrare putentur, assignari causa non potest. Quamobrem neque nos ipsis crediderimus: utpote neque ab experientia, neque ex rei natura indicatorie sermonis huius affirmationē cōsecuti. Illud quoque in cōfesso est, eam partem, quam ita scripsit Hippo. Et quæcunque alia ab uteris duobus modis explanari. Quidam sane ad uteri affectus sermonē referunt: perinde atque omnibus ipsis haud minus prædicto, capitis grauitates & in sincipite dolores euenientes habentibus. Alij uero ad capitis affectus sermonem referunt: ac si ita omnem uerborum seriem scripsisset, Quibusque à perditione & tumoribus in capitis grauitatem uertitur, in sincipite dolores sunt: & alij quoque capitis affectus ab utero exorti in sincipite maxime sese ostendunt. Alios affectus intelligamus capitis grauitati proportionē respondentes: aliquos autem ex ipsis cephalæas uocant, aliquos hemicranias, aliquos cephalalgias, id est, capitis dolores, simpliciter.

Acutū habentes caput, siquidem ualida ceruice sint, & alij, robusti sunt, & ossibus. caput autem dolentes, quibus etiam ex auribus sonus manant: istis oris palatum concuum est, & dentes distracti.

Hoc loco etiam nihil refert, utrum, craterauchen Græca uoce per quinque syllabas, aut, craterauchen per quatuor quispiam scripserit. robustis enim ceruicibus homines utraque uox significat. Macrauchen uero, id est, longicollis, ut nonnulli ueterem scripturam permutantes scribunt, non eandem rem significat. ualida enim ceruix, robusta nominatur, ob duritiā magnitudinemque ossium plerumque talis existens. ita quoque se habent ipsi circūpositi musculi, tendones, & copulæ. at longæ ceruices tantū abest ut ualiqua polleant, ut etiā prorsus uitiosæ sint, perinde atque angustum longumque pectus. quandoquidem id amplum esse, non latitudinat, aut longum oportet. amplum autem in latitudine profundique dimensione pectus, collum, & aliud quodque membrum consistit, cum proportionē inter se congrua aucta fuerint. in ipsis uero prorsus & longitudo aut maior est, aut equalis his, quæ moderate se habent. Hominum igitur nobis obseruati uenientium pectora non prius apparent, quam eorum corpora nudata fuerint. sed caput illico aspiciamus: & quod nam in forma ac magnitudine uitium habeat, cognoscimus. In magnitudine, si minus sit, aut maius, quam conueniat: In forma, si exquiritur rotundum sit, frontis occipitiisque prominentia carens penitus: aut acutum, productiores, quam deceat, eminentias habens, aut utraque, aut alterā tantum: aut una duntaxat eminentia præditum, altera uero priuatum. In maiore itaque capite & acuto & excessus quantitas consideranda est, & ipsius ceruicis excellentia: ut ipsis melius ne, an deterius caput formatum sit dignoscere ualeamus. Declaratum est enim

est enim in libris De tuenda sanitate, non medio: Acrem utilitatem medicos ex huiusmodi cognitione percipere & ad seruandam membri sanitatem & ad futuram uitæ emendationem, siquando didicisse prius acciderit. Sed in capite euidenter paruo paruitatem quidem nouisse opus est: & ea præterea, quæ ad collum pertinent, abunde consideranda: quoniam perinde ac truncus dorsi spina ex capite tanquam ex radice progerminat. Alibi enim didicisti medullæ dorsi à cerebro & ortus initium, & facultatū copiam suggeri: hanc medullam uertebræ includunt dum tenuis adhuc est, pusilla: erasiorē autem factam, ampliores. Quæadmodum igitur magnū pectus ampla interiori cavitatis inane est, in qua duo magna uiscera, pulmones scilicet atque cor, nulla ex parte cōpressa continentur, perinde & exiguum pectus proportione sibi respondentiā hæc uiscera continet, exigua uidelicet & in angustijs uersantia: haud aliter caput & dorsi spina magnitudine respondentiā, & cerebrū & medullā includunt. cum enim membra hæc grandiora sunt, & cerebrū & medullam ampliores latioresque spiritus cauernas in ipsis efficiunt: at si pusilla fuerint, cōtrariū euenit. Vis præterea cogitandi his, qui aut nimis magna capita, aut nimis exigua euidenter possident, oblecta est. Sed exigua capita semper praua sunt: magna uero licet raro, nonnunquam tamen & bona fuerint, & ob facultatis formatricis robur, & ex materia, unde creata sunt, ubertate. quali capite Pericles Atheniensis uir prudentissimus fuisse traditur. unde & comici eius capitis magnitudinem distantijs lacessunt. Tanto magis autem grande caput bonum sit, quanto naturalem magis figuram retineat, & ceruicē ualidam, & oculos acute cernentes habeat. tunc enim optime huiusmodi caput se habere, sciendum est. Verum acuta capita (nā & ex his quedam non esse improbata affirmauimus) optima enim capitis figura oblongo orbi utrinque cōpresso similis est. deficit autem acuto capiti aut occipiti, aut frontis eminentia, aut ultra, quam deceat, producta habet. plerumque igitur (ut dixi) quæadmodum magnū caput, ita & huiusmodi acuta mēdo sa improbaque reperies. raro tamē & ex his aliqua bona fuerint, facultate materiam, ex qua homo in utero creatus est, efformate admodum ualida, neque sanguinis in uterū defluentis multitudinem superata: sed contra eius uim sustinere, resistere, eleganterque effingere potens fuit. Quando itaque ob alterutris eminentiæ defectum, aut excessum acuta capita reddunt, primū quidem te illud animaduertere decet, utrum aucta, aut diminuta prominentia, acutum caput euaserit. uitiosum enim semper est ex cōminuta mucronatū caput: non semper malum, ex adaucta. uerū tunc præterea considerare cōuenit in primis quidē decoram incrementi formam: deformia enim incrementa parua sunt, secundo, utrum capitis excessus, qui in occipitio est, plusquam ea, quæ à facie est, pars, excreuerint, melius enim putandum est, occipitijs eminentiā maiorem esse: ibi

nāque & nobilissimus cerebri sinus, & dorsi medullæ exortus locati sunt. postea deinceps ceruicē cōsiderato, imbecilla ne sit, an robusta. nam si eminentia neque indecora fuerit, neque ultra modum grandis, ualidumque eam collum sustineat, huiusmodi capitis acumen probato. hos enim homines & aliorum membrorum, sed ossium præcipue uiribus pollere cōperies. Sed hoc loco & illud perpendito, quid sibi uoluerit Hippocrates cum dixerit & alijs num intellexerit pectus & iecur, ut eiusmodi hominibus tria generosa principia insint, non solum cerebrum, an & alia illa sola dicat, quæ primū initium & ortum ex capite habent: ea uero sunt dorsi medulla, & nerui, & cum ipsis ossium musculorumque materia, qui necessario una cum capite augescunt & roburantur. hæc membra uero, plerumque insimul augeri cōperies. Quando enim sanguis, ex quo capitis partes creatæ sunt, multus atque bonus est: uitalē quoque potentiam, quam ex corde prodire ostendimus, & naturalem nutriticam uocatā, quam ex iecore in uenas promanare didicisti, statim ab initio robustas esse credibile est, profecto huiusmodi animalia prima ueluti fundamenta totius corporis magnifica esse ac generosa necesse est. At in capite contra deformi effigie & exiguitate uitioso, præterea & in ore palati partes inspicito: ita uero appellat in eo altioris sedis partē illam, quæ super foramina narium in ipsum pertinentia sublimis est, inuenies enim & hanc partē illis cauā, quorū acutum ualde caput ac deforme est. hos autem præcipue uocant homines phlegmaticos, hoc est, acuti capitis. In multis quoque dentes distracti uidentur, id est, non recte regione superiores cum inferioribus, cōmittunt, neque incisores cum incisores, neque canini cum caninis, neque molares cum molaribus, sed ueluti reuulsum iuxta atque distractum in ipsis os apparet. Hos igitur cerebro dolore capitis uexari cōspicies: ipsorumque aures distillatione laborare, nonnunquam liquore quodam tenui & liquido, nonnunquam purulento ac fetido emanante. imbecilla namque membra multum prauumque excrementum colligere cōsueuerunt. Igitur cum iam Hippocraticus sermo explanatus fuerit, paucis quibusdam additis, ad aliam partem transibimus: Ea uero pauca huiusmodi sunt, reminiscētia scilicet unius, quod à me huius sermonis initio dictum fuit. uidetur enim iam aperte liber iste cōmentario magis, quam uolumini similis esse, Hippocrate sibi ipsi, ut memoriæ subueniret, nonnulla scribente, prout unumquodque aut experientia cōprehendisset, aut rationali meditatione excogitasset. nulla enim cōgnatio uel propinquitās primæ parti cum secunda intercedit, quæadmodum rursum neque tertia cum istis.

Quibusque os à palato recessit, his medius nasus subsidet. quibusque uero inde, unde nascuntur dentes, extremus nasus simus efficitur.

Os nasi duo foramina intersepiens alio quodam tenore ossis nititur initium superius ab ossis frontis sumente, & ad nasi finem, ubi pinnae locatae sunt, desinente. hæc igitur in parte nasi intersepti locis

illis incumbit, ad quæ dentium, qui incisores non minantur, extremitates perueniunt. pars autem his superior palatum quidem nominatur, & ea medium nasi interseptum nititur. ubi igitur aliquod fulcimentum ossium decidens perierit, ibi interseptum subsidens nasum eo loco cauum efficit. atque huiusmodi symptoma limitas appellatur.

Infantium effulgescentiæ cum pubertate nonnunquam mutationes habet & alias: & in renem dolor grauis, cum cibo impleti sunt.

Hanc omnibus explanatoribus scripturæ agnoscantibus, & omnibus antiquis codicibus eam habentibus, nonnulli recentiores alius aliter eam mutare conati sunt. quidam enim epilepsies scribunt, alii qui catalepsies, alij epilampsies, hoc est, effulgescentiæ. ipsorum autem interpretatio apud hunc morbum comitalem significare uult, qui plerumque ab infantia laborantibus. in ipso à puerili ætate ad pubertatem transitu euanescere consuevit. etenim id ita fieri cõpertum est, nisi quispiam eo tempore uitiosa uiciis ratione utens sibi ipse conseruandi morbi author fuerit. oritur sane plerumque ob frigidam cerebri temperaturam humiditate adiuncta: idque sæpius accidit, quoniam raro ex alicuius membri uitio prouenit. finitur autem, quo tempore pubescunt, si & in alijs agrotus, ut decet, se gesserit, quia totius corporis temperamentum ad siccius calidiusque conuertitur. quo enim pacto iuuenis puero calidior sit, in libris De temperamentis didicisti. ubi etiam quomodo puer iu uene sit calidior, declarauimus: iuuenis quidem absolute calidior, puer uero non absolute: sed eo, quod plus innati calidi possideat. Illi itaque, qui se ipsos Hippocraticos nominant, ipsum effulgescentias calidi dicere uolunt per translationem ab extrinsecas: quæ cum materia uicit, eamque sibi ipsi omnem assimilauit, effulget, manifestaque omnibus redditur, cum prius humidam materiam exiccâ occultaretur. At Zeuxis & cum ipso pariter nonnulli Emperici effulgescentiam haud ita interpretantur, sed altero quodam modo. intelliges autem ex Zeuxidis sermone in hunc modum descripto. Infantes usque ad pubertatis annos appellat Hippocrates, isti autem pubescendi tempore effulgent, atque hic ualde per emphasim translatione usus est. tunc enim magis carnosissimi sunt, & adulescentes, coloreque & forma gratiores, uiribus ingenioque præstantiores. repente autem ac simul hæc omnia eueniunt: eorumque, qui natura formosi sunt, tunc magis effulget pulchritudo. Idem iste autem Zeuxis infantes appellari omnes pueros inquit, quæadmodum & Herophilus ipsos appellauit, de hac enim re hunc in modum scribit hifce uerbis. Videat Hipp. infantes nominasse usque ad pubertatis annos, non eos tantum, qui nuper nati sunt, aut ad quinque usque, uel sex annos, ut plerique nunc intelligere solent. contentus fuit autem & Herophilus tam grandes natu infantes uocare per hæc uerba. Infantibus non erumpunt semina multa, neque menstrua purgamenta, ipse non concipiunt, non cal-

uescunt. neque enim prædictam ætatem natas hæc accidere negat, hoc est, à primo statim ortu: ut nonnulli accipientes, ipsum derident, tanquam res omnibus notas edocentem, & quorum numero est etiam Calimachus. sed illis, qui ad pubertatem usque peruenerunt, nonnulli & in istis ea fieri opinantem. Hactenus Zeuxis locutus est. At mihi quid per infantes significare Hippocrates uideatur, & antea quid dixi, & nunc iterum manifestiori sermone repetam. Comitialis affectus autem à naturali intemperie prouenit, cum humidum ualde cerebrum est, tuncque morbus iste puer appellatur, quæadmodum ipse in libro de aquis, aere, & locis ita scribens significauit. Pueris accidere conuulsiones, & suspiria: quæ putant puerum efficere, & sacrum morbum esse, in his uerbis clare patet, illi dictioni puerum subintelligendum esse affectum, ut locutio ita se habeat, quæ putant puerum affectum efficere, & sacrum morbum esse. accidit autem hic idem affectus pueris ob errata, medici curationem postulans. quando uero ob humiditatem oritur, planè infantes statim inuadit, desinitque ætatis conuersione, nullum nobis negotium faciens. Quapropter quoscunque pueros non à prima statim ætate, cum adhuc sunt infantuli, sed annorum progressu, uexare inceperit: proculdubio ob peccata in uitium ratione commissa, aut ob aliam quampiam externam causam exortus est. in quibus ætatis conuersionem præstolari non cõuenit: sed factum morbosum affectum discutere. Illud utique non exigua consideratione dignum est, si secundum antiquam lectionem effulgescentias acceperimus, ut Hippocrates & Zeuxis acceperunt: oratio enim huiusmodi est. Infanti, cum pubescunt, effulgescentia calidi & alias quidam nonnullas in ipsis mutationes habent, quin etiam renem affectionem: quæ ipse deinceps explanat. prætermittetur enim & in hoc sermone epilepsia nomen, atque ideo nonnulli haud absque ratione scribere uidentur, epilepsis, quemadmodum & alij catalepsis. At hos decebat tanquam non ita scriptum inuenientes, sed quod melius esset ita scribere, dicentes, ad prædictam explanationem accedere. Cum uero hæc uox etiam præposita sit, hanc rursum alij adimunt, duas orationes nullo uinculo inter se conexas esse uolentes: unam hifce uerbis satis declaratam, Infantium effulgescentia, simulatque pubescunt, in nonnullis mutationes habent & alias: alteram hoc modo dicentem, In renem dolor grauis, cum cibo repleti sunt, & reliqua, quæ sequuntur de renis uitij ipso tradente ab altero initio. non, quod in pueris, cum pubescunt, in hoc uitium comitialis morbus transeat, haud enim ea ætate renem morbus creari uidetur. quæadmodum uescia lapis, iste namque in pueris magis, renem autem affectus in declinante potius ætate contingit. Describemus igitur ea deinceps, quæ de renis uitij in hunc modum ab eo tradita sunt.

In renem dolor grauis, cum cibo impleti sunt, uomuntque pituitam: cum uero dolores abundauerint, eruginosa. & leuiiores quidem euadunt, cum

cum cibis euacuati sunt, arenulæque ruffæ subfident, & cruentum meium, stupor scemoris è regione positi, quiescere non conducit, sed exerceri, non repleti, iuuenes ueratro purgare, poplite incidere, urinarijs mundare, tenuare, ac mollire.

Dolor grauis aut tanquam alicuius grauis loco incumbens sensum inferentem, aut acerbum intelligere possumus. Siquidem utrumque uerum est, diuersis tamen temporibus, in renibus fieri. in calculorum enim creatione, atque exitu grauissime dolent: reliquo autem tempore ut rei cuiuspiam grauis loco incumbens dolor percipiunt. quicumque igitur in renem cauis lapillos condescere arbitrantur, in solo per urinarios meatus transitu laborantes dolere aiunt. at quicumque in ipsa renem carne calculos creari sibi persuaserunt, non solum inter exeundum, uerum etiam creationis tempore, dolor ipsos inferre testantur. deinde & quando in renem sinus peruadunt: calculos autem in renem carnibus generari proportionem tophis in articularum morbo genitis respondentes, orationem Hippocratis in testem adducit ex libro De natura hominis & uictu ita se habentem. Quibuscumque arenosum subfider, aut tophi in urinis, istis ab initio tubercula secundum uenam crassam orta sunt, & suppurauerunt, postea uero non celeriter ruptis tuberculis tophi ex pure concreti sunt: qui foras per uenas cum lotio in uescia trudentur. hæc est sane Hippocratica narratio. Ceterum renem calculi utroque fieri modo possunt, & nuper dicto, & eo, quæ paulo ante declarauimus, cum in ipsorum sinibus temporis intervallo exultu arefactique crassum & uiscidum humorem ad tophi corpulentiam redigi asseruimus. eodem quoque tempore si obstructio aliqua in ipsis fiat, aut mediocriter phlegmone, grauitatis magis quam doloris sensus efficitur: quæadmodum & in iecore, propterea quod utrenes, ita & iecur per exiguis neruis præditum est. Dolores autem eo potissimum tempore in renibus excitari dicunt, quo replentur cibo, cumque duo ab hac uoce Cibus, apud ipsum significentur: in utroque significato ueridica oratio est: siue de assumptis cibarijs, ex quibus sanguinis multitudo creat, siue de alimentis incrementis quæ in intestinis colliguntur, intelligas: nonnunquam enim & ista cibos nuncupat, ut in libro de ratione uictus in acutis ita inquit, Quibus cibis in intestinis oclusus est, nisi quis aluum prius ducens sorbitionem dederit, uehementer ledet. Dolor itaque à cibo ita significatè excitatus in renibus, quod multitudine pondereque excrementorum premantur, onerenturque, simulatque ista defecta expulsaque fuerint, remittitur atque planè finit. At dolor ex sanguine in uenis contracto proueniens, quando in renes incubuerit, etiam si uenam cecideris, haud ilico discutitur, & ob renem corporis densitatem, & quoniam ob multa ipsis superinfecta corpora exterius appositorum remediiorum factas ad renes iam debiliore effecta peruenit. Sol-

uit autem ipsorum dolores non id solum, uerum etiam & per superiorem uentrem facta excretio: quæ tam coli quam renem dolore uexatis commune quoddam symptoma est, continentur enim renes laxo intestino: & laxum intestinum renibus per tunicam peritonæum uocatam copulantur. Inter initia itaque pituitosi uomitus fiunt, huiusmodi enim succus in uentriculo creatur: plerumque ex ciborum multitudine, ac multo magis si isti crassi, naturaque pituitosiores extiterint. Quod si increuerint per seuerauerintque affectus: his ita patientibus uomitus æruginosus superuenit, ob dolores ac uigilias corrupto sanguine. idque maxime, cum una febricitauerint, & inedia macerati fuerint. Et leuiiores quidem (inquit) à uomitibus euadunt: ab accessibus onibus quidem liberantur, sed non ab affectu, cum cibis uacui sunt: utroque autem modo & nunc cibum nomen accipere possumus: sed potius de uentris intestinorumque excrementis intelligere debemus. Arenulæ autem ruffæ (inquit) subfident, hoc est, in urinis, id enim accidere euident est, si ruffum coloratum esse intellexeris, qualis est sandarachæ, quæ uocatur. quapropter & nonnulli in artis operibus diligenter uersantes subfidentias oroboides appellant, hoc est, erui similes: alij sandarachodes. i. sandarachæ colorem referentes. interdum & reuera ruffas nominant, nempe duæ priores locinoris affectus comitantur: tertia renem morbos sequitur: quemadmodum & quando ueluti arenæ colore subfidentia euadunt. In urinis utique subfidentium colores maioris minorisque ratione inter se differunt: uerum ex materia crassa tenacique modo crassitudine maiore, modo tenacitate, modo utranque paribus omnino portioibus habere planè fiunt. Itaque si ex sola pituita crassa & uiscida subfidentia facta sit, color cinereus erit aliorum tophorum coloris similis, qui in aquis sponte calidis multis in regionibus, lapidibus adnasci accrescereque cernunt: & in uasis alioqui, ubi aqua calefit. Quinetiam in animalis corpore ex purulento humore aut ex purulento pituitoso coposito huiusmodi tophus nonnunquam creari potest: quæadmodum & in articularum morbis accidere consuevit. eodem enim prorsus modo in his & renem affectibus lapides concrescunt. At si quibusdam partem sanguinis cum pituita crassa lentaque mista sit, urinarum subfidentie color pro succi maiore copia euadet, nonnunquam ueluti ex pallido alboque mistus, aut ex rubro & albo, aut ex flauo & albo: nonnumquam uero & ruffus erit, & ipso sanguinis colore ad colorum differentias faciente. neque enim sanguis hominibus exquisitè ruber semper est: sed interdum quidam ad atrius, interdum ad flauius, & rufius uergit. Aut igitur omnes, quas modo recensui, colorum differentias, præter cinereum, ab hac uoce Ruffum, significari putandum est, ipso dicente arenulas ruffas subfidere, aut adiectam illam uocem sanguineum, ex communi sensu dicta fuisse accipendum est. dico autem Nonnunquam: quemadmodum enim cruentum ipsis interdum lotium emittitur, non semper tamen, neque in omnibus renem affe-

ribus, pariter & interdū arenulæ ruffæ in urinis subsidentes apparēt. In cōmentarijs nāq; De naturalibus potentijs, quicquid in uenis serofitate nūisq; cū sanguine permistū est, renē ad se ipsum attrahere demonstrauimus. meatib. autē id in renis uentriculū percolatibus latius patefactis, aliquid etiam ex crassioribus succis simul illabit. Quando igitur istud calfactū in renis cauo ad topū consistentiā redactū fuerit: si renū uis expulsiua omne id unā cū lotio extruserit, arenosæ in ipso subsidentia fiunt: q; si renis cauo impactum tenacius inhaerescat, aliquid aliud eiusdē materiæ ex uena caua suscipiens sibiq; apponēs, plus augetur. semper enim quod recens influit, priorī circūdatur: atq; ita insigni magnitudine tophus grādescit. Verum nonnulli inquirunt, cur sanguinem meūtur: quoniam calculus egrediēs cū angulosus sit, proximas particulas uulnerat, & cruorem euocat. q; si ex uena caua in renem pertinens meatus patentior fiat, sanguis autem liquidus sit, neq; multus, neq; uiscidus: cruētum ita lotium redditur. At doctorem stupidum in crus descēdentē propter uasorum dorso incumbentiū caua scilicet uenæ, magnæq; arteriæ cū renibus & cruribus coniunctionem, ortū habere putandum est. maxime nāq; in ipsos renes expulsiui. post eas quædā haud magnæ in lumbos inseruntur, postea utrūq; cōcepta culum bipartito diuisum, in utrūq; crus delabit: per ipsūq; totū distribuitur. Quicūq; uero per meatus urinarios, aut quasdam mēbranas, aut neruos, uel etiam peritonæum, renes cū cruribus copulari asseuerant, dissecandorū corporū planē imperiti sunt. Quenam igitur renum uitio laborantibus accidat, hæcenus narrauit Hippocrates. Deinceps uero de ipsorū curatiōe hīc uerbis loquitur: Quiescere non conducit, sed exercitationes, non impleri, iuuenes ueratro purgare, poplitem cadere, urinarijs euacuare, tenuare, & mollire. Si hi ipsi formulam quandam renum curationis hīc uerbis per capita constituit, nonnulla quidem omnis ætatis, corporisq; habitus cōmunia, nōnulla iuuenum & robustorū propria scribens. cōmunia sunt autem quæ primo scripta sunt, & quiescere, quod ipsis non cōducere ait, & exercitationes, has enim conducere arbitratur, tanq; multitudinē euacuantes, & pituitosum, crassum, crudumq; omne ad maturitatem ducentes & attenuātes, & corporis omnes particulas roborantes. Sed te animaduertere oportet, ipsum non prorsum magnas exercitatiōes dicere, ueluti equitatiōes, aut armis, aut lucta, aut pancratio certare, aut humū fodere, aut id genus aliud facere: sed omnem abso-lute motiōē, quæ pro ætatis, habitus, roborisq; agrotantis ratiōe corpus exercere ualeat. Verum etiā, nō impleri cuiusq; ætatis & corporis habitus cōmune documentū est. Quæ sequunt, iuuenib. ut ipse ait, cōgruētia scribit, ita dicēs, iuuenes ueratro purgare, poplitē incidere. Veratro quidem purgare, si ualde antiquus affectus sit, & ceu uectibus (ut ita dixerim) extrudēdus. ad huiusmodi em

morbos ueratro utimur: Venam autē cedere, ubi sanguis multus aut crassus in uenis abundet. Quod si utroque auxilio ipse homo indigeat, à uenæ sectione incipiendum esse, notissimū est. Alias autē didicisti mēbra supra iecur cubiti uenæ sectionē postulare, infra uero, crurū: in poplitib. uenas nobis cadentibus, aut omnino saltem iuxta malleolos. Quod deinceps dixit, urinarijs mūdare omnibus utile est: neq; simpliciter dixit, urinarijs utendum esse, sed hoc uerbum mundare adijciēs, modum adiumenti ab ipsis proueniētis declarauit, non solū tenacia & crassa renibus inhaerentia purgantibus, uerū etiam cum ipsis & ea, quæ in uenis præter naturam sanguini mista innatant, educantibus. Quod in calce narrationis Hippocraticæ dictum est, tenuare omnibus renum uitio laborantibus usui est, quoscūq; ad ueratri potionem præparamus, aut & sine hoc per sanguinis missione curamus: uel etiam post eius assumptionem. Dictum est autem, tenuare de humoribus: hos enim tenuare conuenit: Mollire, de membris solidis. Si quidem utrūq; ueratrū hausturis percōmodum est, ut tutō purgatio fiat. Igī nisi humores prænuati fuerint, & mēbra per quæ fit uomitus, mollia reddita sint: & ad distentiones distractionesq; anteq; damus ueratrū agilia effecta, in suffocatiōnis discrimen ob humorum crassitiem ægrum adducemus: aut neruorum conuulsione ob mēbrorum in dilatando duritiā, qui purgatur, capietur: aut uasculum aliquod disrumpetur. Quinetiam, licet ueratrum non præbeatur, optimares est, humores tenues esse, & renū ipsorum corpora mollia: ut per ipsa transire facile humores possint. ab initio namq; calculus in ipsis nunq; generabitur, si quis hæc utraq; diligenter obserauerit.

Muliebria aqua laborantibus diutius permanent. cum uero non celeriter ferantur, intumescunt.

Aqua laborantes nonnulli intelligūt eas, quæ ut aqua inter cutem corripiat, idoneæ sunt: nōnulli eas quæ tenuem naturaliter aquosūq; sanguinem habent. potest autē & de utrisq; intelligi: sed magis de illis, quarum sanguis natura subtilis est, nullo alio morbofo affectu corpus infestante. in istis enim menstrua purgatio, quam muliebria uocauit, diutius permanet. dupliciter enim & id ipsum diutius intelligi potest, aut de diebus quibus huiusmodi mulieres purgantur, aut de ipsarū ætate: si de diebus intelligas, significabit pluribus continenter diebus istas, q; alias mulieres purgari: si de ætate, per plures annos mēstrua excrementa durare. nā reuera in istis multus tenuisq; sanguis colligit: quæadmodū cōtrario modo affectis paucis & crassis. albæ quidē sunt priores & molles: nigræ autē duræ & graciles plerūq; quæ attribilariū sanguinē procreant. clarumq; est istas ab initio contrarijs inter se temperaturis cōstare. nam quæ ab ipso nunc aqua laborantes uocantur, humidioris sunt ac frigidioris tēperamenti, his contrarijs siccioris

siccioris atq; calidioris. q; si ex morbo aqua abundauerint, nō omnibus menses pluribus diebus feruntur. interdum enim ipsa suppressio morbi earum causa est: rursum suppressio ob osculorū uteri obstructionem sanguinisq; crassitiem efficitur. Quapropter nonnulli arbitantes dictum hoc de mulieribus ex morbo aqua abundantib. accipiendum esse, loco uerbi permanēt: pmanere legunt: sic muliebria aqua laborantibus permanere diutius, subintelligere nos iubentes, conueniens. ac si & ita dixissent, muliebria aqua laborantibus diutius conuenit permanere: ut consultius iuxta & curatorius sermo sit, eius tantum quod ex hoc fit, narrationem continens. huic sententiæ consentire aiunt id, quod in calce sermonis dictum est. Cum uero celeriter non ferantur, intumescunt. Velle enim ipsum dicunt, ut pluribus diebus, ita & breui tempore huiusmodi mulieres expurgari: quoniā tarde exeuntibus menstruis purgamentis tumores fiunt. atqui hoc etiam & in habentibus aquosum sanguinem cōtingere ait: istis etenim carnes aquosiores generantur, haud statis temporibus accedente purgatione.

In Cranone ueteres dolores frigidi, recentes calidi, sanguine autem plurimi, & quæ ex coxendice frigida.

Hæc quoq; sibi ipsi scripsisse uidetur Hippocrates memoriæ causa sub breui compendio. propter quod & obscurior oratio est. dubium est enim doloresne tantū in Cranone factos fuisse dicat, eosq; in uentre, an etiam in alia quapiam parte: an uero affectus cum dolore coniunctos. Illud autem antiquos dolores frigidos esse, nouos autem calidos, & si clare dictum esse uideatur, obscurum tamen, atq; ambiguū est. aut enim antiquos dicit, qui iam pridem fuerunt, aut diutius perseuerantes: quem admodum & contrā nouos, aut proxime excitatos, aut cito desinētes: & frigidos, aut frigoris sensum inferentes, aut qui à calidis mitigantur: pariter & calidos, aut caloris sensum facientes, aut qui à frigidis sopiantur. Quidam etiam dolores frigidos uocatos esse dicūt, qui leues sint, calidos, qui uehementes, haud secundum usitatum Græcis loquendi morem significationes has accipiētes. Verum quo anni tēpore Hippocrates hæc facta fuisse scripserit, nos ignorantes: neq; etiam quādo excitati sint, aut quomodo, aut quādiu permanent dolores, euidenter inuenire possumus. Sed nos quidem dolores plerūque sanguine creatos esse, idem est, ac si dixisset ex sanguine, calido uide licet ac multo, at de antiquis doloribus loquens, cum succum nō adiecerit, signū est ab altero quodam succo frigidus ipso fieri. Et ea quæ ex coxendice, frigida ipsis oborta esse ait, aut affectus dicēs, aut dolores, frigidus scilicet & istos humore faciente. Quapropter multos explanatores demirari licet, in huiusmodi sermones, de quibus nihil affirmari potest, multa sine demonstratione scribentes: ubi uero aliquid demonstrari, & utiliter inue-

niri potest, aut nihil penitus, aut pauca, & sine demonstratione, tanquam mandata tradentes.

Qui in rigores ualidos tendunt, non admodum mitigantur: sed propē statum.

Ita scriptū esse hunc sermonē antiqui explanatores agnoscūt. at recentiores ipsum in clariorem permutates ita scribunt, Rigores ualidi existētes non admodū mitigantur: sed propē statū. hæc lo-cutionem id nos docere uolunt, omnes ualidos in morbo rigores nō admodū ullo alio morbi tempore mitescere, præterq; cum propē statū est. Secundum priorem aut scripturā, qui in rigores ualidos tendunt, hoc est, perueniūt affectus: subintelligendus est em affectus, oportet ipsum intelligere, hos ante uigorē non mitescere, quidam sanē ipsum statum quæ uniuersi morbi pars est, meminisse dicūt: alij uero eius qui in priuatis exacerbationibus inuenitur: ut rigor, cū uehemens est, anteq; tempus cōsistentiæ aduectet, nō desinat. id quidē nōnullis euidenter accidit: istumq; appellamus rigore a necthermantōn græco uocabulo, hoc est, calefieri nequeuntē, non aut ualidum. cōtingit autē & uirigorem fortem dicere. multo enim malignior est, q; qui immodice uehēmēs fuerit, et celeriter desinat. q; si uniuersæ egritudinis statū intelligas, maxime in quartanis febribus sermo iste utilis fuerit. nam si cū ualidis rigoribus accessiones inuadāt, si nihil remittatur rigores, fieri nō potest, ut ad consistentiam morbus perueniat: quinetiam multo minus huiusce quartanæ declinationē fore sperandum est, priusq; rigor sedatus fuerit. quare sermo prognosticus est de febribus ad rigores uehementēs accedentibus, quæ priusq; rigor sedetur, discuti nequeunt. id aut propē consistentiam efficitur. At id genus rigores ex frigidissima pituita uitrea nominata, aut ex atra bilis succo proueniunt. uerum ex prægelida pituita rigor fit nō uehemens, sed ægre incalescēs: ex atra aut bile nōnunquam utroq; modo, nōnunquam alterutro. sed huiusmodi succus quarto quoque die accessionem facit, uitreus uero quotidie. nihil planē huiusmodi rerum explanatores declarant. sed illa uberrime accuratissimeq; persequuntur, quæ nullum penitus fructum auditoribus ferunt. nam & in sequenti sermone plurimum medicinalis eruditionis cōtinente nullū ex celeberrimis præceptis cognouisse deprehēdunt.

Ante rigorem urinarum suppressiones, si ex optimis fuerint, & aluus excreuerit, et somni adsint: forsan uero & febris modus, forsan & quæ ex lassitudinibus.

Per deos quid dicere debeā, nescio, quando utilissimum præceptum milliesq; in laborantibus deprehensum libri huius interpretes ignorant. sed alios quispiā minus demiretur. Sabinus uero, Rufusq; Ephesius uiri in libris Hippocratis diligētissime uersati, magna pculdubio admiratione digni sunt, nisi frequēter utili rigori urinx suppressionē antecessisse uiderunt. de qua in præsentia Hippo-

crates meminit, nos iudiciorum rigorem in morbo futurum praefagire edocens. si in acuto morbo & alia signa tibi salubria uideantur, & iudicium paulo post fore speres, te scire oportet suppressio iudiciorum rigorem necessario futurum. Quod si & nox difficilis antecesserit, & dies iudicatorius sit, certius futurus rigor praedici poterit. at si nota ex arteriae pulsatu (ut didicisti) idem tibi ostenderit, non rigorem modo, uerum etiam acerbissimum rigorem indubitanter fore expectato. Illud igitur ex optimis, aut urinis solis, aut etiam ex alijs bonis signis una cum ipsis urinis te intelligere oportet, tanta enim signorum ab urina in acutis febribus uis est, ut & soli ipsi credendum sit, alijs uero accedentibus etiam, diuinationi tibi erit firmissima perpetuoq; ueridica. uerum urina etiam alio multa excernente supprimitur: illuc enim serofam humiditatem uergere signum est, cuius redundantis triplicem euacuatione esse didicisti; per aluum, per lorium, per sudores. igitur si aluus plura deiecerit, urine suppressae ad futurum rigorem praesentendum fidere non conuenit. at si aluus fluxa non sit, proximumq; esse morbi iudicium praenoueris, aegrotum rigere sudareq; necesse est. Quid sibi uolunt autem uerba illa, & somni adlinc? nam si ut unum quiddam ex bonis signis adductum est, maxime dictis in praesentia quadrabit. Illud uero, si ex optimis fuerint, uelut exemplum quoddam dictum est, quod si & hoc tanquam futuri rigoris signum sit, non simpliciter id a te intelligendum est, plerumque enim nox iudicio antecedens, antecedens inquam rigori & iudicationi per ipsum facta, molestissima est: quando firmissimam cum antedictis rigoris futuri praesensionem habebis. interdum autem, sed raro cum somnis optimis tranquilla nox est, atque in istis non rigorem, sed excretionem significans, pulsus apparet. Sed de istis abude in uoluminibus De pulsibus actum est. Te praeterea iubet Hippocrates & modum febris contemplari, hoc est, an calida sit, & biliosa, & ardens, an ex alijs quapiam: nam quicumq; in acutis febribus & potissimum ardentibus rigorum iudiciorum sunt, hos ex bile flaua extra uenas per sensoria corpora delata excitari didicisti. propterea & febres ex lassitudinibus prouenientes temperatura biliosissime, ad praesensionem tibi & ipsae conducent. Haec itaque est ab externis causis ad diuinationem percepta utilitas, unico quidem ueluti exemplo explicata, tibi autem & in alijs extrinsecis causis, quaecunque biliosius corpus efficiunt, futura percommoda. haec sunt autem morae sub sole ardenti, uigiliae, cogitationes, angores animi, ira, alimenti inopia, bilioforum ciborum nimius usus. primam sane, tutissimamq; naturae febrium notitiam ex his quae in corpore apparent, acquires: quemadmodum in commentarijs De differentia febrium didicisti. secunda uero & ab extrinsecis causis notitia ad eorum, quae inuenisti certiore fidem haud parum expediet. Mirandum est igitur quonam pacto haec utilissima contemplatio explanatores latuerit.

Abscessus non admodum, quibus rigores.

Raro abscessus illis qui cum rigore febricitant, eueniunt: quemadmodum in quartanis tertianisq; febribus uidere licet. in istarum enim accessionum remissionibus excretiones succi multitudinem educunt, propter quod permulta esse oportet uexantium humorum abundantiam, ut naturae abscessum facere necesse sit.

Crurum effoeminationes, ueluti aut ante morbum iter facienti, aut morbo illico, eo quod fortasse in articulos decubuit, ex quo crurum effoeminationes.

Euidenter cognosci nequit, utrum solas imbecillitates effoeminationes dixerit, an eas quae cum penuria nutrimenti omnium crurum fiant. quantum enim ad prius ex antedictis exemplis pertinet, & eas quae per inopiam alimenti fiant, intelligere licet: quantum uero ad secundum spectat, cum dicit, eo quod fortasse in articulos decubuit, extenuationes quispian recte intelligere nequeat, sed absolute imbecillitates, quae & citra maciem crurum actiones debilitare, uel etiam abscessus excipere queunt. Quod in calce autem sermonis adiectum est, ex quo crurum effoeminationes, dictum fuit & ab initio, quapropter nonnulli recentiores scriptores istud antecedens faciunt, primum quidem haec uerba eo quod auferentes, unaq; cum his aliqua ex sequentibus permutantes. uerum quod ab initio dixi, & nunc repetam, hoc est autem, huiusce libri sententias uarie ac multifariam scriptas esse: quemadmodum & hanc: quam propterea nonnulli haud recte disiunxerunt; alij contra haud congrue copularunt. quorum omnium si meminerim, simulq; peccantes reprehendere uelim, in immensam longitudinem perducetur oratio.

Tubercula extumescencia, & acuminata, in turbinemq; gracilescentia, aequabiliter mature scentia, non circumdura, decliua, & non bifida meliora. contraria uero mala: & si quamplurimum contraria pessima.

Ab his quae ex terra progerminant, Graeci homines phymata uocauerunt, hoc est tubercula, eos praeter naturam tumores, qui plerumq; sine causa extrinseca proueniunt: sed potissimum eos hoc nomine uocant, qui extra corporis superficie extuberant, uerum ob nominis alterius inopiam interdum & latos, pauloque naturalibus partibus elatiores hoc eodem nomine appellant, quod & Hippocrates hoc loco fecit, bona esse tubercula extumescencia dicens, hoc est, quibus insignis tumefactio inest, aut quae cumq; non introrsum, sed extrorsum uersus augescunt, quemadmodum & in libro Praefagiorum scribens dixit, Quaecumq; exterius uergunt, optima sunt, & maxime extrorsum spectantia, & in aciem turbinata, sed quaecumq; (ait) introrsum rumpunt, optima sunt, quae extrinsecas partes minime attingunt.

melius

melius quidem est extrorsum uergere: sed si intro declinet, melius rursum in istis omnibus est, ipso eruptionem in interiores tantum locos fieri. tuberculorum sane generatio in abdomine atque etiam pectore est. istis enim inanes cavitates subsunt tuberculorum introrsum spectantium praeter naturam tumorem excipientes. Sed ex his quae exterius intumescunt, acuta ac turbinata latis meliora sunt, utpote ex calidioribus tenuiorisq; materiae succis procreata, & iccirco celeriter suppurantia, nam ex crassis tenacibusq; constantia, utpote frigidis, & lata sunt, & aegre coquuntur, quin etiam putrescunt potius, quam coquantur longiori tempore. Praeterea laudat & aequabiliter suppurantia, nam quae ex aliqua parte suppurant, reliquum uero totum non suppurans habent: primum quidem eo quod alijs statim suppurantibus diuturniora sunt: secundo uero quod difficilius curantur, peiora censent. alijs enim auxilijs suppurantes partes egent, alijs non suppurantes. Non circumdura autem circumduris mitiora sunt. circumdura uocat autem, quae in medio mollia suppurantiaq; sunt: circum uero dura, & aegre, aut nequaquam suppurantia. Laudat praeterea & tubercula decliua, haec sunt autem deorsum uersus aciem suae supurationis habentia. hoc enim loco ad aperta, facile defluere materias sinunt: nisi ea ex inaequalibus esse te latuerit, in ijs enim aliquid boni inest, aliquid mali. uerum quaecumque aequaliter suppurantia aciem in inferiora protendunt, haec omnium optima. Non bifida etiam bifidis meliora esse nos admonet, in bifidis enim medium non sine uitio inuenitur, sed crudum atq; durum. At clare patet, ex tuberculis quae diximus, contrario inter se modo habentibus, quaecumq; plurimum inter se specie dissident, haec uiribus ac natura etiam longe distare. nam satis magnam latitudinem praedictis differentiis habentibus, aliquid inter contraria medium esse necesse est: & a medio aliud magis, aliud minus recedere: ut in duris ac mollibus. in una siquidem oppositione tanquam exemplo sermonem facere abunde est. durum quidem molli peius est, inter dura magis durum: durissimum uero pessimum est, ita sane mediocriter molle mediocriter bonum est: & perfecte molle est perfecte bonum. Quae itaq; in hac oppositione ad diuisi ad praedictas omnes applicare poteris.

Ferinum autumno, & cordis dolores, & horridum, & melancholicum.

Seu uentris uermiculos, qui ascarides dicuntur, & lumbrici, ferinum uocet, seu elephatem & cancrum, seu tabem, ut nonnulli uoluerunt, seu omne malignum uitium: iure autumno haec omnia procreantur, & ob mali succi tunc temporis abundantiam, & ob aeris inaequalem intemperiem, nihil igitur mirum, si & cordis dolores, & horrores, & atra bilis autumnali tempore abunde generantur. omnia enim haec antedictas causas comitantur. ceterum in explanatione secundi uoluminis De morbis uulgaribus latissime de omnibus au-

tumno grassantibus morbis disputauimus.

Ad initia exacerbationes considerande sunt, & in omni morbo. ueluti uesperis exacerbari, & annus ad uesperam, & ascarides.

Et in secundo De morbis popularib. libro hoc modo scriptum est, Ad initia morborum considerandum, si cōfestim florent. utitur enim interdum Hippocrates hac uoce ad initia: quemadmodum & hoc in sermone usus est. Ad initia morborum refert considerare, num statim florent: quemadmodum & in dicendo, quod & ad calefaciendū, & refrigerandū, & siccandū, & humectandū multa sane quispian huiusmodi inuenit. neq; enim ut aduersans, neq; ut contradicens his uerbis utitur: sed tanquam ad calefaciendū, refrigerandū, siccandū, & humectandū iuuantia multa, inquit, huiusmodi inuenire quispian poterit. id uero & a nobis in illis cōmentarijs declaratum est, quibus secundum librum De morbis uulgaribus explanauimus, ita necessario intelligenda haec uerba esse, ad initia, hoc est, secundum initia, aut circa initia, neq; tamen in solis initijs id considerandum esse nos admonet, sed in morbis uniuersis. Deinde exemplum adiecit, quod bifaria legi potest, uno quidem modo, ad uesperam exacerbari, & annus: deinde ab altero principio ad uesperam, & ascarides, alio itē modo, ut ad uesperam exacerbari, & annus ad uesperam: deinde ab alio principio, & ascarides. diem namq; totius anni proportionem respondere cōset, ut matutino tempore uer simile sit, meridiei aestas, uesperis autumnus, nocti hyems, dictum est aut & de his uberius, ubi secundi Morborum popularium uoluminis eum sermonem declarauimus, cuius initium est, ascarides uesperis.

Infantibus, tussicula cum uentris perturbatione & febre continua significat post iudicationem bimestri, prorsus uicesimo, & tumores in articulos.

Omnes explanatores scriptis similiter credunt, nec eorum quae laudent, intelligentes quapiam. siquidem nonnulla, (& si affectate dixerim) ueluti artis nerui sunt, alia per exiguam utilitatem afferunt, alia uero neq; exigua: quemadmodum id, quod in praesenti sermone proponitur. Etenim ego, quaecumq; in aegrotantibus eodem semper modo fieri uidentur, memoratu digna censeo. & ex his ipsis ea potissimum, quae maximo usui sunt, quemadmodum paulo ante de praesentione ex rigore dicebam. interdum namq; in uehementissima febre adiuncta uigilia, fastidio, siti, impatentia, nonnunquam & delirio, omnibus aegrotantis domesticis perterritis ac fletibus, quempiam licet rigorem, & sudorem, morbiq; solutionem praedicentem Aesculapiū esse uideri. Sed in proposita sententia primum quidem quid dicat, obscurum est: deinde & si omnes ipsius uerisimiles intellectus secundum scriptoris mentem habere quispian se crediderit, nihil tamen ex ipsis praedicere poterit. Esto enim puer aliquis tussiens, uentre perturbato, cum febre perpetua: deinde ut-

cunq;

cum quo quis uelit die iudicet, siue octogesimo à partu, siue sexagesimo. duobus enim modis sermo iste declaratus est. bimestri, prorsus uicesimo nonnulli quidem ab ortu bimestre esse uolentes, quo die infans iudicatur, uicesimum autem à die, quo agrotare incepit. at nonnulli aiunt duos menses natum morbum accidisse, atque uiginti dies post initium iudicatum esse, hisque hunc in modum habentibus nos predicere posse, puero isti à iudicatione abscessum aliquem in articulos impetum esse facturum. atque neque semper, neque plerumque istud eueniet. predicationes autem aut ueraces esse in perpetuum de cet, aut raro mentiri, nam raro ueritate assequi, & plerumque aberrare, nequaquam artificiosum est.

Si infra umbilicum quidem superiora consistunt, in inferioribus articulis bonum est. si supra, haud perinde morbum discutiunt, nisi suppurauerint.

Quod de pueris adhuc ista loquar, ex inferius dicendis constat. uerum sermo iste non de particularibus est, sed de communibus, & in secundo De morbis popularibus, & in Aphorismis, et in libro Praefagiorum repetitus: quos omnes locos dudum explanauimus. uult enim Hippocrates, ex superioribus locis in inferiora umbilico factos abscessus salubres esse; non huiusmodi autem, haud salubres. sed eorum malignitas aliquatulum obtunditur, si cedemata suppurauerint. usus est autem & hoc loco oedematis appellatione in comuni significatio omnium praeter naturam tumorum, ut & antea dictum est.

In humeris autem suppurantia tantulis, eos breuiorem humerum habentes reddunt.

Quod de infantibus adhuc disputet, ipse declarauit inquiens, tantulis, dignum censens nos & modo dicta ad initium sermonis referre debere. uerum quomodo isti breuiori humero reddatur, in libro De articulis nostrisque in ipsum explanationibus didicisti.

Soluerit autem & ulcusculorum in inferiora eruptio, nisi rotunda altioraque sint. huiusmodi enim perniciofa sunt, & infantibus maxime.

Ab hoc graeco uerbo ἐκδυσσει, quod erumpere significat, uocabulum ἐκδυσει, hoc est eruptio nem deriuauit Hippocrates media syllaba producta: perinde ac si cum impetu exitum dixisset, ipsa uero affectus abscessu egentes discutere inquit: nisi si rotunda & altiora sint, hoc est, nisi ualde maligna fuerint. infesta namque infantibus sunt, neque dolores, neque curationem ferre potentibus. quin & alioqui agere sanabilia huiusmodi ulcera sunt.

Soluerit autem & sanguis emanans, plus autem natu grandioribus id incidit.

Sanguinem profecto emanantem omnibus id genus uitij prodesse saepius iam didicimus. in infantibus autem, de quibus sermonem habet, ab initio neque sanguis apparet, praeterquam raro. ideo & ipse

A addidit, plus autem natu grandioribus id incidit, hoc est, ipsi qui sunt adultioris aetatis. quod affectus autem sint, qui per abscessus quos dixit, et sanguinis profluvia, & ulcuscula in infantibus iudicatur, non clare admodum aperuit. initium enim sermonis erat, infantibus tussicula cum uentris perturbatione, et febre continente. potest autem ex his quae dixit, symptomatis, & de lateris, pulmonis, iecoris, atque uentriculi affectibus intelligi.

Lachrymae ex acutis male habentium spontanea quidem optima, inuoluntarie autem defluentes, mala.

De lachrymis huiusmodi dictum sane est & in libro Praefagiorum, & in Aphorismis. Sed accuratius in primo uolumine De morbis popularibus ubi ait, quibusque in acutis febribus, magis autem in ardentibus inuoluntarie lachrymae cadunt, his de naribus sanguinis profluvium expectandum est, nisi alia perniciose habeant. in male autem habentibus non sanguinis profluvium, sed mortem significant. & nos in eius libri explanationibus hunc sermonem declarauimus.

Quibus supercilium circutenditur, malum est.

Idem affectus tale supercilium efficit, qualis in Praefagiorum libro descriptus est: cutis circa frontem dura & praetenta: Quod autem de acutis morbis hoc & alia deinceps in Prognosticorum uolumine dicta sint, ab ipso declaratum fuit. & hisce in uerbis dicente, lachrymae in acutis male habentibus inuoluntarie quidem emanantes bonae sunt, inuoluntarie autem malae.

Malum est autem & inarescens ueluti spuma.

Id quoque in morbis acutis fieri cernitur, cum summe aridi sunt, & uires imbecillae perexiguas lachrymulis ab oculis excidentibus, deinde iterum inarescentibus.

Et obscuratio malum est.

In acutis morbis obscurari oculorum aciem infirmitatem & interitum uisionis potentiae significat.

Et squallidum malum est.

Erat quidem & habens ueluti spumam squallidum: sed nunc, etiam si sine spuma sit, malum esse significauit.

Et qui interius corrugantur.

Quando membrana musculis oculum mouentibus agnata ad circulum usque coronam appellatum porrecta dissoluta relaxataque fuerit, tunc oculos interius corrugari accidit. nam si exterius corrugati fuerint, erit sane cutis ipsius haec affectio. imbecillitatis autem ac refrigerationis hoc signum esse testimonio est id, quod in ualde senibus contingit: ipsorum enim oculi rugosi esse cernuntur.

Concreti, & uix ueriles, & obtorti.

De oculis haec quoque differunt. nam concreti, hoc est

hoc est immobiles perfectissimam eius potentiae extinctionem significant, à qua musculi, cum naturaliter affecti erant, mouebantur: illud autem & uix ueriles proximum isti affectum declarat. obtorti autem oculi aut delirium, aut tremorem ipsos mouentium musculorum indicant. Haec omnia uero in acutis & piculosis morbis ob principis membrinoriam oboriuntur.

Et quaecumque alia omissa sunt.

Quaenam sunt haec, quae oculis euentientia omiffa esse dicitur? an scilicet ea quae in Praefagiorum uolumine per haec uerba enumerata sunt? Si lucem enim fugiant, aut lachrymentur, aut inuertantur, aut alter altero minor sit, aut alba rubras in ipsis uenulas, aut liuidas, aut nigras habeant, aut lippitudines circum oculos, aut si suspensi uideantur, aut prominētes, aut ualde caui. prius autem in eo libro cum alijs omnibus & haec explanauimus.

Febres quidem aliae mordaces sunt manui. aliae mites. aliae non mordaces quidem, sed post insurgentes. aliae uero acutae, sed à manu uictae. aliae statim ualde ardentes. aliae in totum debiles. aridae. aliae falsuginosae. aliae pēphingodes, aspectu terribiles. aliae tactui humectae. aliae ualde rubrae. aliae ualde pallidae. aliae liuidae, & id genus alia.

Rursum & hoc loco in fine sermonis adiecit, et id genus alia: quoniam ab ipso solae febrium insignes differentiae notatae sunt. primas itaque differentias scripsit ab ipsa propria febrium essentia acceptas. Essentia uero febrium est non secundum Hippocratem modo atque praefatissimos medicos, sed etiam secundum communem omnium hominum consensum, praeter naturam caliditas maxime quidem in totum animal effusa, sin minus, at omnino uel in plurimis partibus. uel in nobilissimis accensa. Saepius namque uniuersa cutis nullā euidentem praeter naturam caliditatem, neque nobis exterius tangentibus, neque ipsis laborantibus praeferre uidetur: Sed in profundo corpore ipsi agrotantes sentiunt, uisceraque sibi incendio flagrare aiunt. nonnulli praeterea & fastidio afficiuntur, & siticulosi sunt, atque peruigiles. nunc igitur Hippocrates febrium differentias, quaecumque à medicis dignoscuntur, non ex his quae laborantes referunt, sed ex his quae id tactu uisumque euidenter percipiunt, enumerat. primae autem sunt & praecipuae & ex propria (ut dixi) febrium essentia acceptae, quae per calorem traduntur. neque enim arteriarum motu febrium essentia continetur. haec in re namque quomodo Erasistratus et Chrysippus allucinati sint, alias didicisti. Febris igitur caliditas febricitantia corpora tangentibus aut acrem mordacemque, aut medio critum molestam sese offert: suauem enim illud atque domesticum, quale naturali calori inest, nequaquam habet. quod admodum igitur & alia plerumque maioris minorisque ratione inter se differentia uicinis nobiscum

loquentibus famosius magisque uerius nihil differre dicimus: ita & caliditate parum molestam interdum nihil molesti tristisque habere dicimus, ipsam scilicet calori ualde infesto comparantes. Itaque nonnunquam caliditas plurima iuxta atque acerrima uideatur, plerumque uero pauca quidem, sed nihil ab acerrima differens: aut rursum acerrima quidem, sed non multa. & haec singula, quas dixi, interdum aliquo tempore post, non primo statim manus impo-situ apparent: quemadmodum & quae primo tactu magnae acresque uisae sunt, tibi nonnunquam per longum tempus iniecta in agrotatem manu diminui uidebuntur. Igitur squallida interdum atque ualde arida caliditas apparet, perinde atque si lapidem aliquem calefactum tangamus. plerumque uero roridam se, humectam, & halituosam repraesentat, ut halitus quidam permultus ex laborantium corpore emanans perspicue sentiat. atque horum rursus ipsorum, quemadmodum & praedictorum quaedam statim ab initio apparentia perseuerant. nonnulla uero aut augescunt, aut decrescunt, quae ab initio apparuit, qualitate habent. nonnulla rursus & altera nequaquam à principio uisam, ac penitus ab his quae à principio apparuerunt, differente. Differentia itaque ab ipsa febrium essentia acceptae huiusmodi sunt, de reliquis autem posterius uidebimus: prius enim bene est enumeratas differentias Hippocratis uerbis accommodare, cum dicit igitur, febres quidem aliae manui mordaces, aliae uero mites, tibi significat, ab ipso de febribus in totum mordacibus, aut mitibus apparentibus sermonem fieri. subiiciens igitur inquit, aliae non mordaces quidem, sed post insurgentes, per haec uerba significas, febres ab initio mordaces non uisae, diutius iniecta manu mordacitatis sensum inferentes, contra uero, atque istae, illae se habent, de quibus dicit, acutae quidem, sed à manu uictae. ab initio enim acutae cum apparent, paulatim remittunt. eam autem dictionem, acutae, de caliditate celeriter manui occurrente, suumque ipsius uelocem motum ostendente te intelligere oportus est. quemadmodum acutos aliquos & acres nominamus, quod idem est ac si celeres dixeris acutos etiam morbos dicimus, quicunque propria temporis usque in finem uelociter pertranseunt. siue autem manibus siue manui dicas, ad cognoscendas praedictas differentias nihil referet. quandoquidem mentem sanam habenti clarum est id genus differentias non oculis, sed manibus sensiles esse. adiciunt autem et omnes homines huiusmodi appendices ad hoc natura ducti, quae dictorum euidentiam augeant, & in illis rebus maxime, in quibus per coniecturas quasdam & signa, non per sensibilem cognitionem, quod quaeritur inuenire licet. ita ergo & Hippocrates non solum sermonis initio manuum meminit, sed etiam cum dixit, aliae acutae quidem, sed à manu uictae. At deinceps febrium in magnitudine differentiam demonstrans, inquit, aliae statim ualde ardentes, aliae in totum debiles. per quod igitur huiusmodi imago tagentibus sese offerat, ut multa aut pauca caliditas uideatur, in posterum reijciamus, nunc solum, quae ita appareat

pareat, dixisse abunde est. Quemadmodum enim in extrinsecis si oculis quis uelatis flammam tetigerit, aut multā sentiet ipsius substantiā, aut paucā, nullam in caloris qualitate differentiam percipiens: hoc itidem modo in febribus habet. inter dum namque caliditatis secundū qualitatem digno tio eadē cum illa apparet, quā in alio corpore sit: sed multitudine inter se differre uidetur. ex uerbis aut sequētibz illud aridā, satis clarū est, sed illud, saluginosā, obscurū; neque enim falsum tactu, sed tantum gustatu sensile est. Est uero adhuc magis obscurum, quod sequitur, cum dicit, Aliā *ωκεανω* *ωκεανω*, aspectu terribiles. nam hoc loco diuer sam scripturam reperimus, in plurimis quidem co dicibus huic uoci *ωκεανω* *ωκεανω* adiacet hāc a spectu in paucis post hāc uocem aspectu & hāc terribiles adiecta est. solum autem inter explana tores Sabinum inueni, qui exemplar ita scriptum agnosceret; quem Metrodorus secutus est, & qui cūq; ab ipsis usq; adderiatū sunt, nihilominus ta men in paucissimis codicibus simpliciter scriptū inueni, aliā uero *ωκεανω* *ωκεανω*, neq; hac uoce aspectu, neque hac terribiles addita. saluginosas autem febres ad * tactum aliquis redigens, eas esse dicet, quā pruritum aliquem ac morsum tangentibus inferunt, ut à muria & reliquis falsis corporibus excitari solet, pemphingodes autem febres, hoc est, spiritibus affluentes interpretan tur. sentimus enim plerūq; per febricitantium cy tem aereum quendam halitum effluentem, quod nisi tales, sed eas quā cum pustulis sunt, pemphingodes febres quis esse uelit, aliquā ex necessarijs differentijs pratermiserit ex prædictarum uideli cet genere, quas ab ipsa maxime febrium essentia assumi diximus, ut enim mordax ualde, aut uehe mens, aut arida, aut squalens in multis febribus ca liditatis species esse uidetur, ita etiā flatuosa, manu quendā in ipsam spiritū exilientem, nonnunq; hali tuosum, nonnunq; aridū percipiēte. Verū cū plura hoc uocabulū pemphinx significet, aliud aliis ex planator accipiens, tanquā unum illud solū, quod ipse posuit, significet, probabilis audientibus esse uidet. forsan igitur satis esset dicere, pemphingo des febres flatuosas esse: sicq; in genere hactenus dictarum differentiarum censerī, & cum qui non ita intellexerit, hanc differentiam pratermisisse ui deri. At cum in plerisq; exemplaribus hęc uox aspe ctu isti pemphingodes adiecta sit, necesse nobis est grāmaticam garrulitatem interdum & ipsam ad hāc utilem attingere. Sed exactius quidem de ob scuris apud Hippocratem dictionibus alibi, pro prio opere egimus. In præsentia uero satis erit me grāmaticorum dicta sequutum secundum eorum placita de uocis huius pemphinx significatis ali quid dicere. Vide enim Sophocles ipsam in Col chis pro flatu accipere ita dicēs, Soluit pemphinx, id est flatibus tonitruī & tetri odoris occu pauit. Aeschylus autem in Prometheo captiue

rectam, reptilem autem, & quā primū quidem boreā ueneris à flatibus, caue fremitū irruentem, ne terapiat procellosa pemphinge conuertens re pente. & pro radijs ipsis uti uidetur hac uoce pem phinx. Sophocles in Colchis hisce carminibus: Et utiq; admiratus sum hac cōtemplans pemphingā aureā intuitus. ita & Aeschylus, ex aduerso ne que pemphinx solis aspiciatur, neq; sydereū os La toniā puellā. pro gutta autē idem accepit in Pro metheo. bene caue, ne tibi in faciem incidat pem phinx, amara enim & non pro uita halitus. In Pen theo quoq; ne sanguinis uero pemphinga in solum sparseris. pro nebula etiā posita esse uidetur hoc in carmine apud Sophoclem in Salaminē satyris, pemphingi omnem tarde ridentem ignis. & apud Ibycum, densas pemphingas eposi. Dicitur est au tem ab eo sermo iste per quandā comparationem de his, qui procella iactantur, dici solitam. iccirco & plurimi ex his, qui futura prælagiunt, de stillis, quā per imbres cadunt, dictas esse pemphingas aiunt. Sed Callimachus hūc in modū ait, Ne pro pter pemphingas inducant, permittite, sed Eupho rion ita inquit, flores pemphinges colligunt mor tuos. pemphingis itaque significata iam recensui mus. deq; duobus ex istis suprà mētionē fecimus. quod omnes uidelicet optimi explanatores Hip pocratem secundum ista sermonē suum fecisse uo luerunt. At nunc ex modo dictis significatis, & aliud tertium adieciisse conuenit, ut pemphingodes febres eas intelligamus, quā ueluti scintillarū exi liētium manuq; nostrā occurrantium imaginem reddunt. atq; huiusmodi febres ex duabus simpli cibus iam prædictionibus cōpositæ fuerint flatuo sis scilicet atq; igneis. huic autem declarationi so lum illud aduersariū: si huic dictioni pemphingo des adiciatur hāc aspectu. Non immerito igitur quidam hanc abstulerunt. qui non abstulerunt au tem, aut febres cum pustulis intellexerunt, aut eas quē animam uitiant. Et quoniam cum pustulis fe bres à symptomate cognominantur, probabiliter sanē à symptomate ipsum pestilentes febres deno minare intelligere possumus. est em̄ reuera & hāc una febrium species. Quod autem in ipsa pustulā oriantur, & Thucydides testatur ita scribens, Et exterius quidem tangenti corpus, neq; ualde cali dum erat, neq; uiride. sed subrubrum, liuidum, pu stulis exiguis & ulceribus efflorescēs. At quicun que febres animam lādentes pemphingodes ap pellatas esse contendunt, longe à propolita febriū diuisione aberrant. nonnulli enim ueteres medici & febrem quandam phreniticā appellauerunt: quemadmodū sanē & lethargicā, & pleuriticā, & peripneumoniam. Sed febrium enumeratio nunc in præsentī sermone propolita à differentia caloris accipitur. sub qua & pestilens febris putri dum calorem habens, contineri potest. phrenitica non potest: cum nō, ut alijs, ita & Hippocrati mos sit febris speciē phreniticā asserere. neq; à sympto mate nuncupata, qualis ea est, quā pustulas exci tar, in dictis differentijs ab ipso includitur. quem admodum

admodum neq; aliā, quarum proxime mentio fa cta est. phreniticorum namq; febris calorem habe re mordacem inuenitur in omne corpus æquabili ter, & omni inieciā manus tēpore profusum. quā re prima omnium ipsarum dicta est. Itaq; neq; eo rum interpretationē admittimus, qui falsas febres à qualitate in ægrotantium ipsorum ore sensu per cepta nominatas esse cōfirmāt. Hippocrates nam que omnes quā ad tactum spectāt, notitias secun dum caloris differentiam, in quo genus febriū uni uersum atq; essentia consistit, deinceps enumerat se uisus est. Etenim si pestilentē febrem pemphingodea nominatam esse probauerimus, appellatio nem quidem ab accidente, speciem uero ipsam se cundum propriam febrium essentiam sortita erit. Eadem quoque ratione & falsas febres eas esse di centes, quā omnia, quotquot gustet egrotās, falsa uideri efficiant, neq; isti propolitarum in præsentī doctrina febris differentiā meminerunt. Quod si inter febrium differentias & istas Hippocrates collocaisset, omnino & illas unā cum his enume rasset, in quibus & ipsa salua, & omnia quē gustet febricitans, amara uideantur. has quidem differen tias non inter febrium, sed potius inter saporū no titias collocare satius est: febres autem inter calo ris differentias enumerandæ sunt. quemadmodum enim saporis gustatu, ita & febres tactu sentiuntur. Verum quod Sabinus non recte hanc uocem ter ribiles adiecit, ita seriem uerborū scribens, aliā pemphingodes aspectu terribiles, antea dixi, & nūc in memoriam reuocabo. terribiles enim aspectu ipsos dictos esse, ut nobis quidem intuentibus ui dentur, si cum pustulis & ulceribus sint, aut cum ipsi infantes torue intuentur. de his autem am bobus quid sentire oporteat, ante retulimus. Per inde peccauerūt & illi, qui febres istas spirituosas dictas esse uoluerunt, non ad tactum notitiam refe rentes, sed ad difficilis anhelitus speciē, in qua ma gnus creberq; spiritus redditur. Igitur uerisimili mum est febrem pemphingodea dictam esse aut spi rituosam, quā ad tactum referatur, aut pestilentē. In sermone autem cum huic uoci pemphingodes, hāc, terribiles, adiecta sit, sola pestilens febris de notat: cuius ab alijs calor per putredinis excellen tiam differt. sicut in hac nostrē tempestatis longis sima pestilentia uisum est. atq; iccirco neque cali di & perurentes, qui peste laborabant, tāgentibus uidebātur, quamuis interius magno flagrant in cendio: quemadmodū & Thucydides aiebat. Et exterius quidem tangenti corpus, neq; ualde cali dum erat, neq; uiride, sed subrubrum, liuidum, pu stulis exiguis & ulceribus efflorescens. interiora autem ita urebantur, ut neq; ualde subtilium uesti mentorum, neq; linetolorū uelamenta, neq; aliud quicq; præter nuditatem ferre possent. dicta est sa nē pemphinx & in gni dijs sentētijs, quas Euriphon i medico attribuit hisce uerbis: mingit parū sub inde, & urit, & supernat pemphinx ut olei uiri dis instar araneæ. uidetur sanē isti pemphinga uo care nō totam pustulam, sed solum id quod ipsam

Galen.

exterius araneæ instar circūscribit. Cum absolui set igitur Hippocrates maxime proprias & princi pes febrium differentiās, deinceps ad eas quā à cō lore sumuntur, transgressus inquit, Aliā ualde rū brā, aliā ualde pallidā, aliā uero liuidā. ualde rū bras dixit, non simpliciter rubras: & post has de inceps iterum ualde pallidas, non, pallidas, liuidas uero, simpliciter, nihil ipsis incrementi significati uum adiciens, ut si & ipsas liuidissimas dixisset. semper enim color iste malus est: sed ruber ac pal lidus usitati & familiares sunt, febres aut ualde rū bentes uehementissimam caliditatem indicant, & materiam esse sanguinē: quemadmodū ualde pal lidā pallidā bilem testantur. in ipsis uero deiectio nes considera. nam si eas bile tinctas inueneris, ex eius effusione naturalem earum colorem permu tatum esse cognoueris. at si sine * post eum, qui in differentijs ruffi est colorēposito. Huiusmo di febres profecto, nisi cum rigore atq; sudore præ iudicata fuerint, tabem inferunt. Valde rubrā au tem inter synochos numerantur: & uenæ sectione ad animi usq; defectū ducente iuuantur: ut in uo luminibus De arte curatiua didicisti. ubi & mag na utilitas ex huiusmodi differentiarū cognitionē percipitur: ipsis uidelicet singulis propriā medica tionem requirentibus. At liuidę febres à colore sa nē & ipsa cognomen adeptæ, sanguineū succum deficere nunciant, & cum ipso itidem ingenitū ca lidum: atq; iccirco mortiferæ sunt. ex quibus non nullæ syncopas euacuationem sequentes efficiūt. de quibus in libris De arte curatrice notitiā acce pisti. Id genus febres Euripho liuidas nominat ita scribens: Liuida febris habet & sinciput aliās, & aliās caput dolet. & uiscera dolor torquet, et uomit bilem, & cum dolor cruciat, intueri nequit, quo niam grauat, & uenter siccus redditur. & cutis tota liuida, & labia, qualia moris exesis esse solēt, & oculorum alba liuescūt, aspiciit perinde ac stran gulatus. cum uero minus id patitur: sapius etiam cōmutatur. Quinetiā & in libro De morbis Hip pocrati adscripto, quē Dioscorides ab altero Hip pocrate Thessali filio scriptum esse uoluit, de quo dam morbo liuido mentio fit: libri autem initium tale est, multam urīnam facit, quando caput ex cal factum fuerit. Sed de liuido morbo ad uerbū hāc scribit. Morbum liuidum febris arida comitatur, & horror aliās, & aliās capitis dolor. & uiscera do lor male habet. & bilem uomitu reijcit. cumq; do lor uexat, nequit intueri. sed grauat, & ueterari dus redditur, & cutis liuida, & labia & oculorum alba liuent. aspiciitq; ut strangulatus interdum, & colorem mutat, atq; ex liuido subuiuidis efficitur. Alij uero rursum hoc loco liuidā febrem male in terpretati sunt, eam scilicet, in qua liuidā deiectio nes apparent. istis namq; pari ratione conueniret & nigram febrem eam appellare, in qua nigre ma teriæ expulsio fit. Superest nempe adhuc extre mum sermonis Hippocratici explanandum, ubi inquit, & alia similia, prædictis scilicet similia. re gensuit autem postremas secundum colores diffe

Tom. 3

B

rentias

rentias, non secundum ipsam febrium essentiam. Alijs tamen quæ ab aliquo symptomate proueniunt propinquiores, quemadmodum cum aut intermittentes, aut continuas febres esse dicimus, et intermittentium hanc tertianam, illam quotidianam, aliam uero quartanam. at cōtinuarum aliam semitertianam, aliam ardentem, aliam gelidam, aliam succensam, aliam pestilentem, aliam palustrem, aliam hepialam. Cæterum Praxagoras inter acutarum febrium differentias, & phreniticas, & lethargicas, præterea & ictericas quasdam nuncupauit. At recentiores medici nō solum cōtinuam, sed etiam synochum febrem quandam appellauerunt; eiusque differentias posuerunt omotonam uidelicet seu acmafticam uocatam, & epacmafticā, atque paracmafticam. Item secundum aliam diuisionem alijs quoque morbis communem nonnullas acutas febres appellamus, nonnullas diuturnas, alia quoque diuisione boni moris febres & mali moris dicimus. quin etiam alias ordinatas, aut inordinatas. Præterea quasdam circumeuntes & erraticas. Quidam autem ueteres à diuersis membris accensas febres ab illis cognominabāt, lateralem febrem aliquam uocantes, & ictericam, & lienariam. aliās uero à symptomate, soporificam, somnolentam, lethargicam, phreniticam, auriginosam. de quibus omnibus in proprijs De febribus libris late notitiam adeptus es. Sed in præsen- ti sermone quæ ad explanationem pertinet, abunde tractata sunt. nō meam enim solum sententiam protuli, uerum etiam illustrium explanatorū mentionem feci, alios omnes silentio inuoluens, quicunque de febrium differentia seorsum ab explanatorijs cōmentarijs aliquid prodiderūt. inter quos est & Archigenes; de quo in alio uolumine sermo nem instituiam.

Contentiones corporis, & artuum duritiæ, & ipse dissolutus, et artuum contractiones, malū.

Contento relaxatum contrarium est, duro molle. ipse nēpe deinceps dicturus est, cutis dure molli- tio, contentæ relaxatio; siue cutem contentam, siue articulum, siue corpus dicat, ad naturalem statum ipsum conferentes ita dictum fuisse intelligemus. Secundum naturam autem se habet, quod neque contentum, neque laxatum, sed mediocriter affectum est. cōtenta sane interdum per proprium affectum contenduntur, interdum à quibusdam alijs attracta, per proprium quidem affectū, cum aut uehementi frigore congelatiuerint, aut ab aliqua exiccante causa arefacta fuerint. sunt enim, ut nouisti, plures. distenduntur autem quædam à continuis particulis arefactis, aut inflāmatīs, aut congelatis, contra quædam ultra naturales fines relaxantur, multa humiditate sine frigore madefacta, obdurefcunt autem quæ dura sunt frigore siccescentia aut scirrho, aut siccitate. phlegmone namque non durum, sed resistentem tumorem efficit,

A perinde atque utres sunt liquidæ materiæ, atque aeris pleni. quemadmodum autem renitens duro simile apparet ob commune accidens, (nam durum quoque renitens est) longe tamen secundum propriam naturā differt: ita & molli corpori laxatum simile cum sit aliquantulum, quantum ad sensibilem apparentiam pertinet, non eodem tamen affectu præditum est. siquidem ægrotantium corpora potentia musculorum motrice debilitata exoluta & abiecta iacere cernuntur. hunc itaque affectū manifestauit dicens, & ipse dissolutus. deinceps uero manifeste subdidit, et articulorum cataclases, hoc est, contractiones; sed quidam tertiam syllabā non per a scribūt, cataclases, sed per i cataclisies, hoc est decubitus. quomodo autem melius fuerit scribere, facile inueniemus, si eorum reminiscemur, quæ in libro de Præfagijs per hæc uerba tradidit, Ægrotantem uero à medico deprehendi oportet in dextrum latus aut sinistrum iacentem, & crura manusque paulum inflexas habentem. Animaduerte uero hic crura & manus paulū inflexas habentem. nam aut nequaquam, aut plus quam conueniat, inflexas esse, utrunque malum est: quia præter naturam sint. Ipse igitur dixit, ita enim & plurimi recte ualentium cubant, iccirco postea subiunxit, supinum autem iacere manibus cruribusque extensis, minus bonum. tibi uero declaratum est, facultatis infirmitatem ab huiusmodi decubitu indicari. & adhuc magis ab eo quod deinceps his uerbis exprimitur, at si pronus fuerit, è lectuloque ad pedes deciderit, grauius est. tales igitur decubitus in presenti sermone per hæc uerba significauit, & ipse dissolutus, siquidem manus & crura parum inflexas habere laudabile est. quod ultra hos fines transit, maiorem articulorum fractionem indicat. Ita namque ipsam appellauit, at in libro de Præfagijs in his uerbis: mortiferum est autem ore aperto dormire, cruraque supini iacentis inflexa esse & explicita, quod significat, latissime distatā. siue autem inflexa, siue explicita scribat, utroque modo articulos contractos esse indicat, atque ideo melius hoc loco fuerit cataclases articulorum per a scribere, hoc est, contractiones, nam per i scribere cataclisies, hoc est decubitus, non admodum recte articulis quadrat, uniuerso corpori huiusmodi appellationes, non articulis Hippocrate attribueret solito.

Oculi audacia delira, & abiectioes, & infractioes, malum.

Audacia quidē nota est delirij, maximeque cum impudens est, sicuti pluries dictum est, oculorum autem abiectio audaci inspectui contraria est, declarat namque præ facultatis palpebras regentis imbecillitate oculos diutius apertos patere non posse. Infractioem uero oculorum appellat, cum palpebræ inuertuntur, ut in libro de Præfagijs narrauit inquit: sin & incurua fuerit, aut liuida palpebra, aut labium, aut nasus, malum.

GALENI IN SEXTVM
HIPPOCRATIS DE MORBIS POPV-
laribus librum explanationum se-
cundum.

ILATARE, cōstringere, alia quidem sic, alia uero non.

D Curationum & isti modi sunt contrarijs affectibus cōuenientes. dilatare namque densata oportet, densare autem, quæ ultra decens amplificata sunt. ideo secundam huius uocis *εργον* cū tenui spiritu, non cum crasso legendū est. neque enim cum hac dictione *εργον*, ut quis forsitan putare posset, composita est. nam ignorat iste ab Ionibus angustum stenygron appellari. huius autem rei testis locuples Simonides fuerit in his carminibus ita scribens. non sanè quisquam sic umbrosis in montibus uir leonem timuit, neque pardalim solus stenygro. i. angusto occurrens in tramite. idem enim significat, quod arcto. Arcantur autem & dilatantur ultra naturalem modum interdum uasculorum quorundam, aut membrorum sensibilia oscula, plerumque uero & sensum fugientia tam in cute, quam in profundo corpore posita, atque densata aperire & rarefacere mediocriter calefaciendo, patentia uero cogere adstringendo ac refrigerando opus est. Sed perfectum de his sermone, sicut & de alijs curatiuis præceptis in libro De arte curandi faciendum habebitis.

Succos hos quidē expellere, istos uero excicare, illos autem addere. ac partim quidem sic, partim uero non.

Et in libro De succis istorum doctrinā accuratius traditam didicistis, quemadmodum et in nostris De curatione libris proditum est. Quod uidelicet nonnunquā redundantes humores sensibiliter euacuare cōuenit aut uomitionibus, aut clysteribus, aut purgatorijs medicinis, aut per lotia, aut per sudores, aut per uenæ scissionem, aut per ani sanguifluas uocatas uenas, aut per uterū, aut scarificationem, interdū uero digerere exterius adhibitis medicamentis oportet. ex quibus modis hunc exiccare appellauit, priorem uero expellere. cumque utriusque cōmune sit euacuare, quod tertio contrarium erat, scripsit, ipsum addere, uel imponere nominās, hoc est deficientes humores creare. clarum est autem nos per cibos potusque, ipsorum qualitates idoneas & modum seligentes, utque cōcoquantur, digerantur, corporibusque apponantur procurantes istos reparare. Illud autem, partim quidem sic, partim uero nō, nisi dictum fuisset, reliquum manifestum erat. interdum enim uno in homine aliqua particula in tumorem elata euacuationis, aliqua nutrimento carentes repletionis indigent.

Extenuare, crassum facere, uas, cutē, carnes, & alia, & hæc quidem sic, ea uero non.

Per uas totū corpus intelligendū est. nam ipsum immodice crassum extenuare, & emaciatum ple-

nius reddere, haud raro nobis propositū est. plerumque uero non totum, sed aut carnes aliquas, aut cutem solam: interdum & humores, quos significauit illa uerba adiiciens, & alia, illud uero, & hæc quidem sic, ea uero non, eo modo intelligendum est, quo proximum sermonem explanaui.

Complanare, exasperare, obdurare, mollire, aliqua sic, aliqua non.

Cōmune in uniuersum medicaminum propositum cum ab ipso didiceris, singula omnia curationis præcepta consequi poteris. nam si contrariorum contraria sunt medicina, præter naturā exasperata cōplanare, læuia exasperare opus erit. Asperantur sanè fauces plerumque sensibiliter, & aspera arteria, & os, & uniuersa cutis in scabiosis pruriginosisque affectibus, & pustulis quibusdam milij granulorum instar, aliquibus minoribus, aliquibus maioribus, asperantur quoque & uentris partes plerumque, cū per ipsas biliosus succus merus copiosusque excernitur. interdū uero & ex acris erodentibusque alimentis id sequitur. atque hinc euident est per medicamina asperitatē tollentia curationē esse faciendam: quod ipse complanare appellauit, contra autem, atque hæc se habent, quibus exasperatio cōuenit, in cute quidem & circa barbæ capitisque pilos id accidit. circa pilos quidē capitis, ut in alopecijs uocatis, & ophiali, & ciliorum superciliorumque casu. in barba uero, cum tarde uixque pili exoriuntur. in quibus & ipsis omnia medicamina ad alopecias facientia experti sumus. At in alijs corporis particulis, ubi sunt caua ulcera & integri sinus, absterorias medicinas infundentes, locos illos exasperamus, & uentriculū tenaci pituita refertum exasperantibus medicamentis nonnunquā detergemus. Eiusdem generis sunt & pelli per sanguifluas uenas purgationes proritates. quinetiam palpebrarum tubercula prius aliquo exasperantes, ita consumptiuis medicamentis oblinimus. idque facimus, ut ulcerata tubercula in profundum uires medicaminum accipiant. Nouisti sanè in istis me marinarum bestiarum, quæ cete uocantur, corijs asperis, & sepiæ testis & pumice utentē. hisque non præsentibus, ipso paruo cyatho scalpelli angustū, non latū extremū habentis. uerum etiā achoras, & uocatos fauos, & myrmecias uerucas, & quæcunque id genus alia medicamentis discutere uolumus, aut nostris unguibus, aut duriore linteolo, aut aliquo ex antedictis prius mediocriter fricantes, deinde ipsis medicamina super damus, obdurare, mollire: hæc nobis quoque usu ueniunt, plerumque in omni corpore, nonnunquā in parte una. nam eos qui uniuerso corporis habitu subrumido & aquoso sunt duriores reddimus linteis prius fricantes, & aspera fricatione utentes, atque in puluere exercetes. hæc autem nō serentes medicamentis emplasticis arefaciunt medici, & lauationis abstinentia, & fricationibus, pro uiribus scilicet atque paulatim augētes. Verum unam interdū particulam ita affectā perinde, atque ea quæ dixi, curabimus. In extremis autem membris

potissimum id fieri assidue cernit. ulcerum quoque omnium, cum carne repleta sunt, solidationem hoc modo facimus. durata enim caro cutis naturam induit, cicatricemque efficit. iterum per contraria, callosa, & in scirrhum uersa phlegmonae molliunt. quemadmodum & obdurati lienis medela perficit. & crassescētem cutem in affectu, quem elephantem uocamus, & cicatrices, quae conueniat, duriores remollimus: sicut molliores induramus.

Excitare, stupefacere.

Excitare sensum & motum in his qui eos debilitatos habeant, non mediocrem usum medicis praebere omnibus, notum est, ac stupefacere in solis uehementibus doloribus interdum ex usu fuerit, cum medicamenta ex opio mādāgora & alterco exhibemus. nam ipse dixit. stupor uero moderatus dolorē soluit. quod si quis portetionibus, aut pluribus medicamentis stupefactioribus utatur, refrigerantur extinguunturque corpora.

Et alia, quaecumque huiusmodi sunt.

Illā dicit, quae per contrarietatem antedictis similem fuerit, aut refrigerantiū, aut calefacientiū, aut humectantiū, aut exiccantiū, aut intrusa expellentiū, aut illud excidentiū, quod toto genere inimicum est corpori, aut abscedentiū, quod magnitudine naturalē modum excedit, aut contortū dirigentiū, aut obstructū aperientiū, aut reliqua, quaecumque in arte curatiua dicta sunt, quorum omnium commune propositum est, contraria affectibus adhibere.

Deriuare.

Curatiōum modos ad succos pertinentes hic docere incipit, in libro De succis accuratius descriptos. Sed nunc quoque reminiscētia causa narrabitur. Deriuationem sane appellare consuevit Hippocrates, quando succus aliquis euacuationis indiget, neque per conuenientē regionē ferri inceperit, neque tamē ualde periculosa conuenientia, neque ad remotissimū: ut si per lotij uias exire coeperit, uitiata uesica, aut renibus, tunc enim per alium deriuare satius fuerit, quemadmodum etiam si per uentrem uitiatis intestinis ferri tentauerit, contra enim in istis succū euacuandū ad urinarios meatus dirigemus, in mulieribus uero non nunquam ad uterū, aut e contrario interdum uteri profluum ad urinā uias ac uentrē deriuabimus. At si in aliqua id genus euacuatione uomitū citauerimus, reuulsionē hanc nominat, ut si uomitus retraxerimus ad uterū, aut uesicam, aut sedē incitantes.

Deriuare, cedentē retrahere statim, renitentem cedere.

Consentaneū erat, ut deriuationi reuulsionem subiungeret, sicque deinde quomodo quis optime reuulsionem faceret, edoceret. Sed Hippocrates reuulsionem silentio praeteriens illico ad illud se contulit, quod reuulsuris humores male in membrum aliquod irruentes utilissimū cognitū erat. neque enim semper in retrahentibus auxilijs permanendū est, sed aliquod tempus, quod retrahentibus uacet, in terponere oportet. ut succū, qui in affectu membro prius inhaeserit, excerni permittamus, in membro

enim remanens ipsum bifariam contristabit, & multitudine distēdens, & qualitate discruciat. At si humores in particulā prius illatos exire permiseris, ipsam dolore liberabis, faciliusque reuulsorij auxilijs aliquid proficies, non amplius in seipsum membro propter dolorē succos irritate secundū eam quam a principio non recte acceperant, inclinationem.

Alium succū, non qui exeat, ducere, exeuntē uero unā effundere, operari simile, ut dolor dolorem sedat. dissimilia, si sursum uergant data, inferius soluere, & contraria itidē, ut capitis purgatio, uenae incisio, quando non temere detrahatur.

Alium quidē succum non exeuntē ducere, ex his patet, quae in Aphorismis & in libro De succis tradita sunt. nam si humor infestus excernatur, cum moderata est euacuatio, id nihil aliud curātem admittere oportet. quemadmodum si immodica sit, ipsum medicū aliquid facere necesse est, nonnunquam euacuationis impetū supprimētē, nonnunquam eius tarditatē incitantem: quod ipse nominauit, exeuntē *συνεχυσαν*, hoc est, unā effundere. consuevit enim ecchymoses appellare ex uasculis effusio nes & inanitiones. operari autē, idem quod permutare, aut miscere significare didicisti. Ambiguum uero est, utrum antedictis conueniendum sit, an deinceps dicto applicandū, utroque enim modo non proprie dici uidetur, atque ideo nonnulli ipsum tanquam cōsequens cum illis antedictis coniunxerunt. deinde ab altero principio posuerunt simile, ut dolorem dolor sedat. uerum alij sequentiū principium hoc fecerunt operari simile. Quoniam uero (ut dixi) utroque modo dictū neutro uerissimile est, multum ad ipsum permutandū se cōuerterunt, quemadmodum & alia, quaecumque uno in nomine obscuritatē continent. & nonnulli quidem per o primam syllabam, secundā uero per γ & ε scribunt, *ογγι* & *εγγι*, hoc est irasci. alij primā syllabam per ε & γ, secundam per γ & α, *εγγα* & *αγγα*, hoc est, operari simile. Deinde aiunt, deinceps loco exempli additum fuisse illud. ueluti dolorē dolor sedat. sanē ita in multis codicibus scriptū reperitur. Sed rectius in Dioscoridis exemplaribus scriptū non est. uidetur enim ueluti ab aliquo explanationi adiectum fuisse, postea uero inter autoris ipsius uerba ab aliquo scriptore fuisse insertum. Verum quod per γ & ε scriptū est, *ογγι* & *εγγι*, i. irasci affectatum admodum, et ab Hippocratis dictione longe alienū est, siue de nobis ipsis, siue de his quae curantur membris, siue de humoribus dicatur, nam ipsa ueluti ad iram cōcitari, & ad expulsionē stimulari, significari aiunt per hoc uerbū *ογγι* & *εγγι*, hoc est, irasci. Sed haec contemnenda exiliaque sunt, quemadmodum & reliqua omnia, quae incolumi rerum ueritate de uocabulis disputatur. quod si & ipsae res labefactentur, huiusmodi a nobis scripturae fugiendae sunt: si cut hoc loco, omnibus fere interpretibus curatio, nes quasdam interdum per similia fieri concedentibus, quod ipse Hippocrates suspicatus aliquando quosdam

quosdam opinaturos, unico exemplo eorum deceptionem indicauit in Aphorismis scribens: quandoque in neruorum distentione sine ulcere iuueni carnosum, aestate media frigida multae infusio caloris reuocationem facit. calor autem haec sanat, frigidum namque affectum neruorum distentionem simili auxilio se curare quispiā putauerit, si frigida ipsum aqua consperferit, id uero haud ita habet. nam retractionem caloris efficiens iuuat, quam nisi efficeret, summā noxam inferret. Atqui sicut hoc auxilium frigidum esse cum uideatur, calefaciendo nonnumquam frigidum morbum neruorum distentionem tollit: ita alia contra calefacientia ex accidenti refrigerant, igneam caliditatē digerentia. de his uero mihi in omnibus De arte curatiua libris late disputatum est, per auxilia affectui aduersantia semper curationem fieri declaranti: sed qui maiori dolore minorem curari arbitrantur, mirifice falluntur. neque enim dolor dolorem curat, sed remedium, quod cum dolore affectū doloris autorem delet. nam alibi didicisti, nulli symptomati primario, sed ipsum creanti affectui, curationē semper deberi. Quod si quis neutiquam primo, sed interdum ex accidenti similia similibus curari per media illa, quae primo contraria sunt, dixerit, iste uera dicit. idque ita esse & ex libro De arte curandi scientificē didicisti, & adhuc ex nostris in Aphorismos commentarijs, quod uero aliqui dicunt quempiam coxa adusta, ut in coxendicis morbo contingit, dolore dolorem sanauisse, nimirum absurdum est. neque enim a dolore, sed ab exustione, cui forte dolor adiunctus erat, agritudo sanata fuit. nam si quispiā contulisset, aut secuiisset, aut quo alioquomodo dolore membro intulisset, nequaquam ipsum sanare potuisset. atqui si dolor sanitatis autor esset, unde libet excitatus coxendicis morbum tollere debuisset. perinde & dentem dolore uexatū si quis euellens hominem dolore liberet, non per dolorem in extrahendo dente concitatum, sed per extractionem, cui dolor coniunctus erat, id affectus fuit: quoniam si citra dolorem etiam dentem eximere potuisset, pariter agrotans a dolore liber euasisset. quemadmodum si & absque euulsione quis dentem premens aut quatens dolorem irriter, dolorē qui dem acerbiorē reddiderit, nihil tamen leuamenti attulerit. Undique apparet igitur, quantum in ipso est, inutilem dolentibus esse dolorem. Etenim per auxilia anodyna uocata, hoc est, dolorem sedantia, multa dolentia membra sanantur: in alijs uero plerumque dolores magni per exterius adhibita illa tunc aliquo affectu dolentibus nullū laxamentum praebuerunt, unum enim solum est remedium, quod affectum utcumque siue citra dolorem, siue cum dolore excindit, dolor uero sua ipsius ratione non dolorem sedare, sed contra omnino irritare idoneus est. hoc igitur exemplum euidenter falsum est. uerum ad alterum quoddam eorum quae isti dicunt, transeuntes, illius quoque absurditatem contemplemur. Dicunt igitur uomitum uomitū, & acri clysteri mordaces deiectiones sepe curari. Est uero &

in hoc casu una sanē curatio, affectum excindere, ob quem uel nauseabundi sunt, uel crebro intestinorum morfu stimulatī ad exonerandum uentrem consurgūt, id autem, ut didicisti, bifariam fit. uno quidem modo nobis eos humores euacuantibus, qui & nauseam stomacho, & intestinis morsum inferunt; altero autem eos concoquentibus, & in optimam qualitatem mutantibus, aut contemperantibus. ostensum uero est & in his medicatione per contraria fieri. nam prorsus euacuare alienum naturaeque inimicum humorem eiusdem retentioni contrarium est, & qualitatis mutatio per contrariam qualitatem fit. ceterum huiusmodi quaestiones agitando hic locus non est, cum in omnibus curatiuae artis uoluminibus semper a contrarijs curatio nem fieri demonstrauerimus. At quoniam saepius Empiricorum, Methodicorumque rationibus adducti quidam hoc medicinae fundamentū impugnant, atque euertere conantur, rationes proxime dictis similes afferentes, fortasse melius fuerit, postquam praesentis libri explanationē absoluerō, libellum aliquem componere, in quo apertissime demonstretur, contraria sola, primo atque per se contrarium esse remedia. ex accidenti namque caluus medicus caluum agrotantem similis similem medicari potest, & oblongi acuti; capitis medicus oblongi acuti; capitis agrotantē, & claudus claudum. futuri autem libri inscriptio talis erit, Quod recte ab Hippocrate dictum sit, contrariorum contraria esse remedia, nunc iterum ad proposita uocis declarationem reuertamur, in qua per ε & γ primam syllabam in ueteribus codicibus scriptā esse dicebamus, & hanc uetustissimos explanatores agnouisse dicebamus. hanc uero & Dioscoridis sectatores seruauerunt, quamuis multas ex antiquis scripturis permutarent. Hippocrates igitur ut per commentarium sibi ipsi, quemadmodum et alia multa, compendiose ac breuiter, ita & hoc scripsit, operari simile: cum praedixisset, nonnumquam melius esse his quae iudicatur, auxiliari, subdidit efficere simile, hoc est, cōmiscere cum eo qui bene euacuetur humore alium similem. possumus autē & quod sequitur, dissimilia, in eandem sententiam interpretari. Etenim dissimiles quoque humores unā cum his qui congrue euacuantur, exhaurire conuenit. si quis autem operari, uel efficere, ita explanare uelit, hoc est, mutare, & alterare, & concoquere, ita quoque medicinalem sententiam sermo habuerit: si enim succus aliquis merito excernatur, *συνεχυσαν* & *τὸ τοῦ*, id est, isti similes reddere, unaque euacuationis indigentes succos excernere conuenit, si uel ipsi similes, siue dissimiles sint. possumus quoque & sermonem diuidētes, sinem prioris facere, operari simile: posterioris autem rursum principium hoc statuere, dissimilia si sursum uergant elata, inferius soluere, ut huiusmodi sententia sit, humores membris in totū dissimiles sursum uersus petentes deorsum trahere: si uero inferius uergant, sursum reuellere. nobis ea dissimilia dicta esse intelligentibus, quae a membrorum natura aliena sunt.

eodem modo et alteram scripturam explanabimus, A ubi prima dictionis syllaba per o & p scripta est. nam irasci simile, id significare dicemus, ut scilicet unusquisque nostrum humores perinde fusiles, atque eos qui euacuatur, efficere debeat. pariter autem & dissimiles similes reddendi sunt, sed forsitan (ut nonnulli crediderunt) hoc uerbum irasci per translationem ab animalibus in uenerem concitatis dictum esse poterit. ita enim ipse uti uidetur, cum dixit in Aphorismis, medicari in ualde acutis, si turgat, eodem die. nam in humoribus ad exitum paratissimis, & ad euacuationem properantibus in proxime dicto & in alijs Aphorismis hac uoce turgere uti uidetur. Ita igitur & hoc loco aiunt, par est ab eo de humoribus irasci dictum esse, hoc est, ad expulsionem habiles ipsos efficere. rursum itaque ab altero initio ad aliquod utile, quoad eius fieri potest, orationem conuertamus. postquam enim dixit, sursum elata, deorsum soluere, & contraria itidem, elata quidem idem, quod concitata significare putandum est, ut de primo affectus exortui ipsi sermo sit, iubenti ad contrarios locos statim retrahere, deorsum quidem in his quae superius ortum habent, sursum uero in his quae inferius, ut ea dem regula utentes opem feramus, & ad differentes locos abducamus. Igitur si in pedes & crura fluctationem decubere senserimus, ex cubiti uenis sanguinem mittemus, aut uomitu purgabimus, non, ut quidam putant, nequaquam sursum retrahendum est, licet ad inferiora proruentibus, succis magnus aliquis in ipsis morbus futurus sit. Potest autem intelligi & illud, sursum elata, de humoribus superiora petentibus, ut ea uox elata magis proprie dicta sit. sententia uero & nunc eadem remanet. humores namque sursum elatos, hoc est, sublimes deorsum uersus retrahere, haud recte impetum facientes oportet, & contra decurrentes in oppositum ducendi sunt, ut in capite uitiato, purgatione per aluum, & sectione uenis cubiti utendum est, utrumque enim euacuat, retrahitque deorsum. Verisimile autem fuerit & contraria ab ipso in huiusmodi sensum dicta esse: superius elatos & creatos affectus ad inferiora statim ab initio retrahere conuenit, et contraria his deinceps facere, quod est, localiter euacuare, ut in capite, posteriora igitur capitis dolentem recta frontis uena incisa iuuat: quae locale remedium est.

Deficiunt aliqua.

Spiritus autem creber phlegmonem in partibus supra septum significat, magnus uero, et longo temporis intervallo redditus, delirium ostendit. aciam ualde perniciosus est.

Medicamentorum oscitationum continuarum longus anhelitus est.

Hunc sermonem etiam in secundo Depopularibus morbis uolumine declarauimus.

In abstinentibus a potu & uix breuis anhelitus.

Quemadmodum in secundo Depopularibus morbis plurimi codices uerba ita scripta habent in abstinentibus a potu & uix longus anhelitus: ita hoc loco, scriptum est breuis anhelitus. Satis autem a nobis de utraque lectione in commentarijs illius secundi libri actum est.

Secundum rectum & costarum dolor, & precordiorum contentiones, & lienis elationes, & ex naribus eruptiones, & aures secundum rectum. horum plurima haec, & in oculos.

In plurimis exemplaribus lectio, ut nunc scripta est, reperitur. raro autem & hanc inuenieris. Secundum rectum & costarum dolor, & precordiorum contentiones, & lienis elationis, & ex naribus eruptionis, quam & ego lectionem & medicinalem & diuicidam approbo. nihilominus tamen & quod ab altera lectione significatur, idem est, & antea in secundo De morbis popularibus hunc sermonem enucleauimus: hoc loco quidem ex abundantia istud de auribus & de oculis additum est, utpote & his partibus regulae secundum rectum dicenti subiacentibus. quemadmodum & alia membra dupliciter. interdum enim ex seipsis in alias quasdam partes materias secundum rectam regionem propellunt, interdum uero ab alijs membris patientibus in aures aut oculos humores transmittuntur.

Utrum igitur omnium, aut alia quidem ab inferis sursum, qualia quae iuxta maxillas, aut etiam oculum, aut etiam aurem, alia uero a superioribus deorsum, non secundum rectum. atqui et in angina rubores, & costarum dolores secundum rectum.

In secundo De morbis popularibus non est adiecta ea pars sermonis, in qua dubitat, utrum ex inferioribus in superiora abscessu facto semper membri rectitudo utiliter seruetur. ex superioribus autem in inferiora corrumpuntur, ac fiunt quidam non secundum rectam regionem abscessus. Ignoratum uero est utrum secundi Depopularibus morbis libri sententiae prius, an istae scriptae fuerint, neque enim quod ille secundus, iste uero sextus liber inscriptus sit, ex eo illius sententias prius scriptas fuisse putandum est. in illis enim quae ab ipso, ut diuulgarentur, scriptae sunt, rationabiliter huiusmodi ordo apparet: in commentarijs autem non itidem, scripta namque ab Hippocrate in diuersis uel chartis uel tabulis eius filium Theophilum collegisse aiunt, duosque hos libros secundum uidelicet, atque sextum integrasse. nonnulli & quartum addunt. primum uero atque tertium, ut ederentur, compositos esse constat, atque ideo si quae in secundo libro continentur, prius, ea quae in sexto, posterius scripta sunt, Hippocratem par est, cum postea abscessum in inferiora non e regione utiliter factum uidisset, ita praesentem sententiam conscripsisse. sin autem hoc loco dubitas, posterius ea de quibus dubitauit, diiudicans constanter in secundo De

do De morbis popularibus libro sententiam tulit, illis potius credendum est. In his igitur quae nunc scribit, atqui & anginae rubores, & costarum dolores secundum rectum: de transmutatione non ex costarum morbo in anginam, sed ex angina in costarum uitium sermo non esse intelligendum est. Haec enim a superioribus in inferiora fit, de qua ambigens praedixerat, alia uero a superioribus in inferiora, non secundum rectum. haec itaque cum sibi ipsi subintulisset, post ea intulit quae in sequenti oratione ita se habent.

Vel & ea, quae infra iecur, aut supra distributa, ut in testes & uarices.

Angina laborantibus costarum dolores secundum rectum fieri praefatus deinceps quaerit, in abscessibus ad inferiora corporis depulsis semper si rectitudo seruetur necne, quemadmodum in proximo ante hunc sermonem in dubium reuocauit. Sed ibi dixit, abscessus, qui ad inferiora, nunc dixit, abscessus infra iecur, superiorum inferiorumque omnium corporis partium iecur, ut uidetur, terminum statuens. ipsius enim conuexum transversum septo adnexum est, quocirca & quaecumque supra iecur sunt, haec eadem & supra septum extant, cor scilicet, pulmo, & haec ambiens pectus, adhuc multo magis collum & caput. reliqua omnia in inferioribus corporis esse dicuntur. Eorum etiam, quae superius sunt, aliqua magis supra sunt, aliqua minus. nobis uero est consuetudo in omnibus ita dictis quod minus supra est, infra esse dicere, ut ad superius ipso comparatibus: quod autem minus infra est, & id inferioribus comparantes superius esse dicimus. Ac propter huiusmodi locutionis incuriam consuetudine longinqua confirmatam, nominis ambiguitas quaedam atque confusio in sermonibus oritur: quam memoria complectentes, cum Hippocratem dicentem audiuerimus, abscessus in inferioribus corporis partibus obortos meliores esse, considerare debemus secundum quem significationis modum Inferius esse acceperit, simulque membrorum dignitates definimus. Ideo namque ut plurimum abscessus in superioribus excitati difficiliores sunt, quod membra illa in maiori discrimine, quam inferiora, uersantur, cum utraque eodem affectu uexata sunt. siue enim cerebrum, siue guttur, aut gula, aut pulmo, aut pectus, aut cor inflammata sunt, mortifera aegritudo est, at membris infra iecur inflammatis pauci admodum pereunt, potissimum si recta curatio adhibeatur. quin etiam iecoris ipsius conuexum concauo longe periculo sius est, & nonnulli ipsum inter superiores corporis totius partes, quemadmodum & os uentriculi reponunt. haec itaque a nobis obiter dicta sunt, & si non obiter memoria mandanda. Reliquum uero explanationis in propositum sermonem deinceps absoluiamus. Quaerere namque uidetur Hippocrates, utrum quae infra iecur ex superioribus deriuant, ut in testes & uarices, e regione fieri melius sit, aut, licet non e regione fiant, superiorum tamen partium uiribus aequae auxiliari queant, in nonnullis plane neque

an e regione facta sint, dignosci potest, ut quod uarices e regione factio abscessu furoris curauerint, neque enim perspicere licet, utrum in dextris cerebri partibus, an in sinistris affectu oborto in furorem acti fuerint, quemadmodum neque si diutius tussientibus sine costarum dolore abscessus in testiculis fiat, atqui forsitan & in his loci rectitudo seruat, & si utraque pulmonis aut cerebri pars affecta sit, haud certo sciamus. quin & atram bilem sanguiflua, quae dicitur, affectio plerumque sanare potest, neque tunc nobis loci pasci rectitudinem cognoscere, sanguinis quoque ex utero copiosum profuuium multos curare morbos omnibus in aperto est. sed neque hic an ex dextri uteri uenis, an ex sinistri, an ex utroque excretio facta sit, agnoscere possumus. In his itaque affectibus, cognitu difficilis est, aut omnino ignota languentis membri rectitudo. in quibus uero ipsam dignoscere licet, & in his Hippocrates, ut uidetur, considerandum esse ait, num semper ex abscessibus ad inferiora transmutatis, meliores illi sint, qui secundum rectitudinem fiunt.

Consideranda haec, quod, & unde, & propter quid.

Solis neultimis, an omnibus antedictis de abscessibus e regione, aut non e regione factis hoc subiunctum sit, in incerto est. quod dicitur autem huiusmodi est, considerandum esse, inquit, & locum, in quem abscessus decubuit: hoc enim ex ea uoce, quod, significatur: & membrum, ex quo, & hoc ea uox, unde, significat. Praeterea causam, propter quam abscessus oboritur: hoc rursum duae illae dictiones, propter quid, ostendunt. scire namque oportet nunquid a natura concocto morbo, aut uexante humore adhuc crudo ex uno membro in alterum delapso abscessus obortus sit. posset ite aliquis & hunc sermonem ab antedictis separans deinceps dicendorum initium facere hunc in modum.

Consideranda haec, quod, & unde, & propter quid uenae temporum non firmae, neque uiriditas splendida.

Dicebam & hunc in modum totum sermonem diuidi posse, quemadmodum & alio quodam modo, eo uidelicet, uenae temporum non firmae, neque uiriditas splendida, si spiritus in ipsis relinquatur, & alia deinceps. nisi enim uiriditas splendida in oratione interiecta esset, multiformiter diuidi posset: quippe quod commentarium, non liber sit. superius enim intellexisti de hoc. hoc autem interiectio uiriditas splendida adhuc etiam magis obscura oratio reddita est. alibi enim etiam superius diximus, ubi haec uox uiride scripta erat, qualis nam per ipsam color significetur non posse manifeste intelligi, quemadmodum neque si chloasma scriptum sit, ut nonnulli scribere consueuerunt. uideamus enim etiamnum hac tempestate, ut in Co ipsa Hippocratis patria, ita & in tota nostra Asia uiridia quidem appellari olera, & arbores, & stirpes, ueluti χλωρὰ, id est, herbida: & pecudes

Græci *χλωράειν* dicunt, quod significet, herbis uer-
no tempore uesci. dicunt quidē & homines quos-
dam uirides, nō q̄ herbæ similem colorē habeāt,
sed potius pallidum. incertū est igit̄ utrū Hippo-
crates subpallidū colorē uiridē atq; herbaceū di-
xerit, qd̄ permultis accidere conspiciť, an herbæ
coloris similem, quod ualderaro accidisse uisum
est: igitur cum uox hæc per se obscura sit, adiecta
hac dictione /splendida/ maior adhuc obscuritas
oritur. Difficile namq; est excogitare, quid nam
per hæc uerba significare uoluerit: uiriditas splen-
dida atq; idcirco nōnulli interpretes hæc omnem
obscuritatem euitare cupientes hoc modo scripse-
runt: neq; color splendidus / intelligendumq; esse
aiunt, ægrotantis natium colorem splendentem
esse: ita quoq; & Sabinus opinatus est.

Venæ temporum non subsidentes, neq; ui-
riditas splens, si spiritus intus relinquitur,
aut tulsis arida, non ferina, in articulos decum-
bere. expectare autem secundum distentionū
rectitudinem, quæ in uentre fiunt.

Iam dixi & sine prima huius sermonis parte
istud per se hunc in modum legi posse, si spiritus
intus relinquit, & quæ deinceps scripta sunt. spi-
ritū uero nunc intelligemus eū, qui, q̄ naturaliter
cōueniat, maior sit, ut oratio in hunc modū se ha-
beat: si in morbo aliqui subleuati temporū uenas
habeant nō subsidentes, hoc est, latius distentas, &
non genuinus color sit, ac reliqua deinceps enar-
rata, istis in articulos abscessus expectandus est.
quæ sequunt̄ uero huiusmodi sunt, primū quidē
hoc arida tulsis secundū autē illud nō ferina. ari-
dā tulsim eā, per quā nihil expuit, appellare mos
est, istud sanē ita in libro accurate cōposito cōscri-
ptum auctorem ænigmatica locutione gaudere
aperte demonstrat, at libijpsi cōmentariū quoddā
scribentē nullis iure utiq; reprehendat. multa em̄
nobis ipsis per quoddā notas ita designare cōsue-
uimus. forsā igit̄ & nūc libijpsi hæc scripsit Hip-
pocrates de pluribus affectibus sermonem facies,
hoc quidē loco de tulsis arida in pulmonū & costa-
rū affectibus. nā & spiritus testat. sed superius di-
cta, cū de his, quæ in facie cōtingunt, scriberet, de
febris calidis & perurentibus intelligēda sunt.
ceterū & illa de pectoris pulmonūq; affectibus di-
cta esse possunt. integra igit̄ oratio talis erit: si diu-
tius unā cū ante dictis tulsis arida sint, abscessum
in articulos expectare cōuenit. sed conditionem
quandā tulsibus obscurā adscribens questionē al-
terā excitauit, quæ nam sint ferine tulsis. nōnulli
sanē lumbricos intestinorum, cū ad ostiolū uentri-
culi repentes ipsum mordeant, aridas tulsis exci-
tare aiunt: qd̄ si reuera ita accidere cōpertum fo-
ret, nulla prorsus questio esset. sed millies absq; ul-
la tulsis lumbricos os uentriculi infestantes uidimus.
quocirca plures explanatores ad alias interpreta-
tiones se cōuerterunt, quidā hanc uocem /ferine/
de phthisicis dictā esse uolentes, quoniā ipsorum

ungues, ut ferarū, incuruant. nōnulli de maligno
morbo: in iudicatorijs namq; abscessibus, ut cru-
dum, ita & perdurabilem esse morbū oportet. cō-
coctus em̄ citra abscessum solutionē nūciat. perni-
ciosus autē neq; ullū iudicatoriū abscessum fore
promittit. At si diutius & crudus morbus perdu-
ret, neq; malignus sit, tunc aliquē fore abscessum
expectandum est. Quod autē crudus unā & mali-
gnitate carēs diutius morbus perseverare debeat,
ut abscessum fore sperandū sit, manifeste ipse in li-
bro De præsagijs ita scribens declarauit. Quicun-
que sanē lotia tenuia & cruda multum tempo-
ris fecerint, sin alia perdurationis signa ad sint, in
istis abscessum ad partes renibus inferiores expe-
ctare oportet. Erit itaq; tota oratio huiusmodi: si
aliquis pectoris, aut pulmōis morbus crudus per-
maneat, nihilq; malignitatis habeat, abscessus ex-
pectandus est. q̄ crudus sit, signū est arida tulsis.
nam si quid expuant, concoctionis indicium est.
id autē, quod expuit, si liquidū ac tenue sit, medio
cris, si crassum, perfectæ cōcoctionis nota erit. ue-
rū de his & in cōmentarijs librorū De ratione ui-
ctus in acutis, & in libris De iudicationibus ube-
rius disputatū est, neq; minus etiam in libello De
quatuor morbi temporibus. sed quod in calce hu-
ius partis adiecit dicens, distentionū quæ in uen-
tre, plurimi quidē cum antedictis copulant, non-
nulli uero & per se solū propriā habere sententiā
asserunt. Igit̄ siquidem cum antedictis cōiungen-
tes legerimus, sermo talis erit: cū ex antedictis ab-
scessum fore speraueris, uētris distentiones præte-
rea conspice. ex his enim cōprehendere poteris,
utrū in dextrā corporis partē, an in sinistrā morbi
abscessus futurus sit. huiusmodi namq; distentio-
nes secundum ipsarū ætū situm abscessus fore
nunciant. Quod si iterū istud per se aliquis legat,
secundum earū, quæ in uentre fiunt, distentionū
rectitudinē: sententiā hæc erit. Quemadmodum in
spirabilibus instrumentis crudo morbo, sed inco-
lumi laborantibus abscessus fieri cernimus, ita &
in uentris partibus incidere comperies. erunt au-
tē & ipsi in regione passorum membrorum.

Ita uero se habent plurimi, & ualde ruben-
tes, & naturaliter albioris pallidiorisq; modi,
neq; de naribus sanguis erumpit, aut paucus
erumpit.

Subintelligendum planē est ipsos in morbis fa-
cies rubicūdas habere, ac naturaliter albioris esse
pallidiorisq; coloris. siquidē multi in morbis salu-
briter longis, cū futurus abscessus est, facie rube-
scūt, præcipueq; si secundū aures excitari debeat.
quibus uero ita se habentibus facies ualde rube-
scat, declarauit inquiens, huiusmodi homines al-
bioris esse coloris. nigrioribus enim natura, & si
nonnunquam sanguis in facie exuberet, non ta-
mē euidenter apparet. at in alba corpora & in ista
extrinseca, atq; inanima, cum exigū quippiam
alterius coloris inciderit, statim omnibus conspi-
cū est. hoc quidē ipsi adiectum est. Sed orationis
contū-

continuitas talis fuerit. Istis ualde rubentē faciem A
habētibus cū salubris ægritudo perdurat, per ab-
scessus iudicationē fore sperandū est: nisi de nari-
bus sanguinis profluuiū, cū redūdantē sanguinē
euacuatione preuertat, qui in aliquē articulū im-
petū facturus erat. At quibuscunq; ita habentibus
ut diximus, aut nihil penitus sanguinis, aut modi-
cum, neq; morbi magnitudine dignū effluxerit,
hunc in modum abscessus eueniunt.

At siquidē effusus intus relinquitur, parat⁹ est.

Nisi ea coniunctio / quidem scripta fuisset, per-
spicua narratio esset. nam cū dixisset faciem ualde
rubicundam habētibus nō effuso de naribus san-
guine, aut paucō effuso, abscessus excitari, merito
subiūxit, si effuso aliquid relinquit, ad abscessum
morbus paratus est. At quoniā ea cōiunctio / qui-
dem adiecta est, subintelligere præterea cōuenit,
sin autē intus aliquid non relinquit, abscessus nō
erit, nō solū autē in cōmentarijs, quos libijpsi ho-
mines conscribūt, huiusmodi locutiones inuenire
licet, sed etiā in libris accurate scriptis, ut cōiun-
ctione quidē præposita, nihil præterea ipsi respon-
dens subiungat. Id autē maxime Dioscoridis se-
ctatores animaduertisse nouimus. quippe qui se
magis, q̄ alios, grāmaticæ peritos esse iactant, &
ueterē lectionē tuent, quam omnes explanatores
agnoscunt, & omnes codices retinent. aut si con-
iunctio quidē planē superuacua uisa fuisset, ipsam
expungere potius, q̄ in hanc uocē Non cōuertere
maluissent. Hæc enim locutio, & si non effusus
intus relinquitur, paratus est, secum ipsa pugnat.
hac uoce / intus relinquit ea, quæ non in totū, sed
ex parte euacuata sunt, significant: ea uero / & si
non effusus contrarium indicante, sicut & hac, co-
piose effusum esse. quæadmodum igitur hac posi-
ta / intus relinquitur dicere nō conuenit, ita & ea,
quæ nihil prorsus effusum esse significat, nisi for-
tasse de uexatē humore, intus relinqui dictū esse,
ut nonnulli uoluerunt, acceperimus. Isti enim ad
morbū orationē referūt, ut in sanguinis parciē ef-
fusionib; accidere solet. Itaq; intus relinquit, hæc
sententiā cōtinet, effusioq; sanguine, sed nō quantū
satis est, imperfecte morborū iudicationes fiunt, in
q̄bus, istud, intus relinquit, dicere cōueniens est.

Sitis intus relicta, & oris exiccatio, & insua-
uitas, & inappetētia eadem ratione.

Quando finita febre aliqua symptomata rema-
nent, aliquod intus relinqui morbi reliquiarū dici-
tur. Hippocrates igitur eorū exempli causa memi-
nit, quæ inter remanentia principatū obtinent, si-
tis uidelicet & oris siccitatis, & tristis sensus, &
inappetentiæ. quare huiusmodi sermo id, quod in
antecedente comprehensum est, enucleat, ubi ac-
bat, & si quidem effusus intus relinquitur. bifa-
riam enim intus relinqui, intelligimus, uno qui-
dem modo humorem morbi auctorem, altero au-
tem, morbosum affectum. nunc morborū affectus
intus relicti signa persequitur,

Febres autem non acutæ eiusmodi sunt, sed
reuerſuæ.

Et hoc unū ex his est, quæ ad futurorū absces-
sū præſensionē faciunt. siquidē acutæ febres ci-
to iudicant, & per excretionē ex toto cōsumun-
tur. non acutæ autē, quæ reuerſuæ nominantur,
& diuturnæ sunt, & imperfectas solutiones habēt,
postea rursum exoriuntur, & per secundam in ab-
scessum expulsionem integre soluantur.

Quæ relinquantur post iudicationē recidi-
uam facere consueuerunt.

Hic idem sermo & in secundo de morbis popu-
laribus libro scriptus est, & post hunc alij ad eum
usq; quæcunq; tertianæ naturam habent, quos si
pra declaratos præteribimus.

Quæcunq; tertianæ naturam habent, his
nox ante accessiōem molesta est.

Quas nā febres tertianæ naturā habētes intelli-
gat, explanatū fuit, semitertianas uidelicet, & ex-
tensas tertianas. in uno em̄ solo recētiore medici
concordant, dum prædicta uocabula enucleant,
in exquisitis scilicet tertianis, q̄ intra duodecim
horarū spatiū tertianæ exacerbatio circūſcribitur.
reliq; autē horæ febre uacāt, de methodicorum
nāq; extraneo semitertianarū nominis abusu neq;
ulla mētio faciēda est. at si exquisita tertiana mino-
rē, q̄ duodecim horarū, accessiōē habet, cuius
accessiō quīdecim horarū spatio cōtineť, ea ter-
tiana simpliciter absq; ulla abiectione uocabit̄, ac
si quis accuratius loqui uelit, tertiana nō exquisi-
ta. Atqui si ipse Hipp. pronunciauit, febres quæ-
cunq; nō intermittētes tertio quoq; die uehemē-
tiores euadūt, omnes malæ: quo cūq; autē modo in-
termittāt, nullū instare periculū signū est: omnes
tertio quoq; die exacerbate, in integritatē autem
desinētes discrimine uacabūt. Qd̄ si mentē Hip-
pocratis sequentes has discrimine uacare dixerim-
us, semitertianā uero ipse nō sine discrimine esse
cognouit, ex intermittentiū numero febris ista nō
fuerit, sed febres, quarū integritatis tēpus nō bre-
uius horis uiginti quatuor est, omnes simpliciter
tertianæ uocabūtur. q̄bus uero integritatis inter-
uallū hoc tēpore breuius est, exacerbationes uero
lōgiōres, istę protensæ tertianæ dicunt̄. Verū cū
quatuor omnia interualla sint, plerūq; ad tria usq;
perueniūt, secundū eū, qui tertio quoq; die sit, cir-
cuitū. duo namq; dies duarq; noctes inter duas ac-
cessiōes interponunt in omnibus illis, quæ ter-
tio q̄q; die exacerbant: raro autē febrē ultra tria
interualla exacerbata, & ad integritatē finientē re-
peries, quā Agathini sectatores magnā semitertia-
nā appellare cōsueuerūt, quæadmodū illā mediā,
cuius accessiōis integritatisq; tempora æqualia
sunt. minorem uero, cuius accessiōis tēpus bre-
uius est. sed cui intra quatuor & uiginti horarum
spatiū accessiōis tēpus cōcluditur, hanc minorē
semitertianā uocant, quare neq; tertianā, neq; pro-
tensam tertianā unquam nomināt, nam si exactā
tertianā

tertiana duodecim horas non superat, has autem superans illico longa tertiana est, nulla erit tertiana simpliciter, adhuc uero magis neque extensa tertiana, quibus haud positus neque exactam tertianam nominare necesse fuerit, cum nulla enim sit exacta, adiectio hęc uana erit: Quoniam igitur pacto exquisita tertiana Hippocrates appellare consuevit, cum tertianam simpliciter appellare liceret, siquidem ea sola tertiana est, quae duodecim horis breuiore accessione habet: constat igitur hanc ab eo exquisitam tertianam esse uocatam, adhucque magis eam, quae & alias notata a nobis in commentariis De iudicationibus scriptas habeat, simpliciter uero tertianam ultra duodecim horas extensa accessione habere. quod si quatuor & uiginti horas excesserit, tertianam longam, aut extensam hanc appellabimus. Quae uero ultra tria interualla exacerbationem producat, raro in uocata integritate desinere inuenietur. Verum neque semitertianam iam istam uocabimus, si neque repetitioes horridas faciat, neque altero die accessione alteram sinere repetitioe habeat, hanc quidem semitertianam appellabimus; sed si qua febris tertio quoque die exacerbetur, neque per minimum interuallum ita mitescat, ut in eo febricitas prope synceram integritatem esse uideatur, hanc acutam febrem nominabimus, id ipsum, quod est, de ipsa dicentes, quod uidelicet tertio die exacerbatur. Sola igitur adhuc ex his, quae tertio die exasperantur, tritaphyes, hoc est tertianae naturam sapiens nominabitur, quae ferme in integritate remittitur. si quis uero & alias omnes acutas febres, quae cunctis singulis tertijs diebus irritantur, tritaphyes nominare uelit, forsitan & ipse non sine ratione in hanc sententiam descendisse uidebitur. non tamen quamquam ex febribus in integritate desinentibus ab Hippocrate semitertianam uocari concedemus. istae namque securae sunt, semitertiana uero periculosa. inter quas tritaphyes appellatae mediae sunt, quas nocte ante accessione molesta habere dicitur. prorsus enim hoc ipsis proprium est, extensis uero tertianis non omnibus. Ceterum ut ne molestia afficiat sapienter de semitertianae significato scribens, interrogantibusque respondens, unum hac de re libellum separatim composui. In libris sane aphorismorum priuatim de febribus, tritaphyes quae uocantur, mentionem Hipp. faciens absolute dixit. Quibuscunque iudicatio fit; his nox molesta quae ante accessione, subsequens autem tolerabilior plerumque, iudicationem uero aliqui eam intellexerunt, a qua repentina quaedam atque insignis mutatio fit, aliqui simpliciter accessione significari uoluerunt. in omnibus autem ferme tertio quoque die exacerbatis febribus praeter exquisitas tertianas ante accessione reuera molesta esse solet. Quod si & in exactis tertianis id nonnunquam eueniat, iudicationem sequenti die futuram portendit, potissimumque si & reliqua futurae iudicationis indicia consentiant.

Tussis arida parum irritantes in febribus ardentibus, & si non secundum proportionem siticulosa, neque lingua ualde torrefacta, non ferino,

sed spiritu. constat autem, quando enim loquuntur, aut os hiat, tunc tussunt. quando non loquuntur, neque hiant, non tussunt, hoc uero in febribus laboriosis maxime euenit.

Et in aphorismis de ipsidem hoc pacto scripsit, Quibuscunque diutius tussis arida parum irritant in febribus ardentibus, non admodum siticulosa sunt. id igitur non admodum siticulosa sunt, idem significat, quod non secundum proportionem siticulosa. in ardentibus namque febribus sine arida tussis magnopere sitit. quod si tussis arida accedat, siti quidem carere non possunt, sed ipsorum sitis acrimonia retunditur, ut aliquantulum plane, sed non secundum febribus magnitudinem sitiant. illud autem parum irritantes tussis, excitari, non frustra adijciunt. nam uehementes si fiant, pectoris pulmonisque partes calefaciunt, atque inde febre sitimque adaugent, & si pusillae tussis sint, & per longiora interualla excitent, tantisper mēbra commouent, dum in ipsa humiditas aliqua delabatur: atque ita euenit, neque tussis uehementer agitare, neque febrem accendere, humorque particulas irrigare, ad ipsas modica tussis commotas defluente, propter quam laborantes minus siticulosi redduntur. siccis autem tussibus ex aliqua etiam morbi malignitate nascentibus, quam deinceps qualis nā sit dicā, eas ab his, de quibus nūc loquimur distinguens ait, non ferino, sed spiritu. aliqui uero non simpliciter ipsum omnem malignitatem ferinum uocare arbitrantur: sed alij quidem phthisim, quoniam curuescentibus unguibus feris, quantum ad hoc attinet, similes esse uidentur: alij uero pulmonum ulcus theioma proprie uocari contendunt; alij uero, cum in os uentriculi lumbrici ascenderint, tunc ipsos tussis excitare aiunt, neque tamē ratione hoc, neque experientia demonstrare possunt. ferinum igitur satius est malignum intelligere, siue ex capite humore distillante, siue ex alicuius spirabilium uiscerum ulcere, siue ex aliquo in ipsidem orto abscessu, siue ob ea, quae uocantur empyemata, tussiant; aliae uero tussis sunt ab his diuersae. quae malignae non sunt, aut ex instrumentorum spirabilium intemperie, aut faucium, arteriarum uel asperitate obortae, nonnunquam etiam ex alimentis potionibus uel exasperantibus, alias uero & ex ambietis aeris qualitate concitatae. in aphorismis enim ipse scripsit: Si uero aquilonia constitutio fuerit, tussis, fauces, uentres duri, difficultates urinae, horridi, dolores costarum, pectorum, aer namque admodum frigidus inspiratus interdum faucium asperitatem arteriarum locos exasperat atque refrigerat, nonnunquam & toti pulmōi pectorisque intemperiem affert, sapienter uero & ambo haec contingunt, modiceque ex his arida tussicula uexantur. Quod haec ita se habeant, signum est ipsos cum spiritu attrahunt, ad tussim prouocari, cum multus subito aer ipsis loquentibus & oscitantibus, & ore spiritum ducentibus intrauerit, sed cum per nares attrahunt, & aer extrinsecus quispiam in aëribus ipsorum calefecerit, tunc aut omnino parum, aut nequaquam tussunt, quocirca & ob nares quiddam panniculum

panniculum ponentes ita inspirant, exacerbari tussim experti, cum aer externus frigidus, multus subito mēbris prius refrigeratis atque exasperatis obuius fiat, maxime autem laboriosis febribus id accidere inquit. Quas autem laboriosas febres uocet, ignotum est, num eas, quae ex uehementibus motionibus accenduntur, an eas, quae sponte lapsitudinis sensum inferentes exoriuntur. Huiusmodi sane differentias nullus ferē aut nostrae tempestatis medicus, aut antiquus obseruat, etsi in exemplum Hippocratis diligentiam habeant. quam imitari eos deceret, qui ueritatem ipsam propter se, non gloriae aut lucri causa consequi student. Ego igitur, quod dictum est, experientia confirmare satius esse animaduerti. laboriosis quidem febribus ab extrinsecis lapsitudinibus, ortis huiusmodi tussiculas accidere conspexi, alijs uero non omnino. quin & ipsis febribus ab extrinsecis lapsitudinibus ortis non simpliciter, sed per gelu, aut uehementem aestum, & maxime in uia puluerulenta laborantibus, quamobrem & ex accidente quodam potius quae laborioso affectu tussire mihi uidebatur. nā propterea quod faucium loci ob gelu (ut dixi) aut puluerem, aut immodicam ariditatem ipsis ab aere circumfuso genitam exasperati sint, ad haec etiam propter ipsorum instrumentorum intemperiem isti tussis diuexantur. siquidem & propter intemperiem tussis existeret alibi didicistis.

Nihil negligere, nihil temere.

Id quidem & ipsum per se dictum nullo alio exemplis, aut ex subsequenti indiget ut intelligatur, aut ipsi fides adhibeatur. hoc uero loco ualde apposite post antedicta haec sententia collocata est. huiusmodi namque praecipua plerumque exigua, uilia, nulloque pretio digna uidentur, atque propterea ab ipsis contemuntur, ut neque ratione, neque experientia harum rerum naturam contemplantur. Quem admodum uero, quod nihil negligere oporteat, praedictus sermo exemplum est, ita etiam quod nihil temere, nihil inconsiderate affirmandum sit, ut ego ipse in locutione, quae ante hanc est, & in alijs omnibus feci. neque id in Hippocratis solum scriptis, sed & in omnibus antiquorum libris obseruo, ut non temere quae quisque ipsorum dixerit, approbem, sed experientia & ratione uerum ne, an falsum sit, quod scripserunt examino. At, qui se unius aut seruos aut libertinos addixerunt, simulatque ab eo scriptum aliquod inuenerunt, inconsiderate ac temere credunt. ut in hoc dicto maxime, in laboriosis febribus aridas tussis excitari, neque in quibus laboriosis id fieret, quae fuerunt. nunquid ab fatigationibus & extrinsecis laboribus, an & citra haec eundem affectum habentibus: neque utrum simpliciter, an ex accidenti lapsitudo ipsis eueniret. Quod uero in his, id etiam in alijs infinitis corrigisse sciat, & ipsis qui libros conscripserunt, & ipsi, qui eos explanauerunt, & adhuc multo magis illis medicis, qui quotidie in ciuitatibus circueunt, sola irrationabili exercitatione utentes, multa enim isti ut exigua despiciunt, ne-

scientes multis interdum exiguis coniunctis unam ex ipsis summam haud continentem integrari, temereque alicuius uiri scriptis assentiunt, cui ipse seipsum unusquisque seruū tradiderit. sin autem quis id non fecerit, at alio plane modo ei, quod primo cogitationis apprehensum uerissimile uisum fuerit, abique longioris temporis contemplatione assenties, & per se, & una cum alijs raro uisam perinde ac si plerumque, aut alsidue conspiceret, temere celebrat. Atqui sectarum dissidia hinc maxime orta esse par est, hominibus se sapiētes esse putantibus, sibi quidem tribuentibus, quae uerissimilia uisa fuerint non sapienter unam cum multis considerata uera esse credentibus. Quae admodum uero nūc de significatiuo praecipio exempli loco sermone fecimus, ita quoque in curatiuis nullum eorum, quae pusilla esse uideant, spernendum est, neque temere atque inconsiderate dictis ipsorum facultatibus credendum, ut in libris De arte curandi percepimus.

Ex adhibitione contraria adhibere, & quiescere.

Curatiuum consilium atque salubre hoc tibi appellare licet, Hippocratemque illud, quod prius dixerat nihil negligere, & nihil temere, in hoc sermone ueluti in exemplo declarare. consuetudines igitur, ut uile quoddam theorema nonnulli medicorum despiciunt, nullam ab ipsis indicationem, quae medelam commutet, fieri arbitrantur. At alij non continent quidem, a prauis uero consuetudinibus quosdam ad contrarias subito traducere conantes non modico errore tenent. quādoquidem neque ipsos negligere, neque subito traducere conuenit, sed paulatim, & ipsos quiescere permittendo, bifariam autem uerbum quiescere intelligere possumus, uno quidem modo, ut ne solum in contrariam consuetudinem paulatim aliquos transferamus, sed antequam uniuersa mutatio facta sit, inter mutandum quiescamus, ut quando ex ocio ad ad exercitationes conuertimus, primum quidem a breuissimis incipimus, atque paulatim has adaugebimus, deinde nonnunquam unum, uel etiam duos ociosos dies interponemus. altero modo haec uox quiescere intelligenda est, tanquam illi uerbo adhibere contraria sit, ut in quos, quae prius haud inerat, consuetudinem inducere uolumus, ipsam paulatim inducamus, a quibus uero prius uisitatam tollere, paulatim rursum & istos quiescere, hoc est desinere iubemus. Posteriora capitis dolentē in fronte recta uena incisa uiuit. ueteres explanatores hoc uerbum uiuit in tempore praeterito scriptum agnoscunt, dicuntque in aphorismis uiuat in praesenti tempore scriptum esse, antiquo magistro in eo uolumine communem sententiam pronunciantem, hoc autem loco eum ad propriae memoriae praesidium de uno quodam uiuit scripsisse, ut postea, cum in multis hoc remedium expertus esset, ipsum in uniuersum promulgare auderet. constat itē remedium hoc locale esse, & ad contraria reuulsiuū. rectam autem in fronte uenam & ante dissectionem euidenter conspiciere licet. istam uero unam cum ipsa, quae utrinque adiacent, confluentem esse dissectio ostendit, haud bene igitur quidam hanc uocem, recta de incisione dictam esse

esse autumant. neque enim propter sectionis figuram, sed propter sanguinis effusionem dolentibus utilitas affertur.

Exceptiones precordiorum, ex quibus & alia, & uiscerum inflammationum, qualia possumus, siue ex iecore lienis, & contraria, & quaecumque huiusmodi.

Non solum ex quibus & alia scriptum inuenimus, sed etiam ex quibus qualia alterant, & ex quibus qualia faciunt. ac prima quidem lectio nem ueteres explanatores agnoscunt, & Rufus, hanc uero, ex quibus qualia alterant, Sabini, Dioscoridisque sectatores. Lyci autem discipuli, ex quibus qualia faciunt, legunt. sed antiqua lectio nis sententia comune quoddam edocet, alia uero priuatum. de exceptionibus enim solum, quae in praecordiis sunt, non de omnibus, loquuntur. factus est autem, ubi fieri potest, uerumque est, arbitrarium Hippocrati commune potius, quam priuatum documentum tradere. communis itaque sermo talis est: exceptiones autem considerare conuenit, & in praecordiis, & in alijs omnibus membris ortas, ex quibus affectibus & locis, in quos affectus & locos fiant, ut in iecore ac liene. ipse enim istorum exempli causa meminit, nobis scientibus ex liene in iecur exceptiones periculosas esse: discrimine autem uacare, potiusque utiles esse, quaecumque morborum transumptiones ab iecore in lienem fiunt, omnia uero, quae ad abscessus pertinent, & quos natura sola per se, quosque nos aut soli, aut una cum ipsa moliri consueuimus, & in libro De succis & in secundo De morbis popularibus, superius explanauimus. alia quoque lectiones sunt, quas in hoc, & in alijs multis locis permisi. sed ego ab initio statim me paucas explanationes lectionesque memoraturum esse promisi, ne huiusce libri multa fieret commentaria.

Reuellere, si quod non oportet, uergat, sin autem quod oportet, his oportet aperire, quemadmodum singula uergunt.

Alia & haec didicisti, ducenda plane esse quod uergunt per conuenientes regiones. auertenda autem atque reuellenda, quae non bene uergant. aperire autem dixit nunc, non ut in aedibus dicere consueuimus pro eo, quod est scalpro diuidere, sed in comuni significatione accipit, sub quo & recludere continetur, uenas nobis sanguifluas & uenas nasi atque uteri, cum per haec itinera euacuamus, recludentibus, & fistulas aliquas satis longo tempore usitatas, sed aliqua de causa obstructas, & aliquo per aures cerebri purgamenta eicere solito, si repente euacuatio suppressa sit, ac proinde uertigo oculorumque tenebrae superuenerint, si ad aures materiam per aperiencia medicamenta incitemus, statim hominem subleuatum nouerimus.

Latas pustulas non admodum pruriginosas, quales Simon hyeme habebat, qui cum ad ignem inungeretur, aut calda lauaretur,

uiuabatur, uomitus non uiuabant, puto si quis calida fomenta adhibuisset, utilitatem percipisset.

Ut de tuberculis dicebamus, quaecumque ex calido humore nascuntur, celeris uidelicet ea iudicatio nis esse ac minime lata: ex frigido uero, lata atque diuturna: eadem ratione & de pustulis differendum est, neque enim toto genere, sed humoris ipsas generantis qualitate a tuberculis differunt. egerminat autem natura corporis altiores sedes repurgante, ut nonnunquam per excretionem, ita & per ad cutaneas partes expulsionem. subtiliores quidem dilutioresque succos extenuas natura dissoluit, crassioribus autem cuti, sed magis pelliculae epidermis quae uocatur, utpote densiori inhaerentibus pustulae exoriuntur. idque plus illis incidit, quicunque densiore ac duriore cute sunt. difficilis est enim per ipsam pinguiorum tenaciorumque succorum transitus. in hunc modum igitur & Simoni hyeme latas pustulas effloruisse narrat, quo tempore corpus lauauit uisum utique atque prope ignem peruncto insigniter calefactum fuit. alio tempore autem succi, id genus pustularum autores interius latitabant. deinde, inquit, ipsum nullum ex uomitibus fructum percipisse, utrum uero ipse Hippocrates an alius uomitionibus uti consuleret, non declarauit, uerum neque id scire nobis necesse est, tantum illud nouisse satis sit, succos ad cutem uergentes per eam esse euacuandos: nam iterum ad interna corporis reuulsio ipsis ualde longinqua est, ut per uentrem, aut uomitum euacuentur: Sed forsitan me dicere putabis nunquam purgatione per uentrem in talibus utendum esse, ego uero non id dico. nam in libris De arte curandi, in quibus corporibus permulta humorum copia est, ipsis utiles esse purgationes didicisti: priusquam enim ita redundantem materiam aut uenae scissione, aut purgatione quis eduxerit, si calidis fomentis utens ipsam discutere conetur, plus attrahet, quam per cutem euacuabit. sed cuti inhaerentium succorum curatio prorsum per discussoria & calida medicamenta praestatur, ac praecipue si latae pustulae fuerint. signum est enim earum succum non calidum, non tenuem, sed admodum crassum ac frigidum esse. iam uero & tuberculo rum superius notitia habuisti: quod uidelicet in acutum gracilescantia, & ueluti turgentia calidorum succorum germina sunt, contra sese habentia, frigidorum, ipsa uero turgere, ex pruritu atque dolore dignoscere licet. moderate enim calida, pruritus solum excitant, sed uehementius calefacientia, statim mordent atque contristant.

Quaecumque concoqui opus est, occludi conuenit, contraria uero exiccare, atque aperire.

Et de his saepius nostram sententiam audiui, & maxime ubi de maturantibus, medicamentis locuti sumus, non oportere scilicet eorum facultatem discussoriam esse, sed retentoriam atque inhaerentiam, a Graecis

a Graecis emplastica appellata. haec enim impendunt, retinent, atque occludunt insitum calidum, ipsum dissilari non permittentia, ab hoc uero excrementa concoquuntur. ceterum nolite putare me omnia cruda, nullumque pus habentia ita curari dicere. non enim ex his ab emplasticis istis medicamentis putrefiunt aut propter humorum ipsa creatum prauitatem, aut ob affecti membri imbecillitatem ingenitum calorem ita pusillum aegrumque habentis, ut neque humorum in ipsum delapsum concoctionem aggrediatur. Porro in horum curatione scarificationibus altissimis cutem rescindimus, & plerumque usque ad profundum in multis affectibus membri partibus dissecamus, medicamentisque siccantissimis utimur. huiusmodi namque inflammationibus gangrena impendit, ab ipsis deuicta iam, ac sepe penitus extincto calore ingenita. In quibus igitur inflammationibus, aut omnino quibus in tumoribus innatum calidum, non ut extinguatur funditusque aboleatur, periculosum subit, atque ideo remedio adhibito uincere humores potest, ad id genus uitia medicamentis emplasticis utimur, quae per haec uerba manifeste declarauit, inquit, quaecumque concoqui opus est, atque ad id deuenerit, ut mox in gangrenam casura sint, & quae iam computrescant, statim neque concoctionem postulant. Idcirco alia quidem (ut dixi) euacuationibus per scarificationes & incisiones, medicamentisque ualentissimis curamus: alia uero iam putrescentia recidimus atque perurimus. recte itaque adiecit, contraria uero exiccare ac aperire, hoc est, suppuratione non egentia, opus est enim in non suppurantibus omnes exitus recludere, affectaque membra arefacere. Ex his itaque patet non recte a quibusdam scriptum esse, quaecumque siccare opus est, iacere oportet, hoc est iacere quiescere. praeter id enim quod exiguum quoddam est, ac manifestum, ut accurate de ipso Hippocrate scribere opus non esset, & oppositio ipsa declarat, quae non uerbo, iacere, sed uoci, occlusa esse, respondet. occlusis namque & obstructis contraria sunt quae digeruntur atque siccantur. Huic sermoni quidam sequentem copulant, & maxime qui post hunc uocem hanc, quae admodum, scripta esse uolunt, ut tota oratio ita se habeat: quaecumque concoqui opus est, occludi conuenit, contraria uero exiccare atque aperire.

Quemadmodum oculis rhyade laborantibus, sin aliter uidetur conducere, in fauces retrahere conuenit.

Atqui quod haec uerba docent praedicto simile non est, siccare enim & aperire aliud est quam retrahere. quomodo igitur cum praedixerit, contraria exiccare oportet & aperire, poterit & exempli loco de oculis fluxione uexatis dicere, retrahere in fauces.

Et ubi eructatio confert, & quaecumque alia eiusmodi.

Auxiliorum reuellentium haec una quaedam species est, ipso nobis consulente diuturnas oculorum

fluxiones traducere, ad fauces uidelicet, per acris medicamenta retrahentibus: quibus palatum inungere, utque gargarizent, iubere conuenit, si nihil ex hoc peius effecturi sumus. nam in quibus suspicamus, ne forte in aspera arteriam & pulmones fluxio diuertat, tunc ab huiusmodi reuulsionem cauemus. Quae admodum igitur hoc loco consuluit, ita & in alijs te animaduertere iubet, ne quod ex membris, ad quae materiam retrahis, magni nocumendi discrimen adeat. Aliqui uero de oculis uicio, quod rhyas uocatur, laborantibus ab ipso sermone hunc habitum esse autem, quae admodum & Lycus uoluit, qui longam orationem contexens ab oculis in palatum usque meatum quendam pertinere dicit, illorum excrementa per hanc semitam euacuantem. hunc meatum autem prope maiorem angulum situm esse, ac morbum eum, rhyada quem nominant, tribus modis suboriri, aut foramine quodammodo clauso, aut obstructo, aut multo excremento in oculo collecto, adeo ut effundatur, neque uento meatu ob naturalem angustiam ipsum totum continere. alio item modo cum cicatrix in angulo effecta meatum obstruat, quae & post encanthidum uocatur, id est, carumculae anguli maioris oculorum adhaerentem excisionem & aliter exulcerato loco obducit autem. hanc sanabilem esse, alias uero incurabiles, nobis ad fauces materiam retrahentibus, illud autem, & ubi eructatio confert, adiectum est. Hippocrate per notas quasdam sibi ipsi conscribente. quod enim ubi eructatio conducit, ibi ructus citare conuenit, satis constat: quibus autem conducatur, non dixit, sed neque in oculis rhyade laborantibus quicquam huic simile est, propterea & sine ordine interpositum obscuritatem peperit. ad oculos enim rhyade uexatos reuulsu auxilium scripsit, haec autem uerba, & ubi eructatio confert, aut de oculis rhyade tentatis dicta esse conuenit, sed nihil ad ipsorum medicationem eructatio conferre uidetur, aut alterius esse orationis initium. propterea & nonnulli coacti sunt ipsa superius dictis separantes alteram locutionem hunc in modum instituisse, [Et ubi eructatio confert, & quaecumque alia eiusmodi ad ingressus aperiendos.] uerum neque item haec, quae subiunguntur, (ut nares, & alia, quibus opus est) & reliqua, isti locutioni respondere, ac propria esse uidentur. itaque quicunque Hippocratem istud solum per se sibi ipsi notasse aiunt, ubi eructatio confert, ipsum iubere putant, ut interdum ructus mouendos esse consulamus. hosque illis, quorum uenter inflatus est, conuenire affirmant, atque de illis potissimum, in quibus flatuosus spiritus per inferna exhalare non potest. quin etiam & os uentriculi infirmum per eructationes, tanquam per propriam exercitationem corroborari autem, eructationesque citare consulunt non per medicamina solum, sed etiam ipsum alsidue ructare studet, cum quolibet exiguum spiritum in ore uentriculi sentiat. At Sabini ex uasculo angusti oris bibentem ructus mouere iubet. Alij uero flatuosi spiritus expulsionem undecumque sanam & utcumque fiant, eructationem ipsum appellasse contendunt. secundum quorum sententiam tulsis, ster-

nutatio, singultus, crepitus, atque per omne corpus spiritus distillationes eructationes uocabuntur. non nulli autem & omnem excretionem non spiritus modo, uerum etiam aliorum humorum eructationem appellatam esse dicunt, poetae uerba in testimonium recitantes, ubi inquit, eructante mari foras: hancque uitiosam explanandi uiam aperiunt. nam si a poetis raro & quodam poetico modo dicta, ut proprie accepta quis interpretetur, etiam omnia dilucide narrata pervertere poterit.

Transitus aperiri, ut nares, & alia, quibus opus est, & ut conuenit, & qualia, & ubi, & quādo, & quantum oportet, ut sudores, & alia plene omnia.

Id per se quidem memoratu dignum est. cōducit enim omnes superuacuum excretorios meatus aperiri. & cum superioribus uerbis coniungi potest duplicem sic utilitatem praebens, propriam quidem in oculis rhyade morbo uexatis, communem uero omnium, in quibus retrahere, aut deriuare cōuenit, nam si reuulsione quidem opus sit, ipsam autē facere uereamur, deriuare sanguinem, ac totum corpus inanire conuenit. quae deinceps scripta sunt, plerumque iam ab ipso in omni euacuatione commoda esse didicimus. Decet enim, cum euacuatio requiritur, non simpliciter ad ipsam accedere, sed prius definientem, qua ratione facienda sit, & quae debeat esse euacuanda materia, per quam regionem, quo tempore, & quam mensura, nunc uero etiam reminiscens causa de singulis breuiter agamus, istud quidem, ut cōuenit, tale quoddam significat, Transitus recludendi sunt, non simpliciter quidem, ac utcumque, sed ut conuenit. id uero modum significat, quo euacuationes facimus, ut in his quae in uentre sunt, per clysterem, per glandulam, per subducens medicamentum, & in horum singulis per quaedam certa. nam & clysteres, & glandulae & subducenda uocata medicamenta multiformiter cōponuntur. ea igitur particula (ut cōuenit) tale quiddam significat. haec uero qualia euacuandorum qualitate innuit, hoc est, nūquid aquosa & tenuia euacuare melius sit, an pituitosum succum, an biliosum, an melancholicum, & horum num aliquem, an & simul omnes. ea uox, ubi, partem corporis, per quam euacuare oporteat, indicat. Et si namque per inferiora faciendam esse euacuationem cognoscamus, nihilominus per quam ex inferioribus partibus faciēda sit, definire opus est. propterea & quidam loco huius uocis, ubi, qua, scripserunt, per quam partem significantes, utrum per uentricum, an alium, an uterum. itē per superiora utrū per nares, aut os. Est quaedam etiam per omne corpus euacuatio, & per sudores, & per latentem uocatam transpirationem. ea uox, quādo, euidenter tempus, quo sit euacuandum, declarat, utrū scilicet ab initio ante morbi concoctionem, quando, ut ipse inquit, materia turget, & natura animalia regens ad humorum excretionem festinat, an post uexantium

humorum concoctionem, nam & hoc ipse, quē admodum & prius dictum, in aphorismis docuit. illud uero, & quantum conuenit, in calce sermonis dictum, materia euacuandae quantitate ostendit, quam sibi proponere, contemplarique medicum docet. deinde loco exempli illud ponitur, ut sudores. quamuis enim aegrotantibus conducere sudor uideatur, attamen & ipse modo eget. immodicus enim uires debilitat. cum in sudoribus uero excessus multitudinis noxius sit, multo sanē magis in his, quae euomuntur, aut desciuntur, aut per sanguis suas uenas aut uterum euacuatur.

In ingentibus malis facies si sit optima, si gnum optimum, in paruis autem contraria bonae significationi significans, malum.

Et istorum uerborum secundam partem ex istis libris explanatoribus alius aliter scribit, at si quis ipsis articulis huius addiderit, omnis quaestio tollitur, hunc in modum in paruis autem contraria significans *ἡ ὑσμήνη*, hoc est bonae significationi malum, ut & integra oratio talis sit. In ingentibus malis, siue affectibus, siue symptomatis, si defacies optima, hoc est naturali similis, bonum est si gnum in paruis uero, rursum & hic affectibus, aut symptomatis intellige, si facies fuerit significans contraria praedictae bonae significationi, malum aliquid significabit. nonnulli quidem palam tanquam ab initio lectio articulum huius haberet, ita explanauerunt, non edocentes, uetera exemplaria esse articulum bonae significationi adiectum non habere, fortasse primo libri scriptore decepto. Alij non solum aliter scripserunt, sed etiam absurdam explanationem cōmentum sunt. Ego uero, ut ab initio dixi, cauens ne longius commentaria producerem, multa minus recte dicta silentio praeterire decreui. Satis namque congruens explanationis propositum mihi esse uidetur, si & uera quis in ipsa, & ad ueteris mentem edoceat quē admodum & nunc facienti a loquacitate discedere licet, nam si in magnis affectibus pro eorum magnitudine facies collapsa non sit, optimum igitur est, in paruis autem e contrario malum quoddam significat; licet igitur & his, sicut placeat, uti. ego uero ad ueterem lectionem, & ab omnibus alijs explanatoribus cōcessam me recipiam.

Apud magnum ubi mulier post heroi arquoato superueniente.

Siue superioris locutionis finis est, haec particula Apud magnum ubi, aut loci alicuius index, illis quaerendum relinquam, qui medicinalia praeterreunt ut grammatici quodamque medici interpretari maluerunt. satis est enim de his uocibus apud magnum illud tantum dixisse, quod ueteres interpretes dixerunt, aut theatrum, aut odion, id est locum, ubi poemata recitabantur, aut gymnasium heroum, aut domus aliqua: aut quodlibet aliud huiusmodi, ab hac uoce magnum significari, transgressum autem deinceps ad artis opera illa considerare utile est, quod

est, quod post heroi, aut post Menelai (quidam enim ita A rans effectus est, uenter ipsi expulsi. scribunt) aegrotus ille iaceret, nihil quicquam utilitatis habet. quē admodum neque quod deinceps dictum est (arquoato superueniente) & si quod maxime ipsi Hippocrati ad reminiscensiam utile foret, fortasse quidem praedictorum. forte uero & ipsum per se, affectus enim aut coloris arquoati mulieri superuenientis memoriam reuocat. Et hoc loco apud ueteres explanatores, & in uetustis codicibus uerba haec deleta sunt. secundum alios quosdam etiam interpretes, his uocibus arquoato superueniente haec adiecta est permansit quē admodum & apud quosdam alios cum negatione non permansit. nonnulli uero & hanc uocem ipsi apponunt. sed istud quidem in locutione differentiam, non in sententia facit. at priora sententia in contrarium mutant, nam cum arquoati affectus, aut color altera lectio permanere significet, altera non permanere affirmat. per se igitur praefatus sermo scriptus neque si permanet, dicat, neque, si non permanet, quicquam utilitatis nobis afferre potest, quomodo aegrotaret, aut quomodo affecta esset, ignorantibus. at si supra scriptis adnectatur, prorsum superuacuum est. satis est enim solum hoc dictum esse arquoato superueniente hoc exemplo eorum, quae circa faciem apparent, posito, tanquam alia exigua esse si sola dicta forent, uideretur contrarium significauit. quoniam ualde a naturali statu mutatus est, quod enim inferitur, hoc me te stari docebit, ad quod alias praesentis sermonis explanationes dimittentē transire iam tempus est. fortassis enim & ea, quae nunc dicta sunt, praeter nostrum propositum longiora fuerunt, cum praetermittere de creuerim quaecumque legentibus ipsa adolescentibus nihil ad artem profutura sunt. neque enim philosophicā facultatem, quam prorsus odio persequor, eos docere constituo, sed artis opera in praesagiendo atque curando, in quibus etiam me semper exercui.

Apud Timenetum nepotem iste nigro uiridique colore suffusus.

Si ad ea, quae de facie dicta sunt, & hoc quis referet, aliquid utile percipiet, ac si loco exempli dictum sit. par est enim & hunc, cum alia essent exigua, corpore a naturali statu longe permutato, propter id solum aut mortuum esse, aut in mortis discrimine uersatum. quod si *μελαγχολος* scriptum sit, pro eo, quod est *μελαγχολος*, hoc est, nigrae cutis, ut in quibusdam codicibus reperimus, adhuc etiam magis solus iste color magnam quandam noxam significare uidebitur, quamuis alia in aegrotante exigua forent.

In Perintho seminis speciem referens, tale quod iudicatorium, & abdomen talia, quoniam mictus seruant. quoniam neque flatu multo, neque stercore multo tenaci deiectione euacuabatur. neque enim magna erat praecordia, brachiam septimo die comedit adhuc egre spirans. partes circa abdomen purgatae sunt, recte spiritus

Non praesentis sermonis initium, sed prioris finem has uoces in Perintho Sabini sectatores esse censent. hunc enim sermonem communem, illum priuatum esse dicunt. consueuisse autem Hippocratem priuatis sermonibus aut locorum, aut aegrotantium nomina adijcere: atqui praesens sermo quod in parte sit, ex his constat, quae ipse Hippocrates subdens ait, quod neque multo flatu, neque stercore multo tenaci deiectione euacuabatur. multa uero in uoluminibus De morbis popularibus in quibusdam particulatim uisa scripta sunt, uniuersalibus autem praecipis aut perpetuo, aut plerumque uerbis subiecta sunt. sic igitur & nunc gonoides, hoc est, seminis speciem referens, siue lotium, siue stercus eiectionum, in Perintho iudicatorium apparuit. utrum paucis, an multis, an uni istud acciderit, non est ex ipsius Hippocratis uerbis definitum. sed uerisimilius est, istud ea tempestate, qua haec Hippocrates scribebat, in multos crassans apparuisse, quando enim aliquid in uno quopiam fieri scribit, aut locum ciuitatis, in quo hominem iacentem uidit, aut aetatem, aut nomen apponit, ciuitatem autem nomine proprio meminisse in illis narrationibus solitus est, in quibus multos eadem passos conspiciat. hoc uero, quantum ad artis opera pertinet, non multum refert. & hoc in Perintho cum quibus uelit, quispiam coniungit. at seminis speciem referens lotium, uel etiam stercus fuerit sanē iudicatorium, quādo humor a Praxagora uitreus nominatus euacuatus est. Sed hoc, & abdomen talia, ad antedictum sanē referri debet, talia enim ad alterum referri dicuntur. nihil autem de abdominibus praedictum est. fortassis igitur cum primum exemplar ex Hippocratis commentarijs describeretur, aliquid huiusmodi scriptum omissum fuit, aut ipse sibi ipsi hoc, quod ad primum aegrotum referatur, in memoriam reuocauit, de quo id solum praedixerat, Apud Timenetum nepotem, iste nigri coloris erat. uerum nonnulli propter hanc ambiguitatem sic sanē duplicem lectionem explanabant, quod iudicatorium & abdomen, perinde, ac si ita scriptum esset, seminis speciem referens uirina, quod iudicatoria est, & ab affectibus abdominis extrahi oportet, iterumque ab alio initio, talia quod mictus sanant, ut intelligamus talia, quae in abdomine fiunt. atque huius rei testimonium deinceps scripsit, quod neque multo flatu, neque stercore multo tenaci deiectione euacuabatur, hoc est, nullo alio effecto, quod abdominis tumorē dissoluere posset, per sola seminis similia lotia morbus iudicatus est. fortan enim tale quoddam abdomen erat, quale in Praegiorum libro ipse per haec uerba narrauit: ex praecordij dolores & tumores, si recētes sint, & absque inflammatione, soluit rugitus in praecordijs ortus: & maxime quidem cum stercore & lotio egressus: si uero ipse non transgressus sit, iuuat saltē, & in inferiores partes descendens. neque enim phlegmonē aut aliquid aliud ipsa etiam contumacia in iecore, aut

intestinis, aut uentriculo confiatum seminis simili lotium solum redditum discutere potuisset. propterea igitur ipse intulit, neque enim magna erant praecordia, quoniam si magna fuissent, non utique perurinae semini similis excretionem dissolui atque attenuari potuissent. ceterum quoniam quod subditur, cum ita praedictis non admodum concordare uidetur, idcirco nonnulli ab alio initio ipsum legebant, hanc uocem & cum spiritu crasso scribentes, & articulum masculinum genitui casus facientes, tanquam eiusmodi oratio esset. cuius enim hominis magna erant praecordia, brassica septimo die comedit adhuc aegre spirans. postquam uero abdomen purgatum est, recte spirans fuit, hoc est, bene spirans, & naturaliter spiritum ducens. non scripsit tamen utrum ducens alium brassica subsidio fuit, an digestionis ratione. Sed quidam ut ipso purgato hanc uocem, recte spirans, explanauerunt, orthopnoicon uocatum difficilis spirationis modum ab ipsa significari dicentes, in obscuris enim sermonibus quicquid liberit quisque dicere potest, nullam insignem utilitatem nobis ex illis percipientibus, in quibus neque certam Hippocratis mentem, sed explanatorum perdiscere licet.

De sanguine ichoroide, quod in pauidis talis, aut in uigiliatibus, & siue malus, siue bonus.

Non simpliciter tenuem & aequum sanguinem ab ipso ichoroidea uocari suspicandum est, sed eum qui uenenosa aliqua & maligna facultate praeditus sit. in secundo namque De morbis popularibus ipse scripsit, & sub cute ichores creabantur, inclusi autem calescebant, & pruritum excitabant. deinde pustule, ut ambustis, exurgebant, & sub cute uri se putabant. constat igitur, ut ex ichoribus haud exigua symptomata oriri dicat. Plato etiam in Timaeo per hanc uocem ichores tale quiddam significat hanc inquiens. Ichor autem sanguinis quidem serum, mitem nigra uero bilis, sed acuta, immite. Ichoroidea itaque sanguis uocatur, in seipso praua ac tenuem humiditatem continens, non aequam & morsu carentem, sed mordacem & erodentem. Dicente autem Platone, Ichor uero sanguinis quidem serum mitem, nigra uero bilis, sed acuta, immite, nobis declaratum est, quemadmodum in lacte serosa quaedam humiditas est, ueluti calamethum, & circumfluitans crassiore eius parte: eodem sane modo in omnibus succis & humoribus serosum quendam ac tenuem liquorem reperiri. differrent autem inter se secundum eorum scilicet humorum naturas, quorum serum esse dicitur. & erit acerbissimum atrae bilis serum, minus acerbum flauae, minus item, quam hoc, pituitae, sed omnium mitissimum est sanguinis serum & ichor, nihil enim in praesentia referet hoc aut illo modo dicere. uerum quoniam bifariam sanguinem appellamus, interdum eum a nuper dictis humoribus distinguentes, interdum a superante omnes in uasculis succos sanguinem uocantes, ichoroidea sanguis nunc in secunda significatione accipendus est, quemadmodum & omnes medici in uenae sectione dice-

re assolent, interdum serosum, interdum melancholicum, aut pituitosum, aut biliosum, nonnunquam & naturalem sanguinem effluxisse dicentes. omnino quidem pauidos, hoc est, cum terrore perturbatos, praeterea etiam uigiles ichoroidea sanguis efficiet. quod si uitiosi alicuius succi non modo sanguinis serum in sanguinarijs uasculis contineatur, & deliria, & phrenitidas, & furores pariet. sed hoc loco sanguinei feri meminisse uidetur quoddam sibi ipsi memoriae subsidium scribens. timiditatem quidem pituitae serum facere par est, non tamen uigiliam, aut perturbationem, aut animi motum cum terrore, torpor ipsi & frigus inest solum, non mordacitas atque malignitas, nisi forte & ipsa plane uitiosa acida aut falsa euaserit. Sed illud profecto quaesitu dignum est, quod ipse inquit, & siue malus, siue bonus. nam si quis absolute malum esse ichoroidea sanguinem asserat, recte dicere uidebitur. omnis enim sanguis ita dictus naturali comparatur. At si quispiam aliorum succorum ichoribus sanguineum comparans, non prauum eum, sed bonum esse dicat, iste quoque uerum dicere haud iniuria putabitur. plerumque autem & nostrae tempestatis homines, & antiqui minus malum bonum nominare, aut optimum, aut laudabile, aut aliquod huiusmodi consueuerunt, & praesertim cum magnus quidam excessus fuerit ualde prauum ab eo, quod modice a naturali conditione discesserit. Quare & ichoroidea sanguis quaerente Hippocrate malus ne an bonus sit, possumus nos ita ferre sententiam: optimo quidem sanguini comparatus, malus est, alijs uero omnibus, quibus alterius cuiusdam uitiosi succi ichor admixtus fuerit, longe melior & optabilior, atque idcirco bonus est.

Quibus lienis est decliuus, pedes, & manus, & genua calida, nasus & aures frigidae semper, num propter hoc, quod tenuis sanguis, num & natura talem isti habent?

Quod decliuus, lienis deorsum uergens dicitur, & ex ipsa uoce discere licet. utrum autem ob ipsius tumores in partibus inferioribus excitatos, an cum in ipsas inferiores corporis partes uitiosos in se contentos humores depellit, idcirco decliuem lienem appellauit, hoc non item ex uoce hac percipi potest. possumus quidem, quantum ad rerum naturam pertinet, secundum utrumque dictum modum, decliuem lienem ab ipso uocatum esse intelligere, pedes enim inquit, & manus, & genua calida, nasus autem, & aures frigidae. genua quidem & pedes in decliuu liene calida apparere rationabile est, quod admodum & nares & aures frigidas: manus autem in decliuu morbo calidas esse nulla ratio demonstrat. potius enim quispiam ipsas inter superiores partes collocauerit, si minus, at saltem neque inter inferiores. Quod igitur aures & nasus frigidi sint, inferiores uero partes calidae, causam speculans Hipp. inquit, utrum propterea quod tenuem habent sanguinem, an cum lienis decliuus generantur aliqui

aliqui uero non lienibus opponi istud aiunt, num & natura talem isti habent? sed illi, quod postea scriptum est, totumque sermonem ita constituunt, nunc & natura talem isti habent, ut empyematis: considerandum igitur deinceps exquisitius de ipso erit, non empyematis istis praedictis ita scribentes copulati: sed qui hoc deinceps scriptorum initium esse uolunt, hanc uocem ut auferunt, ac talem orationem faciunt. empyematis terminus, quibus suppurationis uentres perturbantur, suppurationum indicium uentris perturbationem statuantes. non de omnibus autem suppurantibus, sed de his solis, quae per intestinorum excretionem erumpunt, signum hoc scribit Hippocrates. Quod uero sine praefinitione, de quibus intelligat, narrationem fecerit, nihil mirum, si eius, quod a principio dictum est, meminerimus, ipsum uidelicet sibi ipsi haec, ut materiam quandam ad libros conficiendos perscribere. solum enim ad eorum, quae significare sibi ipsi uult, reminiscendum pertinet in scriptura propositum, istud scilicet uentres perturbantur, ipso dicente, uentres in huiusmodi empyematis perturbari, quae cum eruptione sunt, ichor quidam tenuis ex pure prius exudat, a quo intestina demorsa conturbatione uentri inferunt, hoc est, morsus, & assidue excernendi cupiditates. aliqui uero & hanc lectionem agnoscunt.

Empyematis umbilicus terminus, quibus suppurationis uenter turbatur.

Volens breuibus docere, quod in Praefagiorum libro clare dictum fuit. Minime uero quae infra umbilicum, in suppurationem uertuntur: at quibus erupturum est empyema, uentres prius conturbantur. uerum & aliter multis modis scribunt, ac diuidunt non haec solum uerba, sed etiam alia plurima huiusce libri explanatores, ut quis ad artis operam festinans multum retardetur, ac nonnulli id facere uidentur, quod Timon coniectura ductus dixit, quiduis pauca caro, ossa multa. quidam autem & sequentem sermonem, cuius initium est, lienis durus, non superius cum praesenti coniungunt, ut de lienis differentijs oratio ipsi habita sit. transeuntes igitur ad ipsum differentias istas uideamus, aliquid enim utilitatis habent.

Lienis durus non superius, inferius teres, latus, crassus, longus, tenuis.

Tumorum lienis praeter naturam differentias in his uerbis scripsit sibi fortasse designans, quoniam decliuus lienis paulo ante meminerat, prima igitur differentia huiusmodi lienis est, cum durus fuerit, sed non superius, manifestum est quod in ima parte durus est. secunda uero ex his, quas in propositis uerbis recessit, differentia iterum ipsarum decliuu lienum propria est. istorum enim decliuu lienum commune cum sit, superiores partes non duras habere, sed imas, aliquis teres est, aliquis latus, aliquis in longitudinem excreuit, aut cum tumore praeter naturam, aut sine eo solum longitudinis incrementum ha-

Galen.

bens. priorē quidē differentiā innuit dicens, crassus, longus, secundam uero cum dixit, longus tenuis. Nam cum uox haec, longus bis ab Hippocrate, ut quis conijcere potest, scripta foret, alteram exemplaris scriptores ademerunt, talemque sermonem, qualem nuper ante scripsi, reddiderunt. ratio autem consentaneum est ipsum primae differentiae meminisse, ubi inquit lienis durus non superius, hoc est, ab ima parte durus, quemadmodum & decliuus est, deinde rursum ipsius quatuor differentias enumerauit, unam, per quam teres est, secundam, per quam latus, quibus ambabus commune est in longitudinem protensum non esse lienem. duas reliquas differentias ponit, unam quidam longi & crassi lienis, alteram longi & tenuis: cum bis enim ut dixi, haec uox, longus scripta esset, par est eum qui ex ueteribus codicibus descripsit, hanc ut superuacuum omisisse, uetus quidem lectio talis est, in qua uocem hanc, longus, ab Hippocrate bis positam, semel a libri scriptore fuisse descriptam ego contendo. forsan autem, & si ab ipso Hippocrate semel inter has uoces, crassus & tenuis, scripta esset, a communi sensu intelligi potest & cum praedicta & cum sequenti coniungi. nam & multa id genus alia apud ueteres reperiuntur. Verum explanatores ego demiratus sum, haec uerba multis modis alium aliter describentes. si quis enim prorsum a ueteri lectione discedere audeat, aliqua uerisimili de causa id facere debet, sicut ego nunc rationabile esse dixi, cum dictio haec, longus, bis scripta foret, altera esse omissam. Quod huiusmodi autem lectionem omnes ueteres explanatores agnoscant, & Zeuxis locupletissimus testis est. ipse namque Glauciam utpote male praesentia uerba interpretatum nihil, quantum ad lectionem pertinet, reprehendit, quamuis & ista locutio ipsi ambigua uideatur. sed quod dictis negationes addiderit, uitio uertit, & proposita uerba enucleare nequeunt omnibus praedictis negationes adiecisse inquit, perinde ac si ita scripsisset Hippocrates: inferius teres, non latus non crassus, non longus, non tenuis. Glaucias namque lienem omnia haec uitia suscipere non posse arbitrabatur, quae una consistere minime ualerent. tanquam in uno homine omnia haec intelligenda esse necesse foret, & non ipsorum deinceps differentias memoriae causa Hippocrates persecutus esset. sed ut antea difficilis spirationis & febrim, ita & nunc tumorum praeter naturam in decliuibus lienibus differentias conscripsit. quod si affirmatiue dictis negationes addere licet, hoc modo aliquis omnia placita deprauabit, nullamque ueterum sententiam stabilem conseruabit.

Minus capitis grauedine laborantibus.

Nihil aliud intelligere possumus, quam quod uitia lienis accidere dicta minus capitis grauedine laborantibus eueniunt. huius uero causam & Rufus & Sabinus dicunt, quia sanguis per grauedinem repurgatur. propterea enim putat nihil in lienem

descendere. At satius fuerit, ad communem rationem, non ad priuatam hæc uerba redigere. perrum enim est in omni corpore duo aliqua membra æqualiter esse debilia. nam in plurimis unum planè eiusmodi esse deprehenditur, in quod, seu plenitudo, seu uisiosi humores in corpore contra cti sunt, omnia superuacua feruntur; unum autem si hæc præoccupauerit, reliqua membra in sanitate permanent. non solum itaq; capitis grauedine affectis, sed etiam aliquam spirabilium partium, aut secundum renes, & iecur, & uentriculum infirmam naturaliter habentibus, eam magis, q̃ lienè uitijs obnoxiam esse reperies. hoc uero commune cum sit, & uniuersale, proprium eorum, quæ nunc dicuntur, aliquis adijciat. in quibus pituitosa humiditas, aut tenuis & aquosa colligit, quales profecto & illi sunt, qui capitis grauedine uexantur, istis haud ita sæpe præter naturam tumores qui ex crasis melancholicisq; humoribus constant, in lieneprocreari.

Circa ægrotatæ administrationem, & de morbo interrogationes, quæ narrat, qualia ut accipiendi sermones, quæ ad ægrotantem, quæ ad astantes, quæ ad externos.

Propriū dicendorū nomē inuenit æconomia, id est, administrationē inquit. neq; em̃ ut in alijs ferè omnibus libris, aut affectuū notitias, aut curationes, aut futurorū præfensionē scripsit, ita & in præsentia fecit. sed quo quis modo medicinalib. q̃ didicit, præceptis uteretur, in proposito sermone de clarat, non ipsa singula, sed cōmunia tantū capita describēs, atq; inter hæc primo de interrogationibus, qbus medicus scilicet ægrotantē interrogat, mētionē facit. secūdo de laborātis sermonib. multa em̃ laborātes dicere cōsueuerunt: q̃ dicētis mētē patefacere possunt; ut, nisi prius ipsum nouerimus, ex his, q̃ narrauerit, quale nā sit ipsius ingenium percipiētes, ita nos ipsi accommodare sciamus. nā si prudentē hominē hūc præterea nō timidū esse cognoueris, uera ipsi dicere conaberis, nihil eorū, quæ in morbo futura sūt, subtrahēs, neq; dissimulans; at si stultū atq; timidū, omnia ea, qbus ipse meliori animo futurus sit, dicito, neq; tamen magnopere mētiaris; q̃ si interdum ob extremā laborātis formidinē ipsi certā salutē polliceri coactus fueris, egressus saltē eius curā habētibus uera dicito. Ipsi quoq; laborātibus, & si uehementer timidus nō, ut aperte mētientes faciūt, salutē polliceri tentato, nisi illud addideris in primis, sanitatē quidē affuturā omnia ipso recte agente, & medico rū præceptis obtēperante, ita em̃ neq; ille animū despondebit, & tu plerūq; uera retuleris. nā plurimi ex periculosis morbis ægros haud medicis morē gerētes necāt. quādoquidē per pauci admodū alioqui prorsus mortiferi sunt, si neq; medicus erret, neq; ægrotus, neq; ministri, neq; aliud quicq; extrinsecū fortuito noxiū incidat. quicūq; em̃ in periculosis morbis plus, q̃ deceat, ægrotātes hi

lares & bonæ spei plenos reddunt, in multa ipsos mala cōiiciūt, in tristitiā sequentib. diebus, cū aut in peius morbus cecidisse uideat, aut ultra medicorū promissionē pducit. quinetiā plures homines cōfisi, perinde ac sine periculo ægrotēt, medicis nō obtēperant. itaq; laborātis ingeniū prius, cū re cōualebāt, expertos scire melius est. At si nūc primū ipsi occurrimus, de eius locutiōe qualinā sit percipiemus. eorū uero, q̃ prouidemus, aliquid ad morbū utile inuenire licet. nā si natura modestus audacter respōdet, prudēs itē natura in loquēdo amēs deprehendit, hinc eius mentē lesam esse, nobis indicabit. quēadmodū etiā si sobrius & cogitatus, aut peruigil, & natura loquax, in locutionibus atq; respōsionib. tardus torpēsq; appareat. itē ex ipsa uoce aliquid de morbo cōiectura deprehendi potest. quidā em̃ uix uocē edunt, aliqui rauram & acutā ipso morbi tēpore, nonnulli balbi ac blæsi sunt, hæc singula quid significant, alibi didicisti. Ex his planè medicus aliquid ad ægroti notitiā pertinens elicere poterit, qualis uidelicet sit eius mēs atq; mores, & ipsius morbi q̃ species sit. Rursum uero ipse & ægrotus & astantibus qualis in arte medica sit ex ipsis interrogationibus demonstrabit. nam quispiā in acuto morbo nasum acuminatū, oculos cautos, tēporaq; subsidētia intuitus interrogat, nū euacuatio aliqua ipsi acciderit, aut uigilia & moror, nū ciborū abstinentia, & lassitudo magna. sin autē faciē minime contabuisse inspexerit, sciscitabit, nū aliqua ex usitatis excretionibus suppressa sit, nū præter morē ociose, & in nimia satietate uixerit. poterit itē & de frigore, aestu, nimio uini potu, & id genus alijs omnibus apposite percontari, ut in hoc ipso primū ab astantibus laudeat. etenim si præterita & ægrotanti astantibusq; præscita medicus interrogando uestiget, statim ipsum admirant. quēadmodū cōtra damnare solent, quādo aliqua his, quæ facta sunt, cōtraria persequunt. uerū etiā si eorū aliqua, quæ ægrotis acciderūt, priusq; ab ipsis audiuit, in media locutiōe ininterrogādo ac respōdendo ipse forte dixerit, magnā sui admirationē cōcitāt. hæc sanē omnia a nobis alibi tradita sunt. & hoc loco, ut dictū est, hæc sola primaq; capita recensente Hippocrate, nos quoq; secūdū primā diuisionē ipsa narrauimus. q̃ si omnia singulatim dicere uelim, & in Prognostica explanationē, & De iudicationib. cōmentaria huc trāsferre coactus fuero. Sed præterea ad æconomiam usumq; cōducunt, quādam ab Herodoto scripta in libro, quē ipse Medicum inscripsit, a nobis uero, & ubi de p̃lagiēdo sermonē fecimus, dicta sunt. Igitur rursum ab initio oratiōis nostræ capita repetentes, ad aliquod eorum, quæ primo scripta sunt, transeamus. Quemadmodum in uita omnia oportuna possidere, uestes dico, uasa, seruos, ad iugū idonea animalia, & alias pecudes, ædes itē, frumētū, legumina, tragemata, uinū, oleū, aliāq; id genus omnia; ab eorū conuenienti usu q̃ æconomiam uocant longe differt. sic & in medicina artē discere, & ips, quæ quis didicit apposite

uti, haud idem est, ut ipse in tēpore interrogare & dicere sciat, in tempore aliquid ab ægrotante, aut eius familiaribus audire, ipsosq; edocere, ut ad seruitia utilissimi sint, & exterius incidentium rationem habeant, quæ a medicis & ægroti domesticis negligunt. inter quæ maxime utilia sunt, quæ ad decubitus pertinet, uel ad ædes malas, uel ad cubacula, in quibus ægroti iacent, propter odorem tetrū, aut aerē calidū, seu frigidū ualde, aut situ & putredine uitiatū. præterea molestiæ ac uexationibus, quæ a uicinis, aut his qui in publicis uis uersantur, exhibētur, medicū prospicere conuenit, ac de his omnibus cū familiarib. amicisq; ægrotātis differere. hæc est enim atq; huiusmodi circa laborantes uocata æconomia, id est, administratio.

Quoniam in calidiore firmiorum in dextris, & nigri, iccirco & exterius uenæ, & longe biliosiores.

Hoc quoq; loco id quod maxime totū sermōnem cōtinuat, omisum esse nihil mirum esto. neq; enim liber iste compositio est ut diuulgetur, edita, sed apparatus quidā, uel adnotationes, quales nobis ipsis conficere solemus. nam si ita uolumen inchoasset, ut in Aphorismis scripsit, quæ deinceps sunt, addidisset: foetus masculi quidem in dextris uteri partibus cōsistentes magis inueniuntur, foemine in altero eius sinu, sinistro uidelicet. Decens enim est in calidiore uteri parte calidiorem foetum coalescere. calidior est autē masculus, ut ipsius uenarū magnitudo & color indicat. nigriores enim plerūq; uiri mulieribus sunt. Ita namq; si exactum opus scripsisset Hippocrates; quale est De fracturis, De articulis, De præfagijs, atq; id genus alia, locutione usus fuisset. quoniam uero, ut dixi, hæc si bijs ipsi adnotauit, iccirco orationis caput omisum est, ipso non significante de masculis in utero hæc dicta esse. marem sanē in dextra uteri parte concipi & alij ueteres uiri testati sunt. Parmenides enim ita inquit, in dextris quidē pueros, sinistris uero puellas. at Empedocles sic: in calidiore enim pars terræ ad masculū pertinet fuit, & nigri iccirco & uiriliores uiri, & hirsuti magis. At opinione demaris temperatura ut calidiore ueram esse, exquilitate in cōmentarijs De temperamētis explicauimus. nunc uero, ut sapius repetiuius. Hippocratica placita, nisi obiter, ratione cōfirmare non decreuimus, sed eius tantū uerba interpretari. Verum & hanc lectionem nonnulli recentiores explanatores immutare ausi sunt, hanc dictionē firmiorum in hanc firmius conuertentes. istis namq; rationabile esse uidetur dextram partem uteri, ut calidiorem, ita & firmiorem esse debere. Sic em̃ quantum ad firmitudinē pertinet, sese habere uidetur. atq; ideo scribendum esse aiunt, quoniam in calidioribus firmius in dextris, & nigri. hoc significantibus uerbis, in calidiore uulua sinu conceptū esse firmius, quod idem significat, ac ualētius & robustius, quandoquidem & calidius est natura: de ueritate aut huiusce placiti, in præsentia (ut dixi) non

est tempus differendi. ceterū quoniam nonnulli aduersus dicentes omnes dextras partes sinistris, ob iecoris situm, calidiores esse ac ualētiores, contradicentes inquirunt, at a sinistris cor ponitur, neque dexter oculus plus q̃ sinister cernere, neq; dextra auris audire, aut dextrū crus ambulare cognoscit, sed in dextra manu solum id uerisimile esse uidet: iccirco pauca in istos dicuntur. maxima namq; demonstratio, q̃ plurimi mares in dextra parte concipiuntur, illud est, quod ex animalium dissectione cōspicitur, duos quidem sinus habente utero per ceruicē ambobus cōmunem copulatos, mares sane plerūq; in dextro, foemina uero in sinistro concipi deprehenduntur. Quare satius erat huiusce rei sensui apparentis causam explorare, & non ueritatem subuertere causæ ignoratione conari. Sed uos & causam in libro De dissecandis arte didicistis, ad dextram uteri partem, per renes sanguinem repurgatum, ad sinistram uero, immundū atq; serolum descendere intuiti, cor etiā in medio pectore, non in sinistris collocatum esse uidistis: in hac aut parte quidā ipsum reponi haud iniuria crediderunt, quoniam pulsus hoc in loco percipitur sinistro cordis uentriculo sese in ipso commouente.

Concretum est, constitutum est, citius motum est, inquinatum est, & tardius augetur, & pluri tempore.

Crebrius dixi hoc in libro mille esse lectionum modos, propter obscuritatem alijs aliter ipsas concinnantibus, ut cuiq; explanatio uerisimilis fore uisa fuerit. Sed ego ueteres lectiones præpono, & si minime uerisimiles esse uideantur, maioremq; legentibus ambiguitatem præbent. ob id enim ipsum quispiam eas ita dictatas fuisse credat, quoniam, licet explanatio sit dubia, nihilominus inter uetustissimos explanatores de his conuenit: sin ipsas autem mutare ausi essent, in clariore locutionem permutassent, ut ipsa interpretatio uerisimilior foret. propositis igitur uerbis ita nūc in antiquis codicibus scriptis, & uetustis explanatoribus huiusmodi lectionem agnoscantibus, plurimi recentiorum hanc uocem inquinatum est exemerunt. aliqui uero ei uoci motum est, eam tardius addiderunt, ut locutio eiusmodi sit, concretum est, constitutum est citius, motum tardius augetur. item alij has uoces, & propter hoc, sermoni præposuerunt, ut talis sermo fiat, & propter hoc concretum est, constitutum est. sententia quidem in omnibus his lectionibus haud ita multum diuersa est. Volunt enim interpretes marem, quam foeminam citius concrefcere, atq; constitui, eo q̃ calidior sit, atq; ob hoc idem ipsum citius moueri aiunt. quinetiā inter omēs ferè medicos marem q̃ foeminā, nō solum figurari, sed etiā moueri citius cōstat. de his aut & in libro De natura pueri aperte narratum est, quemadmodū & apud Dioscorum in uoluminibus De mulierum morbis, Rufus autem solum Apolloniātem Diogenem in contrariam abire sententiā inq̃t in secūdo De natura uo-

lumine. Sed liber ille in manus nostras non uenit. Quinetiam & ipsa uterū gerentes, mares & citius moueri incipere, & pluribus, ualidioribusque motibus agitari apparere testatur. dicitur autem in propositis uerbis, quod citius coëctus est, & coëctus est, hoc est, compactus & firmus factus est. postea uero mas, quam foemina, tardius crescit: incrementum autem, utrum id quod in utero solum sit, an quod a partu, dicat, in obscuro est. sed illud uerum est, quod & a partu foemina cum uelocius adulescit, tum prius incrementum in ipsa finitur. quod celerius augetur, corporis mollitudo in causa est. eiusmodi namque corpora in tres distat, longum scilicet, profundum, ac latum exporrecta facile incrementum suscipiunt. Verum quod incrementum in ipsis prius, quam in maribus desinat, ac sine habeat, non amplius ob corporis mollitudinem, sed propter imbecillitatem id accidit. facultas est enim in animantibus naturalis, quae ipsorum incrementi effectrix est, propter quam imbecillior quidem plus augetur, sed citius crescere ob eius imbecillitatem desinunt. Siquidem igitur ipse Hippocrates hac uocem inquinatus est scripsisset, tale quiddam significare uideretur, quale et in secundo De morbis uulgaribus, ubi ait, secundum aurem sinistram tumor, postero autem die, & secundum dextram, minor uero iste, & complanabantur haec, & inquinata sunt, & non suppurauerunt. nam a celeri motu transmutationeque desinens ac refrigeratum ita nominauit.

Quonia solidus factus est, & biliosior, & sanguinosior, iste calidior est locus animali.

Propter hoc inquit marem solidiorem biliosior, & sanguinis plenior creatum esse, quoniam locus in quo gignitur, eiusmodi est. dicit autem de utero utriusque sinum. Haec quoque uerba alius aliter scribit. omnes tamen eandem sententiam seruant, quandoquidem & accurate nimis, quae nam sit uera Hippocratis lectio, inquirere superuacuum est. melius est enim non hoc speculari, sed an id quod dicitur, uerum sit. ueritas autem, ut diximus, per dissectiones exploratur, maribus plerumque in dextra uteri parte conceptis. causa quoque, quod haec pars calidior sit, tradita est, & ipsa per dissectionem cognita.

GALENI IN SEXTVM

DE MORBIS POPVLARIBVS
Hippocratis librum sermo
tertius.

V T I S raritas, uentris densitas: cutis
colligatio, carniū incrementum:
uentris torpor, omnium confusio:
uasculorū immunditia, cerebri con
sumptio, ideo & caluities, instru
mentorum attritio.

A Nonnulli hanc a medicis dignoscendorum enumerationem esse putant, sed potius quaedam res inter se iunctae coniugatae dictae esse uidentur. prima autem coniugatio dicta est, ubi inquit: cutis raritas, uentris densitas. nonnulli enim propterea uentrem densum, hoc est, adstrictum habent, quoniam per cutem euacuatur multa, sicut contra alteri per superficiem aegre diffiabiles multam urinam faciunt, uentreque exonerant. Item altera deinceps coniugatio scripta est: cutis colligatio, carniū incrementum, unde innuitur, cutis coitione adstrictio nemque immodici carniū incrementi plerumque causam esse. Tertia huic proxima coniugatio per haec uerba scripta est, uentris torpor, omnium confusio. torporem autem intelligemus in coequendis cibis uentriculi infirmitatem omnium plane corporis affectuum causam esse. Sed quod deinceps dictum est, Vasculorum immunditia: potest quidem et cum modo dicta coniugatione coniungi. quod enim in uentriculo male concoctum est, plerumque uasorum immunditiae causa sit. potest uero etiam quod cum uentris torpore non coniungatur, & de uenarum deprauata concoctione intelligi. ut, quemadmodum uentriculi non recte cedens concoctio multa in omni animali confundit, sic & in uenis non ad bonum finem producitur primum in ipsis immunditiam contrahat, hoc est, uitiosorum succorum copiam, deinde et magnam noxam afferat. Quare quod est inter hanc clausulam, uentris torpor, & hanc, uasculorum immunditia, commune ambabus est, quod ipse appellauit omnium confusionem. quod deinceps autem dictum est, cerebri consumptio, ideo & caluities, mihi quidem istud significare uidetur, cum cerebrum se ipso longe minus euadit, (istud uero ipsum naturaliter succis habentibus euenit.) tunc ab ossibus superiacentibus recedit, quae ab artis dissectione professoribus graeco nomine bregmata uocantur, Latini sinciput dicunt. Haec duo sunt utrumque rectis quatuor lineis circumscriptum, una quidem per futuram in longum porrectam utriusque ossis communem, posterius lambdalis futurae, prius coronariae uocatae, lateribus utrobique autem squamosis commissuris, uerum ab alijs caluariarum partibus potissimum quidem saepius cerebrum non recedit, quod si & quandoque recesserit, at saltem ob carnes ossibus subiectas haud prorsum cutis humiditas exarescit. quocirca neque crines desoluit. quandoquidem in commentarijs De temperaturis habuistis, neque ex praehumida cute, neque ex ualde arida pilos enasci, capitis sane cutis pueris mulieribus & eunuchis humida est, sed caluis immodice arida. cerebrum quidem in iuuenibus, molle cum sit atque humidum, caluariam tangere, omnemque interiorem inanitatem complere, in senibus uero siccescens subsidesque ab ea distare saepius in animalium dissectionibus conspexistis. At nunc Hippocratis decretorum ostensiones afferre, nisi obiter, non est propositum, sed obscura uerba illustrare, simulque per capita interdum causas adijcere alibi demonstratis placitis concordantes consumum

consumptionem autem cerebri, hoc est, perfectum a interitum, ut ipsum in totum absumptum sit, neque cogitari posse in uiuo animali fieri omnibus in confesso est. Quamobrem hoc superest intelligendum, consumptionem cerebri, diminutionem esse quam ex siccitate in caluescentibus fieri diximus, ut sincipitis ossa alijs fistulosiora et molliora ac super incumbencia ob cerebri defectum exaruerint, cum ad ipsa usque non pertineat, neque ea attingere possit. subsidet enim in suaque ipsius basim depressus cadit. consequenter igitur ossibus istis resiccatis, & ipsis ob tenta cutis inarescit, atque ipsi sensui ualde sicca in caluis apparet, ut rationali demonstratione non egeat. quando igitur ualde cerebrum exaruit, ut quibusdam in extrema senectute contingit, tunc & neruorum exortus inarescere necesse est. Quare neque perinde, ut prius, uidere licet, neque audire, neque aliud quicquam per sensus & uoluntarios motus ualenter perficere. sed omnia istarum actionum instrumenta, per quae fiebant prius, exoluta, infirma, atque debilia redduntur, quod par est ipsum instrumentorum attritionem appellasse, per translationem a uestibus attritis & uasis appellationem accipientem. & haec enim post diuturnos usus se ipsis aridiora euasisse cernuntur, quando ipsa attrita esse dicimus. Quidam sane haec scripta coniugata intelligere nequaquam uolentes, & singula praedictorum accipientes, haece uerbis Hippocratem consulerent, ut ipsorum facultates consideremus, ut statim, cutis raritas: prima enim haec scripta est: cognoscere enim quid ualeat, conuenire aiunt, ut ipsam, cum usus postulat, faciamus, quumque opus non fuerit, amoueamus. scriptum est igitur, inquit, & in libro De alimento, raritas corporis ad diffinitionem, quibus plus adimitur, salubriores, quibus uero minus, morbosiores. Sed his repugnat quod inter haec scriptum est, uentris densitas, cutis colligatio, siquidem erat rerum medico scitu utilium enumeratio. quinetiam & quod post haec ita scriptum est uentris torpor, omnium confusio, ipsum omnia ea scribere indicat, quae in unum coire apta sunt, & non simpliciter qui sunt in corpore affectus geniti, quos cognoscere opus sit. istud enim omnium confusio, non est affectus ullius, sed malorum ex affectu prauo nascentium indicatorium.

Detractionis cursibus, luctationibus, quiete multa, ambulationibus uelocibus, elixa ouibus, placenta, plerumque panis paucus.

Euacuationis nomen de solis liquidis dicitur, Detractionis, de solidis quidem magis, interdum uero & deliquidis, nepe modo dicta liquidorum solidorumque minutioni communia sunt. cum sine purgatione, aut sanguinis euacuatione ipsam facere in sanis scilicet uoluerimus, egrotum enim nullus cursibus & luctationibus curauerit. nam his alijsque similibus exercitationum genus commune est, ad discorum, telorumque iactus amplificatum, item ad saltus, halteras, armatorum certamina, & ad omnia uigilantia, praesertim quaecumque in agri cultura exercantur, metentes, ac fodientes. omnes igitur exercitationes & carniū, et adipis, & succorum abundantiam minuunt. unum autem corpus omnibus istis uti non potest, sed secundum habitus, & aetates, & uires, & consuetudinem singulis idonea exercitationem inuenire conuenit, ut in libris De tuenda sanitate didicistis. nunc enim ex Hippocratis uoluminum explanatione medicinarum precepta non discitis, cum haec prius ordinate in proprijs libris habueritis: in quibus omnibus & ipsius placita cum demonstratione cognouistis, & placitis consentanea singulatim omnia habuistis. ceterum uos dictorum ab ipso seriem assequi studentes haec me uobis commentaria conficere & si nolentem rogatum uolulistis. obscuri namque sermones scientificam explanationem non admittunt. nunc itaque statim hac uoce deinceps scripta, quiete aperte cognoscere non licet, quid per ipsam Hippocrates significare uoluerit, sed quemadmodum in alijs obscuris locutionibus, ita & in ista per coniecturas agere opus est. cum hoc isti, illud alij uerisimiliter uideatur, quem admodum & uisum, & alius aliter, quietem interpretatur. potest enim & de cessationibus, quae exercitationibus interponuntur, dicta esse. sicut in Aphorismis dixit, cum inceperit lassari, quiete agere statim lassitudinem tollit, potest etiam & de cessationibus per integros interiectos dies futuris intelligi, potest autem & integram quietem aliquibus corporibus consulere, nam si ipse ita dixit, Motus roborat, otium tabefacit, posset sane & otiosa uita corpus attenuare: ita enim quibusdam ab exercitationibus ad otium traductis euenire conspeximus, sed certas conditiones statuere opus est, quina sunt istis extenuandi causa indigentes, neque enim abundantium humorum euacuatione opus est. nunquam enim id praestare otium potest. lute itaque nonnulli de carniū detractioe sermonem ipsi nunc esse aiunt, non de humorum inanitione, ut in plenitudine, & aquosis habitibus sit, potest quidem de ambobus ipso sermone faciente, omnium auxiliorum enumeratio esse, & quae utrique detractioe communia sunt, & quae alteri ipsarum propria, potest autem & post exercitationes quietem scripsisse, de singulorum dierum exercitationibus quietemque ipsis succedente sermone faciens, ne exercitati cibaria (ut moris est) illico assumant, in corpore adhuc ab exercitatione calore seruantes. sed postquam exacte refrigerati sunt, nam & hoc in libris salubribus, & ab alijs & ab Erasistrato, recte dictum didicistis. Quare & ex hoc constat, multum coniecturam in dictorum ob breuitatem obscurorum explanationibus inesse. praeterea cum uerba, ut lubet, scribere licet, longe sane obscurior ueteris sententia redditur. nunc quidem in proposito sermone aliqui scribunt, quiete multa, neque uetustis codicibus, neque illis qui primum uolumen hoc interpretati sunt, huiusmodi lectionem agnoscentibus. si quis uero hanc nos explanare cogat, quietem post exercitationes multam agi, ipsum praecipere dicemus. uerum haec omittenda est: & ab omnibus coecliam lectionem declarantes, ut ambu

ut ambulationibus multis ac celeribus quis utatur, ipsum consilium affirmabimus. tardae enim, quem admodum & tardae exercitationes, corpora pinguiora efficiunt. At qui demiror, cur de illis loquens omisit hanc particulam, uelocibus, siquidem ueloces cursus, exercitationesque similes & carni molem detrahunt, & succorum exuberantiam inaniunt, fereque ab omnibus hoc & exercitatoribus & medicis conceditur. Hippocrates igitur deinceps detractione egentibus aptam alimoniam descripsit, ab uno exemplo (ut solitus est) eius, quod communiter omnibus conuenit, sibi ipsi commentarium faciens, istis autem in uniuersum alimenta multum nutritientia non danda sunt, qualis est uilla caro, sed parum nutritientia, qualis est ouilla caro, quae sane pecudis est. & placenta sane quae graece maza dicitur, inter modice alentia reponitur. quocirca ipsius quidem plurimum, panis uero exiguum accipi iubet.

Detractionis signum eandem horam diei seruare. repente enim trahitur.

Præsentia uerba cum ante scriptis, ubi detractio ut facienda esset, edocebat, coniungi clarum est, ut igitur cognoscamus, num eius modum recte coniectura allecui fuimus, huiusce rei signum nunc tradit. Sed iste sermo propter eam quam saepe diximus, causam nobis obscurus redditus est, quod uidelicet non, ut emitteretur, hunc librum scripsit, sed ut formulam quandam & apparatus sibi ipsi moliretur, ad editionem enim scribens utique omnino declarasset, quam diei horam eam dicat, in qua detractionis signum obseruare oporteat. cum igitur ipse non scripserit, quid aliud quisquam probabilius intelligere possit, quam quod eadem diei hora eum ducente ad exercendum, qui detractio indigeat, obseruamus, ut iussit, nunquid de repente subtrahatur, hoc est, moles quidem corporis cōcidat, cadat autem & debilitetur facultas: nam procul dubio hæc uox ἐπὶ τῷ τραχίθι trahi significat. potest autem & ab illo ad hæc transferri, propter rerum naturam, de quibus sermo est. quibus, ut sapius dixi, in obscuris narrationibus quae prius ipsi nouimus, adaptamus. At quidam loco huius uocis ἐπὶ τῷ τραχίθι, hoc est trahitur, hanc scribunt ἐπὶ τῷ τραχίθι, hoc est cadit, rei declarationem ex hac uoce magis lucidam fore sperantes. sed antiqua lectio hanc uocem ἐπὶ τῷ τραχίθι, hoc est, trahitur habet.

Remittito labores, aut defluet.

Et hoc loco nonnulli scribunt, subtrahito ex laboribus, aut defluet. orationis autem uis hæc est, omnis euacuatio nisi paulatim fiat, uires prostermit, & corporis habitum subito ualde digerit. propterea igitur quidam scripserunt, remittito labores, aut defluet, copiosam euacuationem per hoc uerbum fluxurum esse significare uolentes. Alij uero scribunt, ἡ ἐπὶ τῷ τραχίθι, i. quatenus consumitur, litera γτα addentes, & circumflectentes atque cum iota scribentes, ut significetur, ita ex laboribus subtrahere, ut homo consumitur, hoc uerbum autem ἐπὶ τῷ τραχίθι de

A corporis consumptione, uiriumque casu ab ipso dictum fuisse autem: ut eiusmodi oratio sit, minuere labores conuenit, cum uires cadunt, & corpus digeritur. quinetiam & qui ἐπὶ τῷ τραχίθι, hoc est, labetur, scribunt, ad uirium casum orationem referunt.

Similiter enim totum concidit.

Hanc clausulam post superiorem in antiquis exemplaribus omnibus inuenio: quam ita se habere ueteres etiam explanatores asserunt, necnon & quidam ex recentioribus Sabini sectatores. nullam tamen eius interpretationem attulerunt. totum enim prædictum sermonem cum adscripsissent, deinde singula eius uerba interpretati, huiusce partis explanationem omiserunt, quemadmodum neque Zeuxis ex antiquis interpretibus unus & ipse. Quidam sane autem, ab Hippoc. dictum fuisse, similiter enim totum concidit, tale quoddam innuere uolente: ut repletio nocet, ideoque ipsam detrahere oportet, sic & præter modum euacuatio eque, ac repletio noxia est. ob ipsam enim corpus detrimentose tabescit. sicut ex plenitudine mole nimia turget. sed quidam hanc interpretationem ut incredibile uisuperantes, aut nullo pacto hæc sermonis partem scripserunt, aut in hæc uerba transmutarunt: subito enim ualde fluat; Hippocratem nobis præcipere uolentes, ut diligenter corporis detractioem obseruamus. repente enim ipsis magna digestio ac defluxio in exercitationibus accidit, cum deinceps pluribus diebus aliquis ipsos ualde exercuerit, tenuiterque cibos exhibuerit.

Cum uero iam contabuerint, præbere suillas assas oportet.

Per antedicta immodicam detractioem cauere nos iubet. Sed quoniam interdum inuitum in eam incidere contingit, uult & ad ea medicum paratum esse debere, si quando repente magna detractio facta sit, tuncque suillas carnes tostas exhiberi consilium. suillas quidem carnes, quod multum nutriant, tostas uero, quod solidam & exigua molem ascribunt, non humidam laxamque carnem creent. At quidam loco huius uerbi præbere offerre suillas assas, scribunt, eandem quidem sententiam seruantes, sed ut magis proprio uerbo offerre loco istius præbere uolentes.

Cum replentur autem, signum rursus floridum corpus est.

Et id ipsum breuibus descripsit omnis resectio communis signum. Floridum enim corpus euadit, & in exercitationibus, & illis alioqui, qui ex optimo sanguine instaurati sunt.

In exercitationibus signum, sudor stillatim ut ex aquae ductibus exit, aut depressio ex elatione.

Et hoc loco sermoni deest casus, aut detractio, aut id genus aliquid. Quocirca ipsum nonnulli addere, tanquam a principio ita scriptum non dubitantes, interpretati sunt, talem sermonem facientes, in exercitationibus signum, sudor, ut ex aquae ductibus effluens. Deinceps autem signum aliud esse, depressio

depressionem ex elatione. oportet enim & hic sub A intelligere, subitam ac magnam, ipso superius dicente. Repente namque consumitur. Hæc autem corpore immodice digesto euenire palam est.

Mulier quæ primo in Cranone curauit, lienis magnus natura, febris ardens, ualde rubra, spiritus, decimo die sudor multus superius, uerum etiam inferius, decimo quarto die.

Nihil notatu dignum ex his uerbis discere nobis licet. Admiratus autem fuerim, si & ipse Hippocrates omnia uerba mentione ita scripsit. quoniam si eam adiecisset, aliquid plus ad reminiscen- B tiam lucratus fuisset, ac nobis etiam eadem ratione profuisset. Et hoc quoque sermonis initio scriptum obscurum est, quam primo curauit nam quaestione dignum est utrum sua ipsius causa, ut nominis & locorum, in quibus ægroti iacebant, meminisse consue- uerit, ita & nunc adscripserit, quæ primo curauit, quo nominis mulieris memor sit, aut nunc ex recidua hominem ægrotasse significat. Ita & spiritus, qui decimo die accidisse scriptus est, obscuritatem parit, nunc quamlibet simpliciter anhelitus difficultatem, an solum incitatum, & ualde crebram ægre spirandi speciem significet. Sed quidam & in uentre multum spiritum collectum esse per hæc uerba significari putant. Hæc quidem, quantum ad uerba pertinet, obscura sunt, Alia uero, quantum ad sententiam, non minus difficultatis continent. Vtrum enim ex solo affecto liene mulieri acciderit & ardenti febre, & anhelitus angustia, seu uentris inflatione laborare, & colore ualde rubro esse, an & alius quicquid febrilis affectus ipsam uexauerit, ob quem in hæc mala inciderit, incertum est. Sed potissimum (ut dixi) est nos lotia, qualia usque ad iudicationem fuerint, & cur decimo die sudores apparuerint, ignorare. Ipse namque quibus diebus accessiones uehementiores sint, ascribere solitus est. Ut ipsum sciamus ex multa in singulis experientia peritiam acquisiuisse, ex qua in uniuersum sententiam hæc de omnibus morbis protulit, Quorum accessiones imparibus diebus fiunt, eorum & iudicationes imparibus diebus absolui. Quod omnium uero in proposito sermone absurdissimum est, utique dicam, mortua ne an sanata sit mulier, prætermisum esse. Iam circo & eam uocem minus quæ inter hunc & sequentem sermonem scripta est, quidam sane huic adijciunt, alij sequenti præponunt. Profecto si scriptum fuisset, decimo quarto die mulieri bonam iudicationem factam esse, rationabile utique foret huic sermoni eam uocem minus non adijcere. cum dixisset enim decimo die sudores mulieri multos emanasse maiori ex parte superius, ac postea deinceps subiiciens, uerum & inferius decimo quarto: quomodo profecto, si omnino liberata est mulier, hanc particulam minus adscribere potuit? Igitur uerisimile magis est, bona iudicatione facta, per omne corpus effusos esse sudores. Rursum si quis mortua muliere pernicioso fuisse sudores crediderit, iure propositi sermonis calci hanc uoculam

minus adiecerit. ut oratio talis sit, sudauit quidem, & decimo die superius magis, uerum etiam inferius. sudauit autem & decimo quarto, inferius minus. Ad sequentem igitur sermonem iam descedamus. in ipso enim fortasse aliquid clarius inueniemus, unde quo loco eam particulam minus reponere debeamus, in proposito sermonis calce, an in sequentis initio percipere ualeamus.

Minus ijs, qui ex capite grauedine laborant, & raucitate, cum febre correpti sunt, ut puto, reciduiæ fiunt.

Subintelligere oportet, finita febre. qui enim aliter ipsis reciduias minus accidere putabimus, nisi prius febris desierit? Quod si hanc uocem minus ab his uerbis abstraxerimus, ut quibusdam eam superiori sermoni subiungentibus uisum est, huic contraria orationis sententia erit. His uidelicet, qui ex capite grauedine laborant & raucitate, cum febre correpti sunt, reciduias fieri nobis intelligētib. Igitur quod in omnibus facimus, non orationis uerisimilitudine, sed ijs quæ euidenter in ægrotis ceruntur, quaesita diiudicantes, si & nunc faciemus, hanc particulam minus uerbis istis recte fuisse præpositam inueniemus. Febris namque post grauedines & raucitates ueniens, ipsas firmius & certius concoquit, ut non iterum facile reuertatur, etiam si aliquid erroris commissum sit, alijs sine febre ob aliquam causam post commissos errores in morbum recidentibus. Sed cur in sermone hoc additum est, ijs qui ex capite grauedine laborant, neque enim ab alio membro grauedines oriuntur. An sermo iste ita dictus esse potest, ut in his uerbis etiam dictum fuit uertebrae autem, quæ in dorso. Potest quoque has particulas ex capite addidisse, quoniam raucitate laborantium in ipsis uerbis meminerat, nam & alia ratione raucitates fiunt. potest quoque ex capite adiectum esse, ipso sibi ipsi reminiscen- tiae causa breuiter scribente, quod a paru- grauedinibus, quæ ab externa aliqua causa proueniunt, ipsas distingueret, ut indicaret, de illis ab ipso sermonem fieri, qui ob naturalē capitis imbecillitatem eo uitio facile caperentur. hos enim quicquid iure ex capite grauedinosos appellet, non a frigore, aut aestu, aut aliqua simpliciter externa causa. Illud autem uerbum puto in quibusdam codicibus additum est, significans ipsum, de quibus rebus loquebatur, ambigere. sed rationi cōsentaneum est, & sine illo uerbo puto scribi posse, cum uerum sit id quod dicitur. in sequentibus autem uerbis, ea quæ recte dixerat, ratione corroborat: ad ipsa igitur iam transeamus.

Omne suppuras non reuertitur. ipsamet enim concoctio, & iudicatio, simul & abscessus.

Haud obscura oratio est memoria tenentibus ea, quæ sapius iam de concoctione dixit. Nunc uero & eorum (ut dixi) superiorum uerborum causa meminuit, ut integra oratio talis sit, & grauedinosis, et raucis, ob distillationes ex capite, cum superaddita febre frigida iuxta atque humida fluctio concoctio fuerit

fuerit, & cōcocta fuerit expulsa, firmam morbi indicationem fuisse, neq; amplius hominem denuo agrotaturum spera.

Aliquibus cum uenere utuntur, inflatur uenter, ut Damagoræ: aliquibus uero in eo strepitus, Arcesilao intumuit.

Hec quoq; uerba alius aliter scribit. Et quidam ipsis hæc addunt, cum incipiūt, dictionem aliquibus ab initio positam adimentes, & narrationē talem facientes, quum incipiunt uenere uti, inflatur uenter. Voluntq; isti, incipientibus uenerea, hoc est, primum agredientibus opus illud, ea quæ in sermone deinceps traduntur, accidere. tametsi lectionem hanc neq; liber aliquis antiquus, neq; explanator agnoscit. Nihilominus Sabini sectatores de coire incipientibus ipsi sermonem esse aiunt. quamuis Hippocrates nomine proprio hominis unius Damagoræ meminerit. Id autē facere conuenit, cum paucis res quam narrat, acciderit. At qui præterquā quod de his quicquam Hippocrates scriberet, experientia oportuit quid appareret, addiscere. neq; enim primum uenere uti incipientibus uentrem inflari, aut strepitum in uentre personare contingit. Sed quibusdam potius raro, iam inclināte ætate, & affectu flatuoso uocato, præcordiali, & melancholico uexatis, cum uenere utuntur, inflari magis uentrem contingit. isdem quoq; ipsis, ut assidue coitum appetāt, euenit. Quod igitur plerumq; iam antea dixi, siue scripturas uarias, quas in his uerbis fecerunt, omittam, siue omnes recensē, utrumq; multi reprehendent, ex suis ipso rum cupiditatibus, non ex rerum natura modum in orationibus diiudicantes. Quinetiam si aliqua ex dictis & scriptis dixerō, aliqua prætermisero, sic etiam nonnulli qui accusent, inuenient, quod aliqua dixerim prætermittēda, præsertim cum nūgatoria sint, aliqua dicenda subtraherim, quæ dictis peiora non essent. In congressibus utiq; quotidianis quamcunq; explanationem qui intersunt ab illis ipsis percūctati audire uelint, eorū uoluntatibus sese aptare & assentiri respondentes conantur. At in libro id facere non licet, propterea mihi constitutum est, in plurimis quidem Hippocratis sermonibus, aut nequaquā ueterem lectionem permutantium, aut prorsum absurde interpretantium meminisse. In quibusdam uero non omnino à ueritate abhorrentia commentaria legentibus narrare oportet. illud enim memoriæ mandare conuenit eadem in singulis clausulis repetere graue esse. Quod igitur dicebā, Sabini sectatores, quod primum uenerē expertis in propositis uerbis dicta eueniant, ut uerum credentes ipsius causam afferre conantur. At alij contrā, q̄ hi uerborum lectionem hanc faciunt, sunt quibus, cum uenere utuntur, inflatur uenter. Sabini quidem discipuli non præter rationem coire incipientibus id accidere asserunt, primum quidem quoniam magna innotatio ac permutatio in corpore fit (scribunt enim sic ipsi) ob quam immutationem, flatum comitū.

lem morbi, renum affectus, aliāq; longa uitia procreantur. postea uero quoniam & Democritus inquit, homo ex homine in coitibus gignitur, quinetiam quoniam inquit, multum pruritū ac morsum ob seminis saluginem atq; acrimoniam patiuntur. quumq; foeminarum (ut aiunt) & marium communis ratio sit, in foeminis euidētem causam esse dicunt. utero namq; intestinum subijcitur, uelica superiacet. par est itaq; ipsam distentam, & in uenerem concitatam utriusq; excretionem retinere. flatu igitur incluso assidue inflari. atque lotio retento abdomē intumescere. Hæc sanē a Sabini sectacibus haud uerisimiles causas eorum, quæ nō fiunt, assignantibus referuntur. neq; enim hæc adolescentulis coire incipientibus, sed atra bile uexatis & flatuosis nominatis eueniūt. qui quidē post declinantem ætatem huiusmodi uitij afficiuntur. prorsus enim flatu repleti ab ingenti caloris debilitate proueniūt. eo namq; recte ualente horum nihil exoritur. Nam Aristoteles in libro suo De propositis & causam quærit, ob quam melancholicis libidinosus esse contingat, dicitq; in ipsorū præcordijs haud paucum spiritum flatuoso excitari, atque ideo eiusmodi uitia spirituosæ præcordialiā nominari. Diocles etiam & Plistonius alijq; multi medici sic ipsa uocari dicunt. Verum haud malum fuerit & quadā uerba ab Aristotele scriptore tulisse. Hæc ita se habent. cur melancholici libidinosi sunt: an quod spiritu abundāt, semen enim spiritus excretio est. cum iste igitur copiosus sit, necesse est ipsius purgandi sapius incessat cupiditas, subleuantur enim propterea. & Rufius * pro hac uoce strepitus, maluit scribere timor, ut Hippocrati de melancholicis sermo sit, quorum maxime proprius timor est. aliud enim alij formidolosum uidetur, unū quiddā saltem ipsis singulis omnino, quando planē modice contristantur. Si uero immodice, & duo, & plura, & permulta, quibusdam etiam ipsorum omnia. Erit itaq; secundū Rufium lectio huiusmodi. Quibusdam cum uenere utuntur, inflatur uenter, ut Damagoræ, unde his timor. Verum secundum ueteres interpretes, ut ab initio, scriptum est. illorum enim scripturam semper adiicio, & si ab illis primis descriptorib. corrupta fuisse uideatur, satius est enim ut iam sapius repetiui, lectionē, ut inuenta est, enarrātes, ita deinde ipsos aliquid ulterius excogitantes addere, idq; ipsum nos facere admonere. hæcenus Sabini discipulorum explanatio tradita est. Capito autem ita scripsit. Aliquibus nonnunq; cum uenere utuntur, inflatur uenter, ut Damagoræ, aliquibus uero in his strepitus. Dioscorides uero sic, Aliquibus quidem, cum uenere utuntur, inflatur uenter, ut Damagoræ, aliquibus in his strepitus. iste enim eam particulam uero abstulit. Quin et in nomine hoc strepitus, explanādo, inter ipsos explanatores nō conuenit. nonnulli quidem murmur significari dicunt, quiddā ructum, alij flatu per sedem exhalantes. Item alij quodlibet istorum simpliciter, qualiscunq; in intestinis motus sit auribus perceptilis, sunt

sunt enim & alij quidam præter murmura, in intestinis motus ac strepitus, nonnulli quidē sonis per similes, alij uero sibilis, aut alicui huiusmodi uoci. At Arcesilao, inquit, non modo uenter inflatur, sed etiā tumebat, hoc est, oedema, id est, tumorem habebat. dixi autē aliās sapius oedema ab ipso uocari omnem præter naturā tumorem, siue phlegmones, siue erysipelas, siue scirrhi naturam sapiat, cum recentiores medici solum laxum tumorem oedema uocent. Cæterum qualem nam Arcesilao tumorem excitatum esse dicat, quæstio haud parua est. mihi sanē oedema propriē a iunioribus acceptum dixisse uidetur. non tamen incredibile est aut erysipelas, aut phlegmonem, aut scirrhum, aut eiusmodi aliquid coitus tēpore, uel paulo post exortum fuisse, rursumq; haud ita multo post id re sedisse; ab interpretibus autem tota hæc speculatio silentio præterita est. Huius quidem Arcesilai & alio huius libri loco mentionem fecit Hippocrates, ubi ait, in accessibus quibus strepunt, ut Arcesilao. Manifestū est igitur huiusmodi hominibus uentrem flatu esse repletum, huncq; præ contentionē in coeundo facta excerni cōtingere. At Dioscorides ita hæc uerba scripsit, Arcesilao autē male olebat flatuosum. pro eo quod est, malum odorem exhalabat flatuosum. ita enim scriptū esse uoluit. At reliqui omnes hanc uocem, flatuosum, sequentis sermonis initium esse uoluerunt, ut deinceps scriptum est.

Flatuosum in fursurosus simul causa est. etenim flatuosi sunt.

Quos fursurosos dicat, inuentu difficile est, modo quis non ut Herodoti & Ctesiae tanquā historiam ueterum medicorum libros euoluat, sed quo ad artis opera magis proficiat. Multi autem interpretes id negligunt, & maxime quicunq; sophisticiam doctrinæ speciem admirati ad eam explanationem deueniunt, quæ ad manū est, quamq; uerba ipsa præ se ferunt, neque præterea in agrotantibus dictorum ueritatis periculum faciunt. Igitur ita quoq; nūc eos fursurosos dictos esse intelligentes, quibus assidue in capite fursures creant, isti rei causam referre conātur dicentes, ab excrementis caput subeuntibus fursures prouenire, excrementaq; in sublime a calido spiritu ferri, ob idq; istos flatuosos esse. At ipsorū improbus sermo est, primo quidem quoniam euidētis rei testimonio caret, mille enim minime flatuosos nouimus, quibus in capite perennis fursuror prouentus est. secundo, & si res ipsa testimoniū ipsis fauens præberet, omnibus calida excrementa contrahentibus cōmunis hæc ratio esset. & tertio ad hæc q̄ ipsius capitis plerūq; ob propriam eius temperiem symptomata est, fursures creare, & si humores naturaliter affecti sint. Iure igitur quidam ueterem lectionem commutantes scripserunt, flatuosum causa si mul est alatis. medicis autem consuetudinem esse eos alatos nominare, qui scapulas eminentes aut alarū instar retrorsumq; productas habēt, uos nō

Galen.

latet. istis igitur, inquit, flatuosum simul esse causam, ut in affectū incidant, quemadmodū incidūt, hoc est, in creatū sanguinis. ipsos enim flatuosos esse. Quod quidem ad frāgendū aliquid in pulmone, adiuuans causa sit flatuosum, neminē præterit. an uero & angusti pectoris homines flatuosi sint, id experientia nobis curiose inuestigandū est. Mihi quidem ferē omnes eiusmodi uisi sunt, et forsitan ob uitalis caloris penuriā, quem ex corde emanare didicistis. Igitur alati exigui cor habētes secundum quoq; huius proportionē & calorem ab ipso in omne corpus emanantē imbecillum habēt. ob huius namq; ab ipsa origine infirmitatē cor (ut didicistis) exigui creatū est. Quidam autē, non alatis, sed febriculosis scribunt, locutionē huiusmodi faciētes. flatuosum simul causa est febriculosis, et enim flatuosi sunt. Verum neq; ipsi recte sentiunt, omnes febriculosos flatuosos esse arbitratē. Dioscorides sanē, ut paulo superius dicebam, in calce proximæ clausulæ hanc uocē flatuosum collocauit ita proposita uerba scripsit. simul causa alati, ut tota ipsa continuata locutio ita se habeat. Arcesilao autem male olebat flatuosum. postea deinceps ab alio initio simul causa alati etenim sunt flatuosi. Abūde igitur de flatuosis iam dictum esto: ne oratione in præsentia & semper multa me scribere ne gem, re autem nimis uerbosus esse deprehendar.

Frigidum ualde uenas frangit, & tussim citat, ut nix, crystallus: & contorquet, ut pherea, & gongronæ: simul causa duritiæ.

Et in libro De liquidorū usu, et in Aphorismis fusius disputatū est, qualis nam frigidi facultas sit. nunc quoq; aliqua ipsius opera per quādam ueluti designationē relata sunt ad eius cōmunem uim explorandam utilia futura. Quantū enim in ipso est, omnia quæ attingit, frigidū cogit, densat, stringit, colligat. Quocirca & sensum latentes corporū meatus & sensibiles exitus obturat. sic igitur et in Aphorismis scripsit. In istis uero frigido uti, cum sanguis erupturus est, nō in ipsa, sed circa ipsa, unde effluit, & quæcunq; propriē frigidi facultatis, quādo nullo medio operatur, deinceps opera enu merauit. item cum dixit, frigida ut nix, crystallus, pectori inimica, tussim excitatoria, sanguisuarum uenarum prouocatoria, & distillationum inductoria. illud quidem pectori inimica secundum ipsius frigidi facultatem dixit. Illud autem tussim excitatoria, sanguisuarū uenarum prouocatoria per alia media. Quoniam enim in se ipsa compinguntur atq; constringuntur uasculorū sanguinem continentium corpora, propterea nonnunquam ipso rum tunicas frangi cōtingit, ut quod a multo contento in laxis receptaculis sit, id a nō multo distentis eueniat. Ideo igitur in propositis uerbis nō absolute frigidum uenas frangere, sed ualde frigidū, dixit. eiusdem sententiæ uerba & in Aphorismis scripsit dicens, frigida ut nix, crystallus, per exempla quæ nam sint ualde frigida, interpretatus. Item cum in Aphorismis dixerit, ulceribus frigidum

Tom. 3

D

mordax

mordax, cutem obdurat, nunc dixit, frigidum con-
torquendi uim habet, quod idem est, ac copulan-
di. sic igitur & in nervosis membris tumores creat,
& in nervis ganglia quae uocantur, & alias qual-
dam tentiones, alias oblongiores, alias rotundio-
res, mihi quidem uidetur oblongiores uocasse pherea, ro-
tundiores autem gongronas, pherea quidem eas
uocans, quae serarum similitudinem habent. ita e-
nim quidam Iones satyros appellant, quos pin-
gunt finguntque oblongos apud aures excessus ha-
bentes. Gongronas uero rotundiores cum duri-
tia excessus, quales in quibusdam arboribus appen-
dices sunt, quas gongros uocant. ut etiam Theo-
phrastus in primo De stirpibus ad uerbum ita
scripsit, Nonnulla uero habent & uocatos à qui-
busdam gongros, aut ipsis proportionem respon-
dentia, ut olea. Dicunt & aliqui nunc etiam in Thes-
salia se quosdam auduisse tales duritias, quum in
collo creatae sunt, gongronas appellantes. Verum
quenquam pherea dicentem neque ipse usquam gen-
tium audiui, neque aliquem qui audierit, noui,
quamuis nonnulli explanatores Hippocratem di-
cant pherea uocare, quae Pheris peloponnesi ciui-
tate abundat. Alij per e pilon primam syllabam
scribentes una cum phi scilicet, pherea, dicunt ip-
sum appellare, quae Pheris Thessaliae urbe plerun-
que oritur. At quod ipse longiores excessus phe-
rea nominet, illud etiam, quod in septimo De uul-
garibus morbis ad uerbum ita scriptum est, In uul-
gus crassabantur tussis, maxime uero in pueros,
quae secundum aures, qualia satyris; testimonium
dictis nostris praebere uidetur. Sed quod in calce
propositi sermonis scribitur, simul causa & duri-
tia, id significat, dictorum uitiorum à frigore crea-
tiones adiutivas causa est & corporis, in quo affe-
ctus oriuntur, duritia; id est, cum homo duro natu-
raliter corpore sit. Eadem enim ratione & frigidum,
& dura cutis, positorum affectuum originis cau-
sa sunt. Nam quoniam (ut ipse inquit) frigidum
cutem obdurat, ideo huiusmodi affectus creat, suc-
cis sub cute contractis per ipsam transire nequeun-
tibus. Quibus igitur natura cutis dura est, istis &
ipsa simul causa fuerit, ut ne crassi lentique humores
digerantur: sub ipsa uero congesti duos uocatos
& scirrhosos tumores efficiant. Quod etiam uena-
rum disruptio ob frigidi uim natura durioribus e-
uentura sit, nemini dubium est. Nam si à sanguine
in uenis incluso ruptura uasculorum sit, in illis plus
fiet, quaecumque praeduritia aegre uixque dilatantur.
quae enim latius extendi apta sunt, etsi quod in ip-
sis continetur, multum sit, id tamen non rupta in-
cludunt & cohibent. Item & tussis in natura du-
rioribus corporibus excitantur, siquidem dictum
est, ea facilius quam mollia exasperari. quum qui-
dam uero in hoc sermone pro hac uoce *βρυχιδος*,
id est, tussis excitans, *φυσιδος*, id est, flatuosum
scripserunt, aliquid & de hoc dicere conuenit. Quo-
tidie namque refrigerata corpora flatuoso spiritu re-
pleri cernuntur. uerum antiqua lectio non *φυσιδος*,
id est, flatuosum, sed *βρυχιδος*, id est, tussi-

culosum (ut uerbum uerbo reddam) agnoscit. At-
que in Aphorismis, (ut ante retuli) frigidissimarum
rerum, loco exempli mentionem faciens, ipsis non
addidit flatuosum. Frigida enim inquit, ut nix, crys-
tallus, pectori inimica, tussium excitatoria, san-
guisularum uenarum prouocatoria, & distillatio-
nes commouentia, ac propositis in uerbis, & in nar-
rato aphorismo, non simpliciter quae à frigido, sed
quae à ualde frigido fiant, edocet; hoc loco dicens,
frigidum ualde uenas rumpit. In Aphorismis, ut
nix, crystallus. Quod autem aliquam caliditatem
participare debeant, quae inflantur, sicut & quae
saepius didicistis.

* Deficiunt aliqua. *

Post mictum concretio pueris magis. Num
quoniam calidiores?

Quod de calculosis pueris sermo sit, omnes li-
bri explanatores asseruerunt. sed cur post mictum
adiecerit, cum simpliciter scribere liceret, concre-
tio pueris haud perinde contemplati sunt, sicut ne-
que illud etiam, cur dubitatum coniunctionem
adiexit, non simpliciter dicens, concretio pueris,
quoniam calidiores. iste enim loquendi modus,
num calidiores? pro certo affirmare non audentis
indicatius est. Atque in Aphorismis absolute pro-
tulit, augescentes plurimum habent insitum cali-
dum. Nomen quidem concretionis, in solo septi-
mo De morbis uulgaribus libro inueni, eius libri
scriptore dicente, et concretio apparebat in aqua,
qua manus lotae sunt. Sed quare post mictum aut
quare num adiecit, deinceps considerabimus. ac
primum de dubitatione, etsi secunda scripta sit, ui-
deamus. Aut igitur adhuc dubitans haec scripsit,
temporis autem spatio aliqua demonstratione com-
perta de crescentium temperatura affirmauit, aut
quod & melius est, & à nobis in commentarijs De
temperamentis, & in Aphorismis disputatum, non
absolute puer adulto calidior est, sed insito calore
calidior, calidum autem non ingenuum eo absolute cali-
dus esse monstratum est, quo adulti plus abun-
dant. quocirca par erat ab eo potius calido in uesi-
ca lapidem concrefcere. propterea igitur haud in-
iuria dubitat, ueritas autem est, calculos pueris in
uesica ob urinae crassitudinem procreari. porro ur-
inas crassissimas à pueris reddi, & ab omnibus an-
te nos medicis concessum est, sed cur tales reddan-
tur, ipsum quidem per se speculatione dignum est,
ad rem autem propositam nihil facit. crassas enim
urinas excerni, & euidenter apparet, & rerum te-
stimonio declaratum est. huiusmodi namque cras-
situdine multa collecta & in unum coiens, cum se-
mel aliquando non apto tempore excreta intus diu-
tius remanserit, coagmentandi concrefcendique in-
itium capit. eo uero principio facto, facile (quod
iam superest) quicquid iterum crassi in uesicam de-
labitur, priori adglutinat, maiorque inde topopho-
sus calculus redditur, quemadmodum extra & in
calidis aquis sponte nascentibus, et in uasis ubi ca-
lescit

lescit aqua quotidie, lapis coalescere cernitur. Igi-
tur urinarum crassitudo creandorum calculorum
prima potissimaque causa est, caliditas uero etiam me-
diocris ad huiusmodi materiam spissandam satis
est. Nempe & in sponte calidis aquis, & si medio-
cribus tepidiores sint, topi concrefcetes appa-
rent. Hac itaque ratione Hippocrates eam uocem
num adiecit mihi uidetur, quoniam & tanta ca-
liditas, quam ingenui pueri habent, ad coagmen-
tandum aliquid facit. uerum non ipsa praecipue, sed
materia, ex qua fit lapis, qualitas ipsius coactio-
nis causa existit. Caterum cur post mictum adie-
cit, & non absolute dixit, concretio pueris? quo-
niam de calculis in uesica, & non in renibus, nunc
sermonem facit. fit autem lapillorum in uesica con-
cretio post mictum, in renibus, ante mictum. At
pueris in uesica, iam declinanti uero aetate homi-
nibus in renibus lapillos prouenire, nos haud praer-
terit. Ergo (quod dudum dicebam) rem ita se ha-
bere, quod sensibus apparet, manifestat. quoniam
uero causa sit, per oculum quaerere licet. quare ex-
planationi iam finis factus est. causam ut in supe-
rioribus, ita & modo ex abundanti afferemus: si
prius illos reprehederimus, qui propterea in pue-
ris calculos gigni asserunt, quod itinera ob uascu-
lorum exiguitatem angusta sunt. oporteret enim,
si id ita esset, in renibus, potius calculos pueris crea-
ri angustis enim per illos transitus sunt. uesica au-
tem ceruix lata adeo in pueris est, ut cuiusque mate-
riae crassitudo per eam facile transmitti possit. An
forte neque in illis qui iam progressa aetate sunt, mea-
tuum per renes angustia gignendis lapillis in cau-
sa est, sed et actionum infirmitas, & crassorum suc-
corum cruditas: quandoquidem in pueris omnes
naturales actiones ualidae cum sint, humorum cras-
situdine funditur atque dissoluitur: in declinantis autem
aetatis hominibus cogitur atque inspissatur, quine-
tiam in exterioribus quaecumque natura crassa per
aliqua angusta transfundere uolumus, quasdam
eorum partes calore eliquatas facile peruadere,
quasdam non fufas, neque eliquatas transire non
posse cernimus. huius materiae exempla sunt pix,
resina, seuum, cera & mel. In pueris itaque cum mul-
tus sit insitus calor et actiones firmae, materiae cras-
situdine attenuata in renes fertur, atque ideo facile in
uesicam percolatur, haud parum & actionum ui-
ad egressus celeritatem conducente. utpote autem
uesica frigida, quippe quae & nervosa sit, & pauci
sanguinis, & amplissima interius concuitate ina-
nis, crassitudo in ipsam transmissa ibi iterum cogi-
tur & conspissatur, ut praediximus, initium huius
conspissationis accipiens, quando in uesica diutius
commoratur. Quinetiam hanc crassam materiam
in pueris tenaciorum esse, quoniam magis ab insi-
to calido elaborata est, rationi congruit. nam quae
cumque à calore in concoquendo mutantur, tempo-
ris processu lentorem quandam acquirunt, etsi ab
initio nullum habuerint. Quocirca plane magis
in unum coeunt, densantur atque coagmentantur:
nam inter aequae crassa quod tenacius est, ad unio-

nem, spissitatem, & concretionem aptius habe-
tur. Quamobrem cum causae quaedam ad praesen-
tem sermonem haud necessariae tradite sint, de uri-
nae praeterea puerorum crassitudine causam adij-
ciam. est autem cum ipsorum edacitas, tum quod
à cibo ludentes profilier, atque mouentur, lactenti-
bus uero & materia ipsa occasione praebet. lac enim
natura crassum est, & ad calculos creandos aptissi-
mum, porro & in adultis caseo frequentius ue-
scentibus lapillos in renibus crebro suboriri co-
gnouimus.

Figurae subleuantes, ut sarmenta manu im-
plectens & contorquens, praedoloribus pro-
cumbens, paxillum in summo defixum corri-
piens inhæsit, & subleuatus est.

Id quod dicitur, admodum patet. sed ipsius cau-
sam inuenire difficile est, quando et Hippocrates,
cum tamen posset, non scripserit, aut repente ipsi
dolorem coortum esse dicens, aut paulatim incre-
mentum coepisse, atque in sarmentorum plexu oc-
cupato initium habuisse, aut post ipsum illico, aut
alio quopiam diei noctisue tempore. Sed nec quae
esset particula dolens, dictum est. manum autem
fuisse existimant, eo quod ipse paxillo apprehen-
so dolore leuatus est. Quod si ipse sarmenta intor-
quens fatigatus esset, haud incredibile foret ex hu-
iusmodi figura ipsius dolorem fuisse mitigatum.
manus enim figura dolor sedans in libro De fra-
cturis, et in libro De officio medici uulnerarij qua-
lissimam sit, descriptum fuit. si quae uero in uersanda
manu tortura musculi in homine facta esset, aut et
flatuosus spiritus inter duos musculos exitum non
habens inclusus foret, par erat in figura decet po-
situm, ob quam spiritum inaniri contingeret, do-
lentem hominem subleuari.

Quem ex oritypia circa pontem uidi ego ia-
ctantem crura, altera tibia minime extenuaba-
tur, femoribus autem ualde. Urina, ac genitura
non retinebantur.

Oritypos Graeci nominant quodlibet ex mon-
tibus in ciuitatem deferentes, ut ligna, & lapides,
& id genus alia. scribente autem Hippocrate non
simpliciter sic, oritypon uidi iactantem crura, sed
orationi praepositionem ex addente & scribente,
quem ex oritypia, apparet quodammodo, ab ipsa in
montanis negocijs actione, ut à principio, dorso cir-
ca lumbos hominis medullam, à qua nerui crura
mouentes egerminant, offensam accepisse. Illud au-
tem circa pontem, scriptum esse satis ipsi fuit, solum
quod aegrotantis reminiscat, ut nulla arte indigeat.
uerum forsitan superuacuum fuerit querere, quae de
causa homo ille ex cruribus laborauit. quemad-
modum & illud, quid per ea uerba significetur, cru-
ra iactantem. utrum aegrotans crura immobilia do-
luerit. hoc enim à quibusdam fide omni carens di-
ctum est. illud quidem uerisimilius fuerit, impoten-
tia crura cum essent, ipsorum in ambulando mo-
tionem

tionem talem fieri, qualem ipsa extrorsum debili-
ter iactantes faciunt. Sed neque quod tibia utraq;
aut altera minime attenuabat, femora autem ual-
de, audientibus ullam utilitatem afferunt, sicut ne-
que Hippocrati ad memoriam faciunt. Haud raro
namque, sed crebro hæc fieri, & ab omnibus medi-
cis aperte cognosci uidentur. Quid nam igitur sit,
cur ita scripsit, ego declarare tentabo, si totum ser-
monem prius alijs uerbis clarioribus, ac breuiori-
bus detractis superuacuis pronunciauero. Quidā
resolutis cruribus secundum femora emaciabatur
magis quam secundum tibias. urina quidem, ac ge-
nitura ipsi non suppressæ sunt. Hoc igitur nobis
utile cognitum est. sed forsitan quispiam interrogaue-
rit, quid sibi uult illud, quod in libro De articulis
scriptum est: Quoniam multo pluribus crura &
manus debilitantur. & corpora torpescunt, & uri-
na supprimitur ipsis, quibus uerbrarum præter
naturam inuersio neque introrsum, neque extrorsum
excesserit, sed concussa fuerint secundum rectitu-
dinem dorso. Ex his uerbis nonnulli persuasi ob ner-
uorum resolutionē ex medullæ dorso affectu hæc
symptomata contingere asseruerunt. neque animad-
uertunt, uerteribus ex naturali sede comotis, & af-
fectus communicati ratione phlegmonas primo,
postea & præduros tumores excitantibus circa
uesticam, & rectum intestinum quod uocant, natu-
rales horum instrumentorum actiones deprauari.
unde quæ prius ab ipsis excernebant, supprimun-
tur. neruis quidem solis læsis, nullo prædictorum
instrumentorum per consensum affecto, non actio-
nes naturales, sed uoluntarias uitari contingit. Quo
circa & ipsis inuoluntarie urina decurrit, & ster-
cus, cum eorum neruorum, qui ad musculos in fi-
nibus uesticæ, atque intestini recti positos protēdun-
tur, & a quibus utriusque instrumenti osculum clau-
ditur, atque constringitur, resolutio perfecta fuerit.
sed monticola illi urina exitum obstructum non
fuisse proposita uerba declarant. utrum autem in-
uito ipso, an uolente excerneretur, non item adie-
cit. porro si liber iste accurate compositus ad editio-
nem foret, ex eo quod adscriptum non esset, consta-
ret quoque non fieri, prorsus enim ipsum indicasset,
sed eo modo scriptus non est, uerum (ut sæpius di-
ctum fuit) per quasdam adnotationes reminiscen-
di causa. nam de deiectionibus quoque nihil scri-
psit, cum tamen & has necesse sit, aut nequaquam
suppressas esse, sed perinde atque urinam inuolunta-
rie effluere, aut uoluntate iubente excerni. At ip-
sum par est, ad eorum quæ uiderat, reminiscētiā
eo quod de urinis dixit, fuisse contentum, alui sci-
licet excrementorum euacuatione ita, ut urina, se-
se habente, nam si contrariū quid circa alterutram
ipsarum factum esset, omnino significasset. eisdem
autem eadem consequentibus utriusque meminisse
necesse non fuit. uerū neque genitura, inquit, suppres-
sa est. naturalis enim est & ipsius euacuatio, quem-
admodum & urina, & stercoreis. sed uare uenero
congressu uti uolentes, ad hanc deueniunt, nolentes
autem, non, longiore oratione & in libro De

A dubijs motibus disputatum est.

Quæcūque alata naturæ costarum, propter
impotentia occasionis, & in distillationibus ma-
lignis, etsi excretio sit, etsi non sit, malum.

Quosnam medici alatos uocent, superius dictum
est. didicisti etiā ex tertio De morbis uulgaribus
eiusmodi homines ad phthisin esse expositos. oc-
casionem autem Hippocrates dicere consuevit &
omnes fere antiqui medici omnem rei materiam,
ex qua initium motus ad sequentes actiones pro-
dit, siue argentū, siue aliqua alia supellex, siue po-
tentia quædam sit, siue locus, siue fides, siue actio,
siue causa, siue quicquid aliud simpliciter. Sed qui-
dam putant ipsum locos prius affectos aliorum oc-
casiones appellare. idque ex eo sermone demonstra-
ri aiunt, occasiones unde incepit laborare, conside-
randæ. si uero & hoc significatum, (ut supra dixi)
est, cum sit commune, multa sub ipso erunt singu-
laria. oratores quidem, quemadmodum & historici,
& philosophi, occasiones, hominum actiones di-
xerunt, utpote & qui de illis disputant. ab Hippo-
crate autem nomen translātū est, quemadmodum
& alia multa naturalium actionum, atque affectuum.
in quibus omnibus commune est hoc, unde ince-
pit fieri. nunc enim in proposita clausula Hippo-
crates dixit, unde incepit laborare, posset autē si-
militer dici & hoc, unde incepit nauigare, bellum
gerere, pacē agere, pugnare, inter se amare, odisse,
tyrannidē exercere, & omnia id genus alia. Nunc
itaque primum initium, quo quis alatus euadat, ab
Hippocrate dictum est. occasione uero quispiam
non ab re dixerit. quænam igitur hæc est? ingenitæ
caliditatis, quæ ex corde habet originem, imbe-
cillitas. didicisti enim quemadmodum cerebro ma-
gno caput unā augetur, paruo existēte, minuitur.
eadem ratione & cum corde augeri pectus & mi-
nui. uerū cor ipsum exiguum ob uitalis potentia
infirmitatem creari, cuius potētiæ essentiam inge-
nitum calorem esse dicimus. Quando igitur ægro-
tus talis ipsa natura fuerit, hoc est, ab initio, à pri-
ma creatione, & cor & pectus parua creata esse ne-
cesse est. At quod tria sint animal gubernantia prin-
cipia, demonstrationes didicisti in uolumine De
Hippocratis Platonisque decretis. Eos uero qui oc-
casiones dici putant prius affectos locos, multum
& in explanandis propositis uerbis delirare inue-
nies, et in eo quod nos non dictionem aliquam uo-
nam, sed integram orationem præterea subaudire
debere iubent, tanquā & hoc modo narratio se ha-
beret, Quæcūque alata naturæ costarum, ob impo-
tentia occasionis in distillationibus malignis, ma-
xime phthisi capiuntur, & si excretio sit, & si non
sit, malum. cum multa ab horum uerborum expla-
natoribus dicta sint, satis esto, quod uerissimū mi-
hi, & artem medicam discētibis utilissimum esse
uisum fuerit, solum quā fieri potest, breuissimis
designasse. Distillationes igitur à capite in pulmo-
nem descendentes tunc malignas esse putandum
est, si defluentia subtilia, & corrodentibus uiribus
prædita

prædita sint. Hæc sanè neque in pulmone morari
tandiu cōuenit, quoad concocta crasse facta, quem
admodum alias fluctiones ex tenui quidem mate-
ria, sed non corrosiua, & ægre maturescente con-
stantes: neque rursum statim expelli. intus enim mo-
rantia non facile concoquuntur, uiscusque ipsum la-
cerare deprehenduntur. si excernantur autem, tuf-
ses uiolentas commouēt, ob quas caput repletur,
ipsumque rursum in pulmone materias depellit, at-
que ob tussis uehementiam, ne aliquid in ipso re-
ceptaculum frāgatur, metus est. Qualis planè tuf-
sis illis accidere solet, quæ humores tenues & aqueæ
substantia difficulter ex pulmonibus reiciunt. a-
scendunt enim isti à spiritu per tussim emissio sub-
lati. quod si tenues & aquei sint, dispēguntur, &
cōtra spiritus motum prius delabuntur, quæ totam
asperam arteriam egressi sint. Verum est igitur no-
xam seque, siue in pulmone liquores isti remaneant,
siue euacuentur.

Rigores incipiunt mulieribus quidem ma-
gis à lumbis, & per dorsum, & tunc in caput, ue-
rum & uiris posterius magis, quæ à priori parte.
Horret exteriora, magis, quæ interiora corporis,
ut cubitorū, femorum. Sed etiam cutis rara. id
uero pilus indicat. à quibus autem alijs rigent
fortasse ulceribus, incipit ex uasculis.

Reliqua huius sermonis uerba & in Aphorif-
mis, & in secundo De popularibus morbis decla-
rauimus, sed quod in calce adiectum est, haud pa-
rum negotij libri huius interpretibus facessit. si
quidem alius aliter ea uerba scribit, omnes inuen-
tes sermonem uerissimiliter interpretari non posse,
si antiqua lectio seruatur: Ea quidē eiusmodi est,
ex qua nonnulli eam partem mutauerunt fortas-
se ulceribus scribentes. ut ulceribus. Vt id ipsum
aliorum sit exemplum. neque enim ab ulceribus so-
lum, sed etiam abscessibus suppurantibus rigent.
quinetiam nonnulli ambusti & execti ex uisione et
incisione riguerunt. Vidimus præterea nonnullos
ob acre pharmacum ulceri superpositum riguis-
se. uerum omnes id genus rigores externam cau-
sam euidentem habent. Alij uero sunt in tertianis
& quartanis febribus, & plerumque unā cum iudica-
tionibus citra manifestam causam exorientes, de
quibus dictum fuisse aiunt. Rigores incipiunt mu-
lieribus quidem magis, & reliqua deinceps posi-
ta. Quapropter illud ipsum primo quispiam mira-
tus fuerit, quomodo in Aphorismis, ubi maxime
suam ipsius sententiam explicat, & de rigore ser-
monem scripsit, in uniuersum illum protulit sine
ea, quam in propositis uerbis edocet, definitionem:
uidetur namque, si ea quis consideret, Hippocrates
opinari, non omnes rigores uno tantum modo fie-
ri, cum dicat, à quibus autē alijs rigent fortasse ul-
ceribus, incipit ex uasculis. Ultra id, quod hoc ip-
sum, ex uasculis incipere rigorem dixisse, nullam
contra antedicta distinctionem habet. licet itaque di-
cere, ex uasculis rigores omnes ortum habere, id

Galen.

est, ex malis succis intra uascula contentis. sed pri-
mo quidem lumbi & dorso partes horrent, deinde
& reliqua. propterea nonnulli ueterem scripturam
permutantes, ita lectionem instituerunt. A quibus
autem alijs rigēt, ut ulceribus, incipit ex uasculis.
ut huiusmodi oratio sit, quicūque sine loco passio
rigores sunt, à lumbis & dorso initium sumunt,
alijs uero ab affectis particulis exoriantur, quæ pla-
nè & ipsius rigoris causæ sunt. Aliqui uice huius
dictionis. uasculis. contrarijs scripserunt. ut in qui-
bus affectus locus rigoris autor est, ad se ipsum, ut
aiunt, eo quo rigēt, tempore ab omni corpore san-
guinem attrahens, tunc rigor ex passis sedibus pro-
uenire conspiciet, ipso superioribus inferiora, sin-
istris dextra contraria dicente. Iam igitur animad-
uertentibus palam est, ex his quæ isti in scriptura
transmutant, in maxime contrarias sententias ora-
tionem trahi. nonnullis ab affectis membris, alijs
ab istorū contrarijs rigores oriri asserentibus. con-
traria uero sunt, ut ipsi dicunt, quæ longissime di-
stant. de causa quidem, ut sæpius dictum est, licet
uolenti, ut lubet, dicere, sed de ijs quæ euidēt ap-
parent, non licet: ita enim omnes artes, hominumque
uita funditus euerterentur. uerum, ut in Aphorif-
mis prodidit, omnes rigores ex lumbis & dorso ini-
tium capere dignoscuntur. atque istud in præsentia
calci propositi sermonis adiectum libri autor (ut
aiunt) Thessalus Hippocratis filius, si in patris
commentarijs repertum descripsit, & libro inter-
seruit, male fecit. nam à patre longo tempore diju-
dicata, & per aphorismos in communem enuncia-
tionem redacta firmiora ipsum putare oportuit,
quā illa, quæ dum quærentur antea, nondum
cognoscebantur. quod si ipse ex se id adscripsit, lon-
ge maius peccatum commisit, patris communem
enunciationem inuertens atque deprauans. At si
quispiam alius Thessalo posterior librum hunc scri-
psit, male & ipse fecit. ut enim sæpe iterauimus, ex-
perientia rerum euidenter apparentium iudex est;
non ratio, quam sibi unusquisque uerissimiliter com-
mentus fuerit. Nam cum aliquid fieri fama sit, ra-
tio inuestigat, atque id ita esse contendit. cum quid
autem planè fieri conspiciatur, nugatoria & super-
uacua ratio est, quæ ipsum fieri causam afferēs di-
cat. cæterum & alia quædam ab interpretibus in
hæc uerba dicta sunt. sed ego iam sæpius omnium
meminisse recusauī, & maxime cum ea quæ ueris-
similima esse uidebantur, ad examen redacta fal-
sa fuisse deprehensa sunt.

Caput ex ortu, & occasione, & plurimis ra-
tionibus, & paulatim cognitis colligentem, &
perdiscentem, si similia inter se sint, & si non
similia inter se sint, ex dissimilitudinibus simili-
tudo fiat una: sic utique sit uia, sic & recte se ha-
bentium approbatio, & non recte redargutio.

Non quæ nunc dixit, præcipere, sed ea in ægro-
tationibus exequi difficile est, prorsus sanè artis sum-
ma in ipsis est. nam si quis accurate laborantis na-
turam

Tom. 3

D 3

turam

turam à primo ortu cognouerit, & ex qua nunc cau-
sa laboret, & per multas rationes ad minimam ul-
que cognititas euidentis similitudines, & quæ dis-
similitudines esse uideantur specularis, alia quoque
in propositis uerbis enarrata bene inueniat, iste sa-
ne optime curare poterit, omnia itaque contem-
mur singillatim ea, quæ per alia uolumina uberius
pertractauimus, in memoriam reuocantes, & ipsis
siquid deficiat, adijciantes. Igitur cuius eorum qui
curentur, naturam à primo ortu scire debet præ-
cepimus, sapientiusque, ut optime quispiam id faciat,
ostendimus, ostensum est autem haud scilicet quæ
de primario affectu locis, & per uitæ communica-
tionem lætis scire & exquisitè dignoscere in agro
tis oporteat, quemadmodum & de causis, quas an-
te incipientes uocant, & quas antegressas, & quas
contentiuas, ostensum est præterea & in hoc libro,
cum tradita est circa ægrotantem cœconomia, quæ
utiliter quispiam ex ægroti sermonibus ad artis o-
pera colligere possit. Quinetiam quod ex singula-
ribus in ipsa consideratis specularis dissimilitu-
dines ad ad unam amplam communemque similitu-
dinem redigere oportet, plurima uero eorum quæ
in his libris scripta sunt, usu uenire solent. At quod
deinceps scriptum est, Rursum dissimilitudines his
ab uniuersis, communibus, & similibus indifferen-
tiis partitionem significat, ostensum autem est hoc
à nobis in omnibus partibus artis, in libro De dif-
ferentia symptomatum, de communis symptoma-
tis diuisione, ita quoque & in libris De pulsuum dif-
ferentia, de pulsus in uniuersum distinctione actum
est, uerum & inter has differentias rursum similitu-
do est, iterumque singulæ differentiæ, ut edocui-
mus, in aliis magis particulares differentias distingun-
tur, item & istæ quædam habent similitudines, i-
c.

* circa igitur cum dixerit, Rursum dissimilitudines
his subiunxit, & si similia inter se, ut intelligamus
deficere hæc uerba, secundum aliquod, uult enim
nos cognoscere dissimilitudines, quæ quidē sunt
differentiæ, quadantenus iterum similes inter se
esse, ut ex dissimilitudinibus, una similitudo fiat, &
enim ipsa per se unaqueque differentia communem
similitudinem habet, omnesque communis alia com-
plectitur, recte igitur dixit, hæc enim uia recta, in
omni scilicet artis constitutione, ut didicisti, appel-
lauit autem hanc uiam posteriores Hippocra-
te non uiam, sed methodum, ex qua recte inuenio-
rum & factorum in artibus approbatio est, non re-
cte autem se habentium, redargutio.

Sanguinis de naribus profusio, aut his qui
subiurides nigricant sunt, aut rubri & uirides, aut
subiurides.

* Nō est huic sermoni additum, utrum magis in
morbo fiat sanguinis de naribus profusio dictis ho-
minibus, an magis quam alia, istos iuuat, sed neque
quos intelligat subiurides et nigros, clarū est, nam,
ut sæpius iam repetitum est, in stirpibus herbaceis,
id est uiridem, ab herba, eiusque colore Græci ple-
runque dicere consueuerunt, abutentes autem om-

ne uigens & boni habitus ita nominant, interdum
uero & pallidos uirides appellant, atque nunc ita ex
planatoribus uidetur Hippocrates uirides & ni-
gros accepisse, tamen si pallidos & nigros dixisset,
hos ipsos uero nonnulli sanguinis profusio
magis obnoxios esse contendunt, quod pallida
bilis cum sanguine permixta sit, quæ uasculū pos-
sit acrimonia sua recludere. Alii istos magis iuuari,
quoniam prauis humoribus euacuationem re-
quirētibz affluat, pariter & de rubris uiridibusque
uocatis dissentiunt. Aliqui ad sanguinis effusionē
aptiores ipsos dictos esse asserentes, alij ea re iuuari
magis, sed utrisque commune quidem est bile pal-
lida abundare, non commune autem, magis me-
lancholicum succum ipsi admixtum esse in uiridi-
bus & nigris uocatis, magis sanguineum uero in
rubris & uiridibus. Nonnulli sane scribunt, quod
per hanc literam & rubrum habentes colorem
significari uolentes. At tertio dictos subiurides &
hoc loco intelligunt subpallidos, sed cum uox in-
dicet modicum ipsos habere pallorem, cui permi-
stum illum esse uelint, silentio transeunt, nam si ni-
gredini, hos primos ab ipso dictos esse aiunt: si ru-
bori, secundos, forsitan igitur cum albedini mistus
est pallor, istos subiurides uocat, uerum albi colo-
ris homo haud ita multum sanguinis de naribus pro-
fusio obnoxius est, neque magis quam predicti ab
eo subleuatur.

Parum remittentem crassum facere oportet
aridæ.

Hæc quidem uetus lectio est. Sabini autem di-
scipuli non legunt parum, sed brachium, dicuntque re-
tractionis causa in sanguinis de naribus eruptio-
ne uenæ brachij sectionē prodesse, non solum uer-
siam scripturam interpretantes, sed etiam ueris-
simiter nos intelligere precipientes, brachium remit-
tentem, de uenæ in cubito solutione dictum esse, ego
uero huiusmodi uenæ sectionem sanguinis de na-
ribus immodice profusioni prodesse satis noui, re-
trahit enim ipsam, & ne fiat impedimento est, attamen
Hippocratis sermonem id exponere non ui-
deo, sed hæc uerba, parum remittentem, in eum sen-
sum (ut plurimi interpretes acceperunt) dixisse ui-
detur, ut scilicet sanguinis fluxui parum cedentes, sic
deinde & ad ipsum crassiorem efficiendum transeamus,
at quia nō simpliciter dixit, sanguinem cras-
sum facere non cum humiditate, sed cum siccitate,
alij crassum facere arido, in ablatiuo casu scri-
bentes, subintelligi oportere aiunt, medicamento.
Id enim ex his quæ subnectuntur, declarari, sed in
præmissis uerbis his, qui sanguinis de naribus pro-
fusio continenter laborat, nō in morbo, sed cum
nō decumbunt consilium dari. In uictus ratione ser-
mo declarare uidetur, iubere ipso ex crasso red-
dētibus cum siccitate boni succi sanguinem facere.
Haliam & amyli huiusmodi esse aiunt, & recentem
caseum, & suillas carnes, & agnorum maxi-
me lactentium, & hœdorum præterea. Alij de fluxu
sanguinis in morbo uexatis sermonē dictum esse
uolentes

uolentes consulere ipsum aiunt, ut sanguis sine ci-
bis crassus fiat, id enim significat ea uox, aride, quo-
niā malos succos uult concoquere: ad concoctio-
nem autē bene facit inedia, concoquētum etiam
medicamentorum usus est idoneus, quando ipsa
adstringentia sunt, nam hæc sanguinem crassum
faciunt, sicut & cōcoctio. Deinceps uero ab ipso
huiusmodi medicamentorum exemplum positum
est. Quidam autem non scribunt, aride, uoce in e-
desinente, sed in o, arido. Hippocratem iubere di-
centes, per nares exeuntem in profusio sanguis
nem arido medicamento crassum reddere.

Alijs uero minus crassitudinem.

Alios aiunt ipsum dicere, eos scilicet, qui sine
prauis succis sanguinem assidue profundunt, qui-
bus neque pallida, neque atra bilis cum sanguine mi-
sta est. Aliqui & hic scribunt, nō, crassitudinem
sed crassum facere, narrationē magis dilucidam
reddere uolentes, sententiā quidem eandem pla-
ne seruant, siquidem & isti ipsum iubere uolunt,
alijs ob copiam mali sanguinis eius profusio labo-
ratibus minus, crassum facere, hoc uidelicet, cras-
sum facere, iterum bifariam accepto, nonnullis qui-
dem ratione uictus, alijs uero per medicamentā na-
ribus adhibita, quibusdam præterea utroque modo
sanguinem crassum reddere præcipientibus, sed nul-
lam firmam cognitionē ex his uarijs lectionibus
haberi, iam sæpius à me dictum est.

Arido autem oportet albo, ut galla, alumen.

Hæc est sanè antiqua lectio, quam difficulter
explanabilem nonnulli permutarunt, hi breuiorē
illi longiorem facientes, longā quidem hoc pacto
scribentes, arido autem oportet albo ex naribus,
ut galla, alumen, ipsius uero sententiā hanc esse
uolunt, immoderate sanguinem de naribus profun-
dentes, ultra prædicta adhuc & localibus remedijs
curandi sunt, localium uero auxiliorum exemplum
dictum esse aiunt aridum medicamentum album
naribus inieciunt, sed galla cum alba non sit, nō-
nulli ipsi adiecerunt & alumen, scribentes, ut galla
alumen. Istud uero, hac aut istac, ademerunt non
iniuria, tanquam ex illo quoddam atque indignum Hip-
pocrate, si modo significari hoc aiunt, per utram
narem sanguis eruperit, in illam aridum medica-
men esse iniiciendū. At seruata ueteri lectione ob-
serua locutio redditur, nam quæ ex naribus alba
euacuare iubeat, aut purgare, aut concoquere, aut
sponte descendit cōtemplari, omnino inuentu
dubium ancepsque est, ipso Hippocrate huic uoci
albo nihil planè adijciete, Iure itaque in hoc ipso
primū interpretes discordes fuerunt, alius aliud
subintelligendū esse existimantes, & quoniā omni-
bus his, istud, ut galla, aduersatur, conueniens enim
erat dicere, ut galla, in ablatiuo casu, non in nomi-
natiuo, hoc igitur cōmuniter omnibus repugnat,
neque emendare quis potest narrationis incongruum,
neque dicunt etiamnum ipsi de sanguinis de naribus flu-

xu totum sermonem esse, consulereque in huiusmo-
di, alstringenti medicamine uti, in narem sanguine
manantē id immittentes, usque dum sedato sangui-
ne alba exiuerint, multa alia quoque perperā dicunt
in uerba (ut mihi quidē uidentur) corrupta, & ab
aliquo forsitan interposita, cæterum mirari licet, ut
in alijs multis, ita & hoc loco eos, qui ualde auda-
cter Hippocratis uerba in quicquid ipsis uisum
fuerit, transmutant, cum omnes enim interpretes
in sermone Hippocratis scriptū esse sciant, ex na-
ribus alba, ipsi mutantes scribunt, ex naribus albo,
multoties autē dixi in obscuris locutionibus uerū
similiter uerba mutare fas esse, sed prius id ipsum
dicentem tunc lectionem mutare decet.

Cum uenere uti incipiunt, aut hircire, sangui-
nis profusio laborant.

Sanguinem de naribus facile profundunt non
solum ægroti, uerum etiam sani, qui eam ætatem
agunt, in qua illud ipsis euenit, quod hircire uocant,
isti iam & uenere uti plane possunt, ac prius qui-
dem, cum essent pueri sanguine copioso abunda-
bant, uerū ratione incrementi haud ita ualde co-
pioso, sanguis autem ipsis calidior est, propterea
sanguinis profusio tentantur. At uos meminisse
puto, ex alijs membris sanguinis profusio cum lo-
ci appellatione semper dici, ex naribus uero, nō
nunquam & sine particulæ appellatione sangui-
nis profusio simpliciter nominari.

In accessibus autem quidam perstrepunt, ut
Arcefilaus, aliqui accessuri horrentes, rugosi, a-
lijs uero post inflatur uenter, quam accellerint,
ut Damagora.

Sæpius repetiui, si ualde male à multis inter-
pretibus dicta redarguam, ægre omnes ferre com-
mentariorū longitudinem, si uero non reprehensa
dimittam mediocritatem tantum memorans, eos qui
haud tardo ingenio sunt ab illis excitatos & reli-
qua diiudicare posse, & nunc igitur ita facia. Hanc
quidem uocē accessibus, omnes ferē de coitu cum
muliere intelligunt, quæadmodum & eam uocem,
perstrepunt, de emittendis flatibus. Atque de hoc
etiā paulo ante dictum est, sed quod deinceps scri-
ptum est, accessuri autem horrentes, rugosi, quiddā
tale significat, aliqui uenerea aggredientes, cum in-
calescunt, horrore tentantur: quia ratione iam sæpius
didicistis omnes mali succi plenos, cum uehemen-
tius calefiunt, horrore uexari. At nonnulli pro hac
uoce horrentes rigent scribunt, quod mihi perra-
rū esse uidetur, & maxime succorū prauitatis in-
dicium, quare neque ullum initio coitus rigore affi-
ci cognouimus, uerū & hæc uocē rugosi, aliqui in
hanc uocē *ῥαχιδας*, id est, male olentes cōuertunt,
alij uero interpretantur ob male habitum corpus
ῥαχιδας, id est, male olentes dici, alij quod tetrū odo-
rē spirent, quod quibusdā autē uenter inflatur, supra po-
situm est, sed Dioscorides hanc clausulam, ut &
alias multas, in quod ipsi libitum fuit, cōmutauit,
D 4 ut tota

ut tota oratio huiusmodi sit, in accessibus sunt ut a p̄strepētes, quēadmodum Arcefilaus, ut foetidos ipsius crepitus esse intelligamus. Capito quidem & ipse in ualde multa sermonē hunc cōuertens talem fecit: in accessibus aliqui p̄strepunt, ut Arcefilaus, aliqui accessuri rigent rugoli.

Mutationes cauendæ.

Et in alijs quibusdā, & in aphorismis id cautius dixit, his uerbis prap̄positis multum, & repente/ neq; enim nobis aeris mutationes, neque a nobis ipsius paulatim factæ periculose sunt. sed tantū magna ac repentina, sanitatis amittendæ periculum inferunt. Quocirca & ab his cauendū est. Euitabi mus autem ambiētis cœli mutationes, domi nos plurimum continentes, & cōtrariorum usum adhibentes, in humidis quidem mutationibus corpus siccātes, in siccis humectantes; eadem quoq; ratione & calefacientes, & refrigerantes, cum huius utriusq; occasio fuerit. sed in uictus ratione mutationes cauere in nobis ipsis est. neq; ab exercitationibus subito ad ocium, neq; ab ocio ad exercitationes transeuntibus, sed neq; a lauandi insuetudine ad lauaciones, neq; a lauacionibus ad oppositum, neq; ex aqua potu ad uinū bibendum, neq; ex uini usu ad aqua potū, & in alijs omnibus similiter. Hic sermo planē uerus est iuxta & ab Hippocrate sapius repetitus. ceterum ignoro, quidnam aliqui sentientes dicant subintelligendū esse huic sermoni, mutationes cauendā, hanc uocem ætatum in aphorismis enim ipse inquitens. multū & repente euacuare, aut replere, aut calefacere, aut refrigerare, aut aliter utcunq; corpus mouere periculosum est. & omne multum naturæ inimicum, ætatum nulla mentionem fecit. neq; enim in ipsis paulatim labentibus nimium naturæ inueniri potest. neq; aliqua curiosiore obseruatione indigent, quantum ad communia tuendæ sanitatis præcepta pertineat. quemadmodum neq; cum anni tempora paulatim mutationem suam faciunt. uerum hæc interdum uidemus magnas repēte in contrarium mutationes pati. at ætatem nullam repente elapsam nouimus, ut puer die postero in uirum euaserit, non paulatim per pubertatis & iuuentæ annos transitum faciens.

Cibi paucitas, lassitudinem non faciens, nec sitim accendens.

Cum in uniuersum mutationes esse cauendas dixerit, unum quiddam ad naturalem statū tuendum cōferens deinceps scripsit, ut memoriæ propriæ consuleret. In utraq; enim mutatione cum circundantis aeris, tum nostrorum studiōrū, & uniuersæ uictus rationis, cibi paucitatem, & sitis, & lassitudinis priuationē in omnibus, quæ agimus, nobis esse proposita iubet. Sed explanatores cibi paucitate & sitim & lassitudinē tolli dixerunt. uerum id si non ita in uniuersum proferatur, falsum est. nam pituitosos succos, aut multum optimum sanguinem habētibus cibi paucitas lassitudinem

tollit, & sitim extinguit, sed biliosus, aut inopia sanguinis laborantibus neq; lassitudinem sedat, neq; sitim extinguit: ut ipse in libro de uictus acutorū ratione edocuit. adhuc uero peius illi senserunt, qui ita scribunt, inedia lassitudinem tollens, sitim extinguit. At isti planē in extrema incitā uersantur, ea, quæ neq; uulgus hominum latere so lent ignorantes. Alij præterea fini sermonis hanc uocem esurienti adiungunt: aiuntq; cibi paucitatem esurienti lassitudinem & sitim eximere. elurientē uero eum dictum esse uolunt, qui indigere cibo se sentiat. Atqui melius esset dicere, famē sentienti paucitatem cibi haud in tēpore adhiberi, non sentienti autem conducere. signū est enim ipsius corpus multitudine redundare.

Omnis extenuatio laxat cutem, deinde distenditur. resectio ē contrario, cutis corrugatio, concidentis extensio. Resecti cibo rugosum, laue, utriusq; signum subbiliosum, subrubrum. sic & detractas esse mamas, graciles autē sursum tractas, & circumtentas, etsi quispiam non arbitretur propter hoc, sed carne creata id sit.

Demiror explanatores obscura uerba, quæ nullus homo intelligat, solos se intelligere profitētes, quæcunq; uero nobis omnibus perspicua sunt, solos ipsos nō intelligere. Propositum igitur sermonem minime ambiguū multiformiter distrahunt, alius aliter ipsius particulas scribens, atq; commutans, & omnibus euidenter apparentia declarans, quæ maxime omnium ipsos euitare oportebat. est enim Hippocrati sermo de his, quæ in corpore nostro conspiciuntur per tenuationes, & enutritiones. Sed nonnulli, neq; quid sit tenuatio, nosse uidentur, tantum abest, ut omnia in istis euidenter apparentia, aut ipsorū causas percipiant, sed tamē fieri tenuationē per euacuatiōē prædicant. Aliqui siue euacuatiōē, siue tenuationem dixeris, nihil referre opinantur. Verum hoc dignoscere nō est magna cuiusdam sciētia. Igitur multi haud modica sanguinis copia redundant, gracilissimi tamē sunt. sicut alij ē cōtrario crassi, sed paucum habēt sanguinē. Atqui esto cuidā mulierculæ iam octo menses purgationis menstruæ suppressione laboranti, extenuatissima cū esset, haud exiguo detractō sanguine, breuissimo tempore propriū habitum restituit, sicut & alias non paucas eodem modo ad sanitatem reduxi. sed quod illi mulieri accidit (neq; enim erat ignobilis) fuit ualde celebre. ipsi quidem rescissa uena, & medicis ex eo remedio futurā utilitatē firmiter polliceri uerentibus. quinetiam nonnulli mihi aduersari audebant, non solū propter mulieris maciem, sed etiam propter inappetentiam ex uenæ sectione secuturam esse noxā affirmantes. profecto hæc melius est longiori sermōe persequi, q̄ utrius Prodicī Hippocrates mētionem fecerit diligenter inuenire conari. Verū, ut supra iam dixi sapius, recētiore medici ad magis sophistīcam doctrinā speciem deflexerunt, agrotis

agrotis euenientia diligēter obseruare, & ipsorū affectus, causasq; ex quibus curationis inuentio acquiri, indagare negligētes & ipsa uero per experientia in muliere, quam memorauī, cōfirmata est: siquidem primo die sanguinis sexquiblibā detraxi, rursum postero die librā unam, tertio uero non multo plus semilibra, erant enim uncie octo. Sophista quidem hæc legens queret, quis ex Grecis uncj libras, aut quis uncias nominauit? Medicus uero & quæ alia signa præter cohibitos menses, uenæ sectionem indicent, scire auebit. illa igitur & ego recensēbo, sophistis, ut ualeāt, nunciās, quoniā scilicet ipsius uenæ eminebant sanguinis plenæ, colore liuidæ, rescisso autē uasculo, liquidæ pici & colore & crassitudine similis sanguis emanabat. ob id ipsam sanē multo magis uisus fuit largiter esse euacuandus. Hæc quidem a nobis obiter recte mederi cupientibus dicta sunt. Rursum uero ad propositū me recipiens, non recte dicam explanatores affirmasse, attenuatiōem corporis simpliciter ob inanitionem fieri. diffinitiones enim dixisse oportuit, q̄ scilicet attenuatio totius molis detractio quædam est, & collapsus, & subsidens, uel utcunq; ipsum nominare uelint; crassitudo uero ē cōtrario in tumore sublatio est. nonnunq; igitur debilitata carnosī generis facultate, & uitio so sanguine in arterijs uenisq; incluso attenuatio sit, plerunq; uero ex cōtrarijs crassitudo, in uasculis quidē paucis sanguis remanserit in carniū nutritionē distributus, illæ uero bene adultæ sint, & per eas totius moles corporis increuerit. Nouerunt autem id quoq; mangones, cutem scilicet carnosī particulis circūponi, & naturas quasdā corporū agnoscunt, quæ in molem excrescere prætentate cute non ualeant. nam ipsam summis digitis sursum trahentes, quousq; a subiecta carne discedat, cōsiderant, & eousq; singula emaciata corpora se reficere posse sperant, quousq; cutis protracta fuerit. laxa enim cutis in extenuatis, extensa in crassioribus effectis apparet. porro extenuatiōes multis de causis proueniunt, siquidem alimēti penuria, exercitationes plures, & uigilia, & cogitationes, & dolores, & morbi colliquatiui & discussorij. præterea euacuatio multa per aluum, per uomitū, per sudores, per sanguinis profluuiū extenuationum causæ sunt. instauratiōis autem unus modus est, omnium uidelicet quibus sani egemus, cōueniēs modus. ista uero sunt, ut ipse in sequentibus dicturus est, labores, cibus, potus, somnus, uenus. Itaq; cum multi modi extenuandi corporis sint, omnibus cōmune est primum quidem cutē laxari, postea uero perdurante macie distendi. At si illi succedens instauratio facta fuerit, cōtrarium accidet. distendetur enim cutis, causas uero istorū iam quidem sapius audiuitis, ueruntamen & in præsentia summam perstringam. Quapropter cum memoria complectamini, quæ sapius in utribus & uelicis conspexitis: repleto enim interiorē cauo circumtenditur corium, euacuato relaxatur: eodem modo & in animalibus bene saginatis di-

stenta cutis, in macie cōfectis laxa conspicitur. nā sicut liquor in utrem infusus eius tergora contendit, ita carnes multæ procreate cutem nostram circum se ipsas obtendunt, atq; id euidenter intueri licet, pingues scilicet omnes adeo tensam cutem habentes, ut eam quis apprehendens nec minimum a subiectis carnibus auellere possit, macros autem adeo laxam, ut longissime quis ipsam protrahēs acutiuscere sine ullius subiectæ partis uulnere queat. Hactenus quidem omnes ferē sermonem recte intellexerunt, sed in eo cōturbati sunt, quod sequitur hæc uerba: omnis extenuatio laxat cutem: contrariū enim ab ipsa fieri negant. Quocirca nonnulli de resectione uerba illa, postea circumtenditur, dicta esse existimant. neq; animaduertunt, quod subsequitur ipsis aduersari. ubi aut, instauratio econtrario. erit enim siquis ipsorum explanationis intellectum sequatur, talis sermonis sentētia: omnis extenuatio laxat cutē, circumtenditur contra instauratis. instauratio uero cōtrarium facere apta est. Sed primum quidem ipsum dicere par erat, instauratiōem non contraria, sed contrarium facere. nam cum unum de extenuatione dictum sit, & resectionem unī cōtrariam distensio postulat. Igitur si extenuatio cutem laxat, eam distendere instauratiōem decet. postea uero deinceps hoc dixisse manifeste uidetur, cum explicatior, apertior, ac breuior sit talis oratio: omnis extenuatio laxat cutem, instauratio circumtendit. Quid igitur est, quod ab ea parte significatur, quæ dicit, postea circumtenditur. Nihil aliud sane, nisi id, quod ab omnibus intelligitur, quod primo scilicet in extenuatiōibus cutis relaxatur, extenditur postea extenuatione manente, & non in instauratiōē transmutata. At in instauratiōe contrarium euenit, ab initio quidem cutis obtenditur, tempore autem succedente laxior euadit. Hæc profecto, si adeo curiose, ut Hippocrates, sensus apparentia obseruassent, ita fieri uidissent: primum igitur uobis in memoriā ea reuocans, quæ sensu conspexitis, postea & apparentiū causas explicabo. Illorum itaq; reminiscamini, qui in morbis contabuerunt, præsertim in tabe, quæ cōbusta uocatur. in quibus mementote cutem æque ac aridum corium fuisse distentam. sed quid mirū in illis longiori tempore tabefactis cutem distentam apparere: quandoquidem & nonnunquam primis diebus id euenire soleat. Dicit ergo Hippocrates ipse in Præfagijs de his, quæ morbi initio eueniunt, sermonem faciens, inter alia faciei signa & hoc enumerans, cutis circa frontē dura & contenta. Quod autem ob inanitionē id fiat, docens ipse deinceps scripsit: interrogare oportet, num uigilauerit homo, an uētris deiectiones ualde sint liquidæ, an pestilens quicq; ipsum uexet. Ceterū id ab omnibus medicis Hippocrate posterioribus tanq; uno ore loquentibus conceditur, ob immodicā euacuatiōē nonnunq; sensilē, nonnunquam sensus latētem, solere eiusmodi faciem euadere, qualem his uerbis pinxit Hippocrates.

nasus acutus, oculi caui, tempora collapsa, aures frigidae & contractae, & aurium pinnae inuersae, & cutis circa frontem dura & distenta. Quocirca sensum nos aperte docente nimiam euacuationem contra quod moderatam, in cute affectum parere, ipsorum ratio ueri similis quidem, non tamen uera comprehendit. cum dicunt, manentibus affectum producentibus causis ipsum ad contrarium transmutari non contingit, euius dēter enim transmutari in immoderatis euacuationibus cernitur: siue ipsae longiori tempore sensibilibus perdurare noscant, siue per uias sensibiles occultas, per eliquationem scilicet aut digestionem egrotantium efficiant. Antequam igitur ad ipsam cutis substantiam exhaustio peruenerit, perinde atque in euacuatis uentribus, & faccis, & uelutis cutis laxior reddat. in aitione autem perdurare talis efficit, quales aridae uelutae atque coria, quae praeter duritiam extendi non possunt, talis uero & in uentribus & in uelutis cutis effecta uidetur, cum exiccata admodum fuerit. At usque dum humida sit & mollis, in interno cauo aliquid suscipit iterumque dimittit: suscipiens quidem, cum satis expleta fuerit, distendit, cum inani autem, relaxat. Recte igitur Hippocrates dixit, omnis extenuatio laxat cutem, postea circumscribitur sic enim & fieri uidemus, & iam causa dicta est, ac bene illud quoque adiecit, instauratio nemē contraria facere: nam ab initio extendit cutis, interiecto deinde temporis intervallo efficitur laxior. cum enim subiectis ipsi carnibus durior natura sit, atque aridior, post illas & in extenuationibus obdurefcit, & in instauratio nibus, remollescit. quando igitur ipsam duram & iam exiccata instauratio excipit, primum carnes adauges ipsam iure protēdit: procedente uero tempore & ipsa cutis nutrimentum suscipiens, humidior & mollior fit, proinde & iterum laxior reddit, quoadmodum arida coria & pelles aqua madefactae & oleo ac seuo delibutae. Haec itaque uere iuxta atque aperte ab Hippocrate enarrata male interpretati sunt, ob earum, de quibus est praesens sermo, rerum ignorationem. Sed quae sequuntur haud aequae nota, & fortasse deprauata manifesta esse arbitrantur: quauis in ipsis explanandis haud minus, quam in praedictis dissentiant, & antiquas lectiones permutet. uerum ut dilucidior oratio sit, singulas sermonis particulas separatim explicabo: cutis corrugatio cōcidentis, extensio relecti in extenuationibus quidem laxari cutem, priusque ipsa in propria substantia aliquid perpessa sit, in refectionibus autem extendi, & exiccata temporis intervallo in contraria permutari supra comprehensum est. sed in hac parte ipsius cōcidentis corrugationem fieri inquit, relecta uero extensione, rugosum quidem corpus & cutem Graeci nominant, quae in rugas & plicas contracta sunt, ut uidemus in senibus. & ipsorum affectum corrugationem, corrugatio uero aliqua & in iuuenilibus corporibus apparet, cum uene occultae sunt, & extenuat, & maxime cum dissipato in ipsis abundantante sanguine medicamen auferre astringentisque naturae quicquid superdederit. Hunc autem & in cute cadente affectum creari dicit, id est, cum ea, quae intra ipsam cutem habent, pauciora effecta sunt, tunc decidit in seipsam residens, sed contrarium eius affectum, cum in longum latumque excreuerit, extensionem homines uocant, licet nonnunquam eueniat, ut tantummodo secundum longum aut latum extendat ac resideat. Verum in praesentia de extensione & contractione secundum utrumque cutis dimensionem factus sermo intelligendus est. Quod si quis hanc propositam clausulam recte intellexerit, non admodum hac egebit. Florrens, leue, utriusque signum, subbiliosum, subrubrum nonnulli legunt rugosum, leue, utriusque signum. Sed quoniam in ante posita clausula de corrugatione scripsit, rationi magis consentiens esse uidebitur, ut nunc horrendum sit, ut Hippocrates speciem in corrugatis factam horribilibus similem esse demonstraret. similitudo autem in cutis inaequalitate ac ueluti asperitate consistit, nonnullis eius particulis depressioribus, nonnullis extatioribus apparētib. Quando enim per exigua ualde interualla in tota cute id factum fuerit, id symptoma horror nominatur, tunc illud mēte cōcipito, exactae maris tranquillitati lauis corporis statim assimilari, & proxime inceptae eius inaequalitatis horrorem. Ita sane & poeta inquit, qualiter autem zephyris confundebat mare ad horrorem conitantibus. Leuitas igitur instauratis corporibus inest, sed ueluti horrens contra se habentibus, utrumque uero ipsorum utriusque signum est. At non utrumque amborum, neque ambo simul utriusque. eodem quoque modo & subbiliosum & subrubrum utrumque utriusque signum est, subbiliosum extenuati, subrubrum instaurati, emaciatis enim corpus biliosius reddit, propter causas maciem inferentes, de quibus antea nos loquētes audiui. sanguinosius autem cibo relectis atque instauratis, nam neque bene enutriti sine optimo sanguine corpus ualeret, adiecta uero sermonis calci hac particula sic aliqui eam sequētis initium faciunt, nonnulli huius finem. utroque enim modo explanationem facere possumus. quocirca de hoc quidem laboriose disceptare non conuenit, sed ad sequentia ueniamus, subiecti sermonis initium ab hac particula sic facientes, quoniam plurimis explanatoribus idem ipsum facere uisum est: sic detractas esse mammas, graciles uero sursum tractas & circumtentas, & si non propter id quicquid arbitretur, sed carne creata id sit. Haec sane est antiqua lectio, ipsam uero quidam commutarunt, alij breuiorem, alij longiorem facientes, quemadmodum & Sabinus ita scribens: sic detractos esse longos graciles, alios uero sursum tractos, ut graciles quidem & laxari, & longos apparere, sed bene nutritos sursum tractos esse significet. At Rufus & ueterem lectionem & antiquiorum interpretum explanationem aliquid Sabinianae contrarium edocētem retinuit, uult enim bene nutritos ad inferius, emaciatis sursum uersus attractos esse. Huiusce autem rei sensus ipse testis locupletissimus esse uidetur, dicente Hippocrate, Quamuis aliquis non utique arbitretur, nam cum praedixerit, extenuatis laxari, bene nutritis circumtēdi cutem, priori detractas esse mammas, secundo sursum uersus retractas accidere inuenies, & propterea ait, Quamuis

Quamuis aliquis non utique arbitretur, id sane tantum ualidissimam rationem acceperunt ueteres interpretes empirici Glaucias, & Tarētius Heraclides, per eam enim se demonstrare opinantur, Hippocratem in eorum sententiam descendere, ut uerisimilibus dogmaticorum argumentationibus nequaquam, sed soli per experientiam cognito & euidenti fides sit adhibenda. quamuis & ipsum euidentem sine cōditione prolatum utroque modo falsum sit, siue detractos esse & laxari tales in extenuationibus, siue in superiora esse retractos dixerimus, ergo id ipsis primum accurate exploratum esse oportuit, cum empiricis, qui rerum sensui apparentium obseruatores ac memores sunt: tum dogmaticis, quoniam eorum, quae sunt, non eorum, quae non sunt, ipsos causas reddere opus est. Quid nam igitur sit sensui apparēs, ego explicabo, cum in permultis mulieribus obseruauerim, & a non paucis audiuerim non obstetricibus modo, uerum etiam ab alijs nihil eiusmodi sciētib. Haec namque magis uere sensui patentia enarrant, quam qui placiti sui amore decepti in his caligant & alucinantur. Quod itaque accidit eiusmodi est: mammae lactis plenae secundum omne interuallum augescunt, in altum enim ac latum extuberant, longioresque cernuntur. At si absque lacte in tenuitate & crassitudine tantum, ut & alia membra, permutantur, eodem quo & illa, modo afficiuntur. primo quidem cum extenuantur, relaxatae, cum uero crassescunt, magis extentae, sed processu temporis contrarium statum suscipiunt, breuiiores quidem arefactae cute euadentes, longiores autem in refectionibus, ut antea dictum est humectatae. ita planē & in uetulis primo laxantur, postea contrahuntur. Ego quidem māmīs euidenter contingentia recensui, & causas ipsis adieci, explanator autem nullus id fecit, sed prout quisque uoluerit scribes, propriam deinde scripturam declarat. Haud ab re autem & contrarias explanationes, & scripturas sermonis multas & incertas attulerunt, ut quicquid dicat aliquis, partim uerum, partim falsum dicturus sit: māmīs utique, cum lactis plenae sunt, gradioribus effectis, cum uacuae, minoribus: sine lacte uero, cum macrescunt, ab initio laxatis, deinde contractis: dum crassescunt autem, ab initio retractis, postea paulatim relaxatis: imposita quoque isti per cibum refectioni cōditione, quae scilicet aliqui prius recreantur, quam ad tantam maciem deueniunt, ut praerigiditate cutis distendatur: aliqui post ariditatem enutrientur ac recreantur.

Iugula manifesta, uenae conspicuae.

Id genus sermones clarae praeserunt scriptoris sententia, & si uerbis, in quibus habet apparere uelint, expressum non sit, multi quidem natura macri, & iugula detecta habent, & uenas extantes plenasque sanguinis, sicut e contrario alij neque iugula, neque uenas habent extantes. Quoadmodum autem naturalis huiusmodi corporum differentia conspicitur, eodem modo & in his, qui praeter naturam aut emaciatur,

aut crassescunt, & abundant, aut egrotant humoribus, constat enim in extenuato corpore repletas uenas sanguinis plerumque corrupti intra ipsas inclusi copiam ostendere, sicuti de muliere, cui menses retenti erant, paulo ante dicebam. Caeterum miror Capitonem solum huius sermonis uerba ita scribentem, magna repletio patēs est, uenae perspicuae: nam si ita scriptus inuētus esset, quid necesse fuisset omnes interpretes eum in clariorem transmutasse: siquidem eorum, de quibus ambigunt, scripturas facilius notitia causa transmutant. Quinetiam codicem nullum ita se habere inueni, cum multos tamē ob id ipsum euoluerim, antiquas scilicet lectiones ab his, in quibus omnes consentiunt, aut dissentiunt, distinguere cupiens. Cum omnes igitur explanatores, & omnes codices eandem lectionem habeant, haud recte Capito ipsam permutare ausus est, sed forsitan & ego male ipsius ab initio mentionem feci, cum omnes huiusmodi in lectionibus mutandis ineptias me in explanando omittendum esse praedixerim. In se quētib. igitur id me a longitudine abstinens.

Prodicus febrientes interfecit cursibus, luctationibus, fotibus calidis, malum febriculisum inimicum fami, circuitibus multis, cursibus, frictione, laborem labore, ipsis.

Et haec uerba aliter scribit, nonnulli quidem uerba haec permutantes / circuitibus, luctationibus, nonnulli uero ab initio luctationibus, ponentes, aliqui eam uocem eximentes, aliqui ab initio fami adijcientes, circuitus sane uocat lentas deambulationes in longius tempus productas, ut in libro De ratione uictus in acutis ipse inquit, tardum multum circuitum deambulasse. & Plato Prodicum meminit ut in multis deambulationibus utentis. Quem autem nunc Prodicum memoret utrum Leontium, an Selybrianum, querere superuacuum est, in alio enim sermone haec omnino percurramus. Nunc uero historicas quaestiones tractare tepus non est, quando nonnullorum explanationibus non paucis praetermissis, satis habemus, si nostram octo uoluminibus absoluerimus, sed cur Prodicus accuset, ipse declarauit in quibus, febriculosum inimicum esse circuitibus, & fami, constat autem, quod & reliquis enumeratis, nam & luctationibus, & calefactione, & frictione, febriculosum aduersarium est, ita enim ea uox inimicum intelligenda est, quoniam & amicum per translationem dicere consueuerunt proprium ac domesticum, inter utrumque autem dictionem haec malum posita ab aliquibus in calce prioris sermonis scripta est, ab aliquibus initio secundi, ut una fiat oratio huiusmodi, febriculosum inimicum circuitibus, Quod autem febricitantibus, deambulatio, & cursus, & fotus calidus & luctatio, undique calorē in corpore augētes officiāt, neminem eorum, qui in artis operibus uersati sunt, praeterit. Prodicus uero non rationali modo auxiliorum inuentionem, sed etiam empiricam obseruationem ignorare uidetur, negat enim ratio labori labore mederi, hoc est, noxae noxae & malo malum, nam contraria non similia infestati uitio adhibere auxilia

auxilia conuenit. at ille similia adhibere uidetur, siquidem & ambulationibus, & luctatione, & frictione, & fotu calido, & fame utitur: per fotū autem calidum omnis ab extrinseco nos inuadēs caliditas, siue ab igne, siue in balneis fiat, intelligenda est. Quinetiam fames predictis aduersatur. ubi enim fames est, laborare non conuenit. non solum autem clausula initio, sed & ab initio usque in finē quicquid libuerit scribunt. ceterum ego ueteres scripturas, & si difficilius explanentur, semper eligo. Sed uocem eam, quæ ultima in propositis uerbis scripta est ipsis aliqui sequentis sermonis initium faciunt, nonnulli prorsus abijciunt. si quidem nihil plus, quæ antedicta edocere uidetur.

Venarum rubor, liuor, uiriditas, laterum dolores, laxi.

Dixi uocē ipsis in calce proximi sermonis positam isti posse præponi, ut sermo talis reddatur, ipsis, quos prædixi. erant autem febricitantes non recte à Prodicō ad motiones bene ualentibus conuenientes deducti. hæc, quæ nunc dicit, habere contingit, non omnia scilicet singulos homines, neque enim potest rubor unā cum liuore & uiriditate consistere. siquidem unumquodque istorum duo reliqua tollit, & affectus dissimiles sequitur. nam uires mediciores & optimum sanguinem habentibus, cum exercentur, aut per fotus calefiunt, rubicundum corpus euadit. sed imbecilliores, aut uitiosis humoribus repleti liuidi fiunt ac uirides. nonnulli uerbis his hanc uocē tumores præponunt, & clausulam talē faciunt tumores, uenarum rubor, liuor, uiriditas. sed quod in extremis uerbis dixit. laterum dolores, laxi nonnulli uerisimiliter ita mutarunt, la paræ, id est, ueteris dolores, hos importune exercitatis suboriri uolentes. ueritatem omnes interpretes hæc lectionē agnoscunt. laterum dolores laxi & intelligunt laxos. i. line phlegmone & tēsiōne dolores.

Siti carentem os claudere, tacere, uentū cum potu frigidum introducere.

Hoc scripsit Hippocrates ex ijs unum, quæ totam febricitantium curandarum rationē in mentem reuocare queant, & id ipsum Prodicō in curandis febricitantibus incitiā demonstrare ualens, neque enim ea, ex quibus sitiāt, ut calefacti, sed ex quibus sitis extingatur, faciendū sunt. hæc sunt uero, prima quidē motib. opposita laborantis corporis quies, secunda, omnia reliqua: ex quibus febrilem affectum comitantia magis mitescant, & non exasperentur. Inter quæ unum est, ipsum à siti defendere. per quæ autē quispiam sitim prohibeat, adiecit clausum os habere, ac tacere, auramque frigidā cum potu introducere. id est, uentum unā cum potu frigidum attrahere. Quod si cum potu, patet etiam si ne ipso per solam inspirationē. quare & aeris inspiratu attrahendi ratio habenda est, ut ne calidior sit, quæ conueniat. idque magis ætatis tēpore. uerum & hoc loco Capito atque Dioscorides audacius ueterē lectionē permutantes hūc in modū uerba scri-

perunt. uentū inter bibendum frigidū nō introducere. Sed Dioscorides quidē, ut cōsueuit, secundā lectionē addidit. ex quibus uentū frigidū introducere. At Capito neque posteriorū lectionē in omnibus codicib. repertā, & à cunctis explanatoribus cōcessam approbauit. sed ei hanc syllabam non adijciens, loco horū frigidū introducere scripsit. frigidum non introducere. perinde ac si nunquam frigidum aerem febricitans inspirare debeat.

Occasiones, unde cœperunt ægrotare, cōsiderandę, siue capitis dolor, siue auris, siue lateris, signū dētes, & in quib⁹ inguinū phlegmonæ.

Hæc clausulā & in secūdo De morbis uulgaribus uolumine in primo cōmnet. explanauimus.

Nascentia ulcera & tubercula febres iudicantia. quibus hæc non accidunt, iudicationis carētia. quibus aliquid intus relinquitur, certissimę & uelocissimæ recidiuæ.

Et hæc oratio priori contigua in secundo De morbis uulgaribus scripta cōuenienti declaratio, ne illustrata est per primum in eum librum à me editum commentarium.

Rotunda sputa delirium significant, ut in pleno.

Sputorum rotundorum ueluti materialis causa crassitudo est atque tenacitas humorum in fibris pulmonis collectorū. causa ueluti effectrix est loci caliditas. & in quibusdam febre uacantibus id fieri uidimus. qui per ualde longum tēporis interuallum nihil mali pati uidebant. attamen isti omnes postea phthisi contabuerunt. Quod si sputa hæc nonnunquam in febre unā cum alijs signis delirii significantibus adlinet, aliquid & ipsa ad futurum delirium prælagendum facient. aliter uero minime. ne igitur hoc solo indicio ad prædicendū insaniam confidito, porro insaniam propriam notam frequenter audiuitis. Diximus autem & id in nostris libri Prædictionum commentarijs, quod caliditas illis adiuncta, ad excitandam insaniam aliquid facere potest. caput scilicet exhalationibus replens. sed ipsa per se nequaquam idoneum insaniam, & præsertim phreniticā signum est. præterea & in febrili summo impetu, quoniam caput repletū est, multi delirant. in proposito autē sermone in quibusdam codicibus, calci additū est, ut in pleno. & in alio, ut plen solū. & quicunque interpretes lectionem hanc probauerunt, ut etiam Sabinus, loci cuiusdā nomen plen esse dixerunt: sed cuius ciuitatis locus iste esset sermoni non addiderunt.

Sanguifluis uenis laborantes neque morbo laterali, neque pulmonario, neque phagedæna, neque inflammationibus, quæ dothienes uocantur, neque ijs, quæ terebinthi, fortasse uero neque lepris, fortasse neque alijs.

Deficit

Deficit hoc uerbum capiuntur, & ideo subintelligendum est. cur uero his malis nō capiantur, clarum est. uitiosis enim succis per sanguifluas uenas depulsis quidam sanē mali habitus in toto corpore accidunt, & pallores, & hydropes, sed nullus eiusmodi morbus. Quod phagedænas autem uocet corrodentia ulcera, quæ quidem & phagedænica ueteres medici nominarunt, à nobis dictū est & in tertio super libro De humoribus commentario. siquidem & in illo ipsidem uerbis hæc oratio scripta est. Porro nonnulli phagedænas multorum ciborum efus esse uoluerunt. quos & ipsos à uitiosis humoribus immodicos edendi appetitus excitantibus prouenire & à nobis conceditur. non tamen huius malorum succorum copiarum, sed melancholicarum potius sanguifluas uenas medelam esse statuimus. ceterum huiusmodi succorum frigidus acor talē ciborum appetentiam excitans interdū & in nonnullis sanguifluas uenas habentibus inuentus est. Sed terebinthorum nomen nigras quasdam pustulas in cruribus maxime orientes significat, à figura, coloris, magnitudinisque similitudine, quam cū terebinthorum fructu habet, deriuatum. Sed quod in extremis uerbis scriptum est, fortasse autem neque alijs, quidam legunt, fortasse autem neque alphis. quandoquidem & alphi ex quodam prauo humore cuti impacti oriundi sunt.

Medela quidē multis importune adhibita talibus nō tarde capti sunt. & perniciose sic.

Importune sanguifluis uenis medentur qui neque uenam secundum circuitus scindunt, neque alium ducentibus utuntur, neque per exercitationes euacuunt, præterea & illi errant, qui unam ex ijs salutem non relinquunt, sed omnes unā destruunt.

Et quicunque alij abscessus, ut fistulæ.

* Alterum remedium sapius, ipsum non eorum solum, quæ in aliquam partem corporis seponuntur, sed etiam eorum, quæ expelluntur, abscessus nominare inuenimus. in quibus igitur ex his affectibus & fistulæ insunt, per eas humores superuacui expurgantur. quæadmodum igitur sanguifluis uenis, ita & his non simpliciter, neque, ut libet, curatio adhibenda est.

Decubitus quidē in quibus facta tollit, hæc ante facta prohibet.

Cum uetus scriptura ita se habeat, multi explanatores in clariorem mutauerunt, loco harum uocum facta, & antefacta, numeri pluralis, neutri generis, reponentes facta, & antefacta singularis numeri generis foeminei (quæ uoces apud Græcos diuerse sunt) ut ad apoplexiam, id est, decubitū sermo referatur. omnes autē decubitum pro abscessu dictum esse intellexerunt, fortasse primo libri scriptore aberrante. Sed uerba sensu non discrepantia in omnibus scripturis inueniuntur. uult enim Hipp. dicere, abscessus in quibus morbis facti eos discutere queunt, si præuertant ipsidem, ne

fiant, impedimento sunt. mihi autē & in hunc sensum oratio accipi posse uidetur. si hoc modo uerba scripta essent: consideratio quidem est omnia, quæ in aliquibus orta liberant, eadem si anteuertant, fieri prohibere. nam cum antiqui Græci hæc duo elementa, & .i. eodem caractere notarent, qui nunc solū alterū elementū tantum. .i. scilicet significat, multi errores à librorū scriptoribus commissi sunt, non secundum auctorum mentē literarū permutationem facientibus. quocirca & accurate huiusmodi scripturæ cōsiderandæ sunt, in quibus elementū. .i. in. .i. transmutantes, aut e contrario scribentes lectionē castigare queunt. idem & in elemento. .i. & .i. faciendū est. cuius utriusque figuræ unico iam pridem caractere signabatur.

Alterius loci excipientes aut dolore, aut grauitate, aut alio quopiam liberant. aut alijs communicationes.

Hæc eadē clausula in libello De succis ad calicem scripta est, quemadmodum & ante ipsam posita. quarum prima est illa, à sanguifluis uenis tentati. eo igitur loco ipsas accuratius enodauimus. uerum & nunc per capita explanabimus. sententia namque propositorum uerborum hæc est, ex alijs locis in alios susceptiones morborum fiunt, prout succi eos facientes migrant, aut ob membris, in quod uagantes delabuntur, dolorem aliquem, aut ob suam ipsorum grauitatem, aut etiam ob aliquā aliam causam, ut medicamentum acre irritans, & frictionem, aut aliquā caliditatem ab extrinseco incidentem, quinetiam ob naturæ membrorum cōiunctionem migrationes humorū fiunt. testiculibus igitur tumefactis in tuiscentibus documentū est affinitatis cum pectore, māmīs, clara uoce. quidā uero ea uerba alijs communicationes. ita scribentes diuersæ communicationes sequentis clausulæ initium faciunt, dicentes Hippocratem ad aliam cōmunicationis speciem transiisse, eam scilicet, quæ secundum humorū cognationē fit. Ipse igitur (inquiunt) dicit, ob inclinationem non præterea sanguis exit, sed propter humoris cognationē talia expuunt. ita uero & Rufus scripsit distincte uerba, ueluti propositum quoddam declarandum hæc uerba esse putans. diuersæ cōmunicationes, quæ sequuntur autem, ueluti propositi dubij explanationem. dicit enim cognationem sanguini cum pure intercedere, quibus nō amplius sanguis expuitur, ipso scilicet ad contraria uergente, istis enim purulenta sputa sanguini esse cognata. atque orationem hunc in modum scribit sed propter humoris cognationem saniem expuunt. Ceterum Sabinus discipuli ueterem lectionem retinētes, proprium dictorum initium illud faciunt, propter inclinationem, ad quod iam transitum faciemus.

Propter inclinationem nō amplius sanguis exit, sed secundum humoris cognationem talia expuunt.

Olim exactius hæc uerba interpretati sumus
Tom. 3 E in tertio

in tertio libri De humoribus cōmentario, sed in præsentiā quoque ipsa breuius explanabo. cum sanguis per aliquā partē exire solitus, ut per sedem, aut nares, aut uterū, aut per circuitum ex uentre, aut fistula, aut ex qualibet alia parte, in alia mēbra impetum fecerit, non amplius per priorem locum euacuatur. hoc autem est priuatum exemplum de sanguine in pectus & pulmonem declinante. Ex hoc enim loco ab alijs alius secundum humorū cōgnationem expuitur, spumās quidem, cum pituitosus est, pallidus, cū biliosus, niger, cū melancholicus, sicut & ruber, cū sanguis eo defluens purus fuerit. iure igitur quidam 7. literam praeponentes non *postul*, id est, inclinationē, sed, *proptul*, id est, conuersionē scribunt, propter sanguinis conuersionem, putantes eius conuersioni propinquū expui. mutatur enim nonnunquam ad biliosum, nonnunquam ad melancholicum.

Nonnunquam aliquibus sanguinem detrahi conuenit opportune in his. in alijs uero, ut in his, non conuenit.

Expedi, inquit, horū aliquibus sanguinē detrahi, quibus scilicet is copiosus est, & nondum insigne ad alterius humoris naturā conuersus. non detrahendus est autem, in quibus iam mutatus est, propositio ad uiribus sumpto antecedente. & si nonnunquam in sermonibus omittat, in quibus solas ab affectibus indicationes recensemus.

Impedimentum in cruenta spuentibus tempus anni, morbus lateralis, bilis.

Et hanc quidē clausulā deinceps post antescritas in fine libri De humoribus alius aliter & scribit & explanat. cū omnes igitur & scripturae & declarationes uerisimiles non sint, alijs tolerabilior mihi uisa est scriptura quidē modo in propositis uerbis expressa, explanatio uero haec: cruenta spuenta reijciētibus sectio uenae impeditur, propter anni tēpus aduersarium, aut affectum lateralem, aut humorem biliosum abundantem. Quod propter anni tempus, clarum est. nā ualde calidis tēporibus, qualia sunt ante Canē, a uenae solutione cauemus. necnō si ualde biliosus homo sit. uerū qd de laterali morbo dictū est, solū refragari uidet. neque enim secunda uenae affectus iste repugnat, sed uiribus eget nō prohibentibus, & anni tēpore & aetate. itaq; quod dicitur, tale quiddā esse uidet. sanguinē spuentibus omnino, quantū ad hoc pertinet, secunda uena est, nisi propter lateralem morbum talia reijciant. istis namq; haud prorsus, ut sanguinē spuentibus, uenā aperies, sed proprijs lateralis morbi regulis & cōditionibus medicaberis, per quas ita affectus uel sanguinē detrahemus, uel non. Id uero mihi ulterius animaduertere contigit, cū librū De humorib. explanarē. inter explanandū em̄ quendā agrotū intuitus sum, qui me, ut sanguineo sputo uexatus accersit, sed quē, ita ob lateris affectū expuebat. Sputū igitur ego cōspiciens ipsum interrogauī, num aliquē dolorem

in latere sentiret: ipse uero exiguū se dolorē percipere falsus est. talis autē erat eius habitus atq; uires, ut si sanguinē expuisset, quoniā morbi magnitudo urgeret, ad secunda uenae auxiliū accedere ausus essem. Sed cū morbus lateralis mitis admodū foret, necesse nō fuit. ideo neq; id genus remedijs adhibuimus, atq; euidenter hominē hunc, lateris morbo laborare cognouimus, & alijs huic morbo cōgruentibus remedijs citra uenae sectionem subleuatus est. mitissimi enim illi sunt, in quibus cruenta sputa eijciunt. porro quidam interpretes uocē illam impedimentū finī antescritae clausulae adijciantes, hanc modo propositā ita legūt, in cruenta spuentibus tēpore, morbo laterali, bile. & aiūt, tēpus de his dictū esse, quā opportune & decenter fiant, ipsum em̄ uelle significare, in lateris morbis cū sanguinea sputa ab initio reddūt, etenim sic plerumq; cōtingit, post hāc in biliosam naturā mutationē in tēpore fieri, nā conuenientē esse ordinem dicūt, morbo laterali recte ad iudicationē tēdente, post cruenta, biliosa expui. alia praeterea quaedam ab huiusce loci explanatoribus haud fauē memoratu digna narrata sunt. Verum ego malo, ut iam nouistis, in obscuris sermonibus tēpus non cōsumere, cum alia multa in arte habeamus, in quibus utiliter nos exercere possimus.

GALENI IN SEXTVM DE

MORBIS VVLGARIBVS HIPPOCRATIS LIBRVM EXPLANATIONVM
Tomus quartus.

Vibus secundum aures iudicationis tempore genita nō suppuerauerint, his inanitis reuersio sit secundum rationem reuersionū.

reuerfione facta iterū tolluntur, & permanent. quemadmodum febrium reuersiones in similem circuitum. In istis spes est in articulos abscedere.

Secundū aures praeter naturā tumores in agrotantibus exortos eparmata nominare cōsueuit, interdum locutione integra utēs, interdum mutila, quēadmodum & nunc. esset em̄ integer sermo, si ita dixisset, secundū aures eparmata exorta agrotantibus. quēadmodū sanē & in primo De morbis uulgaribus statim ab initio primae constitutionis scripsit: Eparmata uero secundū aures multis in alterā partē uergentia. & ex utraq; aure plurimis, si ne magna febre munia sua obeuntibus. scimus autē ipsum, sicut hoc loco eparmata dixit, ita & oedemata plerumq; ea nominare. declarauimus enim omnes praeter naturā tumores ita ab Hippocrate nominari, nō, ut a posterioribus, laxos & dolore carētes, qui in totū & sine ulla inflammatione cōsistunt, meminimus autē & omnes inflammationes, & si tumore praeter naturam careant, ab hoc eodem

eodē phlegmonas appellari, sed ipso posterioris nomen phlegmones tumoribus praeter naturam attribuit, quādo cū inflammatione, & resistētia, & pulsatorio dolore constiterint. inquit igitur, cum in morbo aliquo iudicationis tēpore tumores secundum aures exorti, priusq; suppurent, inaniantur, id est, retrahant & euanescent, expectare oportet ita affectis recidiuā fore. olim uero ipsius consuetudinē sapiens didicistis, hāc uocē, inaniri, seu euacuari, ad omnia, quae utiq; cōtrahuntur, applicantis. quandoquidē ista magis uacua redduntur. accidere itaq; illis dicit morbi reuersionē, quibus parotides non suppurauerint. atq; interdum ipsas (neq; em̄ semper) denuo reuerti, auferere, ac iudicari secundum reuersionū rationem. quod idem est, ac si dixisset, perinde ut in ipsis, & secundum eosdem aliorū circuitus. spes esse autē & ipsis in articulis aliquos esse orturos abscessus. nam sapius in longis morbis id euenire dictum est. uerū hunc sermonem etiam in tertio cōmentario in librum De humoribus ad finē declarauimus. sed cū praedixerit secundum aures uidef mihi Dioscorides praepositione ex adiecta scripsisse ex hoc inanitis. & inquit, oportere subintelligi tempore, aut loco huius, post hāc ex hoc dictum esse. at si ueteres scripturas immutare liceat, ipsi licebat eā uocem Hoc, in istam, Hae uertēti a molestijs liberari.

Vrina crassa alba, qualis Archigenis in laboriosis quartanis, interdum exit, & liberat abscessu. si uero ultra hoc & sanguis de naribus profluet sauis & copiose.

Siquidem cū articulo scriptum esset, ut Graeci scribūt huic Archigenis, subintelligemus aut seruo, aut amico, aut familiari. uel si pro foeminino articulo accipiamus, aut serue, aut uxori, aut quomodolibet familiari. Sed diuersas lectiones afferre negamus, cum eadem sentētia seruatur. Et nūc iterum id pro dicendis in posterū memoriae mandetur, qd laboriosas autem febres nominet non illas in totū, quas multa motio antegressa est, sed omnes eas, in quibus aliquis laboris, seu lassitudinis sensus existit. Porro ipse in aphorismis scripsit: lassitudines spontinā nunciant morbos. Et nunc sanē arbitrandum potius est ipsi de ita laboriosis morbis esse sermonē, ex multitudine crassorū uultiosorumq; succorū multoties excitatis. quapropter ipsis per urinā euacuatīs morbus finitur. secunior autē morbi solutio est, si euacuatio die iudicatorio coepta sit. sed quicunq; neq; per urinā, neq; per sanguinis effusionē iudicati sunt, istorū morbus in abscessum desinere cōsueuit.

Cui intestinum a dextra parte, articulorum morbo laborauit. erat quietior. postquam uero id curatum fuit, erat dolentior.

Duplex & hoc loco lectio est sententiam permutans, antiquior sanē cum litera n in prima syllaba.

lab huius nominis, enteron. id est, intestinū, postea altera lectio detracta n addita fuit, ut sit enteron hoc est, alterū. uolētibus illis, qui ita scribūt, de tumoribus secundū aures excitatis hanc uocē alterū dictam esse. quēadmodum rursum scribentes intestinum de dolentibus ex intestino, aut distentione intestini laborantibus dictum esse affirmant. intestinū uero singulari numero prolatum nōnulli colon, quod uocat, esse arbitrant. alij uero caecū. qd sanē etiā facile, cū omni uinculo solutū sit, descendit in scrotū, nempe solū hoc intestinū solutū esse, cū reliqua omnia laetibus alligant, atq; inhareant, uerisimile dicitur. An uero propter ipsum in scrotū delapsū articulorū morbo laborans subleuatus sit, deinde rursum ipso ad sanitatē reuerso in eadē mala inciderit, ariolari cōuenit. uerisimilius igitur est de intestini coli dolore affecto sermonē in præsentiā fieri. par enim fuit ipsum articulorum dolore leuatū esse una quidem, quā ipse dixit, ratione; doloribus uenā non eodem loco existentibus uehementior alterū obscurat. secundā ratio est, qd humorū in artus currentiū ad colon intestinum impetus conuersus est. nōnulli autem interpretes hunc articuli morbo uexatum coxendicis dolore tentatum fuisse aiunt. atq; ideo delapso caeco intestino mitius egisse non amplius coxendice oppressa atq; grauata, iuxta Graecorū morem ischiadicū, id est, coxendicis uitio affectū, arthriticū, id est, articulorū dolore uexatū nominare uolentes. Haec uero quidē omnes hae sermonis particulae & in calce libri de humoribus scriptae sunt. iam itaq; ad eas, quae in hoc solo proposito uolumine inueniuntur, transitum faciam.

Agessij filia uirgo quidē cū esset, crebro erat spiritu. mulier uero facta diu a partu dolēs nō ualde longiori tempore onus graue sustinuit. protinus quidē in pectore quiddā concrepuisse uisum fuit, postero autem die asthmate, hoc est, suspirio laborauit, & dextra coxēdix indoluit. Hae cū doleret, tūc & suspirio uexabatur: dolore sedato, tūc & suspirium sedabatur. spumātia excreabat. Incipiens autē florida, consistens uero uomitui bilioso tenui simile erat. dolores autem praecipue, cum manu laboraret.

Ipsū plerumq; spiritū respirationem uocantē audiuius, quare & foeminam crebro spiritu, quae crebro anhelaret, dictam esse putandum est. sed quibuscunq; admodum increbuerit haec difficilis anhelitus species, asthma & orthopnea, id est recta spiratio affectus iste nominatur: quādo uel delictet sine febre cōstiterit, aut crasis & lentis humoribus spiritus itinera obsidentibus, aut aliquo crudo tuberculo in pulmonibus excitato. haec cū & antea agere spiraret, a partu dolore passa est: porro si nihil de anhelitus difficultate locutus ipsam pollentem euasisse dixisset, uerisimile esset ipsum uelle, in toto corpore mulierē hanc lassitudinis

dinis sensu affectam esse, cum uero ipsam crebro esse spiritum dixisset, iure quispiam, dolorem in pectore excitatum esse ipsum dixisse opinetur, qui cum modicus esset, & aliud quoddam eiusmodi symptoma accidit, cum uidelicet graue quoddam manibus tolleretur, protinus quidem in pectore quendam strepitum sensit disrupto, ut par erat, tuberculo. Sed postero die liquore in tuberculo antea incluso ad arteriam usque asperam dissipato, & anhelitus frequentiam increuisse accidit, neque amplius simpliciter crebrum esse anhelitum, sed in illum iam affectum euasisse quod asthma, siue suspirium appellatur, paulatim uero humore hoc excreato mulier ista perfecte ab anhelitus difficultate libera fuit, hac tenus nihil in dubium uertit, sed omnia iusta de causa facta sunt, ceterum propter quid affectus pectoris & coxendicis una exacerbabantur & mitescebant, haud iniuria quispiam quæsiuerit, cum nulla pectori cum coxendice, sed cum genitalibus membris affinitas intercedat, fortasse igitur imbecillior coxendicem habens dolore affecta est, nonnullis superuacuis humoribus eodem tempore in ipsam delapsis, neque enim in membris naturalis societate habetibus hic uitij consensus factus fuisse apparet, nonnumquam imbecillioribus membris uexantium humorum copia suscipere prius festinatibus, sputi autem reiecti qualitas humoris infestatis naturalis indicabat, spumas enim sputum, pituitosum succum significat, floridum uero, sanguinem abundare: quædammodum, pallidum pallidum ac flauum uocatam bilem; eodem modo & nigrum, nigrum, Multoties uero supradictum est, cum simpliciter Hippocrates bilem dicit, pallidam & flauam uocatam bilem significare, quoniam plus, quam alia bilis genera, colore suo inficiat. Etenim æruginosa bilis uomit, & subrubra, & atra, & obsecura. At quod in extrema clausula scriptum est, ipsam, cum manu opera uteretur, magis dolere, ad uitij consensus ostendendum adiectum fuit, olim uero & in alio sermone audiuitis, cum pectoris partes superiores circa primum & secundum costarum interstitium patiantur, rationabiliter manus in consensus affectus adducit, neruis ab his ipsis interstitiis ad eas peruenientibus, Verisimile quoque est & a dextra pectoris parte, quando graue illud onus sublatum fuit, aliquid ruptum fuisse, & idcirco e regione dextræ coxendicem affectam esse. Quod si, cum mulier onus tolleretur, neruis passis pectus manus noxam participauit, uerisimile est in ea maxime parte ipsum fuisse affectum, unde nerui ad manus pertinententes expullulant.

Hanc abstinere ab allio, sue, oue, boue: in agendis uero a clamore, excandescencia.

Diuersæ & in hac parte lectiones fuerunt, nonnullis primam dictionem in datiuo casu scribentibus, huic atque ita legentibus, huic abstinere allio, sue, oue, boue nonnullis dimissa uoce, hanc a uerbo, abstinere incipientibus, omnes uero subintelligendum esse censent, uisum fuit nobis ipsam medicamentibus, uel consiliuimus ipsi unumquodque istorum condocere, atque ideo de uaria lectione laborandum non est,

sed cuique quod placet, scribere permittendum, dummodo eadem sententia retineatur, posthabita igitur de uerbis curiositate, ad res, quæ precipiunt, transeamus. hæc sane prædictæ mulieri, & alijs scilicet perinde affectis expediunt ab allio, & suillarum, bubularum, ouillarumque carnium esu abstinere, harum quidem, ut ualidatius & ægre coctilium, alij uero ut acris & corroden- tis, a clamore autem, utpote qui non solum prius rupta uasa amplius dilacerare, sed etiam nihil dum malum in instrumentis spirabilibus passa dissipare possit, tensionem quandam, caliditatem & inflationem in ipsis efficiens, manifestum est etiam hac ab Hippocrate explorum instar dicta esse, consulit autem ab omnibus difficulter coctilibus, ab omnibus acris, ab omnibus prauum humorem creantibus, ab omnibus præterea uiolentam quandam tensionem instrumentis anhelitus inferentibus abstinere.

Cui in capite depascebatur tumor, primo alumen combustum utile fuit, habuit alij priorem abscissum, forte quoniam os abscissum erat, uicesimo die recessit, supra aurē in summo ad uerticem uulnus erat.

Nonnulla ex ita scriptis forsan ipsi scriptori ad remanentiam faciebatur, sed nobis in hac incidentibus haud satis evidens ex ipsis fructus percipitur, narrat enim cuiusdam in capite exedens ulcus primo a combusto alumine ad melius fuisse redactum, & illi eidem alia in parte abscissum fuisse, ubi & os postea seunctum fuit, adscripta est etiam capitis affecta pars, sed rem adeo raram, & nullum præceptum scripsit nuda ea, quæ euenerunt, persequens.

Membra habet canis similia, maiora autem ex medianis membris suspensa sunt, hæc uero ex neruis a dorso in uentrem.

In aperto est hæc ipsum sibi ipsi remanentiae causa scripsisse, quæ ad disseccandorum corporum præcepta pertinent, homo enim similem canem habet membrorum naturam, sed ipsa maiora esse dicit, & ex mesocolis, id est medianis membris dependere, ueluti si ex mesenterijs dixisset, communius est enim hoc nomen mesenterij, pressius autem mesocolon, tale uero aliud de ieiuno intestino aut alijs gracilibus nomen non reperitur, nam medioieiunum, aut id genus aliud nemo unquam dixit, continui quidem laces sunt tenui atque crassorum intestinorum, nihilominus distinctiones quædam propriæ apparent: ac præcipue per uenas in ipsis positas separantur, una siquidem propria uena in gracilia intestina laces deriuatur, item in crassorum laces, quos cola nominant, altera propria delabitur, simul cum utraque uena arteria quoque discurrere. Vinculum autem lactium, quo uidelicet suspenduntur, perinde est, atque mesocoli, continuum enim totum, ut dixi, ad unam quandam lumborum uertebra post septum transuersum positum peruenit, hæc autem sub uentriculo est, hoc autem uinculum totum neruo simillimum est, quauis eiusdem cum ligamento materia sit. Quæcunque enim ex ossibus

ossibus orta ex æguia corpora, similia neruis sunt, a uerbis enumeratur, de quibus iam singula proponentes loqui aggrediamur, ut munde parare pocula, aut esculenta. Multos multoties medicus ægrotanti potus & cibos offert, contra, quod oportet eos præparans, iubet autem eos munde parari, & in quibusdam codicibus uice huius particula, *καθαρώς*, id est, munde, *καθ' αὐτὸς*, legitur quod idem significat, id uero sit, primo, si uascula, in quibus potus cibique feruntur, nihil fordis habuerint, secundo si nihil aliud eorum, per quæ laboranti necessaria ministratur. Sæpius enim uasa cibos & potus continentia mundissima erunt, illud uero, quo frigidam seruus aut calidam feret, conspicat aspiciet, quæadmodum & aliorum uasculorum ad ministerium pertinentium quodpiam nonnumquam immundum cernitur. Ad hæc & ipse medicus in primis & maxime manus quæ purissimas habet & faciem & pilos in barba & capite, deinceps & alias corporis partes, quæadmodum & uestem nitidam, quæ inuenitur (inquit) ægrotans. Hæc ipsa inquam, & ægrotantis curam habentes, & reliqua omnia, quæ in ædibus, ubi ægrotat, sunt, ita habento, ut istorum nihil ipse iniucunde & tristi animo conspiciat, Quinetiam & ex ministris illos plane adesse, quibus maxime delectatur, & ex gubernantibus eos, qui gratissimi sint, apud ipsum commorari decet, alios uero aut numquam eius cubiculum ingredi, aut non diu ante oculos eius uersari. Hæc quidem curiose explorans medicus ipse conficiet atque disponet, nonnulla uero & absque indagatione sponte dignoscuntur, sæpius enim inspectate ægrotum atque curante medico seruus aliquis ingressus certum quendam hominem uenisse nunciavit, qui ipsum uisere ac salutare cupiat, tum protinus hoc auditæ ægrotans nonnumquam lætari uisus est, nonnumquam uero magnopere contristari, tanquam ab homine ipsum non uere amate, sed fingente, molestiam passurus sit, atqui tunc medicum oportet, cum quis ingressus est, quæ laborans non libenter aspiciat, paulo post aliqua uerisimili ratione quiete ægrotum conferre dicere, & hac de causa omnes, ut ab eo recedant, præcipere, constat enim quod tunc una cum non amicis amici egressi haud ita multo post denuo introire poterunt, huiusmodi sane spectacula ægroti mentem modo exhilarant, modo contristant, non secundum uisum sensum proprie, sed interius in animo, ceterum quædam uisilia ratione uisionis ipsius iucunda sunt: quæadmodum & olfactilia & gustatilia & audibilia & tactilia proprio quodque sensui uoluptatem afferunt, attamen non est in omnibus istis æqualis oblectatio, siquidem alij alios & colores, & figuras, & flores, & stirpes, & germina, & picturas contemplantur aliqua ut tristitia, aliqua ut iucunda contemplantur, oportet itaque medicum ab ægrotanti familiaribus percussatum, quibus ipsi delectentur, hæc iubere in cubiculo, ubi iacent, inferri, Quæcunque autem mollia tanguntur, secundum ipsam solam nudamque tactoria sensationem iucunda sunt, quæadmodum rursum flores, stirpes, & uariæ gata, aliæque omnia supradicta solâ oblectant uisionem,

Laborantibus gratia, ut munde parare pocula, aut esculenta, quæ uidet, molliter, quæcunque tangit, alia non ualde lædunt, aut noxa non inemendabili, ut frigida, ubi hac opus est.

Quæ medicum laborantibus grata concedere, aut quæ non concedere oporteat, hoc in uolumine per se nobis contemplantibus abunde erit, quemadmodum de alijs omnibus facere consueuimus, nam cum semel aliquid exacte edocuimus, nunquam iterum in alijs locis uniuersum repetimus, sed per capita duntaxat perstringimus. Dicitur sane in aphorismis est ad hanc rem aliquid, ipso ita scribente, paulo deterior potus & cibis, sed gratior melioribus quidem ingratis autem, magis porro primo intuitu laborantibus aliquid oblectamenti causa gratificans, non tam re uera id faciens, omnia enim libentius atque suauius, assumpta, & si paulo deterior natura sint melius concoquimus, longe uero utilissimum ægrotis est, assumptos cibos & potus recte confici, & in alimoniam corporis uerti. At in proposita oratione alterius generis, atque rei mentio non facit, per quæ medicus nequaquam morbum exasperans, ægrotis oblectationem uoluptatemque affert, ut cum immature lauare, & bibere, & fructibus, quibusdam uesci, aut frigidam potare permiserit, interdum enim cuiusque doctorum tempus idoneum atque utile postero die fuerit, ægroti uero medicos die unum præuertere cogunt, nonnulli præterea ægrotantibus ista plerumque facile concedunt, ut plus lucri faciant, eorum cupiditatibus morem gerentes, uerum hæc profectio non secundum artis documenta præstantur, quod in aphorismis autem dictum fuit, & quæcunque hac in parte recenset, utiliter laborantibus medici præstantissimi largiuntur, istorum autem, quæ nunc deinceps ab ipso scribuntur, usus est, ut ægrotantes medicis magis obsequentes reddant, nam quos libenter aspiciunt, illis magis obtemperant, quapropter mater & pater filio cibos fastidienti suaserunt ut seipsum ad eos assumendos impelleret, cum nullus alius id persuadere potuisset, ita quoque filius patri suauis & matri, & frater fratri, & amicus amico. At illis, quos non libenter uident homines, etsi utilia consulant, obedire tamen recusant, adhanc igitur ægroti obedientiam coparandam Hippocrates dicebat, & predicationes nobis esse utiles, atque omnino ægroti admirationi esse medicum: Ita sane & apud nos Pergami adeo sanatos ei obsequentes cernimus, illis plerumque per quindecim integros dies ut a potu penitus abstineant, imperant, qui profecto nulli medico id iubenti obtemperassent, nam ad ægrotum omnibus iussis obedientem reddendum magnam uim habet, si pro certo sibi persuaferit magnam inde utilitatem prouenturam, in his ponuntur ea, quæ in propositis

adificiemus igitur quæcunque eiusdem generis cū ante dictis sunt, dimissa uero tanquam manifesta fuerunt. duorum enim sensuum uisus scilicet ac tactus solū meminit. At tu olfactū adijce, gustatū & auditū, & secundū auditū, quæadmodum & in uiso, diuidito, nonnulla quidē ipsū sensum solū delectantia, ut suauis uoces: aliqua auditū atque animū cōturbantia, ut cū tristitia nunciant. ē contrariū alia quædam oblectant & exhilarant, id sanē & uulgius omne haud præterit, nihil eorū, quæ tristī animo æger auditurus sit, ipsi renūciare debere. quæadmodū cōtra omnia ipsū uehementē oblectatura renūciari cōuenit, quin & aliqua falsō adijcēda sunt. in sequenti sanē particula nonnulla eorū, quæ & hic omīssa fuisse uidebatur resumens addit, alia proscriptio hæc est aliarū, quæ dicēdæ sunt, gratiarū. nam cū prædixerit, laboratibus gratiæ, deinde inquit, mūde parare poculenta aut esculenta, ac deinceps de omnibus, quæ uident, postea de tactui iucundis sermone habito, præter dictas, alias se dicturū gratias pollicet. quas paulopost auditurus es. porro quidā hanc proscriptiōem, alia, de exemplaribus penitus exemērit. aliqui uero nō in fœminino genere cū diphthongo, æ, scribunt, sed dempta litera e in neutro uocato genere. Alia nō ualde lædunt, aut noxa non inemendabili, ut frigida, ubi hac opus est. non ualde lædentia interdum uehementer ipsa cupiētibus exhibēda sunt. quandoquidem nisi acceperint, medicū sunt osuri, & auerſaturi, & nullum eius præceptum obseruaturi. igitur necesse interdū est quædam illis exoptata cōcedere, nisi magnū sint detrimentū illatura. prædicto autē, ab his ægrotū læsum iri, teque ipsi gratificandi causa ea cōcedere: sed in posterū te uicissim ab eo petere, ut in reliquis obedientem sese exhibeat. noui em̄ quosdam ex ea medici liberalitate obsequentiſsimos euasisse. hoc sanē modo & ego multoties frigidā aquam in illis morbis exhibui, in quibus die uno post eius usum requirebat. id solū ægrotati gratificatus, ut optimū scilicet propinandi tempus preuenerim. similiter uero & de balneis, uino, atque id genus omnibus me statuisse memini. uerum si morbus nec die uno post, neque prorsus unquam ullo istorum egeat, ægroto nequaquam concedendū, exigua enim noxam futura posthac languentis obedientia emendare poterit. noxa uero adeo magna, ut extremū periculum inferat, aut morbū in longū tēpus producat, non itidem deleri & in pristinū redigi poterit. scribitur etiam proposita clausula per alia uerba, uno quidem modo sic: sed & ualde nocere, ut frigida, cū opus est uoce hac, *Βλάπτει*, id est, nocere habente in fine, & hæc quidē lectionē ueteres explanatores agnoscunt. alterā quoque in alijs exemplaribus detracta, u. litera ita se habentem inuenies: quæ non ualde nocent, aut non facile emendabili noxa: ut frigida, ubi hac opus est. uult autem proposita oratio: aut non facile emendabili noxa: ea significare, quæ nō cito remedijs cedere queant, ut impressa iam lēſio remoueat. ceterum hac de re, quæcunque prius

A dixi, reminiscētibz, nullam aliā præterea nouam explanationem poscere conuenit.

Introitus, sermones, figura, uestis ægrotanti, tonsura, unguis, odores.

Ex istis omnia reliqua proculdubio ad medicū referuntur, sed inter ea uox hæc posita ægrotanti dubitationem quādam excitat. Vnde quidam ea penitus detracta sese nequaquam eam inuenisse scriptam simularunt, sed uetustissimi interpretes hæc quoque lectionem agnoscunt. uerum singula dicta particulatim prius contemplati, fortassis aliquod uerisimile ad ipsam interpretandam nacti erimus. ac primo introitus medicorū ad ægrotantē, quoscunque ipsi gratos faciunt. siquidem nonnulli ægrotantes a sepius uisentibus affici se molestia opinantur, alij contra crebro se inuisi ualde letantur. quidam autē medici sunt, qui eō usque insaniant, ut etiam in dormientiū conclaue strepentes pedibus, aut uociferantes introitū faciant, ob quæ expergefacti ægroti & illis irascuntur, & ualde se lætos esse conqueruntur. hæc igitur omnia prouidere solertē medicū decet, ut neque nō in tēpore accedat, neque cū multo strepitu, & elata uoce, aut incessu, aut aspectu, aut aliquo prorsus huiusmodi incoro. sermones, inter præcipua sunt, & isti cū ægrotantibus a medicis recte aut non recte habiti. quidam enim sermones summe fatui sunt, tales sanē, qualē Zeuxis a Bacchio scriptū esse testatur. Callianacta enim fuisse Herophileum in commentarijs de Herophilo & eius sequacibus. iste ægrotanti cuidam atque dicenti, moriar, hoc carmen respondens succinuisse fertur. Pulchra stirpe micans nite te Latona creasset. Alteri quoque, moriar, dicenti, respondisse. Et Patroclus obit, te qui præstantior ipso. ceterū quidam huiusce tempestatis medici, & si moderatiores Callianactæ sint, aspere tamē & ipsi erga laborantes se gerunt, adeo ut odio ipsis sint. sicut aliqui ē cōtrario seruiliter adulantes ob id ipsum contemptui fuere. quemadmodum autē ægroto medicum odiosum uideri non conuenit, ita neque contemnendū. sed humanus, moderatus, iucundusque cum sit, grauitatē etiam seruare debet. nisi enim medicum æger ut deum quædam admittit, nunquam illius præceptis obtemperauerit. Antiquissimū igitur fuerit, neque adeo medicū se submittere atque adulari, ut sui contemptū pariat. neque rursum perinde, atque Callianactæ, se rusticū atque asperū exhibere. id fiet autē, si & aspectu, & locutione, & omni corporis habitu medici grauitatem retineat, ægrotantemque his, quæ ipse præcipiat, morē gerere edoceat. sermones uero multiformes sunt, tibi exēpli causa aliquē proponere me nō piguerit. poterit sanē medicus a proœmio uerisimile exorsus ea deinceps ægrotanti recensere, quæ in hæc rem ab Hippocrate tradita sunt. primo quidē in aphorismis ita dicēte, oportet autem nō modo se ipsum exhibere ea, quæ oportet, facientē, sed etiā ægrotantē & exterius assistentes. & in primo De morbis popularibz. Ars per tria, morbus, ægrotus, medicus

medicus. Aduersari morbo ægrotum unā cum me dico oportet. cumque tres sint, medicus, morbus, & ægrotus, si medicum solum cum morbo pugnantem ægrotus deserat, uel etiam ad morbum transfugies medico repugnet, medicū a morbo superari continget. at si morbo relicto ægrotus medico subsidium contra illum ferat, duobus hominibus contra unum morbum pugnantibus futura uictoria maxima pars est. sicut ē contrariū desperandum penitus sit, si æger a morbo stans medico aduersetur. solus enim ipse relicto a duobus hostibus expugnari poterit. id exemplum tibi satis esto, a simili multos id genus alios excogitare potenti, qui a medicis cum ægrotis haberi solent, non solum autē sermonum a medicis cum ægrotis habendorū talem esse sententiam conuenit, sed etiam uocis magnitudinem, & tonum, & omnē actionem sententia respondere sermonū. Quod si quis cum eruditio uiro colloquatur, ne solocisinis barbarisquetatur, caueto. nam & ex hoc medici ægrotis spernendi uidentur. figura. Et figurā corporis totius in introitendo atque sedēdo medicus neque humilem præ se ferat, ut contemptum mereatur. neque fastu quodam atque superbia turgentē. quidam enim extēti ac patentes introeunt ac sedent, nonnulli adstricti & compressi, alij uero proni atque abiecti. itaque omnes excessus deuitandi sunt, & inter eos mediocritas esse tentandum est. Quod si nonnunquam (raro tamen id euenit) æger humilitatē & abiectionem quandam amare tibi uideatur, a mediocritate ad humiliter te descendere, humilioremque teipsum effingere satius fuerit. At si ē contrariū sese habeat, & tu contraria paulū a mediocritate naturali conditione ad alterutrū latus declinans facito, uestis & ipsa eadem ratione mediocritas esto, neque ualde sumptuosa, ut arrogantia indicet, neque sordida et nimium uilis. nisi si æger ipse immoderatus aut pretiosa uestimenta amet, aut sordidis oblectetur. tunc enim a mediocritate ad illud quod ægroto magis placeat, descendito, quatenus languenti quadrare coniectura assecutus fueris. Hæc appellationē ægrotanti reliquis interiectam obscuritatem offundere supra dixi. at si initio sermonis aut in fine posita foret, nihil planē dubitationis attulisset. omnia hæc scilicet, ut ægrotanti iucundiora sunt, a medico esse faciēda, introitus, sermones, figuram totius corporis, uestem, tonsurā capillorum, unguū decentem modū, odorē. etenim in introitu alius ad alium ægrotantē, ut paulo ante posuimus, modus est. In sermonibus similiter. nonnulli enim medicis fabellas narrantibus delectant, nonnulli eos fastidiunt. aliqui grauibz & serijs sermonibus gaudent, aliqui facietis & lepidis. & de figuris. siue actionibus corporis, & uestimentis quonam pacto iucundiora ægrotanti conijcere oporteat, supra cōprehensum est. tonsura capillorū. tonsura naturaliter quidē optima fuerit, si capitis sanitatē cōseruet. alij enim alia tonsuræ species conuenit. ægrotis uero nō omnibus idem tōsuræ genus placet. hoc igitur te quoque cōsiderare oportet eius quem medicaris, rationem habentē, quemadmodū Antonino Com-

modi patre imperate omnes eius familiares faciebant ad cutē usque detonsi. Lucius uero eos mimos appellabat, & iccirco rursum qui cū ipso uersabantur, comā nutriuerūt. Ungues, quātas medicis unguis esse oporteat, ipse in libro De officio medici uulnerarij edocuit, illud addēs ipsarū decentē modum aspectibus esse iucundū. De unguibus autē scabie. aut aliquo alio id genus uitio affectis, quæadmodum & de pilorū capitis affectibus alopecia scilicet & ophiāsi, neque sermo faciēdus est. hæc em̄ ut iam præter naturā medicū pati, sicut & morbū articulare uehementiorē, & aliquod eiusmodi aliud turpissimū est. odor, porro totius corporis odor & oris præcipue, nonnullis quidem natura putidus est, sicut alijs quibusdā suauis. nonnunquam per incuriā teter odor fit. cum medici nihil errare se putant, si cepas, aut alliū redolētes ægrotos inuisant. Quinto sanē cōterraneo nostro Romæ medicū id cōtigit, a prandio diuinitē quendam ac præpotentem hominē uini odorem uehementē spirans uisitauit. æger itaque cum capitis dolore magnam febrem habens, atque ideo uini odorem exhalantē ægre ferēs Quintū, ut longius aliquāto recederet, orauit, quoniam uinū immoderatus redolēs ipsum contristaret. Et hæc quidē ægrotus humaniter admodū dicere uidebat. at Quintus ipsi stolidē respondens, odorem ut equo animo ferret, præcepit. nam & se quoque ægrotū ex febris male olentē sustinere dicebat, multū autē interesse febrem nequis an uinū redoleret. Alter fuit medicus in nostra Asia, cui axillæ adeo tetrū odorem expirabat, ut uir nullus elegantior eius accessum ægrotans ferre posset. oportebat igitur eum prius suo ipsius symptomati mēderi, atque ita ad alios curādos sese accingere. nā & si, ut hircis, ingentius putor inſit, ad mediocritatē tamen quandā redigi potest. rursum hæc mediocritas quotidianis inpersiōibus uirosū odorē temperantibus obtundi poterit. Alius igitur quidā os naturaliter putidū habēs, eius putorē & purgatione & medicamentorū ad id faciētiū potu mitigabat, atque quotidie aut amomi, aut solij malabathri, aut aliorū id genus odoratorū in ipsum paucillū quiddam conijciens, ita ex adibus proficiscebatur.

Aqua elixa, hoc quidē ut aerē admittat, hoc uero, ne plenum sit, & operculum habeat.

In quibus affectibus, aut cuius utilitatis causa aquam elixare aut quācunque, aut uitiosam tantum cōueniat, in uerbis istis declaratū nō est. quamobrem neque ullum ex ipsis iuuamentum percipimus. uidetur nanque Hippocrates, sicut alia multa in his libris quærēdi magis causa, quam in uulgius edendi, adnotauit: ita hunc quoque sermonē cōscripsisse, nobis quidē imperfectū, sibi uero ipsi ad reminiscētiā integrū. at si nobis ipsis hūc nodū explicandum proponētes, qualem aquā prius elixare cōueniat, atque ita deinde refrigeratam bibere, (siquidē ipsam frigidam bibere uolumus) & cōtra rursum quam calidā aquam bibere uolētes haud perinde

elixabimus, sed huic operculum facientes uasi, in quo calefacta est, magnitudine respondens, illi uero nullum tegmen imponentes, sed calente aquam in nudo detectoq; uase sub diuo expositam dimittentes, quæremus deinceps qui affectus calidas, quæue frigidas aquas postulent, nos quidem utile aliquid inueniemus, nihil tamen ad inuentionem
 * ex propositis uerbis proficiemus, quando quidem initium nullum clarum habeant. quocirca & non nulli & ipsa cum supra positis copulant, ut Artemidorus uoluit cognomento Capito, sed plurimi ipsa ab alijs separantes sola considerant. Igitur si cum antepositis coniungantur, huiusmodi eorum sensus erit, laborantibus gratiæ ut munde parare aut poculenta, aut esculenta & cætera quæ deinceps dixit Hippocrates, deinde post ultima uerba: Aqua uero & ipsis interdum frigida propinanda, cum aut offensam prorsus nullam, aut perexiguam ex eius potu fore metuamus, deinde sibi ipsi ad reminisceniam, ut aiunt, deinceps modum ipsius præparandæ tradidit, fortasse nequaquam uolens fontanam aquam prius quam incaluerit, exhiberi, fortasse uero & aliquam distinctionem nactus quibus calefacta prius et mox refrigerata, aut quibus ommissa calefactione potui danda sit, aut forsitan optimam aquam non elixam, uitiosam uero elixam præbere uoluit, fortassis etiam optimæ aquæ duplicem refrigerationem prodiit, unam quidem quam circumplectens aer efficit. Porro in Alexandria totaq; Aegypto ipsos aquam in testaceis quibusdam uasis hoc modo refrigerare cõpexi. occidente sole aquam prius calefactam in uascula fundebant, deinde sublimè totum hoc uas in fenestris uento aduersis, ut ibi per totam noctem refrigereretur, suspendebant, postea ante solis ortum uas humi depositum frigida aqua circumfundentes, frigida etiam folia toti circumdabant nonnunquam uitium aut lactuæ, nonnunquam uero & aliarum id genus herbarum, ut ea quæ sub nocturno aere acquisiuerat, diutius permaneret frigida. multo uero magis ad huiusmodi apparatus, cum optimæ aquæ ipsius facultas non esset, homines deuenere. Dico autem optimam aquam & omni uitio carentem, quæ neque limi quicquam habet, neque male olet, & gustantibus nullam qualitatem præ se fert, quædam enim alienas qualitates permixtas habent salis, aut nitri, aut sulfuris, & bituminis, et aluminis aliorumq; id genus, in quibus omnibus melius fuerit, quemadmodum legumina multa prælixantes idonea esui præparamus, & olera, & fructus, & animalium partes, eadem ratione & aquam prius elixatione ad meliorem naturam permutantes ita propinare, præterea & ob alium sanè usum aquam præcalefactam refrigeramus, etsi neque sapore, neque odore malo deprauiata sit, atque oculis mundissimam sese offerat, quando in uentriculo ipsam diutius cõmorari, aut percellere, aut inflare, aut degrauiare uentriculum perceperimus, sunt enim profecto et id genus multa, quarum præcipue ab optimis aquis discretionem Hippocrates mihi scripsisse uisus est, ubi inquit:

Aqua cito incallescens, ac cito refrigerescens, leuissima, neque in lutosiis, aut male olentibus, aut quipiam medicamentosum gustatui imprimentibus huiusmodi signum usui esse potest, quod omnibus notum apertumq; est, sed in illis quæ omnibus hisce qualitatibus careant, alterum uero ex aeris corrupti missione aquæ uitium inest, aut aliud quodpiam ipsi aquæ ingenitum ab ignota causa proueniens, in his quidem supradicta nota optimam diiudicandi instrumentum est, neque enim id genus aquæ cito calefiunt, aut refrigerantur, alterum quoque in dictum huic simile ab olentibus, aut leguminibus, aut fructibus, aut carnibus, aut radicibus in ipsa aqua incoctis accipitur, siquidem in optima aqua celerrime, in uitiosa tardissime elixantur, uocantq; huiusmodi uitiatas aquas ueteres quidam indomitæ siue crudas, perinde ac ipsa legumina, quæ difficulter uixq; elixantur, ob has itaq; utilitates nonnunquam præcalefactam aquam refrigeramus. Quin & ipsam calidam bibitur, cum aut lulentia, aut limosa, aut foetens est, hunc in modum præparamus, nam præcalefacta cum refrixit, tunc euidenter putorem, quem ex putredine plerumque contraxerat, abijcit: omnisq; pars terrea facile subsidet, quæ cum tota aqua prius quam incaluisse, minutatim permixta, unaq; cum ipsa epota haud contemnenda cladem infert, & maxime quibus renes, aut uesica progignendis calculis obnoxij sunt, ac sub diuo quidem non aquam modo calentem, sed etiam alia quædam exponere istius separationis causa medici mihi excogitasse uidentur, nam quæcumque ex diuersæ naturæ materijs constant per minutas particulas missione conflata hæc post calefactionem refrigerescencia facile dissoluuntur, sed statim ab elixatione antequam refrigeretur, adhuc motione agitur, atque ideo omnes eius particule permixtæ sunt, sed ea refrigerata, graues ac terreae fundum petunt, leues superfluitant. Itaq; si cum prædictis, in quibus scripsit Hippocrates, laborantibus gratias, de aquarum coctura sermo copuletur, & ipsius utilitas euidenter est, atque id quod dicitur, quale nam sit, exquisitè fortasse inuenierimus, sin autem à prædictorum continuitate modo proposita uerba diuellentes separatim contemplemur, plenus dubitationum sermo erit, prius igitur ipsum, ut superioribus annexum explanabimus, dicentes, aquam in ipso præparationem, frigidam potaturis innoxiam significari, quam & ego sæpius facio, cum ægotanti alicui frigidam aquam prebiturus sum, neque mihi fontis aqua bona scatentis facultas est, Romæ namque, sicut & multa alia in ea urbe eximia sunt, ita & fontium elegantia ac multitudo est admirabilis, nulla foetidam aquam, aut medicatam, aut turbidam, aut asperam crudamq; effundente, sicut neque Pergamæ in patria nostra, in multis aut alijs urbibus, haud pauca deprauiatae aquæ reperiuntur, illæ sanè quæ ex tiburinis montibus per lapideas fistulas in Romanam ciuitatem deriuantur, alijs quidem uitij carætes, crudiusculæ tamē sunt, ut neque celeriter calefiant, ut urbani fontes, neque refrigerantur

rentur, neque celeriter in ipsis, ut in fontanis aquis, quæcumq; inieceris, elixantur legumina, & olera, & carnes, ex his autem alia alijs in locis multo crudiores sunt, & ab ipsis indigenis dure grauesq; nominantur, quod uentriculum infestent, & à potu onus quoddam plures percipiant, nam ferè & alias multas causas quicquid efficientes ab effectu denominare consueuerunt, sic igitur & huic contrariam aquam optimam laudantes, leuem & mollem appellant, cæterum omnia hæc enarrata cognita quidem utilia sunt, sed nihil ipsorum proposita uerba docent, neque sine ostensione, neque cum ostensione, neque breuiter et obscurius, neque dilucide ac prolixius, satis igitur mea quidē sententia fuerit omnes huiusmodi sermones integros præterire. Quam obrem si Hippocrates, quo pacto aquam potui frigidam præparare oporteat, tradere proposuit, huiusmodi erit uerborum sensus, si aquam prædicti usus causa elixemus, aut nihil uasculis, in quibus elixatur, super imponemus, sed elixatam aquam in aere ambiente libere uersari permittemus, aut e contrario aliquo operculo uasculum integentes aerem excludemus, rursum uero hæc ipsa, aut inter elixandum, aut ab elixatione inter refrigerandum fieri debere intelligere possumus, sed in refrigeratione intelligi credibilis est, in elixatione uero incredibile, neque enim docere possumus, cui nam usui inter elixandum aer ambiens futurus sit, aut elixatas aquas attingens, aut easdem ne attingat, exclusus, sed in refrigerando post cocturam, ubi alicuius putei, in quem uasculum demittamus, nobis facultas est, aliquo tegmine uasculum claudere, atque undiq; diligenter obstruere necesse est, ubi uero puteo caremus, detectum uas, ut frigidum aerem admittat, relinquere cõuenit, cæterum non nulli explanatores uerba hæc à superioribus distincta legenda esse censentes, Hippocrati de contaminationis aquis sermonem esse aiunt, de quibus illis maxime, quæcumq; ob aliquam terream admixtam materiam huiusmodi sunt, mensuram autem temporis cocturæ eam esse oportere, ut eousq; scilicet elixentur, donec pura fiant atque aerem extrinsecum si admittant, perspicue, ob huius enim admixtionem, non ex se, optimas aquas splendidas appareasse uerant, de rerum natura sermonem aggredientes, cuius ipsi nullam rationem assignare possunt, splendida namque pura aqua conspicitur, non aliqua splendida luce extrinsecus in ipsam incidente, sed ab occurrente lumine permutata, quemadmodum & aer neque ipse ex propria natura lucens; alioqui & noctu omnino splenderet, uerum summos eius fines solari radio feriente totus, cum sit sibi ipsi continuus, alterascit & commutatur, in aqua uero, aut aere inania esse spatia cum Epicuri & Asclepiadæ de elementis opinione concordat, Aristotelis autem Stoicorumq; placitis aduersatur, qui nullum in mundo locum esse uacuum, sed omnia corporum plena esse sibi persuaferunt, neque enim in pumice cavitates terreis corporibus interiectæ ipsis penitus uacuae uidebantur, sed in

tra ipsas aerem cõtineri testantur, in aqua quidem haud esse talem meatuum fabricam, qualis in pumice lapide conspicitur, sed quoquo uersus ipsam sibi esse continuam, rectius igitur, inquit, est putare dictum esse ut aerem suscipiat, de uase non operculato, nam quod deinceps scriptum est, dictam explanationem non admittit, ita se habens, non plenum autem esse, & operculum habere propositis sanè uerbis opponitur, quæ sunt hæc aqua elixata hæc quidem ut suscipiat aerem, nam secundæ particule subsequenti, quæ uas contextum esse uult, Verba hæc aduersantia operculum uasi prorsus interdicunt, idq; significauit Hippocrates scribens, hæc quidem ut aerem suscipiat uas enim operculatum aerem excludet, detectum uero facile suscipiet, At in aquis à frigido aere refrigeratis id fieri nos dicere satis liquet, quemadmodum Alexandria facere consueuerunt, ubi uero fluuijs rapide labentibus coctam aquam subijciunt, tum uas aliqua ex parte inane esse melius fuerit, quo aer inter operculum & aquam in uase positam contentus ipse prius refrigeratus sit, deinde attractu uicinæ aquam refrigeret, ut enim aqua facilius, quam omnia terrena corpora calet atque frigescit, quippe cum illa tenuitate partium superet, pari ratione et aer, quam aqua, admirandumq; mihi planè fuerit, nisi quispiam huiusce rei quotidianæ euenientis experimentum sentiat, uasorum namque uinariorum quod reclusum apertumque fuerit, ut uinum facile ace scat, in causa est, sicut e contrario bene operculatum minus id patitur, Adhuc uero minus plena uasa, nam quæ aliquantum uacua sunt, quoniam aerem inclusum habent, per illum medium celerius ambiente extrinsecus permutantur, sed plena, ita ut uinum operculum attingat, per illud quidem imbecilliter admodum atque obscure eousque uitiatum, quousque sanè tegumēti densitas peruenit, inuenies itaque picata aut gypsata dolia diutius uina sincera cõseruare, sed quæ solo corio, sicut & quæ cuneis obstruuntur, breuiori tempore durant, quocirca obstructa prius cuneis aut corio dolia gypso deinde ac pice oblinunt, Hac ergo ratione cum aquam frigidissimam reddere uouerimus, niuem habentes, prius seruescæ aquæ ipsam exterius circumponemus, sed niue carentes in puteo, aut amne labente ipsam prius calefactam, ut facilius permuetur, refrigerabimus, nam quodq; prius calefactum à uicinis in se totum alterationem admittit, ob prædictam uero causam ab aere frigido aquam tangi artificiose molimur, igitur si coctæ aquæ refrigerandæ causa hæc ab Hippocrate dicta fuisse, uerisimilem explanationem nacti sumus, at si uitiosæ aquæ corrigendæ, considerare deinceps debemus à coctura iterum exorsi, quæ totam aquam biliter aquam fundens, eam ad partium separationem idoneam reddidit, permanente enim adhuc in ipsa ob calefactionem motu, aliqua crassiora corpora in ea fluitantia sublimius efferri necesse est, motu uero in totum desinente, terrea particule ingento

genito pondere descendentes, in fundo continen-
tis uasis residunt, aqua uero super has fluitabit.
Hanc paulatim in alterum uas transfundentes, ci-
tra noxam deinde uti poterimus. Verum Zeuxis
nescio quomodo initium secundæ sermonis parti-
culæ ita explanauit: Vult, inquit, Hippocrates a-
quam non innatare uentriculo, acutum scilicet to-
num secundæ syllabæ huius nominis *εμπερ* su-
perimponens, nō ut aliq̃, primæ, per ipsum uolens
non uas plenū intelligi, ut illis uisum fuit, sed uen-
triculo innatans, quod idem sonat, quod superflui-
tans. cæterum quoniam amās erga amatum caligat
cauitiq̃, iccirco nostri ipsorum amor plerunq̃ue
nos in nostris solis rebus cæcos reddit, quamuis
aliena perspicacissime contemplerur.

Quoniam ex sanguinis profluuijs aqua sub
cutanea laborant.

Horum uerborū eadem atq̃ istorū uis est, quo-
niam sanguine profuso dissoluantur. utrūq̃ enim
refrigerato corpore prouenit.

Si qualia purgari conuenit, purgantur, & be-
ne tolerant.

Nonnulli sine coniunctione & hæc uerba scri-
būt, quemadmodum & in libro Aphorismorum.
plurimi uero coniunctionem & interponunt. uo-
lentes quidem hoc uerbum, confert nos subintel-
ligere, quod expresse in uerbis in Aphorismis scri-
ptis habetur. ea uero ita scribūt, si qualia conue-
nit purgari, purgantur, confert, & facile tolerant.
Hoc uero loco cōiunctionem & additam indica-
re aiunt, quod præter id q̃ ipsi confert per purga-
tionem facta inanitio, facile quoq̃ eam tolerant,
siue nobis purgatoriam medicinam exhibētibus,
siue et natura ipsa ex corpore infestos humores de-
pellente euacuatio fiat. nam purgationes appella-
re consuevit Hippocrates, non solū à medicamen-
tis, sed etiā à natura factas, Thucydides autem &
euacuationes in morbis impetu naturæ per sym-
ptoma ratione morbi euenientes, purgationes &
expurgationes appellauit, ita dicens: & expurga-
tiones bilis omnes, quæcunq̃ à medicis nomina-
tæ sunt, acciderunt. hæc uero ab ipso in pestilentie
narratione secūdo historiarū uolumine dicta sunt.

In Aeno legumina edentes assidue scemine,
mares cruribus imbecilli euadebant, & perma-
nebant. uerum etiam eruum comedentes, ge-
nuum dolorem contrahebant.

Euidenter uigilās calidior exterius, interius
autem frigidior, dormiens ē contrario.

Initio sermonis posita hæc uox euidenter idem
significat quod manifeste et dilucide. sequentia ue-
ro uerba huic uoci uigilās adnexa, perspicua sunt,
opināte Hippocrate, extrinsecas uigilantis partes
calidiores, internas autem frigidiores, dormienti ue-
ro cōtraria euenire. Id nempe ex eo apparet, quod
dormientes cum pluribus stragulis uestibus, tum

& capitis egent tegumento, si frigidus, ut hyber-
no tempore, quo circumfunditur aer sit. atqui in-
terdiu uigilantes hæc non requirunt. Quinetiam
maior inspiratio plus caloris in penetralibus cor-
poris collectum esse testatur. perinde & concoctio-
nes, in dormientibus efficacius, quam in uigilanti-
bus fieri, non solum in uentriculo comestorum ci-
borum, uerum etiam humorū in iecore & uenis,
corporis abditas sedes in dormientibus calidiores
effici signum est, cum à nobis concessum & supra-
positum sit, ingenitū calorem omnium in corpo-
re concoctionum præcipuum esse opificem. Ita sa-
ne & in libris Aphorismorum memoria prodidit
de ætatibus, temporibus, exercitationibusq̃, ubi
ait: uentres hyeme & uere calidissimi sunt natura,
& somni longissimi. his igitur temporibus & plu-
ra alimenta dāda sunt, siquidem insitus calor mul-
tus, pluri igitur indiget esca, indicio sunt ætates &
athletæ. In hisce quidem uerbis breuiter de ætati-
bus locutus est, in altero aphorismo latius, atque
ideo clarius ita inquit: crescentia corpora pluri-
mum habent insiti calidi, plurimum igitur requi-
runt alimentum, sin minus, corpus digeritur. seni-
bus uero exiguus calor inest, iccirco igitur paucis
fomentis egent, secūdo ætates quidem haud in-
tro forasq̃ ingenito calore migrāte, sed temporis
progressu tabescente senilis ætas omnī frigidissi-
ma efficitur. At hyeme calore in penitiora se con-
dente, uentriculus quidem & reliqua uiscera ca-
lidiora, subcutaneæ uero partes frigidiores reddū-
tur, quemadmodum terra profunditas hyeme ca-
lida apparet, propter qd & fontes calidiores sunt,
& aliqui in profundum usq̃ fodientes, quum pro-
cul à terræ superficie recesserint, euidentem calidi-
tatem percipiunt.

Calido natura refrigeratio, potus aqua,
quiescere.

Quod his uerbis præcipi, clarum est. omnibus
enim his qui calidiores q̃ deceat, sunt, summā ui-
ctus rationis ad refrigerationē redigere expedit:
itaq̃ frigidioris tēperaturæ cibaria ipsis dāda sunt,
& aquosa potio, aut ipsa aqua potui præbenda est,
parumq̃ exercendū corpus est. soli nāq̃ ad neces-
sarias actiones motus sufficiet. nihilq̃ dubij est, ab
ira & curis uehementioribus eiusmodi hominem
abstinere debere. quinetiā quotidie lauationibus
aquarū dulcium uti, nō semel tantū, uerum etiā sa-
pius, si uelit, expedit, necnon & ciborū quos co-
medūt, uis refrigeratoria esto, & æstate præcipue.
Verum ante omnia illud in his sermonibus memi-
nisse opus est, calidas naturas appellare eas Hip-
pocratem consueuisse, quæ non ingenito calore,
sed acri & mordaci abundant, quem aduentitium
& non secundum naturam esse arbitrat.

Somnus in frigore uestibus contexto.

Plurimi huiusce libri interpretes hanc particu-
lam orationis separatim explanant, mihi uero ip-
sam cum supradicta cōiungere satius esse uidetur,
atq̃

atq̃ unam integrā orationem hoc pacto institue-
re calido natura refrigerato, potus aqua, quiesce-
re, somnus in frigore uestibus contexto, hanc græ-
cam uocem *εμπερ* per literam *υ* scribētibus nō
his ac proferentibus, quod idem est, ac si cum ar-
ticulo quis ita diceret *εμπερ*. eos em̃ qui im-
moderatus calida temperatura sunt, melius est in
frigido loco dormiētes aerem plane frigidū per in-
spirationem attrahere. & maxime quoniam per so-
mnum calor in interiora corporis mergitur. cæte-
rum si ut in somno calido exteriorē superficiem
deferente interna corporis magis calent, sic & ab
ambiēte aere cutaneis partibus frigefactis corpo-
ris penitiora incalescāt, haud perfecte homo aeris
inspiratu refrigerabitur, præstabit igitur stragulis
calefactorijs iniectis ad cutim caliditatem reuoca-
re, frigidū uero aerem per inspiratum admittere,
ut undecunq̃ ad temperaturā mediocritatem ca-
lidū corpus redigatur, optimum itaq̃ (ut dixi)
fuerit cum supradictis hæc uerba coniungere. At
multi huiusce libri explanatores ipsa à superiori-
bus disiungentes, non calidis modo naturis, sed e-
tiam omnibus hominibus in uniuersum conferre
existimant in aere frigidiorē somnū capere, ut con-
tracta in profundum caliditate refrigeretur, operi-
mentis uero circūtegi, ne omnis caliditas immo-
deratus intro refugiat, calore eo qui ob refrigera-
tas ab externo aere cutaneas partes repellitur, illi
qui per somnum intus colligitur, accedente. Id ue-
ro in multis naturis uerum est, non tamen in om-
nibus, quemadmodū enim eos quibus calidior su-
pra modum natura est, refrigerare expedit, ita fri-
gidiorē temperatura præditos calefacere. Verum
nonnulli proposita uerba non solum à supra scri-
ptis disiunxerunt, sed etiam hæc ipsa separatim le-
gentes diuiserūt, somnus *εμπερ*, i. refrigerat, pri-
mam syllabam huius uerbi *εμπερ* per *υ* literam
scribentes, ut unum uerbum sit *εμπερ* similiter
dictū atq̃ hoc *εμπερ*, quæ ambo refrigerat si-
gnificant. & nō duæ orationis particule, prior qui-
dem præpositio, secunda uero nomen, sed isti ne-
cessario sequentem sermonē fini propositi adiun-
gentes ita sanē legunt, iniecto somnus firmus, re-
storū nictatio leuis; afferentes hanc uocem, in-
iecto, pro hac iaceti esse positam, id uero præterq̃
q̃ hæc uox, iaceti uolēter in hanc iniecto muta-
ta est, & alioq̃ est ignobile atq̃ inutile, isti nos in-
telligere uolentibus somniculosum corporis habi-
tum iacentibus firmum & stabilem somnum, stan-
tibus uero nictationem tantum conciliare.

Somnus stabilis, rectorum nictatio.

Quæ plurimi interpretes in his uerbis expla-
nandis tradiderint silentio præterire melius est.
quæ uero inter illos magis ueritati adherere exi-
stimati dixerunt, huiusmodi sunt. uigiliam refrige-
rare corpus asserunt, huiusq̃ indicium pallorem
uigilantibus accidentem statuunt. cum igitur (di-
cunt) calidam temperaturā refrigerare uolumus,
præter superius ab Hippocrate dicta, illud etiam

adiiciendum est, ut prius cogitationibus aliquibus
& negocijs afflictū uigilent, aut si hoc facere ne-
queant, ne cubantes dormiant, arcendi sunt, co-
guntur enim duorum alterum facere, aut sedere,
aut stare. sedentium quidem somnum hedraon à
sede, id est firmum uocatum esse, inquit, respon-
dere autem horum somnum stantium nictationi.
atq̃ ideo ipse inquit somnus hedraos, hoc est fir-
mus, rectorū nictatio, perinde ac si tota oratio hūc
in modum prolata esset, calidæ naturæ à plurimi
somni usu arcendæ sunt. ipsis enim & uigilare, &
aliquid facere magis conducit. Hi quidem maxi-
me & à sedendo arcendi sunt. sin minus, id conce-
dendum sanē fuerit, quod stantium nictationi simi-
le est, ne cubent autem prohibendum, sed nonnul-
li stabilem somnum, hoc est, profundum dictum
esse putant. eorum scilicet qui ita se habeāt, ut stan-
tes iam conuiueant, sed cuius utilitatis causa hæc
scripserint nō addentes, imperfectum sermonem
reddiderunt. Verumtamen hæc ab ipso dicta sunt
nobis cōsultante, ut eos quos firmiter, hoc est, pro-
funde dormire uolumus, tantisper uigilantes cu-
stodiamus, dum conuiuentes consistere non pos-
sint. nam si ad hoc peruenierit, in altum postea so-
porem uertitur. nam multos ego, quod citius cu-
bitum irent, male dormientes diutius uigilare co-
gens, ut postea suauissime dormirent, effeci. sicut
quodam de amisso ciborum appetitu conqueren-
tes, ad multum diem inedia macerans esurientes
reddidi. antequā enim somnum aut cibum natura
desideret, ad hos accedentes in modo narrata sym-
ptomata incidunt. non oportet autem naturā in-
tempestiue uim inferre, sed ei genti in tēpore sub-
uenire, ego me hercule, quæ aliquis in propositis
uerbis explanandis uerisimiliter posse dicere mihi
uideatur, exposui: putantes uero somnum semper
refrigerare, præcipuum quoddam in arte ignora-
re opinor. semper enim somnus humectat, sicut ui-
gilis semper exiccat, hocq̃ nos ipse edocuit, non
semper autem calefacere aut refrigerare aptus est.
uerum cum in febre carentibus aut pituitosos, aut
crudos, aut frigidus utcunq̃ succos in corpore of-
fendens cōfecerit & coxerit, ex his optimum san-
guinem procreans hominem insiti caloris incre-
mento calefacit, cū uero ex huiusmodi humorum
putredine iam febricitantes occupauerit, eos refri-
gerat febrilem extinguens caliditatem, propriam
uero & ingenitam augens. At si cum febre, aut si-
ne febre succi biliosi redundauerint, ipsos separa-
re, dein excernere ualens ad mediocritatem salu-
bris temperantiæ corpus redigit. Hæc si præstare
nequeat, eandem seruat temperiem. Quod si ex
uisceris phlegmone quis febricitans accessione in-
nitio somno corripitur, intempestiuus iste som-
nus phlegmonem augens unā cum ipsa & febre
magis accendit. quocirca & calore alieno corpus
calidius efficit, cōtingit quidē & uno modo inter-
dū calidius iuxta atq̃ frigidius simul à somno cor-
pus euadere. quādoquidē caloris in corpore hu-
mano duplex genus est, unum familiare & con-
genitum

genitum, alterum alienū & præter naturam, quando itaq; horum unum fomitus auxerit, & roborauerit, alterum comminuerit, et extinxerit, quomodo quispiā rationabiliter corpus uno tempore calidius simul atq; frigidius se ipso à somno effectū esse negauerit: cæterum & hæc ab initio plerique Hippocratis uoluminum explanatores ignorant. id autem ita se habere, quod dico, ex Lyci sermonibus percipies, quibus Hippocrate reprehēdit in Aphorismis ita dicentem, crescentes plurimo ingento calido abundant. At quod eorum ignorantia, quæ recte Hippocrates de calorū discrimine prodidit, ipsum calumnijs uexare Lycus ausus fuerit, per unum integrum librum à me ostensum est: cuius hæc est inscriptio, Quod nihil in eo aphorismo erratum sit, cuius initium est, crescentes plurimo abundat inuito calido, igitur plurimo egent alimento.

Imbecilli uictus frigidi, robusti uero calidi.

Victus imbecillos aut eos, qui ex imbecillis exercitationibus cibis ac potibus constant, aut imbecillum animal reddētes appellauit. frigidi uero siue ob suam ipsorum temperaturam, siue ob affectum quem in nobis creant, ita nominentur, nihil inter se differēt. imbecillæ igitur exercitationes illæ dici possunt, quæ ex debilibus corporis motionibus constant. sicut contra robustæ, quæ ex uehementibus, cibi quidem imbecilli sunt, quicunque neq; odorem ualidum spirant, neq; gustatui uehementem ullam qualitatem acoris, dulcedinis, saluginis, amaritiei, astrictionis, acrimoniæ repræsentant, sed mediocri dulcedine, aut mediocri astrictione gustatum afficiunt, ac pariter modice calefaciunt. robusti uero sunt istis contrarij. Itaque si omnes & exercitationes & cibi debiles corpori adhibeantur, uehementer refrigerabitur. quemadmodum si robusti, magnifice incalescet. Quod si aliqua imbecilla, aliqua robusta adhibeas, secundum missionis portionē, aut propius ad alterutrum extremorum accedet, aut longius remouebitur.

Aquarum arte carentium quæ ab æthere excreta est, aut cum tonitru, temporaria, procellosa uero mala.

Ea quibus secundū medicæ artis præcepta non solum in ægris, uerum etiam in recte ualentibus corporibus utimur, materiæ artis iure nominantur: & à medicis quibusdam libri compositi sunt, quibus inscriptio hæc præposita est. de materia porro, interdum sponte natis corporibus ad curationem & salubrem uictus rationē utimur, interdum & nos aliquid ad præparandam materiā facimus, aliqua elixantes, aliqua comburentes, aliqua lauantes, aut prius cōdientes, aut prius madefacientes, aut refrigerantes, aut aliquod eiusmodi aliud efficiētes. sic itaq; & in præparandis aquis artificiosum aliquod molimur. quemadmodum ipse paulo ante dicebat, aqua elixa hæc quidem ut suscipiat aerem. Etenim ipsa elixatio prius fit, & postea re-

A refrigeratio, aut per nos ambientem aerem, aut uento aliquo, aut in domibus frigidum aerem includentibus. sunt enim domus quædam frigidis speluncis persimiles, interdum & per humidis refrigeratio acquiritur, ut per niuem circumdatam, aut si sub aqua rapide labēte ponatur, aut in puteo, idq; bifariam, nonnunq; quidem in ipsam putei aquam nobis uasculum demittentibus, in quo aqua calefacta continetur, nonnunquam uasculum super aquam suspendentibus, sicut etiam per testas raras interdum turbulētas aquas percolamus; ut Alexandria & in Aegypto percolatur per quædam non naturaliter testacea uasa, sed artificiose, ut rara sint, præparata. quemadmodū & per linteolum huiusmodi uase carentes excolare solent. hæc sanè omnia artificiose parantur: sicut etiam quæcūq; circa fontanarum aquarum ductus machinamur, illos nō ex quocūq; lapide fabricātes, interiusq; illinentes interdum; haud enim exigūū discrimen in ipso illitu est, siue picem, siue gypsum illeueris, siue citra illitum laterem torrefactū, aut lapidem improba aliqua aut bona, aut nulla prorsus euidēti qualitate affectum imposueris. Quinetiā puteos sæpius in diuersa terra defodimus, & aqua per canales & fistulas ab aliquo fonte meliorem aut deteriorem ipsam reddere ualentes, aut etiā nulla ratione permutātes deriuamus. nempe omnia hæc ad aquam præparandā artificiose præstātur. At cum ex terra eius loci in quo degimus, aqua sumimus, aut ex lacu, aut ex præterlabente flumine haurimus, aut pluuiatili, quæ uocatur, colligimus, prorsus nihil artis huic adhibemus. propter hoc igitur inquit Hippocrates, aquarum arte carentiū, ipsas artificio præparatis opponens, quas arte carentibus comparantes, artificiosas appellamus. quemadmodū autem paulo ante non de omnibus aquis artificiose paratis locutus est, sicut si librum, ut in publicum ederetur, cōscripisset; sed unius tantum præparandi rationis mentionem habuit, utpote si hispi cōmentariolum reminiscentiæ causa conficiens. ita & hoc loco nō de omnibus aquis arte carentibus, hoc est, sponte naturæ talibus procreatis, sed de una sola specie, quam (ut dixi) pluuiatilem uocamus, sermonē fecit: ipsius uero duas prodidit differentias, alteram quidem quam & aperte uituperat malam esse dicens, procellosam scilicet; alteram uero deinceps non cōstat an reprehensio, ne solum carere dicat, an & aliquid aliud innuere uelit. procellosam autem putauit incommodam: si quidem ab aere excretam, aut cum tonitru, græco uocabulo appellat horæam, latine dixeris temporariam. contingit autem temporariam aquam, ut congruo tempore proueniētē, ipsam laudantem appellare. contingit autem & eam quæ æstate media per imbres effunditur, temporariam nominare: quandoquidē hanc anni partem Græci potissimum tempus appellant. Verum tamen & autumnus, & hyems, & ueri temporis appellationem accommodant, sed per excellentiam interdum eam anni partem tempus nomināt, in qua fructus temporarios

porarios uocatos maturefcere accidit. id igitur quantum ad uerba Hippocratis attinet, obscurum est, nisi si nos ipsi aliquid ex ijs quæ uidimus, aut ex naturali rerum indicatione adijciamus. ac præterea cur procellosam aquam repudiat, ætheream uero & cum tonitru effusam non repudiat? incertum quoq; est utrum ipsam nos ad potum, an ad medicinales usus preparare iusserit, nam oculorum medicamentis componendis huiusmodi aquam adhibemus, & ex ipsa aqueum uocatū medicamentum cōficimus. porro temporariam intelligere satius fuerit, non uernam, ut nonnulli stulte accipiunt. nullus enim per excellentiam tempus anni uer nuncupauit, sed quemadmodum & alias anni partes, absolute tempus. neq; tunc temporis effusus imber aliqua eximia uirtute præditus esse cognoscitur. sed multo antiquus fuerit putare ipsum temporariam aqua dicere, quā eo sanè tempore pluerit, quod anni tempus Græci nomināt, huic enim sententiæ & illud sanè fauere uidebitur, quod ab ipso dictum est, & aqua ab æthere excreta. nam ueteres Græci, cœlum nos ambiens exquisitè purum, æthera, nebulosum uero, aut nubibus opacatum aerem uocare consueuerunt, hac eadem igitur ratione & locū supra nubes æthera nominant. idq; clare & Poeta significauit, inquit, Constitit at leuiter scandens tunc abiēte in alta. Aethera quæ ex Ida surgens ultra aera adibat. contra uero cum dixit,

Ast luno antierius se proijcit aera in altum.

Profundum ad coercendum hunc nostrum aerem per ea uerba insinuare uidetur. atque iterum cum dixit,

Aer densus erat naues complexus, & ipsa Nubibus obscuris circumdata luna latebat.

Itaq; cum æstate aqua eius temporis calore attenuata in halitus inuisibiles dissipata fuerit, atque itecirco clam nobis in aerem supra terram subuola uerit, ac deinde propter aliquam ad frigidum mutationem, ac uentis inter se resstantibus, densatq; aere prætenuatos halitus iterum crassescere, & in aquam sensibilē euadere contigerit, tunc imbrem illum temporariū esse dicemus, extenuata aqua ac prius ab aeris calore elaborata. atq; ideo meliorem ipsam esse nimboris, utpote neq; confectis, neque ulla mutatione elaboratis, quales in nonnullis fontibus aquæ scaturiunt à ueterib. indomitæ crudæq; nominatæ. Verum cur tonitrualem (ut ita dicam) aquam potius, quàm nimbosam approbet, deinceps uideamus. Id profecto mihi ea ratione fecisse uidetur, quod tonitrua duorum modorum aliter fieri nouerit, aut ob ignem interceptum, qui erumpens circumplexam nubem ueluti dilaceret. quo etiam tempore fulmina decidunt, aut inter se allisis attritisq; nubibus. neutrum in nimbofa aqua inest, siquidem in huiusmodi statu aer cōspissatus est una cōtinua atraq; nube ipsū totum occupante. Quapropter haud immerito in hoc aeris terram ambientis statu nequaquam tonat. tonitrua namque diuulsis nubibus, ac secundum propriam cir-

Galen.

cumscriptionem seiunctis atque uagantibus accidunt, quum inter ipsas concursum conflictumq; insignem fieri euenerit. unius autem continue perpetuæq; nubis conflictus fieri non potest. Quamobrem neq; fulmina in hac cœli constitutione cadunt, cum quia calidus aer intra nubes non includitur, tum quod neq; ipsæ inter se magno impetu concurrunt, nam quando inter se cōcursantes nubes igneum illud quod interuenerat, intra se ipsas compellentes & constringentes exquisite densauerint, tunc utiq; fulmen nonnunquā sursum uersus, aut in obliquum, nonnunquam tiero & in terram extruditur. hanc solam fulminis expulsionem conspicimus, aliæ uero mortalius ignotæ sunt, porro à me breuibus ad proposita uerba explananda, ut tonitrua fiant, dictum est, curq; tonitrualem aquam (ut ipsius uerbo utar) quàm ex nimbo proueniētem meliorem esse asseruit. summe uero munda ac tenuis est temporaria aqua elaborata. Inter hanc autem & nimbalē tonitrualis est, quæ quantum à temporaria uincitur, tantum nimbalē superat. Igitur in promptu iam est istis omnia uituperantibus dicere, haud medici munus esse, tam longam de rerum natura orationem habere. cæterum (ut his respondeam) si nullam rationem afferens simpliciter asseuerassem temporariam aquam nimballi esse meliorem, inter has uero tonitrualem mediocrem, aliquam sanè eorum quæ dixissem, ostensionem me adijcere præcepissent, neq; se dictis meis tanquam legibus credere iustum esse, neq; ipsis ut tyrannicis præceptis parere necessum fore dixissent. quocirca si illiteratorum iuxta flagitiosorumq; hominum latratus euitari non potest, præstat autem ob res meliores ab istis male audire, profecto rectissime tonitruū causas naturales rimati sumus. quod enim ostensione caret, omnibus hominibus incredibile esse uidetur, neque ad modum recte dictum apparet, quod à medico uidelicet sermo de natura faciendus nō sit. quicq; ita sentiunt, nobis ut sibi ita loquentibus tanquam tyrannicis edicta proponentibus obtemperemus, imperare uidentur. Verum præstabat sanè non tyrannico more imperare, sed potius nos docere, aut sermoni absque ostensione magis, quàm cum ostensione prolato fidem esse habendam, aut in referenda causa à nobis aliquid non uere fuisse traditum. at isti horum neutrum faciunt: immo utrunq; uituperant, si nullam rationem ostensoriam retulerimus, dicta nostra ut ostensione carentia cauillantes, si rationem aliquam adiecerimus, non esse medicum, ut physici munus de ueritate aliquid disputare iactantes.

Aqua edax, uigilia edax.

Ab his quæ & uigilia & aqua efficere apte sunt, ipsis appellationem imposuit utranque uoracem nominās, quod nos scilicet uoraces reddat. quandoquidem & hac etiam tempestate in nostra Asia Græci omnes edaces homines, qui multa comese ualent, usitato uocabulo appellant. Didicistis

Tom. 3

F autem

autem cibi appetitiones ab aqua potu ea planè ratione excitari, quæ & gelidam bibentes, aut frigidum cibarium astringensue assumentes appetitiones euadunt. alibi namque ostensum est, quæque uentriculi tergorum sanguinè in arcum constringentia appetitiones augere ac procreare. cōtra uero calefacientia fundentiaque sanguinem delere finireque appetitiones. Hac itaque ratione aqua uorax existit. alia uero ratione uigilia, quod scilicet corpus digeratur atque dissoluatur. De hac etenim olim, sicut & de somno notitiam habuistis, concoquit planè somnus, utpote calido tunc interiora petente, dissipat uigilia in toto calido, dum exterius emicat, secum haud exiguas corporeæ substantiæ particulas educente, igitur propterea aqua & uigilia edaces dictæ sunt. At tu ne perperâ accipito, nè uideam esse existimato, multa comesse, & multa concoquere atque conficere, siquidem uinum aqua præstat, non solum ad concoctionem, quæ in uentriculo fit, ad iuuandam, sed etiam ad concocta distribuenda, ad sanguinem creandum, ad nutriendum, ad lotium citandum, & ad recte ualentium corpora diffundenda. nemini uero dubium est, de his in præsentia sermonem ab Hippocrate fuisse habitum, cum inter omnes constet, plurimis ægrotis uinum officere, immo uero & uigilia bifariam adhibita duplicem quoque a cibis finem consequitur. nam si quippiam noctu agentes, ut in celebratibus illis, quas per noctationes uocant, totam noctem in somnum trahant, corpus quidem inane redditur, sed nullum insigne uirum detrimentum inde consequitur. At si cubantes aliquod noctis tempus somno capti quiescamus, reliquum autem uigilemus, uires profecto debilitantur, neque enim melius appetimus, neque concoquimus, neque concoctionem sequentia munera inuoluta perfectaque obimus, languidiores omnino, quam qui bene dormierint, euadentes.

Per calidam naturam calido tempore, in frigore cubile crassam reddit, in calido attenuat.

Dictionem hanc per calidam clausulam huius inuentionis præpositam a nominatiuo, per calidam, deflexam esse constat. sed uocem hanc per calidam in fine positam quispiam ita posset accipere, ac si ex præpositione per & casu accusatiuo, calidam esset composita. quemadmodum sanè & omnes fere interpretes acceperunt, nonnulli quidem clausulam hanc in duas partiti, perinde ac si utraque propria explanatione indigeret. alij uero totam ut unam interpretati. Porro Dioscorides & ipsum in clariorem permutauit, ut in obscuris locutionibus facere cōsueuit. separatim quidem scripsit per calidam naturam calido tempore. his uerbis adijciens hanc uocem, extenuat nobis significare uolens per calidam naturam, hoc est, multo calore feruentem calido tempore, id est æstiuo extenuari dilabentem atque euascentem per eam quæ ab omnibus medicis recentioribus iam trita, & usitata uoce ratione perceptilis diffusio nominatur. quam etiam altera ap-

pellatione quidam sensui ignota perspirationem nominant, quæ nobis omnibus per totam uitam curriculum inest. uerum secundum ætates, anni tempora, studiaque, ac (ut breuibus expediam) secundum omnem quam degimus, uitæ rationem euariatur, sed in omnibus his differentiis illud commune inest, calidioribus quidem temporibus, regionibus, ætatibus, naturis & uictus rationibus de corpore haud exiguum substantiæ nostræ portionem effluere, cōtra in frigidioribus spissescere cute plurimum retineri, exiguum dissipari. Hac igitur ratione per calidam naturam tempore calido extenuari uerum est, duplicato scilicet effluxu, quem ex proprio calore insitum habentes nouum præterea exterius ab calido tempore accedentem acquirunt. Verum neque in alio ullo exemplari hanc lectionem inueni, neque ullus explanator ipsam agnouit. Sed Dioscorides ipse in libri fronte inscripsit, sese in duobus solis exemplaribus ita cōscripta uerba natum esse. Per calidam naturam calido tempore in frigore cubile crassam reddit, in calido extenuat. uerum tamen nos non in duobus, sed in omnibus quæcunque legimus, ita se habere hanc clausulam comperimus, cum de industria omnia, & quæ in publicis bibliothecis reposita sunt, & quæ apud amicos inueni, exemplaria inspexerim. Sed iam ad explananda uerba conuertamur, omnibus ijs quæ prae uerba interpretibus dicta sunt, prætermittis. Mihi sanè prior clausulæ pars ita perficienda esse uidetur. Per calidam naturam calido tempore in frigore cubile crassam reddit, has uoces calido tempore in ablatiuis casibus nobis legentibus, perinde ac si in calido tempore dictum esset. Illud uero in frigore idem est, ac si dictum esset, in aere frigido, ex duabus orationis partibus dictione cōposita præpositione scilicet in & nomine frigore. Erit enim integra sententia huiusmodi, utile est per calidam naturam calido tempore in frigido cubiculo somnum capere. Ita namque crassescit. Nempe haud iniuria in ualde calidis naturis hæc nos facere præcepit Hippocrates. quandoquidem calida natura cum sponte ob effluxum immodicum ad extenuandum idonea sit, si tempore calido accedente euacuatio duplicata sit, quinetiam tertia quædam alia inanitionis in calido loco & calido strato cubante homine adiuncta fuerit, tum corpus triplici digestionem exhaustum dissipari emaciarique continget. Quod si cum duabus necessarijs inanitionibus a natura atque tempore prouenientibus, quas effugere non licet, tertia saltem in contrarium abducatur, non dissipare, sed coercere diffusiones potes, ad extremam euacuationem homo non perueniet; quinimo pinguescet magis quam extenuabitur. frigidum enim cubile non modo lectos frigidos, sed & singula quæ ex linteis crassioribus & attritis, atque id genus alijs indumentis constant, significante alterum quoddam maximum auxilium excessus ratione temporis & naturalis temperamenti prouenientis adiungitur, ut scilicet per frigidam inspirationem corpus refrigeretur, id quidem iam & antea a nobis di-

bis dictum fuit, sed nunc istud de lecto adiectum est, ut undique corpus refrigeretur, ac diffusiones excessus ad salubrem cōmodationem redigatur. Altera quidem locutionis pars prior scilicet ita sanè ab aliquo potissimum explanari posse mihi uidetur. reliqua pars, ubi ait in calido attenuat dilucida sanè foret, si ei uoci calido aere adscriptum esset, integra clausula per hæc uerba manifeste explicata, calidiori naturæ calido tempore cubile in aere frigido si acciderat, crassam reddit. In calido autem aere cubile extenuat. per nominatiuos quidem casus ita maxime aperte explanata oratio fuerit. Quod si per ablatiuos loqui uoluimus, narratio sanè huiusmodi fuerit. Calidiori naturæ, tempore calido, & cubili in aere frigido crassescere accidit, hoc eodem uero cubili in aere frigido posito extenuari continget.

Exercitatio salubris, non saturitas cibi, promptitudo ad labores.

Neque repleti usque ad saturitatem, impigri usque esse ad exercitationes salubris uictus caput esse opinatur.

Inter uigiliam dum siti superficiali somnus medela est, siti uero ex somno uigilia quibusdam.

Superficialē sitim intelligere oportet ualde exiguum, quæ neque a toto corpore, neque ex magno uentriculi partium affectu excitata est. Sed (ut dixit Erasistratus) arefcentibus aut incalentibus locis illis, per quos ab ore in uentriculum humor delabitur. huic itaque siti somnus remedio est corporis penitioribus madefactis, utpote per somnum sanguine ad interiora delapso. cōtra uero a somno expergefactis cum superficialis sitis adest, uigilia tibus facile sedatur. huiusmodi namque sitis oritur incalentibus nonnunquam particulis, quarum dicebam Erasistratum meminisse. calefcunt autem, dum in stomacho cibi concoquuntur. Nam huiusmodi concoctione ab insito calido perinde atque sit elixatio, confecta, quemadmodum in illa calidus quidam halitus effertur, ita nonnunquam & in uentriculo & maxime uinum meracius epotis contingit. uerū si uigilantibus ipsis stomachus emundatus nullos præterea uapores suggerat, & calefactarum partium caliditas euauerit, a siti liberantur. porro nonnulli a somno ob comestorum epotorumque calorem uentriculo excafacto siticuli solent fieri. qui calor sine externo subsidio non permanet. quocirca nonnullis frigidam potare solitis hoc tempore ante lauationem ac cibi assumptionem gelidæ aquæ potus nonnunquam usui fuit. propterea igitur in secunda sitis differentia adiecit hanc particulam quibusdam, neque enim omnibus (ut ostensum est) a somno excitatis idem affectus oboritur. hanc lectionem autem & ueteres explanatores agnoscunt, & in castigatissimis exemplaribus inuenitur.

Quibus plurimum calidum inest, uocalissimi

Galen.

sunt. frigidus enim aer plurimus ex duobus autem magnis magna & quæ oriuntur, sunt.

Modo prædixi, huiusce orationis lectionem atitiquam non ita inueniri. sed hoc modo, in quibus plurimum calidum. sicque illi interpretes legunt, qui de superiorum uerborum sine hanc particulam quibusdam detraxerunt. Igitur de proposita sententia ueritate iam differamus. Quibuscumque enim plurimum calidum inest, in corde scilicet, hoc namque ueluti focum laresque ingenti caloris esse declarauimus, & aerem qui inspiratu adducitur, plurimum esse necesse est. nam & hoc in libro De usu respirandi explicatum est. Quod si plus caloris huiusmodi naturis inest, inspiratur aer, atque iterum expiratur, propter hoc si uocem magnam fieri dicemus, ita absolute citra ullam conditionem sententiam proferentes, apertissime falleremur. nam in commentarijs De uoce ostensum est, uocem ingentem fieri, quin multus aer celeriter expiretur, nequaquam posse, id uero fit, si aspera arteria & guttur latius pateant. Si pectus uero totum amplum sit, non solum ingentem uocem homines edere, sed etiam diuissime uociferari posse ibidem declarauimus. ut præcones, quum pedem uocatum canunt, efficere solent. Igitur quoniam et cor statim ab initio, cum formatur in utero, amplificatur incrementumque, in quibus insitus calor plurimus inest, ad cordis uero portionem & pectus plerumque magnum efficitur, & hoc iterum pulmonum magnitudo consequitur, necnon & istis asperæ arteriæ magnitudo respondet, & huic plerumque gutturis, haud ab re sapissime per calidam naturam homines uocaliores esse contingit. etenim si semper & omnino ad portionem magnitudinis cordis pectus auctum esset, & nunquam ei praua figuratio accideret, per calidos homines non plerumque, sed semper magnam uocem edere dixissem; uerum tamen neque, ut pulmonum magnitudo pectori semper respondere inuenitur, ita & ipsorum magnitudini in ipsis contenta tria uasorum genera respondent. conspiciunt uero & in animalium dissectionibus proportio hæc non exquiste seruata. sed in huiusmodi sanè partibus aliquod paucillum excellere, aliquod e contrario deficere inuenitur. Id uero in corde ratione pectoris insigne accidit. Quod & in causa est maxime, ut inter æque calidos homines nonnunquam in uocis magnitudine multum intersit. Hippocrates quidem soli aeris multitudinem magnitudinem uocis attribuit, uerum hæc inter causas magnam uocem efficientes neque sola, neque dignitate prima est. magna enim uocis materia est, ut in commentarijs De uoce disputauimus.

Ventriculo calidi, frigidi carne, & graciles isti uenosi & iracundiores.

Quod geminum in animalium corpore calidum agnouit Hippocrates, alterum quidem, quod ipse ingentem uocat, essentia in sanguine sanguineisque uisceribus repositam habens, alterum uero acre, mordax

Tom. 3

F 2

mordax

mordax & igneum, sub quo genere et febris est, in multis pridem ipsius uoluminibus declaratum fuit. Quinetiam ego de hoc in quodam meo commentario accuratissime disserui, eius libelli inscriptio hæc est, nullum errorem esse commissum in eo aphorismo, cuius initium est, crescentes plurimum habent innatum calidum. In eo sane Hippocratis partes tuor, Lyci aduersus aphorismum criminatio, nes diluens, ipsumque ob optimorum documentorum ignorationem Hippocrati infensum esse demonstrans. Verum huiusce caloris differentiæ neque Lycus, neque alius quispiam aut Erasistrati, aut Herophili sectator, aut empiricus internouit, quapropter et multa Hippocratis scripta prae admodum interpretati sunt. At Hippocraticos uiros saltem non decebat Hippocratis decreta improbare, ea perinde interpretantes, ac si unus genere calor in animalibus existeret. Sed cum Hippocratem, aut alterum quempiam audierint aliquos uentriculo calidos nominantes, ut nomen illud acceptum esset, considerare præstabat, utrum qui uocem eam protulit aut scripsit, naturale calidum in uentriculo copiosum esse assereret, aut alterum intelligeret, quod sæpius acquisitum, interdum non naturale, nonnunquam & a natura alienum uocatur, quo calido incalentes mordax calidumque anhelare, atque iecur simul atque cutis defata fuerit, febre uexari contingit. Quemadmodum illi qui altero calido uberrime affluunt, suppressa diffinitione pleniores quidem sunt, sed in febrem non incidunt. propterea * Illud etiam constat in uentriculo ciborum concoctiones ab hoc insito calido exuberante optimas fieri, ut ipse in Aphorismis ita loquens edocuit, uentres hyeme & uere calidissimi natura, & somni longissimi. his itaque temporibus cibaria plura exhibenda. etenim insitum calidum multum, pluri igitur alimento eget, argumento sunt etates & athletæ. Itaque sicut absoluta ciborum concoctio huiusmodi uentriculorum indicium est, ita frigidorum quidem in acidum conuersio, calidiorum autem in nidorosam qualitatem mutatio. Quam obrem cibos recte concoquentibus & sanguis optimus inest, et mediocris caro progignitur, uel & interdum quam deceat, copiosior, cum ociosiore uitam degunt, & frequenti lauatione utuntur, sed minus bona caro est, neque corporis habitui congruens, postquam uero multa copia congesta fuerit, totum corpus in morbos præcipitat. Nempe ob uentriculi intemperiem male concoquentibus, & cibos in fumidam nidorosamque qualitatem corruptentibus uitiosus in uenis sanguis contrahitur, proutque in toto corpore fit nutritio, de his igitur propositum sermonem intelligere debes. In iecore namque & corde multus ab initio insitus calor inest, in carnes uero è sanguine profunditur, atque ideo in huiusmodi corporum naturis, quales & nunc descripsit Hippocrates, carnes frigidas esse necesse est, utpote sanguine non copioso, sed paucio, & ipso quidem uitioso irrigatas, utrunque enim uentriculo ignea caliditate intemperato laborantibus euenit,

ut cibaria corrupta descendant, & proinde paucum ex his alimentum corpori impartitur, idque ipsum non recte concoctum improbum sit. non coctis enim corruptisque in uentriculo cibis optimus in iecore uenisque sanguis creari non potest. Quod si paucus quidem, sed non malus in uenis sanguis foret, carnes utique hunc attraherent ipsas minus nutrirent, & uenas inanes relinquere, ut contra citæ essent, uixque apparerent, quando uero non paucus modo, sed etiam prauus est, tunc neque ipsum, quamuis egeant, uenas attrahunt, perinde ac neque nos ipsi cibos nidore, aut altera quapiam improba qualitate infectos, & si ualde escam appetamus, admittimus. etenim appetitus ipse huiusmodi cibo degustato extinguitur. Eadem igitur ratione carnes exiguum, quod uidelicet ad nutriendum per necessarium est, de uenis exhauriunt, sed breui tempore post in uenis plus sanguinis deprauati contrahitur, quapropter in uenas sectionibus nunquam ab huiusmodi hominibus rubrum sanguinem profuere conspicies. Sed alio colore (ut quis cum nominare uelit) affectus inuenitur, quam primum uero & male olet, quod si iam pridem homo purgatus non fuerit, atque etiam qui rescissa uena protunditur, sanguis apparet, alias aliam in crassitudine & tenuitate temperaturam habens, nonnunquam serosus & tenuior, nonnunquam uero crassior, quemadmodum sanè interdum & ualde crassus, et niger liquidæ pici per similes conspicitur. Hæc igitur omnia nunc per capita enumerata in alijs quibusdam ex antedictis commentarijs, & præcipue in curatiua methodo absolute disputata sunt. in præsentia uero ab explanatoribus, prætermissa breuibus à me perstricta fuere, solent enim ubi nihil refert, esse loquaces, in rebus autem utilissimis deficere. Ego itaque, cum præsens oratio perutilis sit, ipsam repetens per capita rursum explicabo, & cum interpretatione propositorum uerborum coniungam. Uentriculo calidos ipsum dicere putandum est, non quem admodum pueros & athletas, insito abundare calido testatus est, neque, ut hyeme uentres calore naturali maxime calere dixit, sed ut mordacem improbumque calorem haud exiguum in intemperato uentriculo possidentes. Hos autem carnibus frigidos merito nominauit, utpote bonæ iuxta & copiosæ alimonie penuria tabescentes, quam ex sanguine secundum naturam sese habente in temperatis corporibus hauriunt, ex sanguinis autem penuria fit, ut carnes refrigerentur, acquisitum sanè calorem à sanguine, non proprium, non insitum, ut iecur, & cor possidentes, isti uero carnibus deficientibus graciles necessario redduntur, ipsarum enim subtractiones & incrementa tenuæ & crassum totum corpus efficiunt. Dicit autem hos ipsos uenosos esse, perinde atque si & ita dixisset, istis conspicuæ uenæ sunt, hoc est, eminentes, quippe quæ sanguinis plenæ, & carniū ipsas contigentium paucitate nudæ appareant. quinetiam ipsos iracundiores esse dixit, non absolute iracundos, neque per excellentiam iracundissimos, quod planè ipsis accideret, si calor

calor in corde permultus redundaret, sed calor in uentriculo os eius contristans iracundiores efficit, siquidem alibi declaratum est, hæc particulam in consensum sui affectus & animam adducere, tardiores enim ad intelligendum atque agendum homines reddit, quo tempore ipsa frigidior euaserit, contra promptiores atque irascentes, cum magis incaluerit haud naturali calore scilicet, sed aduentitio & a natura alieno, de quo sermo iste totus à nobis confectus est. Propter quod eos qui se Hippocraticos nominant, & præcipua Hippocraticæ artis decreta, quibus & experimento euidentiæ stipulantur, ignorant, accusare æquum est, quod aliter atque nos diximus, interpretati sunt, existimant enim in calidioribus uentriculis insitum calorem in profundum refugere, & extrinsecas partes deferere, atque ideo frigidæ hominum carnes euadere. Verum huiusmodi caloris motiones secundum tempora, & regiones, & prorsum secundum celi status, præterea secundum uigilias & somnos, necnon & secundum animæ affectus, ut mores, & timores, & secundum corporis uoluptates, & animi lætities euariant. Verum neque corporis naturalis fabrica, neque ætas talem ingenitæ caliditatis mutationem efficit. Sed quemadmodum & in libris De tuenda sanitate monstrauimus, prout corporis constitutiones sunt, nonnullæ quidem cum totius animalis intemperie, aliquæ uero cum partium quarundam inæqualitate, qualis & ista, quæ in propositis uerbis habetur de uentriculi uitiosam constitutionem habentibus, & non optimam, quales natuo calore multo affluentes, & iccirco ad bonam carnem procreandam maxime conducentes corporis habitum pleniorum efficiunt, non extenuant, non emaciant, ut intemperatæ.

Terra siccitatibus squallente uulturū genus bene habet.

Aues enim utpote aridiores quam nos, temperatura constantes, siccis temporibus rectius ualent, nos uero non præterit & aridioribus ipsos cibis uesci, & paucio potu esse contentas: non perinde ut fues, qui aqua assidue proliui, et immodico assidue potu repleti cupiunt.

Hircus, uter exterius testis apparuerit, si dexter, mas, sinister uero foemina.

Quum puerilis ætas in adolescentiam transit, quemadmodum ipsis semen, & pili in locis genitalibus erumpere incipiunt, perinde & testes subito crescunt, quemadmodum & puellis uirginibus mammae extuberant unæ, & menses ferri incipiunt, tunc igitur & uocis mutatio in maribus fit præcipue, nam cum prius ipsis acuta uox esset, cum per se impuberes euaserint, grauior redditur, tempore autem medio ueluti rauicam ipsi uocem edunt, quam obrem ergo prædicta ætate omnia ista eueniant, præsens oratio quærere non postulat, sed omnia hæc apparere experientia demonstrat, sicut

Galen.

et illud, si dexter prius testis intumuerit, hosce adulescentes in perfectam ætatem atque uirilem cum euaserint, filios mares potius quam foeminas genituros, quod si sinister, e contrario, idem & de utero sensu, in Aphorismis enim ita scripsit, Foetus mares in dextris, foeminae uero in sinistris magis, quæ igitur à me hac de re in Aphorismorum explanatione dicta sunt, ad hunc locum accommodo, cum una sit communis in maribus atque foeminis causa, ob quam sinistrae partes foeminarum, dextræ marium opifices sint, uerum & de hoc in libro De uisus partium tractatum est.

Oculi ut ualent, ita & corpus, & color in deterius, aut melius labitur.

Constat autem ita oportere intelligi, ut oculi ualidi sunt, quod nonnulli et adscripserunt, sententia igitur uerborum, ut quispiam iudicio meo plurimum, rum falsam interpretationem omittens rectissime explanare potest, hæc potissimum fuerit, Hippocratem docere arbitror, quoniam modo quis ab oculis totius corporis affectum percipiat, quando, quidem isti maxime firmissimam nobis notitiam exhibent, porro in illis, quibus anima deficit, aut aliter uires collabuntur, neque manum quis intus, neque crura aspiciens, aut faciei reliquas partes omittis oculis, aliquid explorati habere poterit, quod ipsi uires imbecillas esse, aut ualidas patefaciat, quod si oculos inspexerit, compertum habebit, clarissime namque in ipsis robur infirmitasque elucescit, nonnullorum quidem acute cernentium palpebris patentibus, nonnullis autem neque perfecte ipsas aperire ualentibus. Quinetiam ipsorum color & moles aliquid de uiribus nunciant, uiribus enim infirmis oculi caui, squallidi, et decolores apparent, robustis autem, florido colore uigent, pleniori mole constant, & splendido humore affluunt, hæc planè fieri euidenter conspiciamus, etiam si causa ob quam fiant, nos lateat, uerum & causa patet, qualisnam oculorum sit natura, scientibus, quod alibi, & in sermonibus de uisione declarauimus, animabilem scilicet spiritum luminosum è cerebro in oculos plurimum proficisci, iste igitur cum aut imbecillus, aut paucus in oculis fuerit, modo enumerata symptomata eueniunt, et color melior fit, aut deterior, id autem certum est, siue de oculis etiamnum, siue de totius corporis colore sermonem faciat, utrunque enim uerum est, oculis quidem ut secundum firmitatem atque imbecillitatem, ita & secundum bonum foedumque colorem uariantibus, hos quoque totius corporis affectu comitante, nam si bene colorati oculi sunt, & gyron, hoc est, corpus totum salubriter se habere significant, alioquo autem turpi colore inquinati, illico & totum offensum esse indicant, celerius uero in oculis, quam in alijs partibus colorum mutatio, ob eorum munditiam nitoremque conspicitur, At non solū id significare hæc uerba possunt, sed etiam in toto corpore coloris mutationem signis in oculo apparentis

Tom. 3

F 3

bus

bus accidere & subsequi, ab oculis igitur hoc modo ad totum corpus cognitio deriuari potest. per se autem uerba hæc omiſſa parte de oculis explanari possunt, si quis ipsa cum sequentibus coniungat. deinceps igitur ab alio principio sic ipsa interpretabor.

Et color in peius aut melius uergit. æquum est autem, ut se habet alimentum, ita & extrinsecum sequi.

Colorem alimento, id est, sanguine proportionem respondentem in peius, aut deterius uergere, inquit, sanguinem autem nunc appellat omnem in uasculis inclusum succum, in quo & pituita, & bilis utraq; & tenues serosiq; liquores continent. hæc enim miscella & melior & deterior redditur. in ea uero contentus humor, qui proprie sanguis dicitur, & a culis exuberantia tota collectio nominatur, prauus dici nequaquam potest, perinde ut neque alium habere colorem, quam rubrum.

Signa mortifera per cutem, nares, calidus uapor, prius nares frigidum spiritum reddunt.

Sive in calibus accusatiuis scriptum sit, calidum uaporem, sive in rectis, calidus uapor, utroq; modo aliquid subintelligitur, uerba enim hæc sententiam habere debent, inter signa mortifera & hæc sunt, calidum uaporem per cutem exhalare, cum prius per anhelitum frigidus spiritus redditus sit. At si in rectis casibus eandem sententiam explicare uelis, ita sane dixeris, maxime signa mortifera per cutem calidus uapor exhalans post frigidum spiritum prius anhelitu egressum. ceterum id ipsum quidem, frigidam scilicet spirationem, pessimam nuncium esse, in libro De praesensionibus dictum est. hisce ipsis uerbis, frigidum autem per nares atque os expiratum, iam ualde perniciosum est. nunc autem quoddam symptoma ita se habentibus, quod tamen non semper fit, addidit, calidus enim uapor multus de cute emanat, sed neq; omnibus, ut dixi, neq; omni tempore. Atqui istos explanatores, de quibus non opus est, garrientes hæc edocere præstabat. illis enim solis id euenire comperies, quorum mortem calidissima febris antecessit, quæ corpus ipsum cordis cremauit, atque ideo postremo ipsum refrigerauit. uitali ergo ui, moriente iam corde, euanescente, in alijs quidem sudores syncopam inferentes proueniunt, multorum scilicet humorum pleno corpore. illis autem qui ex præfertida febre antea exaruerunt, pro sudoribus calidus uapor de creta, quibus & experimento euentia a-

por tægenti tibi exhalare uidebitur. neque tamen & iste quæ morbi tempore, sed cum diu iam progressio morbo cutis, exhausta halituosa substantia refrigeratur: quæ ob ardentiorē febrem attenuatis succis morbo uigente contracta fuerat. neque enim eo sanè tempore quo iam cor emoritur, excidari potest nedum calidus uapor, sed neque frigidus aut tepidus. omne igitur cor prope mortē frigidam intemperie affectum est. Sed non in quolibet mortifero morbo huiusmodi semper est: uerum in ardentissimis febribus plerumque calidissimum, ut dictum est. Igitur cum frigida intemperie cor egrotat, calidum uaporem exhalare nūquam reperies, quando iam uicinus morti constitutus æger frigidum reddere spiritum inceperit. neq; ita se habentibus humores præternati sunt. neq; ardenti iam febre isti laborant, neq; succos biliosos contrahunt, qui temperie calida corpore tenui sunt. siquidem frigida temperatura pituitosus, crudos, crassos et prorsum frigidos succos, non biliosos, calidos, tenuesq; procreant.

Vitalia uero contraria.

Hoc illis manifeste repugnat, qui dictum fuisse putant mortiferum esse signum, in naso calidissimam febrem. nam tanquam respondens uerbis illis supradictis, signa mortifera, nunc subiungit uitalia uero contraria. Atqui secundum eorum explanationem his uerbis, mortifera signa, coniuncta non sunt hæc ita scripta per nares calidissimum. uerum ista uerba, per nares calidissimum, sibi adiectum non habent, sit ne mortale signum, an non sit, neq; enim mortiferum est, nisi quod ab Hippocrate dictum est, præcesserit. prius autem nares frigidum spiritum reddunt. nam si citra hoc uapor calidissimus per cutem emanet, potest id quidem succorum calidiore febre attenuatorum symptoma esse, non mortis prorsus indicium. Quinimmo interdum & extenuati humores utiliter diffillantur: quos quum pinguiore sunt, per sensiles excreationes natura a corpore propellit, sudores citans, aut huius deiectionum multitudinem, aut uomitum mouens. Erunt igitur omnia uitalia prædictis mortiferis signis contraria, neq; frigidum expirare, neq; per cutem calidum uaporem exhalare. Haud ab re autē et Zeuxis sectatores prius separatim mortifera signa interpretati, omnia hæc uerba sustulerunt, quæ ita se habent, uitalia autem contraria ad sanitatem.

Galenus

GALENI IN QUINTVM TOMVM SEXTI DE MORBIS POPULARIBUS HIPPOCRATIS LIBRI EXPLANATIONES.

ORBORVM naturæ medicatrices.

M CREBRO superius dictum est, huiusmodi lectiones, per quas, quod dicitur, non permittitur, sed eadē prorsus sententia permanet, diiudicare mihi non esse propositum, Quippe qui longitudinem commentariorum uitare instituerim: uerū & nūc id ipsum reminiscentiæ causa dictum uolui, quādoquidem & insequentibus nihil præterea de huiusmodi lectionibus asseram. uerborum igitur sententia, si quis simpliciter, quod dicit, intelligat, perspicua est, suam ipsius mentem Hippocrate declarante, se uidelicet non esse ex illorum coetu, qui naturā arte carere arbitrant, sed eā esse artificē, animalibusq; consilere. Verū hoc loco per id nomē, naturæ, uim quandā intelligere conuenit in his ipsis corporibus, quæ ab ea reguntur, inhabitantē: cuius essentia quæ nam sit, in præsentia quærere, si cuti & de nostra anima, aut eius principatu, minime necesse est. nihil enim istorum præsens oratio postulat. sed illud solum, recte scilicet Hippocratem opinatum fuisse, naturam esse morborum medicatricem, forsā enim quispiam hæc oratione artem medicam tolli suspicabitur, quocirca non simpliciter uerba hæc accipienda sunt. Morborū naturæ medicatrices, altior enim sensus accuratior indigens explicatione, huiusmodi in uerbis delitescit, neq; dum usquam superius hæc rem explauimus. amicis autem nostrum institutum cognoscentibus, quibus gratificantes ad huiusce libri interpretationem accessimus, & nunc in memoriā reuocabimus, quodq; decretū ostensione indigens cum alicubi semel exquisitè tractauim, me altero in libro iterū non scribere, loquacitatē uidelicet superuacua accidere cognoscentē, si iisdē de rebus quispiam eadem repetat: quemadmodum nonnulli iuniores medici fecerūt, non his modo, aut ter, sed quater, uel etiam pluries in multis commentarijs & libris eadem de iisdē conscribentes. At ego aliquid cum semel rationibus declarauim, postea reliquis in libris eo utor, solius tantum conclusionis mentionem faciens. ut à me hoc in uolumine ostensum est. Et nunc igitur semel de natura sermone faciam, & quare ipsam morborū esse curatricem Hippocrates asserat, & quod ab hoc decreto nequaquam artem medicā euertere tolliq; contingat. tu uero, qui hæc nostra commentaria euoluisti, iam mihi orationem exordienti animum aduerte. Morbos ab alimento congruenti qualitate & copia in tempore exhibito, ab humido fomento, a cataplasmatibus, a clysteribus, a uenæ sectione, & a quibusque id genus alijs propulsari si quis dicat, non utique mentietur, sicut neq; ille, qui a medicis

morbos curari asseueret, nec qui artem medicam laborantium sanatricem esse testetur. quemadmodum uero hæc prædicans ut mendax reprehendi non poterit, eadem sanè ratione neq; ille, qui naturam seruandī animalis causa omnia administrare existimet. hoc uero & illud consequitur, eam primam languoribus mederi, & maxime, cū euidenter hominem sanat sudorem copiosum profundens, aut per lotium, aut per deiectiones, aut per uomitus infestos humores eiciens. Quod nam igitur dignitate primarium est, quod secundas, quod tertias habeat inter hæc omnia, quæ sanātem facere diximus, contēplari cōuenit. eo etiam magis, quod & alia quædam, per quæ morbi curantur, accedunt: quorum omnium secundum dignitatem ordinem internolle præstiterit. nobis enim melius dici uidetur & naturam morbos medicari, recte uero & artem medicam, & medicum, uere quoque & eius ministrum, & uenæ scissuram, & per ipsam factum sanguinis profluuium, fortassis autem quispiam putauerit & coquum aliquid conferre, & textorem, & ædificatorem, & ferrarium fabrum, & alios quosdam artifices, quorum hominibus sanitatis causa aliquid præparatum opificijs subseruentibus utimur. Verū istorum quædam auxiliorū materiæ, non auxilia sunt, nonnulla uero instrumenta auxiliantibus idonea, sed tunc auxilia fiunt, quando in tempore, atq; ut decet, ea medici applicant. nam uinū ægrotis propinatum si iuerit, eius propinatio auxiliū est: at si importune oblatum, delirium, aut phrenitida concitet, tunc morbisera, non salubris causa, neq; auxiliū fuerit. Quis igitur est creandi auxiliij author? occasio scilicet inuenitor. quo nomine autem hunc Græci appellant? nonne & hoc omnibus patet, medicum scilicet istum appellari: quapropter medicus uino potior est ad naturalem facultatēq; sanitatem. Etenim uinū in tempore exhibitū, & temperanter epotum, recte ualentibus prodest, languores autem, cum opus est, assumptum discutit. Cæterum medicus non quod animal sit, aut pedestris, aut bipes, aut rationalis, aut ciuilis, eo cuiusq; materiæ tempus idoneū ac modum nouit, sed quoniam artem salubria atq; insalubria distinguētem addidit. nam si per illa hæc nosset, omnes planè homines eandem callerent scientiā, quare dignitate prior medicis ars est, per quam medici fiunt. nā eius ui illi utentes morbos pellunt. Sed qua ratione materia atq; instrumenta ad medicum eiusq; artem, eadem ipse rursum atq; ars ad eius, qui curatur, naturam se habent, illa namq; est omnia congruentia in animalū corporibus faciens, & alens quidem, cū alimento opus est, sibi autem sanguinē præparans, per quem alimēti egenas particulas nutrit. atq; iterum ut sanguis ipse creari possit, cibum in uentriculo præparans atq; conficiens. quod si deuorata cibaria neq; recte concocta sint, neq; digesta, neq; in sanguinem uersa, neque alendarum partium uim inueniant, statim me hercule neque corporis nostri

alimentum fuisse dicentur. Quemadmodum uero ad nutriendas partes refectionis egentes ipsas nutriendas partes longe princeps causa est, eodem sane pacto & uentriculi uis ad cibos concoquendos, & iecoris uenarumque facultas ad concoctum in sanguinem conuertendum sese habent. uerum enim uero cuncta me nature opera minutatim nunc recensere necesse non est. nam memoria repetere satis fuerit, in commentariis De naturalibus uiribus omnes nature communes facultates fuisse explicatas numero quatuor, quibus animal regens omnia molitur ac perficit. primam quidem propriam attractricem, secundam uero horum ipsorum commutatricem & concoctricem, tertiam utilium retentricem, & quartam alienorum expultricem. his itaque potestatibus non modo sanum animal tuetur, sed etiam aegrotum sanitatem restituit. Ex his uero abunde constat, quantum sanitatis effectrices causas natura dignitate antecellat. omnia enim reliqua materiam ipsi parant & suggerunt. quemadmodum in alijs quoque artem quandam ministrantem uidemus. textricis namque radios, textoria, & pectines lignarius faber molitur, huic uero ligna materia excisor, securim item & dolabram ferrarius artifex, ferrarius autem ipsi ferum metallorum effosor comparat, rarumque est artem effectiuam inuenire nulla alia egerem, quae aut instrumenta fabricetur, aut materia operi idoneam reddat. ita sane & medico multae artes aptas materias preparant. perinde ut ipse rursum nature cum quibusdam ministris suppeditat. quam enim proportionem architectus erga cementarios, lignariosque fabros, & alios, quibus imperat, artifices, eandem & medicus erga ministros suos gerit. isti uero sunt herbarij, unguentarij, coqui, cataplasmata adhibentes, humore conspergentes, clysteria immittentes, scarificantes, uenam scindent, cucurbitulas affigentes. At si nos etiam haec discitantes interdum & facimus, perinde facimus, atque gubernator remigandi peritus, & facile summum malum conscendere ualens, & omnia alia nautarum munera cognoscens & exequens. Et enim multi imperatores saepe & arcu uti, & iaculari, & pugnare gladio haecque sciunt, & faciunt, & reges pariter, sed non ut rex, ut imperator erat Alexander Macedo, aut eius pater Philippus; sed per alias artes imperatoriae atque regiae inseruien- tes, haec militaria munera obibant. Itaque & nos ut medici cuiusque auxilij qualitatem, quantitatem, occasionem, & utendi modum cognoscimus. ut ministri uero uenam rescindimus, & cucurbitulas admouemus, & reliqua manibus operamur. dignitate igitur ars medica medicis praestat, medicus arti seruienti, illa ministris, ministri artibus sibi instrumenta materiasque parantibus, illae artificibus, per ipsas ageribus, artifices uero preparatis materijs atque instrumentis, conuerso igitur ordine firmioris notitiae atque memoriae causa enumerandis artibus. accidit ad seruandam efficaciamque sanitatem nobilitate ultimos esse, qui nobis clysteres, ser-

ramenta ad secandas uenas, specilla, forfices, & reliqua medicae artis instrumenta fabricantur. cum his & eos qui materias preparant, quos radicum excisores, & herbarios uocant, necnon & qui ex metallis effossa, aliisque id genus praebent. supra hos uero ipsorum artes, supra quos & ministros medicorum, his quoque superiorum ipsorum arte, ea superiores medicos esse, medicis arte medicatiua, quae rursum nature ministra est. Atqui inter ipsius nature facultates nonnullae quidem primariae sunt, per quas scilicet animal in uita seruat, summam nobilitatem ad optimam corporis uitam possidentes. optimam autem uitam nomino, quae in sanitate uidelicet agitur. praua enim in morbis uita est: alterae sunt uero istarum ministrarum facultates, deinde illarum iterum aliae. Itaque postea hoc in sermone artes omnes ac potestates sanitati uitaeque necessariae nunquam alibi eas persecutus, recensere constitui, neque regendum nos potestatum dignitates adiacere me piguerit. Prima igitur sunt salubrem animali moderationem in quali & quanto conseruantes. cum enim corporis nostri substantia nec magnitudinem nec qualitatem eandem retineat, sed magnitudo per sensus latentem exhalationem dilabatur, qualitas uero temperatura semper uariante permuetetur, non ab aere solum ambiente, sed etiam ab intestina causa, quemadmodum in libris De tuenda sanitate explicauimus, ad magnitudinem instaurandam attractrix potestas in nobis inest, ad qualitatem corrigendam & respiratio & per totum corpus diffusio comparatae sunt. sed cum nutriendae partes idonea ac propria materia egeret, alia quaedam in nobis uis inest, quam haud alienum fuerit breuis ac dilucida doctrinae causa sanguificam nominare. cui rursum inseruiens alia uis est in uentriculo, concoctrix scilicet: omnibus autem dictis uiribus communes aliae quatuor sunt, quas paulo ante memorauimus, & clarioris doctrinae causa proprijs nominibus appellauimus. attractricem scilicet, retentricem, commutatoriam, & expultricem. haec igitur uos meminisse admoneo, illud scientes, me hoc loco solum hunc sermonem habuisse, naturam omnium artium ad medendum primariam atque potissimam esse declaratam.

Amplificat natura sibi ipsi itinera non cogitatione, partim quidem ut conuiuere, partim uero & lingua subministrat, & id genus alia quaecumque inerudita natura & indocta, quae opus sunt, efficit.

Itinera naturae appellauit perinde, ac si & uias, aut impetus ad agendum dixisset, non, ut nos prius mente uolentes, & prius eligentes facimus, ita & ipsa faciente. conuiuere igitur (sic autem dicitur, cum quis clausas palpebras cito iterum aperit) statim ortis animalibus. & a nullo edoctis illico inest. certum est autem huiusmodi actionem maximam oculis utilitatem asferre. fatigarentur enim palpebrae, si toto uigiliae tempore paterent, multaque exterius in oculos ipsorum tunicas uiolentia incideret, praeterea longe

longe isto admirabilius est naturae opus, quod non a uulgaribus modo, sed etiam plures medici etsi quotidie fiat, negligenter tamen praetereunt. nam si bimopuero panem ostendens, eum hoc ipso nomine simul demonstrans panem uoces, idque bis terque feceris, puer & demonstrati corporis hanc uocem panis signum esse intellexit, ipsamque imitatus pronunciat, cum a nullo, ut linguam mouere oporteat, ipse didicerit. Idem uero, quod in hoc, & in alijs omnibus motibus, quos appellat uoluntarios, ab omnibus sit animalibus. igitur si uoluerint aliquid ex extremis membris inflectere, id statim efficient, etsi membrum illud, a quo inflectitur membrum, non cognoscant. Eadem ratione extendere uolentia per alterum musculum extendent, sed neque quis musculus iste sit, neque quo pacto agere possit, moueri animam non est. quo enim modo ea comprehendere potest, quae multis etiam medicis incognita sunt? quid dico multis? cum nonnullos musculos quidam diffectoriae artis uel peritissimi ante nos ignorauerint, ut eum, qui intra de articulationem abditus poplite inueniat, nihilominus tamen omnes homines ipsius genu articulum, simulatque uoluerint, inflectunt. quin non in solis hominibus, sed etiam in alijs cunctis animalibus huiusmodi actionis species reperitur, usque adeo naturae uis ad ea, quae animalibus conducunt, rectius praestanda, qualibet arte potentior est. Quocirca & Hippocrates de palpebrarum motu, quo scilicet ipsas alteri etiam negocio incumbentes agamus, mentionem fecit dicens, ut conuiuere, motum uero in loquendo linguae, per ea uerba commemorauit, lingua uero & subministrat. nobis autem quamque uocem profere uolentibus lingua ad ipsam explicandam prompte obsequitur, pueri igitur uoces prolatu difficiles nunc primum audientes, ut strax & sphinx, statim ipsas nos imitati eloquuntur. neque quos linguae musculos mouere oporteat, neque quomodo ipsam extendere, aut flectere, aut circumuolueri, aut superius palato, aut prioribus dentibus, aut alij cuiuspiam oris particulae ad mouere stabilireque conueniat agnoscere. cum dixit autem, & alia quaecumque, uoluntarias motiones in memoria reuocat: in quibus (ut dixi) animalia cuncta non solum musculo rum motus, sed etiam ipsos musculos ignorantia, simulatque membrum inflectere, aut extendere uoluerint, confestim id faciunt. sicut etiam, si in obliquo abducere, & conuertere, aut circumuolueri, siue utcumque aliter mouere statuerint. idcirco & istis adiecit, inerudita natura, non edocta congruentia facit. uocantur igitur quodlibet decretum edocti illius esse periti. natura autem eruditi sunt, qui maxima & precipua sine disciplina non uerunt. qualem fuisse Themistoclem Thucydides memorie prodidit, ita iniquos, propria namque intelligentia neque prius ad ipsos quicquam, neque posterius edoctus & eorum, quae de improviso in eidebant, celerrimo consilio iudex optimus, & eorum, quae longe posterius uetura essent, perspicacissimus coniectator.

Lachrimarum, narium humiditas, sternutamentum, auris sordes, oris saluax, reiectio, spiritus introitus, exitus, oscitatio, tussis, singultus, non eiusdem omnino modi.

Cum ea, quae mihi optime ad haec uerba explananda quispiam dicere posse uidetur, prius recensuero, deinde ad huius libri interpretes transibo, qui omnes uerba haec a superioribus disunxerunt, omniaque ipsa singulatim tanquam ad praesensionem facientia interpretati sunt. Veruntamen nobis uidetur Hippocrates propositum suum ab initio, & in praesentia per totum hunc sermonem confirmare. ipse uero naturam salutis hominum causam omnia facientem demonstrare constituerat. atque ab operibus eius exorsus, quaecumque in corporibus recte ualentium animalium facit, ipsisque superiori narratione enumeratis, deinceps quaecumque in morbofis affectibus, aut sanorum languentiumque corporum communibus ad animalis salutem natura molitur, praesenti sermone declarauit. quorum unumquodque ego particulatim explicans nonnulla quidem (ut dixi) morbosorum affectuum propria, nonnulla aegrotantium sanorumque communia esse monstrabo. atque in aegrotantibus quidem nonnulla sunt morbofi oculorum affectus modum sequentia, ut quando ipsi phlegmone tentant, nonnulli uero natura superuacuum humorem expellente, aut deficientem in glandulosis ipsorum carnibus procreante. Nepe hoc modo narium humiditas excrementis in cerebro collectis per ipsas effluentibus accidit. sternutamenta uero & ipsa natura opus sunt, ab affectibus autem morbofis proueniunt. At morbofos affectus uoco, non solum, cum aliqui iam aegrotant, sed etiam cum quispiam istorum affectuum exoriri incipit. qualis enim in oculis est proprie uocata perturbatio, quae phlegmone quoddam initium est, tales multi morbofi affectus consistere incipientes dissoluntur, natura uapores & succos eorum opifices excrenente. uerum de his omnibus in libris De symptomatu causis disputatum est. nam ipsorum quaedam semper a natura fiunt, quae morbosos affectus aut iam nascentes, aut futuros impediunt, sicut alia iam factos & absolutos tollunt. idque est, quod explanatores fefellerunt, nunc scilicet ab Hippocrate de naturae operibus sermonem non credentes fieri, sed tribus commentarijs, in quibus De symptomatum causis dispuo, totus iste sermo diligenter a me confectus est, omnia id genus symptomata, de quibus praesens habet oratio, a natura effectrice manare ostendente. aurium namque sordes ab illa cerebri excrementa purgare colligit. tussim quoque, ut spiritus itinera emundarent, fieri ostensum est. quaedam modum & singultus, & oscitatio, & punctionatio purgamentorum expellendorum causa proueniunt. At nonnulla in propositis uerbis dicta neque symptomata omnino sunt, ut respiratio, & per totum corpus diffusio, ab ipso uero de respiratione explicatum est, ubi ait, spiritus introitus, exitus. de diffusione autem, posterius, ubi iterum scripsit, alimeti & flatus. at saluax in ore generatio inter ea, quae pro-

Ita et...

Morbos affectus...

Tussis...

uide à natura fiunt, cōnumeratur, quemadmodum & sputi ex pectore atq; pulmone reiectio. de hoc uero & in præsenti parte per hæc uerba dictum est, oris saluæ, reiectio. & oportet quidem, oris saluæ, per se proferre, hanc uocem autem reiectio separatim addita hac dictione, sputi, fortasse quidem statim ab initio à primo libri scriptore uitiatō exemplari, fortasse & ipso Hippocrate præmittente, utpote qui sibi ipsi quandam ueluti designationem, & nō librum in uulgus edendum conscriberet. Extrema autem illa uerba nō eiusdem omnino modi id sibi uolunt, omnia scilicet enumerata non eodē inter se modo habere. ut enī ostendimus, nōnulla in solis recte ualentibus, quædam in solis languētibus, quæadmodum rursum alia in utrisq; eueniūt. item ex his aliqua solius naturæ opera sunt. Explanatoribus autē uariē hæc uerba scribentibus paulo post uarias eorū lectiones recitabo, nunc uero prius quod ex toto sermone adhuc restat, in quo naturæ opera recenset, explicabo.

Lotij deiectio, & flatus, & huius alterius alimonie, & spiritus, & sceminis, & in alio corpore sudores, scalptus, pandiculationes, & quæcunq; huiusmodi sunt.

Scribunt sanē & hæc uerba alij aliter. uerum ego & lectionem hoc tempore à plurimis probatam, & toti uerborum sententiæ congruentē, atq; in uetustis castigatisq; exemplaribus repertam de legi. eius uero sententiā talis est, quæadmodum in superius positis symptomatis naturæ sine disciplinæ edoctæ opera ad animalis salutem facta narrauit, eodem modo & in præsenti urinam, deiectionem, duplicem flatum cōmemorauit, item & alimentum, & distillationem, & quæ in solis sceminis generis animalibus insunt, postea deinceps & sudores, & scalptus, & pandiculationes. Etenim urinæ secretio, si, quomodo fiat, reminisceris, mirabilem tibi in regendis animalibus prouidentiam indicabit, & renum fabricæ causa, & urinariorum meatuum originis, quam ex renum uentriculis habent, & operculorum, quæ meatuū osculis in uescicam sese inferentibus imposita sunt, & musculi, qui astrictior in sede posito proportionē respondens uescicæ collo circumdatus est, & aliorū, quæ minora quidem sunt, & minus admiranda, tantū uero ad rem conficiendam opis afferentiā, ut nisi hunc in modum omnia instructa essent, prauē sanē, aut nullo etiam pacto urinā secerni, & euacuari posset, haud aliter & quæ ad deiectionē attinēt, hoc est, quæ ad excrementorum cibi aridorum expulsionem à natura condendis nutritionis instrumētis parata sunt, ipsius de animalibus prouidentiam ac sapientiam demonstrant, quæ omnia in libris De usu particularum comprehensa reperies, nūc uero capita solum perstrinxisse satis sit. Nempe quidam utramq; uocem initio huius sermonis scriptam ipsam per se solā legētes, lotij, deiectio,

ipsum hoc loco & stercoris mentionem facere tradunt, quidam rursus utramq; uocem copulantes deiectionē urinæ hoc est, euacuationē per ea uerba significari dicūt. perinde atq; si & uring excretionem dixisset, igitur isti sermonis initio scripserūt stercoris & uring deiectio, ac si ita scripserunt stercoris & urinæ euacuatio. Verum quemadmodum cibi recrementa mirabile artificium in secerando præferunt: itidem quoq; in utriusq; flatus secretionē, tam eius, qui per intestinum rectum, quā eius, qui per gulam expellitur, quem ructū uocant, naturæ prouidentia conspiciunt. ad extrudendum utrumq; flatum instrumentis, in quibus colligitur, insurgentibus. flatus enim hos excerni deprehēdes, & si dormiāt hi, qui istis repleti sunt, & si in somnū propensius labantur, et si catalepsi, ueterno, sopore, denso, & profundo somno correpti sint, æque inueneris etiam naturæ artem, si ea cuncta didiceris, quæ in administrando alimento atq; spiritu machinatur, & longe adhuc magis de miraberis, si omnia noueris, quæ in sceminis concipiēdi foetus causa molita est. isti similia sunt & quæ in toto corpore ad sudores excernendos, ad scalptus, ad pandiculationes pertinent, uocant autem scalptum, frictionē motumq; per ungues effectum, quod in pruriētibus particulis animalia naturaliter faciunt, idq; in ipsis omnibus reperitur. uidistis igitur & dudum, cum uiuentem capram grauidam disseccarē, foetus ex ipsa ligata extractus ut humi depositus quatuor pedibus ambulare inceperit, à nullo edoctus ambulandi causa mēbra hæc esse corpori subiecta, & paulo posterius superuacuum humorē, quo eius cutis exterius circumfusa erat, excusserit, atq; iterum uno ex pedibus paulo post costas sibi scalpsit, ex quo uos omnes præsentes exclamauistis, primum quidē q; ipse symptomatis medelam absq; doctore inuenit, secundo q; per hoc membrum solum id fieri possit, tertio q; per hunc modum. At pandiculationē tale quidem in omnibus (ut puto) musculis symptoma est, quale in oscitatione solis inferioris maxillæ musculis accidit. in libris autem De symptomatū causis, si memoriter modo tenetis, euacuandorum in musculis halituosorum excrementorum causa id à natura fieri demonstrauimus. infantes autem & reliqua animalia id sine doctrina facere cernuntur. Hæc itaq; omnia, & quæcunq; cum ipsis dicebamus, quæadmodum & excutere humorem paulo ante de hœdo per dissectionē extractio narrauimus, admirabilem quandam naturæ erga animalia prouidentia indicant, per quā & secunda ualitudine fruētia conseruantur, & ægrotantia morbo liberantur.

Homini anima semper producit usq; ad mortem. sin autem igne excanduerit, simul cū morbo & anima corpus depascitur.

Diuinatione potius opus est, quā aliqua methodo, per quam intelligere quispiam possit, quidnam significare uolens Hippocrates scripsit hoc uerbum

uerbum producit, potest enim significare & generatur, sicut Asclepiades posterius existimauit. potest uero significare & augetur, potest etiam, ut quidam intellexerunt, idem sonare, quod conseruatur alimento & anhelitu nobis utentibus. Qui cunq; enim animam spiritum esse censent, ipsam & ex sanguinis halitu, & ex aere intra corpus inspiratione per asperam arteriam adducto cōseruari testatur: illud uero & in aperto est, nihil eorum, quæ dixi, nos posset tanq; uerum sit, cōtendentes, enunciare, nisi prius animæ substantiam exquisitè compertā habeamus. profecto si ut in libro de septimanis autor ille manifeste de animæ substantia differuit, sic & in alio quopiam indubitanter legitimo Hippocratis libro dictum inueniretur, aliud quid planē haberē, quod de hoc uerbo producit dici posset. quoniam uero nusquam in legitimis uoluminibus Hippocrates clare explicauit, quidnam hoc uerbum producit sibi uelit, præter q; quod istud ignoro, neq; animæ substantiam me firmiter scire mihi persuadeo. Nempe cerebrū sensus uoluntariæq; motionis principatū habere, omnibusq; alijs particulis distribuere in libris de Hippocratis Platonisq; decretis ostendimus. illud præterea persuasum habeo spiritū in eius uis positum primarium esse anime instrumētum. quem etiam ut animæ potius substantiam esse dicerem, mihi erat animus. siue autem tota cerebri natura ex quatuor elemētorum temperatione ad eam substantiam uel proprietatē redacta sit, per quam sensus motusq; uoluntarij in animali primus opifex habeatur & memoriæ scilicet & intelligentiæ, siue quædam alia uis incorporea à nostro conditore cerebro indita fuerit, & moriētibus animalibus recedat, nullam hac de re firmam rationem habeo. quin & eos, qui de hoc quicquam affirmarūt, audacia magis q; sapientia nobis antecedere existimamus. ceterum medicis quoq; superuacua de animæ substantia notitiā esse arbitror. satis est enim artem medicam cū ratione tractantibus, illud nosse, quoad scilicet ipsius cerebri, ac spiritus in eius sinibus contenti naturalis tēperies inuiolata seruat, uiuere posse animal, si uero in sinibus contentus spiritus aut prorsum corruptus sit, aut à naturali tēperatura unā cū ea, quæ in cerebro est, longissime discesserit, mortē necessario sequi. Hæc agnoscens medicus ipsorum bonæ temperaturæ semper consulit, regulas à nobis in commentarijs De tuēda sanitate & De morborū curatione traditas persequens. quas omnes Hippocratē primum docuisse memorauimus. quāobrem neq; legitimā hanc eius esse particulam censeo, sed ab aliquo, ut plerasq; alias, fuisse interpositam. forsan uero & eius filium Theffalum patris scripta collegisse, ut aiunt, in chartis, & corijs, & tabellis ea natum, & huius generis quasdam particulas interiecit accidit. nonnulli sanē, qui commentaria in propositum librum ediderunt, pro his uerbis melior sit, melior producit scriptum fuisse contendunt. ipsam uero procedente ætate scientiæ ac sa-

piētiæ præceptis eruditam meliorem euadere arbitrantur. Atq; neq; ad medicum pertinēs sermo est, neq; his, quæ sequuntur, consentaneus. nā de ipsius substantia hoc uerbum producit dictum esse, ex eo constat, quod ipse subiecit si uero igne excanduerit unā cū morbo & anima, corpus depascitur, atq; uerbum hoc excanduerit indicare uidet, ex Hipp. sententiā animæ substantiā calorē esse naturalē, quē naturalitū operū multis in locis autorē esse testat. Magnū uero hoc loco negociū agitāt, de quo & inter philosophos dissensio est. nonnulli quidem unam esse animæ naturæq; substantiam arbitrantur, aliqui in spiritu, alij in corporis proprietate eas consistere statuentes, quidam uero non unam, sed propriam ac separatā utriusq; substantiam esse, nec paruo quodā intervallo, sed toto genere inter se differre confirmant. siquidem naturæ corruptibilem, animæ uero immortalem esse substantiā arbitrantur. Aristoteles sanē atque Plato una appellatione utraq; potestatem comprehendunt, non eam modo, quæ ratio cinamur, atq; meminimus, animam uocantes, sed etiam eā, quæ in stirpibus est, quæ & aluntur, & crescunt, & seruantur, quoad temporis longinquitate consumptæ exarescant. Stoicorum autem mos est, naturam uocare, quæ stirpes reguntur, animam uero, quæ animalia, utriusq; uero substantiam ingenitum spiritum statuunt, differreq; inter se qualitate arbitrantur. nam sicciorē animæ spiritum, humidiorē autem esse naturā, ut trunq; autem, ut permaneat, non alimento solum, sed etiam aere indigere. Et quæcunq; huiusce decreti principem Hippocratem fuisse opinantur, ut in libro De septimanis dictum est, hoc uerbum producit, dictum esse aiunt de instauratiōe, quæ in ipsis sit ex utraq; substantia, alimēti scilicet atq; aeris, ut euidenter apparet, & utriusq; utilitatem cognoscimus. alibi namq; respirationem ingenitæ caliditatis moderationem seruare, ciborum uero assumptionē corporeq; substantiæ quod dilapsum est, resarcire declaratū est. atq; si corporis quædā forma anima est, iure sanē pignori usq; ad mortē diceretur. At si naturā ipsius, quam Aristoteles altricem, appetitricem Plato nominat, altera quædam substantia sit, uerum sanē, quod dictum est, fuerit, sed de rationali anima uere id dici non poterit. Nempe quod insitū calidum, cui maxime corporea opera Hippocrates tribuit, igneum factum nō solum priora munera obire nō possit, sed neq; corpus nostrum alere, quod ipsius erat primariū officium, immo contra perdat, atq; ut ignis, liquefaciat, nobis ratione contemplantibus, & corporis eliquationes à perurentibus febribus factas euidenter cernentibus apertum est. uerum cum in toto hoc habito sermone tertia anima prætermittā sit, siue facultas, siue utcūq; eam nominare uelis, quam Plato iracundiam appellauit, & de ipsa aliquid dicere satius fuerit, ut nihil præterea in sermone de anima dicendū relinquat, Caliditas sanē quædā naturalis, per quā sanguis creat, in icore continet.

continetur, caliditas etiam altera in corde maior inest ad iram excitandam nobis data. nam & ipsius quidam usus est, ut in libris de Hippocratis Platonisq; decretis explicauimus. Et hæc quidem caliditas anhelitu eget, altera diffilatione, ita enim medicis uocare mos est duplicem in toto corpore arteriarum actionem fuliginosum excrementum per compressionem expellentium, aerem uero circumuehemper diffentionem attrahentium.

Morbi simul nutriti in senecta relinquunt & per concoctionem, & solutionem, & rarefactionem.

Non de omnibus connutritis morbis Hippocratis sermo est. ita uero eos appellant, qui longinquo tempore hominum corpora infestant. Id enim accidere non cernitur, neque ipsum latet clare in aphorismis dicentem, senes, quam iuuenes plerumque rarius egrotant, quicumque uero ipsis diuturni morbi eueniunt, sæpius commoriuntur. Igitur cum in hoc sermone, sæpius addiderit, neque in uniuersum protulerit, quousque scilicet diuturnos morbos sæpius commori asserens, aperte indicat se nonnullos ante senum mortem dissolui, cognoscere. quinam igitur sint isti, quemadmodum etiam quinam ante mortem non abeuntes, in aphorismis ipse patefecit sic scribens, Raucitates, & grauedines in ualde senioribus non concoquuntur. igitur cum hic frigidiorum meminerit, constat & ipsum cedere, quosdam ex calidis in seniori ætate posse dissolui, siquidem contraria contrariorum medicamina sunt. rari autem hi sunt, ut calidæ cephalæ, & eterocraniæ uocati dolores capitis, & renu calidi affectus, & articulares dolores, quicumque ex ualde calida causa oriuntur. iste quidem ex senectæ proueniens temperatura solutionis modus inter concoctiones reponitur, concoctione scilicet omnem ad mediore temperamentum adductionem significante, ut in maturefcentibus fructibus conspicitur. alios autem duos adhuc rariores concoctionis modos adijcit, & per rarefactionem, & ambigue dictum, siue per dissolutionem, siue per solutionem intelligere oporteat. fit iste autem, ipsa corporea substantia, quæ omnibus tam animatis, quam animacarentibus communis est, dilabente. aliquid enim omnino ex ipsis defluit, sed plurimum ex mollioribus, minus ex minus mollibus, ita sanè & quidam à natura alieni tumores paulatim longiori tempore, dilabente materia dissoluuntur: idque relictus ratione utentibus euenit. nam qui largiore cibo uescuntur, humorem affectus partibus influentem digesto æqualem habentes, affectus seruunt. tertium uero solutionis modum narrauit corporis raritatem, à medicis quidem consulto effectam, à senili autem ætate raro, cum labefactis uiribus, extenuato corporis habitu, & male nutrita cute ampliores meatus euaserint. nos itaque sic uerba explanamus, cum semper ipsius sermones his, quæ in ægotis cernuntur, consentaneos esse demonstrare conemur. plurimi autem explanatores

omnia potius alia, quam id faciunt. qui & hoc loco tanquam de omnibus morbis sermone habito causas afferuntur. magis etiam absurda illi dicunt, qui in senecta huiusmodi affectiones sedari aiunt, animæ quidem, iracundiam, auaritiam, superstitionem, corporis autem, amatorias perturbationes.

Medicatio contrarium cogitans non consentire affectui.

Sermo iste eandem uim habet, quam ille, contraria contrariorum medicamenta, de quo sæpius iam disputauimus.

Frigidum & auxiliatur, & tollit quæcunque à calido.

Et hoc sibi ipsi ad reminiscendum scripsit, quod proxime sententiæ communioris pars est. Etenim frigidum frigidis affectibus opitulatur, calidos autem morbos tollit. nam ab uno tanquam exemplo ad omnia contraria traducere sermonem oportet.

Excandescētia attrahit & cor & pulmonem in seipsa, & in caput & calida & humidū. gaudium autem relaxat cor.

Obscure admodum hæc locutio perplexa est. quocirca & eius plures lectiones, lectionibusque consentaneas explanationes fecerunt. uerius autem quispiam dixerit, non lectionibus explanationes, sed prius cogitatis explanationibus eos deinde lectiones affinxisse & accommodasse. statim igitur hæc uox attrahit, in hoc sermone quid significat? cor atque pulmonem ob iracundiam attrahi ipsum dicere interpretabimur. sed cum hæc uerba adiecta sint in seipsa, & in caput: alter huiusmodi sensus innuit, cor & pulmo attrahunt & in seipsos, & in caput calida & humidum. Atqui ista uox calida penè intelligi non potest, potius enim calidum, quam calida dixisse oportuit. satius igitur fortasse fuerit omissa singulorum in hoc sermone uerborum serie ut pote confusa, ipsius ecphrasim potius facere, aut paraphrasim, siue, ut lubet, quis nominet, id uero fieri nequit, nisi unum saltem nomen interpretemur, quod est attrahere. duorum enim alterum in excandescētijs dicendum est, aut pulmonem & cor ad caput attrahi, aut cor & pulmonem ex inferioribus locis calorem humoremque ad se ipsos attrahere. uerum simile namque, ex iecoris regionibus, unde sanguinis distributio fit, & caliditate & humorem hauriri. porro in excandescētia cor atque insimul per totum animal discurrentes arteriæ maiorem uehementioremque pulsatum efficere cernuntur. æquum est autem & cordis dilatationem implentia tunc plura adduci. in caput uero plus humoris calorisque effertur oculos totamque faciem occupans rubor significat, quinetiam si tetigeris, calidiores euasisse tibi hæc partes apparebunt. Euidenter quoque & oculi emicant, unaqueque prominentiores euasisse uidetur, & uniuersum caput calidius. At gaudium, inquit, relaxat cor, hoc est, desinunt antedicta. nepe prædictorum

dictorum cognitio utilis est, ut ira eutetur non nunquam, nonnunquam de industria excitetur. uideatur quidem, cum cor & caput naturali intemperie supramodum calidiora sunt, aut aliquo aduentitio calido affectu laborant. excitetur autem in frigidis uitijs, & natura frigidiora corde & capite. nec non & totius corporis temperatura si calidior, quam par sit, aut morbo, aut natura fuerit, magnopere ab iracundia offendetur, isti autem contraria magnopere iuuabitur. id enim & in secundo De morbis popularibus ab ipso fuisse traditum ostendimus, ubi dicebat, danda est opera, ut ira excitetur & coloris & succi recuperandi causa.

Labor articulis & carnibus, cibis, somnus uisceribus.

Quoniam hoc nomen labor, sæpius consueuit Hippocrates pro exercitatione accipere, interdum pro dolore, aut absolute pro qualibet noxa, ut in multis commentarijs antea didicistis, idcirco igitur ex libri explanatoribus alius aliud trium significatorum accipiens aliquis arbitretur sanè ipsum dicere, exercitationem articulis carnibusque ueluti cibum esse, id est, alimentum, robur, adiumentum. illico enim augeri, confirmari, ac roborari exercitationibus, haud secius quam cibis. quidam uero articulis & carnibus multitudinem cibi dolorem cruciatumque afferre, per hæc uerba significari intellexit. nam repletionem haud solum articulos ad motum tardos reddere & carnes, hoc est, musculos, in istis enim carniū genus continetur, sed etiam fluxiones mouere, & ex eo dolorem excitare. huic uero sententiæ & illud consentit, quod per tertium significatum intelligitur, nonnullis opinantibus, multum cibum, hoc est, plenitudinem articulis & carnibus nocere. At non solum carnibus & articulis, sed etiam omnibus corporis partibus plenitudo & noxa & dolores inferre consueuit. Secunda quidem sermonis particula, ubi dicit, somnus uisceribus, hanc habebit sententiam, quemadmodum labor articulis & carnibus, sic & somnus uisceribus aut exercitatio exercitatio bonum creas habitum, aut dolorem noxam uel inferet. exerceri quidem in somnis uiscera, quatenus tunc operantur maxime, & alimentum conficiunt, recte quispiam intelligere potest. noxam uero aliquam & dolorem in somnis excitari id uerum non est. indolentiam enim potius & remedium, quam contrarium afferre somnus idoneus est, nisi si quispiam initijs accessionum hæc ipsum facere dixerit. uerum hoc loco sine ulla conditione scriptis uerbis sermo neutiquam uerus fuerit. nunc igitur fortasse hoc modo legere satius est. Labor articulis & carnibus, deinde ab altero principio, cibis, somnus uisceribus, ut oratio huiusmodi sit, exercitatio quidem articulis & carnibus, utilitatem præbet, cibis uero & somnus uisceribus, naturaliter enim calido in profundum uergente, ut ipse tradidit, & escharum concoctiones meliores fiunt, & tunc uiscera nutriuntur. at in uigilia naturali calido

ad cutem profuso uiscera seipsis frigidiora euadunt, & quæ ipsis in somnis inerant, hæc extremis omnibusque extrinsecis membris in uigilia.

Animæ deambulatio, cogitatio hominibus.

Deambulationem pro exercitatione omnes libri interpretes acceperunt, ut oratio ita se habeat, hominibus cogitationes exercitatio, appellatione exercitationis, pro deambulatione suscepta. Vox enim hæc, deambulatio, speciem quandam exercitationis significat. cum autem affectata quedam narratio sit, haud iniuria ipsam Dioscorides repudiās non scripsit, peripatos, hoc est, deambulationem, sed iteram non adiciens, legit peripatos, hoc est, de omni, ut locutio talis sit, animæ de omni cogitatio hominibus. eius uero sententia est, in qualibet re homines uim rationalem exercitare debent. nam ratiocinatio cogitationes appellatur, unde & Socratem cogitorem uocabant, & prudentia hominis consilia cogitationes nominabant. ut in Aristophanis nebulis inuenire licet, ubi Socratem lacerat, et tanquam inaniam garrientem uituperat. si cui uero philosophicam speculationem, non medicinalem sermo iste sapere uideatur, primū animaduertito, ipsum omnium rationalium artium esse commune, in quibus uim ratiocinandi exercere conuenit, ut & ab alijs multis medicis, & ab Erasistrato non raro dictum est. deinde & uitia quædam oboriuntur aliqua uires animæ cogitandi ac memorandi ueluti stupefactitia, aliqua somnos graues atque profundos facientia. sic affectis igitur utiles esse cogitationes putandum est, ut alibi ipse prodidit, excandescētijs utiles esse ad bonos succos creandos, & naturalem habitum recuperandum.

In uulneribus sanguis concurrat. subueniendum, ut uacuum impleatur.

Obscura inuolutaque est huiusmodi locutio, neque enim quid illud uerbum concurrere, significet, clarum est; neque item quid illud, ut uacuum impleatur, propterea ergo nonnulli interpretes de sanguinis in uulneribus profluuiio sermonem hunc esse aiunt, aliqui de superueniente inflammatione, utrique enim in uulneratam partem confluere sanguinem censent, quo quidem profuso, & in omni corpore uenas inaniri, quibus prospiciendum esse dicunt, ut iterum scilicet repleantur, ipsarum autem repletionem esse duplicem, uulneratæ partis sanguine per frigida astrictionaque medicamenta represso, & per idoneum membri situm relabente. Alij uero quidam non de uulneribus solum, sed etiam de ossibus ualde confractis, maximeque ubi ipsorum aliqua pars extra cutem emineat, similiter uero & de huiusmodi omnibus luxationibus, uerberibusque magnam in corpore contusionem facientibus sermonem hunc audiendum esse contendunt. tromata enim, hoc est, ictus nominat Hippocrates magnas noxas ab aliquo extrinseco etiam sine uulnere illatas. Quod autem concurrat ad hæc sanguis, & quod euacuatum repleatur, eodem & hæc dicentes

dicentes modo explanant. Verum quod Hippocrates huiusmodi offensas tromata uocare consueuerit, iam in multis ipsius libris didicimus. nunquid uero & nunc ita intellexerit, temerarium est affirmare. aliqui autem in uulneribus sanguine manantibus replere opus esse dixerunt, idoneis uidelicet medicinis ac linamentis impositis.

Sin auris doleat, lanam digito circumdatam unguine madefacito. deinde iniiciens interius in uolam lanam auri subijcito, ut tibi aliquid effluere uidebitur. deinde super ignem imponito dolo.

Nonnulli propter uocem in calce positam, dolo totum hunc sermonem haud immerito adulterinum interiectumque esse suspicati sunt. narratio enim ante ipsam talis quodammodo est, si quis aurem doleat, lanam digito indici uidelicet, interdum etiam pollicis circumdatam unguine, id est, aut oleo, aut adipe liquata lanam imbuens in aurem instillato. quemadmodum & hisce temporibus facere solemus per specillum lana inuolutum non unguem solum (ut ipse nominauit) sed omne aliud liquidum medicamen infundentes. esto autem liquidum illud medicamen quo lanam inficimus, ad lucer nam flammam, aut ad sauum, qui dicitur, calefactum. ^{*} stillare autem non semel, aut bis, sed saepius conuenit, ut aliquid ad extimam partem foraminis auditorij profluat. istud uero emanans subiecta munda lana nos excipimus. Iubet autem Hippocrates lanam hanc humorem ex aure defluentem excepturam in uola manus nostrae sinistrae scilicet collocari, ex eo constat, non semel, aut bis, sed etiam saepius nos infundere ab ipso praecipitur. Quod sequitur autem, si absolute quidem scriptum esset, deinde super ignem imposito, recte eos interpretari dicemus, qui ipsum propterea dicunt, igni iniectum esse putare, ut ab odore quale nam sit, inuestigetur. ipse namque hoc pacto & quod ex pulmone per tussim extruditur, examinauit. Quoniam uero huic sermoni adiectum est, ut ipsi aliquid effluere uidebitur, & hec uox uidetur extremo huius totius sermonis uerbo, dolo, scilicet, respondere comprehenditur: propterea & magis laudati interpretes in hanc opinionem deueniunt, ut decipiendi aegroti causa ad hoc agendum accessisse Hippocratem dicant. interdum enim ex his rebus solatium capere aegrotantes, arbitrarique diligentiores de se ipsis curam haberi. At qui maiora etiam quam sinistria laborantibus apparere, utile esse tradunt, ut ne medicis tantum non celeriter ea curantibus irascant, utque certe & exquisitae uictus rationi obtemperent, nonnulli etiam addunt, & mercedes maiores & munera ampliora, qui sanati fuerint, medicis esse daturus, utpote a magnis languoribus se liberatos esse arbitratos. Hoc nonnulli rursus haud secudum Hippocratis sententiam esse ducunt, atque eo totum sermonem spurium commentitiumque esse suspicant, neque enim de propositis uerbis illud dicendum est,

quod nonnulli probabiliter inuenisse se existimant, doloris mitigationem, dolum uocatum esse putantes, perinde ac non idem sit, & morbosum affectum curare, radicem ueluti eius extirpantes, & dolorem mitigantes obtundere. porro nonnunquam id ipsum totum affectum peiorem reddit, quemadmodum in intestini laxioris doloribus antidota ex opio, & alterco, & mandragora, & styrace composita, ista namque membra circumrefrigerantia, ut iterum ab ipsidem causis offendantur, paratiora efficiunt. sed neque ob mitigandum dolorem (ut dixi) haec uox doli seu deceptio ascribi potuit, aduersatur enim illi, ut aliquid ipsi exire uidebitur, eo, qui ita scripsit, indicante decipiendum aegrotantium causa ad hanc manuariam operam medicos accedere. satis igitur fuerit, hec uerba nequaquam esse Hippocratis existimare.

Lingua lotium significat. linguae uirides biliosae, biliosum autem a pingui. rubra uero a sanguine, nigra ab atra bile, arida a fuligine, sa exustione, & ab uterino membro, alba uero a pituita.

Linguam, cuiusmodi sit lotium, indicare ait, aut proprie sic uocatum, quod quotidie mictum est, aut succorum serosam humiditatem. uterque autem modus in eandem sententiam recidit. Etenim lingua, sicut & urina, succorum affectus detegit. atque ita fructu ex his uerbis decerpto, quidnam lotium significet ex abundanti, perquiremus. utile autem, quod in tota hac parte nos edocet, istud est, linguas aliquas bilis abundantiam significare, aliquas sanguinis, aut id genus aliorum cuiuspiam. de quibus omnibus in sequentibus speculabimur. in his enim quae ad artis opera conducunt, diu uersandum censo, praeterea autem esse ea, quae cunctis sophistice inuestigata sunt. uirides itaque linguas dixit, ut in communi uita usu mortales nominant, uirides quosdam se uidisse dicentes. quibus in biliosius color mutatus fuerit ob pallidam scilicet bilem. Hanc enim simpliciter appellant, non sicut alias cum adiectione, aut atram, aut a ruginofam, aut rubram, aut flauam, aut uittellinam appellant. Flaua quidem bilis proxima pallida est, & eiusdem fere generis. dicunt autem plerumque non adijcetes pallidam ita absolute hominem uomuisse bilem. sed de flaua raro quispiam absolute protulisse inuenitur. statim enim ipsi coloris nomen adijciunt, flauam bilem uomuisse quempiam dicentes, aut puram bilem, eruginofam uero & atram bilem nullus neque medicus neque idiota sine adiectione nominauit, quemadmodum neque istatode, id est, istatidi herbae simile, nec porraceam, nec uittellinam. nam haec bilis nomina a quibusdam medicis reperta sunt, & a coloribus, quibus infecta est, deriuata. sic uero & rubram bilem uocant, quae sanguinis serum est. sed uittellina flaua bile spissescente progignitur. quemadmodum pallida ex eadem aqueam quandam substantiam accipiente

accipiente. uirides igitur linguae nunc euidenter pro eo, quod est, pallidae, dictae sunt, a pallida scilicet bile coloratae. Etenim grandioribus uenis praedita lingua & inani substantia spongiam referens alijs duris densisque particulis paratior est, ut serosus intra se humores admittat, ab illisque colores instar lanarum suscipiat. interiectum est autem his uerbis illud biliosum a pingui indicante Hippocrate biliosum succum plurimum ex pingui alimentati parte procreari, pingue uero intelligendum est non solum unguinosum, sed etiam dulce, & prorsum quod naturaliter se habentibus suauiter est. soli namque extra naturalem statum constituti amarissimi, acerbissimi, acidissimi cibarijs delectantur. naturaliter autem se habentes, & ab excrementis uacui pinguius, & dulcibus, & nulla uehementi qualitate praeditis cum uoluptate uescuntur. omnia haec igitur nihil aliud, quam pingue in alimento sunt. quocirca & uberem terram, & pinguem regionem multi ueteres appellarunt, per ea uocabula eorum fructuum feracem indicantes, qui a nobis recte ualentibus sine ulla noxa comeduntur. Ex melle autem omninoque ex dulcibus, cum uehementius incaluerint, biliosum contrahi humorem in quarto de simplicium medicaminum uiribus commentario declaratum est. cum hoc etiam quando haec diutius in uentriculo morata fuerint, neque prius distributa neque concocta sint, flauam ex ipsis bilem procreari euidenter percipimus. quisquis igitur tunc euomuit, huiusmodi bilem euomuit. de pallida quidem lingua abunde haec sint, rubras autem a sanguine fieri ait, neque enim uel cogitari potest ab alio abundante humore ulla in parte rubrum colorem fieri. color enim succorum est dominantium & exuberantium, non deficientium. similiter & nigras linguas a nigra bile fieri dicit. eadem enim ratio & in his est. aridas autem, id est, admodum siccas a peruenienti febre: quae ignis instar sanguinem inflammans fuliginem potius, quam uapori similem exhalationem efficit. idcirco & nigrae saepius huiusmodi linguae efficiuntur. tales uero linguae & ab uterino membro, id est, ab utero saepius fiunt. nam & hoc phlegmone correpto calidissima febris aduenit. Verum quemadmodum pallida lingua a pallida bile, atra ab atra, rubra a sanguine, sic a pituita alba tinguntur. Nempe dictis signis omnino quae significantur, eueniunt, rebus autem non accidunt signa necessario. inflammato enim utero haud semper febres astuantes adueniunt; quemadmodum neque redundante sanguine lingua rubescit, quin etiam atra bile in liene aut in aliquibus inferioribus uenis contenta linguae color non euariat, sicut neque ob pallidam bilem, neque ob pituitam, sed cum aut in uentriculo huiusmodi aliquid continetur, aut multo calore fundente, atque in spiritum humores uertente in sublime halitus ferentur. in uniuersum igitur dicendum est, quodlibet ex narratis de lingua signis aut febre perurentem adesse, aut humorem, a quo fit, abundare, siue eum in uentriculo contineri, declarare.

Urina cibo & potui color, atque talis, ut color

Galen.

A fuit, ubi humiditas, colliquatio.

Urina ei nonnunquam, quod epotum est, similis apparet, neque mutatis, neque in sanguinem recte uersis cibis. cum quibus & ipse potus commutatur. nonnunquam & aliqua corporis particula liquecente, ut Sabinus scripsit. Haec igitur utraque non ex natura proposito administrato corpore eueniunt. naturaliter autem se habere creandis succis una commutatus potus & colore infectus urinarum differentias facit neque epoti humoris, neque membrorum in corpore liquatorum qualitibus, sed creatorum humorum formis respondentes, quemadmodum & supra alias ostensum est. quando igitur lotium rei potae colorem retinuerit, si aquae, aut alicuius albi tenuis uini potus fuerit, aquae albuimque conspicitur, si uinum crassum nigrumque fuerit, nigrum urina & crassior apparebit, quemadmodum & flauior, si uetustum fuluimque uinum sit, indicat autem colliquatorum membrorum colorem, cum partes aliqua erui & hordei speciem referentes una cum ipsa exeunt. a iecore enim huiusmodi corpuscula ueniunt, sicut carnosiora a renibus. Ita uero & foetiorum similia a uescica, unguinosa ab adipe. hordeacea quidem magnitudine & duritia, sed non alba colliquatae carnis notae sunt, sicut & nigrae lienis magis. urinae quidem iumentorum lotio similes eliquationem non indicant, ut Sabinus cecebat. nam in aphorismorum explanationibus id genus urinas eorum esse explicauimus, in quibus humor, qui crudus uocatur, plurimus abundat, & a calore fusus est. tunc enim ipsum in spiritum uersum statuofas exhalationes ad caput submittere contingit, unde & dolores capitis excitantur.

Lingua extensionibus concolor, quocirca ex istis succos cognoscimus.

Obscura est haec uox extensionibus nonnullis extensiones succorum e uentriculo ascendentium dictas esse, nonnullis uero concretos in lingua, aliquibus & ipsam madefaciētes humores significari putantibus. sed istos omnes intelligere melius fuerit, quod de succis utcumque linguam attingenti bus sermo habeatur, ipsis enim color lingua apparet, & si ex uentriculo sursum repant, & si per uenas eius altrices affluerint, & si per uapores quosdam sublato exteriori ipsi adhaerint, atque penitiora minime humectantes circumcreti fuerint. propter hoc igitur ipsum & humores inter noscimus, siquidem uiridis lingua fuerit, biliosus, si uero nigra, melancholicus. ad istorum autem similitudinem & alios, de quibus dudum dicebamus, cum eam partem explanaremus, in qua dicit, linguae uirides biliosae.

Si salsa carnes gustanti, superuacuae materiae signum.

Non modo linguae color, sed eius etiam uis gustatoria superuacuos humores ostendit. sic igitur quibusdam amaro sapore infectam linguam ha-

Tom. 3

G 2 bentibus

bentibus omnia quamuis dulcissima, iudicantur amara, quæadmodum exēpli causa regio morbo languentibus nonnullis uero falsa, propter saporem, qui falsus dicitur. Huius uero rei perspicuū indicium in ipsis recte ualentibus est. si quis enim ab finthio gustato continuo ab ipso aliquid aliud degustet, amarum illud apparebit. & sale comman- ducato siquid aliud confestim post ipsum assum- ptū fuerit, istud quoque gustatu falsum uidebitur. Quāobrem sic & in morbis cū lingua impura & ex- crementis affluens sit, secundū excrementi naturā ciborum sapor linguæ impressum saporē referet, si modo quæ degustatur, esca omni uehementi qua litate spoliata fuerit. sin secus se habeat, mistus qui- dam in lingua duorum saporū sensus erit, & eius, qui in ipsa excellit, & eius, qui in cibo assumpto do- minatur. quædā enim admodū falsa sunt, quædam amara, quædā acrida. sicut iterū alia acida, alia dul- cia. mista igitur (ut dicebā) si quis hæc gustauerit, fiet saporū istorū perceptio, & eius, qui in linguā infecerat, & eius, qui extrinsecus ipsam attingit, propterea igitur Hippocrates unū quoddā ex his memoriæ causa sibi ipsi literis mādauit, quæadmo- dum hisce in commentarijs facere consueuit.

Si mammarū papillæ, & rubrum uiride sit, ægrotat conceptaculum.

Vterum appellare conceptaculum Hippocra- tis phrasim nō sapit, porro quod dicitur perspicuū est. nam si aliquod ex dictis signis māmīs accidat, languere uterū significat. sapius enim alias uterū c māmāsque societate coniungi intellexistis.

Hominibus sordes in auribus dulcis quidē mortifera, amara autem non.

Fortassis quispiam ægrotans ipse auris sordem degustare sustinuerit, medico autem id præcipere turpe atque nefarium fuerit. clarum est autem non alio tempore aurium sordem fieri dulcem posse, quā quo cerebrum ægrotat. naturaliter enim ama- ra uidetur. atque ideo ipsam dulcem liquecente ce- rebro fieri dicunt.

Solum patrium uertere in longis morbis conuenit.

Siue nauigans, siue terrestre iter faciens quis- piam in alienam regionem migrauerit, uel motus in itinere, aut nauigatione, uel aeris mutatio pro- derit. & maxime cum in aerem cōtrariæ tempera- turæ discesserit. contrariā autem dico, non solum aeris primæ regionis tēperamento, sed etiā ipsius morbi. nā si humidus morbus sit, in sicciore aerē migrandū erit. si siccus, in humidiorē. Eadē quo- que ratione si calidus morbus sit, in frigidiorē, si frigidus, in calidiorē; similiter si calidus sit mor- bus & siccus, ad humidiorē frigidiorēque aerem abeundum est. sic & in reliquis cōiugationibus. Adhuc uero magis iste locū mutans iuuabitur, si secundum modum, quo morbus à naturali statu discessit, ad contrariū aerem mutatio fiat. morbus

A enim ad paulo frigidiorē à naturali temperie re- cedens aerem paulo mediocri temperie calidiorē postulat, morbus uero longius recedēs, & multo in contrarium excessu eget. de regionibus quoque eundem sermonem tibi dictum putato: exquisite namque inter se cōtraria sunt à commodato atque medio ad utrumque latus æqualiter recedentia.

Imbecilliora cibaria breuem uitā habent.

Imbecillus cibus haud alius intelligi potest, quā qui parum alimentū corpori exhibet. talia uero sunt & olera, & plurimi arborum fructus. isti igitur, inquit, breuem uitam habēt, id est, ipsis uelociter breuis uitā reddere apti sunt, si cibaria ipsa celeriter ē corpore euacuātur. sed affectatum * quoddam est, ciborum in corpore moram uitam * ipsorum intelligere.

Cum adsunt cedmata, uenæ in auribus pos- teriores scarificandæ sint.

Cedmata uocat fluctiones in crura decumben- tes, & ex ipsis eas maxime, quæ primū articulum, ubi coxendix est, occupant. non tamen de secan- da uena præceptum uerum esse mihi persuadeo, quæadmodū etiā nulli eorū, qui id laudat, exacte persuasum est. id enim significat opere, cū nunc in ægrotantibus ad hoc remediū confugiant, in his quidē uerbis locutio impropria & uitiosa est, ipso scribente, uenas in auribus. neque enim uenas in auribus, sed circū aures dicere oportebat. siqui- dem uenæ quædam post aures grādiore sunt, in ipsis uero auribus perexiguæ, uixque aspectabiles, & plerumque neque perspicuæ.

Venas à pituita morbis remedio est.

Non cunctis ex pituita laborantibus, sed qui- bus uires firmæ sunt, ueneris usus prodest. imbe- cilli namque ab ipsa in extremam debilitatē redacti magnopere leduntur. at qui uiribus excellunt nō dissoluentur, sed cōtra iuuabuntur ueneris usu pi- tuitæ copiam resiccante. didicistis enim concubi- tum, quemadmodum & uigiliam exiccare, quo- niam scilicet humores abunde digerant. quinetiā coitus robustorum corpus calefacit, infirmorum autem continuo quidem calefacit, sed postea ue- hementer refrigerat.

Eos, qui calido uentre sunt, ualidi potus & cibi perturbant.

Non, quemadmodum supra ualidum uictum ciborum multum nutrientium esse dicebamus, ita & hoc loco accipere debemus ualidos potus & cibos, hoc est, multum alimētum corpori exhi- bentes, sed eos, qui aerem uim habēt. cuiusmodi sunt cepæ, & allium, & silphium, & succus, & ui- num uetustissimū, idque genus alia naturalem intē- periem augentia. huic autem cōtraria utilissima. naturas namque omni labe carentes iuuari à simili- bus, intemperatas autē, quæadmodū & morbos, ab ijs, quæ eorū tēperamentis aduersantur, iuuari sapius

sapius alibi didicistis. Verū aliqui uoluminis hu- ius interpretes sequentis partis initium huiusce pro- positæ finē esse uoluerūt, hoc pacto scribētes, ijs, qui calido uentre sunt, ualidi potus & cibi pertur- bationem faciunt atræ bilis. Quod autem eorum potissimum, quæ in uentriculo sunt, ipsum calidū habētibus talia perturbationem faciant, clarū est. nō tamē in omnibus similiter ea perturbant, quæ in toto corpore sunt, sed quibus uniuersi corpo- ris tēperamētum aut calidum est, aut aridum, aut utraqque qualitate immodica præditum. quapropter in his nō atram bilem solum, sed etiā flauam hu- iusmodi cibaria perturbant. Atqui forsā atrā bi- lis cōturbata maius affert detrimentū. propterea & de ipsa per excellentiā sermonē intelligi uo- luerunt. Sed plurimi proposito sermone ipso per se circumscripto, initium sequentis hoc fecerunt.

Atræ bilis ad simile hæmorrhoides, id est, sanguifluæ uenæ effundunt.

Morbū sanē melancholiā, id est, atrā bilem uo- catum per sanguifluas uenas leuari euidenter con- stat. multosque ea impendente apertis illis incolu- mes remansisse animaduertimus. quosdam uero non solum semel, aut bis, sed etiam ter & quater simul atque sanguiflua uena suppressa sit, in atrā bi- lem incidisse. nonnullos uero & singulis annis hoc uitio tentari solitos, nisi aut per uenas hæc præsi- dium prius senserint, aut atrā bile medicamento purgata malū anteuertierint. Nempe istorum ho- minū plurimis ater sanguis per hemorrhoida pro- funditur. attamē non omnibus. At uocata hæmor- rhois, id est, per sedis uenas sanguinis profluuiū non una de causa efficitur, modo ipsa natura nigri- sellis succū repurgante, modo multitudinem eua- cuatē. quæadmodū & sanguinem per nares effun- dentibus accidit, nonnunquam uena sanguinis impe- tu in ipsam inuentis patefacta, non id prouide fa- ciente natura. eo fit, ut effusus sanguis interdū ni- ger nō sit. quinetiā natura atrī sanguinis euacuan- di causa uenā aperiēte nonnunquam accidit euacua- to malo bonū subsequi, nisi prius conceptaculum ocludatur, sed diutius patefactum remaneat. in propositis igitur uerbis non hoc ipsum dicere cēsen- dum est, quod omnis hæmorrhoidis atram bilē euacuat. atque ideo, cum sit, melancholicis prodest, repressa uero nocet. quodque ipsa, si claudat, aperienda est.

Increcentes morbos mistio.

Vtrum ipsos iuuat mistio, aut lædat, omissum est. omnibusque interpretibus, uno Hercule Ery- thræo excepto, nescio quomodo ipsos iuuari pro- certo habentibus, & mistionem, id est, concubitū cū muliere intelligentibus, omnibusque inter se de significato huius uocis increcentes, dissidentibus, quod mihi (ut in obscuris dictis sit) uerissimillimū uidetur, id solum asseram, morbos increcentes eos intelligo, qui procedente tempore augentur, sem- perque, nisi prius soluantur, labuntur in peius, ut po- dagras, artuum dolores, renū uitia, comitiales, atras

Galen.

biles: qui omnes coitu exacerbantur. Sabinus au- tem increcentes morbos eos esse uult, qui pueros corripunt, unaque cum ipsis usque ad ætatē ueneri aptam increcunt, ut ipse nominatim recēsit, co- mitialem morbum, & renū affectum, & quartā nas febres, & dolorem capitis. Verū non omnes uitia hæc infestare uidentur, præter sacrum morbum, quæ & propter id ipsum à ueteribus puerilem affe- ctum nominari cōtigit. creatur etiā pueris in ueli- ca lapillus, sed haud ita multos, ut sacer morbus inuadat. quem quidem in puerilis ætatis mutatio- ne plerumque, nisi magnopere in uictu delinquant, remoueri contingit. at uesicæ calculus non ætatis lapsu, sed manuum opera dumtaxat curari potest. porro nos & absque istis uerbis cognoscentes comi- tialem & omnes alios pituitosos morbos ob mu- tationē ex puerili ætate in iuuenilem, omissio etiā uenereorū usu mirifice iuuari, ad hæc & illud sciē- tes, neque renū uitia, neque quartanā febrē, neque ar- ticulorū dolores coitu sedari, à proposito uerbis perplexis & tenebrosos nihil addiscimus, quæ- admodum neque ab ullis id genus alijs. concubitus enim interdū refrigerando prodest, solis illis sub- ueniens, in quibus ob naturalem intemperiem su- liginosi halitus humidique redūdāt. qui si retēti fue- rint, illis grauiter nocent. idē & à ueneris usu in tēpore, modiceque adhibito utilitatem capiunt.

Refrigeratio, quæ in uentre sunt, durat.

In hac quoque parte aliquid est omnibus artemi exercentibus utile, siue empirici sint, siue rationa- les, aliquid uero solis cuiusque effectus causas scire profitentibus conducit. dicam uero de eo prius, quod omnibus utile est. In hisce igitur uerbis. Re- frigeratio, quæ in uentre sunt, durat, omnes, quos ego agnosca, cōmuniter de deiectionibus ab ipso sermonem haberi intellexerunt. qui idem uelit at- que ille in aphorismis, sin autem cœlum sit aquilo- nium, tusses, fauces, uētres duri. utrum uero exte- riorum corporis partium refrigerationem solum dicat, quæ & in aquilonijs cōstitutionib. fit, an & interiorum, inter quæ & uētris locus est, interpre- tes considerare omiserunt: cū tamē inter eas disci- men haud exiguū uerteretur. nos etenim quæ homi- nibus eueniant, obseruantes exteriorum refrige- rationem semper uentrem siccare cognoscimus, interiorum autem contra humectare atque lenire, quæ, cœliacos etiam, qui uocantur, affectus, id est, uentris profluuiā interdum concitat, quo tempo- re ipsa quidem interiorum membrorum corpora duriora fieri contingit, humores autem cibus neque recte concoctis, neque distributis descendere. Hæc planē medicis omnibus cognitu necessaria sunt, ipsorum autem causæ solis præstantissimis. neque enim quod hanc partem interpretantes dicit, ue- rum est, frigidum scilicet, quæ attingat corpora, cogens, atque congelans ita duriora efficere. hoc e- nim de refrigeratis partibus, quæ interius abstru- sa non sunt, recte dici potest. partes autem uētris adeo rigere nequeunt, ut cibi potusque congelati

Tom. 3

G 3

obdureti

obdurentur, sicut alia extra corpus nostrum hyeme frigore concreta durefcunt, ita namq; frigus homo celerius interiret. Verum eo tēpore duntaxat, quo ab aere extrema corporis his, quę in uētre sunt, in columibus, refrigeratur, deiectiones obdurata cernuntur, calidiore scilicet uētre reddito, ut ipse dicebat, uētres hyeme & uere calidissimi sunt natura. Atqui semper dicentes explanatores inuenies calidum à frigido in penetralia corporis refugere in profundum secedens, cum extrinseca refrigerata sunt, sic igitur & in praesentia dico, uentre calidiore effecto, deiectionibusq; suppressis, ob causam posterius dicendam, simul optime concoqui cibum, & omnem ex ipso succū dispartiri. ex quo deiectiones exiccare cōsequens est. ex hoc uero & ipsas durefcere accidit. durā namq; causā cū sint corpora, quibus appropinquāt, obdurantes, quarum una refrigerans est, altera exiccans, porro causa refrigerans ad ea, quā in uentre continetur, uiuis nobis peruenire nō potest, altera autem ob longam moram interius, cum neq; concoctio, neq; distributio laesa fuerit, omīno cōtinget. Ad huc autē illud, qđ hucusq; distulimus, explicandū superest, quā de causa cū coelum nos ambiens frigidius fuerit, quā in uentre sunt, diutius ibi morantur, quod autem euenit, tale est, naturale sanē opus est ciborum per intestina delatio, & in commentarijs De facultatibus naturalibus intestinorum circum illos cōstrictione eam fieri monstratū. imis autem partibus musculi sedem claudētes impositi sunt, qui per frigus cogunt, cōstringuntq; contra affectū, atq; cum quis eos calida aqua profundit, tunc enim remollescunt, excremētāq; impulsu & cōstrictione intestinorum in sedem detrita, & maxime calido prouocātē suscipiunt. hoc enim & inter omnes constat, excretiones à calido prouocari, partibus autem, quā in sede sunt, frigescentibus, atq; ideo contractis, & in angustum redactis contrarium symptoma sequitur, cōstrictio riam scilicet intestinorum actionem ab inferioribus partibus incipientem sursum uersus contenta propellere, quemadmodum euidenter plerunq; conspicitur, quando aut bile, aut mordacibus excrementis ad sedem effusis sponte ipsa retinemus, aut inuiti nōnunquam aliquo negotio illo tēpore occupati, aut à latrina procul absentes, sursum enim uelociter recurrūt, ut neq; uis facta prompte obediant atq; descēdant, causa planē, ob quam cū bi potusq; aere nos ambiētē frige factio diutius in uentre morentur, iam patefacta est, & hanc siccitatem consequi monstrauimus, quemadmodum & siccitati duritia euidenter accidit. Quod si uentris particularum corpora cōtingat frige fcere, ex eo & concoctionē uiolari, & per eam deiectiones eliquari magis, qđ siccescere necessum erit, hactenus uero toto de priore lectione confecto sermone ad alias inferius scriptas transeamus.

Mistio, quā in uentre sunt, durat.

Omne corpus uenere exiccare constat, sed non

semper alui excremēta, propterea sicciora fieri cernuntur. Verū quando ab ipsis ualde oppressa fuerit, & uires labefactatae, & membra, à quibus alimentū conficitur, & in uentre contenta distribuitur, refrigerata fuerint, tum coitus, quā in uentre sunt, frige facit, & duriora reddit, uolunt enim ex coitu in uentre contenta frige fcere, & ex frigiditate siccari, atqui siccitatem nō frigoris, sed duritiei ratione euenire monstrauimus. ceterū, quod in superioribus, dicere dimisimus, forsitan hoc loco narrare melius fuerit, nam cū extimorū refrigerationem deiectiones durare ostēderimus, forte quispiā solā hanc siccandi, quā in uētre sunt, causam esse arbitraret. non est autē sola haec, sed & ipsius cōstrictoriae intestinorū facultatis imbecillitas, & cōtentricis robur, & eius, per quā ex uētriculo in iecur sit distributio, praeterea & obtusus intestinorū sensus, & alimēti qualitas morfu carens. si quis uero astringētes cibos & potus à nobis silētio preteritos esse opinabit, falsō opinabit. nā inter ea, quā contentricē uirtutē corroborāt, reponitur.

Veratrum epotum si celerius purgare uis, lauare, aut cibum sumere oportet.

Generatim quidem & uniuersae purgationis communis ratio per hunc aphorismum traditur, corpora ubi quis uult purgare, prius conuenit fluxa facere. hoc loco autē in uno uolentissimo purgatorio medicamine unius ad facilem fluxū praeparationis meminit, lauationis scilicet, humores quidem fundentis, ac si quod membrum contentū duratumq; fuerit, relaxantis. Itaq; ueratro utentes lauare conducit. neq; multo ante, neq; multo post, qđ ipsum acceperint, sed maxime quidem ante assumptionem, nonnunq; uero & illico postea contingit. Quod si purgatione aut iam incipiente, aut mox inceptura hominē laues, humorū à purgante medicina tractorum ad interiora inclinatio nem retrahes ac retardabis, quādammodum igitur quibus sanguis crassius est, ijs prius locis nos uenam rescindere: sic & in his, qui purgandi sunt, lauationibus prius uti praecipit, ut celerius simul ac minus moleste purgatio fiat. Ipse uero nunc solū, ut celerius fiat, memorauit. Satiū autē fuerit non eo duntaxat, quo medicinā assumit, die lauare hominē, sed etiam superioribus, quibus ad purgationē sese muniebat, ipse nāq; Hippoc. & id in aphorismis praecerat, cū scripsit, Ad ueratra ijs, qui nō facile purgant, prius humectare corpus oportet alimento & quiete. qđ si quiete & esca & omnino corpus humectare imperat, cōstat etiam, lauationibus nos pluribus uti in aquis potabilibus, ipsum uelle, siquidem & haec humectant, nunc uero & huic parti addidit cibum sumere, aut eo scilicet tempore, quo & ueratrū homo deuorauit, aut etiā superiore uictus ratione, cuius quidē hūc dā propositū esse dicebamus, attenuare uidelicet succos, & itinera humoribus in uentrē descendētibz expedire. in illis enim uerbis, fluxa facere, quod in aphorismis praecipit, haec cōtinentur.

Sanguis

Sanguis in somnis ad interna magis refugit. Atractio, pulmo, aridum incendium, multū à Graecorum consuetudine distat, sic enim ipsam enunciare oportuit. Atractio fit, quoniam aridū incendium in pulmonis tēperatura est, attractionē nobis interpretatibus inspirationē. At Quintus, nec quia siccus calidusq; esset pulmo, ob id celerē frequentemq; anhelitū fieri, sed cōtrā propter talem anhelitū siccari & incalcere pulmonē dixit, attractio nē namq; haud simpliciter anhelitū quēq; sed celerē tantum & frequentē significare uoluit. à crebro autem spiritu pulmonē siccescere, & in libro De acutorum uictu ab ipso cōprehensum est.

Rigor à superiore uētre: ignis autem ab inferiore magis.

Ventris pars superior rigorem magis, inferior uero febrem gignit, aut sentit, aut inchoat, quod & maxime uerissimile est. & propter id ipsum hanc uocem magis additam puto, tanquam interdum & e conuerso ista mutantur. uerum etiam si istud concesserimus, altera quādam exoritur dubitatio nobis ignorantibus, utrum dictis partibus inflammatis istud accidere dicat, an quando in ipsas ex corpore succi aliqui mordaces confluerint, an quando alimentum corruptum fuerit. Atqui rectius illud mihi existimandum esse uidetur, de noua ex humoribus contracta, & de illam sequente ciborum corruptione ab Hippocrate sermonem haberi. Nam cum frigidus aut mordax succus in ore uentriculi infederit ex corruptis cibis, aut praui qualitate, uel etiā confluxu ex corpore contractus, initium rigoris inde capitur. In commentariis nāq; De rigore monstrauimus, ob frigidā aut mordacem causam, quā per sensoria corpora moueatur, & cum impetu feratur, rigorem excitari. Quemadmodum uero id accidere cōspicitur, ita & nonnunq; febrē ex corruptis cibis accendi cōpertum est, quando scilicet corruptus cibus in inferiorē uentrē depulsus fuerit. tūc autē rigor non praenit, sicuti quādo uētriculo ostiū mordebat.

Attractio, pulmo, aridum incendium, euacuatum siccatur somnus multus.

Quod euacuatum somnus exiecit, & experimento quidē, quo omnes sermones diiudicantur, percipies, & ante experimētum ad huic dicto assentiendum ex ijs, quā antea didicisti, adducis. Porro si in somnis sanguis, & cum eo naturale calidum interius abditur, in uigilia uero ad extrema profunditur, quā in uētriculo & iecore sunt, per quietē concoquantur, in uigilia uero totū corpus aletur. Itaq; si in exhaustis calor interius uergat, nihil habens quod conficiat, languescit & interit. primus enim omnīū, ut ignis lignorū materia, ita ipse alimento nutritur, prudēter autem addita est ea uox, multus, paucus enim progressum laborē tollit, quando uentrem homo exonerauit. deinde si in iecore & primis uenis adsint crudorū humorū reliquiae, eas omnes concoquit. Hāc quidē huiusce locutionis secunda pars nullum insignem in uerbis errorem habet, sed prior hoc pacto scripta,

Galen.

Frigidissimi cibi, lentes, milium, cucurbitae.

Milium & cucurbita frigidi cibi euidenter sunt, & si non frigidissimi, lentem uero haud sanē frigidum cibum esse concesserim, nam quādammodum cucurbita, sic & cum ipsis attriplex, beta, lactuca, & chondrila, & ex frumentaceis hordeū atq; milium certissime refrigerare noscuntur. contrario autem pacto lens se habet, nullam enim refrigerationē praese fert, aut statim comesta in superiore uentre adhuc contenta, aut posterius in tenuia intestina, uel in crassiora delapsa. At forsan, quoniam in libris De simplicibus medicamentis in lente refrigeratorium quendam & adstringentem succum inesse monstrauimus, eam quispiam refrigerare putauerit, sed iste in iisdem cōmentarijs dictum fuisse non meminit, quāq; id genus medicamēta simplicia uideri atq; dici, si ad ea, quā per nos compositione fiunt, comparentur: non tamen exacte simplicia sunt. In primo namq; De alimentorum potestatis libro lentem ex contrarijs constare naturis asseruimus, altera quidem aluum coercente, altera uero citante. ex his igitur quā suppressit, frigida terreaq; est, quā citat, calida. Quocirca sic cum quidem cibariū lens est, frigidum uero, non, sicut neq; calidum, sed ex utroq; mistum, ac medium, aut parum admodum à medio ad calidius abiens. Quādo igitur neq; absolute frigidam lentem quis cōcedere potest, qui ipsam excellenter frigidissimam concesserit? Quinetiam inflammatis ulceribus instar cataplasmatibus superdata lens humores in affectam partem defluentes coercere atq; repellere uidetur, per uim adstrictoriae id scilicet faciēns. quin & uī quadam concoctae & suppuratoria praedita certe est, quod frigidis nequaquā inesse reperitur. siue igitur Hippocrates ita scripsit, siue alter quidam haec uerba interposuit, haud recte de lentium uiribus opinatus est.

Ulcera exoriuntur, si immundus laboret.

In laboribus, hoc est, in exercitationibus calorem auctum ex profundo ad cutem succos euocare, atq; discutere alibi didicimus. Quando igitur prius in corpore uitiosa materia cōtracta est, acrimonia cutim erodit, atq; ulcera efficit, quemadmodum cū crassi glutinosiq; humores sunt, iecur renescitq; obstruunt, in cute autem affectus cum timore excitant.

Tom. 3

G 4 Mulier

Mulier, capra, elaterium aut cucumerem syluaticum edentes pueris purgatio.

Non elaterio duntaxat, quod cucumeris syluatici succus est, quemadmodum neque ipso cucumere solum uescentes lac puerorum lactentium purgatorium gignunt, uerum etiam si quod aliud medicamentum subductorium, quod uocant, assumperint, siue autem a muliere elaterio, a capra ipso cucumere, siue utroque ab utroque comesto infantes earum lacte purgari dicat, nihil interest. quemadmodum neque si comesto, aut deuorato, quis scripserit, conducat autem haec oratio ad medicorum usum, & ad naturale decretum. infantulos enim purgare uolentes, aut matri infantulum lactanti, aut caprae huiusmodi aliquid esui dantes sic eos purgabimus, & ad naturalis decreti, de quo altercatio est, disputatione id utile est, etenim quidam nullam uim ex ijs, quae ab initio in alimentis erant, post concoctionem, & in sanguinem conuersionem remanere contendunt. aliqui est contrario ualidas uires diutius remanere uolunt adeo, ut etiam sudores ipsas redoleant. Huic uero sententiae, quae modo dicta fuit, suffragantur in istis enim comestorum qualitas seruata reperitur. Quin & apud nos uerno tempore, quando caprae scammoniae germina depastae fuerint, purgatorium ipsae lac generant, quod si thymallo uescantur, idem accidit, nec non & in Doride, & Boeotia, & Thessalia, omnibusque finitimis regionibus multi ex coturnicibus musculorum distentionibus correpti sunt, quoniam uerato scilicet illae uescantur, istud idem & Athenis quibusdam accidisse nouimus, qui coturnicibus largiter nimis sese impleuerant.

Calidiori comestum, intus refrigeratio, exterius labor, sole, igne, ueste, aestiuo tempore. contrario autem sic contrariae.

Valde calidae naturae refrigerationem, & aquae potum conducere dicebat, & praeterea quiescere, hoc est, a uehementioribus exercitationibus abstinere. Quo pacto igitur hoc loco (ut nonnulli interpretantur) exercitari iubet? quo pacto in sole & ad ignem caleferi? nam lauacionibus id genus temperaturas frigeri monstratum est, fumidis fuliginosisque uaporibus, qui ferè in huiusmodi temperaturis abundant, discutendis, & solidis membris humiditate refrigerare irrigandis. Ignis autem & sol calefacit, similiter & uestis, & tempus aestiuum. Et ipse igitur in aphorismis ita loquitur, Tempore quidem ueris, & extrema aestate pueri, & his etate proximi optime degunt, & rectissime ualent, aestate uero, & autumnus quadantenus senes, reliqua eius parte, & hyeme qui medias aetates agunt. Itaque si calida aetas hyeme, frigida uero aestate rectius habent, ualde calidos natura à sole, & igne, & aestiuo tempore non modo non iuari, sed etiam laedi ipsum putare credendum est. uox ergo illa initio sermonis posita, calidiori, aliquid ipsi addendum subintelligi postulat, aut temperature, aut na-

turae, aut corpori, aut homini, sed ex eo, quod in fine opposuit, percipitur, corpori & homini magis, quam temperaturae, aut naturae subintelligendum. omnino enim dixisset, contrariae autem contraria, foeminei generis articulum foemininis nominibus, non masculi masculis anteponebat, tota igitur narratio talis fuerit, calidiori corpori per cibos ac potus interius refrigeratio conueniens, noxia uero caliditas exterior à sole, & igne, & tempore aestiuo, & uestimentis, à quibus omnibus arida caliditas significatur, humidam namque & mediocres, qualis balnearum est, potestate refrigerare declarauimus. liquet autem nos in istis sermonibus consuetas has balneas intelligere, ubi non apponimus, aquarum sponte nascentium, aut marinarum, aut sulfurearum, aut aluminosarum. quandoquidem illae siccant calefaciuntque, & non refrigerant, contrariae autem naturae corpori contrariae rursum hic subintelligere oportet ex iuuantibus iuuantia, & ex nocentibus nocentia, ea quidem ut eligantur, haec uero ut fugiantur. Etenim si calidiores naturas cibis ac potionibus refrigerare iussit, frigidiores certe contrariis calefacere praecipiet. Item si calidiores naturas à sole, igne, & aestu male haberi dicebat, frigidiores utique ab his iuari, à contrariis laedi significat.

Cibaria aliqua quidem celeriter uincuntur, aliqua uero tarde.

Solus ex his, quos noui, Capito pro hac uoce, tarde, scripsit contrariae narratione hoc pacto insituentis, cibaria aliqua quidem celeriter uincuntur, aliqua uero contrariae. Porro sententia in utraque diuersa lectione eadem est, quae enim eduntur, differre ea ratione inter se inquit, quod aliqua cito à corpore superantur, aliqua tarde, intelligendum est autem uinci & superari, hoc est, immutari, & concoqui, & apponi, & corpori simile effici. singulorum igitur ciborum alij quidem cito concoquuntur, & in sanguinem mutantur, & nutriunt, alij uero tardius, quae in tribus libris habent, ubi de alimentorum uiribus omnia diligentissime persecutus sum.

GALENI EXPLANATIO

NUM IN SEXTVM HIPPOCRATIS
de morbis popularibus librum

Tomus sextus.

ARNES, attractrices ex uentre, & extrinsecus. significat sensus, quod expirabile, & inspirabile.

TRAHERE ad se ipsas, inquit, carnes ex uentre, & extrinsecus, ex uentre quidem, id est, ex uentriculo ciborum portionumque, unde nutriuntur, succum: extrinsecus uero non similiter. Incertum est autem, alimentum ne dicat, an aerem, possunt enim carnes quae admodum ex uentriculo alimentum hauriunt, sic & ab extremis partibus in profundum reuocare, potest

re, potest & aer per arterias ad cutim pertinentes, ad carnes ferri ab ipsis attractus, quod etiam omni uerborum contextui magis quadrat. Verum de attractione decretum controuersum est, nonnulli enim philosophi ac medici funditus ipsam sustulerunt, nonnulli esse quidem affirmant, sed in carnibus esse negant, omnium autem istorum rationes in commentariis explanatorijs reddi non posse diximus, multoties enim eadem saepius repetere cogemur, commentariaque in longitudinem ac multitudinem penè innumerabilem excrescerent. Quin neque uersum uitae tempus ad Hippocratis libros interpretandos satis esset, si cuiusque dogmatis semper in qualibet parte ostensiones afferri debeant. Lecturis praeterea molestae res esset, & commentaria edituris longo tempore magnisque sumptibus conscriberentur. satius itaque fore existimaui, si in hisce commentariis cuiusque partis sententiam enuclearem, quod explanatoris proprium munus est: interdum uero & dictis ab ipso causas alibi monstratis placitis congruentes adijcerem, ipsa autem placita hoc loco non asseruerem. Sed quibus in libris olim à me scriptis asserta fuerint, tantum in memoriam reuocarem, quemadmodum & nunc faciam. His enim quae nutriuntur, ad se proprium succum attrahentibus ad ipsa moueri alimentum in commentariis De uiribus naturalibus disputatum est, expirabile uero atque inspirabile omne corpus esse, in commentario De usu anhelitus, & in libello De usu pulsuum egimus, in priore quidem utilitatem anhelitus esse declarauimus, ut cordis color moderatus seruetur. In secundo uero, in toto corpore caloris medicritatem arteriarum opera custodiri. Haec itaque sola abunde sint ad prioris uerborum Hippocratis particulam explanationem: ad secundam iam de ueniamus, in qua illud significat sensus, neque secundum Hippocratis morem, neque omnino secundum graecam locutionem dictum est. unde alij qui castigantes in datiuo casu, apud Latinos septimo, protulerunt sensu scribentes: ut quod ab eo dicitur, tale sit, perspicuum sensui est, totum animalis corpus expirabile esse, atque inspirabile: atque his deinde subiicitur illud, carnes, attractrices ex uentre, & extrinsecus, sensu teste confirmatum: quod idem est ac si diceret, ab ijs quae euidenter sensibus nostris apparent. Nonnullos profecto uulgares audiui, quod ipsis ex potabilibus aquarum balneis acciderat, admirantes. prius enim per calente solem confecto itinere domum reuersi squallidum corpus osque aridissimum se habere dicebant, necnon & ardentissima siti cruciari: à lauacione autem sitim extinctam esse, os humectatum, pariterque totum corpus molle atque humidum effectum priorem deposuisse squallorem fatebantur. Alij uero & in solij corpus suum aquam attrahere indubitanter se percepisse affirmarunt. Haec sane quae uel imperitis patent, decreti testimonia ab ipso sensu accepta sunt, aliqua uero ex subtilioribus rationibus à medicis inuenta sunt, quarum una & illa est, quam ipse posterius asseret, quam in sequentibus uerbis cog-

nosceris: nam ad proposita intelligenda & haec satis sunt, nobis ex recte dictis, & prae ab explanationibus scripta deprehendere ualentibus.

Calidior uenula sanguinis multitudine exultum procreat, illicoque secerit.

Per uenulam calidior, arteriam intelligito, omnibus Hippocraticorum librorum interpretibus uenas non ab hoc solo, sed etiam à multis alijs ueteribus & arterias appellari consentientibus. haec igitur, inquit, uenula sanguinis multitudine incallescens exultum procreat & secerit, exultum dicens, quod ex calore gignitur, quod succi uehementius calefacti tanquam fuligo quaedam est, id uero, utpote natura calidum, & consistentia tenue facile secerit. Hanc ego probabiliorum explanationem esse duco, siquidem oporteat uerum simul & Hippocratis decretis consentaneum habere propositum. at placitum nunc à nobis memoratum uerum esse in commentariis De usu anhelitus, & De usu pulsuum traditum est: nam inspiratione qua per os, & per omnem cutem animalia utuntur, duplicem capi utilitatem ostendimus, roborari quidem semper refrigeratum insitum calidum, ut ne dissipatum intereat, & maxime cum ex qualibet causa adactum est, excitari autem & ualētius reddi, si quando frigida materiae multitudine grauetur, quemadmodum & ignis uentilatione accenditur, quin etiam & hunc duplicem motum ipsi propriam naturalemque exercitationem esse eius uires instaurantem. haec enim est exercitationum natura & utilitas. Postquam igitur ante dixit Hippocrates, carnes attractrices ex uentre, & extrinsecus, deinde huic adijciens, expirabile & inspirabile esse corpus, inspirationis quidem ipsius ortum & utilitatem per illud indicauit, carnes attractrices, de expiratione uero nihil dixit, iure in propositis uerbis ipsius meminit de arterijs sermonem faciens, qui et cordi communis est, licet obscurior de illo uideatur. communem autem hunc sermonem esse inde patet, ab insito calido fuliginosum excrementum in sanguine creari diximus, ac potissimum quando est calidior, illud igitur excerni opus est: & id quoque natura molita est, quae à corde expellenda sunt, efflatione propellens, quae uero ab uniuerso corpore per arteriarum compressionem excludens, fuliginosa igitur ex istis, & ex uenis (ostensum est enim inter ipsas communia ostio la interesse) per cutem quamprimum arterijs compressis extruduntur, ex corde uero ea pulmo prior suscepit, ipsi cum dilatatur, attrahenti, cum comprimitur expellenti tanquam quoddam spiritus proptuarium praeparatus. Nepe haec est nostra de propositis uerbis sententia. Et sequentia uerba his ipsis ac superioribus congruere paulo post ostendā. quicumque autem hoc loco ipsum de ardoris ortu loqui crediderunt, primum quidem sermonem de ea parte carnes attractrices imperfecte dictum reliquerunt: non modo enim si bi conueniens attrahunt, sed etiam alienum abijciunt: attrahendi quidem utilitas euidentior, abijciendi uero & excernendi ignotior est, & aliqua ratione ad persuadendum

suadendum postulat. Descendamus igitur ad sequentem partem, quæ & ipsa (ut dudum dicebam) ad meliorem explanationem deligendam aliquid facit.

Et quibus quidē pingue, bilis flaua: quibus uero sanguis, atra.

In proxime explanata parte duarum opinionum meminisse oportet, nos enim diximus, Hippocratem respirationis utilitatem demonstrare, per respirationem autem intelligi & spiritus per totum corpus ex arteriis emanationem, et ore factam expirationem, nonnulli uero de ardentis febris ortu sermonem esse putarunt: quibus non admodum fauere illud dicebam: creat exustum; & illico excernit: neque enim statim in ardoribus ea excerni, quæ ipsi uomitu, aut per sedem euacuari dicunt, neque esse necesse aliquod ardoris symptoma in sermone de eius ortu recenser. At explanationem nostram meliorem esse defendimus, primum quidem, quod his criminationibus caret, secundo loco, quod in hoc sermone omne de spiritus intro forasque motione decretum traditum esse conspicitur, quam motionem in nostris commentariis non solum per oris respirationem, sed etiam per diffusionem a toto corpore fieri explicauimus. Nonnullis quidē causa spiritus animalis generandi, ut dixit Asclepiades, quibusdam uero, ut Erasistratus, non huius tantum, sed etiam uitalis, alijs præterea spirituum istorum alendorum causa inspirationem fieri dicentibus, expirationis autem usum referre nescientibus. Hippocrates (ut declarauimus) non modo per os expirationis, sed eius etiam quæ ex qualibet corporis parte fit, usum in præsentis sermone perstrinxit. Alios præterea interpretes accusare æquum est, cuiusnam auctoris librum interpretentur, oblitos, neque enim in aliorum uirorum placita deflexissent, eorum quæ Hippocrates asseruit, sententiam deserentes. ipso itaque clarissime dicente, carnes ex uentre, & extrinsecus attrahere, quod multum ab ea opinione distat, quæ cibi ex uentriculo in corpus digestionem finis consecutione fieri statuit, primum quidem non modo uim propriorum attraherem, sed etiam alienorum expultricem inesse in carnibus animaduertere oportuit. hoc enim illis conuenit dicere, qui prædicant, a natura salutis animalium esse prouisum, inter quos etiam fuit Erasistratus, secundo quidnam excretionem egeat, dicere debuerant, neque enim sanguinem ex quo corpus alitur, dicent, horum nihil illi fecerunt. At Hippocrates ex sensui manifestis utrumque euidenter constare præfatus, deinceps ad usum ab omni corpore diffusionis explicandum transitum fecit: necessariam fuliginosorum excrementorum ortus causam afferens. Etenim in corpore animalium caliditas huiusmodi recrementa perpetua mundatione indigentia procreat. Hac igitur in parte horum excrementorum generandorum materiam ostendit, nam sicut maior caliditas ipsa generare apta est, ita & materia quædam istis generandis habiles reperiuntur, recta igitur ratione bilis atræ meminit, ipsam enim duplici

ter contrahi didicistis ex crasso sanguine, & ex flaua coibusta. quod si de ardentis febris ortu sermo ipsi foret, frustra bilis atræ meminisset. Quæ obrem & ex hoc perspicuum est, explanationem nostram ueram esse iuxta & Hippocraticis decretis consentaneam, illorum autem dissidentem. hæc eadem plane uerba in alia libri parte conscripsit, nosque ipsi ea superius enodauimus. ubi & illud dicebamus, pingue non solum de unguinoso & adiposo, sed etiam de omni dulci dictum esse putandum, ut eo sermone mel contineatur & sirgum, quod hepsema, hoc est, decoctum in nostra Asia Græci nominant.

Frigidior frigidus in tempore & regione calidior erit.

Quod neque affectu aliquo, neque ob ætatem frigidior in frigida regione & tempore possit calidior effici, omnes confitentur. Idcirco & Sabini sectatores de natura frigidioribus uerum esse sermonem tradunt, uerumtamen neque de istis absolute prolatus uerus est, nisi huiusmodi conditiones additæ sint, frigidum exterius circumdatum, quod denset refrigeretque cutaneas partes, inter euidentia ponendum est, non tamen corporis penetralia similiter afficit. Sed quemadmodum in Aphorismis diffinitum est ea in parte, ubi inquit: Nonnunquam in diffinitione sine ulcere iuueni carnosum ætate media frigida multæ inspersio calorem reuocat. sic & hoc loco a nobis diffiniendum est: frigida namque corpori nostro iniecta, aut ita alte subit, ut intima æque atque extrema refrigeret, aut sola cutanea frigiditate percellit. ad profundum igitur descendens partes eas refrigerat, & non leui noxa totum animal perturbat, ipsius frigore concussis labefactisque uiribus. At quæ superficiem tantum corporis afficit, nedum interiora non refrigerabit, sed etiam calidiora multo, quam ipsorum prior temperatura esset, efficiet. cæterum quicumque de raram cutim rarasque sub ipsa carnes habentibus ipsum locum esse existimant, nunc quoniam ob diffusum calorem istos frigidiores affectos esse dicunt, atque ideo spissescere cute, retentoque, quod prius exhalabat, calido incalescere, aliquid sane ueritatis dicunt. Sed eos opinari non decebat, qui ita digerantur, & frigidiores appellari. hæc enim (ut didicistis) humidis calidisque corporibus maxime insunt, secundo calidis, licet sine humiditate talia sint, nullum autem frigidum corpus facile dissoluitur, sed minus quidem humida, magis autem arida hoc sustinent. utrisque uero naturaliter calida præstant. hac itaque ratione isti mihi falsi esse uidentur.

In doloribus proximum uentrem purgare, & sanguinis uentrem rescindere. ustio, sectio, calefactio, refrigeratio, sternutatio. stirpium succi, in quibus uim habent. & cyceon, id est mistura, maleficorum lac, allium, uinum feruefactum, acetum, sal.

Remedia hoc loco enumerat & leuibus & sauiis do-

uis doloribus succurrentia, sicut in Aphorismis oculorum tantum dolentium remedia scripsit, ubi inquit, Dolores oculorum meri potio tollit, aut lauat, aut fomentum, aut uenæ solutio, aut cum medicamento purgatio. hoc loco quadam adiecit remedia oculorum doloribus inimica. primum quidem omnium hoc in sermone enumeratum purgatio est, quam in uictoria studio, irritant, neque stultis auxilia penitus, quemadmodum scripsit, explicauimus. primum uero inter deinceps enumerata ustio est, quæ pessime affectis locis ob prauorum succorum exuberantiam, ut in malis lignis ulceribus euenit, adhibetur. nonnunquam palam candentibus ferramentis, nonnunquam ustio medicaminibus ea nobis urentibus. post ustionem sectio posita est, & ipsa locorum multum iam pus habentium dolorem finiens, postquam ingentes phlegmones prægressæ sunt. Deinde calefactio lauacionibus scilicet atque fomentis accersita. Alias uero fomentorum materias edocui estis, et quibus uitis dolorem excitantibus admoenda sint, ut periculis morbis ea quæ ipse in libro De ratione uictus acutorum recensuit. oculis autem mollis spongia, non ferente loco per saeculos & cataplasma calefactiones, quin & ex oleo conspersio in medij corporis partibus, & in capite calefactio cum sit, doloribus remedio est. Et ex aquæ calidæ fotu extremorum membrorum dolor tollitur, atque frequentissimus & plurimus in dolentibus particulis calefactiois usus apud medicos est, nam & contenta relaxat, completa euacuat, refrigerata calefacit, refrigeratione autem rarius sedandis doloribus utimur, membrorum quidem exteriorem superficiem deficiente, & propterea diffusiones impediens, distenta uero magis intendente. solas igitur calidas intemperies sine materiae multitudine factas refrigeratio discutiet. sicut in capitis dolore ob solis æstum, aut febrium ardorem, caput igitur oleo frigido perfundentes symptoma curamus, & erysipelata ob excellentem caliditatem dolorem inferentia necnon & podagras, in quibus biliosa caliditas fluctio est. post dicta autem scriptum est: stirpium succi, in quibus uim habent quorum item uerborum sententia talis plane mihi esse uidetur. dolorum medicina tibi nonnunquam fuerint & stirpium succi. isti uero permulti sunt, aliqui liquidi permanentes, aliqui spissescientes. in primis sane oleum permultam nobis utilitatem tollendis sedandisque doloribus, si calidum adhibeatur, præstat. deinde & alia multa longe plus eo calefacientia, ut laurinum, cedrinum, ricininum, sinapinum, & raphaninum. hæc quidem liquida, concreta uero alia plus, alia minus, & resinae, maximeque inter eas quæ sponte sua distillant, & thapsia, & euphorbiu, & succi omnes, cyreneus, particus, medicus, assyrius, saga penius, & tithymalus, ex panace, qui & proprie opoponax dicitur. Huius generis sunt & chabana, & alia multa quæ omnia in commentariis De simplicium medicinarum uiribus didicisti. siue enim succus sit aliquis, siue liquor sub humoris appel-

latione comprehenditur. Huius itaque generis sunt & liquida pix, & piceu, quod uocatur, & in Cilicia papnelæon, aliæque innumerabilia, aliqua ex herbis, aliqua ex fruticibus, aliqua ex arboribus, quorum commune uocabulum stirps habetur, cuius hoc loco Hippocrates meminit, stirpium humorum. his uero adiecit, in quibus uim habent, obscurum breuitate sermonem faciens. Igitur haud ab re explanatores dissident, alius aliter uerba non modo interpretantes, sed etiam scribentes. quam ob rem ut ne nimia scribam, eos omittens quæ mihi millima ueri uideantur, ea sola referam. Medicamentorum igitur quæcumque dolores sedare apta sunt, si cut aliud alij affectui, ita & aliud alij membro prodesse idoneum est. Hac de re autem quia commentarij modum excedit, breuiter ipsum per exemplum perstringere constitui. Porro quod non omnes cum dolore affectus istem egeant medicamentis, istud tibi exemplum esto, mordacibus succis in intestinis contentis eluentia cum prius immiserimus, inter quæ mulsæ est & ptisanæ cremor, & excreti succi fuerint, morsus deinde mitigantia, & quæcumque inhærentia, & intestinorum tunicas operientia a superioribus incidentes mordaces humores arcent, in sedem damus. cibaria præterea ipsis bonum succum creantia, & quæ difficulter corrumpantur, exhibemus. At in superiore uentre, & maxime in eius ostiolo id genus contractis humoribus in primis eos uomere iubemus, quo si ad uomitum parati non sint, simplex oleum, aut cum aqua temperatum, aut aliquod simile sorbendum præbemus, per quod citato uomitu exterius aliquod astringens odoratumque superimponimus. fumentas autem escas exhibemus boni succi, ægre dissolubiles, & nonnulla adstringendi uim prædantes, oculis uero dolentibus horum nihil facimus, sed uniuersi corporis inutilem materiam prius medicamento educimus. Quod si redundet sanguis, ad cubitum uenam exteriorem, quam humeralem uocant, sciendam accedimus: deinceps medicamine aliquo molliissimo, & neutiquam mordaci utimur. deinde per totum diem usque ad uesperam uino abstinentem ad balneum ducimus. Quod si neque purgatione, neque uenæ scissione indigeat, dictis medicamentis, et post ipsa lauacione, sicut nouistis, eiusmodi dolores medicamur, neque ad uentris morsus collyrium aliquod immittentes, neque oculis tragi succum, aut capræ adipem, aut ceratū morsu carens, aut id genus aliquod adhibentes, quale in sedem inijcere soliti sumus. Hæc exempli causa dixisse satis esto, ad illud edocendum, eundem affectum diuersis locis excitatum non eadem remedia postulare, ostendere enim propositum est, in quo sensu Hippocrates dixerit stirpium succi in quibus uim habent, illud enim in quibus, aut membris, aut affectibus, aut modis utendi, intelligere necesse est. Dico autem utendi modos, cum aut ipsam causam, ob quam affecta pars dolet, remouemus, aut aliquem flatuosum spiritum ex illa creatum discutimus. idque ipsum duobus modis efficitur, aut spiritus crassam flatuosamque

sanq; partē extenuantes, aut continens ipsum cor-
pus rarefacientes. Quinetiam ad hęc modus alius
indolentię effector est, scilicet qui sensum hebetat,
ac stupefacit. in quo prudentiā nō vulgaris est stu-
pefactorio medicamento alia permiscere, neq; eo
solo uti, quem enim praterit in philonio, quod uo-
catur, medicamine dolori finē stupore sensus im-
poni: stuporem uero siue torporem papaueris suc-
cus & alterci semen efficiunt. hęc si sola per pauca
exhibeantur, dolorem sedare nō poterunt. Quod
si tantum ex istis detur, quantum acceptum seda-
re dolorem possit, insigni noxa membrum dolens
afficietur, igitur ne ipsum magnopere offendatur,
neq; sensus obtorpeat, aliorum medicaminū per-
mixtio à Philone reperta est, quæ nam uero sit me-
thodus, qua quis utens hanc medicamentorū præ-
parationem excogitet, in libris de ipsorū compo-
sitione proditum est. Et de his hactenus. nunc quæ
sequuntur consideremus, inter quę prima est uox
illa cyceon. Nempe q; uinum dolores oculorū ex
obstructione orientes mitiget, ex aphorismorū in-
terpretationibus didicistis, nunc uero & aliorum
quicunq; eadem ratione concitantur, dolorū non-
nunquam ob sanguinis crassitudinē, nōnunquam
ob frigiditatem uobis in mentem ueniat, cum sæ-
pius & in uētris dolorib; & in dolore capitis uoca-
to hemicræ, seu hemicranea uideritis meracius
uinum sumptum confestim quidem manifeste iu-
uisse, accedente deinde somno in totum dolorē su-
stulisse uideritis. Vidistis autem me non illico ieiun-
o, sed ab assumpto cibo exhibere. At hoc loco
Hippocrates utrunq; miscuit & cibum & potum.
tale enim quiddam cyceon est, quemadmodum et
apud Homerum didicistis, miscuitibus quidē alia
* cum uino, cōmune uero omnium uinum habenti-
bus, fortasse uero et cum polenta uinum miscbāt,
* necessario autē & alia misceri ex hoc nomine cy-
ceon, ueteres significare quispiā putauerit, sic eos
appellationem hanc in eum sensum magis accipe-
re indicans, aliquando autem ego quempiam do-
lore uexatum sine cibo uino uti iubens, ut opinio-
nem meam confirmarem, multis subito calidis ua-
poribus affectum locum perētibus eum, ut fui ue-
ritus, magis cruciatum animaduerti. ab illis enim
& inæqualis intemperies, & repletio membro ac-
ciderūt. alibi uero nos explicauimus repletionem
quoquouersus corpora distendentē imbecillis par-
tibus dolorem inferre, sed inæqualē intemperie
ea ratione, q; aliquæ partes adhuc naturaliter af-
fectæ sint, aliquæ refrigeratæ ipsis sint proximæ, in
istis enim à male affectis partibus ad recte ualētes
molesta quædam frigiditatis distributio fit, at om-
nes refrigeratę, atq; (ut ita dicā) hecicā quandam
temperaturā adeptæ non dolent, quibus enim (in-
quit) naturæ mutantur atq; corrumpuntur, dolo-
res excitātur, non permutatis iam, atq; corruptis.
Ego profecto uinum sine cibo epotum laxum ire
arbitrabar. & experientia idem testata firmiorem
opinionem meam reddidit. cyceon autē, cum in se-
ipso cibum contineat, offendere nequaquā poterit.

nam ex utriusq; mediocri mistione æquabilis pau-
latim calefactio in partibus affectis augescēs line
multis uaporibus et refrigerata calefacit, et obstru-
ctā recludit. quæcunq; enim prius aliquibus in lo-
cis ob crassitudinem inhæserant, eos attenuata &
fusa permeant, continentibus etiam ipsa corpori-
bus rarioribus laxioribusq; effectis, quæ à leniter
calefacientibus fieri solent. Sternutationes quoq;
nā & has deinceps scripsit, dolores capitis ex mul-
to flatuoso spiritu ortos pspicue remouere cernun-
tur. Hęc igitur omnia usq; ad sternutationes cum
eo quod ab initio propositum fuit, coherere à me
ostēsum est, & male ab interpretibus in plures ser-
mones fuisse diuisa. Ad sequentem igitur partem
transeamus, quæ plus etiam ab omnibus priori-
bus q; illæ inter se, distare uidetur. potest autem &
ipsa (ut ego sentio) de doloribus, sicut & illæ fuisse
se prolata, sed ab illis differre malitia. exoritur e-
nim dolores quidam maligni à maleficis seu medi-
camentis, quæ deleteria uocāt, seu feris uenenum
ictu fundentibus, siue succus aliquibus ex impro-
bo uictu, aut pestilenti celo in corpore genitis, ad
hos itaq; id genus remedia enumerata fuisse dici-
mus, lac, allium, uinum feruefactū, acetum, salem,
lac namq; uenenis erosione interficiētibus aduer-
satur, siquidē attemperatione opus est. Allium ue-
hementi frigiditate ledentibus resicit. Vinum me-
diocriter frigidis, sed cum ipsi adiectum fuerit, fer-
uefactum, intelligere possumus admodū calidum.
potest etiam intelligi uinum ita elixatū, ut siræon,
quod uocant, factum sit. etenim hoc corrodes
acrimonias temperat. Acetū uero, ut glutinosos,
quales fungorum esu creātur, succos dissecet, uel
etiam refrigerandi causa, sicut aduersus thapsiam
requiritur. postremo salem, ut totam maleficorum
humorum, medicamentorumq; substantiam con-
sumere possit. Cæterum quoniā iuuamenta & no-
xæ nō solum per simplices nos attingentium qua-
litates, sed etiam per totam substantiā corporibus
nostris adueniunt, (& hoc enim ex alijs cōmentā-
rijs didicistis) iure sanē optimo & illud dictum fue-
rit, stirpium succi, & in quibus uim habēt, proprie-
tates namq; ex tota substantia progenitæ aut cor-
poribus nostris congruentes, aut alienæ, quatuor
materijs continent: aut em purgatoriæ medicinae
sunt, aut alimēta, aut ad hęc tertio ea quę hic Hip-
pocrates malefica nominauit, aut quarto ipsorū re-
media. Cum uero tertium materiæ genus & in me-
dicamentis deleteria, hoc est, mortifera uocata, &
ferarum uenena distribuatur, duplex & ista curan-
tium materia est. Appellatur autem græco uoca-
bulo alexipharmaca, id est, medicamentorū auxi-
lia, quæ mortiferis medicamentis aduersant. The-
riaca uero, quę ferarū moribus medent. Verū for-
tasse quis existimauerit et purgantū medicamēto-
rum materiā inter mortifera esse censendā. nam &
hęc ultra modū exhibita nos interficiūt. Id si con-
cesserimus, cōsequens erit etiā ut alexipharmaca,
& theriaca in mortiferis enumeremus, quādoqui-
dem & hęc nos perdere possint, nisi siquis ex ipsis
omnino

omnino ualde partū assumpserit. Verum ea de cau-
sa mihi plura medicamenta non uocare mortifera
medici uidentur, q; ipsorum temporibus quibus-
dam utilitas necessaria sit: ea uero appellare delete-
ria, id est, pernicioſa, quę nullo unq; tempore neq;
ægotis hominibus, neq; ualentibus opem ferunt.
neq; enim acnitum, neq; argentum uiuum, neq;
argenti spuma, neq; marinus lepus in corpus acce-
pta ullū nobis afferunt emolumentū, quemadmo-
dum & alia pleraq; de quibus & illis in cōmenta-
rijs actū est, ubi de iuuantibus atq; nocentibus per
totius substantiæ proprietatem disputauimus.

Homo ex lassitudinibus, ex itinere, imbecil-
litas, grauitas, expuit, tussiebat enim ex uertice,
febris acuta, manum submordens, secundo die
caput graue, lingua exusta fuit, nares unguibus
rescisse, sanguis non manauit, sinister lienis ma-
gnus & durus dolore infestabatur.

Quenam huic ægroto acciderint, narrauit Hip-
pocrates, mortuusne sit, an euaserit, quorum cau-
sa reliqua omnia scripta sunt, dicere prætermisit.
At forsā quid ego de ægroto hoc futurū esse præ-
dicem, quispiā audire desideret. cui uera hūc in
modum dicēda sunt, si quis eius mihi urinā ostē-
disset, clare sanē quid de ægroto sentirem, attulis-
sem. quantū enim ad dicta pertinet, pñitiose ægro-
tat. At si urina optima foret, hominē quidem eua-
surum, sed acute ægotaturū esse prædicerem. sin-
autem praua esset urina, breui interiturū. si medio-
cris, ut neq; laudanda esset, neq; uituperanda, lon-
giori tempore supersitum tandem moriturū esse
affirmarem. Alia porro symptomata mediā quo-
dammodo inter perniciem atq; salutem sunt. illud
uero Nares autem unguibus rescisse, deinde non
effundentes sanguinem, ita enim scripsit Zeuxis.
Nares unguibus rescissæ nō effuderunt sanguinē,
pestimum signum est. Quod si scriptū esset, quem
admodum & in pluribus exemplaribus scriptū re-
peritur, nares ungue reclusę sanguinem non fude-
runt, perniciosum quidem & hoc est, sed minus q;
nullo modo sanguinē emittere. patet autem q; &
manus opera rite adhibita sanguis tamen nō ema-
naret. neq; em ab initio hac in parte scripsisset, un-
guibus quidē nares esse proscissas, neq; tamen san-
guinis profluiū accidisse, si manus opera id eue-
nire potuisset. referunt autē ueteres medicos non
proprijs unguibus modo, sed etiā ferramēto quo-
dam ad id ipsum preparato nares dissecare solitos.
Videnturq; in ægorante, de quo nunc sermo fit,
ad ipsarum dissectionē propter capitis grauitatem
curantes hominē medici deuenisse. Illud uero de
liene dictum, sinister lienis magnus, nōnulli ita ad-
ditum esse, sinister putāt, ut lacti, album, poeta ad-
iecit, & subius humi cubantes, cum nullū lac non
album sit, nulli sues nō humi cubantes * disse-
cta non profudit sanguinem sinistra, tanq; si dixis-
set ex sinistris naribus, & ea lienē regione opposi-
ta est, atq; ex his uerisimile est medicū ad manus

operam adhibēdam fuisse perimotum. Errante au-
tem primo libri scriptore accidit, ut erratum reima-
neret. præterea quum in proposito sermone illud
etiam sit, tussire ipsum ex uertice, de hoc etiam in-
ter libri interpretes magna dissensio est, nonnullis
quidem ex capite fieri tussim dicentibus, nō sicut
crebrius fieri consueuit, ex pectore & pulmone &
aspera arteria, quando hęc primo affecta sunt, ali-
quibus autem ex uertice proprie dictū esse putan-
tibus, ut nō solum ex capite distillatio aliqua tussis
causa sit, sed etiam ab ipsius capitis parte illa,
quam uerticem nominamus.

Quartana laborantes magno morbo nō ca-
piuntur, si prius autem capiantur, & quartana
superueniat, liberantur.

Comitiales ueteres & magnū morbum & affe-
ctum puerilem appellabāt, ut ipse Hippocrates in
libro De aquis, & aere, & locis, quoniā pueritiæ
tempore abundant, nōnulli & herculeum ipsum
uocauerunt, non q; Hercules eo uexaretur, sed ui-
dentur isti sicut alijs etiā nominibus eius scuitiam
* exprimere uoluerunt, ita & nomen hoc magnitu-
dinem significans, herculeum, scilicet, effinxisse.
Alij sacrum morbum falsā opinione decepti appel-
lauerunt, sicut in libro De sacro morbo explicatū
est, oritur sanē & ab alijs affectis partibus nonnum-
quam uitium hoc. sed in plurimis primum ipsum
cerebrum afficitur non alteri affecto consentiens.
morbū autē causa frigidus crassusq; humor est in ce-
rebri sinibus collectus, neruorūq; origines, ac præ-
cipue dorsi medullę primum principiū occupans.
Hunc humorē igitur & aliæ quidē febres iuuant,
sed maxime diuturnæ, & ex his omnibus quarta-
na potissimū. itemq; ea ipsa quartana quæ longissi-
ma sit, & cum rigore inuadat, ipse namq; rigor,
* uetēs *

Cerebri quidē initium hoc obstruente humore,
febris autē caliditas prius attenuans & ipsum dis-
cutere apta est, præterea & totam temperaturā ue-
hementibus rigoribus percellere, & humidā eam
frigidamq; ad calidius sicciusq; redigere. ab illa e-
nim pituitosus humor procreatur. interdum uero
& uexante febrili accessione excretiones sequun-
tur conuulsionem iuuantes, per sudores quidē sæ-
pius, aut uomitū, aut alui subductionem. quare &
per hęc expurgatur morbi materia, iuxta id quod
in Aphorismis dixit febrē conuulsionibus rectius
accidere, q; conuulsionem febrī. comitalis autē est
totius corporis conuulsio. in tertio quidem tomo
primi de morbis popularibus ita scripsit de quar-
tana, securissima quidē omniū est, & facillima, sed
longissima quartana. neq; enim ipsa solū per se ipsa
talī est, sed etiam ab alijs ingentibus morbis tutū
prestat. id uero nulli dubium est, q; prius quartana
febre laborātes comitalis morbus adoriri nequit.
quandoquidem iam adortum superueniens quar-
tana discutere consueuit, quocirca multo sanē ma-
gis ipsum impendentem arcere poterit.

Pro quibus qui morbi.

Hoc

Hoc supra positis congruit hanc sententiam in
nuens, pro quibus morbis qui morbi oriantur, sci
re bonum est. id uero subaudire opus est, quemad
modum quartana comitialis sanat, & febris quæ
que conuulsionem, uel etiam distillationem & su
spirium; eodem pacto oculorum phlegmonem al
ui profluvium, laxitatem intestinorum acida eru
ctio, & lateris phlegmone pulmonariam, ueter

num phrenitis. contra uero non utiliter phrenitis
in ueternum, phlegmone lateris in pulmonariam
se couertunt. Quinetiam atram bilem hæmorrhoids,
id est, sanguisua plerumque incipientem prohibuit
se, & iam effectam remouisse, necnon & duratum
lienem sanauisse conspecta est. At uarices quoque
hos ipsos morbos, podagras præterea, & artuum
dolores discutunt.

TOMI TERTII FINIS.

INDEX CHARTARVM

abcdefghijklmnopqrstuvwxyz. ABCDEFG
Omnes sunt terniones præter G quaternionem.

BASILEÆ PER HIERONYMVM FROBENIVM
ET NICOLAVM EPISCOPIVM AN
NO M. D. XLII.

